R. P. ANTONII
DE ESCOBAR
ET MENDOZA,
VALLISOLETANI,
Societatis IESV Theologi,
COMMENTARII
LITTERALES, ET MORALES
in Vetus, ac Nouum Teſtamentum.
TOMVS QVINTVS,
Complectens quinque Sapientialium Libros, nempè Prouerbia, Eccleſiaſten, Canticum Canticorum, Sapientiam, & Eccleſiaſticum.

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODIT.

LVGDVNI,
Sumptib. PHIL. BORDE, LAVR. ARNAVD,
ET PETRI BORDE.

M. DC. LXVII.
CVM APPROBAT. ET PRIVILEGIO

REVEREND.^mo PATRI NOSTRO

IOAN. PAVLO DE OLIVA

SOCIETATIS IESV PRÆPOSITO GENERALI:

Humillimus filius ANTONIVS DE ESCOBAR ET MENDOZA S.P.D.

DE duobus illis Prophetis, REVERENDISSIME PATER, quos Dominus Ioanni promittit nouiſſimo orbis tempore aduenturos, ait Euangeliſta Apoc.11. *Hi ſunt duæ oliuæ in conſpectu Domini ſtantes.* De Enocho, & Elia paſſim id Doctores interpretantur. Sed cum Lyrano & Stunica ad Zorobabelem Populi Sacri Ducem, & Ieſum Pontificem maximum verba hæc referenda eſſe crediderim: imò & intelligi debere de Myſticis Zorobabele & Ieſu, ſeu de perſonis, queis oliuæ ſymbolum conueniat, cum Alcazare affirmo. Multa in Scriptura ſacra, de oliua peruulgantur elogia. *Sicut oliua fructifera in domo Domini.* Pſal.51.10. *Quaſi oliua ſpecioſa in campis.* Eccli.24.14. *Erit quaſi oliua gloria eius.* Oſe. 14. 7. *De pinguedine oliuæ*, ad Rom.11.17. Non iam, COLENDISSIME PATER, in præcelſo admodum cognomine tuo: (de quo ſæcularis quiſpiã Libri dicator exordiretur tuæ iniuria modeſtiæ

encomium) ſed in Te ipſo & vno duplicem *Oliuam*, & vnum alterumque Heroëm Zorobabelem, & Ieſum contemplor. Myſticus enim Zorobabel magnum Societatis Iesv exercitum ducis; & Ieſus ſimul Magni Sacerdotis exprimis proprietates. Ducis Religioſæ Militiæ eſt, ſapientia ac prudentia ſubditos moderari: Sacerdotis verò, verbo & exemplo illos ad perfectionis culmen dirigere. Aiebat Tullius, *Olea accommodata eſt ſapientibus iudiciis, & prædicationibus*, id eſt, appoſitè rectæ gubernationis, & veræ verbis & operibus prædicationis Symbolum exerit. Non vna, ſed duæ Te Oliuæ ô Societatis Apex, appoſitè repræſentant. Nec enim in vna tot poſſent merita adumbrari. Vna quidem Olea Tuam ad ſpiritualis Militię gubernationem ſapientiam exprimit: altera prædicationis veræ, id eſt, verbo & exemplo perfectiſſimam degendi normam enuntiantis, oſtendit. Dum *Iudiciis* vacas, ſeu Ductoris Societatis munus geris, totus ſingulis, & omnibus es totus, ſubditis frequens, peruius negotiis cunctis, neglector quietis, fugax otij, laboris appetitor, humilis ad merita, honoris impatiens, inops in propria æſtimatione, in Dei donis prædiues: Romæ degens, & prouidentiæ mirè pennis ad totius terrarum orbis omnia & ſingula Societatis Collegia, immò ad ſingulos ſubditos velociſſimè auolas. In ſummo Societatis faſtigio idem es, ac priuatus: ſemper humaniſſimus: agnoſceris, ſed agnoſcis; eoſdem nos, eundem Te putas: par omnibus, ſed hoc cæteris maior maximè, quia Te eis exponis ęqualem. Auſim de Te dicere, quod Seneca de Gallione ſcripſit: *Nullum mortalium tàm dulcem vni*

eſſe

eſſe,quam hic eſt omnibus. Huiuſmodi autē humanitas ergà ſubditos,quos ſocios ęſtimas ſeueritati,ac grauitati nihil detrahit. Videtur D.Nyſſenus (Orat. de iis,qui pręmaturè &c.)de te ſcripſiſſe: *Ita morum grauitatem atque maieſtatem cum animi demiſſione commiſces,vt non auertas oculos intuentium,ſed iucundum facias obtutum. Vt nec grauitatis, ac ſeueritatis ſplendor obſcuretur, neque latens in animo vis propter benignitatem deſpiciatur, ſed alterum æqualiter in vtroque,tum in ſublimitate comitas,& humanitas, tum in humanitate vice verſa grauitas.* Profectò licet Sapientiam Tuam, & in regimine dexteritatem tota Societas non efferret elogiis: tot de ea laudes inſonarent, quot duo Volumina,quę de egregiis Concionibus coram Pontifice Maximo expreſſis, luci dediſti, clauſulas continent. Hæc quidem affectum accendunt legendi alia, quæ, fauentibus Superis, prælo permittes. Verum in Olea altera tuam dicendi *in ſermonibus* eloquentiam, tanto audientium fructu miramur: & tuarum virtutum normam trahendam noſtris moribus intuemur. Memorat Columella lib. 5. cap. 8. Olearum genus duplex. *Olearum*, ait, *quædam dicuntur Regiæ*, & *quædam Radij.* In Regia Oliua tua ſapientia mirabilis exprimitur. Nam vti cecinit Græcus Menander, *Sapientia Regina quidem, ſuametipſa coronatur Oliua.* In radiante Olea tuum nobis exemplũ, & tuam egregiam concionandi dexteritatem aſpicimus (vt illud Tullij, *Olea accommodatur concionibus,*haud ſine pondere excidat.) Erectos cum dicis,tenes auditores, non ſolùm in aures, ſed & in præcordia illorum influis, rerum,

ac ſententiarum frequentia diues ſemper tua omnium inclamatione ėffluit oratio. Cæterùm nemo eſt, qui dubitet propriam, ac peculiarem oliuæ ſignificationem eſſe miſericordiam. Hanc non ſolùm ex vna, ſed duplici Oliua, ô Pater, expecto, reum me recognoſcens. Dubius hærebam, an auderem, hæc mea in Libros ſapientialium Commentaria inornata quidem pedibus Sapientiſſimi, vel pudore ſuffuſus exponere: nec me à dubitatione expedij, donec illa Lipſij in Crit. ſententia, quam de Te ſcripſiſſe videbatur, mihi ſe obtulit: *Inter præclaras, & eximias virtutes, tuas maximè quaſi è ſublimi quadam ſpecula ſe oſtendit, & extollit benignitas, illa tua & ergà* filios *litterarum ſtudioſos innata propenſio: quæità in te elucet, vt videatur, te ad hanc vnam virtutem natura genuiſſe, exercuiſſe voluntas.* Quid ſi ſimul accurrat Patris in filium affectus, de quo Auſonius, *Erratis filiorum facilè parentes dant impunitatem.* Vale, & viue tuæ Societatis, & tui humillimi filij votis.

LECTORI MEO.

QVINQVE Sapientialium Libro hoc Volumen explicat, nempe Prouerbia, Eccleſiaſten, Canticum Canticorum, Sapientiam, & Eccleſiaſticum.

Salomonem Ieroſolymorũ Regem Dauidis filium libri Prouerbiorum Auctorem fuiſſe omnes teſtantur, quem Septuaginta Interpretes inſcripſere Παροιμίαι Σαλομῶντος *Prouerbia Salomonis*. Hebræi verò משלי שלמה *Similitudines*, *Comparationes*. Continet verſus 915. inquibus tria millia parabolarum comprehenduntur.

Eccleſiaſten, quem Lxx. inſcripſerunt Ἐκκλησιαστής *Concionator*, & Hebræi קהלת *Koeleth* idem Rex Salomon compoſuit, neque eſt, qui hoc abneget præter auctores Thalmud, qui ab Ezechia, eiuſque familiaribus editum volunt, Exprimit mores hominum corruptos, indicans, quanta in iis puniendis ſit Dei miſericordia.

Canticum Canticorum Græcis eſt ἀσμάτων ὅ ἐστι τῷ Σαλομῶν, Hebræis autem שיר השירים אשר לשלמה, *Scir Haſcirim Haſcer liſclomo*. Certum, huius Libri Auctorem Salomonem fuiſſe, incertum verò an antè, vel poſt lapſum, ſtylo ludẽs Georgicorum ſub continua figurata locutione agit de amore Dei erga totum fidelium cœtum, dialogiſtico more perſonarum interlocutione illum diſtinguens.

Liber ſapientiæ à Græcis vocitatur Σοφία Σολομων, *ſapientia Salomonis*. Num à Salomone fuerit compoſitus, nonnulla eſt quæſtio; quia cum in codicibus Hebraïcis non habeatur, ſed ſolum in Græcis, Philonem Iudæum eius auctorem eſſe credunt nonnulli. Tamen vt Bellarminus annotat. *de Scrip. Eccleſ.* à veteribus Patribus communi conſenſu Salomoni tribuitur. Probabile tamen valde mihi eſt, huius libri ſententias eſſe Salomonis, ſed in vnum volumen collectas & Græco idiomate expreſſas à Philone, non illo qui tempore Caij Imperatoris floruit, ſed alio antiquiore.

Eccleſiaſticus Græcè Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ fuit à IESV Sirach filio Ieroſolymitano conſcriptus, quem IESVS eiuſdem Siracidæ nepos ex Hebræo in Græcum vertit .Encomia continet ſapientiæ, prudentum ſententias, ſapientum exempla. Horum Librorum expoſitionem eodem ſtylo percurram.

QVA

QVADRAGINTA NOVEM
ANTILOGIA,
QVÆ
IN QVINQVE HVIVSCE
Voluminis libris continentur.
SIVE, QVÆ INTER SE VIDENTVR pugnare, Teſtimonia.

Literalem ſolutionem ſua in loca remittens, nonnulla moribus Documenta prælibo.

CAPVT I.

Antilogia, ex Libro Prouerbiorum, ſeptem.

I. CAp. 3. verſ. 12. *Quaſi pater in filio complacet ſibi.* Hebr. 12. v. 6. *Flagellat omnem filium quem recipit.* Si cöplacet in filio obedienti ſcilicet, quomodo eom qoaſi diſcolom flagello percotit? * Eum qoidem afficit laboribus, vt ſibi in eius patientia complaceat, eumque contineat, ne pace fruens caro ad voluptates proſileat.]

Quem Deus diligit laboribus afficit, eum retinens, ne fugiat ad vitia.

II. Cap. 6. v. 31. *Deprehenſus fur reddet quadruplum, & omnem ſubſtantiam domus ſua tradet.* Vt quid iſtud? cum v. 30. dicatur, *Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit.* * Quia licet grãdis culpa oon eſſet fortom graoiorum criminom comparatione, agnatom eſt furto, vt qoi proprijs opibos admiſcet aliqoid alienom, omnem perdat ac deſtruat ſubſtantiam vel licite acquiſitam.]

Quod furto acquiritur omnem ſubſtantiam perdit.

III. Cap. 14. v. 15. *Innocens credit omni verbo* Eccl. 19. v. 4. *Qui cito credit leuis eſt corde.* Qoomodo ergo innocẽtia laudabilis, & leuitas taxabilis eò hęreſcũt? * Quia qui verus eſt, non iodicat alios mentiri. Attamen ſi verè ſit innocens faeilem fidem dat eis, quæ laodabiliter de proximo dicuntur, non autem detractionis ſermonibus. Vnde dixerim. *Innocens credit omni verbo bono.*]

Innocens credit aliorũ laudes, vituperijs non dat fidem.

IV. Cap. 16. v. 4. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, impium quoque ad diem malum.* At Eccli. 15. v. 12. *Non neceſſarij ſunt ei homines impij.* Si non ſont impij Deo neceſſarij, quomodo dicitur propter ſemetipſom, & in diem malũ eos Dominum fuiſſe operatum? * Certe qoia licet nulla creatura Deo ſit neceſſaria, poſito qood iuſtos elegit, conueniens fuit, vt cum impijs habitarent, ad iuſtorum patientiæ exercitamentum.]

Impios Deus permittit, neceſſarios quidem ad iuſtorum patientiæ exercitium.

V. Cap. 24. v. 4. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam: nè efficiaris ei ſimilis.* At v. 5. dicitur. *Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.* Si reſpondendum non eſt ſtolto, quomodo reſpondendum? * Reſpondeodom qoidem non approbando quod ſtultè protulit, in qoo reſpondens, ſtultus appareret: ſed taxando ſtolritiam.]

Stulto reſpondendum, non approbando ſed taxando ſtultitiam.

VI. Cap 29 v. 18. *Cum prophetia defecerit diſſipabitur populus.* At 1. Mach. 4. v. 46 Deficiente prophetia, inſtaoratos eſt populus. Qoomodo defectu prophetiæ diſſipator populos, & prophetiæ defectu inſtauratur? * Miſtice quidem ſicut veracis prophetæ, ſeu concinnatotis adhortationibus peccatores reducuntur ad meliora: ſic ad neqoiora prolabuotur ex mendaci, & adulatorio confictì Prophetæ, nugacis Concionatoris ſermone. Vnde ſicut illo deficiente perit populi victus, hoc de medio ſublato, reparatur, veracem Concionatorem Domino immittente.]

Verus concionator populi ſalutaris, adulator autem, recitator nugarum augmentum populi exitium.

VII. Cap. 30. v. 2. *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum.* At 3. Reg. 3. v. 12. Deus ait. *Dedi tibi cor ſapiens, & intelligens in tantum, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit.* Quin & poſt lapſum, Eccli. 2. v. 9. *Sapientia quoque perſeuerauerit mecum.* Si tam mirabili ſapientia præditus erat Salomon, quomodo potuit verè ſe ſtoltiſſimom virorum agnoſcere? * Quia ioſtus dum fuit, cognoſcebat non poſſe eſſe verè ſapientem, qui ſe ſapientem eſſe crederet. Poſt lapſom aotem vacuos humilitate, ſuam agnouit ſapientiam, & ex eo capite ſe inſipientem expoſoit.]

Qui verè ſapiens eſt ſe inſipientem eſſe reputat.

CAP. II.

Antilogia, ex Libro Eccleſiaſtes, vndecim.

I. CAp. 1. v. 4. *Terra in æternum ſtat*, Ait vero Iſaïas Cap. 24. v. 20. *Agitatione agitabitur terra ſicus ebrius, & auferetur.* Et Loc. cap.

31.

21. v. 33. *Cœlum & terra tranſibunt.* Si auferatur terra, ſi tranſibit, quomodo ſtat æternum? *Quia ſignantur hîc homines in inſtabilitate, & agitatione ſemper ſtabiles. Inſtabilitas enim, & mutabilitas humanæ eſt agnata naturæ.]

Homo in inſtabilitate eſt ſemper ſtabilis.

II. Cap. 1. v. 7. *Ad locū, vnde exeunt flumina reuertuntur.* Sed Gen. 1. v. 10. *Phiſon, Geon, Tigris, & Euphrates* ſcaturiētes de paradiſo non eò reuertuntur. Ergo reuertuntur, & non reuertuntur omnia flumina ad locum vnde procedunt. *Signantur in fluminibus homines, qui vt aquæ dilabuntur, quos cum eiicit paradiſus voluptatis, nunquam aut raro iterum recipit. Vidi ex augusto fernoris vertice multos excidiſſe, ad quem fere nunquam vllum reuertentem aſpexi.]

Qui ex augusto fernoris faſtigio decidit rarò, ad illud reuertitur.

III. Cap. 1. v. 10. *Nihil ſub ſole nouum.* Ieremias vero cap. 31. v. 22. ait. *Nouum creauit Dominus ſuper terram: Fœmina circumdabit virum.* Ergo aliquid ſuper terram nouum. Certe Salomon de omnibus creaturis generice loquitur, nec tamen ideo priuilegia maternitatis Deiparæ comprehēdit. Quia Mariæ priuilegia ab omni generali propoſitione circa humanam miſeriam excluduntur.] * Omne quod ad Deiparam pertinet, eſt nouum, quidquid generalis propoſitio contradicere videatur.] * Ex. gr. clamat Paulus, *Omnes in Adam peccauerunt, omnes mortui ſunt.* Omnes quidem præter Virginem in gratia conceptā; quia in generalibus propoſitionibus de peccato loquentibus ſignata non eſt. Regina Dei Mater]

Priuilegia Mariæ omnia ſunt noua.
In generalibus propoſitionibus non comprehenditur Maria.
Omnes præter Mariam mortui in peccato.

IV. Cap. 2. v. 14. *Sapientis eſt ſtulti vnus eſt interitus.* Verum cap. 6. v. 8. Sapiens eò *pergit vbi eſt vita.* Quomodo ergo eſt communis vtriuſque interitus?

V. Cap. 7. v. 5. *Cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum, vbi lætitia.* David autem cecinit Pſal. 99. v. 1. *Seruite Domino in lætitia.* Et Paulus docet Philip. cap. 4. v. 4. *Gaudete in Domino ſemper.* Si ſemper gaudendum, cur ſapiens ad luctus domum a Salomone allicitur? * Certè quia ſpirituale gaudium fouetur & creſcit dum homo in domo luctus humanas ærumnas contēplatur.]

Fouetur ſpirituale gaudium, dum in domo luctus humanas ærūnas videmus.

VI. Cap. 7. v. 16 *Iuſtus perit in ſua iuſtitia.* At Ezech. c. 18. v. 22. dicitur, *In ſua iuſtitia, quam operatus eſt, viuet.* Quonammodo viuet, ſi perit? *Quia illud ipſum impiorum lingua, aut gladio perire, ſeu mori, viuere quidem veraciter eſt.]

Iuſtum mori impiorum nequitia, ve è viuere eſt.

VII. Cap. 7. v. 17. Noli eſſe *iuſtus multum.* At Apoc. cap. vlt. v. 11. *Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc,* id eſt nunquam ab incrementis perfectionis ſtudio recedat, quomodo ergo ſtat ſapientis doctrina? * Quia in ſanctitatis re ſolet eſſe nimietas, dum quis corporeis v. gr. viribus inualens, nititur eos æquare, qui potentes viribus aſperrimæ vitæ inſtituta ſectantur?]

Vel in Sanctitate ſectanda, nimietas fugienda.

VIII. Cap. 7. v. 29. *Virum* ſapientem *de mille vnum reperi: mulierem ex omnibus non inueni.* Aſt Prou. cap. vlt. v. 10. Salomon mulierem fortem ſeu ſapientem ſe inueniſſe teſtatur. Quomodo igitur nullam inuenit? * Profectò quia ſexui muliebri tam agnata eſt inſipientia, vt ſi aliqua fœmina ſapiens inueniatur, ſpeciem quodammodo quaſi Phœnix diuerſam conſtituat, nec in communi mulierum ſpecie contineatur.]

Mulier ſapiens quodammodo recedit à communi mulierum ſpecie, & nouam conſtituit.

IX. Cap. 9. v. 1. *Neſcit homo* etſi iuſtus, *vtrum amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta.* At 2. Timoth. 4. v. 7. *Bonum certamen certaui &c. repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ.* Et Rom. cap. 8. v. 38. *Certus ſum &c.* Ergo ſcit homo, an ſit amore dignus. Quomodo ergo id homo neſcit?

X. Cap. 9. v. 5. & 10. *Mortui nihil nouerunt amplius: nec habent vltrà mercedem.* At Apoc. 6. v. 9. *Vidi animas interfectorum, & clamabant: Vſque quo Domine (ſanctus & verus) non iudicas? &c. Et data ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ.* Ergo mortui amplius norunt, & habent vltra mercedem.

XI. Cap. 9. v. 11. *Vidi caſum eſſe in omnibus* rebus. At Prou. 16. v. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.* Et Eccleſ. cap. 5. v. 5 *Ne dicas. Non eſt prouidentia.* Vndenam ergo Salomon vidit, in omnibus rebus eſſe caſum? * An quia diuina prouidentia tam occulte operatur, vt res cunctę videātur caſu procedere?]

Diuina prouidentia occultiſſime operatur.

CAPVT III.

Antilogia, ex Libro Cantici Canticorum, quinque.

I. CAp. 1. v. 7. *Pulcherrima inter mulieres.* At ibid. v. 4. *Nigra ſum* & v. 5. *Fuſca ſum decolorauit me ſol.* Si nigra & fuſca, quonammodo pulcherrima? * An quia quæ verè pulchra eſt de pulchritudine non gloriatur, imò ſe fœdam eſſe exiſtimat?] * An quia ſub deformi corpore aſſolet pulcherrimus animus latitare?]

Quæ verè pulchra pulchritudine non gloriatur.
Sub corpore deformi ſolet pulcher animus latitare.

II. Cap. 4. v. 9. *Soror mea ſponſa.* Quo iure ſponſa, ſi ſoror? Nuptiæ tales vetitæ ſunt. Leuit. cap. 18. v. 9. * An innuit Salomon vxorem à marito debere reputari ſororem, cognatus amor nunquam ex conſuetudine aſſidua minuitur.]

Vxor à marito debet ſoror reputari.

III. Cap. 8. v. 4. *Auerte oculos tuos à me.* At cap. 2. v. 14. dixerat. *Oſtende mihi faciem tuam.* Et cap. 4. v. 9. *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Quomodo igitur obiectum à ſe adeo dilectum, petit à ſe ablegari? Certè vt abſens à Dilecto ſponſa diſcat eum feruentius diligere, & redire velocius. Acuit enim amorem vel perbreuis à dilecto ſeparatio.]

Acuit amorem vel perbreuis à dilecto ſeparatio.

IV. Cap. 6. v. 7. *Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ.* At 3. Reg. cap. 11. v. 3. dicitur *Fuerunt ei vxores quaſi Reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ.* Diſpar numerus eſſe videtur. Quomodo ergo & Reginarum, & concubinarum multitudo decurtatur in cantico? * Certe, quia addit Salomon. *Vna eſt columba mea.* Cum diligit impensè vnam ad alias paulatim frigeſcit affectus. Qui vxorem ardentèr diligit facilè alienas reijcit voluptates.]

Alienas reiicit voluptates, qui vxorem impensè diligit.

V. Cap. 8. v. 14. *Fuge dilecte mi.* At cap. 3. v. 4. clamat ſponſa, *Tenui eum nec dimittam.* Cur quē anxiè expetiit inuenire, & inuentum tenet, iam precatur, vt fugiat? Profectò quia tam bonorum quam malorum intolerabilis eſt magnitudo. Tanta voluptate aſſolet Deus animam ſpecialiter dilectam afficere, vt cor non valeat vim gaudij ſuſtinere. Vnde D. Franciſcus Xauier aliquando tot cœleſtibus plenus ſolatiis clamabat. *Satis eſt Domine, ſatis eſt.*]

Tam bonorum quam malorum intolerabilis eſt magnitudo.
Franciſcus Xauier plenus gaudijs clamabat *Satis eſt Domine.*

CAP.

CAPVT IV.

Antilogia, ex Libro Sapientiæ, decem.

I. CAp. 1.v.13. *Deus mortem non fecit.* Dicitur autem Ioan.cap.1.v.3. *Omnia per ipſum facta ſunt.* Et Iob cap.18.v.13. vocatur *primogenita mors.* Si genita fuit mors, ſi aliquid eſt, facta fuit à Deo omnium rerum creatarum & genitarum Auctore. * Certè mors nihil eſt, & ſine ipſo factum eſt quod eſt nihil, quia mors nihil à nihilo peccati immediate proceſſit.] * Cur igitur nihilum ſic facis homines formidare? mortem timere non debes, quia quod nihil eſt, ſi culpa non adſit, nullum malum poteſt inferre.]

A peccato, quod eſt nihil, proceſſit mors quæ nihil eſt. Cur timemus mortem, quæ nihil eſt

II. Cap. 1.v.13. *Nec lætatur in perditione viuorum,* At Prou.1.v.26. *Ego,* inquit Deus, *quoque in interitu veſtro ridebo,* Si non lætatur in perditione viuorum, cur in interitu eorum ridet? * Equidem Deus non lætatur, dum quis per gratiam viuus mortis peccati incurrit perditionem: attamen homine per peccatum mortuo, in eius interitu ſeu ſupplicio ridet altiſſimus, niſi rurſum per pœnitentiam vitam ille reſumat.]

Deus non lætatur ex peccatoris culpa. Sed illius impœnitentis ridet in pœna.

III. Cap.1.v.15. *Iuſtitia perpetua eſt, & immortalis.* At Ezechielis cap. 18. v. 24. dicitur. *Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur.* Ergo immortalis in homine iuſtitia non eſt? * An dicitur immortalis iuſtitia, quia per hominis peccatũ merita emortua, per pœnitentiam reuiuiſcunt?]

Merita per peccatum emortua per pœnitentiam reuiuiſcunt.

IV. Cap. 2.v.1. *Non eſt, qui agnitus ſit reuerſus ab inferis.* At 1.Reg.cap.28.v.15. *Dixit Samuel ad Saül: Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer?* Ergo eſt qui agnitus ſit ab inferis reuerti.

V. Cap.3.v.1. *Non tanget* iuſtos *tormentum mortis.* Sed 2.Reg.cap. 14.v.14. *Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram.* Quomodo ergo iuſtos mortis tormenta non attingunt? * Quia tormenta illa patienter tolerata eis cedunt in vitam.]

Mors vita eſt iuſtis.

VI. Cap 6.v.8. *Æqualiter cura eſt illi (Deo) de omnibus.* Sed Act.14. v.15. *In præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas. Tues vero, ô* Ieruſalem, *filios volui congregare, ſicut congregat gallina pullos ſuos ſub alas.* Ergo non eſt Dei cura circa omnes æqualis. * Eſt quidem æqualis Dei cura ac prouidentia erga omnes iuxta ſingulorum ſtatum, licet ſpecialiter filij. ſeu iuſti Dei aſſiſtentia foueantur, Patet enim familias æqualem circa familiam prouidentiam oſtendit, dum filios ad menſam admittit, famulis vero ac ſeruis dat eorum ſtatui conuenientem annonam.]

Æqualis eſt Dei circa omnes prouidentia, licet iuſtos ſpeciali cura foueat.

VII. Cap. 10.v.4. *Propter quem* Caïn *cum aqua deleret terram &c.* At Gen.6.v.3.& 4. ſceleribus gigantum *diluuium* adſcribitur. Ergo non propter Cain aquis terra fuit obruta. * Profectò iuſtè Caïno tribuitur, quia filiorum crimina parentibus ſolent adſcribi, ex quorum incuria prodiêre.]

Peccata filiorum attribuuntur parentibus, ex quorum incuria prodiêre.

VIII. Cap.10.v.16. Moyſes *ſtetit, contra Reges horrendos in portentis.* At tota Exodo non fit mentio niſi vnius Regis Ægypti. Quomodo igitur contra Reges multos ſtetit? * Certe quia tanta eſt vel vnius Regis iniqui malitia, vt non valeat numero ſingulari exponi, ſed plures Reges contra Moſem in Ægypto conſpiraſſe videantur. Conteſtatur illud Pſal.104.v.30. *In penetralibus Regum ipſorum.*]

Vel vnius iniqui Regis tanta eſt malitia vt ex multis Regibus prodire videatur.

IX. Cap. 12.v.10. *Naturalis eſt malitia ipſorum & non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.* Cur ergo (vt ibidem additur) *dabas,* ô Deus ipſis *locum pœnitentiæ?*

X. Cap.15.v.3. *Noſſe te, conſummata iuſtitia eſt: & ſcire iuſtitiam, radix eſt immortalitatis.* At Paulus Rom.1.v.31. aſſerit, *noſſe Deũ* parũ iuuare, ſi non etiã colueris, vt oportet. * Profectò qui Deũ non colit, manifeſtè oſtendit, ſe eum vere non cognouiſſe; quomodo enim poſſet perfectè Dei bonitatem agnoſcere, & illum non amare, eiuſq; præſcripta exequi?]

Qui Deum non amat, & colit, eum perfectè non nouit.

CAPVT V.

Antilogia, ex Libro Eccleſiaſtici, decem ſupra ſex.

I. CAp. 1.v.16. *Timor Domini cum fidelibus in vulua concreatus eſt.* At Paulus Epheſ. 2. v.3. Omnes naſcimur *natura filij iræ.* Vndenam ergo in fidelibus Dei timor à vulua? * Quia vulgare eſt, matriſſare filios, ſeu vulua matris virtutes, aut vitia trahere: plerumque enim filij ſunt parentum æmulatores.]

Filij plerumque ſunt virtutis, vel vitij parentum æmulatores.

II. Cap. 3.v.16. *Pro peccato matris reſtituetur tibi bonum.* Sed Rom.6.v.23. dicitur. *Stipendium peccati mors.* An mors bonum adiectum filio pro matris culpa reputabitur? * Certe pro crimine Adami, cui mater Eua pomum inique miniſtrauit, mors venit in mundum, fœdum quidem ſpecie malum, ſed pulchrum in veritate bonum iuſtis, ſiquidem per ipſam infelix aufertur exilium, & ad cœleſtẽ paradiſum aditus reſeratur.]

Mors magnum bonum eſt Euæ noſtris filiis.

III. Cap.5.v.5. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu.* At certa eſt promiſſio diuina Ezech.18. v.21. *Si impius egerit pœnitentiam, vita viuet, & non morietur.* Ergo ſi peccatum iam propitiatum ſit, non eſt, vnde metus ortum habeat. * Eſt quidem, quia neſcit homo, num ex corde egerit pœnitentiam.]

Qui peccauit, ſemper debet timere, an ex corde egerit pœnitentiã.

IV. Cap. 7. v. 15. *Non iteres verbum in oratione tua.* At Mat. 26.v.44. Chriſtus Dominus *orauit tertio eundem ſermonem dicens.* Ergo verbum in oratione iterauit. Profectò in oratione non eſt verbi iteratio preces ore repetere, cum vnus in cunctis perſiſtens cordis manet affectus.]

Non eſt verbi iteratio in oratione, cum eodem affectu verba replicantur.

V. Cap.8.v.13. *Non incendas carbones peccatorum arguens eos.* At Timoth. 4.v.2. *Inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa.* An neget Siracides, peccatores eſſe arguendos? * Minimè, ſed innuit, prudentiam & benignitatem in correptione ita eſſe adhibendam, vt peccatori igneæ paſſioni non addatur exardendi materia, ſed extinguatur omninò flamma] * Rigida enim reprehenſio exaſperat delinquentis adhortatio mollis, & argumentum prudẽs conuincit, & corrigit.]

Arguendus eſt peccator efficaciter, ſed prudenter. Rigida reprehenſio exaſperat, mollis corrigit.

VI. Cap.11.v.4. *Abſconſa & inuiſa* ſunt *Opera Altiſſimi.* At Pſal. 18. v. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.* Quomodo abſconſa Dei opera, ſi vel à cœlis, &

ſideribus

In omnibus Dei operibus latet aliquid ineffabile, & hic incognoſcibile.

ſideribus eunlgantur? * Plaoè. quia poſt eiuſmodi enarrationem & præconium, nullum eſt Dei Opus, in quo non lateat aliqoid ineffabile, & ab hominibus hîc perfectè incognoſcibile.]

V I I. Cap. 11. v. 30. *In filiis ſuis agnoſcitur vir.* At hoc fefellit in Cham reſpectu Noë Gen. 9. v. 22. in *Iſmaële* reſpectu Abrahami cap. 21. v. 9. in *Eſaū* reſpectu Iſaaci cap. 27. v. 41. in *Rubeno* reſpectu Iacobi, cap. 35. v. 22. & in aliis. In bis nè agnoſcitur parentum pietas? * Agnoſcitur quidem, & commendatur, omnes enim videntes praua geſta filij inclamant: O quam diſſimilis ille parenti!]

Vel in prauo filij facinore agnoſcitur pietas parentis.

VIII. Cap. 12. v. 4. *Da eleemoſynas miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem.* At Mat. 9. v. 13. Dominus ait, *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores* An ineffabilis Chriſti miſericordia quodammodo oſtendit, tanta affici peccatorum recipiendorum fame, vt nolit ab alio recipi peccatorem vllum ſed ſibi omnes reſeruari? & quidem ad pœnitentiam ſolus ipſe eos poteſt excipere.]

Quodammodo vult Chriſtus peccatores à nullo recipi, vt ſolus ipſe eos recipiat.

IX. Cap. 13. v. 11. *Noli eſſe humilis in ſapientia tua.* At Dominus Mat. 11. v. 29. *Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde.* Negatne Chriſtus, quod ſapiens affirmauit? * Minimè, ſed oſtendit, affectatam humilitatem, (de qua Siracides) taxabilem eſſe.]

Affectata humilitas taxabilis eſt.

X. Cap. 14. v. 14. *Non defraudaris à die bono, & particula boni diei non te prætereat.* Aſt Ecclеſ. 7. v. 3. *Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij?* An luctus funebris bona dies, cuius nec particula non prætereunda? Ita plane. Quia iuſtæ animæ felix hora eſt illa, in qua ex morte alterius proprij obitus, & ſolutionis miſeriarum ſæculi fit memoria.]

Felix iuſtu eſt dies, in qua mortis ſolutionis humanæ miſeriæ recordatur.

X I. Cap. 18. v. 1. *Deus creauit omnia ſimul.* At ex Gen. 1. conſtat impendiſſe *ſex dies.* Quomodo ſex dies impendit ſi ſimul omnia creaſſe dicitur?

X I I. Cap. 28. v. 25. *Vtilis potius infernus, quam lingua nequam.* At Iudith 16. v. 21. dicitur, In inferno, *dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant vſque in ſempiternum.* Num homini vtilius, ſeu ſatius erit tot mala æternum ſuſtinere, quam linguæ iniquæ probra tolerare? * Hinc exaggeratur nequā linguæ malitia, ſi quodammodo ſatius ſit vel minus dirum tartari ignē ſufferre, quam linguæ prauæ vulnera ſubire.]

Minus quodammodo dirum, infernι ignem quam prauæ linguæ maliciam tolerare.

X I I I. Cap. 36. v. 23. *Omnem maſculum excipiet mulier.* v. 27. *Vbi non eſt mulier ingemiſcet egens* At 1. Cor. 7. v. 8. ait Paulus, *Non nuptis, & viduis dico: Bonum eſt illis, ſi ſic permaneant,* v. 26. *Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.* v. 4. *Beatior erit, ſi ſic permanſerit.* Vndenam ergo cœlibi; vel viduo ſuſpiria ob mulieris abſentiam, ſeu ob coniugis mortem? * An quia mulier, cum non habetur appetitur, & deſideratur: cum verò poſſidetur, non ſolum ex faſtidiu ſæpe, & ſæpius ex matrimonij curis gemitus excitat, ſed & lætalia vulnera infert, cum ex eius ſocietate ſe magis agnoſcit maritus *egentem*.]

Qui ſine vxore ſæpe ſe videt egentem, ſæpius ſe egere videt, cum duxit vxorem.

X I V. Cap. 40. v. 29. *Fili in tempore vitæ tuæ ne indigeas, melius eſt enim mori, quam indigere.* At Mat. 19. v. 21. ait Veritas, *ſi vis perfectus eſſe vende quæ habes, & da pauperibus.* Ergo ſapientis conſilium erit contemnendum. Haud quaquam * Quia Chriſtus Dominus perfectioni loquitur ſtudioſis, qui in ipſa paupertate ſunt diuites. *Nihil* quidem *habentes, & omnia poſſidentes.*] Et quia quod pauperibus erogatur non amittitur, ſed cum quæſtu magno exhibentis recurrit ad manus.]

Perfecti nihil habent, & omnia poſſident.

Quod pauperibus.

X V. Cap. 49. v. 5. *Præter David, Ezechiam, & Ioſiam omnes Reges peccatum commiſerunt.* At ex 2. Reg. 11. conſtat, Dauidem grauiſſime peccaſſe. Et 4. Reg. 20. patet. Ezechiam deliquiſſe. Quomodo, igitur ſine peccato fuiſſe à ſapiente prædicantur? * Num quia idololatriæ crimen tam inuiſum eſt Deo, & qui non deliquerunt idola colendo quaſi ſine peccato extitiſſe appareant, licet aliis piaculis fuiſſent defœdati?]. An quia David & Ezechias pœnitentiæ plorauerunt affectu, lacrymæ autem ſic obruunt delicta, vt non ſolum apud Deum non ſint: ſed & apud homines fuiſſe minime videantur?] Ita plane.

Peccatum idololatriæ tam graue eſt, vt coram illo reliqua crimina quaſi nō eſſe videantur.

Lacrimæ ſic obruunt delicta vt eorum memoria omnino aboleatur.

XVI. Cap. 50. v. 28. *Tertia* Samaritanorum colluuies non *eſt gens.* At 4. Reg. 17. v. 16. 29. 41. *gens* vocitantur Et Deus Samaritanos Iere. 31. v. 9. *vocat primogenitum* ſuū. Quomodo ergo ſunt gens, & gens non ſunt? * Certe quia non debet *gens* appellari, qui viuit vt brutus.]

Non debet homo appellari, qui viuit vt brutus.

FACVLTAS

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS Prouinciæ Caſtellanæ Societatis IESV.

EGO FRANCISCVS CACHVPIN Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Caſtellana, poteſtate ad id mihi facta à Reu. admodum Patre noſtro Ioanne Paulo de Oliua Vicario Generali (iam Præpoſito Generali) Societatis IESV, vt Commentarij in Libros Sapientialium, Authore, P. ANTONIO DE ESCOBAR ET MENDOZA eiuſdem Societatis grauium, Doctorumque hominum iudicio approbati, typis mandentur. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, noſtroque ſigillo munitas dedimus. Salmanticæ die Maij. 18. anno 1663.

FRANCISCVS CACHVPIN.

APPROBATIO.

REuerendi Patris ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA Societatis IESV; *Commentarios Literales & Morales in Sacram Scripturam* nos infraſcripti ex eadem Societate Theologi legimus, & vtiles, atque luce dignos iudicauimus. Lugduni 8. Martij anno 1667.

IOSEPH GIBALINVS.

LAVRENTIVS GRANNON.

PRIVILEGIVM.

EGo IOANNES PLATIERE Societatis IESV in Prouincia Lugdonenſi Præpoſitus Prouincialis, Opus, quod inſcribitur ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA Societatis IESV Theologi Commentarij Literales & Morales in I. & II. Libr. Paralipomenon, in primum & ſecuodum Eſdræ, in Tobiam, in Iudith, in Eſther, in Iob, in Pſalmos, in Prouerbia, Eccleſiaſten, Canticum Canticorum, Sapientiam, Eccleſiaſticum, Maiores & Mioores Prophetas, in primum & ſecundum Machabæorum, in Euangelia, in Acta Apoſtolorum, in Epiſtolas Pauli, in Epiſtolas Catholicas & Ioannis Apocalypſin, eiuſdem Societatis grauium Doctorum iudicio approbatum, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis HENRICO III. 10. Maij 1583. HENRICO IV. 20. Decembris 1606. LVDOVICO XIII. 14. Februarij 1611. & LVDOVICO XIV. nunc regnante 23. Decembris 1650. conceſſum; quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque Superiorum permiſſione imprimant. Permitto PHILIPPO BORDE, ET LAVRENTIO ARNAVD, Bibliopolis Lugdunenſibus, vt ad decem proximos annos excudere ac liberè diuendere poſſint. Datum Lugduni 10. Martij 1667.

IOANNES PLATIERE.

9.2.216 vol V ... 1.

ANTONII
DE ESCOBAR ET MENDOZA,
E SOC. IESV THEOLOGI.

Ad Vetus, ac Nouum Teſtamentum, Commentarij Literales, ac Morales.

LIBER PRIMVS.

AD PROVERBIA SALOMONIS.

PROLVSIO.

Salomonis Prouerbia Dogmatibus exundant, queis Iuſti valeant poſt temporariæ vitæ felicem curſum, æternâ potiri. Vnde Sapientia horum præceptorum Magiſtra *capite* 8. profatur: *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino*, id eſt, qui Dogmata hæc executioni addixerit, in præſenti vitam bonæ conſcientiæ plenam abundantiâ deget, & in futuro æternæ ſalutis præmio donabitur. Fallar, niſi idem per deuotum erga Deiparam obſequium hominibus offeratur. Audi Richardum Laurentium *lib. 2. de laud. Virg.* fantem: *Inuenta Maria, inuenitur omne bonum. Vndè ipſa dicit:* Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino, *vitam ſcilicet gratiæ in præſenti, & ſalutem æternam in futuro. Ideò* Prou. 8. *dicitur de Maria*, Qui inuenit mulierem bonam, id eſt, *Mariam*, inuenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino: *iucunditatem duplicem, bonæ conſcientiæ hîc, lætitiæ in futuro.*

CAPVT I.

Vt ſtudio Sapientiæ operam impendamus, à prauóque caueamus ſodalitio, Salomon huius libri auctor hortatur. De cœleſtis Sapientiæ contemptu queritur. Pœnas contemptori minatur, obſequenti præmia pollicetur.

1. PARABOLÆ Salomonis, filij Dauid, regis Iſraël. 2. Ad
ſciendam ſapientiam, & diſciplinam: 3. ad intelligenda
verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, iu-
ſtitiam, & iudicium, & æquitatem, 4. vt detur paruulis aſtu-
tia, adoleſcenti ſcientia, & intellectus. 5. Audiens ſapiens
ſapientior erit: & intelligens, gubernacula poſſidebit. 6. Ani-
maduertet parabolam, & interpretationem, verba ſapientium,
& ænigmata eorum. 7. Timor Domini, principium ſapientiæ. Sapientiam, atque
doctrinam ſtulti deſpiciunt. 8. Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimit-
tas legem matris tuæ: 9. vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. 10. Fili
mi, ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. 11. Si dixerint: Veni nobiſcum,
inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtrà: 12. de-
glutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum quaſi deſcendentem in la-
cum. 13. Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos no-
ſtras ſpoliis. 14. Sortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium no-
ſtrum. 15. Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à ſemitis eorum.
16. Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem.
17. Fruſtrà autem iacitur rete ante oculos pennatorum. 18. Ipſi quoque contra
ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas. 19. Sic
ſemitæ omnis auari, animas poſſidentium rapiunt. 20. Sapientia foris prædicat, in
plateis dat vocem ſuam. 21. In capite turbarum clamitat, in foribus portarum
vrbis profert verba ſua, dicens: 22. Vſquequò paruuli diligitis infantiam, & ſtul-
ti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? 23. Con-
uertimini ad correptionem meam: en proferam vobis ſpiritum meum, & oſten-
dam vobis verba mea. 24. Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, &
non fuit qui aſpiceret. 25. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes
meas neglexiſtis. 26. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cùm
vobis id, quod timebatis, aduenerit. 27. Cùm irruerit repentina calamitas, & in-
teritus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia.
28. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: manè conſurgent, & non inuenient
me: 29. eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſce-
perint, 30. nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni
meæ. 31. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuíſque conſiliis ſaturabuntur.
32. Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.
33. Qui autem me audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur,
timore malorum ſublato.

COMMENTARII.

1. *Mouet Salomon, vt Sapientiæ ſtudeamus acquirendæ.*

VERS. 1.2.3.4. Collectæ ſunt à Salomone filio Dauidis Iſraëlis Rege hæ *parabolæ*, ſeu ænigmata, vel porœmiæ, ad hauriendam *Sapientiam* diuinam, & *diſciplinam*, ſeu caſtigationem morum: ad callendáque *verba prudentiæ*, ſeu diſcretionem inter bonum & malum: nec non ad ſuſcipiendam doctrinæ eruditionem, iuſtitiam, iudicium, & æquitatem. Porrò *Sapientia, iuſtitia, iudicium, æquitas* idem hoc in libro ſignatur, multiplicatis copiæ ac ornatus cauſa nominibus. Idem dixerim de *ſcientia, doctrina, intelligentia.* Significant enim hæc omnia hominis recti ac pij iuxta diuinæ legis normam officium. Parabolæ autem hæ ſcriptæ fuere, vt detur *paruulis.* Chald. *inſipientibus.* Græcè, *ſimplicibus aſtutia,* non quâ alios decipiant, ſed quâ ab aliis non decipiantur.

Verſ. 5. 6. Profectò Sapiens hæc prouerbia exaudiens *ſapientior* euadet. Dum ex eis ſalutaria de grauiſſimis negotiis hauriet conſilia, & rationem gubernandi acquiret. Sapientibus itaque & inſipientibus hæc dogmata ſcribuntur. * Manca prorſus illa concionatoris doctrina quæ ad mulcendas Sapientum aures dirigitur,

Concionatoris doctr-

na doctis, & indoctis accommodanda.

gitur, cum præcipuè ad inſipientum eruditionem profiteri debeat.] Loco illius verbi, *Et gubernacula poſſidebit*. LXX. ſcripſere, *Poſſidebit gubernationem nauis*, ſeu totius vitæ ſuæ curſum portum diriget ad optatum. * Aptè vitæ noſtræ curſus nauigio comparatur, vt ſcias quot tempeſtatibus diſturbetur, quot vitandis periculorum ſcopulis ſit expedienda ſolicitudo.]

Humanæ vitæ curſus difficultatibus exundās nauigatio.

Nec ſolùm ad ea, quæ attigimus, vtilis hic liber erit, verùm etiam ad intelligendam quamcumque parabolam, & ænigmaticum ſermonem in ſimili argumento verſantem lucem afferet. *Et ænigmata eorum*, id eſt, Sapientiam, quam ænigmaticis ſymbolis velant Sapientes, ne ſi obuia ſit omnibus, vileſcat. * Nec enim omnia omnibus apta ſunt dogmata, nonnulla ſunt ſolis doctioribus reſeranda.]

Non ſunt omnia dogmata omnibus aperienda.

Verſ. 7. Timere Deum incipiat, qui Sapientiam expetit obtinere. * Quomodò enim qui vitiis implicatur, poterit ſacræ ſcientiæ arcana percipere cum vitiis intellectus obtenebretur?] Alij *Timor Domini primitia vel effectus Sapientia* Ac ſi diceret, primus effectus Sapientiæ eſt, Dei timorem aſſequi. * Nam ſicut omnis peccans eſt ignorans, ſic omnis, qui Deum timens à peccato recedit, verè eſt Sapiens.] Certè *ſtulti* LXX. *Impij* Sapientiam ac doctrinam deſpiciunt. * Aptè impij ſtulti vocitantur: nihil enim magis ſtultum, quàm à pietate deuiare]

Vitiis addictus non poteſt Sapiens eſſe.

Effectus Sapientiæ eſt, Deum timere.

Stultus qui à pietate deuiat.

2. *Verſ*. 8.9. Admitte fili ad aures, & ad animum documenta, eruditionem, præcepta patris, ac matris tuæ vt addatur *gratia*, LXX. *corona gratiarum*, vt inſtar coronæ, ſeu velut ſerti è floribus, & quaſi *torques* è variis gemmis collo tuo appenſa, pulchra tibi ſint ornamenta ab omnibus commendabiliter aſpectando. * Per obedientiam enim parentibus exhibitam filij apud homines gratiam aſſequuntur, ita vt omnes eos magnifaciant veluti corona ac torque exornatos.]

Parentes audiendos, prauos ſocios vitandos edocet.

Filij per obedientiam parentibus exhibitam cōſequuntur apud homines gratiam.

Verſ. 10. Fili, ſi te decipere tentauerint impij, ne eis acquieſcas. *Lactare* eſt frequentatiuum verbi *Lacio*, ex quo compoſita *Allicio*, *Pellicio*. Lactant impij pios velut lacte potantes, dulcia verba proferendo, vt ad iniqua quæque pelliceant.

Verſ. 11.12.13.14. Si dixerint, comes ſit noſter, inſidias vitæ hominum apponamus, percutiamus *inſontem*, ſeu qui neminem læſit *fruſtrà* quidem ſeu *gratis*, vti Hebr. id eſt, etiamſi in nullo violati fuerimus. * Quàm impium, aduerſus eum, qui te non læſit, inſidias præparare!] Eum viuentem, ſicut olim Dathan & Abiron, qui viui abſorti ſunt à terra dehiſcente, & in tartari foueam recepti fuére; *deglutimus*. * Aptè quidem ſanguinis profuſores crudeli tartaro comparantur viuos deglutientes.] Certè prædam multam capiemus pretioſam, quâ ditabimur. *Sortem* mitte nobiſcum, committe te communi nobiſcum aleæ, vt vnum ſit omnium noſtrum *marſupium*, ſeu commune lucrum ſit, quod aliena diripiendo conſequemur.

Valdè impium inſidias parare ei, qui te non læſit.

Sanguinis effuſores infernо comparantur.

Verſ. 15.16.17.18.19. Fili, te abſtrahe ab ſtudiis, & agendi ratione, quam illi ſequuntur, qui quidem toti ad profuſionem ſanguinis per homicidij ſcelus adhelant. Meis autem monitis eruditus, laqueos, quos tibi praui ſodales ſtruunt, dum in ſui ſocietatem ſtudent allicere, facilè vitabis; tibi enim rete oſtendi, quod *fruſtrà* ſeu inutiliter explicatur *ante oculos pennatorum*, ſiue cum illud auiculæ aſpectant, vti cecinit ille:

Quæ nimis apparent retia, vitat auis.

LXX. *Non fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum.* Quod alij exponunt de ſtolidis auibus, ſeu fatuis hominibus, qui licet rete videant, ſe ineſcari, ac capi patiuntur. * Quàm miſer ille, qui licet alis timoris & amoris Dei vtens facilè poteſt auolare, retiaque eludere, tamen vltrò deperit!] At dum illi aliis inſidias præparant, ſibi ipſis perniciem creant. *Pſal*. 7. *Inciderunt in foueam, quam fecerunt.* * Per quæ enim quis peccat, per hæc & torquetur.] Sic rationes agendi omnis auari diuitias iniquè quærentis, & poſſidentis iniuſtè, animam perdit. * Malè partæ opes & extorta aliis bona plerumque creant dominis ſuis exitium non modo animæ, ſed & corporis. Teſtor vineam Naboth ab Achabo iniuſtè ablatam, quæ toti Regiæ domui vtrumque illud creauit exitium.]

Quàm miſer, qui cum pennas habeat vt è rete fugiat, patitur ineſcari, & capi.

Per quæ peccas, torqueris.

Opes malè partæ poſſidenti corporis. & animæ exitium creant.

Verſ. 20.21. Docuit Salomon, non audiendas hominum, ad ſcelera inuitantium, voces, 3.
iam excitat ad audiendam Sapientiam, quæ ad virtutem inuitat: eámque per proſopopæiam loquentem inducit Sapientia *foris*, ſeu palam clamat per Legis naturalis dictamina, per Legis ſcriptæ præcepta, per virtutum ac vitiorum exempla, quæ paſſim in oculos incurrunt, per Sapientum monita. *In plateis*, in frequentibus turbis, *in foribus portarum*, vbi maxima eſt hominum cuiuſlibet ordinis frequentia ſua verba profert. * Vt oſtendat, nullum non audire Sapientiæ voces: vt nulla ſit homini, vt à virtutis via ſecedat, excuſatio.] * Si Sapientia diuina clamitat in plateis, conſtat, quàm ſit doctiſſimo homini honorificum in vicis, & in foris concionari. Vt hinc commendem Societatis Ieſu pietatem, cuius doctiores viri geſtiunt puerorum ducere pompam canentes, vt rudioribus, qui ad Templa non confluunt auditurі conciones Fidei dogmata *foris* euulgent.]

De cæleſtis Sapientiæ contemptu queritur.

Nulla homini, vt à virtute ſecedat, excuſatio.

Societatis Ieſu pietas per plateas ducēns puerorum pompam & in foro prædicantis.

Verſ. 22.23. Vſque quò (inquit) ô paruuli non tam ætate, quam ſenſu *infantiam*, ſeu ignorantiam, ac inſcitiam amatis? Quò vſque ſtulti ea quæ ſibi exitialia ſunt, concupiſcent, & imprudentes odio ſcientiam proſequentur? * Nihil tam ſtultum, quàm ſtultitiam affectare, & à noxia admodum inſcitia, cùm facilè poſſis, nolle recedere.] Animum aduertite ad meam doctrinam recipiendam, quâ mores veſtros corrigam, & inſtruam, proferam vobis *ſpiritum meum*, ſeu aperiam, quæ mente concepta habeo verbis vtique proferenda.

Nihil tam ſtultū, quàm nolle ab ſtultitia recedere.

Verſ. 24.25.26.27. Quia igitur inuitaui, vt 4.
me audiretis, *manúmque* extendi, iubens vt accederetis, & auxiliarem vobis dexteram porrigens, vt ex ignorantia emergeretis, & accederetis, & accedere, aut reſpicere noluiſtis, deſpexiſtiſque admonitiones meas: ego quoque interitu veſtro *ridebo*, & *ſubſannabo*. cum mors, quam vnicè *timebatis*, aduenerit. Riſuram ſe dicit Sapientia, non quod verè rideat, ſed quod factò ità ſe gerat, ac ſi rideret, dum in impiorum interitu nulla ergà illos miſeratione excitatur. * Certè actiones eorum monet eſſe ridendas, qui æterna temporalibus poſthabuere.] * Dum

Supplicia eō temptoribus Sapientia minatur.

Ridendus, qui æterna temporalibus poſthabet.

Impius Deú irridens, cum docet vt ipſum irrideat.

impius ridet, & ſubſannat, in vittute à ſe contempta, Deum: eum quidem qui ridere neſcit quaſi edocet ad ridendum, & ſubſannandum; vt per ea puniatur, per quæ deliquit.] Pende illud: *Cum vobis id, quod timebatis, aduenerit*, nempè cum aduenerit mors. * Hanc enim ſolam impij timent:, de futura vita, vel morte nunquam ſoliciti.] Ridebo, inquam, cum irruerit *repentina calamitas*, nimitùm mors, & imminentes pœnæ inferorum æternæ, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit, quando nouiſſima venerit tribulatio. * Impij ex hac vita arripiuntur inuiti, & cum de morte minus cogitant.]

Solam temporariã mortem impij timent, haud de æterna ſoliciti.

Impius repentè pleruque moritur.

Verſ. 28. 29. 30. 31. *Tunc* morte ſcilicet proxima, me anxij inuocabunt, & non exaudiam, quæ vocans eos exaudita non fui. * Profectò qui ad vitæ terminum pœnitentiam differt, plerumque non exauditur quia vindice Deo, in dilationis pœnam, impij tunc minimè ex corde clamant, vnde iuſtè non exaudiuntur.] *Manè* exurgent, ſolicitè ſcilicet poſtulabunt, ac quærent ſalutem; nec aſſequentur; quia non deteſtabuntur crimina ſicut oportet, ſed aduerſabuntur imminens malum, ob ſolùm ſuum incommodum, & miſeriam. Talis Antiochus 2. *Machab.* 9. *Orabat ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.* Me itaque *non inuenient* propitiam, eo quod admonitiones meas, & hominum ſana conſilia reiecerint tanquam grauia, & importuna: *& detraxerint* correctioni, ſiue de ea malè fuerint locuti. *Comedent* igitur ſui laboris fructus, ſuorúmque conſiliorum alimonia *ſaturabuntur.* * O quàm amarus impiis cibus æterna ſuorum conſiliorum, queis fælicitatem amiſere, recordatio!]

Qui pœnitentiam vſque ad vitæ terminũ differt, ſictè plerumque eam agit.

Amarus impiis cibus ſuorum conſiliorum æterna recordatio.

Verſ. 32. 33. *Auerſio* hæc ſtultorum à bono, à Deo, eis exitium afferet. *Proſperitaſque* eorum perdet illos. * Difficiliùs eſt ferre ſecundam, quàm aduerſam fortunam; quia aduerſam toleramus, ſecundâ corrumpimur.] Contrà iuſtus me exaudiens, à metu mali præſentis, & futuri tutus abundantia bonorum ſalutarium ſtipatus requieſcet. Potiſſimum locum habent, quæ hîc promittuntur in iis, qui ad æternam peruenére fælicitatem: quamquam etiam in hac vita horum bonorum per pacatam conſcientiam & aliis modis ſunt participes.

Difficilius eſt, ferre ſecundã, quàm aduerſam fortunam.

CAPVT II.

Fructus ac præmia veræ Sapientiæ, quæ ſola hominem in officio aduerſus omnes mundi, & aliorum hoſtium inſultus continet, Salomon pergit commemorare.

1. FILI mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſ-
condetis penes te, 2. vt audiat ſapientiam auris tua: incli-
na cor tuum ad cognoſcendam prudentiam. 3. Si enim
ſapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ:
4. ſi quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effo-
dieris illam: 5. tunc intelliges timorem Domini, & ſcien-
tiam Dei inuenies: 6. quia Dominus dat ſapientiam: &
ex ore eius prudentia, & ſcientia. 7. Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gra-
dientes ſimpliciter, 8. ſeruans ſemitas iuſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiens.
9. Tunc intelliges iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bo-
nam. 10. Si intrauerit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit:
11. conſilium cuſtodiet te, 12. vt eruaris à via mala, & ab homine, qui peruerſa
loquitur: 13. qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas: 14. qui
lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis: 15. quorum viæ per-
uerſæ ſunt, & infames greſſus eorum. 16. Vt eruaris à muliere aliena, & ab ex-
tranea, quæ mollit ſermones ſuos, 17. & relinquit ducem pubertatis ſuæ, 18. &
pacti Dei ſui oblata eſt, inclinata eſt enim ad mortem domus eius, & ad inferos ſe-
mitæ ipſius. 19. omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, nec ap-
prehendent ſemitas vitæ. 20. Vt ambules in via bona: & calles iuſtorum
cuſtodias. 21. Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices per-
manebunt in ea. 22. Impij verò de terra perdentur: & qui iniquè agunt,
auferentur ex ea.

COMMEN

COMMENTARII.

1. *Vera Sapientia.*

VERS. 1. 2. Si cordis auribus ô fili mea dogmata audieris, & penes te præcepta mea quaſi quiddã pretioſum, quod à poſſeſſore cuſtodię addicitur, ne latrocinio pereat, abſconderis: vt Sapientiam tua auris vtiliter percipiat, inclina cor tuum ad virtutis prudentiæ cognitionem. * Vt enim ſcientia proſit, prudentia eſt neceſſaria. Multi enim Sapientia abundant, prudentia indigentes, qua Sapientiæ actus debent gubernari.] Preme illud. *Mandata mea abſconderis.* * Scientiam, quæ non abſconditur, ſed per vanitatem oſtentatur, non ſemel infatuari vidimus.]

Ad ſcientiæ actus dirigẽdos, prudentia eſt neceſſaria.

Scientiam vt quid pretioſum abſconde.

Verſ. 3. 4. 5. 6. Nam ſi Sapientiam *inuocaueris* ad eam ſuſpirando, anhelando, & precibus à Deo efflagitando illam: & cor tuum inclinaberis *prudentia* aſſecutioni ad ſcientiæ actiones dirigendas admodum neceſſariæ: & ſcrutatus fueris Sapientiam ſolicitè, ſicut foſſores aſſolent ſcrutari *theſauros*, vel quemadmodum auari geſtiunt acquirere *pecuniam*: tunc veram Sapientiam aſſequeris, quæ in cognitione veri Dei, illius timore, ſinceróque cultu conſiſtit. Vera enim Sapientia nobis à Deo dictatur in Scripturis ſacris, quæ diuina continent oracula, & cœleſtem inſpirationem, quâ quid fugiendum, quid amplectendum ſit, edocemur. * Illud expende: *ſi enim Sapientiam inuocaueris* Chald. *ſi eam quaſi matrem vocaueris.* Indicatur, continuò deſiderio, prece, labore eſſe conquirendam, eo quidem affectu, quo filius fameſcens, aut egens ad matrem accurrit.] * Et illud: *ſi quæſieris eam quaſi pecuniam.* Ardentiſſimus eſt auari ad pecuniam affectus: eum imitetur, qui vult in Sapientia proficere.] * Et quidem, qui ſcientiam aſſequitur, pecuniam inuenit, & theſaurum non ſolùm ſpiritualem, ſed & temporalem, ſiquidem ex peritiæ exercitamentis lautè doctus aſſolet victitare.]

Vt Sapientiã aſſequare, magno affectu ad eam indiges.

Ardentiſſimus auari ad pecuniam affectus.

Ex Sapientia doctus lautè victitat, vnde ea inuenta pecuniam inuenit.

Verſ. 7. 8. Cum rectis, ſeque timentibus Dominus det Sapientiam, & prudentiam: eorum ſalutem diligenter apud ſe aſſeruabit, illam ſepoſitam habens in eorum bonum, cum opus fuerit deprompturus. LXX. pro *cuſtodiet rectorum ſalutem*, poſuêre: *Theſaurizabit rectis ſalutem.* * Nam qui Sapientiam vti theſaurum exquiſierunt, digni ſunt, vt Deus illorum commoda, quaſi effodiens theſaurum requirat. Vti Dei affectus ad muneràndum, affectui iuſti ad obſequendum reſpondeat.] Certè gradientis ſimpliciter, & ſincerè *ſemitas* Deus cuſtodit, eaſque totas reddit, ne dum eas ducunt, impingant, vel aliquo afficiantur incommodo. * Pulchrè *ſeruans ſemitas iuſtitiæ*, ſiue obſeruans. Nullus enim eſt greſſus iuſtorum, qui ſpeciali præmio non donetur.]

Affectus Dei ad munerandum, affectui iuſti ad ſeruiendum reſpondet.

Nullus greſſus iuſti ſinè ſpeciali præmio.

2. *Docet, à prauorum ſocijs declinandum.*

Verſ. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Si Sapientiam corde exceperis, eiuſque dogmata placuerint, iuſtitiæ iura percipies, & inter bonum ac malum diſcernere poteris. Eius conſilijs prudens euades, vt à via iniqua recedas, & peſſimorum iter rectum contemnentium, loquentium peruerſa, incedentium per tenebroſas vias, quæ ad tenebras tartareas ducunt, exultantium cum iniqua geſſerint, fugias ſocietatem. Eorum enim viæ peruerſæ ſunt, & *infames* greſſus, conciliantes ſcilicet infamiam, & dedecus. * Primus Sapientiæ fructus iuſtis ſit, à prauorum conſortio declinare, omnium quidem malorum ſcaturigine.]

Impiorum ſocietas omnium malorum ſcaturigo.

3. *A muliere aliena fugiẽdum, addit.*

Verſ. 16. 17. 18. 19. 20. Vt fugias à muliere *aliena*, quæ alio viro nupſit, & tua non eſt, Sapientia edocebit: ab ea ſcilicet, quæ mollibus verbis vtitur ad decipiendum aptis; & *ducem pubertatis ſuæ*, ſeu maritum ſuum, qui eam duxit, cum eſſet pubertatis in annis, relinquit; & *pacti Dei ſui*, ſeu diuinæ legis adulteria vetantis, vel fœderis nuptialis cuius auctor eſt Deus, fuit prorſus oblita. *Inclinata eſt enim ad mortem domus eius.* Nam qui ad domum adulteræ accedit, ambulabit per viam decliuem, quæ ad mortem & inferos planè perducit. * O quot necium cauſa fuit adulterium! Vndè appoſitè *Inclinata eſt ad mortem domus eius*, ſiue addicta eſt morti, quæ à marito & vxori & amaſio ſolet inferri.] Omnes qui ad eam expleturi libidinem ingrediuntur, *non reuertentur.* * Mortis enim inſtar eſt adultera, reuocare gradum minimè datur.] Vndè qui ei hæreſcunt, ad vitam non redibunt mortuis ſimiles, qui redire non valent. * Vitium luxuriæ tantæ eſt hærentiæ, vt ſemel excidens vix vnquam corrigatis.] Vt viam rectam teſumas, & calles iuſtorum cuſtodias, ſequaris, teneas.

Domus adulteræ morti eſt addicta.

Mortis inſtar adultera.

A vitio luxuriæ homo corrigitur difficilè.

Verſ. 21. 22. Qui verò recti ſunt, non ſolùm ſuper terram viuent, ſed etiam fœliciter agent. Vndè Symmach. pro *Habitabunt in terra*, poſuit, *Hereditabunt terram*, ſeu poſſidebunt. Et immaculati *permanebunt* in ea, diu erunt ſuperſtites. Impij verò è terra immaturi euellentur. * Exitij metus terreat, quos virtutis pulchritudo non allicit.]

Terreat ſupplicij metus, quem virtutis pulchritudo non allicit.

CAPVT III.

Vt in Dei præceptis ambulemus, vt in prudentia noſtra non confidamus, ſtudeamus liberalitati, patienter toleremus aduerſa, colamus Sapientiam, proximis beneficia geramus, Salomon admonet.

1. FILI mi, ne obliuiſcaris legis meæ,& præcepta mea cor tuum
cuſtodiat. 2. longitudinem enim dierum, & annos vitæ,
& pacem apponent tibi. 3. Miſericordia & veritas te
non deſerant, circunda eos gutturi tuo, & deſcribe
in tabulis cordis tui: 4. & inuenies gratiam, & diſcipli-
nam bonam coram Deo & hominibus. 5. Habe fidu-
ciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris pruden-
tiæ tuæ. 6. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. 7. Ne
ſis ſapiens apud temetipſum: time Deum, & recede à malo: 8. ſanitas quippe
erit vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum. 9. Honora Dominum de tua
ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei: 10. & implebuntur
horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt. 11. Diſciplinam Do-
mini, fili mi, ne abiicias: ne deficias cùm ab eo corriperis: 12. quem enim di-
ligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. 13. Beatus,
homo, qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia: 14. melior eſt acquiſi-
tio eius negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi: 15. fructus eius pretio-
ſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent compa-
rari. 16. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ, & glo-
ria. 17. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ. 18. Lignum vitæ
eſt his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus. 19. Dominus ſa-
pientia fundauit terram, ſtabiliuit cælos prudentia. 20. Sapientia illius erupe-
runt abyſſi, & nubes rore concreſcunt. 21. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis:
cuſtodi legem atque conſilium: 22. & erit vita animæ tuæ,& gratia faucibus tuis:
23. tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget: 24. ſi dor-
mieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus. 25. ne paueas repentino
terrore, & irruentes tibi potentias impiorum. 26. Dominus enim erit in latere
tuo,& cuſtodiet pedem tuum ne capiaris. 27. Noli prohibere benefacere eum, qui
poteſt: ſi vales, & ipſe benefac. 28. Ne dicas amico tuo: Vade & reuertere cras
dabo tibi: cùm ſtatim poſſis dare. 29. Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille
in te habeat fiduciam. 30. Ne contendas aduerſus hominem fruſtrà, cùm ipſe
tibi nihil mali fecerit. 31. Ne æmuleris hominem iniuſtum, nec imiteris vias
eius: 32. quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermo-
cinatio eius. 33. Egeſtas à Domino in domo impij: habitacula autem iuſtorum
benedicentur. 34. Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam. 35. Gloriam
ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio, ignominia.

COMMENTARII.

1. *Monet.* VERS. 1. 2. Fili, ne præcepta mea obliuioni tradas, vitam enim diuturnam, & *pacem*, apponent tibi; pacem inquam, ſeu proſperitatem, bonorúmque omnium abundantiam. * Sicut enim *Belli* nomine omnia ſignantur mala: appellatione pacis cuncta bona intelliguntur. Vndè Dominus Diſcipulis omnia vtilia promiſit bona, cum pacem eis hæreditatis loco reliquit, *Pacem relinquo vobis.*]

Omnia in bello mala, cuncta in pace bona continentur.

Verſ. 3. 4. Conſtanter ex erce miſericordiæ, ac veritatis officia, omni ex parte tibi adſint, ad eum modum, quo ſemper præ oculis habes, quæ ex collo tuo pendent. * Hiſce duabus virtutibus *miſericordia* & *veritate* omnes aliæ videntur comprehendi. Vndè Dauid, vt explicet iuſtum omnibus virtutibus ſtipatum incedere, canit Pſal. 88. *Miſericordia, & veritas præcedent faciem tuam.* Per miſericordiam enim impenduntur proximo officia gratuita; per veritatem, ſiue iuſtitiam Deo & hominibus officia debita offeruntur:] Si duplicem hanc virtutem

2. *Miſericordiam ſuadet, & veritatem.*

Miſericordia, & veritas omnium eſt virtutum epilogus.

Homo miſericors, & verus magni à cunctis æſtimatur.

tem *cordis in tabulis* deſcripſeris, ſeu firmiter tenueris, Deo, & hominibus gratus exiſtes. * Certè veritatis cultor, & pauperũ ſubleuator magnam apud omnes æſtimationem obtinet.]

Fiduciam in Domino commendat.

Dictamen humanæ prudentiæ fallax.

Immunis à peccato qui Deum ſibi præſentem contemplatur.

Fatuus es, dum te Sapientem iudicas.

3. *Verſ.* 5.6.7.8. Fiduciæ in Deo, non propriæ prudentiæ innitatis oportet toto quidẽ ex animo. * Dictamen enim humanæ prudentiæ fallax.] Vbiquè & ſemper Deum *cogita* tibi præſentem. Non quòd continuato actu id ſemper præſtandum ſit, ſed virtualiter ſaltem, vt loquuntur Philoſophi. * Quàm immunis erit à culpa, qui Deum vbique tibi præſentem contemplabitur.] Ne ſis *apud temetipſum*, ſeu tua opinione *Sapiens*, Hebr. *In oculis tuis* Ita vt tuo iudicio te æſtimes eſſe Sapientem. * Nam qui ſe Sapientem eſſe exiſtimat, plerumquè inſipiens ab aliis iudicatur; ipſa enim vanitas præſumptionis eſt fatuitas.] Deum time, à peccato abſcede, & *erit ſanitas vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum.* LXX. *Erit ſanitas corpori tuo.* Sanitatem vmbilico tribuit, qui in medio ventris eſt: ac ſi diceret, ſanitas erit ventri tuo, & conſequenter toti corpori, cuius valetudo ex recta ventris diſpoſitione pendet. Crediderim, peculiariter innuere Salomonem, eum, qui ſeruat præcepta hactenùs tradita, & ſpeciatim ea, quæ ſunt de muliere aliena fugienda, ſanitatem vmbilici habiturum, quod irrigatione oſſium ſignificatur. * Nam qui intemperanter veneri indulget, non bene valet, corpore exſucco, & exhauſto oſtentatur.]

Ex veneris immoderato vſu ægritudines.

Oblationes Deo gerendas doces.

Obſequia ex bonis alienis haud Deo grata.

Qui primitias Eccleſiæ ſoluunt, bonis exundant.

4. *Verſ.* 9.10. *De tua ſubſtantia*, ſeu ex diuitiis propriis, oratione, primitiis, eleemoſyna Deum *honora*. * Obſequia enim de alienis diuitiis iniquè acquiſitis Deo parata minimè admittuntur, niſi dum fit incognitorum bonorum reſtitutio.] Prouentus frugum tuarum *primitias* offerto: ex quo exiguo quidem ſumptu debito, tanta tibi abundantia recurret, vt familia ex area, & ex torculari abundantia fruetur. Hebr. *& muſto torcularia tua rumpentur.* Alij *Dolia*, quæ muſto feruenti non ſemel rumpi aſſolent. * Signatur, ex primitiis Eccleſiæ oblatis ex debito, fructus vberrimos te collecturum; & primitiarum, vel decimarum fraudatori penuria indicitur.]

Verſ. 11.12. Correptionem, ſeu caſtigationem, quæ fit malis à Deo immiſſis, libenter tolera, nec tædio afficiaris (ſic Chald.) cum flagellis percuteris. Quos enim amat, corripit Deus, & velut pater in eo, quem arguit, ſibi complacet; quia illum ſuo beneplacito æternam elegit ad vitam, ad quam eum ſalutari ſua correptione promouet, * Qui delinquens ſæpe, à Deo laboribus non flagellatur, exiſtimet, ſe inter filios non annumerari, nec ad Dei familiam pertinere.]

Qui delinquens ſæpè, à Deo non corripitur, timeat, ſe à filiorum cœtu deturbatum.

Inueniendi Sapientiam iucunditatem exprimit.

Homines vitam hanc gloriæ aſſecutioni præferunt.

6. *Verſ.* 13.14.15.16. Qui Sapientia, & prudentia affluit, procul dubio beatus: melior enim eſt *acquiſitio* eius. Hebr. *negotiatio* negotiatione argenti, ſeu cunctæ ſæculares diuitiæ ei nequeunt æquiparari. In manibus eius ſunt vitæ longitudo, diuitiæ, & gloria: & vt vulgariter explicem: *Tiene la vida, las riquezas, y gloria como en la mano.* * Certè ſi τὸ *Gloriam* vltimo loco poſitam in manu *ſiniſtra* (cum longitudo dierum poſita ſit *in dextera*) cœleſtem ſignet beatitudinem: arguam hinc hominum cæcitatem, qui vitæ præſentis longitudinem gloriæ aſſecutioni præferunt.

Sapientia elogia profert.

Verſ. 17.18.19.20. *Via eius pulchra* carentes omni erroris, aut vitiorum labe: & omnes ſemitæ eius *pacificæ* ſine graſſatorum infeſtantium periculo. Eſt certè nobis Sapientia adepta *lignum vitæ*, ſeu recti viuendi cauſa, quemadmodum vitalis ligni fructus vitam hominibus fuiſſet largiturum. Affert inquam vitam longam iucunditate plenam: & qui tenuerit eam *beatus*. Nam poſt diuturnam temporariam vitam, qui veram Sapientiam perſiſtenter, piéque coluerit, æterna fælicitate potietur. *Sapientia illius eruperunt abyſſi.* Ab humana Sapientia ad diuinam tranſit: nam ſecundùm analogiam vna eſt, & eadem Sapientia diuina, per quam Deus omnia creauit, & humana, quâ Deum homines rectè cognoſcunt, piéque colunt. Sapientia itaque Dei operatrice aquæ pelagi erupére, & *nubes* ex vapore roſcido vtiliter efformantur in pluuiam. 7.

Sapientiam aſſequi, præmium eſt laboris eam aſſequendi.

Verſ. 21.22.23.24.25.26. Fili cuſtodi conſilia legeſque, quas tibi Sapientia ſuggerit, animo tuo planè vitales, *faucibus tuis* ſeu collo tuo pulcher ornatus. Nam ſicut torque collum ornatur, ſi tibi Sapientiæ decor acceſſerit. * Imprudens eſt ille, qui Sapientiæ cultor cùm ſit, circà ſecularia præmia ſe anxium oſtentat, ſi illud ipſum eſſe Sapientem, egregij præmij pro impigro labore locum obtineat.] Tunc ambulabis *fiducialiter*, ſeu expers eris anxij timoris, duce Sapientia, quæ nequit errare. Securo ſomno, ac ſuaui quiete potiere, repentinóque impiorum terrore minimè diſturbaberis. Dominus aderit è *latere*, ne laqueis, ac tendiculis contra te ab inimicis inſtructis poſſis impediri.

Nonnulla moralia adiecit documenta.

Pauper Dominus eſt eleemoſynæ, quia illi debetur.

Eleemoſyna bis petita potius videtur eſſe ruboris merces, quàm donum.

Verſ. 27.28. Auctor non eris, vt ij, quibus facultas eſt, haud benefici in miſeros oſtententur. Hebr. loco illius verbi: *Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt*, poſuérunt: *Ne prohibe beneficium a domino ſuo.* * Pauperem dominum beneficij, ſeu eleemoſynæ vocitat, quia illi debetur. Vndè in ſacris eleemoſyna ſæpe *iuſtitia* appellatur.] Tu quoque, *ſi vales*, pauperi ſuccurre. Ne dicas amico tuo ſeu proximo egenti. *Vade, & reuertere, cras dabo tibi*: cum ſtatim poteſt aut debitum ſoluere, aut ſtipem exhibere. * Nam qui dat cito, bis dare videtur. Profectò labor reuertendi, & rurſum efflagitandi rubor ità egentem afficit, vt eleemoſyna illa iam donum non ſit, ſed laboris, ac ruboris merces.] 8.

Impudentiſſimi animi eſt, oſculo amicum tradere.

Litem moliri iniuſtam horribili vindictæ æquiparatur.

Verſ. 29.30.31.32. Ne cogites contra amicum tuum (Hebr.) mala, cum ipſe tecum habitet confidenter, id eſt, nihil tale metuat. * Impudentiſſimi animi Iudæ ſimilis eſt, oſculo amicum tradere.] Ne *fruſtrà*, ſeu ſine cauſa, litem contra proximum excites. Hebr. *Ne litiges cum homine gratis.* cum ipſe te minimè laceſſiuerit. * Litem quippe iniuſtam moliri horribili vindictæ ob iniuriam illatam poteſt æquiparari.] Ne *æmuleris* ſeu imiteris hominem iniuſtum, nec ſequaris dictamina eius. Auerſatur enim Deus ſceleſtum, iniuſtum, qui aliis illudit, & ſuis fraudibus fucũ agit. Nec enim *illuſor* poteſt non inuiſus eſſe Domino, qui cum rectis, & ſynceris familiariter agit, eiſque tanquàm amicis ſua arcana communicat.

Verſ. 33.34.35. In domum impij *egeſtas* à Domino immittitur, dum benedictionibus iuſti exundat habitaculum. Hebr. *pro Ægeſtas à*

Domino

Domino in domo impij, eſt Execratio Domini. Per execrationem autem omnia mala, per benedictionem bona cuncta intelligito. * Appoſitè execratio Domini, ſeu omnium malorum immiſſio in impij domum Ægeſtatis vocabulo exprimitur; impio namque nihil dirius inopia, quâ preſſus nequit delitiis difficilibus indulgere.]. Ipſe *illuſores* ſeu aſtutos, & dolis graſſantes in ſua capiet aſtutia, & humiles gratiâ donabit. Sapientes verò poſſidebunt *gloriam*; glorioſi enim & inclyti in hac vita, ac in futura exiſtent. *Stultorum*, ſeu impiorum *exaltatio, ignominia.* Dignitates enim, & opes, queis hac in vita ſuperbiunt, & eriguntur eis dedecus parient. Seu exaltatio ſtulti parit illi ignominiam; quia è ſublimi faſtigio dignitatis magis eius dedecora ſunt conſpicua. * Quid niſi dedecus procurat inſipiens, qui ad munus viribus planè impar anhelat?] Pagnin. vertit, *ſtultus exaltat, quod eſt ignominioſum*, peruersè enim de rebus iudicat. Pro *exaltatio* in Hebræo habetur מרים *merim*, quod verti poteſt *Tollentes*, id eſt, ſibi eligentes exaltationem, ſiue officia. * Plerumquè qui ob ſtultitiam, vel inſcitiam ineptus eſt ad munera, ea ardentiùs ambit: ſed is ignominiam demùm pro mercede recipiet.]

Nihil dirius impio, quàm ægeſtas, quâ preſſus nequit indulgere delitiis.

Dedecus procurat ſtultus, qui munus ſuſcipit viribus impar.

Stultus plerumquè eligit officium, quod exercere neſciet.

CAPVT IV.

Vt Sapientiam ſectemur, eius plures vtilitates recenſens Salomon ſuo exemplo hortatur. Ante omnia verò prauorum deuitare conſortia, linguam, ac oculos cobibere monet.

1\. AVDITE filij diſciplinam patris, & attendite vt ſciatis pru-
dentiam. 2. Donum bonum tribuam vobis, legem meam
ne derelinquatis. 3. Nam, & ego filius ſui patris mei, tenel-
lus; & vnigenitus coram matre mea: 4. docebat me, at-
que dicebat: Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præce-
pta mea, & viues. 5. Poſſide ſapientiam, poſſide pruden-
tiam: ne obliuiſcaris, neque declines à verbis oris mei. 6. Ne
dimittas eum, & cuſtodiet te: dilige eam, & conſeruabit te. 7. Principium ſapientiæ,
poſſide ſapientiam, & in omni poſſeſſione tua, acquire prudentiam: 8. arripe illam,
& exaltabit te: glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. 9. Dabit capiti tuo
augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. 10. Audi fili mi, & ſuſcipe
verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. 11. Viam ſapientiæ monſtrabo tibi,
ducam te per ſemitas æquitatis: 12. quas cùm ingreſſus fueris, non arctabuntur
greſſus tui, & currens non habebis offendiculum. 13. Tene diſciplinam, ne di-
mittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt via tua. 14. Ne delecteris in ſemitis impio-
rum, nec tibi placeat malorum via. 15. Fuge ab ea, nec tranſeas per illam: decli-
na, & deſere eam. 16. non enim dormiunt niſi male fecerint: & rapitur ſomnus ab
eis niſi ſupplantauerint. 17. comedunt panem impietatis, & Vinum iniquitatis bi-
bunt. 18. Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque
ad perfectam diem. 19. Via impiorum tenebroſa: neſciunt vbi corruant. 20. Fili
mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. 21. ne rece-
dant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui: 22. vita enim ſunt inuenienti-
bus ea, & vniuerſæ carni ſanitas. 23. Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ip-
ſo vita procedit. 24. Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint pro-
cul à te. 25. Oculi tui rectà videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.
26. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur. 27. Ne declines
ad dexteram, neque ad ſiniſtram: auerte pedem tuum à malo. vias enim, quæ à
dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem
rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

COMMENTARII.

1\. VERS. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Filij eruditionem, quâ vos paterno instituere affectu aggredior, exaudite. Donum valdè bonum tribuam vobis, dum doctrinam ſanam enuncio, à vobis minimè relinquendam. Nam & ego *tenellus* ſeu à teneris annis à parente Dauide ad pietatem & Sapientiam fui inſtitutus, adeò quidem à matre dilectus ac ſi illi fuiſſem vnigenitus. Nec tamen ideò parentes mei me diſciplina ac correptione immunem eſſe indulſére. * Verus enim parentum amor oſtenditur, cum filios erudiunt, comprimunt, & flagellant. Vndè Dauid ipſe clamauit aliquandò: *Apprehendite diſciplinam*

Eruditionis vtilitates Salomon recenſet.

Parentum amor in filium oſtenditur, cùm eum erudit, & delinquentem flagellat.

diſciplinam, ſeu correptionis flagella expeditè ad filiorum inſtitura. Alij transferunt ex Hebræo. *Oſculamini filios.* Filium namque affectuoſa mulcet oſculo, cum illum delinqnentem flagellat.] * Illud expende: *Vnigenitus coram matre mea.* Quonammodò vnigenitus vocitatur, ſi Bethſabeam conſtat, plures ſuſcepiſſe filios ex 1. *Paral.* 3. Certè quia amor parentum, curaque ergà omnes filios deber ita æqualis oſtendi, ac ſi ſinguli vnigeniti exiſterent.] Docebat igitur me Dauid pater, dicens: Auribus cordis verba mea ô fili, ſuſcipe, obſerua, & benè tibi erit. Sapientiam, ac prudentiam *poſſide*, Hebr, *Acquire.* laboribus exantlatis *eme*, obliuioni ne tradas præcepta meo ex ore prolata te à periculis tutum reddittura. *Principium* Sapientiæ eſt ipſius Sapientiæ pretium noſſe, & ad illam poſſidendam animum ardenter adiicere: & inter reliquas poſſeſſiones tuas cura præcipuè vt etiam prudentiam acquiras, ſine qua reliquæ Sapientiæ poſſeſſiones non ſolùm non erunt vtiles, imò potius futuræ erunt noxiæ. Aptiùs dixeris: prudentiam comparandam eſſe quocumque dato pretio, etiamſi omnis poſſeſſio pro illa acquirenda, foret eroganda. Sic negotiator ille *Matt* 13. *inuenta vna pretioſa margarita, vendidit omnia quæ habuit. & comparauit eam.* * Quàm bellè Salomon *Poſſide Sapientiam, acquire prudentiam.* Sapientia enim ſine prudentia dictante quid dicendum, quid reticendum, noxia quidem eſt. Vndè Magiſter & concionator (v. gr.) mediocriter literis inſtructus magis prudentiâ, quàm ſcientiâ proficit.] Cùm prudentiam ad ſcientiæ vſum neceſſariam poſſederis, reddent tibi *copulam gratia* (ſic Hebr.) LXX. *Coronam gratiarum*, cunctis enim gratus exiſtes. Hactenùs Salomon verba patris Dauidis retulit.

Amor & cura parentis in filios multos ita debet æqualis oſtendi, ac ſi ſinguli eſſent vnigeniti.

Plus Concionator prudentiâ, quàm ſcientiâ proficit.

Verſ. 10. 11. 12. 13. Quemadmodum igitur Dauidis dogmata diligenter exaudiui, & aſſeruaui, audi fili mi, & ſuſcipe verba mea, vt diu hîc viuas, & poſtmodum æternam vitam nanciſcaris. Viam Sapientiæ veræ indicabo tibi, & per æquitatis ſemitas ducatum præſtabo, quas cum fueris ingreſſus, pedes tui non *arctabuntur*, in anguſtum non cogentur, nec vllo præpedientur offendiculo, etiamſi lubeat vti concito greſſu. Diſciplinam vtraque manu *tene*, ne eam à te excedere permittas exiſtimans eſſe *vitam* tuam. Ac ſi illa à te diſcedente, tu è vita recedas. * Sapientia, & prudentia, eruditióque eſt hominibus quaſi vita. Mortuum vndè pater filium exiſtimet, quem erudiri non curauerit: *Cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.*]

Patrem exiſtimet filium eſſe mortuũ, quem erudiri non curauerit.

2. *Verſ.* 14. 15. 16. 17. Ne ſemitas impiorum *delecteris* aſpicere, nec eorum viuendi ratio tibi placida appareat. Fuge, viam, noli eam terere, latet anguis in herba. Libertas enim illa exitialis omninò. Impij namque quietem capere non poſſunt, donec malum, quod concepere, perpetrauerint; & ſi aliquandò non mandata executioni iniquitate obdormire incipiunt, *rapitur ſomnus ab eis*, id eſt, praui affectus inſtar latronum, eis quietem arripiunt, donec deleuerint, aut circumuenerint ſimplices, ac ſinceri agentes. * O quàm plena moleſtiis iniquitatis via!] Comedunt panem iniquè paratum, & ipſa impietate, & iniquitate vt cibo & potu delectantur.

A via impiorum monet abſcedendum.

Moleſtiis plena via iniquitatum.

Verſ. 18. 19. Iuſtorum autem via quàm placida, Semper in virtutibus capiunt incrementum, quarum exemplis fulgent ſimiles luci diurnæ, quæ ſemper quidem, ſed in meridie magis ſplendet. Via autem impiorum *tenebroſa*, quia erroribus, ac ignorantia plena. Vndè neſciunt *ubi corruant*, nam frequenter piacula, in quæ incidunt, non agnoſcunt. * Multi ob eruditionis defectum grauiter delinquunt, qui ſi ſcirent, eadem operantes, à graui crimine liberarentur.]

Multi ob inſcitiam piacula leuia putant grauia eſſe & grauiter delinquunt.

Verſ. 20. 21. 22. Mea ô fili præcepta auſculta à mente tua non recedant, *vita* enim ſeu vitalia ſunt obſeruantibus ea, & omnibus hominibus ſpiritualem conferunt ſanitatem. * In Hebræo eſt מרפא *marpe, medela.* 9. p. Hebr. Omnibus hominibus medelam afferent, vt curent morbos in quos iam inciderunt, & ab imminentibus præſeruari valeant. Sapientia quidem ad omnes animi morbos curandos pharmacopolium procul dubio eſt.]

Sapientia ad omnia vitia curãda pharmacopolium eſt.

Verſ. 23. 24. *Summa cura ac vigilantia cor tuum cuſtodi, de ipſo enim* velut è fonte *vita* procedit. Nam vt ex corde exeunt *cogitationes malæ*, furta &c. ita omnium bonorum erit origo, ſi cautè cuſtodiatur. Remoue à te eos, qui *prauo ore* detrahunt. Dauidis æmulator canentis, *Pſal.* 100. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Seu nunquam famæ proximi detrahere audeas, *& detractores ſint procul à te.* * Nam vt tu detractionis vitio non inficiaris, neceſſarium eſt à detractoribus abſtrahi. Vnius etenim detractoris lingua reliquorum ſociorum eſſe aſſolet ad detrahendum impulſio.]

3. *Linguam, ac oculos cohibere docet.*

Vnius detractoris lingua omnium adſtantium cum illo ſolet eſſe ad detrahẽdum impulſio.

Verſ. 25. 26. Quemadmodum oportet, incedentem non paſſim oculis diuagari, ſed rectà in id, ad quod tendit, intueri: ita oculos mentis in id, quod propoſitum habes, te conuenit habere defixos, ne aberres, aut impingas. Fac pedibus tuis ſemitas rectas: & omnes tuæ actiones *ſtabilientur*, firmæ erunt, & ſtabiles, non vagæ, & in vitiorum varietate aberrantes.

Verſ. 27. Rectam viam tene, eam quidem, quæ media eſt, & ab extremis recedit, in quibus eſt vitium. Non prohibet, ne incedat per viam, quæ eſt *dextera*, ſed eſt formula loquendi familiaris Hebræis, idem ſignificans, ac *Recta incede via.* Via autem recta eſt, quæ à *dextris*, quam moneo, vt ſequare. Duæ quippe ſunt viæ, altera ad dexteram, quæ bona prorſus eſt; altera ad ſiniſtram, quæ omnino mala; hanc fuge, illam tene. *Nouit* enim Dominus, ſiue approbat vias rectas, reprobat quæ à ſiniſtris peccatori pateſcunt ducentes in barathrum. Ipſe verò dabit tibi, vt rectè, ac proſperè per dexteram incedas, tranquilléque, ac feliciter vſque ad gloriæ terminum progrediaris.

CAPVT V.

A ſcortatione, & adulterio monet eſſe cauendum: pœnas tam temporales, quàm æternas præparatas adulteris exponit.

1\. FILII mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ
inclina aurem tuam, vt cuſtodias cogitationes, & diſcipli-
nam labia tua conſeruent. Ne attendas fallaciæ mulieris.
3\. Fauus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo
guttur eius: 4. nouiſſima autem illius amara quaſi abſyn-
thium, & acuta quaſi gladius biceps. 5. Pedes eius deſ-
cendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant.
6\. Per ſemitam vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus eius, & inueſtigabiles.
7\. Nunc ergo fili mi audi me, & ne recedas à verbis oris mei. 8. Longè fac ab
ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius. 9. Ne des alienis hono-
rem tuum, & annos tuos crudeli. 10. Ne fortè impleantur extranei viribus tuis,
& labores tui ſint in domo aliena, 11. & gemas in nouiſſimis, quando, conſum-
pſeris carnes tuas & corpus tuum, & dicas: 12. Cur deteſtatus ſum diſciplinam,
& increpationibus non acquieuit cor meum, 13. nec audiui vocem docentium
me, & magiſtris non inclinaui aurem meam? 14. Penè fui in omni malo, in me-
dio Eccleſiæ & ſynagogæ. 15. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui:
16\. deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. 17. Habeto eas
ſolus, nec ſint alieni participes tui. 18. Sit vena tua benedicta, & lætare cum mu-
liere adoleſcentiæ tuæ: 19. cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus, vbera eius
inebrient te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter. 20. Quare ſeduce-
ris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius? 21. Reſpicit Dominus vias homi-
nis, & omnes greſſus eius conſiderat. 22. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & fu-
nibus peccatorum ſuorum conſtringitur. 23. Ipſe morietur, quia non habuit diſci-
plinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur.

COMMENTARII.

1\.
A ſcortatione fugiendum docet.

VERS. 1. 2. 3. 4. 5. Fili attende ad præcepta, quæ te edoceo, & prudentiæ dogmatibus aures cordis accommoda, ne quid mali cogitatione percipias, aut proponas, ita vt labia tua aliter, quàm decet, non loquantur. Ne capiaris *fallacia* meretricis, dulcia enim & blanda ſunt verba illius, inſtar *faui*, & verba illius molliora, leniora, & magis lubrica, quàm *oleum: nouiſſima* autem illius, ſeu effectus dulcedinis ſimulatæ amari velut *abſynthium*, & ſicut *gladius biceps* acuta, ideoque apta ad pereuntiendum. *Pedes* eius ſiue eius actiones ad mortem deducunt, & ad tartara greſſus eius deducunt amatores.* Verbum illud, *Amara quaſi abſynthium fauo* opponitur: & illud *Acuta quaſi gladius*, leni opponitur *oleo*. Vt per breuis voluptatis fallaciam, exitiales contemplemur effectus.]

Voluptatis breuis fallacia, exitialeſque effectus.

Verſ. 5. 6. 7. 8. Per vitalem ſemitam eius pedes non incedunt, *vagi* ſunt, & inueſtigabiles greſſus illius; cùm enim rectam non teneat illa viam, huc illucve vagatur, modò huius, modò illius amoribus inſtabiliter implicata adeò quidem, vt difficile ſit affectus illius veſtigare, & agnoſcere. * Raró videris fœminam vnius implicatam amore, quæ non facilis ſit ad aliorum amores admittendum. Inde amaſij zelotypia ardentes turpiſſima excitantur ad prælia.] Ideò ô fili, me audi, & à monitis meis mentem non auertas. Huiuſcemodi mulierculæ fuge conſortium, nec domus illius fores terere audeas.

Fœmina vnius implicata amore, facilè alios admittit amaſios.

Verſ. 9. 10. 11. 12. 13. 14. Ne propter libidinem des *honorem tuum alienis* ſiue fœdes nomen tuum. * Fœdiſſimum enim vitium luxuriæ famæ notam inurit.] LXX. *Ne des alienis vitam tuam.* Ne propter libidinem vires imminuas, vitam perdas. * Veneri enim addicti de viribus, & ætate multum detrahunt.] Et *annos tuos* ne dederis *crudeli* meretrici, monſtro equidem crudeliſſimo. Alij, *diabolo*. Crudelitas enim impudicæ fœminæ, libidinis diritas crudeliſſimo diabolo poteſt æquiparari.] Alij *Ne des fœneratori vitam tuam.* Bellè planè. Nam qui veneri indulgent, ob fœminarum agnatam auaritiam, ſua ſemper coguntur oppignorare. Ne extranei ſiue meretrices, ſiue fœneratores *viribus tuis* ſeu opibus tuis labore partis impleantur: ſeu viribus tuis corporis, quas exhauris, ad explendam alienam libidinem. Vndè tandem gemere cogaris, quando te exhauſtum, opibus,

Fœdum luxuriæ vitium famam deturpat.

Veneri addicti, multum de ætate detrahunt.

Mulieris impudicæ crudelitas diabolica.

opibus, & viribus confectum aſpexeris, & *dicas.* Me miſerum, cur contempſi ſalutaris diſciplinæ dogmata, & cor meum correptioni non acquieuit, & erudientis magiſterio gratas aures non præbui? *Penè fui in omni malo,* Hebr. parùm abfuit, quò minùs omnia mala incurrerim, tum morborum, tum inopiæ, tum infamiæ: idque *in medio Eccleſiæ, & Synagogæ,* ſeu palam, & publicè, vt me omnes digito notarent.

Verſ. 15.16.17. *Bibe* quæſo de *ciſterna tua aquam,* quam cupis voluptatem è propria vxore, quæ caſta tibi eſt, & pura, inſtar ciſternæ carentis fornicationis, zelotypiæ, rixarum, & maledictionum luto. * O quot mariti coniugis pulchræ, pudicæ è ciſterna pura aquas haurire contemnunt, & fœdæ, impudicæ turpis amaſiæ vnda potari geſtiunt?] * O quàm frequenter coniugia ex bona vxore, & iniquo marito colligantur!] *Deriuentur fontes tui foras in plateis.* ex te prodeant filij tui puri, non ſuppoſitij.* Nam qui ex meretrice filij attribuuntur amaſio, plerumquè ſunt, fœminæ iniquitate, alieni.] *Habeto* aquas tuas *ſolus.* Habebis autem ſi à meretricibus abſtineas, quæ ſæpe communes, imò alienos filios tibi ſupponent.

Reprehenditur maritus, qui deſpiciẽs vxorem pulchram, cum fœda ſcortatur.

Sæpè iniquo marito, vxor ſancta.

Qui meretrici adhæret ſæpè filios non ſuos vt pater alit.

Verſ. 18.19. Sit *vena tua* ſeu vxor *benedicta* à Deo, vt ſcilicet multas tibi & validas, & vegetas proles gignat. Vulgariter exponam: *Para que tengas muchos frutos de bendicion.* * Quid enim bonum, & honorificum ex maledictionis, ſeu peccati filio poteris expectare?] Lætare cum vxore, quam adoleſcens duxiſti; *cerua chariſſima & gratiſſimus* eius erit *hinnulus.* id eſt, & vxor & filij ex ea prodeuntes tibi amabiles admodum exiſtent. Chald. *Vt cerua amorum* ſit tibi chara, id eſt, inſtar amabilis ceruæ, ſit tibi in deliciis, ſpecioſa, vnica, ſincera, blanda, felle carens, fida marito, velox ad ei placendum, & opitulandum, ardenti erga eum amore, verecunda, pudica. Haſce enim conditiones Plin. & alij apud Geſnerum *in cerua* notant. * Maritus debet ſemper ſibi perſuadere, in vxore has omnes ineſſe proprietates, vt *cerua amorum* ſit, id eſt, æternum coniugalis dilectio foueatur.] *Vbera* eius inebrient te in omni tempore, in amore eius delectare, & nunquam in alienam, vel non tuam deflectere audeas. Quare *ſeduceris* ô fili, exiſtimans, poſſe te in *alterius ſinu* maiore voluptate foueri.

Ex filio adulterij nihil bonum poteris expectare.

Maritus ſemper debet exiſtimare, vxorem ſuá, eſſe perfectam.

Verſ. 21.22.23. Dominum omnium tuarum actionum, cogitationúmque teſtem eſſe conſidera, vt à prauis his operibus abſtraharis. Abſtine igitur à voluptatibus; quia, qui huiuſmodi actionibus delectatur *funibus* conſtringitur, (ſeu prauis habitibus *tenetur* Hebr.) irretitus, quibus præ cæteris difficillimè ſe ſe libidini addictus poteſt expedire. * Profectò habitus è luxurie natus difficilè admodum aufertur; nam vitium turpitudinis corporis medullis adhæreſcit.] Morietur miſer, quia contempſit diſciplinam ſuæ magnæ ſtultitiæ gladio percuſſus. * Preme illud: *In multitudine ſtultitia ſua decipietur.* Quænam quæſo, ſtultitiæ hominis libidinoſi multitudo? Ob momentaneam voluptatem requiem, diuitias, famam, valetudinem vitam, gloriam prodigus offert.] An ſtultitia hæc non eſt omnium ſtultitiarum epilogatio?]

Difficilè prauam libidinis exues conſuetudinem.

Homini libidinoſo multiplex ſtultitia.

CAPVT VI.

Ne temerè pro alijs ſpondeas, ignauum otium fugias formicæ exemplo, mores, & conſortia impudica deuites, Salomon monet, ſeptem grandia piacula Deo cum primis odioſa recenſet. Præceptis Dei, & parentum, vt pareas hortatur.

1. FILI mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extra-
neum manum tuam, 2. illaqueatus es verbis oris tui, &
captus propriis ſermonibus. 3. Fac ergo quod dico fili mi,
& temetipſum libera: quia incidiſti in manum proximi tui.
Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum: 4. ne dederis
ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. 5. Eruere
quaſi damula de manu, & quaſi auis de manu aucupis.
6. Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: 7. quæ
cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, 8. parat in æſtate ci-
bum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat. 9. Vſquequò piger dormies?
quando conſurges è ſomno tuo? 10. Paululum dormies, paululum dormitabis,
paululum conſeres manus, vt dormias: 11. & veniet tibi quaſi viator egeſtas, &
pauperies quaſi vir armatus. Si verò impiger fueris, veniet vt fons meſſis tua, & ege-
ſtas longè fugiet à te. 12. Homo apoſtata, vir inutilis, gradıtur ore peruerſo,
13. annuit oculis, terit pede, digito loquitur, 14. prauo corde machinatur ma-
lum, & omni tempore iurgia ſeminat. 15. huic extemplò veniet perditio ſua, &
ſubitò conteretur, nec habebit vltra medicinam. 16. Sex ſunt, quæ odit Dominus,
& ſeptimum deteſtatur anima eius: 17. Oculos ſublimes, linguam mendacem,

manus effundentes innoxium ſanguinem, 18. cor machinans cogitationes peſſi-
mas, pedes veloces ad currendum in malum, 19. proferentem mendacia teſtem
fallacem, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. 20. Conſerua fili mi præce-
pta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. 21. Liga ea in corde tuo iugiter, &
circunda gutturi tuo. 22. Cùm ambulaueris, gradiantur tecum: cùm dormieris,
cuſtodiant te, & euigilans loquere cum eis. 23. quia mandatum lucerna eſt, &
lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ: 24. vt cuſtodiant te à muliere mala, & à
blanda lingua extraneæ. 25. Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, nec
capiaris nutibus illius: 26. pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem
viri pretioſam animam capit. 27. Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu
ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? 28. aut ambulare ſuper prunas, vt non com-
burantur plantæ eius? 29. ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit
mundus cùm tetigerit eam. 30. Non grandis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit:
furatur enim vt eſurientem impleat animam: 31. deprehenſus quoque reddet
ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet. 32. Qui autem adulter eſt,
propter cordis inopiam perdet animam ſuam: 33. turpitudinem & ignominiam
congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur: 34. quia zelus & furor viri non
parcet in die vindictæ, 35. nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro re-
demptione dona plurima.

COMMENTARII.

1. *Ne temerè pro aliis fideiubeamus, Salomon monet.*

VERS. 1.2.3.4.5. Si pro amico tuo *ſpoponderis, defixiſti apud extraneum manum tuam.* Si fideiuſſiſti dando, ex ritu, creditori ad fidem manu dextera: *illaqueatus es*, obligationem contraxiſti, quæ in tuum cedet incommodum, nam vinculum hoc, laquei inſtar, magnum, illo captis, periculum creat. Age ergo, & monita mea obſerua, vt à laqueo poſſis liberari, incidiſti enim *in manum* proximi tui, obnoxius ſcilicet creditori, qui iam adeptus eſt ius, debitum à te repetendi. Feſtinanter ergo *ſuſcita amicum* tuum, pro quo fideiuſſiſti, eum ſtimula, vrge, officij ſui admone, vt ipſe creditori ſatisfaciat, ne tu cogaris debitam pecuniæ ſummam de tuo ſoluere. Noli obdormire, oculos aperi: & te illaqueatum agnoſcens eruere quaſi *damula* velox è laqueo, velut auis ex aucupe te eripere Satage. * Preme illa. *Ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormient palpebræ tuæ.* Vulgariter *No te cieguès* Cœcus omninò eſt, qui vel pro amiciſſimo fideiubet. Non autem omnes fideiuſſiones damnat Salomon, ſed leues tantùm, & inconſultas.] * Et illud: *Feſtina, ſuſcita amicum tuum.* Frequenter videbis, eum, pro quo alius fideiubet, ad ſolutionem obdormire, cùm ſciat fideiuſſorem illaqueatum eſſe ad ſatisfaciendum.] * O quot diuites vidi inopiâ preſſos, quod temerè auſi ſunt pro aliis fideiuſſionem agere.]

Cœcus eſt, qui vel pro amiciſſimo fideiubet temerè.

Ille, pro quo fideiuſſiſti, obdormit, ſciens te illaqueatum eſſe ad ſoluendum.

Multi inopiâ ob fideiuſſiones premuntur.

2. *Reprehendit ignauum.*

Verſ. 6.7.8.9.10.11. Vade ad formicam ô piger, & eius exemplo, quid te facere oporteat, ediſce: eius *vias*, ſeu rationem, quâ ſibi illa conſulit, obſerua: eiúſque prudentiam æmulare. Formica enim cum nullum habeat Magiſtrum à quo edoceatur præter naturalem inclinationem, cuius inſtinctum ſecuta ſibi proſpicit, præparat in æſtate cibos, & congregat in horrea grana, quibus in hyeme depaſcatur. Tu ô miſer interim ſomno corriperis, otio torpes, & veniet quaſi *viator egeſtas* Hebr. הלך *halac* radice vox eſt מהלך *mehallech*, ſeu *graſſator*. Ac ſi diceret, aderit inopinata paupertas, quæ te graſſatoris ſpoliet in morem & pauperies quaſi *vir armatus*. Eiuſdem ſententiæ eſt repetitio. * O quàm horribilis eſt hominibus egeſtas, quæ graſſatori, armatóque ad percutiendum & occidendum viro comparatur!]

Horribilis eſt hominis egeſtas.

3. *Apoſtatam fugiendum deſcribit.*

Verſ. 12.13.14. Homo apoſtata Hebr. *Vir Belial* qui Deum, eiuſque legem deſerunt, eſt quidem *inutilis*. (Eſt liptote, plus enim ſignificat, quàm dicit.) Huiuſmodi homo maximè noxius eſt, & pernicioſus. * Plures videris in Republica inutiles ad nulla munera aptos: qui quidem eo ipſo, quod inutiles ſunt, noxij maximè aliis exiſtunt.] Loquitur amicè, ac benignè, ſed peruerſus interim mala cogitat, & molitur. At dum amicitiam ſimulat, *annuit oculis*, terit pede, digito loquitur: vulgariter expendo, *Guiña, patea, hace ſeñas.* Contrarium ſuis complicibus ſignificans in perniciem, & contemptum eius, quem decipere conatur, ſeminat *iurgia*, quum alios curat ad ſuam de proximo vilem æſtimationem attrahere. *Ex templo.* ſeu repentè hic exitio afficietur, nec curabitur, ſeu curari non poterit repentino impeditus interitu, vnde æterno addicetur exitio, à quo nullatenus poterit liberari. * Quare autem huiuſmodi virum Sapiens *Apoſtatam* vocitauit? Planè quia huiuſmodi homines quaſi à fide recedunt, atheiſmóque afficiuntur. Vndè aptè *Viri Belial* appellantur.] * Pende illud: *Nec habebit vltra medicinam.* An deficit in Eccleſia vel impiiſſimis peccatoribus medicina? Omnibus pœnitentibus diuinæ pietatis pharmocopolium præparatur. At huiuſmodi homines plerumque incogitata morte arripiuntur, vnde nequeunt, abundantiſſimam cunctis, medicinam accipere.]

Homo in Republica inutilis, admodum noxius eſt.

Impij quodámodo ſunt ſine fide, ſine Deo.

Plerumque impij morte inopinatâ arripiuntur.

4. *Septem peccata Deo ſpecialiter inuiſa enumerat.*

Verſ. 15.16.17.18.19. *Sex* ſunt crimina inuiſa Domino, ſeptimum magis eſt eius oculis deteſtabile. Modus ſatis in Literis ſacris frequens, quo non ſemper ſignificatur id, quod vltimo loco proponitur deterius eſſe præcedentibus: ſed ſenſus eſt, ſunt ſex ſiue ſeptem crimina, quæ odit, & deteſtatur Dominus: nec enim ſeminare inter fratres diſcordias grauius

eſt

eſt homicidio. Vndè in Hebræo habetur, *ſeptem odit Dominus.* Quæ quidem ſunt oculos gerere ſublimes, ſeu ſuperbos: nam elatio oculorum arrogantiæ eſt ſignum: linguã vti mendaci, innoxium ſanguinem profundere, peſſimas corde cogitationes fouere, ad mala gerenda promptitudinem habere, mendaciter detrahere proximo, teſtimonium falſum contra illum proferre, & inter fratres diſcordias ſeminare. * At ſi lubeat, ſeptimum hoc crimen ſpeciatim eſſe Domino inuiſum, colliges, quàm deteſtabile ſit ſuſurrationis vitium, quod præ aliis grauiſſimis criminibus Dei odium ſibi conciliare videatur.]

Suſurrationis vitium Deo admodũ deteſtabile.

5. *Verſ.* 21. 22. 23. 24. Retine ergo menti, fili, patris tui præcepta, & matris tuæ, quæ te ardentius diligit, & ideò de ſalute tua ſolicitior eſſe debet, leges cuſtodi: altè impreſſæ ſint in corde tuo, & *ijs circunda gutturi*, ſeu præ oculis ſemper habe, quemadmodùm quod è collo appenſum aſſolet geſtari ſemper ob oculos verſatur. *Gradiantur tecum*, & cùm domi hæres, & cùm foras progrederis, & cum vigilas, & cum te ad quietem captandam componis, ſemper de illis ſeruandis cogita, nunquam illas negligas. * Bonus enim filius debet ſemper cunctas actiones ex parentum præſcriptione dirigere.] Quod vt præſtes loquere, age cum parentibus, cape ab eis conſilium, quonammodò regendæ ſint actiones tuæ ad diuinorum præceptorum obſeruationem. Quia mandatum ſeu præceptum, & lex diuina lucerna eſt dirigens te in huius vitæ tenebris; & parentum quorum conſilium capis, increpatio, & correptio ſi fortè deliquiſti, via erit ducens ad vitam. * Parentes, qui filiorum corruptos mores non redarguunt, ad rectam diſciplinam eos non inſtituent, vnde miſerè deuiare eos aſpicient.] Parentum autem correptio diriget, vt te à muliere impudica auertat, & à blandis alienæ vxoris, ſeu meretricis, quæ *extranea* tibi eſt, quia non tua, ſermonibus ad tui ſeductionem prolatis.

Præcepta Dei, & parentum vt parcamus, hortatur.

Bonus filius debet omnes actiones ex parentũ præſcriptione dirigere.

Perit filius, qui delinquẽs à parentibus non corripitur.

Verſ. 25. 26. Vilem fuge concupiſcere voluptatem pulchritudine meretricis illectus, nec illius inuitantis te oribus capiaris; viliſſimum enim eſt *ſcorti*, ſeu ſcortationis pretium, cum *vix ſit vnius panis*: & tamen cum tam vilis, & contemptibilis ſit voluptas viri pretioſam admodùm animam capit. * Quàm ſtultus, qui pro merce tam vili, tam pretioſam gemmam tradit!] * Vt etiam impudica fœmina confuſione offundatur, cum pro tam vili commutatione, vno ſcilicet pane, corpus, & animum damnationi commutat.] * Hebr. *Quia propter meretricem vſque ad fruſtum panis*: id eſt, mendicabit homo. Varabl. *Veniet homo vſque ad fruſtum panis.* Nam qui deliciis huiuſmodi operam impendit, dilapidatis ex fœminarum auaritia opibus, prodigi filij inſtar, cogitur mendicare.]

Stultus eſt qui pro ſcortatione merce admodũ vili pretioſã dat animam.

Meretrix pro fruſto panis corpus tradit & animã.

Luxurioſus, opibus abſũptis cogitur mendicare.

Verſ. 27. 28. 29. Ab adulteræ præſentia fuge, nec cum ea vel vrbanitatis gratia meas ſermonem. Nam quemadmodùm ita ignis in ſinu circumferri non poteſt, vt veſtes non amburentur, nec ita calcari prunæ vt pedes non comburantur: ita nec quis ſine labe peccati poterit cum adultera diuerſari. * Vt enim quis liber ſit à piaculo libidinis, fuga ei eſt neceſſaria. Hoſtis namque hìc non irruptione, ſed fugâ vincendus.]

Luxuriei vitiũ fuga vincitur.

Verſ. 30. 31. 32. 33. 34. 35. Si quis furatur egeſtate preſſus, vt comedat, *non grandis eſt culpa*, ſi cum adulterio comparetur: & tamen cogitur compenſare damnum etiam vltra æqualitatem, ita vt pro vno ſeptuplum reddat, aut etiam omni ſubſtantia ſpoliatur. Qui verò adulterij crimine fœdatur propter *cordis inopiam*, ſeu ſtultitiam & vecordiam ſuam vitam amittet, ſe turpem, & ignominiæ agitatum oſtentat, indelebili affectus opprobrio. Vitâ inquam priuabitur, quia zelus, & furor mariti adulteræ non parcet ei, cum vindicandi ſe ſe occaſionem nactus fuerit, nec molleſcet precibus exarmati amaſij, nec pro *redemptione*, aut liberatione oblata munera admittet, ſed deprehenſum diriter de medio auferet. * Annon ſe captum omninò lumine oſtendit, qui tam difficilem, tam periculoſam nuptæ voluptatem aggreditur?]

Cœcus omninò qui difficili, ac periculoſo nuptæ amori dat ſtudium.

CAPVT VII.

Ad Sapientiæ complexum, & mandatorum cuſtodiam adoleſcentes Salomon hortatur; à ſcortatione, & adulterio deterret, cuius exponit illecebras, vtiquè fugiendas.

1. FILI mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili 2. ſerua mandata mea, & viues: & legem meam quaſi pupillam oculi tui: 3. liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui. 4. Dic ſapientiæ, ſoror mea es: & prudentiam voca amicam tuam, 5. vt cuſtodiat te à muliere extranea, & ab aliena, quæ verba ſua dulcia facit. 6. De feneſtra enim domus meæ per cancellos proſpexi, 7. & video paruulos, conſidero vecordem iuuenem, 8. qui tranſit per plateam iuxta angulum, & prope viam domus illius, graditur 9. in obſcuro, adueſperaſcente die in noctis tenebris, & caligine. 10. Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: garrula & vaga, 11. quietis impatiens, nec valens in do-

mo conſiſtere pedibus ſuis, 12. nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians. 13. Apprehenſúmque deoſculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: 14. Victimas pro ſalute voui, hodie reddidi vota mea. 15. idcircò egreſſa ſum in occurſum tuum, deſiderans te videre, & reperi. 16. Intexui funibus lectulum meum, ſtraui tapetibus pictis ex Ægypto. 17. aſperſi cubile meum myrrha, & aloë, & cinnamomo. 18. Veni, inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies: 19. non eſt enim vir in domo ſua, abiit via longiſſima. 20. ſacculum pecuniæ ſecum tulit: in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam. 21. Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. 22. Statim eam ſequitur quaſi bos ductus ad victimam, & quaſi agnus laſciuiens, & ignorans quòd ad vincula ſtultus trahatur, 23. donec transfigat ſagitta iecur eius: velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit quòd de periculo animæ illius agitur. 24. Nunc ergo fili mi, audi me, & attende verbis oris mei. 25. Ne abſtrahatur in viis illius mens tua: neque decipiaris ſemitis eius. 26. multos enim vulneratos deiecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea. 27. Viæ inferi domus eius, penetrantes in interiora mortis.

COMMENTARII.

1.
Adoleſcentes ad Sapientiæ complexum, & mandatorum cuſtodiã hortatur.

VERS. 1.2.3. Obſerua ô fili monita mea, & præcepta mea in ſinu reconde vbi hominum procreantur affectus, vt iuxta Dei placitum efformētur. Executioni mea præcepta trade, & viues, & quemadmodùm curas oculorum tueri pupillas, ne vel puluere leui lædantur, ſic legem meam ſtudioſæ committe cuſtoditæ. * Apta admodùm comparatio, nam ſicut ex incuria circa pupillarum cuſtodiam corporalis cœcitas cauſatur; ita mentis cœcitas ex violatione legis Dei habet exordium.] Liga eam in *digitis*, cordis exara in *tabulis*, ſeu præſcripta legis ſemper ad manum habe, ſemper oculis obuerſentur, & menti.

Mentis cœcitas ex legis Dei violatione.

Verſ. 4.5. Et vt Sapientia, ad cuius te hortor ſtudium, te à muliere *extranea*, aliena ſcilicet vxore, ſeu meretrice te defendat; Sapientiam voca *ſororem*, & prudentiam *amicam* appella. Nomine ſororis ſponſa ſignificatur, quæ ſoror & amica aſſolet vocitari, vt ex canticis conſtabit, & Sapientiæ 8. *Hanc amaui, & exquiſiui à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius.* Salomon igitur iuuenem à mulierum amore ſtudet abſtrahere, & ad Sapientiam transferre. Ac ſi diceret fœminas aſpernare, & auerſare, Sapientiæ tibi nuptias ambi. * Certè literarum ſtudium adoleſcentes à libidine abſtrahit.] Dummodò in Sapientiam ardenti ferantur affectu, & non nomine ſolùm ſcholaſtici exiſtant.]

Literarum ſtudium à libidine abſtrahit adoleſcentes, dũmodò. non ſint ſolùm nomine ſcholaſtici.

Verſ. 6.7.8 9. De feneſtra tegiæ meæ curioſus per cancellos aliquandò proſpexi, & vidi *paruulos* non ætate, ſed ſenſu. (Hebraica vox *petain* eos ſignificat qui faciles ſunt ad deceptionem) vecordem iuuenem inſpexi qui tranſit per *plateas* otioſus, & ideo magis opportunus vt impuro capiatur amore. * Otium equidem iuueni eſt turpis affectus ſcaturigo.] Tranſit ille per plateas iuxta angulum, vbi domus meretricis, locum ſcilicet obuium, & ad capiendos tranſeuntes iuuenes accommodatum obruto iam occidentalibus nubibus ſole, dum nocturnæ tenebræ incipiunt auolare. * Qui malè agit, odit lucem.

Otium eſt iuueni turpis affectus ſcaturigo.

Odit lucem, qui malè agit.

Verſ. 10.11.12.13. Et en occurrit illi è domo, vnde prædam expectabat, egreſſa mulier, ornatu meretricio, ad capturam animorum præparata *garrula*, & *vaga*, quietis *impatiens*. nec valens pedibus domo conſiſtere, nunc *foris* iuxta domus ſuæ veſtibulum, nunc in plateis, nunc iuxta angulos incautis iuuenibus inſidias apponens. * Preme illa, *Garrula, vaga, quietis impatiens, &c.* Notæ ſunt mulieris impudicæ, nam quæ caſtitate nitent parùm, & conſideratè loquuntur, & domi ſe continent.] Apprehenſúmque impudens iuuenem oſculatur, & procaci vultu blanditur profata:

2.
Ab adulterio deterret adoleſcentes.

Garrulitas & diuagatio notæ ſunt fœminæ impudicæ.

Verſ. 14.15.16.17.18.19.20.21. Irati Numinis ne time vindictam ob crimen patrandum. Victimas enim ſeu hoſtias pacificas in ſacrificium Deo obtuli pro mea ac tua ſalute, vota quæ reddidi: vndè ex reſiduo hoſtiarum nobis opiparum conuiuium inſtruxi. * O quàm ſtultè mulierculæ plures exiſtimant eis proficere hoſtias, vel orationes, quæ ad incolumitatem vt peccent, diriguntur: cùm magis ſuperos ad vindictam prouocent ditiorem.] Ideò egreſſa ſum tui in occurſum, cupiens te videre, & feliciter reperi. Iam intexui *funibus* lectum meum. LXX. *Inſtitis intexui*, Intelligo de faſciis, ſeu funibus, quibus culcitræ, lecto ſuper imponi aſſolent, quæque aſſerum vicem implent, vt molliùs cuberet, qui in lectis illis ſe ad quietem tradunt. Straui illum pulchris ex pictura tapetibus ex Ægypto (vbi egregij artifices) allatis, cubile omnis generis aromatibus fumantibus, odoratum reddidi. * Portò myrrha & aloe ſolebant adhiberi defunctorum corporibus. Quomodò ergo meretrix, quæ ad delitias adoleſcentem inuitat, cadaueris condimenta memorat? Certè quia inuitans ad peccatum attrahit ad ſepulchrum: peccatum enim mors animæ eſt.] Propera ergo, *inebriemur vberibus*, Alij *amoribus*. * Impudicus amor quædam eſt ebrietas, de mentis ſtatu hominem deiiciens.] & cupitis amplexibus tandem perfruamur, donec dies illuceſcat, & prius quàm ſol exoriatur, inſtet hora exeundi, ne murmurationis detur occaſio. Ne autem ingredi cuncteris, ſcito, maritum meum à domo abeſſe, longiſſimo ſeſe tradentem itineri:

Stultè fœminæ impudicæ putant eleemoſynas aut orationes ad incolumitatem peccandi proficere.

Peccatum animæ mors.

Impudicus amor ebrietas.

neri:

neri: ſaeculum enim pecuniæ ſecum tulit in longæ peregrinationis ſumptus in die *plena Luna* reuerſurus. Ità coniectabat adultera ex pecuniæ, quam ſecum tulerat, quantitate. * O quam perſpicax eſt fœminarum diſcurſus ad delicta patranda, cum amoris, cœci licet, igne ſuccenditur!] Denique impudica fœmina adoleſcentem hiſce blandis ſermonibus in cubile attraxit.

Perſpicax mulieris amantis ingenium, ad patranda delicta.

Verſ. 22. 23. Adoleſcens itaque eam ſtatim ſequitur, tanquam *bos* ad victimam adductus, vel quaſi agnus laſciuiens, & ignorans, quod ad vincula ſtultus afferatur. Bos quidem & agnus laſciuit, & exultat, ignorant enim quando ducantur ad præſepe, vel ad vbera ouis, & quando victimarum more mactentur: & ſæpe cum natura ſuggerente quaſi coniectant, ſe ad præſepium, vel ad vbera duci, trahuntur ad macellum. * Ita ſæpe quidem amaſij, putant ſe ad dulce epulum inuitari, & ad mortem animæ ſemper, & ad corporis necem aliquandò trahuntur.] Miſer autem non ſentit ſe ad mortem attrahi, *donec ſagitta* iecur eius transfigat, id eſt, cùm in hac, & in futura vita pœnas luat adulterij, vel cum conſcientiæ ſtimuli pectus illius confoderint. * Tam vilis enim eſt, tam fœda adulterij voluptas, vt idem ferè ſit ea potiri, & pœnitere.] Et euenit, quod auiculæ, quæ eſcam videt, non autem laqueum, quo capitur, & perit: ignorans quidem quod de animæ eius ſeu vitæ periculo ageretur.

Sæpè laſciuientes iuuenis putat ſe ad delitiarum epulum inuitari, & ad necem trahitur.

Idem eſt adulterij fœdo crimine frui, ac pœnitere.

Verſ. 24. 25. 26. 27. Igitur fili, me audi, & ad monita ſalutaria tibi futura attende. Ne mens tua, ſi *vijs*, ſeu moribus illius hæreas, abſtrahatur, vel blandis, ac dulcibus Syrenæ vocibus incautus decipiaris. Nec te virum validum fore contra infimæ fœminæ iacula præſumas. Infirma enim, ac fragilis fœmina validiores vulneratos deiecit. Et fortiſſimi quique ab ea non receſſére, ſunt ab illa interfecti. Teſtor Salomonem, & Dauidem. Certè domum eius adire, & cum illa verſari, eſt æternam tendere ad mortem, penetrante *mortis interiora* miſerò amaſio, ſeu profundam, grauem, & æterna ſupplicia conciliante.

CAPVT VIII.

Sapientia ipſa nos ad ſuum amplexum inuitans, ſuam doctrinam multis modis commendans, beatos denuncians quotquot ſibi obtemperarit, infelices, qui ſpreuerint, à Salomone inducitur.

1. NVNQVID non ſapientia clamitat, & prudentia dat vocem
ſuam? 2. In ſummis excelsíſque verticibus ſupra viam, in
medijs ſemitis ſtans, 3. iuxta portas ciuitatis in ipſis foribus
loquitur, dicens: 4. O viri, ad vos clamito, & vox mea ad fi-
lios hominum: 5. Intelligite paruuli aſtutiam, & inſipientes
animaduertite. 6. Audite, quoniam de rebus magnis locu-
tura ſum: & aperientur labia mea, vt recta prædicent. 7. Ve-
ritatem meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium. 8. Iuſti
ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum. 9. Re-
cti ſunt intelligentibus, & æqui inuenientibus ſcientiam. 10. Accipite diſcipli-
nam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite. 11. Melior
eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis: & omne deſiderabile ei non poteſt compa-
rari. 12. Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.
13. Timor Domini odit malum: arrogantiam, & ſuperbiam, & viam prauam, &
os bilingue deteſtor. 14. Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea
eſt fortitudo. 15. Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt:
16. Per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. 17. Ego diligen-
tes me diligo: & qui mane vigilant ad me, inuenient me. 18. Mecum ſunt diui-
tiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia. 19. Melior eſt enim fructus meus auro, &
lapide pretioſo, & genimina mea argento electo. 20. In vijs iuſtitiæ ambulo, in
medio ſemitarum iudicij, 21. vt ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.
22. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à
principio. 23. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret
24. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eru-
perant: 25. necdum montes graui mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar:
26. adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. 27. Quando
præparabat cælos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos: 28. quan-
do æthera firmabat ſurſum, & librabat ſurſum, & librabat fontes aquarum:
29. quando circundabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tran-
ſirent.

ſirent fines ſuos : quando appendebat fundamenta terræ. 30. Cum eo eram cuncta
componens : & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore,
31. ludens in orbe terrarum : & deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum. 32. Nunc
ergo filij audite me: Beati, 33. qui cuſtodiunt vias meas. 34. Audite diſciplinam,
& eſtote ſapientes, & nolite abiicere eam. 35. Beatus homo qui audit me, &
qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. 36. Qui me in-
uenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino. 37. qui autem in me pecca-
uerit, lædet animam ſuam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

COMMENTARII.

1\. *Sapientia ipſa nos ad ſuum amplexum inuitat,*

VERS. 2. Generatim de Sapientia Salomon hìc loquitur, vt ſcilicet Deo competit, & per Dei donum hominibus. Per proſopopeiam quidem nunc ea, quæ in hominibus, nunc, ea quæ cum Deo operatur, & ipſa diuinitate ſic verba de illa faciens, quaſi perſona aliqua eſſet, & res à Deo, ac hominibus diſtincta. Sapientia (inquit) clamat, prudentiſſima quidem circa rerum agendarum intelligentiam ſuam vocem ſeu dogmata profert.

Verſ. 2.3.4.5.6. In ſummis excelſiſque verticibus ſupra vias, queis homines aſſolent incedere, & in mediis ſimul itinerum *Semitis* ſtaos, nec à Ciuitatis *portis* vnde via eſt inſtituenda recedens, loquitur. Ac ſi dicat, vbique clamat, homines ſui officij admonet, vt nemo ignorantiam prætendens valeat excuſari. O viri (ait) ad vos mea monita dirigo, & vox mea à cunctis hominum filiis exaudienda profertur. Paruuli, ſiue ignari *aſtutiam*, prudentiam, circumſpectionem, ne ſeducamini, ediſcite. Audite, de rebus enim magnis ſum locutura, & aperientur labia mea, vt ea, quæ pertinent ad rectitudinem veritatis & vitæ prædicem.

Verſ. 7.8.9.10.11. Veritatem *meditabitur guttur meum* Hebr. *Meditando guttur meum loquetur.* Ac ſi diceret, Repentè non loquar, ſed meditatione præmiſſa, vera dogmata proferam.

Prius meditare, quæ locuturus es.

* Taxat eos, qui de rebus magnis acturi, non prius digerunt ſententias proferendas veritatis ſæpè læſione.] Ideò autem meditatio præmittitur, quia dum veritatem exprimo; dum ſcilicet commendo virtutem, neceſſum erit *impium* vitiorum inimicum deteſtari. * Ad correptionem enim impij oportet Concionatorem prudenter præmeditari, queiſnam ſit verbis vſurus, ne curaturus vulnera, ea magis exaſperet.] Omnes ſermones mei ſunt iuſti, in eis quidnam *prauum* minimè inuenietur, ſicut in doctrina Philoſophorum, quæ licet multa vera, & ſalutaria continent, tamen multis erroribus, & doctrinis noxiis ſcatent. *Pſal.* 11. *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Recti ſunt intelligentibus, ſeu qui aures habeant audiendi, nam qui malè ſunt diſpoſiti, nec rectè iudicant, nec ſenſum eorum, quæ proferuntur, penetrant, ſacræ Sapientiæ doctrinam ſtultè contemnunt. Sunt itaque ſermones mei *recti*, *iuſti*, *æqui*, nihil à recta ratione exorbitantes, aut prauum continentes, *ſcientiam inuenientibus*, iis ſcilicet, qui eorum intelligentiam quærunt, & ſedulò quærendo illam aſſequuntur. Verbum enim *inuenio* vim eiuſmodi habet, innuit namque præmiſſum in quærendo laborẽ.

Magna prudentia indiget Concionator, ad corripiẽdos peccatores, ne vulnus exaſperet.

* Cæleſtis ſcientia non reperienda, ſed inuenienda, id eſt non fortuito; ſed impigro labore præmiſſo, acquirenda proponitur.] Non vobis offero pecuniam, ſed diſciplinam, ac doctrinam ſalutarem, quam pecuniâ pluris facere deberis, vincit enim auri valorem: & cunctæ opes, vel gazæ pretioſiſſimæ, & omne auaris hominibus deſiderabile haud poteſt cum ea comparari.

Cæleſtis Sapientia non caſu reperienda, ſed labore præmiſſo inuenienda eſt.

Verſ. 12.13.14.15.16. Ego Sapientia habito *in conſilio*, ſeu vbi recta conſilia quæruntur, & inueniuntur, ego illic adſum, & conſilia illa excito, ac promoueo : & *eruditis interſum cogitationibus*, vbi ſcilicet aliquid gerendum ſapienter cogitatur, & quid faciendum, quid fugiendũ ſit ſuggero. * Nunquam grauia negotia, quorũ rectã & vtilem expeditionẽ cupias, ſine cõſilio Sapientum, ac prudentum age.] Eligendi autem ad conſilium ferendum non viri a Dei timore abſtracti, non ſuperbi ingenij tenaces, non bilingues hìc vnum dicentes, alibi aliud garrulantes. Timor enim Domini odit malum conſilium impertiri : vndè à Dei timore recedentes, ſuperbos, rationem agendi *prauam* ineuntes, ac bilingues deteſtor. * Omnino ad conſilia ferenda ineptus, qui à Dei timore recedit.] Nam qui a me recedit, mei timore contempto, quonammodò poterit conſilium æquum, prudens, ac forte ferre, ſi meum eſt *conſilium*, eiúſque *æquitas*, *prudentia*, ac *fortitudo*, ad id exequendum : Per me *Reges regnant*, quia per me ad Regnum legitimè perueniunt, illudque iuſtè gubernant : & legum conditores iuſtitiam decernunt tum in legibus condendis, tum in ſententia ferenda. Per me Principes imperant, & poteſtates Miniſtri eorum quæ iuſta ſunt, decernunt.

2\. *Quam doctrinam variis modis Sapientia commendat.*

Grauia negotia ſine conſilio prudentis agenda non ſunt.

Ineptus ad conſilia ferenda qui à Dei timore recedit.

Verſ. 17.18.19.20.21. Ego me diligentes diligo, me eis communicando. Qui mane *vigilant ad me*, me ſolicitè requirentes, me procul dubio inuenient. Nec ſine fructu erit labor inquiſitionis. Mecum enim ſunt diuitiæ, ac gloria, *opes ſuperbæ*, excelſæ ſcilicet, & eminentes, ac ſimul *iuſtitia*. * Opes enim, quæ iniuſtè acquiruntur nemini proſunt, cunctis nocent. Vndè aptè Sapientia, *Mecum ſunt opes, & iuſtitia.*] Melior enim eſt *fructus* meus, qui eſt iuſtitia, & ſanctitas, auro pretioſiſque lapidibus ; quia ſpiritualia bona haud poſſunt cum materialibus quantumuis auguſta comparari, & *genimina* mea, ſeu fructus, quos ego produco probati argenti vincunt qualitatem. In *viis iuſtitiæ* ambulo, ſeu habeo iuſtitiam comitem, ab eaque ne tantillum quidem abſcedo: *in medio ſemitarum iudicij* : repetitio einſdem ſententiæ in Sacris vſitata. Ambulo autem in viis iuſtitiæ, vt ditem alumnos meos, eoſque faciam opibus abundare. Nam vt opes nanciſcar, quas tribuam diligentibus

Opes iniuſtè acquiſitæ nemini proſunt cunctis nocent.

gentibus me, non opus habeo aliena rapere, ac violare iuſtitiam: ſed propriis abundo diuitiis, queis ſectatores meos facilè valeo ditare. * Si Sapiens es, à iuſtitia ab æquitate non recedas vt diteris; iuſtitiæ enim ſectatores, diuitiis abundant vtilibus, dum ij, qui à iuſtitia recedunt, inopia laborant.]

Sapiens qui cupit ditari, iuſtitiã amplectatur.

Verſ. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. Dominus *poſſedit me*, apud ſe habuit *initio* operationum ſuarum, quibus mundum extruxit, prinſquàm quidquam moliretur. Ab æterno *ordinata*, ſeu conſtituta ſum, vel apud Deum extiti, & in Deo: & *ex antiquis* ſiue ab æterno priuſquam terra crearetur. Nondum pelagus, fluctuabat, & ego iam genita eram, ab æternitate Deo aderam. Necdum fontes erupetant, aut montes graui mole conſtiterant, & ante colles ego ſum nata. Nondum terram firmauerat, nondum fluminibus orbem cinxerat, nondum extruxerat polos geminos, circa quos cœli rotantur, vel præcipuas orbis terræ, partes Orientem, Occidentem, Meridiem, ac Septentrionem *cardines* quidem terræ efformauerat: & iam ego eram genita Quando expandebat *cœlos*, aderam: *quando lege, & gyro vallabat abyſſos.* Hebr. *Cum deſcriberet circulum ſuper faciem voraginis*, ſeu eum quaſi circino deſcribebat quantitatem, latitudinem, profunditatem aquarum. Rotundum enim eſt mare in ſuperficie non minus quàm terra, & velut circulo vna cum terra concluſum. Quando *æthera* ſeu elementum ignis, vel ſuperiorem aeris regionem *ſurſum* effórmabat: & *librabat fontes aquarum* cœleſtes quidem, qui ſcilicet de nubibus aquas in terras profundunt. *Librabat* inquam, ſeu quaſi in libra ſuſpendebat aquarum molem in ſublimi loco, in nubibus ſcilicet. Iob 26. *Qui ligas aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.* Quando mari terminum ſtatuebat, eiúſque vndas lege ligabat, ne aſſignati fines tranſilirent: quando *appendebat fundamenta terræ* (Hebr. quando *ſtatuit*) ſeu ſtabilitatem, in qua velut in fundamento conquieſcit. Pſal. 103. *Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam.* Cum eo eram *cuncta* conſtituens, & ordinans. Et in rerum creatione voluptatem capiebam *ludens*. Hebr. *gaudens* non ſolùm coram Deo, ſeu cum Deo, ſed etiam *in orbe terrarum* cum creaturis, ſed maximè *cum filijs hominum* vtpotè præcipua orbis parte: cum his enim meæ ſunt *deliciæ*. * Primò, quia homo eſt Princeps ac Dominus vniuerſi, cuius cauſa omnia ſunt creata. Secundò, quia homo eſt viua Dei imago. Tertiò, quia hominum amore homo fieri volui. Quartò, quia in animo hominis habitare, requieſcere, & recreari intendo. Quintò, quia hominem ad me videndum, & fruendum in æternum deſtinaui.]

Variæ cauſæ cur deliciæ Dei ſint, eſſe cũ filiis hominum.

Verſ. 32. 33. 34. 35. 36. Quæ cum ita ſint, ô filij audite me: Beati, qui ſapienter ambulant, & operantur. Audite Sapientiæ monita, vt ſitis Sapientes. Felix homo qui *me audit* auribus ſcilicet audiendi, & vigilat ad fores meas *quotidiè*, vt admitti poſſit in adyta Sapientiæ. *Quotidiè* quidem. * Intermiſſiones enim in ſtudio literarum, faciunt ſcholaſticos ſerò aut nunquam ſcientiæ aſſequi cognitionem. Quotidiana verò aſſiſtentia vel rudiores ad optatum terminum adducit.] *Et obſeruat ad poſtes oſtij mei* eſt præcedentis hemiſtichij repetitio. Qui me tandem poſt quotidianum ſtudij laborem *inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino*, gratiam in præſenti, & gloriam in futuro conſequetur. * Nam ſicut ſtulto agnatum eſt ſine fræno delinquere, Sapientis eſt a piaculis abſtinere. Vnde ſcire confert ad tuendam gratiam, & ſalutem æternam aſſequendam.] Qui autem *in me peccauerit*, ex contemptu ſapiendi, ſe procul dubio lædet, & omnes qui me *oderunt*, monita ſalutaria mea reſpuentes, *diligunt mortem*, quia iis cupidè inhærent, quæ mortem afferunt.

Intermiſſiones in literarum ſtudio faciunt nos ſerò ſcientiæ aſſequi cognitionem.

Scientia ad aſſequẽdam æternam ſalutem confert.

CAPVT IX.

Profanarum ædium, meretriciarum epularum (de quibus cap. 7.) loco, Sapientia diuina omnes ad ſuam ſacram domum, victimas, epulas inuitat: vtrarumque differentiam exponens.

1. SApientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.
2. Immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam. 3. Miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, &
ad mœnia ciuitatis. 4. Si quis eſt paruulus, veniat ad me.
Et inſipientibus locuta eſt. 5. Venite, comedite panem
meum, & bibite vinum quod miſcui vobis. 6. Relinquite
infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ. 7. Qui
erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat. 8. Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Argue ſapientem, & diliget te. 9. Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce iuſtum, & feſtinabit accipere. 10. Principium ſapientiæ, timor Domini: & ſcientia Sanctorum, prudentia. 11. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.
12. Si ſapiens fueris, tibimetipſi eris: ſi autem illuſor, ſolus portabis malum.

13. Mulier ſtulta & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens, 14. Sedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo vrbis loco, 15. vt vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo. 16. Qui eſt paruulus, declinet ad me. Et vecordi locuta eſt: 17. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. 18. Et ignorauit quòd ibi ſint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius.

COMMENTARII.

Deſcribit diuina Sapientia epulū conuiuio impudicitia oppoſitum.

1. VERS. 1. 2. 3. Sapientia diuina ædificauit, & ipſa ſibi domum in terris, Eccleſiam ſcilicet ab initio orbis, ad finem vſque duraturam. Scidit columnas ſeptem, ſiue multas. Solet enim in Sacris frequenter ſeptem pro multis apponi. Hæ columnæ ſunt Prophetæ, Apoſtoli, Doctores, & paſtores Eccleſiæ: vel ſeptem Sacramenta, ſeptem Spiritus Sancti dona, tres virtutes Theologicæ cum quatuor Cardinalibus: vel omnes virtutes. *Immolauit* animalia, vt ex victimarum reliquiis ſplendidum conuiuium inſtrueret, quod meretricio epulo opponeret. Propoſuit *menſam* ſuam, primò doctrinæ Scripturæ ſacræ. Secundò Euchariſtiæ ſacramento, vnde appoſitè hîc fit mentio duarum ſpecierum, nempe *panis*, & *vini*, ſcilicet ſub panis, & vini ſpeciebus Carnis ac Sanguinis Chriſti Domini immolatæ. *Miſcuit vinum*, ſeu in vas infudit. Hoc Latinis, & Græcis eſt vinum miſcere. * Vt innuatur agnatum eſſe infuſioni vini in vas, vt bibatur, eſſe mixtum, nempe aqua ad temperantiæ effectus. Idem tibi ſit vinum in vas epotandum infundi, ac aqua eſſe dilutum.] At ſi Euchariſticæ menſæ in præſenti typus effulgeat, quam Sapientia meretricio epulo opponit: oſtendit, Euchariſtiæ receptionem aſſiduam appoſitum medicamen contra luxuriei ægritudinem exiſtere.] Si autem alij (vt D. Bernardus *ſer. 7. inter paruos*) allegoricè de Deipara locum exponit, ediſcimus deuoto in Virginem obſequio exitiales libidinis flammas extingui.] *Miſit ancillas ſuas* Chald. *puellas*, LXX. *ſeruos ſuos*, id eſt Prophetas, Apoſtolos, alioſq; Verbi Sacri precones, miraculaque, virtutes, exempla pia Martyrum, Confeſſorum, Virginum, Anacoretarum, Monachorum. (Proſopopeia eſt, ad quam videtur alluſiſſe Chriſtum in parabola de inuitatis, *Luc.* 14.) vt vocarent *ad arcem*, in qua vt honeſtiſſimo, & maximè ſublimi loco, fingitur habere domicilium: & ad *mœnia ciuitatis*, Hebr. *Ad ſummitates excelſorum ciuitatis*, ad ciuitatis propugnacula, ſiue ad turres; turribus enim muniuntur vrbes, propugnaculis coronantur. Alij, *ſuper humeros excelſorum ciuitatis.* * Si de inuitatione ad Euchariſticam menſam locum exponas, aptè inuitati vocantur ſupra humeros excelſorum, ſeu Sacerdotum, vel ſpiritualium parentum, ad quos committuntur, vt videant, num diſpoſiti ſint ad communionem, & quænam eis frequentia ſit eis neceſſaria, aut vtilis. Multi enim huius panis abundantia marceſcunt: multi ob penuriam infirmitate laborant. Confeſſario autem conſultò cunctis ſacer panis ſalutaris exiſtet.]

Idem tibi ſit, vinum in vas effundi ad bibendum, ac aqua eſſe dilutum, ad temperantiam.

Euchariſtiæ receptio flammas luxuriei extinguit.

Obſequio in Deiparam libidinis medicamen.

Ad Confeſſarium attinet, definire, an penitens communicare poſſit, & quanam vti debeat frequentia. Euchariſticam menſam inire.

Verſ. 4. 5. 6. Si quis *paruulus*, ſeu humilis, & obediens, ad me accedat edocendus, ſi quis *inſipiens* veram Sapientiam edocendus à me properet. Venite, panem meum comedite; & vinum, quod vobis miſcui, ſeu in vaſa infudi, à vobis hauriendum, epotate. Relinquite *infantiam*, ſeu imperitiam, LXX. *inſipientiam*, & *viuite*, ſeu viuetis, abiecta inſipientia, quæ mortem conciliat; per viamque, ſeu dictamina prudentiæ protinus incedetis.

Verſ. 7. 8. 9. 10. 11. Qui erudit *deriſorem*, ſeu hominem perditum, qui monita Sapientum contemnit, ac ridet, erudire: ſibi *iniuriam* irrogat; prouocat enim contra ſe deriſorem, à quo contumeliis afficiatur, & qui arguit *impium*, quem ſcit obſtinatum, & deriſurum, ſibi *maculam* generat. id eſt. Nihil enim proficit, niſi quod per deriſionem, & detractionem impij denigretur fama, aut bonum nomen ſuum. * Profectò iniuriam ſibi aliquo modo irrogat & bonam ſui exiſtimationem imminuit, qui correptionem adhibet, cum profutura eſſe non poteſt. Nec repugnat Salomon D. Paulo ad Timotheum ſcribenti. *Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.* 1. Tim. 5. Nam Salomon loquitur de priuata correptione, quæ tunc omittenda, cum nulla ſpes emendationis apparet.] Ideò addit, Noli arguere *deriſorem*, ne odium eius contra te concilies. Argue *Sapientem*, & diliget te. * Qui enim ſapit, agnoſcit correptionem ad corrigenda vitia proficere. Vnde illum, à quo corripitur, ſpeciali dilectione proſequitur.] Da Sapienti *occaſionem* diſcendi, & eruditione tua Sapientior euadet. Doce iuſtum, & Sapientiam, & doctrinam traditam accipere feſtinabit. *Principium Sapientiæ timor Domini.* Repetit ſententiam initio propoſitam, *cap. 1. n. 6.* * Concionator ediſcat, ſæpe repetenda eſſe veritatis dogmata, vt menti auditorum altiùs imprimantur.] *Et ſcientia ſanctorum prudentia*, ſeu cognitio rerum ſanctarum, quales ſacra Scriptura tradit; & qualem ſcientiam habent homines ſancti, omnem aliam ſcientiam ſuperat adeò, vt ſola vera *prudentia*, intelligentia, & Sapientia valeat vocitari. *Per me* ſeu veram Sapientiam vitam longam, imò æternam conſequeris.

Tuam ſamam lædis, cum impium corripis, cum nulla ſit emendationis ſpes.

Sapiens gestit corripi, & corripientem amat.

Concionator repetat veritatis dogmata, vt auditorum menti altiùs imprimantur.

Verſ. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Si fueris Sapiens, tui vtilitati, & commodo dabis operam; ſi autem *illuſor* ſeu Sapientiæ contéptor, portabis *malum*, ſiue pœnas lues. Mulier *ſtulta* & *clamoſa*, (Chald. *vaga*, LXX. *audax*) *nihil omninò ſciens*, neſciens bonum: ſic Chald. Vt videas quàm noxium ſit, Sapientiam contemnere, mulieris ſtultæ, quod ediſcere noluit, exemplum apponam. Illa ſedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam, *in excelſo vrbis loco*, in foro, vel plateis magis peruiis. * Quàm exitiale eſt huiuſmodi impudicas palam muliercuLas in tam publicis recipi domicilijs, cum deberent ad Vrbis abſtruſiores angulos ablegari, ne ciues inficiant.] Vt aduocet per plateam tranſeuntes, & ad propria negotia, aut munera pergentes, & clamitat, Qui eſt *paruulus*, ſeu inſipiens, *declinet*

Impudicæ fœminæ habitaculum haud in plateis publicis permittendum.

net ad me. Vocitat impudica fœmina ad ſui imitationem inſipientes. Nam ſicut Sapientia deriſores & impios vocandos non cenſuit : ita nec procax mulier, viros Sapientes, & prudentes non admittit. * Libidinis enim vitium proprium eſt inſipientum, per id enim homines brutis aſſimilantur.] *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt*, & panis *abſconditus*, ſeu clam ſubrectus ſuauior eſt. Dixerat Sapientia. *Bibite vinum, & comedite panem*, quem ſuauiſſimum, ac delicatiſſimum palam omnibus propono in menſa ſed ſtolida meretrix prouocat ad aquas furtiuas, ac fur ad ſurreptitium panem, id eſt, ad illicitam ac furtiuam venerem, qualis eſt adulterorum : quaſi ſuauior ſit, quàm licita,& honeſta conſuetudo coniugalis. Sed mentitur, & fallit improba. * Certè impio res furto ſublatæ dulciores videntur, quia illud flagrantius optant homines, à quo prohibentur.] At *ignorauit*, ſeu ignorat miſer adoleſcens, quod *ibi*, puta, in inferni *profundis*, ſeu in loco mortis,ac æternæ miſeriæ *ſint conuiuæ eius*, ſeu quotquot inuitati à meretrice, & ſeducti fuere, & ſi ſint *Gigantes*, id eſt, robuſtiſſimi. Ac ſi diceret: Tantùm abeſt, vt furtiua ſua dulcedine meretrix beet conuiuas, ac clientes ſuos; nam eos ad certam lanienam, ad mortem, ad infernum, ad æternam damnationem,ad infernalia ſupplicia trahat. * Illud preme : *& ignorat, quod ibi ſint Gigantes.* In Hebræo eſt רפאים *rephaim* quæ vox *Gigantes*, vel *Dæmones* ſignificat. Vt doceantur paruuli ab illa meretricis domo abſtinendum non ſecus ac abſtinerent ab ea, in qua dæmones, aut immanes feritate Gigantes in ingredientium perniciem armatos latere dignoſcerent.] * Et LXX. lectionem obſerua, *Ipſa autem ignorat quod terrigenæ apud ipſam pereunt. Gigantes.* Etiam Gigantes, viri ſcilicet Sapientia fortes, venereis illecebris capti æternam in mortem exciderunt.]

Libidinis vitium agnatū inſipienti.

Illud flagrātius optat homo,à quo prohibetur.

Fuge à meretricis domo,vbi Dæmon,ac Gigantū adeſt crudelitas in prædicentem peremptura.

Viri Gigantes ob libidinem periere, à fragili mulercula victi.

CAPVT X.

PARABOLÆ SALOMONIS.

Id eſt, gnomæ, ſeu graues ſententiæ perbreues quidem, & eleganti carmine exaratæ, ac ferè cum perpetua antitheſi in ſingulis verſibus, cuius poſterior pars priori opponitur.

Sic in hoc Capite filius Sapiens opponitur ſtulto, iuſtus impio, diligens otioſo, ſimplex prauo, &c.

1\. FILIVS ſapiens lætificat patrem: filius verò ſtultus mœſtitia
eſt matris ſuæ. 2. Nihil proderunt theſauri impietatis : iuſti-
tia verò liberabit à morte. .3. Non affliget Dominus fame
animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet. 4. Egeſta-
tem operata eſt manus remiſſa, manus autem fortium diui-
tias parat. Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos : idem
autem ipſe ſequitur aues volantes. 5. Qui congregat in
meſſe, filius ſapiens eſt : qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis. 6. Benedictio
Domini ſuper caput iuſti : os autem impiorum operit iniquitas. 7. Memoria iuſti
cum laudibus : & nomen impiorum putreſcet. 8. Sapiens corde præcepta ſuſci-
pit : ſtultus cæditur labiis. 9. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter : qui
autem deprauat vias ſuas, manifeſtus erit. 10. Qui annuit oculo, dabit dolorem:
& ſtultus labiis verberabitur. 11. Vena vitæ, os iuſti : & os impiorum operit ini-
quitatem. 12. Odium ſuſcitat rixas : & vniuerſa delicta operit charitas. 13. In
labiis ſapientis inuenitur ſapientia : & virga in dorſo eius qui indiget corde. 14. Sa-
pientes abſcondunt ſcientiam : os autem ſtulti confuſioni proximum eſt. 15. Sub-
ſtantia diuitis : vrbs fortitudinis eius : pauor pauperum, egeſtas eorum. 16. Opus
iuſti ad vitam : fructus autem impij ad peccatum. 17. Via vitæ, cuſtodienti diſ-
ciplinã,qui autem increpationes relinquit,errat. 18. Abſcondunt odium,labia men-
dacia : qui profert contumeliam, inſipiens eſt. 19. In multiloquio non deerit pec-
catum : qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. 20. Argentum ele-
ctum, lingua iuſti : cor autem impiorum pro nihilo. 21. Labia iuſti erudiunt plu-
rimos : qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur. 22. Benedictio Do-
mini diuites facit, nec ſociabitur eis afflictio. 23. Quaſi per riſum ſtultus opera-
tur ſcelus : ſapientia autem eſt viro prudentia. 24. Quod timet impius, veniet

ſuper eum : deſiderium ſuum iuſtis dabitur. 25. Quaſi tempeſtas tranſiens non
erit impius : iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum. 26. Sicut acetum
dentibus, & fumus oculis, ſic piget his qui miſerunt eum. 27. Timor Domini
apponet dies : & anni impiorum breuiabuntur. 28. Expectatio iuſtorum lætitia :
ſpes autem impiorum peribit. 29. Fortitudo ſimplicis via Domini : & pauor his,
qui operantur malum. 30. Iuſtus in æternum non commouebitur : impij autem
non habitabunt ſuper terram. 31. Os iuſti parturiet ſapientiam : lingua prauorum
peribit. 32. Labia iuſti conſiderant placita : & os impiorum peruerſa.

COMMENTARII.

VERS. 1. Filius Sapiens lætificat *patrem*, qui vt natura ſeuerior matre non ſolet facilè lætari. Stultus mœſtitiam *matris ſuæ* eſt, quæ alioquin ob tenerum affectum diſſimulat in erratis filiorum, & riſu excipere aſſolet. * At tam indecora eſt in hominibus inſipientia, vt & mater, quæ in filij ridet erratis, videns filium ſtultum mœſtitia afficiatur.]

Stultitia tam indecora eſt, vt vel mater ridens in erratis filij mœſtitiâ afficiatur videns filium ſtultum.

Verſ. 2. Nihil proderunt diuitiæ iniquè partæ. Domino enim & hic inopiam, & in æternitate damnationem acquirunt. *Iuſtitia* verò, qua homines nulli irrogant iniuriam ad iniquam diuitiarum acquiſitionem, *liberat à morte* æterna, quamuis hic arctè victitare cogantur. * Diuitiæ malæ partæ in hac vita non proficiunt, & officiunt in altera.]

Diuitiæ male partæ in hac vita non proficiunt, & officiunt in altera.

Verſ. 3. Non affliget Dominus *fame* animam iuſti, quia *Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.* Pſalm. 36. Et impiorum inſidias, quibus parare diuitias ſtudent, per iniuſtitiam premendo innocentes omninò ſubuertet. * Similes promiſſiones vt plurimum verè complentur. Aliquando tamen ſecus fit: ſed tunc Deus famem, & incommoda temporaria ſupplet donorum ſpiritualium ſaturitate: vt etiam tunc dici poſſit, egeſtatem corporis eſſe iuſto animi delicias. Et quidem Deus ſtat promiſſo, qui promiſſo melius exhibet.]

Nunquam Deus affligit fame iuſtum, quia aliquando egeſtatem corpori, ſpiritualem affert ſaturitatem.

Verſ. 4. Egeſtatem *remiſſa* vel otioſa manus operatur : manus autem *fortium*, ſeu ſtrenuorum, qui labori incumbunt, parat planè diuitias. * Negligentiæ egeſtas comes adiungitur.] *Qui nititur mendacijs, hic paſcit ventos*, quia non aſſequitur, quod deſiderat, cùm infirmo, & fallaci fundamento nitatur. Nam mendacia nihil habent ſolidi, & faciem ſubinde mutant, & cum teguntur, ſuis minimè proſunt auctoribus. * Mendax igitur vento paſcitur, quia nihil ei confictio proficit.] *Ipſe ſequitur aues volantes, ſeu fruſtrà laborat.*

Egeſtas comes negligentiæ adiicitur.

Mendax vento paſcitur, quia nihil ei cõfictio proficit.

Verſ. 5. Qui congregat meſſis tempore, Sapientia ſe præditum oſtentat ; tunc enim triticum viliori pretio comparatur. Qui verò *ſtertit æſtate*, qui dormit, qui non prouidet æſtatis inſtantia, quæ in hyeme ſibi neceſſaria ſunt, homo dignus confuſione, *Filius ſapiens, Filius confuſionis* Hebraica phraſi idem quod homo Sapiens, homo confuſione dignus. * Quàm inſipiens qui tempore meſſis, ſeu metendi dum viuit, non congregat quo æternùm viuere poſſit, ne ſemper filius confuſionis habeatur.]

Stultus, hic non colligit, quo æternùm viuat.

Verſ. 6. *Benedictio Domini ſuper caput iuſti.* Iuſtis ſcilicet Deus benefacit : *os* verò *impiorum operit iniquitas* Nam vt in caput iuſti Dominus benedictiones congerit : ita iniquitas os, & caput impij maledictionibus, ac infortunijs inuoluit. * Supra impiorum capita miſeriæ, & infortunia congeruntur.

Supra impij caput miſeriæ congeruntur.

Verſ. 7. Memoria iuſti *cum laudibus* à cunctis effertur : *nomen* verò ſeu memoria impiorum putridæ rei in morem, marceſcet, extinguetur. Preme particulam, *Putreſcet, nomen.* Nam omnes audientes nomina impiorum, quaſi quid putridum grauiter olens ſatagunt è naribus auertere, ſic è memoria nomina illa peſtifera expungere procurant.]

Nomina impiorum velut putridum quid è memoria expũgere ſatagimus.

Verſ. 8. Qui ſapiens eſt, *corde præcepta* diuina ſuſcipit, vt executioni tradat. *Stultus ceditur labiis.* Cùm monetur, cum de præceptorum obſeruantia ei obligatio exponitur, ægrè fert, ac ſi labiis, ſeu verbis monentis cæderetur, aut vapularet. * Monere ſtultum, idem eſt, ac eum cædere, & flagellare.]

Monere ſtultũ, idem eſt, ac eum flagellare.

Verſ. 9. Qui ſe gerit *ſimpliciter*, Hebr. *in integritate*, ſeu qui innocenter viuit, & ſincerè agit : ambulat *confidenter* ſecurè & tutò : neque enim neceſſum eſt ei fraudes tegere, a quibus abhorret. Qui autem *deprauat vias ſuas*, ſeu prauas vias ſectatur, qui graſſatur dolis, manifeſtus erit ; quia licet multum labores, eius fraudes protinus detegentur. * Agnatum enim eſt mendacio, vel fraudi illicò pateſcere.]

Agnatum eſt mendacio illicò pateſcere.

Verſ. 10. Qui *annuit oculo*, qui oculorum nutibus ſimulat amicitiam, & dolum ſtruit, *dabit dolorem*, mœſtitiam aliis inferet, ſeu dabit pœnas, punietur : & ſtultus labiis *verberabitur*. Nam qui imprudenter, & inconſultè loquitur, ſuiſmet labiis ſibi parat ſupplicium. * Pœna enim inconſultè loquentis eſt, ſtultam ſententiam ab aliis irridendam protuliſſe.]

Pœna loquentis ſtulte eſt, ſtultã ſententiã irridendam ab aliis, protuliſſe.

Verſ. 11. *Vena* ſiue fons vitæ os iuſti, ex eo enim vti ex fonte verba vitæ procedunt. *Os autem impiorum operit iniquitatem*, ſeu prolatis mendaciis celare prætendit. Alij Os impij eſt fons iniquitatis; * Profectò dum impius iniquitatem operit, nec confitetur verecundia, vel duritie preſſus fontem fodit peccatorum addens vtique ſacrilegia in confeſſione ficta, in indigna ſacræ Euchariſtiæ receptione.]

Fontem fodit iniquitatis, qui peccata in Confeſſione operit.

Verſ. 12. Odium *rixas* ſuſcitat, cum eo enim, quem quis odio proſequitur, facilè contendit, & rixatur : & vniuerſa delicta charitas *operit*: amor namque facilè amici condonat errata, imo nec illa agnoſcit.

Verſ. 13. In labiis Sapientis *Sapientia inuenitur*, ſeu ſapienter loquitur : *& virga in dorſo eius, qui indiget corde.* LXX. *Qui ex labijs profert Sapientiam, virga percutit virum vecordem.* * Dum enim

Verba ſa-

piẽtis ſtultum diuerberant.

enim ſapiens prudenter loquitur, verba eius virga eſt, quâ *dorſum* ſtulti diuerberatur.]

Verſ. 14. Sapientes abſcondunt *ſcientiam*, vt eam tempore proferant opportunò. Os autem ſtulti *confuſioni* proximum, eſt, nam inſcitè & extra tempus locutus parat ſibi ignominiam.

Verſ. 15. Subſtantia diuitis *Vrbs fortitudinis* eius, quia ſuis fidit diuitijs, in eiſque ſuas ſpes collocat, ac ſi eſſet arx munitiſſima, quam nullus egeſtatis incurſus valeat expugnare. *Pauor pauperum egeſtas eorum.* E contrà pauperis egeſtas facit eum timidum, pauidum, nec audentem de ſe præſumere, vel quemquam offendere. * Ad morum probitatem diuitiæ nocent, confert paupertas.]

Ad morum probitatem diuitiæ nocent confert paupertas.

Verſ. 16. Opus iuſti *ad vitam*, operatur, & laborat, non vt habeat ad luxuriandum, & prauis affectibus ſatisfaciendum; ſed vt viuere ex labore poſſit: *fructus* autem, ſed ſolicitudo impij operationiſque eius effectus dirigitur, vt vberiùs poſſit diuitijs ad iniquitatem patrandam affluere. * Iuſtus acquirit vt victitet, impius, vt delicijs inſeruiat.]

Iuſtus acquirit, vt victitet, impius, vt in vitijs inſeruiat.

Verſ. 17. Via vitæ cuſtodienti diſciplinam, ſeu iter ad vitam eſt rectè viuere: *qui autem increpationes relinquit, errat.* Nam quemadmodum qui diſciplinam, ſeu correptionem admittens rectà via ad æternam vitam procedit: ſic qui correptionem reſpuit, aſſolet aberrare.

Verſ. 18. Abſcondunt odium *labia mendacia*, amicitiæ ſimulatione: qui profert contumeliam, *inſipiens eſt*. Proprium enim eſt fatui, ſtatim iram ſuam prolatis contumelioſis verbis indicare ſic *cap.* 12. Salomon, *Fatuus ſtatim indicat iram ſuam.* * Fatuarum mulierculatum eſt contumelioſis verbis inuicem dehoneſtari.]

Fatuarum mulierculatum eſt ſe inuicem verbis contumelioſis impetere.

Verſ. 19. *In multiloquio non deerit peccatum*, ipſa enim loquacitas peccatum eſt. * Qui loquitur multum, aliqua parum conſiderate aliàs effutire, quæ non ſatis rationis aduocat ad examen.] Qui verò labiis moderationem adhibet, Sapiens reputatur; nec enim inconſideratè verba profert.

Qui loquitur multum, aliqua inconſiderata effutit.

Verſ. 20. *Argentum electum lingua iuſti*, res quidem eſt pretioſa: *cor autem impiorum pro nihilo*, cogitationes, ſenſa, ac verba impiorum nihili debent æſtimari.

Verſ. 21. *Labia iuſti erudiunt plurimos*, qui eruditione acceptâ viuunt fæliciter; qui autem inducti ſunt, quia a iuſtis edoceri non patiuntur, ſed ſuæ hæreſcunt ignorantiæ: cum illa, quam nolunt excutere, infæliciter *morientur*. * Monita prudentum audire, iter ad vitam.]

Monita prudentum audire, iter ad vitam.

Verſ. 22. *Benedictio* Domini *diuites facit*, à quibus *afflictio*, incommoda, & ærumnæ remouentur. Id eſt, fauor Domini, & munificentia in ſuos hominem efficit verè diuitem, ab ærumnis alienum. * Nec enim dites poteſt vocitari impius ſine Dei benedictione ærumnis affectus. Quid enim proſunt diuitiæ ſine valetudine, ſine honore, ſine interminabilis ſalutis ſpe?]

Non opes, ſed gratia facit hominem verè diuitem.

Verſ. 23. *Quaſi per riſum ſtultus ſcelus operatur*, non ſatis intelligens eius grauitatem, & atrocitatem: *Sapientia autem eſt viro prudentia*, id eſt, Sapientia dat homini prudentiam, vel intelligentiam, quàm grauia ſint ſcelera, vt cognoſcat.

Verſ. 24. *Quod timet impius, veniet ſuper eum.* * Nam licèt ante peccatum impij non timeant, ſed quaſi per riſum ſcelera operentur: tamen poſt admiſſum peccatum, conſcientiæ vulnerantur ſtimulis, & timent damna, quæ peccantes comitantur, quæque minimè effugient.] *Deſiderium ſuum iuſtis dabitur*, quod deſiderant, à Domino aſſequentur.

Impius conſcientiæ ſtimulis poſt peccatum, quod ridens admiſit diſcruciatur.

Verſ. 25. Quaſi tempeſtas, & procella, quæ non multò poſtquam excitata eſt; in nihilum ſoluitur *impius* eſt hominibus terribilis ad breue quidem tempus. * Iuſtus verò quaſi *fundamentum ſempiternum* erit. Quia fælicitas eius bene fundata, diu durat in hac vita, & ſempiterna erit in futura.]

Felicitas impij momentanea, iuſti æterna.

Verſ. 26. *Sicut acetum dentibus*, quos ob acredinem obſtupefacit, & ad mandendos cibos parum reddit idoneos: & ſicut *fumus oculis*, quos hebetat, & pungit: ſic *piger his, qui miſerunt eum*, moleſtiam affert, & dolorem mittè, & oſcitanter negotia commiſſa procurans.

Verſ. 27. Timor Domini *apponit dies*, ſeu diuturnam conciliat vitam: & *anni impiorum* breuiabuntur. Quamuis longæ vitæ promiſſiones ad litteram, maximè veteri fæderi terrenas promiſſiones continenti congruant; tamen à nouo Teſtamento non abhorrent. 1. Timot. 4. *Promiſſionem habet vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.* * Profectò iuſtum multos numerare annos vt merita adaugeat, & peccatorem, vt ad meliorem frugem ſe recipiat: maximum Dei eſt beneficium. Vndè iuſto in præmium virtutum dies augentur, & impio in ſupplicium breuiantur.]

Magnum Dei beneficium, annos multos numerare.

Verſ. 28. Expectationem iuſtorum lætitia conſequitur, quia quod expectant, & optant, conſequuntur: *ſpes* autem impiorum ſine affectu deperit.

Verſ. 29. *Fortitudo ſimplicis* recti, ac ſinceri, *via Domini*, ſeu collocatam eſt in legis Dei præſcripto, quia per illius cuſtodia forti, ac confidenti animo exiſtis, ad difficultates ſuperandas, ad hoſtes vincendos: *Et pauor his, qui operantur malum*, propria eos deterrente conſcientia. Nullus enim terribilior hoſtis improbo, quàm conſcientia grauibus piaculis defœdata.]

Conſcientia peccatis defœdata crudelis eſt hoſtis peccatori.

Verſ. 30. *Iuſtus in æternum non commouebitur*, nunquam fælici excidet ſtatu. Quod potiſſimum verum eſt, poſtquam æternæ fælicitatis poſſeſſionem fuerit adeptus. Impij verò *non habitabunt* ſuper terram, Non ſolum æternum non viuent in ſuperis, verùm nec ſuper terram diu degent. * Peccata enim vitæ contrahi dies efficiunt.]

Peccata dies vitæ decurtari efficiunt.

Verſ. 31. *Os iuſti parturiet* Hebr. *germinabit*, vel *fructificabit* Sapientiam. Lingua prauorum peribit. * Fructus, inquam, vberrimi ex iuſti verbis colligentur: lingua verò iuſtorum ſterilis ſemper exiſtet. * Verba pia proferte, vtile admodum auditoribus.]

Verbi pij prolatio vtilis admodũ auditori.

Verſ. 32. Labia iuſti *conſiderant placita*. Hebr. *cognoſcũt*, id eſt, ſciũt proferre verba quæ placita ſunt Deo. * LXX. *Labia virorum iuſtorum diſtillant gratias.* Audientes enim peccatores iuſtorum pium ſermonem non ſemel compuncti, ad Dei gratiam reuocantur.] *Et os impiorum peruerſa loquitur*, ſiue Dei diſtillat indignationem. * Turpibus namque impij verbis adducti peccatores audientes ad grauiora crimina incitantur.]

Iuſtorum labia gratias diſtillant ad peccatorum reductionẽ. Verba impia peccator exaudiens, ad grauiora crimina excitatur.

CAPVT XI.

*Iuſtitiæ, ac reliquarum virtutum commoda: iniuſtitiæ reliquorúmque vitio-
rum mala Salomon explicat.*

1. STATERA doloſa, abominatio eſt apud Dominum: & pon-
dus æquum, voluntas eius. 2. Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit
& contumelia: vbi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.
3. Simplicitas iuſtorum diriget eos: & ſupplantatio peruer-
ſorum vaſtabit illos. 4. Non proderunt diuitiæ in die vltio-
nis: iuſtitia autem liberabit à morte: 5. Iuſtitia ſimplicis di-
riget viam eius: & in impietate ſua corruet impius. 6. Iuſti-
tia rectorum liberabit eos: & in inſidiis ſuis capientur iniqui. 7. Mortuo homine
impio, nulla erit vltrà ſpes: & expectatio ſolicitorum peribit. 8. Iuſtus de anguſtia
liberatus eſt: & tradetur impius pro eo. 9. Simulator ore decipit amicum ſuum:
iuſti autem liberabuntur ſcientia. 10. In bonis iuſtorum exultabit ciuitas: & in
perditione impiorum erit laudatio. 11. Benedictione iuſtorum exaltabitur ciui-
tas: & ore impiorum ſubuertetur. 12. Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde
eſt: vir autem prudens tacebit. 13. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui
autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum. 14. Vbi non eſt gubernator, popu-
lus corruet: ſalus autem, vbi multa conſilia. 15. Affligetur malo, qui fidem facit
pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit. 16. Mulier gratioſa inueniet
gloriam: & robuſti habebunt diuitias. 17. Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui
autem crudelis eſt, etiam propinquos abiicit. 18. Impius facit opus inſtabile, ſemi-
nanti autem iuſtitiam merces fidelis. 19. Clementia præparat vitam: & ſectatio
malorum mortem. 20. Abominabile Domino cor prauum: & voluntas eius in
iis, qui ſimpliciter ambulant. 21. Manus in manu non erit innocens malus: ſe-
men autem iuſtorum ſaluabitur. 22. Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pul-
chra & fatua. 23. Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt: præſtolatio impiorum
furor. 24. Alij, diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non ſua, & ſemper
in egeſtate ſunt. 25. Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipſe
quoque inebrabitur. 26. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: be-
nedictio autem ſuper caput vendentium. 27. Benè conſurgit diluculò qui quærit
bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis. 28. Qui confidit
in diuitiis ſuis, corruet: iuſti autem quaſi virens folium germinabunt. 29. Qui con-
turbat domum ſuam, poſsidebit ventos, & qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti. 30. Fru-
ctus iuſti lignum vitæ, & qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt. 31. Si iuſtus in terra recipit,
quantò magis impius & peccator?

COMMENTARII.

VERS. 1. Deus eum abominatur, qui in mercibus, quæ *ſtatera* appenduntur, dolis vtitur: *pondus æquum, ſeu lapis rectus* (Hebr.) quia ex lapide erant pondera, *voluntas eius*, ſeu placet Domino. LXX. *Acceptabile Domino.* Abſtractum pro concreto ponitur. * Quàm agnatum eſt mercatoribus doloſæ ſtateræ vitium, quàm facilè perpetratur delictum hoc, quod Deo eſt abominatio!]

Quàm facilè mercatores perpetrãt doloſæ ſtateræ vitium, quod Deo eſt abominabile.

Verſ. 2. Vbi *ſuperbia* viguerit, ibi aderit *contumelia*; quia ſuperbi Deo: & hominibus execrabiles. Vnde in Hebr. habetur. *Venit ſuperbia, & venit ignominia.* * Superbia, & ignominia pariter incedunt: haud poteſt homo ſuperbiam admittere, quin ignominiam in eodem recipiat hoſpitio.] Vbi autem adeſt *humilitas*, ibi *Sapientia* commoratur. Magna enim Sapientia eſt, altum non ſapere, & ſeipſum, ac ſuas miſerias noſſe. Vnde ſe inſipientem oſtentat qui tot humanis miſeriis pergrauatus, ſuperbus erigitur.]

Superbi haud poſſũt ab ignominia pariter cum ſuperbia incedente liberari.

Superbus planè inſipiens.

* *Verſ.* 3. *Simplicitas*, integritas, rectitudo & ſincera agendi ratio *iuſtorum* diriget eos, vt in ſuis conatibus proſperum exitum ſortiantur. Et peruerſitas impiorum, qua alios ſupplantare conantur, eos omnino *perdet*. * Supplantatio enim in ſui auctoris caput aſſolet recidere.]

Se lædit, qui aliũ ſupplãtare conatur.

Verſ. 4. Non proderunt *diuitiæ* in die *vltionis*, ſeu punitionis, quæ quidem antè hunc diem pauperibus expenſæ admodum profuiſſent ad

eruo

emolliendam Iudicis ſententiam, ſolùm proderit tunc iuſtitia, quæ *à morte* æterna homines liberabit.

Verſ. 5. *Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius.* ſanctitas hominis ſinceré agentis ſpirituali dux erit in via. *Impius* verò ſua in impietate *corruet*, aberrabit; quia extincto iuſtitiæ luminari, abſtracto ſanctitatis ducatu, in tenebris ambulat.

Verſ. 6. Iuſtitia rectos ab hoſtibus inuiſibilibus liberabit: iniquus autem ſuis *inſidiis capietur.* Verſus hic & præcedens ex *verſu.* 3. repetitur, & inculcatur, vt altiùs menti tam neceſſarium monitum inhæreſcat.

Verſ. 7. Obeunte è viuis peccatore, *nulla erit vltra ſalutis ſpes*, quia in inferno nulla redemptio. *Expectatio ſolicitorum peribit*, ſeu ſpes eorum, qui in hac vita ſoliciti fuere de augendis diuitiis, de honoribus comparandis, ac propterea diuinam legem violarunt. * Certè maximum eſt obſtaculum ad æternam ſalutem circa acquiſitionem diuitiarum ſolicitudo.]

Magnum obſtaculum ad ſalutionem nimia circa diuitias augendas ſolicitudo.

Verſ. 8. Iuſtus laboribus hic & ærumnis afflictus, denique ex eis liberatur: & impius *tradetur pro eo*, id eſt, abſtracto ab anguſtiis iuſto, eius loco impius traditur in anguſtias. In hoc mundo vices eſſe cognoſcimus: vt nimirum iuſti poſt anguſtias felicitatem, impij poſt felicitatem anguſtias nanciſcantur. * Nullus ergo infelicitate nimium pungatur: nullus de felicitate nimium glorietur, fortuna enim paſſim vices aſſolet immutare.]

Nullus infelicitate nimium pungatur, nec de felicitate glorietur: quia fortuna vices mutat.

Verſ. 9. Simulator, ſeu amicus fictus *amicum ſuum* decipere conatur, & ſæpè decipit; *iuſti* autem *liberabuntur, ſcientia* à Deo accepta. Quia quidem illius ſimulationem & fraudem quantumuis tectam deprehendunt.

Verſ. 10. Ciuitas in bonis iuſtorum *exultabit*, ſeu cum videtur ciues bona iuſtis contingere, & bene illis eſſe, gaudio afficientur; & in impiorum *perditione* ſeu cum ex felici exciderint ſtatu, erit *laudatio*, dum omnes iuſtitiæ ac prouidentiæ Dei concinent elogia. * Infelix impiorum felicitas, & proſperitas, quæ prauum eis ciuium conciliat affectum.]

Infelix impiorum felicitas, quæ prauum ciuium eis conciliat affectum!

Verſ. 11. *Benedictione iuſtorum* ſeu bonis eorum conſiliis, & monitis, vtili oratione ciuitas florebit, & exaltabitur: & ore impiorum, ſeu prauis eorum conſiliis *ſubuertetur.* Ediſcant, qui regiminis vrbium munus exercent, ex eorum *ore* ſiue ſuffragio totam Reipublicæ ſtabilitatem pendere.]

Ex ore ſeu ſuffragio Senatoris, aut Decurionis tota Reipublicæ ſtabilitas pendet.

Verſ. 12. *Qui deſpicit amicum ſuum.* cum in aliquem errorem, aut peccatum labitur, *indigens corde*, ſeu inſipiens eſt: vir autem *prudens tacebit*, non damnabit, non ridebit alios cum errauerint, ſe etiam lapſui pronum eſſe conſiderans. * Tuæ memor fragilitatis, proximum errantem non ridebis.]

Tuæ fragilitatis memor, proximum errantem non ridebis.

Verſ. 13. Qui ambulat *fraudulenter*, fictè ſolùm amicus, arcanum ſibi ab amico creditum aliis protinus euulgat. Qui autem ex corde amicus eſt, amici commiſſa ſibi arcana ſatagit cuſtodire. * Vndè taxantur, qui faciles ſunt ad fidenda ſecreta illi, quorum amicitiam iteratis experimentis veram eſſe non compererint.]

Taxabilis, qui ſecretum fidit eis, de quorum vera amicitia ſibi non conſtat.

Verſ. 14. Populus ſine gubernatore perit, quaſi nauis ſine gubernaculo. Ibi autem Reipublicæ *ſalus*, *vbi multa conſilia*, id eſt, multi prudentes Senatores, vel Decuriones adſunt Magiſtratui, vt eum ſalutaribus conſiliis dirigere valeant. * Magiſtratui enim ſine Conſiliariis agnatus eſt error.]

Magiſtratui ſine Conſiliariis agnatus eſt error.

Verſ. 15. Qui *fidem facit*, ſeu fideiubet *pro extraneo* ſeu pro alio, malis ex fideiuſſione procedentibus, creditore inſtante pro debito, *affligetur*: qui autem laqueos, ſeu obligationes fideiuſſionum cauere curat, liber ab his erit incommodis. * Preme verbum Qui fidem facit pro extraneo *cap.* 6. habetur, *ſi ſpoponderis pro amico tuo.* Cur autem hic extraneum dicit, & non amicum replicat, ſi eadem eſt vbique ſententia? Vt doceat, circa fideiuſſionem faciendam tot incommodis expoſitam vel amicum tuum quaſi extraneum tibi eſſe debere.]

Circa fideiuſſionẽ mille incõmodis expoſitam faciendã vel amicus tuus ſit tibi quaſi extraneus.

Verſ. 16. Mulier *gratioſa*, ſeu gratæ venuſtatis & probitatis, *gloriam inueniet*, celebris enim erit in Ciuitate. Sic de Iuditha *cap* 8. dicitur, *Erat eleganti aſpectu.* Sed paulo poſt additur, *Erat hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valde.* * Pulchritudo fœminæ ſine Dei timore indigna præconio, cum autem fœminæ pulchræ Dei timor, ſeu probitas morum adeſt, digna eſt, vt à cunctis celebretur. Pulchritudinem enim, quam tot mulieres deliciis ſacrant: illa Deo ſeruiendo libat.] *Et robuſti habebunt diuitias.* Nam vt mulier pulchra, & elegans decus, & gloriam, ita fortes viri diuitias conſequentur ob præmium victoriæ. * Hoc deberent fortes milites munus accipere: ſed ob temporum iniquitatem eos poſt exantlatos in bello labores, poſt exitialia accepta vulnera, fame preſſos aſpicimus.]

Mulier pulchra ſi bonis moribus ornetur, encomiis digniſſima.

Nunc milites ſtrenui poſt vulnera in bello accepta ſine præmio fameſcunt.

Verſ. 17. Vir miſericors *animæ ſuæ* benefacit, dum non ſolùm propinquis, ſed & extranei eleemoſynæ ſubſidia elargitur: *Crudelis* verò auarus, qui vt pecuniæ parcat, animæ ſuæ non parcit, ſeu benefacit, ſuccurrens extraneis, imò etiam propinquos ſuos egentes *abijcit.* * Certè immiſericors eſt, qui cuilibet inopi petenti, ſi poſſit, non ſuccurrit: at qui egeſtate propinquorum, ſeu ſibi coniunctorum ſanguine miſeriiſque non commouetur, vt ſubueniat, *crudelis* procul dubio oſtenditur.]

Qui cuilibet egẽti poſtulanti non ſubuenit, immiſericors eſt; qui verò propinquo non ſuccurrit, eſt planè crudelis.

Verſ. 18. *Impius gerit opus inſtabile* dum coacervandis pecuniis dat operam, nec curat egentibus ſuccurrere; quia peribunt opes, quas ſecum ferre non poteſt è viuis cum exceedat: ſeminanti autem iuſtitiam, ſeu eleemoſynam largienti *merces fidelis*, ſiue ſtabilis minimè peritura. * Hic enim centuplum accipiet, & interminabili vita ſecum ferens opes munerabitur.]

Miſericors hic magis opibus abundat, & gloria diuitiis poſteà ditatur.

Verſ. 19. *Clementia* enim, ſeu liberalitas in erogandis inopi pecuniis, *præparat vitam æternam*, & etiam temporariam felicem; quia conciliat ciuium beneuolentiam, qua ſecuritas ab inſidiis paratur. At *ſectatio malorum*, ſeu illiberalitas hominis auari, & immiſericordis *mortem* generat. Quia hic malis oppletur, & in futuro pœna dira multatur.

Verſ. 20. *ſicut cor prauum*, ſeu doloſum Deo eſt abominabile: ſic *voluntas* ſeu beneplacitum eius erga cor ſincerum oſtenditur. Hiſpano idiomata dixeris, *Complaceſe Dios con los coraçones ſin doblez.*

Verſ. 21. *Manus in manu non erit innocens malus.* Licet in auxilium mali, ſeu impij manus in

manu

manu ſit, & ipſe cogat quantos poterit, ſocios & auxiliares manus, jungat fœdera, ineat ſocietatem: *non erit innocens*, non euadet noxam, & pœnam ſibi decretam; ſed & in ſe, & in ſociis punietur.

Verſ. 22. Quemadmodum *circulus* ſeu monile aureum *in naribus ſuis*, Hebr. *porci* ridicula appareret: haud aliter in *fatua muliere* pulchritudo ridicula probroſaque oſtentabitur. * Profectò porcus ſe ſe in lutum vel gemmis ornatus abiiceret & in eo volutaretur. *Fatua* ſic mulier, cui agnata facilitas, & leuitas, pulchritudine abutitur, ſe ſe in ſordidas abiiciens voluptates.]

Mulier fatua leuis plerúq; quæ pulchritudinis gémam voluptatis, in morem porci, defœdat in luto.

Verſ. 23. *Deſiderium iuſtorum*, ſeu quicquam iuſti deſiderant, bonum quidem eſt, noxia enim deſideria accuratè curant ex animo ablegare. *Præſtolatio* verò *impiorum furor*. Id quod præſtolari poſſunt, ac debent impij poſt cuncta deſideria mala, poſt opera iniqua, & quod illis eueniet eſt *furor*, indignatio, & vltio diuina.

Verſ. 24. Alij *diuidunt propria* eleemoſynas largientes, & ditiores euadunt. * Quia quod datur inopi, in manu tribuentis augetur.] *Alij rapiunt non ſua, & in egeſtate ſunt.* * Nam quod iniuſtè acquiritur, perit, & bona iuſtè parta efficit deperire. Vnde qui putauit vberius victitare, ſtrictius viuere compellitur.]

Quod inopi datur, augetur.

Ex furto parta bona pereunt, & propria bona perire faciunt.

Verſ. 25. *Anima, quæ benedicit*, ſeu homo qui benefacit proximo ſuo, & *inebriat*, id eſt, affluenter eleemoſynam elargitur, qua velut aridam miſerum irrigat ipſe viciſſim *inebriabitur*, centuplo in terris, & gloria cœleſti in altera vita. Sic Paulus 2. Cor. 9. *Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Porrò ebrietas in ſacris paſſim pro ſatietate, ac affluētia ſumitur. Hinc eleemoſynæ affluentiam gerenti eam promiſſam licet contemplari.]

Eleemoſynā gerēti bonorum affluētia promittitur.

Verſ. 26. Qui *frumenta abſcondit* in aliud tempus reſeruans, vt carius vendat, maledictionibus à ciuibus afficietur. Benedictionibus verò affluet caput vendentium triticum, cum populus poſtulat, & indiget, cupiditati ſuæ modum imponens. * O quàm inuiſa populo, imò & Deo auaritia illorum, qui ex tritico communi, ac neceſſario alimento diuiti, ac pauperi lucra procurat!]

Inuiſus Deo, ac populo qui ex tritico lucra procurat.

Verſ. 27. *Benè conſurgit diluculo*, ſeu rectè facit *qui quærit bona*, qui bonis inſiſtere parat operibus. Qui verò *inueſtigator malorum eſt*, ſeu qui cupit prauè agendi rationes cognoſcere, *ab eis*, quæ ſectatus eſt, *opprimetur*. * Infeliciter enim negotia expediet, qui ad delinquendum, diem geſtit præuenire.]

Infeliciter negotia expediet, qui ad peccandum diluculo ſurgit.

Verſ. 28. Qui in opum protectione confidit, *cum eis* labilibus vtique *corruet*. Iuſti autem velut *folium virens* nunquam non germinabunt. Nam cum iuſtitia ſtabile piis bonum eſt, nunquam vigor eius, qui in iuſtitia confidit, excidet.

Verſ. 29. Qui ſuam *Domum conturbat*, ſeu qui bona dilapidat, vnde domum ſuam conturbare dicitur, multis moleſtiis domeſticos afficiens: *poſſidebit ventos*, ſeu inanem reddet domum, & ſe pauperem deprehendet. Hiſpanè, *ſe que dara con las manos llenas de ayre.*

Verſ. 30. *Fructus iuſti lignum vitæ*, opera iuſti, ac ſpeciatim miſericordia in indigentes, inſtar vitalis ligni vitalia, ſalutaria, grata, ac iucunda erunt, omnem boni rationem habentia. * Ac ſi diceret eleemoſynæ opera erunt omnium virtutum epilogatio. Vnde Dominus in nouiſſimo die de ſolis eleemoſynæ operibus periculum faciet iudicandis. Ac ſi miſericordes omnium virtutum operatores extiterint.] *Et qui ſuſcipit animas* qui iuuat, qui fouet pauperum vitam, neceſſitates eorum ſuſcipiens, vt ſubueniat egeſtati, *Sapiens* omnino *eſt*. Quia compendiaria via aſcendit ad ſuperos. * Breuior enim ad cœlum via eleemoſyna plane exiſtit.]

Virtus eleemoſynæ eſt quaſi omniū virtutū epilogatio.

Compendiaria ad cœlū via eſt eleemoſyna.

Verſ. 31. *Si iuſtus in terra recipit*, ſiue in hac vita frequenter ſuæ iuſtitiæ præmia: multò magis impius etiam ante mortem commeritam pœnam recipiet. Vel ſic expone: Ecce Deus in hac vita frequenter reddit iuſtis pœnam, quam ob ſuas leues culpas merentur; quanto ergò magis peccatoribus? Dum ergò peccator videt iuſtos laboribus cruciari, ſeſe ad diriorem debent cruciatum præparare. Nam ſi hoc in viridi, in arido quidnam?]

Cùm peccator videt iuſtum affligi, ad diriorē ſe cruciatū præparet.

CAPVT XII.

Is qui diligit diſciplinam, ac pietatem, laudatur: qui odit, ac negligit, reprehenditur: iuſti & impij, diligentis & otioſi, Sapientis & ſtulti, linguæ bonæ & malæ oppoſiti exponuntur effectus.

1. QVI diligit diſciplinam, diligit ſcientiam: qui autem odit
increpationes, inſipiens eſt. 2. Qui bonus eſt, hauriet gra-
tiam à Domino: qui autem confidit in cogitationibus ſuis,
impiè agit. 3. Non roborabitur homo ex impietate: & ra-
dix iuſtorum non commouebitur. 4. Mulier diligens, co-
rona eſt viro ſuo: & putredo in oſſibus eius, quæ confuſione
res dignas gerit. 5. Cogitationes iuſtorum iudicia: & con-
ſilia impiorum fraudulenta. 6. Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os iuſtorum
liberabit eos. 7. Verte impios, & non erunt: domus autem iuſtorum permanebit.
8. Doctrina ſua noſcetur vir: qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui.

9. Me

9. Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus & indigens pane. 10. Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia. 11. Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt. Qui ſuauis eſt in vini demorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam. 12. Deſiderium impij munimentum eſt peſſimorum: radix autem iuſtorum proficiet. 13. Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugiet autem iuſtus de anguſtia. 14. De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei. 15. Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia. 16. Fatuus ſtatim indicat iram ſuam: qui autem diſſimulat iniuriam, callidus eſt. 17. Qui quod nouit, loquitur index iuſtitiæ eſt: qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus. 18. Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ: lingua autem ſapientium ſanitas eſt. 19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacij. 20. Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium. 21. Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit, impij autem replebuntur malo. 22. Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei. 23. Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocat ſtultitiam. 24. Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſeruiet. 25. Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur. 26. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos. 27. Non inueniet fraudulentus lucrum: & ſubſtantia hominis erit auri pretium. 28. In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem deuium ducit ad mortem.

COMMENTARII.

VERS. 1. Qui diligit *diſciplinam*, correptionem, caſtigationem, ſcientiam amat. * Quia ſine caſtigatione adhibita raró diſcipulus in litterarum cognitione proficit. Vulgariter dictitatur, *La letra con ſangre entra.*] Vnde qui odit *increpationes* Magiſtri, *inſipiens erit.*

Sine caſtigatione raró diſcipulus in litteris proficit.

Verſ. 2. Qui *bonus eſt*, ſimplex, ſincerus, integer, & à fraude abhorrens, *hauriet gratiam à Domino.* Hebr. *educet beneplacitum à Domino* diuinum fauorem, ac beneuolentiam conſequetur. Qui veró *confidit in cogitationibus.* (Hebr. *Machinationibus*) *impiè aget.* Ac ſi diceret: Qui bonus eſt, gratiam à Domino poſtulabit, & conſequetur, quæ ſemper in melius proficiet. qui autem fidit in machinationibus ſuis, nec putat, neceſſarium ſibi eſſe Dei fauorem procurare, aget impiè, ruet in peiora. * Propria enim præſumptio Dei ablegat auxilium, quod de ſe diffidentibus præſto adeſt.]

Propria præſumptio Dei auxilium ablegat ſpeciale.

Verſ. 3. *Non roborabitur* ſic *homo ex impietate*, vt diuturno valeat tempore ſubſiſtere. Contrarium vero accidet iuſto, cuius *radix* nunquam auelletur, ſtabilis erit, nullis aduerſitatum incurſibus commouebitur.

Verſ. 4. *Mulier diligens* (Hebr. *Mulier fortis*) *corona eſt viro ſuo*, ei decus affert. Quæ veró *confuſione res dignas gerit*, adulterando, rixando, &c. eſt ſicut *putredo in oſſibus* viri, quæ intimum animi, ac corporis eius robur arrodit, dolore ſcilicet, tabeque infamiæ. * Preme illud: *Mulier diligens.* Hebr. *Mulier diligentiæ, & virtutis.* Aptè virtutem cum diligentia colligauit. Nam ſicut vitium otio, fouetur diligentia virtus.]

Virtus diligentia fouetur.

Verſ. 5. *Cogitationes iuſtorum* ſunt *iudicia*, iuſta ſcilicet nullum ſeducentia. Conſilia veró impiorum (ſeu cogitationes) fraudulenta; ſemper enim cogitat impius de proximo fraudibus ſeducendo.

Verſ. 6. *Verba* impiorum, ſeu ſermones, quos impij miſcent ſunt de rebus iniuſtis, verbi gratia de homicidiis patrandis, de inſidiis ſtruendis. *Os* autem iuſtorum *eos*, quos impij inſidiantur, *liberabit.* Nam ſi adeſt in circulo, vbi huiuſmodi ſermones proferuntur, aut proximum cui impius minitatur, defendit: aut illum ſecreró monet, vt curet ſe ab imminenti periculo abſtrahere. * Agnatum iuſtis eſt ſemper proximum prauis linguis diuexatum vbique defendere.]

Agnatum iuſtis, proximum vbique defendere.

Verſ. 7. *Verte*, ſeu euerte impios ô Deus, & amplius *non erunt*, momento peribunt. *Domus autem iuſtorum*, ſeu vita, & cuncta quæ ad eos attinent, æternùm permanebit. Deus namque qui euertit impios, iuſtis, munimen adeſt.

Verſ. 8. *Doctrina* ex *ſua*, ſiue ex doctis ſermonibus *vir* rectus, dignoſcetur qui autem *vanus*, *& excors eſt*, ſi loquatur, eius apparebit inſcitia, qua *contemptui* audientium *patebit.* * Vnde ei tacere expediret: ſed cum ſtultus nunquam tacet, quia neſcit ſilentij fructum, haud poteſt eius contemptui remedium adhiberi.]

Stultus neſcit tacere, vnde nõ poteſt contemptui adhibere remedium.

Verſ. 9. *Melior eſt pauper* ſiue aptior eſt ſors pauperis, *qui ſufficit ſibi*, ſeu ſibi, aut tenui familiæ ſuæ ſuo labore ſufficienter poteſt proſpicere: quàm *glorioſus indigens pane*, quàm diues, qui ære alieno preſſus (de more quidem, ita ſe aſpicit, vt quonammodo emergat, non haber, nec quomodò ſe, aut familiam alere poſſit. * Pauper plerumquè minus quàm diues eget.]

Pauper plerumquè minus quàm diues eget.

Verſ. 10. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas*, LXX. *Iuſtus miſeratur animas iumentorum ſuorum*: attendit ad ſua iumenta, & illorum habet rationem, ſolicitus, ne plus æquo defatigentur,

De iumento ſibi ſeruienti curam habe.

&ne quid eis neceſſarium deſit. *Viſcera* autem impiorum de iumentis non curantium ſibi impigrè ſeruientium, prorſus *crudelia* eſſe oſtentantur. * Crudelis animi eſt brutis laborantibus non prouidere? Igitur pluſquam crudelis exponitur qui ſeruis, qui famulis, qui mercenariis pro te laborantibus neceſſaria, ac debita ſubſidia, aut negas, aut differs.]

Crudelis eſt, qui famulo, aut mercenario neceſſariũ, ac debitum ſubſidium negat, aut differt.

Verſ. 11. Qui *terram ſuam operatur*, ſeu qui fundum excolit in hyeme, *ſatiabitur* in æſtate & hyeme *panibus*. Qui autem *ſectatur otium*, cum laborare debet, ſtultiſſimus eſt; quia propter paucorum dierum otium toto anno cogitur ob famen, laborare. *Qui ſuauis*, ſeu facilis eſt, & multus *in vini demorationibus* in compotationibus, ac conuiuiis, *relinquit contumeliam* ſeu infamiam *in ſuis munitionibus*, id eſt, in domo, familia, ac ciuitate ſua nempe ob decoctum patrimonium, & infamem pauperiatem. * Nunquam nimius compotationum vſus infamis non fuit]

Nimius cõpotationis vſus, infamis eſt.

Verſ. 12. *Deſiderium impij* vnicum, ac præcipuum eſt *munimentum peſſimorum*, ſeu habere cum peſſimis ſocietatem, familiaritatem, & fœdus, quia iudicat, ſe talibus probè munitum iri. *Radix autem iuſtorum proficiet.* Quia licet impij procurent munimentum ſuum in peſſimis, vt ſint à malis ſecuri præualentes iuſtis: quod optant, minimè aſſequentur, eo quod iuſti inſtar arboris rectè eradicatæ in melius quotidiè proficiunt, & aduerſus impios à Domino munimento donantur.

Verſ. 13. Propter *peccata labiorum* iuramenta ſcilicet, detractiones, mendacia, falſam teſtificationem ruina *malo*, ſeu impio *appreximant*. Nam qui multum iurat, iniquitate replebitur: qui detrahit proximo, eadem alius detrahentis lingua fœdatur &c. Iuſtus verò ſemper verba pia ex ore proferens, de huiuſcemodi *anguſtia*, ſeu incommodis liberabitur. O quanta ob labiorum peccata homini præparantur incommoda, quorum non mediocre malum eſt, omnibus eſſe inuiſos!]

Multa mala ob immoderatam linguam.

Verſ. 14. Vnde *de fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur malis*, aut *bonis*: & iuxta *opera manuum ſuarum*, iuxta geſta recta, aut iniqua præmio, aut ſupplicio *ei* retribuetur.

Verſ. 15. *Via*, ſeu ratio agendi, conſilium *ſtulti in oculis eius recta* oſtentantur, ideóq; ſpernit aliorum inire conſilium, fidens ſe errare non poſſe. At qui *Sapiens eſt* alios adhibet in conſilium, eorumque monita lubens exaudit, vndè à via rectitudinis non aberrat. Proprium ſtulti eſt, aliorum conſilia deſpicere; quia Sapientiorem ſe, nullum agnoſcit.]

Proprium ſtulti aliorum nolle conſilium inire.

Verſ. 16. Fatuus ſtatim *ſuam indicat iram*, neſcit ſe continere. *Callidus* verò, cautus, ac prudens iniuriam ſcit diſſimulare; ne cogatur aut verbis, aut actionibus inire vindictam.

Verſ. 17. Qui rogatus à Iudice, *quod nouit, loquitur*, quod iudicat accidiſſe profitetur; *index* ac teſtis *iuſtitia*, ſeu iuſtus *eſt*. Qui autem mentitur inter teſtes fraudulentos computatur.

Verſ. 18. Eſt qui *promittit*, & mox *quaſi gladio conſcientia pungitur*, dum temerarij promiſſi pœnitet. *Lingua autem Sapientum ſanitas eſt*, id eſt, ſanat illius gladij vulnera, nempe promiſſorem alliciendo ad promiſſum implendum, vel componendo rixas, quæ ex promiſſione non data executioni, naſcuntur.

Verſ. 19. *Labium veritatis*, ſeu lingua verax, *firmum eſt in perpetuum*, ſiue ſemper ſibi conſentit, nec in teſtimonio eius varietas, quæ aſſolet teſtimonia infirmare, deprehendetur. Qui autem *teſtis eſt repentinus*, impræmeditatus, temerarius, effutiens quidquid in buccam venit; *concinnat linguam mendacij*, id eſt, aliquod mendacium immiſcet, quod poſteà multis aliis mendaciis tueri, fucare, ac ſtabilire cogitur, ne mendax deprehendatur. * Plerumquè mendacium nunquam ſolùm incedit, ab aliis mendaciis (in protectionem prolati) aſſulet cingi.]

Mendacium rarò ſolùm incedit, multa alia mendacia protegentia id comitantur.

Verſ. 20. *Dolus in corde cogitantium mala* aduerſus proximum, inibi adeſt doloſum triſtitia afficiens, quod nequeat excogitatam impugnationem executioni tradere. *Qui autem pacis ineunt conſilia*, ſeu qui nihil contra proximum excogitant malum, *gaudium eos ſequitur*, id eſt, gaudio afficiuntur, dum illi mœrore confecti diſcruciantur. * Quàm aſſiduus comes iuſti gaudium, quàm peccatoris ſocia triſtitia!]

Iuſti comes gaudiũ, peccatoris triſtitia.

Verſ. 21. Quidquid iuſto acciderit, *eum non contriſtabit*, in Deo enim ſpem collocat, & illius ſe voluntati committit. *Impij autem replebuntur malo.* Quia cum ſpem in Deo minimè collocant, nec eius voluntati morem gerunt: quod eſt in iuſtis meriti occaſio ob patientiam in iniuſtis eſt impatientiæ motiuum. * Vnde peccatorum labores longo interuallo pœnas proborum ſuperare, non dubites.]

Pœnæ peccatorum vel hic iuſtorum pœnas ſuperant.

Verſ. 22. *Abominatio eſt Domino labia mendacia*, ſeu mendacis lingua admodum eſt inuiſa Deo. * Quia cum Deus ſumma veritas ſit, & diabolus mendacij pater; homo mendax à ſui auctoris recedit imagine, & diaboli ſe filium oſtentat. Vndè Deo *placent*, labia veracis fideliter loquentis, & agentis, eius ſcilicet referentis imaginem.

Mendax ſe diaboli filiũ oſtentat: verax ſe Dei natum profitetur.

Verſ. 23. *Homo verſutus* ſeu cautus *celat ſcientiam* haud facilè oſtentat quod ſcit, ſed diſſimulat. *Et cor inſipientium prouocat ſtultitiam.* Hebr. *prædicat* ſe ſtultum, ſtultitiam inquam promis ſcilicet loquendo, præcipuè cum ſe Sapientem verbis curat exponere. * Vnde ſtultus, qui ſcit tacere, ſe Sapientem faciliùs eſſe ſilentio clamitabit.]

Stultus ſi tacere ſciat, Sapiens eſſe videbitur.

Verſ 24. *Manus fortium* (Hebr. *Solicitorum*, ſeu *ſedulorum*) *dominabitur*; ſolicitudo enim & ſedulitas omnia ſuperat. Quæ autem *remiſſa eſt, tributis ſeruiet*. Quia deſidia faciet, vt quilibet cum eo pugnans victor euadat, vnde ſub tributo ſeruire cogetur.

Verſ. 25. *Mœror in corde viri* illum *humiliabit*, affliget, deiiciet. At *ſermone bono*, benigno, humano amici, aut proximi vicem eius dolentis *conſolabitur*.

Verſ. 26. *Qui negligit* damnum ſubire, tolerare incommoda *propter amicum, iuſtus eſt*. Quia æquum planè, & viro iuſto dignum, vt aliqua damna, & incommoda aliquando amicorum cauſa ſubeat. *Iter autem impiorum*, id eſt, qui hoc tantum ſpectant, vt ipſis benè ſit, aliis neglectis, (quod impij agunt) decipiet eos, quia cum ipſi opus habuerint, non inuenient, à quibus ſubleuentur. * Qui indigenti amico non ſubuenis, caue, ne (ſic in vindictam Domino

Qui indigenti amico

non ſubuenit. ipſe eges non inueniet amicum qui ſubueniat.

mino diſponente) tu aliquando indigeas, & qui ſubueniat non ſortiaris amicum.]

Verſ. 27. Non inueniet fraudulentus lucrum, Hebr. *Non adurret fraudulentia venationem ſuam*, non aſſequetur prædam, quam fraudum iaculis, ſeu retibus captare nititur; & ſi ceperit, ſua hac venatione non fruetur; nam antequam illam igne torreat, illi eripietur. *Et ſubſtantia hominis* (Hebr. *iuſti, ſtrenui, & induſtrij*) *erit auri pretium*, id eſt, aurum pretioſum. Ac ſi diceret, ſi lucrum fugiet fraudulentos, aut pigros, ad iuſtos, & ſtrenuos confluet.

Verſ. 28. In ſemita iuſtitia, ſeu in iuſtis actionibus *vita* gratiæ, & poſtmodum gloria. *Iter autem deuium* à iuſtitia *ducit ad mortem* peccati, & poſtmodùm etiam ad mortem æternam.

CAPVT XIII.

Agit Salomon de oris cuſtodia, de paupere diuite, de opibus iniquè acquiſitis, de maturo conſilio, de correptione, &c.

1. FILIVS ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non
audit cùm arguitur. 2. De fructu oris ſui homo ſatiabitur
bonis: non autem præuaricatorum iniquâ. 3. Qui cuſto-
dit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſide-
ratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. 4. Vult & non vult
piger: anima autem operantium impinguabitur. 5. Ver-
bum mendax iuſtus deteſtabitur: impius autem confundit, &
confundetur. 6. Iuſtitia cuſtodit innocentis viam: impietas autem peccatorem
ſupplantat. 7. Eſt quaſi diues, cùm nihil habeat, & eſt quaſi pauper, cùm in multis
diuitiis ſit. 8. Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpatio-
nem non ſuſtinet. 9. Lux iuſtorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur.
10. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, regun-
tur ſapientia. 11. Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur
manu, multiplicabitur. 12. Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſi-
derium veniens. 13. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui autem
timet præceptum, in pace verſabitur. Animæ doloſæ errant in peccatis: iuſti au-
tem miſericordes ſunt, & miſerantur. 14. Lex ſapientis fons vitæ, vt declinet à
ruina mortis. 15. Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago.
16. Aſtutus omnia agit cum conſilio: qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.
17. Nuntius impij cadet in malum: legatus autem fidelis, ſanitas. 18. Egeſtas, &
ignominia ei, qui deſerit diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur.
19. Deſiderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt
mala. 20. Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimi-
lis efficietur. 21. Peccatores perſequitur malum: & iuſtis retribuentur bona. 22.
Bonus relinquit hæredes filios, & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia pecca-
toris. 23. Multi cibi in noualibus patrum: & aliis congregantur abſque iudicio.
24. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter eru-
dit. 25. Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſa-
turabilis.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Filius Sapiens eſt doctrina patris*, manifeſtat enim in ſe, ſuis moribus prodit, doctrinam, & inſtructionem probam patris ſui: tanquam in imagine vel ſpeculo præcepta, quæ hauſit, omnibus aſpicientibus manifeſtat. *Qui verò illuſor eſt, non audit, cum arguitur*, qui ridet patris monitiones, arguentis, & corripientis, cum dehoneſtat, nam ex filij deprauatis actionibus arguunt videntes, id à doctrina patris didiciſſe. * Vndè parentes diligenter debent incumbere filiorum correptioni. Talem enim patrem eſſe aſſerimus, qualem filium videmus exiſtere.]

Talem parentes eſſe, qualem filium videmus exiſtere.

Verſ. 2. Ex fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis. Quia ex fructuoſis eius ſermonibus, & monitis non tantùm paſcuntur qui docentur, quique bonum capiunt conſilium: verum & ipſemet qui loquitur paſcitur, & ſaturatur bonoi ipſa enim verba docentis eius paſcunt affectum. * Concionator, qui conceptibus non inanibus, ſed vtilibus ad cor loquitur auditorum, non ſolùm illos inſtruit, ſed ſeipſum ad celſioris virtutis adducit affectum.] *Anima autem*

Concionator qui vtilia loquitur, non ſolùm auditores, ſed ſeipſum paſcit.

autem præuaricatorum, qui inutiles ſermones, imò noxios proferunt, *iniqua* peruerſus eſt. Quia audientes, ſeque metipſum maximè lædit, non comeſtura bonum, nec bonis ſatiandus.

Verſ. 3. *Qui cuſtodit os ſuum* ita vt ſit tardus, & circumſpectus in loquendo: *cuſtodit animam ſuam à peccato*, & à multis malis, quæ linguæ intemperantia adducit. Vndè *qui inconſideratus eſt ad loquendum, ea mala ſentiet*, ea experietur incommoda.

Verſ. 4. *Vult, & non vult piger*, vult etenim labori incumbere, vt ſatietate perfruatur: non vult, labore deterritus laborare: vnde fame premitur. *Anima autem* ſeu homo (per ſynecdochem) *laborantium impinguabitur*, qui laborem non refugit cum operari oportet, ſed illum ſine propoſiti immutatione conſtanter ſubit, bonis abundabit.

Verſ. 5. *Verbum mendax iuſtus*, qui vera ſemper loquitur, deteſtabitur. *Impius* verò mendaciis vſus, *confundit ſe, & confundetur* ab aliis, dedecus ſibi ex mendacio prolato conciliaus. * Mendax enim illico deprehenditur, & ſi impudens omninò non eſt, rubore afficitur, & à cordatis viris deſpicitur.]

Mendax illicò deprehēditur, & à cordatis deſpicitur.

Verſ. 6. *Iuſtitia cuſtodit innocentis viam*, ipſa iuſtitia, quam vir innocens ſectatur, illum à malis tutum reddit. *Impietas autem peccatorem ſupplantat*, euertit, & perdit. * Credite, homines piè viuentes à cunctis incommodis, eſſe ſecuros, ipſa cuſtode pietate: impiè autem degentes ſecurè victitare non poſſe, quia impietas omnium incommodorum maximum exiſtit.]

Piè viuens ab omni liber eſt incōmodo impius haud poteſt ſine incommodis viuere.

Verſ. 7. *Eſt quaſi diues cum nihil habeat.* ſunt, qui videntur diuites, & non ſunt, ſimulant enim ſe diuitiis abundare, vanitatis affectu. *Et eſt quaſi pauper, cum in multis diuitiis ſit.* E contra diuites aliqui ſunt, qui pauperes volunt reputari, ne cogantur aliis ſuccurrere aut mutuando, aut eleemoſynam elargiendo. * Vtrumque ingenuo homine indignum. Arrogat (tropologicè) ſibi virtutes, qui à virtute longiſſimè abeſt: ſed è contra, eſt pauper opibus, ſed virtutibus diues.

Indignum homine iuſto vel ſe ex vanitate ſimulare eſſe diuitem, vel ex auaritia fingere ſe eſſe pauperē.

Verſ. 8. *Redemptio animæ viri diuitiæ.* Nam diues ſi periculum vitæ ob aliquod delictum incurrat, facilè ſe ſuis pecuniis redimit. *Qui verò pauper eſt, increpationem* (LXX. *minas*) *non ſuſtinet*, id eſt euadere à vitæ periculo, vel aliis nequit incommodis, ſed illis ſuccumbit: cum enim non habeat, quid det pecuniæ, luere in corpore cogitur. * O quàm potens eſt, ob malitiam ſæculi ad vitanda incommoda pecunia! Ideò paupertas aſſolet eſſe omnium incommoditatum receptaculum.]

A pecunia cuncta incōmoda ſeparantur, ad paupertatem fugiunt.

Verſ. 9. *Lux iuſtorum lætificat.* Hebr. *Iſmach. læta erit*, id eſt, iuſti proſperè agent, & velut clara, læta, & lætificante luce fælicitatis ſplendeſcent. *Lucerna autem impiorum extinguetur.* nec læta erit, nec diu poterit impiorum fælicitas fulgurare: * Iuſtus igitur vera lux, *Vos eſtis lux mundi*, quæ nunquam extinguitur, iniuſtus lucerna eſt paruula, cuius fulgor nequit eſſe diuturnus.]

Fœlicitas Iuſti eſt verè lux inextinguibilis; peccatoris lucerna extinctioni agnata.

Verſ. 10. *Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt*, quia ſuperbus non vult ſuperbo cedere, ſibi enim nimium fidens, aliorum conſilia, & dictamina aſpernatur. *Qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientiâ.* E contra humilis qui ſibi non fidit ſed aliorum init conſilium, cuncta ſapienter aget. * Nihil ſapienter ſine conſilio geritur.]

Nihil ſapiēter ſine conſilio geritur.

Verſ. 11. *Subſtantia feſtinata* ſeu feſtinanter acquiſita, & malis artibus, *minuetur*, dilabetur. *Quæ autem paulatim colligitur manu*, quæ manuum labore, & bonis artibus acquiritur, *multiplicabitur*. * Agnata eſt opibus malè partis imminutio, & rectè acquiſitis multiplicatio.]

Agnata eſt opibus malè partis imminutio & rectè acquiſitis multiplicatio.

Verſ. 12. *Spes, quæ differtur*, res ſperata & optata, *affligit animam*, cum de die in diem eius differtur acquiſitio. At *deſiderium veniens* res diu optata tandem obtenta *lignum vitæ* eſt, ſeu iucundiſſima, ac ſuauiſſima. * Vnde diu ſperandi dolor, acquirendi optata lætitia vberiori compenſatur.]

Diu ſperandi dolor acquirend. vberi lætitia compenſatur.

Verſ. 13. *Qui detrahit alicui rei*, ſeu aliquem (verbi gratia) morem damnat, *ipſe ſe in futurum obligat*. ſeu ſibi obligationem imponit ab eo abſtinendi, quod damnauit; ne ab audientibus obiiciatur: *Medice, cura teipſum.* * Hinc arguitur concionator, qui quam laudat virtutem, non amplectitur: vel quæ reprehendit piacula non fugit.] *Qui autem timet præceptum, in pace verſabitur.* Contra verò qui timet præceptum diuinum, quo & detractio prohibetur, & quid cuique gerendum ſit decernitur, pace conſcientiæ, animique tranquillitate potietur, & cum hominibus etiam pacem habebit. * Plurium enim detractio rixarum eſt cauſa.] *Animæ doloſæ errant in peccatis*, viri, qui dolis, & malis artibus diuitias quærunt, peccata ſectantes huiuſmodi, decipiuntur, & ſpe ſua excidunt. * Nam opes malè acquiſitæ non proficiunt.] *Iuſti* verò *miſericordes ſunt, & miſerantur.* E contra Iuſti non ſolùm aliena non acquirunt, ſed propria impendunt egenis affectu quidem miſericordes, & facto miſericordiam exhibentes.

Cōcionator, qui quod dicit, non facit, taxabilis eſt.

Detractio plurium rixarū eſt cauſa.

Diuitiæ malè partæ non proficiunt.

Verſ. 14. *Lex Sapientis* diſciplina, inſtitutio, & præcepta viri Sapientis *fons vitæ* eſt, emanans, vitam afferens ei, qui inſtitutionem illam, ac præcepta ſectatur, vt declinet à ruina mortis, ſeu vt à mortis periculis abſtrahatur.

Verſ. 15. *Doctrina bona dabit gratiam* apud Deum, & apud homines gratiam conciliabit. * Pluris enim habetur concionator, qui ſalutaria documenta profert, quàm ille, qui futilibus, & inutilibus eloquentiæ periodis ſatagit auditorum aures demulcere.] *In itinere contemptorum vorago.* In ſermonibus autem eorum, qui bonæ, ſolidæ, ac vtilis doctrinæ iura contemnunt, perditionis vorago, in quam ipſi, ac auditores ruent. * O quot concionatores igne æterno cremantur, eo quod vtilis doctrinæ contemptores, damnationis auditorum occaſio extitere!]

Pluris æſtimatur concionator ſolida profetēs quàm qui vtitur eloquentia.

Multi concionatores damnantur eo quod vtilia non prædicarunt.

Verſ. 16. *Aſtutus*, prudens, cautus, *omnia agit cum conſilio*, adit prudentem, vt ab eo ediſcat rerum gerendarum conuenientiam. In Hebræo eſt, *Omnia agit in ſcientia*, id eſt, prudenter, & ſcitè. * Quia qui ex conſilio, ſeu conſiliarium prudentem nactus, operatur, errandi periculum plerumquè non ſubit.] *Qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.* Nam cum ipſe per ſe videre non poſſit, quid facto opus ſit, nec aliorum conſilia requirat, fit, vt in rebus gerendis aberret, & ſuam imprudentiā omnibus prodat.

Qui ex conſilio prudentis operatur, plerūquè nō errat.

Verſ.

Verſ. 17. Nuncius impij cadet in malum. Quia cum ei, ad quem mittitur, impia proponit, ab eo toruo vultu recipitur, & malè negotia tractat. * In Hebræo eſt, *Nuncius impius!* At idem eſt *Nuncius impij*, ac *nuncius impius*. Nam Princeps impius ſimilem ſibi Legatum ferè deligit. Quod plerumquè de omnibus miniſtris à Principe iniquo delectis poſſumus ſuſpicari.] *Legatus autem fidelis, ſanitas*, ſeu ſalutatis eſt, quia negotia ſapienter & cum Reipublicæ vtilitate tractat.

Princeps impius Legatũ ſibi ſimilem deligit. Idem de omnibus miniſtris plerumque aſſeruerim.

Verſ. 18. Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam, correctionem, vel bonam inſtitutionem: ſcientiam enim non aſſequetur, ex qua diuitiæ & gloria ſeu plauſus hominum ſolet acquiri. Qui autem *acquieſcit arguenti*, vt litteris informetur, *glorificabitur* diuitiis ſcilicet & plauſu affluens. * Sapientem egeſtas non premit. Nam licet incuria temporum maioratibus deficiant annui reditus, nunquam vel rarò Sapientem virum videris mendicare.]

Sapientes rarò videris egeſtate premi.

Verſ. 19. Deſiderium, ſeu res deſiderata *ſi compleatur*, delectat deſiderantis animam. *Deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt mala*, ſeu crimina. Nam cum ſtulta agnata ſit ad peccata facilitas (peccator enim *eſt ignorans*) inuiſi ei ſunt, qui fugiunt piaculis inquinari.

Verſ. 20. Qui cum Sapientibus graditur, ſocietatémve init cum prudentibus, ex iis quæ ab eis prudenter dicta audierit, licet inſcius ſit, Sapiens erit. Amicus ſtultorum *ei ſimilis efficietur.* * Quid enim poteſt inſcius ex ſtulti ſocietate, niſi ſtulta verba proferre, & ſtolidas exercere actiones?

Ex ſocietate ſtulti inſcius ſtultior euadet.

Verſ. 21. Peccatores perſequitur malum, ſeu laboribus impij replentur: *Iuſtis* autem in præmium temporale *retribuentur bona*, dum tribuitur æternum. * Vnde vel hìc iucundior eſt iuſti, quàm peccatoris vita.]

Iucundior vel hìc iuſti, quàm peccatoris vita.

Verſ. 22. Bonus relinquit heredes filios, & nepotes. Deus, inquam, probis viris prolem & vt ad filios, & nepotes longa ſerie bona tranſmittantur, benè agant, & rebus omnibus affluant concedit. *Et cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris*, ſeruantur diuitiæ peccatoris, vt ad iuſtum tranſeant, qui melius illis vtetur. * Caueat diues opibus abuti, ne eis priuetur, vt à Domino addicendæ iuſtis cuſtodiantur.]

Diuitiæ quibus abutitur impius, ſolẽt à Deo iuſto benè illis vſuro cuſtodiri.

Verſ. 23. Multi cibi in noualibus patrum. Frequenter accidit, vt parentes ſint diuites, & multa arent terræ iugera ex quibus multas colligant fruges: *& aliis congregantur abſque iudicio*, ſed non animaduertunt patres ſe haſce diuitias potius alienis, quàm filiis congregare ſuis. Nam cum aliarum adepti fuerint poſſeſſionem, illas prodigent, & dilapidabunt. * Stultus pater qui non potius curat de filij bona inſtitutione, quàm de eius adaugenda hæreditate, quã inerudīti, *viuendo luxurioſè*, inſtar prodigi adoleſcentis, abſumere aſſolent: vnde pater ille diuitias non filio, ſed meretricibus diligens præparauit.]

Pater filij inerudīti adaugere diuitias, ſatagit non filio, ſed meretricibus.

Verſ. 24. Qui parcit virgæ, qui non corripit filium delinquentem, eum odio proſequitur. *Qui autem eum diligit, inſtanter* poſt commiſſum piaculum adhibita correptione eum *erudit*, vt ad meliorem ſe frugem recipiat. * Hinc Dauid, *Apprehendite diſciplinam*, filios corripite. Hebr. *Oſculamini filios:* ſicut ergo filios affectuosè oſculatur, qui eos corripit: qui *virgæ parcit*, cum delinquunt, eos odio proſequi oſtentatur.]

Qui filium flagellat eruditem, eum oſculatur: qui virgæ parcit, eum odio proſequitur.

Verſ. 25. Iuſtus comedit, & replet animam ſuam, quia cum cupiditatibus ſuis modum ponit, modico cibo ſatiatur. *Venter autem impiorum inſaturabilis.* Nunquam dicit ſufficit. * Id eſt, iuſtus ex mundialibus opibus ſolùm appetit neceſſaria ſubſidia: impium verò ſatiare cunctæ diuitiæ non ſufficiunt.]

Iuſtus paucis contentus bonis ad ſufficientiam: iniuſtus ſemper appetit redundantiam.

CAPVT XIV.

Sapientiæ & ſtultitiæ antitheſes, fructus vtriuſque Salomon enunciat.

1. SAPIENS mulier ædificat domum ſuam: inſipiens extructam
quoque manibus deſtruet. 2. Ambulans recto itinere, & ti-
mens Deum, deſpicitur ab eo, qui infami graditur via. 3. In
ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium cuſtodiunt
eos. 4. Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt: vbi autem
plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. 5. Te-
ſtis fidelis non mentitur: profert autem mendacium doloſus
teſtis. 6. Quærit deriſor ſapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis.
7. Vade contra virum ſtultum: & neſcit labia prudentiæ. 8. Sapientia callidi eſt
intelligere viam ſuam: & imprudentia ſtultorum errans. 9. Stultus illudet pec-
catum, & inter iuſtos morabitur gratia. 10. Cor quod nouit amaritudinem ani-
mæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus. 11. Domus impiorum delebi-
tur: tabernacula verò iuſtorum germinabunt. 12. Eſt via, quæ videtur homini iuſta:
nouiſſima autem eius deducunt ad mortem. 13. Riſus dolore miſcebitur, & extre-
ma gaudij luctus occupat. 14. Viis ſuis replebitur ſtultus, & ſuper eum erit vir bo-
nus. 15. Innocens credit omni verbo: aſtutus conſiderat greſſus ſuos. Filio dolo-

ſo nihil erit boni : ſeruo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via eius.
16. Sapiens timet, & declinat à malo : ſtultus tranſit & confidit. 17. Impatiens
operabitur ſtultitiam : & vir verſutus odioſus eſt. 18. Poſſidebunt paruuli ſtulti-
tiam, & expectabunt aſturi ſcientiam. 19. Iacebunt mali ante bonos:& impij ante
portas iuſtorum. 20. Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit : amici verò diuitum
multi. 21. Qui deſpicit proximum ſuum, peccat : qui autem miſeretur pauperis,
beatus erit. Qui credit in Domino, miſericordiam diligit : 22. Errant qui ope-
rantur malum : miſericordia & veritas præparant bona. 23. In omni opere erit
abundantia: vbi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. 24. Corona ſa-
pientium, diuitiæ eorum, fatuitas ſtultorum, imprudentia. 25. Liberat animas te-
ſtis fidelis : & profert mendacia verſipellis. 26. In timore Domini fiducia fortitu-
dinis; & filijs eius erit ſpes. 27. Timor Domini fons vitæ, vt declinent à ruina mor-
tis. 28. In multitudine populi dignitas regis : & in paucitate plebis ignominia
principis. 29. Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia : qui autem impatiens
eſt, exaltat ſtultitiam ſuam. 30. Vita carnium, ſanitas cordis : putredo oſſium inui-
dia. 31. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius : honorat autem eum,
qui miſeretur pauperis. 32. In malitia ſua expelletur impius : ſperat autem iuſtus
in morte ſua. 33. In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque eru-
diet. 34. Iuſtitia eleuat gentem, miſeros autem facit populos peccatum. 35. Ac-
ceptus eſt regi miniſter intelligens, iracundiam eius inutilis ſuſtinebit.

COMMENTARII.

VERS 1. *Sapiens mulier ædificat domum ſuam*, mulier prudentia prædita rem domeſticam promouet, res cunctas exercens ad filiorum domeſticorúmque vtilitatem, in reique familiaris augmentum. *Inſipiens* imprudens ita rei familiari nocebit, vt *ſtructam* & compoſitam, abundantem familiam *manibus* deſtruat, quaſi dedita opera vellet domum perdere. * Ad deſtruendam domum vel augendam diuitiis aſſolet mulier faciliùs quàm vir operam adhibere.]

Ad domum perdendam, vel augendam aptior, quàm vir vxor oſtenditur.

Verſ. 2. *Ambulans recto* virtutis *itinere, ac timens Deum deſpicitur ab eo, qui infami* vitiorum *graditur via*. Quàm aptè vitiorum via infamis appellatur: vitium enim ſuis ſectatoribus dedecus affert.]

Vitia afferunt ſuis ſectatoribus infamiam.

Verſ. 3. *In ore ſtulti virga* ſuperbiæ, quia ſuperbo ſermone ſuo agnato quidem ſtultitiæ virgam pœnæ, ſibi debitam ſtulti parant. * Sermo vanus ſtulto eſt ſupplicium, dum ab omnibus audientibus irridetur.] *Labia autem Sapientum cuſtodiunt eos*, taxando ſuperbiam, ne vana loquentes eiuſmodi incommodo afficiantur.

Sermo vanus ſtulto loquenti ſupplicium eſt.

Verſ. 4. *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt.* Hebr. pro *præſepe* eſt אבום *ebuſquam* vocem *horreum* ſignificare exiſtimo. Vtrumque eſt verum. Vbi non ſunt boues, & præſepia, quibus alimenta iumentis immittuntur ad terram excolendam vacua ſunt horrea, & domus laborat egeſtate. * O tempora, quando ex defectu cenſuum illorum, quos *Iuros* vocitant, coguntur homines rei ruſticæ impendere ſtudium, aut oſtiatim emendicare. Ne cenſui fidas, fallibili ſæpe ſubſidio, terræ culturæ da operam, vt nunquam non ſatietate fruaris.] *Vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.* Cùm videris aream tuam manipulis abundare, comperies, quàm fortis, quàm validus ſit boüm, ſeu agriculturæ vſus ad eiuſmodi abundantiam adſtruendam.

Ne cenſui fidas, fallibili ſæpè ſubſidio, terræ culturæ da operam, vt ſecura ſatietate fruaris.

Verſ. 5. *Teſtis fidelis non mentitur*, vel à leui abſtinet, inferendo teſtimonio, mendacio. *Profert autem mendacium doloſus teſtis*, quia licet ſubſtantiam rei enunciet, eam mendaciis curat enubilare.

Verſ. 6. *Quærit deriſor Sapientiam*, & non inuenit, quia malè quærit, quia ſuo iudicio fidit, nec Sapientibus acquieſcit, quorum irridet dictamina. *Doctrina prudentium facilis*, facilè à prudente Sapientia comparatur, quia libenter Sapientum dogmata exaudit eos magni ducens.

Verſ 7. *Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ*. Si contradicere cures viro ſtulto, haud occurret illi, quonammodò prudenter reſpondeat.

Verſ. 8. *Sapientia callidi*, cauti, prudentis eſt *intelligere viam ſuam*, ſuas noſſe actiones, & in quem finem dirigantur. *Et imprudentia ſtultorum errans*, quia in nullum finem bonum ſuas actiones dirigunt, ſed huc illuc temerè aberrant. * Inſignis imprudentiæ ac fatuitatis eſt aliquam exercere actionem quæ ad finem vitæ, æternitatiſque non dirigatur.]

Magna fatuitas, noſtras actiones in finem ſalutis æternæ non dirigere.

Verſ. 9. *Stultus illudit peccatum* alienum. * O quàm inſipienter! Huiuſmodi enim illuſori accidit in ſupplicium eadem crimina perpetrare.] *Et inter iuſtos morabitur gratia.* Nam cùm alios vel etiam peccantes non irrideant, facilè cum omnibus beneuolentiam ſeruant. Vnde in Hebræo pro *gratia* eſt *ratſon* ſeu *beneuolentia*.

Qui peccatum irridet alicuius in idem incidere permittitur.

Verſ. 10. *Cor, quod cognouit amaritudinem animæ ſuæ*, cor quod angitur, & ſibi conſcium eſt ſecreti mœroris, *in gaudio eius non miſcebitur extraneus*, non capietur facilè ſolatiis, quæ extrinſecùs adhibentur. Vel qui ſolus conſcius eſt ſibi ſui doloris, ſolus etiam lætabitur, ſi mutati fortunam contigerit, & ad gaudium peruenire. * Licet enim dolor tuus non communicatus dirior ſit : gaudium tibi ſoli prouenien vberius, ac ſuauius exiſtet.]

Dolor non communicatus dirior, ſed gaudium tibi ſoli proueniet vberiùs.

Verſ. 11. *Domus impiorum delebitur*, funditus citò corruet, eius memoria protinus euaneſcet. *Tabernacula verò iuſtorum germinabunt*, florebunt,

bunt, proſpetabuntur, & in morem germinum, annis ſingulis eorum memoria reuireſcet. * Vidi iuſtorum domos ad pietatem exædificatas, Xenodochia, (v. gr.) æternum proſperari, dum ſæculares domus funditus euertuntur.]

Domus ad pietatem ſi- ue hoſpitalia ædificata per manent, dum ſæcularia pa- latia cor- ruunt.

Verſ. 12. *Eſt via, quæ videtur homini iuſta. Nouiſſima autem eius ducunt ad mortem.* Suſpecta quidem propria hominis iudicia, fit enim plerumquè vt negotium aliquod, aut aliqua vitæ agendæ ratio bona, ac ſalutaris ei videatur, cum tamen revera ad exitium animæ perducat. * Externis ſpeciebus boni fallibilibus ſæpe non fidendum.]

Externis ſpeciеb᾿ boni fallibilibus ſæpè nō fidendum.

Verſ. 13. *Riſus dolore miſcebitur: & extrema gaudij luctus occupat.* Ne huius ſæculi gaudia ſecteris, quæ nec ſolida ſunt, nec ſine admiſtione doloris ac mœroris. * E contra gaudia ſpiritus ſincera ſunt & diuturna. *Ioa.* 16. Gaudium veſtrum nemo *tollet à vobis*]

Spiritus gaudia diuturna, ſæculi momentanea.

Verſ. 14. *Vijs ſuis replebitur ſtultus* vſque ad miſeram ſatietatem recipiet, quod meritus eſt actionibus ſuis prauis. *Et ſuper eum erit vir bonus*, quia magis recipiens bonorum ipſe, quàm meritus eſt, (iuſtitiæ enim corona iniuſtitiæ vindictam excedet) irridendum eſſe edocet peccatorem.

Verſ. 15. *Innocens credit omni verbo.* Græcè *ακακ@ nimium ſimplex*, omni verbo à quocumque prolato fidem adhibet. *Aſtutus conſiderat greſſus ſuos.* Prudens cautus prudenter moderatur actiones ſuas, nec ſe facile patitur aliorum dictis circumferri. * Imprudens eſt, qui ſine circumſpectione omnia credit.] *Filio doloſo nihil erit boni*, doloſè enim cum parentibus agens, ne ab eis corripiatur, in virtute non proficit. *Seruo autem Sapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via eius.* Filiis aut ſeruis, qui ex correptione parentis, aut domini Sapientes, ſeu virtutis ſectatores exiſtunt, proſpera omnia accident, & recta via ſemper incedent. * Preme illa *Filio doloſo, ſeruo Sapienti.* Opponit filio doloſo ſeruum Sapientem, ac ſi diceret *Filius Sapiens.* Quia ſeruus idem tibi debet eſſe quod filius. Vnde Centurio ſeruo ægrotante, dixit Domino, *Filius meus iacet paralyticus.*]

Imprudens, qui ſine circumſpectione omnia credit.

Seruus Domino idem debet eſſe quod filius.

Verſ. 16. *Sapiens timet, & declinat à malo*, ſuſpicatur, & præcauet, ne aliqua fraude, aut tentatione decipiatur. *Stultus tranſilit, & confidit*, nihili pendens, nec quidquam mali ſuſpicans. Magna prudentia eſt in iuſtitiæ via ſemper obſtacula, ac pericula, quæ ſeſe offerri aſſolent, timere.]

Prudentis eſt, in recta via, obſtacula timere.

Verſ. 17. *Impatiens operabitur ſtultitiam.* Hebr. *Breuis irarum.* qui facilè iram concipit, multa ſtultè loquitur, & operatur. *Et vir verſutus cunctis eſt odioſus*, quia præſumunt ſe ab illo decipiendos.

Verſ. 18. *Poſſidebunt paruuli ſtultitiam.* Veluti hæreditatis paruuli ſenſibus, imprudentes, vitioſè ſimplices ſtultitiæ erunt æterni poſſeſſores. *Et expectabunt aſtuti ſcientiam*, cauti, & prudentes expectabunt ſcientiam tanquam hæreditatem, quâ nulla ditior.

Verſ. 19. *Iacebunt mali ante bonos.* Sæpè enim accipit, vt propter inopiam, aut aliam huiuſcemodi cauſam neceſſe habeant mali ſe ante bonos incuruare. Hebr. *Incuruati ſunt*) quod fratribus Ioſephi vidimus accidiſſe. *Et impij ante portas iuſtorum* expectabunt, vt humilis conditionis homines ante palatia, ac fores procerum. * Ne iuſtos ô iniuſte contemnas, quorum ianuis fortè aliquandò te adducet neceſſitas expectare. Nam diues epulo Lazarum ſpreuit pauperem, cuius poſtmodum inutiliter implorauit auxilium.

Peccator iuſtũ non ſpernat, ad cuius ianuam fortè neceſſitas eum expectare coget.

Verſ. 20. *Etiam proximo ſuo* propinquo aut conſanguineo *pauper odioſus erit: amici verò diuitum multi.* Quàm pulchrè ille cecinit:

Dum fueris fœlix, multos numerabis amicos.
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

* Et adeò ſolus, vt vel à propinquis, à fratribus deſeraris.]

Pauper vel propinquis odioſus.

Verſ. 21. *Qui deſpicit proximum ſuum, peccat*, qui proximi egeſtati non ſubuenit ſtipe, ſi poſſit: aut compaſſionis verbo, ſi quod tribuat, non habeat, charitatis violat legem. *Qui autem miſeretur pauperis, beatus erit* apud Deum. * Qui viciſſim eius miſerebitur, & eleemoſynam inopi exhibitam largè hîc, & in futuro ſæculo compenſabit. *Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.* Credens enim eum infinitè veracem eſſe, vt promiſſa mandet exeutioni, diliget pietatem erga inopum ſubſidia, quæ ineffabili promiſſu præmio eſt munetanda

Elargientis eleemoſynã beatitudo.

Verſ. 22. *Errant, qui operantur malum*, cui pœnam Deus minatur æternam. *Miſericordia, & veritas præparant bona*, ſeu bona conciliant æternam, ac temporariam fœlicitatem aſſequitur.

Verſ. 23. *In omni opere erit abundantia: vbi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.* Qui operationi, ac labori addicti ſunt, diuitiarum ſibi præparant abundantiam; qui verò multum loquuntur, ſed non æquè multum operantur, ab egeſtate non emergunt. * Diuitias parant non verba, ſed labores.]

Diuitias nō verba, ſed labores præparant.

Verſ. 24. *Corona Sapientium diuitiæ eorum.* Ornamentum & decus Sapientis diuitiæ ſunt, quia illis rectè vtitur, & conciliant ei authoritatem, inſtar coronæ, vel diadematis. *Fatuitas ſtultorum imprudentia.* Chald. *Decus ſtultorum & ſtultitia*, id eſt, ſtultus nullum ornamentum habet, quo ſe exornet, niſi ſtultitiam; nam & opes, quas poſſidet, & quibus egregiè ſe poſſet ornare (vt Sapiens facit) cum eis non niſi peruersè vtatur, ipſi honori non ſunt, vel ornamento, ſed dedecori & damno. * Opes, ſi rectè eis homo vtatur, illi ſunt ornamentum; prauus verò vſus facit, vt ei dedecori exiſtant.]

Opes, quibus benè vtens, ornamẽtum, quibus malè, ſibi dedecus afferunt.

Verſ. 25. *Liberat animas teſtis fidelis: & profert mendacia verſipellis.* Fidelis teſtis veraci ſuo teſtimonio homines à vitæ periculo eripit: contra verſipellis & doloſus teſtis proferens mendacia, innocentum vitam in periculum adducit.

Verſ. 26. *In timore Domini*, ſeu propter Dei timorem, quia ſcilicet iuſtus Deum timet, & illius cauet offenſam, *erit fiducia fortitudinis*, ſeu fiduciam habet iuſtus fortitudinis obtinendæ, ſperat ſe fortem Dei auxilio fore, ad quæuis peragenda, *& filijs eius erit ſpes* bona obtinendi beneficia à Deo ob parentis pij, ac Deum timentis merita. * Cœleſtibus beneficiis filij ob parentum pietatem donantur.]

Cœleſtibus bonis filij ob parentũ meritis donãtur.

Verſ. 27. *Timor Domini fons vitæ*, ſeu vitæ cauſa, auertens à periculo mortis. * Nam qui timent Deum ſcrupulo ſalutari puncti, non ſolùm à peccato fugiunt, ſed ab omni eo, quod

Qui timet Deum, ab omni piaculi præferente

pia

ſpeciem fugit.

piaculi ſpeciem ptæ ſe ferat.] Vt ſcilicet *à ruina mortis declinent*.

Verſ. 20. *In multitudine populi dignitas Regis*, magnum enim Principi decus ex copia ſubditorum accreſcit : minuitur verò illius exiſtimatio ſi ditio eius infrequens ſit. * Vnde operæ pretium eſt ſubditos tributis non pergrauari : ex quorum exactione pereuntibus fame, aut fugientibus ſubditis, vrbium ciues minuuntur, agricolæ à villis abſcedunt, vel inibi miſerè conficiuntur.] Vnde *in paucitate plebis ignominia Principis* euulgatur.

Si Regis decus ſubditorum copia, tributa imminuantur, queis ſubditi imminuũtur.

Verſ. 29. *Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia*, documentum dat, quod prudens ſit admodùm, qui vel opprobria patienter ſuffert. *Qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam*, ſeu manifeſtam facit, quæ enim in ſublime eriguntur, conſpicua redduntur omnibus. Vel *exaltat*, id eſt, nimium exaggerat. Nam cum audit opprobrium, iracundia accenſus ſurgit in rixas, ex quibus aut periculum vitæ aut honoris iacturam ſubeat neceſſum erit. * Vnde maxima prudentia eſt iniurias tolerare.]

Maxima prudẽtia eſt, iniurias tolerare.

Verſ. 30. *Vita carnium ſanitas cordis*. Bona corporis valetudo multum ex animi tranquillitate pendet, vnde *putredo oſſium inuidia* eſt, oſſa enim exedit. * Inuidus ideò marcidus, pallidus, & quaſi affectus tabe oſtenditur.]

Inuidia bonam corporis lædit valetudinem.

Verſ. 31. *Qui calumniatur egentem*, qui aliquem afficit iniuria, aut contumelia eo quod egenus ſit, exprobrans paupertatem, *exprobrat factori eius*, Deum enim damnare videtur, cuius voluntate factum eſt, vt ille eſſet pauper. * Vel exprobrat Domino profanti : Quod vni ex minimis hiſce feciſtis, mihi feciſtis.] *Honorat autem eum qui pauperi miſeretur*. Quia beneficium, vel honor, qui ſeruo fit in Dominum, cuius fit reſpectu, redundat.

Iniuria pauperi facta Chriſto Domino fit.

Verſ. 32. *In malitia ſua repelletur impius* à ſalutis ſpe in morte. * Quia ferè mors anteactæ vitæ conſentit.] Vnde *ſperat iuſtus in morte ſua* cœleſti donari beatitudine virtutum beatitudini reſpondente : nam beati *pauperes, beati mites*, &c. Matth. 8.

Mors vitæ anteactæ cõſentit.

Verſ. 33. *In corde prudentis requieſcet Sapientia*. Nam cum Sapientia iuſtet, ſine requie viueret Sapiens honorifica appetens & requirens præmia, niſi prudentia ſuo ſinu exciperet, & quieſcere faceret. * Profectò ſcientia ſine prudentia fomes eſt inquietudinis.] *Indoctos quoſque erudiet*. Quid autem mirum Sapientes à prudentia edoceri, quonammodo ab inquietudinibus abſtrahantur, ſi tam egregia magiſtra eſt, vt & indoctum quemque circa affectuum moderamen valeat erudire. * Indoctus ſi prudens ſit, eruditus oſtentabitur.]

Scientia ſine prudẽtia fomes eſt inquietudinis.

Indoctus ſi prudens ſit, eruditus oſtentabitur.

Verſ. 34. *Iuſtitia eleuat gentem*, exaltat, & florere facit Reſpublicas. *Miſeros autem facit populos peccatum*. * Ex morum corruptione populi fere in nihilum deuenere. Ideò bellè canit Eccleſia. Nulla *ei* (populo) nocebit aduerſitas, ſi nulla ei dominetur iniquitas.]

Ex morum corruptione populorum ruina.

Verſ. 35. *Acceptus eſt Regi Miniſter intelligens*, quonammodò Reſpublica iure ſit gubernanda. At *iracundiam eius inutilis ſuſtinebit*. Hebr. pro *inutilis* eſt, *confundens*, is ſcilicet, qui ita ſe gerit, vt domino ſuo ſit pudori, Principis iracundiam meritò experietur. Certè Miniſter inutilis ob inſcitiam, aut deſidiam in operando quæ vtilia Reipublicæ ſunt, idem eſt, quod confundens eum, à quo munus accepit.] Vtinam cuncti Miniſtri inutiles iram Principis ſuſtinerent.

Miniſter inutilis Reipublicæ idem eſt ac confundens Regem à quo munus accepit.

CAPVT XV.

De bona & mala lingua, de vera fortitudine, de victimis impiorum, de ſolido gaudio, de veris theſauris, de cœlo, & tartaro Salomon agit.

1. RESPONSIO mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.
2. Lingua ſapientium ornat ſcientiam : os fatuorum ebullit
ſtultitiam. 3. In omni loco oculi Domini contemplantur
bonos & malos. 4. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ au-
tem immoderata eſt, conteret ſpiritum. 5. Stultus irridet
diſciplinam patris ſui: qui autem cuſtodit increpationes, aſtu-
tior fiet. In abundanti iuſtitia virtus maxima eſt : cogitatio-
nes autem impiorum eradicabuntur. 6. Domus iuſti plurima fortitudo: & in fru-
ctibus impij conturbatio. 7. Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtulto-
rum diſſimile erit. 8. Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota iuſtorum pla-
cabilia. 9. Abominatio eſt Domino via impij : qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab
eo. 10. Doctrina mala deſerenti viam vitæ : qui increpationes odit, morietur.
11. Infernus, & perditio coram Domino : quantò magis corda filiorum hominum?
12. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit : nec ad ſapientes graditur. 13. Cor
gaudens exhilarat faciem : in mœrore animi deiicitur ſpiritus. 14. Cor ſapientis
quærit doctrinam : & os ſtultorum paſcitur imperitia. 15. Omnes dies pauperis,
mali : ſecura mens quaſi iuge conuiuium. 16. Melius eſt parum cum timore Do-
mini, quàm theſauri magni & inſatiabiles. 17. Melius eſt vocari ad oleta cum cha-
ritate,

ritate, quàm ad virulum ſaginatum cum odio. 18. Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens eſt, mirigat ſuſcitatas. 19. Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum: via iuſtorum abſque offendiculo. 20. Filius ſapiens lætificat patrem: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam. 21. Stultitia gaudium ſtulto: & vir prudens dirigit greſſus ſuos. 22. Diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij, confirmantur. 23. Lætatur homo in ſententia oris ſui: & ſermo opportunus eſt optimus. 24. Semita vitæ ſuper eruditum, vt declinet de inferno nouiſſimo. 25. Domum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduæ. 26. Abominatio Domini cogitationes malæ: & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo: 27. Conturbat domum ſuam qui ſectatur auaritiam: qui autem odit munera, viuet. Per miſericordiam, & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis à malo. 28. Mens iuſti meditatur obedientiam: os impiorum redundat malis. 29. Longè eſt Dominus ab impiis. & orationes iuſtorum exaudiet. 30. Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat oſſa. 31. Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientium commorabitur. 32. Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. 33. Timor Domini diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Reſponſio mollis frangit iram; ſermo durus ſuſcitat furorem.* Vndè ſi aliquis contra te iuſtè vel iniuſtè iratus exſurgat, haud iratus illi reſpondeas, ſed mollibus verbis vtaris. * Vt ſuaui ac pacato ſermone illius iracundia ſedetur, quæ dura reſponſione magis exardet.]

Manſuetus irato reſponde.

Verſ. 2. Lingua Sapientium ornat ſcientiam, ſeu decus ſcientiæ addit; magnum enim eſt ſcientiæ ornamentum, ſi quæ proferuntur non ſolùm ſint vera, acutaque, ſed etiam eloquenter, & ornatè dicantur. * Plures vidi ſcientia affluentes, qui ob inelegantiam ſermonum tædio ſunt auditoribus] *Os fatuorum ebullit ſtultitiam,* multa, & imperitè dicit. * Multum enim loqui, loquentia eſt, non eloquentia.]

Ad concionem requiritur ſcientia, & eloquentia.

Multum loqui non eſt eloquentia, ſed loquentia.

Verſ. 3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos. Nulla actio, nulla cogitatio hominis probi, vel impij Dei effugit vbique cognitionem, præmium eis, vel ſupplicia reddituri.

Verſ. 4. Lingua placabilis, ſeu placans iratorum rixas; vel placida ob prudentiam ſermonis, eſt velut *lignum vitæ* res ſcilicet ſalutaris, ac iucunda. Vulgariter dixerim, *Da la vida. Quæ autem immoderata eſt, conteret*, affligit, mentémque & *ſpiritum*, auditorum *conterit*, & contriſtat.

Verſ. 5. Stultus irridet diſciplinam patris ſui, correptionem parentum contemnit. *Qui autem cuſtodit correptiones*, ſeu corripi gaudet, *aſtutior fiet*, cautior, ac ſapientior euadet. *In abundanti iuſtitia, virtus maxima* ſeu fortitudo *eſt*, ad tentationes ſuperandas, ac egregias gerendum actiones. *Cogitationes autem impiorum eradicabuntur.* Quia cum iniuſti ſint fortitudine carent ad cogitationes illuſtres, licet mandandas executioni. Vnde qui ſtudia firmiter eradicata putant, ea videbunt ſiue germine eradicati. * Ad egregia ſtudia exequenda, abundantia iuſtitiæ neceſſaria eſt.]

Ad egregia ſtudia exequenda, abũdantia iuſtitiæ eſt neceſſaria.

Verſ. 6. Domus iuſti plurima fortitudo. In domo iuſti valida fortitudo adeſt ad huiuſmodi opera præſtanda, iuſtitia enim cordi, ac brachiis robur impertit. *Et in fructibus impij conturbatio*, in cogitationibus. & actionibus impij nulla firmitas erit, ſed conturbatio, ac commotio ob multa infortunia, quæ Deus in ſcelerum immittit vltionem. * Vnde facilius planè rectè viuere, quam iniquè degere.]

Facilius rectè, quã iniquè viuere.

Verſ. 7. Labia Sapientium diſſeminabunt ſcientiam, libenter aliis edocere curabunt: *Cor ſtultorum diſſimile erit*, nec enim ſcientiam, qua ſe immeritò putant pollere, aliis volunt communicare, ſed ſibi geſtient retinere. Preme illud verbum, *Diſſeminabunt ſcientiam*, vt ex iacto ſemine germina naſcantur. Annon fructus iacti ſeminis ſerenti cedit agricolæ? Fructus ergo ex doctrina docentis germinantes in eius procul dubio cedent vtilitatem.]

Magiſter alios edocẽs ſibi colligit fructus vberrimos.

Verſ. 8. Victima impiorum abominabiles Domino. Quamuis enim in ſe abominabiles non ſint, vt tamen ab impiis manibus offeruntur Deo ſunt abominationi. *Vota* verò *iuſtorum placabilia*, Numini cœleſti grata, & vim habentia illum placandi. Vnde

Verſ. 9. Abominatio eſt Domino via impij: qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo. Actiones impiorum licet in ſe egregiæ ſint, vt tamen ab impio procedunt, ei admodum ſunt inuiſæ. Actiones autem eius, qui ſectatur iuſtitiam, & ideò à Domino diligitur, ei admodum placent.

Verſ. 10. Doctrina mala deſerenti viam vitæ. In Hebræo pro *doctrina* eſt מוסר *muſar*, id eſt, *correptio. caſtigatio.* Mala eſt, ſeu ſeuera, dura, intolerabilis, odioſa ei. qui deſerens ſalutarem viam, vitiorum itinera ſectatur. Vnde is, *qui increpationes odit, morietur*, male peribit cum iis, qui per ſcelerum iter incedunt * Profectò correptionem ſpernere reprobationis eſt documentum.]

Correptionem ſpernere, reprobationis documentum.

Verſ. 11. Infernus, & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum? Infernus, Græcè *gehenna*. & perditi, ſeu damnati in inferno detecta, & explorata ſunt Deo, qui quot, & quales damnati ſunt, & damnandi, quibus quantiſque pœnis cruciandi: quanto magis patebunt ei cordis filiorum hominum intimi

receſſus, occultæ cogitationes, & appetitus? * Cura igitur à prauis recedere affectibus, quorum nullus diuinam effugit cognitionem.]

Cura à prauis recedere affectibus, quorum nullus à Deo abſconditur.

Verſ. 12. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit, ſemper improbo inuiſa eſt correptio, vnde ſe corripientes odio habet: *nec ad Sapientes* ideo *graditur*, timens, ne eius impietatis conſcij eum corripere intendant. * *Peſtilentem* appoſitè impium Sapiens vocitauit. Quia impius nunquam non eſt Reipublicæ peſtis, alios prauo exemplo corrumpens.]

Impius ſemper eſt Reipublicæ peſtis, alios corrumpens.

Verſ. 13. *Cor gaudens exhilarat faciem*, nam hilaris animi notæ in faciem eminent. *In mærore animi deijcitur ſpiritus*, id eſt, animi alacritas. Alij *anhelitus* ſuſpiriis, quæ mœrentes effundere ſolent, deiicitur, & quaſi ſuffocatur.

Verſ. 14. *Cor Sapientis quærit doctrinam: & os ſtulti paſcitur imperitia.* Qui Sapiens eſt, quotidie in Sapientia proficere geſtit, & veluti quotidiano cibo reficiendus, dogmata quærit, dum ſtulti os ſua imperitia paſcitur, ſua inſcitia, qua emergere non curat, delectatur.

Verſ. 15. *Omnes dies pauperis mali*, graues, iniucundi, moleſti. Tamen *ſecura mens* eius, ſeu conſcientia *quaſi iuge conuiuium* facit omnes dies eius lætos, & iucundos: cum aduerſa omnia non vt flagella, ſed vt amoris documenta de manu Dei iucundiſſimè acceptet. * Certè conſcientiæ ſecuritas iuge eſt vel pauperis fameſcenti conuiuium, cunctos labores iucundos reddens.]

Conſcientiæ ſecuritas iuge cõuiuium pauperi fameſcenti.

Verſ. 16. *Melius eſt parum cum timore Domini*, tum quia ad præſentem vitam quiete tranſigendam, vtilius eſt: tum quia ad æternam obtinendam magis expediens. Melius ideò parum, *quàm theſauri magni, & inſatiabiles.* Hebr. pro *inſatiabiles* poſuére, *Tumultus in eo.* * Porrò magni tumultus cupiditatum adeſt in eo, qui pecuniis, qui diuitiis exſatiari non poteſt; qui quidem tumultus timenti Deum haud vtiles ad iter vitale percurrendum. Vnde ipſe Salomon cupiens *parum* ad victitandum, cauebat *diuitias, & mendicitatem ne dederis mihi. Sed victui tribue neceſſaria.*]

Vtilius eſt iuſto ad quietem ſpiritus modico viuere, quàm diuitiis abũdare.

Verſ. 17. *Melius eſt vocari ad olera* ad vilis menſæ cibos *cum charitate* erga commenſales: *quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.* Inſipidus enim eſt cibus, nec proficit, quando odio præcordia ſauciantur. * Teſtor virum, cui vxor eſt inuiſa (vel è contra) cum ea menſæ hærentem abundanti. Annon tantum haurit veneni, quantum ex cibo abſumit.]

Ei, cui coniux inuiſa eſt, cum eo comedẽs cibus inſipidus, vel in lauto conuiuio.

Verſ. 18. *Vir iracundus prouocat rixas*, quia iracundia vnius colloquentis cum eo excitat iracundiam, vnde rixæ procedunt. At *qui patiens eſt, mitigat* rixas ab alio iracundo *excitatas.*

Verſ. 19. *Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum.* Nam pigris omnia videntur difficultatum ſpinis obſepta, ac impedita: *Via autem iuſtorum abſque offendiculo*, non ſolùm ſpinarum vulnera non timent, verum nec lapilli offendiculum caſus ſe reperturos eſſe verentur.

Verſ. 20. *Filius Sapiens lætificat patrem*, cui agnatum eſt queiſcumque filij profectibus exultare. *Et ſtultus homo deſpicit matrem ſuam*, nec ita ſe gerere curat, vt illi afferat lætitiam ex Sapientia, quemadmodum filius ille Sapiens. * Profectò filius qui matrem è qua prodiit, & cuius dolore enixus fuit, ſe omnino inſipientem oſtentat.]

Inſipientem ſe oſtendit filius qui ſuã matrem deſpicit.

Verſ. 21. *Stultitia gaudium ſtulto*, ſeu ſtultus gaudet rebus ſtultis, vulgariter explico, *Eſta muy pagado de ſus diſparates. Et vir prudens dirigit greſſus ſuos*, id eſt, nunquam ſuis confidit actionibus, ſemper eas ſuſpectas habet, vnde diligenter curat, rectitudinem earum magis ac magis veſtigare. * Prudentis eſt ſuas omnes actiones habere ſuſpectas: ſtulto ſua nulla actio non placet.]

Prudens ſuas actiones nũquam omnino approbat, omnes placent ſtulto.

Verſ. 22. *Diſſipantur cogitationes, vbi non eſt conſilium*, ſeu malè cedunt & irritum cadunt intentata, aut cogitata negotia, niſi prudenti conſilio regantur. Vbi autem ſunt plures conſiliarij, *confirmantur*, ſeu ad fælicem exitum perducuntur.

Verſ. *Lætatur homo in ſententia oris ſui*, cum ſcilicet exiſtimat ſe ſapienter, & ad negotium, de quo agitur, dirigendum, appoſitè eſſe locutum. *Et ſermo opportunus eſt optimus*, quia ſufficit ſuum auctorem gaudio perfundere. * Sufficiens præmium iuſti, ac vtilis ſuffragij eſt, hominem opportunè fuiſſe locutum.]

Sufficiens præmium recti ſuffragij eſt opportunè ſe fuiſſe locutum.

Verſ. 24. *Semita vitæ ſuper eruditum.* Hebr. *Surſum eſt intelligenti*, vel prudenti, id eſt, prudens animus ad ſuperna contendit, ſeu in cœlum, vbi æterna eſt vita. *Vt declinet de inferno nouiſſimo.* Hebr. *Qui deorſum*, ſeu vt abſtrahatur ab inferno, qui deorſum, aut infra omnia eſt, & ima pars mundi. * Certè eruditio eſt prædeſtinationis effectus; ſcientia enim oculi hominis aperiuntur, vt ea requirat bona, quæ æterna ſunt, eaque curet haud incurrere mala, quæ terminum non poſſunt obtinere.]

Scientia adducit ad requirenda æterna bona, & interminabilia mala fugienda.

Verſ. 25. *Domum ſuperborum demolietur Dominus*, qui in pauperes & viduas iniurij ſunt, ac violenti. *Et firmos faciet terminos viduæ*, terminos agri viduæ, quos ſuperbus conuellere tentabat. * Qui tentat viduæ incommoda inferre, non ſolùm ſuum ſtudium non aſſequitur, verùm excogitatum malum in proprium caput recidit, eius domum, ſeu diuitias Domino demoliente.]

Qui tentat viduam incõmodo afficere, agit vt in proprium caput id recidat incommodum.

Verſ. 26. *Abominatio Domini cogitationes malæ.* LXX. *cogitatio iniuſta*, quæ ſcilicet alij malum machinatur. *Et purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo.* Purus ſermo ſincerus, fraude carens, quem Dominus pulcherrimum reputat, ab ipſo firmatur, dum tribuit, vt felicem, ſtabilemque effectum ſortiatur.

Verſ. 27. *Conturbat domum ſuam, qui ſectatur auaritiam.* Multas domi ſuæ contentiones & rixas excitat. Vxor enim filij, & famuli, laborantes fame conqueruntur. *Qui autem odit munera, viuet.* Qui expers eſt auaritiæ, quiete potietur, & abſolutè *viuet.* * Auari enim vita innumeris addicta perturbationibus, verè vita non eſt.] *Per miſericordiam, & fidem purgantur peccata.* Alij, *diuinæ legis obſeruatione* admiſſa peccata expiantur. * Cur autem ſolius miſericordiæ cum fide fit mentio, ſi integra legis obſeruatio neceſſaria eſt cum fide ad cuncta crimina vitanda? Certè quia fidelis ſi miſericors ſit, ſi pauperes ſubſidiis cumulet, totam legem videtur obſeruare. Vnde Dominus ſolios miſericordiæ referens iuſtorum virtutes, recordatur, dum ait. *Venite benedicti, &c.* Eſuriui enim & dediſtis mihi manducare; innuens miſericordes totius legis obſeruatores extitiſſe.]

Vita auari innumeris addicta perturbationibus verè vita non eſt.

In vnica miſericordia, ſeu in eleemoſyna videtur totius legis obſeruationẽ contineri.

tiſſe.] *Per timorem autem Domini declinat omnis à malo.* Timor enim iudiciorum Dei frænum eſt iuſtis, qui iuſtiſſimè ob vnicum lethale piaculum eum qui ſanctiſſimè antè vixerat, æternis cruciatibus addicit.

Verſ. 28. Mens iuſti meditatur obedientiam: Os impiorum redundat malis. Iuſtus cum ab aliquo monetur, & cum aliquid ei præcipitur, obedientia meditatur vtilitatem, & ad iuſſa capeſſenda ſe præparat. Contra verò os impij malis redundat, quia monentibus, aut iubentibus obmurmurat, & reſiſtit. * Preme verbum. *Meditatur obedientiam.* Exiſtimo, omnem ſubditi in obediendo repugnantiam, vel tarditatem ortum habere, quia non meditatur, non mente recolit ſpiritualia, imò & temporaria obediendi commoda.]

Tarditas ſubditi ad obediendum oritur ex eo, quòd nō meditatur ſpirituales, ac temporarios obedientiæ fructus.

Verſ. 29. Longè eſt Dominus ab impijs, ſeu ab iis, qui adhærent impietati, ſic recedit, vt quodammodò eos excluſiſſe à ſua prouidentia videatur. *Et orationes iuſtorum,* quibus Deus propè adeſt, protinus exaudit.

Verſ. 30. Lux oculorum lætificat animam, vt patet cum poſt tenebras lux recurrit. *Fama bona impinguat oſſa.* Haud aliter fama bona, quàm quis de ſe intelligit ſpargi magnam, affert voluptatem. Liceat vulgari idiomate exprimere: *En gorda al hombre el verſe famoſo.*

Verſ. 31. Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio Sapientium commorabitur. Qui libenter admittit correptionem ſalutarem, vitam afferentem, in medio Sapientum verſatur, vt eos mouentes ſeu corripientes audiat, vel quia iam cum Sapientibus videtur eſſe computandus. * Sapientia enim magna eſt, delinquentem velle corrigi.]

Sapientia magna eſt, amare correptionem eāque procurare.

Verſ. 32. Qui abijcit diſciplinam, deſpicit animam ſuam, ſeipſum deſpicit cum non curet ſeipſum perficere, & probatis moribus ornare, quod per correptionem Sapientum, vel ſuperioris aſſolet obtineri. *Qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis.* Cor habet, cordatus procul dubio, ac prudens eſt.

Verſ. 33. Timor Domini diſciplina Sapientiæ, ſeu Deum timere, eſt ſalutaris quædam caſtigatio, quam Sapientia ſequitur. *Et gloriam præcedit humilitas.* Gloriam & decus, quod ex emendatis moribus naſcitur, præcedit humilitas, qua monitiones, & correptiones libenter admittuntur. * Rarò humilitas quamcumque veram gloriam, aut decus non præcedit.]

Rarò non præcedit humilitas gloriam.

CAPVT XVI.

Varias vias ac diuinæ prouidentiæ affectus, cui omnia quantumuis fortuita videantur, ſubiecta ſunt, Salomon enunciat.

1. HOMINIS eſt animam præparare: & Domini gubernare lin-
guam. 2. Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum
ponderator eſt Dominus. 3. Reuela Domino opera tua, &
dirigentur cogitationes tuæ. 4. Vniuerſa propter ſemetip-
ſum operatus eſt Dominus; impium quoque ad diem malum.
5. Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus
ad manum fuerit, non eſt innocens. Initium viæ bonæ, fa-
cere iuſtitiam: accepta eſt autem apud Deum magis, quàm immolare hoſtias.
6. Miſericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur à
malo. 7. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuer-
tet ad pacem. 8. Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniqui-
tate. 9. Cor hominis diſponit viam ſuam: ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.
10. Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius. 11. Pondus & ſtatera
iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides ſacculi. 12. Abominabiles regi
qui agunt impiè: quoniam iuſtitia firmatur ſolium. 13. Voluntas regum labia iu-
ſta: qui recta loquitur, diligetur. 14. Indignatio regis, nuncij mortis: & vir ſa-
piens placabit eam. 15. In hilaritate vultus regis, vita: & clementia eius quaſi im-
ber ſerotinus. 16. Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam,
quia pretioſior eſt argento. 17. Semita iuſtorum declinat mala: cuſtos animæ ſuæ
ſeruat viam ſuam. 18. Contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur
ſpiritus. 19. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis.
20. Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino, beatus eſt. 21. Qui
ſapiens eſt corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora percipiet.
22. Fons vitæ eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum, fatuitas. 23. Cor ſapientis
erudiet os eius: & labiis eius addet gratiam. 24. Fauus mellis, compoſita verba: dul-
cedo animæ ſanitas oſſium. 25. Eſt via quæ videtur homini recta: & nouiſſima eius
ducunt ad mortem. 26. Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum.

27. Vir impius fodit malum, & in labiis eius ignis ardeſcit. 28. Homo peruerſus ſuſcitat lites: & verboſus ſpetat principes. 29. Vir iniquus lactat amicum ſuum: & ducit eum per viam non bonam. 30. Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labia ſua perficit malum. 31. Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis iuſtitiæ reperietur. 32. Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium. 33. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Hominis eſt, animam præparare*, (Hebr. *Hominis ſunt præparationes cordis*) & Domini gubernare linguam. (Hebr. *Et Domino eſt reſponſio linguæ*. Hominis eſt apud ſe poſſe cogitare, & frequenter diſponere, quid ſit locuturus, vel reſponſurus, at citra Dei auxilium, quod diſpoſuit, non bene loquetur. Non quod diſponere cor, aut præparare valeat aliquid ſine Dei gratia ad loquendum; ſed quod etiam hoc ipſum, quod cum Dei gratia loqui diſpoſuit, eloqui aptè non poſſit ſine noua & peculiari Dei gratia, quæ linguam gubernet, ac moderetur. * Vndè aptè, & neceſſariò Concionator ſermonis initio gratiam ſpecialem per Deiparæ petit interceſſionem, vt quod cum Dei gratia loqui diſpoſuit, id cum eadem peculiari vtiliter proferat.]

Sermonis initio poſtulāda eſt ſpecialis gratia à Concionatore, vt vtiliter proloqui valeat.

Verſ. 2. *Omnes viæ hominis parent oculis eius*. Hebr. *Omnes viæ viri mundæ in oculis ſuis*. Licet homines putent, omnes actiones ſuas putas eſſe, & labis expertes, frequenter tamen oculi Dei, qui interiora ſcrutantur, aliud iudicant. * Quare homo prudens nunquam debet ſeſe ſuis in operibus complacere; quæ enim ſibi puriora apparent, Dei oculis taxabilia frequenter exponuntur.] Alij illud, *In oculis eius*, ad Deum referunt, cuius oculis omnia patent. * Vndè actionem non exeras, quæ non poſſit Dei intuitui iuſta præſentari.] *Spirituum* enim *ponderator eſt Dominus*. Ponderat enim iuſtè quonam affectu à quonam ſpiritu, ſeu intentione opera, exterius bona, procedant.

Prudens nūquam debet exiſtimare ſua opera omninò pura eſſe.

Nihil operemur, quod non valeat intuenti Deo præſentari.

Verſ. 3. *Reuela Domino opera tua*. Hebr. *Volue ad Dominum*, omnia enim in Dei laudem, & gloriam ſunt referenda. *Et dirigentur cogitationes tuæ*, proſperum effectum ſortientur. Pſal. 36. *Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet*. * Cum enim quis intendit opera in Dei gloriam exerere, ad eum pertinet illa ad proſperum ſucceſſum perducere: quaſi ipſius Dei opera eſſent. Vnde aptè dixit Dauid, *Et ipſe faciet*.]

Cum quis ad Dei gloriam opera dirigit, quaſi facta à Deo proſperum ſucceſſum habent.

Verſ. 4. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*, propter gloriam ſuam, & propter ſeipſum tanquam vltimum finem. *Impium quoque ad diem malum*. Impium etiam, qui impietatem non deſerit, reſeruat ad diem malum æternæ damnationis in gloriam ſuam. * Certè pœna peccatoribus inflicta in Dei gloriam cedit, eius oſtendens iuſtitiam.]

Pœna impiis inflicta in Dei gloriam cedit.

Verſ. 5. *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens*. Tam inuiſus eſt Deo homo arrogans, & ſuperbus, & licet *manus ad manum* ſit nihil operans, (vulgò dixeris, *Aun quando ſe eſta mano ſobre mano*) Deo diſplicet, qui elatum cordis dignoſcit affectum ex eo non *innocens*. * Vel arrogantis ingenium nihil operantis nihil ore proferentis abominabile quidem eſt.] *Initium viæ bonæ, facere iuſtitiam*. Græcè *ſumma*. Viæ bonæ penitus conſiſtit in gerendo, quæ recta ſunt. Nam facere iuſtitiam non tantum eſt initium bonæ viæ, ſed etiam eius *ſumma* & conſummatio. * Aptè etiam dixeris, Initium vitæ rectæ ſummam, aut conſummationem illius eſſe. Nam qui bene cœpit, dimidium facti, imò totum factum videtur habere.] *Accepta eſt autem apud Deum magis, quam immolare hoſtias*. Rectè viuere, acceptabilius eſt Domino, quàm victimas offerre.

Arrogantis ingeniū, vel nihil loquētis, aut operantis, abominabile eſt.

Benè incipere bonum opus, quodammodo eſt benè id conſummare.

Verſ. 6. *Miſericordia, & veritate redimetur iniquitas*. Peccator veritatis amator, aut in pauperes munificus Deum excitat, vt pœnitudinis ei dedat affectum, quo veniam criminum aſſequatur; & deinceps *in timore Domini à malo declinet*, ſeu recedat. * Haud dubium, quin ad recedendum à crimine, & virtutem ſectandam eleemoſyna conferat, & amor veritatis adiuuet.]

Eleemoſyna & amor veritatis conferunt ad veniam peccatorum conſequendam.

Verſ. 7. *Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem*. Cum homines ad Dei placitum vitam duxerint, Deus aget, vt eis ſint pacati qui prius auerſabantur. * Mihi credite, bella ex peccatis exortum habere. Vnde ſi diuturna Rex vult ſubditos frui, & exultare pace, curet iuſtus ipſe, ſuos ſimul à piaculis abſtinere.]

Ex peccatis bella, ex iuſtitia pax exoritur.

Verſ. 8. *Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniquitate*. Cecinit Dauid, *Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas* Pſal. 36. * Cùm enim non opes, ſed Deus det hominibus ſatietatem, modico ſubſidio iuſtum abundare, impium verò affluentem opibus facit egere.]

Iuſtus modico ſubſidio abundat, impius affluēs diuitiis eget.

Verſ. 9. *Cor hominis diſponit viam ſuam: ſed Domini eſt, dirigere greſſus eius*. Multi enim apud ſe ſtatuunt, quod vitæ genus ſectati velint, ſed Deus ita res diſponit, vt diuerſus omninò ſit exitus. Vulgariter dicimus, *El hombre propone, y Dios diſpone*. * Qui vult geſta ſua iuxta ſuum votum & ſtudium diſponi, id ad Dei referat beneplacitum. Vndè cum Deus diſpoſuerit quod ei placitum erit, hominis propoſitio, ſtudium, votum ſortietur, ad optatum deueniet effectum.]

Qui ſtudium aut propoſitum dicit iuxta Dei beneplacitum, ſemper optatum aſſequetur effectum.

Verſ. 10. *Diuinatio in labiis Regis, in iudicio non errabit os eius*. Nam Deus ſpeciali cura adeſt Principibus, vt rectam pronuncient ſententiam, & in rebus ambiguis, & obſcuris quaſi diuinent, nec aberrent. Vt iudicium Salomonis inter duas meretrices oſtendit. * Nec ineptè dixerim, accipienda eſſe dicta, ac iuſſa Regum quaſi diuina oracula, cum Dei teneant locum, illiſque ſine cunctatione parendum.]

Parendum Regis iuſſis vt diuino oraculo.

Verſ. 11. *Pondus, & ſtatera iudicia Domini ſunt*. Deus omnia facit cum ſumma iuſtitia, & æquitate, ac ſi cuncta opera ſua ad ſubtiliſſimum aurificis bilancis vocaret examen. *Et opera eius omnes lapides ſacculi*. Alludit ad vete-

rum

rum ritum, qui ad examinanda pondera vtebantur lapidibus, eoſque in ſacculo repoſitos apud ſe habebant. Ex Hebræo, *Pondus ſtateræ iuſta eſt Domini, & opus eius omnes lapides ſacculi.* Quia vel vnicum Dei opus, omnes ad iuſta pondera gerenda lapides æquitate vincit. Seu *opus eius lapides ſacculi*, id eſt. * Deus inſtituit huiuſmodi lapides, ſeu libras, ne iniquis ponderibus iuſtitia violetur.]

Deus inſtituit libras, ne in poderibus iuſtitia violetur.

Verſ. 12. Abominabiles Regi, qui agunt impiè: quoniā iuſtitia firmatur ſolium. Debent inuiſi admodum eſſe Regibus Miniſtri iniuſti, pendet etenim Regnorum ſtabilitas ex iuſtitiæ obſeruatione. * O quot ex iuſtitiæ violatione Imperia corruerunt! Vnde Reges ſi ſtudent ſuum ſtabiliri Imperium, Miniſtros iniuſtos à regimine amoueant.]

Ex iuſtitiæ obſeruatione Regnorum ſtabilitas.

Verſ. 13. Voluntas Regum labia iuſta. Volunt plerumque Reges, ſuos Miniſtros iuſtis ad proferendas ſententias labiis vti: *& qui recta loquitur*, qui iuſtam profert ſententiam, *diligetur* ab eis. * At non ſufficit, Reges huiuſmodi gerere voluntatem; neceſſarium eſt eos diligenter veſtigare, an Miniſtri opere compleant piam illam eorum voluntatem circa iuſta iudicia ferenda.]

Non ſufficit Reges gerere voluntatem, vt Miniſtri iuſta decernāt, debent illos vrgere, vt id omninò præſtent.

Verſ. 14. Indignatio Regis, nuncij mortis. Nam qui ſibi Regem iratum aſpectant, mortem metuunt, quaſi extremum iudicium ſibi eſſet indictum. * Hoc ad ſpiritualia transferas oportet. Cum Deum ob commiſſum graue crimen tibi comperis eſſe iratum, æternæ mortis ad te nuncium aduenraſſe non dubites.] At *vir Sapiens placabit eam*, mortis irruentis iram placabit ſapienter accurrens ad pœnitentiam, quâ Dei indignatio manſueſcit.

Peccare, idem eſt, ac mortis nuncium recipere.

Verſ. 15. In hilaritate vultus Regis vita. Quemadmodum indignatio Regis mortem prænunciat, ſic hilaritas vitam affert, & animum aſpectantis bona ſpe complet. *Et clementia eius quaſi imber ſerotinus*, diu expectatus, & ideo gratiſſimus.

Verſ. 16. Poſſide Sapientiam, quia auro melior eſt, & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento. Opes cunctæ haud poſſunt cum Sapientia ac prudentia comparari. * Vndè taxantur diuites, qui filios ſuos ab ſtudio litterarum auertunt viles eis relicturi diuitias, cum facilè potuerint eos auguſtioris theſauri facere poſſeſſores.]

Taxabilis diues, qui filium ab ſtudio litterarum auertit.

Verſ. 17. Semita iuſtorum declinat mala, ſeu iuſti per viam rectam virtutis incedunt à vitiorum itinere fugientes. *Cuſtos animæ ſuæ ſeruat viam ſuam.* Cui cordi eſt animam ſuam cuſtodire, ſeruat viam ſuam attentè, ſuas actiones examinando, ne in aliquo delinquens, aberret. * Conſcientiæ examen admodum vtile ad iuſtè in via ad ſuperos procedendum.]

Conſcientiæ examen valdè vtile ad iuſtè in via procedendum.

Verſ. 18. Contritionem præcedit ſuperbia, eſt cauſa ruinæ; *ante ruinam* enim ſeu contritionem huiuſmodi *exaltatur ſpiritus*, ſeu animus inaniter effertur. * Quod de contritione vel ruina luxuriei quotidie experimento conſtat. Plerumque etenim ſuperbiæ vanitas luxuriei confuſione vindicatur.]

Aſſolet ſuperbia luxuriæ flagellari.

Verſ. 19. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis. Felicior eſt homo pauper qui inter mites & humiles annumeratur: quàm ad ſuperborum cœtum pertinere, cum eiſque ſpolia diuidens haud iuſtè acquiſita diuitiis abundare.

Verſ. 20. Eruditus in verbo, ſeu in re, de quâ agitur, in negotio, quod eſt præ manibus, *reperiet bona*, diuitiis opplebitur. At *qui ſperat in Domino, beatus eſt.* Seu qui temporalium diuitiarum acquiſitione non nititur, ſed in Domino ſuam ſpem, ac fiduciam collocat, beatitudine vera potitur, ſiue Dei gratia, quæ quidem eſt omnium felicitatum epilogatio.

Verſ. 21. Qui Sapiens eſt corde, appellabitur prudens. Qui Sapiens fuerit non ſolùm ore verba compta planè futilia proferens, ſed corde veram ſcientiam adeptus: appellabitur prudens, & cordatus, & hoc nomine magni fiet. *Et qui dulcis eloquio maiora percipiet:* Sed multò pluris æſtimabitur ille, qui præter veram Sapientiam nactus etiam eloquentiam fuerit. * Non dubium, quin ex eloquentia magnum decus & ornatum Sapientia recipiat.]

Ex eloquentia magnum decus, & ornatum Sapientia recipit.

Verſ. 22. Fons vitæ, ſeu cauſa vitæ, id eſt, multorum bonorum eſt *eruditio poſſidentis* eam eruditionem. Græcè, *Poſſidentibus*: Eruditionem multitudo bonorum. *Doctrina ſtultorum fatuitas.* Quæcumque docent, aut dicunt ſtulti, mera eſt fatuitas. * *Doctrina ſtultorum.* Belle quidem. Agnatum enim eſt inſipienti velle docere, ſeque aptum ad magiſterium reputare.]

Proprium eſt fatui, velle docere, ſeque aptum ad magiſterium reputare.

Verſ. 23. Cor Sapientis erudiet os eius. Ex interna enim Sapientia ac prudentia verba cordata procedunt. * Vnde ſermo aſſolet eſſe prudentis viri vel imprudentis documentum. *Et labijs eius addet gratiam.* Tota enim ſermonis venuſtas ex ſapienti corde promanat.

Sermo prudentiæ viri aut imprudentiæ documentum.

Verſ. 24. Fauus mellis compoſita verba: dulcedo animæ, ſanitas oſſium. Suauiſſima; ac gratiſſima ſunt verba à Sapiente compoſita, animo dulcedinem infundunt, & corpori ſanitatem; nam quæ animum recreant, etiam corpori proſunt.

Verſ. 25. Eſt via, quæ videtur homini recta. Exiſtimat homo aliquam viuendi rationem eſſe ſibi ſalutarem, v. gr. huic vel illi muneri præfici: *& nouiſſima eius via ducunt ad mortem*, in perditionem deuiantem tandem adducit. * Vnde prudentis eſt officia non ambire, & ad ea haud ſine ſuperioris imperio promoueri.]

Prudentis eſt, officia illuſtria non ambire ne, fortaſſè ducant ad perditionem.

Verſ. 26. Anima laborantis laborat ſibi, vt ſcilicet ſibi paret, quæ ad vitam ſunt neceſſaria, & opportuna. *Quia compulit eos os ſuum*, quia ad laborem iucundum homines compellit ciborum ad ſedandam famem neceſſitas.

Verſ. 27. Vir impius fodit malum, multo labore quærit, & quaſi abditum in lucem profert. In Hebræo eſt, חרוב *choreb*, id eſt, *Emit.* Vulgariter dixeris, *El peccar nole ſale de valde.* * Miſer equidem qui tanto laborum, ac tribulationum pretio comparat damnationem.] *Et in labijs eius ignis ardeſcit*, quia diſcordias, rixas, iurgia, ac ſeditiones ſuſcitat, quibus, velut accenſo igne, torquetur, vt iam vel hìc incipiat æternùm conflagraturus, ardere.

Peccator magno laborum pretio damnationē comparat.

Verſ. 28. Homo peruerſus ſuſcitat lites. Alij *ſuſurro*, excitat diſcordias inter fratres: *& verboſus ſeparat Principes.* Hebr. *Suſurro* animis diſiungit etiam viros Principes, vnde bella procedunt. * *Peruerſus* igitur *homo* idem eſt, quod *ſuſurro.* Nam qui ſeminat inter fratres diſcor-

Suſurro homo peruerſus.

dias non poterat mitiori malitiæ epitheto deſignari.]

Verſ. 29. Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam. Lactat, inquam, allicit, & in fraudem trahit. * Eſt quidem egregiæ iniquitatis documentum amicum lactare, & ſeducere, præcipuè ſi eum ad patranda crimina deducas.]

Magnæ iniquitatis documentú eſt, amicum ſeducere.

Verſ. 30. Qui attonitis oculis, ſeu animo totus in malitiam defixus *cogitat praua: mordens labia ſua, perficiet malum*, inſtat vehementer irati, in prauum opus, quod concepit animo, erumpet. * Vt conſtet, impium quærentem in crimine voluptatem, potius torturam inuenire.]

Impius in peccatis torturam inuenit.

Verſ. 31. Corona dignitatis ſenectus, quæ in vijs iuſtitiæ reperietur. Hebr. *Diadema gloriæ canities*, non quæcumque, ſed quæ per vias iuſtitiæ, & ſanctitatis incedens reperitur. * In ſene ſanctitate prædito tanta eſt pulchritudo, vt valeat cum gloriæ diademate comparari.]

In ſene iuſto tanta eſt pulchritudo, vt valeat quodammodò cũ gloriæ diademate cõparari.

Verſ. 32. Melior eſt patiens viro forti. Magis eminet fortitudo in patiendo, & tolerando aduerſa, quàm in arduis fortiter aggrediendis. *Et qui dominatur animo ſuo, expugnatore Vrbium.* Aptè cecinit ille,

Fortior eſt, qui ſe, quàm qui fortiſſima vincit
Mœnia.

Verſ. 33. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur. In humanis nihil ſine nutu, & diſpenſatione diuina, vt ne ſortes quidem, quæ cæcæ fortunæ ab hominibus tribui aſſolent, & ſine ratione cadere, diuinæ moderationis ſint exortes.

CAPVT XVII.

Prudentiæ & ſtultitiæ, pietatis & impietatis varias conditiones, contrarios effectus Sapiens annotat.

1. MELIOR eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus ple-
na victimis cum iurgio. 2. Seruus ſapiens domnabitur
filiis ſtultis, & inter fratres hæreditatem diuidet. 3. Sicut
igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda pro-
bat Dominus. 4. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax
obtemperat labiis mendacibus. 5. Qui deſpicit paupe-
rem, exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alterius,
non erit impunitus. 6. Corona ſenum filij filiorum: & gloria filiorum patres eo-
rum. 7. Non decent ſtultum verba compoſita; nec principem labium mentiens.
8. Gemma gratiſſima, exſpectatio præſtolantis: quocumque ſe vertit, prudenter
intelligit. 9. Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſe-
parat fœderatos. 10. Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum pla-
gæ apud ſtultum. 11. Semper iurgia quærit malus: angelus autem crudelis mitte-
tur contra eum. 12. Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo
confidenti in ſtultitia ſua. 13. Qui reddit mala pro bonis, non tecedet malum de
domo eius. 14. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: & antequam patiatur
contumeliam, iudicium deſerit. 15. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iu-
ſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum. 16. Quid prodeſt ſtulto habere diui-
tias, cùm ſapientiam emere non poſſit? Qui altam facit domum ſuam, quærit rui-
nam: & qui euitat dicere, incidet in mala. 17. Omni tempore diligit qui amicus
eſt: & frater in anguſtiis comprobatur. 18. Stultus homo plaudet manibus, cùm
ſpoponderit pro amico ſuo. 19. Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: & qui
exaltat oſtium, quærit ruinam. 20. Qui peruerſi cordis eſt, non inueniet bonum:
& qui vertit linguam, incidet in malum. 21. Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam:
ſed nec pater in fatuo lætabitur. 22. Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpi-
ritus triſtis exiccat oſſa. 23. Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas
iudicij. 24. In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ.
25. Ira patris, filius ſtultus: & dolor matris quæ genuit eum. 26. Non eſt bonum,
damnum inferre iuſto: nec percutere principem, qui recta iudicat. 27. Qui mo-
deratur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt: & pretioſi ſpiritus vir eruditus. 28.
Stultus quoque ſi taeuerit, ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit labia ſua, in-
telligens.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Melior*, ac ſuauior *eſt buccella panis ſicca cum gaudio* cordis, *quàm domus plena victimis*, ſeu copioſis cibis, qui è victimis mactatis in domos recipiuntur, cum familiarium iurgio. * Vt agricolarum tenuem menſam commendes, vbi inopia ciborum, ſed copia pacis.]

Agricolarum in menſa, penuria ciborum, ſed pacis abundantia.

Verſ. 2. *Seruus Sapiens dominabitur filijs ſtultis* domini ſui bonorum hæredibus, *& inter fratres hæreditatem diuidet* tanquam moderator à patre relictus. Talis Ioſeph in Putifatis domo, & poſtmodum in Pharaonis regia, omnia moderabatur.. Seruus fidelis inter filios dilectos eſt computandus. Vnde aliter locum expendo: Seruus Sapiens cum filiis patrisfamilias hæreditatem diuidet relictam ſibi, vti filius, ob benemerita portionem accipiendo. Ideò, dicitur. *Inter fratres*, ſuos videlicet, *diuidet hæreditatem*. Iam enim ob fidelitatem, & prudentiam gubernationis dignus factus eſt vti filius æſtimari.]

Seruus fidelis inter filios eſt annumerandus.

Verſ. 3. *Sicut igne probatur argentum*, & aurum camino: *ita* per tribulationum ignem iuſtorum *corda probat Dominus*. Sic Iobum, Tobiam, Ioſephum, & alios Diuos multis permiſit laboribus affl.ctari. * Dum coleos iuſtitiam ægritudinibus afficeris, ſeu aliis cremaris ætumnis, te argentum & aurum exiſtima probationis camino addictum, patienterque ſuſtine, ne minus habens comperiate.]

Patienter iuſtus labores ſuſtineat, vt argẽtum, & aurum eſſe in igne appareat.

Verſ. 4. *Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtemperat labiis mendacibus*. Hebr. *Audit* linquam iniquam, *audit* labia mendacia: ſeu vnuſquiſque iis capitur rebus, iis actionibus delectatur, quæ eius conueniunt ingenio. * Vnde mali malis, mendaces mendacibus facilè congregantur.]

Improbi improbis facillimè congregantur.

Verſ. 5. *Qui deſpicit pauperem*, exprobat factori eius, qui illum inopia premi diſpoſuit. *Et qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus*. Incidet enim in ruinam, quæ aliis dabit lætitiæ occaſionem. * Nam per quæ quis peccat, per eadem plerumque torquetur.

Per quæ quis peccat, per eadem torquetur.

Verſ. 6. *Corona ſenum filij filiorum*. Gloria, decus, ornamentum ſenum ſunt nepotes, per quos ſecuriores de poſteritate fiunt: & per quos ipſi etiam poſt obitum quodammodo ſunt ſuperſtites. *Et gloria filiorum patres eorum*. Eorum namque nobilitas, ac virtus filios exornat. * Curent parentes iuſtè viuere, vt habeant filij, vndè poſtmodum poſſint gloriari.]

Parentes iuſtè viuentes gloria ſunt æternùm filiorum.

Verſ. 7. *Non decent ſtultum verba compoſita*. Hebraicè, *Non decorum ſtulto labium dignitatis*. Dedecet. imperitum de rebus grauibus, quæ captum, & ſtatum illius ſuperant, diſputare. * Vnde Principes inuigilent, ne ad munera, & officia regiminis imperiti eligantur.] *Nec Principem labium mendax*. Plurimum dedecet Regem mentiri; & quæ promittit, non implere. * Nam cum quæ promiſit, non implet, arguitur, tunc, cum promiſit, fuiſſe mentitum.]

Ad officia regiminis dedecet eligi imperitos.

Dedecet Regem nõ implere promiſſa.

Verſ. 8. *Gemma gratiſſima, expectatio præſtolantis*. Res iucundiſſima eſt ei, qui diu aliquid expectauit, & optauit, cum illud conſequitur. *Quocumque ſe vertit, prudenter intelligit*. Quocumque ſe vertit is, qui aliquid expectat, & conſequi optat, prudenter agit, cautè, ac circumſpectè, ne fortè concepta ſpe decidat. * O quanta circumſpectione opus eſt tibi cœlorum Regnum expectanti, vti ne tot difficultatibus circumſeptus à ſupremæ felicitatis ſpe cadas!]

Magna circumſpectio neceſſaria eſt tibi, ne à ſupremæ felicitatis æternæ ſpe excidas.

Verſ. 9. *Qui celat delictum, quærit amicitias*. Qui amici delictum operire curat, quærit antiquam amicitiam conſeruare: qui extranei celat piaculum, expetit nouum amicum inire. * Nihil enim magis amicitiæ agnatum, quàm amici operire defectus.] *Qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos*. Qui *altero*, ſeu diuerſo ſermone quæ dicta ſunt, aperit, ſeu reperit, addens aliquid, aut detrahens, amicum ab amico deducit. * O quot amicorum fœdera diſſoluuntur, ex vno, vel altero verbo addito, aut detracto ſuſurtonis!]

Nihil magis amicitiæ agnatum quàm amici operire defectus.

Multæ amicitiæ diſſoluũtur, ex vno verbo addito, vel detracto ſuſurronis.

Verſ. 10. *Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud ſtultum*. Delinquenti cordato magis proficit ad emendationem corripientis vnicum monitum, quàm inſipienti flagellatio centies iterata.

Verſ. 11. *Semper iurgia quærit malus*. Qui maligno eſt animo, nunquam non iurgiis, rixis, ac contentionibus delectatur. *Angelus autem crudelis mittetur contra eum*. Variis affligetur malis in ipſum incurrentibus, quorum mali Angeli ſoleot eſſe conciliatores. Pſal. 77. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem, & iram, immiſſiones per Angelos malos*.

Verſ. 12. *Expedit magis vrſæ occurrere, raptis fœtibus*, tunc enim maximè ſæuit; *quàm fatuo confidenti in ſtultitia ſua*. Nam qui ſunt eiuſmodi ingenij monitionibus non cedunt, nec vlla vi domari poſſunt, cum teſte Iacobo Epiſt. cap. 3. *Omnis natura beſtiarum: domita ſint à natura humana*. * Igitur fatuus ſuæ ſtultitiæ addictus feris durior eſt animantibus.]

Fatuus ſuæ ſtultitiæ addictus feris durior eſt animantibus.

Verſ. 13. *Qui reddit mala pro bonis*, vti faciunt, qui ingrato animo laborant: *non recedet malum de domo eius*. In ipſum enim, & in eius familiam permittet Deus infortunia incurrere. Ita frequenter accidit, vel certè vt accidat ingrati merentur. * Fuge ingrati domum inire, omnium planè malorum, ſeu tribulationum receptaculum.]

Fuge ingrati domum, tribulationum plerumque receptaculum.

Verſ. 14. *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum*. Qui caput, ſeu initium dat iurgiis, & litibus, eſt ſicut qui dimittit aquam (ſic Hebr.) id eſt, ſicut qui rumpit aggerem, cui magna vis aquæ incumbit. Vt enim is, rupto ſemel aggere, non poteſt amplius cohibere aquas, quominus ingentia damna creent: Sic qui ſemel occaſionem iurgiorum dedit. *Et antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit*. Dictio Hebraica ריב *rib. litem* ſignificat. Quoniam igitur auctor litis & caput iurgij ſimilis eſt laxanti aquam, quæ ſi ſemel irrumpere permittatur, poſtmodum non poteſt incommodum euitari: ideò ſi rectè, ac conſultè vult agere, priuſquam in grauem aliquam incidat ignominiam, deſerit cœptam coram Iudice cauſam. Hebr. *Antequam miſceatur lis, dimitte*. * O quot vitaſſes incommoda, ſi litem antequam cœpta eſſet, dimiſiſſes!]

Multa vitat incommoda, qui litẽ antequam incipiatur, dimittit.

Verſ. 15. *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum*. Qui impium eſſe iuſtum pronunciat, & iuſtum

impium

impium eſſe aſſerit, meritò inuiſus eſt Domino. Nam huiuſmodi teſtimonio falſo quidem honorarueri impietas, & virtus defœdatur.

*Verſ.*16. *Quid prodeſt ſtulto, habere diuitias, cum Sapientiam*, quæ ei admodum neceſſaria eſt, *emere eis non poſſit? Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam*; facilius enim alta exædificatio corruit, quàm humilis. *Et qui euitat diſcere, incidet in mala.* Mediocritas in patandis doctrinis ſuadetur. Nec enim ſublimia, & quæ ſupra nos ſunt, ſcrutari debemus, ne ruamus, dum nimis attollimur: nec rurſus eos debemus imitari, qui auerſantes doctrinam, propter impetitiam ſuam multis patent incommodis. * In rebus cunctis eſt nimietas noxia: medium tenuere Beati.]

In rebus cũctis noxia eſt nimietas.

*Verſ.*17. *Omni tempore* tam proſpero quàm aduerſo *diligit*, ſeu diligentiæ opera præſtat, *qui verè amicus eſt. Et frater in anguſtiis comprobatur.* Cum egeſtate, aut incommodo huiuſmodi amicus premitur, qui verè eſt amicus ei diligenter geſtit ſubuenire. Haud ſic fictos amicus, de quo *Eccleſ.* 6. *Eſt amicus ſecundum tempus ſuum, & non permanebit in die tribulationis.* * Annota, in ſecundo emiſtichio *fratrem*, vocitari, qui in primo *amicus* appellatus fuerat amicum debere eſſe nobis in fratrem: & fratrem in amicum Quanto affectu fratri egenti ſuccurrimus, tanto debemus amici ſubuenire egeſtati: & quanta diligentia verè amici amicum actum ærumna ſubleuare ſatagimus, tanta tenemur fratri afflicto ſolatium adhibere.]

Amicus ſit tibi quaſi frater: & frater tibi quaſi verus amicus æſtimetur, vt afflicto vtrique affectuoſè ſubuenias.

*Verſ.*18. *Stultus homo plaudit manibus*, gaudet ſibi placer, *cum ſpoponderit pro amico ſuo.* non aduertens ex imperitia plerumque ex fideiuſſione innumera incommoda prouenire ſpondentibus. * An eum qui pro alio fideiuſſit, diuitem vnquam aſpectaſti?]

Qui fide iubet, raró diues permanet.

*Verſ.*19. *Qui meditatur diſcordias, diligit rixas.* Qui eo eſt ingenio, vt ab aliis diſſentiat, & ab eorum ſententiis ſe abducat, rixas amat quæ ex huiuſmodi agendi ratione facilè exoriuntur. *Et qui exaltat oſtium*, Qui altam facit domum, ſeu ſuperbè de ſe ſentit, & de ſua doctrina, ac prudentia extollitur, ob quæ procliuis fit ad contradicendum aliis, & rixandum: *ruinam quærit*, quia ſibi incommodum, exitiumve parat, & accreſcit.

*Verſ.*20. *Qui peruerſi cordis eſt*, vel maligno corde, *non inueniet bonum*, imò incidet in malum. *Et qui vertit* linguam ſeu peruertit, iniqua loquendo, etiam incidet in malum, imò vel hîc mala euocta ſubibit. * Eſt enim omnium malorum præſentium veluti ſumma, vulgò *Tantomonta* malam, ſeu diſſolutam linguam habere.]

Quaſi ſumma malorũ eſt hîc, linguam malã habere.

*Verſ.*21. *Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam.* Nam quæ agit, & loquitur eum dehoneſtant. Nihil profectò ſtultus poteſt agere, aut loqui, quod non ſapiat ſtultitiam ab videntibus, & audientibus irridendam. *Sed nec pater in fatuo lætabitur*, potius dolebit talem ſibi filium contigiſſe. * *Nec pater*, bellè quidem: mater enim vel de filio lætari aſſolet inſipienti ex vberiori, ac teneriori matris affectu.]

Mater filium quantumuis ſtultum habet in delicijs.

*Verſ.*22. *Animus gaudens ætatem floridam facit*, mœror enim, & curæ intempeſtiuos canos inducunt. *Spiritus triſtis exſiccat oſſa.* animus mœrens vel floridum adoleſcentem in primo vere ad æſtatem adducit.

*Verſ.*23. *Munera de ſinu impius accipit.* de ſinu inquam litigantis ſecreto offerentis *vt peruertat ſemitas iuſtitiæ*, ad iuſtitiam ſcilicet corrumpendam.

Verſ. 24. *In facie prudentis lucet ſapientia* Prudens enim à fronte, ab oculis perturbationum excutit notas totam faciem modeſte componens quod quidem magna eſt Sapientia. * Leuis animi eſt, occultæ perturbationis indicia in facie ab aſpicientibus annotanda exponere.] *Oculi ſtultorum in finibus terræ* Contrà verò vagi ſunt ſtultorum oculi, quos perpetuò hîc illucque circumferunt, aperientes cordis leuitatem.

Imprudentis eſt doloris interni in facie indicia exponere.

*Verſ.*25. *Ira patris filius ſtultus.* Dolent enim parentes, & iraſcuntur, cum filios aut diſciplinæ incapaces animaduertunt, aut adeo corruptis moribus, vt ad bonam frugem eos nequeant reuocare. *Et dolor matris, quæ genuit eum.* Non eſt ira matris, ſed dolor. * Raró enim mater ſcit aduerſus filium quantumuis diſcolum iram concipere, concipit quidem dolorem, quia eum concepit, & peperit.]

Pater iraſcitur ex filio ſtulto, mater neſcit iraſci, ſed dolet.

*Verſ.*26. *Non eſt bonum, malum inferre iuſto, nec percutere Principem, qui recta iudicat.* Quemadmodum iniquè ageret, qui iuſto auderet damnum inferre: ſic ſe iniquum oſtenderet qui Principem, qui recta iudicat, lingua impetere, ac lacerare. LXX. *Neque fas inſidiari Principibus iuſtis.*

*Verſ.*27. *Qui moderatur ſermones ſuos, doctus, & prudens eſt.* Quia ſermones moderari res eſt adeò difficilis, vt non ſolùm requiratur ad id ſcientia, ſed & prudentia ſit neceſſaria. *Et pretioſi ſpiritus vir eruditus.* Ille eſt pretioſi ſpiritus eruditus vir, qui parcè loquitur, ſpiritum, ſeu verba ſua copioſè non depromens, vti fit in rebus pretioſis: qui quæ tacenda ſunt, aut ſecreta habenda, temerè non effutit.

Verſ. 28. *Stultus quoque, ſi tacuerit, ſapiens reputabitur.* Eius enim ſtultitia non apparebit, quæ ſermone potiſſimum proditur. *Et ſi compreſſerit labia ſua, intelligens* habebitur. * Ipſum enim ſilentium oſtendit adeſſe prudentiam linguæ moderatricem, imprudentia namque & inſcitia neſcit tacere.]

Stultus tacere neſcit.

CAPVT XVIII.

Non debere nos leuiter à ſemel ſtabilita amicitia, charitate, iuſtitia, aliiſque virtutibus deflectere, Salomon ſuadet.

1. OCcasiones quærit qui vult recedere ab amico: omni
tempore erit exprobrabilis. 2. Non recipit ſtultus verba pru-
dentiæ: niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius. 3. Im-
pius, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed
ſequitur eum ignominia & opprobrium. 4. Aqua profunda
verba ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ. 5. Ac-
cipere perſonam impij non eſt bonum, vt declines à veritate
iudicij. 6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis: & os eius iurgia prouocat. 7. Os ſtulti
contritio eius: & labia ipſius, ruina animæ eius. 8. Verba bilinguis, quaſi ſimplicia:
& ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris. Pigrum deiicit timor: animæ autem
effeminatorum eſurient. 9. Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua
opera diſſipantis. 10. Turris fortiſſima, nomen Domini: ad ipſum currit Iuſtus, &
exaltabitur. 11. Subſtantia diuitis vrbs roboris eius, & quaſi murus validus cir-
cundans eum. 12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam
glorificetur, humiliatur. 13. Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe
demonſtrat. & confuſione dignum. 14. Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam:
ſpiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? 15. Cor prudens poſ-
ſidebit ſcientiam: & auris ſapientium quærit doctrinam. 16. Donum hominis di-
latat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit. 17. Iuſtus, prior eſt accuſator
ſui: venit amicus eius, & inueſtigabit eum. 18. Contradictiones comprimit ſors,
& inter potentes quoque diiudicat. 19. Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciui-
tas firma: & iudicia quaſi vectes vrbium. 20. De fructu oris viri replebitur venter
eius: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum. 21. Mors, & vita in manu lin-
guæ: qui diligunt eam, comedent fructus eius. 22. Qui inuenit mulierem bo-
nam, inuenit bonum: & hauriet iucunditatem à Domino. Qui expellit mulierem
bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius. 23. Cum
obſecrationibus loquetur pauper: & diues effabitur rigidè. 24. Vir amabilis ad
ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Occaſiones* affectatè *quærit, qui vult recedere ab amico*, ſeu amicitiam iam olim contractam ſoluere. Vir huiuſmodi *omni tempore erit exprobrabilis*, cuncti enim damnabunt modum illius agendi, quo amicum deſerere ſtuduit. * Eſt certè indecorum facilè ab amico diſcedere, etiam cum receſſus cauſa viget: quid cum abſceſſionis cauſæ requiruntur!]

Exprobrabilis vir, qui affectatèque-rit cauſas recedendi ab amicitia.

Verſ. 2. *Non recipit ſtultus verba prudentiæ*, ſeu prudentis, qui eius ſtultas curat corripere actiones. Niſi ea *dixeris, quæ verſantur in corde eius*, ſeu quæ cum eius ſtulto ingenio concinunt.

Verſ. 3. *Impius cum in profundum venerit peccatorum*, ſeu cum multis grauibus criminibus ſe implicauerit, *contemnit*, & fræna delinquendi licentiæ relaxat. * Nam ſi vnum crimen ad aliud patrandum diſponit, quid peccatorum efficiet multitudo.] Hunc equidem *ſequitur ignominia, & opprobrium*. * Nihil enim magis homini ignominioſum quàm habitu ſine fræno delinquere.]

Vnum peccatum eſt ad alterū diſpoſitio.

Ignominia hominis eſt, ſine fræno delinquere.

Verſ. 4. *Aqua profunda verba ex ore viri*. Aqua, quæ nunquam exhauritur, eſt Sapientis viri doctrina. Vel in viri Sapientis dictis myſteria latent: *& torrens redundans fons Sapientiæ*. Ac ſi diceret, Profundas, & graues ſententias vir prudens è pectore eructat quaſi copioſa ſcaturigine, & fonte inexhauſto, vnde & torrens, & fluuius emanat. * Aquæ profundi putei latent, torrentis omnibus exponuntur. Scientia illa commendatur, quæ non latet in puteo profunda, ſed quæ in morem fluminis omnibus bibenda exponitur.] Quid prodeſt, virū eſſe Sapientiæ puteum (*que ſea vn pozo de ſciencia*. ſi ſibi aquas retineat abſconditas, nec aliis ſalubriter epotandas manifeſtet?

Qui puteus eſt Sapientiæ, non ſibi ſoli retineat aquas, ſed aliis epotandas exponat. Sit puteus & flumen.

Verſ. 5. *Accipere perſonam impij non eſt bonum, vt declines à veritate iudicij*. Dicitur tunc accipi à Iudice alicuius perſona, cum inferenda ſententia non tam cauſæ, quàm perſonæ ratio habetur, verbi gratia, quia diues, quia propin-

Cuiuſlibet perſonã accipere Iudicem, malum eſt, accipere impij perſonam, peſſimum.

quus, &c. * Si ergo bonum non eſt, ſed malum, diuitis, aut propinqui perſonam accipere, quia diues eſt, vel propinquus, peſſimum proculdubio erit perſonam impij accipere, quia impius eſt.]

Verſ.6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis. quia ſtultus omni inurbitate carens facile verba, quæ iniuriam ſubolent, profert, queis ad iram prouocant colloquentes. Vnde *os eius iurgia prouocat.*

Verſ.7. Os ſtulti contritio eius, ruinam ſtulto eius præparant verba; quia ſæpè qui audiens ſibi probra proferri, in illum iratus inſurgit, & vulnere afficit. Et præterea *labia ipſius ruina eſt animæ eius*, dum probra effutiens proximo, graui crimine defœdatur.

Verſ.8. Verba bilinguis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris. Nam ſuſurrones, & bilingues ſic verba ſua concinnant, vt ſincerè, & abſque dolo agere videantur, vt facilius decipiant: animum autem ſauciant, ac pectus fodiunt, doloréque vulnerant. *Pigrum deijcit timor*, laboris ſubeundi ex agri cultu, vel ex officij vel artis exercitamento: vndè huiuſmodi *effeminatorum*, qui animo virili non ſunt, *animæ eſurient*, ſeu ſame & egeſtate diſcruciabuntur. * Nam qui non laborat, non manducat.]

Qui non laborat, eſuriet.

Verſ.9. Qui mollis, & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Pro *frater eſt*, alij ſcripſére *ſimilis eſt.* Qui ergo pigritia laborat, otio torpet dum oportebat in cultura agri (verbi gratia) operam exhibere: ſimilis planè eſt illi, qui agrum illum fructibus plenum diſſiparet ac perderet. Æquale enim incommodum ſuſtinet ex laboris incuria, ac agri pleni iam diſſipatione ſuſtineret.

Verſ.10. Turris fortiſſima nomen Domini, ſeu ipſe Dominus cum omni ſua potentia Sapientia, aliiſque attributis, quæ glorioſè nominamus, celebramus, & inuocamus eſt nobis inuocantis fortiſſima turris. *Ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur*, celſo ac tuto loco in hac turri conſtitutus. * At ſi ad dulciſſimum Ieſu nomen locum transferre libeat: ipſum in periculis inuocare, idem tibi erit, ac in munitiſſima turri, ſeu arce conſtitui.]

Ieſu nomen eſt inuocanti turris munitiſſima.

Verſ.11. Subſtantia diuitis Vrbs roboris eius, nam in diuitiis tanquam in arce diuites confidunt, dum iuſti ſpem in Dei nomine locant. *Et quaſi murus validus circumdans eum.* * O ſtulte, num opes poterunt te ab irruente ægritudine exitiali liberare? Annon hi muri te circundantes irruente morte araneæ filamino exiſtent?

Quàm fragilis diuitiarum opum protectio.

Verſ.12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis. Nam contritionem & exitium humiliationis ſuperbia præcedit. *Et antequam glorificetur, humiliatur.* Qui enim ſe humiliat, exaltabitur. * Proxima itaque ad humiliationem diſpoſitio eſt ſuperbia, & ad exaltationem humiliatio.]

Proxima ad humiliationem diſpoſitio ſuperbia; ad exaltationem humiliatio.

Verſ.13. Qui prius reſpondet quàm audiat eum, qui vult interrogare, *ſtultum ſe eſſe demonſtrat*, nequit enim ad propoſitum nondum propoſitum reſpondere. Vnde *confuſione dignum* ſe exerit, ab audientibus irridendus.

Verſ.14. Spiritus viri ſeu animi alacritas *ſuſtentat imbecillitatem ſuam*, ſeu corporis ſubleuat ægritudinem, vel debilitatem. Senes vidi adoleſcentes ex ſpiritus vi fortitudine ſuperantes. *Spiritum verò ad iraſcendum facilem, quis poterit ſuſtinere.* Oportet quidem virum eſſe alacrem animo, & non deiectum: non tamen iracundum; nam ad iram procliuem nemo ferre poteſt. * Certè bilioſum hominis ingenium aptius eſt ad agendum, quàm tardum, ac pigrum: dummodo comprimatur ſic à prudenti, & tolerante, vt non facilè immoderata prorumpat in verba, in iram proſiliat.]

Bilioſum ingenium aptius ad operandū, quam tardū, dummodo non facile prorumpat in iram.

Verſ.15. Cor prudens poſſidebit ſcientiam, quia diligenter illam vti hereditatem prædiuitem procurabit acquirere. * Mihi credite nec ingenium prudens, & acutum ſcientiam poſſidet, niſi ſtudio diligenter incumbat.] *Et auris Sapientum quærit doctrinam.* Vel ipſi Sapientes qui ſunt iam ſcientiæ poſſeſſores, adhuc ſtudio inſiſtunt, vt vberiorem ſcientiam adipiſcantur.

Nec ingenium per ſe ſcientiã acquirit, niſi ſtudio diligenter incũbat.

Verſ.16. Donum hominis dilatat viam eius. Munera facilem ei viam, & aditum aperiunt, *& ante Principes ſpatium ei faciunt.* Vulgari idiomate explicare liceat. *Dadiua rabida aun con los Principes.* Omnes quidem muneribus delectantur acceptis. * Qui expetit ſibi ad Principes, ad Magiſtratus aditum reſerari det.] * Quod ad ſpiritum referre ſi velis, eleemoſynam ad Deum viam reſerare planam, aditum aperire non dubites.]

Ad Principes aditum munera aperiunt. Eleemoſyna ad Deum aditum aperit.

Verſ.17. Iuſtus prior eſt accuſator ſui, ſeipſum prius reprehendit, & emendat. Dein *cum venit amicus* (Hebr. proximus) *eius, inueſtigabit eum*, ſeu in eius mores inquiret, vt & ipſum, ſi emendatus non ſit, ſalutarem reducat in viam. * Veræ amicitiæ eſt amicum corripere delinquentem.] * Portò qui iuſtus eſt, tardò alterius correptione, ſi enim alicuius ſit conſcius defectus, iuſtitia eum cogit, vt acri ſtimulo crucietur, donec eum pœnitudine abluat.]

Veræ eſt amicitiæ, amicum delinquentem corripere. Iuſtus ſeipſum primùm conſcius reprehendit & emendat.

Verſ.18. Contradictiones comprimit ſors Diſcordias aſſolent ſedare ſortes, quibus lites etiam inter potentes aliquando dirimuntur. *Et inter potentes quoque diiudicat*, ſeu Iudicis ſors gerit officium, ſententiam proferens, litemque dirimens.

Verſ.19. Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi Ciuitas firma, muris vtique circumſepta hoſti præcludens aditum. *Et iudicia quaſi vectes Vrbium.* Quemadmodum autem concordiâ firmæ ſunt priuatorum domus, ſiue amicus qui ab amico adiuuatur: ſic iuſtitia & æquitate aſſeruata, ſecura eſt ciuitas melius, quàm ſeris ac vectibus communita. * Quàm verum! Cum videris vrbes corruere, haud errabis, ſi iniuſtitiæ munimenta eſſe labefactata iudicaueris.]

Ex iniuſtitiis corruunt Vrbes.

Verſ.20. De fructu oris viri replebitur venter eius: & germina labiorum ipſius ſaturabunt eum. Vnicuique bene, aut malè futurum prout bene vel male loquitur. Vberem ideo, fructum, aut mercedem recipiet, qui prudenter loquetur, & qui ſermone ſuo aliis proderit. * Vt concionatores edoceantur, eis præmium, vel ſupplicium ex proficuo eorum, aut ex inutili, & ideò noxio, ſermone præparari.]

Concionatores recipiũt præmiũ, vel ſupplicium ex vtili aut vel inutili ſermone.

Verſ.21. Mors & vita in manu linguæ, Vndè *qui diligunt eam, comedent fructus eius.* LXX. *Qui autem continent eam.* Qui, vt par eſt, diligunt linguam, & proinde cuſtodiunt eam, & illi dominantur, eius fructibus ſatiabuntur. * Lingua

gua Diuitis epulonis æterna ſiti torquetur, quia pauperi dira fuit imprecatio, quia detractionis verba protulit? Qui ergo lingua ad pietatis verba proferenda vſus fuerit æterna ſatietate donabitur.] * Preme illud: *Qui diligunt eam.* LXX. *Qui continent eam.* Illos verè diligimus, quos continere, aut reprimere, ne deliquant, procuramus.]

Ex bono, vel malo vſu linguæ pendet ſitis, vel ſatietas æterna.

Illum verè diligis, quẽ procuras cõtinere, ne in ſcelera excidat.

Verſ. 22. Qui inuenit mulierem bonam, inueniet bonum, cunctis bonis abſolutè oppletur, *& hauriet iucunditatem à Domino.* Hoc enim beneficium, quod Dei proprium eſt, illi iucunditatem, & in cura rerum domeſticarum adferet leuamenta. * *Iucunditatem à Domino* gloriam haud ineptè vocitarim. Et quidem probæ colligari vxori, cœleſte quodammodo gaudium, & iucunditas eſt.] *Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum* Dei beneficio acceptum. E contra *qui tenet*, ſeu retinet *adulteram, ſtultus eſt.* * Nam ſibi dedecus & ignominiam conciliat: & fortunarum damnum, ſi adulterinam prolem pro legitima alat: *& impius*, quia peccatum adulteræ fouet.]

Quaſi cœleſtis exultatio eſt viro, probam vxorem inuenire.

Qui retinet vxorẽ adulteram, ſtultus eſt, & impius.

Verſ. 23. Cum obſecrationibus loquetur pauper. Nam paupertas humilitatem edocet: *& diues effabitur rigidè*, ſeu ſuperbè, & arroganter. Quia diuitiæ animum erigunt. * Vnde pauper ſuperbus omnibus eſt inuiſus, ſi vel diues ſuperbus omnium conciliat odium.]

Pauper ſuperbus omnibus eſt inuiſus.

Verſ. 24. Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit quàm frater. Qui humanus, benignus, & ſuauis eſt, & in neceſſitatibus amico offert opem magis quàm propinquus, aut etiam frater, à ſociis diligitur. * Mihi credite, verum amicum cunctis propinquis eſſe præponendum. Deſerant fratres fratrem egentem, eì ſuccurret amicus.]

Verus amicus cunctis propinquis eſt præponendus.

CAPVT XIX.

Simplicitatis, & rectitudinis: manſuetudinis & patientiæ: miſericordiæ & correptionis Salomon laudes perſequitur.

1. MELIOR eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm
diues torquens labia ſua, & inſipiens. 2. Vbi non eſt ſcien-
tia animæ, non eſt bonum: & qui feſtinus eſt pedibus, of-
fendet. 3. Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius: &
contra Deum feruet animo ſuo. 4. Diuitiæ addunt amicos
plurimos: à paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur.
5. Teſtis falſus non erit impunitus: & qui mendacia loqui-
tur, non effugiet. 5. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuen-
tis. 7. Fratres hominis, pauperis oderunt eum: inſuper & amici procul receſſe-
runt ab eo. Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit: 8. qui autem poſſeſſor eſt
mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inueniet bona. 9. Falſus teſtis
non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit. 10. Non decent ſtultum
deliciæ, nec ſeruum dominari principibus. 11. Doctrina viri per patientiam no-
ſcitur: & gloria eius eſt iniqua prætergredi. 12. Sicut fremitus leonis, ita & regis
ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius. 13. Dolor patris, filius ſtultus:
& tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier. 14. Domus, & diuitiæ dantur à pa-
rentibus: à Domino autem propriè vxor prudens. 15. Pigredo immittit ſoporem,
& anima diſſoluta eſuriet. 16. Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam:
qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur. 17. Fœneratur Domino qui miſe-
retur pauperis: & viciſſitudinem ſuam reddet ei. 18. Erudi filium tuum, ne de-
ſperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam. 19. Qui impatiens
eſt, ſuſtinebit damnum: & cùm rapuerit, aliud apponet. 20. Audi conſilium, &
ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis. 21. Multæ cogitationes in cor-
de viri: voluntas autem Domini permanebit. 22. Homo indigens miſericors eſt:
& melior eſt pauper, quàm vir mendax. 23. Timor Domini ad vitam: & in ple-
nitudine commorabitur, abſque viſitatione peſſima. 24. Aſcondit piger manum
ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam. 25. Peſtilente flagellato ſtultus
ſapientior erit: ſi autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam. 26. Qui af-
fligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt & infelix. 27. Non ceſſes fili au-
dire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ. 28. Teſtis iniquus deridet iudi-
cium: & os impiorum deuorat iniquitatem. 29. Parata ſunt deriſoribus iudicia:
& mallei percutientes ſtultorum corporibus.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua*, ſeu candidè ac ſinceré agit, *quàm diues torquens labia.* Chald. *peruerſus labiis*, id eſt, qui peruerſis ſermonibus vtitur, ſimplici oppoſitus, *&* alibi *inſipiens.* * Quàm proprium inſipientis eſt labiorum peruerſitate laborare!] *Et inſipiens*, (ait) qui ſcilicet ſibi videtur callidus, & aſtutus, cum tamen re vera inſipiens eſt.

Proprium eſt inſipiētis labiorum peruerſitate laborare.

Verſ. 2. *Vbi non eſt ſcientia animæ*, cum quis ſeipſum ignorat, (Chald. *Qui neſcit animam ſuam*,) *non eſt bonum ei.* * Noſcere enim ſeipſum, antonomaſticè *bonum* eſt reputandum, cum bonorum omnium ſit origo.] *Et qui feſtinus eſt pedibus*, qui temerè ac nimium feſtinanter negotia gerit, quod agnatum eſt ei qui ſeipſum non ſatis agnoſcit, *offendet*, multis offendiculis retardabitur eo, quod non prius maturè negotia digeſſit. * Digere prius cauſæ tuæ iuſtitiam, ne in lite greſſus aut proceſſus tui facilè offendant.] Vnde.

Noſcere ſeipſum omnium eſt bonorum origo.

Digerenda priùs cauſæ iuſtitia, ne in lite obſtacula reperias.

Verſ. 3. *Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius*, eſt illi ruinæ occaſio, dum negotia optatum non ſortiuntur effectum, *Et contra Deum feruet animo ſuo*, ſeu contra Deum iraſcitur, non ſuæ ſtultitiæ vt debuiſſet, ſed Deo tribuens, quod res infeliciter euenerit.

Verſ. 4. *Diuitiæ addunt amicos plurimos.* Nam vbi grana profunduntur, plures volucres congregantur. *A paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur*, ne cogantur ei ex iure amicitiæ ſubuenire.

Verſ. 5. *Teſtis falſus non erit impunitus.* Nam licet terreni Iudicis aliquando valeat euitare ſententiam, ſiſtendus tamen cœleſtis tribunali Regis, quem fallere non poterit. *Et qui mendacia loquitur*, horribilem illius ſententiam *non effugiet.*

Verſ. 6. *Multi colunt perſonam potentis* ob timorem plerumquè, ne ab iis incommodo afficiantur. *Et amici ſunt dona tribuentis*, ſeu non colunt ſolùm in facie aut exterius eum, à quo dona, ſeu munera accipiunt, ſed eum veraciter amant; quia verè ab eo diligi vident, dum eis munera largitur. * Signum namque veri amantis eſt dona amato conferre.]

Signum veri amantis eſt, dona amato largiri.

Verſ. 7. *Fratres hominis pauperis, oderunt eum: inſuper & amici longe receſſerunt ab eo.* Vnde conſtat fratres illos propinquitatis iura violare, nam fratrum bona communia eſſe deberent: amicos verò verè amicos non eſſe, dum amici egentis inopiam haud propriam eſſe reputarunt, cum amicorum omnia ſint communia. * Non ſe fratrem oſtendit qui fratrem deſerit indigentem, nec verè ſe oſtentat amicum, qui ab amico egente recedit; deberet enim egere cum ipſo, ſi inopiæ eius ſubuenire non poſſet.] *Qui tantum verba ſectatur*, vt faciunt illi, qui ſolùm verborum ornatui, & elegantiæ inſiſtunt, & de rebus verbis ſubiectis non æquè ſunt ſoliciti, *nihil habebit*, nullum inde ſolidum fructum percipiet. * Monentur hinc concionatores nullum fructum percipi ex ſermone, cum præcipua eorum cura ad verborum elegantiam attendit.] *Qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam*, qui cordatus eſt, & non verborum ſolum lenocinia ſectatur, ſed ea quæ animum ſolidè paſcunt, *diligit animam ſuam*, de ſe ipſo bene meretur, rerum proficuarum cognitioni intendens, *& cuſtos prudentiæ inueniet bona*, & ei bene erit, qui non ſolùm audit, & cognoſcit prudentiam, ſed animo etiam cuſtodit, & opere exhibet. * Profectò concionator, qui vtilem non profert doctrinam auditoribus *animam ſuam* non diligit, nam cordatis imprudens admodum, & Deo inuiſus exponitur, cuius horribili iudicio aliquando parebit æterno addicendus ſupplicio.]

Nec verè frater, nec verè amicus eſt, qui à paupere fratre, vel amico recedit.

Nullus fructus ex ſermone percipitur, cum Concionator nimium ad verborum elegantiam attendit.

Suam non diligit, ſed odit animam Cōcionator, qui ad auditorum vtilitatem non attendit.

Verſ. 10. *Non decent ſtultum deliciæ*, ſeu ſtulto non debentur oblectationes; ſed caſtigationes potius & flagella: prudentibus verò debentur ad animi relaxationem, poſtquàm grauium rerum ſtudiis fuerint laſſati. *Nec ſeruum decet dominari Principibus.* * Vnde Princeps, qui totam imperandi, ſeu gubernandi, rationem Miniſtris attribuit, nec ipſe immediatè negotia diſcutit, ac definit, huiuſmodi afficitur indecentia.]

Indecens eſt Principi, totum imperādi munus Miniſtris committere.

Verſ. 11. *Doctrina viri per patientiam noſcitur*, ex patientia enim, & animi moderatione oſtenditur, quàm benè quis ſit inſtitutus. *Et gloria eius eſt, iniqua prætergredi*, ſeu iniurias diſſimulatione tranſilire.

Verſ. 12. *Sicut fremitus leonis, ita & Regis ira*, omnibus ſcilicet timorem incutiens. *Et ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.* Nam quemadmodum gramina rore vegetantur, recreantur, & quaſi reuocantur ad vitam: ita ſubditi qui Regis iracundia emarcuére, eiuſdem reddita hilaritate recreantur. * Vnde Reges edificant haud facilè iracundiæ habenas laxare, ne vt leones à ſubditis timeantur, ſed vt placidus ros amentur.]

Rex curet non vt leo timeri, ſed vt placidus ros amari.

Verſ. 13. *Dolor patris filius ſtultus*, qui ſe pudet illum genuiſſe. *Et tecta iugiter perſtillantia litigioſa mulier.* * Nam quemadmodùm tecta perſtillantia domum labefactant, habitationem ſordidam, & moleſtam reddunt, & incolas fugant, ita mulier rixoſa, qua cum nullus poterit habitare, famuli fugiunt, marituſque ſi non fugit, ibi veluti carceri inuitus amandatur.]

Mulier rixoſa & viro & famulis moleſtiſſima inſtat tecti perſtillantis.

Verſ. 14. *Domus, & diuitiæ* filiis dantur à parentibus: *à Domino autem propriè vxor prudens.* Hæreditario iure obueniunt diuitiæ, vt quaſi fortunæ donum ſint tam bonis, quàm malis commune: at ſingulari Dei dono viro prudens vxor addicitur. * Vndè qui huiuſmodi dono decoratur, debet largitori ſemper gratitudinis munera offerre.]

Gratias Deo propriè largitori vxoris bonæ vir debet ſemper reddere.

Verſ. 15. *Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet.* Ex pigritia duplex euenit incommodum, quorum vnum ex alio exoritur. Pigritia ſomnum conciliat, ſomnus opera negligit, quibus inſiſtendum fuiſſet: ex quo tandem egeſtas, & fames procedit.

Verſ. 16. *Qui cuſtodit mandatum*, ſeu diuinam legem, *cuſtodit animam ſuam*, ne piacula incurrat. *Qui autem negligit viam ſuam*, ſeu actiones ſuas, non curans, vt ad diuinæ legis normam exigantur, *mortificabitur*, ſeu mortem incurret æternam, fante Domino Matth. 19. *ſi vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.*

Verſ. 17. *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis*, ſortem à Domino cum magno accipiet fœnore,

fœnore, qui centuplum hîc,& vitam poſtmodum interminabilem promittit. *Et viciſſitudinem ſuam reddet ei*, mercedem, quam meretur, & vicem reddet pro miſericordia, quam inopi exhibuit.

*Verſ.*18. *Erudi filium tuum, ne deſperes*, licet ob illius inertiam tibi oleum, & operam perdere videatur. Nam diligenti inſtitutione, & inſtanti parentum cura multum proficitur. *Ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.* Caue tamen, ne ira illum vrgeas, vt in morbum incidat, aut alia ratione malè à te habitus, moriatur * Sunt qui filios tam acriter corripiunt, vt magis ad eorum mortem, quàm eruditionem *animam* ſeu vires exerere videantur.] * Non deſperandum de filij correctione quantumuis inſcij, vel diſcoli, ſi aſſidua ac prudens parentum cura adhibeatur.]

Parēs filium immoderatè corripiens, non corripit, ſed occidit eum.

Nunquam deſperanda eſt filij correptio, ſi adſit aſſidua parentum admonitio.

*Verſ.*19. *Qui impatiens eſt*, & de emendatione filij ſui deſperat, illúmque permittit moribus prauis vti; *ſuſtinebit damnum* ob filij nequitiam, patris quidem opprobrium. *Et cum rapuerit, aliud apponet.* Qui planè filius cum ſemel fuerit furatus, alia furta adiiciet, habitumque furandi acquiret, ſi pater negligat, eum à praua agendi conſuetudine abducat. * Pondera illud: *Et cum rapuerit, aliud apponet.* Ex vno crimine facilior redditur ad aliud: ſemel enim delinquere, faciliorem reddit hominem ad rurſum delinquendum. Rarò peccatum ſolum incedit.] Quid vero familiæ magis ignominioſum quam filium viliſſimo latrocinij vitio inquinari?

Ex vno delicto homo facilior redditur ad aliud: & rarò peccatū ſolūm incedit.

*Verſ.*20. *Audi conſilium*, & ſuſcipe diſciplinam: parentum conſilia audi, correptionem libenter admitte: *Vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.* Alij, *in ſenectute*: vt cum ad ſenectam perueneris ſapiens ac prudens habearis à cunctis reuerendus. * Nihil enim in ſene abominabilius quàm inſcitia, quæ quidem ab indiſplinata iuuentute ortum ducit.]

Nihil abominabilius in ſene, quàm inſcitia, quæ quidem ab indiſciplinata iuuenta ortum ducit.

*Verſ.*21. *Multa cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini permanebit.* Multa de ſe, rebuſque ſuis homines cogitant, multa tentant, & mouent ad ſui incrementa honoris, & opum: id autem efficitur, quod Dominus voluit, *Non enim eſt qui eius poſſit reſiſtere voluntati.* * Vnde edocemur, cuncta conſilia, ac conatus noſtros dirigendos, vt in eis Dei voluntatem exequamur; ſiquidem conſilium Domini internum manere neceſſum eſt.]

Cuncti noſtri conatus ad Dei voluntatem dirigendi.

*Verſ.*22. *Homo indigens, miſericors eſt.* Nam cum experimento compererit, quàm ſit durum cum egeſtate conflictari, aliis facilè egentibus miſeretur. *Et melior eſt pauper quam vir mendax.* Melior, inquam, eſt pauper qui quantum per ſuam paupertatem licet, miſeretur, & benefacit, quàm diues mendax, qui, ne det, mentitur, & ſe non habere, quod tribuat, cauſatur. * Certè faciliùs pauper eleemoſynam tribuit indigenti, quàm affluens opibus.] * Qui dum dicit: *Quod dem non habeo*, ſe mendacem profitetur. Quid autem magis ignominioſum, quàm de more mentiri, & publice ſe mendacem profiteri?]

Faciliùs pauper, quàm diues pauperi ſuccurrit.

Diues, qui pauperi dicit: *Non habeo*, ſe mendacem eſſe profitetur.

*Verſ.*23. *Timor Domini ad vitam perducit: & in plenitudine commorabitur abſque viſitatione peſſima.* In rerum omnium affluentia perſiſtet, *nec viſitabitur à malo* (ſic Hebr.) id eſt nihil mali ei obueniet.

Verſ. 24. *Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat.* Tanta ignauia eſt hominis pigri, vt etiam præclariſſimas occaſiones (queis ſuis poſſet rebus conſulere) turpiter negligat. Quemadmodum ſi quis lauta menſa ſibi propoſita, fame perire mallet, quàm manu cibo, ad os amouere.

Verſ. 25. *Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit* Homine ſceleſto punito, vt decetur, ſtulti, hoc eſt mali, a peccando, pœnæ metu abducentur. *Si autem corripueris Sapientem, intelliget diſciplinam.* Stultus non eruditur, niſi flagellationis metu, Sapiens verò verbo correptionis monitus culpam agnoſcit (quia Sapiens) & illam emendat. * Nihil difficilius quam ſtultum ad frugem ducere meliorem, quia non callet piaculi grauitatem.

Difficilè ad frugem meliorem adducere ſtultū, quia nō callet culpæ grauitatem.

Verſ. 26. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt, & infelix.* Qui verbis indecoris patrem affligit, aut minis impudentibus matrem timidam fugere facit, ignominia inuretur, & omnis infelicitatis erit receptaculum.

Verſ. 27. *Non ceſſes fili, audire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientia.* Nam ſi parentum doctrinam non audieris, ſi eruditi contempſeris, haud poteris ſcientiam adipiſci, & cum ignorantibus computaberis.

Verſ. 28. *Teſtis iniquus deridet iudicium*, contemnit Iudicum conſeſſum cum procaciter audet mentiri, & illis pro verò falſum obtrudere. * Mendax enim nunquam confunditur, nam etſi de mendacio arguatur, additis mendaciis ad obiecta intrepide reſpondet.] *Et os impiorum deuorat iniquitatem*, patenti bucca, id eſt, auidiſſimè, pleniſſimè ſeſe criminibus infarciat. Quod Eliphaz Iobo ſimili phraſi dicebat, *Bibis quaſi aquam iniquitatem.* Iob. 15.

Mendax nūquam confunditur, ab obiectionibus enim additis mendaciis reſpondet.

Verſ. 29. *Parata ſunt deriſoribus iudicia.* Mala imminent huiuſmodi impiis peccata auidè vorantibus legis quidem diuinæ deriſoribus innumera mala, quibus eorum ſcelera vindicentur. *Et mallei percutientes ſtultorum corporibus.* Hebr. pro *mallei* habet, *percuſſiones*, Chald. *verbera*, LXX. *Supplicia* tum hîc tùm in futuro corporibus & animis ſtultorum ſeu peccatorum ſunt præparata. Haud inſanient impunè. * Vndè apertè colligitur, permitti à Deo impios hos tot facinora deglutire irati admodùm Numinis eſſe documentum: multiplicatio enim ſcelerum pœnæ connotat additionem.]

Magnū Dei ſupplicium, permittere, vt impius delicta multiplicet.

CAPVT XX.

Ebrietatem cauendam, Magiſtratus minimè offendendos, contentionem, & otium vitandum, nos Salomon edocet.

1. LVXVRIOSA res, vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicumque
his delectatur, non erit ſapiens. 2. Sicur rugitus leonis, ita
& terror regis: qui prouocat eum, peccat in animam ſuam.
3. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes
autem ſtulti miſcentur contumeliis. 4. Propter frigus piger
arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.
5. Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri: ſed ho-
mo ſapiens exhauriet illud. 6. Multi homines miſericordes vocantur: virum autem
fidelem quis inueniet; 7. Iuſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe
filios derelinquet. 8. Rex, qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu
ſuo. 9. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? 10. Pon-
dus & pondns, menſura & menſura: vtrumque abominabile eſt apud Deum. 11. Ex
ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera eius. 12. Aurem audien-
tem, & oculnm videntem, Dominus fecit vtrumque. 13. Noli diligere ſomnum, ne
te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus. 14. Malum eſt, malum
eſt, dicit omnis emptor: & cùm receſſerit, tunc gloriabirut. 15. Et aurum, & multi-
tudo gemmarum: & vas pretioſum labia ſcientiæ. 16. Tolle veſtimentum eius, qui
fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignns ab eo. 17. Suauis eſt homini
panis mendacij: & poſteà implebitur os eius calculo. 18. Cogitationes conſiliis
roborantur: & gubernaculis tractanda ſunt bella. 19. Ei, qui reuelat myſteria, & am-
bulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſceatis. 20. Qui maledicit patri
ſuo, & matri, extinguetur lucerna eius in mediis tenebris. 21. Hereditas, ad quam
feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit. 22. Ne dicas: Reddam
malum: exſpecta Dominum, & liberabit te. 23. Abominatio eſt apud Dominum
pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona. 24. A Domino diriguntur greſſus
viri: quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam? 25. Ruina eſt homini de-
uorare ſanctos, & poſt vota retractare. 26. Diſſipat impios rex ſapiens, & incuruat
ſuper eos fornicem. 27. Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat
omnia ſecreta ventris. 28. Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur
clementia thronus eius. 29. Exultatio iuuenum, fortitudo eorum: & dignitas
ſenum, canities. 30. Liuor vulneris abſterget mala: & plagæ in ſecretioribus
ventris.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Luxurioſa res* eſt *vinum*, ſeu vini immoderatus vſus. LXX. ἀκόλαστον, id eſt, res incoercita, effrænis, intemperans, prodiga verborũ, ſannarum, litium, ciborum, veſtium, opum, veneris. * In vini immoderato vſu omne delicti genus continetur. Vnde Paulus Epheſ. 5. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.* Græcè ἀσωτίαν, ſeu *omne genus luxus.* Qui ebrietati traditur, omne vitiorum genus in radice admittit.] *Et tumultuoſa ebrietas*, ſeu tumultuum, ac rixarum occaſio. *Quicumque his delectatur, non erit Sapiens*: hebetat enim intellectum vini immoderata potio.

In ebrietate omne vitiorum genus.

Verſ. 2. Sicut rugitus leonis, ita & terror Regis. Vnde *qui prouocat eum* ſermone, vel actione inurbana, *peccat in animam ſuam*, in ſeipſum, & in vitam ſuam, ſibi periculum laceſſens.

Verſ. 3. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus. * Nam indecorum eſt contendere, ac verbis rixari, viliumque homuncionum, immò & muliercularum proprium.] *Omnes autem ſtulti*, qui de honore ac decentia minimè curant, *miſcentur contumeliis*, quæ in rixis, & contentionibus aſſolent iactitari.

Indecorum viro rixari, & verbis contendere.

Verſ. 4. Propter frigus piger arare noluit, titionibus adhæſit in hyeme. *Mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.* * Legitima otij conſequentia eſt, mendicare.] * Quàm pulchrè addidit Salomon, *Mendicabit, & non dabitur illi.* Nam cum homo ſine ægritudine, potens viribus oſtiatim mendicat, omnes obiiciunt illi: Cur non laboras?]

Legitima conſequentia otij eſt mendicare.

Omnes abnegant ſtipē illi, qui cum laborare valeat, mendicat.

Verſ. 5. Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde

de viri. Viri prudentis conſilia tam recondita eſſe debent in corde, vt difficilè admodùm ſit cuilibet ea ſcrutari. *Sed tamen homo Sapiens exhauriet illud*, ad ima penetrabis profunditatis huiuſce, & quaſi abyſſo exhauſta, conſilia, quæ latebant, ſua ſolertia inueſtigabit, & dignoſcet. * Haud tibi perſuadeas poſſe piaculum occultum hominum effugere cognitionem, ſi vel cor hominis *inſcrutabile* (vti *Ierem* 17. dicitur) tandem Sapienti reſeratur. Nam dum adeſt curioſus veſtigator, difficillimè poterit diu operiri.]

Peccatum quantumuis occultum latere diu non poteſt.

Verſ. 6. Multi homines miſericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet? Multi celebrantur vt miſericordes, & benefici: ſed non multi ſunt huiuſmodi; nam pauci exactè ac fideliter miſericordiam in egentes exercent, nihil aliud ſpectantes quàm diuinam gloriam, ex pauperis leuamine. * In eleemoſyna à Domino affectus & intentio magis, quàm effectus aſpicitur.]

In eleemoſyna magis à Deo affectus, & intentio, quàm effectus aſpicitur.

Verſ. 7. Iuſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua ſincere, candidè, & ſine fraudibus, *beatos poſt ſe filios derelinquet*, id eſt, morum ſuorum imitatores, vel in cunctis felices. * Deus enim parentum iuſtitiam vel etiam in filiis aſſolet munerare.]

Aſſolet Deus etiam in filiis parentum iuſtitiã munerare.

Verſ. 8. Rex, qui ſedet in ſolio iudicij. qui non otiatur, ſed pro ſui muneris ratione iud[icia] exercet, & ſe ex animo gubernationi add[icit] *diſſipat omne malum intuitu ſuo*, cum ſit præ[ſ]ens, & rebus, quæ geruntur, interſit, & negotia per ſeipſum tractet, omne malum diſſipat, nam omnes in officio continet, nec facile eſt, illi fucum facere: peccantes punit, & de Republica male meritos ſuppliciis affi[ci]t. * Tota Regni perditio ex Regis abſtractione à ſolio ſeu ab immediata gubernatione habet exortum.]

Tota Regni perditio ex Regis abſtractione ab immediato regimine oritur.

Verſ. 9. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum? Nam vti ait Apoſtolus, *ſi dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. & veritas in nobis non eſt.* 1. Ioan. 1. Nemo ergo iactitet: *Purus ſum à peccato.*

Verſ. 10. Pondus, & pondus, menſura & menſura: vtrumque abominabile eſt apud Deum. Varia pondera, & varias menſuras habere, vt in ponderando, vel in menſurando decipias, eſt abominabile Domino.

Verſ. 11. Ex ſtudijs ſuis intelligitur puer ſi munda, & recta ſint opera eius. Iis rebus, quibus pueri delectantur, ſatis indicant, piine, an impij cordati, an inſipientes ſint futuri. * Vnde debent parentes quodcumque ſtudium, ſeu actionem impietatem futuram indicantem in filio corripere, vt mutato ſtudio puerili, turpis illa indicatio mutetur.]

Puerilia ſtudia quæ quidem indicãt futuram filij impietatem parẽtes corripiant.

Verſ. 12. Aurem audientem, & oculum videntem Dominus fecit vtrumque. Quandoquidem Dei munere aures habemus, & oculos, & ſentiendi facultatibus ornati ſumus, iuſtum eſt nos illis rectè vti, & ad eum finem, ad quem ſunt ſenſus instituti eorum vſum dirigamus. * Piaculum intolerabile impudentis, qui beneficio vtitur in benefactoris iniuriam.]

Impudentis eſt, beneficio vti in benefactoris iniuriam.

Verſ. 13. Noli diligere ſomnum, otio torpere, *ne te egeſtas opprimat. Aperi oculos tuos, & ſaturare panibus*, vigila, labora, vt abundes.

Verſ. 14. Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor. Aſſolent emptores, vt viliùs emant, rerum venalium proclamare defectus: *& cum receſſerit, tunc gloriabitur*, quod rem bonam exiguo comparauerit pretio. * En hominis ingenium ſemper in rebus bonis defectua confingentis.]

Ingenium hominis in rebus bonis defectus cõfingens.

Verſ 15. Eſt aurum pretioſum apud homines. *& multitudo gemmarum* magni ab hominibus æſtimatur. *Et vas pretioſum labia ſcientia.* At omni auro, & gemmis pretioſius eſt vas, ſeu gemma auguſtior eſt Sapientia os hominis, labiumve peritum viri Sapientis ſimul & eloquentis.

Verſ. 16. Tolle veſtimentum eius, qui fideiuſſor extitit alieni: & pro extraneis aufer pignus ab eo. Metetur, qui temerè fideiuſſit, vt veſtibus, aut ſtragulis ſpolietur, vt creditori, cui ſe obligauit, ſatisfaciat. * Vidiſti alicuius fideiuſſorem? Vidi. Ergo citò videbis eum nudum mendicare; fideiuſſionem enim ſectatur egeſtas.]

Fideiuſſionẽ ſectatur egeſtas.

Verſ. 17. Suauis eſt homini panis mendacij. id eſt, mendaciis, ac fraudibus acquiſitus: *& poſtea implebitur os eius calculo.* Hebr. *pro calculo* חצץ *chazaz*, ſeu *lapillis arena commixtis*, quos ad vexandum alios panibus ſolebant immiſcere. Vnde Seneca panes lapidoſos vocitat *l. 2. de Benef. cap 7*. * Omne vitium os calculo ſeu lapillis torquentibus implet, quia initio ſuaue eſt, poſtea amaritudine exundans, atque ita mentitur ſuauitatem aptè *panis mendacij* vocitatum.]

Omne vitiũ ſuaue initio, poſtmodùm amariſſimũ eſt.

Verſ. 18. Cogitationes conſiliis roborantur. Quæ facere cogitamus, non priùs, ſuſcipienda ſunt, quàm de illis conſilium prudens ſumpſerimus, & [tali] fundamine nixi poterimus ſecurè in[tentu]s exequutioni tradere. * Nam qui repente operatur, pœnitudini eſſe ſolet obnoxius.] *Et gubernaculis tractanda ſunt bella.* Non viribus tantum, & exercitibus cum hoſte pugnandum: ſed ſolertia ac prudentia curandum, vt illi ſuperiores eſſe poſſimus. * Non minus ſed magis proficit ad belli proſperitatem gubernatio prudens, quàm militum copiæ.]

Qui repentè operatur, eſt pœnitudini obnoxius.

Magis proficit ad proſperitatem belli prudens gubernatio, quàm copia militum.

Verſ. 19. Ei, qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ſeu qui ſecreta reſerat ſibi commiſſa, vel fraudibus vtitur, ad decipiendum, vel loquax eſt, *ne commiſcearis.* Nec enim impunè ex huiuſmodi euades conſortio. * Amicus facilis ad ſecreta reuelanda & loquax fugiendus.] * Et quidem loquaci non committenda arcana. Nam vt loquatur, ſecreta reſerabit. Vulgariter eapendo. *Atrueque de bablar, dira quanto ſabe.*]

Amicus reuelans ſecretum fugiẽdus.

Loquaci non committẽda arcana, quæ vt loquatur, reuelabit.

Verſ 20. Qui maledixerit patri ſuo, & matri, extinguetur lucerna eius in medijs tenebris. Qui parentibus maledicere auſus fuerit, in tenebris ignominiæ, afflictionis, ac vindictæ felicitas, gloria, ac ſplendor obtuetur. * Ignominia enim afficitur filius, qui parentes non reueretur.] * Alij pro *lucerna eius* tranſtulere, *Filij eius*, nam per hos clareſcunt mortui parentes. Senſus erit, filiis dilectis immaturè ſublatis orbabitur filius qui parentibus maledixerit, vt in filiis puniatur filius, qui reuerendum deliquit in parentem.]

Ignominia afficitur filius, qui parentes non reueretur.

In propriis filius plectitur filius, qui in parentes inurbanus extitit.

Verſ. 21. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio præpropera aditione, vel ſuſceptione, non ſat excuſſis oneribus: *in nouiſſimo benedictione carebit*, id eſt, non diù proſperum curſum tenebit. Accidit enim ſæpe, vt hæreditatis onera ſuperent fructuum vtilitatem. * Prius ergo quàm

Prius quàm

hæte

tibi relictam adeas hæreditatem, eius onera diſcute.

hæreditatem tibl relictam teſtamento adeas, eius onera diſcute.]

Verſ. 22. *Ne dicas. Reddam malum*, vindictam de accepta iniuria ſumam, *expecta Dominum, & liberabit te*, ſed patienter, donec Dominus, qui ſuorum curam habet, & proprias reputat ſuorum iniurias, te liberet, & ſi oportuerit, vindictam aſſumet. * Horribilem quis de inimico vindictam aſſumit, dum patienter iniuriam tolerat, tunc enim Deus cauſam ſuſcipit diuexati iniuſtè, vt acrius delinquenti vulnus infligat.]

Horribilem vindictã de inimico ſumit, qui ei iniuriam inferenti parcit.

Verſ. 23. *Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus, & ſtatera doloſa non eſt bona.* Decipere emptores in pondere inuiſum eſt Deo, qui fallere neſcit: & vti doloſa ſtatera, bonum haud poteſt eſſe, vnde tot tamque furti crimina profluunt, in rectiſſimi Iudicis libra aliquando ponderanda.

Verſ. 24. *A Domino diriguntur greſſus viri*, ſiue ab eius directione noſtræ peodent actiones, & quo termino greſſus conquieſcent. *Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?* Quid ei potiſſimum ſit agendum, & quis actionum futurus ſit finis, & euentus. * Vnde qui iuata Dei beneplacitum greſſus dirigit, minimè glorietur; neſcit enim, an tecta perſiſtet in via, & tandem cœleſtis patria requie potietur.]

Qui ſtat, cogitet, ſe cadere poſſe, & de præſenti rectitudine non glorietur.

Verſ. 25. *Ruina eſt homini deuorare Sanctos*, Heb. *Corrumpere ſanctitatem*, ſeu res ſanctas & Deo ſacratas, ſpoliando bonis loca ſacra, ſeu perſonas ſanctas exactionibus, ac tributis, diuexando. * Profectò qui Sanctos, Religioſos, Clericos huiuſmodi exactione afficit, eos, inſtar ferarum, diriter deuorat.] Vnde *ruina* ei indicitur. * Mihi credite, inde Regnorum ruinam exordium habere, vnde loca ſacra, vel perſonæ ſacræ tributis pergrauantur.] Item ruina eſt homini, *poſt vota*, ſeu poſtquam aliquid Deo deuotum, vel dedicatum eſt à te, aut ab alio, id ipſum *retractare*.

A iniuſtis Inſtar ferarum Sanctos deuorat, qui eos tributis aggrauat.

Ex grauamine Eccleſiæ ex tributis, Regnorum ruina procedit.

Verſ. 26. *Diſſipat impios Rex Sapiens*, Sapientis enim Regis eſt impudentes peccatores de medio tollere, ne alios improbâ ſocietate inficiant. *Et ſuper impios incuruat fornicem*, id eſt, ita obruit illos, delet, ac ſepelit, ac ſi, deturbato in ſubiectos fornice cubiculi, totos ruinis inuolueret. Hebr. *Inducit ſuper eos rotam*, quod ſupplicij genus fuit olim Hebræis, ac Syris vſitatum, quo Dauid in Ammonitas animaduertit, 2. *Reg.* 12. & 1. *Paralip.* 20.

Verſ. 27. *Lucerna Domini ſpiraculum hominis*, id eſt anima rationalis, & vis intelligendi eſt quaſi lucerna quædam in homine accenſa, Domini beneficio, *quæ inueſtigat ſecreta ventris*, ſeu quâ homo cognoſcit omnia, quæ in homine latent, qui ſcilicet ſint eius affectus, quæ ſtudia, & cogitationes. * Vnde extinctam crediderim eſſe lucernam ſeu intellectum illius, qui facilè adulatori credit, cum ex verbis deberet decipiendi agnoſcere ſtudium.]

Qui adulatoris nõ cognoſcit affectũ decipiendi, captus eſt intellectu.

Verſ. 28. *Miſericordia, & veritas cuſtodiunt Regem*, id eſt clementia & iuſtitia Principis æternat imperium. *Et roboratur clementiâ thronus eius.* * Licet enim vtraque virtus requiratur, tamen clementia potiſſimum Regnum roborat, quia ſubditorum animos, eorumque beneuolentiam Principi conciliat.]

Clementia Regis imperium roborat.

Verſ. 29. *Exultatio iuuenum fortitudo eorum.* Ea fortitudine enim aſſolent adoleſcentes exultare, ac gloriari. *Et dignitas ſenum canities.* Ex canitie poſſunt ſenes dignè exultare, ſicut de fortitudine iuuenes. * Quia ſola canities eos dignos efficit reuerentia.]

Sola canities ſenes reuerẽtia dignos efficit.

Verſ. 30. *Liuor vulneris abſterget mala.* Quia adoleſcens diſcolus (ex. gr.) qui de fortitudine gloriatur, & paſſim rixas excitat vulgariter *Eſpadachin*, ſi ab aliis acriter vulneretur, ab inquietudine emendatur, nec rurſum audet ciuilia illa certamina inire. *Et plagæ in ſecretioribus ventris.* Et morbi interni, ac graues, queis homines addicti voluptatibus aſſolent diſcruciari: ſua vexatione faciunt animam ſobriam, & à voluptate corpora reuocant. * Certè ægritudines ex vitiis exortæ cordatum hominem aſſolent edocere, vt voluptates, ex quibus duxére originem, capitali odio proſequatur; vnde Dei beneficio noſcimus proueniſſe.]

Ægritudines, quæ docent hominem fugere voluptates, Dei beneficio obueniunt.

CAPVT XXI.

Nos Salomon Deum in omnibus obſequi, miſericordiæ, iuſtitiæ, reliquiſque virtutibus incumbere edocet.

1. SICVT diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini:
quocumque voluerit inclinabit illud. 2. Omnis via viri re-
cta ſibi videtur: appendit autem corda Dominus. 3. Facere
miſericordiam & iudicium, magis placet Domino, quàm vi-
ctimæ. 4. Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis: lucerna
impiorum peccatum. 5. Cogitationes robuſti ſemper in
abundantia: omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt. 6. Qui
congregat theſauros lingua mendacij, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos
mortis. 7. Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium.
8. Peruerſa via viri, aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius. 9. Me-
lius eſt ſedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigioſa, & in domo communi.
10. Anima impij deſiderat malum, non miſerebitur proximo ſuo. 11. Mulctato
peſti

peſtilente ſapientior erit paruulus: & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam. 12. Ex-
cogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo. 13. Qui obturat aurem
ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur. 14. Munus abſ-
conditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam. 15. Gaudium
iuſto eſt facere iudicium, & pauor operantibus iniquitatem. 16. Vir, qui errauerit
à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. 17. Qui diligit epulas, in egeſtate
erit: qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur. 18. Pro iuſto datur impius: & pro
rectis iniquus. 19. Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa
& iracunda. 20. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti: & impru-
dens homo diſſipabit illud. 21. Qui ſequitur iuſtitiam & miſericordiam, inueniet
vitam, iuſtitiam, & gloriam. 22. Ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruxit
robur fiduciæ eius. 23. Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab angu-
ſtiis animam ſuam. 24. Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur
ſuperbiam. 25. Deſideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus eius
operari: 26. tota die concupiſcit & deſiderat: qui autem iuſtus eſt, tribuet, & non
ceſſabit. 27. Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere. 28. Te-
ſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam. 29. Vir impius procaciter
obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam. 30. Non eſt ſa-
pientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum. 31. Equus paratur
ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Sicut diuiſiones* (Hebr. *riui*) *aquarum* ſunt in manu olitoris, qui eos deducit ad areolas olerum irrigandas & quò libuerit per declines canales aquam ducit: *ita cor Regis in manu Domini*, quia Rex quantumcumque ſuperbus, potens, & effrænis, eſt tamen integrè in poteſtate Dei, qui *quocumque voluerit, inclinat illud*, non violentè cogendo, vt ſomniauit Lutherus, Caluinus, & alij liberi arbitrij hoſtes) ſed ſuauiter inuitando, flectendo, ducendo, hoc eſt, interius obiiciendo, quæ nouit eius ingenio congruere, vt liberè ſe flectat, quò Deus deſiderat. Ita flexit cor Cyri, Darij, Artaxerxis, Aſſueri, Regum Perſarum, vt Iudæis fauerent.

Verſ. 2. Omnis via viri recta ſibi videtur, actiones, vel inſtitutum vitæ, agendique ratio homini eorum auctori placent, ſeque rectum iter inire exiſtimat. *Appendit autem corda Dominus.* Deus autem potiſſimum requirit in actionibus cordis rectitudinem, ſine qua ratio virtutis perit. * Multa opera diſplicent Deo, eo quod externæ eorum rectitudini recta intentio interna non adeſt.]

Multa opera exterius recta diſplicẽt Deo ob rectę intentionis defectum.

Verſ. 3. Facere miſericordiam, & iudicium, ſeu vera loqui, cuique quod ſuum eſt, tribuere, *magis placet Domino, quam victimæ.* Non enim placet Deo ſacrificia, cum deeſt iuſtitia, & miſericordia, quos ab hominibus requirit. Oſe. 6. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium, & ſcientiam Dei plusquàm holocauſta.* * Sacrificia Deo non placent ſi iuſtitia, ac miſericordia in offerente deſint.]

Sacrificia Deo nõ placent ſi in offerente iuſtitia & miſericordia deſint.

Verſ. 4. Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis, id eſt, ſuperbia, arrogantia, faſtus eſt vanitatis typus. *Lucerna impiorum peccatum*, ſuperbia, tumor, & omne peccatum id ſunt, in quo impij ſuam gloriam conſtituunt. * Quàm ſtultum, exiſtimare peccatores, inter delictorum tenebras elucere poſſe, & ipſas peccati tenebras lucernam exiſtere.]

Stultè exiſtimat impius poſſe ſe ex peccato lucere.

Verſ. 5. Cogitationes robuſti ſemper in abundantia. Hebr. *diligentis, & ſeduli* viri. Machinationes viri diligentis ſemper illum in abundantia conſtituunt; diligentia enim & conatus robuſtus vincit ad opes acquirendas difficultatem. *Omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt.* Dum enim detrectat laborando paulatim diteſcere, ſed ſolis inhiat occaſionibus celeriter, & ſimul ex aliorum, ſeu liberalitate, ſeu infortunio, ſeu malis artibus diteſcendi fallentibus illis, vt ſæpè fit, perpetuò ſua in miſeria manet. * Nemo repentè diues, aſſiduus labor facit opes paulatim increſcere.]

Nemo repentè fit diues, aſſiduus labor facit paulatim opes increſcere.

Verſ. 6. Qui congregat theſauros lingua mendacij, ſeu qui mentiendo & fallendo ſibi diuitias parat, *vanus, & excors eſt*, quia vanas, & perituras diuitias quærit. * Nihil enim ex fraude acquiſitum poterit permanere.] *Et impingetur ad laqueos mortis*, capietur, conſtringetur laqueis mortis æternæ. * En ſtultitiam eius, qui fraudibus geſtit opes acquirere: eas non poſſidere, perituras ſcilicet, & æternam vitam pro interminabili morte commutare: verè *vanus, & excors* à Sapiente vocitatur.]

Opes ex fraude acquiſitæ pereunt.

Stultiſſimus eſt qui curat fraude opes acquirere, eas enim nõ poſſidet, & perit æternùm.

Verſ. 7. Rapinæ impiorum detrahent eos in perniciem, *quia noluerunt facere iudicium*, ſed id quod iuſtum erat agere, contempſere.

Verſ. 8. Peruerſa via viri aliena eſt ab hominis natura ſecundùm eius primæuum inſtitutum. *Qui autem mundus eſt, rectum opus eius.* Sicut peccator per viam alienam incedit, ſic mundus à labe peccati, ſeu iuſtus viam minimè ab hominis natura, & æquitate alienam terit.

Verſ. 9. Melius eſt ſedere in angulo domatis. Hebraicè *tecti*. LXX. *non tecti* more Paleſtinorum, & omnium Orientalium, qui tectis ferè planis vtebantur. Præſtat itaque ſub dio degere, vbi tempeſtatibus, & iniuriis aëris exponaris, *quàm cum muliere litigioſa*, ſeu rixoſa *in domo communi*, pluribus, id eſt, ampla & commoda commorari. * Rixoſæ enim fœminæ lingua horribiles diritate ſuperat tempeſtates.]

Rixoſæ mulieris lingua horribiles diritate tempeſtates ſuperat.

Verſ. 10. Anima impij deſiderat malum. Impius, qui voluptatibus, aliiſque criminibus im-

plicari deſiderat; *non miſerebitur proximo ſuo*, vt egenti ſuccurrat. * Nam ſi miſereretur, à peccandi ſtudio fortaſſe recederet, ſic miſericordia extinguit peccatum.]

Non miſeretur proximo indigẽti, qui peccatis ſtudet.

Verſ. 11. Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus. Qui paruulus eſt ſenſu & Sapientia, deceptionibuſque obnoxius, ex ſupplicio illato delinquentibus, documentum capit, ne ad huiuſmodi piacula patranda feratur. * Confert admodùm ad aliorum exemplum, delinquentes acriter puniri.] *Et ſi ſectetur paruulus Sapientiam, ſumet ſcientiam*, id eſt, ſi inſipiens non ſit, non poterit non in alieno capite capere documentum.

Confert admodum ad aliorum exẽplum delinquentes puniri.

Verſ. 12. Excogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo. Vir iuſtus de ſalute proximi ſolicitè cogitat, & rationem meditatur attentè, quâ poſſit illum, ac domum eius à peccatis abducere. * Agnatum eſt iuſtis expetere, & procurare, vt alij iuſtitiam ſectentur.]

Agnatum eſt iuſto procurare, vt alius iuſtitiam ſectentur.

Verſ. 13. Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis: & ipſe clamabit, & non exaudietur. * Aſſolet enim Deus diſponere, vt qui pauperi non miſeretur cum diues eſt, paupertatis aliquando iniuria prematur, cui, in ſupplicium, clamitanti nullus miſerebitur.]

Diues qui clamantem inopem non audit, fortaſsè ipſe ad inopiam veniens clamabit, & nemo ei miſerebitur.

Verſ. 14. Munus abſconditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam, concipit quis aduerſum eum, qui eius fratrem occidit (v. gr.) iram, & magnam admodum indignationem, quâ ſuccenſus feſtinat ad Iudices: ſi aliquis cum illo de munere ſecreto quaſi in ſinum abſconditè mittendo, agat, iracundia molleſcit, & tandem maxima friget indignatio. * Nam pecunia agnatum eſt omni vulneri medicamen.]

Pecunia agnatum eſt omni vulneri medicamen.

Verſ. 15. Gaudium iuſto eſt, facere iudicium, ſeu id, quod iuſtum eſt, præſtare: *& pauor operantibus iniquitatem.* Nam reluctante conſcientia mali delinquunt, ſcientes peccatis ſuis pœnas deberi. Sapi. 17. *Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia*, vnde non mirum, ſi cum delinquis, pauore afficiaris. Quænam poteſt in crimine ineſſe delectatio, ſi vix poteſt ſine pauore perpetrari?]

Haud poteſt crimen ſine pauore patrari.

Verſ. 16. Vir, qui errauerit à via doctrinæ, ſeu qui diuinæ legis dogmata non ſeruauerit, *in cœtu Gigantũ commorabitur.* Vox Hebræa רפאים *raphaim* variè vertitur; nam aliqui reddunt *gigantes*, alij *dæmones*, alij *mortuos*. Symmachus eos intelligit, qui cum Deo pugnare, illique reſiſtere non verentur. Cùm dæmonibus gigantibus ſcilicet qui contra Dominum rebellarunt, cum æternùm mortuis plectentur, qui in Deum irreligioſi, & in proximum violenti fuerint, vt de gigantibus traditur à Poëtis.

Verſ. 17. Qui diligit epulas, ſeu ſplendidæ gaudet quotidie menſæ hærere, *in egeſtate erit.* * Parſimonia enim diuitiæ parantur, non menſarum luxu.] *Qui* ergo *amat vinum*, eoque amoris, ſeu affectus in id, vi, immoderatè vtitur, *& pinguia*, ſeu epulas pretio immodico comparandas, *non ditabitur.*

Parſimonia diuitiæ parantur, non menſarum luxu.

Verſ. 18. Pro iuſto datur impius. LXX. *Expiatio iuſti eſt impius.* Fit aliquando, vt vno, aut paucis peccantibus, tota Reſpublica ſupplicio afficiatur. Vt ergo iuſtis ſeu innocentibus ſalus ſit, plectendus is, qui peccauit, vt hac quaſi victima cæſa, Domini furor conquieſcat. Experti ſunt hoc Iſraëlitæ, cum Acham furatus eſt de anathemate contra Dei præſcriptum; eo enim lapidibus obruto, *auerſus eſt furor Domini ab eis.* Ioſ. 7. Igitur *pro rectis* incolumitet aſſeruandis *iniquus* plectatur. * O quoties tota perit, aut grauiſſimis incommodis Reſpublica afficitur innocens, eo quod iniqui a Iudicibus permittuntur incolumes!] •

Reſpublica innocens à Deo plectitur, quia Iudices negligunt plectere impios.

Verſ. 19. Melius eſt habitare in terra deſerta vbi feræ deſæuiunt, *quàm cum muliere rixoſa, & iracunda.* * Ira enim ſuper iram mulieris neque in leonum, aut tygridum habitaculis inuenietur.]

Satiùs habitare cũ leonibus, quam cum muliere iracunda.

Verſ. 20. Theſaurus deſiderabilis, ſeu aurum & argentum, cuius deſiderio accenduntur auari, *& oleum*, ſeu odorata vnguenta, queis olim vtebantur Hebræi, vel ſimpliciter oleum, in quo non exigua diuitiarum pars illius æui conſiſtebat: eſt *in habitaculo iuſti. Et imprudens homo diſſipabit illud.* Iuſti parentes diuitias congregant, & imprudentes filij prodigè illis vtentes cito eas comminuunt. * Quotidie accidit, vt quas paulatim quis acquiſiuit opes, feſtinanter hæres ſine eius labore partas abſumat.]

Quas paulatim pater acquiſiuit opes, filius ſine labore partas feſtinanter abſumit.

Verſ. 21. Qui ſequitur iuſtitiam, & miſericordiam: inueniet vitam, iuſtitiam, & gloriam. Nullum enim homo rectum exerit opus quod ſpeciali præmio non muneretur: imò ſuperaffluenti. Ideò duobus illis particulis: *Miſericordiam*, & Iuſtitiam tres illæ reſpondent: *Vitam, Iuſtitiam, Gloriam.*

Verſ. 22. Ciuitatem fortium aſcendit Sapiens. Fit nonnunquam, vt munitæ admodum ciuitates conſilio, & aſtu capiantur, quas vis non potuit in oppugnantis poteſtatem redigere. Vnde Sap. 6. *Melior eſt Sapientia, quàm vires.* Vnde poſt aſcenſum in ciuitatem, *deſtruxit robur fiduciæ eius*, locum munitum, cui fidebat, & in quo ciues tutos ſe eſſe putabant. Nullum tam arduum aut difficile propoſitum, quod operantis Sapientia non aſſequatur.]

Superaffluenter Deus recta opera munerat.

Omne difficile propoſitum Sapientis operantis aſſequitur.

Verſ. 23. Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtijs animam, ſeu vitam *ſuam.* * Quot pericula, quot neces ex linguæ non frænatæ immoderatione prodiere!]

Multa pericula ex linguæ intemperãtia prodeunt.

Verſ. 24. Superbus, & arrogans vocatur indoctus, id eſt, ſtultus. LXX. λοιμός, id eſt, *Peſtilens, peſſimus*, Superbi & arrogantis viri agnatum epithetum. * Quid autem peſtilenti, aut peſſimo homini cum indocto, vt Septuaginta duo illis doctiſſimis Interpretibus idem eſſe videatur. *Indoctus & Peſtilens*, vel *Peſſimus?* Certè quia ſuperbia, & arrogantia, quod peſſimum, ac peſtilens vitium eſt, plerumque ex inſcitia, vel ſtultitia habet exortum.] *Qui* ſuperbus, indoctus quidem, *in ira operatur ſuperbiam*; proprium enim ſuperborum eſt, facilè excandeſcere, ſe læſos putant, aut ſuam exiſtimationem violatam eſſe credunt.

Superbia ex ſtultitia ortum habet.

Verſ. 25. 26. Deſideria occidunt pigrum, torquetur enim rei conſequendi deſiderio *nolunt enim quidquam manus eius operari, tota die concupiſcit, & deſiderat*: nunquam verò deſideriorum poteſt nanciſci executionem, cum ad ea manus admouere refugiat, quibus exequi poſſent. * Vnde piger ſuorum deſideriorum, & affectuum martyr eſſe conſpicitur.]

Piger ſuorum deſideriorum martyr eſt.

Verſ. 27. Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur

feruntur ex ſcelere, ſcilicet partæ. Vnde *Eccle.* 34. dicitur, *Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.*

Verſ. 28. *Teſtis mendax peribit.* Nam conuictus in iudicio, pœnis falſorum teſtium ſubiacebit. *Vir obediens loquetur victoriam.* Qui autem etiam ſententiæ Iudicis à falſo teſte decepti paret, tandem loquetur victoriam, emergente aliquando, vt ſolet veritate. * Cum veritas ſit lux, haud poteſt mendacij tenebris diu obrui LXX. transferunt. *Vir obediens cuſtoditus loquetur*, ſeu, vt alij exponunt, *Caute loquetur*, vt falſo teſti opponatur, qui temerè loquitur, nec diuinam offenſam, nec proximi iniuriam, nec proprium peccatum, nec eius pœnam cauens. * Vel *caute loquetur* verba immoderata contra falſum proferens teſtem. Commendabilis quidem vir, difficilimum namque eſt, eum, qui falsè accuſatur, cautè loqui.]

Veritas cum ſit lux, non poteſt diu mendaciorum tenebris obrui.

Difficile eſt, vt qui accuſatur falsò, non loqui contra accuſatorem.

Verſ. 29. *Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum*, ſeu procaciter in cœpto perſtat. *Qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.* ſi forte aliquando dixit, aliquid, quod proximo obeſſe videatur, & quod ipſe verum eſſe sincerè putauit agnoſcens errorem, eum ingenuè fatetur, & ſe deceptum fuiſſe proclamat.

Verſ. 30. *Non eſt Sapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Deum*, quod ſcilicet contra Dei diſpoſitionem poſſit præualere.

Verſ. 31. *Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.* Nulla ſine Domini auxilio potentia proficit. Quamuis enim Rex aliquis copioſo ſit equitatu inſtructus, proſperum ſucceſſum ſperare non poteſt, niſi ei Dominus opitulator adſit. *Fallax equus ad ſalutem &c.* Pſal. 32. * Vndè Catholicus Rex Philippus IV. piiſſimè, ac prudentiſſimè, dum exercitus noſtri ſunt cum hoſte confligaturi, vbique Imperij precationes efflagitat. Noſcit enim Regis eſſe præparare copias, equitatum colligere; militum fortiter dimicare; Dei autem elargiri victoriam.]

Regis eſt præparare exercitum, militum dimicare. Dei autem victoriam elargiri.

CAPVT XXII.

Salomon de cura boni nominis, de cordis mundicie, de miſericordia, de fiducia in Deum, hoc in capite differit.

1\. MELIVS eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ: ſuper argentum & aurum, gratia bona. 2. Diues & pauper obuiauerunt ſibi: vtriuſque operator eſt Dominus. 3. Callidus vidit malum, & abſcondit ſe: innocens pertranſit, & afflictus eſt damno. 4. Finis modeſtiæ timor Domini, diuitiæ & gloria & vita. 5. Arma & gladij in via peruerſi: cuſtos autem animæ ſuæ longè recedit ab eis. 6. Prouerbium eſt: Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea. 7. Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerantis: 8. Qui ſeminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ ſuæ conſummabitur. 9. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur: de panibus enim ſuis dedit pauperi. Victoriam & honorem acquiret qui dat munera: animam autem aufert accipientium. 10. Eiice deriſorem, & exibit cum eo iurgium: ceſſabúntque cauſæ & contumeliæ. 11. Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum regem. 12. Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam: & ſupplantantur verba iniqui. 13. Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum occidendus ſum. 14. Fouea profunda os alienæ: cui iratus eſt Dominus, incidet in eam. 15. Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam. 16. Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit. 17. Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientium: appone autem cor ad doctrinam meam. 18. quæ pulchra erit tibi, cùm ſeruaueris eam in ventre tuo, & redundabit in labiis tuis. 19. Vt ſit in Domino fiducia tua, vnde & oſtendi eam tibi hodie. 20. Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & ſcientia: 21. vt oſtenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis, reſpondere ex his illis qui miſerunt te. 22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras egenum in porta: 23. quia iudicabit Dominus cauſam eius: & configet eos, qui confixerunt animam eius. 24. Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo: 25. ne fortè diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ. 26. Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis: 27. ſi enim non habes vnde reſtituas, quid cauſæ eſt vt tollas operimentum de cubili tuo? 28. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. 29. Vidiſti virum velocem in opere ſuo? coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles.

COMMENTARII.

Non proſunt diuitiæ, cum perſona mala ex fama contemnitur.

VERS. 1. *Melius eſt nomen bonum,* ſeu bonam habere famam, *quàm diuitiæ multæ.* Quid enim diuitiæ proſunt ad hominis commoda, ſi atrita fama afficitur, qua perſonam neceſſum eſt ab omnibus deſpici:] *Super argentum, & aurum gratia bona*, ſeu hominibus, inter quos diues viuit, gratum eſſe, quod adipiſci nequit, qui mala ſeu ſanguinis, ſeu morum fama deturpatur.

Verſ. 2. Diues & pauper obuiauerunt ſibi: In Rebublica pauperes adſunt, & diuites, humilis fortunæ, ac diuites paſſim occurrunt. *Vtriuſque operator eſt Dominus*, naturali conditione pares ſunt. * Vnde non contemnendi pauperes, qui æquales natura, fortè moribus meliores exiſtunt.]

Non contemnat diues pauperem, æqualem naturâ, moribus fortaſsè meliorem.

Verſ. 3. Callidus cautus, prudens, *Vidit malum, & abſcondit ſe*, imminens periculum animaduertit, & ab eo ſe abſtrahere curauit. *Innocens* nimium ſimplex (Chald. *inſipiens*) *pertranſiit*, perrexit in eo, quod cœperat, *& afflictus eſt damno*, periculum non aduertens, vel non, vt debuiſſet, magni faciens, in id incidens afflictione eſt affectus. * Sapientis eſt, vel periculi vmbram maximè in materia conſcientiæ celeriter fugere.]

Vel periculi vmbrã prudens fugit.

Verſ. 4. Finis modeſtiæ Timor Domini. Pro *Modeſtia* in Hebræo eſt ענוה *hanauam* id eſt, *Humilitatis*, vt ſit ſenſus, Humilitatis finis, ſeu fructus eſt, hominis animum diuino timori ſubiectum reddere: ſicut effectus ſeu fructus ſuperbiæ eſt, hominem à diuino timore abſtrahere. Item humilitatis fructus eſt *diuitiæ, gloria, & vita.* Humilis enim præter timorem Dei diuitias, felicitatem, vitæ longitudinem, & gloriam adipiſcitur. * Et quandò vera humilitas non cunctis ſpiritualibus bonis, & plerumque temporalibus ſtipatur?]

Humilis omnibus bonis ſtipatur.

Verſ. 5. Arma & gladij in via peruerſi, multiplex periculi genus in impiorũ curſu reperitur. *Cuſtos autem animæ ſuæ longè recedit ab eis*, qui animam, ſeu vitam ſuam voluerit à periculis immunẽ cuſtodire, à via impiorum longè recedit.* Si cum impiis ineas ſocietatem, multis incommodis, quibus Deus illos aſſolet flagellare, tolerare cogeris.]

Recede ab impiis, ne eorum ſuppliciis, ſocietatis cauſa, efficiaris.

Verſ. 6. Prouerbium vetus, & verum *eſt*: *Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea.* Chald. *Imbue puerum, vel inſtilla puero doctrinam,* nempe eius æſtati conuenientem, ita vt capere poſſit; retinebit illam, etiam in ſenio. * Pueritiæ & adoleſcentiæ mores vel in ſenectute vigent. Adoleſcentia libidini addicta, turpem ſenectam connotat. * Hinc ediſcant parentes, quanti ponderis ſit, filios vel adoleſcentes bonis moribus informari. Nam

Adoleſcentia libidini addicta, libidinoſam ſenectam connotat.

Magna ſit cura parentibus in filiis inſtruendis.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.]

Verſ. 7. Diues, nequitiâ temporum, *pauperibus imperat.* * Quia magiſtratus dignis ſæpè non præparantur, & aliquandò emuntur.] * Frequenter verò diuites iudicantur ad regimina aptiores exiſtere; quia ſi diues ſis, Sapiens, & prudens, & rectus eſſe iudicaberis.] *Et qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœneratoris*, ſiue obnoxius eſt interuſurium ſoluere. * Quod quidem genus eſt ſeruitutis.

Magiſtratus diuitibus dantur aliquandò venales.

Diues cunctis dotibus ornati iudicantur.

Genus ſeruitutis, fœneratori interuſurium ſoluere.

Verſ. 8. Qui ſeminat iniquitatem, metet mala. Fructus enim ſparſo ſemini reſpondet. * Peccati fructus omnium malorum colligatio.] *Et virga iræ ſuæ conſummabitur.* Peccator hiſce malis obruendus peccati quidem meſſe; propterea quod ſeminauit iram, virgam ſcilicet, quâ alios opreſſit, & afflixit; ſeu virga poteſtatis ſuæ non pro iuſtitia, ſed pro iracundia ſua fuerit in ſubiectos abuſus, conteritur quidem, & affligitur à Deo ærumnis, qui alios iniuſtè conterit, & affligit.]

Peccati fructus omnium malorũ colligatio.

Qui alium iniuſtè conterit, à Deo iuſtè conteretur.

Verſ. 9. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. De panibus enim ſuis, non de alienis, dedit pauperi. * Non benedicitur, qui de bonis furto, vel iniuſtè acquiſitis, eleemoſynam gerit, ſed qui de propriis opibus inopi ſuccurrit.] *Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera: animam autem aufert accipientiũ.* Qui militibus dona, vel præmia largitur, eos excitat ad exerendas vires, vnde victoria comparatur: ab omnibus honoratur, & magni fit liberalis, & munificus: & ea dona accipientes ſibi deuincit, ſibi reddit obnoxios, etiam ſępè (proh dolor) contra æquum, & iuſtum. * O quàm potens, quàm valida, quàm omnia vincens munerum elargitio.

De propriis bonis eleemoſyna agẽda.

Quàm potens, quàm omnia vincens munerum elargitio.

Verſ. 10. Eijce deriſorem. LXX. λοιμὸν *peſtilentem.* Excute à te peſtilentem, qui domi omnia iurgiis, & contentionibus miſcet: & exiuit cum eo iurgium, *ceſſabuntque cauſa iurgij, & contumeliæ.* * Appoſitè deriſor *peſtilens* vocitatur: Nam aliorum actiones irridet, in familia, in Vrbe infecturam omnes ingerit peſtilentiam.

Deriſor eſt Reipublicæ peſtis.

Verſ. 11. Qui diligit cordis munditiam, ſinceritatem animi, & integritatem ab omni fuco, ac prauitate alienam, *propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum Regem*, ob ſincerum, ac verum ſermonem gratus Principi exiſtet. * Certè qui Regibus mendaciter, ac fucatè loquuntur ſtudentes adulationi pij Principis non callent ingenium, cui agnatum eſt, velle, vt ſibi in omnibus veritas, licet acida referetur.] * O tempora, quandò operculo, ſeu profundo ſilentio obruta veritate, curant proceres mendaciis Regum gratiam inire!]

Pio Regi agnatum eſt, velle, vt ſibi in cũctis veritas licet acida referetur.

Multi inmentò cuiat ex mendaciis Regum gratiam inire.

Verſ. 12. Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam. ſeu claram rerum omnium, quæ geruntur, notitiam habent: *& ſupplantantur verba iniqui.* Cum igitur omnia videat Deus, non illum latent iniquorum eiuſmodi Regem fallentium dola, & mendacia; ſed illis occurrit, & eorum conatus euertit. * Conatus eorum qui Regem mendaciis ſeducere curant, tandem referantur, & acriter puniuntur.]

Conatus eorum, qui mẽdaciis Regẽ ſtudent decipere, referantur, & puniuntur.

Verſ. 13. Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum occidendus ſum. Magna ſunt pericula, quæ perinde ac leonem timeo: haud expedit è domo procedere. * Proprium pigri hominis eſt in cunctis rebus leones, ſeu pericula ſomniare.]

Hominis pigri eſt in cũctis rebus pericula ſõniare.

Verſ. 14. Fouea profunda, os alienæ, ſeu blanditiæ adultera, vel meretricis: *cui iratus eſt Dominus* ob peccata & flagitia patrata, incidet in eam foueam, ſeu adulterio fœdari permittetur. * Luxuriei peccatum foueam eſſe tartaream non dubites, cui adulter, aut mæchator velut in-

Luxuriei peccatum tartarea eſt fouea.

ferno

Magnum eſt Dei iram documentum, & ſupplicium impij, cum in aliud crimen incidere permittitur.

ferno additur.] * Profectò peccatot à Deo permittitur in alia, atque alia crimina labi, vt poſteriora ſint pœna priorum. Graue enim admodum ſupplicium eſt ei, qui deliquit in vno, in alterum incidere peccatum: & manifeſtum irati Numinis documentum.]

Verſ. 15. Stultitia colligata eſt in corde pueri: & virga diſciplinæ fugabit eam. Cum ſtultitia, vel inſipientia puero tenaciter adhæret, caſtigatio, qua ad diſciplinam conformatur eam radicitus auellet. * Non deſperet parens, ſi filium ingenio hebetem aſpectarit: ea enim hebetudo aſſidua correptione ſuperatur.]

Ingenium puer laborans hebetudine, patris aſſidua correptione ſãdem acuitur.

Verſ. 16. Qui calumniatur pauperem, ſeu in eum calumniam confingit, aut excitat, *Vt augeat diuitias ſuas.* illius auferens calumnia ſubſtantiam: *dabit ipſe ditiori.* Permittet enim Deus, vt ditior ac potentior contra calumniatorem calumniam effingat, & diuitias proprias, quamque ex paupere ſubſtantiam iniuſte acquiſiuit, auferat in ſupplicium: vt in quo quis peccauit, per id puniatur.]

Per calumniã opes proprias amittet, qui per calumniam acquiſiuit alienas.

Verſ. 17. 18. Inclina aurem tuam, & audi verba Sapientum: appone autem cor tuum, non ſolum aures, *ad doctrinam meam. Quæ quidem pulchra erit tibi, cum ſeruaueris eam in ventre tuo, in tuis viſceribus, & redundabit in labijs tuis.* Pulcher, ſeu ſpectabilis eris iis, qui dignouerint, te acquirendæ Sapientiæ operam dediſſe: & ſcientia, quam audiendo Sapientes acquiſiſti, tuis in ſermonibus apparebit. Nam cordati, & Sapientes prudenter loquuntur. * Et quidem ex prudenti loquela facilè pectoris, ex quo profluit prudentiam, ac Sapientiam agnoſcimus.]

Ex prudenti ſermone facilè pectoris, ex quo profluit, Sapientiam, ac prudentiam agnoſcimus.

Verſ. 19. Vt ſit in Domino fiducia tua. Necte cum eo, quod dictum eſt proximè, *Inclina aurem tuam &c.* vt finis ſignificetur doctrinam audiendi, ſcilicet, vt per illam auditam & ſeruatam, in Domino quis ſecurè fidere poſſit. *Vnde & oſtendi eam tibi hodie*, id eſt, vt diſcas Deo fidere in horum Prouerbiorum ſententiis tibi Sapientiæ expreſſi neceſſitatem, & vtilitatem.

Verſ. 20. 21. Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter. Multipliciter te Sapientiam, vt in Deo fiduciam collocares, edocui, varia tradens documenta, & eadem frequenter inculcando, & repetendo, *in cogitationibus, & in ſcientia*, id eſt, cum magna rerum meditatione & cogitatione. *Vt oſtenderem tibi firmitatem*, ſeu res certas, ſolidam, doctrinam, & *veritatis eloquia tradens reſpondere ex his, illis, qui miſerunt te.* Id eſt, vt traditis à me dogmatibus, benè inſtructus, iis reſpondere poſſis, qui te ad diſcendum, vel ad negotium aliquod tractandum immiſére.

Verſ. 23. Non facias violentiam pauperi: quia pauper eſt, ex eo factus inſolentior; quia ſe ille non valeat vlciſci. Certè ex eo, quod pauper eſt, miſericordis potiùs eſt dignus. * Vel potiùs, quia pauper eſt, Dei gerit imaginem, qui in pauperibus egere, toties affirmat. Vnde vexationem pauperis in Deum reſilire, quis dubitet?] *Neque conteras egenum in porta*, cum ſcilicet in iudicio opprimens. Olim enim iuxta Ciuitatum portas prætoria aderant, vbi ius dicebatur. *Quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos, qui confixerunt animam eius.* Dominus pauperem defendet, pro ipſo pronuntians ſententiam, reque damnabit, ac puniet. Ne nimiùm inops affligentur in hominum iudicio iniuſtè damnati, ſupremi Iudicis tribunal appellent, qui eorum cauſæ aderit Aduocatus, & Iudex.]

Non eſt vexandus pauper, ne Deus in illo diuexetur.

Deus cauſarum pauperũ eſt Aduocatus, & Iudex.

Verſ. 24. 25. Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo: ne fortè *ſemitas*, ſeu mores *eius diſcas, & ſumas ſcandalum animæ tuæ*, ne ſcilicet tibi iraſcendi occaſionem præbeat, qua prouocatus in aliquod delictum incidas. * Difficile eſt amicitiam cum quolibet peccatore contrahere, & eius conſortio mores illius non ediſcere.]

Difficile eſt cum peccatore amicitiã inire, & eius non ediſcerẽ impietatem.

Verſ. 26. 27. Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, qui fideiubent: (Datur fides dexteram dexteræ iungendo, quod eſt manus defigere,) *& qui vades ſe offerunt pro debitis*, ſeu qui pro alio ſpondent. (Qui ſpondent in re capitali Vades, qui in re pecuniaria *Prædes* vocitantur. Sed noſter interpres vnum pro alio accipit.) *Si enim non habes vnde reſtituas, quid cauſa eſt, vt tollat operimentum de cubili tuo.* Cur in eas te conijcis anguſtias, vt creditore pecuniam à te repetente, cum ſoluendo non ſis, permittere cogaris, vt ipſa lectuli tui ſtragula auferat? * Fideiuſſor aduertat, die, quâ fideiubet ſe & cibo, & lectulo priuare. Plures vidi, ob fideiuſſionem vilem cibum oſtiatim petiiſſe, ſéque recepiſſe hoſpitalis ad lectulum.]

Fideiuſſores plerumq; cibo, ac lecto ſpoliantur.

Verſ. 28. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, ſeu fines agrorum, quos veteres pa xerunt, in alienam irrumpendo poſſeſſionem, & tenuiorem vicinum ſubmouendo: ſed retine terminos, *quos poſuerunt patres*, ſeu *proaui tui.* * Pars enim illa fundi, quam fraude, aut vi poſſideris, in fructiferam omnem reddet hæreditatem, totum fundum faciet ſterilem.

Pars fundi iniuſtè poſſeſſa infæcundum totum fundum reddit.

Verſ. 29. Vidiſti virum velocem in opere ſuo, ſeu ſtrenuè negotia tractantem, ac breui temporis ſpatio aptè expedientem? *Coram Regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles*, Rex eum ſibi aſciſcet, & opera illius vtetur, nec in famulatu virorum ignobilium hærebit: ſed ad honores, publicáque munera producetur. * Si temporarij Reges diligentem diligunt famulatum: quid cœleſtis Regum Imperator?]

Deus vult ſuis in famulatu rectè operandi diligentiam.

CAPVT XXIII.

Inter epulas linguæ cuſtodiæ inuigilandum, conſortia inuidorum vitanda, nimiis opibus non inhiandum acquirendis, alienis præcipuè minimè comparandas, cauendam crapulam, & luxuriam, Salomon conatur perſuadere.

1. QVANDO ſederis vt comedas cum principe, diligenter attende
quæ appoſita ſunt ante faciem tuam: 2. & ſtatue cultrum
in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam,
3. ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.
4. Noli laborare vt diteris: ſed prudentiæ tuæ pone modum.
5. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere:
quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum.
6. Ne comedas cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius: 7. quoniam in
ſimilitudinem arioli & coniectoris, æſtimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet
tibi: & mens eius non eſt tecum. 8. Cibos, quos comederas, euomes: & perdes
pulchros ſermones tuos. 9. In auribus inſipientium ne loquaris, quia deſpicient
doctrinam eloquij tui. 10. Ne attingas paruulorum terminos: & agrum pupillorum ne introëas:
11. Propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe iudicabit contra
te cauſam illorum. 12. Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba
ſcientiæ. 13. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non
morietur. 14. Tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.
15. Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum: 16. & exultabunt renes mei, cùm locuta fuerint rectum labia tua.
17. Non æmuletur cor
tuum peccatores: ſed in timore Domini eſto tota die: 18. quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua non auferetur.
19. Audi fili mi, & eſto ſapiens: & dirige in via animum tuum.
20. Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus
eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt: 21. quia vacantes potibus, & dantes
ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio. 22. Audi patrem tuum, qui
genuit te: & ne contemnas cum ſenuerit mater tua. 23. Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.
24. Exultat gaudio pater iuſti: qui
ſapientem genuit, lætabitur in eo. 25. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet
quæ genuit te. 26. Præbe fili mi cor tuum mihi: & oculi tui vias meas cuſtodiant.
27. Fouea enim profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus, aliena. 28. Inſidiatur in
via quaſi latro, & quos incautos viderit, interficiet. 29. Cui væ; cuius patri væ; cui
rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? 30. Nónne his, qui
commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? 31. Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè,
32. ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet.
33. Oculi tui videbunt
extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa. 34. Et eris ſicut dormiens in medio
mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clauo: 35. & dices: Verberauerunt me,
ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi: quando euigilabo, & rurſus vina reperiam?

COMMENTARII.

VERS. 1.2.3. Quando ſederis, vt comedas cum Principe, diligenter attende, quæ *appoſita ſunt tibi* fercula *ante faciem tuam* edenda: & *ſtatue cultrum in gutture tuo*, cohibe, ſcilicet, appetitum, & veluti cultro gutturi infixo, refrænare ſtude immodicam ciborum appoſitorum appetentiam. *Si tamen habes in poteſtate animam tuam*, ſi tamen tui compos es, & vales teipſum cohibere. Hebr. *Bahal nephes ſi dominus es animæ.* * Principum enim, ſeu procerum menſa ferculis abundans facilè ſolet in inuitatis animi dominium auferre, vt vix potentes ſint, gulæ appetitum infrænare. Si, inquam, tui potens es, *ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij*, ſeu cibus ſuauis, qui facilè

Menſa ciborum plena inuitatis aufert quodammodò poteſtatem, vt appetitum valeant infrænare.

lè comedentem decipit, vt cum ſe moderatè comediſſe putet, poſtmodum deprehendat, ſe temperantiæ fines prætergreſſum. Locus à multis ſacræ Euchariſtiæ accommodatur, queis conſentirem, ſi particula illa: *In quo eſt panis mendacij*, me non auerteret, in menſa enim Euchariſtica *verè eſt cibus, verè eſt potus* Leont. *Verus cibus, verus potus.*

Sic accede ad Euchariſticam menſam, quaſi poſt communionem eſſes iugulandus, vt accuratæ præparationi ſtudeas.

* Si autem adhuc velis de Euchariſtia exponi: cum ad ſacerrimam menſam acceſſeris vt comedas cum cœleſti Principe, ſeu (vt alij tranferunt) *Vt comedas Principem, ſtatue cultrum gutturi tuo*, comede ſcilicet, ac ſi poſt communionem iugulandus eſſes. Tunc enim comedes ad vitam, cum ea ſumpſeris cibum præparatione, qua illicò moriturus curares accedere.]

Panis Euchariſticus ſimul eſt gladius indignè ſumentibus.

* Et quidem ſacerrimus panis hic, inſtar Gedeonis volantis panis, ſimul eſt gladius iis, qui indignè ad menſam accedunt. Vnde indignus ſibi perſuadeat cultrum gutturi, ſeu animo ſtatuere exitialem, cum Euchariſticum panem indignus abſumit.]

Verſ.4. Noli laborare, vt diteris, ſed prudentiæ tuæ pone modum, prudentiæ inquam, vel induſtriæ, quâ homines in comparandis opibus vtuntur, de qua Dominus *Luc.* 16. ait: *Filij huius ſæculi prudentiores ſunt filiis lucis, in generatione ſua.*

Nimia circa opum acquiſitionem ſolicitudo taxabilis eſt.

* Nimia circa opum acquiſitione ſolicitudo, taxabilis procul dubio eſt; ingenerat enim animi deſidiam ad cœleſtes opes comparandas.]

Verſ.5. Ne igitur *erigas oculos tuos ad opes, quas non poteſt habere*, quantumuis eas conſequi expetas, etſi conſequutus eas fueris, haud poteris diu poſſidere, *quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum*, fugient à te opes, nec eas aſſequi poteris, non magis quàm aquilas altiſſimè deuolantes.

Opes pennatas difficilè quis poterit diu poſſidere.

* Opes alatæ ſunt, difficilè poterit quis eas diu poſſidere.] ſi verò prudentiſſimus vis, opes tuas vtiliter *ad cœlum*, inſtar in morem aquilæ deuolare, priuſquam à te fugiant, eas pauperum in ſinum transfer.]

Opes pauperi commiſſæ in cœlum vtiliter deuolant.

Verſ.6.7. Ne comedas cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius Hebr. *Ne comedas panem mali oculi.* Phraſi Hebræorum *bonus oculus* dicitur homo liberalis; *malus* verò *oculus* homo parcus, & inuidus Cum huiuſmodi homine ne comedas, licet enim te ad prandium inuitet, tamen quia ſordidè auarus eſt, dolet, cum ſua videt abſumi, nec liberali dat animo, ſed conuiuis illa inuidet, & ſi poſſet, ſubtraheret. *Quoniam in ſimilitudinem arioli, & coniectoris, æſtimat quod ignorat.* Cum enim menſæ aſſederis, intra ſe, quaſi futuri coniector, & diuinus cogitabit, & æſtimabit, quàm multum ſis comeſturus, & dum comedes, bolos, quos in os ingeres numerabit, anxius ne nimis multa abſumas. *Te eſtarà contando los bocados. Comede, & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecum.* Non ex animo hoc dicit, vellet enim, te potiùs parum comedere, & appoſitis eduliis parcere.

Inuidus parcus, miſer ac mendax eſt.

* Hoc quidem eſt hominis inuidi ingenium parcum, miſerum eſſe, atque mendacem.]

Verſ.8. Cibos, quos comederas, euomes, ſeu cum illiberalitatem illius animaduerteris, adeo inſuaues erunt tibi epulæ illæ, vt velles, ſi poſſes comeſtos cibos euomere. *Et perdes pulchros ſermones tuos*, mœſtitia occupatus, animus non poterit hilariter & amicè confabulari; ſed nihil magis optabis, quàm poſſe te inde ſubducere.

Verſ.9. In auribus inſipientium ne loquaris, ne cum inſipientibus ineas ſermonem: *quia deſpiciet doctrinam eloquij tui*, iudicans illam eſſe deliramenta.

Ruſtici ſubtiles Concionatoris conceptus deliramenta eſſe iudicant.

* Vt ediſcant Concionatores, rudibus hominibus ſubtiles conceptus haud eſſe proferendos; agricolæ enim rudes tunc iudicant ineptam ſtultámque fuiſſe concionem, cum eam minimè calluere.]

Verſ.10.11. Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas. Propinquus enim illorum fortis eſt, & ille iudicabit contra te cauſam illorum. Cum quis apud Iſraëlitas ad inopiam redactus, ſuam poſſeſſionem vendidiſſet, is, qui erat propinquior pauperis, poterat quod venditum erat, redimere. *Leuit.* 25. Caue igitur pauperis, & pupilli deſpecti quidem, ſubſtantiam poſſidere: fortem propinquum habet, qui fundum redimat, & iudicet eum, qui poſſidet iniuſtè.

Deus propinquus pauperis iniuria affecti redimit ab eo ablata, & raptorem iudicat, & punit.

* Quinam redemptor hic, qui ſimul eſt Iudex, & propinquus? Certè Deus, qui dicit, Quòd *minimis meis*, ſeu pauperibus *feciſtis, mihi feciſtis.* ipſe redimet ablata; quia Redemptor eſt, & Iudex potens & rectus inopum iniurias vlciſcetur.]

Verſ.12. Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, applica non ſolùm aures, ſed animum ad doctrinam, & *aures tuas ad verba ſcientiæ.*

Non proficit applicare aures ad Concionem, ſi cor non applicetur.

* Non proficit aures applicare ad Concionatoris doctrinam, ſi auditor ſimul præcordia non applicet.]

Verſ.13.14. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, correptionem, & caſtigationem: haud virgæ parcas; *ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur*, puerum flagella non occident.

Filij valetudini flagella non nocent.

Taxantur parentes, qui ſtultè filiorum amatores exiſtimant eorum valetudini flagella nocere: vnde contra Magiſtros aſſolent (ſæpè vidi) querulì inſurgere:] *Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno, de* ſepulchro, ſeu morte temporali, quam illum incurſurum timebas, & ſimul de æterna, vitia eius corripiens liberabis.

Verſ.15.16. Fili mi, ſi Sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum, ſi fueris Sapientiam adeptus, ita vt prudenter, & cordatè loqui, & agere valeas de tuis profectibus mirum in modum exultatione afficiar, túque ſimul gaudio perfrueris. Exultabunt profectò (rurſum dixerim) *renes* (ſeu cor) *mei, cum loquuta fuerint rectum labia tua*, ſeu cum te ex ſermonibus prudentibus omnes comperetint eſſe rectum.

Verba cordis affectus iudicant.

* Ex rectitudine enim cordis os loquitur recta, & animi affectus ex ſermonibus colliguntur.]

Verſ.17.18. Non æmuletur cor tuum peccatores, non imiteris peccatores, vel illis inuideas, etiamſi proſperè agere videantur: *Sed in timore Domini eſto tota die*, ſemper Dei legem obſeruando. *Quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua non auferetur*, per perſeuerantiam in Dei timore, habebis tandem quod modò ſpetas, perfrueris optatis.

Fallax peccatoris ſpes conſequendi, quod optat.

* Fallax peccatoris ſpes conſequendi, quod optat; à Deo enim irato quid expectabit iniquus?]

Verſ.19. Audi fili mi, & eſto Sapiens, & dirige in via animum tuum, fac ex doctrina, quam meo ab ore accipis, vt rectè incedas, ſemitis inſiſtendo iuſtitiæ,

Verſ. 20.21. *Noli eſſe in conuiniis potatorum, neque in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt.* Fuge menſam, vbi nimio potui meri, & immoderato carnium indulgetur edulio. *Quia vacantes potibus, & dantes ſymbola* (cum ſcilicet magis opiparum ſit conuiuium, quilibet ex conuiuis aliqua edulia conferunt in commune) *conſumentur*, ſeu redigentur ad inopiam: *& veſtietur pannis dormitatio*, id. eſt, negligentia, & ſomnus nimius, quo corripiuntur, qui crapulæ, & guloſitati ſe indulgent, eos faciet pannis (Hebr. *veſtibus ruptis ac laceris indui.* * Qui enim crapulæ indulgent, tandem abſumptis nummis, laceri, ac pannoſi oberrant.]

Qui crapulæ indulgent, laceri, & pānoſi aberrant.

Verſ. 22.23. *Audi patrem tuū, qui genuit te.* Eo quod à patre tuo genitus es, debes eius præceptis obedire. Et ne contemnas, quæ à patre didiciſti dogmata, *cum ſenuerit mater tua.* * Filij etenim viduæ, cum eam ſenio vident confectam, aſſolent liberiùs operari fragile correptionis frænum contemnentes.] Vel non contemnas matrem cùm ſenuerit memor, te cum anguſtiis ac doloribus fuiſſe enixam. * Nunquam contemnendi parentes, ſed maximè cum ſenes ſunt, & magis filiorum indigent adiutorio.] *Veritatem eme*, ſemper quidem pretioſam, & magnis ſumptibus laborum acquirendam: *& noli vendere Sapientiam!* cum Sapientiam adeptus fueris, noli eam à te abiicere, noli alienare *doctrinam*, *& intelligentiam* omnium theſaurorum pretioſiſſimam.

Solet filius matris viduæ & ſenis correptionem contemnere.

Parentes venerandi à filiis maximè in ſenectute.

Verſ. 24.25. *Exultat gaudio pater iuſti, qui ſapientem genuit lætabitur in eo.* * Mater aſſolet de filij externa pulchritudine exultare: pater verò prudens de ſanctis filij moribus, de Sapientia, qua actiones ſcit componere, gloriatur.] *Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet, quæ genuit te?* Tanta ſit morum tuorum pulchritudo, vt non ſolum pater tuus gaudeat, ſed & mater, ſeu genitrix tua ex corporis pulchritudine ad animi tranſiliat elegantiam, índeque vehementer exultet.

Matris eſt lætari de filij pulchritudine, patris autem de Sapientia.

Verſ. 26. *Præbe, fili mi, cor tuum mihi*, animum accommodans ad audienda, admittendaque, quæ ſum dicturus: *& oculi tui vias meas cuſtodiant*, & lumina mentis tuæ ſemper vias, quas tibi monſtrauero, obſeruent.

Verſ. 27. *Fouea enim profunda eſt meretrix*, in quam incautus, & non monitus miſerè decides. LXX. *Dolium perforatum eſt meretrix*, quod nemo poterit implere. * Meretrix namque haud facilè pecuniis impletur, ſed licet multa ingeras, adhuc plura deſiderat, & poſtulat.] *Et puteus anguſtus aliena*, è quo difficile poteris emergere.

Meretrix nūquam nummis impletur, inſtar perforati dolei.

Verſ. 28. *Inſidiatur via quaſi latro.* * Huiuſmodi enim mulierculárum amor, non eſt amor; ſed latrocinium; non enim cupiunt placere, ſed furari.] *Et quos incautos viderit, interficiet*, vita animi, aut etiam corporis priuabit. * Annon vidiſti meretricum occaſione innumera homicidia patrari.]

Meretricis amor, amor non eſt, ſed latrocinium.

Occaſione meretricum multa homicidia.

Verſ. 29. 30. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum?* Cuinam quæſo *væ* imminet, vulgo *Ai demi*, id eſt calamitas, quæ ſuſpiria triſtia admodum cordis excitat? cuiuſnam inquam patri *væ ay demi, ay demi?* Certè patri illius iuuenis, qui meretricis laqueo capitur, cuius vicem dolet, qui cum tanto genuit exitio. Cuinam verò rixæ periculoſæ? cuinam foueæ inquam incidat, dum caput ac pedes non ſatis officium ſuum exerunt? cuinam ſine cauſa vulnera, ferro gratis ſtricto; cuinam ſuffuſio oculorum, ſeu cœcitas mentis, corporiſque præparatur? *Nonne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* * Quàm vile ebrietatis vitium, ex quo tot, tam ſtultæ, iam ſine ratione actiones procedunt!] Igitur fili,

Ex ebrietate ſtultæ procedunt actiones.

Verſ. 31.32.33. *Ne intuearis vinum, quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius*, guſtus excitans appetitum. *Ingreditur blandè*, fauces delinit, & guſtui gratum eſt. *Sed in nouiſſimo mordebit, vt coluber.* Quemadmodum enim venenum totum corpus peruadit, illud ſtupefacit, & mortem conciliat: ita ebrietatem ſenſuum, ac mentis torpor ſequitur, vulnera, ac mors corporis, & animæ per peccatum: *& ſicut regulus*, ſeu baſiliſcus *venena diffundet.* * Certè regulus ſolo necat aſpectu: ergo vinum, *quando flaueſcit* ne intuearis, te enim vel aſpectu interficiet, ſi ex pulchro colore eius concipis ſuauitatem, & te excitas ad calicem exhauriendum. *Oculi tui videbunt extraneas*, Hebr. *extranea.* Si ebrietate afficiaris, viſa abſurda, oculis tuis obuerſabuntur, nec res vti ſunt, aſpicies. *Et cor tuum loquetur peruerſa*, quæ non decent loqueris, & quæ in corde retinebas arcana, peruerſa ſæpe, reſerabis.

Vinum reguli inſtar, ſolo necat aſpectu.

Verſ. 34 35. *Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clauo.* Mens enim fumida crapulæ caligine obſcuratur, nec ſenſus, ac eorum functiones regit: ſed mero æſtuans, & fluctuans ebrius, inconditè mouetur, loquitur, & agit. *Et dices: Verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi.* Dices, inquam cum crapulam edormieris, & euigilaueris: Vino ſenſibus obſtupefactis flagellatus & raptatus per ſolum nullo fui affectus dolore. *Quando* igitur *euigilabo*, ſeu ſurgam è lectulo, *& vina*, rurſum epotanda, *repetiam?* * En vnum è grauiſſimis ebrietatis malis, quod homines cùm intelligant, ſe propter vinum vſu rationis caruiſſe, ac ſenſuum: adhuc tamen bibendi teneantur ſtudio, & vix ebrietate diſcuſſa, repetunt calices, quibus rurſum inebrientur. Ita quidem vt in huiuſmodi homuncionibus vna ebrietas ſit ad alteram proxima diſpoſitio.]

Vna ebrietas eſt proxima ad alteram diſpoſitio.

CAPVT

CAPVT XXIV.

Docet nos Salomon, conſortia mala vitare, Sapientiæ ſtudere, oppreſſum iuuare, iudicare iuſtè, malum malo non reddere, nec indulgere otio.

1. NE æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis: 2. quia
rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labis eorum lo-
quuntur. 3. Sapientia ædificabitur domus, & prudentia ro-
borabitur. 4. In doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa
ſubſtantia pretioſa & pulcherrima. 5. Vir ſapiens, fortis eſt:
& vir doctus, robuſtus & validus. 6. Quia cum diſpoſitione
initur bellum: & erit ſalus vbi multa conſilia ſunt. 7. Excel-
ſa ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum. 8. Qui cogitat mala facere, ſtultus
vocabitur. 9. Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.
10. Si deſperaueris laſſus in die anguſtiæ: imminuetur fortitudo tua. 11. Erue eos,
qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.
12. Si dixeris: Vires non ſuppetunt: qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, &
ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, redderque homini iuxta opera ſua. 13. Comede,
fili mi, mel, quia bonum eſt, & fauum dulciſſimum gutturi tuo. 14. Sic & doctrina
ſapientiæ animæ tuæ: quam cùm inueneris, habebis in nouiſſimis ſpem, & ſpes tua
non peribit. 15. Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti, neque vaſtes re-
quiem eius. 16. Septies enim cadet iuſtus, & reſurget: impij autem corruent in
malum. 17. Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet
cor tuum, 18. ne fortè videat Dominus, & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam.
19. Ne contendas cum peſſimis, nec æmuleris impios: 20. quoniam non habent
futurorum ſpem mali: & lucerna impiorum extinguetur. 21. Time Dominum,
fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiſcearis: 22. quoniam repentè
conſurget perditio eorum: & ruinam vtriuſque quis nouit? 23. Hæc quoque ſa-
pientibus: Cognoſcere perſonam in iudicio non eſt bonum. 24. Qui dicunt im-
pio: Iuſtus es, maledicent eis populi, deteſtabuntur eos tribus. 25. Qui arguunt
eum, laudabuntur: ſuper ipſos veniet benedictio. 26. Labia deoſculabitur, qui
recta verba reſpondet. 27. Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum
tuum: vt poſteà ædifices domum tuam. 28. Ne ſis teſtis fruſtrà contra proximum
tuum: nec lactes quemquam labiis tuis. 29. Ne dicas: Quomodo fecit mihi, ſic
faciam ei: reddam vnicuique ſecundùm opus ſuum. 30. Per agrum hominis pi-
gri tranſiui, & per vineam viri ſtulti: 31. & ecce totum repleuerant vrticæ, & ope-
ruerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat. 32. Quod cùm
vidiſſem, poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam. 33. Parum, inquam,
dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conſeres, vt quieſcas: 34. & veniet
tibi quaſi curſor egeſtas, & mendicitas quaſi vir armatus.

COMMENTARII.

VERS. 1. 2. *Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis.* Periculoſa enim eſt & animo, & corpori eorum conſuetudo; *quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.* Vnde vel edoceberis ab eis rapinam, & fraudem, vel ſi in eis à Iudice deprehendantur eandem pœnam ob conſortium dare cogeris. * O quàm periculoſa animo, & corpori iniquorum ſocietas! }

Periculoſa animo, & corpori prauorum ſocietas.

R. P. Ant. de Eſcob. & Mend. in SS. Script. tom. V.

Verſ. 3. Sapientiâ ædificabitur domus, & prudentiâ roborabitur. Familia recta inſtitutione filiorum, reliquorúmque familiarium roboratur, ac creſcit feliciter per Sapientiam, ac prudentiam eius, qui illi præeſt. * Vndè quicumque familiarium defectus, familiæ præſidi erit attribuendus }

Quilibet familiariũ defectus attribuendus eſt præſidi domus.

Verſ. 4. In doctrina replebuntur cellaria, apothecæ, domus, officinæ, & cubicula appoſita diffluent abundantia, & ornatu ob patrisfamilias prudentiam & Sapientiam; vnde *vniuerſa ſubſtantia* domus *pretioſa* aderit, *& pulcherrima.*

Verſ. 5. Vir Sapiens fortis eſt, & vir doctus robuſtus,

buſtus, & validus. Quia licet corporis viribus ſit nonnunquam infirmior: tamen per Sapientiam, & prudentiam ita ſupplet fortitudinis defectum, vt facillimè ſubditorum renitentiam ſuperet, & contundat audaciam. * Prælati infirmi prudentia potentiſſima eſt ad ſubditorum duritiem emolliendam, contundendam audaciam.]

Infirmi Prælati prudentia potentiſſima ad duritiem ſubditi emolliẽdam.

Verſ. 6. Quia cum diſpoſitione initur bellum, & erit ſalus vbi multa cõſilia ſunt. Vis noſſe, quàm ſit potentiſſima ad gubernationem rectam ſubditorũ prudẽtia præſidis? Exemplũ tibi ſit initum bellum, in quo militum ordo, bellica diſciplina, conſilia, aſtus, & ſtratagemata, quæ per Ducis prudentiam, ac ſcientiam præſtantur, maximè proſunt ad victoriam. * Et quando victoria Ducis prudentiæ non debetur?]

Ducis prudentiæ, victoriæ debẽtur.

Verſ. 7. Excelſa ſtulto Sapientia, tam edito loco ſita eſt Sapientia, vt ad eam ſtultus pertingere non poſſit. Vndè *in porta non aperiet os ſuum*, publicis conſiliis, vel iudiciis non interit; quæ quidem Sapientiam, ac prudentiam requirunt.

Verſ. 8. Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur. Hebr. *Vir ſcelerum*, ſeu homo flagitioſus, & ſceleratus à cunctis habebitur. * Proprium enim ſtultorum eſt, vitiis laxare fræna; quia nec habet ſuæ ſalutis rationem, nec ponderat flagitiorum grauitatem.]

Proprium ſtulti, ſine fræno peccare.

Verſ. 9. Cogitatio ſtulti peccatum eſt, hoc eſt ſtultus, & ſceleratus de peccato patrando aſſiduè cogitat: *& abominatio hominum detractor.* * Qui enim audit abſenti alteri detrahentem, prudenter cogitat ſibi ab eodem detractore minimè parcendum, cum abſens extiterit.]

Omnibus abominabilis eſt detractor.

Verſ. 10. Si deſperaueris laſſus in die anguſtia: imminuetur fortitudo tua. Ex Hebræo Pagnin. *Remiſſus fuiſti in die anguſtia: anguſta fortitudo tua.* Eorum exigua eſt fortitudo, & patientia, qui ad quælibet aduerſa animo excidunt, & de meliori fortuna deſperant. * Certè in aduerſis quantumcumque horribilibus de meliori ſucceſſu deſperare exigui admodum animi eſt; rotati enim ſunt fortunæ proceſſus.]

Exigui animi eſt in infelici euentu de feliei deſperare.

Verſ. 11. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, ſi Innocentes eſſe compereris. * Nocentibus enim in aliorum exemplum agnatum debet eſſe patibulum.] *Et qui trahuntur ad interitum, liberare non ceſſes*, omnem adhibe diligentiam, ne pauper innocens exitiali ſupplicio addicatur. Quod monebat Dauid Pſal. 81. *Eripite pauperem, & egenum, de manu peccatoris*, qui eum iniuſtè damnat, *liberate.*

Nocentibus in aliorum exemplum agnatum eſt patibulum.

Verſ. 12. Si dixeris: Vires non ſuppetunt, ad liberandum innocentem, calumniatoribus reſiſtendo, & iis, qui eum iniuſtè opprimunt: *Qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit*, an verè excuſeris: *& ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit; reddétque homini iuxta opera ſua.* Hebr. *Qui ſeruat, vel cuſtodit animam tuam.* Nihil fallit Deum ſeruatorem, & cuſtodem animæ tuæ, cuius beneficio vt tu ab innumeris malis ſeruaris immunis: ita par eſt, vt tu etiam in aliis, qui periclitantur aſſeruandis ſis ſolicitus. * Hinc Religioſi, quorum ſpirituali incolumitati Deus ſpecialiter attendit, tenentur opem iis diligenter ferre, quibus mors ſpiritualis imminet.] Caue igitur ſi non geſſeris. Iudex enim, qui falli non poteſt dignoſcens te mendaciter excuſari, merito ſupplicio iratus afficiet.

Religioſi, quos Deus tam ſpecialiter ſeruat, tenẽtur proximo ſeruando à culpis incumbere.

Verſ. 13. 14. Comede fili mi, mel, quia bonum eſt; & fauum Dulciſſimum gutturi tuo. Appete fructus Sapientiæ, & cum eos adeptus fueris, illis fruere, quia animæ dulciores ſunt, quàm mellis fauus ſolet eſſe palato. *Sic ergo erit & doctrina Sapientiæ animæ tuæ; quàm cum*, poſt exanthlatos labores, *inueneris*, ſeu aſſequutus fueris, *habebis in nouiſſimis ſpem* æternam vitam aſſequendi, *& ſpes tua non peribit*, ſed gloria potieris. * Nec dubium Sapientiam conferre admodum morituro ad actus doloris, & amoris eliciendum, ex vberiori malitiæ criminis cognitione, & æterni contemplatione ſtatus.]

Sapientia proficit admodum in mortis articulo ad animi aptiorem diſpoſitionem.

Verſ. 15. Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti. Ne ſtudioſa obſeruatione ſtudeas in iuſto, qui pacatè cum omnibus viuere conatur, inuenire, quod carpas, dolis ad hoc inſtructis. Nam licet leuia quædam in eo deprehendi fortè poſſint errata, ſine quibus hæc vita non ducitur; non autem facilè aliqua grauis culpa in eo inuenietur. Idcóque *neque vaſtes requiem eius.* * O quanta in domo, in communitate Religioſorum inquietudo adeſt, dum aliquis vel ex zelo falſo plerumque, vel ex inuidia, vel ex odio aliorum, actiones veſtigare ſatagit, qui quidem ſi errata leuia admittunt, graui tamen delicto abhorrent maculari!]

Religioſis communitatis eſt quietudo grauis, cum quis aliorum errata veſtigare ſatagit, ex plano zelo.

Verſ. 16. Septies enim cadet iuſtus, & reſurget. Nomine *iuſti* verè ſeruato, cadet ſæpè ſæpius multa leuia piacula committens, & reſurgit velociter. *Impij verò corruent in malum*, diu enim in peccato perſiſtunt. * Nam cum ſit onus grauiſſimum velocem impedit reſurrectionem, maturæ obſtat pœnitentiæ.

Graue onus lethalis peccati veloci obſtat pœnitentiæ.

Verſ. 17. 18. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius non exultet cor tuum: Cum videris inimicum in graue piaculum incidiſſe, ne exultes. *Ne fortè videat Dominus, & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam.* Ne fortè Deus qui videt, & cui tuus prauus diſplicuit affectus, iram, quam exeruit, permittens illum in peccatum excidere: in tuum caput transferat, te permittendo ſimili, vel grauiori crimine fœdari. * Qui de peccato exultat alieno, ſimile peccatum patrare permittitur.] * Horribile profectò ſupplicium eſt tartari vincens diritatem, dum peccator ex vno crimine in aliud incidere permittitur.]

Qui de peccato alieno gaudet, ſimile patrare permittitur.

Horribile ſupplicium eſt, permitti peccatorem, ex vno crimine in aliud incidere.

Verſ. 19. 20. Ne contendas cum peſſimis, nec æmuleris, aut imiteris impios, vel inuidia aut zelo ex eorum fælicitate commouearis. *Quoniam non habent futurorum ſpem mali.* Licet fortaſsè nunc abundent, non ſperant, ſeu habent reſpectum ad futuram mutationem. *Nihil enim inuenient omnes viri diuitiarum in manibus ſuis* Pſal. 75. Vnde *& lucerna* huiuſmodi *impiorum extinguetur*, ſeu fulgor, qui ex opibus eis nunc procedit, inopiæ inſperatæ tenebris deperibit. * Impios enim Deus aſſolet hîc plectere inopia, quæ quidem eis grauiſſimum eſt ſupplicium, cum nequeant inopiâ preſſi, difficiles capeare voluptates.]

Graue ſupplicium eſt impio, qui opibus abũdauit, inopiâ premi.

Verſ. 21. 22. Time Dominum, fili mi, & Regem. Dominum quidem, quia potens eſt animam, & corpus in gehennam perdere: & Regem qui in terris Dei agit vicarium: *& cum detractoribus*, qui Dei, Regíſque mandatis detrahunt, malè de iis loquentes, & ad illorum contemptum alios incitantes, *non commiſcearis.* Quoniam repentè

exurget

exurget perditio eorum, ſubitò Deus in detractores huiuſmodi animaduertet: *Et ruinam vtriuſque quis nouit?* Nemo quidem; quia ſubitò, & inopinatò inferetur vtrique detractori, (nempè illi, qui contra Dei præcepta, & ei, qui contra iuſſa Principis prauè loquutus eſt,) ruina. * Cum igitur Rex Dei ſit vicarius in terris, qui detrahit Regi, æquè videtur iuſtè puniri, ac ſi contra Deum murmur excitaret.]

Qui detrahit Regi, quaſi Deo detraheret, reputatur, & punitur.

Verſ. 23. *Hæc quoque Sapientibus* enuncio dogmata, quæ addiderim; inſipientibus enim nihil prodeſſet dictitari. *Cognoſcere perſonam in iudicio*, ſeu perſonam accipere, quia diues, quia propinquus, quia amicus, *non eſt bonum*, ſed malum omnino.

Verſ 24. *Qui dicunt impio: Iuſtus eſt.* Malum eſt etiam aſſerere, impium eſſe iuſtum. Iſa. 5. *Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus.* Meritò *male dicent* eiuſmodi adulatoribus *populi, & deteſtabuntur eos tribus*, aut *gentes*, vt LXX. transferunt. * Quid deteſtabilius, quàm iuſtam facere adulatione iniquitatem in virtutis iniuriam?]

Deteſtabile, facere iuſtã iniquitatem in virtutis iniuriam.

Verſ. 25. Qui arguunt eum, laudabuntur: qui impium redarguunt, & ſontem inuentum pro merito puniunt, *laudabuntur* à cunctis, qui illius laudatores deteſtabantur: *& ſuper ipſos veniet benedictio*, à Deo, & ab hominibus benedicentur.

Verſ. 26. *Labia deoſculabitur, qui recta verba reſpondet.* Iudex, qui ſine acceptione perſonarum, quod æquum eſt, pronunciat: & generatim quiſquis togatus, ſanè, & ſapienter reſpondet: admittetur ad oſcula, ſeu ad arctam aliorum amicitiam. * Rectitudo enim, & vrbanitas conciliat amicitias.]

Rectitudo, & vrbanitas conciliat amicitias.

Verſ. 27. *Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: vt poſtea ædifices domum tuam*, Prius para *foris*, ſeu *in vico* (vt Hebr.) negotiationem tuam, agrum ita verſare ſeu colere cura, vt vberes ex eo fructus colligas: & poſt hæc poteris ædificationem domus inire. Quaſi diceret: Priuſquam ad fabricam nouæ domus animum adiicias, compara tibi ſufficientes diuitias, idque vel negotiando in vicis & Vrbibus, vel agriculturam ruri exercendo: nam ædificia ſumptus ingentes poſcunt. * Vulgari explicabo parœmia, *Las obras de las ſobras.* Stultus planè qui domum curat ædificare, cum vix habeat quo domeſtici eius alantur.]

Stultè quis curat domũ ædificare, cũ vix habeat quid domeſtici comedant.

Verſ. 27. Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum. Hebr. *Gratis*, Vatabl. *Temerè.* Ne præter meritum proximi, vel ſine vrgenti cauſa ſocium, vel amicum tuum, obiecto temerè crimine vel contumelia, ſeu apud Iudicem, ſeu apud conciues traducas vel accuſes. *Nec è contrà lactes quemquam*, ſeu aduleris cuiquam *labiis tuis.* * Quaſi æquale ſit quodammodo vitium aliquem falsò accuſare, ac eum adulatione decipere.] LXX. loco illius particulæ, *Ne ſis teſtis, fruſtra* legunt: Ne ſis teſtis falſus. Pulchrè planè. Teſtis enim falſus fruſtra accuſat proximum, cum agnatum ſit mendacio tandem manifeſtari.] Vnde accuſatus abſoluitur.]

Quaſi æquale quodammodò vitiũ eſt, aliquem falsò accuſare, ac adulatione decipere.

Teſtis falſus fruſtra accuſat quia eius mendacium manifeſtatur.

Verſ. 29. *Ne dicas: Quomodo fecit mihi, ſic faciam ei: reddam vnicuique ſecundum opus ſuum.* Ne, quæſo, fili, ſuperbè iactites, Vlciſcar iniuriam: me diuexantem diuexabo, eius operans ad exemplum.

Verſ. 30. 31. *Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat.* Per pigritiam enim ſtultitiæ quidem agnatam culturæ agri & vineæ operam non expenderat: vnde pro meſſe vrticæ, pro vindemiæ fructibus ſpinæ colligendæ exponebantur: & ſi aliqui in vinea botri gratis adoleuerant, maceriæ reficiendæ incuria, viatorum ſiti dedére refrigerium.

Verſ. 32. *Quod cum vidiſſem, poſui in corde meo*, ſeu animum aduerti, vulgariter dicerem, *Hice reflexion, & exemplo* hominis pigri, & ſtulti *didici diſciplinam. Eſcarmente en caneza agena* * Magis enim ſtultus eſſem, ſi ex eiuſmodi alienis malis cautionem non ſumerem.]

Stultus eſt, qui ex alienis malis nõ ſumit cautionem.

Verſ. 33. *Parum, inquam*, ſeu dixi, *dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conſeres, vt quieſcas.* id eſt, etiamſi parum dormias, aut etiam ſolummodò dormites (quod accidit cum in ſomnum proni nondum autem dormimus) & manus complices *ad pectus* (ſic Hebr.) de more quieſcere curantis: *Veniet tibi quaſi curſor egeſtas, & mendicitas quaſi vir armatus.* Quaſi curſor, inquam, qui lentè progredienti ſubitus, & inopinatus ſuperuenit: & quaſi vir armatus, cui non valeas reſiſtere. Si egeſtas ſuperuenit homini parum dormienti, & modicum dormitanti quid eis accidet qui interminabili pigritiæ ſopore corripiuntur? * Nec dormitare modicum debet, qui expetit ab egeſtatis incommodis liberari.]

Nec modicum dormitare debet, qui vult ab egeſtatis incommodis liberari.

CAPVT XXV.

Oſtendit Salomon, in quo gloria Dei, ac Regum ſita ſit: ſuadet, pietatem, humilitatem, aliaſque ſectare virtutes, quæ variis metaphoris adumbrantur.

1. HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ Regis Iuda. 2. Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regum inueſtigare ſermonem. 3. Cœlum ſurſum, & terra deorſum, & cor Regum inſcrutabile. 4. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum. 5. Aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius. 6. Ne glorioſus appareas coram Rege, & in loco magnorum ne ſteteris. 7. Melius eſt enim vt dicatur tibi: Aſcende huc; quàm vt humilieris coram principe. 8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito: ne poſteà emendare non poſſis, cùm dehoneſtaueris amicum tuum. 9. Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretũ extraneo ne reueles: 10. ne fortè inſultet tibi cùm audierit, & exprobrate non ceſſet. Gratia & amicitia liberant: quas tibi ſerua, ne exprobrabilis fias. 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo. 12. Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem. 13. Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei, qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit. 14. Nubes, & ventus, & pluuiæ non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens. 15. Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam. 16. Mel inueniſti, comede quod ſufficit tibi, ne fortè ſatiatus euomas illud. 17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando ſatiatus oderit te. 18. Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium. 19. Deus putridus, & pes laſſus, qui ſperant ſuper infideli in die anguſtiæ, 20. & amittit pallium in die frigoris. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo. Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno: ita triſtitia viri nocet cordi. 21. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitierit, da ei aquam bibere: 22. prunas enim congregabis ſuper caput eius, & Dominus reddet tibi. 23. Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem. 24. Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigioſa, & in domo communi. 25. Aqua frigida animæ ſitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. 26. Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio. 27. Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum: 28. ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. 29. Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Hæ quoque parabolæ Salomonis* ſequuntur eas, quæ præceſſére. *Quas* quidem *tranſtulerunt* non ex vna in alteram linguam, ſed ex variis ſchedis, aut libris, in quibus ſparſim inuentæ ſunt, in vnum collegere *viri Ezechiæ* docti *Regis Iuda*, ſeu ſub Ezechia Rege, qualis fuit Sobna, qui in diebus Ezechiæ ſcriba fuit, hoc eſt, diuinæ legis peritus.

Verſ. 2. Gloria Dei eſt, celare verbum. Ad Dei maieſtatem pertinet rationes iudiciorum, & conſiliorum ſuorum abſcondere; cum enim ſit omnium Dominus, ſuperiorem, vel parem non habet, cui rationem reddere cogatur, *Et* è contra *gloria Regum inueſtigare ſermonem*, Decorum eſt Regibus ſuorum decretorum rationes & fundamenta inueſtigare, & in promptu habere, vt calumniatoribus poſſint ſatisfacere. * Tunc enim ſubditi decretis difficilibus obediunt libenter, cum vident iuſta, vtilique niti ratione.]

Difficilium decretorum Rex ſubditis rationē manifeſtet, vt facilius ipſi obediant.

Verſ. 3. Cœlum ſurſum, & terra deorſum, & cor Regum inſcrutabile. Vt difficile eſt, diſtantiam cœli à terra, ſeu cœli altitudinem, & terræ profunditatem veſtigare: ita Regis cor. Nam ſicut expedit, difficilium decretorum cauſas exponere, neceſſarium tamen eſt conſilia

lia circa gubernationem, circa expeditiones belli, & alia huiuſmodi ita ſecreta eſſe, vt à nemine indagari, ac comprehendi poſſint: alióquin irritæ excident, & à maleuolis euertentur. * O quot diſpoſitiones admodum vtiles irritas eſſe vidimus ob conſilij Regij teſerationem!]

Conſilium Regis ſecretum decet: alioquin eius vtilis corruet diſpoſitio.

Verſ. 4. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum de manu artificis, qui illud efformauit. Quemadmodum autem, cum aufertur rubigo ex argento, egreditur vas purum: haud aliter ſi è Regno impietas auferatur, purum erit per iuſtitiæ ſplendorem, ſtabile, ac firmum. * Mihi credite, ob iuſtitiam violatam, & ſcoriam vitiorum, quam Principes non curant à ſubditis auferre, Imperia florentiſſima corruere, totaque in rubiginem eſſe conuerſa.]

Ob ciuium peccata Regna corruunt.

Verſ. 5. Aufer impietatem de vultu Regis, ſeu à Rege: *& firmabitur iuſtitia thronus eius.* Et Regis ſanctitate Imperium obfirmabitur feliciſſimum. * Preme illud. *Aufer impietatem de vultu Regis* Bellè dixit *de vultu.* Nam eum in vultu, hoc eſt in manifeſto piacula Principis exponuntur ſubditorum ſcandalo: magis excitant Dominum ad ſupplicium. Magnum Reipublicæ incommodum, Regem non eſſe purum: ſed maximum procul dubio eſt, cum ad *vultum* prodit impuritas ad exemplum.]

Maximum Regni incommodum cum Regis peccata prodeunt in publicum.

Verſ. 6. Ne glorioſus (LXX. Superbus) *appareas coram Rege: & in loco magnorum ne ſteteris*, ſeu coram Regni proceribus, & in loco eis deſtinato, ac debito. Fuge ambitionem.

Verſ. 7. Melius eſt enim, vt dicatur tibi: Aſcende huc, hunc locum mihi debitum occupa, (ex inuitantis proceris vrbanitate.) *quàm vt humilieris coram Principe*, de loco, quem occupaueras, deiectus.

Verſ. 8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò. Cum rixa aliqua fuerit inter te, & alterum excitata, ne ira correptus, ſi aliquod peccatum de illo notaueras, illicò proferas. *Ne poſtea*. extincta iracundia, *emendare non poſſis, cum dehoneſtaueris amicum tuum*, cuius defectus debueras amicitiæ iure operire. * Muliebris equidem Ingenij eſt non virilis, cum rixantur, ſuos inuicem reſerare defectus.]

Muliebris ingenij non virilis eſt, cum rixantur, ſuos inuicem defectus publicare.

Verſ. 9. 10. Cauſam tuã tracta cum amico tuo, & ſecretum extraneo ne reueles: ne fortè inſultet tibi, cum audierit, & exprobrare non ceſſet. Ne ſcilicet exprobret obiiciendo dedecus aliquod tuum, quod illi tanquam amico, conſilij capiendi cauſa, communicaueris. * Prudens enim difficulter amico ſuum ſecretum referat; ne forte verus amicus non exiſtat. Igitur imprudens omnino oſtendetur, qui extraneo manifeſtat.]

Imprudens eſt, qui ſecretum ſuũ extraneo referat.

Gratia, & amicitia liberant: quas tibi ſerua, ne exprobrabilis fias. Vera amicitia, & bene apud alios fundata gratia ab hoc te liberabit incommodo: has tibi confirma. Nam ſi te amicus ex corde dilexerit, & apud reliquos, queis cum agis, gratioſus exiſtis: omnia, quæ ad tuum dedecus pertinere poterunt, cautè vitabunt. * Aptiùs dixerim, *Ne vilis fias.* Qui enim vero amico, & gratia apud cunctos fultus non eſt, parui fieri ſolet.]

Sine vero amico, & gratia apud populũ, parui quiſque æſtimatur.

Verſ. 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo. Vt mala aurea argenteis lecti columellis impoſita ob operis elegantiam aſpicientes delectant: ita quæ Sapienter, & opportunè dicuntur, audientes oblectant, & dicenti ipſi decus addunt.

Verſ. 12. In auris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit Sapientem, & aurem obedientem. Quemadmodum margaritum fulgens in aurem auream, cui inſeritur, admodum ornat: ita monitum Sapiens exornat aurem obedientem, quæ ſcilicet corripientem exaudit. * Preme illud: *Qui arguit Sapientem.* Nemo tam Sapiens in operando, qui non habeat in quo argui, vel corripi poſſit.]

Nemo tam Sapiens in operando, qui non habeat in quo corripi poſſit.

Verſ. 13. Sicut frigus niuis in die meſſis, ità legatus fidelis ei, qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit. Tempore æſtiuo frigus, qui ex appoſita niue, potui communicatur, haurientem refrigerat, ac lætificat. Haud aliter fidelis legatus, cum proſperam expeditionem eorum, ad quæ miſſus fuerat, mittenti manifeſtat.

Verſ. 14. Nubes, & ventus, & pluuia non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens. Quemadmodum aliquando nubes cœlum tegunt, & venti ingruunt, & ſtrepunt tonitrua, & tamen deſiderati imbres in terram non profunduntur: haud aliter iactabundi quidam homines multa pollicentur parum, aut nihil præſtant. * Cum audieris igitur aliquem multa polliceri, ſcito, nulla impleturum.]

Cum audieris, aliquem multa polliceri, ſcito, nulla impleturum.

Verſ. 15. Patientia lenietur Princeps: petitor, ſeu candidatus, qui aliquod ambit officium, aut donum à Rege, patienter perſeuerans in petitione, licet ſæpius repulſam tulerit, tandem duritiem Regis lenit ex patientia, & optatis potitur.] * Quid non à cœleſti Rege perſeuerans patienter in precibus, aſſequetur?] Et lingua mollis confringet duritiam. Sic *Cap. 15. 1. Reſponſio mollis frangit iram.*

Patienter ſufferens Regis repulſã, qui aliquid honoris, vel opũ ambit, tandem conſequitur: Quid à Rege cœleſti non aſſequetur precibus inſtans?

Verſ. 16. Mel inueniſti, comede quod ſufficit tibi: ne fortè exſatiatus euomas illud. Modum adhibe in omnibus, ac præſertim in iis, quæ ſenſus oblectant. * Nimium enim ſenſuum oblectationi indulgere, graui corporis ac animi morbo, nauſeam aſſolet excitare.]

In omnibus, præcipuè in iis, quæ ſenſũ oblectant, modus adhibendus.

Verſ. 17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui: nequando ſatiatus, oderit te. Nimia enim ad domum aliorum ingreſſio faſtidium ingenerare ſolet, & odium. * LXX. *Ratè induc pedem in domum proximi.* Hebr. *Pretioſum fac pedem tuum.* Qui frequenter alium inuiſit, viſitationem, quam pretioſam & æſtimabilem poterat offerre, vilem & contemnendam prodigus exponit.]

Rara viſitatio pretioſa eſt, & æſtimabilis: frequẽs verò vilis, & contemnenda.

Verſ. 18. Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, homo, qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium. Imò iaculo, gladio, & ſagitta dirior, hæc enim inſtrumenta corpus vulnerant, & occidunt: teſtimonium verò falſum animum exitiali vulnere afficit. * Qui honoris vitam æſtimat, eliget ſagittà configi potius, quàm famam modica affici læſione.]

Qui honoris vitam æſtimat, eliget potius ſagittâ configi, quàm famã vulnerari.

Verſ. 19. 20. Dens putridus & pes laſſus, qui ſperant ſuper infideli in die anguſtiæ. Nam vt dens putridus cibos molere nequit, ſed potius ſi illo vtaris, dolorem excitat: ita qui ſpem collocat in infideli amico. Eodem ſpectat pedis laſſi ſimilitudo fatigati ſcilicet podagra, (v. gr.) quo fruſtrà quis nitatur. *Et amittit pallium in die frigoris.* Fruſtrà ſperat, & ſe tunc deſtitutum animaduertit, cum maximè illius ope indiguiſſet; ſicut pallio hyeme pallio ad frigus arcendum

dum indigemus. *Infideli*, ait. Nam fidelis amicus calamitatis tempore non recedit. * Vnde ſi de fidelitate amici vis periculum facere, annota, num anguſtiæ, ægritudinis, aut inopiæ tempore ſolus exiſtas.] *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo.* R. Dauid putat *nitrum* eſſe alumen, quo lana dealbatur; aut ſaponem, quo dealbantur veſtes. Caiet. ait veſtes ſapone non mundari, ſi ei addatur acetum. Qui ergo cordi malis vehementer afflicto rationes conſolationis importunè inculcat, dolorem non magis abſterget, quàm eluantur è veſtibus maculæ ſapone & aceto. *Cordi peſſimo* Hebr. *Cordi malo*, id eſt mœrenti. *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno: ita triſtitia viri nocet cordi*, illud ſcilicet cutis exedendo.

Fidelis amicus afflictionis tempore non recedit.

Verſ. 21. 22. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis ſuper caput eius, ſeu ignitos carbones non iræ, aut vindictæ: ſed charitatis, & amoris, quæ eum inflammet ad redamandum. * Quomodò omnia non vincat charitas, ſi vel inimicum truculentum dulciſſimum transfert in amicum?] Vel ſi velis carbones illos non ad charitatis ardorem, ſed ad vindictæ ignem referri, qui bonum pro malo inimicis reddit, ita eum torquet, ac ſi ignitos ſupra caput eius carbones ſpargeret. Abſit autem, vt vindictæ affectu inimico beneficia conferas.] Et *Dominus reddet tibi* cœleſte præmium, qui prædicat, inimicos eſſe diligendos.

Charitas omnia vincit.

Benefacere inimico, eſt illum diuites torquere.

Verſ. 23. Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem. Vt aquilone nubes, è quibus imbres diſſipantur: haud aliter obloquutiones de abſentibus triſti audientis facie aſſolent conticeſcere. Non enim murmuratio, aut detractio habet locum, cum auribus ſecundis non excipiuntur.]

Murmuratio diſſipatur, cum triſti facie auditur.

Verſ. 24. Melius eſt ſedere in angulo domus, quàm cum muliere litigioſa, & in domo communi. Domum communem vocitarim publicum hoſpitium, quod recipiendis agentibus iter exponitur; cuius habitatio moleſta aſſolet eſſe hoſpitibus, ob varia quæ inibi patiuntur incommoda. Senſus igitur eſt. Satius quidem angulo domus hæreſcere, ſeu *Viuir en vn rinçon*, & in domo communi, ſiue in communi hoſpitio ſemper habitare: quàm mulieris rixoſæ in habitaculo degere, eiuſque tragœdias paſſim excitatas exaudire. *Capite 21. 9.* aliter expoſui.

Verſ. 25. Aqua frigida animæ ſitienti: & nuncius bonus de terra longinqua. Vt hauſtus aquæ frigidæ eſt ſitienti gratiſſimus, ita bonus nuncius diu è longinqua regione expectatus.

Verſ. 26. Fons turbatus pede, & vena corrupta, ſeu vena aquæ pede turbata, aut infecta ſordibus eſt *iuſtus cadens coram impio.* Nam cum iuſtus aliquod labitur, in piaculum, eius fama ab impiis denigratur. * *Coram impio*, ait iuſti enim dolent vicem cadentis, eiuſque defectum ſatagunt operire, ſcientes ſtantem poſſe cadere.]

Impiorum eſt, iuſti cadentis piaculum publicare: id operis iuſtus.

Verſ. 27. Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum, quia licet ſit guſtui ſuaue, tamen immodicè ſumptum, valetudini officit, & grauat ſtomachum: *ſic qui ſcrutator eſt Maieſtatis, opprimetur à gloria.* Licet enim Maieſtatis diuinæ myſteria ſcrutari ſit ſuauiſſimum, tamen etiam in hoc, modus eſt ſtatuendus, ne huiuſmodi cibo pluſquam ferre poteſt pectus, grauati, rerum excellentia obruamur. * Vel in ſpiritualibus, modus eſt adhibendus. Vndè Sapiens alibi, *Noli eſſe nimium iuſtus*]

Vel in ſpiritualibus modus eſt ſtatuendus.

Verſ. 28. Sicut Vrbs patens, & abſque murorum ambitu: ita vir, qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum. ſimilis eſt loquax in cuſtoditæ Ciuitatis ambitu murorum carenti, ex qua quilibet, & quâ voluerit horâ poteſt exire, quia ſcilicet, verba temerè erumpunt, nec examinantur iudicio rationis, priuſquam proferantur. *Cohibere ſpiritum* eſt, loquendi intemperantiam moderari, * Si ergo loquax, eſt ſine cuſtodia Ciuitas, conſequens eſt, eius ingreſſum queiſcumque vitiis volentibus ingredi, patere.]

Loquax Ciuitas ſine cuſtodia cunctis vitiis offerens ingreſſum.

CAPVT XXVI.

A Sapiente edocemur, non ex altare ſtultum, non curare calumnias, cum ſtulto non ſtulteſcere, non indulgere pigritiæ, inepto honores non conferre, nobis minimè ſapere, bilingues non eſſe, adulatoribus non auſcultare.

1. QVOMODO nix in æſtate, & pluuiæ in meſſe; ſic indecens eſt
ſtulto gloria. 2. Sicut auis ad alta tranſuolans, & paſſer quò
libet vadens: ſic maledictum fruſtrà prolatum in quempiam
ſuperueniet. 3. Flagellum equo, & camus aſino, & virga in
dorſo imprudentium. 4. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtul-
titiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. 5. Reſponde ſtulto iux-
ta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. 6. Claudus
pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum. 7. Quo-
modo pulchras fruſtrà habet claudus tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum para-
bola. 8. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit inſipienti ho-
norem. 9. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti: ſic parabola in ore
ſtultorum

ſtultorum. 10. Iudicium determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat. 11. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum ſuum, ſic imprudens, qui iterat ſtultitiam ſuam. 12. Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens. 13. Dicit piger: Leo eſt in via, & leæna in itineribus: 14. ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo. 15. Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad os ſuum eam conuerterit. 16. Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. 17. Sicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. 18. Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: ita vir: qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus, dicit: Ludens feci. 20. Cùm defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcent. 21. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. 22. Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia; & ipſa perueniunt ad intima ventris. 25. Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata. 24. Labiis ſuis intelligitur inimicus, cùm in corde tractauerit dolos. 25. Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius. 26. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. 27. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. 28. Lingua fallax non amat veritatem & os lubricum operatur ruinas.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Quomodo nix in æſtate,* quæ maturandis frugibus nocet *& pluuia in meſſe,* quæ ipſam meſſem impedit: *ſic indecens eſt ſtulto gloria;* ineptè enim collocantur honorifica munera, cum inſipienti, qui illa malè gerit, conferuntur. * An indecentia hæc reſultet in ſtultum, an in conferentem ei honores? Profectò in conferentem potius refunditur, qui indecenter ſuo ſatisfecit officio. Indecens Princeps eſt, qui honorifica officia confert indigno.]

Indecens eſt Princeps qui ſtulto honorifica officia confert.

Verſ. 2. ſicut auis ad alia tranſuolans, & paſſer quò libet vadens: ſic maledictum fruſtrà, ſeu ſine cauſa *prolatum, in quempiam ſuperueniet,* ſiue iacietur. Maledicta, quæ ſine cauſa in aliquem iaciuntur, illi non obſunt, ſed ſimilia ſunt prætervolanti auiculæ, quæ non amplius apparet. * Vnde parentum maledictio filiis ſine cauſa iactitata nunquam habet effectum.]

Parentum maledictio filiis ſine cauſa iactitata non habet effectum.

Verſ. 3. Flagellum equo, & chamus aſino: & virga in dorſo imprudentium. Vt equus, & aſinus virga, & fræno indigent, quia ratione carent, & ſenſu reguntur: haud aliter imprudens flagello opus habet, quoad ea, quæ refugit, vrgeatur: fræno vt cohibeatur ab iis, quæ malè appetit. * Semper videris, imprudentem correptionis verba non intelligere, virga aliquando corrigi.]

Imprudens non verbis, ſed virga corripiendus.

Verſ. 4. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ſeu illius ſtultitiam imitando, dum contendit, dum conuitia effutit, dum vociferatur: *ne efficiaris ei ſimilis.*

Verſ. 5. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, id eſt, vt eius meretur ſtultitia, cum ſolidis rationibus conuincendo prudentibuſque arguendo ſermonibus. *ne ſibi Sapiens eſſe videatur;* ne ſcilicet, ſi taceas, videaris eius approbare ſtultitiam, vnde ſe prudentem præſumat exiſtere. * Cum ab imprudente, impudente quidem probrum exaudis, nó exeris impatientiæ piaculum: ſed potiùs charitatis effectum, illum modeſtè dum corripis.]

Modeſtè ſtultum corripere, te verbo pungentem, virtus eſt.

Verſ. 6. Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum. Pro verbo *Bibens iniquitatem* eſt in Hebræo, *Bibens damnum.* Non alius vtitur nuncio ſtulto, quam is qui claudus eſt; ita vt ipſe nullatenus ire valeat, & alium aptiorem haud habet miniſtrum. Ipſe tamen bibet damnum, ſeu errati ſui pœna afficietur ex inutili, & exitiali plerumque nuncij expeditione. * Nunquam non ſubit incommoda, qui ad cuiuſlibet negotij expeditionem miniſtro vtitur imprudenti.]

Semper dãna ſubit, qui ad negotia miniſtro imprudenti vtitur.

Verſ. 7. Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola. Quemadmodum claudus fruſtra, ſeu inutiliter tibias pulchras habet, cum eis vti bene non poſſit: ita non decet in ore ſtulti parabola, qui illa benè, & opportunè vti neſcit. * Stultum vocitatim Concionatorem, qui eloquens cum ſit, pulchráque proferat verba: haud ea ſcit auditorum moribus accommodare. Claudus ille eſt profectò pulchras inutiliter tibias habens.]

Claudus eſt Concionator, & ſtultus, qui pulchris vtitur verbis, & neſcit ea auditorum moribus applicare.

Verſ. 8. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit inſipienti honorem. Rem abſurdiſſimam ille gerit, qui indignum dignitatibus ornat: non minùs quàm faceret ille, qui pretioſum lapidem in aceruum communium lapidum proiiceret, quales cumuli ad ſtatuas Mercurij in biuiis, aut triuiis iuxta veterum conſuetudinem paſſim exponebantur, quos cumulos tranſeuntes lapidis alicuius acceſſione augebant. * Nec ineptè dixerim, honorare inſipientem, idem eſſe ac colere idolum.]

Honorare officiis inſipiẽtem idem eſt, ac colere idolum.

Verſ. 9. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti: ſic parabola in ore ſtultorum. Quemadmodùm ſi ſpinoſus ramus ſit in manu temulẽti, quo ille benè non vtitur, ſed ſeipſum illius tractatione cruentat, & alios etiam lacerat; ita parabola vel ſapiens dictum quo pungi quis poſſet, & ad virtutem ſtimulari, ſi in ore ſtulti adſit, qui opportunè eo vti non nouit, & ipſi, & audientibus nocumentum affert. * Spinoſa quidem eſt gubernationis, ſeu regiminis virga:

Spinea regiminis virga in manu inſipientis eum, & ſubditos cruentat.

quæ

quæ ſi inſipientis Iudicis manui tradatur, eum diriter ac ſubditos cruentabit.]

Verſ.10. Iudicium determinat cauſas : & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat : ſicut prolata Iudicis ſentētia, controuerſiæ & lites dirimunſut, & ſilentium litigatoribus imponitur : ita Sapiens, qui ſtulto ſilētium indicit, iras eius, audientiúmque ipſum componit, & ſedat.

Verſ.11. ſicut canis, qui reuertitur ad vomitum ſuum : ſic imprudens, qui iterat ſtultitiam ſuam. Quemadmodùm canis immundè iterùm comedit quod euomuerat : imprudens ſtultè locutus iterùm, atque iterùm repetit ſtultitiam epulum ei ſuauiſſimum.

Verſ.12. Vidiſti hominem Sapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit, inſipiens. Magis ſperandum de inſipienti aliquandò, id eſt de *improbo* (vt alij exponunt) quàm de ſapiente, & probo, qui ſibi talis videtur, & de ſua probitate, ac ſapientia ſuperbè effertur. Exemplo tibi ſit Phariſæus, & Publicanus. Vidi ſæpè improbum ad frugem recipi meliorem : rarò autem aſpexi eum, qui de ſua probitate, aut ſapientia præſumit, à ſeductione remoueri.]

Faciliùs eſt, improbū cōuerti, quàm de ſua probitate, aut Sapiētia præſumentem emendari.

Verſ.13.14. Dicit piger : Leo eſt in via, & leæna in itineribus. Omnia ſtulto difficultatibus plena, periculiſque obnoxia obiiciuntur : vndè *ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo,* ſed ſemper in eodem loco hæret; *ita piger in lectulo ſuo* manet otioſus.

Verſ.15. Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua, & laborat, ſi ad os ſuum eam conuerterit. Tanta pigro eſt incuria, vt admouens manum ad cibos accipiendos, illum etiam piget ad os manum admouere, vt corpus reficiatur.

Verſ.16. Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. Pigro ſuadet pigritia, ſe multis ſapiētibus ſapientiorem eſſe. Vulgariter liceat exponere, *Pienſa, que Sabe mas que los ſiete Sabios de Gracia.* Vnde prudentes non adit, vt illos conſulat. * Quid non pigritia mali ſuadebit auctori? Dum ergò ſe ſapientiorem eſſe putat, eligendo otio & quieti vacare, iis, qui negotioſam vtilem planè vitæ rationem elegerunt, inopia omnium incommodorum origine premitur.]

Quid non pigritia mali ſuo ſuadet auctori?

Verſ.17. ſicut qui apprehendit auribus canem : ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. Canis eſt animal, quod facilè irritatur, vndè auribus apprehenſus, dentes, ac rictum in eum, a quo tenetur, conuertit. Id quidem accidit, non ſemel iis, qui ſe rixis immiſcet, rixantium enim tela in ſe conuertunt. Hebr. *Sic qui tranſit, & iraſcitur in lite non ſua.* * Imprudens proculdubiò eſt qui irà affectus, & non vt aliorum extinguat iracundiam, rixis ſe immiſcet alienis.]

Imprudens eſt, qui iratus, & non vt aliorum ſedet iras, rixis ſe immiſcet alienis.

Verſ.18.19. Sicut noxius eſt, qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem, ſeu ad occidendum : *ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo ; & cum fueris deprehenſus dicit : Ludens feci.* Verùm ludentem feciſſe minimè crederetur. Nec enim ioco aut nugis attribuenda eſt actio, quæ alicui nocere poſſit. Iocus, qui nocet exitiali ſagittæ aut lanceæ comparandus. Hiſpanicum vulgare prouerbium. *No ſon buenas las burlas, que daran.*]

Iocus aut nugæ, quæ alicui nocent, nugæ nō ſūt, ſed ſagittæ.

Verſ.20. Cum defecerint ligna, extinguetur ignis : & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcent, cuius malitia iurgiorum ignis ſuccenditur, & accreſcit. Rarò videbis iurgia inter domeſticos vigere, quæ ex ſuſurronum iniquitate non prodierint.]

Suſurrones iurgiorum auctores.

Verſ.21. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem : ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. Quemadmodum carbo, ſi prunis ardentibus admoueatur, ignem concipit : non ſecus iracundus homo occaſione oblata facilè exardeſcit.

Verſ.22. Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, ac ſincerè prolata videntur : *& ipſa perueniunt ad intima ventris,* inteſtinum enim odium inter amicos, ac domeſticos ſolent ingenerare.

Verſ.23. Quomodò ſi argento ſordido, ſeu ab ſcoria non expurgato, vel ipſa ſcoria argenti *ornare velis vas fictile : ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata.* Quemadmodùm vaſi fictili, ac vili non malè conuenit vile argentum, ſiue ſcoria, quæ argenti quoddam eſt quaſi excrementum : ita benè ſociantur inter ſe labia tumentia, ſeu lingua arrogans, & cor malignum. Dignum planè patella operculum. * Profectò labiorum ſuperbia, verborum arrogantia ex corde peſſimo plerumquè procedit.]

Verborum ſuperbia & arrogātia ex peſſimo corde plerumquè procedit.

Verſ.24. Labiis ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. Verba cordis inimicitiam facilè manifeſtant. * Licet enim quis dolos occultare nitatur : tamen aliquæ ſceleris notæ in verbis, aut in vultu aut geſtibus ſolent exponi.]

Difficile quis cordis dolos occultabit.

Verſ.25. Quandò igitur huiuſmodi inimicus *ſubmiſerit vocem ſuam* blandiens ſubmiſsè, ac modeſtè loquendo, *ne credideris ei; quoniam ſeptem,* id eſt, *plurima nequitia ſunt in corde illius.*

Verſ.26. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio, ſeu multorum conuentu.* Nihil enim occultum, quod non reueletur, maximè cum impius id fraudibus operire affectat. Noli delinquere hoc prætextu : Nemo ſciet. Nam peccato agnata eſt publicatio.]

Peccato agnata eſt publicatio.

Verſ.27. Qui fodit foueam, incidet in eam; ſi eo conſilio fodit, vt in eam proximus incidat. * Id Dauid cecinit. *Pſal.7. Lacum aperuit, & effodit eum : & incidit in foueam, quam fecit.* Amanus lignum erigens Mardochæo tibi ſit in exemplum. *Et qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.* Hebraica vox גלל *galal rotare lapidem* ſignificat. Qui lapidem funda rotat, vulnerabitur eodem lapide ad ipſum recurrente.

In foueam incides, qui proximo paraſti.

Verſ.28. Lingua fallax non amat veritatem, ſi eam enim amaret fallaciis non læderet. *Et os lubricum operatur ruinas.* LXX. *Os ſine tegmine.* Alij *Os lene, molle, blandum,* ac proindè fallax. Alij Os, quod facilè loquitur, *nec fideliter ſeruat arcana.* Hoc quidem ruinarum, & incommodorum exiſtit occaſio. Grauiſſimæ ruinæ ex ſecreti violatione quotidie exoriuntur.]

Ruinæ quotidiè exoriūtur ex ſecreti violatione.

CAPVT

CAPVT XXVII.

Docemur, non procraſtinare, non vanè nos laudare, iram fugere, amicitiam fouere, adulationem deuitare, manſuetudine iram compeſcerè, curam noſtrorum gerere.

1. NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat
dies. 2. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, &
non labia tua. 3. Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed
ira ſtulti vtroque grauior. 4. Ira non habet miſericordiam,
nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?
5. Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus.
6. Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula
odientis. 7. Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro
dulci ſumet. 8. Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum
ſuum, 9. Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis
anima dulcoratur. 10. Amicum tuum,& amicum patris tui ne dimiſeris:& domum
fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul. 11. Stude Sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt poſſis exprobranti
reſpondere ſermonem. 12. Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia. 13. Tolle veſtimentum eius, qui ſpopondit pro
extraneo: & pro alienis, aufer ei pignus. 14. Qui benedicit proximo ſuo voce
grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit. 15. Tecta perſtillantia in
die frigoris, & litigioſa mulier comparantur: 16. qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit. 17. Ferrum ferro exacuitur, & homo
exacuit faciem amici ſui, 18. Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius: & qui cuſtos eſt domini ſui, glorificabitur. 19. Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium,ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. 20. Infernus & perditio nunquam implentur,ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles. 21. Quomodo
probatur in conflatorio argentum,& in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis. Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam. 22. Si
contuderis ſtultum in pila quaſi priſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo
ſtultitia eius. 23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui,tuóſque greges conſidera:
24. Non enim habebis iugiter poteſtatem:ſed corona tribuetur in generationem &
generationem. 25. Aperta ſunt prata,& apparuerunt herbæ virentes,& collecta ſunt
fœna de montibus. 26. Agni ad veſtimentum tuum: & hœdi, ad agri pretium.
27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos,& in neceſſaria domus tuæ,& ad victum
ancillis tuis.

COMMENTARII.

VERS.1. *Ne glorieris in craſtinum,* ſeu de craſtina felicitate aut fortuna: *ignorans, quid ſuperuentura pariet dies*; nam omnia quæ in craſtinum pendent, valdè incerta ſunt: & quotidiè vides rerum futurarum ſucceſſus inopinatis caſibus præpediri. * Chald. pro *Superuentura pariet dies* poſuit, *Hodierna pariet dies.* Fruſtrà tibi in craſtinum aliquid tibi temerè promittis, cum nec ſcias quid ſit demum vel hodierna die futurum. Quare ne vel ad horam differ de piaculis pœnitere.]

Non pro craſtinanda pœnitentia.

Verſ.2. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. * Laus enim proprio ex ore viteſcit. Et certiſſima egregia geſta in dubium ſaltem reuocantur.]

Laus ex proprio ore certa geſta in dubium adducit.

Verſ.3. Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena: Sed ira ſtulti, qui ſcilicet, ſine cauſa, ac moleſtè iraſcitur, *vtroque grauior.* Quia ſaxa & arenæ grauant corpus, ira autem ſtulti moleſta eſt ac grauis animo. * Moleſtiſſimum quidem eſt ſtulti irrationalem contentionem audire.]

Audire ſtulti contentiones, moleſtiſſimum.

Verſ.4. Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor, dum feruet,dum irati animus æſtuat. Et impetum hominis ſic *concitati* ferre quis poterit?

Verſ.5. Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus, qui nullo beneficio ſe prodit. * Et quidem verè non amat, qui amari non curat errata corripere.]

Verè non amat, qui amari errata non correpit.

Verſ.6. Meliora ſunt vulnera diligentis, ſeu ſeuera correptio, quàm fraudulenta oſcula odientis. * Ille enim vulnerando ſanat: hic verò leniendo exaſperat vulnus.]

Inimicus oſculo officit.

Verſ.7. Anima ſaturata calcabit fauum, qui iam ſatur eſt cibo, reiiciet, deſpitiet, faſtidiet vel ſuauiſſima fercula: *Et anima eſuriens etiam* cibum *amarum pro dulci ſumet.*

Verſ.8. Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir, qui derelinquit locum ſuum. Is qui ſtatum, & vocationem ſuam deſerit, multis incommodis, ac periculis ſeſe exponit: ſimilis quidem auibus, quæ cum è nido euolant, & huc illucque diuagantur, aut viſco capiuntur, aut aucupi cedunt in prædam. * Tales eſſe crediderim, qui ex ſecuro Religionis nido periculoſum volant ad ſæculum, miſera plerumquè tartarei aucupia præda.]

Qui è Religionis ſtatu remeat ad ſæculum, degit periculosè.

Verſ.9. Vnguento, & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur. Vt odoratis vnguentis & aromaticis cor hominis recreatur, ita mens anxia opportuno ſapientis amici conſilio.

Verſ.10. Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. Amicum tuum, quique ante fuit patris tui amicus, cuius amicitiam ne mors quidem diſſoluit, ne vnquam deſeras, aut dimittas, ſed pro viribus complectere: & in die afflictionis tuæ domum talis amici longo experimento probati potiùs adi opis, conſilij, aut ſolatij cauſa, quam domum fratris, vel propinqui. Iſtius enim & fides certior, & gratia promptior, & ſubſidium aderit opportuniùs. Propinqui te deſerent in anguſtia, in egeſtate: verus amicus nunquam deſerit.] *Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul* degens, longéque diſſitus: quem loci intercapedo non corpore ſolùm, ſed & animo à te diſtraxit. * Naturale hoc abſentiæ vitium dilecti admodum ingerere obliuionem.] Certè vicinitatis bonum quotidiana comprobat experientia.

In neceſſitate citiùs amicus, quàm propinqui ſuccurrit.

Abſentia ingerit animo obliuionem.

Verſ.11. Stude Sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum: vt poſſis exprobranti reſpondere ſermonem, vt ſi quis tibi crimen aliquod impingat, te ipſum poſſis à calumnia vindicare, & cauſam tuam defendere. * Erit tibi admodum vtile ad quietem, ad marſupium Aduocati patrocinio non indigere dum propriæ cauſæ Aduocatus exiſtis.]

Felix ſapiens qui ad ſuam cauſam alieno Aduocato non indiget.

Verſ.12. Aſtutus videns malum, ſeu à longè coniectans, *abſconditus eſt* ne læſionem incurrat: *Paruuli tranſeuntes*, ſeu imprudentes, qui incommoda non præuiderunt, nec abſcondi curarunt, *ſuſtinuerunt diſpendia* imminentis mali ſuſtinuerunt effectus.

Verſ.13. Tolle veſtimentum eius, qui ſpopondit pro extraneo, & pro alienis aufer ei pignus Qui pro extraneis & alienis fideiubet ſtultè, dignus eſt, vt creditor ei pro pignore vel veſtimẽtum auferat. Preme illa: *Pro extraneo. Pro alienis.* Nam fideiuſſor propinqui, vel amici non ita damnabilis obiicietur.

Fideiubere pro propinquo, vel amico non damnabile.

Verſ.14. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi de nocte conſurgens, quando ſomno proximus ille indulget, *maledicenti* ſimilis erit, creat enim moleſtiam ac ſi malediceret. * Taxantur qui importuno tempore aliquid faciunt.] Talis eſſet, qui nocturno tempore, cum dormiendum eſt, te laudaret; quamuis enim laus grata noſtris auribus ſoleat accidere, importunitas autem temporis eam moleſtam reddit.

Taxantur qui importuno tempore aliquid, aliàs æſtimabile, gerit.

Verſ 15.16. Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur. Vtrumque enim coget te è domo fugere. *Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat.* Qui conatur eam cohibere ne clamet, aut rixetur tam fruſtrà laborat, quàm ſi curaret venti impetum retardare. *Et oleum dexteræ ſuæ vocabit.* Ac ſi diceret: Perindè eſt eam tenere, ac oleum manu conſtringere, quod cum lubricum ſit, quantò magis manum in pugnum cogis, fruſtrà conabitur retinere. * Vndè, mihi credite, Satiùs erit vociferantem fœminam perſtillante tecto moleſtiorem aufugere.]

Vociferantem fœminà perſtillanti tecto moleſtiorem fugere, remedium eſt vnicum.

Verſ.17. Ferrum ferro exacuitur: & homo exacuit faciem amici ſui. Hebr. pro *ferro* eſt ברזל *barzal* id eſt, *Chalybe*, Chalybs ferro permixtus, durus lento, ad gladios concinnandos & aciem acuendam accommodatiſſimus eſt: ſi tamen ignis accedat, quo in vnum conflentur. Sic homo ſui amici faciem exacuit. Si durus quiſpiam ac ſeuerus totuſque chalybeus, alteri ferreo, id eſt, lento, ac flexibili firmo amore ac amicitia colligetur par indè exſurget ad omnia ardua, ac difficilia ſeu agenda, ſeu ferenda. * Profectò ſi maritus lenitate ac manſuetudine ſua, inſtar ferri, ſe lentum ac flexibilem ſe exhibeat vxori chalybis in morem rigidiori, ac duriori: felix par coniugum conflabit vtrimque amor accedens.

Felix par coniugũ cum alter blãdus alterius duritiem emollit.

Verſ.18. Qui ſeruat ficum, ne areſcat, noxia ſubmouendo. *comedet fructus eius. Et qui cuſtos eſt domini ſui*, illum obſeruans, & obſequio illum demerens, *glorificabitur*. LXX. *honorabitur.*

Verſ.19. Quomodò in aquis reſplendent vultus proſpicientium. ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. Prudentes, ac ſolertes viri ita hominum, quæcumque agunt propenſiones, & ſtudia callent, ac ſi in ſpeculo illa contemplarentur. * Os enim plerumque aſſolet ex cordis abundantia verba proferre. Vndè ſermones haud ineptè cordis ſpeculum vocitarim.]

Verba ſunt cordis ſpeculum. Vbi eius ſtudia vidimus.

Verſ.20. Infernus, & perditio nunquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles. Quemadmodum mors nũquam expletur, etiamſi plures homines ſepulchri inferno addicat: haud aliter oculus cupidi, & auari ſemper plura deſiderat. Pulchrè cupiditas plùs & plùs acquirendi, ſepulchro comparatur, vt ſaltem audiens auarus mortis, ac ſepulchri nomen ab anxia opum periturarum acquiſitione contineat affectum. Cur diuitias tanto labore comparas, quibus miſer non vteris, ſed moriturus conſumpturo prodigè cuſtodis hæredi?]

Auarus mortis ſonatur obiectu.

Verſ. 21. Quomodò probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis. Illi enim Sapientes ac prudentes probantur exiſtere, qui laudibus non inflantur. *Cor iniqui inquirit mala: cor autem rectum inquirit ſcientiam.* Sicut proprium eſt iniqui, diligenter veſtigare, quonammodo vberius poſſit ſuo appetitui ſatisfacere: ſic proprium eſt iuſti ſcientiæ vberiori eorum, quæ ad animi ſalutem attinent inhiare. * Magna deſidia iuſti eſſet, ſi ab impio vinceretur, dum ille diligentem ſe ad mortem oſtentat, dum ipſe ad vitam ſe præbet ignauum.

Pigeat iuſtum deſidẽ ſe oſtendere ad vitam, dũ impius ſe tam ſolertẽ ad mortem oſtendit.

Verſ.

Verſ. 22. Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo: non auferetur ab eo ſtultitia eius. Qui ptiſanas parabant, hordeum aqua perfuſum & tumens ſiccabant in ſole, mox in pila ligno piſtillo tantiſper tundebant, donec corticem & glumam exueret. Hunc effectum præſtare, difficile eſt, ſed non impoſſibile. * At inſitam à natura ſtultitiam ab aliquo excutere, ferè impoſſibile videtur.

Inſita à natura ſtultitia difficilè excutitur.

Verſ. 23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui: Si paterfamilias es, tuos greges, (in quibus olim ſitæ erant diuitiæ) frequenter viſita, vt agnoſcas, quo ſint numero, quo habitu, ſuppeditenturque illis necne ea quibus opus habent. *Tuos greges conſidera.* Tui ſunt, non cuſtodis: cuſtos autem non ita diligenter gregem ſeruat alienum. * Allegoria Paſtoris Principes officij ſui monet. Tua eſt ô Princeps Reſpublica non Miniſtrorum, agnoſcere teneris, vultum gregis, & diligenter veſtigare, quonammodo ſe gerant cuſtodes? An ſolum curent gregum lacte ac lana potiri? Tota ruina gregis Reipublicæ, totum exitium ex Principis incuria circa conſiderationem, & inſpectionem gregis abſque dubio exoritur.]

Tota ruina Reipublicæ ex incuria Principum circa immediatam gubernationē exoritur.

Verſ. 24. Non enim habebis iugiter poteſtatem, curandi illius tui gregis: ſed vel viribus collabentibus, vel ſubtracto magiſtratu, cogeris manum aliquando tollere. Interea ſi ſedulam antè curam geſſeris, *corona, tibi tribuetur*, non laudis tantum, ſed mercedis & gloriæ *in generatione, & generationem.* * Monentur Reges non ſemper Regno ac regimine eſſe fruituros, ſed cœleſti Regi aliquando reddituros gubernationis rationem. * Vt ediſcant, non negligere faciem gregis, ſeu immediatam ſubditorum curam, quorum defectus ipſis ſunt imputandi.]

Rex immediatæ ſubditorum curæ aſſiſtat, redditurus pro eis rationem.

Verſ. 25. Aperta ſunt prata, & apparuerunt herba virentes, & collecta ſunt fœna de montibus. Vt alas gregem non habes, opus multis expenſis, nam prata patent, & montes graminibus virent, & colligere licet fœna, quæ hyeme ſufficiant, eaque in gregum pabula recondere. * Præferenda igitur eſt paſtoritia vita vitæ politicæ. Nam cum honores, quos ambiunt, qui in Ciuitatibus agunt, facilè amittantur, & ab vno ad alium tranſeant extraneum, diuitiæ quæ re pecuaria parantur, manent, & ad hæredes tranſmittuntur.]

Paſtoritia vita œconomicæ præferenda.

Verſ. 26. Agni ad veſtimentum tuum, & hædi & agri pretium. Ex fructibus gregum victum habebis, & veſtitum: vellera quidem ad veſtes, lac, & carnes ad cibum, imò numeratis hædis pro pretio, agros poteris comparare. * Vndenam homines aliàs cenſibus abundantes, hodiè inopia premuntur? Cenſus deficiunt, debitores enim ſoluendo non ſunt. Quàm prudens qui colendæ terræ, alendiſque gregibus ſuum impendit ſtudium, indefectibili plerumque reditu abundaturus.

Diues, qui colendæ terræ, & gregibus alendis ſtudium impendit.

Verſ. 27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis. Dum equites, & diuites ſæculi delicatiori vtuntur alimento, cui comparando validæ opes vix ſufficiunt: tibi, ac domeſticis tuis grex tuus viliorem fateor, ſed ſecuram, & abundantem præſtabit annonam. Quid ditiùs quàm mutuata pecunia quod Equiti non accidit, non indigere?]

Ditior eſt agricola Equitibus, ſiquidem mutuata pecunia non indiget.

CAPVT XXVIII.

Suadet Salomon, ne circa neceſſitatem paueamus, ne crimina publica ſint impunita, ne pauperes pauperem opprimamus, ne vſuris, alijſve malis artibus adaugeamus opes, ne homicidis, aut furibus admiſceamur, ne quid à parentibus ſubtrahamus inuitis.

1. FVGIT impius, nemine perſequente: iuſtus autem quaſi leo
confidens, abſque terrore erit. 2. Propter peccata terræ multi
principes eius: & propter hominis ſapientiam, & horum ſcien-
tiam quæ dicuntur, vita dulcis longior erit. 3. Vir pauper
calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo pa-
ratur fames. 4. Qui derelinquunt legem, laudant impium:
qui cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum. 5. Viri mali non
cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animaduertunt omnia. 6. Me-
lior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus. 7. Qui
cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem comeſſatores paſcit, confundit patrem
ſuum. 8. Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat
eas. 9. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. 10. Qui
decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona eius.
11. Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autem prudens ſcrutabitur eum. 12. In
exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis ruinæ hominum. 13. Qui
abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea,
miſericordiam conſequetur. 14. Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus: qui verò
mentis eſt duræ, corruet in malum. 15. Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps

impius ſuper populum pauperem. 16. Dux indigens prudentia, multos opprimet
per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius. 17. Hominem,
qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet. 18. Qui
ambulat ſimpliciter, ſaluus erit: qui peruerſis graditur viis, concidet ſemel. 19. Qui
operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur ege-
ſtate. 20. Vir fidelis multùm laudabitur: qui autem feſtinat ditari, non erit in-
nocens. 21. Qui cognoſcit in iudicio faciem, non benefacit: iſte & pro buccella pa-
nis deſerit veritatem. 22. Vir, qui feſtinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quòd ege-
ſtas ſuperueniet ei. 23. Qui corripit hominem, gratiam poſtea inueniet apud eum,
magis quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit. 14. Qui ſubſtrahit aliquid à
patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.
25. Qui ſe iactat, & dilatat, iurgia concitat: qui verò ſperat in Domino, ſanabitur.
26. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe ſaluabitur.
27. Qui dat pauperi, non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.
28. Cùm ſurrexerint impij, abſcondentur homines: cùm illi perierint, multiplica-
buntur iuſti.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Fugit impius, nemine perſequente: Iuſtus autem quaſi leo confidens, abſque terrore erit.* Semper metu peccator afficitur, ſua enim improba conſcientia terretur: dùm iuſtus, inſtar leonis, intrepidus adſtat inter perſecutores. * Nunquam non mala conſcientia timet foliorum ex ſonitu: bona autem ſemper, vel perſtrepente militum tumultu quaſi tenui aura illectus obdormit.]

Mala conſcientia ſemper timida, bona, ſecuritate ſemper fruitur.

Verſ. 2. Propter peccata terræ multi Principes eius. Citò enim pereunt, & alij aliis ſuccedunt: ex quo ſeditiones in Republica oriri aſſolent. Magnum eſt Reipublicæ ſupplicium bono Principe orbari: imo frequenter vnum alij ſuccedere.] *Et propter hominis Sapientiam, & horum ſcientiam, quæ dicuntur vita ducis longior erit.* Propter Sapientiam Principis regnantis, & propter prudentiam eorum qui illi adſunt à conſiliis, & opportunitatem conſiliorum, quæ ad bonum Reipublicæ regimen aſſumuntur, quibus peccata populi prohibentur, & pauperum cauſa iuſtè agitur, dulcis, ac longior erit Principis vita, Deo illam ad Reipublicæ commodum producente. * Vndè Rex debet probos ſibi adducere conſiliarios, è quorum Sapientia ac iuſtitia propriæ vitæ longitudo pendet. Vulgariter dixerim: *Porque en ello le va la vida.*

Supplicium Reipublicæ eſt bono Rege orbari, & frequenter vnum alij ſuccedere.

Regis vitæ longitudo & proſperitas Regni ex bonis conſiliariis pendet.

Verſ. 3. Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames. Inops qui inopem calumnia afficit, dum eum deberet potius eius miſeratione tangi, miſeriam ipſe expertus: ſimilis profectò eſt vehementi imbri, qui meſſes comminuit, vnde fames exoritur. Nam cum pluuiæ ſint ad fœcundandam terram inſtitutæ, tamen violenti imbres ſata ſternunt, & famem inducunt. Haud aliter pauper in pauperem violentus, & calumniis illum exagitans, cum miſericordiam exercere deberet, imbri ſimilis exponitur. * Crudelis eſt, qui laboribus actus, eorum non miſeretur, quos videt laboribus torqueri.]

Crudelis eſt, qui laboribus actus nō miſeretur eorum, qui labores patiuntur.

Verſ. 4 Qui derelinquerunt legem, laudant impium. Qui legum iugum ferre contemnunt, impios laudant, eiſque fauent ſibi quidem ſimilibus, prauas ſuas actiones in prauis illorum actionibus commendantes. *Qui autem legem cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum*, zelo quidem iuſtitiæ. * Quomodo poterit pleno ore vocitari iuſtus, qui audiens paſſim iuratores nomen Dei blaſphemantes, videns ſcortorum publicè impudicitiam, zelo legis non ſuccenditur, ſi non vt delinquentes carpat, ſaltem vt Dei doleat iniuriam?]

Iuſtus videns ab aliis Dei legem violari, debet Dei iniuriam dolere, vt pleno ore iuſtus vocari mereatur.

Verſ. 5. Viri mali non cogitant iudicium, ſiue quod iuſtum eſt. *Qui autem* inquirunt Dominum, (*los que buſcan à Dios*) *animaduertunt omnia* ſeu omnia cautè circumſpiciunt, ne fortè in aliquo offendant, & delinquant. * Inquirentes Dominum perfectionis amatores intelligo, quos decet omnia animaduertere, hoc eſt, non ſolùm grauia peccata vitare, ſed & à leuibus piaculis abſtinere, quamlibet fugere imperfectionem.]

Perfectioni ſtudentes nō ſolùm grauia crimina debent vitare, vel venialia & ab omni perfectione abſtinere.

Verſ. 6. Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, ſinceritate, & rectitudine: *quàm diues in prauis itineribus* vitiorum, præſertim iniuſtitiæ. * Equidem paupertas amplius eſt ad virtutem accomodata, quam diuitiæ, quæ plerunque ſunt iniuſtitiæ fomes.]

Accommodatior ad virtutē paupertas, quam diuitiæ.

Verſ. 7. Qui cuſtodit legem diuinam, & ea quæ à parente præcipiuntur, filius Sapiens eſt. *Qui autem comeſſatores paſcit*, intempeſtiuis conuiuiis indulgens, *confundit patrem ſuum*, quem pudore, ac mœrore afficit, dum videt temperantiam offendi, & diuitias comminui.

Verſ. 8. Qui coacervat diuitias vſuris, & fœnore, liberali in pauperes congregat ea, id eſt diuitias illas malè partas congregat liberali filio, qui quæ pater congregauit auarè, liberaliter in pauperes diſtribuet. LXX. *Ei, qui miſeretur inopum, congregat ea.* * Profectò congreganti non profunt, alius non ipſe diuitias vſuris acquiſitas expendit. Et quando diuitiæ iniquè partæ acquirenti profuerunt?]

Diuitiæ iniquè partæ acquirenti non proſunt.

Verſ. 9. Qui declinat aures ſuas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Nam quemadmodum ipſe non vult Deum loquentem per legem audire, ita Deus illum orantem non exaudiet. * Qui vtiles Concionatoris ſermones negligit exaudire, ne non ipſe orans à Domino exaudiatur.]

Qui nolens Concionem audire negligenter ne non ipſe orans à Deo audiatur.

Verſ. 10. Qui decipit iuſtos in via mala, (Hebraicè

bräïcè *Qui errare facit iuſtos in viam malam* (id eſt, ad vitia, & malos attrahens mores: *in interitu ſua corruet*, ipſe peribit, vel in interitu, quem aliis parabat corruet. Hebr. *In foueam ſuam ipſe cadet. Et ſimplices poſſidebunt bona eius.* Aquila *& ſimplices obtinebunt bona*, id eſt, bonis & ſinceris benè erit.* Ego *foueam* illam, tartarum eſſe exiſtimo, credens, malitiam illam, qua quis alios ad peccandum inducit, tartaro eſſe agnatam.]

Verſ. 11. *Sapiens ſibi videtur vir diues.* Qui diuites ſunt, putant etiam, ſe eſſe Sapientes; quia augendarum opum induſtriam & artem optimam, maximè nobilem Sapientiæ partem eſſe putant. *Pauper autem prudens*, ſiue pauper ſpiritu (hic enim verè ſapit, & prudens eſt) *ſcrutabitur eum*, ſagacis Iudicis inſtar, inquirendo, quo iure, quo titulo, quidque poſſideat: & deprehenſum iniuſtitia redarguet, damnabit, bonis ſpoliabit, mulctabit pœnis tum in hoc ſæculo, (vti ſæpè contingit) tum in futuro, vbi pauperes futuros Iudices Chriſtus Dominus *Matth.* 19. prædixit. * Pauperes ſpiritu futuri die nouiſſima Iudices damnabunt diuitum inſipientiam, oſtendentes veram Sapientiam eſſe, opes deſpicere.]

Verſ. 12. *In exultatione iuſtorum multa gloria eſt.* Cum iuſti exultant, quòd ſcilicet, eorum res ſecundæ ſunt, quia impiis, in Republica oppreſſis, honos eſt virtuti, & ipſi dominantur, & in pretio habentur: *multa gloria eſt* ipſi Reipublicæ. *Regnantibus* verò *impiis ruina hominum*, ſtatus enim Reipublicæ labefactatur, & euertitur.* Cum iuſti vigent, & æſtimantur, Reſpublica floret, cum impij florent & magni fiunt, Reſpublica omnino marceſcit.]

Cum iuſti æſtimantur, Reſpublica floret: cum impij florēt, illa marceſcit.

Verſ. 13. *Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur.* Qui ſcelera ſua cognoſcere non vult, ſed de iis cum admonetur, abnegat, excuſat, vel extenuat, non *proſperabitur* (ſic Hebr.) *Qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur*, id eſt, errati veniam apud Deum & homines, qui dolenti, agnoſcenti, & confitenti pœnam condonant.* Quam ſtultus qui propter timorem crimina in confeſſione abſcondit, cum eorum confeſſio potiùs Confeſſarij amorem, miſericordiámque ſibi conciliat.]

Stultus, qui ob timorem confeſſione crimina abſcondit.

Verſ. 14. *Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus* ſcilicet timens Deum offendere. *Qui verò mentis eſt duræ*, adeo vt nullo timore commoueatur, *corruet in malum*, facilè in crimina prolabetur.

Verſ. 15. *Leo rugiens, & vrſus eſuriens, Princeps impius ſuper populum pauperem.* Rugit leo cum eſurit, ipſeque, & vrſus eſuriens crudeliores in ouiculas irruunt. Princeps ergò impius leo, ac vrſus fameſcens in medio populi inopis oſtentatur, cum enim diripit, & exhaurit. Vides impios Principes qui ſe deberent erga ſubditos gerere, vt Paſtores, comparari à ſapiente cum immaniſſimis & crudeliſſimis beſtiis, quæ propter naturalem feritatem & potentiam nulli parcunt, à nullo vincuntur, nec facilè ſatiantur, inquit Ianſen.

Verſ. 16. *Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam.* Princeps qui non intelligit quodnam ſit munus ſuum, & in quo poſita ſit Principum felicitas, nempe ſi ſuos habeat bene affectos, & beneuolos potius erga ſe, quàm metuentes: permittet vigere calumniatorum vota, ſubditorum defenſationi non incumbet.* Tota Principatus felicitas eſt, ſubditos benè affectos potius, quàm timentes eſſe procurare.] *Qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.* Nec enim pauperum ſubſtantiæ calumnioſas parabit inſidias, vt rapiat. Vnde benedictiones eorum longam ei ac felicem vitam à Domino impetrabunt.* Mihi credite, vitam Regis, qui ab auaritia abhorrens nimis ciues liberat à tributis, ex eorum benedictionibus geri diuturnam. Quid autem efficient pauperum maledictiones actorum exactionibus, niſi Principis vitam decurtare?

Principis felicitas ſubditos benè affectos habere.

Vita Principis non auari diuturna fit pauperũ benedictionibus. E cõtra eorundem maledictionibus decurtatur.

Verſ. 17. *Hominem qui calumniatur animæ ſanguinem*, Hebr. *Qui per calumniam opprimit*, & ſanguinem, in quo eſt anima ſeu vita, profundit iniuſtè, ſiue actor fuerit, ſiue teſtis, ſiue Iudex. *Si* ex deſperatione vel furiarum agitatione *vſque ad lacum* præcipitis *fugerit*, vt violenta morte vitam inuiſam abrumpat, *nemo ſuſtinet*, ſeu nemo impediet, nemo detinebit. *Adeo omnibus odioſum eſt homicidium.] LXX. *Profugus erit, & non in ſecuritate.* Vulgariter. *No eſtara ſeguro, aunque ſe eſconda en el infierno, Vſque ad lacum fugerit.* * Deus enim vix permittit homicidij crimen celari. Hirundes B. ſſum, grues Ibyci, Canes Pyrrhi & Heſiodi interfectores prodiderunt.]

Omnibus odioſum eſt homicidiũ.

Vix Deus permittit homicidij crimen celari.

Verſ. 18. *Qui ambulat ſimpliciter*, innocenter, iuſtè, *ſaluus erit* à ruina: *qui peruerſis graditur viis, concidet ſemel.* Hebr. *Concidet in vna*, ſeu aliquando concidet in vna, vel altera via non recta.* Taxantur qui per vias non vſitatas perfectionis aſperitate plenas ſtudent incedere: qui quidem obnoxij ſunt ruinæ.]

Qui per vias inuſitatas ſpiritus incedere ſtudent ruinæ ſunt obnoxij.

Verſ. 19. *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.* Diligens agricultor vberibus fructibus potietur, dum ſectator otij premitur inopia.* Videtis equites, & ciues qui cenſuum redditibus fidunt, miſerè indigere, dum agricolæ diligentes & induſtrij abundanter victitant ex labore.

Ditiores ſunt agricolæ, quàm equites.

Verſ. 20. *Vir fidelis*, ſeu verax, qui alios mendaciis non circumuenit, *multum laudabitur*, omnium laudibus efferetur. *Qui autem feſtinat ditari* fraudibus ac dolis, *non erit innocens* nec peccato carebit, nec pœna, & à cunctis probro afficietur, dum fidelis collaudatur.

Verſ. 21. *Qui cognoſcit in iudicio faciem*, ſeu Iudex, qui perſonam acceptat, quia propinquus, quia amicus, &c. *non benefacit*, imò grauiter delinquit. *Iſte & pro bucella panis deſerit veritatem.* Huiuſmodi Iudex tam iniuſtum ſe oſtendit, vt pro re viliſſima audeat lædere veritatem.* Acceptio perſonarum adeò Iudicis famam fœdat, vt quilibet de eo ſuſpicietur, pro bucella panis contra veritatem eſſe iudicaturum.]

Acceptio perſonarum Iudicis famam nimis deturpat.

Verſ. 22. *Vir, qui feſtinat ditari, & aliis inuidet:* ſiue aliorum lucrum, ſuum damnum reputans, illudque anteuertere, & præripere ſtudens: *ignorat, quod egeſtas ſuperueniet ei*, in immodicæ auaritiæ ſupplicium.

Verſ. 23. *Qui corripit hominem*, licet tunc fortaſſe contra ſe aſperum experiatur, *gratiam poſteà inueniet apud eum*, (aduertentem ſcilicet, correptionem illam ex ſuæ emendationis zelo fuiſſe exortam) *magis quam ille, qui per linguæ*

blandimenta decipit: nec eam gratiam inueniet, qui adulatoria verba protulit ad eius deceptionem.

Verſ. 24. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit, hoc non eſſe peccatum: particeps homicidæ eſt. Filius, qui parentum ſuorum fortunas clanculum ſuffuratur, quaſi id ſibi liceat, nec eſſe piaculum fallitur toto cœlo; nam reuera particeps ac ſocius eſt, & efficio fungitur homicidæ prædonis, qui alios ſpoliat iniuſtè. * Licet enim filius vt pars quædam, ſeu membrum parentum, conſors ſit fortunarum eorundem: quia tamen eſt pars adhuc ſobiecta, nondum habet vtendi libertatem, niſi dependenter à nutu parentum. Vndè ſi illis inuitis fortunas ſubtrahit, nihil differt à latrone, ac deprædatore, qui in aliena bona manus mittit.

Filius bona parentum ſubtrahens ipſis inuitis, haud à deprædatore differt.

Verſ. 25. Qui ſe iactat, & dilatat ſeu tumidus, ac ſuperbus eſt, *iurgia concitat*. Talea enim homines aſſulent vanitatis plena verba proferre, quæ audientibus contentionis materiam exhibent, vndè rixæ procedant. *Qui verò ſperat in Domino*, humilis nimirum, qui nihil ſibi arrogat, ſed totus ex Deo pendet, ſanabitur, ſanua erit audientibus, nec enim ex eius verbis riaæ excitabuntur.

Verſ. 26. Qui confidit in corde ſuo, in ſua ſcientia, prudentia, ac conſiliis: *ſtultus eſt. Qui autem graditur ſapienter*, non cor ſuum, nec ſua conſilia, ſed ſapientiam ducem ſequens, *ipſe ſaluabitur*, ſeu liberabitur ab incommodis, quæ in corde ſuo confidentes incurrunt.

Verſ. 27. Qui dat pauperi, non indigebit. Non propterea indigebis, quod tribueris inopi eleemoſynam. Nam *qui deſpicit deprecantem* pauperem. *Suſtinebit penuriam.* Tantùm abeſt, vt ex ſtipe erogata pauperibus tibi accurrat egeſtas, vt ſi non dediſſes, & auarè ſubtraxiſſes manum, merito ex ſupplicio penuriam incurreres. * Crudeles erga pauperes frequenter egeſtate premuntur, vt ex propriò famis cruciatu diſcant fameſcentibus miſereri.]

Verſ. 28. Cum ſurrexerint impij ad honores, & publica munera cum poteſtate producti, *abſcondentur homines*, iuſti, ſeu ſubditi omnes ſe ſubſtrahent, illorum iniuſtam violentiam timentes. *Cum autem illi perierint, multiplicabuntur iuſti.* Nam ex locis: in quibus latuerunt, emergent. * Nihil magis timendum, quàm in manu impij virga poteſtatis.]

CAPVT XXIX.

Aſſerit Salomon, correptionem diligendam, iuſtitiam curandam, iram, & adulationem cauendam, non contemnendam inopiam, fouendam religionem, circunſpectionem in verbis obſeruandam, furi non patrocinandum, &c.

1. VIRO, qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus ei
ſuperueniet interitus: & eum ſanitas non ſequetur. 2. In
multiplicatione Iuſtorum lætabitur vulgus: cùm impij ſum-
pſerint principatum, gemet populus. 3. Vir, qui amat ſa-
pientiam, lætificat patrem ſuum: qui autem nutrit ſcorta, per-
det ſubſtantiam. 4 Rex iuſtus erigit terram, vir auarus de-
ſtruet eam. 5. Homo, qui blandis, fictiſque ſermonibus lo-
quitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius. 6. Peccantem virum iniquum inuo-
luet laqueus: & iuſtus laudabit, atque gaudebit. 7. Nouit iuſtus cauſam pauperum:
impius ignorat ſcientiam. 8. Homines peſtilentes diſſipant ciuitatem: ſapientes
verò auertunt furorem. 9. Vir ſapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue
rideat, non inueniet requiem. 10. Viri ſanguinum oderunt ſimplicem: iuſti autem
quærunt animam eius. 11. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: ſapiens differt,
& reſeruat in poſterum. 12. Princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes mi-
niſtros habet impios. 13. Pauper & creditor obuiauerunt ſibi: vtriuſque illuminator
eſt Dominus. 14. Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum fir-
mabitur. 15. Virga atque correptio tribuit ſapientiam, puer autèm qui dimittitur
voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam. 16. In multiplicatione impiorum mul-
tiplicabuntur ſcelera: & Iuſti ruinas eorum videbunt. 17. Erudi filium tuum, &
refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ. 18. Cùm prophetia defecerit, diſſipa-
bitur populus: qui verò cuſtodit legem, beatus eſt. 19. Seruus verbis non poteſt
erudiri: quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit. 20. Vidiſti hominem
velocem ad loquendum, ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio. 21. Qui
delicatè à pueritia nutrit ſeruum ſuum poſteà ſentiet eum contumacem. 22. Vir
iracundus prouocat rixas, & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum pro-
cliuior. 23. Superbum ſequitur humilitas: & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

24. Qui

24. Qui cum fure participat, odit animam ſuam: adiurantem audit, & non iudi-
cat. 25. Qui rimet hominem, citò corruet: qui ſperat in Domino, ſubleuabitur.
26. Multi requitunt faciem principis:& iudicium à Domino egreditur ſingulorum.
27. Abominantur iuſti virum impium: & abominantur impij eos, qui in recta ſunt
uia. Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.

COMMENTARII.

Correptio agnatum erranti medicamen.

VERS.1. *Viro, qui corripientem ſe dura ceruice contemnit, repentinus ei ſuperueniet interitus: & eum ſanitas non ſequetur*, nunquam curabitur. * Correptio enim vnicum aſſolet eſſe erranti medicamen: vnde ſpreto Medico: perſiſtet ægritudo, deſperatus peribit ægrotans.]

Magiſtratus iuſti Vrbibus eligendi.

Verſ. 2. In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus. Ciues exultabunt, cum iuſti aucti fuerint dignitatibus, publiciſque muneribus. Pagnin. *Cum dominantes fuerint iuſti.* Iuſti enim Magiſtratus rectam gerent gubernationem. *Cum verò impij ſumpſerint Principatum, gemet populus*, præſagiens ſe iniuria regendum. * Hinc monentur Principes quàm accuratè debeant incumbere, vt Magiſtratus iuſti Vrbibus præponantur.]

Adoleſcens, qui literis non vacat, plerumquè voluptatibus captādis ſtudet.

Verſ.3. Vir, qui amat Sapientiam, eius dogmata affectuosè curans ediſcere, *lætificat patrem ſuum: qui autem nutrit ſcorta, perdet ſubſtantiam.* * Appoſitè filio amanti Sapientiam nutrientem ſcorta oppoſuit. Nam filius, qui litterarum ſtudio non vacat, plerumque otio torpens, voluptatibus captandis impendit ſtudium.]

Ex auaritia Principis petit Imperium.

Verſ. 4. Rex iuſtus erigit terram, ſeu in bonum reſtituit ſtatum. Si autem fuerit *vir auarus* ſubditorum ſubſtantiam emungens, *deſtruet* eam. * Et quando ex auaritia Principis, quà non neceſſaria tributa imponit, non petiit Imperium?]

Rete exitiale eſt adulationis ſermo.

Verſ.5. Homo, qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo: rete expandit greſſibus eius. Quia ſtudet verbis illis eum decipere, deceptumque perdere. * Rete eſt, exitiale quidem, adulationis ſermo.]

Verſ 6. Peccantem virum iniquum, iniuſtè ſcilicet, & doloſè agendo, *inuoluet laqueus*, quem ipſe ad alium capiendum inſtruxerat. *& iuſtus laudabit* Deum, *atque gaudebit*, quod ereptus fuerit è periculo, dum laqueus diuinâ ope contritus eſt, ſante Dauide, *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.*

Apud prauū Iudicem omnia pauperi fauentia iura ignorantur: fauentia diuiti diſertè ſciuntur.

Verſ. 7. Nouit iuſtus cauſam pauperum, illorum curam habendo, & agendo in iudicio, ne innocentia lædatur. *Impius* Iudex *ignorat ſcientiam*, à iuribus fauentibus inopi mentem auertit, quaſi illa ignoraret. Cum apud impium Iudicem pauperis cauſa geritur, ius fauens ignoratur: cum diuitis cauſa diſcutitur, omnia ei fauentia iura in memoriam accurrunt, & quæ non fauent, è memoria labuntur.]

Inſignis ſanctitatis vir protegit Vrbem, ne ob multorū peccat iniquitatem.

Verſ.8. Homines peſtilentes diſſipant Ciuitatem, ſceleſti viri Vrbibus ſunt exitium, dum Deus propter improbos aliquos, in cunctos animaduertit. *Sapientes verò*, ſeo perfecti quidam homines qui vera Sapientia, id eſt iuſtitia vigent, Dei *auertunt furorem.* * O quoties ob iniquorum inſignium crimina Vrbes deperiiſſent, ſi alicuius egregia ſanctitate præditi precibus non protegerentur!]

Sapiens fugiat cū ſtulto contendere, non impunè enim erit.

Verſ 9. Vir Sapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inueniet requiem. Oportet, Sapientem cum ſtulto contentiones vitare, ex quibus nunquam non ſine noxa procedet. * Nā ſi iraſcatur Sapiens, ſtultus magis exſcandeſcet: ſi non iraſcatur, ſed rideat, ſtultus ſe contemptum putans, vehementius irritatur.]

Verſ. 10. Viri ſanguinum ſceleſti, & ſanguinis effuſores, *oderunt ſimplicem* iuſtum, rectum, ſincerum ſuis moribus valdè diſſimilem. *Iuſti autem quærunt animum eius*, ſeruare curant vitam iuſti, vt ab ſceleſtiorum inſidiis eripiatur.

Stultus quæ nouit vna vice profert, Sapiens pro opportunitate loquitur.

Verſ.11. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: Sapiens differt, & reſeruat in poſterum. Stultus quidquid nouit, quidquid animo concipit, ſtatim loquitur; Sapiens verò moderatè agit, nec temerè loquitur, nec ſuam omnem ſcientiam oſtentat vna vice; ſed ad occaſionis reſeruat opportunitatem. * Vulgariter expendere liceat. *El necio todo lo dice de vna vez, el prudente ſe guarda para los occaſiones.*]

Si Rex vult rectos habere Miniſtros, mendaciis & adulationibus ingratas præbeat aures.

Verſ.12. Princeps, qui libenter audit verba mendacij, mendacia, calumnias innocentum, adulationes: *omnes Miniſtros habet impios.* Nam cum mendaciis, adulationibus, & calumniis locum apud Principem eſſe animaduertant, iis graſſantur, & nullum ſcelus non admittunt, vt quod cupiunt, conſequantur. * Vndè ſi Princeps cupit, pios habere Miniſtros, rectos fouere Iudides, mendaciis, calumniis, adulationibus aures præbeat ingratas.]

Pauper non contemnendus, qui diuite fortaſſe melior eſt apud Deum.

Verſ.13. Pauper & creditor obuiauerunt ſibi. Pauper debitor & creditor eius diuerſæ conditionis homines vbiquè reperiuntur, ibique ſibi mutuò occurrunt. Siuè plenus eſt mundus hominibus diuerſæ fortunæ, & vnum alterum quærit, vnus, vt mutuum accipiat, alter vt mutuum det. *Vtriuſque illuminator eſt Dominus*, vtriſque donat huius lucis aura frui, vtriſque vitam impertit vnus & idem Dominus. * Vndè nemo contemnendus, vel premendus iniquè; quia qui pauper eſt, fieri poteſt, vt diuite melior ſit: & vtrumque Deus qui eos condidit, iudicabit.

Princeps diu felix viuit pauperes ſi protegat innocentes.

Verſ.14. Rex, qui iudicat in veritate pauperes, pro pauperibus innocentibus & à potentiore oppreſſis ſententiam ferendo; *thronus eius in æternum firmabitur*, ſeu longo tempore Regnum poſſidebit. * Princeps ergo cupiens diu felix viuere, pauperes protegat.]

Erga filios indulgentia matris propria eſt potiùs, quàm patris.

Filij viduæ malè plerūquè educantur.

Verſ.15. Virga, atque correptio tribuit Sapientiam puero: *puer autem, qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam*, ſeu afficit pudore. * Dicit potiùs *matrem*, quàm patrem, quia vitioſa erga filios indulgentia matris propria eſt potiùs, quàm patris. * Vel dicit *matrem*, nec de patre gerit mentionem, vt viduam eſſe innuat. Agnatum enim eſt plerumquè matrem viduam filium *ſuæ voluntatis* dimittere. O quàm ineptè filij viduæ educantur!]

Verſ.16. In multiplicatione impiorum multiplicabuntur

cabuntur ſcelera, quia à pluribus delinquentibus plura ſcelera perpetrantur. *Et iuſti ruinas eorum videbunt*, iuſti diuina protectione ſeruati, & impiis ſuperſtites, diuinam in eos aſpectabunt vltionem.

Verſ.17. Erudi filium, & refrigerabit te. Hebr. *Quieſcere te faciet*, id eſt, tibi erit ſolatio & præſidio, *& dabit delicias animo tuo.* * Nihil pater commodi ex filio inerudito ſperet; ignorantia enim fouet ingratitudinem.]

Ex filio inſipienti nihil cõmodi parens ſperet.

Verſ.18. Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus. Deficiente diuini verbi ſalutari præconio, boni ciuium mores deficient, ſcelera redundabunt. * O tempora, quandò ex Concionatorum abundantia plura vitia graſſantur. Certè Concionatores qui tantùm ſatagunt auditorum mulcere aures conceptuum acumine, nec nudam eis proferunt veritatem, exitiales ſunt populo: vitia enim non ſolùm non emendantur, verùm ex correptionis nugatoriæ (adulationis dixerim) fuco magis increſcunt] *Qui verò cuſtodit legem, beatus eſt.* Populus autem diuinæ legis tenax, quod tunc accidit, cum frequentes ſunt diuini verbi veri ac zelo ſuccenſi præcones: beatitudine hîc, & æternùm potietur.

Multitudine Concionatorum, qui nudam nõ proferunt veritatem, vitia populi increſcunt.

Verſ.19. Seruus malus, & qui ſeruili eſt animo, *verbis non poteſt erudiri, quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit*, ſeu obedire non curat.

Verſ.20. Vidiſti hominem velocem ad loquendum? Stultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio. potiùs expectandum, ſeu timendum eſt, ne huiuſmodi homo ſtultum aliquod dicat, aut faciat, quam vt prauum illum morem emendet. * Difficilè admodum eſt, vitium loquacitatis corrigi.]

Difficile eſt, vitium loquacitatis corrigi.

Verſ.21. Qui delicatè à pueritia nutrit ſeruum ſuum: poſteà ſentiet eum contumacem iuſſis exequendis. Nam vt filius nutritus, contemnet, quæ ſeruilia ſunt, opera exercere. * Ama ſeruum vti filium, vt eum erudias: non autem delicatè nutrias vt filium, ſed vt ſeruum.

Seruus erudiendus vt filius, ſed vt ſeruus nutriendus.

Verſ.22. Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum procliuior, contendendo, rixando, de aliis oblóquendo, &c.

Verſ.23. Superbum ſequitur humilitas: & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Huic germana eſt Euangelij ſententia, *Qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.*

Verſ.24. Qui cum fure participat, id eſt, qui furti particeps eſt, *odit animam ſuam*, grauiſſimo periurij crimine illam ſaucians. Nam *adiurantem audit, & non indicat*, id eſt, à publico Magiſtratu rogatus legitimè ſub iuramento, furtum, quod nouit alterum admiſiſſe, negat. Hîc igitur furti particeps odit non ſolùm animam, ſed & vitam ſuam in diſcrimen adducit, nam ſi periurij conuictus fuerit, cum fure ſimul publico iudicio emori cogetur. * Vndè participem eſſe furti, & animo, & corpori exitiale eſſe quis dubitet?]

Participem eſſe furti alterius & animo, & corpori exitium.

Verſ.25. Qui timet hominem potiùs, quàm Deum, *cito corruet* in aliquod malum, aut exitium incurret. *Qui autem ſperat in Domino, ſubleuabitur* à malis, in quæ timens magis hominem, incidiſſet.

Verſ.26. Multi requirunt faciem Principis, ſeu Principis fauorem ambiunt: *& iudicium a Domino egreditur ſingulorum*, id eſt, magis ſoliciti eſſe deberent de Dei omnium Iudice fauore conciliando. Tandem enim fit quod Deus vult de hominibus, & cauſis eorum; nam cor Regis in manu Dei: vndè potiſſimùm Deus eſt propitiandus * Vt quis optatis licitis potiatur, magis curet Deum, quàm gratiam Procerum propitium habere.]

Vt quis licitis potiatur optatis magis curet Deum, quàm Principum gratiam propitium habere.

Verſ.27. Abominantur iuſti virum impium: abominantur impij eos, qui in recta ſunt via, ſeu qui rectam virtutis ſemitam ſectantur. *Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.* Filius qui hactenùs tradita documenta obſeruauerit: à perditione & exitio corporis, ac præſertim animæ liberabitur.

CAPVT XXX.

Salomon docet, Sapientiæ fundamentum eſſe: ſcire te nihil ſcire; Dei enim maieſtas inſcrutabilis eſt, & eloquium eius infallibile. Mox quatuor peſſima vitia, quatuor inſatiabilia, quatuor celerrimè tranſeuntia, quatuor orbem turbantia, quatuor animalcula ſapientiſſima, quatuor feliciter gradientia, quatuor maximè cauenda deſcribit.

1. VERBA Congregantis filii Vomentis. Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante confortatus, ait: 2. Stultiſſimus ſum virorum, & Sapientia hominum non eſt mecum. 3. Non didici Sapientiam, & non noui ſcientiam Sanctorum. 4. Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti? 5. Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe: 6. ne addas quidquam verbis illius, & arguaris, inueniariſque mendax. 7. Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam

antequam moriar. 8. Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo neceſſaria: 9. ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. 10. Ne accuſes ſeruum ad dominum ſuum ne fortè maledicat tibi, & corruas. 11. Generatio: quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit. 12. Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. 13. Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrectæ. 14. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. 15. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, affer. Tria ſunt inſaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit: Sufficit. 16. Infernus, & os vuluæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis verò numquam dicit: Sufficit. 17. Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. 18. Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro. 19. Viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari, & viam viri ab adoleſcentia. 20. Talis eſt via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum. 21. Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: 22. Per ſeruum cùm regnauerit: per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo: 23. per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cùm fuerit hæres dominæ ſuæ. 24. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora Sapientibus: 25. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in meſſo cibum ſibi: 26. lepuſculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: 27. Regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: 28. ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. 29. Tria ſunt, quæ benè graduntur, & quartum, quod incedit feliciter: 30. Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum: 31. gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt rex, qui reſiſtat ei. 32. Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam eleuatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum. 33. Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem: & qui prouocat iras, producit diſcordias.

COMMENTARII.

VERS 1. *Verba congregantis filij Vomentis.* Hebr. *Verba Agur filij Iakeh.* Aſſolet Latinus Interpres nomina propria Hebraica latinitate donare, cum aliquam habent emphaſim, vti hæc videntur habere. *Congregans* enim ſignificat eum, qui multam Sapientiam, & multas doctas ſententias partim proprio ſtudio, partim vſu & experientiâ, partim diuina reuelatione collegerat. *Filius vomens* ſeu *vomitus* ſaturum deſignat, & expletum diuinis epulis, ſcilicet illuſtrationibus adeò plenum, vt eas eructet, & in aliorum vſus cogatur euomere. *Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante confortatus, ait:* Hebr. *Prophetiam dixit vir ad Ithiel & Vcal,* Vir Deo plenus Agur hanc viſionem, ſeu prophetiam expoſuit duobus filiis, vel diſcipulis ſuis Ithiel, & Vcal. Itaquè hoc caput propriè Auctorem habet Agur, cuius tamen dicta Salomon ſuis parabolis adiunxit, vt illis conſona, & iiſdem planè digna: ſuis dictis admiſcens, quare etiam tanquam Salomonis citantur.

Verſ. 2. Stultiſſimus ſum virorum, me omnium virorum ſtultiſſimum agnoſco exiſtere: *& Sapientia* hominum ſtudio comparata qualis in hominibus doctis aſpicitur, *non eſt mecum.* Modeſtiæ cauſa hæc Sapiens præmiſit, nam Sapiens interrogatus vt ſententiam dicat, ita ſæpè præfatur: Hiſpanicè etiam dicimos, *yo ſoi ignorante, con todo eſo dire loque me parece.* * Veræ Sapientiæ fundamentum eſt, ſcire, te ſcire nihil.

Veræ Sapientiæ fundamentū eſt ſcire, te ſcire nihil.

Verſ. 3. Non didici Sapientiam, rerum naturalium, & humanarum non calui cognitionem: *& non noui ſcientiam Sanctorum.* Scientiam ſcilicet rerum diuinarum, & ſanctarum: vel ſcientiam, qualis fuit in ſanctis Prophetis, & in ſanctis reſidet Angelis.

Verſ. 4. Quis aſcendit in cœlum, vt ſcilicet hanc Sapientiam ſibi compararet: *atque deſcendit,* vt quæ illic vidit, valeat ore proferre? *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis,* ſeu quis eſt præter Deum, cui venti pareant? *Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento,* ſiue in nubibus continuit, ac ſuſpendit, ne defluerent, ſed illius nutum expectarent? Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ, ſeu ſtatuit, atque conſtituit? *Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti?* Hoc eſt, an noſti nomen eius aut nomen filij eius, qui hoc ſolus poteſt? Dicimur ignorare nomen Dei, quia eius naturam nomine vtcumque explicatam ignoramus: ac ſi diceret, Quis eum nouit, aut eius filium?

Verſ. 5. Omnis ſermo Dei ignitus. Pſal. 17. *Eloquia Domini igne examinata.* Eſt ſermo Dei puriſſimus, ac purgatiſſimus ab omni vitio falſitatis, & corruptionis. *Clypeus eſt ſperantibus in ſe.* Deus eſt clypeus vti Dauid cecinit *Pſalmo* citato: *Protector eſt omnium ſperantium in ſe.*

Verbo Dei nihil addendum, vel auferendum.

Verſ.6. Ne addas, quidquam verbis illius,& arguaris, inueniaris que mendax, ſeu corruptorem eſſe arguaris. * Verbo Dei nihil addendum, quod illi repugnet: nec auferendum, mutilando illud, aut vitiando, quod agunt hæretici.]

Verſ. 6.7.8.9. Duo rogaui te, ne deneges mihi, antequam moriar, ſcilicet, dum viuo. *Vanitatem, & verba mendacij longè fac a me.* Vt autem nec vanitate extollar, nec ſim mendax: *Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo neceſſaria. Ne fortè ſatiatus* diuitiarum abundantia, *illiciar, ad negandum*, ſeu deſerendum Dominum: *Et dicam, Quis eſt Dominus?* ſic Pharao, *Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius?* Exo. 5. *Aut egeſtate compulſus, furer*, ſeu actus furia in verba mendacij prorumpam, *& periurem nomen Dei mei.* Paupertas enim me alliciet ad furtum, rogatus verò à Iudice de delicto commiſſo peierabo. * Preme illud: *Nè fortè ſatiatur, illiciar ad negandum* Deum. Certè diuitiarum affluentia aliquos ad tantæ vanitatis cumulum extulere, vt atheiſtarum in morem, Deum haud noſſe videantur.] * Et illud: *Aut egeſtate compulſus furer, & periurem.* Vilium homunciorum proprium eſt ob potus, vel cibi mercedem periuria perpetrare.] * Appoſitè ait: *Furer, & periurem.* Quis enim niſi furioſus, peierare audebit?]

Affluentia diuitiarū agnatus atheiſmus.
Vilium homuncionum propriū eſt, falſo iurare ob vilē mercedem.
Qui peierat, ſe furioſum oſtendit.

Verſ.10. Ne accuſes ſeruum ad Dominum ſuum temerè. Condulendum namque iis, qui ſeruilis ſunt conditionis, & ad quælibet eorum errata ſæpè conniuendum, tanquam qui ipſa ſtatus conditione ſunt grauati. * Certe ſeruitus ipſa eorum errati ſufficiens eſt ſupplicium.] *Ne fortè maledicat tibi*, ſeu ne tibi malè precetur actus ſupplicio, *& corruas* Deo crudelitatem tuam puniente.

Erratorum ſerui ipſa ſeruitus ſufficiēs eſt ſupplicium.

Verſ.11. Deteſtabilia genera hominum, quæ ſubiicio: *Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit.* * Filius enim non ſolùm debet ſuæ matri non maledicere, ſed benedicere iure tenetur eam, quæ geſtauit in vtero, & cum dolore eum enixa eſt]

Filius non ſolùm debet matri non malè docere, ſed & benedicere iure tenetur.

Verſ.12. Et *generatio, quæ ſibi munda videtur*, vel quia ſordibus defædari ignorat, vel quia illas non curat abſtergere: *& tamen non eſt lota à ſordibus ſuis.* Loquitur de ſordibus vitiorum. Nunquam debes de conſcientiæ mundicie præſumere: te immundum reputa vt frequenter inclamites: *Ampliùs laua me ab iniquitate mea. Pſal.50.*]

De conſciētiæ mundicie nunquā præſumendum.

Verſ.13. Et generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrecta. Hic profectò ſuperborum eſt habitus, meritò aſpicientibus deteſtabilis.

Verſ.14. Et generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Crudeles intelligit, & auaros, qui velut feræ pauperes lacerant, quibus dentes ſunt quaſi gladij. * Pondera illud: *Pro dentibus gladios habet.* Dum enim auarus pauperum ſubſtantiam comedit, eos quaſi gladio vulneratos interimit, dum ex neceſſitate perire coguntur.]

Auarus qui pauperū ſubſtantiam comedit, eos ſimul gladio interimit.

Verſ.15.16. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes, Affer, affer. Cupiditatis, quæ velut ſanguiſuga quædam eſt duæ ſunt filiæ imò tres, ſeu potiùs quatuor, quæ quidem nunquam ſatiantur. *Tria enim ſunt inſaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit, ſufficit. Infernus*, mors: *& os vulnæ*, mulierum concupiſcentia: *terra, quæ non ſatiatur aqua*, arens ſcilicet & ſabuloſa: *ignis verò nunquam dicit ſufficit*, ei enim quò plus addit lignorum, magis inceditur. * Appoſitè verò Sapiens duas illas particulas copulauit. *Infernus & os vulnæ*, mors enim, perditio, tartarus cum impudica fœmina colligantur.]

Mors, perditio, tartarus cum impudica fœmina colligantur.

Verſ.17. Oculum, qui ſubſannat patrem ſeu deridet: *& qui deſpicit partum matris ſuæ*, vel qui matrem ſuam non reueretur, cui plurimum debet ex eius conceptus vtero, ab ea in lucem editus, & educatus: *effodiant eum corui de torrentibus*, (aſſolent corui ædificare, & verſari circa torrentes & fluuios) tàm ingrati filij oculos coruus ingratus crudeliter eruat: *& comedant eum filij, aquilæ*, id eſt immaturè moriatur, vt eius cadauer aquilæ carniuoræ abſumant. * Filij parentum deſpectores & mentis cæcitate, & immaturo obitu puniuntur.] * Particula illa, *Et qui deſpicit partum matris ſuæ* non cadat ſine pondere. Nam qui matrem deſpicit, eius deſpicit partum, id eſt, ſeipſum ab ea enixum. Porrò ſe deſpicit quaſi malè natum, qui matrem deſpicere non veretur.]

Filij parentum deſpectores & cæcitate mentis, & immatura morte puniuntur.
Se deſpicit quaſi malè natum, qui matrem deſpicit.

Verſ.18.19. Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro. Quatuor ſunt mihi *admirabilia* (ſic Hebr.) cum eorum cauſam aut modum ignorem. *Viam aquilæ in cælo*, quæ ſe mirum in modum in altum attollit, nec veſtigium poſt volatum relinquit. *Viam colubri ſuper petram*, cuius via tortuoſa eſt & lubrica ſuper & inter ſaxa adeò, vt eam poſt lapſum difficillimum ſit inueſtigare. *Viam nauis in medio mari*, quæ ſecundum ventum linteis excipiens citiſſimè fertur, nec veſtigia reliquit. *Et viam viri in adoleſcentia*, quæ vaga admodum eſt, inſtabilis, & vaga adeò, vt errores illius vllus vix retexere poſſit. Hebr. eſt בעלמה *bealmah, in adoleſcentula*, ſeu *Virgine*, quibus verbis prophericè admirabilis Chriſti conceptio in Virginis vtero, & eiuſdem natiuitas videtur indicari. * Certè mihi admirabilis etiam obiicitur via, ſeu vita eius qui Virginis Deiparæ protectione nititur, quem ſæpè vidi per varios caſus, per criminum diſcrimina, tandem tantæ protectricis ope æternæ felicitatis in patriam peruenire.]

Mirabilis eſt via hominis, qui Deiparæ protectione nititur, poſt varios eum caſus tādem patriā æternā potans.

Verſ.20. Talis eſt via mulieris adulteræ, ſeu ſimiliter mihi latent adulterantis fœminæ turpes actiones: *quæ comedit*, rem turpem honeſtè ac prudenter expreſſit. * Taxans quidem eos, qui impudicis verbis vtuntur.] *Et tergens os ſuum dicit: Non comedi*, malum non ſum operata.

Qui impudicis verbis vtitur, taxatur.

Verſ.21.22.23. Per tria mouetur terra. Tria ſunt, per quæ terra turbatur, ac quodammodò tremit: *& quartum non poteſt ſuſtinere*, tanto oneri impar. *Per ſeruum, cum regnauerit.* Neſcit enim fortunæ proſperitate cum moderamine vti, & metuens contemni, plerumquè crudelis exſurgit. Verum adagium illud:

Aſperius nihil eſt miſero, cum ſurgit in altum.

Rarò videris miſerū fortunæ fauore ad celſum munus euectum, quem typho ſuperbiæ elatum nō agnoſcas; ſuperbiam autem crudelitatis matrē eſſe quis dubitet?] *Per ſtultum, cum ſaturatus fuerit cibo.* Nam cibi, ac vini quo æſtuat, intemperantia, efficit, vt magis ſuam prodat ſtultitiam petulanter loquendo, & agendo. Aliqui de ſa-

Miſer ad altum munus euectum plerumquè ſuperbus, & crudelis.

ſaturitate

Diues ſtultus intolerabilia deliramenta exerit pecuniarum ope.

tutitate diuitiarum apriùs intelligunt. * Et quidem diues ſtultus pecuniæ ope tanta deliramenta cogitat, tàm ineptas exerit actiones, vt eum non poſſint conciues ſuſtinere.] *Per odioſam mulierem, cum in matrimonium fuerit aſſumpta,* ſeu per mulierem odio dignam, propter malos mores: hæc enim in coniugium ſumpta, facta materfamilias domum perturbat. *Et per ancillam, cum fuerit heres domina ſua.* Hæc quidem ſi domina præmortua, aut à viro expulſa, in coniugem aſſumitur, intolerabilis fit familiæ.

Intolerabilis fit famula à Domino in vxorem aſſumpta.

* Huiuſmodi enim ancillæ, vel famulæ maiores quàm pro ſua conditione aſſumunt ſpiritus.]

Verſ. 24.25.26.27.28. *Quatuor ſunt minima terra*, ſeu ex minoribus terræ animalculis, *& ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus:* nam naturæ inſtinctu quædam induſtriæ opera exercent maiori ſolertia quàm homines ſapientes, quam ſcilicet homines, qui Sapientiæ ſunt capaces. *Formica* enim ſunt *populus infirmus*, ſeu corpore exiguo, & infirmo, ſed non eſt exigua huius populi prouidentia, *qui quidem praparat in meſſe cibum*, mirabili planè dexteritate. *Lepuſculus*, (Hebr, *Saphan*, quod eſt genericum nomen multis animalibus fugacibus, & degentibus in latebris commune) *plebs inualida* & infirma, *qui collocat in petra cubile ſuum*, loco tuto, & minus acceſſo, vt ſe à venatoribus liberum præſter. *Locuſta*, quæ *Regem non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas.* Id eſt locuſtæ proficiſcendi tempus, incedendi ordinem, quieſcendi ſtationes, & caſtra mouendi opportunitatem non minùs ſeruant, quàm ſi Regem, vel Ducem haberet, quem ſequerentur. *Stellio* item (genus lacertæ, vulgo *Tarantula ò Lagartija manibus nititur, & moratur in domibus Regis.* Sapiens profecto animalculùm, quod manibus vtens potuit verticem domus Regiæ tenere, * Animalis huiuſce exemplo tenuis fortunæ homines admonentur, vt induſtriâ ac ſolertiâ nitentes, non deſperent ſe ad conſpicua munera poſſe peruenire: quod quotidiana docent experimenta.]

Tenuis fortunæ homines ſolertia, actionibuſq; probis nitentes ad munera conſpicua poſſe peruenire non deſperent.

Verſ. 29.30.31.32. *Tria ſunt, qua benè gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter.* Hebr. *pulchrè.* Primum *leo fortiſſimus beſtiarum*, qui *ad nullius pauebit occurſū*, magnificè procul dubio incedit, Deindè *gallus ſuccinctus lumbos* ſeu paratus ad greſſum, ad pugnam, ad procreationem pulchrè graditur. Tertio *aries*, qui magnificè incedit: quaſi dux ante gregem: *nec eſt Rex, qui reſiſtat ei.* id eſt, cum tanta incedit maieſtate, vt vel Rex nequeat ſe cum illo componere. Poëtica loquendi formula. Sic de liliis & floribus Chriſtus Dominus Matt. 6. *Nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis* Quartò, qui benè ſeu oſtentatiuè graditur, *eſt, qui, ſtultus apparuit*, id eſt, ſtultus, qui aparuerit, *poſtquam eleuatus eſt in ſublime*, ſeu conſtitutus in excelſo aliquo dignitatis throno. Quàm vanè, quàm ſuperbè ſe gerit. *Si enim* (pro, *quod ſi*) *intellexiſſet* periculum ſuum, aut quid ſibi expediret, *ori ſuo impoſuiſſet manum*, ſeu petere gradum illum deſiſſet. * Stultus profectò eſt qui poſtulat, ad gubernationis thronum eleuari tot difficultatibus, tot obnoxium periculis? quæ qui intelligit, fugit, qui verò non fugit, non intelligit; vndè ſtultum ſe eſſe confirmat.]

Stultus planè eſt, qui ad regimen eleuari poſtulat.

Verſ. 33. *Qui autem fortiter premit vbera, ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem.* Ouis vbera fortiter paſtoris manu preſſa, lac offerunt, quod ſuaue cogat in butyrum, vehementer verò compreſſa, ſanguinem quaſi è vulnere proferunt. Hoc ſtultus ad thronum euectus exitialiter agit. * Ediſcant Principes ſic cum ſubditis ouibus ſe gerere, vt ſi opus ſit, fortiter tributorum lac, vtile quidem, eliciatur, ſed non *vehementer*, id eſt, non ſit tam dira tributorum exactio, vt prò lacte ſanguinē exitium oui, Regi inutilis, accidat elici.] *Et qui prouocat iras, producit diſcordias.* Stultus præterea ad thronum euectus gubernationis haud ſe iratum (faciliter quidem) poteſt continere, vnde ira percitus vel immoderata verba profert, vèl iniuſtas gerit actiones, queis ſubditorum diſcordiis, & rixis præbeatur occaſio.

Princeps modicis tributis lac eliciat è ſubditis ouibus, nimiùs ſanguinem non emungat.

CAPVT XXXI.

Monet Salomon, vitandam libidinem, crapulam, iniuſtitiam. Et occaſione matris (ex cuius ore loquitur) mulieris excellentis ſubnectit encomium, quod quidem per 22. verſus iuxta totidem litteras, Hebræorum, à qualibet littera ſingulos verſus inchoando, proſequitur.

1. VERBA Lamuelis regis, Viſio, qua erudiuit eum mater ſua.
2. Quid dilecte mi, quid dilecte vteri mei, quid dilecte vo-
torum meorum? 3. Ne dederis mulieribus ſubſtantiam
tuam, & diuitias tuas ad delendos reges. 4. Noli regibus,
ò Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt
vbi regnat ebrietas. 5. & ne fortè bibant, & obliuiſcantur
iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis. 6. Date ſice-
ram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo: 7. bibant, & obliuiſcantur
egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius. 8. Aperi os tuum muto, &
cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt: 9. aperi os tuum, decerne quod iuſtum
eſt, & iudica inopem & pauperem. 10. Mulierem fortem quis inueniet? procul, &

de vltimis finibus pretium eius. 11. Confidit in ea cor viri ſui,& ſpoliis non indigebit.
12. Reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ ſuæ. 13. Quæſiuit
lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. 14. Facta eſt quaſi nauis
inſtitoris, de longè portans panem ſuum. 15. Et de nocte ſurrexit, deditque præ-
dam domeſticis ſuis,& cibaria ancillis ſuis. 16. Conſiderauit agrum,& emit eum: de
fructu manuum ſuarum plantauit vineam. 17. Accinxit fortitudine lumbos ſuos,
& roborauit brachium ſuum. 18. Guſtauit & vidit quia bona eſt negotiatio eius:
non extinguetur in nocte lucerna eius. 19. Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti
eius apprehenderunt fuſum. 20. Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas ex-
tendit ad pauperem. 21. Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis: omnes enim
domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus. 22. Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſſus
& purpura indumentum eius. 23. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cùm
ſenatoribus terræ. 24. Sindonem fecit,& vendidit,& cingulum tradidit Chananæo.
25. Fortitudo & decor indumentum eius,& ridebit in die nouiſſimo. 26. Os ſuum
aperuit ſapientiæ,& lex clementiæ in lingua eius. 27. Conſiderauit ſemitas domus
ſuæ, & panem otioſa non comedit. 28. Surrexerunt filij eius,& beatiſſimam præ-
dicauerunt; vir eius,& laudauit eam. 29. Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu
ſupergreſſa es vniuerſas. 30. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens
Dominum, ipſa laudabitur. 31. Date ei de fructu manuum ſuarum:& laudent eam
in portis opera eius.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Verba Samuelis Regis*, id eſt Salomonis, cuius etymologia eſt, *Ipſi Deus* vel *Cum ipſo eſt Deus*. Hæc quæ ſequuntur verba ſunt Salomonis Regis, cum quo Deus eſt, vel in quo Deus adeſt. * Nec poteſt Concionator vtiliter ſermonem proferre, ſi Deus in ipſo non commoratur.] Viſio, id eſt, doctrina prophetica à Spiritu Sancto per reuelationem accepta, *qua erudiuit eum mater ſua*. Bethſabee adhuc tenerum. * Talibus monitis decet pias matres filiis adblandiri.] Heroina illa prophetiæ dono colluſtrata periculum præuidit futurorum amorum Salomonis, ac proindè conatur iam indè à puero aduerſus eas peſtes cum ſalubribus monitis præmunire. * Et quidem tanta eſt humanitati agnata fragilitas, vt quilibet parens futura filij pericula valeat præuidere.] Aptè dixit, *Qua erudiuit eum mater ſua*. * Ad matrem enim ſpecialiter pertinet ſimul cum lacte filium vtilibus monitis enutrire.]

Non poteſt Cócionator vtiliter verba proferre, ſi Deus in ipſo non adeſt.

Piæ matres piis monitis debent filiis adblandiri.

Quilibet parens poteſt eſſe futurorũ filij periculorum propheta.

Ad matrem ſpecialiter attinet, ſimul cum lacte ſalutari doctrina filium enutrire.

Verſ. 2. Quid dilecte mi, dicam tibi. (Bethſabea ait) *Quid dilecte vteri mei*, ſeu ſpecialiter à me dilecte, quia te vtero geſtaui? *Quid dilecte votorum meorum*, ſeu in quem tendunt vota,& deſideria mea? Quid dicam tibi, quem tot titulis vehementer amo? Hæc accipe dogmata.

Verſ. 3. Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam. LXX. *diuitias*, ne opes voluptatibus noxiis captandis expendas. *Et diuitias tuas ad delendos Reges.* Vitium enim libidinis perdit Reges eorumque delet nomina. * Rex enim eſſe deſinit omnium exiſtimatione, qui impudicitia ſe communem homuncionem profitetur. Vnde Regio nomine quaſi diuinus, actus libidine incipit eſſe humanus.]

Rex libidini addictus regio nomine, quaſi diuino, deleto, incipit eſſe humanus.

Verſ. 4. 5. Noli Regibus, ô Samuel, noli Regibus dare vinum, quo ebrietas conciliatur Regi protſus indigna. Nam præterquam quod eſt libidinis fomes, *nullum ſecretum eſt, vbi regnat ebrietas.* Et ne *fortè bibant* Reges, *& obliuiſcantur iudiciorum*, ſeu iuſtitiæ, *& mutent cauſam filiorum pauperis*, id eſt, malè in pauperum cauſa pronuncient.

Verſ. 6. 7. Date ſiceram mœrentibus. Sicera eſt vinum, & quidquid vim habet inebriandi, vndè LXX. vertunt: Date inebriatiuum. Vinum ô fili non Regi propinandum, ſed mœrenti modicè adhibendum, nam vinum lætificat cor hominis, & eos qui amaro ſunt animo ad hilaritatem reuocat; vndè addit, *& vinum iis, qui amaro ſunt animo. Bibant hi, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* * Ac ſi diceret, vinum non ſit frequens valentibus potus, ſed mœrentibus medicamen.]

Vinum non ſit potus valenti, ſed ægro medicamen.

Verſ. 8. 9. Aperi os tuum muto, patrocinare in cauſa ei, qui opera tua eget, & neſcit ipſe cauſam ſuam defendere. * O quot huiuſmodi mutorum periere cauſæ eo quod neſcientes ipſi eas defendere, pius Aduocatus non adfuit, qui linguam mutis adhiberet.] *Et cauſis omnium filiorum, qui pertranſeunt.* Protege peregrinos, qui cum ſint magis iniuriæ obnoxij, ſpeciali Regis patrocinio opus habent. * Peregrinos *filios* aptè appellauit, vt innuat, eorum cauſas ſic protegendas eſſe, ac ſi filij lis ageretur.] *Aperi os tuum, decerne, quod iuſtum eſt, & iudica inopem, & pauperem.* Pro inope pronuncia, ne potentioris potentia opprimatur. * Cur de iudicio diuitum non agit mentionem, ſed ſolùm de pauperum cauſa replicato nomine *Inopem, & pauperem* recordatur? Certè quia diuitum ius ſemper à Iudicibus protegitur, pauperum verò ius plerumquè in eorum æſtimatione minuitur: Saltem de cauſæ iuſtitia perſpicua quidem, aſſolent dubitare.]

Multæ cauſæ pereunt ob pij Aduocati defectum.

Sic peregrini cauſa protegenda, ac ſi filij lis agetur.

Diuitum ius ſemper protegitur à Iudicibus, de pauperum iure aſſolent dubitare.

Verſ. 10. Iam, (vti aduerti) occaſione materis ſubnectis fortis fœminæ encomium, id perſequens per 22. verſus iuxta 22. litteras Hebræorum. * Vt ſignificet, talem mulierem omnibus litteris, ſeu omnibus numeris abſolutam eſſe, & omnes litteras quomodocumque combinatas tali heroïnæ laudandæ non ſufficere.] *Mulierem* enim *fortem quis inueniet?* Mulier,

Omnes litteræ quomodocumque combinatæ non ſufficiũt ad mulierẽ fortem, ſeu virtute præditam laudandam.

virtute excellens (Hiſpanè *Muger de valor*) vbinam, & à quonam diligenti ſcrutatore inuenietur? *Procul, & de vltimis finibus pretium eius.* Res admodum rara eſt, ac pretioſa, vt ſunt ea, quæ ex vltimis Regionibus ad nos aduehuntur. * Vt mulier poſſit æſtimationem *fortis* acquirere, omnibus debet eſſe velut in Regionibus longè diſſitis collocata, domus ſcilicet clauſtris abſcondita, difficile communi patens aſpectui.]

Vt mulier *fortis* nomen acquirat, debet domo recludi, quâ ſi in longè diſſita Regione degeret.

Verſ. 11. *Confidit in ea cor viri ſui.* Vir eius non metuit, ne incontinens ſit, ne rem familiarem prodigat, ne torpeat negligentia. *Et ſpolijs non indigebit*, ſeu re domeſtica, nam per vxoris diligentiam domus, rebus ad vitam neceſſariis abundat. * Cum familia penuria laborat, negligentia, ſeu otium vxoris arguitur.]

Cum familia penuria laborat, otium vxoris arguitur.

Verſ. 12. *Reddet ei bonum, & non malum omnibus diebus vitæ ſuæ.* Erit viro ſuo multorum bonorum cauſa: nullum verò incommodum, aut periculum illi afferet. * Proba equidem vxor & precibus ad Deum profuſis, & prudentibus monitis virum à malo retrahit, & ad bona ſectanda allicit.]

Vxor proba virum à malo retrahit, ad bonū allicit.

Verſ. 13. *Quæſiuit lanam, & linum*, operis faciendi auida, nec expectauit, vt maritus eam operis materiam obtrudens, ad operandum hortaretur. * Proba etenim fœmina non indiget viri monito, vt domeſtico labori fugiens otium, incumbat.] *Et operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Hebr. *Operata eſt voluntate manuum.* Ipſa volens, & ſpontè manus ad opus admouit. Ea profectò voluntate, ſeu ſpontanea manuum operatione, opus promouit. * Nam quæ voluntate fiunt, dexteriùs geruntur, & citiùs promouentur.]

Proba vxor nō eget mariti monito, vt labori domeſtico incumbat.

Quæ voluntate fiūt, dexteriùs geruntur, & citiùs promouentur.

Verſ. 14. *Facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longè portans panem ſuum.* Facta eſt ſimilis mercatorum nauibus, quæ aliquas aſportant merces, aliquas important. Sic enim materfamilias vendit ea quibus abundat, & quæ non ſunt vſui, & viciſſim quæ ſunt neceſſaria domui præparat. De longè portare panem eſt, extraordinaria quadam induſtria, & remota quodammodò aliquid parare. Sic matrisfamilias induſtria ex rebus alioqui inutilibus cuiuſmodi ſunt attritæ veſtes, & alia huiuſmodi, quæ in domibus negliguntur, pecuniolam colligit, ex qua linum mercatur, aut lanam, vnde telas conficiat, & veſtes. * Vxoris probæ induſtria, quæ inutilia ſunt in domo, & paſſim abiiciuntur, in vtilia, ac neceſſaria conuertuntur.]

Vxoris induſtria, quæ inutilia ſunt in domo, in vtilia ac neceſſaria conuertuntur.

Verſ. 15. *Et de nocte ſurrexit*, id eſt, ante lucem *deditque prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.* LXX. *Dedit eſcas domeſticis.* Retineo Hebræam vocem טרף *tereph* quæ propriè *prædam* ſeu rapinam ſignificat, & ſic ſententiam explico. Valdè mane ſurgens cibos non quouis modo partos, ſed labore, ac ſudore, quaſi vi deprædatos domeſticis impertit, vt ſinguli ad ſua quæque miniſteria refecti procedant. * Summo manè materfamilias ſurgens, efficit domeſticos mane euigilare, & miniſterio operam incumbere. Dominus ſomniculoſus famulos facit, in vtramque autem obdormire, & ſerò, ac ſegniter ad laborem procedere.]

Dominus ſomniculoſus famulos efficit in vtramque aurem obdormire, & ſegniter ad opera procedere.

Verſ. 16. *Conſiderauit agrum, & emit eum: de fructu manuum ſuarum plantauit vineam.* Cum attentè ſcrutata aduertiſſet, quendam agrum aptum eſſe ad plantas vitiorum ſerendas, vineam plantauit ſumptum agendo de iis, quæ manuum induſtria & domeſtico labori acquiſierat.

Verſ. 17. *Accinxit fortitudine lumbos ſuos*, aſſumpſit fortem, ac virilem animum: & roborauit brachium ſuum, ad huiuſmodi opera exercenda, quæ vix viri exequerentur.

Verſ. 18. *Guſtauit, & vidit, quià bona eſt negotiatio eius.* Ipſo experimento didicit, aptam eſſe negotiationem, quâ ex lino & lana pecuniam acquiſiuit, quâ potuiſſet cibum familiæ præpaparare. *Non extinguetur in nocte lucerna eius*, aliquot noctis horas ipſa cum ancillis ſuis inſiſtit operi, ex quo tantam expetta eſt vtilitatem.

Verſ. 19. *Manum miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum*, ſeu vna cum ancillis colo, & fuſo fila ducere non ceſſauit. * Vt fœminæ ediſcant fortis mulieris armamenta eſſe colum & vertibulum ſicut fortis militis gladius.]

Armamenta fortis mulieris colum & fuſum, ſicut militis gladius.

Verſ. 20. *Manum ſuam aperuit inopi.* Nec ſolùm familiæ ſuſtentandæ ſuas dicauit operas, pauperibus ſimul munifica extitit manu quidem aperta, id eſt, largè eis ſubſidia præbendo. * Eleemoſyna enim opes non minuit ſed auget.] Vndè adiicit Sapiens, & palmas ſuas extendit *ad pauperem*, cui manum aperuerat. Vt ſcilicet à paupere reciperet ambobus manibus, quod vnica manu aperta tribuerat. * Qui enim agit eleemoſynam plùs quam erogat, accipit.]

Eleemoſyna auget opes.

Qui agit eleemoſynam, plus quam erogat, accipit.

Verſ. 21. *Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus*, ſeu internis & externis veſtibus ſunt aptè muniti.

Verſ. 22. *Stragulatam veſtem fecit ſibi*, variam, & pretioſam veſtem ſibi ipſa perfecit. *Byſſus enim & purpura indumentum eius*, tam nobili heroïnæ agnatum. Nec enim dedecet fœminas nobiles, & diuites pretioſis vti veſtimentis.]

Decens eſt fœminas nobiles & diuites pretioſis vti veſtibus.

Verſ. 23. *Nobilis in portis vir eius*, celebris, & clarus oſtentabitur maritos eius in portis, vbi forum erat, prætoria, ac tribunalia: *quando ſederit cum Senatoribus terræ*, Iudicibus, vel proceribus populi. * Sancta enim & prudens vxor virum facit eſſe æſtimabilem: ſicut vxor praua maritum efficit à cunctis contemni.]

Vxor proba mariti decus, dedecus praua.

Verſ. 24. *Sindonem* ſeu linteum ex ſubtili lino, qua ad ornatum capitis vtuntur mulieres illuſtres (à Sidone Ciuitate Phœniciæ nomen accepit, vbi primò inuentum fuit) *fecit, & vendidit, & cingulum*, ſeu zonas perelegantes acu pictas, *tradidit Chananæo*, ſeu Chananæis mercatoribus. *Chananæus* hîc nomen mercatorem ſignificat, quod multi ex Chananæis mercaturæ operam darent, ac præſertim illi, qui oppida mari viciniora incolebant.

Verſ. 25. *Fortitudo, & decor indumentum eius.* Eaque pretioſam veſtem inducendo corpori fecit ſibi, præcipuè fortitudine & honeſtate animum ornare curauit. *Et ridebit in die nouiſſimo.* Vndè in morte exultabit, quando à cœleſti Iudice non corporeus veſtitus, ſed animi ſpectatur ornatus.

Verſ. 26. *Os ſuum aperuit Sapientiæ*, non vana loquitur, ſed conſideratè & ſapienter verba profert. *Et lex clementiæ in lingua eius.* lex clementiæ in ore eius verſatur, id eſt pietatis &

Commendabilis lingua in qua ſemper lex reſidet pietatis.

cordiæ proximis exhibendæ. * Vt hine nonnullarum mulierum nobilium lingua taxetur, in qua lex clementiæ non viget, ſed murmurationis, ac mendacij exlex conſuetudo. Commendabilis planè os, vbi lex ſemper reſidet pietatis.]

Verſ.27. Conſiderauit ſemitas domus ſua Non ſolùm propriæ conſciéntiæ puritati attendit, ſed diligenter inſpexit, an domeſtici omnes ità vt par eſt, ſe gererent. * Hæc herorum obligatio non ſolùm propriæ, ſed & domeſticorum ſaluti attendere.] *Et panem otioſa non comedit.* Quæ domeſticorum corporeis commodis, & ſimul ſpirituali profectui tam diligens incumbit, ſe otio minimè torpere teſtatur.

Herorum obligatio nō ſolùm propriæ, ſed domeſticorum ſaluti attendere.

Verſ.28. Surrexerunt filij eius, beatiſſimam prædicauerunt, vir eius & laudauit eam. Maritus, & filij eam in publicis conſeſſibus laudant: maritus quidem ore, filij autem modeſtia, quam ex matris dogmatis didicere. * Profectò filij probè educati, modeſti, vrbani parentes mirificè ſuo aſpectu collaudant.]

Filij probe educati parentes ſolo aſpectu collaudant.

Verſ.29. Multæ filiæ congregauerunt diuitias, Multas vidi (ait maritus laudans vxorem) fœminas congregandis diuitiis temporariis, & ſpiritualibus operam dediſſe meritò commendandas: ſed *tu* ô fœmina illuſtris, *ſupergreſſa es vniuerſas.*

Verſ.30. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo, de quo aſſolent fœminæ gloriari. *Mulier timens Dominum*, verè pulchra, ipſa laudabitur, externo non eget encomiaſte, ſeipſa commendæ laude.

Verſ.31. Date ei de fructu manuum ſuarum, id eſt propria facinora. Quicumque, inquam, talis Heroinæ laudes vultis decantare, commemorate res ab ipſamet geſtas, & aliena omittite. Quid enim opus, patriam, parentes, clientelam, & maiorum encomia celebrare, vbi tanta ſuppetunt, & tam propria ipſimet digna laude facinora? *Et laudent eam in portis opera eius* laudent non tantum inter domeſticos parietes, ſed etiam in foris, & theatris, ac celeberrimis ciuium ac Magiſtratuum conuentibus. * Vel fœminæ abſconditæ virtus operiri non poteſt: lux eſt quæ nequit clauſtri nube celari. * Ediſce, nullum debere ex illuſtri ſolùm natalitio collaudari; *laudent* cum *opera eius*, quæ ſi non adſint commendatione digna, encomium ex genere magis eſt vituperium: quod cum nobilis ille fuerit, opera nobilitati agnata non geſſerit.

Virtus quantumuis occulta celari non poteſt

Opera nō natalitium laudet.

LIBER

LIBER SECVNDVS.
COMMENTARII
LITERALES, ET MORALES
ECCLESIASTES.

PROLVSIO.

In huiuſce libri Salomonis, qui dicitur *Concionator*, veſtibulo inuenio, vndenam Concionatores hauriant, ad proferenda vtiliter auditoribus dogmata Sacra, auxilium. Inquit enim Eccleſiaſtes, *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat.* Vbi Richardus Laurent. *lib.* 1. *de laud. Virg.* profatur. *Omnes aquæ dulces, ſcilicet omne genus gratiarum, & omnia chariſmata intrant in mare, id eſt, Mariam; & mare, id eſt Maria, non redundat, ſiue non intumeſcit*, ſibi omnia retinens. Nam *ad locum, vbi exeunt flumina* beneficiorum *reuertuntur, vt iterùm fluant ad nos: ſicut enim nec maris profunditas, ſic nec Mariæ liberalitas poteſt exhauriri; indeficienter enim, & indefeſsè dat gratiam vniuerſis.* Sic ille.

Omne gratiarum genus intrat in mare Mariæ.

CAPVT PRIMVM.

Salomon deſcribit terræ, & elementorum omnium mutationes, generationes ac corruptiones rerum ſublunarium, cœlorum & ſyderum circuitiones: ex quorum cognitione nulla tranquillitas humano animo: ex vſu nulla ſatietas ſenſibus: ex experientia nulla Sapienti voluptas; ſed vbiquè difficultas, vbiquè labor.

1. VERBA Eccleſiaſtæ, filij Dauid, regis Ieruſalem. 2. Va-
nitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: vanitas vanitatum, &
omnia vanitas. 3. Quid habet amplius homo de vniuer-
ſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole? 4. Generatio præterit,
& generatio aduenit: terra autem in æternum ſtat. 5. Ori-
tur ſol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur: ibique re-
naſcens, 6. gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilo-
nem: luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. 7.
Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum, vnde exeunt flu-
mina, reuertuntur vt iterum fluant. 8. Cunctæ res difficiles: non poteſt eas ho-
mo explicare ſermone. Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur. 9. Quid
eſt quòd fuit? ipſum quod futurum eſt, quid eſt quod factum eſt? ipſum quod fa-
ciendum eſt. 10. Nihil ſub ſole nouum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc re-
cens eſt: iam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos. 11. Non eſt priorum

memoria: ſed nec eorum quidem, quæ poſteà futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in nouiſſimo. 12. Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſraël in Ieruſalem, 13. & propoſui in animo meo quærere & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea. 14. Vidi cuncta, quæ fiunt ſub Sole; & ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus. 15. Peruerſi difficilè corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus. 16. Locutus ſum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes Sapientia, qui fuerunt ante me in Ieruſalem: & mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici. 17. Dedíque cor meum vt ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroréſque & ſtultitiam: & agnoui quòd in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus: 18. eò quòd in multa Sapientia, multa ſit indignatio: & qui addit ſcientiam, addit & laborem.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Verba Eccleſiaſtæ, filij Dauid Regis Ieruſalem.* Verba Concionatoris Salomonis Regis Ieruſalem Dauidis filij, quibus more Concionatorio de rerum vanitate diſſerit, aliíſque argumentis ad mores efformandos appoſitis. * Nec enim poteſt Concionator appellari, qui conceptus ad morum compoſitionem inutiles profert auditoribus.

Qui conceptus inutiles ad mores efformandos profert, haud poteſt Concionator appellari.

Verſ. 2. Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas. Vanitas vaniſſima res occupat humanas. Illud vanum vocitatur, quod leue eſt, & vile, quod deficit. Græce *Vapor vaporum*, vel vapor fumi, & aura tenuis, quæ facilè ſoluitur. De ſe Salomon in tertia perſona loquitur modeſtiæ cauſa, ſicut Paulus de ſe ipſo loquens, ait 2. *Cor.* 12. *Scio hominem in Chriſto ſiue in corpore, &c.* * Docens Concionatores non plauſum ambire, ſed ſolùm Dei gloriam, & auditorum vtilitatem procurare.] *Omnia* (repetit) *vanitas.* In omnibus enim creatis vanitas ineſt ob naturæ earum inconſtantiam, mutabilitatem, fallacem ſpeciem, invtilitatem ad ea conſequenda, quæ nobis proponimus, moleſtias & curas, quas nobis afferunt. * Omne id, quod ad virtutem non proficit, & ſpiritum affligit, vanum eſt.]

Concionator nõ quærat plauſum; ſed Dei gloriam, ac proximi vtilitatem.

Omne id, quod animo non prodeſt, eum affligẽs eſt vanum.

Verſ. 3. Quid habet amplius homo de vniuerſo labore ſuo, quo laborat ſub Sole ſiue in hac vita vbi ſolis fruimur vſura, Quid ſupereſt homini poſt tot labores, quos in hac vita ſuſtinet, quo præmio potitur? *Sub Sole* inquit, non ſupra Solem. Omnes labores, qui ſub Sole, id eſt propter mundialium rerum acquiſitionem ſuſtinentur, inutiles, vacui, ſine præmio. Cura igitur ſupra ſolem, id eſt propter cœleſtium acquiſitionem laborare, infallibili quidem muneris ſpe.]

Qui ſub Sole laborat, id eſt, propter terrena ſine præmij ſpe ſtultè defatigatur.

Verſ. 4. Generatio præterit, & generatio aduenit. Hominum alij moriuntur, alij naſcuntur, & in defunctorum locum ſuccedunt. * Cur non agnato ordine dixit, *Generatio aduenit, generatio præterit*, ſiquidem priùs eſt naſci, quam mori? Certè quia tam breuis, tam fallax eſt vita, vt priùs quodammodò ſit mori, quàm naſci.] *Terra autem in æternum ſtat.* Terra eadem permanet, eſtque quaſi commune diuerſorium venientium & abeuntium.

Tam fallax eſt vita, vt priùs quodámodò ſit mori, quàm naſci.

Verſ. 5. 6. Oritur Sol, & occidit, & ad locum ſuum, vnde fulgens proceſſerat, abſoluto curſu *reuertitur. Ibique renaſcens*, ſeu è tumulo occidentali reſurgens, *gyrat per Meridiem, & vertitur ad Aquilonem* perficiens quidem annorum Solarium motum, acceſſum, ac receſſum inter tropicos Cancri & Capricorni? Æſtiuo enim tempore Sol ad Aquilonem vergit, hyeme ad Meridiem. *Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.* Vniuerſa peruadens peruolat ventus, & in circulos ſuos reuertitur; nam ex duodecim ventis reſpondentibus totidem cœli, terræque plagis, nunquam non aliquis aliquam mundi plagam perflat. Et quidem inter cauſas generationis, & corruptionis ſublunarium, quas hic Sapiens recenſet: interque errabunda, & inconſtantia vniuerſi, non vltimum locum tenent venti, qui nec ipſi quieſcunt vnquam, nec aërem, nec aquam, nec terram quieſcere ſinunt, ſed acti ſuo flatu, & aliquando peſtilenti pluribus locis perniciem afferunt, & ruinam.

Verſ. 7. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, non laxat habenas, vt maiorem ſitum occupet, ſed abſorptis tot fluminibus, in aſſignato termino cõtinetur. *Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertuntur, vt iterum fluant*, id eſt, ad mare, & mari conterminam abyſſum aquarum, quæ iam inde à mundi exordio eſt in terræ viſceribus, (ſicut in corpore humano maxima ſanguinis copia adeſt in hepate, & in corde) indéque per innumeros cuniculos quaſi per venas diſperguntur aquæ per omnes partes terræ, & certis locis iam colatæ in fontes, & in flumina erumpunt.

Verſ. 8. Cunctæ res, difficiles, ſeu afferentes laborem volenti earum ſcientiam, ac cognitionem comparare. *Non poteſt eas homo explicare ſermone.* Tanta enim rerum difficultas, vt explicandi eas verbis ſuperent facultatem. *Non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.* Hi enim ſenſus in hominibus ſemper vana cognoſcere appetunt, & citius fatigantur, quàm ſatientur.

Verſ. 9. Quid eſt, quod fuit ipſum? quod futurum eſt. Quid eſt, quod factum eſt? ipſum, quod faciendum eſt. In naturalibus idem cœlorum motus, eadem elementorum collocatio, animalium ſpecies, & proprietates eædem. In moralibus eadem hominum ſtudia circa honores, diuitias, mercaturam, militiam, &c. Vnde

Verſ. 10. Nihil ſub Sole nouum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt, iam enim præceſſit

Taxantur, qui exiſtimãt ſe nouos cõceptuũ partus edidiſſe.

cit in ſeculis, quæ fuerunt antè nos. * Vt Concionatoribus, & omnibus qui ſtudent litteris vanitas taxetur, dum exiſtimant nouos conceptuum ediditiſſe partus, quos iam iam à ſeculis alij enixi fuére.]

Verſ.11. Non eſt priorum memoria: ſed nec eorum quidem, quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in nouiſſimo Solet enim ipſa vetuſtas hominum nomina, & res geſtas abolere. * Vnde ſtulti, qui ad perpetuam mundi memoriam laborare ſatagunt: ſtabiliſſima quæque corruunt, & ſi alicuius permanent reliquiæ, Auctoris nomen omninò aboletur.]

Stultus, qui ad perpetuã mundi memoriam ſatagit laborare.

Verſ 12.13. Ego Eccleſiaſtes, ſeu Concionator veſtet me mundialis vanitatis exemplum expono. *Fui enim Rex Iſrael, in Ieruſalem* meam Curiam, meam Regiam habens: *& propoſui in animo meo, quærere, & inueſtigare Sapienter de omnibus.* id eſt, ex ſcientiarum principiis, quæ falli non ſolent, rerum effectus penetrare omnes, *quæ fiunt ſub Sole. Hanc occupationem peſſimam*, ſeu laborioſam admodum, *dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.* * Scientiarum ſtudium vtile admodum, ſed maxima ſpiritus, ac corporis partum moleſtia.] * Preme illud: *Dedit Deus*, ſeu Dei dono accepimus. Munus enim Dei eſt, hominem ſtudij laborem libenter tolerare ad otij pericula fugienda.] * Adiicit, *Filiis hominum.* Nam qui otio torpet, & Sapientiæ acquirendæ, cum poteſt, non expendit ſtudium, non cum hominum filiis, ſed cum filiis beſtiarum debet annumerari.]

Moleſtum admodũ eſt vtile ſcientiarum ſtudium.

Dei beneficio accipimus inclinationem ad literarum ſtudium.

Qui Sapientiæ acquirẽdæ non ſtudet, quaſi nõ eſt homo.

Verſ.14. Vidi cuncta, quæ fiunt ſub Sole, vt cognoſcerem, num alia occupatio eſſet ſine moleſtia, vt ſtudio ſcientiarum nuncium remitterem: *Et ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus*, id eſt, animo moleſtiam afferentia.

Verſ.15. Stultorum infinitus eſt numerus. Attamen poſt diligentem inquiſitionẽ didici, ſtultorum, qui ab acquirendæ Sapientiæ labore recedunt putantes, poſſe ſe ſine labore alia gerere munera, penè infinitum eſſe numerum. Et quamuis conarer eos ad ſtudium Sapientiæ reducere, arduam ſuſciperem prouinciam; quia peruerſe de rebus iudicantes difficilè admodum corriguntur, vnde in ſtultorum cœtu perſiſtunt. * Stulti ad meliorem frugem reductio ferè eſt impoſſibilis.

Stulti reductio ferè eſt impoſſibilis.

Verſ.16. Locutus ſum in corde meo, mecum recogitaui, dicens. *Ecce magnus effectus ſum Magiſter, & præceſſi omnes Sapientia, qui fuerunt ante me in Ieruſalem: & mens mea contemplata eſt multa Sapienter, & didici.* * Poſtquam ſe omnes Sapientia præceſſiſſe oſtendit: poſt quam multa contemplaſſe ex acquiſita Sapientia affirmauit: adiicit, *Et didici.* Quid quæſo didicit adhuc, qui tanta Sapientia præditus fuerat? Profectò nullus tam Sapiens inuenitur, cui non reſideant plura, ac plura ediſcenda.]

Nullus tam Sapiens cui non reſideãt plura, ac plura ediſcenda.

Verſ.17.18. Dedique cor meum, vt ſcirem prudentiam, atque doctrinam ſiuè ſcientiam: *erroreſq;* & *ſtultitiam*; nam contrariis contraria intelliguntur: *& agnoui, quod in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus*, id eſt, in his cognoſcendis ſcilicet Sapientia, prudentia erroribus, & ſtultitia. *Eo quod in multa Sapientia multa ſit indignatio.* id eſt, multus faſtus & elatio Sapientis, qui ſimpliciores contemnit, & illis iraſcitur cum interrogatur. Nam doctiſſimus quiſque laborioſiſſimè docet, cum illis ſit graue & moleſtum in minutis rebus, & ſibi facilibus verſari, interim luctando cum diſcipuli ignorantia. * Obiicies: Non doceat Sapiens, & non aderit indignationis occaſio. Certè dedeceret Sapientem pium non docere; à Deo enim Sapientiam accepit, vt non ſolùm ſibi proficeret, ſed aliis ferret vtilitatem] *Et qui addit ſcientiam addit, & laborem*, ſcilicet in docendo, fante Tullio, *Quo quiſque eſt ingenioſior, hoc docet iracundius, & laborioſius.*

Sapientem dedecet, alios non docere.

CAPVT II.

Aſſerit Sapiens, ſe ſtudio Sapientiæ ob moleſtias ſepoſito, ad corporis voluptates captandas, tranſtuliſſe: ſed ibi non reperta requie, ad Sapientiam Conciliandam cum voluptatibus, rediſſe; ſed fruſtra: vnde vtroque faſtidito, ſe tradidiſſe, ait, vaniſſimæ acquirendarum opum ſolicitudini, non tam ſibi, quàm heredibus profuturarum ignotis.

1. DIxi ego in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruar
bonis. Et vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas. 2. Riſum re-
putaui errorem: & gaudio dixi: Quid fruſtrà deciperis?
3. Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem meam,
vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitarémque
ſtultitiam, donec viderem quid eſſet vtile filiis hominum:
quo facto opus eſt ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ. 4. Ma-
gnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas, 5. feci hortos, &
pomaria, & conſeui ea cuncti generis arboribus, 6. & extruxi mihi piſcinas aqua-
rum, vt irrigarem ſiluam lignorum germinantium, 7. poſſedi ſeruos & ancillas,
multámque familiam habui, armenta quoque, & magnos ouium greges, vltrà om-

nes qui fuerunt ante me in Ieruſalem: 8. coaceruaui mihi argentum, & aurum,
& ſubſtantias regum, ac prouinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & deli-
cias filiorum hominum, ſcyphos & vrceos in miniſterio ad vina fundenda: 9. &
ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Ieruſalem: ſapientia quo-
que perſeuerauit mecum. 10. Et omnia, quæ deſiderauerunt oculi mei, non negaui
èis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his,
quæ præparaueram: & hanc ratus ſum partem meam, ſi vterer labore meo.
11. Cúmque me conuertiſſem ad vniuerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad
labores, in quibus fruſtrà ſudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem ani-
mi, & nihil permanere ſub ſole. 12. Tranſiui ad contemplandam ſapientiam,
erroréſque & ſtultitiam (quid eſt, inquam, homo, vt ſequi poſſit regem Factorem
ſuum?) 13. & vidi quòd tantum præcederet ſapientia ſtultitiam, quantum differt
lux à tenebris. 14. Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat: &
didici quòd vnus vtriuſque eſſet interitus. 15. Et dixi in corde meo: Si vnus &
ſtulti & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt quòd maiorem ſapientiæ dedi ope-
ram? Locutúſque cum mente mea, animaduerti quòd hoc quoque eſſet vanitas.
16. Non enim erit memoria ſapientis ſimiliter vt ſtulti in perpetuum, & futura
tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus ſimiliter vt indoctus.
17. Et idcircò tæduit me vitæ meæ, videntem mala vniuerſa eſſe ſub ſole, & cun-
cta vanitatem & afflictionem ſpiritus. 18. Rurſus deteſtatus ſum omnem indu-
ſtriam meam, qua ſub ſole ſtudioſiſſimè laboraui, habiturus hæredem poſt me
19. quem ignoro, vtrùm ſapiens an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus
meis, quibus deſudaui & ſollicitus fui, & eſt quidquam tam vanum? 20. Vnde
ceſſaui, renuntiauítque cor meum vltrà laborare ſub ſole. 21. Nam cùm alius la-
boret in ſapientia, & doctrina, & ſollicitudine, homini otioſo quæſita, dimittit: &
hoc ergo vanitas, & magnum malum. 22. Quid enim proderit homini de vniuer-
ſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt. 23. Cuncti dies
eius doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc
nónne vanitas eſt? 24. Nónne melius eſt comedere & bibere, & oſtendere animæ
ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc de manu Dei eſt. 25. Quis ità deuorabit, &
deliciis affluet vt ego? 26. Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam,
& lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam, vt addat, &
congreget, & tradat ei qui placuit Deo: ſed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſollicitu-
do mentis.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Dixi ego in corde meo: Vadam*, & tandem inueniam aliquid, quo poſſit ſpiritus Sapientię moleſtiis defatigatus requieſcere: & *affluam deliciis, & fruar bonis* delectaſtilibus. *Et vidi*, ſeu experimento didici, *quod hoc quoque eſſet vanitas.*

Verſ. 2. Riſum reputaui errorem. Hebr. מהולל *meholel immoderationem, nimietatem, inſaniam*, Riſum ſeu exultationem, quam ex deliciis capiebam, comperi eſſe immoderatam, ac nimiam inſaniam. *Et gaudio dixi*: (per proſopopeiam gaudium alloquitur) *Quid fruſtra deciperis?* quærens requiem animo meo, cum immoderatum gaudium vitioſum ſit res prorſus inanis? Hebr. loco huius particulæ, *Quid fruſtra deciperis?* eſt, *Quid hoc facis?* Vulgariter, *Que haces con eſto?* ac ſi diceret, *No haces nada.* * Nullum enim gaudium illicitum poteſt animo veram exhibere lætitiam.]

Nullũ gaudium illicitum poteſt animo veram dare lætitiam.

Verſ. 3. Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino. Vini & ebrietatis nomine omne genus voluptatis intelligitur, præſertim guſtus, & qui hunc ſequuntur voluptatis tactus. Cum comperiſſem illicitum, ſeu immoderatum gaudium rem eſſe inanem, & vitioſam, ſtatui à vino, ſeu ab eis voluptatibus ſenſus meos abſtrahere, *vt animum meum* rurſum *transferrem ad Sapientiam, deuitaremque ſtultitiam.* * Nimia enim vini potio, immoderat voluptatum vſus hominem procul dubio reddit ſtultum.] * Aptè verò noxiæ voluptates in vino ſignantur, quia ex nimia vini potione fons vitiorum emanat.] *Donec viderem, quid eſſet vtile filiis hominum.* Nam dum in his verſabar, rem omnem conferebam, vt explorarem, quid verè homini bonum vtile ſit, & iucundum. *Quo facto opus eſt ſub Sole numero dierum vita ſua*, Id eſt, quid ſit illud quod facere debent filij hominum vt rem maximè vtilem, & iucundam obtineant. Hebr. & Græcè, *Donec viderem, quid ſit bonum filiis hominum, quod faciant ſub Sole* (dum vixerint in terra) *in numero dierum vitæ ſuæ*, ſeu toto vitæ curriculo.

Vinum, & voluptates hominem reddunt ſtultum.

Ex nimia vini potione fons vitiorum emanat.

Verſ. 4 5. Magnificaui opera mea. Magna opera feci mihi in commodum, in voluptatem, in delicias. *Ædificaui domos, & plantaui vineas, feci hortos & pomaria, & conſeui ea cuncti generis arboribus.* Inutilis prorſus domus præcelſæ ædificatio, ſi ſimul vineæ, horti, ac pomaria non plantentur, quorum fructibus domus, ſeu familia perſiſtere valeat. Stultè domum ædificas, qui

è do

Struit domum ædificat, qui ex domeſticorũ victu aufert, quod ædificationi impendit.

meſticorum victu neceſſario aufers, quod ædificio impendis. Vnde verum eſt Hiſpanicum prouerbium. *Las obras de las ſobras.*

Verſ. 6.7.8.9. Extruxi mihi piſcinas aquarum, vt irrigarem ſiluam, ſeu hortos *lignorum* ſiue arborum *germinantium. Poſſedi ſeruos, & ancillas, multámque familiam habui,* ad cuius alimenta *armenta quoque, & magnos ouium greges* poſſedi, *vltra omnes, qui fuerunt ante me* Reges *in Ieruſalem.* Nec vineis, pomatiis, armentis, ac gregibus ſatis abundans, ſeu ſatis abundare exiſtimans: *coaceruaui mihi argentum, & aurum, & ſubſtantias Regum, & prouinciarum,* ſeu diuitias, quæ ex Prouinciis tributariis, ex Regum muneribus, ex negotiatione etiam, ac miſſione claſſium in Ophir &c. parabantur. *Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum,* ſeu delicatas epulas, aliáſque lautitias, quibus homines aſſolent delectari. *ſcyphos, & vrceos in miniſterio ad vina fundenda: & ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui antè me fuerunt in Ieruſalem. Sapientia quoque perſeuerauit mecum,* contemplatione, & iudicio ſpeculatiuo, non praxi & vſu morali.

Inter delicias haud poteſt Sapiẽtia perfectè perſiſtere.

* Nec enim inter tot delicias poterat Sapientia perfectè perſiſtere.] * Pondera particulas: *Extruxi mihi piſcinas. Coaceruaui mihi argentum, & aurum. Feci mihi cantores.* Mihi cuncta paraui. Et nihil Regno? & nihil ſubditis? tibi omnia? Non probus Princeps, qui ſibi ſolùm omnia commoda præparat ſubditorum oblitus.]

Non probus Rex, qui ſibi omnia commoda præparat ſubditorum oblitus.

Verſ. 10. Et omnia, quæ deſiderauerunt oculi mei non negaui eis, cuncta cordis expleui deſideria: *nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur & oblectaret ſe in his, quæ præparaueram: & hanc ratus ſum partem meam, ſi vterer labore meo.* Pars in Scriptura frequenter pro Chariſſimo bono ſumitur. Pſal. 15. *Dominus pars hæreditatis meæ.* Hoc ergo mihi chariſſimum bonum reputaui, ſi his, quæ parauerам, fruerer.

Verſ. 11. Cumque me conuertiſſem ad vniuerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus fruſtra ſudaueram: vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere ſub ſole. * *Labores, & afflictionem* aptè vocitat delicias, ac voluptates, vti doceat expertus, ſequi impietatem magis laborioſum eſſe, quàm ſectari virtutem.] * Preme illud: *Cumque me conuertiſſem ad vniuerſa opera, &c.* Qui vitiis ſectandis dedit operam ſi vult ſi ab errore deducere, ſe ad anteactæ vitæ contẽplationem conuertat, & videbit quanto labore, quanto animi exitio comparauit, quod tam citò deperiit!]

Sequi impietatem, magis laborioſum eſt, quam ſectari virtutem.

Vt quis ſe ab errore abducat, ſe ad anteactæ vitæ reſpectum conuertat, & videbit, ſe labore acquiſiſſe id, quod citò deperiit.

Verſ. 12.13. Tranſiui ad contemplandam Sapientiam, erroreſque, & ſtultitiam. Alternantibus animi cogitationibus dubius, ad Sapientiæ ſtudium me reuocaui, curauique eam adipiſci, & errores, ac ſtultitiam agnoſcere, vt vitare poſſem. (*Quid eſt inquam homo, vt ſequi poſſit Regem Factorem* ſuum.) Quàm ſtultus eſt homo, quantum errat, cum ſibi perſuadet, ſe poſſe Deum Creatorem ſuum, & rerum omnium conſequi ſeu aſſequi in obtinenda hac plena beatitudine, & perfecta felicitate!* Quàm Sapiens Salomon ſe inſignis ſtultitiæ arguit, quod maiora viribus humanis, & ſoli Deo propria tentarit aſſequi veram felicitatem mediis ad illam remotiſſimis, vino, crapula, libidinibus, diuitiis, ædificiis, &c. quæ non niſi ſordes ſunt, & impedimenta potius, quàm adiumenta ad veram fælicitatem, quæ quidem à ſolis virtutis ſectatoribus poteſt inueniri.] *Et vidi, quod tantum præcederet Sapientia ſtultitiam, quantum differt lux à tenebris.* Hoc ipſa luce clarius.

Vera felicitas ſolùm hic poterit in virtutis exercitamento inueniri.

Verſ. 14 Sapientis oculi in capite eius. Sapiens oculos habet in capite, vbi iudicium reſidet, & videt quæ vtilia, quæ ſint inutilia; dum *ſtultus in tenebris ambulat,* aptus enim hiſce luminibus noxia plerumque pro vtilibus eligit. *Et didici,* mentis oculis vtens, *quod vnus vtriuſque eſſet interitus.* Cùm Sapientiam, & ſtultitiam inter ſe compararem, & diſſimiles eas in ratione agendi, viuendi, progrediendi comperetim; at omnino pares, ac ſimiles in quibuſdam humanis eſſe didici, nempe in ipſa morte, ac vitæ exitu. * Sapiens enim & inſipiens æqualiter mortis ſubſunt imperio.]

Sapiẽs, & inſipiens æqualiter mortis ſubſunt imperio.

Verſ. 15. Et dixi in corde meo: ſi vnus & ſtulti, & meus occaſus erit: quid mihi proderit, quòd maiorem Sapientiæ dedi operam? Quid mihi proderit ad vitam beatam illa Sapientiæ ſupra ſtultitiam abundantia, & præſtantia, ſi me non efficit beatum, neque humanis periculis, ac caſibus eripit. * Quælibet hìc præſtantia opum, nobilitatis, flocci æſtimanda, cum poſſeſſorem ab humanitatis miſeriis non eripiat. *Locutuſque cum mente mea, animaduerti, quod hoc quoque eſſet vanitas.* Non quidem ipſa Sapientia, aut illius poſſeſſio, ſed curioſitas, & nimia ſciendi ſolicitudo, vel certè ipſius Sapientis ſtatus humanis caſibus obnoxius, & Sapientis irritus conatus in obtinenda vitæ tranquillitate.

Quælibet præſtãtia nobilitatis, opũ &c. quæ à communibus non eripit ærũnis, flocci æſtimanda.

Verſ. 16.17. Non enim erit memoria Sapientis ſimiliter, vt ſtulti, in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient. Sequutura ætas probabit noua, ſuſpiciet ſæculi ſui Sapientes, contemnet antiquos. Paſſim videmus, veterum aliquot Sapientiſſimorum virorum nomina tantum, plurimorum verò ne nomina quidem extare. * Multi enim Scriptores præcedentis Auctoris libros tranſcribunt, idem opus proprio ſuo nomine exponentes, quo ſe Auctores oſtentant cum tranſcriptores ſolùm extiterint veri Auctoris nomen abolentes.] *Moritur doctus ſimiliter, & indoctus.* Do quòd opera, ac nomina Auctorum perſiſtant: quid abſens proderit defuncto Doctori commendatio? *Et idcirco tæduit* me vitæ meæ, inſtituti mei, & ſtudij tam pertinaciter addicti in rerum comparanda cognitione. Tæduit, inquam, me *videntem mala vniuerſa eſſe ſub Sole, & cuncta vanitatem, & afflictionem ſpiritus.* Hebr. *Tæduit me vitæ meæ, quia malum,* ſeu ſuperfluum *ſuper me opus, quod factum eſt ſub Sole.* Id eſt, quia experior ipſi mihi Regi, ac Sapienti perinde ac ſtulto, aut vili homuncioni humanos caſus, ac ærumnas inſtare.

Multi ſe Auctores Voluminis ſe eſſe iactant, cum ſolùm ſint alieni operis tranſcriptores.

Verſ. 18.19.20. Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub *Sole ſtudioſiſſimè laboraui,* ad parandas opes, ad coaceruandum argentum, & aurum, *habiturus hæredem poſt me, quem ignoro, vtrum Sapiens* ad eis rectè vtendum: *an ſtultus,* ad prauum earum diuitiarum vſus *futurus ſit: & dominabitur* adhuc ſtultus *in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſolicitus fui: & eſt quidquam tam vanum?* O quot parentes ſoliciti admodum oſtentantur, in opibus acquirendis, quas ſtultus & filius prodigalitatis, & libidinum facient incitamenta! Quare per annos ſolicitè acertuas, quæ hæres tuus conſumat in

Stultus qui per annos diuitias aceruat, quas hæres conſumat in die.

die? Proh hominis ſtultitiam!] *Vnde ceſſaui, renunciauique cor meum vltrà laborare ſub Sole*, ſeu huic inutili, ac noxiæ ſolicitudini coaceruandi diuitias ſtudere. * Mirum planè aliquem reperiri parentem, qui à ſolicitudine acquirendarum opum receſſerit, dubius, an filius eis benè vſurus exiſtet.

Mirum, reperiri patrē qui ſolicitus non ſit de diuitiis filio acquirendis, timens, an eis benè ſit vſurus.

Verſ. 21. *Nam cum alius laboret in Sapientia, & doctrina, & ſolicitudine homini otioſo quaſita dimittit: & hoc ergo vanitas, & magnum malum* & acquirenti, & otioſo hæredi; acquirenti, quia moleſtè, ac laborioſe parauit opes: hæredi, quia otio eum torpeat, conſequens eſt, diuitias ſine labore partas omnis generis flagitiorum ſegetem ei eſſe futuras. * Otioſo enim relinquere diuitias, malum omninò, quia ei relinquis fomitem vitiorum.]

Qui relinquit otioſo hæredi opes, ei relinquit vitiorum fomitem.

Verſ 22. *Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, qua ſub Sole cruciatus eſt?* Quem fructum, quod commodum ipſe reportat ex nimio illo labore & ſolicitudine? Non quidem cœleſte præmium, cùm pietatis operi alicui opes non ſacrauerit: nec temporalem gratitudinis mercedem. * Mirum enim eſſet, ſi aliquis inueniretur hæres, qui erga relinquentem ſibi opes foueret gratitudinem.]

Nihil ingratius hærede erga relinquentem ei opes.

Verſ. 23. Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit. Qui parat, ſeu congregat diuitias nec die quieſcit, nec nocte verè dormit; nam dum corpus excubat, mens huc & illuc diuagatur: *Sonando grangerias.* relinquendas illi, qui tam citò diſperdet. *Et hoc nonne vanitas eſt?*

Verſ. 24. *Nonne melius eſt, comedere, & bibere?* id eſt, frui partis, & conceſſis à Deo, nec auarè, & impudenter illa ingrato hæredi recondere? *& oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc eſt* donum nempe naturale, vtpotè naturalis prudentiæ, & liciti, ac liberalis amoris erga ſeipſum, *de manu Dei*, hoc eſt, à Deo Authore naturæ datum, & inditum. Subtaxat auaros, qui vt diuitias aſſeruent hæredibus, ipſi fame premuntur.]

Taxantur illi, qui vt opes auarè recondant, fame premuntur.

Verſ 25. *Quis ita deuorabit, & delicijs affluet, vt ego?* Quis meliore iure abſumet opes, & delicijs fruetur, quàm is ipſe, qui illas multo labore & ſolicitudine parauit?

Verſ. 26. *Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus Sapientiam, & ſcientiam, & lætitiam* Qui bonus eſt in conſpectu in oculis Domini gratus, à Deo accepit Sapientiam aſſequi, opes acquirere, eis ſcire vti, & lætari. * Iuſto enim omnia cedunt in bonum.] *Peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam, vt addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo*, vt bonis ſuis non fruatur, ſed hæredem poſt ſe eum relinquat, quem voluerit Deus bonorum illorum eſſe poſſeſſorem. *Sed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſolicitudo mentis.* Hebr. *Afflictio ſpiritus.*

Iuſto omnia cedunt in bonum.

CAPVT III.

Ex mutabilitate rerum ſublunarium probat Salomon, nullam in his eſſe hominis felicitatem: ſed ex diuinorum operum ſtabilitate, ad vitam tranquillè agendam, curaſque præpoſteras reyciendas hortatur.

1. OMNIA tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub
cælo. 2. Tempus naſcendi, & tempus moriendi. Tempus
plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt. 3. Tem-
pus occidendi, & tempus ſanandi. Tempus deſtruendi, &
tempus ædificandi. 4. Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi. 5. Tempus ſpar-
gendi lapides, & tempus colligendi. Tempus amplexandi, &
tempus longè fieri ab amplexibus. 6. Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abiiciendi. 7. Tempus ſcindendi, & tempus con-
ſuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. 8. Tempus dilectionis, & tempus
odij. Tempus belli, & tempus pacis. 9. Quid habet ampliùs homo de labore
ſuo? 10. Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt diſtendantur in
ea. 11. Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eo-
rum, vt non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.
12. Et cognoui quòd non eſſet melius niſi lætari, & facere benè in vita ſua. 13. Om-
nis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei
eſt. 14. Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum:
non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus vt timeatur. 15.
Quod factum eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt iam fuerunt: & Deus inſtau-
rat quod abiit. 16. Vidi ſub Sole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ
iniquitatem. 17. Et dixi in corde meo: Iuſtum & impium iudicabit Deus, & tem-

pus

pus omnis rei tunc erit. 18. Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret
eos Deus,& oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis. 19. Idcircò vnus interitus eſt hominis
& iumentorum,& æqua vtriuſque conditio:ſicut moritur homo, ſic & illa moriun-
tur:ſimiliter ſpirant omnia,& nihil habet homo iumento amplius:cuncta ſubiacent
vanitati, 20. & omnia pergunt ad vnum locum:de terra facta ſunt,& in terram pa-
riter reuertuntur. 21. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum: &
ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum? 22. Et deprehendi nihil eſſe melius
quàm lætari hominem in opere ſuo,& hanc eſſe partem illius. Quis enim eum ad-
ducet,vt poſt ſe futura cognoſcat?

COMMENTARII.

VERS. 1. *Omnia tempus ſuum habent.* (Symmac. *Omnis negotij, ac miniſterij hora eſt:) & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cœlo.* Mox ſubiicit Sapiens quatuordena exemplorum paria: ſed ex paucis iſtis cuique ſimiliter de omnibus philoſophandum relinquit.

Verſ. 2.3.4.5. Tempus naſcendi, & tempus moriendi Tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plantatum eſt, vt noua alia vitis, vel arbor, exurgat. *Tempus occidendi* in bello,vel in tĕpore pacis,cũ ſceleſti vltimo ſupplicio afficiuntur:*& tĕpus ſanandi* vulnera,vel ægritudinibus medendi. *Tempus deſtruendi* domos,quæ minantur ruinam: *& tempus* nouas *ædificandi. Tempus flendi, & tempus ridendi*, ex ærumnæ, vel felicitatis varietate. *Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.* Fletus, de quo ante, ſignificat lacrymas, quas priuatim fundimus: at verbum *Plangendi* luctum explicat ſolemniorem,qualis in funeribus excitatur. *Ierem. 16. Tempus ſpargendi lapides.* dirutis parietibus *& tempus colligendi* diſperſos. *Tempus amplexandi,* ſeu dandi operam rei vxoriæ. *& tempus longè fieri ab amplexibus.* Alij de conciliandis, ac diſſoluendis amicitiis intelligunt. * Certè ſi amicus infideliter agere reperitur, validam diſſoluendi amicitiam exhibet occaſionem; ab huiuſmodi amplexibus longè fias, qui quidem Iudæ oſculum imitantur.]

Ab amici infidelis amplexu, ſicut à Iudæ oſculo fuge.

Verſ. 6.7.8.9. Tempus acquirendi, & tempus perdendi, id eſt,expendendi opes acquiſitas. *Tempus cuſtodiendi* rem familiarem: *& tempus abijciendi*, vt cum in tempeſtate fit mercium grauium voluntaria iactura. *Tempus ſcindendi*, ſeu lacerandi veſtes: *& tempus* eaſdem *conſuendi. Tempus tacendi*, ne importunè locutum eſſe videare. *& tempus loquendi. Tempus dilectionis* proximorum, qui iuſtè viuunt: *& tempus odij* ſancti à Dauide approbati, cum cecinit *Pſal. 118. iniquos odio habui.* Adiicit tamen, *Perfecto odio oderam illos*, * Perfectum dixerim eſſe odium, quando pia animi præceſſione odio habes iniquitatem, diligis humanitatem peccatoris.] *Tempus belli*, cum Regnorum iura violantur: *& tempus pacis*, cum fœdera inter Principes ineuntur. *Quid habet amplius homo de labore ſuo?* Poſt tot rerum mutationes & varietates, & poſt tot labores, quos in iis ſuſtinuit, quid vtilitatis, aut muneris homini ſupereſt. * Mirum plane, quòd cum Salomon tot temporum deſcripſerit inſtantias, non aſſignarit tempus *peccandi, & pœnitendi?* Certè peccandi iam aſſignauit quatuordena illa præfata tempora, quia in cunctis illis aſſolent plura cõmitti piacula. Quare vero pœnitentiæ tempus non memorat? Quia ipſa delinquendi inſtantia, tempus idem peccandi debet quodammodo eſſe tempus pœnitentiæ, ob vitæ incertitudinem.]

Iniquitas peccatoris odio habenda, humanitas illius amanda.

Tempus ipſum peccandi, debet quodãmodo eſſe tempus pœnitendi ob vitæ incertitudinem.

Verſ. 10. Vidi afflictionem, quam dedit Deus filijs hominum, vt diſtendantur in ea. vt occupentur,vel affligantur. Conſideraui, inquam, vitam hanc plenam eſſe moleſtiis.

Verſ. 11. Cuncta fecit Deus bona quidem & vtilia, *ſi in tempore ſuo*, ſeu opportunè hiſce rebus vti nouerimus. *Et mundum* Græcè *ayũ-να ænum*) hoc eſt omnia, quæ in æuo ſunt facta, vel in omnibus ſpatiis & interuallis durationis, *tradidit diſputationi eorum.* (Hebr. *Tradidit in corda ipſorum*) ſiue propoſuit humano cordi ad bonum,hoc eſt,vt de creaturarum cognitione cogitaret, loqueretur, diſputaret, & per eas ad Creatorem ipſum aſſurgeret. *Vt non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.* Ita Deus hominis conſiderationi, ac diſputationi mundum, ſeu res creatas propoſuit: vt tamen diuini huius operis cauſas, effectus, proprietates ab initio vſque ad finem, hoc eſt, perfectè aſſequi non valeat. Vnde etiam in harum rerum curioſa perueſtigatione vanitas eſt, & ſpiritus afflictio.

Verſ. 12. Et cognoui, quòd non eſſet melius, niſi lætari, & facere bona in vita ſua. Experimento didici, nihil homini conuenientius eſſe, quàm hiſce curis ablegatis lætè, ac piè viuere. * Pietas enim, ac ſanctitas vitæ cordi ingerit lætitiam, quâ quidem delinquendo priuamur. *Lætari* ergo) *& facere benè.*]

Rectam vitam lætitia comitatur, prauam verò triſtitia.

Verſ. 13. Omnis enim homo, qui comedit, & bibit, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt. Nihil priuata vita felicius, abſtracta acquirendarum opum ſolicitudine. Magnum enim Dei eſt donum, ſi homo labore ſuo acquirat ſufficientem ſuſtentationi annonam, & quale quale aliquod ad futura rei familiaris augmentum videat. * Magna hominis felicitas eſt, independenter ab aliorum ope proprio ex labore honeſtè victitare.]

Magna felicitas, independẽter ab aliorum ope, proprio ex labore viuere.

Verſ. 14. Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum, id eſt, quæ Deus peculiari prouidentia, ac beneuolentia confert hominibus, non ſpiritualia modò, ſed & temporalia, quamuis natura ſua ſint fluxa & caduca: tamen à tam potenti manu ſuprà vel præter naturam ſuam, accipiunt ſtabilitatem, ac conſtantiam. * Hoc dixerim de gaudio, diuitiis, honoribus, pace, tranquillitate, ſi quando ea Deus amicis ſuis ad vitam iucundè tranſigendam largiri decreuit. Sanctè enim quis poteſt vel temporalium bonorum abundantia

Sanctè quis poteſt rerum temporaliũ abundantia frui.

potiri.] *Non poſſumus* Dei operibus *quidquam addere, vel auferre.* Sunt enim perfecta in genere ſuo. Nam *vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Gen. 1. *Quæ quidem fecit Deus vt timeatur*, dum eius Sapientia) & potentia & potentia ex eius operibus obiicitur.

Beneficia nobis à Deo collata timorē incutiunt, ob examen de eorū vſu gerendum à Iudice.

* Certè creaturarum (quas excitauit Deus hominum obſequio) beneficium ad timorem nos prouocat; nam poſt beneficium præſtitum, rigidum de eius vſu examen à Deo gerendum ingratis indicitur.]

Verſ. 15. Quod factum eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt, iam fuerunt; & Deus inſtaurat, quod abiit. Quod ſemel decretum eſt à Deo, quantumcumque ab antiquo, adhuc perſiſtit, & ſuo tempore fiet. Et quæ futura ſunt, iam ſic decreta ſunt ab æterno. Et hunc ſuum ſanctæ & immutabilis prouidentiæ circa dona ſua priſtinum morem atque tenorem quotidie inſtaurat, & ſemper aſſeruat.

Verſ. 16. Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem. In ipſis Iudicum tribunalibus, qui iuſtitiæ, & æquitatis propugnatores eſſe deberent, annotaui iniuſtitiam, & iniquitatem vigere.

Extrema Reipublicæ calamitas cū iniquitas iudicat.

* Extremum Reipublicæ exitium, cum iudicat, & tegit iniquitas.]

Verſ. 17. Et dixi in corde meo, Iuſtum & impium iudicabit Deus. Licet ad tempus innocens & pauper Iudicum nequitia, potentiorum violentia opprimuntur: at tandem omnes diuini Iudicis tribunali ſiſtendi ſunt, qui quidem vnicuique pro merito reddet. *Tempus omnis rei tunc erit.* Tunc ſcilicet ſatisfiet iuſtitiæ, res omnes componentur, & exigentur ad diuini normam iudicij. Hiſpanè dixeris. *Entonces ſe a Iuſtaran las partidas.*

Verſ. 18. 19. Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & oſtenderet, ſimiles eſſe beſtiis. LXX. *Vt diſcernat eos Deus.* Si nulla eſſet hominibus exſpectatio ſinceri iudicij diuini, & futurorum bonorum, nihil quodammodo homines à iumentis in ratione, ac conditione naturæ differrent: vti bruta à Iudicibus ſine melioris fortunæ ſpe tractarentur.

Cum in humano tribunali iniuſtè damnaris, diuinum appella.

* Cum igitur in humano tribunali iniuſtè damnaris, diuinum appella, vbi plenè tuæ iuſtitiæ ſatisfiet.] Aliter aptiùs totum locum expendo: Cum non inuenirem cauſam aliam, ob quam Deus permittat, in loco iudicij iniquitatem: viſum eſt mihi, velle eum huiuſmodi humanis tumultibus hominem probare, ſeu exercere, vt videat ſe in hac vita parum differre à brutis. *Idcircò vnus interitus eſt hominis & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio: ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur: ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius.* Interim verò Deus dilatione ſui iudicij, & occultatione futuræ ſortis iuſtorum, & impiorum, probat, an homo aliquid beſtiis ſublimiùs ſapiat, & an futurum iudicium, & bonorum operum mercedem expectet, malorum pœnam reformidet. * Certè ſimilis brutis oſtentatur in animo, ille, quem non retrahit ab iniquitate iudicij futuri memoria.] *Cuncta ſubiacent vanitati.*

Bruto eſt ſimilis, quem non retrahit à peccatis iudicij memoria.

Verſ. 20. Et omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Redit Salomon ad illud ſuum iam ſæpè traditum axioma, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* * Tam vana eſt hominum mens, vt Eccleſiaſtes ſeu Concionator debeat crebrò eum cinere interitus perfundere.]

Sæpè Concionator debet auditoribus mortis memoriam renouare.

Verſ. 21. Quis nouit, ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum. Quis experimentali ſenſuum notitia cognouit, num ſpiritus, ſeu animus hominum ſuperſtes maneat poſt obitum, & immortalis? *Et ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum*, id eſt penitus cum corpore diſſoluatur, & intereat.

Verſ. 22. Et deprehendi, nihil eſſe melius, quàm lætari hominem in opere ſuo. Ex bonis corporeis ſi quid ad beatitudinem aliquam, & tranquillitatem animi velis elicere, ne te crucient ſuperfluæ de futuris ſolicitudines, & inanes curæ: ſed ne opprimant corpus nimiæ voluptates, quibus & caro extenuatur, & animus obruteſcit; ſed frugaliter ſimul ac liberaliter vtere iam partis, & tibi primùm, dein & proximo tuo cum lætitia benefacias. Et quæ ſic impenderis, ſcias eſſe partem, & portionem hæreditatis tuæ; nam quibus non vteris, non tua ſed tuorum hæredum pars erit. Ideo adiicit: *Et hanc eſſe partem illius. Quis enim eum adducet, vt poſt ſe futura cognoſcat?* Quis hominem adducet ad eam notitiam, vt quaſi prophetet qualem ſit habiturus hæredem, an Sapientem, an ſtultum, an prodigum, an frugem. Conſonat Arabica lectio, *Quis eum adducet, vt videat, quid faciendum ſit poſt ſe de illo, quod relinquit.* * Quarè ergo tam ſtultè ſeruas opes, quas poſſes æterno viuens tradere hæredi, nempe Chriſto Domino in paupere.]

Stultè ſeruat diuitias ignoto hæredi, quas poſſet æterno viuēs hæredi relinquere, id eſt, Domino in paupere.

CAPVT

CAPVT IV.

Pergit Salomon humanarum rerum, maximè in honorum ambitione, vanitatem demonſtrare: in hac enim ſunt multa, quæ animi turbant tranquillitatem.

1. VERTI me ad alia, & vidi calumnias, quæ ſub ſole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos. 2. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes: 3. & feliciorem vtroque iudicaui, qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt. 4. Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt. 5. Stultus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas, dicens: 6. Melior eſt pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi. 7. Conſiderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole: 8. vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non ceſſat, nec ſatiantur oculi eius diuitiis: nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas eſt, & afflictio peſſima. 9. Melius eſt ergo duos eſſe ſimul, quàm vnum: habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ: 10. ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur, væ ſoli: quia cùm ceciderit, non habet ſubleuantem ſe. 11. Et ſi dormierint duo, fouebuntur mutuò: vnus quomodo calefiet? 12. Et ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtunt ei: funiculus triplex difficilè rumpitur. 13. Melior eſt puer pauper & ſapiens, rege ſene & ſtulto, qui neſcit præuidere in poſterum. 14. Quòd de carcere cateníſque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia conſumatur. 15. Vidi cunctos viuentes, qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro eo. 16. Infinitus numerus eſt populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui poſteà futuri ſunt, non lætabuntur eo: ſed & hoc vanitas & afflictio ſpiritus. 17. Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Multò enim melior eſt obedientia, quàm ſtultorum victimæ, qui neſciunt quid faciunt mali.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Verti me ad alia veſtiganda*, vt caperem documentum, num animi tranquillitas poſſet alibi comparari: *Et vidi calumnias, quæ ſub Sole geruntur* contra innocentes, *& lacrymas innocentium* ex accepta iniuria excitatas: *& neminem conſolatorem*, qui verbo, aut ope leuaret oppreſſos. * Nec dubium duriſſimas ærumnas conſolatoriis verbis emolliri.] *Nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ cunctorum auxilio deſtitutos.* * Væ ſoli, cum à calumniatore, maximè ſi mendacium famam vulneret, diſtorquetur.

Duriſſimæ ærumnæ verbis conſolatoriis emolliuntur.

Væ ſoli, cum calúmnia circa famam afficitur.

Verſ. 2. 3. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes. Affici calumniis tam graue malum duxi, vt eius comparatione mortem remedium eſſe putarem, non pœnam. Sic Elias cum Achabi, & Iezabelis perſecutionem contra fideles aſpiceret, *petiuit animæ ſuæ, vt moreretur*. 3. Reg. 19. *Et feliciorem vtroque reputaui, qui necdum natus eſt, nec vidit mala, quæ ſub Sole fiunt.* Is enim non modo hæc mala neſcit, ſed neque expertus eſt. * Adeò iuſti pietatem torquet, contra innocentem proximum iniuſtitiam præualere, vt quodammodo nondum natis inuideat.

Adeò iuſti pietatem torquet, præualere contra innocentem calumniam, vt nondum natis quodammodò inuideat.

Verſ. 4. Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Ac ſi dicat: ſi quis calumnias & oppreſſiones violentas potentiorum effugiat, certè æqualium, aut inferiorum non euadit inuidiam. *Et in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt.* * Certè ſuperflua cura, ſeu ſpiritus afflictio eſt, velle eſſe ſuperiorem inuidiæ, cum hæc optimum quemque petere ſoleat, imò nunquam non ſuauiori cibo paſcatur.

Inuidia optimum quemque petit, & ſuauiori cibo paſcitur.

Verſ. 5. Stultus complicat manus ſuas, inuidiam veritus, aliorúmque obloquutiones: *& comedit carnes ſuas*, ſe ipſo, ſeu ſua ipſa afflictione paſcitur. * Aptè vocitatur ſtultus, qui rectè agens, inuidorum obloquutionibus triſtem præſtat auditum.] *Comedit*, inquam, *carnes*, ſeu *dicens:*

Stultus eſt, qui rectè agens oblocutionibus inuidi triſtatur.

Verſ. 6. Melior eſt pugillus cum requie, quam plena vtraque manus cum labore, & afflictione. Ve-

ram planè ſententiam plus iuſto puſillanimes ſuæ pigritiæ, ac inertiæ prætendunt. Veram, inquam ſententiam. Salomon enim *Prou.17.* aſſerebat, *Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.* At virtus in medio conſiſtit, & ab vtroque extremo abſcedere oportet virtutis cultorem, vt ſcilicet, nec quietis pigritia, nec nimia multorum negotiorum ſuſceptio ſtrenuitatis nomine veletur.

Medium tene, nec pigritia torpeas, nec nimia negotiorum ſuſceptione labores.

Verſ.7.8. Conſiderans reperi & aliam vanitatem ſub Sole: vnus eſt, & ſecundum non habet non filium, non fratrem: & tamen laborare non ceſſat, nec ſatiantur oculi eius diuitiis Paſſim huiuſmodi vanitas reperitur. Qui filium, qui fratrem nec propinquum, quem conſtituat heredem non habet, ſtultè admodum tot exantlatis moleſtiis opibus acquirendis ſtudium impendit. Tota autem huius ſtultitia eſt, eſſe *vnum, & ſecundum* non habere, cum poſſet multos habere amicos, cum pauperes poſſet ſuos fratres adſciſcere. *Nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?* quæ laborans inopi poſſem obtinere. *Hoc quoque vanitas eſt, & afflictio peſſima.*

Qui vnus eſt, nec habet hæredē, ſtultus eſt, ſi non ſtudeat habere ſecūdum, id eſt, pauperes.

Verſ. 9.10.11.12. Melius eſt ergò duos eſſe ſimul quàm vnum: habet enim emolumentum ſocietatis ſuæ. Colligit ex præfatis Salomon, melius agere eos, qui priuati filio vel fratre, quibus caret, adſciſcat ſibi ſocios, & *amicos faciat de mammona iniquitatis* Luc.16. Idque propter magna emolumenta, & ingentia commoda, quorum nonnulla mox ſubnectit. * Congruit Hebræum adagium, *Vnus vir, nullus vir: Aut ſocietas, aut mors.* Societatis commoda attende: *ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur: væ ſoli, quia cum ceciderit, non habet ſublevantem ſe. Et ſi dormierint duo, fouebuntur mutuo;* nam ex alterius calore etiam alter incaleſcit. *vnus quomodo calefiet?* Sicut ergò duo ſimul dormientes ſe inuicem calefaciunt: ſic duo ſimul habitantes ſe inuicem iuuant. *Et ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtent ei. Funiculus triplex difficile rumpitur* Quò plures eò melius; nec enim facilè poterunt expugnari, & frangi: quemadmodum funis ex multis filis intortus haud facilè rumpitur, cum tamen ſingula fila nullo negotio comminuantur.

Vnus vir nullus vir. Vnde ſocietatis commoda recenſentur.

Verſ.13. Melior eſt puer pauper, & Sapiens, Rege ſene & ſtulto, qui neſcit prauidere in poſterum, nempe pericula, & aduerſos caſus, qui poſſint obrepere. * Prudentia ac prouidentia propriæ Regum virtutes: prudentia præſens ſtatum Regni moderatur: prouidentia futuros præuidet euentus.] Vndè ſi Rex hiſce careat virtutibus, aptior Regno erit puer inops, & nudus potentia, ſi Sapientia vigeat. * Non tam enim opes quàm induſtria, ac prudentia pacem Regni tuentur.]

Prudentia, ac prouidentia propriæ Regis virtutes.

Non tam opes, quàm induſtria pacem Regni tuetur.

Verſ.14. Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad Regnum: & alius natus in Regno, inopia conſumatur. Videmus aliquando, quod iuuenis de carcere ad Regnum aſſumatur, vti Ioſeph ad Ægypti adminiſtrationem. Et quod quis natus in Regno poſt diuturnam, ac pacificam adminiſtrationem paternæ hereditatis, variante fortuna Regno exturbetur. Tales tibi plurimos Plutarchus Maximus, & Tacitus ſuggerent. Vel Regnum non eſt maximi faciendum in terra, quo poteſt Rex auerſa fortuna priuari: & quod valet pauper propitia eadem obtinere.]

Non maximi faciendū Imperium, quo poteſt Rex auerſa fortuna priuari: & quod valet pauper, propitia obtinere.

Verſ.15. Vidi cunctos viuentes, qui ambulant ſub Sole, cum adoleſcente ſecundo qui conſurget pro eo. Et ſi Rex ſenex Regno non extrudatur, tamen aliud patitur non rarò probri genus quod ſentiat populares ſuos a ſe dilabi, & ad Principis adoleſcentioris ſucceſſores in Regno gratiam captandam tanquam ad orientem Solem conuerti. Id viderat Salomon in Abſalone & Adonia patris Dauidis tempore. Furſan & in ſuo Roboamo idem iam ſentiebat, *luxuria, & idololatria ſua factus abominabilis populo ſuo, & contemptus etiam ſeruis ſuis*, vt Angelicus Doctor aicbat, *lib.3. Regim. Princ. c.8.* * Quamuis autem Salomonis vitia id non operarentur, id gereret adulatio. Nam vt ſcitè Plutar. in Pompeio. *Plures adorant Solem orientem, quam occidentem.*

Adulatio facit, ſubditos plures Solem orientem, quam occidentem adorare.

Verſ.16. Infinitus numerus eſt populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui poſtea futuri ſunt, non lætabuntur in eo. Et ſi omnes, qui tunc viuunt in Regno, adhæreant iuniori illi Principi, & deſerto patre deficientur cum filio: id tamen non eſt futurum perpetuum. Nam lapſu temporis, ſuborta neſcio vnde ſimultate, non conceditur vltra ex eo lætitia iis, qui tum futuri ſunt, & coguntur non ſine pudore, ad ſeniorem Principem ſuum, quem deſeruerant, redire. vt in Adoniæ, & Abſalomi accidit aſſeclis. *Sed & hoc vanitas, & afflictio ſpiritus* * Satiùs igitur eſt ſeniori Regi hærere, quàm ad iuniorem Principem fortè defecturum accurrere.]

Satiùs eſt Regi ſeni hærere, quā ad iuniorem hæredem accurrere.

Verſ.17. Cuſtodi pedem tuum, ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias Caue, ne ſiniſtro greſſu Templum ineas, ſed dextro pede, id eſt, non alio fine, quàm verbum Dei audiendi, eiuſque legi, quæ ibi explicatur, obtemperandi. Nam ſi vel ex curioſitate, vel ex hypocriſi, vel ex libidine ingrediaris, vel neglecta deuotione interna, ſolo externo ritu haud Dei præceptis obediens, offeras Sacrificium: non Sapiens eris, ſed de ſtultis vnus. *Multo enim melior eſt obedientia hac, quàm ſtultorum victima, qui neſciunt, ſed neque curant quid faciunt mali*, ſiue bonum ſit, ſiue malum: ſiue gratum ſiue ingratum Deo. * Nec reflectunt, eos, qui ad Delubrum libidinis cauſa accedunt, dum ſacrificio interſunt, non Deum colere, ſed ridere: vnde ei odio ſunt & abominationi.]

Qui Templum ingreditur affectu libidinis, Deum non colit, ſed ridet.

CAPVT

CAPVT V.

Prudenter orandum, vota ſtatim ſoluenda, Dei prouidentiam ſubmiſsè colendam, carnis impetus comprimendos; quædam interſerens de Angelis ac vanis inſomniis, Salomon edocet.

1. NE temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad profe-
rendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu
ſuper terram: idcircò ſint pauci ſermones tui. 2. Multas
curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenietur
ſtultitia. 3. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſpli-
cet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcumque
voueris redde: 4. multóque melius eſt non vouere, quàm
poſt votum promiſſa non reddere. 5. Ne dederis os tuum vt peccare facias car-
nem tuam: neque dicas coram Angelo: Non eſt prouidentia: ne fortè iratus
Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum. 6. Vbi
multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri: tu verò
Deum time. 7. Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti
iuſtitiam in prouincia, non miteris ſuper hoc negotio: quia excelſo excelſior
eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, 8. & inſuper vniuerſæ
terræ rex imperat ſeruienti. 9. Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diui-
tias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas. 10. Vbi multæ ſunt opes, multi
& qui comedunt eas. Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quòd cernit diuitias oculis ſuis?
Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat: ſaturitas autem diui-
tis non ſinit eum dormire. 12. Eſt & alia infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole:
diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui. 13. Pereunt enim in afflictione peſſima:
generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit. 14. Sicut egreſſus eſt nudus de vtero
matris ſuæ, ſic reuertitur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo. 15. Miſerabilis pror-
ſus infirmitas: quomodo venit, ſic reuertetur. Quid ergo prodeſt ei quòd laborauit
in ventum? 16. Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris & in curis multis, &
in ærumna atque triſtitia. 17. Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, vt comedat quis,
& bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub Sole, numero die-
rum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus: & hæc eſt pars illius. 18. Et omni homini, cui
dedit Deus diuitias, atque ſubſtantiam, poteſtatémque ei tribuit vt comedat ex
eis, & fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo: hoc eſt donum Dei. 19. Non
enim ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ, eò quòd Deus occupet deliciis cor
eius.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo.* Ne *feſtinanter* (LXX. ſic) cum perturbatione, aut præcipitatione, ſine debita maturitate, aut grauitate: ſed neque velociter impræmeditate ad Deum preces effundas. * Preme illud: *Ne cor tuum ſit velox.* De mentali oratione Sapiens loquitur, ad quam quidem diligens præparatio debet præmitti, vti D. Ignatius meus in illis monitis quæ Additiones vocitat, aduertit.] *Deus enim in cælo, & tu ſuper terram.* Deus in cœlo quaſi ex ſpecula facilè te videt orantem: & tu ſuper terram quaſi ſuper theatrum oculis, & auribus diuinis planè pateſcis. *Idcircò ſint pauci ſermones tui.* Non opus eſt multis, prolixis, aut compoſitis verbis, vtpotè apud videntem omnia, & ipſa cordis deſideria occulta penetrantem. Simile Chriſti Domini *Matth.6.* documentum. *Orantes nolite multum loqui, ſicut Ethnici; putant enim, quod in multiloquio ſuo exaudiantur.* In oratione non multiplicanda verba, ſed cordis affectus.]

Ad Orationem mentalem diligens Præparatio adhibenda.

In oratione non multiplicāda verba, ſed cordis affectus.

Verſ. 2. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia. Quemadmodùm enim diurnæ mentis vanitati, inconſtantiæ, ac perturbationi nocturna ſomnia etiam perturbata, miniméque cohærentia reſpondent: ita multa verba orantis non poſſunt non afferre in narrando, in pollicendo, vouendo, &c. Stultum aliquod, & inconſtans. * Imò paſſim videmus in familiaribus amico-

Qui immo-

deratè loquitur, plura profert ſtulta.

tum ſermonibus eum, qui immoderatè loquitor, imprudenter plura proferre.]

Verſ. 4. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere, ſeu implere; *diſplicet enim ei infidelis*, ſeu non impleta, *& ſtulta*, ſiue temeraria *promiſſio.* * Stulti eſt temerè promittere, & poſtquam promiſit, de adimplenda promiſſione non eſſe ſolicitum.] *Sed quodcumque voueris redde. Multòque melius eſt, non vouere, quàm poſt votum promiſſum non reddere.* Nec enim homo, non vouendo, peccat; & poſt votum, non implendo, delinquit.

Stulti eſt temerè promittere, & poſtquã promiſit, nõ eſſe de impletione ſolicitum.

Verſ. 5. Ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem tuam, vel tu pecces (vt ſit Synecdoche pars pro toto.) Ne facilè & temerè os ſoluas, vt votum emittas, quæ tibi ſint cauſa peccati. *Neque dicas coram Angelo*, qui vnicuique comes adhæret, & qui te mendacij poteſt redarguere: *Non eſt prouidentia*, ſeu hoc votum inconſultè protuli, non tantum deliberationis præceſſit, vt voluntarium cenſeri valeat, atque ideo illius religione non teneor. LXX. *Ne dixeris, quia ignorantia eſt*, id eſt, quaſi ignorans quid agerem, votum emiſi. *Ne forte iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum.* Alludit ad illas impiorum maledictiones Leuit. 26. *Conſumetur in caſſum labor veſter, fruſtra ſeretis ſementem.* Deut. 28. *Maledictus eris, ingrediens, & egrediens, &c.* Cunctis maledictionibus circa operum diſſipationem videntur affici, qui votum emiſſum negligit implere. * Teſtor eos, qui Religionem ineuntes, & votis vel ſimplicibus illigati, eorum, fictis cauſis, obtinent ſolutionem, & remeant ad ſæculum: certè cuncta manuum eorum opera, omnes conatus diſſipatos aſpexi.]

Eorum qui poſt vota emiſſa, ex Religione ad ſæculum remeant, cuncta opera, cunctæ prætẽtiones diſſipantur.

Verſ. 6. Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri. Hoc ſpectat ad eos, qui votorum obligationem eludere conantur. Ac ſi dicat: ſicut ſomniorum, ità verborum maiorem partem eſſe vanam: atque ideo cauendum, ne noſmetipſos decipiamus, & concupiſcentiis noſtris blandiamur, fingentes ſomnia, dum vota noſtra irrita fuiſſe aſſeueramus. *Tu vero Deum time*, cui intimi cordis patent affectus.

Verſ. 7. Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia: non mireris ſuper hoc negotio; quia excelſo excelſior eſt alius: & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij: & inſuper vniuerſæ terræ Rex imperat ſeruienti. Ne mirere, ſeu ægrè feras, aut indigneris, ſi videris ſubuerti iuſtitiam, pauperesque iniuria torqueri: tu res tuas cura, alij ſunt Iudicibus illis ſuperiores, quibus hæc curæ eſſe debeant, ipſi viderint, quonammodo tantis malis ſit occurrendum. Et præter ſuperiores Magiſtratus, qui Iudices inferiores poſſunt coërcere, adeſt ſupremus Rex, qui omnibus ſibi ſeruientibus, & ſubiectis imperat, Ad eum pertinet quid facto ſit opus, decernere. * Cùm videris lædi iuſtitiam, ſolatium tibi ſit, prauis Iudicis æternam haud fore poteſtatem: eſt enim ſupremus Iudex æternus, qui muneris benè aut malè geſti ab illo ſtrictam exiget rationem.]

Cum videris lædi iuſtitiã, ſolatio tibi ſit adeſſe æternum Iudicem, qui ſtrictam officij inferiorum exiget rationem.

Verſ. 9. Auarus non implebitur pecunia, ſeu non ſatiabitur: *Et qui amat diuitias* immodicè, *fructum non capiet ex eis.* Nam auari non attingunt pecunias ſuas, nec illas audent expendere, ne imminuantur: vnde illis non fruuntur. * Videtur mihi, auari theſaurum eſſe argenti, auriue fodinam diſſitam apud Indos, quæ quidem prædiues eſt, ſed illi non proficit, vnde miſero inopi non felicior.] *Et hoc ergo vanitas.*

Diues auarus ſemper inops.

Verſ. 10. Vbi multa ſunt opes, multi & qui comedunt eas. Vanitas eſt in multis opibus felicitatem conſtituere; qui enim ſunt diuites, multam etiam habeant familiam neceſſarium eſt, quæ ex eis alatur. *Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernit diuitias oculis ſuis.* Ipſe poſſeſſor, & dominus ſolum habet vtilitatis, quòd videat, ſe diuitem eſſe aliis; alij enim illas præcipuè abſumunt, ipſe autem ſicut vnus ex illis cibum ſumit, & indumentum.

Verſ. 12. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiuè multum comedat. Quia labore feſſo corpori ſuauis ſomnus ſuperuenit. *Saturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.* Nam cum nimio cibo diſtenditur ventriculus, ſomnus placidus non contingit. * Ex quo patet quanta ſit diuitiarum vanitas, quæ domini quieti, ac valetudini officiunt.]

Diuitię quieti, ac valetudini poſſeſſoris eas officiunt.

Verſ. 12. 13. 14. 15. Eſt & alia infirmitas peſſima; atrox incommodum, *quam vidi ſub ſole. diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui.* Ob illas enim affligitur animo, dum timet amittere, vel imminuere; cruciatur curis, dum ſeruandis, augendiſque incumbit. Vexatur litibus, raptorum, & graſſatorum inſidiis: mortem incurrit non raro, ſeu à domeſticis, ſeu à latronibus, ſeu à Iudicibus, & ſexcentæ ſunt illi malorum occaſiones. * Igitur his bonis abundare, idem eſt ac omnium malorum aciem inſtrui contra miſerum poſſeſſorem.] Ad hæc. *Pereunt enim in afflictione.* ſeu cum afflictione *peſſima* poſſeſſori, ſui: *generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit.* Pereunt adeò diuitiæ, vt etiam filius eius, & alij, qui ſperant ſe fore hæredes, extrema penuria diſpereant. *Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ ſic reuertetur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo.* Quia diuitiæ deperiere, & præmium futurum ob pium earum vſum minimè expectat, cum eas aut auarè ſeruarit, aut violenter amiſerit. * Illud pende. *Et nihil auferet ſecum de labore ſuo.* Non dixit, *Feret*, ſed *Auferet*, quod innuit rapinam. Tanta enim diuitis auari in ſeruandis diuitiis perſiſtentia, vt ſi aliquid in teſtamento pio operi litat, id à ſeipſo quaſi rapina tollit. *Miſerabilis prorſus infirmitas* hæc: *quomodo venit nudus in mundum, ſic reuertetur. Quid ergo prodeſt ei, quod laborauit in ventum?*

Abundantia bonorũ fortunæ cuncta mala poſſidenti molliat.

Si auarus moriturus aliquid pio operi dedicat, à ſeipſo quaſi rapina aufert.

Verſ. 16. 17. Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in ærumnis, atque triſtitia. Tam parcè auarus, & tam ſordidè victitat, vt non audeat palam, & coram aliis cibum ſumere, ſed furtiuè, & vt dici ſolet, è manu comedit. Tantum abeſt, ſplendida conuiuia inſtituat, & opes cum amicis partiatur. Miſeri autem cibi illius irritamenta ad guſtum ſunt curæ, ærumnæ, atque triſtitia. *Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, vt comedat quis, & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo quo laborauit ipſe ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit illi Deus: & hæc eſt pars illius*, potiri diuitiis, frui bonis, quæ labore acquiſiuit. * Iniquum non eſt quemlibet iuxta ſtatum, & opes honeſtè, & ſinè miſeria victitare.]

Iniquum nõ eſt, quẽlibet iuxta ſtatum, & pro ſua lautitia victitare.

Verſ.

Verſ. 18. 19. Et omni homini, cui dedit Deus diuitias, atque ſubſtantiam, poteſtatémque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo, hoc eſt donum Dei. De manu Dei eſt donum, vt diues ſordidus non eſt, & auarus, ſed diuitiis ſuis cum lætitia fruatur.* Preme particulam, *Vt fruatur parte ſua,* non dixit, tota ſubſtantia potiatur, ſed *parte ſua.* Ex diuitis enim opibus pars Deo in Templo, vel in paupere, pars diuiti cedat, eſt opus.] *Non enim ſatis recordabitur dierum vita ſua, eo quod Deus occupet deliciis cor eius.* Probatur id donum Dei eſſe. Interim enim dum occupatur huius vitæ commodis, quibus honeſtè fruitur, non recordabitur, neque ante oculos, & mentem obuerſabuntur ærumnæ, quæ mortalium vitam iniucundam reddere aſſolent. * Cur autem non dixit, *Non recordabitur ærumnarum vita ſua,* ſed ſolùm, *Non recordabitur dierum vita ſua?* Quia dies humanæ vitæ idem ſunt ac labores & ærumnæ.] Vnde ſi quis velit dicere: Tot vixi diebus, dicat, Tot paſſus ſum ærumnas.]

Ex diuitis ſubſtantia pars Deo, pars ipſi diuiti cedat.

Dies humanæ vitę idem ſunt ac labores & ærumnæ.

CAPVT VI.

Calamitoſam diuitis auari conditionem Salomon inſectari pergit.

1. EST & aliud malum, quod vidi ſub Sole, & quidem frequens
apud homines: 2. Vir, cui dedit Deus diuitias, & ſubſtan-
tiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ, ex omnibus quæ
deſiderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus vt comedat ex
eo, ſed homo extraneus vorabit illud, hoc vanitas, & mi-
ſeria magna eſt. 3. Si genuerit quiſpiam centum liberos, &
vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, &
anima illius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturáque careat: de hoc ego
pronuntio quòd melior illo ſit abortiuus. 4. Fruſtrà enim venit, & pergit ad
tenebras, & obliuione delebitur nomen eius. 5. Non vidit Solem, neque cognouit
diſtantiam boni & mali: 6. etiamſi duobus millibus annis vixerit, & non fuerit
perfruitus bonis: nónne ad vnum locum properant omnia? 7. Omnis labor ho-
minis in ore eius: ſed anima eius non implebitur. 8. Quid habet amplius Sapiens
à ſtulto? & quid pauper, niſi vt pergat illuc, vbi eſt vita? 9. Melius eſt videre quod
cupias, quàm deſiderare quòd neſcias. ſed & hoc vanitas eſt, & præſumptio Spiritus.
10. Qui futurus eſt, iam vocatum eſt nomen eius, & ſcitur quòd homo ſit, & non
poſſit contra fortiorem ſe in iudicio contendere. 11. Verba ſunt plurima, multámque in diſputando habentia vanitatem.

COMMENTARII.

VERS. 1. 2. *Eſt & aliud malum, quod vidi ſub Sole, & quidem frequens apud homines. Vt vir, cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat.* Cùm tamen omnibus abundet, omnibus ſe vacuum oſtendit. *Nec enim tribuit ei poteſtatem Deus, vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud:* videtur non habere ius dominij ad diuitiarum vſum, & negaſſe illi Deus, liberaliter & honeſtè viuendi animum, & voluntatem: vndè opes illius obitu ad alius venient poteſtatē, qui miſeri domini ieiunium auida voracitate vindicabit. *Hoc vanitas, & miſeria magna eſt.* * Quid enim magis miſerum quàm te diuitem extraneæ voracitati ieiunare?

Diues auarus extraneæ voracitati ieiunat.

Verſ. 3. Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit: & tamen *anima illius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturáque careat: de hoc ego pronuncio, quod melior illo ſit abortiuus.* Adeò graue malum eſt auaritia, vt omnia alia bona, quæ quodammodò felicem hominem faciunt, corrumpat. Id vlteriùs Sapiens expendit, dum aſſerit abortiuum illo eſſe meliorem, cuius differentiæ nouem adiicit rationes.

Verſ. 4. 5. 6. Prima eſt, *Non vtatur bonis ſubſtantia ſua.* Hinc deterior eſt abortiuo, quia abortiuus non potuit vti quibus caruit: auarus non caruit bonis, & tamen illis vſus non eſt. Secundò, *ſepulturaque careat.* Sepultura caret abortiuus ſplendida ſcilicet, & honorifica, ſed hanc nec mereri, nec procurare ſibi potuit: potuit auarus, & debuit more gentis ſuæ, & neglexit. *Tertiò, Fruſtra enim venit* abortiuus, id eſt, ſuo fine caret, ſed ſimul omnibus miſeriis eximitur: auarus verò & fruſtra natus eſt, & miſeriis maximis ſeipſum inuoluit. Quartò, *Non vidit Solem,* quia *Nondum natus pergit ad tenebras* mortis, neque aliud potuit: potuit auarus iucunda vitæ & lucis vſura potiri, maluit autem in tenebris miſeriæ marceſcere. Quintò, *Et obliuione delebitur nomen eius,* id eſt, abortiui: ſed nec nomen habuit, nec potuit præclaris factis inclareſcere: potuit auarus, & contempſit. Sextò, *Neque cognouit diſtantiam boni & mali,* id eſt, abortiuus caruit moleſtiis, & doloribus, nec expertus eſt, quantum boni ſit in vna re, quantum mali in alia: at auarus mille ærumnis, & cruciatibus ſciens ſe ipſe conficit. Septimò,

Meliorem eſſe abortiuū diuite auaro, nouem Salomon argumentis oſtendit.

etiamſi duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruutus bonis. Abortiuus vix paucis horis vel diebus aliquid incommodi ſubijt ferè ſine ſenſu: auarus multò plures annos, & plures dies ætatis miſerrimus vixit: & ſi innumeris annis vixiſſet, totidem miſer, & ærumnoſus eſſet. Octauò abortiuus vix nomen filij meretur: auarus centum liberorum pater, nihil voluptatis hauſit ex ipſis, nihil vtilitatis in ipſos deriuauit. Nono, *Nonne ad vnum locum properant omnia,* id eſt vterque properat? nempè mortis, ſepulchri & inferni, *& gehennæ*, vti adijcit Chaldæus. Abortiuus nulla ſua actuali culpa, nullo ſcelere grauis, nullis pœnis torquendus: auarus plurimis, grauiſſimis, æternis in gehenna cruciandus.

Verſ. 7. Omnis labor hominis in ore eius. Omnis ſolicitudo auari diuitis verſatur, vt victui ſibi parando, veſtitui, & cæteris vitæ fauendæ neceſſariis ſtudeat, nihil aliud cogitat, nihil aliud loquitur, nihil aliud curat. *Sed anima eius non implebitur*, ſeipſum interim nunquam ſatiat victu quotidiano ſe defraudans, ſeſe enecans fame. * Crudelis labor, qui cum ad indulgendum affatim genio vnicè dirigatur, quo vberiùs laborando acquiritur, eo ditiore fame laborantem excruciat.]

Auarus quò vberius, acquirit, eò crudelius ſe fame premit.

Verſ. 8. Quid habet amplius pauper Sapiens à ſtulto. ſeu præ ſtulto diuite auaro. *Et quid pauper, niſi vt pergat illuc, vbi eſt vita?* id eſt, niſi vt laboret victui parando, quo vitam ſuam ſuſtentet, & iucundè ac hilariter foueat? Quod etſi laborando manibus, vel etiam mendicando facere cogatur: eò tamen felicior, ac beatior eſt diuite auaro, quod pauper ſaltem labore partis vtatur iucundè, ſibique indè benefaciat: diues auarus perpetuò laboret, & quantumuis abundet, non tamen vtatur, ſed etiam quotidiano dimenſo ſeſe miſer defraudet. * Igitur felicior eſt mendicus quàm diues auarus, pluribuſque vel hic bonis potitur.]

Felicior eſt mendicus, quam auarus diues, & admodum diues.

Verſ. 9. Melius eſt videre, quod cupias, melius eſt conſiderare, & ſtatuere, quid ſit noſtro deſiderio, noſtraque induſtria, & labore dignum: *quàm deſiderare, quod neſcias*, quam ignorantiæ, inexpertæ, præcipiti, ac cœcæ concupiſcentiæ habenas laxare deſiderij in res illas, quas neſcias, vtrum moleſtiæ tibi, & detrimento: an verò voluptati, ac commodo ſint futuræ. * Priùs quam deſideria tradere executioni cures, cogita quid commodi, aut incommodi tibi ſint allatura.] *Sed & hoc vanitas eſt, & præſumptio ſpiritus.* Hebr. *ſpiritus afflictio.*

Priùs quam deſiderium executioni tradas cogita, quid commodi, aut incommodi tibi ſit allaturum.

Verſ. 10. Qui, ſeu quicunque *futurus eſt* quantumcunque diues, & præſumptuoſus, *iam vocatum eſt nomen eius*, nempe *Adam* ab Hebræo *adamad*, id eſt, *puluerinus* ſeu ex puluere rubro compactus. Ex tunc, inquam, ſcitur futurum terrenum, & mox iterum in terram reſoluendum. Et quantaſcumque congerat opes, quantamcumque potentiam. *Et ſcitur quod homo ſit, & non poſſe contra fortiorem ſe in iudicio contendere*, certum eſt, hominem eſſe fragilem, nec poſſe contra Deum fortiſſimum, ac ſupremum Iudicem decertare, qui nullis muneribus corrumpi, nullis blanditiis deliniri, nullis fraudibus falli poteſt. * Apud ſupremi Iudicis tribunal diuitiæ non valent? Valent vtique ad eum deliniendum, ſi diues eas hic diſpergit in pauperes.]

Iudicem ſupremum poteſt diues delinire ſi opes expendat in pauperes.

Verſ. 11. Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem. Multa iactantur, & diſputantur ab iis, qui ſe Sapientes eſſe putant: ſed ſi his, quæ diximus, quæque certiſſima ſunt, non acquieſcant, nihil aliud cenſenda ſunt, quàm vanitas. * Vanum namque eſt totum id, quod cum virtute non colligatur, quodque ad ſalutem animi non dirigitur. Vnde taxantur Concionatores qui ſermones ſuos oſtentationi, & non auditorum vtilitati proferunt.]

Vana ſunt Concionatori verba, quæ ad auditorum ſalutem non pertinent.

CAPVT VII.

Salomon humanæ vitæ breuitatem inculcat: quæ bona præ alijs ſeligenda edocet, ad felicem mortem diſponit.

1\. QVID neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cùm ignoret quid conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit iudicare quid poſt eum futurum ſub Sole ſit? 2. Melius eſt nomen bonum, quàm vnguenta pretioſa: & dies mortis die natiuitatis. 3. Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum ſit. Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiam vultus corrigitur animus delinquentis. 5. Cor Sapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia. 6. Melius eſt à Sapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi: 7. quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti. ſed & hoc vanitas. 8. Calumnia conturbat Sapientem, & perdet robur cordis illius. 9. Melior eſt finis orationis, quàm principium. Melior eſt patiens arrogante. 10. Ne ſis velox ad iraſcendum: quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. 11. Ne dicas: Quid putas cauſæ eſt quòd priora tempora meliora fuere quàm nunc ſunt? ſtulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio. 12. Vtilior eſt Sapien-

tia

ſtia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus Solem. 13. Sicut enim protegit Sa-
pientia, ſic protegit pecunia, hoc autem plus habet eruditio & Sapientia, quòd vitam
tribuunt poſſeſſori ſuo. 14. Conſidera opera Dei, quòd nemo poſſit corrigere quem
ille deſpexerit. 15. In die bona fruere bonis, & malam diem præcaue: ſicut enim
hanc, ſic & illam fecit Deus, vt non inueniat homo contra eum iuſtas querimonias,
16. Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: Iuſtus perit in iuſtitia ſua, & impius
multo viuit tempore in malitia ſua. 17. Noli eſſe iuſtus multum: neque plus ſa-
pias quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas. 18. Ne impiè agas multùm: & noli eſſe ſtul-
tus, ne moriaris in tempore non tuo, 19. Bonum eſt te ſuſtentare iuſtum, ſed & ab
illo ne ſubtrahas manum tuam: quia qui timet Deum, nihil negligit. 20. Sapientia
confortauit Sapientem ſuper decem principes ciuitatis. 21. Non eſt enim homo
iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 22. Sed & cunctis ſermonibus, qui
dicuntur, ne accõmodes cor tuum: ne fortè audias ſeruum tuum maledicentem tibi.
23. ſcit enim conſcientia tua, quia & tu crebrò maledixiſti aliis. 24. Cuncta ten-
taui in Sapientia. Dixi: Sapiens efficiar: & ipſa longiùs receſſit à me. 25. multò
magis quam erat: & alta profunditas, quis inueniet eam? 26. Luſtraui vniuer-
ſa animo meo, vt ſcirem, & conſiderarem: & quærerem Sapientiam, & rationem. & vt
cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium: 27. & inueni amario-
rem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt.
manus illius, qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator eſt, capietur ab illa,
28. Ecce hoc inueni; dixit Eccleſiaſtes, vnum & alterum, vt inuenirem rationem,
29. quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi;
mulierem ex omnibus non inueni. 30. Solummodò hoc inueni, quòd fecerit Deus
hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. Quis talis vt Sapiens eſt?
& quis cognouit ſolutionem verbi?

COMMENTARII.

VERS. 1. *Quid neceſſe eſt homini, maiora ſe quærere*, id eſt, ampliora, magnificentiora, & plura, quam pro hominis ſtatu vel indigentia: *Cùm ignoret, quid conducat ſibi in vita ſua numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore, quo velut vmbra præterit?* His ſtudendum non eſſe probo ex eo, quod homo ignoret, an quæ appetit, verè ſibi conducibilia ſint. Secundò, quod breuiſſimum vitæ humanæ vitæ terminum non expediat impendere non futuris, incertis, vel alienis: ſed propriis, vtilibus, certis, ac præſentibus, *Aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſub Sole ſit.* Tertiò, quia incertum, quibus vſibus ſeruitura ſint ea, quæ tanto ſtudio parat, forſan exitio ei, ſuiſque futura. Stultum planè eſt, magno ſtudio parere, quæ neſcis, num tibi, vel tuis parient exitium.

Ex dilectione in filium pater ſtudet ei opes relinquere in illius fortaſſè exitium æternum.

* Ex dilectione in filium curas comparare diuitias ei relinquendas: & forſan quia diues ſit, hæres damnabitur ex prauo opum vſu, qui ſi strictam haberet ſubſtantiam ad neceſſarium victum, ſalutem aſſequeretur. Odium id dixerim, minimè dilectionem.]

Verſ. 2. Melius eſt nomen bonum, quàm vnguenta pretioſa. In Hebræo inter hæc duo, *Nomen*, & *vnguentum*, eſt quædam paranomaſia, nam nomen dicitur שם *ſcem*, & vnguentum, vna littera addita שמן *ſcemen*, vt oſtendatur, nomen & fragrantium idem prorſus exiſtere. Si bonum ſit nomen, vnguentum erit odoratiſſimum: ſi autem malum, peſtilentem efflabit odorem.] *Et dies mortis* melior eſt die *natiuitatis.* Quia cum naſcimur, miſeriarum ſtadium ingredimur: cum verò morimur, euadimus huius vitæ (dicam veriùs mortis) pleni meritis, æternitatis iam candidati euadimus. Ideò Dominus in Lazari amici morte lætatur, in reſurrectione lacrymas, eius vicem dolens, effundit.

Nomen & vnguentum idem eſt: bonum ſuauem odorem efflat, malum autem peſtilentem exhalat.

Verſ. 3. Melius proindè eſt, ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Quia in conuiuiò natalitio feſtus dies agitur propter natam prolem: in domo luctus mortuus aliquis iacet ſepulturæ tradendus, vel in qua defunctus lugetur. In hac enim prudentes lætantur, lacrymantur in illa.] *In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat, quid futurum ſit.* * Viuens quidem ſeu iuſtus cogitat in domo luctus, ſe etiam moriturum: qui autem id, haud corde recogitat, ſe mortuum in crimine eſſe manifeſtat.]

Prudens lacrymatur in domo conuiuij, natalitij, in domo luctus lætatur.

Iuſtus in domo luctus cogitat, ſe etiam moriturum; peccator minimè.

Verſ. 4. Melior eſt ira riſu. Præſtat, cum qui præeſt, ſeueritatem vultus præ ſe ferre. *Quia per iuſtitiam vultus corrigitur animus delinquentis.* * Benignum ſe Iudex oſtendat delinquenti in ſententia ferenda, non autem in vultu ita placidum, vt reus ſe deliquiſſe contemnat.]

Iudex ſeuerũ ſe in vultu, benignum in ſententia delinquenti oſtendat.

Verſ. 5. Cor Sapientum, vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum, vbi lætitia. Sapientes enim viri graues ſunt, & ſeueri, non leuiculi, & ad riſum procliues, vti aſſolent eſſe inſipientes. * Grauitas ergò vultus cor Sapiens indicat, leuitas verò cor annotat inſipiens. Ideò fœminæ ad ridendum procliues.]

Grauitas vultus cor Sapiens, leuitas cor indicat inſipiens.

Verſ. 6. Meliùs eſt, à Sapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi. Peccator enim correptione emendatur, adulatione verò, piacula replicat. * Aptè autem adulatores vocitauit *ſtultos*, quia magna ſtultitia eſt velle vt quis peccatum putet eſſe virtutem.]

Adulator ſtultus planè eſt.

Verſ. 7. Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla: ſic riſus ſtulti. Quemadmodum crepi-

rus ardentis ſpinoſi rami longè auditur, ſic & ſtulti cachinnus: * Prudenti quidem audienti prorſus pungens ſpina.] *Sed & hoc vanitas.*

Pungens ſpina eſt prudẽti inſipientis cachinnus.

Verſ.8. Calumnia conturbat Sapientem, & perdit robur cordis eius. Mœrorem ei affert, & alacritatem in agendo diſturbat. * Nihil enim Sapienti cuique magis durum, quàm videre eius famam iniuſtè defœdari. Inſipientis quidem eſt, dolore non affici cum eius fama vulneratur.]

Inſipientis eſt, dolore non affici cũ eius fama iniuſtè vulneratur.

Verſ.9. Melior eſt finis orationis, quàm principium. Hebr. דבר *dauar verbum, res, negotium*, vt Chald. vertit. Docet Sapiens, parùm eſſe cœpiſſe, niſi perficias. * Si autem lubeat illud verbum *Orationis* de precibus ad Deum profuſis exponere, melior quidem eſt eius finis, quàm principium; quia præmiſſa initio conſideratione, in fine accenduntur affectus ad petendum, quod ſpirituali profectui conſonum videatur. *Melior eſt patiens arrogante.* Qui enim verbi gratia) iniuria afficitur, & patienter tolerat; iniuriantis frangit iram, cumque ad reſipiſcentiam facilè adducit. Arrogans verò magis illum exaſperat, vt ad vberiorem proſiliat iniuriam.]

Melior eſt finis orationis, quam initium, quia io fine ex præmiſſa meditatione affectus accenduntur.

Iniuria affecti patientia iniuriantem debellat.

Verſ.10. Ne ſis velox ad iraſcendum, quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. Stulti prorſus eſt, non ſolùm iram facilè concipere, ſed & eam diù animo fouere. * Sapiens accepta iniuria facilè ſatisfactionem admittit, ſtulto verò nulla vnquam ſatisfactio ſufficiens apparet.]

Inſipiens facilè concipit iram, & difficilè ſedatur.

Verſ.11. Ne dicas: Quid putas cauſæ eſt, quod priora tempora meliora fuere, quam nunc ſunt? Hiſpanè dicimus: *Qualquier tiempo paſado fue mejor. Stulta enim eſt huiuſmodi interrogatio.* Quia argumentum quidem eſt ignorationis temporum, hiſtoriarum, & priſcorum morum, qui etiam fuere corruptiſſimi. * Nonnullos vidi vicem præſentis temporis dolentes, inclamitare. O tempora antiqua, qui quidem ſi prælapſorum temporum veſtigarent ærumnas, apertè dignoſcerent præſens tempus eſſe felicius.]

Præſentia tempora feliciora prælapſis.

Verſ.12. Vtilior eſt Sapientia cum diuitiis. Nam Sapiens ſi diues ſit, poteſt diuitias in multos bonos vſus expendere: & quia diuitiæ ipſi Sapientiæ decus addunt. * Quod ſi lubeat de Magiſtratu, ad quem Sapiens eligitur, locum expendere: magni momenti eſt illum eſſe diuitem, ne egentis iudicium muneribus corrumpatur.] *Magis* ergò *prodeſt videntibus ſolem*, ſeu hominibus viuentibus.

Iudex ſi diues ſit, longiùs aberit ab ambitus corruptione.

Verſ.13. Sicut enim protegit Sapientia, ſic protegit pecunia, à multis enim malis, & incommodis eripit: dummodò Sapiens ſit poſſeſſor illius: dixit enim *Vtilior eſt Sapientia cum diuitiis.* * Qui enim inſipiens pecuniis abundat, à pecunia non protegitur, ſed exitialiter ſæpiùs vulneratur.] *Hoc autem plus habet eruditio, & Sapientia, quod vitam tribuunt poſſeſſori ſuo*, memoriam, ac famæ diuturnitatem: tranquillam & verè homine dignam vitam: imò æternam, quam ſibi verè ſapiens comparat, iuxta legis præſcriptum viuendo.

Pecunia prodeſt Sapienti, inſipienti nocet.

Verſ.14. Conſidera opera Dei, ſine diſce, quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit. Quædam ſunt opera Dei, quæ homo ſuâ Sapientiâ vel viribus mutare non valet: ſed ad ea corrigenda opus eſt recurſu ad Deum, qui ſolus illis malis mederi poteſt. Talis eſt quem Deus deſpexerit, ſeu deſeruerit: hunc enim nemo hominum *corrigere*, Hebraicè, reconcinnare poteſt. Hoc alij de defectibus naturalibus intelligunt, citantes pro exemplo cœcum, & claudum. Ego autem cum Theologis ad defectus ſpirituales extenderim excœcatorum, & induratorum ex crimine, quod Deus *deſpicere*, ac deſerere dicitur, non omninò, ex totoque; nunquam enim abnegat eis ſufficientia auxilia ad reſipiſcendum) ſed ex parte, & reſpectu aliorum quęis longè plura, nobiliora, & efficaciora auxilia largitur. * Hos tales quandiu tales ſunt, nullus hominum nulla arte, ingenio, labore corrigere poteſt: poteſt tamen Deus. Noli ergo ſolis humanis remediis, fruſtrà adhibendis, te fatigare, ſed ad Deum recurre, ad illum preces inſtanter effunde.]

Nulla arte peccatorem induratũ reduces ad frugem meliorem, ſi ad Deum non accurras.

Verſ.15. In die bona fruere bonis. In die plena iucunditatis, & lætitiæ his bonis potire: *& malam diem præcaue*, tempeſtiuè diſpice, quâ ratione poſſit tempus ærumnoſum vel euadere, vel commodiſſimè tranſigere. Voluit enim Deus alternis nunc proſperitate, nunc aduerſitate hominem in hac vita perpetuò exercere: tùm alias ob cauſas: tùm *vt non inueniat homo contra eum iuſtas querimonias*, ſeu ne queri poſſit, ſeu iuſtus, ſeu iniuſtus, de perpetuo aliquo & conſtanti rerum ſtatu, qui & fatigationem, & nauſeam, & contemptum parere ſolet. * Pulchrè igitur & vtiliter vita hominis alternis felicitate, ac ærumna componitur.]

Vtiliter vita hominis alternis felicitate, & ærumna componitur.

Verſ.16. Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ, dum vixi in hac vita fluxa, inani, & inſtabili: *Iuſtus perit in iuſtitia ſua*, cum tamen iuſtè viuat, immaturè moritur, & diuturniore vita dignus videatur. *Et impius multo viuit tempore in malitia ſua*, cum tamen eius impudens vita præproperæ morti eſſe videretur agnata. * Miror Sapientem indè eſſe commotum, cum ſciat diuturnam vitam impio eſſe ſupplicium, qui quo diutiùs viuit in malitia ſua, plures eius multiplicat actus diriùs planè torquendus.] Igitur.

Grauiſſimo Dei ſupplicio impius longo tempore viuit.

Verſ.17. [b] Noli eſſe iuſtus multum, criminando diuinam prouidentiam, quæ permittit, iuſtum perire ſeu obire in iuſtitia ſua, & impium longo tempore eſſe ſuperſtitem. *Nec plus ſapias, quam neceſſe eſt*, Dei arcana conſilia ſerutans, & quaſi cum Deo expoſtulans, quod impios non illico puniat. LXX. *Noli argumentari plus quàm oportet.* Talis videtur illa diſputatio Ieremiæ cum Deo cap.12. *Iuſtus quidem tu es Domine, ſi diſputem tecum: veruntamen iuſta loquar ad te: Quare via impiorum proſperatur, &c.* Noli ergo argumentari, *ne obſtupeſcas.* Nam *ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria.* Prou.25.

Verſ.18. Ne impiè agas multum. Quemadmodùm monui, vt iuſtitiæ zelum immoderatum cohiberes: nec diuinam criminareris prouidentiam; ita nunc moneo, vt ab altero etiam extremo recedas, vt ſcilicet diuinæ prouidentiæ obliuiſcaris, permittens impietati habenas. *Et noli eſſe ſtultus*, nunquam diuina prouidentia cogitando: *ne moriaris in tempore non tuo*, ne tuo malo cogaris, diuinam prouidentiam, quam non cogitas, aut non credis, ſcelerum vindicem experiri, de medio immaturè ſublatus. * Velocitas enim peccandi, & immaturitas moriendi pari aſſolent incedere greſſu.] *Illud preme: Moriaris in tempore non tuo*, id eſt,

Velocitas peccandi & immaturitas moriendi pari ſolēt greſſu incedere.

impœ

impœnitens obeas. Vitæ enim tempus hominis tempus eſt, ad pœnitentiam agendam: mortis autem tempus, hominis quodammodò non eſt; quia illud ſibi accipit Deus in delinquentis ſupplicium: ait enim, *Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo.* Accipit Deus tempus mortis ſæpè, vel repentè vitam peccatoris auferens, vel ægritudinis vi mentē illius obturans, vnde haud poterit pœnitere. Igitur in tempore tuo pœnitentiam age, quam in tempore non tuo, à Deo quidem ſublato, agere non poteris.]

Tēpus mortis quodammodo tuum non eſt ad pœnitēdum. In tempore ergo tuo pœnitentiā age.

Verſ.19. Bonum eſt, te ſuſtentare iuſtum Hebr. *thecbaz*, id eſt, *apprehendere. Iuſtum* autem eſt neutrius generis. Bonum eſt, te apprehendere & tenere id, quod iuſtum eſt, ſeu iuſtitiæ aliqua opera facere. *Sed & ab illo nè ſubtrahas manum tuam, quia qui timet Deum, nihil negligit.* Sed ab illo iuſtitiæ exercitamento non recedas eo quod aliqua pia opera exercueris: ſed ad perfectiora ſtude contendere. * In via enim ſpiritus non proficere, deficere prorsùs eſt.]

In via ſpiritus non proficere deficere eſt.

Verſ 20 21. Sapientia confortauit, auxit, in felici ſtatu conſtituit *Sapientem ſuper decem*, ſeu moltos (numerus eſt definitus pro indefinito) *principes Ciuitatis.* Quia Sapientia parto labore & induſtria acquiritur, natalitio autem otioſis ſeu ſine labore accidit principatus. * Vndè ampliori dignum æſtimatione, quàm Principes, crediderim eſſe Sapientem.] *Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Particula *enim* more ſcripturæ abūdat. Nemo adeò iuſtus, qui pro fragilitate humana in aliquo non erret, aut peccet. Quod ſi cauſalis ea particula retineatur, erit hæc clauſula caſtigatio ſuperioris ſententiæ: quaſi dicat: * Sapiens confortatur, coboratur, &c. Quamuis nemo Sapiens ità iuſtus, qui pro fragilitate humana non erret in aliquo.

Maiori æſtimatione digniori Sapiēs, quàm principes.

Nemo ità Sapiens, qui in aliquo nō erret.

Verſ.22.23. Sed cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum, ne aurem præbeas, & ſis rigidus eorum cenſor, quæ domi tuæ à domeſticis aguntur: *nè fortè audias ſeruum tuum maledicentem tibi*, ne fortaſsè, exacerbatus famulus, vel ſeruus tibi malè precetur, conuitietur, vel aliquid de te indignum loquatur. * Haud eſt prudens pater familias, vel Prælatus qui faciles, grataſque exhibet aures famulo ſeu ſubdito alius famuli, vel ſubditi aperienti defectus; cum ſubolet prauam deferentis intentionem, aduerſum enim ſe totius familiæ, vel communitatis odium excitabit. *Scit enim conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti aliis.* Quaſi dicat: Tibi ipſe teſtis eſſe potes, quàm graue ſit hoc ad ferendum; nam etiam tu, cum alij te premunt, vel te ſubditum Prælatus premebat, indignabaris & eius damnabas ſeueritatem. * Vt Prælatus aliqua ſubditi errata diſſimulet, & non omnium rigidus vindicator: ad memoriam afferat quàm graui ſubditus olim ipſe moleſtia afficiebatur, quàm male precabatur Præſuli nimium ſui cenſori erati.]

Non eſt prudens Prælatus, qui gratas præbet aures ſubdito, de aliis ſubditis ſiniſtrè aperienti defectus.

Diſſimulat Præſul nonnulli ſubditorum errata, qui ſubditus indignè ferebas aciē tui Prælati cenſuram.

Verſ.24.25. Cuncta tentaui in Sapientia. Tentaui Sapienter, attentè, ſedulè, vt conſequi intelligeria poſſem, quid boni, & voluptatis, quid mali, & moleſtiæ, in vnaquaque re ineſſet. *Dixi: Sapiens efficiar:* hanc etiam Sapientiæ experimentalis partem theoricæ Sapientiæ adiiçiam. *Et ipſa longius receſſit à me.* Cum me Sapientiæ huiuſmodi proximum reputaui, adhuc longiſſimè me diſtare deprehendi. * Scientia experimentalis perfecta, ferè nunquam acquiritur. Vndè Præſules poſt multos regiminis annos prima experimentalis ſcientiæ rudimenta non norunt.] *Receſſit*, inquam, *à me multo magis, quam erat: & alta profunditas, quis inueniet eam?* Hebr. *Et profundum profundum* Profundiſſima eſt, & altiſſima huiuſmodi Sapientia, ita vt illam ferè ſit impoſſibile perfectè exhaurire.

Scientiæ experimentalis vix prima rudimēta poſt longum regimen Prælatus diſcit.

Verſ.26.27. Luſtraui vniuerſa animo meo, vt ſcirem, & conſiderarem, & quærerem Sapientiam, & rationem, Hebr. *Supputationem.* Optaui, & tentaui rerum cauſas, effectus, ac proprietates mente comprehendere, vt qui arithmeticam callent, multorum numerorum ſummam computando conficiunt, & exactè ſciunt, quot ſint vnitates. *Et vt cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium: & inueni amariorem* moleſtiorem, & nocentiorem *morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius.* Cum iam iam quid boni, quid mali in quacumque re ineſſet me aſſequi putabam, vt perfectè Sapiens redderer, & Sapientiſſimus mortalium efficerer: me vacuum inueni. Nam ipſa Sapientia per experimenta rerum ſenſibilium fuit in me imminuta, & hebetata, cum *inueni amariorem morte mulierem*, id eſt, cum fui immodicis, immūdis voluptatibus irretitus. * Immoderatus namq; veneris vſus perſpicaciſſimū hebetat intellectū.] *Qui placet Deo, effugiet illam.* Qui iuſtus, ac ſanctus eſt, ac propterea in agendo cum mulieribus circumſpectus & cautus. * Qui enim non fugit occaſionem, miſerè capietur. Nam vitium libidinis fuga eſt ſuperandum.] Qui autem peccator eſt, ac proindè in huiuſmodi rebus incautus, occaſioneſque non præcidens delinquendi, *capietur ab illa.* Preme illud: *& ſagena cor eius*, Cogitatio, mens, animus mulieris impudicæ in hunc vnum conſpirant, vt laqueos, & inſidias hominibus inſtruant. * Vt ediſcas, impoſſibiliter ferè ſine magna cautela poſſe te à tot retibus tenſis liberari.]

Immoderatus Veneris vſus perſpicaciſſimū intellectū hebetat.

Fuga ſuperandum libidinis vitium.

Ferè eſt impoſſibile, ſine cautela magna, te à laqueis impudicæ fœminæ liberari.

V.28.29. Ecce hoc inueni, dixit Eccleſiaſtes, vnum & alterum. Arabica interpretatio habet, *vnum per vnum*, Syriaca, *vnum in vnū*, & reſpondet Hiſpanica phraſis, *Todo lo mire vno por vno.* Noſter itaq; Eccleſiaſtes aſſerit, ſe diligenter, & minutim omnium mulierum propenſiones, & ſtudia veſtigaſſe, vt agnoſceret, num bona aliqua mulier poſſet inuenire. *Vt inuenirem rationem*, eius ſcilicet, quod ſequitur, *quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni.* * Hyperbolica locutione oſtenditur, paucos eſſe viros omni ex parte perfectos: fœminas pauciſſimas, aut nullas propter ſexus imbecilitatem.]

Pauci viri perfecti, fœminæ pauciſſimæ, vel ferè nulla.

Verſ.30. Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, cum naturali animi rectitudine, ſincerum, paucis contentum, ſimplicem, cum gratuito iuſtitiæ originalis dono. *Et ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.* Alij *Adinuentionibus multis.* Multa homines excogitarunt, & multi ſunt vel ad voluptatem, & commoda, vel ad honeſtatem, & ſplendorem vitæ, quæ ſummas ſecū traxere difficultates, & mala, quibus caruiſſent, ſi à priſtina illa rectitudine nō deuiaſſent. *Quis talis vt Sapiens eſt? & quis cognouit ſolutionem verbi.* Quis erit ita vt Sapiens, ſeu vt Sapienti ſimilis, vt ſolutionem, & rationem nouerit rerum difficilium, de quibus eſt actum?

CAPVT

CAPVT VIII.

Salomon Sapientiæ elucentis quidem in vultu laudes proſequitur, aliáque minutiorum vanitatum genera, queis Sapientia medetur, enumerat.

1. SAPIENTIA hominis lucet in vultu eius,& potentiſſimus fa-
ciem illius commutabit. 2. Ego os regis obſeruo,& præcepta
iuramenti Dei. 3. Ne feſtines recedere à facie eius, neque
permaneas in opere malo: quia omne quod voluerit, faciet:
4. & ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſ-
quam poteſt: Quare ita facis? 5. Qui cuſtodit præceptum,
non experietur quidquam mali. Tempus & reſponſionem
cor ſapientis intelligit. 6. Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & mul-
ta hominis afflictio: 7. quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nun-
tio. 8. Non eſt in hominis poteſtate prohibere ſpiritum, nec habet poteſtatem
in die mortis,nec ſinitur quieſcere ingruente bello,neque ſaluabit impietas impium.
9. Omnia hæc conſideraui, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt ſub
ſole. Interdum dominatur homo homini in malum ſuum. 10. Vidi impios ſepul-
tos: qui etiam cùm adhuc viuerent, in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate
quaſi iuſtorum operum,ſed & hoc vanitas eſt. 11. Etenim quia non profertur citò
contra malos ſententia,abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala. 12. Atta-
men peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, ego
cognoui quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius. 13. Non
ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant qui non
timent faciem Domini. 14. Eſt & alia vanitas,quæ fit ſuper terram: ſunt iuſti,qui-
bus mala proueniunt, quaſi opera egerint impiorum: & ſunt impij, qui ita ſecuri
ſunt, quaſi iuſtorum facta habeant: ſed & hoc vaniſſimum iudico. 15. Laudaui
igitur lætitiam, quod non eſſet homini bonum ſub ſole, niſi quod comederet, &
biberet, atque gauderet: & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo, in diebus vitæ
ſuæ,quos dedit ei Deus ſub ſole. 16. Et appoſui cor meum vt ſcirem ſapientiam,&
intelligerem diſtentionem quæ verſatur in terra,eſt homo, qui diebus & noctibus
ſomnum non capit oculis. 17. Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam
poſſit homo inuenire rationem,eorum quæ fiunt ſub ſole: & quantò plus laboraue-
rit ad quærendum, tantò minùs inueniat: etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non pote-
rit reperire.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Sapientia hominis lucet in vultu eius*, ſeu oris & faciei lineamentis, adeóque vniuerſi corporis habitu, nempe lumine quodam modeſtiæ, grauitatis, hilaritatis in vultu, in ſermone, in inceſſu, in omnibus motibus, & operibus. *Et potentiſſimus* Deus *faciem illius commutabit*, ſiue aſſolet commutare, vt pro variis temporum,ac rerum neceſſitatibus,varios induat vultus, nunc ridentis,& conſolantis: nunc flentis, & compatientis: nunc obiurgantis, & corripientis. Sed quemcumque vultum induat,ſemper in eo relucet Sapientia, ſemper amabilem, ac gratum ſe præbet. * Preme illud, *ſed potentiſſimus faciem illius commutabit.* Vt Sapiens vultus modeſtiam, ac ſeueritatem in riſum & hilaritatem commutet,opus eſt,potentiſſimam Dei manum adeſſe; tam ſtabilis debet ei vultus adeſſe ſeueritas.]

Vt Sapiens, depoſita vultus ſeueritate, videat, potentiſſima Dei manus debet adeſſe.

Verſ. 2. *Ego os Regis obſeruo.* Subditi perſonam induit ad ſubditorum eruditionem. Ego, inquit, Regem revereor, & illius iuſſa exequor: *& præcepta iuramenti Dei*, id eſt,quæ iureiurando confirmaui. Vel ita ſtudeo Regis aſſeruare præcepta, ac ſi Deus ille eſſet, méque ad obtemperandum iuramento adſtrinxiſſem. * Præſul enim ſubditis quaſi Deus, cui debent obedire ea promptitudine, ac debent vota Deo emiſſa compleri.]

Præſuli obediendum quaſi Deo ea promptitudine, quâ votum Deo emiſſa debet impleri.

Verſ. 3. 4. *Ne feſtines recedere à facie eius.* Quod ſi Regem offendiſti, redi cum eo in gratiam; fugere enim tutum non eſt, cum longiſſimæ ſint Regis manus. *Ne permaneas in opere malo*, quo Regem offendiſti, vel inconſulto propoſito recedendi per impatientiam, aut obſtinatio-
nem,

nem, à Regis conſuetudine. Alij de receſſu peccatorum à ſupremo Rege Deo locum exponunt. * Si Deum offendiſti, à peccato pœnitens recede, vt ad Deum redeas propitium à quo irato receſſiſti. Ne inſtes receſſum proſequi, cum non poſſis Dei vbique exiſtentis manus effugere.] *Quia omne quod voluerit, faciet, & ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſquam poteſt: Quare id facis.* Quòd tã Dei, quam Principis poteſtati ad adducendum, vel puniendum fugientem, facilè eſt accommodatum.

Ne obſtinatè peccator à Deo fugiat irato, nec enim poterit eius manus effugere.

Verſ. 5. Qui cuſtodit præceptum Regis, aut Dei *non experietur quidquam mali*, ei ad ſupplicium, inflictum. *Tempus & reſponſionem cor Sapientis intelligit.* Sapiens opportuna fandi tempora ſcit captare, & ita reſponſionem temperare, & ſermones miſcere, vt Regem non offendat. Licet enim amara ſint veritatis verba, ea ſic Sapiens ſcit condire. Principis guſtum dulcedine afficiant. * Politici aulic. hac tempeſtate mos diuerſus: ad Regis pia interrogata adulatione ac mendacio reſpondet omnia proſpera Regni eſſe aſſeuerans, cum omnem Regni proſperitatem corruiſſe ſolus Princeps ignorat.]

Politici aulici ad pia Regis interrogata adulatione, ac mendacio reſpondent.

Verſ. 6. 7. Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio; quia ignorat præterita, futura nullo poteſt ſcire nuncio. Omni negotio conficiendo ſuus eſt modus, ac tempus opportunum. Sed magna eſt perplexitas, difficultas, & anxietas in eo veſtigando. Nam ſæpè præterita non nouimus, ex quibus poſſemus agere coniecturam de futuris: & futura ipſa ſunt admodum, ſeu penitus obſcura, cum incertus ſit euentus, qui bonus, aut malus eſſe poſſit.

Verſ. 8. Non eſt in hominis poteſtate prohibere ſpiritum. Non poteſt homo prohibere ſpiritum vitalem, ne exeat à corpore: *nec habet poteſtatem in die mortis*, vt eligat tempus, aut genus ægritudinis, &c. *nec ſinitur quieſcere ingruente bello*, nemo dimittitur, ſeu emittitur è caſtris, inſtante conflictu: neceſſe eſt in prælio vincere, vel mori. Porrò hoſtis hic eſt *mors*, vt quidam exponunt: vel vt alij, *diabolus*, qui ſub extremum vitæ potiſſimùm nos oppugnat. *Nec ſaluabit impietas impium.* Queiſnam armis poterit impius diaboli tunc tela retundere, ac vincere, ſi impietas eum omninò exarmauit? Neceſſum eſt arma virtutum præparare, dum viuis, vt tela diaboli validiùs te in morte oppugnaturi valeas infirmare.]

Virtutum arma præparanda dum viuis, vt diaboli tela validius in obitu oppugnaturi retundere poſſis.

Verſ. 9. Omnia hæc conſideraui, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt ſub Sole, ſeu ad opera omnia conſideranda, quæ accidunt in mundo. *Interdum dominatur homo homini in malum ſuum*, ſeu eius, qui ſubit dominatum, vt ſub tyrannis accidere ſolet. Seu eius qui dominatum exercet. Nam frequenter qui tyrannicè dominantur, ſibi exitium, ac pernitiem creant. Textus Hebraicus vtramque admittit expoſitionem. * Graue quidem eſt onus perpeti alterius hominis dominatum: Sed crediderim grauius longè eſſe dominatum exercere.]

Graue onus eſt, homini obedire, ſed grauius homini imperare.

Verſ. 10. Vidi impios ſepultos honorificè & magno funeris ſumptu: *qui etiam cum adhuc viuerent, in loco ſancto erant*, optimorum & ſanctorum Principum loco habebantur, & prædicabantur ab adulatoribus, quaſi iuſta eſſent opera eorum; *Sed & hoc vanitas eſt*, cum potiùs ſpectanda ſit retributio, quæ illis poſt obitum manet.

Verſ. 11. 12. Etenim quia nõ profertur citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Quia impij vident, præſenti ſe, cum delinquunt, frui incolumitate, futurorum inſtantium quidem pœnarum obliti, laxant iniquitati habenas. *Attamen peccator ex eo quod centies facit malũ*, ſeu permittatur multiplicare crimina, *& per patientiam Dei ſuſtentatur*, ſeu toleratur: *ego cognoui, quod erit bonum timẽtibus Deum, qui verentur faciem eius.* Vt impiis male erit, licet eos Deus aliquandiù in hac vita toleret, & ad pœnitentiam expectet; ita bonis, qui Deum timent, proſperè erit in nouiſſimo tempore, cum Deus pro merito cuique retribuit. * Diuturnior enim Dei patientia grauius connotat peccatoris ſupplicium.] Illud aduota: *Qui verentur faciem eius*, ſeu qui rectè operantur, ſcientes Deum cunctis actionibus, ac cogitationibus eſſe vbiquè præſentem. * Et quidem infallibilis præſentiæ Dei fidẽ videtur non habere, qui audet in neceſſaria Iudicis præſentia cõtra ipſum delinquere.]

R.P. Ant. de Eſc. & Mend. in SS. Script. tom. V.

Diuturnior Dei patientia grauius connotat peccatoris ſupplicium.

Qui delinquit, videtur infallibilis Dei præſentiæ fidem nõ habere.

Verſ. 13. Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant, qui non timent faciem Domini Hebr. *Bonum non erit impio, & non prolongabit dies*, ſit potius eius, quod futurum eſt prædictio, quàm imprecatio. * Ipſa enim iniqua opera impij infelicitatis, & immaturæ mortis ſunt prophetia.]

Iniqua opera ſunt impij infelicitatis & immaturæ mortis prophetia.

Verſ. 14. Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram. Sunt iuſti, quibus mala proueniunt, quaſi opera egerint impiorum: & ſunt impij, qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſtorum facta habeant. Eſt quidem alia vulgi deceptio, quòd ex iis, quæ cernit, iudicat, nec Dei prouidentiam in hac inæqualitate agnoſcit, quaſi iuſti ſemper ſint ærumnis prẽmendi: & iniuſti ſemper proſperè ſint acturi. * Finis iuſtos & impios vere inæquales eſſe monſtrabit, patientia iuſti æternùm coronata, breui incolumitate impij perpetuæ addicta infelicitati.] *Sed & hoc vaniſſimum eſſe iudico.*

Iuſti labores finem habebunt, breuis impij felicitas in infelicitatem trãſibit æternam.

Verſ. 15. Laudaui igitur lætitiam, quod non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quod comederet, & biberet, atque gauderet. & hoc ſolum ſecum auferet de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Dominus ſub Sole. Non fauet epicureis, ſed reuocat hominem ab inutili mentis curioſitate, ac ſuperfluis moleſtiis, in inquirendis, vel aſſerendis diuinis iudiciis, & arcana rerum humanarum prouidentia. Eos, inquit, commendo, qui à moleſta curioſitate abſtracti, acquiſita ſubſtantia honeſte & moderatè victitant, læti vtique, quod ab hiſce incommodis nimiæ ſolicitudinis abſtrahantur. * Profectò ſolùm laude digna expetibiliſque illorum vita, quam non angit neceſſitas, & quam lætitia comitatur.]

Illa ſolùm commendadabilis vita, quam nõ angit neceſſitas, & quam lætitia comitatur.

Verſ. 16. Et appoſui cor meum, vt ſcirem Sapientiam, & intelligerem diſtentionem, quæ verſatur in terra. Toto animi affectu diſcere curaui *diſtentionem* ſeu occupationem, quidquid ſcilicet animum diſtinet, & anxia ſolicitudine exercet. *Eſt homo, qui diebus & noctibus ſomnũ non capit oculis.* Solicitudinibus & curis ſomnũ eripientibus, ac præſertim res arcanas veſtigandi ac cognoſcendi.

Verſ. 17. Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorum, quæ fiunt ſub Sole. Seu exactè dignoſcere. Sunt enim arcana diuinæ prouidentiæ, quæ Deus potius vult venerari, quàm ſcrutari. *Et quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat: etiamſi dixerit Sapiens ſe noſſe, non poterit reperire.* Fallitur enim, aut fallit, neque enim in ſecreta illa hominibus pateſcit introitus.

CAPVT IX.

Varios humanarum rerum euentus, ratione quorum ad potentiam, ac prouidentiam diuinam accurrendum Salomon memorat: honeſtæ iucunditati, & deſpectæ à vulgo Sapientiæ ſtudendum hortatur.

1. OMNIA hæc tractaui in corde meo, vt curioſè intelligerem:
Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: 2. &
tamen neſcit homo, vtrùm amore, an odio dignus ſit: ſed om-
nia in futurum ſeruantur incerta, eò quòd vniuerſa æquè eue-
niant iuſto & impio, bono & malo, mundo & immundo,
immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti. Sicut bo-
nus, ſic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum deie-
rat. 3. Hoc eſt peſſimum inter omnia, quæ ſub Sole fiunt, quia eadem cunctis eue-
niunt. vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in
vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducentur. 4. Nemo eſt qui ſemper viuat,
& qui huius rei habeat fiduciam: melior eſt canis viuus leone mortuo.
5. Viuentes enim ſciunt ſe eſſe morituros, mortui verò nihil nouerunt am-
plius, nec habent vltrà mercedem: quia obliuioni tradita eſt memoria eo-
rum. 6. Amor quoque, & odium, & inuidiæ ſimul perierunt, nec habent par-
tem in hoc ſæculo, & in opere quod ſub ſole geritur. 7. Vade ergo & comede in
lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera
tua. 8. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo
non deficiat. 9. Perfruere vita cum vxore, quam diligis, cunctis diebus vitæ
inſtabilitatis tuæ, qui dati ſunt tibi ſub ſole omni tempore vanitatis tuæ: hæc eſt
enim pars in vita, & in labore tuo, quo laboras ſub ſole. 10. Quodcumque facere
poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcien-
tia erunt apud inferos, quò tu properas. 11. Verti me ad aliud, & vidi ſub ſole, nec
velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſapientium panem, nec doctorum
diuitias, nec artificum gratiam; ſed tempus, caſúmque in omnibus. 12. Neſcit
homo finem ſuum: ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aues laqueo compre-
henduntur, ſic capiuntur homines in tempore malo, cùm eis extemplo ſuperuene-
rit. 13. Hanc quoque ſub Sole vidi Sapientiam, & probaui maximam: 14. Ci-
uitas parua, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, ex-
truxítque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio. 15. Inuentúſque eſt, in
ea vir pauper & Sapiens, & liberauit vrbem per Sapientiam ſuam, & nullus dein-
ceps recordatus eſt hominis illius pauperis. 16. Et dicebam ego, meliorem eſſe
Sapientiam fortitudine: quomodo ergo Sapientia pauperis contempta eſt, & verba
eius non ſunt audita? 17. Verba Sapientium audiuntur in ſilentio, pluſquam cla-
mor principis inter ſtultos. 18. Melior eſt Sapientia, quàm arma bellica: & qui in
vno peccauerit, multa bona perdet.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Omnia hæc tractaui in corde meo, vt curioſè intelligerem.* Symmac. *vt ventilarem vniuerſa. Sunt ſtulti, atque Sapientes* in orbe terrarum, *& opera eorum in manu Dei*, in poteſtate, ac protectione diuina: attamen res eſt nobis inexplorata omnino, & ſoli Deo cognita. * Vnde errat, qui ſolo externo aſpectu putat ſe ſtulti, ac Sapientis iuſti ac peccatoris præcordia luſtrare penitus ei eſſe poſſibile.] *Et tamen neſcit homo, vtrum amore, an odio dignus ſit?* Hebr. *etiam amorem & odium neſciens homo.* Ac ſi diceret: Neſcimus, num apud Deum digni ſimus amore, vel odio: (quod non ſolùm de amore æternæ prædeſtinationis, ſed etiam de amore ſecundùm præſentem iuſtitiam intelligo; nemo enim ſcit certò ſibi remiſſa eſſe peccata, & ſe iuſtum eſſe.) * Si ergò neſcis an ſis odio vel amore dignus: quomodò audes proximi alienum pectus iudicare eiuſque, ſoli Deo cognitum, affectum ſecretum inire.]

Solus Deus iuſti ac peccatoris præcordia cognoſcit.

Errant qui putant ſe occultos proximi affectus poſſe callere.

Verſ. 2. Sed omnia in futurum ſeruantur incerta eo quod vniuerſa æquè eueniant iuſto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & ſacrificia

criſicia contemnenti : ſicut bonus, ſic & peccator : vt periurus, ità & ille, qui verum deierat. Rationem reddit, licet non prorſus adæquatam, cur nemo ordinaria via poſſit eſſe de propria iuſtitia certus. Si quis, ait, de eo certus eſſe poſſet, maximè id conſtaret ex diuinis erga eum beneficiis, aliiſue euentibus, ſeu proſperis, ſeu aduerſis: ſed ex his nihil certi colligi poteſt, vtpotè quæ tàm iniuſtis, quàm iuſtis ſunt communia: Ergo. ſic Euripides apud Lucianum conqueritur, nullum eſſe ſignum, quo praui à bonis dignoſcantur. * Ex laboribus quo homines aſſolent diuexari, non poteſt argumentum iniri efficax iuſtitiæ aut iniuſtitiæ : aliquando enim iuſti magis quàm peccatores torquentur, vt aurum igne rutilius appareat : aliquandò impius diriùs vulneratur in præſentem improbitatis vindictam.]

Ex laboribus quib. homines premuntur, nō ſit iuſtitiæ, aut iniuſtitiæ coīū efficax argumentum.

Verſ. 3. Hoc eſt peſſimum inter omnia, quæ ſub Sole fiunt, difficillimum intellectu, moleſtiſſimum, periculoſiſſimum, cum ex eo multi non cognoſcendæ diuinæ prouidentiæ anſam arripiant. *Quia eadem cunctis eueniunt : Vndè corda filiorum hominum implentur malitia*, ſeu omni genere peccatorum, *& contemptu in vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducentur.* Quia vident tam iuſtos, quàm peccatores ærumnis cruciari, delinquendi ſoluunt habenas, & vitam rectam ducere omninò contemnunt : quod illis occaſio eſt ruinæ, & præcipitis caſus in tartarum.

Verſ. 4. Nemo eſt, qui ſemper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam, ſeu qui ſemper hîc viuendi ſpem habeat. *Melior eſt canis viuus leone mortuo.* Prouerbium eſt, quo deſignatur, vitam meliorem eſſe morte, & vitæ commoditates ad reſipiſcendum, & promerendum, anteponi ſtatui mortuorum, in quo nulla amplius facultas ſeu mutandi conſilij, ſeu in melius proficiendi. Licet ob alia quædam vitæ incommoda mors meritò poſſit præoptari. * Dixerim itaque vitam morte eſſe meliorem ſolummodò ad pœnitentiam peccatorum gerendam, vel ad meritorum incrementum. In reliquis autem vitam longo interuallo à morte ſuperari.]

Vita ſolummodò eſt melior morte ad pœnitentiam, vel ad meritum: in reliquis mors melior vita oſtenditur.

Verſ. 5. Viuentes enim ſciunt ſe eſſe morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius, ex quo poſſint aliquid noui emolumenti ſibi comparare, vel noua præmia mereri, vel reſipiſcere, aut reſilire à malo. * Magnum viuentium bonum, ſcire ſe morituros eſſe: memoria enim mortis & à peccato retrahit, & ad virtutis excitat exercitium.] *Nec habent* mortui, *vltra mercedem, quia obliuioni tradita eſt memoria illorum.* Nam etiamſi benè operari poſſent, tamen illa opera meritoria non eſſent, eo quod ſint extra merendi ſtatum. Imò & apud viuentes mortui memoria periit, ſante Dauide Pſal. 30. *Obliuioni datus ſum tanquam mortuus, à corde*, ſeu à memoria hominum.

Mortis memoria & à peccato retrahit, & ad virtutis excitat exercitium.

Verſ. 6. Amor quoque & odium inuidia ſimul perierunt, nec habent partem in hoc ſæculo, & in opere, quod ſub Sole geritur. Verum eſt, in mortuo hæc omnia ceſſare, quia cadauera nec amant, nec oderunt, nec inuident : quemadmodùm nec amantur, nec illis inuidetur.

Verſ. 7. Vade ergò, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum; quia Deo placent opera tua. Comede, & bibe, vtere modeſtè bonis acceptis à Deo: ei enim id gratum eſt, qui dedit tibi hæc bona, non vt ea auarè recludas, ſed vt illis potiaris. * Ingratum eſt quidem Deo, hominem miſerè ac ſtrictè tranſigere vitam, vt diuitias auarè recondat.] Alij particulam cauſalem *Quia* pro conditionali accipiunt hoc ſenſu. *ſi Deo placent opera tua*, id eſt, ſi quæſiiſti primum Regnum Dei, & iuſtitiam eius, adiice inſuper ex Dei dono aliquem voluptatis ex cibo, ac potu fructum. * Nam qui iuſtitiæ non ſtudent quaſi ex furto, non ex Dei dono, videntur ex creaturis voluptatem accipere.]

Non placet Deo hominē ſtrictè viuere, vt opes auarè recondat.

Qui iuſtitiæ non ſtudent, videntur quaſi ex furto, ex creaturis voluptatem accipere, non ex Dei dono.

Verſ. 8. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Veſtis candida ſignum eſt lætitiæ, ſicut & caput oleo, ſeu odorato vnguento perfuſum. Hilaris, ait, eſto, non male cultus, ſordidatus, triſtitiam oſtentans : Comede in lætitia, in gaudio bibe, ſi Deo places, ſi opera iuſta geris. * Lætitia enim inſeparabilis eſt iuſtitiæ comes.]

Lætitia inſeparabilis eſt iuſtitiæ comes.

Verſ. 9 Perfruere vita cum vxore, quam diligis, omnibus diebus vitæ inſtabilitatis tuæ, vitæ inſtabilis tuæ, fragilis, & caducæ, *qui dati ſunt tibi ſub ſole omni tempore vanitatis tuæ*, ſeu quo degis in hoc mundo pleno vanitatis * Preme illud : *Perfruere vita cum vxore, quam diligis.* Supponit enim Salomon vxorem à marito eſſe diligendam: Vxor tua eſt? ergo à te iure coniugij diligenda.] *Hæc eſt enim pars in vita, & in labore tuo, quo laboras ſub Sole*, ſeu hoc eſt, ſeu debet eſſe chariſſimum bonum, quod ex labore tuo, ſiue ſolicitudine hoc in ſæculo percipis.

Agnatum eſt marito iure coniugij vxorem diligere.

Verſ. 10. Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter operare. Dum vita ſuppetit, ac vires ſufficiunt, alacriter, & ſtrenuè negotiis quæ præ manibus habes, & quæ tuo ſtatui ſunt conſentanea curā impende. *Quia nec opus, nec ratio, nec Sapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas.* Quia poſt mortem, ad quam homo feſtinat, locus non erit aggrediendi negotij, nec æſtimatio rei, aut deliberatiu aliquid faciendi, nec Sapientia, callidi tas, induſtria ad exercenda negotia proficiet. * Hinc monemur, iuſtitiæ opera inſtanter eſſe gerenda, ne inſtante morte, quæ repentè non ſemel irrumpit, vacuis manibus inueniamur, & inferno, ſeu tartaro amandemur.]

Iuſtitiæ opera inſtanter exere, ne repente morte irruente, vacuis manibus inueniare.

Verſ. 11. Verti me ad aliud, & vidi ſub Sole. nec velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec Sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam. Vidi in terrarum orbe hominum ſtatus dum luſtrarem: nec velociſſimum ad currendum in ſtadio præmium ſemper velocitatis conſequi : nec in bello fortiſſimum, victoriam reportare : nec quemque Sapientia præditum neceſſariis ad victum potiri, ſæpè enim Sapientes cum inopia luctantur: nec eum qui artificioſum opus aliquod exerit, laudem ſemper conſequi, & gratiam magnatorum. *Sed tempus, caſumque in omnibus.* Plurimum enim ineſt in articulis temporum & opportunitatum.* Multaque fortuito mortalibus eueniunt, quæ tamen omnia diuina prouidentia reguntur.]

Multa eueniunt fortuito hominibus, quæ tamen diuina regūtur prouidentia.

Verſ. 12. Neſcit homo finem ſuum, tempus vel diem mortis, *Sed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aues laqueo comprehenduntur : ſic capiuntur homines in tempore malo, cum eis ex templo ſuperuenerit.* Superuenit namque mors improuiſa, cum

Poſſe homines repentè mori, concludit, debere te ſemper eſſe paratum.

parati exiſtunt. * Poſſe hominem repentè mori, concludit debere te ſemper eſſe paratum.]

Verſ.13.14.15. Hanc quoque ſub Sole vidi Sapientiam, & probaui eſſe *maximam. Ciuitas parua, & pauci in ea viri* qui eam poſſint tutari. *Venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, ſtruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio,* linea ſcilicet clauſa, Quid plura; *Inuentuſque eſt in ea vir pauper, & Sapiens,* induſtria præditus, *& liberauit Vrbem per Sapientiam ſuam.* Et tamen poſt patriæ Vrbis liberationem, *nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.* Ita non infrequenter accidit, vt benefactoribus gratia non habeatur, præſertim ſi pauperes ſint, & nullum amplius commodum ab illis expectetur. * Militiæ deberent agnata eſſe præmia, cum ſtrenui milites ſuam vitam Principum exponunt obſequio: & nihil à Principibus plus obliuioni traditur.] * O Martyres Regis terreni, quàm inutiliter quàm ſine præmio vitam profunditis, dum Rex cœleſtis pro temporali vita eius litata obſequio, Martyres ſuos Regni æterni diademate donat.]

Milites Regis terreni obſequio vitã ſine mercede tradunt.

Mundi Martyres ſine præmio dant vitam, dum Rex cœleſtis ſuos Martyres Regno donat æterno.

Verſ 16. Et dicebam ego, hæc aſpiciens: *meliorem eſſe Sapientiam* Ducum ac militum *fortitudine. Quomodo ergo Sapientia* illa *pauperis* Vrbis liberatoris *contempta eſt, & verba eius non ſunt audita,* cum ſcilicet codicillum, ſeu libellum ſupplicem Regi Vrbis illius Domino tradit. O tempora cum fortitudinis, & Sapientiæ vel induſtriæ circa rem bellicam difficilè audiuntur preces, difficilius eis præmia impertiuntur.]

Difficile ſupplices militum libelli leguntur, difficilius eis præmia donantur.

Verſ.17. Verba Sapientium audiuntur in ſilentio, plusquam clamor Principis inter ſtultos. Dum Ciuitas illa obſidione premeretur, multa Princeps, vel Magiſtratus proponebat, aut imperabat ciuibus, quæ æquis animis ab eis, in hoc imperitis, non audiebantur, cum minus ſalutaria eſſe crederentur. Adfuit tunc pauper ille Sapiens, audita vox in ſilentio fuit, probatum conſilium, & ſalus populo parta. Quamquam poſtea (heu hominum ingratitudo!) nullus deinde illius recordatus eſt. * Pauperis enim geſta non memorantur, quaſi ipſi paupertati obliuio agnata eſſe videatur.]

Pauperis geſta præclara agnata eſt obliuio.

Verſ.18. Melior eſt Sapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Concludo, vtiliorem eſſe Sapientiam, quàm bellicos apparatus ad Vrbes tutandas, ſi Sapiens nihil, quod ſui officij eſt, negligat, neque à rectæ rationis & induſtriæ præceptis vel minimum aberret: nam vnum in aliqua re peccatum bonum eius exitum poterit impedire. Heb. *Peccator vnus perdet multum bonum.* Quemadmodum enim Sapiens vnus ſeruare poteſt Ciuitatem, ita etiam vnius errore poteſt deperire. * Ad mores autem vera eſt ſententia, ſæpe vnius ciuis piaculo totam Vrbem deperire. Sic Achani peccatum vnius cladem Iſraëlitis attulit. *Ioſ.7.*

Vnius ciuis peccato aliquando tota Ciuitas perit.

CAPVT X.

Poſtquam Salomon Sapientiam laudat, & ſtultitiam maximè ambitioſorum deteſtatur: non detrahendum Magiſtratibus, neque eorum imperio repugnandum edocet.

1\. MVSCÆ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Pretio-
ſior eſt ſapientia, & gloria parua, & ad tempus ſtultitia.
2\. Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra
illius. 3. Sed & in via ſtultus ambulans, cùm ipſe inſipiens
ſit, omnes ſtultos æſtimat. 4. Si ſpiritus poteſtatem haben-
tis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia cura-
tio faciet ceſſare peccata maxima. 5. Eſt malum quod vidi
ſub ſole, quaſi per errorem egrediens à facie principis: 6. poſitum ſtultum in dig-
nitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum. 7. Vidi ſeruos in equis, & principes am-
bulantes ſuper terram quaſi ſeruos. 8. Qui fodit foueam, incidet in eam: &
qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber. 9. Qui transfert lapides, affligetur
in eis: & qui ſcindit ligna: vulnerabitur ab eis. 10. Si retuſum fuerit ferrum, &
hoc non vt priùs, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt indu-
ſtriam ſequetur ſapientia. 11. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus ha-
bet qui occultè detrahit. 12. Verba oris ſapientis gratia: & labia inſipientis
præcipitabunt eum. 13. Initium verborum eius ſtultitia, & nouiſſimum oris
illius error peſſimus. 14. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante
ſe fuerit: & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare? 15. Labor ſtul-
torum affliget eos, qui neſciunt in vrbem pergere. 16. Væ tibi terra, cuius rex
puer eſt, & cuius principes manè comedunt. 17. Beata terra, cuius rex nobilis eſt,
& cuius principes veſcuntur in tempore ſuo, ad reficiendum, & non ad luxuriam.
18\. In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perſtillabit do-
mus.

mus. 19. In riſum faciunt panem,& vinum vt epulentur viuentes:& pecuniæ obe-
diunt omnia. 20. In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne
maledixeris diuiti:quia & aues cæli portabunt vocem tuam,& qui habet pennas,an-
nunciabit ſententiam.

COMMENTARII.

VERS. 1. *Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Pretioſior eſt Sapientia, & gloria parua & ad tempus ſtultitia.* Quemadmodum muſcæ odoratis vnguentis immorientes illorum ſuauitatem perdunt,licet muſca paruulum ſit animalculum : ita parua ſæpè res magnum rebus affert detrimentum.. * Vnde diſce, ſæpè leuium peccatorum multiplicationem fragrantiſſimam perdere ſanctitatem,dum ad grauia diſponunt errata.] Sic Sapientiam, quæ pretioſior eſt grauis gloria, parua, modicique temporis ſtultitia perdit. Illud *Paruaque* cum *ſtultitia* iunge.

Multiplicatio venialiũ piaculorum fragrantiſſimam perdit ſanctitatem, dum ad grauia diſponunt.

Verſ. 2. Cor Sapientis in dextera eius : & cor ſtulti in ſiniſtra illius. Sapientis dicta, facta,cogitationes omnes in dexteram, hoc eſt, in bonum vergunt : Contrà ſtultorum in ſiniſtram, hoc eſt, tendunt in malum. Exiſtimarim equidem Sapientem carere ſiniſtra, ſtultúmque dexteram non habere : dum video,cuncta opera Sapientis dexteritate ſemper dirigi:ſtulti autem ſemper ſiniſtro euentu prodire.]

Stultus dextra caret manu, Sapiens non habet ſiniſtram.

Verſ. 3. Sed & in via ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat. Cum ſtultus ſiniſtram teneat,alios etiam ſibi ſimiles putat eſſe,& à recta via in malum deflectere. Hiſpanum prouerbium : *Pienſa el ladron, que todos ſon de ſu condicion.* * Agnatum quidem eſt impiis cunctos ſibi ſimiles eſſe exiſtimare.]

Impiis agnatum eſt, exiſtimare,alios ſibi eſſe ſimiles.

Verſ. 4. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te. Hebr. eſt, *Dominantis ſpiritus,* Si euecharis in Principem, vel Magiſtratum : *locum tuum ne dimiſeris*, ne priſtinam in loquendo, conuerſando modeſtiam, comitatem abiicias. Quod alibi Sapiens dixit, *Rectorem te poſuerunt? noli extolli : eſto in illis, quaſi vnus ex ipſis.* Eccli. 32. * A prudentia deuiat, qui Rector effectus exiſtimat,ſe alium à ſubditis eſſe conſtitutum] Vel ne deſere locum,in quem aſcendiſti,ne deſis muneri,& officio tuo; commiſſo tibi inuigila gregi : *Quia curatio faciet ceſſare peccata maxima.* Hebr. *pro Curatio*, alij vertunt *Sanitas, lenitas.* Sanitas & integritas animi, lenitaſque Rectoris efficiet, vt defectus quãtumuis graues ſubditorum reformentur. * Efficatior eſt Præſulis lenitas ad reducendos ſubditos peccatores ad frugem meliorem,quàm ſeueritas.]

Prudens Rector,non exiſtimat ſe à ſubditis aliũ eſſe conſtitutum.

Præſulis lenitas efficacior eſt ad ſubditorum delinquentium reductionẽ quàm ſeueritas.

Verſ. 5.6. Eſt malum quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediens à facie Principis : poſitum, ſcilicet, *ſtultum in dignitate ſublimi.* Annotaui errorem inuoluntarium aliquandò, ſæpè autem voluntarium Principis,qui amore vel odio eos Magiſtratus conſtituunt, qui hiſce muneribus ſunt indigni. *Et diuites ſedere deorſum.* & viros præſtantes doctrinâ,virtute, prudentiâ ad regimen ſibi debitam non aſſumunt. Id equidem *per errorem* agunt. * Errat enim vel contra proprium decus Princeps, ſe imprudentem, vel iniuſtum exponens taxandum à cunctis, quotiens ineptus Magiſtratus aliquid ſtultum, vel iniuſtum ſuo in munere gerit.]

Quidquid ineptum agit Magiſtratus, Principi eum eligenti ad munus à cũctis tribuitur.

Verſ. 7. Vidi ſeruos in equis, homines ignobiles, vel ſeruili animo equitare vidi : & *Principes*,ſeu viros præſtantes nobilitate & aliis dotibus, *ambulantes ſuper terram, quaſi ſeruos*, ex opum defectu inſtar vulgarium ciuium pedites incedere. * Iam temporum malitia ignobiles equitant diuitiæ, paupertas nobilis pedes incedit.]

Ignobiles equitant diuitiæ, paupertas nobilis pedes incedit.

Verſ. 8. 9. Qui fodit foueam, incidet in eam, malum conſilium ipſi conſultori eſt noxium: *& qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber*, qui alterius ſecuritatem euertit, ſibi vulnus parabit. *Qui transfert lapides, affligetur in eis* : ipſi auctori noxius erit labor, ſtudium, & conatus, quo alium voluerit lædere : *& qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.* Quemadmodum qui alterius arbores cædit, vt noceat, ſæpè læditur, aut in crus, aut in pedem impacta ſecuri, vel arboris ipſius vel rami ruina : ſic alterius euerſio, quam quis molitur, aſſolet ipſi ruinam parare, aut vulnere afficere. * Nemo, mihi credite, ſine detrimento ſuo aliis damnum ſolet inferre.]

Nemo ſine ſuo detrimẽto damnum aliis ſolet inferre.

Verſ. 10. Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non vt priùs fuerit acutum, ſed hebetatum fuerit, ſecandi vim amiſerit : *multo labore exacuetur*, non enim facilè detergitur rubigo, & iterum acuitur : *& poſt induſtriam* adhibitam *ſequetur Sapientia.* Vt gladius neglectus rubiginem contrahit, & vim ſecandi amittit: ita ingenium doctrinis excultum, ſi Sapientiæ ſtudium intermittatur, hebeſcit, ſi verò iterùm labori legendi aut diſputandi quis incumbat,etiam redibit Sapientia,ſed non ſine labore. * Sapientia quidem iam ſtudio acquiſita, ad ſui conſeruationem interminabili eget ſtudio.]

Scientia ſtudio acquiſita ad ſui conſeruationem interminabili eget ſtudio.

Verſ. 11. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Occulta detractio alterius ſimilis eſt morſui occulto ſerpentis. * Vndè ſi detractorem exaudiſti, fuge eius conſortium, ſerpens enim eſt, eras tibi exitialem morſum infliget occultè, qui hodie abſentem venenato morſu vulnerauit.]

Eum, qui detrahit, occultè fuge, ſerpẽs enim eſt exitialiter mordens.

Verſ. 12. 13. Verba Sapientis gratia, ſeu grata, & vtilia ſunt audientibus : *& labia inſipientis præcipitabunt eum.* Nam cum ſtultè & parum conſideratè loquatur, grauia ſibi pericula creat, è quibus haud facilè emergit. *Initium* enim *verborum eius ſtultitia, & nouiſſimum oris illius error peſſimus.* Nihil ſanum loquitur ſtultus, tota oratio ab initio vſque ad finem erroribus ſcatet : imò in orationis fine, & epilogo vberior apparet ſtultitia. * Stulti enim ſermo quantò ampliùs producitur, tantò vberiùs auctoris ſui ineptitudinem manifeſtat.]

Quantò pliùs producitur ſtulti ſermo, tãtò ampliùs auctoris ſui ineptitudinem aperit.

Verſ. 14. Stultus verba multiplicat, Siue quæ ſequuntur verba frequenter repetit : *Ignorat homo quid ante ſe fuerit : & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare?* Nam vt ſtultus ab omni metu poſſit ſecurus degere, voluptatibúſque vacare, ſibi fingit animam immortalem non eſſe, & eos qui antè mortui ſunt, funditus inte-

tiiſſe, idemque de nunc viuentibus eſſe futurũ. * Vereorne hoc tempore vel inter Chriſticolas aliqui inueniantur ſtulti animæ immortalitatem abnegantes; ſic enim viuunt, ac ſi mors eſſet animi interitus. Voluptates quidem aſſolent hominibus mortalitatis animæ errorem ingerere.]

Voluptates aſſolent homini mortalitatis animę errorem ingerere.

Verſ.15. Labor ſtultorum affliget eos, fruſtrà, fatigabit, & torquebit in arduis, & implexis quæſtionibus inodandis, quales occurrunt in Reipublicæ gubernatione, in tractatione rerum diuinarum, &c. Quonammodo enim his ſeſe expedient miſeri, *qui neſciunt in Vrbem pergere?* ideſt, qui etiam vulgares ac faciles res ignorant, qualis eſt viam in Vrbem demonſtrare, quod etiam pueris notiſſimum eſt. * Fruſtrà deſudat ſtultus impius feliciter res ſuas exequi, qoi veram viam, id eſt, Sapientiam, & pietatem, vel ignorat, vel non tenet. Sicut dux itineris, non deducet in Vrbem, qui viam eò ducentem ignorat, vel ſequi negligit.]

Impius infeliciter omnia agit, quia veram felicitatis viam ſeu pietatem non tenet.

Verſ.16. Va tibi terra cuius Rex puer eſt, ætate, ſcilicet, vel Sapientia, cuius conſilij imbecillitas Reipublicæ regendæ par eſſe non poteſt. *Et cuius Principes manè comedunt*, ſeu ante debitum tempus; vnde cibis, meróque pleni, tota die ad gubernationem rectam inepti exponuntur. * Innuitur gulæ addictos ad regendi munus prorſus ineptos eſſe.] * Cum Rex eſt puer ætate, operæ pretium eſt, vt Principes, ſeu gubernatores Regni non mane comedant, ſicut pueri faciunt, id eſt, vt viri ſint prudentiâ, grauitate, iuſtitiâ, reliquiſque ornati virtutibus.]

Gulæ addicti ad regendi munus inepti.

Reges pueros, gubernatores Regni eligantur nõ pueri, ſed moribus ſenes.

Verſ.17. Beata terra, cuius Rex nobilis eſt. Hebraicè eſt בן חורים *ben horim*, quod Hebraizantes variè vertunt, *Filius nobilium, filius ingenuorum, filius Principum, filius candidorum.* Opponitur hæc nobilitas pueritiæ Regiæ non ætatis (nam illi proſpici poteſt matura prudentia gubernatorum vt patuit in Ioanne Caſtellæ Rege) ſed morum, & vitiorum, maximè verò guloſitatis & comeſſandi libidini: vndè ſupina omnium voluptatum indulgentia, & publici officij negligentia promanat. Ideò adiicit. *Et cuius Principes veſcuntur in tempore ſuo*, nec guloſitatis affectu tempus menſæ anteuertunt: Comedunt namque *ad reficiendum*, ſeu reparandum corporis vires, *& non ad luxuriam.*

Verſ.18. In pigritiis humiliabitur contignatio: & in infirmitate manuum perſtillabit domus. Quemadmodum ſi domus ſarta tecta negligantur, corrumpentur paulatim ſtillicidiis imbrium tecta, trabes, parietes, quibus debilitatis ruina ſequitur, quà ædes humiliantur, ſeu excidunt: ita petiit animus manuum *infirmitate*, ſegnitie, procraſtinatione in remediis eius laſſitudine adhibendis. * Neceſſarium eſt frequenti ſpiritualis domus reparationi incumbere, quæ quidem noſtra deſidia ſolet funditus euerti. Vndè P. meus D. Ignatius frequentem ſuis alumnis ſpiritus renouationem tam prudenter induxit.]

Neceſſaria eſt frequens ſpiritus renouatio, ne ſpiritualis domus excidat.

Verſ.19. In riſum facient panem & vinum, id eſt, *propter riſum* vt Pagnin. vertit: ſeu *ad voluptatem.* vt Tigurina, perpetuò comeſſantur, & helluantur ſecuri, nempè dum incuria illorum fatiſcit, & labaſcit Regnum. *Vt epulentur viuentes*, id eſt, homines. * Ac ſi diceret, Principum illorum, (de quibus præmiſerat Salomon manè comedere) incuria, negligentia, deſidiaque quæ guloſitatem, ac voluptatum ſtudium comitatur, corruit Imperium.] *Et pecuniæ obediunt omnia.* Hebr. *Pecunia exaudiunt omnia.* Quia Reginam pecuniam omnia deprecantur, omnia prompta ſeſe offerunt, vbi illa adeſt, & annuit. Profectò guloſi illi Magiſtratos, ne quid vnquam ſuo luxui deſit. toti ſunt in contrahendis pecuniis, & muneribus captandis, quorum intuitu venalia habent omnia, ius, iuſtitiam, honorem, dignitates, vitam, animam, & æternitatem. * Miniſter auarus omnia vendit.]

Principum guloſitate & aff ctu in voluptates, corruit Imperium.

Miniſter auarus omnia vendit iuſtitiam, animã, æternitatem.

Verſ. 20. In cogitatione tua Regi ne detrahas, nec occultiſſimè. Hiſpanè dixeris, *Ni por penſamiento murmures del Principe. Et in ſecreto cubiculi tui nè maledixeris diuiti*, ſeu potenti. *Quia & aues cœli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annũciabit ſententiam*, volucres tuum ſermonem ei annunciabunt. * Hiperbolica iſta loquutio ſignificat, rem etiam occultiſſimè à te dictam, occulto quopiam modo perferendam ad eum, de quo dixiſti. Vnde maximè cauendum, ne Regi detrahas, vel Magiſtratui, quantumuis ſuo deſint officio; nam multos oculos, & aures habent.] Ad litteram verò, aues cœli, nempe grues Ibyci cædem, & ſicarius prodidére, vti Plutarchus *lib. de garrulit.* affirmat. Quod ſi volucres taceant, parietes clamabunt. *Abac. 2. Lapis de pariete clamabit.* Noſter axioma reſpondet *Oyen las paredes*, & quod audiunt garrulæ manifeſtant. * Vide igitur quid vel intra *cubilum tuum*, contrà proximum proximum ore proferes.]

Res occultiſſimè à te cõtra proximũ dicta, carò ad aures eius, de quo dixiſti, non peruenit.

Vide quid contra proximum, vel intra cubile loqueris: audiunt enim, & loquuntur parietes.

CAPVT

CAPVT XI.

Salomon oſtendit vitæ præſentis vanitatem, mortis memoriam, præmium ac ſupplicium futurum morborum animi omnium, & præſertim auaritiæ præſens adeſſe medicamen.

1. MITTE panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt
tempora multa inuenies illum. 2. Da partem ſeptem, nec-
non & octo: quia ignoras quid futurum ſit mali ſuper ter-
ram. 3. Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram
effundent. Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilo-
nem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. 4. Qui obſeruat
ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquam
metent. 5. Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua
ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis; ſic neſcis opera Dei, qui fabricator
eſt omnium. 6. Manè ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia
neſcis, quid magis oriatur, hoc aut illud; & ſi vtrumque ſimul, melius erit. 7. Dul-
ce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem. 8. Si annis multis vixerit homo, &
in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum mul-
torum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita. 9. Lætare ergo iuue-
nis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula
in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito quòd pro omnibus his ad-
ducet te Deus in iudicium. 10. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne
tua. Adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt.

COMMENTARII.

VERS. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas*, eleemoſynam impertiendo quaſi proiice panem, cibos, & quidquid ab ſubleuandam pauperum facit inopiam ſuper aquas, quæ tranſeunt, è quibus quod proiicit, extrahi non poreſt: non ſuper aquas ſtagnantes, ex quibus non difficile poſſet extrahi. *Quia poſt tempora multa*, ſeu poſt reſurrectionem mortuorum *inuenies illum.* Ita Dominus Luc. 14. *Cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris, quia non valent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum.* * Eleemoſyna abiicitur, ac perditur (ſtultorum iudicio) ita vt in hac vita nulla ſit ſpes recuperandi; ſed & in hac vita, & in futura cum maximo incremento recurrit.]

Eleemoſyna quaſi proiecta in flumina, cum maximo incremento recurrit.

Verſ. 2. Da partem ſeptem, nec non & octo. De tuo eleemoſynam imperti multis, vel omnibus indigentibus quotquot ſeſe obtulerint. Quando Scriptura ad *ſeptem* adhuc alium numerum addit, plurimos ſignificat. *Mich. 5. 6o.* Nullus itaque inops ad te accedens vacuus dimittatur. *Quia ignoras, quid futurum ſit malum ſuper terram*, famis, belli, &c. à quo te eleemoſyna poterit liberare. Pſal. 40. *Qui intelligit ſuper egenum, & pauperem, in die malo liberabit eum Dominus.* * Quotidie videmus, homines pauperibus ſublenandis addictos, proſperè agere, & ab innumeris animi, & corporis liberati periculis. Optima igitur ad imminentia mala vitanda præparatio eſt, te pauperibus munificum oſtendere.]

Eleemoſynæ erogandæ addictus ab innumeris periculis liberatur.

Verſ. 3. Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Quemadmodum nubes cum imbre ſunt plenæ, cum indiſtinctè in quaſlibet terras profundunt, idque ſpontaneè, & largè: ſic te oportet largè & profusè in quemlibet egenum oſtentari, ſi petat. Sunt qui eleemoſynam abnegant alicui, quia videtur poſſe laborare: alij, quia veſtes minus geſtat attritas, &c. Haud rectè ſe gerunt, ſufficit enim Dei nomine poſtulare, vt ei ſtipes debeat offerri.] *Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Quemadmodum arbor dum viuit, & ſtat, æſtuanti vmbram, eſurienti exhibet fructus: vbi verò ſecuri exciſa mortua iacuerit, ſolum vtilis eſt ad fabrorum materiam, vel ad ignem: ſic humana arbor, dum viuit, vtilis valde poteſt eſſe pauperibus aliaque pia opera excitare: poſt mortem verò ſiue ad Auſtrum æternæ felicitatis pertineat, ſiue ad æternæ damnationis Aquilonem vergat, nullum ei bene merendi ſupererit ſpatium. * Innuitur Auſtri, & Aquilonis metaphora, eleemoſynam ſemper ad Auſtrum vergere: in pauperes enim quem eſſe pium, magnum prædeſtinationis exhibet documentum.]

Cuilibet Dei nomine poſtulandi indifferenter eleemoſyna eſt conferenda.

In pauperes piũ eſſe, hominem magnũ eſt prædeſtinationis documentum.

Verſ. 4. Qui obſeruat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquam metet. Qui ab eleemoſyna facienda terrentur ob dubios euentus, verbi gratia ob annonæ futuram caritatem, ob bellum fortè imminens, ob tempus opportunius conferendi, &c. non ſeminat, id eſt, negli-

gis

gir omnes lucri occaſiones: vnde nunquam meter, nihil mercedis à Deo accipier, neque in hac neque in futura vita. Sine reſpectu vllo futurorum euentuum facienda eleemoſyna bonorum præſentium, & fururorum ſeminarium. Qui ergo non ſeminauerit, non meter.]

Eleemoſyna bonorũ præſentium, ac futurorũ eſt ſeminarium.

Verſ. 5. Quomodò ignoras, quæ ſit via ſpiritus, ſeu animæ viuificantis inductio in embryonem, ſordidam illam, mortuam materiam: *& qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium*, opera ſcilicet, miranda, ſtupenda, quæ circa diuites, & pauperes quotidie operatur, verbi gratia irritos reddit diuitum labores, pauperum conatibus benedicit, Ignoras igitur, quàm ſolers ſit, & benigna prouidentia diuina omnium fabricatrix, & moderatrix, quæ bona tibi, quæ largiaris ſuggerere poteſt, & quæ hîc in præmium accipias modis quidem occultis.

Verſ. 6. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua: Omne vitæ tempus beneficentiæ lita, ſtarim incipe, & nunquam deſine. *Quia neſcis, quid magis oriatur hoc, aut illud: & ſi vtrumque ſimul, melius erit.* Quia nos latet priorane, an poſteriora opera bona magis Deo ſint placitura: & an ambo ſimul ad gratiam Dei promerendam ſint neceſſaria. * Non ſufficit mane ſemina ſpargere, ſeu initio vitæ virtuti ſtudere, ſi manus torpeat, cum vita adoleſcens, aut virilis ſenectutis declinat in veſperum.]

Rectè cœpiſſe in adoleſcentia nõ ſufficit, ſi in ſenectute deficis.

Verſ. 7. 8. Dulce lumen, & delectabile eſt oculis, videre Solem. Iucunda hominibus eſt, vita potiri, communi luce frui admodum delectabile. Attamen *ſi annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit* bonorum redondantia: *meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum*, qui poſt mortem ſequentur, nempe æternitatis. *Qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.* Tunc enim apparebit, quàm ſtultè egerit qui æterna bona breuiſſimæ voluptati, leuiſſimo lucro poſthabuit. * Horribilis procul dubio damnati tormentum erit æternè cogitare, quàm vili pretio vendidit, Deo nunquam frui, & ſine termino torqueri.] Ergo dum poteris felicis vitæ lumine interminabilium tenebrarum recordare.

Horribilis pœna damnatis, cogitare, quàm vili pretio vendiderunt æternam ſalutem.

Verſ. 9. Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui tibi, & genio tuo indulgendo, (ironicè hæc dictitantur) nullum ptatum ſit, quod tua laſciuia non inear: *& in intuitu oculorum tuorum*, nihil videas deliciarum, quod non appetas, nihil appetas, quod non aſſequare. *Et ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.* Scito te diuino tribunali ſiſtendum, & de omnibus à te reddendam eſſe rationem. * Quàm longe à piaculis patrandis abeſſes, ſi ſtricti infallibilis iudicij inſtantiam mente volueres.] Quod ſi velis ex aliorum ſententia verba hæc non ironicè, ſed ſeriò intelligere: ſuadet Salomon licitis bonis moderatè vtendum, memoriæque ſemper obuerſandum Dei iudicium. * Quod quidem eſt neceſſaria beneficij accepti conſequentia. Beneficium à Deo recepiſti: Ergo ſtrictum aderit tibi de illius vſu iudicium.]

Longè abeſt à piaculis patrando, qui futuri iudicij recordatur.

Beneficium à Deo acceptum eſt neceſſaria iudicij imminentis conſequentia.

Verſ. 10. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua. O adoleſcentes, qui cum calente ſanguine feruidiores eſtis ad iram, & ad noxias carnis voluptates: ne hiſce vitiis laxetis habenas. *Adoleſcentia enim, & voluptas vana ſunt.* Citò voluptas tranſit, & flos adoleſcentiæ ſolet irruentis ægritudinis aura marceſcere. Memoria exitus immaturi effrænata adoleſcentia quieſcit.]

Memoria mortis immaturæ effrænata adoleſcentia quieſcit.

CAPVT XII.

Docet Salomon, non eſſe differendam vitæ correctionem vſque ad ſenectutem, cuius grauiſſimas deſcribit moleſtias. Dei Iudicis memoriam conſeruandam, Diuino cultui diligenter incumbendum oſtendit.

1\. MEMENTO Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, ante-
quam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de
quibus dicas: Non mihi placent: 2. antequam tenebreſcat
ſol, & lumen, & luna, & ſtellæ, & reuertantur nubes poſt plu-
uiam: 3. quando commouebuntur cuſtodes domus, &
nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto
numero, & tenebreſcent videntes per foramina: 4. &
claudent oſtia in platea, in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem
volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis. 5. Excelſa quoque timebunt,
& formidabunt in via. florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſi-
pabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circui-
bunt in platea plangentes. 6. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & re-
currat vita aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringantur rota
ſuper ciſternam, 7. & reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus
redeat ad Deum, qui dedit illum. 8. Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, &
omnia

omnia vanitas. 9. Cúmque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum &
enarrauit quæ fecerat: & inueſtigans compoſuit parabolas multas. 10. Quæſi-
uit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos. 11. Verba
ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum con-
ſilium data ſunt à paſtore vno. 12. His amplius fili mi ne requiras. Faciendi plures
libros nullus eſt finis: frequénſque meditatio, carnis afflictio eſt. 13. Finem loquen-
di pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim
omnis homo: 14. & cuncta, quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato,
ſiue bonum, ſiue malum illud ſit.

COMMENTARII.

VERS. 1.2.3.4.5. *Memento Creatoris tui*, quem delinquendo obliuioni tradidiſti: Et pœnitentiæ vitæque reformationi incumbe *in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat* ſenecta, *tempus* quidem *afflictionis*, & moleſtiæ: *& appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent.* * Tam moleſta enim eſt grauis ſenectus vt amor viuendi cunctis viuentibus agnatus conuertatur in tædium.] *Antequam tenebreſcat Sol* in oculis ſenis caligantibus, quia quaſi per tenebras vident Solem, vti & aliud quoduis lumen. Igitur propriè, & in ſeipſo ſol non tenebreſcit; ſed in eo, qui prauis oculis aſpectat. * O quot luminaria magna in ſe admodum fulgida tenebreſcunt tibi, qui prauę intentionis oculis illa proſpicis!] *& lumen, & luna, & ſtellæ* tenebris tibi offuſa videantur ob luminum tuorum caliginem: *& reuertantur nubes poſt pluuiam*, id eſt poſt catarrhos delabentes ſuccedant alij caliginoſi vapores ex calore iam debilitato, qui mox etiam in nouos catarrhos reſoluentur, depluentque per oculos, per nares, per os, per reliquum corpus. *Quando commouebuntur cuſtodes domus*. organa reliquorum ſenſuum: *& nutabunt viri fortiſſimi* ſeu vacillabunt crura, fortiſſima pars hominis: *& otioſa erunt molentes*, ſeu dentes *in minuto numero*, nam propter inappetentiam, deiectis ventriculi viribus, deſinent proſſus commolere! *& tenebreſcent videntes per foramina*, id eſt, pupillæ, quæ per carneam tunicam feneſtratam reſpiciunt, tenebris offundentur ob defectum ſpirituum: *& claudent oſtia in platea*. oculos, os, aures, nares reddent ineptas vitæ vſibus, perindè, ac ſi penitus eſſent occluſæ. *Platea* verò dicitur facies hominis aperta, & conſpicua pluribus ſenſuum quaſi oſtiis, & officinis diſtincta. Hoc autem fiet *in humilitate vocis molentis*, ſeu ob tenuitatem & ſummiſſum ſonum, cuius cauſa eſt paucitas molentium, aut dentium, & pulmonum ac arteriarum debilitas. *Et conſurgent ad vocem volucris*, ſiue ægrè dormient. Nam ſenes frigeſcente ſanguine, & ſiccato humore, quibus ſopor fouetur, ad leuiſſimum ſonum auiculæ ſolent euigilare: *& obſurdeſcent omnes filiæ carminis*. Carmine intelligo omnem concentum: qui per hypallagem dicitur obſurdeſcere, non in ſeipſo (ſicut de ſole vidimus *Verſ. 2.*) ſed in auribus ſenum. *Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in via*, id eſt, feſſis poplitibus, etiam plana via difficilis, ac moleſta erit. *Florebit amygdalus*, ſeu corpus caneſcet. Nam amygdalus omnium arborum prima floribus can-

Tam moleſta eſt ſenectus, vt vitæ agnatū amorem in tædium conuertat.

Luminaria magna ex virtutis fulgore prauæ intentionis oculis aſpicienti tenebreſcunt.

didis ſtipatur. *Impinguabitur locuſta*, crura tumebunt, quin & corpus totum pituita, & aqua intercute, & chiragræ, & podagræ tumoribus inflammatum, erit inſtar ventroſæ locuſtæ. *Et diſſipabitur capparis*, appetentia cibi, & veneris extinguetur, (vti Vatab.) nam vtramque excitat capparis, vti Auicena *lib 2. c. 102.* edocet. Vnde Chald. vertit. *Prohiberis a concubitu*, & Campéſis, *Peribit appetitus. Quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, in ſepulchrum, & felicem, aut infelicem æternitatem perget. *Et circuibunt in platea plangentes*, ſeu amici ſenis vita functi, vel præficæ. Quare autem Salomon hiſce enygmaticis verbis, & non vulgaribus nominibus tot ſenectutis incommoda expreſſit? * Certè quia tam fœdæ ſunt huius ætatis proprietates, vt turpe ſit eas verbis apertis recenſere.] * Vel quià hominibus tam amarum eſt mortis nomen, vt vel ſenio tam amaro confectis debeat obſcuris phraſibus ſignificari.] * Vel quia tarò inuenitur, qui amaram veritatem nudè audeat hominibus aperire.]

Tam fœdæ ſunt ſenectæ proprietates, vt nequeant modeſtè propriis nominibus aperiri.

Amariſſimū vel ſenio cōfectis eſt mortis vocabulum.

Rarò inuenitur, qui alij nudè veritatem amaram annunciet.

Verſ. 6.7. Ergo memento Creatoris tui, & pœnitentiam age *antequàm rumpatur funiculus argenteus*, ſeu ſacra ſpina dorſi quæ decem & octo iuncturis conſtat, & *argentea* vocatur, quia tam os, quàm medulla oſſis albo eſt colore: & cum rumpitur, reſoluitur, vel laxatur, fit homo paralyticus, aut moritur, vti Valeſius, & alij Medici annotarunt *& recurrat vitta aurea*, id eſt. meninx, ſeu membrana tenuis, quæ cerebri eſt inuolucrum, & quaſi vitta illum cingit. & continet, & dicitur *aurea*, quia rufa vt aurum: & quia inſtar auri, pretioſiſſima; nam læſa meninge mori hominem, eſt neceſſe. *Et conteratur hydria ſuper fontem.* Seu iuxta fontem. Hydria venæ ſunt, fons iecur, à quo vt fonte omnes ſanguinem hauriunt. Hic fons conteritur, cum vel lapideſcit iecur, vnde morbi; vel vulneratur, & ſcinditur, vnde mors. *Et confringatur rota ſuper ciſternam.* Rota hæc eſt vis attractiua venarum, & circumuolutio nutritiuarum facultatum, quæ continua attractione ex ſtomacho tanquam ex ciſterna hauriunt ſibi neceſſaria. Hæc rota confringi dicitur, cum vel omnino tollitur, vel præpeditur. *Et reuertatur puluis in terram ſuam, vndè erat: & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

Verſ. 8.9.10. Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas. Siquidem omnia poſt perbreuem curſum longo labore plenum fœdo reconduntur in tumulo. *Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarrauit, quæ fecerat*, cum dixit Cap. 2. *Magnificaui opera mea*: vel cum enarrauit quàm diligentem operam poſuiſſet in aſſequenda rerum cognitione, quas narrationes Sapiens ad audientium vtilitatem contulit. * Illud preme: *Cumque eſſet*

Neceſſariæ

eſt, Concionatorem eſſe Sapientem, vt alios doceat.

Sapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum. Quaſi diceret, ſi ſapientiſſimus non eſſet, non doceret. Nam ad docendum ex ſuggeſto populum, neceſſe eſt vt Eccleſiaſtes, ſeu Concionator haud vulgari Sapientia, ac prudentia informetur.] * Vel *cum eſſet ſapientiſſimus, docebat*! Illum Sapientem non commendo, qui occluſum, ſeu ſignatum ſibi retinet Sapientiæ fontem, nec aliis aquam, referet epotandam.] Ideò Salomon Sapientiſſimus *intelligans compoſuit parabolas multas*. queis legentes ad iuſtitiam alliceret. *Quaſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.* * Quàm pulchrè egregius Concionator *quæſiuit verba vtilia*, ſeu quæ facilè ab auditoribus caperentur: ſubtaxans quidem noſtri temporis Concionatores, qui videntur magno labore inutilia prorſus verba quærere, quæ auditores (imò ipſi ferè,) non intelligunt.]

Sapientiæ fontem non recludas, ſed aliorum vtilitati haud neudum reſera.

Laudo Concionatorem, qui verbis intelligibilibus vtitur: Cumq; taxo, qui magno labore verba quærit, quæ auditores, (imò & ipſe) vix intelligunt.

Verſ. 11. Verba Sapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui, com vim habeant corda pungendi & penetrandi. * Non eſt Sapientis concionatoris ſermo ille quo non ſtimulantur ad iuſtitiam, quo non punguntur auditorum præcordia.] Sunt itaque verba Sapientis quaſi claui *in altum defixi, quæ per Magiſtrorum Conſilium data ſunt a Paſtore vno.* Sacras Scripturas intelligo, & traditiones, quæ ab vno Paſtore Deo Scripturarum Auctore præcipuo, & Chriſto Domino per Magiſtrorum conſilium, quaſi per ſucceſſionem continuam, datæ, communicatæ ſunt fidelibus.

Haud Sapiens ſermo ille, quo non punguntur auditorum præcordia.

Verſ. 12. His amplius, ſeu melius, *fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros nullus eſt finis.* Vnde *frequens meditatio, carnis afflictio eſt.* Quia mentis agitatio, & pertinax legendi ſtudium capitis, corporiſque totius ingerit afflictionem. * Vndè ſatius eſt, vnum librum ſalutaribus monitis plenum eligere. Librorum enim varietas legenti affert voluptatem, vnius vtilis libri doctrina animum allicit ad virtutem. Vndè *fili mi* (ait Sapiens) *his amplius ne requiras.*]

Melius ad vtilitatẽ eſt, vnum librũ ſanæ doctrinæ tenere, quam legere plures.

Verſ. 13. 14. Finem loquendi, ſeu orationis præfatæ epilogum *pariter omnes audiamus*, perpendamus, ſeu recolamus mente finem, ad quem longa huius Libri oratio dirigitur. *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo*, ſiue in hoc hominis, dum viuit, eſt ſita felicitas. *Et cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiuè bonum, ſiuè malum illud ſit.* Oportet te Deum timere, eiuſque cuſtodire mandata. Quia ſubiicietur diſtricto examini id quod, licet non plena voluntate, ſed ignoratione, & inaduertentia quadam admittitur: & diſcutietur, an excuſationem mereatur, an verò damnandum ſit. * Si quæ inaduertenter admittimus tam ſeuero examini erunt obnoxia: quid grauiſſima quæque contra ius mandatorum piacula?]

Si quæ inaduertenter admitti' ſtricto Dei examini ſũt obnoxia: quid grauia delicta?

LIBER

LIBER TERTIVS
COMMENTARII LITERALES, ET MORALES.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

PROLVSIO.

Canticum hoc trifariam diuiditur, (vtor verbis Guilhelmi Parui, *præfat. libri ſui.*) *in illud ſcilicet, quod cantat Domino omnis terra: & in illud, quod cantant, qui ſpecialiter empti ſunt de terra: & in illud, quod cantat illa terra, de qua Veritas orta eſt. Hoc verè eſt Canticum Canticorum, quod nemo poteſt dicere Agno, niſi illa, quæ peperit Agnum. Non eſt Canticum Canticorum, quod cantat illa cum Virginibus, & cum matribus: ſed quod ſola cantat inter matres, & ſola cantat inter Virgines. Cantat enim inter matres Canticum virginitatis: & inter Virgines Canticum fœcunditatis.* Addiderim & inter cunctos homines (vno Filio eius excepto) Canticum immaculatæ conceptionis. Vnde Rupertus ait totam Canticorum materiam Deiparæ ſoli inter puras creaturas accommodari poſſe. Quod *Maria tota ſit cantabilis* ſine *væ* peccati, dum reliqui omnes *væ, væ, væ* replicato lamentabiles obiiciuntur.

Sola Maria poteſt Canticum Canticorũ modulari.

CAPVT PRIMVM.

Petit Eccleſia ſponſa Chriſti Domini omnia ſalutis ac perfectionis ſuæ primordia, media, ac ſumma aſſequi. Votis reſpondet ſponſus eam inſtruens, quâ viâ perfectionem valeat obtinere: varijs ſimilitudinibus præcipuarum virtutum ſtudia commendans. Mutuò inſuper ſeſe ad ardentiorem excitant dilectionem.

1. OSCVLETVR me oſculo oris ſui: quia meliora ſunt vbera
tua vino, 2. fragrantia vnguentis optimis. Oleum effuſum
nomen tuum: ideò adoleſcentulæ dilexerunt te. 3. Trahe
me: poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. In-
troduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in
te, memores vberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.
4. Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacu-
la Cedar, ſicut pelles Salomonis. 5. Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia
decolorauit me ſol: filij matris meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſto-

dem in vineis : vineam meam non cuſtodiui. 6. Indica mihi, quem diligit anima
mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuo-
rum. 7. Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia
gregum, & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum. 8. Equitatui meo in
curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea. 9. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut tur-
turis : collum tuum ſicut monilia. 10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermicu-
latas argento. 11. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.
12. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. 13. Bo-
trus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. 14. Ecce tu pulchra es amica
mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. 15. Ecce tu pulcher es dilecte
mi, & decorus. Lectulus noſter floribus : 16. tigna domorum noſtrorum cedri-
na : laquearia noſtra cypreſſina.

COMMENTARII.

1.

Sponſa verba perfectionis cumulum aſſequi cupientis.

VERS 1. *Oſculetur mé oſculo oris ſui.* Vtinam Magiſter & ſponſus dignetur me erudire verbis oris ſui, non alieni. Vtinam ex ore eius ad me prodeat Sapientia illa, quæ de ſe dixit : *Ego ex ore Altiſſimi prodiui.* Sapientia id eſt, ſapida ſcientia, ſeu affectiua. Dei cognitio, quâ non ſolùm eruditur intellectus, ſed & voluntas inflammatur. * Scientia quidem quæ ſolummodò docet, nec ad afficiendam voluntatem dirigitur, prorsùs eſt inſipida, nec ex Dei ore procedit.] *Quia meliora ſunt vbera tua vino.* Quæ oſcula vocarat, iam vbera, quæ ſymbola ſunt amoris, appellat. Ab oſculis autem ſponſa deflectit ad vbera, vt innuat, amorem ſui Dilecti non ſolùm eſſe paternum, virilem : ſed & maternum & quaſi fœmineum, id eſt, dulcem, indulgentem. * Si times faciem Chriſti Domini patris inire, quia paternus amor ſeuerum quid prætendit, ſcitò eius maternam peccatori reuertenti eſſe dilectionem. Amor Ieſu dulcia vbera geſtat.] Semper vbera hæc *fragrantia* ſunt *vnguentis optimis* optimarum virtutum, & perfectionum tùm diuinæ eſſentiæ, tum humanæ naturæ, quæ in ſingulis donis eius relucent.

Scientia quæ non dirigitur ad inflammandam voluntatem, inſipida eſt, & ex Dei ore non procedit.

Amor Chriſti virilis, fortis, ſeu ſeuerus non eſt; matern^9 eſt, vbera geſtat.

Verſ. 2 Oleum effuſum nomen tuum, ſeu tumetipſe, aſſolet enim Scriptura *nomen* pro re nominata frequenter vſurpare. Tu mi dilecte non ſolùm es fragranti vnguento delinitus, ſed es ipſum vnguentum, ipſamet fragrantia, ſicut es ipſamet Sapientia & bonitas. * Si autem velis IESV nomini verba accommodare, vnguentum eſt ſalutiferum hominum ſpiritualibus vulneribus præparatum, quo à Samaritano cœleſti vulneratus ille recepit ſanitatem.] * Alij vertunt, *Oleum exinanitum.* Quid mirum ſi tot vulneribus exhibes medicinam, vt ſi immenſus non eſſes, iam penè vas olei vacuum appareret. Damianus refert id ad Deiparam tam munificam, tam prodigam (ſic fari liceat,) nominis Ieſu, ciúſque diuitiarum collatricem ad noſtrorum vulnerum ſanitatem, vt quodammodò id exinanierit. Sed olei immenſitas non ſtabit, ſi vacua vaſa non defecerint.] *Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te* Hæc tua blanda oſcula, tam fragrantia vbera, & oleum tam liberaliter effuſum : tua, inquam, tam excellentia beneficia rapiunt in mutuum tui amorem quaſuis animas fideles, & addictas tibi etſi teneras adhuc & infirmas. * Ingratiſſimus eſt, qui ex tot beneficiis paſſim à Deo acceptis diuini amoris documentis ad amorem reciprocum non excitatur.]

Nomen IESV peccatoris vulneribus vnguentum præparatum. Mariæ liberalitas nominis IESV diuitias quodammodò imminuit.

Ingratiſſimus eſt, qui ex tot beneficiis à Deo acceptis, ad eius dilectionem non excitatur.

Verſ. 3. Trahe me, vt aliquando promiſiſti, *In funiculis Adam, in vinculis charitatis.* Quod ſi hæc non ſint ſatis, adde flagella, & compelle ſequi. * Labores enim diuino beneficio obueniunt, cum nos trahant ad Chriſtum.] *Poſt te curremus.* Duc me tandem aliquando ſponſam in domum tuam : lubens enim cum meo virginum comitatu te ſequar, *in odorem vnguentorum tuorum*, vnguentis tuis illecta. Non dixit, *curram*, ſed *curremus.* Columba enim Ieſu odore perfuſa, curat alias ad eum adducere ſponſas: quemadmodum columba cicuris, quæ alas habet vnguento odorifero perfuſas, eius fragrantia alias agreſtes columbas ad columbarium pertrahit. * Verè amans Ieſum, ſatagit alios ad eius allicere dilectionem.] *Introduxit me Rex in cellaria ſua.* Simul ac votum expreſſeram meum, voti compotem me fecit dilectus: neque contentus me oſculis excepiſſe, ſuoque diuino appreſſiſſe pectori me inſuper adduxit in interiora, & abdita, nec cuiuis patentia penetralia, in quibus vel annona recondi, vel theſauri aſſolent aſſeruari. Hac metaphora adumbrat, gratiam & donum ſupernaturalis contemplationis rerum cœleſtium, myſteriorum fidei, & aliorum Dei arcanorum ſibi fuiſſe conceſſum. *Exultabimus, & lætabimur*, non iam in terrenis ſordibus, in delicijs creatis ; ſed in te ſolo ac ſummo bono, *memores vberum tuorum*, ſeu amorum & blanditiarum, quas ex tuo diuino pectore hauſimus *ſuper vinum*, id eſt, ſuper omnes alias delicias (quæ in vino ſignantur in Scriptura) dulciores, & gratiores. Quamuis conuiuium, quo Deus animam recreat, perpetuum non ſit, ſed *rara hora, mora breuis* : ad memoriam hauſtarum inde voluptatum decet eſſe perpetuam. * Hoc enim ſummè debitum quo animus diſponitur ad aliud vberiùs recipiendum.] *Recti diligunt te.* Hebr. *Rectitudines* Quicumque ita ſunt rectitudo eſſe videantur, & omnes rectitudinis gradus ſunt aſſecuti : ex toto corde te diligunt non ſolo habitu charitatis continuo, ſed & actu ſæpiſſimè renouato. * Quantò te plus videris in Dei amorem affectum, tantò plus rectitudinis, & ſanctitatis te habere non dubites.]

Labores Dei beneficio obueniunt, dum nos trahunt ad Chriſtum.

Verè amans Ieſum, ſatagit alios ad eius allicere dilectionem.

Gratum eſſe perpetuò ob vnum beneficium à Deo acceptum, ad aliud vberius recipiendum eſt diſpoſitio.

Quantò plus te Deum amare videris, tantò plus ſanctitatis te habere non dubites.

Verſ. 4. Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. Fateor ô ſociæ meæ, propriam nigredinem, ac fœditatem, quam ex corrupta natura, vel ex

malitia

malitia ſeu hominum, ſeu dæmonum contraxi. Sed formoſitatem ac pulchritudinem ſpiritualem ex diuina gratia ac fauore obtinui. Vndè imitor tabernacula Cedar, id eſt, poſterorum Cedar filij Iſmaëlis, puta Nomadum in Arabia, & pelles Salomonis campeſtria eius tentoria operientes: quæ foris nigra erant, ſolis ardore exuſta, puluere, ac ſordibus obſita: ſed intus elegantiſſima auro & margaritis miro artificio ornata. * Ne proximum ob leues imperfectiones, quas oſtendit externè deſpicias, fortaſſe interius ob virtutum exercitamenta prædiuitem.] Ergo.

Nemo ob imperfectiones leues, quas exterius oſtēdit, iudicandus fortè interiùs prædiues virtutibus erit.

Verſ. 5. Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim, aut deformis de foris, ſed quod formoſa ab intus. Quin & fuſcedo iſta non eſt mihi naturalis, & perpetua: ſed temporanea & ab accidente, nempe ab æſtu & ardore ſolis, *quia decolorauit me Sol.* Aquila, *Quia me ſol combuſſit.* Solis nomine vel diuina prouidentia poteſt intelligi, vel quæuis cauſa extrinſeca inferens nocumentum Sed quid opus erat, te Solis iniuriis exponi? *Filij* (inquit) *matris meæ pugnauerunt contra me.* Vellem, nollem, prodeundum mihi fuit, in apertum Solem, in arenam aduerſus fratres meos eiuſdem ſtirpis & familiæ, hoſtes ſcilicet tam externos, quàm internos v.gr. ſenſus, ac appetitus ſenſitiuos. Et quænam, precor, cauſa huius ciuilis, ac domeſtici belli? *Poſuerunt me cuſtodem in vineis.* Non permiſerunt me quietam contemplationi vacare intra ſponſi mei cellaria, ſed iuſſerunt, vt in villis, & vineis curam haberem neceſſariæ diſciplinæ. Dum autem vineæ commiſſæ mihi curam gererem, ſodales ſubitò hoſtes calumniis, contumeliis omnia miſcentes, me ſtupidam, me ſtultam, me omnibus infenſam iactitantes. * Et quis in Præſulem aliorum aſſumitur, qui iniuriis huiuſmodi non afficiatur?] *Vineam meam non cuſtodiui.* Pertæſa tantarum moleſtiarum, tædio victa tam grauis, tam ingrati muneris, deſerui, fateor, ſtationem meam deſerui, & vineæ mihi commiſſæ curam renunciaui. * Haud imperfectum in obedientia duxerim eum, qui ob nimium laborem viribus imparem Prælaturam dimiſerit.]

Præſulatus ægrauis eſt calumniis.

Licitum eſt aliquandò Prælaturæ laborem dimittere.

Verſ.6. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Ad te vnicè à me dilectum pro ſolatio, pro conſilio anhela recurro. Non ſolu verbo, ſed quaſi digito demonſtra, vbi paſcas tuos, & vbi cubes ſimul fruens peramœna quiete, qualis in meridie captari ſolet, id eſt, in pleno lumine & æſtu tum amoris interni, tùm perſecutionis, ac tribulationis externæ poſtulo, à contemplatione minimè abſtractam, labori paſcendi gregis commiſſo mihi tuo exemplo incumbere Profectò Chriſti Domini imitatorum quies ſolùm eſt, vbi tribulatio reperitur.] *Ne* rurſus magno meo dolore & damno conſilij, & ſolatij requirendi cauſa *vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum,* nullo meo, vel exiguo fructu, dum illi vel ignari, vel aliis diſtenti non poſſint, vel inuidi negligant me iuuare. Sodales hi ſunt creaturæ omnes, quarū ope inſtruimur, & iuuamur.* At creaturæ parcè & auarè admodùm animæ ſolatium impendunt.] Tu verò ô mi dilecte ſine vllo tuo diſpendio, & cum ſummo commodo meo potes mihi, & gregibus meis de optimo paſtu proſpicere, & ſimul me in cubiculo tuo

Quies ſolum eſt Chriſti imitatori, vbi tribulatio reperitur.

Creaturæ parcè & auarè animæ ſolatium impendunt.

perpetua contemplationis requie beare. Hactenùs ſponſa: quid ad hæc ſponſus?

Verſ. 7. Si ignoras te, verba ſunt admirantis, 2.
ſi ignoras te valde miror. *O pulcherrima inter mulieres.* An ignoras, te, licet ex te poſſis nihil per me tamen & mecum omnia poſſe? An ignoras te non tibi vni, ſed & mihi, ſed & Reipublicæ natam? *Abi ergo poſt veſtigia gregum.* & *paſce* illos, *quod infirmum, conſolida: quod ægrotum ſana: quod confractum, alliga: quod abiectum, reduc: quod perijt, quære.* Ezec. 34. Neque agnos modò, vel oues ſolas, ſed & *paſce hædos tuos.* fœtentes, dyſcolos, & moleſtos: quia *tuos*. quia meos, & amore mei. * Magna ſedulitate debent curare Præſules de ſubditis peccatoribus, quia ſui, quia Dei ſunt, & ob eius amorem eorum curam exerunt.] Quod ſi adhuc vel de loco paſcuorum, vel de modo paſcend. dubites, gregem ducere cura *iuxta tabernacula paſtorum.* Eccleſiæ meæ iam pridem doctrina, ac virtute perilluſtrium. Habes exempla Apoſtolorum, & Præſulum, qui gregem meum feliciſſimè gubernarunt. * Docentur noui Præſules antiquorum recta ſequi veſtigia circà felicem gregis directionem.]

Voces reſpondes ſponſus ſponſam inſtruens, quò vſquè valeat perfectionem obtinere.

Præſules de peccatoribus ſubditis ſedulò curent, quia ſui, quia Dei ſunt.

Præſules noui antiquorum recta veſtigia ſectentur.

Verſ. 8. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te, amica mea. Quid ô dilecta, animo cadis? Ego te ad incommoda ſuſtinenda adeò roboraui, vt ſimilis ſis equitatui meo, ſed cœleſti exercitui omnes Pharaonis currus in mari rubro debellanti, ac deſtruenti.

Verſ.9. Pulchra ſunt genæ tuæ ſicut turturis. 3.
Ad has ſponſi partim increpationes, partim profuſas laudes ſponſa erubuit, ſicque venuſtior longe apparuit. Vnde ſponſus de nouo laudat eam, tum ob modeſtiam in ſilendo, tum ob animi demiſſionem in deſpiciendo ſe, tum ob promptitudinem in parendo. Genarum, inquit, tuarum pulchritudo, dum rubent verecundia, turturem imitantur auem pudicam, ſolitariam, & mortuo compare perpetuò caſtam, pro cantu gemitum edentem. *Collum* tuum pulchrum eſt, *ſicut monilia,* ſeu natiuo colore tam ſpecioſum, vt nullis externis ornamentis egeat, ſed nobiliſſima monilia vincat. Hoc illi ſponſus defert encomium ob promptam & humilem illius obedientiam in acceptando iugo ſibi impoſito. * Non cadat ſine pondere, collum ſponſæ monilibus colli ornamentis comparari, vt innuatur, natiuam pulchritudinem fucis non indigere: Fœditatis enim præbet indicium fœmina quæ fucato nitore faciem inungit.]

Mutuis ſeſe ſponſus, & ſponſa ad ardentiorem excitant dilectionem.

Fœditatis præbet indicium fœmina, quæ fuco faciem illinit.

Verſ.10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Ornamentum ex auro faciam tibi ad ſimilitudinem murenæ piſcis, opere vermiculato confectum, lineis argenti teſſellato artificio gemmis & auro interſectis, & varias figuras vermium, vel auium repræſentantibus, vt è collo puellari pendeat ad pectus. Ita collum ſemper ſummiſſum obedientiæ geſtabis ex vermiculato opere te vermem eſſe attendens. * Profectò vermium recordatio, meditatio finis efficit hominem facilè præceptorum iugo ſubmitti.]

Memoria mortis facit hominem facilè legis iugo ſubmitti.

Verſ.11. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Hiſce laudibus extimulata ſponſa, quo gratam ſe exhibeat, curat, vt omnia à Deo accepta dona in nobiliſſimos actus ad eius gloriam deducantur. Dum dile-

ctus (ait) adeſſet in ſuo, ſeu menſali, ſeu nuptiali thalamo, nardus virtutum, ac donorum omnium, quæ ab eo acceperam, redolere cœpit inſtar ſuauiſſimi rhymiamatis delati ex arx cordis mei per continua virtutum exercitamenta. * Beneficia enim accepta à Deo nos debent ad feruentiores virtutum actus excitare.

Beneficia à Deo accepta nos ad feruétiores virtutũ actus debent excitare.

Verſ. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Sponſus meus, qui ſibi fuit perpetuus faſcis dolorum & laborum myrrhæ amariſſimæ quidem, ſed ſuauiſſimè olentis, hanc mihi gratiam præſtat, vt mihi ſaltem ſit faſciculus mirrhæ per ſimilium laborum, ſeu ab ipſo immiſſorum, ſeu vltro à me ſuſceptorum mortificationis ſtudio. *Inter vbera mea commorabitur*, vt in intimo cordis mei penetrali æternùm aſſeruetur, à corruptione ſcilicet hac mirtha præſeruandi. * Et quidem paſſionis Dominicæ meditatio hominem à vitiorum corruptione præſeruat.] * Quæ chriſtus Dominus paſſus fuit tormenta faſcis ineffabilis fuit magnitudinis, ac ponderis humeris illius, qui exultauit vt gigas ad currendam viam ſolummodò apportandus. Quæcunque verò homines patiuntur, faſciculus leuis eſt, ſi ob eius amorem ſuſtineantur.]

Paſſionis Chriſti meditatio à vitiorum nos corruptione præſeruat.

Leuiſſima ſant quæ patimur, ſi cum Chriſti laboribus comparantur.

Verſ. 13. *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Botrus es mihi ô dilecte, vitis, non quiuis, ſed excellentiſſimus, quales ſunt botri Inſulæ Cypri, quorum ſimilitudinem & ſuauitatem vinera Engaddi referunt. Hac metaphora ſignificat ſponſa, tenerum ſponſi ſui erga ſe amorem, & affectum non ſolùm paternum, ſed & maternum: quo excitata iam curat eſſe illi non ſolùm faſciculus myrrhæ per amaros vitæ actiuæ actus: ſed etiam vinum nobiliſſimum ex ſuauiſſimis vitæ contemplatiuæ botris. * Perfectioni enim ſtudens, quotidiè ad celſiora virtutis exercitia nititur.] Vites Cypriæ Inſulæ ad terram Engaddi tranſlatæ auguſtiores fructus enituntur. * Profectò nonnulli Diui ex profana Cypri Inſulæ veneri cultui dicata, ſeu ex exitiali libidinum conſuetudine ad virtutem tranſlati, auguſtiores diuini amoris fructus protulerunt. Teſtor Magdalenam, & Ægyptiacam illam Mariam Veneris cultrices, quæ ad vineam Domini Sabaoth tranſlatæ ardentiſſimi amoris diuini liquorem cœleſti ſponſo propinarunt.]

Perfectioni.

Allegoricè Magdalena ex Cypria Inſula dicata Veneri ad vineam Dei tranſlata ardentiſſimi amoris vinum ſponſo propinauit.

Verſ. 14. *Ecce tu pulchra es, amica mea*, (reſpondet ſponſus) *ecce tu pulchra es.* Gemina pulchritudo tua tanta eſt, vt me, vehementer alliciat, & omnes alios in ſtuporem rapiat. Et verò rara eſt, valdeque mirabilis vtriuſque pulchritudinis vnio, quæ ſublimem contemplationem, cum ſtrenua actione coniungit. Hinc effero D. Ignatij Patris mei perfectionem dum totum ſeſe contemplationi addicit, & totum ſeſe proximorum ſaluti procurandæ conſecrat.] *Oculi tui* bini ſunt ſicut oculi *columbarum*, non elati, non duplices, ſicut oculi vulpis, quæ in vnum latus videtur aſpicere, & in aliud oppoſitum dirigit aciem: ſed caſti, ſed humiles, ſed ſinceri. Significant ſponſæ intellectum cœleſti lumine fidei, ac Sapientiæ perfuſum.

Gemina pulchritudo D. Ignatij propriæ perfectioni, & proximorum ſaluti addicti.

Verſ. 15. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.* Morem ei gerit ſponſa bis eum pulchrum dum appellat. Ego, ait, ex me nigra ſum, pulchra dono tuo: & quantacunque per te pulchritudine ſplendeam, tui comparatione nihil appareo, guttula hæc ex tuæ pulchritudinis oceano, radium ex fulgentiſſimo ſole accepi. Tu ſolus verè pulcher, qui ſecundùm diuinitatem gloriæ es Patris ſplendor, æternæ lucis candor. Secundùm humanitatem, licet non videretur tibi eſſe *ſpecies, neque decor*: ſemper tamen ob vnionem ad verbum, & viſionem beatificam *ſpecioſus forma* es *præ filijs hominum*. *Lectulus noſter floridus*, mens noſtra, in qua tanquam in gratiſſimo thalamo mecum vna requieſcis, pulcherrimis actionum & deſideriorum floſculis ornata redolet. Sed vnde hæc mihi, niſi ex myrrhæ faſciculo, & ex botro Cypri tui odoratiſſimo.

Verſ. 16. Imò à te ſolo eſt, quod. *Tigna domorum cedrina* ſint, id eſt, virtutes fidei, ſpei & charitatis, & aliæ ad ſalutem neceſſariæ quibus tanquam trabibus, & tignis domus noſtræ, nempe intellectus, memoria, voluntas fulciuntur, inſtar cedrinarum arborum, ſolidæ, firmæ, vermium, ac corruptionis neſciæ exiſtant. *Et laquearia noſtra*, ſeu virtutes ſupererogationis, vt ſunt conſilia Euangelica, ſalubria perfectionis monita quæ ad ornatum animæ ſeruiunt, *Cypreſſina* ſint, non aſpera, non hiulca, non carioſa, non fœtida, ſed fragrantia. * Ad perfectionem ſpiritualis ædificij proculdubio requiritur, vt virtutes, quæ ſunt ſpiritualis domus armatura ſint cedrinæ, & cypreſſinæ, id eſt, incorruptibiles, perſiſtentes, immutabiles, ad quas vermes piaculorum ingreſſum non obtineant.]

Perſeuerantia maximè neceſſaria eſt ad perfectionem ſpiritualis vitæ.

CAPVT

CAPVT II.

Exponit Salomon ſingularem ſponſæ ſuper reliquos homines præcellentiam: ſupremum contemplationis gradum: multiplicem Dei aduentum, & præſentiam apud homines: Dei vocationem ad diuerſos gradus, & ſtatus: ſponſæ Eccleſiæ perſecutiones, & felicem eius vſque ad ſaculi finem progreſſum.

1. EGo flos campi, & lilium conuallium. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. 3. Sicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. 5. Fulcite me floribus, ſtipare me malis: quia amore langueo. 6. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 7. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, per capreas, ceruóſque camporum, ne ſuſciteris, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit. 8. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles: 9. ſimilis eſt dilectus meus capreæ, hinnulóque ceruorum, en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. 10. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni. 11. Iam enim hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit. 12. Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra: 13. ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge, amica mea, ſpecioſa mea, & veni: 14. columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. 15. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit. 16. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, 17. donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnulóque ceruorum ſuper montes Bether.

COMMENTARII.

1\. *Singularem ſponſi, & ſponſæ præcellentiam Salomon exponit.*

VERS. 1. *Ego flos campi* (ſponſus ait) cuius meminit Iſaias *cap. 11. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.* Meritò mihi aſcribis nitorem, ac ſuaueolentiam lectuli noſtri floridi, quia flos ille ego ſum, qui omnia florida facio, & odorata. Nec tamen volo ſolis lectuli contemplatorij (ad quem me inuitas anguſtiis, & domo deliciarum cedrina vel cypreſſina concludi: ſed in patenti campo vitæ actiuæ totius mundi ſaluti me totum impendere, & exemplo ac verbo omnes inſtruere. Noſſe vis, qualis flos ſim? Sum *lilium conuallium* Regius quidem flos, omnium florum pulcherrimus, & odoratiſſimus, ab altiſſimo cœlorum throno in infimam mundi vallem delapſus, humana natura candidus, diuina aureus, prædicatione odoriferus, expanſus charitate, humilitate recuruus. * Qui ſeſe florem non hortus, ſed campi ſe prædicat, ſuos Miniſtros edocet, non in cellæ hortulo commorari, ſed ad proximorum ſalutem in publicum procedere, cum oportet, & diuinæ gloriæ intereſt.]

Non in cellæ hortulo maneas, ſed ad aliorum ſalutem prodi, cū oportet.

Verſ. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Inter ſpinas inquam, ſeu adnaſcentes, ſeu adpoſitas lilium tutum oſtentatur? Sic ſponſa inter reliquas creaturas, quæ non niſi ſpinæ ſunt, adulationibus, vituperiis, tentationibus, tribulationibus, quæ tum à carne, tum à diabolo ſuſcitantur, pungere animam procurantes. Sed nihil tibi ſpinæ nocebunt, ô candens lilium, proderunt potius & pro vallo, ſeu ſepto tibi aderunt aduerſus vanam gloriam, & alia ſubtiliora vitia, quæ tibi collocant inſidias. * Labores enim ſepta ſunt impenetrabilia, queis animus ſe à vitiis defendit.]

Labores ſepta ſūt, queis animus protegitur, à vitiis irruentibus.

Verſ. 3. Sicut malus inter ligna ſiluarum. Sic dilectus meus inter filios. Quantum arbor florida, odorata, & fructifera lignis præſtat ſilueſtribus: tantùm præſtat dilectus meus aliis omnibus hominibus. Camparat autem illum potius malo, quàm palmæ, cedro, cypreſſo, proceris arboribus, vt innuat eius in homines amorem: malus enim hieroglyphicum eſt amoris, Pierio teſte *l. 54. c. de malo. Sub vmbra illius, quem deſideraueram ſedi.* Experimento comperi qualis

arbor

arbor ſit dilectus meus. Secura enim & læta diu permanſi ſub vmbra fidei, & obſcuræ contemplationis tum diuinitatis, tum carnis ipſius. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Ea vmbra Chriſti fructum multiplicem collegi, ô quàm dulce! ablationem culpæ, gratiam ſanctificantem cum omnibus Spiritus ſancti donis, ius ad gloriam, gaudium in tribulationibus, cœleſtem cum Angelis, & cum ipſo Deo optima, conuerſationem.

2. *Verſ. 4. Introduxit me in cellam vinariam.* Haud contentus ſponſus me tam gratis ac dulcibus paui ſſe fructibus addidit & potum, vinum ſcilicet deuotionis, & amoris non ex cratere, vel cum certa menſura, vt ſit in menſa Sacramentorum, & ordinariæ orationis: ſed ex ipſiſſimis dolis diuinitatis & humanitatis ſuæ, è quibus bibi non modò ad ſatietatem, ſed & ad ebrietatem, ad extaſim, ad ſomnum, ad languorem vſque. *Ordinauit in me charitatem*, velut acie militari inſtructa. Vnde in Hebr. *Vexillum eius ſuper me charitas.* Vtriuſque charitatis aciem in me ordinauit & ſuæ erga me, qua me ſibi ſubiiceret: & meæ erga ſe, qua me meaque omnia in ſe raperet, ac transferret. * Vndè ſi te adhuc, tuáque poſſides, ſignum euidens eſt, tuum erga Deum frigeſcere amorem. Ardens enim amor fortiſſimus eſt hominem, & omnia ſua ad dilecti transferre poſſeſſionem.]

Supremum contemplationis gradum declarat.

Si te, ac tua adhuc poſſides, ſignum eſt verè Deũ non amare.

Verſ. 5. Fulcite me floribus, ſtipate malis. LXX. *Fulcite me vnguentis* ex odoratis floribus & aromatibus confectis: *Pro ſtipate me malis*, alij legunt, *Conſternite mihi thorum pomis. Quia amore langueo.* LXX. Quia *vulnerata ego ſum amore.* Vulnerata ſum ſacri Amoris ſagittis, de quibus Dauid Pſal. 44. *Sagittæ tuæ acutæ.* Hæ ſunt inſpirationes vehementiores, ſubitæ illuſtrationes, aliaque incentiua, quæ feriunt, penetrant, & ſauciant cor amantis.

Verſ. 6. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Pro aliis remediis en ſponſum ipſum ad ſponſæ deliquium accurrentem, & pro thoro, floribus, ac pomis inſtructo vlnas ſponſi apertas, ac ſinum, quibus ſponſam ſauciam excipit, nouiſque blanditiis delinit, ac recreat. * Vulneribus enim diuini amoris ſolus Deus ipſe amatus poterit eſſe medicamen.] Per læuam Patres humanitatem Chriſti: & quæcumque pro nobis ſua in carne egit, & paſſus eſt, quibus anima ſuſtentatur, intelligunt: per dexteram autem eiuſdem diuinitatem, & omnia, quæ ad eius gloriam, & maieſtatem ſpectant, quibus ſuauiſſimè anima protegitur, & à ſe diuulſa tota in Deum abiit. Tunc ſomnus ſuboritur, quo anima haud prorſus ſopitur, & otiatur, miras enim illuſtrationes, & affectiones à Deo recipit non ſuo ſtudio: ſed ſolius Dei potentia, anima vitaliter quidem, ſed paſſiuè ſe habente, ſeu patiente diuina.

Vulnerum diuini amoris ſolus Deꝰ amatus eſt medicamen.

Verſ. 7. Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas ceruoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam. Capræ ac cerui quia grati venatoribus, ac paſtoribus prouerbia apud Iudæos vſurpantur pro omni re cuicumque gratiſſima deſignantur Prophetæ, Patriarchæ, Apoſtoli, animæ beatæ, Angeli. Moraliter virtutes, ac dona cœleſtia. Per quæ quia gratiſſima filiis Ieruſalem, ſeu ciuibus pacis adiurat eos, ne quietem ſponſæ interrumpant, illius pacem ſeu internam, ſeu externam perturbando. *Quoad vſque ipſa velit*, vel vltrò expergefiat, nempe cum recta ratio, & charitas dictabit à ſomno, & tractatio ne cum Deo exſurgendum, ad opem proximo ferendam. * Opus non eſt amantem verè, ad opera charitatis excitare, ipſe vltrò excutit contemplationis ſomnum.] * Teſtor meum Franciſcum Xauier, qui ſomno dulciſſimo ſoporatus, Deoque clamante Proximorum curæ, ne eum ſuſcitetis paululum quieſcere ſinite: ipſe ſeſe excitans dulcis illius ſomni Deo cuſtodi dicebat: *ſatis eſt Domine, ſatis eſt.* Somni contemplationis nuncium mitto dulcedini, vt proximorum incumbam miniſterio.]

Verè amans vltrò dimittit contemplationis dulcedinem, vt pergat ad proximos.

D. Franciſcus Xauier. Deum rogabat, vt ſe nõ detineret in contemplatione, ſed permitteret ad proximos pergere.

Verſ. 8. 9. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles ſimilis eſt dilectus meus Capreæ hinnuloque ceruorum. Abierat paulisper Dilectus, me reliquerat: ſed mox celerrimè recurrens ſonum reditus ſui à longe me facit exaudire. Videndum ſe præbet, non tamen vt in ſe eſt, ſed ſub alienis figuris, & ſimilitudinibus capræ, hinnuloque ceruorum, ſeu rerum pulcherrimarum, & gratiſſimarum: nec tamen conſtanter, & permanenter, ſed per ſaltus, & interruptè. * Quibus omnibus deſignatur, quàm modica, quàm obſcura, quàm inſtabilis ſit in hac vita, noſtra diuinæ maieſtatis contemplatio.] Deſignantur diuerſi ſaltus myſtici, ſeu eximia opera quæ Chriſtus Dominus in ſingulis ſuis aduentibus egit: quæ quia ſublimia erant, ideo ſuper montes, & colles peracta dicuntur. De cœlo ſaliit in Deiparæ vterum, de vtero in præſepe, de præſepi in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, de tumulo rediit in cœlum. *En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.* Verbum diuinum obſcurè ſe manifeſtat per carnem aſſumptam, per SS. Euchariſtiam, per cœlos, per alias creaturas. Vnde ab Iſaia *Deus abſconditus* vocitatur. *Cap. 45.* Non tamen ita abſconditus, quin aduerti poſſit: nam proſpicit per feneſtras, & feneſtrarum cancellos. Hæ retiatæ feneſtræ ſunt creaturæ omnes, Scripturæ ſacræ, per quas ipſe ſe proſpiciendum exhibet. * Et quidem creaturarum pulchritudo & proprietates, Sacrarum Litterarum dogmata Deum Auctorem eſſe manifeſtant.]

3.

Multiplicem Dni aduentũ, & præſentiam indicat.

Modica, breuis, inſtabilis in hac vita, noſtra diuinæ maieſtatis contemplatio.

Creaturarum proprietates, ſacræ Scripturæ dogmata Deum Auctorem eſſe manifeſtant.

Verſ. 10. En dilectus meus loquitur mihi propiùs, & expreſſiùs, dormientẽ me excitans: *Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni* Veni ad me quocumque te ducam, ſeu ad ſummum perfectionis gradum. Surge ergo ab omni ad creaturas affectu. * Præparatio enim ad perfectionis iter eſt, perfecta affectus ad creaturas renunciatio.] Sed caue, ne moras nectas, omnis dilatio nocet. *Propera*, nec ceſſes, donec mihi prorſus ſimilis, mecumque vnum prorſus efficiaris. * Longum perfectionis iter, opus eſt properare.] In Hebræo eſt, *Surge tibi, propera tibi, veni tibi*, id eſt, tuo maximo commodo, & bono. * Non Dei commodo, ſed noſtro ſtudemus, cum viam perfectionis arduam quidem arripimus.] Veni igitur *amica mea* non dæmoni, non mundo, ſed mihi adſtricta, pretio mei ſanguinis mihi comparata. *Columba mea* aſſimilata mihi innocentia vitæ, conuerſatione manſueta, ſpirituali

4.

Dei vocatio ũ ad ſummũ ſui gradum aperit.

Præparatio neceſſaria ad perfectionem eſt renunciatio affectus ad creaturas.

Longum perfectionis iter, opus eſt properare. Non Dei cõmodo, ſed noſtro ſtudemus, cum viã perfectionis inimus.

prole

prole fœcunda, ſponſo fida. *Formoſa mea,* quia ſanguine meo mundata, quia gratiæ meæ ſplendore, & virtutum omnium decore ornata iam es. Si amica mea, cur non lucri mei ſolicita? Si columba mea, cur non mihi fœcunda? Si mea formoſa, cur foras non progrederis, vt videant cuncti opera tua bona, & glorificent Patrem tuum, qui in cœlis eſt? Profectò illi, quos Deus de inimicis amicos fecit, de ſerpentibus columbas, de fœdis ob crimina formoſos per gratiam, ſtrictiori iure tenentur, proximorum ſaluti toto animi conatu inuigilare.]

Strictiori iure tenentur proximorũ ſaluti incũbere illi, quos Deus de inimicis amicos fecit.

Verſ. 11. *Iam enim hyems tranſiit, imber abijt, & receſſit.* Ne dubites, ne tardes egredi, tempus eſt maximè opportunum: aura verna, tepida, ſerena: incommoda, quæ terrere poſſunt, iam ſublata experieris. Nam hyems tentationum, ariditatum, & ærumnarum internarum huius vitæ tranſiit: imber perſecutionum externarum abiit, & receſſit. * Nam qui perfectionis ſtudio incumbunt, tam nihil faciunt omnia tentationum obſtacula Dei auxilio ſuperanda: vt penitus ablata eſſe videantur.]

Et qui ſtudio perfectionis incũbut, omnia obſtacula ſunt, quaſi nulla eſſent.

Verſ. 12. 13. *Flores apparuerunt in terra noſtra.* Flos campi Chriſtus, cum tot Sapientiæ, ac ſanctitatis floſculis, quos eructauit. Flos Deipara, & tot alij Diui. Flores virtutum, quibus tàm multi ſuæ incumbunt ſaluti, & tuam opem implorant. *Tempus putationis aduenit*, quo palmites inutiles reſecentur, purgentur fructiferi, vt fructum plùs afferant. *Vox turturis audita eſt in terra noſtra.* Aliud in cunctis veris indicium, nam turtur hirundinum more, *hieme calidiora petit loca, ſub vernum teporem redit* Ier. 8. Meminit autem ſolius turturis, quia hyeroglyphicum eſt gemitus, ſolitudinis, pœnitentiæ, pudicitiæ, aliarumq; virtutum, quas hîc inſinuat in agro Chriſti frequentari cœpiſſe. *Ficus protulit groſſos ſuos*, ſeu primos fructus, qui ſimul cum filiis erumpunt, & citius ad maturitatem deueniunt, qui quidem magis expetuntur, & in deliciis habentur. Vndè Dominus, *Præcoquas ficus deſiderauit anima mea. Mich.* 7. * Nec dubium, quin virtus in pueritia, vel in adoleſcentia cœleſti Numini ſit gratiſſima.] Deſignantur primitiui Eccleſiæ fructus, Apoſtoli, Martyres, Doctores, & Religionum Patriarchæ. * Non cadat ſine pondere Hebræa lectio, quæ loco illius verbi; Tempus *putationis aduenit*, habet, *Tempus plorationis, tempus cantationis.* Plorationis quidem tempus eſt putationis tempus quia plorant vites ferro agricolæ vulneratæ: quonammodò verò ſimul adeſt cantationis tempus? Quia ſi vox turturis pœnitentiæ ſymbolum auditur, pœnitentiæ ploratus verè cantatio eſt & Deo & Angelis. Vndè Angeli exultant *Super peccatore pœnitentiam agente.*] *Vineæ florentes dederunt odorem ſuum*, Illæ vineæ, quibus tutandis cuſtos es adhibita, de quibus penè deſperabas, iàm florent, & primulos racemos cum floribus proferunt, qui fragrantiam tàm ſuauem ſpargunt, tàmque potentem, vt omne venenatum reptile cogatur loco cedere. Deſignantur tum particulares Eccleſiæ, & Conuentus, tum ſingulæ animæ. *Surge* ergò *amica mea, ſpecioſa mea, & veni.*

Virtus in adoleſcentia Deo admodùm grata.

Ploratio pœnitentis dulciſſima eſt modulatio.

Verſ. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ.* Hebr. In illis foraminibus in illa cauerna. Nouis illecebris ſponſam prouocat ſponſus ad properandum, nempè amœnitate, & ſuauitate loci, ad quem euocatur, nempè ad foramina petræ, ad cauernam maceriæ. Ac ſi dicat: Habitabis in illis foraminibus, in illa cauerna, quam tu noſti, nempè in vulneribus manuum, pedum, & lateris adeóque totius mei corporis. LXX. *Veni in tegmine petræ.* Non euoco te, vt ſub die verſeris in agro, in vineis, in continuo labore, & æſtu; etiam iſtic tibi de commoda quiete proſpexi. * An commoda quies ſuffixi vulnera Saluatoris? Ita planè: nulla amanti animæ commodior, quietior eſt habitatio. Incommoda enim ſponſus dira ſuſtinuit, vt locum nobis quietis commodum præpararet.] * Nec enim audent tentationes ad vulnera Saluatoris accedere; Scit enim diabolus paſſionis Dominicæ meditationem murum eſſe animæ impenetrabile.] *Oſtende mihi faciem tuam.* Cum ergo non in agrum modò, ſed & in hæc mea foramina, & cauernas te inuito: hîc ſublato omni velamine ignorantiæ, malitiæ, erubeſcentiæ, metus, intentionis ſiniſtræ: faciem tuam mihi oſtende, facie ſemper ad me conuerſa: me tibi continuo præſentem, teque, ac tua complectentem intuearis. Verbo vno. *Ambula coram me, & eſto,* ſeu eris *perfecta. Gen.* 17. * Præſentem enim Deum contemplari non excitat perfectionis viam ſine cunctatione perficere.] *Sonet vox tua in auribus meis.* Vox confeſſionis miſeriæ tuæ, & laudis Dei, vox orationis ad me, & prædicationis ad proximos. His vocibus oblector. Sed omnem vocem ſuperat clamor ardentis affectus, & amoris erga me in meditatione, & contemplatione tua, cuius pro libito exercendi plena facultas tibi erit in foraminibus petræ, in vulneribus meis. * Nulla ad vocem orationis aptior poteſt eſſe materia, quàm paſſio Dominica, quâ ardentiſſimi in Chriſtum affectus excitantur.] *Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Vox orationis tuæ dulcis profectò mihi, inſtar hymni ſonori: facies tua meo ſanguine diluta meis oculis pulchra profertur. Quid mirum & vocem exaudire, & faciem adſpicere poſtulem?

Vulnera Chriſti commodiſſimus nobis quietis eſt locus.

Paſſionis Dominicæ meditatio murus animæ impenetrabilis dæmoni.

Deum præſentem contemplari nos facit perfectionis viam ſine cunctatione perficere.

Aptiſſima ad vocem orationis materia Chriſti paſſio.

Verſ. 15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ* ag- 5.
nato ſtudio *demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit,* & ſubibit deſtructionis periculum, ſi non capiantur. Vulpes ſunt dæmones, mundani homines, & carnis concupiſcentiæ. Has dum paruulæ ſunt, & in nidulis commorantur, iubet ſponſa capi. * Nam ſi dæmonum vis, ſi hominum mundanorum perſuaſio, ſi concupiſcentia, dum parua, ſeu incipiens ſuggeſtio eſt, non comprimatur, perſiſtentia in animo vires acquiret, queis omnes animi fructus deperdat.] Cura autem capiendi has vulpeculas cunctis fidelibus, quibus ſuæ cuique vineæ cuſtodia cordi eſſe debet. Sed cur dicit *Capite*, non verò *Occidite.* Quia mauult Deus incentiua vitiorum in vſum virtutum commutari, quàm extingui, vel penitùs abſumi. * Satiùs enim eſt, ſuggeſtiones ac tentationes perſiſtere ad meritum, quàm omninò tentamina ablegari.]

Eccleſia innuæ perſecutiones.

Suggeſtiones diaboli, mundi, ac carnis comprimendæ cũ paruæ ſunt, ſiue cum incipiunt.

Vtiliùs eſt animæ ad meritum, tẽtationes perſiſtere, quàm omninò ablegari.

Verſ. 16. 17. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Vnicus eſt mihi ſponſus, & vnicè dilectus. * Suggeſtiones enim, & tentationes fortiter ſuperare ad perfectum Dei amorem apprimè diſponit.] *Qui paſcitur inter lilia*, ac vernantes roſas inſtar apiculæ, dulciſſimum indè mel

Validè tentamina ſuperare, ad perfectum Dei amorem diſponit.

mihi colligens, quo me deindè paſcat. Vndè LXX. *Qui paſcit in lilijs.* Lilia hæc ſunt Scripturæ ſacræ, Sacramenta, virtutes, & diuina myſteria. Nam his omnibus & paſcitur ipſe, ſeu oblectatur, & nos paſcit, nutrit, impinguat, delectat. *Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbra.* LXX. *Amoueantur vmbra.* Dilectio hæc, & paſtus continuò creſcent incremento ab aurora ad plenam meridiem, quando vmbræ euaneſcunt, id eſt, ad ſummam vſque perfectionem. *Iuſtorum enim ſemita quaſi lux ſplendens, procedit, & creſcit vſque ad perfectum diem.* Prou. 4. Dies hîc feruor ſpiritus, vmbræ peccata, imperfectiones, quæ quò magis creſcit ille feruor, eo magis decreſcunt. * Vndè ſi videris in te creſcere imperfectiones, certò comperies ſpiritus feruorem fuiſſe remiſſum.]

Si imperfectiones creſcunt, ſignum eſt, ſpiritus feruorem remitti.

Reuertere: ſimilis eſto Dilecte mi, capra hinnuloque ceruorum ſuper montes Bether, ſeu *diuiſionis*, id eſt, multis vallibus, *& concauitatibus* diuiſos, vt LXX. vertunt. Petit itaquè ſponſa, vt dilectus iis donis, quibus ſe cumulabat, etiam alios donet: & in ſua ad Eccleſiam reuerſione poſtquam ad cœlorum culmina aſcendit, ſimilem ſe præbeat capræ, ac hinnulo ceruorum, celerrime currendo ac properando, ſpecioſum, hilarem, delectabilem ſe exhibendo peccatoribus, abundantem gratiæ, & donorum Spiritus ſancti fideles oblectando ſuauiſſimo SS. Eucbariſtiæ in epolo.

CAPVT III.

Varios modos, quibus Deus in hac vita quæritur, & inuenitur: multiplicem profectum per opera vitæ contemplatiuæ, & actiuæ contemplationem myſteriorum Dei Salomon exponit.

1. IN lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. 2. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. 3. Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: Num quem diligit anima mea, vidiſtis? 4. Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum; nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. 5. Adiuro vos filiæ Ieruſalem: per capreas ceruóſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 6. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij? 7. En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael. 8. omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: vnuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. 9. Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani: 10. columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem. 11. Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

COMMENTARII.

1\.
Varios modos, quibus Deus in hac vita quæritur, & inuenitur, Salomon recenſet.

VERS. 1. *In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea,* vtpotè ſummum bonum, & vltimum finem, ſed quæſiui per noctes non plenæ ignorantiæ, vel malitiæ, iam enim per fidem eram illuminata: ſed afflictionis, deſolationis, ariditatis, Deo lucem deuotionis, & contemplationis ad tempus ſubtrahente. Ergo quaſi in tenebris palpans, *quæſiui illum*, primum *in lectulo* pigrè, & deſidiosè, mihi indulgens, meæ vnius ſtudens quieti etiam in oratione, ac virtutum exercitamentis: *quæſiui illum, & non inueni.* * Nec enim in oratione, meditatione, aut ſtudio virtutum Deum inuenit, qui proprium commodum, amans ſui, in virtute quærit.] Ergo

Deum in virtutum ſtudio non inuenit, qui amãs ſui propriũ cõmodum ex virtute quærit.

fruſtrata ſpe mea, ad alterum extremum deflexi, dicens.

Verſ. 2. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. Neglecto orandi ſtudio, totam me negotiis externis immergam, honeſtis quidem, & in proximi mei vtilitatem. *Quæſiui tamen illum, & non inueni.* Nam externæ occupationes immoderatiùs, & plures, quàm par eſt, aſſumptæ animum Deo non ſociant. Et quidem vel laudabile, valdéque gratum Deo proximorum miniſterium ſuum requirit moderamen. * Nec enim debet omninò à quiete orationis recedere, qui cupit Deum in proximorum miniſterio inuenire.]

Non omninò deſerẽda orationis quies, qui vult Deũ in proximorũ miniſterio inuenire.

Verſ. 3. Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem. Angeli tutelares, Apoſtoli, Prophetæ, Doctores, Prælati, conſiliarij, & inclamaui: *Num, quem diligit anima mea, vidiſtis?* Vigiles hi vel ex SS. Scripturis, vel ex diuina inſpi

inſpiratione, vel ex rectæ rationis dictamine, docuéte me viam, quà poſſem dilectum reperire, & dona cœleſtia ad tempus ſubtracta recuperare.

Verſ. 4. Paululùm cum pertranſiſſem eos, inueni, quem diligit anima mea. Vix monitis illorum acquieui, diuina ſponſi vocatione me paulò altius attollens, inueni, quem diligebam, & in eo veram pacem, tranquillitatem ſolidam, plenum gaudium. Summiſſio namque illa, quà ad Prælatum, vel ad confeſſarium accedis petiturus conſilium, Deum allicit, vt tibi ſeſe illico tibi manifeſtet.] *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Tenui quidem meditatione & continuo amore, vitæ ſimilitudine, ac morum imitatione. Et firmiter animo ſtatui, non dimittere illum donec introducã eum in internum naturæ meæ ſecretum, in centrum cordis mei, partem ſuperiorem animæ, vbi reſident virtutes Theologicæ Spiritus ſancti dona, & reliquæ virtutes.

Humilis ſũmiſſio, quâ conſilium à Superiore petis, Deum ad te allicit.

Verſ. 5. Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas ceruoſque camporum ne ſuſcitetis, nec euigilare faciatis dilectam, *donec ipſa velit.* Et quidem obtinuit mox, quod optauit: vndè rapta in extaſim contemplationis & amoris ſuauiſſimo indulget ſomno: gaudente, probanteque ſponſo, & ipſam interpellari vetante. * Preme illud: *Donec introducam in domum matris meæ.* Cur non dixit, *In domum meam, in cubiculum meum?* Certè ob honeſtatem; modeſtiam enim virginalem decet, vt nullum verbum proferatur, quod poſſit delicias ſubolere ſolitarium in domo cum viro receſſum. Hoc quidem ex cortice litteræ monet ſponſa.

Nullum verbum virgo proferat, quo poſſit ſubolere ſolitariũ in domo cũ viro receſſum.

2. *Verſ. 6. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Quæ tanta contentione ſponſum quæſierat, & inuenerat, non debuit domi deſidere, ſponſo foras properante: decuit ſimul in agrum & rus exire, & Dilectum ad greges abeuntem comitari. Eam autem egreſſam conſpicatæ ſodales, nouam mirantur eius formam, inceſſum gracilem, iucundum, modeſtum, veſtimentorum fragrantiam: vndè præ admiratione rogitant. Quænam iſta, quæ inter tot ſordes mundi, tot ſpinas, tot vepres, nec vi, nec inertia detinetur, ſed generoſa deſertione omnium terrenorum, diuini amoris igne ſurſum acta, velociſſimo ad cœlum aſcendit volatu, inſtar thymiamatis confecti ex aromatibus myrrhæ, mortificationis, ac moleſtiarum vitæ actiuæ: & thuris orationis, ac contemplationis, & vniuerſi pulueris pigmentarij virtutum ſimul omnium? Similis verò *virgulæ fumi* volat vnico puriſſimoque Deo placendi deſiderio. En primos ex ſponſi thalamo fructus vberiores attende.

Multiplicem animæ profectum deſcribit.

Verſ. 7. 8. En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael. Illa, quæ aliquando fuit cubile ferarum & fœdatum paſſionum, nunc eſt caſtiſſimus Salomonis lectus, in quo tanquam in loco ſibi gratiſſimo cœleſtis Salomon Princeps & auctor veræ pacis perpetuò conquieſcit. Nec eſt quod ſibi timeat à timoribus nocturnis, ſeu qui ſolent piis animabus inter tenebras huius ſæculi timorem incutere: puta dæmones, mundus, caro. Nam quemadmodùm terreni Regis Salomonis cuſtodiunt continuò ſexaginta armati ex omnibus Tribubus quini fortiſſimi: *omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimi vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos:* ita cœleſtis Salomonis lectulum tuentur Sexaginta, ſeu innumeri cuſtodes partim externi, Angeli ſcilicet, Prophetæ, Apoſtoli, Paſtores, Prælati: partim interni, ſeu virtutes, in ſuum ſingulæ contrarium vitium armatæ.

Verſ. 9. Ferculum, ſeu lecticam geſtatoriam *fecit ſibi Rex Salomon*, opus Regiâ magnificentiâ & immensâ Sapientiâ ſuâ dignum. *De lignis Libani*, Cui conſtruendo pretioſiſſima quæque adhibuit, ligna Libani, naturam generoſam, animam bonam, ingenium nobile, eximia omnia talenta. Non ſolùm ſoliùs lectuli floridi & amœni laudem tribuunt ſponſæ, ſed & ferculi geſtatorij cœleſtis Salomonis, quo deferri vult in totius mundi notitiam, idque per illoſmet, in quorum cordibus per charitatem & alia ſua dona conquieſcit. * Profectò ille, quem Deus vti lectulum eligit, & ornat virtutum apparatu, vt in contemplatione digna eius quieſcentis ſit habitatio: debet in ferculum conuerti, vt ipſius gloriam hominibus manifeſtet. *Lectulus* Dei accipis munera? illum gratus *ferculi* inſtar, ad proximos apporta, agnoſcendum, adorandum, timendum, amandum.]

Ille, quem Deus ſuum efficit lectulum, debet ferculum fieri ad Deum proximis apportandum.

Verſ. 10. Columnas eius fecit argenteas. Septem ſunt Spiritus ſancti dona, & virtutes Theologales, ac cardinales, quibus ſimul vnitis nihil fortius, nihil vtilius. *Reclinatorium aureum*, id eſt pars animæ ſuperior meditatione rerum cœleſtium tanquam auro inſtructa, quâ Deus in animã & anima in Deo requieſcit. *Aſcenſum purpureum.* Gradus, per quos in lecticam aſcenditur purpureis tapetibus inſtratos, nempe patienti carnis mortificatione, ac forti tribulationum tolerantia. *Media*, id eſt, partes inter medias, quę inter aſcẽſum & reclinatorium, ſeu ſedile ſunt, item pauimentum lecticæ *Charitate conſtrauit*, re omnibus chariſſima, nempè gemmis, LXX. *Intimum eius conſtructum lapidibus pretioſis.* Hebræo enim רצוף *ratſuph* lapidem ſplendentem ſignificat, vndè pro *carunculo*, & pro *charitate vſurpatur*. Vndè aptiſſimè adiicitur *media* hæc ſtrauiſſe charitate, *propter filias Ieruſalem*, id eſt, vt hoc fercolo tanquàm diuini Salomonis miniſtro charitas in alias quoquè animas pacis amantes inuehatur vt illas ſimiliter inflammet, ac virtutibus faciat ſplendeſcere. Sponſa ergo ex lectulo in ferculum conuerſa apportandi Dominum ad proximos iam gerit officium, in publicoque proclamat.

Verſ. 11. Egredimini è cubiculis, è vitiorũ antris exite, *& videte filiæ Sion* animæ cœleſti ciuitate inſcriptæ, vale facite prauis operibus, aſpicite *Regem Salomonem* cœleſtem in Regio *diademate*, ſeu omnibus perfectionib' ſuis tùm diuinis, tùm humanis, quas diuerſis tẽporibus diuerſas orbi manifeſtauit; nam *in capite eius diademata multa.* Apoc. 19. *Quo* vel quibus *coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* In die incarnationis coronauit illum virgo Mater, & cœleſtis Pater humanitate ſua cũ ineffabili Sapientiæ, ac gratiarum plenitudine. In die paſſionis mater Synagoga coronauit eũ ſpineâ coronâ cõ tot flagellis, vulneribus, & probris. * Incarnationem diem deſponſationis vocitat, paſſionem diem lætitiæ cordis eius appellat. Pati enim pro hominibus, immenſum gaudium tanto eſt amatori.]

Dies paſſionis eſt Chriſto Domino dies lætitiæ cordis eius.

CAPVT IV.

Singularis ſponſæ pulchritudinis encomium Salomon attexit, quo illam ſponſus ad ſublimiora allicit, ad glorioſiorem coronam inuitat, maximè ad ſalutem proximorum curandam, ac labores pro Dei gloria perferendos.

1. QVAM pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui
columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet. Capilli
tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Ga-
laad. 2. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcende-
runt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt
inter eas. 3. Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium
tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, abſ-
que eo quod intrinſecus latet. 4. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt
cum propugnaculis: mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. 5. Duo
vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis, 6. donec aſpi-
ret dies, & inclinentur vmbræ; vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.
7. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. 8. Veni de Libano ſponſa
mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Her-
mon; de cubilibus leonum, de montibus pardorum. 9. Vulneraſti cor meum ſo-
ror, mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine
colli tui. 10. Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa! pulchriora
ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. 11. Fauus
diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum
ſicut odor thuris. 12. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus,
fons ſignatus. 13. Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomo-
rum fructibus. Cypri cum nardo, 14. nardus & crocus, fiſtula & cinnamo-
mum cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguen-
tis. 15. Fons hortorum: puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu
de Libano. 16. Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aro-
mata illius.

COMMENTARII.

1. *Singularis ſpōſæ pulchritudinem Salomon deſcribit.*

VERS. 1. *Quàm pulchra es, amica mea, quàm pulchra es!* Exhortatio illa ſponſæ, quâ reliquas filias Sion in amorem ſponſi allicere conabatur, ita placuit ſponſo, vt mox in has laudes erumperet: O quàm pulchra es, contemplatione, quàm actione pulchra! *Oculi tui columbarum* ob ſinceritatem, & modeſtiam. *Abſque eo, quod intrinſecùs latet,* præter affluentiam cœleſtium gratiarum, quas intus à me recipis ob nobiliſſimum affectum tuum, & effectum columbinum. * Certè ex eo quod latet intrinſecus in corde, affectu, oculorum modeſtia, vel in modeſtia promanat.] *Extra taciturnitatem tuam* LXX. tranſtulere, vel ſilentium, quo lingua reticeS, quod corde, deſiderio, ac gemitu clamas. * Nec enim decet, perfectionis ſtudioſos, facilè animi affectus, reuelationes, illuſtrationes aperire.] *Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad* Cogitationes & affectiones, quæ ab animo procedunt multæ, variæ, pulchræ, fœcundæ: maxima cura à te ordinantur, ac diriguntur ad vnicum finem gloriæ Dei: ſicut caprarum greges, quæ licet naturâ ſua liberius curſitent, ac ſaltitent: tamen vigili paſtoris cura coërcentur; idque in paſcuis vberrimis & ſaluberrimis qualia ſunt in altiſſimo Galaad monte, id eſt, *acerui teſtimonij*, ſcilicet in ſacris Scripturis, in quibus omnia aceruantur teſtimonia de Deo, de Chriſto, de omnibus fidei myſteriis, circa quæ cogitationes & affectus Sanctorum debent continuo verſari.

Ex modeſtia cordis oculorum modeſtia promanat.

Non decet perfectionis ſtudioſos facilè animi illuſtrationes aperire.

Verſ. 2. Dentes tui, ad mandendum inſtrumenta, & loquendum, nempe ſtudium, meditatio, & oratio, ſunt *ſicut greges tonſarum*, & bene lotarum ouium candida, munda, nihil habentia fœditatis, inſtar earum ſcilicet, *quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus* fœcundæ, in intellectu veram cognitionem Dei diligendi, in voluntate ardentem amorem generantia.

Verſ. 3. Sicut vitta coccinea labia tua, ad oſculandum,

culandum, & loquendum inſtrumenta, ſeu interna cum Deo conuerſatio, & externa de Deo tractatio nihil liuidum, nihil turpe habent, ſed pulchra ſunt per omnia, & roſea, & corallina velut ex cocco igneſcente, ſicut vitta ſcilicet coccinea. Non dixit *ſicut vitta*, ſed *ſicut vitta*. Quia licet geminum labium ſit, ita eſt ſilentio mutum, vt labium vnicum eſſe videatur, quod non poteſt ad loquendum aperiri. * Agnatum equidem ſpirituali viro ſilentium.] *Et eloquium tuum dulce* concinnum, gratum, ſpirans ſanguinem Chriſti, & diuinum amorem. * Si ſponſam ex ſilentio commendat, quomodo eius loquelam laudat? Quia laudabile ſilentium non debet eſſe mutum ſed abſtinens ab otioſis ſermonibus ea ſolùm ore proferre, quæ Deo grata, proximo vtilia eſſe videantur.] * Quàm aptè labia ſpiritualis viri vittæ comparantur, qui proximum curat ſuis verbis vtilibus alligare, ſi ſolutus moribus incedat, & vulnera, ſeu peccata eius operire, ne ab aliis videantur, ſicut Samaritanus ille cœleſtis, qui vulnera poſt medicamen adhibitum alligauit. *Sicut fragmen mali punici, ita gena tua.* LXX. *Sicut cortex*, id eſt, genæ tuæ partim candidæ, partim purpureo colore venuſtæ, granis medicis, & ſucco ſuauiſſimo plenæ, licet cortice externo auſtero & duro. Hæ ſunt pudica caſtitas, modeſta verecundia cortice duro, ſeu rigore mortificationis protecta. * Caſtitas enim mortificatione & pœnitentiæ aſperitate tuta conſeruatur.] *Abſque eo, quod intrinſecus latet.* Hebr. *Quod intra velum tuum*, quod omnia encomia, omnes laudes excedit. * Virtutes namque, quas iuſtus velamine abſtractionis ab hominum oculis abducit, gratiores Domino reſerantur.]

Agnatum ſpirituali viro ſilentium. Silentiũ laudabile ſpiritualis viri nõ debet eſſe mutum.

Spiritualis viri labia vittæ ſunt, quæ vulnera peccatorum curant operire, ne ab aliis videantur.

Caſtitas tuta conſeruatur pœnitentiæ aſperitate.

Virtutes, quas iuſtus ſtudet ab oculis hominum abducere, gratiores Deo apparent.

Verſ. 4. Sicut turris Dauid collum tuum. Collum, ſeu inſtrumentum ad iugum baiulandum, ſeu obedientia tua, eſt recta, procera, conſtans, rotunda, turris & ſpoliis, & armis omnegenus inſtructa, eſt quidem ſicut turris Dauid, *quæ ædificata eſt* ab ipſo in monte Sion pro munimine vrbis, ad hoſtes depellendos *cum propugnaculis, mille* ideo *clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Mille arma propendebant è muro, quæ vel pro ſpoliis, & ornamenta erant, vel pro exercitu armando, cum neceſſitas ingrueret. Quæ quidem omnia Theodoret. & Bernard. obedientiæ accommodant. * Et quidem obedientia turris eſt fortiſſima, cunctis virtutibus ſtipata, aduerſus animæ teterrimos hoſtes.]

Obedientia turris fortiſſima à cunctis hoſtibus animum defendens.

Verſ. 5. Duo vbera tua. Symbola amorum ſunt venuſta, nitida, tumentia, ſucculenta, *ſicut duo hinnuli capreæ*, ſeu ſicut duo hœdiculi *gemelli, qui paſcuntur in liliis*, ſiue paſcuis amœnis, pinguibus, & odoriferis: qualia paſcua fere ſunt in humidis vallibus, vbi lilia germinant. Nam in talibus paſcuis paſti hœdi aſſolent eſſe ſucculenti, pingues, nitidi, & gratiſſimi aſpectu. Duo ſponſæ vbera ſunt charitas Dei, & proximi, quæ paſtæ liliis candidiſſimis diuinorum myſteriorum maximæ ſacerrimæ Euchariſtiæ intumeſcunt, & increſcunt ad vicem reddendam tum Deo, tum proximo propter Deum. * Quomodo enim charitas in Deũ, ac proximum in illo non creſceet, qui lilio candidiſſimo Euchariſtiæ paſcitur, vbi Chriſti Domini immenſa charitas tam flagrans obiicitur?]

Euchariſtiæ frequẽtia auget in nobis erga Deum, & proximum charitatem.

Verſ. 6. Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbra. Dilectio hæc, & paſtus creſcent in te ab aurora ad plenum meridiem, id eſt, ad ſummam vſque perfectionem. Ergo dilecta tot ornata virtutibus, ad altiora contende, me quidem tuo comite. *Vadam* enim *ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* Montem myrrhæ ſeu mortificationis ego aſcendi, dum viuerem: collem thuris ſeu orationis tenui; meum hoc omne ſtudium fuit, velim ſit etiam tuum. Oratione enim, & mortificatione virtutes acquiſitæ conſeruantur, & creſcunt.] Prius autem ſponſus vult ſponſam montem myrrhæ, quàm thuris verticem ſcandere. Quia mortificationis ſtudium eſt perfectæ orationis exercitamentis præmittendum.]

Oratione, & mortificatione virtutes conſeruantur & creſcunt.

Studiũ mortificationis exercitio orationis eſt præmittendum.

Verſ. 7. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Non in iis ſolùm membris, quæ recenſui, tua fulgurat pulchritudo, ſed & in reliquis totius corporis, maximè cum mecum in montem myrrhæ aſcendis, vbi iugi mortificatione à te abigis, quidquid eſt fœdum, vnde nulla in te reſidet macula, ſed tota es pulchra corpore, & anima. Et augetur in te hæc pulchritudo in colle thuris, vbi per familiarem mecum conuerſationem acquiris quantumvis ornatus, & gratiæ. * Porrò mortificatio & oratio animum ad omnimodam adducunt puritatem.]

Mortificatio & oratio animum ad omnimodã puritatem adducunt.

Verſ. 8. Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni. Citiſſimè veni de Libano propriæ
voluntatis, & commoditatis priuatæ (ſic ex 2.
Hebræo) & aſcende mecum ad montem myrrhæ, & ad verticem thuris, vt omnes in ſupremo gradu apprehendas virtutes, tam quæ ad tui perfectam abnegationem attinent, quàm quæ ad proximi inſtructionem ſpectant. *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon: de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Cingeris corona gratiarum in hac vita in altera gloriæ: & triumphum ages de monte Amana, qui ambitionis ac ſuperbiæ typum gerit (idem enim eſt, ac *Celſitudo*) De monte Sanir, ſeu vanitate ſcientiæ (idem enim eſt ac Lucerna) De monte Hermon ſiue voluptatibus, (idem enim eſt ac *Deuouere*, mundani autem totos ſe deuouent voluptatibus.) Hos omnes montes, & eorum incolas pia prece tua, exemplo, & exhortatione mihi, & tibi ſubiicies, & de omnibus triumphum ac coronam referes. Nec de communi ſolùm plebe, aut de infirmis & imbecillibus, ſed & de leonibus & pardis id eſt, de fortiſſimis, & aſtutiſſimis, & ferociſſimis huius ſæculi. * At ſi moralem ſenſum timeris, miraberis ſponſam adeo dilectam ter vocitari, *Veni, veni, veni.* Cur obſequentiſſima ad primam dilecti vocem non properauit? Certè quia vocabatur ad coronam, ad Regnum, Regiminis autem munus periculoſum, difficile, magnis eſt plenum incommodis, quæ prudens ſtudet præcauere.]

Sponſus dilectã ad ſublimiora allicit.

Regendi alios munus formidabile difficile à prudentibus aſſumendum.

Verſ. 9. Vulneraſti cor meum Soror mea ſponſa, 3.
vulneraſti cor meum LXX. *Abſtuliſti nobis cor.* * Certè (vt aiebat Plato,) *Amans animus mortuus eſt in proprio corpore, & viuus in alieno.* Annon eximia iuſti laus, poſſe Deum quodammodo dicere: In me quaſi mortuus, tuo in animo viuo, me totum ad te abſtuliſti.] Alij legunt, *Fidere me feciſti.* Ac ſi diceret, Eximia pulchritudine tua, & prompta tua obedientia,

Dilecta perſequitur encomia.

Amãtis animus in proprio corpore mortuus, in amato viuit.

P 3 qua

quà mihi ad noua certamina te aduocanti obſequeris, præbuiſti mihi fiduciam, vt in te, & per te ardua quæque aggrediar. * Magna laus talem te præbere Deo, vt ardua quæque ſeu agenda, ſeu patienda tuto tibi committi poſſint. Obedienti promptè Deus fidens ardua quæque committit.] *Vulneraſti*, inquam, *cor meum in vno oculorum tuorum* Per vnum non *vnicum*, ſed *vnionem* intelligo. Quaſi diceret. * Vulneraſti me in vnione & colligatione, quam in ſe habent oculi, oculus myſticus & moralis, oculus ſpeculatiuus, & practicus: contemplatio & actio.] *Et in vno crine colli tui*, ſeu in vnione cogitationum omnium, & affectionum tuarum in illo vno ad quod omnia dirigis, ſcilicet in Deo. *In vno oculorum & in vno crine.* Aliis placet, hîc noo *vnionem. Sed vnicum*, ſignificari. * Quaſi diceret, ſufficeit ocellus vnus, vt integrum cor meum rapiatur: ocellus inquam puræ intentionis, nam hæc propria eſt perfectiſſimo amori, qui in ſolùm Deum collimat, & non in dona Dei, niſi vt in ipſum referantur.] * Cur verò dixit, *In vno crine colli*, & non capitis, ſi crines in capite ſuum habent natalitium: Profectò quia ſponſa caput proprium non habet, vir enim caput coniugis eſt. Vndè debet marito quaſi membrum ſuo capiti ſubmitti, & obedire.] Quænam verò eſt cauſa, cur nouo, & adhuc non vſitato nomine dilectam ſuam Chriſtus compellet, nempe *Sororem* ſuam? Innuit, eam non ſolùm ſecum eiuſdem diuinæ naturæ per participationem conſortem effectam, ſed etiam vnà ſecum in iis, quæ cœleſtis Patris ſunt perpetuo deinceps quaſi ſororem cum fratre occupatum iri: nempe in paterna hæreditate augenda, ornanda, in communibus hoſtibus debellandis, in victoriis proſequendis. * Qui proximorum miniſterio incumbit, ſe credat Chriſti in fratrem eſſe aſſumptum.]

Obedienti promptè Deus fidens ardua quæque cõmittit.

Contemplatio actione coniuncta maximè Deo placet.

Verus amans ſolùm intendit in amatum, non in eius munera.

Vxor caput non habet, quia caput eius vir, cui velut membrum debet obedire.

Qui proximorum miniſterio incumbit, credat ſe in Chriſti fratrem eſſe aſſumptum.

Verſ.10. Quam pulchra ſunt mamma tua ſoror mea ſponſa: pulchriora ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Materna charitatis vbera, quæ proximis tuis exhibes, vt eos dulciſſimo ſermonis lacte nutrias, vti mihi ſuper omnia gratiſſima, ita tibi maximè honorifica eſt: nec quidquam in te habes in quo mihi magis aſſimileris. Vnde & iiſdem verbis, quibus tu mea nuper vbera extollebas, extollo ego iam tua. Ea charitas vinum, ſeu omnia grata & iucunda ſuperat: & vnguenta virtutum tuarum charitatis indiuiduæ comites, vincunt omnia odoratiſſima thymiamata.

Verſ.11. Fauus diſtillans labia tua, ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua. Græcè, *Fauum diſtillant labia tua.* Oratio tua melliflua eſt, & verba dulciſſima: nec tamen minus vtilia, quàm dulcia. Neque enim ſolùm melle, ſed & lacte diffluunt: melle deſeruis guſtui, lacte nutritioni. Sunt verò ſub lingua tua quaſi in fida cella promptuaria, in qua perpetuo maximam illius liquoris copiam adſeruas, & inde quando & quantum opus eſt, & in proximi commodum depromis.

Verſ.12. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. Paradiſus es ſpiritualis, aquis tuis & fructibus Deum, & homines oblectans. Sed quid iuuaret his abundaſſe, ſi furibus aut belluis ad hortum, ad fontem pateret acceſſus. Hos vt arceas prudentiſſimè concluſum tenes hortum firma in Deum fiducia & altiſſima humilitate. Fontem quoque obſignatum ſeruas ſigillis prudentiæ, & timoris Domini. * Quantumuis equidem egregia virtus ſine cuſtodia facile perit.]

Quantumuis egregia virtus ſine cuſtodia deperit.

Verſ.13.14. Emiſſiones tua paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus Propagines & fructus huius paradiſi, amœniſſimum hortum malorum punicorum, ſeu fructus charitatis conſtituunt, qui quidem aliis arboribus myſticis ſtipantur. *Cypri cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani: myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis. Nardus*, quæ hic bis repetitur ſit ſpes in Deo, ac diffidentia de ſeipſo. *Crocus* fides. *Fiſtula* calamus odoratus ac ſuauis, prudentia. *Cinnamomum*, calidæ & fortis naturæ, iuſtitia. *Myrrha & aloe*, quæ morbos curant, & à corruptione vindicant, fortitudo, & temperantia. *Vniuerſa ligna Libani* reliquæ omnes virtutes. *Omnia prima* ſeu pretioſiſſima *vnguenta*, virtutum effectus, qui ſemper præfatarum virtutum actibus coniunguntur. Vidiſti, quinam ſis paradiſus: etiam quinam ſis fons, attende.

Verſ. 15. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium. Pluribus hortis rigandis es ſufficiens, quia aquas emittis non mortuas, non corruptas, non infectas: Sed viuentes, ſed limpidas, ſed perpetuò ebullientes, ac ſalientes in vitam æternam: aquas cœleſtis Sapientiæ, ac diuinæ gratiæ. * Chriſtus autem Dominus qui ſponſam ſororem ad vtilitatem proximorum ſecum adduxerat, innuit qualis Miniſter Euangelicus ſit futurus: inſtar putei plenus ipſe, fontis inſtar aquas doctrinæ profundat: prius proprio ſtudens profectui, ſaluti proximorum ſtudium impendat: ſit prius ſibi puteus, mox autem proximis fons viuus exiſtat.] Hæ verò aquæ ſunt, *Quæ fluunt impetu de Libano*, ſummo impetu, maxima copia de altiſſimo monte Libani, qui dicitur *candidatio*, effluunt. Nam tantò ſublimius aqua viua exſilit in altum, quantò ſublimior eſt locus ſiue ſinus vnde deſcendit. * E ſublimi ſanctitatis Euangelici Miniſtri candore ſublimior fit & vtilior proximis prædicatio, celeriorique impetu defertur.]

Miniſter Euangelij ſit prius ſibi puteus, quam proximi ſõs exiſtat.

Quantò Miniſter Euangelicus eſt ſanctior, tantò eſt eius ſublimior, ac celerior prædicatio.

Verſ.16 Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius. Exſurge tribulatio, tentatio, deſolatio interna, externa perſecutio, ſed adſis vnà cum Auſtro ſeu Spiritu ſancto, & illius aſpiratione per omnigena dona. His duobus ventis ſimul hortum perflantibus vberrimè virtutum aromata profluent. * Tribulatio enim pro Domino patienter tolerata mirum in modum facit virtutes increſcere. Vndè ipſa fidelis anima cupiens in perfectione proficere. Aquilonem tribulationis euocat, labores inuitat.]

Tribulationum flatu Aquilonari, virtutum aromata profluunt.

CAPVT

CAPVT V.

Narrat Salomon ſponſi in ſuum hortum aduentum, dulce conuiuium: pulſantis adianuam dilectæ affectum: varios caſus, ac fortunas, in quærendo ſponſo dilectæ obuenerant.

1. VENIAT dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. 2. Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. 3. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? 4. Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. 5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. 6. Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi. 7. Inuenerunt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum. 8. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei quia amore langueo. 9. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos? 10. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. 11. Caput eius aurum optimum: comæ eius ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus. 12. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. 13. Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentatiis. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. 14. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, diſtinctus ſaphiris: 15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri. 16. Guttur illius ſuauiſſimum, & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Ieruſalem. 17. Quo abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

COMMENTARII.

1\. *Sponſi ad ſuum hortum aduentus, dulce conuiuium.*

VERS. 1. *Veniat Dilectus meus in hortum ſuum.* Flante Aquilone & aſpirante Auſtro fluxere aromata in horto meo clauſo quidem omnibus, tibi vni ſponſo dilecto meo parato. Veni ergò, ad deguſtandos horti tui fructus. Vix vocatus extemplò venit. *Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa.* * En vim orationis. Veni ait deprecans illa: Veni, mox inquit ſponſus, quaſi vox hæc ſit illius vocis *echo*, ſeu reciproca primæ vocis imago.] *Meſſui myrrham meam*, tribulationis & afflictionis non ſolum faſciculum decerpo, vt tu aliquando colligebas, ſed falce adhibita demeto quantum poſſum. * Primum fructum ſeu Deo gratiſſimum in animæ horto innuit eſſe patientiam in laboribus tolerandis. Myrrham ergo meſſui *cum aromatibus meis.* Prius collegi tuam mortificationem, mox reliquarum virtutum aromata carpſi. * Vix enim ſapiunt cœleſti palato virtutum fructus niſi pro condimento adſit bona copia myrrhæ non cuiuſcumque, ſed Chriſti, id eſt pro dilectione Chriſti ſuſceptæ.] *Comedi fauum cum melle meo.* En mirabilem ſtatim metamorphoſim, myrrha amariſſima fit fauus dulciſſimus, & vinum ſuauiſſimum: ideo adiicit, *Bibi vinum meum cum lacte meo.* * Dum germinat & exereſcit tribulatio, myrrha eſt: ſed falce diuini amoris fit fauus LXX. *panis*, ſeu cibus palato animæ gratiſſimus: nec iam amplius ſua amaritudine torquet, ſed inſtar mellis, vini & lactis mirificè recreat.] *Comedite amici, &c.* Edite ex fauo & melle, ſeria ſcilicet meditatione myſteriorum fidei, ac virtutum exercitamentis, maximè erga proximum. Vinum exhaurite cum lacte per quietam contemplationem & ardentem amorem.

Iuſto vocante Deum in oratione, Deus illicò venit, quaſi adductus eius ſit echo orationis.

Gratiſſima Deo patientia animæ tolerantia.

Vix diuino palato ſapiunt virtutes ſi cũ mortificationis myrrha non condiãtur.

Tribulatio Dei amore ſuſcepta non torquet, ſed recreat animum.

Etſi mihi vulris haberi chariſſimi, eriam amoribns inebriamini, id eſt toti adimplemini, vt nihil in vobis viuat, ac vigeat, quam Dei amor: nihil operemini, nihil loquamini, nihil optetis, quàm quod idem amor præſcribit.

Chriſti pulſantu ad ianuam ſponſa affectus, hu[i]uſque ingratitudo.

2\. *Verſ. 2. Ego dormio, & cor meum vigilat.* Sponſa hoc melle ac lacte refecta, hoc ebria vino, moa in ſomnum, & altiſſimam incidit in quietem. Totam me, ait, quietæ contemplationi commiſi. Non tamen tota dormio, pars enim animæ ſuperior perpetuò vigilat, cœleſtium rerum meditationi vacans: ita quieſco, vt tamen audiam. *Vox dilecti mei pulſantis.* Fugiente ſomno reddita ſibi ſponſa, quo ſuauiori colloquio paſcat ſodales, quæ inuitatæ à ſponſo partim iam menſæ aſſidebant, partim diſtentæ aliis curis, accedere negligebant, vt has alliciat, illas reficiat: narrat hìc publicè alium olim ſomnum ſuum, & præcedentis vitæ negligentiam, ſimúlque ſponſi perpetuam vigilantiam. Cum ergò (inquit) in peccatorum & ignauiæ ſomno iacerem, ecce in mediis ignorantiæ & errorum meorum tenebris vox dilecti mei oſtium meum pulſantis, & acriter carpentis. Quæ toties aperuiſti oſtium cordis tui diabolo, mundo, carni hoſtibus tuis, *Aperi mihi* Creatori, Redemptori, ac protecturi tuo. Aperi mihi facta iampridem per baptiſmum *Soror mea*, per charitatem *Amica mea*, per Spiritus ſancti infuſionem *Columba mea*; per emendationem ab omni peccato *Immaculata mea.* Quæ dona licet iam per noua ſcelera perdideris, adſum tamen paratus cuncta tibi reddere; etiam cum fœnore, ſi modo per pœnitentiam mihi aditum ad cor tuum concedere volueris.* Magni ponderis eſt ad reductionem peccatoris, mente voluere priſtinum gratiæ ſtatum, vt ea infelicitate præſenti, ad felicitatem illam ineundam promptior exſurgat.] Quod ſi dona mea non tanti facis, nec bono tuo conſulere curas: at ſaltem compatere mihi fratri, amico, Domino ſponſo tuo; quia ex diuturna præ foribus tuis mora. *Caput meum plenum eſt rore, &c.* Chriſti caput reuera grauatum fuit frigido rore & guttis omnium ſcelerum noſtrorum, ærumnarum, blaſphemiarum, tormentorum, quæ noſtri cauſa innocentiſſimus Agnus ſuſtinuit. *Verè languores noſtros ipſe tulit, &c.* Iſa. 53. Profectò Dominicæ paſſionis memoria tonitruum eſt peccatorem letbargo immerſum ſuſcitans.]

Ad pœnitentiam maximè confert felicitatis deperditæ recordatio.

Paſſionis Dominicæ memoria peccatorem ſuſcitat à lethargo.

Verſ. 3. Expoliaui me (reſpondet illa) *tunica mea*, Dei filiorum indumento, gratiæ veſtitu, bonorum operum ornatu: Quomodò induar illa? Moleſtum nimis eſſet, iterum me illa inducre voluptatibus ac deliciis mundi indormio, quomodò illas excutiam? *Laui pedes meos*, vt aſſolent voluptuoſi, *quomodò* rurſus *inquinabo illos?* Aſſueui iam rebus delicatis, ac ſuauibus, nolo ſordidis & auſteris pœnitentiæ operibus me iterum dare. * O intolerabilem peccatoris pigritiam! Ne tantillas deſerat voloptates, ne tantillas ſubeat nouæ vitæ moleſtias, mauult ſponſum ſuum foribus exclusum detinere, quàm reducto leui digiti motu peſſulo ianuam illi reſerare, à quo omnis vita, ſaluſque dependet.]

Ne peccator tantillas ſubeat pœnitentiæ moleſtias, intolerabiles ſubit æternas.

Verſ. 4. Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen. Audi immenſam Dei benignitatem. Cum poſſet iure tam ingratam animam æternùm deſerere, maluit adhuc alia via pigram excitare. Per rimam oſtij manum immiſit, tribulationibus, morbis, aliiſque ærumnis per ſenſus immiſſis, me concutere cœpit. Sic Iob. 1. *Mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem.* * Nec dubium, magno Dei beneficio, peccatorem tribulationibus agitati, quæ quidem funes ſunt ad eum fugientem reducendum.] *Et venter meus intremuit ad tactum eius.* Vexatio dedit intellectum, nam ad tactum laborum ego tota *turbata* ſum (ſic LXX.) timore ærumnarum, quæ finem non habebunt, denique *caleſacta* ſum (ſic Theodotion) amore Dei, & zelo vindictæ contra propria ſcelera, &

Magno Dei beneficio peccator tribulationibus agitatur.

Verſ. 5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo, ſeu vt vocanti obedirem. Interim ea attractu ſponſi, *Manus meæ ſtillauerunt myrrham* illam, qua me recens perfuderat, cum mitteret manum ſuam per foramen, nempe cruciabar doloribus, opprimebar ærumnis: neque cruciabar ſolùm in corde, ſeu in interioribus animi: ſed in exterioribus. *Et digiti mei pleni ſunt myrrha probatiſſima*, id eſt, amariſſima, & maximè efficaci. * Vt manus dexteritate exerceantur ad pœnitentiæ opera, probatiſſimum medicamen eſt eas laborum, ac dolorum myrrha illiniri.]

Vt manus ad opera pœnitentiæ exerceantur, probatiſſimum medicamen eſt, eas laborum mirrha illiniri.

Verſ. 6. Peſſulum oſtij mei aperui Dilecto meo. Alacris ergo, ac feſtina è lecto ſurrexi, ad oſtium accurri, fores reſeraui: ſed en nouam mihi myrrham, nouā calamitatem. *At ille declinauerat, atque tranſierat.* Odio non perſonæ, ſed ignauiæ meæ lucem illam ſpiritualem qua iam cœperat me collluſtrare, rurſus mihi ſubtraxit, deſolatam me reliquit. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt. Hoc receſſu & fuga, quæ vim habuit altiſſimæ vocis arguentis, & increpantis tarditatem meam, mœrore, dolore, ſtupore extra me facta, & quaſi deliquium paſſa ſum. Nec tamen dolor diffidentiam inuexit, addidit potius ſtimulum: vnde foras prorumpens, *Quæſiui* quaquauerſum, *& non inueni illum:* precibus, votis, operibus piis *vocaui, & non reſpondit mihi.* * Voluit vtrique nos docere, diu in quærendo, & vocando, perſeuerandum eſſe ei, qui Deum, dum quæreret, & vocaret, nimis inurbanè fecit eum expectare.]

Peccator, qui Deum vocātē ſe diu expectare fecit, inſtet precibus, vt eum fugientem ad ſe reducat.

Verſ. 7. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem, Angeli ſcilicet cuſtudes, Doctores Eccleſiæ, Prælati mei. Hi mori eodem zelo, quo ſponſus meus, *Percuſſerunt me, & vulnerauerunt me*, variis afflictionibus me pro ſuo officio exercentes. *Tulerunt pallium meum*, peplum ſcilicet, ſeu muliebre tegmen, id eſt præreatus omnes ſiniſtros in quærendo meo ſponſo, vt nudo affectu amoris eum quærerem, imperfectionis abiectis obſtaculis. * Nudus debes viam perfectionis inire, quidquid enim è terra non reiicis, curſus retardat expeditionem. Vnde Elias ad cœlum properans, ad cumulúmve perfectionis auolans pallium dimiſit, nudus aſcendit.] Vnde ſi zelo ſucceuſi me percuſſére, piè admodum *tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.*

Nudus debes viā perfectionis inire: curſui obſtat, quidquid terrenū geſtas.

Verſ. 8. Adiuro vos, filiæ Ieruſalem, &c. Non ſuffecit amanti Doctorum inſtructio, ſed interpellat quoque quos nouit ſanctos tum in cœlo, tum in terris, vt pro ſe apud ſponſum intercedant, exponentes ei ardentiſſimum ſuum deſiderium optatis amplexibus eius potiendi, quos

vltro

Pœnitens debet, vt Deũ emolliat, ad Diuorum interceſſionem accurrere.

vltro paulo ante obtulerat. * Maximè refert pœnitentibus, vt Deum iratum emolliant, ad Diuorum interceſſionem accurrere.]

Verſ. 9. Qualis eſt Dilectus tuus ex dilecto ò pulcherrima mulierum, &c. Hebr. *Qualis eſt Dilectus tuus præ dilectis aliis.* Quid (inquiunt Sancti quos adiurat ſponſa) in tuo Dilecto tam eximium eſt præ omnibus aliis dilectis, quod te tam perditè in eius amorem abripiat? Porrò animæ iuſti de præcellentiis ſponſi tam ſolicitè bis continuo quærunt, vt ſeipſas oblectent ex auditione eius encomij, & in eiuſdem amorem vehementius inflammentur. * Iucundiſſima eſt enim iuſtis de Dei laudibus ſermocinatio] Queis reſpondet.

Iucundus eſt iuſtis de Dei laudibus ſermonem texere.

3. *Verſ. 10. Dilectus meus candidus, & rubicundus.* Secundùm diuinam naturam ſuam candor eſt lucis æternæ, & ſplendor gloriæ Patris, ſimul rubens amore, dum diuinum vnà cum Patre ſpirat amorem Spiritum ſanctum, ſecundùm humanam verò naturam candidus ſua innocentia eſt, rubicundus ſanguine tum proprio corporis ſui, tum alieno noſtrorum peccatorum, & ſanguinea victoria ex ſubacto dæmone, carne, mundo, peccato glorioſiſſimè parta. *Electus ex millibus* LXX. *Ex decem millibus.* In hoc candore, ac rubore ſuo omnibus ſeu Angelis, ſeu hominibus præcellit. Et hæc de colore. Si verò de ſtatura eius requiratis, ſupereminet omnibus creaturis, & quidem cum admirabili partium omnium proportione, ac pulchritudine. Nam vt à ſummo vertice ordiar.

Deſcribit ſponſa Dilecti pulchritudinem.

Verſ. 11. Caput eius ſecundùm diuinam naturam Deus eſt: ſecundùm humanam mens Chriſti, ſeu pars animæ ſuperior, in qua eſt Dei imago, Vtrumque in Chriſto caput *Aurum eſt optimum*, quia ſuper omnia nobiliſſimum, pretioſiſſimum, ac ſublimiſſimum, quo nihil auguſtius poteſt excogitari. *Comæ eius* capitis ſiue vt Deus eſt, ſiue vt homo, id eſt attributa ac perfectionis ipſius, mirabiles eius cogitationes, iudicia, & conſilia, imò beneficia, & opera, quæ ad nos ditiuantur, ſunt *ſicut elatæ*, ſeu eleuationes, ac teneriores ramuſculi in vertice *palmarum, nigræ quaſi coruus*, nempe quaſi inuolucra quibus palmæ fructus continentur, priuſquam matureſcant, quæ & *ſpathæ* vocitantur, & nigro ſunt colore, numero quaſi infinitæ, ſed verſus truncum, & ad inferiora dependentes. Omnes enim Chriſti perfectiones vt innumeræ, ita & altiſſimæ ſunt, & eminentiſſimæ; ſed omnes ab vno trunco & radice Deitatis exortæ deorſum ad creaturas propendent, vt iis ſe communicent. Et ſicut elatæ palmarum de omnibus hoſtibus partæ victoriæ Symbolum. *Nigra*, inquam, *quaſi coruus.* Nigri capilli apud Iudæos commendabantur in viris vt animi maſculi, & florentis ætatis indices. Præter elegantiam autem nigredo hæc deſignat etiam rigorem ac ſeueritatem, qua Chriſtus in ingratos vti cogitur. * Iis enim, qui capillos Chriſti guttis noctis ſeu paſſione rigentes contempſere, nigredo hæc ſtricti iudicij horrorem indicit.]

Chriſti paſſio ingratis iudicij indicit horrorem.

Verſ. 12. Oculi eius diuini, Sapientia ſcilicet, & prouidentia: humani ſeu ſcientia ſuperexcellens, ac prudentia, ſunt *ſicut columbæ*; quia pulchri, candidi, deargentati, puri, ſimplices, caſti, ſed fœcundi, ſine felle amaritudinis, ſine dolo, ſicut columbæ, inquam, *ſuper riuulos aquarum.* Nam Chriſtus fons ille eſt aquarum viuentium, de cuius plenitudine omnes accipimus. *Quæ lacte ſunt lotæ, &c.* Ita pingues, mundæ, candidæ, ac ſi in pleniſſimo lactis riuulo lotæ, ſeu maceratæ eſſent. Quibus ſponſi dulcedo oculorum, candor, & pingues fructus annotantur.

Verſ. 13. Genæ illius diuinæ, ſeu perfectiones eſſentiales; & humanæ, ſcilicet compoſitio virtutum in interiori, & exteriori homine, ſunt *ſicut areola aromatum conſita à pigmentariis*, id eſt, pubeſcunt prima lanugine, & fragrant ſuauiſſimo odore, quaſi floribus aromaticis pulchro ordine manu periti artificis per areolas diſpoſitis, vti in hortis fit magnatum. *Labia eius* eloquium, doctrina, halitus & oſcula eius ſunt candida, venuſta, fragrantia ſicut *lilia ſtillantia myrrham primam*, qua nihil fragrantius, & vtilius. * Nihil enim vtilius peccatoribus, & iuſtis quàm ea Chriſti Domini doctrina, quæ ad pœnitentiæ & mortificationis (myrrhæ quidem amaræ ſed vtilis) effectum dirigitur.] Hic Chriſti, hic Ioannis Baptiſtæ; & omnium concionatorum, qui vtiliter prædicant, continuus ſermo.]

Vtiliſſimus hominibus ſermo, qui ad pœnitentiæ, & mortificationis effectum dirigitur.

Verſ. 14. Manus illius, diuinæ ſunt vis effectrix & conſeruatrix omnium creaturarum: humanæ ſtudium virtutum, & potentia miraculorum ob ineffabilem operandi facultatem, ſunt verò *Tornatiles* actiuè. Quia ſine vllo impedimento, nulla mora, vnico verbo quæcumque vult, facit in cœlo, & in terra: ſunt autem manus iſtæ ita tornatiles, quia *Aureæ*, ſeu diuinæ, vel diuino-humanæ, ſiue theandricæ *& plenæ hyacinthis*, cœlici coloris lapidibus pretioſis tanquam vnguibus, & gemmis diſtinctæ. Eſt hyacinthus miſericordiæ ſymbolum, quia teſte meo Alcazar ex D. Iſidoro nebuloſo cœlo turbatur eius color, quaſi mœrente cœlo mœreat. Sereno autem cœlo rutilat, & hilareſcit. Quod proprium eſt miſericordiæ. Neque minus in nos pauperes prætenſæ ſunt miſericordes Chriſti manus, quàm ad cœleſtia ſublatæ, in Dei gloriam omnia parantes, ad cœlum omnes rapientes. * Ex eo autem, quod *tornatiles* ſunt, faciles ſcilicet ad omnia pauperibus hominibus tribuenda: & *plenæ* ſimul hyacinthis prædicantur: nos allicit Dominus ad miſericordiæ virtutem. Quidquid enim pauperibus damus, mirum in modum retinemus. Manus videntur euacuari, ſed ſemper plenæ eleemoſynæ vſura exponuntur.] *Venter eius eburneus*, ex ſolido ebore eſt elephantis robuſtiſſimi, *diſtinctus Sapphiris.* Hieron. *Venter eius tabula eburnea ſuper lapidem Sapphirum*, fundata, id eſt, ſuper perſonam Filij Dei, qui verus eſt Sapphirus ſereni cœli colorem per omnia referens, aureis punctis collucens, ſymbolum Imperij, vt Alcazar probat. Ergo Sapphiro diuinæ perſonæ innixa tabella vel pyxis eburnea humanitatis Chriſti *diſtincta* & ipſa ſeu intertexta ſuis Sapphiris theſauros omnes cœleſtes in nos transfundit.

Manus facientis eleemoſynã ſemper plenæ diuitiis aſpiciantur.

Verſ. 15. Crura illius ad ambulandum, & currendum inſtrumenta, ſicut *Columnæ marmoreæ*: candidæ, ſolidæ, fortes, pingues. Deſignant verò omnia itinera, & greſſus, ſeu actiones Chriſti, *Quæ fundata ſunt ſuper baſes.* non luteos (ſicut Nabuchodonoſoris ſtatua) ſed *Aureos*, id eſt, pulchros, pretioſos, fortes ſimul, ac facilè mo-

biles: ſicut aurum alijs metallis fortius, nobilius, pretioſius ſimul & ductilius eſt etiam laminis tenuiſſimis. Per bas aureas baſſes geminam charitatem Dei & proximi: vel miſericordiam & iuſtitiam, ſuper quibus omnes Chriſti actiones fundantur, intelligo. * Si delinquens Chriſtum à te ſeparari coegiſti, eum pœnitens aduoca, citò reuertetur: pedes enim eius ænei non ſunt, aut ferrei, ſed aurei ductilis equidem metalli, eos ad te facillimè diriges.]

Chriſti facilitas in reuertendo ad peccatorem, ſi eum pœnitens aduocet.

Species eius vt Libani, id eſt, habitus & forma totius corporis compoſitio omnium membrorum, motuum, morum, operum, virtutum, ſimilis eſt virenti, florido, excelſo, amœno monti *Libano*, innumeris arboribus fructiferis, herbis aromaticis, floribus pulcherrimis conueſtito. Et quia inter omnes Libani arbores celſitudine, fragrantia, & incorruptione cedri præeminent, dicitur *Electus vt cedri*. Imo *cedri* (teſte Iſaïa cap. 35.) *non fuerunt altiores in paradiſo Dei*, Angelis enim quoque longiſſime ſupereminet.

Verſ. 16. *Guttur illius ſuauiſſimum* in loquendo, in canendo, in clamando, in halitu, ſeu attrahendo, ſeu emittendo: etiam cum myrrham exhalat, & acriter reprehendit, ſemper redolet ſuauitatem, & ſpirat dulcedinem. * Non enim vocis Concionatoris ſuauitas, ac dulcedo dicendi deperditur cum acriter peccata carpit; quia reprehenſio appoſita materiæ ſemper retinet docti ſermonis ſuauitatem.] *Et totus deſiderabilis.* LXX. *Totus deſiderium.* Quia ſiue conſideretur vt Deus, ſiue vt homo, totus ſummè deſiderabilis, amabilis, delectabilis eſt. Concludit ſponſa omnem ſuam orationem hiſce verbis: *Talis eſt dilectus meus*, qualem vobis hactenus à capite vſque ad pedes deſcripſi. Et ne miremini, me in laudibus eius adeo luxuriari, ac tantopere deſudare in eo quærendo, *Ipſe eſt amicus meus*, ipſum toto corde amo: *& ipſe eſt amicus meus, filiæ Ieruſalem*. Ipſe viciſſim me ex animo diligit. Nihil nos ſic debet non modo allicere, ſed & cogere ad Chriſti elogia prædicanda quam illius erga nos charitatis, & amoris immenſitas eius in beneficiis aſſiduis manifeſtè flagrans.]

Concionator, cum vitia reprehendit, non ideò perdit ſermonis ſuauitatem.

Nos cogit ad Chriſtum laudibus efferendum illius erga nos amoris immenſitas.

Verſ. 17. *Quò abiit* (ſodales aiunt) *Dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum, quò declinauit*, quò putas abiiſſe, aut declinaſſe Dilectum? *Et quæremus eum tecum.* Profuſis laudibus ſponſi, quas filiæ Ieruſalem ex ſponſæ ore hauſerant, iam totæ flagrabant deſiderio eodem ſponſo potiundi, vnde modum, viam, & media ex ea requirunt, queis poſſit inueniri. * Fidelis enim vnius feruens exemplum alios pertrahit ad virtutis eiuſdem imitationem.]

Vnius fidelis exemplu alios ad eius imitationem adducit.

CAPVT VI.

Locus, quo quærendus, & inueniendus eſt Sponſus, indicatur: noua Sponſæ encomia partim à Sponſo, partim à ſodalibus Sponſæ edita, referuntur: prælium Sponſæ cum hoſtibus domeſticis, & externis, ac præclarus de vtriſque triumphus decantatur.

1. DILECTVS meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aro-
matum, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat. 2. Ego dilecto
meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia. 3. Pul-
chra es amica mea, ſuauis, & decora ſicut Ieruſalem: terribilis
vt caſtrorum acies ordinata. 4. Auerte oculos tuos à me,
quia ipſi me auolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum,
quæ apparuerunt de Galaad. 5. Dentes tui ſicut grex
ouium, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in
eis. 6. Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis. 7. Sexa-
ginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt nume-
rus. 8. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matris ſuæ, electa genitrici
ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicauerunt; reginæ & concubinæ,
& laudauerunt eam. 9. Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens,
pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata? 10. Deſ-
cendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi flo-
ruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica. 11. Neſciui: anima mea conturbauit
me propter quadrigas Aminadab. 12. Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere,
vt intueamur te.

COMMENTARII.

1. *Locus, vbi ſponſus inueniendus eſt, indicatur.*

VERS. 1. *Dilectus meus deſcendit &c.* Iam quæſtioni filiarum Ieruſalem reſpondet ſponſa profata: Non procul abiit ſed in vicinia deſcendit, nempe in ſuum hortum, quo ſolet ſe recipere. Hortus hic eſt Eccleſia Catholica, in qua ſola Chriſtus Dominus reperitur. In qua ſola ſunt *areola aromatum*, LXX. *Phiala aromatum*, vera ſcilicet, Sacramenta. *Vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.* Hi horti minores ſunt ſingulares animæ iuſtæ floribus deſideriorum pietatis, operum egregiorum refertiſſimæ quibus fructibus Chriſtus paſcitur, & pulchriores quoſque ac nobiliores florum inſtar, ſibi decerpit. * Si ſciebat ſponſa Dilectum ſuum ad hortum deſcendiſſe, cur illum per plateas vagans, quæritat, & non illicò ad hortum, vbi eum inuenire poſſet, accurrit? Certè quia qui à Deo ſemel & iterum vocatus, mox non reſpondet, vti ſponſæ dormienti, ſponſo pulſante, acciderat, ad eum aſſolet ſtatum deuenire, vt quærens, & ſciens, vbi inuentura ſit eum, minimè inueniat: quia permittitur in ſupplicium moræ ficto affectu requirere. Sic Iudas poſtquam Dominum tradiderat pœnitentia ductus, *retulit triginta argenteos*, nec tamen à Domino recipitur, Dominum non inuenit. Quare? Profectò quia quandò eum in menſa, & in horto affectuosè Chriſtus excitare curauit à ſomno, illicò non reſpondit.]

Sæpè qui vocatus à Domino ad pœnitentiam illicò non reſpondet, cum poſteà ſibi videtur pœnitere, haud verè pœnitens, non admittitur.

Verſ. 2. Ego Dilecto meo, & Dilectus meus mihi. Poſt tot anfractus, reperto quem quæſieram, iam præſens & in oculis, & in vlnis me totam ei trado, ſicut viciſſim ſe totum tradit mihi. * Profanus amans ſæpè amat, & non amatur: qui autem Deum diligit, nunquam non ab illo diligitur.] Hîc portum, hîc quietem, hîc omne bonum inueni. Vt autem ſponſus oſtendat, quàm ex corde illam diligat, palam dilectam miris laudibus incipit efferre.

Qui Deum amat, viciſſim ab eo procul dubio diligitur.

2. *Verſ. 3. Pulchra es, amica mea*, & gratioſa in ſponſi tui oculis: *ſuauis, & decora*, ſeu & in oculis omnium hominum venuſta. * Magnum elogium eſt, ſic viuere iuſtum, vt non ſolùm Deo placeat, ſed & hominibus gratus obiiciatur.] *Sicut Ieruſalem*, ſeu *Viſio pacis Vrbs perfecti decoris, gaudium vniuerſa terra.* Thren. 2. De qua Iſaias *cap.* 54. ait ex ore Domini, *Fundabo te in Sapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua.* Neque pulchra ſolum es coram Deo, & extremè decora coram hominibus; ſed inſuper aduerſus tuus & meos hoſtes *Terribilis*, ac fortis es *vt caſtrorum acies ordinata.* Hebr. *Vexillata*, ſeu vexillis ab hoſtibus prælio acquiſitis præfulgida. Quot peruolant vexilla, tot victoriæ tuæ celebrantur.

Noua ſponſæ elogia.
Deo & hominibus iuſtum placere magnæ virtutis eſt indicium.

Verſ. 4. 5. 6. Auerte oculos tuos à me, &c Quâ hyperbole deſignat incomprehenſibilem ſponſæ pulchritudinem. * Simul tamen inſinuat cautè ac circumſpectè ſemper vtendum contemplationis dono, ne diuturniore mora proximo deſis, vel inaniter efferatis, vel obſequare curioſitati, vel valitudinem lædas. His enim ni proſpicias, Deum à te auolare facies, cui eiuſmodi indiſcretio, vel incuria valde diſplicet. * Omnia tempus habent. Abſtrahere te à miniſterio tibi à Prælatis iniuncto, vt orationi exercitio diutiùs ſtudeas, Deo equidem diſplicet, quem à te auolaſſe non dubites: vndè nihil ab eo abſenti poteris conſequi cum importunè iam deprecaris.] *Capilli tui ſicut grex caprarum, &c.* In laudem capillorum, dentium, ac genarum Dilectæ excurrit ſponſus eiſdem verbis, queis ſuprà *cap. 4. verſ. 2. & 3.* eadem illa membra laudibus extulerat. * Commendabilis admodum in virtute perſeuerantia eſt, ſemper agendi rationem non immutari niſi in melius: actuſque ſemper in conſpectu Domini eſſe laudabiles.]

Non ſemper vtendum contemplationis dono, ne proximis deficias.

Qui, vt orationi ſtudeat, miniſterium à Prælule ſibi iniunctum deſerit, in vacuum orat, Deo iā auolante.

Perſeuerantia in virtute in nullo deficiens, admodum Deo laudabilis.

Verſ. 7. Sexaginta ſunt Reginæ in familia Salomonis, ſeu vxores primariæ non ſolius thori, ſed & regiminis domus & bonorum mariti participes. *Et octoginta concubinæ* ſecundariæ ſcilicet vxores ſolius thori conſortes. *Et adoleſcentularum*, quæ vel domi inſeruiunt, vel gynæceum, è quo Reginæ, vel concubinæ deſumuntur, conſtituunt, *non eſt numerus.* In Chriſti familia, ſeu Eccleſia *adoleſcentula* ſunt, qui renati per baptiſmum, vel pœnitentiam, Deo ſeruire incipiunt: quales plurimi reperiuntur. *Concubina* qui conſtanter virtutum ſtudio inſiſtunt; & hi pauciores quidem. *Regina*, qui perfectionem charitatis iam ſunt adepti: hi verò pauciſſimi ſunt, ſi cum reliquis componantur. Sed inter perfectos ſunt aliqui ſingulariſſima charitate fulgentes, quos Chriſtus extremè charos habet, & de quorum ſingulis hîc dicit.

Verſ. 8. Vna eſt columba mea perfecta mea vnicè mihi dilecta. *Vna eſt matris ſua, electa genitrici ſua.* Ac ſi diceret, Ita eam diligo, ſicut vnica filia eſt valde chara matri ſuæ: vel ex multis filiabus electa à genitrice & dilecta ac ſi nullam aliam haberet Nam & ipſa ſic mihi ſoli ſtudet placere, ac ſi mecum ſolu ipſa ſola eſſet in rerum natura. * Sic Deo vnus egregiùs iuſtus placet, vt videatur eo ſolo in rerum natura eſſe contentus.] *Viderunt eam filia*, ſeu adoleſcentulæ tam ornatam, tam charam ſponſo, & reliquis ab ipſa prælatam. *Et beatiſſimam prædicauerunt*, Et ex animo illi congratulantes *Regina, & concubina*, egregiis prolatis elogiis, *laudauerunt eam* * In aula enim cœleſtis Regis nullus inuidiæ liuor ardet: omnes ex ſociorum profectu delectantur.] Ideò adoleſcentulæ, concubinæ, ac Reginæ vno ore proclamant:

Sic Deo vnus egregius iuſtus placet, vt videatur eo ſolo in rerū natura eſſe contentus.

In aula cœleſtis Regis nullus inuidiæ liuor ardet.

Verſ. 9. Quæ eſt iſta, quæ progreditur, continuis & ingentibus paſſibus in omni virtute tum ſe, tum alios ſibi commiſſos promouens. *Quaſi aurora conſurgens*, poſt altæ noctis tenebras peccatoribus ſpondens lucem, & ſolem. *Pulchra* eſt *vt Luna* plena, & toto orbe ſuo lucida, ſupra omnes ſtellas coruſca. Ex perfectis *Electa vt Sol* lumine ſuo ſtellas omnes obſcurans, totum mundum illuminans, & calore exempli ſui omnia inferiora fouens, viuificans, fœcundans, & inflammans. Et quod omnia excedit, hoſtibus tum ſuis, tum gregis ſui *Terribilis vt caſtrorum acies*, hoſtibus ſe fortiter obiiciens, eorum infringens inſidias, vires, & arma conterens, ipſa perpetuò inuicta, imò imperterrita. Hinc ſemper *ordinata*, & optime compoſita. Hæc illæ. Sponſa verò ab amplexibus Dilecti nonnihil auulſa, horto ſuo co-

3. lendo intenta conſpicitur. Nec enim ſemper epularum, ſemper deliciarum eſt tempos.

Pralium, & victoria ſponſa recenſetur.

Verſ. 10. *Deſcendi* (ait) *in hortum nucum, &c.* Vos ó ſodales, me aſpectaſtis in colle thuris & in ſponſi amplexibus, & ſuper ſidera laudibus extuliſtis: ego verò quantum animi demiſſione ad ouiculas meas curandas me totam abieci.

Orationis exercitium nos ad proximorum ſalutem procurandam emittit.

* Deſcendi è colle contemplationis in actionis ortum. Orationis enim & contemplationis exercitium nos ad proximorum ſalutem procurandam emittit; imò veluti itinere procliui ad eam accurrimus. Ideò ait. *Deſcendi.*] Deſcendi quidem è fragranti orationis ac meditationis thure, in duras nuces quæ in extremo horti poſitæ ventorum, tempeſtatumque impetus primæ excipiunt, iniuriiſque plus quàm reliquæ arbores ſunt expoſitæ. Hæ ſunt peccatores, & mundani ſæcularia tractantes, quorum ſaluti cœperam ſtudere. Deſcendi in eundem hortum vt poma inſpicerem. Seu recens conuerſos, neque adhuc de prauorum habituum conuallibus eductos. Et recognoſcerem, num vinea mihi credita animarum in virtute proficeret: & an virtutum omnium coogeries & copia inſtar mali punici granis rubentibus perpulchri, germinaſſet.

Verſ. 11. *Neſciui.* Heu inſcia me, omnia deorſum verſa reperi, vitiis triumphum agentibus, & aduerſus ſponſum meum aciem inſtruentibus. *Anima mea conturbauit me.* Turbara ſum in dolore præſentium malorum, tum forte futurorum, tum zelo, & anxietate, & cura rurſus omnia inſtaurandi. Præ omnibus verò anxia fui. *Propter quadrigas Aminadab* (Appon & alij) *Populi mei ſpontanei.*) id eſt, propter illos, qui ſponte ſua & vltro in hæc mune certamina, nulla per me data cauſa. * Vndè & periculoſius bellum, vtpote ab hoſtibus domeſticis: & pacis inſtauratio difficilior: cùm non ſit in manu Præſulis cauſam mali, quam nullam dedit, tollere; vel iniuriam, quam nulli intulit compenſare.] * Horribile bellum, cum Prælatus a domeſticis, à ſubditis ſine cauſa impugnatur.] Ipſi cœco odio pleni, quadrigas ſuas iunctas hoſtium infernalium quadrigis vno impetu in Dilectum agitabant. Quid illa? Memor ſe turris inſtar eſſe Dauidicæ, ex qua mille pendent clypei, vſque eo pugnam accendit, ac prorogauit, vt hoſtes infernales victi in fugam agerentur, domeſtici verò, ſeu peccatores pudore ſubacti pœnitentes inſaniæ ſuæ, rurſus ſe ſponſo meo ſeruos ſubderent: omnibus vna voce acclamantes mihi.

Periculoſius & diuturnius bellum domeſticum.

Horribilis ſubditi contra Prælatum impugnatio.

Verſ. 12. *Reuertere, reuertere Sulamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.* Sulamitis idem eſt, ac *pacifica*, Sunamitis *Deſpecta.* Reuertere ad tua non iam amplius Sunamitis, ſiue deſpecta, (vt alij legerunt) vel *captiua* (vt alij.) Sed *ſulamitis*, ſiue pacifica. Et quia quaterni ſumus ordines, qui à te deflexiuus: (ſuprà *verſ.* 10.) quaterna quoque geminatione vocis *Reuertere*, te rurſus ad tua, ad tuos iam reuocamus. Et ne quis iterum ſimilis in nos motus exſurgat, mane, quæſumus, aſſidue nobiſcum, *Vt intueamur te*, perpetuò, tuique ſi non ſemper amore, certè metu, ac terrore in officio contineamur. * Et quidem præſentia Præſulis ſubditos continet, qui eius receſſu vel abſentia aliqoandò ad illicita proferuntur.]

Abſentia Præſulis noxia ſubditis.

CAPVT VII.

Salomon noua ſponſæ à rebus bello præclarè geſtis, à fœcunditate prolis, à ſtudio educandi ac perficiendi ſpirituales filios, attexit elogia. Modum iuuandi incipientes, proficientes, & perfectos enunciat. Epulum à ſponſa ſuo Dilecto apparatum enarrat.

1. QVID videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quàm
pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis! Iun-
cturæ femorum tuorum, ſicut monilia quæ fabricata ſunt
manu artificis. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, nun-
quam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici,
vallatus liliis. 3. Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli
capreæ. 4. Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui
ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſi-
cut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. 5. Caput tuum vt Carmelus:
& comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus. 6. Quàm pulchra es, &
quàm decora chariſſima, in deliciis! 7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera
tua botris. 8. Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt
vbera tua ſicut botri vineæ: odor oris tui ſicut malorum. 9. Guttur tuum ſicut
vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius
ad ruminandum. 10. Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. 11. Veni dilecte
mi,

mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. 12. Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea. 13. Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi.

COMMENTARII.

1\.

Noua ſponſæ elogia à rebus bello geſtis, à prolis fœcunditate, &c. Salomon attexit.

VERS. 1. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum?* E bello reducem ſponſam ſuiſque voluit elogiis exornare. Quid, inquit, in illa pulchrius, quid glorioſius, quid viſu dignius quod ipſa ſit fortiſſima, inſtar caſtrorum, & ſimul grata omnibus, ſicut optimè compoſiti muſicorum chori. Horribilis hoſtibus, fidelibus deſiderabilis. * Profectò dum anima benè compoſita obiicitur, virtutum concordia inſtar muſici chori, dæmoni, mundo, carni teterrimis hoſtibus inuincibilis oſtentatur.] *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis ô filia Principis* Regis Regum, & Domini dominantium! Pedes egregiis ſandaliis calceati tui ſunt affectus ſolidis ac pretioſis virtutibus ornati, & ſic ad opera ſua, & ad Deum progredientes. *Iunctura fœmorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis*, excellentis. Id eſt, lumbos habes non imbecilles, non diſtortos, ſed fortes, & aptiſſimè diſpoſitos ad generandum perpetuò nouum ſpiritualem fœtum.

Inuincibilis obiicitur hoſtibus anima, in qua virtutum concordia reſidet.

Verſ. 2. *Vmbilicus tuus*, ſeu pars illa, quæ fœtum conceptum in vtero materno continet, ac fouet, & in anima deſignat curam & ſolertiam inſtruendi, formandique recens conuerſus ad fidem, ac pietatem, eſt *Crater*, quiçibo, & potui recipiendo, aliiſque præbendo ſeruit: non rudis, ſordidus & impolitus, ac conſequenter ingratus; ſed *Fornatilis*, ſeu torno affabrè elaboratus, rotundus, concauus, ac putus torno mortificationis, ac prudentiæ reſectis omnibus ſuperfluis. Nec vacuus quidem, vel inanis crater, ſed ſemper plenus, & *Nunquam indigens poculis*, ſeu repotabili. LXX. *Non deficiens mixto*, id eſt, nunquam carens vino probè diluto, & ad potandum aptato. Nam hoc mixto, his ſpiritualibus poculis deliciarum allicit, fouet, recreat ſponſa tenellos animos filiorum. Quin & ne cibus quoque deſit, *Venter tuus ſicut aceruus tritici*, omne genus cibi ſpiritualis adminiſtrans, quo tenellæ adhuc plantulæ nutriri, roborari, ac creſcere poſſint. Et *vallatus* eſt hic venter non ſpinis, ſed odoriferis *liliis*, caſtitatis, temperantiæ, reliquarumque virtutum, quæ cibum hunc ſpiritualem, vtpotè delicatiſſima condimenta, ſapidiorem, & gratiorem reddunt.

Verſ. 3. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Prouectis autem iam in virtute exhibes bina vbera tua ſolidioris charitatis Dei, & proximi monitis, vt lacte referta. De quibus *cap. 4. verſ. 5.*

Verſ. 4 *Collum tuum ſicut turris eburnea.* Hunc paulo prouectioribus exhibes, docens eos fortem, & diuitem obedientiam. De qua cap. 4. verſ. 4. *Oculi tui ſicut piſcina in Heſebon* (Vrbe Galaad trans Iordanem in Tribu Ruben) hæque *porta* (*Bath-rabbim*) id eſt, *Filiæ multitudinis*, ſeu vrbis quæ populoſa erat. Quarum piſcinarum aquæ vt amplæ, & copioſæ, ita in extima ſuperficie ſerenæ, ac pellucidæ quaſi chriſtallina ſpecula repræſentabant formam vultus & næuos intuentium, vel tranſeuntium, ſimulque ſeruiebant ad potum, ad lotionem, ad irrigationem agrorum. Quæ omnia tu dilecta mea tuis oculis nitidiſſimis, ac perſpicaciſſimis, id eſt, prudentia, ac prouidentia tua tuis clientibus præſtas. Nullus pateris ipſos latere næuos, potas omnes aqua viua, ſpirituali irrigas vnda, ſubinde etiam compaſſionis lacrymis, quibus in eis lacrymas compunctionis & amoris prouocas. *Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.* Denique inuigilat clientum tuorum quieti, & eiuſmodo naſus ſublongus, rectus, & acuto præditus olfactu, id eſt ſagacitas, & ſolertia in detegendis, ac præcauendis hoſtium inſidiis: ſicut Iudæis erat illa ſpectabilis turris in altiſſimo monte Libano erecta verſus Damaſcum Regiam Syriorum Vrbem. In qua turri aderant Iudæorum perpetui ſpeculatores, qui ſi quid nouatorum rerum à Syris Iudæorum hoſtibus tentaretur, illico Iudæis renunciabant, vti ab eis obuiarentur.

Verſ. 5. *Caput tuum vt Carmelus.* Mens & pars animæ ſuperior eſt idea, & ſpeculum omnis perfectionis vti mons Carmelus prope Tyrum in Tribu Iſſachar amœnus, excelſus, & vinearum, ac fructuum omnegenus feraciſſimus, Eliæ & Eliſæi habitatione, delapſu ignis de cœlo, & tot miraculorum patratione celebertimus. *Carmelus* idem eſt, ac *Agnus circumciſus.* Mens tua eſt inſtar Agni munidiſſimi ab omni re fœda, noxia, inutili vndique circumciſi. Idem item eſt, ac *ſcientia circumciſionis.* Mens tua callet ſcientia circumcidendi etiam clientes ſuos ab omni vanitate, inordinatione, ſuperfluitate, & multiplicitate non neceſſaria. * Et quidem hæc ſcientia circumcidendi alios reſidet in agno ſeu Magiſtro aut Præſule circumciſo. Debet enim prius in ſe ſuperflua reſecare, quàm ſubditorum circumciſioni ſtudere.] *Coma capitis tui ſicut purpura Regis*, tinctæ, ſcilicet flauæ, ac rubicundæ charitatis purpura Regia, cogitationes enim, & affectus cordis tui Regia charitate nitent, eximia, heroica, & omnium maximè ſplendidiſſima, qualis eſt in Rege Regum Chriſto Domino purpura quidem Regia non qualiſcumque, nec trita, nec veteri, ſed *Vincta canalibus*, id eſt, recenter tincta, qualis eſt, quæ adhuc in canalibus tinctorum funiculis adſtricta cernitur. * Charitas perfectorum ſemper debet eſſe indeficiens, noua, ad egregia erga proximorum ſalutem quotidie opera præſtanda.] *Canales* ſunt Patribus arcana Dei conſilia, perfectiones diuinæ, Scripturæ ſacræ. Quia perfectorum eſt ex hiſce canalibus cogitationes ſuas, & appetitus deriuare. * Certè ſi Scripturæ Euangeliorum canales ſint, per quæ ad te Regius Chriſti Domini ſanguis deriuetur tam ineffabili charitate profuſus, tua in Deum, & in proximum charitas mirum in modum exardeſcet.]

Prælatus in ſe prius circumcidat quæ in ſubditis curat circumcidere.

Charitas perfectorum ſemper eſt noua, & vigens ad noua opera præſtanda.

Si ſis memor ſanguinis Ieſu pro te effuſi, tua in Deum, & in proximos charitas exardeſcet.

Verſ.6. Quàm pulchra es, & quam decora, chariſſima in delicijs, ſeu quibus tu frueris, nempe interno gaudio, exultatione, iubilo, ac torrente voluptatis ex tua, ac dilecti tui ſuper excellenti pulchritudine: ſeu quibus nos omnes exhilaras ob eximiam pulchritudinem, ac ſuauitatem tuam. Vtraque enim delitias curare debet, quantum in ſe eſt, qui perfectioni ſtudet. Quidam volunt, ſermonem hîc eſſe etiam de deliciis externis, & recreationibus corporalibus, ſed honeſtis, quibus etiam perfecti viri indigent, ne ſpiritus perpetua animi contentione obruatur, vel ne proximo deſint, aut minus commodè adſint. * Modeſta corporis relaxatio licita eſt perfectis, imò ſæpe neceſſaria.] * Profectò magnæ virtutis indicium erit, ſi etiam in externis hiſce animi relaxationibus perpetuam modeſtiam, grauitatem, veræque deuotionis ſpecimen præ te feras. Ipſa enim tunc corporis relaxatio ſpiritus eſt profecto.]

Modeſta corporis relaxatio perfectos decet.

In modeſta corporis relaxatione viri perfecti ſpiritu proficiunt.

Verſ.7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ. Ex omnium virtutum (quæ recenſui,) harmonia conſurgens in altum aſſimilaris palmæ proceritate & celſitudine, qua reliquas arbores ſuperat: rectitudine: robore, fortitudine, ac inuicta conſtantia aduerſus tempeſtates, nec vllis ponderibus ſuccumbere ſolita: iugi viriditate: aſperitate & quaſi ariditate corticis, & nudo trunco aculeato, in inferiori parte, in ſuperiori autem eximia ramorum latiſſimè expanſorum pulchritudine: pari craſſitiæ trunci ad cacumen vſque aſſurgente: forma foliorum, quæ ſunt inſtar gladij: vbertate, dulcedine, ac præſtantia fructuum. *Vbera* autem *tua*, è quibus tanquam perpetuis fontibus paſtum ſodalibus tuis promis, aſſimilata ſunt *botru* dactilorum, qui à vertice palmæ dependent. Vel etiam botris vuarum viris, quæ ad radices palmæ plantata ramis eiuſdem quaſi fulcris innititur, & ſuſtentatur. * Solent enim perfecti non propriæ tantum animæ, ſed & proximorum ſuorum, quos inſtituunt, vt onere ac cura grauari, ſic & fructibus exornari.] En ergò vobis (inquit ſponſus) plenæ perfectionis ſymbolum in palma, in ſponſa exemplum. Nec ſurdis dixit. Nam vna mox adoleſcentularum (in vna plures aliæ comprehenduntur) perfectionis auida tam nobilis tam laudati fructus. Ambio, inquit, & ego tam excellens bonum.

Prælatus ſubditorum grauatur onere. ſed ſimul eius fructibus exornatur.

Verſ.8. Dixi, firmiter apud me decreui. Quid? *Aſcendam in palmam iſtam*, dabo me diſciplinæ tam nobilis Magiſtræ, inſtructioni eius ſtudebo. *Et apprehendam fructus eius.* LXX. *Tenebo cacumina eius:* fructus enim palmæ ſunt in vertice. Scio enim ex relatione ſponſi cœleſtis iam dicta, quod *Vbera tua*, & liquores, aliique fructus inde promanantes *erunt* mihi dulcia, ac ſalubria *ſicut botri* tum dactylorum, tum vuarum pleni ſucco nutriente, exhilarante, & inebriante. *Et odor oris tui erit ſicut malorum.* Id eſt, obſeruatio & imitatio monitorum tuorum, exemplorum, & operum quæ ex ore cordis, ſeu ex charitate & zelo tuo exhalas, & eructas, erit mihi admodum ſuauis, fragrans, ac ſalubris: id eſt, mirificè oblectabit, reficiet, roborabit, ſicut aſſolet facere odor malorum medicorum * Ex plenitudine deuotionis, charitatis, feruoris interni, dulciſſima ac ſaluberrima ore vir perfectus exhalat.]

Ex plenitudine deuotionis interna vir perfectus vtiliora profert.

Verſ. 9. Guttur tuum ſicut vinum optimum, ſimul ac in verticem palmæ conſcendi & doctrinam tuam cœpi deguſtare, magno meo ſolatio ac bono ſenſi guttur tuum, ſeu monita ex tuo gutture procedentia eſſe inſtar vini optimi, non corrupti, non acidi, non lymphati, non turbidi, ſed maximè ſplendidi ac puri, & colore, odore, ſapore præſtantiſſimi. Quid ad has ſuas laudes ſponſa? Tale vinum, inquit, decet, & *dignum* eſt *Dilecto meo ad potandum*, neque conuenit, vt vilius aliquod admoueatur delicatis *labijs*, *ac dentibus illius ad ruminandum*, ſorbillandum, vel deguſtandum. Palatum ſponſi mei delicatiſſimum eſt, non probat, neque admittit niſi optima quæque, & præſtantiſſima. * Quidnam autem eſt vinum *ruminare?* Aſſolent qui vinum hauriunt, eius particulam dentibus lingua, ac labiis verſare, vt comperiant, an vinum aliquo defectu laboret. Oportet nos Domino merum defæcatum exhibere, ne ruminans, corruptos, vel acidos eſſe comperiat, & ex ore profundat.] Et ideo ſolicita ſum ſemper, vt.

Te Deo vinum omnino purū exhibe, ne ruminans, & te acidū eſſe comperiens ex ore proiciat.

Verſ.10. Ego Dilecto meo, ſolummodo placere ſtudeam, cuius tam benigna eſt, tamque profuſa erga me charitas, vt *& ad me* continua ſit *conuerſio eius*, ſeu ſe totum conuertat ad vicem mihi rependendam, & me vino ſuo optimo porandam, ac nobiliſſimis donis ſuis exhilarandam. Diſcipularum profectus adeò recrearat ſponſam vt diutius differendum non putaret quominus ſponſum ſuum ad ſeſe vna ſecum in illis oblectandum, euocaret. Ait itaque.

Verſ. 11. 12. Veni dilecte mi, egrediamur in 2.
agrum, ſeu animæ meæ propriæ, ſeu aliarum mihi creditarum: nihil iam hoſtile, turbatum nihil. Itaque ſecuti *commoremur in villis iſtis*, & & nonalibus, in lætis paſcuis. Peracta iam hyeme frigida vitiorum, abacta triſti ignorantiæ nocte, *Mane ſurgamus ad vineas* ſuccreſcentium virtutum; *videamus, ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt*, ſeu ſi racemuli florentes obiiciuntur futuræ abundantiæ præcones. Reperies quidem votis tuis feciſſe ſatis. Videamus, *ſi floruerunt mala punica*, an ex floribus perpulchris colligatur, illos, qui virtutum congerie ſtudent, ad perfectionem eſſe promouendos. *Ibi dabo tibi vbera mea*, meos amores oſtentabo. Nam in his hortis, in his agris, in his vineis, vt mihi tu nuper opiparum conuiuium inſtituiſti, (*cap.5. verſ.1.*) ſic ego tibi pro meo modulo nunc paraui. Pro myrrha, lacte, & vino, quæ tanta tunc copia appoſuiſti, ego vbera perfectæ charitatis paternæ ac maternæ dabo & tibi, & omnibus paruulis tuis.

Modum incipientes, proficientes, & perfectos enunciat.

Verſ.13. Mandragora dederunt odorem ſuum. Pro aromatibus mandragoras apponam heroicarum virtutum fragrantes medicas, ſoporiferas, amoris ac fœcunditatis conciliatrices. Iam enim dedere odorem ſuum, id eſt, maximè fragrant, & virtutem ſuam exerunt dum matureſcunt. *In portis noſtris omnia poma, noua & vetera, Dilecte mi, ſeruaui* tibi. Pro fauo & melle apponam fructus omne genus, ſeu opera virtutum externa. Nam in portis noſtris ſunt omnia; id eſt, ex occultis adytis cordis educta ſunt in publicum per ſenſus, aliaſque externas potentias, Denique omnia, quæ ſeu in meo, ſeu in meorum hortis, vineis, & agris ſuccreuerunt ab initio anni vſque ad finem, vni & ſoli tibi Dilecte mi,

mi, integra, & intacta ſeruaui, & nunc tibi, cunctiſque tuis lubens appono. En conuiuium animæ Deo appoſitum gratitudinis affectu memoris quidem epuli, quod ei Deus munificentiſſimus inſtituerat. * Edocemur, cum aliquod à Deo beneficium accipimus, ſtudere, vt aliud ipſi obſequium ſi non æquale, quod non poſſumus, ſaltem ex affectu ſimile præparemus.]

Cum à Deo aliquod be-neficium ac-ce-is, ſtude et aliud ſimi-le obſequiũ præparare.

CAPVT VIII.

Exprimit Salomon ardens ſponſæ deſiderium continua Dilecti præſentia potiendi: epulum, quo illa excepit Sponſum, ac ſomnum inde conſecutum: leges perfectæ dilectionis: ſolicitudinem ſponſæ circa animas ſuæ curæ commiſſas, eiuſdémque extrema vota.

1 QVis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ,
vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpi-
ciat? 2. Apprehendam te, & ducam in domum matris
meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, &
muſtum malorum granatorum meorum. 3. Læua eius
ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 4. Ad-
iuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſciteris, neque euigilare fa-
ciatis dilectam, donec ipſa velit. 5. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deli-
ciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitaui te: ibi corru-
pta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua. 6. Pone me vt ſignaculum ſuper
brachium tuum: quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lam-
pades eius, lampades ignis atque flammarum. 7. Aquæ multæ non potuerunt ex-
tinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtan-
tiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam. 8 Soror noſtra parua,
& vbera non habet: quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?
9. Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, com-
pingamus illud tabulis cedrinis. 10. Ego murus, & vbera mea ſicut turris, ex
quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens. 11. Vinea fuit pacifico in ea,
quæ habet populos: tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu eius mille argen-
teos. 12. Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſto-
diunt fructus eius. 13. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire
vocem tuam. 14. Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnulóque ceruorum ſu-
per montes aromatum.

COMMENTARII.

1\. *Deſiderium ſponſæ conſummæ ſponſa præſentia potiundi.*

VERS. 1. *Quis mihi.* Sic amor ſponſæ increuerat vltima cum ſponſo confabulatione, & epulo agreſti, vt quaſi mãdragoræ philtro extra ſe rapta, optet continuum ſponſi conſortium, etiam in publico. Quis (igitur exclamat) mihi *det*, vt non amplius per vices ſolùm & interualla, nunc in cella vinaria, nunc in ſecreto thalami, nunc in angulis horti, vel agri iungaris mihi: vt more amicorum ſe mutuo reuiſentium mihi hactenus iunctus, fuiſti: ſed continuo & ſine interruptione mihi adſis, & indiuulſus adhæreas: vnde vti *fratrem meum ſugentem vbera matris meæ inueniam te foris.* Id eſt, quis mihi hoc beneficium præſtet, vt mihi hæreas more fratris germani, & adhuc paruuli, qui ſugit vbera eiuſdem matris meæ. Vt perpetuò, & vbiquè *inueniam te* etiam *foris*, in omnium conſpectu in medio curarum & occupationum ſtrepitu, & continuò *deoſculer te*, & blandiar tibi ſine rubore, vt licitum eſt ſorori ludibundæ fraterculum ſuum diſſuauiari. *Et iam nemo amplius me deſpiciat.* Deſpiciunt enim ac vilipendunt me meritò quidem Angeli & Sancti in cœlo, etiam iuſti in hoc mundo, quod non plenè ac continuò te fruar vnico bono. * Vilem enim homuncionem ſtultiſſimum plane & à cunctis contemnendum ſe obiicit qui ob falſas, breues, noxias mundi captandas voluptates, à Deo ſummo bono ſpiritualibus deliciis mundis, vtilibus, æternis affluente recedit.]

Deſpectu omnium dignus, qui breues & noxias voluptates æternas & ſalutares poſthabet.

2\. *Verſ. 2. Apprehendam te*, arctiſſimo tum intellectus, tum voluntatis complexu ſtringam, te mihi vinculis Adami, funibus amorum alligabo:

Epulum, quo ſponſa excepit Dilectum.

gabo: *Et ducam in domum matris meæ*, In domum meam in fundum animæ meæ. *Ibi me docebis* puram, & primam veritatem, non in prouerbiis ſed palam, docebis me, noſſe me, & noſſe te: Et ego viciſſim *dabo tibi poculum ex vino condito*, potum ſuauiſſimum ex omnium virtutum commixtione conflatum, amoris ambroſiam ex heroicis exercitiis expreſſam: *Et muſtum malorum granatorum meorum*, recentem, ac primum ſuccum omnium tum internarum tum externarum virium, operum, votorum meorum. Hic enim ſuccus maxime placet ſponſo cœleſti, ſicut ſolet æſtuanti ſtomacho ſuccus ex malo granatis expreſſus, gratus accidere.

Verſ. 3. Læua eius ſub capite meo, &c. Vix id optaram, cum ipſe in collum inuolans meum, mihique blandiens, & applaudens vſque eò deliciis compleuit, & nouis gaudiis inebriauit, vt in iucundiſſimum ſomnum inducta ſim, in vlnis Dilecti mei altiſſima pace & tranquillitate pleniſſima conquieſcens, clamaui.

Verſ. 4. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, &c. Illa mea ſomni tranquillitas, illud gaudium ſumma ſponſi accidit approbatione, & plauſu, vnde domeſticis vetuit, ne quo forſan ſtrepitu inquietarer, vel excitarer. E ſomno ſurrexi, me ſolicitudine ouium commiſſarum, ſeu vineæ excitante. Aſpexére ſodales, & inſolita mea gaudia ſtupentes. & vix me iam agnoſcentes præ rei nouitate, exclamant.

Verſ. 5. Quæ eſt iſta, quæ tam miro ſplendore, non iam pigra, non nigra, ſed ſuper niuem dealbata, *aſcendit de deſerto*, mundi huius, & ſterili natura humana, ſurſum ad cœleſtia ad æterni Patris ſinum celerrimè, iucundiſſimè, *delicijs affluens* in vtroque homine, *innixa ſuper Dilectum ſuum*, qui expanſis vlnis diuinitatis, & humanitatis ſuæ quaſi vehiculo illam euehit, ſuſtat, & attollit in altum? Vt autem his laudibus ſponſa non attolleretur vanitatis in auram, & humilitatem altius inculcaret. Audiui, ait, Dilecta, quantas de te laudes ſodales deprædicent. Et verò maior adhuc es omni humana laude. Memor autem ſis, te cuncta hæc non à te; ſed à mea gratia recepiſſe. Ex te enim nihil habes præter miſeriam, malitiam, ſordes. Vt verò id tibi altius infigatur, repete frequenter memoria, quod *ſub arbore malo ſuſcitaui te, &c.* Te ſub arbore illa paradiſi vidi peccato originali corruiſſe, vbi corruit etiam mater tua, quæ te proxime lactauit, & vbi peccato actuali corruerat genitrix tua remota, quæ te in parentibus tuis produxit. Cui quidem ſerpentis corruptioni etiam nunc iaceres obnoxia, niſi ego meo ſanguine, meo ac aliam arborem ſeu ad crucem aſcenſu te piiſſimus ſuſcitaſſem. * Monemur, operæ pretium eſſe, ne extollamur, cum proprias laudes exaudimus, ad memoriam afferre agnatam miſeriam ex peccato illo originis, & peccata actu alia, queis aliquando fuerimus infecti.]

Ne extollaris laudibus, memoriæ tene agnatã miſeriam ex peccatis.

3. *Verſ. 6. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, &c.* Inſtar ſignaculi, ſeu ſigilli, vel alterius ſigni memoratiui in perpetuam mei memoriam geſta continuo mei imaginem cælatam in bullis ad pectus, & in armillis ad brachia appenſis. Fac ſcilicet, omnia cogitata tua, omnes amores, ac deſideria tua, omnia dicta, facta ſic me vnum referant, ac ſi imago mei vel ſigillum meum me ad viuum referens ſingulis eſſet expreſſum. * Hinc geſtatio imaginis Chriſti Domini, Deiparæ, & Sáctorum commendatur. Referunt enim ad memoriam eos, quos adumbrant ſuntque pectori, ac operibus protectio.]

Perfectæ charitatis leges.

Geſtatio imaginũ valde nobis vtilis.

Quia fortis eſt vt mors, &c. Scio me dura, & difficilia poſcere, ſed amanti nihil durum, nihil difficile. Fortis quidem mors, Reſiſtitur ignibus, vndis, ferro, Regibus, poteſtatibus. Venit vna mors, quis ei reſiſtet? Nihil eſt illa fortius. * Propterea viribus eius charitas comparatur, quia ipſa occidit quod fuimus, vt ſimus, quod non eramus. Aufert nobis omnem vitam vitioſam, tollit peccata, mortificat peccatorum radices, etiam licita, ſi maioris boni ſint impedimenta reſcindit.] Ergò nec tibi, dilecta mea, durum erit, tibi deinceps ſic mori, quæ tui iam iuris eſſe deſiiſti, & mihi vni cui te totam in omnibus mancipaſti, viuere, mihi vni te aſſimilare, & perfectè conformare. Quia ſi perfecta dilectio ſic ſuadet, ſic iubet, ſic vrget: idem vrget etiam *æmulatio*, quæ vel eſt vehemens amor, aut vehemens amoris actus, vel affectus, qui zelus dicitur, & eſt ingens triſtitia ſeu dolor de damno vel iniuria rei amatæ illata, cum impetu & ſtudio illum vlciſcendi, aut depellendi. Et eſt *dura* tum in ſuſtinendo, tum in oppugnando, tum in detinendo, *ſicut infernus*, qui tenaciſſimè retinet, quod ſemel recepit, & duriſſimè torquet animas, nec eſt vlla vis creata, quæ poſſit illas ex faucibus eius eripere, ſimili tenacitate charitas perfecta, ſeu æmulatio, Deum quem ſemel apprehendit, fortiſſimè retinet, & aduerſus carnem, mundum, dæmonem, ne Deum mente expellant, duriſſima eſt, & implacabilis hoſtis caſtigans, perſequens, conterens omnes, nec eſt vis vlla creata, quæ poſſit inuitam tanto ſpoliare theſauro, *Lampades*. ſeu faces *eius* nempe charitatis *Lampades* ſeu faces *ignis, atque flammarum*. Hebr. *Flamma Dei*, id eſt, maximè, ac vehementiſſimè vrentes, calefacientes, lucentes: & tantæ energiæ, vt non modo flammas concupiſcentiæ, & odij, vel amoris mundani ſuperent, ſed & incendia inferni, & iræ Dei vincant, & reſtinguant.

Viribus mortis charitas comparatur.

Verſ. 7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Tentationes perſecutiones quantumuis multiplicatæ, nec integra omnium ſimul aduerſitatum flumina perfectam dilectionem extinguere, vel flammam eius, anima nolente poterunt imminuere. *Nunquam* enim *charitas excidit*. 1, Cor. 13. Talem, tam fortem, tam conſtantem, ô dilecta, decet tuam eſſe erga me charitatem, vt nullis ſeu doloribus, ſeu tormentis, ſeu terroribus, ſeu minis frangatur, aut extinguatur. *Si dederit homo omnem ſubſtantiam Domus ſuæ pro dilectione* ſeu acquirenda, ſeu conſeruanda, ſeu recuperanda, *quaſi nihil deſpiciet eam*, omnem ſubſtantiam. Nam *melior eſt* hic theſaurus *cunctis pretioſiſſimis, & omne deſiderabile ei non poteſt comparari* Prou. 8. * Non ergo quis putet, ſe magnum quid perdidiſſe, cum omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro charitate, ſeu gratia tutanda ſeu perdiderit, ſeu proiecerit: quaſi nihil enim proiecit, vel amiſit.] Nam ſola charitas theſaurus noſter eſt, hæc ſola nos ditabit, immenſum ditabit, ditabit æternùm. Enimverò quia maior, & periculo-

Nihil perdit vel proiicit, qui pro gratia conſeruãda õnia terrena bona perdit, ſola enim Dei gratia immenſus theſaurus.

ſior

ſior eſt pars imperfectorum, & incipientium ſeruire Deo, de his ante omnia ſatagens, profatur.

Verſ.8. Soror noſtra (hoc ſuaui nomine deſignans talium iuniorum congeriem, *parua eſt, ac* debilis, & tenella: & vbera duplicis charitatis nondum *habet:* & ſi habet demiſſa, nondum habet intumeſcentia, & Sapientiæ lacte turgida, vt vel ſeipſam, vel ſpirituales filios valeat inſtruere. Nondum ſat inſtructa eſt, indiget peritiore Magiſtro, *Quid ergò faciemus ſorori noſtræ* (non eſt cum aliis conſultatio, ſed obſecratio tacita, & precatio, vt quid faciendum ſit inſpiret.) *in die, qua alloquenda eſt*, ſeu quando de nuptiis eſt interpellenda? Interpellabit quidem Dominus ipſe illam ſuo tempore interius illuminando, & mouendo, vt reiectis aliis procis, ei vni ſe totam deuoueat. Interpellabunt illam etiam mundus, caro, & dæmon. & ſinguli ad nuptias ſecum contrahendas miſellam ſolicitabunt. Conſilio igitur & directione tua ô Domine eget.

Verſ.9. Si murus eſt, ſi virili, & conſtanti eſt animo, ita vt ſpem faciat, quod promunito, & mœnibus ſeruire, & incurſus inimicorum tum à ſe, tum ab aliis valeat propulſare: *ædificemus ſuper eum* murum *propugnacula argentea*, Alij, *Palatium argenteum.* Id eſt, inſtructum ſuis propugnaculis, quæ & munitioni ei ſint, & ornamento. Facilè enim mihi eſt præſtare in vita actiua, & in contemplatiua virtutes neceſſarias, ad hoſtes propulſandos, ac debellandos, Quod ſi nondum eſt murus, & in fragili ſexu ſpes nulla ſit tantæ firmitatis, ac roboris: *Si ſolum oſtium eſt* mulris peruium, omnibus apertum, vix vnius Domus ſuæ valens cuſtodiam ſuſtinere: *Compingamus illud*, & claudamus diuini timoris & prudentiæ *tabulis cedrinis*, non minus fortibus, quàm elegantibus. Sic fugiendi, errandi, labendi occaſiones remouebimus. Tota Rectoris ſolicitudo ſit omnia occludere oſtia, quà poſſit ad ſubditos errandi occaſio aditum inuenire.]

Rector ſubditos curet ab errandi occaſionibus abſtrahere.

Verſ.10. Ego murus, Audiit ſponſa perfecta, & mox comprubat exemplo ſuo conſilium ſponſi circa imperfectorum gubernationem. Nam fui aliquando, & ſum etiam nunc *ego murus* in fragili ſexu, forti tamen, & virili animo: & ecce quàm nobilia, quàm ſublimia in me nunc propugnacula. En *vbera mea* tenella ac mollia, iam *ſicut turris* Dauid *ædificata cum propugnaculis* teſte ſponſo meo. Hoc quidem robore me ipſe donauit, *Ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens*, ſiue ex quo me aſſumpſit in ſponſam ſuam, vt à *pacifico* Salomone Sulamitis *pacifica* & dicar, & ſim: cum quo illius eximio fauore cætera quoque bona mihi obuenerunt.

3. *Verſ.11.12. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.* (ſeu in *Baal-hamon*, quod ſignificat *Dominum populorum*, ſeu eum qui habet ſub ſe populos) Eſt vero nomen loci, ſeu vineti non procul Ieroſolyma, qui aliàs Engaddi dicebatur, vinearum quidem & balſami fertilitate celeberrimus. Erat itaque Salomoni vinea, quam *tradidit* certis colonis colendam & *cuſtodiendam:* mihi verò tanquam præfectæ inter alias plures vineas hanc tradidit ſingulari cura gubernandam. Hæc magna eſt, & fertilis, nobiliſſimique vini ferax, nam *vir*, ſeu vinitor, qui illam conduxit, *affert* quotannis *pro fructu eius*, quem inde colligit, *mille argenteos ſiclos*, ſeu plurimum pretium: *Vinea mea coram me eſt*, non contemnam, non deſeram, vt nuper illa altera *cap.1. verſ.5.* Sed ſemper erit *in conſpectu meo* (ſic LXX.) habebo ſemper illam in oculis, vt curem, quàm diligentiſſimè excoli vineam, quæ tanti eſt valoris. Nam *Mille tui pacifici, & ducenti his qui cuſtodiunt fructus eius.* Id eſt, tui pacifici, ſeu tibi pacifico Salomoni mille quotannis ſiclos reddit argenteos, & vltra hos pendis alios ducentos his, qui vineam cuſtodiunt. Vinea hæc ſunt animæ, ſeu ſubditi Paſtoribus, ſeu Præſulibus commiſſæ. Si bene colatur, pendit fructum non modo decuplum, qui magnus eſt: vel centuplum qui maximus: ſed milleſimum, qui omnem æſtimationem ſuperat. (Velim addit ſponſa) mi Dilecte, ſcias, me lucri cauſa nihil hic agere decreuiſſe, tui ſolius amore agam quidquid agam. Mille argentei ſicli, quos conductor vineæ quotannis pendit, id eſt, primarius, ac principalis prouentus ad vltimum vſque quadrantem *tui*, ô pacifice ſint, ad tui vnius gloriam & laudem: reliqui ducenti, ſecundarius & acceſſorius prouentus dentur iis, qui in colenda, cuſtodiendaque vinea me adiuuerunt, nullius commodo, nullius laudi, nullius gloriæ quidquam decerptum volo. Mihi nullam depoſco aliam mercedem præter te vnum, & quod tibi ſeruiam, tibi gratificer, tibi fructificem. * Non poſſum hic ſocietatis IESV alumnus me continere, quin D. Ignatij P. mei mirabilem illam abſtractionem à lucro ex miniſteriis proximorum extollam. Imperat enim nos gratis exhibere aliis, quod à Deo nos gratis accepimus.] Profectò ſponſus hoc tam nobili ſponſæ ſtudio vni ſibi laborandi, & placendi admodum recreatus, reſpondet.

D. Ignatius Societatis IESV Fundator gratis offert proximis ſpiritualia miniſteria.

Verſ. 13. Quæ iam tota habitas in hortis ſpiritualibus, & illis excolendis continuò deludas, perge ſtrenuè, promoue alacriter, *amici* tui omnes & cœleſtes & terreſtres vna mecum perpetuo *auſcultant*, numquid ex te noui, inhiant profectui, ac promotioni tuæ, applaudunt victoriis. Igitur his auſcultantibus, his applaudentibus, *fac me* iterum & ſæpius *audire* eandem *vocem tuam*, quam mox audiui, vocem puriſſimæ intentionis, amoris conſtantiſſimi. Obedit mox ſponſa, & quam potuit gratiſſimam, dulciſſimamque vocem petenti ſponſo reddit.

Verſ. 14. Fuge dilecte mi, non me deſerendo (qui mea via es, & vita) ſed dona tua extraordinaria mihi ſubtrahendo, & ad alios deferendo me digniores. *Aſſimilare capreæ, &c.* vt ſcilicet, alij, quorum montana eſt virtus ſi cum mea exigua comparetur, quorum ſanctitatis fragrantia & amœnitas celſiorem, & iucundiorem tibi præparant habitaculum, in te vnico bono ſuo conquieſcant. De quorum felicitate vehementer exulto. Fuge Dilecte mi tam ſordidam, tam indignam creaturam, recede à me, quia tantos fauores nec promereor, nec capio. Huc refero vocem illam ſponſæ Dei chariſſimæ mei D. Franciſci Xauerij tot onerati cœleſtibus fauoribus, 4.

Extrema ſponſa vota.

Franciſcus Xauerius non poterat tot fauorum cœleſtium pondus ſuſtinere.

bus, & deliciis, & inclamitantis *ſatis eſt, Domine, ſatis eſt.* Nec enim poſſunt tot tantáque ſuperna gaudia ſuſtinere.]

Hæc pro modulo de dramate Salomonis excogitare licuit. Non me later, Doctores plures cuncta hæc de Salomonis amoribus cum Pharaonis filia expoſuiſſe. At vt Chriſti & Eccleſiæ ſpiritualibus nuptiis accommodarem primario quidem ſenſu fauent mihi cuncti fere antiqui Patres, Ambroſius, Auguſtinus, Origenes Pſellus, Theodoretus & alij. Ex modernis verò ſequutus ſum P. Menochium, Gordonum, Tyrinum, & venerabilem Magiſtrum meum P. Ludouicum de la Puente, cuius eximia ſanctitati totus applaudet Orbis Chriſticola.

LIBER

LIBER QVARTVS
COMMENTARII
LITERALES, ET MORALES.
AD SAPIENTIAM.

PROLVSIO.

Omnimodam Dominæ meæ (cuius ope Libri Sapientiæ expoſitionem aggredior) puritatem *primo* in *capite* inuenio, *Sapientia non intrat in animam maleuolam, ne habitat in corpore ſubdito peccatis.* Quæ verba Richardus Laurentinus ſic Deiparæ accommodat *lib. 2. de Laud. Virg. Credamus, quòd immaculata, ſine peccato vitam duxit in mundo, præſeruata à Sapientia Dei, quæ non intrat in animam maleuolam, & in corpore ſubdito vitijs.* Ipſam enim velut pupillam oculi ſemper ab omni nociuo Deus Trinitas conſeruauit. Semper quidem, ſeu à primo Conceptionis inſtanti, vſque ad vltimum vitæ. *Immaculata* enim ſuo fuit in origine, & ſine peccato actuali vitam in mundo duxit. *Vnde* (addit ille) Deus Trinitas *dicit de ea, Nocte & die ſeruo eam: indignatio non eſt mibi*, Iſai. 27. Noctem explico conceptionis inſtans, quo homines progignuntur in tenebris. *Diem* verò reliquum vitæ curſum. Et quidem Deo fuiſſet *indignatio*, ſi Mariam, vel vnico inſtanti permiſiſſet inimicam eius, & Diaboli amicam extitiſſe.

Deipara ſine originali labe concepta prædicatur.

CAPVT PRIMVM.

Reges omnes, ac Magiſtratus ad diſcendam Sapientiam ex legis obſeruatione Sapiens inuitat. Nihil enim Deus magis abominatur, quàm cor ſimulatum, os mendax, & obmurmurans: & opera iniqua, quibus homines mortem ſibi accerſiere.

1. DILIGITE Iuſtitiam, qui iudicatis terram. Sentite de
Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum:
2. quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: ap-
paret autem eis, qui fidem habent in illum. 3. peruerſæ
enim cogitationes ſeparant à Deo: probata autem virtus
corripit inſipientes. 4. quoniam in maleuolam animam
non introibit Sapientia, nec habitabit in corpore ſubdito
peccatis. 5. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogi-
tationibus, quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. 6. Be-

nignus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, & non liberabit maledicum à labilsſuis: quo-
niam renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ
eius auditor. 7. Quoniam ſpiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc,
quod continet omnia, ſcientiam haber vocis. 8. Propter hoc qui loquitur ini-
qua, non poteſt latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. 9. In cogi-
tationibus enim impij interrogatio erit: ſermonum autem illius auditio ad Deum
veniet, ad correptionem iniquitatum illius. 10. Quoniam auris zeli audit omnia,
& tumultus murmurationum non abſcondetur. 11. Cuſtodite ergo vos à mur-
muratione, quæ nihil prodeſt, & à detractione parcite linguæ, quoniam ſermo obſ-
curus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam. 12. Nolite
zelare mortem in errore vitæ veſtræ, neque acquiraris perditionem in operibus
manuum veſtrarum. 13. Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in per-
ditione viuorum. 14. Creauit enim, vt eſſent omnia: & ſanabiles fecit natio-
nes orbis terrarum: & non eſt in illis medicamentum exterminij, nec infe-
rorum regnum in terra. 15. Iuſtitia enim perpetua eſt, & immortalis 16. Impij
autem manibus & verbis accerſierunt illam: & æſtimantes illam amicam, de-
fluxerunt, & ſponſiones poſuerunt ad illam: quoniam digni ſunt qui ſint ex parte
illius.

COMMENTARII.

1. *Reges & Magiſtratus ad ediſcendam Sapientiam inuitat iuſtitia obſeruatione.*

VERS. 1. 2. 3. 4. *Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram.* Iudices terræ, populorum Rectores feruenti amore iuſtitiam amplectimini. *Sentite de Domino in bonitate.* Hebraiſmus eſt pro Bene ſentite de Deo, eiuſque iuſtitia, miſericordia, cæteriſque diuinis perfectionibus. Ne inſaniatis cum Atheis, cum Epicureis non deliretis, quorum alteri Deum negant, alteri res humanas eum negligere ſomniant. * Monitum Iudicibus opportunum; nam qui iniuſtè iudicant, qui pauperem immeritum damnant, vt faueant diuiti, male de Deo ſentiunt, cum non memoria teneant ab eo ſe eſſe iudicandos, Atheorum ſunt, & Epicureorum ſectatores.] *Et in ſimplicitate cordis quærite illum*, ſiue corde Sincero ſtudete illius beneplacito adhærere. *Quoniam inuenitur ab ijs*, qui non tentant illum, ſeu qui diffidentes de eius potentia, ac bonitate, petunt earum declarationem, & oſteoſionem. *Apparet autem eis, qui fidem habent in illum.* Peruerſæ enim cogitationes diſcurſus (ſic Græcè) tortuoſi, perplexi, obliquè, verſuti circa ea, quæ ad Dei potentiam, vel bonitatem ſpectant, *ſeparant* homines à Deo. *Probata autem virtus corripit inſipientes.* Potentia Dei multis experimentis comprobata, oſtendit eſſe inſipientes eos, qui de illa male ſentiunt. Pro *corripit*, eſt in Græco *redarguit, conuincit.* *Quoniam in maleuolam animam* (ſeu *artificioſam*, Græcè) machinantem callidè malum, *non introibit Sapientia: nec habitabit in corpore ſubdito peccatis*, id eſt, in homine peccatis obnoxio, ſeu debitore propter peccata. Appoſitè dixit, *ſubdito peccatis.* Nam peccatum crudelis dominus miſero imperat peccatori, eumq; loco mancipij habet.] In Græco eſt, *Nec habitabit in homine debitore propter peccata* Ille dicitur debitor, qui ære eſt obſtrictus alieno. Dicitur autem pro peccato debitor, qui malo peccandi habitu contracto, à praua conſuetudine vt debitor ad multa quæ maximo ſunt incommodo trahitur. * Peccator enim omnium calamitatum, ac ærumnarum, quæ ei poſſunt euenire, debitor eſt. Vnde eius ingens miſeria innuitur. Quid enim miſerius, quàm debere?]

Iudices iniuſti malè de Deo ſentiunt Atheorum, & Epicureorũ imitatores.

Peccator crudelis domini, id eſt, peccati mancipium.

Omnium ærumnarum quæ ei poſſunt euenire, peccator eſt debitor.

Vers. 5. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ, ſeu ſpiritus Dei tradens, inſtar Magiſtri, diſciplinam, ſeu Sapientiæ inſtructionem, *effugiet fictum.* Græcè, *Id, quod fictum eſt*, ſeu ſimulatum, & doloſum in homine. Quaſi diceret: Qui ad gymnaſium Sapientiæ accedit, non ſimplici, ac vero, ſed ficto animo, tentandi potius, quàm diſcendi, vel proficiendi gratia, à Magiſtro Spiritu ſancto non inſtruetur. * In ſacta ſcientia non proficiet, qui ad gymnaſia aut ad volumina catholica ſincero animo non accedit.] *Et auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu*, ſeu à cogitationibus prudentia deſtitutis, quales ſunt prauæ, & doloſæ. *Et corripietur a ſuperueniente iniquitate.* Spiritus ſanctus confutabitur, refelletur, indignè tractabitur, ac proinde fugabitur ab illa doloſa fictionis iniquitate in animam hominis ſuperuenientе. Loquitur more humano, ſicut & Paulus Epheſ. 4. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum.*

2. *Vberrimus ſermo contra detractores acerrimus.*

In ſacra ſcientia non proficiet, qui ad gymnaſia, aut libros ſincero animo non accedit.

Vers. 6. Benignus eſt enim ſpiritus Sapientiæ, & non liberabit maledicum à labijs ſuis. Quia benignus eſt ſpiritus, ideo non ſinet, maledicos, & detractores impunitos eſſe à pœna, quam labiis ſuis peccando, meritus eſt. Benignitas enim Dei non fert eos, qui aliis maledicunt, ac detrahunt. * Tam inuiſa Deo detractionis culpa, vt qui infinitè eſt benignus & miſericors erga peccatores, quodammodo ad huius criminis veniam non flectatur.] *Quoniam renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus.* qui falli nequit, cum nihil illum lateat, & abſcondita quæque videat. *Et linguæ eius auditor*, ſeu ſermonis. Homines audiunt ſermonem murmuratoris, ſed non callent, quoniam procedat ex affectu. Deus autem & audit verba, & videt cordis intentionem, an ex leuitate loquatur, an ex deprauata animi voluntate. * Vnde homo ex verbis, quæ audit ſpecie prauis, haud poteſt certò loquentis animum iudicare.]

Tam graue eſt detractionis crimen, vt ipſa Dei benignitas ad eius veniam quodammodò non flectatur.

Homo ex verbis, quæ audit, non poteſt certò loquẽtis animum indicare.

Vers. 7. Quoniam ſpiritus Domini repleuit

orbem

orbem terrarum, Spiritus ſanctus, qui per ſuam eſſentiam, præſentiam & potentiam diuinam ambit, & conſeruat omnes creaturas, *ſcientiam habet vocis*, Cuiuſcumque vocis murmurantis etſi tenuiſſimæ notitiam habet, quia etiam illa intra ambitum & complexum Spiritus ſancti continetur. * Innuitur, Deum ſemper immenſum, & vbique nunquam non commorantem, ſpecialiter aſſiſtere in locu, vbi proximo quis detrahit, vt ſpeciali vindictæ det operam.]

Specialiter Deus aſſiſtit, vbi quis detrahit proximo, vt cum ſpeciali afficiat ſupplicio.

Verſ. 8. *Propter hoc qui loquitur iniqua, &c.* Græcè, Vindicta redarguens, & impunitum peccatum non permitteos. Itaque *Iudicium* hic eſt caſus nominatiui, & *corripiens* illius eſt epithetum.

Verſ 9. *In cogitationibus enim impij interrogatio erit.* Cogitationes ipſæ impij (quantumuis verba, vocabuntur ad examen. Græcè, erit, aut fiet *inquiſitio* cogitationum: *ſermonum autem illius auditio ad Deum veniet*, id eſt, verba murmurantis, aut detrahentis audiet, *ad correptionem iniquitatum illius*, ſeu vt illius iniquitates corripiantur. * Si vnum eſt detractionis crimen, cur non dixit. *Ad correptionem iniquitatis illius*, ſed *ad correptionem iniquitatum*? Certè quia murmurationis, vel detractionis crimen plerumque alia crimina comitantur, periuria, mendacia &c.]

Detractionis crimen alia frequentes crimina comitantur.

Verſ. 10. *Quoniam auris zeli audit omnia*, ſeu auris zelantis iuſtitiam: *& tumultus murmurationum non abſcondetur*. Græcè, *ſonus* ſibilus, murmur detractionis. Aptiſſimè detractio vocitatur *Tumultus*. Quantumuis enim voce ſubmiſſa proferatur, & vix ſibilus tenuis elicitur, quaſi tumultuantium vociferatio prodit in publicum, & ad notitiam illius, de quo fit, peruenit]

Quantumuis ſit ſecreta, & fiat demiſſa voce, detractio, inſtar tumultus, ab eo, de quo fit, auditur.

Verſ. 11. *Cuſtodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt*, imo, quæ nimium eſt noxia. Eſt mioſis, minus enim dicitur, quàm ſignificatur. *Et à detractione parcite linguæ, quoniam ſermo obſcurus in vacuum non ibit*, non euadet diuinam vltionem licet in abſcondito fiat, & ad aures illius, de qua agitur, non perueniat. *Os autem, quod mentitur, occidit animam*, per peccatum mortale. * Quare os murmurantis, vel detrahentis mendax vocitatur? Quia plerumque detractores circa proximi famam mentiuntur grauia ei crimina falſo adſcribentes. Vnde *detractor & mendax*, idem prorſus aſſolet eſſe.]

Plerumque detractores circa proximi famam mentiuntur. Vnde *detractor & mendax* idem ſolet eſſe.

Verſ. 12. *Nolite celare mortem in errore vitæ veſtræ.* Nolite affectare cupidè vobis mortem per errorem huiuſmodi, id eſt, ſic mentiri, vel aliquid agere iniurium Deo vel proximo veſtro quia ſic acceſſitis vobis mortem peccando in Deum, illumque ad punitionem prouocando. *Neque acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum*, ſeu in laboribus veſtris. Merces, quam laborando murmurator, omniſque peccator acquirit, perditio æterna eſt. Quàm miſerum propter infernum laborare!]

Merces laboris peccati eſt æterna perditio.

3\.

Verſ. 13. 14. 15. *Quoniam Deus mortem non fecit*, intendit enim vitam omnium perpetuam & felicem: nec niſi coactus peccatis hominum, permiſit, mortem in mundum irruere. Vnde *nec lætatur in perditione in perditione viuorum. Creauit enim, vt eſſent omnia*, non vt interirent, ſed vt eſſent, & in ſuo eſſe conſtanter permanerent. *Et ſanabiles fecit nationes orbis terrarum.* Græcè, *Salutares*, ſeu ſalubres fecit *generationes*, id eſt, primordia mundi, ſeu res genitas, vel natas in mundo. Quaſi diceret: Res omnes vt primò natæ ſunt, vel productæ in mundo, ſalutiferæ, & ſalubres fuêre, tales enim Deus creauit. *Et non eſt illis medicamentum extermini*, Græcè, *venenum perditionis*. Nam in ſtatu innocentiæ homini venenata gramina, aut animalia non nocuiſſent. Mors ergo, & quidquid eſt mortiferum in actu ſecundo ſolius hominis vitio, fuit in orbem inuectum. *Nec inferorum Regnum in terra.* Græcè, *Nec Orci regia* fuit *ſuper terram*. Deus cauſa non fuit, quod infernus, ſeu dæmones haberent tam amplam poteſtatem in terra: ſed id fecit hominum peccatum, qui ſuis ſceleribus eos ex Orco, propria illorum arce ad ſe euocarunt. Nam ex quo Adam præuaricatus eſt, Orci incolæ ſuam regiam in terra ſtatuerunt, & homines ſuæ ſubiecere poteſtati, à qua aliquin erant immunes. *Iuſtitia enim perpetua eſt, & immortalis.* Id eſt, ſi homo iuſtitiam originalem conſeruaſſet, immortalis fuiſſet.

Mortem ob peccata hominum in mundum inuectam eſſe Sapiens oſtendit.

Verſ. 16. *Impij autem manibus, & verbis acceſſierunt illam*, id eſt, mortem omni conatu ad ſe homines allicere geſtiere. *Et exiſtimantes illam amicam*, de qua nihil incommodi timere potuiſſent, *defluxerunt*. Græcè, *contabuerunt*, mortem quæ ſiere, eamque miſeri inuenerunt. Et ſponſiones fecerunt ad illam, Græcè, *pactum*, fœdus cum illa conſtituerunt. *Quoniam digni ſunt* morte, *qui ſint ex parte illius*, id eſt, digni ſunt eſſe partis illius, digni ſunt morte. * Dixit Iſaias *cap.* 28. *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum.* Quàm dignus morte, & damnatione æterna dignus eſt, qui delinquens cum morte, & cum inferno tyranno paciſcitur!]

Dignus morte, & damnatione, qui cum morte, cum inferno delinquens paciſcitur.

CAPVT II.

Excludit Sapiens à ſua diſciplina eos, qui opinantur omnia cum morte finiri, vnde ſoli indulgent voluptati, non cogitantes, Deum homines ad vitam immortalem condidiſſe.

DIXERVNT enim cogitantes apud ſe non rectè: Exiguum, & cum tædio
eſt tempus vitæ noſtræ, & non eſt refrigerium in fine hominis; & non
eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis: 2. quia ex nihilo nati ſumus, &
poſt hoc erimus tanquam non fuerimus: quoniam fumus flatus eſt in
naribus noſtris: & ſermo ſcintilla ad commouendum cor noſtrum:
3. qua extincta, cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis
aër, & tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſoluetur,
quæ fugata eſt: à radiis ſolis, & à calore illius aggrauata: 4. & nomen noſtrum
obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum.
5. Vmbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reuerſio finis noſtri: quo-
niam conſignata eſt, & nemo reuertitur. 6. Venite ergo, & fruamur bonis quæ
ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. 7. Vino pretioſo & vn-
guentis nos impleamus: & non prætereat nos flos temporis. 8. Coronemus nos
roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria no-
ſtra. 9. Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: vbique relinquamus ſigna læti-
tiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors. 10. Opprimamus pauperem iu-
ſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. 11. Sit
autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ: quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur.
12. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt
operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata
diſciplinæ noſtræ. 13. Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe no-
minat. 14. Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum. 15. Gra-
uis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immu-
tatæ ſunt viæ eius. 16. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe à
viis noſtris tanquam ab immunditiis, & præfert nouiſſima iuſtorum, & gloria-
tur patrem ſe habere Deum. 17. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſint, & ten-
temus quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt nouiſſima illius. 18. Si enim
eſt verus filius Dei, ſuſcipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum.
19. Contumelia & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius,
& probemus patientiam illius. 20. Morte turpiſſima condemnemus eum: erit enim
ei reſpectus ex ſermonibus illius. 21. Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcauit
enim illos malitia eorum. 22. Et neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem
ſperauerunt iuſtitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum. 23. Quo-
niam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ
fecit illum. 24. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum: 25. imi-
tantur autem illum qui ſunt ex parte illius.

COMMENTARII.

1\. *Excludit Sapiens à ſua diſciplina eos, qui opinantur, omnia cũ morte finiri.* VERS. 1.2.3.4.5. *Dixerunt enim* impij malè de animæ immortalitate ſentientes, *apud ſe non rectè. Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ*, breue & moleſtum vide ſpatium: breue quidem, ad viuendum, inſtans: ſæculum longa admodum ad ærumnas ſuſtinendas. *Et non eſt refrigerium in fine hominis.* Græcè ἴασις, ſeu *curatio, medela.* Nullum medicamentum inuenitur, quo mors imminens auerti poſſit. Vulgare vndè carmen:

Contra vim mortis non eſt medicamen in hortis.

Et non eſt, qui agnitus ſit reuerſus ab inferis. Vt ſignificet eorum errorem, qui animam mortalem eſſe putant. Sapiens indicat, vndenam ille error ortum habuerit, nempe, quia nullum cognouerunt, qui poſt mortem ad terram redierit fidelis ſuæ immortalitatis teſtis. *Quia ex nihilo nati ſumus*, vltrò *temerè* (ex Græco) *fortuito* caſu, ſine Dei prouidentia: *& poſt hoc erimus tanquam non fuerimus, quoniam fumus flatus eſt in naribus noſtris.* Fumus eſt, aut fumo ſimilis reſpira

reſpiratio noſtra quæ ſimul fit, & ſimul deficit. Quaſi dicat, vt flatus è naribus exit, & vaneſcit in auras: ſic anima, cum corpus deficit, in nihilum ſoluitur. *Et ſermo ſcintilla, ad commouendum cor noſtrum.* Et eſt vita noſtra *ſermo*, ſeu res (ſumitur enim ſermo pro re in ſacris) quædam ſcintillæ ſimilis ad corpus animandum, & motum vitalem ei tribuendum. *Qua ſcintilla extincta, cinis erit corpus noſtrum, &c.* Cum ſcilicet, rore facta nubes vi caloris, ſicque à circumſtante frigore magis penetrata clareſcit, reditque in ſuam aqueam naturam, & decidit. *Et nomen noſtrum obliuionem accipiet per tempus*, ſeu longitudo temporis nominis noſtri obliuionem inducet, *& nemo memoriam habebit operum noſtrorum, &c.* Tempus vitæ noſtræ tranſit velut vmbra, quæ nullum ſui veſtigium poſt ſe relinquit. Neque finis noſter retrogreditur, ſed fixus manet, & immutabilis. *Quoniam conſignata eſt, & nemo reuertitur.* Græcè, Finis noſter eſt quaſi impreſſo ſigillo *conſignatus*, ſeu reuerſio eſt conſignata quaſi ſigillo, vnde reuertendi nulli locus datur. Quænam igitur huiuſce erroris concluſio, vel conſequentia ſtulti antecedentis?

Horum impiorum concluſio eſt, ſe voluptatibus tradere.

2. *Verſ 6. Venite ergò, & fruamur bonis, quæ ſunt.* Præſentibus, & exiſtentibus bonis fruamur, diuitiis, deliciis, voluptatibus. *Et vtamur creatura*, ſeu rebus creatis, *tanquam in iuuentute celeriter.* more iuuenum, vel dum iuuenta potimur, *ſtudioſe* quidem, *alacriter*, vt eſt in Græco loco particulæ: *Celeriter.* * Si animus immortalis non eſſet, haud erat ſtulta hæc conſequentia. Atqui illo errore non obcæcamur, ſed credimus animam eſſe immortalem, eique præparatam eſſe æternam felicitatem, vel interminabile ſupplicium, debemus ſic concludere: Ergò delicias, voluptates fugiamus, & rectis incumbamus operibus.] * Profectò cum video tot peccatis homines irretitos, & tam cæco impetu ad voluptates properare, timeo, ne de animæ immortalitate male ſentiant: ſiquidem ſunt prauæ illius doctrinæ ſectatores.] Preme particulam, *Celeriter.* Vita enim tam breuis eſt, vt vel ad delinquendum, vel ad bene operandum neceſſarium ſit quàm celeriter ſe gerere. Huiuſmodi igitur celeritatem ad peccandum ſtultis relinque, de immortalitate animæ prauè opinantes: & qui ſcis, immortalem eſſe animum, feſtinanter ad iuſtitiam ſectandam accurre.]

Qui ſcimus animam immortalē eſſe, cōcludimur, debere recta ſectari opera.

Qui cæco impetu quærit voluptates, dat indicium, ſe de animi immortalitate malè ſentire.

Vita tam breuis eſt, vt neceſſarium ſit celeriter opera iuſtitiæ præſtare.

Verſ. 7. 8. Vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus, perfundamus nos odoratis vnguentis, largiter pretioſum vinum hauriamus: *Et non prætereat nos flos temporis.* Græcè *Flos aeris*, tempus ſcilicet, ſerenum, quale eſt vernum floribus ſtipatum. *Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.* Nullum pratum expers ſit *petulantiæ, & inſolentiæ* noſtræ, ſic enim ex Græco. Et quidem in iuuenibus luxuria inſolens ſolet eſſe: nullam videt fœminam, quam non cupiat habere, inſolenter ad omnes inhiat deturpandas.]

Inſolens iuuenum luxuria.

Horum luxuria contra iuſtum crudelis inſurgit.

3. *Verſ. 9. Nemo noſtrum exors ſit luxuria noſtra, &c.* Quia tantum voluptatis habebimus, quantum in hac vita captare nouerimus: nulla enim poſt mortem voluptas ſupereſt.

Verſ. 10. Opprimamus pauperem iuſtum, &c. Contra pauperes, contra viduas, contra ſenes, quibus naturali iure compaſſio, miſeratio, reuerentia debetur pugnaces inſurgamus. * Si totus impiorum horumce affectus ad luxuriem inhiat, quare crudelitatis propoſitum exerunt? Certè quia nunquam non vitium luxuriæ cum crudelitatis crimine colligatur.]

Vitium luxuriæ admodum crudele.

Verſ. 11. Sit autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ. Pro iuſto ducamus, quidquid agere poſſumus. *Quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur.* Qui pauperes ſunt, aut alioquin viribus, ac potentia deſtituti, ſibi, & aliis inutiles exiſtunt. * O tempora, quando inutiles Reipublicæ iudicantur, qui ciuibus multiplicato exactionum arbitrio exitiali quidem non nocent.]

Inutilis Reipublicæ iudicatur, qui multiplicato exactionis arbitrio, ciuibus non nocet.

Verſ. 12. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis. Græcè, *Inſidiemur iuſto*, quia incommodus nobis eſt. Sic Græcè. Quia *intractabilis*, ſeu quia adduci non poteſt, vt ad ea, quæ volumus patrare, condeſcendat, & conniueat. * Magna iuſti laus eſt, impiis eſſe intractabilem, ne prauo eorum conſortio alliciatur, vt iuſtitiam deſerat.] *Et contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ*, celebrat, diuulgat, quæ nos contra legem delinquimus. * An verbis eam agit diuulgationem? Minimè: nec enim deceret iuſtum vel impiorum peccata euulgare, eoſque diffamare. Sed quidem eos vitæ infamat exemplo. Vita enim vnius pura omnium peccatorum taxat impuritatem.]

Magna iuſti laus, impiis eſſe intractabiles.

Iuſti immaculata vita arguit impiorum iniquitatem.

Verſ. 13. Promittit, ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat, Iactat, ſe veram Dei, diuinarumque rerum habere cognitionem, & ſe (per gratiam) filium Dei eſſe affirmat, nos autem hoſtes, & aduerſarios Dei. Hæc, & ſequentia non à ſolis Iudæis in ſolum Chriſtum, vt aliqui putarunt, ſed à quibuſuis impiis in quoſuis iuſtos promiſcuè iactantur.

Verſ. 14. Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum, ſeu in redargutionem. Redarguit, & traducit nos, cogitationes, & conſilia noſtra cognoſcit, doctrinam, ac mores noſtros damnat.

Verſ. 15. Grauis eſt nobis etiam ad videndum. Nec conſpectum quidem illius ferre poſſumus ſine moleſtia. *Quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius*, id eſt, multo aliæ ſunt. Hiſpanè, *Son muy differentes.* Poſſunt enim iuſti, qui vias rectas virtutis terunt, quæ Dei viæ ſunt, dictitare: *ſicut exaltantur cœli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris.* Iſa. 55.

Verſ. 16. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, ſeu tanquam res falſa, adulterina, fucata. Græcè *Res, cui ſcoria admixta*, quale numiſma ſubæratum, & adulterinum. *Et abſtinet ſe à viis noſtris tanquam ab immunditiis; & præfert nouiſſima iuſtorum*, id eſt, beata eſſe extrema iuſtorum affirmat. *Et gloriatur Patrem ſe habere Deum.* Quid autem habet iuſtus, de quo iuſtiùs poſſit gloriari?

Verſ. 17. 18. Videamus ergò, ſi ſermones eius veri ſint, ſi ſcilicet ſit Dei filius, *& tentemus, quæ ventura ſint illi*, videamus, quo tandem res eius euadant, *& ſciemus, quæ erunt nouiſſima illius.* Hiſpanè exponam. *Veremos, en que viene a parar ſu jattancia: ſum Dei filius. Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet eum, & liberabit eum de manibus*

contra

contrariorum pater Deus. *Suſcipiet* inquam eum, ſeu ei ſuccurret. In Scriptura verbum *Suſcipio*, idem eſt, ac *Protego*, *Defendo*. * Stulta excogitatio. Aſſolet enim Deus plerumque permittere vt ſui filij ab impiis crucientur, ærumnis & incommodis afficiantur, vt Filio vnigenito aſſimilentur.]

Deus permittit ſuos filios ærumnis agitari, vt Christo aſſimilentur.

Verſ. 19. *Contumelia, & tormento interrogemus eum*, exploremus, probemus, *vt ſciamus reuerentiam eius*, Græcè, manſuetudinem, æquitatem, tranquillitatem, quia etiam læſus, de vindicta non agit. * Profectò nihil efficacius ad dignoſcendum, an quis ſit Dei filius, ſeu ſanctus exiſtat, quàm iniuria ſi affectus ſit vindictæ non det operam. } *Et probemus potentiam illius.* An poſſit laceſſitus, & iniuriis affectus eas patienter tolerare? * Hominis virtus potentiſſima eſt patientia in iniuria.}

Si quis affectus iniuria vindictæ nō ſtudet, ſe Dei filium eſſe firmat.

Virtus potentiſſima eſt patientia in iniuriis.

Verſ. 20. *Morte turpiſſima condemnemus eum*, ſeu infami mortis genere. *Erit enim ei reſpectus ex ſermonibus illius.* Græce *Erit viſitatio eius.* Id eſt, prout prædixit, viſitabitur, reſpicietur, & iuuabitur à Deo. Ironia eſt, quo eodem Iudæi Christo Domino inſultarunt, *Math.* 27.

Verſ. 21. *Hæc cogitauerunt, & errauerunt* impij illi: *excæcauit enim illos malitia eorum.* * Peccata enim cum tenebræ ſint, corda impiorum ſemper excæcant.]

Peccatum cæcitas mētis.

Verſ. 22. *Et neſcierunt Sacramenta Dei*, myſteria ſcilicet, ſeu arcana iudicia. *Neque mercedem ſperauerunt iuſtitiæ*, qui animæ immortalitatem abnegabant, *Nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum*, ſeu animas iuſtas præmio eſſe donandas.

Verſ. 23. *Quoniam Deus creauit hominem, &c.* Deus creauit hominem *in incorruptione*) ſic Græcè) ſeu vt eſſet incorruptilis, & immortalis.

Verſ. 24. 25. *Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Quia Diabolus hominis felicitati inuidens. Eum induxit ad peccandum, ex peccato autem ſecuta mors eſt. *Imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.* Ex Græco *Mortem experiuntur*, quam diabolus inuexit, hi, qui ſunt partis illius, nempe diaboli, ſeu qui illius tentationibus acquieſcunt, & illum ducem ſequuntur. Contrarium iuſtis accidit, de quibus *cap. ſequentis* initio dicitur. *Iuſtorum anima, &c.*

CAPVT III.

Sapiens explicat iuſtorum felicitatem, in quos fruſtra inſanit impiorum ſæuitia: & temporariam, ac æternam impiorum infelicitatem. Celebrat caſtitatem, luxuriem improperat.

1. IVSTORVM autem animæ in manu Dei ſunt, & non tanget
illos tormentum mortis. 2. Viſi ſunt oculis inſipientium
mori: & æſtimata eſt afflictio exitus illorum; 3. & quod à
nobis eſt iter, exterminium: illi autem ſunt in pace. 4. Et ſi
coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt. 5. In paucis vexati, in multis benè diſ-
ponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos
ſe. 6. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam ac-
cepit illos, & in tempore erit reſpectus illorum. 7. Fulgebunt iuſti, & tanquam
ſcintillæ in arundineto diſcurrent. 8. Iudicabunt nationes, & dominabuntur
populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum. 9. Qui confidunt in illo, in-
telligent veritatem & fideles in dilectione acquieſcent illi: quoniam donum & pax
eſt electis eius. 10. Impij autem ſecundùm quæ cogitauerunt, correptionem habe-
bunt: qui neglexerunt iuſtum, & à Domino receſſerunt, 11. Sapientiam enim, &
diſciplinam qui abiicit, infelix eſt; & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, &
inutilia opera eorum. 12. Mulieres eorum inſenſatæ ſunt, & nequiſſimi filij eorum.
13. Maledicta creatura eorum, quoniam felix eſt ſterilis: & incoinquinata, quæ ne-
ſciuit thorum in delicto, habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum: 14. &
ſpado, qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cogitauit aduerſus
Deum nequiſſima: dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in templo Dei ac-
ceptiſſima, 15. Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus, & quæ non con-
cidat radix ſapientiæ. 16. Filij autem adulterorum in inconſummatione erunt, &
ab iniquo thoro ſemen exterminabitur. 17. Et ſi quidam longæ vitæ erunt, in
nihilum computabuntur, & ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum. 18. Et ſi
celeriùs defuncti fuerint, non habebunt ſpem, nec in die agnitionis allocutionem.
19. Nationis enim iniquæ diræ ſunt conſummationes.

COMMENTARII.

1\. *Iuſtorum felicitatem Sapiens expendit.*

VERS. 1. *Iuſtorum autem animæ in manu Dei ſunt*, vt eos à truculenta impiorum (de quibus *cap.* ſuperiori) ſæuitia protegat. *Et non tanget illos tormentum mortis*, ſeu *cruciatus* (Græcè) qui iuſtos ad mentem impiorum interimat ſcilicet, non corpore ſolo, ſed & anima, vti vulgò illi iactitabant. Mortem corporis ſæpe inferunt iuſtis, animæ mortem non poſſunt ſine iuſtorum voluntate inferre.

Mors animæ & nomine & re mors eſt horribilis.

* Porrò mors corporis hîc, nec nomen quodammodo mortis habet, ſi cum animæ morte & re & nomine comparetur.

Verſ. 2. 3. *Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & exiſtimata eſt afflictio exitus illorum* ex hac vita; id eſt, impij putarunt obitum iuſtorum verè mortem eſſe ærumnoſam, & miſeram: *Et quod à nobis eſt iter, exterminium.* Putarunt, iter, ſeu abitum illorum à nobis eſſe exterminium, ſeu exitium, credentes, illos penitus interire: *Illi autem ſunt in pace*: ſtulta illorum cogitatio, cum reuera mors iuſtis non ſit niſi exitus à vita ærumnis plena & mortali ad vitam immortalem & felicem.

Verſ. 4. 5. *Etſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt.* Licet fuére tormentis exitialibus excruciati, id quod inter cruciatus ſpectabant plenè & in perpetuum poſſidebunt. Vel ſpe immortalitatis feliciſſimæ roborabantur, vt patienter tormenta ſibi iucunda ſuſtinerent.

Præmij futuri ſpes dulces reddit præſentes ærumnas.

* Nam ſpes præmij futuri dulces reddit huius mortalitatis ærumnas.] In paucis vexati, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam.

Quidquid hîc patimur, parū aut nihil eſt prę̃mij comparatione.

* Quidquid enim hîc patimur, parum profectò, aut nihil eſt, ſi cum cœleſti gloria componatur.] *In multis* enim *benè diſponentur*, multis bonis cumulabuntur paucarum ærumnarũ in præmium. *Quoniam Deus tentauit eos, probauit, & inuenit eos dignos ſe* In tribulationum, & tormentorum igne expertus eſt eos aurum pretioſiſſimum eſſe Regia cœleſt. dignum.

Verſ. 6. *Tanquam aurum in fornace probauit illos* Gratum enim fuit Deo tormentorum ſacrificium, quod Martyres, & iuſti ab impiis vexati, ei obtulére, quaſi eſſet gratiſſimi odoris holocauſtum. *Et in tempore erit reſpectus illorum.* id eſt, ſuo tempore ratio illorum habebitur. Nam.

Verſ. 7. 8. *Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.* Græcè *In ſtipula*, quæ ſcilicet velociſſimè igne flagrat. *Iudicabunt nationes.* Math. 19. Sedebunt *iudicantes, duodecim Tribus Iſraël. Et dominabuntur populis*, eos ſcilicet iudicando. *Et regnabit Dominus illorum in perpetuum.* Vnde ipſi Domino conregnabunt.

Iuſti ita cum Deo identificantur, vt Deo regnante ſimul & ipſi regnent.

* Si de præmio iuſtorum agitur, videbatur aptius dicendum: *Et regnabunt in perpetuum*, & non. *Et regnabit Dominus illorum.* Certè iuſti omnes ita cum Deo in ſuperis identificantur, vt Domino regnante, ſimul & ipſi regnent.]

Verſ. 9. *Qui confidunt in illum, intelligent veritatem.* Qui Deo ſubnixi ſuas in eum ſpes collocant, veritatem ab eo edocentur: *Et fideles in dilectione, acquieſcent illi.* Et qui eum fideliter amant, illi firmiter adhæreſcent. *Quoniam donum, & pax eſt electis eius.* Græcè, *Pax & miſericordia*:

Pace hominem frui magnū Dei donum eſt, & egregiū miſericordiæ documentum.

* Aptè ait *Donum & pax, miſericordia & pax.* Donum enim ac miſericordia Dei per antonomaſiam profectò eſt pace potiri ſpirituali iuſtos. Imo & pace temporali homines frui donum egregium eſt, & magnæ miſericordiæ documentum.]

Verſ. 10. *Impij autem ſecundùm quæ cogitauerunt*, ſeu vt merentur eorum cogitata, *correptionem habebunt*, punientur.

2\. *Impiorum infelicitatē depingit.*

Qui neglexerunt iuſtum, & à Domino receſſerunt, negligentes ſectari iuſtitiam, quæ ad Deum ducit, contrariam terentes viam receſſerunt ab eo.

Verſ. 11. *Sapientiam enim & diſciplinam qui abiicit, infelix eſt, &c.* Qui Dei legem contemnit, inſtar infelicis, nihil vtiliter operatur.

Plus in hac vita patiuntur impij quā iuſti.

* Preme illud: *Et labores ſine fructu.* Quei ſnam impij voluptatibus addicti, agitantur laboribus, ſi nullum pratum eſt quo luxuria eorum non pertranſeat? Certè dum vitiis ſtudent, grauioribus, ac iuſti, incommodis afficiuntur; quia vitiorum iter pungentibus ſemper ſpinis abundat.] Nonnullas eorum ærumnas exponam.

Verſ. 12. 13. 14. 15. *Mulieres eorum inſenſatæ ſunt.* Eorum mulieres erunt inſipientes, fatuæ, adulteræ.

Grauiſſimum mariti flagellum, vxorē fatuam ſuſtinere.

Certè vxorem fatuam ſuſtinere, grauiſſimum marito flagellum eſt.] *Et nequiſſimi filij eorum.* Quantumuis parens impius ſit, de filij dolet impietate.

Filius quaſi hæreditario iure parentis impietatem ſectatur.

* Profectò in ſupplicium accidit parenti impio, eius filium velut hæreditario iure iniuſtitiam & iniquitatem ſectari.] *Maledicta creatura eorum*, generatio, progenies, & quidquid ex creatis poſſident: *Quoniam felix eſt ſterilis, &c.* Præſtat eſſe ſterilem, labe tamen peccati non coinquinatam, quàm filios ex adulterio habere. Vndè feliciter agit ſterilis, qui fidem marito datam non fefellit nec thorum eius violauit. *Habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum*, Græcè, *In viſitatione animarum*, cum ſcilicet ſingulorum merita viſitabuntur.

Se vxor ſanctam oſtendit, dum videt maritum luxuriari, & tamen caſta eſt.

* *Animarum*, inquam, *ſanctarum.* Fœmina enim impio viro nupta, quæ fidem ei ſeruat, ſe ſanctam omninò profitetur. Nam videre vxorem, ſuum maritum alienas ſectari voluptates, aſſolet eam ad vindictam, illicitos amores admittendo, vel etiam procurando.] *Et ſpado, qui non operatus per manus ſuas iniquitatem &c.* Eunuchus, qui nec opere, nec cogitatu vel deſiderio ſeſe huiuſmodi ſordibus inquinauit, maximè ſi ſeſe ſpontè caſtrarit propter Regnum cœlorum voto, vel firmo perpetuæ continentiæ propoſito: magnum præmium accipiet. *Dabitur enim illi fidei donum electum, &c.* Recipiet inſigne fidei præmium. Sed quodnam hoc erit? Munus & portio inter ſacros Miniſtros optima, iucundiſſima, ipſiſque admodum grata. Alludit ad *Deut.* 23. vbi ſpadones ab Eccleſia Dei arcentur. Quaſi diceret, Etſi naturales, ſeu corporales ſpadones ab Eccleſia excludantur: tamen ſpirituales illi vel metaphorici ſpadones ab ea non excludentur, quin potius primum in ea, ac præcipuum locum tenebunt, ad nobiliſſima illius munia adhibebuntur, & fructibus eius optimis perfruentur. * *Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus, & quæ non concidat radix Sapientiæ.* Fructibus inquam glorioſiſſimis potientur, nempe radice Sapientiæ, id eſt, Sapientia cœleſti firmiter in eis radicata, & infixa. Quæ

non concidat, nec vnquam deperęat, aut emarceſcat. * Caſtis enim liberaliſſimè communicatur orationis, ac meditationis gratia, & reliqua Sapientiæ cœleſtis fercula, quibus longè ſuauius deliciantur, quàm coniugati omnibus coniugij ſui bonis.]

Caſtis liberaliſſimè gratia orationis, ac contemplationis communicatur.

3. *Illegitimi filij ærumnas ſentient.*

Verſ.16. Filij autem adulterorum in conſummatione erunt, ſeu erunt imperfecti, & immaturi, quia ante tempus & antequam fructum vllum edant, peribunt. *Et ab iniquo thoro ſemen exterminabitur*, id eſt, filij ab iniquo thoro profecti, & geniti exterminabuntur. * Vel aptius fortaſsè, coniugi adultero legitima proles denegabitur. Cum ergo conquereris, quod diuitiis legitimum hæredem non habeas, qui alienis voluptatibus captandis ſtudes?]

Adultero coniugi legitima proles aſſolet a Deo denegari.

Verſ.17. Etſi quidem longa vita erunt, &c. Quod ſi contingat aliquando è viuis adulterij filios non exterminari, ſed longam vitam ducere, nihili ab omnibus fient. & vel in ſenecta, quam omnes aſſolent venerari, ab omnibus deſpicientur. * Certè in ſupplicium filiis adulterinis longa vita datur. Satius enim eſt mori, quàm vitam infamem cunctis odioſam ducere. Huiuſmodi autem ſupplicio non filio, ſed parenti adultero præparatur.]

Filiis ſpuriis diu viuentibus, diuturna vita ſupplicium eſt parenti adultero.

Verſ.18. 19. Etſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, ſcilicet apud Deum, cum ſint ſceleſti. * Vndenam colligit Sapiens ſceleſtos eos fore, ſi ſcelus filij non eſt, à patre vel matre adultera prodire? Certè quia plerumque eiuſmodi filij ſceleſto parenti ſolet aſſimilari.] *Nec in die agnitionis allocutionem.* Græce, *Nec in die diſcretionis vel iudicij* habebit *conſolationem*, ſciens enim, ſe ex illegitimo thoro eſſe natum, maxima, ſi verè ad diſcretionis & iudicij, ſeu prudentiæ diem peruenit, triſtitia afficietur. * Stultus enim erit filius illegitimus, ſi de huiuſmodi non doleat ærumna.] *Nationis enim iniquæ diræ ſunt conſummationes.* Græcè, *generationis*. Id eſt, Iniquæ huiuſmodi generationes habent exitus infelices.

Filius ex adulterio ſolet parenti ſceleſto aſſimilari.

Stultus eſt filius illegitimus, qui de huiuſmodi ærumna non doleat.

CAPVT IV.

Confert Sapiens iuſtos cælibes cum adultera prole. Illos proſperè ſemper agere, hos infeliciter: tandem illos præmio potiri, hos ſupplicio æterno affici concludit.

1. QVAM pulchra eſt caſta generatio cum charitate: immortalis
eſt enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota eſt, &
apud homines. 2. Cùm præſens eſt, imitantur illam: & deſi-
derant eam cùm ſe eduxerit, & in perpetuum coronata trium-
phat incoinquinatorum certaminum præmium vincent. 3.
Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis, &
ſpuria vitulamina non dabunt radices altas, nec ſtabile
firmamentum collocabunt 4. Et ſi in ramis in tempore germinauerint, infir-
miter poſita, à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabun-
tur. 5. Confringentur enim rami inconſummati, & fructus illorum inutiles, &
acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. 6. Ex iniquis enim ſomnis filij qui
naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes in interrogatione ſua. 7. Iu-
ſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 8. Senectus enim
venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata: cani au-
tem ſunt ſenſus hominis. 9. & ætas ſenectutis vita immaculata. 10. Placens
Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt. 11. raptus eſt
ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.
12. Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ
tranſuertit ſenſum ſine malitia. 13. Conſummatus in breui expleuit tempora
multa: 14. placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere
illum de medio iniquitatum. Populi autem videntes, & non intelligentes,
nec ponentes in præcordiis talia: 15. quoniam gratia Dei, & miſericordia
eſt in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius. 16. Condemnat autem iuſtus
mortuus viuos impios, & iuuentus celeriùs conſummata, longam vitam in-
iuſti. 17. Videbunt enim finem ſapientis, & non intelligent quid cogitauerit de
illo Deus, & quare munierit illum Dominus. 18. Videbunt & contemnent
eum: illos autem Dominus irridebit. 19. & erunt poſt hæc decidentes ſine ho-
nore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam diſrumpet illos
inflatos ſine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vſque ad ſupre-
mum deſolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum peribit. 20. Venient
in cogitatione peccatorum ſuorum timidi, & traducent illos ex aduerſo iniquitates
ipſorum.

COMMENTARII.

1\. *Calibes iuſti à Sapientia laudantur.*

VERS. 1. *O quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate.* Præclarius eſt ad elegantiam decoris, & firmius ad nominis immortalitatem à filiorum procreatione, licita licet, abſtinere ob virtutis ſtudium, quàm illos ſuſcipere. Fit comparatio cum præcedentibus, vbi de filiis adulterorum ſermo præceſſit. Græcè, *Melior eſt carentia filiorum cum virtute.* * Vndè coniuges, qui virtuti ſtudent, colligent, ſe minimè ſterilitate laborare, qui quotidiè virtutis immortales fœtus enituntur.] *Immortalis enim eſt memoria illius, &c.* Nam ſi coniuges filios habere expetunt, ſuam vt memoriam æternam faciant qui virtutis actus egregios proferunt, apud Deum, in quem non cadit obliuio immortalem, & apud homines diuturnam admodum nanciſcuntur. * Teſtor eos, qui aliquod pium opus, v. gr. Xenedochium, Monaſterium, &c. ſuis opibus excitant, quorum memoria quotidie refloreſcit, dum mundi proceres opibus & filiis redundantes immatura obruit obliuio.]

Steriles ne dixeris eos, qui virtuti ſtudent.

Æterna eſt memoria eorum qui Xenedochium ſuis opibus ædificant.

Verſ. 2. Cum præſens eſt, imitantur illam. Sic apud homines nota eſt caſta generatio, vt præſentem mirentur, & aliqui conentur imitari. *Et deſiderant eam, cum ſe eduxerit*, ſeu cum abſens ſit, ſui relinquit deſiderium. *Et in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum præmium vincens.* Id eſt, æternum triumphat, percipiens de incontaminato certamine præmium vincens, ſeu victor.

2\. *Verſ. 3. Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis.* Multitudo filiorum, quos impij ſuſcipiunt, inutilis prorſus Reipublicæ erit. *Et ſpuria vitulamina non dabunt radices altas.* Græcè, Adulterinæ *plantationes* firmas non habent radices. Hiſpanè dixerim, *Hijos ſpurios ſe logran poco. Nec ſtabile firmamentum collocabunt.* * Vndè ſine radicis vi marceſcunt, dum viuunt: & ſine fundamine corruit illicò ædificatio.]

Impiorum deſcenſus vituperium.

Filij ſpurij breuis ſæpè vitæ.

Verſ. 4. Et ſi in ramis in tempore germinauerint, &c. Hi filij ad tempus, breue quidem, videntur germina proferre, ſed tamen cum radix infirmiter poſita, ſeu collocata eſt, ventorum agnatæ infelicitatis vi illicò corruunt. * Agnata enim eſt filiis ex peccato genitis infelicitas.]

Filiis ex peccato genitis agnata eſt infelicitas.

Verſ. 5. Confringentur enim rami inconſummati, ſeu rami huiuſce non radicatæ arboris facile confringentur, quia perfectionem & robur non habent. *Et fructus illorum*, ſi fortè aliqualem emittunt, *inutiles* planè, *& acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.* * Si aliquando vidiſti aliquem ex huiuſmodi filiis publico moneri addictum, ô quàm acerbos fructus eſſe fueris expertus! Attamen virtutis exercitamentum omnia non ſemel naturæ acerba dulcorauit.]

Viri ſpurij acerbitas in gubernatione, aut regimine.

Verſ. 6. Ex iniquis enim ſomnis filij qui naſcuntur, &c. Filij, qui ex iniquo concubitu, ſomno ſimili procedunt, teſtificantur parentum adulterium, ſi quis inquirat, vnde ſint orti.

3\. *Verſ. 7. 8. 9. Iuſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit in refrigerio*, ſiue in requie erit. *Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, nec annorum numero computata.* * Non enim ſenes venerabiles exponuntur ob annorum multiplicitatem, ſed virtutum ornamenta.] *Cani autem ſunt ſenſus hominis.* Qui Sapiens eſt & virtute fulgens ſatis ſenex, ac canus eſt. *Et ætas ſenectutis vita immaculata*, licet in adoleſcente, vel puerulo exiſtat.

Immaturam iuſtorum mors commendatur.

Senex non ſunt venerabiles propter canos, ſed ob virtutes.

Verſ. 10. 11. Placens Deo factus eſt dilectus. Placens (ex Græco) factus Deo, dilectus eſt: *& viuens inter peccatores, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.* Is, qui Deo placebat, dilectus eſt, & hoc beneficio ideo affectus, quod cum inter peccatores viueret, raptus, ſeu tranſlatus ab hoc ſæculo fuit; ne ex prauorum ſocietate infectus, malitia eius mutaret intelligentiam, vel ſenſum vel dolus eum ad voluptates mundi diſtraheret. * Mors equidem immatura ſæpe diuinæ dilectionis eſt documentum ſic. *Enoch olim placuit Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum.* Gen. 5.

Diuinæ dilectionis documentũ ſæpè eſt immatura mors.

Verſ. 12. Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona. Malitia & iniuſtitia ſpecie honeſti obiecta oculos mentis ſæpe perſtringit, vt quæ verè bona ſunt, non videant: & è contra bona putent, quæ verè ſunt mala. Græcè. *Faſcinum leue, vile, nullius pretij.* * Et quidem diuitiæ, voluptates, honores, & quæque mundi bona faſcinũ leue ſunt, ideò bona nihili æſtimanda.] *Et inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum ſine malitia.* Impetus concupiſcentiæ, quo agimur, & rotamur, eruit, effodit, immutat, & euertit animum malitiæ expertem. Cum autem concupiſcentiæ fræna laxantur, omnis innocentia corrumpitur colluuie vitiorum. * Preme verbum *Tranſuertit*, cuius loco eſt in Græco *Euertit ſenſum.* Alij addunt, *vt ſolent metalla cum effodiuntur.* Qui argenti viui venas effodiunt, vi metalli penetrantis illius & ſenſu & viribus conturbati recedunt. Vulgariter expendam, *Salen azogados de pies à cabeza.* Haud aliter qui voluptatibus (magno quidem labore) captandis incumbunt, mentis laborant conturbatione.]

Diuitiæ voluptates, & mundi alia quæque ſunt faſcinum leue, & nullius pretij bona.

Voluptates mentem conturbant.

Verſ. 13. 14. 15. Conſummatus in breui expleuit tempora multa. Non diu in hac vita commoratus, perfectionem virtutis adeptus eſt, illudque confecit ſpatium, quod alij longo tempore decurrunt. *Placita enim erat Deo anima illius, &c.* * Mirabile enim eſt, iuſtum diu inter peccatores degentem ſine malitia conſeruari. Ideò miramur tanta Iobum puritate nituiſſe, quam tot ſociorum Huſitarum impietas non peruerterit.] *Populi autem videntes, & non intelligentes, &c.* Vulgus verò, & impij aſpiciunt celerem talium è vita eductionem, & non intelligunt, nec mente callent, talia ex ſpeciali Dei miſericordia iuſtis euenire. *Quoniam gratia Dei, & miſericordia eſt in ſanctos eius.* Hoc eſt quod vulgus non percipit, nec Dei ſpecialem eſſe iuſtorum, ſeu prædeſtinatorum prouidentiam attendunt.

Mirabile eſt, quandiu iuſtũ inter prauos degentem, iuſtitiã conſeruare.

Verſ. 16. Condemnat autem iuſtus mortuus viuos impios. Quia iuſti nomen & gloria, & diuerſitas morum, & ſtudiorum fert quodammodo contra ipſos ſententiam. * Et videntur definire, viuentes impios longam vitam in ſcelerum recepiſſe ſupplicium. Quia multiplicatis longa vita ſceleribus pœna multiplicabitur.]

Impios aliquando in ſupplicium longam vitam ducit.

bitur.] *Et iuuentus celerius conſummata longam vitam iniuſti.* Et iuſtus breuem vitam ducens condemnat longam vitam iniqui. Quia breui tempore multum in virtute profecit, impius verò diuturno nihil.

Verſ. 17. Videbunt enim finem Sapientis, aſpicient ſtulti viri iuſti immaturam mortem. *Et non intelligent, quid cogitauerit de illo Deus,* ſeu quonam conſilio, quanam prouidentia Deus id geſſerit, ignorabunt, *& quare muniuerit illum Deus,* ſeu ſecurum illum fecerit, in locum tutum ducendo, non callebunt.

Verſ. 18. 19. Videbunt, & contemnent eum, non intelligentes diuinæ prouidentiæ conſilium, putabunt, infelicem eum fuiſſe, qui tam cito fuit extinctus. *Illos autem Dominus irridebit, &c.* Poſt diuturnam in deliciis abſumptam vitam deſpecti ab omnibus corpore & animo morientur ſocij eorum, qui æterno ſupplicio torquebuntur. * Hæc plerumque hic impiorum pœna, vt morte infami decedant è viuis.] *Quoniam*

Plerumque impies infami morte decedit.

diſrumpet illos inflatos, ſine voce. Deus conteret impios ſuperbos, non habentes quid dicant, vel conquerantur. *Et commouebit illos à fundamentis, &c.* vſque ad extremum excidet ædificium. Vulgari idiomate exponam. *No queda del templo piedra ſobre piedra. Et erunt gementes,* ſerò quidem, *& memoria illorum peribit.*

Verſ. 20. Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi. Cogitabunt, & quaſi computabunt ſibi timentes grandem ſummam iniquitatum. *Et traducent illos ex aduerſo iniquitates ipſorum.* Græcè, & conuincent, coarguent, palam declarabunt, & ante omnium oculos proponent ſuas iniquitates. *Ex aduerſo* quidem. Non enim erit tunc opus aliena vel accuſatione, vel teſtimonio, vt impij conuincantur. Conſcientia erit pro mille teſtibus, & ipſa ſcelera quaſi ex aduerſo ſtantia illos redarguent. * Preme illud. *Venient in cogitatione peccatorum ſuorum.* In tartaro enim crudeliſſima tortura erit amara admodum peccatorum recordatio.]

Crudeliſſima damnatis erit tortura peccatorum æterna recordatio.

CAPVT V.

Fletum impiorum inutilem Sapiens exprimit, & horribile eorum ſupplicium manifeſtat.

1. TVNC ſtabunt iuſti in magna conſtantia, aduerſus eos qui ſe
anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum. 2. Vi-
dentes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubi-
tatione inſperatæ ſalutis, 3. dicentes intra ſe, pœnitentiam
agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes: Hi ſunt quos ha-
buimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem imprope-
rij. 4. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam,
& finem illorum ſine honore: 5. ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei,
& inter ſanctos ſors illorum eſt. 6. Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lu-
men non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis. 7. Laſſati ſumus in
via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini
ignorauimus. 8. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid con-
tulit nobis? 9. Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius per-
currens, 10. & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cuius, cùm
præterierit, non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:
11. aut tanquam auis, quæ tranſuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum
itineris, ſed tantùm ſonitus alarum verberans leuem ventū, & ſcindens per vim itine-
ris aërem: commotis alis tranſuolauit, & poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris
illius: 12. aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diuiſus aër continuò
in ſe reclusus eſt, vt ignoretur tranſitus illius: 13. ſic & nos nati continuò deſi-
uimus eſſe: & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere: in malignitate
autem noſtra conſumpti ſumus. 14. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaue-
runt: 15. quoniam ſpes impij tanquam lanugo eſt, quæ a vento tollitur: & tan-
quam ſpuma gracilis, quæ à procella diſpergitur: & tanquam fumus, qui à vento
diffuſus eſt: & tanquam memoria hoſpitis vnius diei prætereuntis. 16. Iuſti au-
tem in perpetuum viuent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio il-
lorum apud Altiſſimum. 17. Ideò accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei
de manu Domini: quoniam dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet
illos. 18. Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem ini-
micorum. 19. Induet pro thorace iuſtitiam, & accipiet pro galea iudicium cer-
tum. 20. Sumet ſcutum inexpugnabile æquitatem: 21. acuet autem duram

iram

iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. 22. Ibunt directè emiſſiones fulgurum, & tanquam à benè curuato arcu nubium extermina-buntur, & ad certum locum inſilient. 23. Et à petroſa ira plenæ mittentur grandines, excandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. 24. Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas euertet ſedes potentium.

COMMENTARII.

1.

Memorat Sapiens immitem impiorum ſtatum.

VERS. 1. *Tunc*, ſeu in morte *ſtabunt iuſti in magna conſtantia* conſiſtent coram diuino tribunali conſtantes, confidentes, intrepidi, *aduerſus eos impios, qui ſe anguſtiauerunt*, qui eos affecerunt anguſtia: *Et qui abſtulerunt labores eorum*, ſeu fructus laborum, res ſcilicet, & bona, quæ ſibi ſuo labore pepererant. * Agit hîc maximè de Iudicibus iniquis pauperum expilatoribus, & de iis, qui ſeruientes, ſeu laborantes ſua mercede defraudant. Quibus ſtrictum iudicium.

Iudici pauperis expilatori, & mercenarium ſua mercede fraudanti iudiciū ſtrictum præparatur.

Verſ. 2. 3. Videntes turbabuntur, &c. Græcè, ſtupebunt, & in extaſim rapientur propter inopinatam & inexpectatam Salutem ac felicitatem, quæ ſubitò iuſtis obuenit. *Dicentes* ſcilicet, *intra ſe pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes*, non ſeriam pœnitentiam, quæ ſit actus virtutis, ſed fictam, & ſeram quam deſperatio & tormenta exprimunt: *Hi ſunt, quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij* Græcè, *In parabolam*, in prouerbium. Nam cum vellemus aliquem ludibrio habere, vel probris ac contumeliis configere, dicebamus: Fias ſicut ille ſordidus. * Nè pauperem afflictum ac nudum ſpernas fortaſſe ex iuſtitia plus Deo gratum quàm ſæculi Principes.]

Ne pauperem ſpernas afflictū, fortaſſe ex iuſtitia magis Deo gratum, quam Reges.

Verſ. 4. 5. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem eorum, ſeu obitum *ſine honore*, ſiue honore indignum. *Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, &c.* * Vt ediſcas, ex ſpecie externa animi merita, vel demerita non rimari: Dei enim ſunt occulta iudicia & ſub ſordido cortice ſuccus ſolet ſuauiſſimus latitare.]

Ex externa ſpecie animi merita non computanda.

Verſ. 6. Ergo errauimus à via veritatis, &c. Licet enim radij cœleſtis ſolis, ſeu gratiæ diuinæ omnibus ſufficienter præbeatur: tamen impiis, excæcatis & obſtinatis non lucent de facto, ſeu efficaciter, cum illos corde ſuo excludant, aditum denegant, præpediantque, nè efficaciter penetrent.

Verſ. 7. Laſſati ſumus in via iniquitatis, &c. * Quid mirum, tanta impij laſſitudine fuiſſe affectos ſi viam virtutis floridam deſerentes, viam iniquitatis inierunt deſertam à Deo, ab Angelis, ab omni bono, virtutibus vacuam, & inacceſſam, à dæmonibus infeſſam, tenebroſam, inuolutam mille moleſtiis, mille periculis refertam, à ſalute remotiſſimam, ad æternam deſolationem ac perditionem deducentem.] * Verè inſenſatus, qui tam immenſo labore damnationem acquirit, qui facilius admodum, imò gratis poterat æternam felicitatem comparare.]

Quàm difficilis & aſpera perditionis via.

Verè inſenſatus, qui immenſo labore damnationem acquirit.

Viam autem Domini ignorauimus eſſe placidam, facilem, directam, floridam, planam Deo, & Angelis peruiam.

Verſ. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Quid nobis profuit ſuperbia, aut faſtus ſæculi? Aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis ad ſtatum æternum? Diuitiæ etenim periere nobis æternùm miſeris. *Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra. Et tanquam nuncius percurrens.* Græcè, *Tanquam nuncium, vel fama prætercurrens.* * Diuitiæ fallaces aptè quidem prætercurrenti nuncio comparantur, quod velociter auolat, & plerumque ſi fauſtum ſit mendax deprehenditur.] *Et tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam; cuius cum præterierit, non eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinæ illius in fluctibus. Aut tanquam auis, quæ tranſuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum*, ſeu iudicium, ſignum *itineris; ſed tantum ſonitus alarum verberans leuem ventum, & ſcindens per vim itineris aerem, &c. Per vim* inquam *itineris*, ſeu violento impetu ac motu, quo ſtridor excitatur. *Aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum*, ſeu in ſcopum, *diuiſus aer continuo in ſe recluſus eſt, vt ignoretur tranſitus illius.* Sagittæ. *Sic & nos nati continuo deſiuimus eſſe*, breuiſſimum namque eſt huius vitæ tempus: *Et virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere*, quia noluimus. * Dicunt impij. Non poſſumus piè viuere. Deprauata voluntas ſic tenaciter vitia amplectitur, vt videatur ſibi impoſſibile eſſe rectitudinem inchoare.] *In malignitate autem noſtra conſumpti ſumus*, ſiue in peccatis noſtris. * Peccata enim non ſolùm animam perdunt; ſed & corporis valetudinem corrumpunt.]

Nuncium fauſtum plerumque mendax.

Deprauatæ volūtati virtus impoſſibilis videtur.

Peccata corporis corrūpunt valetudinem.

2.

Verſ. 14. 15. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt. Heu miſeri, qui ſi eadem ſemel dicerent, dum ſuperſtites erant, Domino, ſeu confeſſario, non æternum ſine fructu replicarent.] *Quoniam ſpes impij tanquam lanugo eſt quæ à vento tollitur, &c.* * Pro verbo illo. *Quoniam ſpes impij*, poſuêre. *Quoniam felicitas impij.* Quid cum ſpe felicitati, ſi felicitas poſſidetur, ſpes verò ad futura reſpicit? Certe poſſeſſio felicitatis impiorum, non eſt poſſeſſio; ſed ſpes, nunquam etenim extat; ſeu tam breuis eſt, vt protſus non eſſe videatur. Vnde hiſce rebus velociter prætereuntibus appoſitè comparatur.]

Horribile impiorum ſupplicium deſcribit.

Felicitas impij ſemper eſt ſpes quia extare non videtur, etiam cum acquiritur.

Verſ. 16. Iuſti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum eſt merces, ſeu præmium eorum. *Et cogitatio illorum apud Altiſſimum.* Deo adeſt cura, ſolicitudo, ſeu cogitatio prouidendi iuſtis, eoſque tuendi. * Nam dum iuſtus attentè cogitat, quonammodo Deo impenſius ſeruiat: videtur Deus attentè ſecum excogitare, quonammodò eorum incolumitati, & vtilitati, & præmio dabit operam.]

Dum iuſtus cogitat, quomodo Deo impēſius ſeruiet, Deus quaſi cogitat quomodo impenſius eum tutabitur, & præmio donabit.

Verſ. 17. Ideò accipient Regnum decoris, ſeu Regnum ornatiſſimum, pulcherrimum, maximéque decorum: *& diadema ſpeciei* ſeu coro-

nam ſpecioſiſſimam *de manu Domini.* Diadema, vitta, vel faſcia erat, qua capitis tempora circumligabantur, inſigne Regni ſeu victoriæ. * Iuſti autem & victores & Reges erunt glorioſiſſimi.] *Quoniam dextera ſua reget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos*, ne ab hoſtibus inuiſibilibus ſuperentur, ſed triumphum agant, & diadema ſtipentur.

Iuſti victores erunt, & Reges, queis diadema præparatur.

Verſ. 18. 19. *Accipiet armaturam zelus eius.* Græcè, *zelum.* Id eſt, armabit ſe zelo ſuo. *Et armabit creaturam ad vltionem inimicorum*, creaturarum exercitum in aciem educet, vt inimicos vlciſcatur. *Induet pro thorace iuſtitiam*, Deo enim loco armorum virtutes ſuæ ſunt: *Et accipiet pro galea iudicium certum*, Græcè, *ſincerum*, non fictum, ſed plenum æquitatis. Non erit hypocrita, aut ficta perſona, nec diſſimulabit, aut ſibi imponi patietur, ſed verè ac ſeuerè iudicabit. * Cum igitur Dominus intendit impios, errore afficeret ſe totum armatum oſtẽtat: arma autem ſunt *Iuſtitia & Iudicium:* Vt innuatur quam horribile ſit iudicium, quod loco galeæ fortiſſimæ Deus capiti pugnaturus accommodat.

Iudicij dies horribilis ad modum peccatori.

Verſ. 20. 21. *Sumet ſcutum inexpugnabile æquitatem, &c.* Hic erit Dei exercitus, & copiæ militares, nempè creaturæ omnes quæ tum in impios exſurgent vlturæ ſuas & Domini ſui iniurias. Siquidem peccatores creaturis abutuntur ad voluptates ſuas contra Domini voluntatem. Vndè ignominia affectæ in peccatores crudeliores exſurgent. * Dei munere homines creaturas acceperunt, & iudicij inſtantia horribiliores hominis ingrati hoſtes adeunt beneficia, quibus illi fuerint abuſi.] Nam tunc.

Dei beneficia horribiliores homini ingrato hoſtes iudicij die.

Verſ. 22. *Ibunt directè emiſſiones fulgurum*, ſeu fulgura directè emiſſa, & contorta, quæ nuſquam aberrent: *Et tanquam à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, &c.* Hæc fulgura è nubibus emittentur velut ab arcu vehementer inflexo, quo poſſit maiore vi ferire & ad propoſitum à Deo ſcopum attingent. Sic videmus fulgure abſumi enſem intacta vagina: liquefieri æs intacta crumena: oſſa comminui carne illæſa: ouum abſumi & vinum exhauriri, integro putamine ac dolio. Sic in Ægypto plagæ feriebant Ægyptios Iſraelitis illæſis. Quis non timebit Dei irati ſagittam in impium intortam, nunquam ab ſcopo aberrantem?]

Timeat peccator Dei iratı ſagittam nunquam ab ſcopo aberrantem.

Verſ. 23. *Et à petroſa ira plena mittentur grandines.* Græcè, *ab ira* petras iaciente vibrabuntur grandines ſolidæ magnæ. Alludit ad catapultas, ſeu tormenta bellica. Et *excandeſcet in illos aqua maris*, Græcè, *exardeſcet, efferueſcet*, vt fit in æſtu illius extraordinario. *Et flumina concurrent duriter.* Græcè, *Inundabunt præcipitanter*, quaſi quoddam diluuium, diſruptis violentè aggeribus, ſuperfundentur agris.

Verſ. 24. *Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos, &c.* Ex Græco, Ventus vehemens ad ſolitudinem & deſolationem omnem regionem rediget. Origo autem omnium malorum eſt iniquitas & malignitas impiorum. * Cum videris Regna iacere, & Vrbes in deſerta conuerti, pro certo habe, ciuium peccata, tantæ deſolationis eſſe originem.] Agitur hîc de pœnis, quibus impij inuoluentur tùm ante, tùm poſt iudicium vniuerſale; id eſt tùm Antichriſti tempore, tùm tempore conflagrationis, & euerſionis mundi, terra ſub impiorum pedibus dehiſcente, & mari ex ſuis alueis vndique vt terram obruat, & inuoluat erumpente.

Deſolationis Regni origo ſunt ciuium peccata.

CAPVT VI.

Sapiens hortatur Principes ac Magiſtratus, vt Sapientiam amplectantur, quâ rectè ſuo munere fungi, & Regnum ſuum ſtabilire valeant: alioqui Deum ſeuerum vindicem experturos: Demùm promittit, ſe viam oſtenſurum, qua Sapientiam aſſequantur.

1. MELIOR eſt Sapientia quàm vires: & vir prudens quàm
fortis. 2. Audite ergo reges, & intelligite, diſcite iudices
finium terræ. 3. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: 4. quoniam
data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo,
qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur:
5. quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. 6. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam iudicium duriſſimum his,
qui præſunt, fiet. 7. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. 8. Non enim ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus, nec
verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, &
æqualiter cura eſt illi de omnibus. 9. Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.
10. Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei, vt diſcatis Sapientiam, & non excidatis. 11. Qui enim cuſtodierint iuſta iuſtè, iuſtificabuntur: & qui didicerint iſta,
inuenient

inuenient quid reſpondeat. 12. Concupiſcite ergo ſermones meos: diligite illos,
& habebitis diſciplinam. 13. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit Sapientia, &
facilè videtur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt illam.
14. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat. 15. Qui de luce
vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet.
16. Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus: & qui vigilauerit propter illam,
citò ſecurus erit. 17. Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, & in viis oſtendit ſe
illis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. 18. Initium enim illius veriſſima
eſt diſciplinæ concupiſcentia. 19. Cura ergo diſciplinæ, dilectio eſt: & dilectio,
cuſtodia legum illius eſt: cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis
eſt: 20. Incorruptio autem facit eſſe proximum Deo. 21. Concupiſcentia ita-
que Sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. 22. Si ergo delectamini ſedibus &
ſceptris, ô reges populi, diligite Sapientiam, vt in perpetuum regnetis. 23. dili-
gite lumen Sapientiæ, omnes qui præeſtis populis. 24. Quid eſt autem Sapientia,
& quemadmodum facta ſit referam: & non abſcondam à vobis ſacramenta Dei, ſed
ab initio natiuitatis inueſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteri-
bo veritatem: 25. neque cum inuidia tabeſcente iter habebo: quoniam talis ho-
mo non erit particeps Sapientiæ. 26. Multitudo autem Sapientium ſanitas eſt or-
bis terrarum: & rex Sapiens ſtabilimentum populi eſt. 27. Ergo accipite diſcipli-
nam per ſermones meos, & proderit vobis.

COMMENTARII.

1\. *Hortatur Principes vt Sapientiam amplectantur.*

VERS. 1. *Melior eſt Sapientia, quam vires*, ſiue naturales, ſiue militares. * Vnde Reges attendant, feliciores effectus Imperio obuenire ex Sapientum Miniſtrorum gubernatione, quàm ex bellico plurium copiarum apparato.] *Et vir prudens quam fortis.* Prudentis enim Conſilij monitum ità aſſolet Regum differentias componere, vt neceſſe non ſit belli violentiam appellare.

Feliciores Imperio obueniunt effectus ex Miniſtrorū ſapiétia, quàm ex copiarum apparatu.

Verſ. 2. Audite ergò Reges, & intelligite: diſcite Iudices finium terræ. Iudices monet vt diſcant Sapientiam neceſſariam quidem ad munus ſuum rectè obeundum. Reges verò vt audiant, & intelligant: audiant ſcilicet prudentum monita circa Regni ſtatum, & intelligant, vndè querelæ ſubditorum procedant. * Huiuſce auditionis & intelligentiæ defectus in Regibus Regni parit exitium.]

Rex non audiens, & intelligens Regni ſtatum ei parat exitium.

Verſ. 3.4.5. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, ſeu qui multitudini dominamini, *& placetis vobis in turbis nationum*, & placet vobis, vel gaudetis, quod multas nationes ſubiectas habeatis. Loquitur non omnibus Regibus, ſed quibus id placet. Multi enim Reges prudentiſſimi malunt hæreditariis terminis contineri, quàm eorum productioni incumbere. * Vt enim alienum quocumque iure acquirant, propria bellis ac exactionibus imminuunt.] *Quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit*, ſeu examini ſtricto addicet, *opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur, &c.* * Attendant Reges Deum dominum eſſe Regni; eos autem Regni non dominos, ſed Miniſtros. Regni Domino de eius adminiſtratione rationem reddituros.]

Satius Regibus hæreditarias nationes defendere, quàm alienas procurare.

Reges non ſunt Regni Domini, ſed Miniſtri vero Regi reddituri de Miniſterio rationem.

Verſ. 6.7. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium duriſſimum his, qui præſunt fiet. Breui ſuperueniet vobis iudicium ſeuerum, exactum & à Iudice inexorabili. Præſulibus enim horribile iudicium præparatur. Quod cum alios iudicant, deberent præ oculis habere. Rectitudine namque ſui iudicij Dei Iudicij auferet horrorem.] *Exiguo enim conceditur miſericordia* pauperi, vulgari plebeio, qui non præeſt aliis, mitiorem ſe Iudex cœleſtis exhibebit: *Potentes autem potenter tormenta patientur.*

Iudex cum alios iudicat, horribile iudicium ſibi imminens præ oculis habeat.

Verſ. 8.9. Non enim ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus, non accipiet perſonam, quia Rex, quia Pontifex ſummus: *nec verebitur magnitudinem cuiuſquam, &c.* Princeps & plebeius æqualiter Dei ſunt creaturæ: *& æqualiter cura eſt illi de omnibus*: omnes Dei prouidentia fouet. Non negatur hîc quod Deus magis amet, & curet iuſtos, quàm impios, vt ſomniarunt Pelagiani; vel quod pro variis hominum conditionibus & finibus varia naturalia, vel ſupernaturalia deſignet auxilia, vt Caſſianus, Fauſtus, & alij Semipelagiani volebant. Solum aſſerit Sapiens, nullum omninò hominem ſubtrahi à prouidentia, & cura diuina, debitaque retributione ſeu præmiorum, ſeu pœnarum. *Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.* Græcè, *ſcrutatio*, inquiſitio, & ſecundùm meritum ac menſuram repertorum criminum ſeuerior ſequitur ſententia, & amplior cruciatio. * Certè Proceribus ditior plerumque imminet pœna, quia ex potentia, ex diuitiarum adminiculo ſolent vberiori iniquitati operam exhibere.] * Preme particulam. *Fortior inſtat cruciatio*, Græcè *ſcrutatio*. Cur ſcrutatio, ſeu examen illud cruciatio appellatur, quæ ſolet examen & ſententiam conſequi, non præcedere? Plane quia ſcrutatio illa & examinatio tam horribilis eſt vt cruciatio gehennæ aptè valeat appellari.]

Potentes in ſæculo ſolēt plerumque magis delinquere, quàm pauperes.

Procerum examen à Iudice cœleſti tam horribile eſt, vt poſſit gehennæ cruciatio appellari.

Verſ. 10. 11. 12. Ad vos ergo Reges ſunt hi ſermones, vt diſcatis Sapientiam, & non excedatis. Regno, vel ſtatu veſtro, vel iuſtitia. *Qui enim cuſtodierint iuſtè, iuſtificabuntur: & qui didicerint iſta*, & probe calluerint nempe iuſtitiam, & ſanctitatem: *inuenient quid reſpondeant.* Græcè.

Habe

Habebunt apologiam, ſeu defenſionem, qua tum in rebus aduerſis, tū in iudicio diuino ſe tueantur, vbi impij proſſus ob muteſcent. Expende illud: *Et qui didicerint iſta inuenient quid reſpondeant.* * Videtur addendum. *Et fecerint*, quæ didicerint. Non enim ſufficit diſcere, ſi quod diſcitur, executioni non traditur. Profectò Sapiens appoſitè ſolummodo dixit, *Et qui didicerint iſta.* Qui enim verè ac plenè diſcit virtutis monita, quomodo poteſt eam non ſectari, ſi eo ipſo quod ab eis recedat, ſeſe penitus inſipientem, & ſtultum oſtentat.] *Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam.* Græcè, *erudiemini.*

Qui verè diſcit virtutis dogmata quomodo poteſt ea non ſectari.

Verſ. 13. 14. 15. 16. *Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit, Sapientia*, non perit vnquam, non interit, non concorrumpitur. *Et facilè videtur ab his, qui diligunt eam.* * Videtur quidem facile, & cuilibet aſpicienti eius pulchritudo delectat: ſed non facile acquiritur, ſed poſt ſtudij impigram ſolicitudinem.] Vndè addit, *Et inuenitur ab his, qui quærunt illam* ſtudij labore. *Præoccupat, qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit*, illam requirens: *aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet*, ad illius ſtudium inuitans. *Cogitare ergo de illa: ſenſus eſt conſummatus.* Cogitare de illa adipiſcenda, & ſolicitè id curare *Sapientiæ* (Græcè) *perfectio* eſt. *Et qui vigilauerit propter illam, citò ſecurus erit.* Græcè, *ſine cura.* * Nam Sapientia demit ſolicitudines, & inanes curas expellit.]

Facilè videtur Sapientiæ decor, ſed nō facilè acquiritur.

Sapientia expellit ſæculares ſolicitudines.

Verſ. 17. 18. *Quoniam dignos*, ſeu ingenio præditos, *ſeipſa circuit quærens: & in vijs oſtendit ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis.* Paſſim, & quocumque homines diuerterint, ſe ingerit conſiliis eorum, & ad quoduis negotium ſeu diſponendum, ſeu ſuſcipiendum menti eorum præſto adeſt. *Initium enim illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia.* Initium veriſſimum Sapientiæ eſt eam enixè concupiſcere, aut expetere. * Et quidem omnium negotiorum felix euentus ex affectu & concupiſcentia, aut deſiderio conſequendi, quo quis operatur maximè pendet.]

Cuiuſlibet euentus felicitas maximè pēdet ex affectu, quo procuramur.

Verſ. 19. *Cura ergo diſciplinæ dilectio eſt.* Ex concupiſcentia diſciplinæ oritur cura, vel diligentia eam adipiſcendi: *Et dilectio cuſtodia legum illius eſt.* Ex dilectione verò Sapientiæ ſequitur Dei dilectio. Nam qui ſciendo vt oportet, proficit, in Dei amore creſcit: amor autem huiuſmodi diuinæ legis allicit ad cuſtodiam. * Nec dubium, quin Sapientia maximè proſit ad virtutem.] *Cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt.* Legum cuſtodia cauſat incorruptionem integritatis tùm animæ, tum corporis. Vel (vt aliqui legunt) *corroboratio eſt immortalitatis*, quæ eſt incorruptio æterna, & perfecta, cuius illa altera ſemen quidem eſt. * Mihi credite litterarum ſtudium maximè ad ſalutem animi conferre; otij enim omnium vitiorum originis inſidiæ præcauentur.]

Sapientiā maximè ad virtutē prodeſt.

Studium litterarū ad ſalutem animi maximè cōfert.

Verſ. 20. *Incorruptio autem*, vitæ, quæ Sapientiā acquiritur, *facit hominem eſſe proximum Deo*, ſeu proximè ad Deum accedere, illique eſſe ſimillimum tum in animo per ſanctitatem, tùm in corpore per continentiam, & integritatem. * Sapiens & ſanctus Princeps (de hoc hìc ſermo procedit) Deo eſt ſimillimus. Vnde & Gentilis id profitetur Plinius paneg. Traia. *Nihil præſtabilius, nihil pulchrius, nihil dijs ſimilius quàm caſtus & ſanctus Princeps*, qui quidem conſequenter Sapiens erit; veræ enim Sapientiæ ſanctitas eſt effectus.]

Princeps Sapiens & ſanctus Deo ſimillimus eſt.

Verſ. 21. 22. 23. *Concupiſcentia itaque Sapientiæ deducit ad Regnum perpetuum*, hoc eſt, Regnum ſtabile, incorruptibile, inamiſſibile, quo quis Sapientia & ſanctitate iunctus Deo perpetuo imperat tùm in hac vita, tùm in futura. *Si ergo delectamini ſedibus & ſceptris ò Reges populi diligite Sapientiam, &c.*

2\. *Verſ.* 24. 25. *Quid eſt autem Sapientia, & quemadmodò facta ſit, referam*, eius ortum indicabo: *& non abſcondam à vobis ſacramenta Dei*, ſeu arcana myſteria. *Sed ab initio natiuitatis inueſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius & non præteribo veritatem. Ab initio*, inquam, *natiuitatis*, id eſt, primam originem illius aperiam. *Neque cum inuidia tabeſcente iter habebo*, ſeu non inuidebo auditoribus meis Sapientiam meam. *Capite* ſequenti repetit. *Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico*, verſ. 13. Quoniam talis homo, id eſt, qui huiuſmodi inuidia tabeſcit, *non erit particeps Sapientiæ.* Nam vt ſignum ſcientis eſt poſſe docere: ita ſignum Sapientis vera & diuina Sapientia, eſt etiam velle docere. * Qui enim aliis ſcientia non prodeſt, quaſi particeps Sapientiæ non eſt, ſed prorſus inſipiens reputatur. Vera enim Sapientia charitati adhæret; qui verò eſt præditus charitate aliis etiam, prodeſſe ſtudet.]

Promittit, ſe viam oſtenſurum ad Sapientiam inueniendam.

Se inſipientem oſtēdit Sapiens, qui ſcientia aliis prodeſſe non ſtudet.

Verſ. 26. 27. *Multitudo autem Sapientum ſanitas eſt orbis terrarum.* Iuſtitia enim, monitis, exemplo vitæ populos in virtute continet. *Et ideò Rex Sapiens ſtabilimentum populi eſt. Ergo accipite diſciplinam*, doctrinam, eruditionem *per ſermones meos, & proderit vobis.*

CAPVT

CAPVT VII.

Exponit Sapiens, quis ſit ortus Sapientiæ, & qua ratione valeat reperiri ſe in exemplum apponit: qui quæſiuit Sapientiam, & inuenit quem omnes ſequuti, procul dubio eam adipiſcentur.

1. SVM quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex
genere terreni illius, qui prior factus eſt, & in ventre matris
figuratus ſum caro, 2. decem menſium tempore coagula-
tus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento
ſomni conueniente. 3. Et ego natus accepi communem
aërem, & in ſimiliter ſactam decidi terram, & primam vocem
ſimilem omnibus emiſi plorans. 4. In inuolumentis nutri-
tus ſum, & curis magnis. 5. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis ini-
tium. 6. Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus. 7. Propter
hoc optaui, & datus eſt mihi ſenſus: & inuocaui, & venit in me ſpiritus Sapientiæ:
8. & præpoſui illam regnis & ſedibus, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione
illius. 9. nec comparaui illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in com-
paratione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in con-
ſpectu illius. 10. Super ſalutem & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce
habere illam: quoniam inextinguibile eſt lumen illius. 11. Venerunt autem mihi
omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius, 12. &
lætatus ſum in omnibus: quoniam antecedebat me iſta Sapientia, & ignorabam
quoniam horum omnium mater eſt. 13. Quam ſine fictione didici, & ſine inui-
dia communico, & honeſtatem illius non abſcondo. 14. Infinitus enim theſaurus
eſt hominibus: quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei, propter diſcipli-
næ dona commendati. 15. Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſu-
mere digna horum quæ mihi dantur: quoniam ipſe Sapientiæ dux eſt, & Sapien-
tium emendator: 16. in manu enim illius, & nos, & ſermones noſtri, & omnis
Sapientia, & operum ſcientia & diſciplina. 17. Ipſe enim dedit mihi horum, quæ
ſunt, ſcientiam veram: vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elemen-
torum: 18. initium, & conſummationem, & medietatem temporum, viciſſitudi-
num permutationes, & commutationes temporum, 19. anni curſus, & ſtellarum
diſpoſitiones, 20. naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & co-
gitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum; 21. & quæ-
cumque ſunt abſconſa & improuiſa, didici: omnium enim artiſex docuit me Sa-
pientia. 22. Eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus, vnicus, multiplex, ſub-
tilis, diſertus, mobilis, incoinquinatus, certus, ſuauis, amans bonum: acutus, quem
nihil vetat, beneſaciens, 23. humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem
habens virtutem, omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus: intelligibilis,
mundus, ſubtilis. 24. Omnibus enim mobilibus mobilior eſt Sapientia: attin-
git autem vbique propter ſuam munditiam. 25. Vapor eſt enim virtutis Dei,
& emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera: & ideò nihil in-
quinatum in eam incurrit. 26. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine
macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. 27. Et cùm ſit vna, omnia
poteſt: & in ſe permanens omnia innouat, & per nationes in animas ſanctas ſe
transfert, amicos Dei & prophetas conſtituit. 28. Neminem enim diligit Deus,
niſi eum, qui cum Sapientia inhabitat. 29. Eſt enim hæc ſpecioſior ſole, & ſuper
omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata inuenitur prior. 30. Illi enim ſuc-
cedit nox, Sapientiam autem non vincit malitia.

COMMENTARII.

1\. Ortum Sapientiæ exponit Sapiens, & quâ ratione valeat reperiri.

VERS.1.2.3. *Sum quidem,& ego mortalis homo,ſimilis omnibus.* Conciliata Cap.ſuperiori attentione, aggreditur ſub ſua, vel Salomonis perſona, vim, ac proprietatem Sapientiæ celebrare. Mortalis ſum reliquis ſimilis hominibus, *ex genere* quidem *terreni*, ſeu de terra formati illius parentis omnium Adami, *qui prior factus eſt : & in ventre matris figuratus ſum caro.* * Ne ſuperbiant Principes ex eadem vulgarium maſſa procreati.] *Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine*, decem ſcilicet menſium lunarium inchoatorum, qui nouem ſolares conſtituunt, qui terminus eſt maximè naturalis & communis. *Ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conueniente*, ſeu ex actu delectabili concubitus, qui ſolet concurrere cum nocte, & ſomni tempore. Somni nomine concubitus ſignificatur.Sic frequenter in Scriptura *dormire cum aliqua* eſt cum illa concumbere. * Vt innuatur, dormire quidem, & à ratione alienum eſſe, qui carnis voluptatibus illicitis ſtudet. Nam ſi in licitis voluptas illa ſomno comparatur,quid in illicitis.]

Ne ſuperbiãt Reges ex eadem vulgarium maſſa formati.

Dormit à ratione abſtractus, qui carnis voluptatibus ſtudet.

Verſ. 3.4.5. *Et ego natus accepi communem aërem,& in ſimiliter factam decidi terram.* Græcè, *ſimiliter affectam*, naturam terream ſcilicet, & fragilem, ſeu in vitam iiſdem paſſionibus, incommodis, miſeriis obnoxiam quæ in terra tranſigitur. * Vt Principes recordentur humanos eſſe, & humanis acti ærumnis ediſcant afflictis miſereri.] *Et primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans. In inuolumentis*, ſeu faſciis *nutritus ſum,& curis magnis.* Pulchrè quidem *Curis magnis.* * Vt indicet, quàm moleſta ſit filij Regum nutritio: aduocantur plures nutrices, periculum fit de lacte,de valetudine,electæ cibus & potus Medicorum arbitrio aſſignatur &c.Demùm que aſſolet infantulus nimium delicatus euadere,qui ſi agricolæ cuiuſdam vxori traderetur,eum ſine apparatu ſalutari lacte domi propriæ nutriret & robuſtum Regibus reſtitueret infantulum.] *Nemo enim è Regibus habuit aliud natiuitatis initium.*

Principes humanis miſeriis obnoxij, diſcant afflictis miſereri.

Nimia cura impenditur in infantulorum Regis nutritione exitialiter aliquando.

*Verſ.*6.7.8. *Vnus ergò introitus eſt omnibus ad vitam & ſimilis exitus.* Quid ergo ex huiuſmodi ſimilitudine communi omnibus naſcendi, & obeundi ? *Propter hoc optaui, &c.* Quia commune eſt omnibus natiuitatis initium, & vitæ exitus, & quia vidi me in ignorantia natum ſicut reliquos homines, vt vitam, in quam ingreſſus eram rectè, & diſſimilem aliis pluribus traducerem : optaui ſenſu,ſeu intellectu mihi dato ſicut omnibus benè vti,& poſt orationem profuſam, à Domino impetraui, vt me Sapientiæ donaret ſpiritu. Porrò quæ hoc capite & ſequentibus de Sapientia dicuntur, explicanda ſunt de Sapientia, vt abſtrahit à creata, & increata : quædam enim increatæ conueniunt, quædam verò creatæ. * Expende illud: *Inuocaui, & venit in me ſpiritus Sapientiæ.* Ad Sapientiam enim vtilem aſſequendam plus proficit orationi incumbere,quàm volumina terere.] *Et propoſui illam Regnis, &c.* * Nam ſi Reges Sapientia, vel prudentia ornati non ſint, etſi affluant diuitiis, haud poterunt ſtabile poſſidere Imperium, aut ſubditos in pace conſeruare.]

Ad ſciẽtiam vtilem aſſequendã plus prodeſt oratio, quàm librorum lectio.

Regis inſipiens haud ſtabile Imperium.

Verſ. 9.10. *Nec comparaui illi lapidem pretioſum.* Nec reputaui gemmas dignas eſſe, vt poſſent cum Sapientiæ fulgore comparari. *Quoniam omne aurum*, quod ex terræ viſceribus hominum extraxit auaritia, *in comparatione illius arena eſt exigua, &c.* Annon bona corporis valetudo, & pulchritudo aſſolet à cordatis opibus præferri ? Quis dubitet ? Ego autem ſuper ſalutem, & ſpeciem dilexi illam. Annon lux oculorum, ſeu videre pluris habetur quàm ſuperbæ opes ? Ego *propoſui pro luce habere illam, &c.*

Verſ. 11. 12. *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius.* Græcè, *Innumerabiles diuitiæ in manibus eius*, id eſt, in poteſtate illius, vel pendentes ab illa, & ex ea ſequentes. Aliquoties hoc libro *honeſtas* ponitur pro *diuitiis*, & *honeſtare* pro *diuitem facere*. Vulgi ne opinioni ſe Sapiens accommodat,qui nihil honeſtum eſſe putat, ex quo diuitiarum vis abeſt?] *Et lætatus ſum in omnibus, quoniam antecedebat me iſta Sapientia.* Græcè, Quoniam Sapientia *his præit*, horum,ſeu Dux,fons,& caput eſt,quæ me ad acquiſitionem omnis generis bonorum deducit. *Et ignorabam, quoniam horum omnium mater eſt.* ſignificat, ſibi præter opinionem diuitias obuenisse. Nam ſtudio Sapientiæ intentus, de illis acquirendis non erat ſolicitus. * Dum quis ſpiritualibus incumbit de temporalibus non curans, temporalia ſimul bona accreſcunt, iuxta Domini promiſſum. *Quærite primum Regnum Dei, &c.*]

Vulgus nihil putat eſſe, honeſtum ex quo diuitiæ abſunt.

Dum terrena bona negligis, vt virtuti ſtudeas, bona ea tibi ſimul ſine cura adiiciuntur.

Verſ. 13. 14. *Quam ſine fictione didici*, ſine dolo, ſincerè, non fruſtra, ſed in eum finem, quem Sapientia ipſa requirit : *Et ſine inuidia* liberaliter & effuſè aliis *communico, & honeſtatem illius*, ſeu diuitias *non* auarè *abſcondo. Infinitus enim theſaurus eſt hominibus* Sapientibus. * Vnde quantumcumque ſe Magiſter prodigum oſtendat ad aliorum eruditionem, theſaurus Sapientiæ non imminuitur. Cur ergo te in inſtruendis proximis inſciis præſtas auarum?] Maximè quidem cum ad ſalutem animæ ſcientia ſit neceſſaria. Nam *Quo theſauro qui vſi ſunt*, vt oportet, *participes facti ſunt amicitiæ Dei*, Græcè, *Cum Deo ſtrinxerunt amicitiam*. *Propter diſciplinæ dona commendati*, ſeu Sapientia, & diſciplina amicitiam Dei conciliante: * Sapientis doctrina ad conciliandam auditorum cum Deo amicitiam dirigitur : vnde Sapiens Concionator non eſt,ſed comœdus, qui aurium plauſum expedit in dicendo, & ad amicitiam cum Deo auditorum conciliandam doctrinam non dirigit.]

Si theſaurus Sapientiæ nõ minuitur ex aliis communicatus, modeſtè Sapiens non docens alios ſe auarum præſtat.

Comœdus, & non Sapiens eſt Concionator, qui ad amicitiam auditorum cum Deo cõciliandã ſermonem non dirigit.

*Verſ.*15.16. *Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia*, id eſt, vt ſentio, vel ſicut cogitaram, & animo deſtinaueram,ſine vmbris, ſine fictione, ſine ambagibus, planè : *& præſumere* ſeu præmeditari *digna horum,quæ mihi dantur.* Dantur enim mihi,vt aliis proſint,eos perſuadendo, qui quidem eſt eloquentiæ finis. *Quoniam ipſe Deus Sapientiæ Dux eſt, & Sapientum emendator.* Deus enim dirigit, & corrigit Sapientes cum errant, vel ne errent. *In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis Sapientia, & operum ſcientia, & diſciplina.* Græcè, *opificiorum*

ratio,

ratio. Omnes (quaſi diceret) ſcientiæ practicæ & ſpeculatiuæ nobis de manu Dei obueniunt.

Verſ. 17. 18. 19. 20. 21. *Ipſe enim dedit mihi horum, quæ ſunt, ſcientiam veram*, omnium ſcilicet, quæ in mundo exiſtunt. *Vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum*, ſeu conſtitutionem ex omnibus ſuis partibus, ordinem, ac collocationem inter ſe. *Et virtutes elementorum*, vim ſcilicet operatricem. *Initium, & conſummationem, & medietatem temporum*, ſeu annorum, menſium, variarúmque anni tempeſtatum, veris, æſtatis &c. quorum initium, medium, finem ſe nouiſſe Sapiens affirmat. *Viciſſitudinum permutationes, & commutationes temporum*, cum ſcilicet, anni partes æſtuoſæ vertuntur in temperatas, & deindè in algentes. *Anni curſus*, Græcè, *circulos*) *ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium, & iras beſtiarum*, ſeu belluarum furores, & ferociam, *vim ventorum, & cogitationes hominum*, non ſingulas ſingulorum, quæ naturaliter, nec ab Angelis cognoſcuntur; ſed vniuerſim, & in genere cogitationes (Græcè *Dialògiſmos*) ſeu ratiocinationes, & diſcurſus hominum. Id aptiùs intelligo de particularibus cogitationibus, & propenſionibus, quatenus coniecturali notitia per ſigna vel effecta ſua poſſunt à Medicis & Phyſiognomicis dignoſci. *Differentias virgultorum, & virtutes radicum, &c.* Puto virtutes occultas metallorum, lapidum, cæterorumque foſſilium, v. gr. quæ de magnete, ſuccinis, remora ac ſimilibus tradi aſſolent. Per *improuiſa* verò intelligo, quæ ſubito incidunt, & ex improuiſo oculis occurrunt, quorum tamen obſcuræ, & ignotæ ſunt cauſæ, v. gr. ventorum.

2.
Spiritum ſancti eloqua Sapiens induxit.
Quàm munificus hominibus Spiritus ſanctus oſtenditur.

Verſ. 22. 23. *Eſt enim in illa* Sapientia ſcilicet, *Spiritus intelligentiæ ſanctus*; ſeu (vt eſt in Græco) *Spiritus ſagax*; ſeu ſpiritus Dei intelligere faciens eos, quos ſpeciali hoc Sapientiæ munere donat. *Vnicus, multiplex*, qui cum vnicus ſit, multiplex tamen eſt propter perfectiones varias, quas continet, & propter varietatem donorum, quæ nobis largitur, *Subtilis*, quia ad medullas vſque pertingit, & omnia peruadit, & ſerutatur. *Disertus*, quia quos replet, efficit eloquentes, *Nobilis. Neſcit enim tarda molimina Spiritus ſancti gratia*, aiebat Ambr. *Incoinquinatus.* Nam ſicut lumen ſordes non contrahit, ita nec Spiritus ſanctus ſurdium eſt capax. *Certus*, ſeu clarus in iis, quæ proponit, ita vt non diſſimulet, nec decipiat. *ſuauis.* Græcè, *innocuus*, ſeu qui nemini nocet. *Amans bonum. Acutus* (*velox* ait Græcus) *quem nihil vetat*, quo minns vbique adſit. *Beneſaciens*, propenſus ad miſericordiam. *Humanus, benignus, ſtabilis*, facit enim Spiritus ſanctus, vt non ſolùm in propoſito firmi ſimus, ſed etiam vt illud promoueamus. *Certus, ſecurus.* Græcè *ſine ſolicitudine.* Quos enim poſſidet Spiritus ſanctus diuinæ voluntati acquieſcunt, oec ſunt anxiè ſoliciti etiam in aduerſis. *Omnem habens virtutem*, omnipotens enim eſt. *Omnia proſpiciens*, omnia videns, & conſiderans. *Et qui capiat omnes ſpiritus*, Græcè, *Per omnes penetrans ſpiritus intelligibiles. Mundus*, idem eſt quod *incoinquinatus.* de quo verſ. ſuperiori. *Subtilis*, qui etiam profunda Dei ſcrutatur.

3.
Ad Sapientiæ laudes reddit.

Verſ. 24. 25. 26. *Omnibus enim mobilibus mobilior eſt Sapientia*, non loci mutatione, ſed actiuitate, efficacitate, & celeritate, tùm in rerum nouarum productione, tùm in conſeruatione omnium. *Attingit autem vbique propter ſuam munditiam.* Permeat, penetrat per omnia propter abſtractionem ab omni feculentia materiæ, & omnis impotentiæ, ſeu defectus impermixtionem; eſt enim actus purus & inde fit, vt vbique ſit, & omnia penetret. *Vapor eſt enim virtutis Dei*, ſeu eius potentiæ generatiuæ, *& emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera*, ducta metaphora à flumine, quod manet à fonte. *Et ideò nihil inquinatum incurrit. Candor eſt enim lucis æternæ*, claritas, ſplendor, fulgor, idque in quo Paterna gloria reſplendet. *Et ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis.* In Filio enim quaſi in ſpeculo limpidiſſimo Patris gloria ac maieſtas relucet. *Et imago bonitatis illius.* Et filius imago Patris perfecta repræſentans omnia etiam eſſentialia prædicata illius. At potiſſimùm bonitatis mentio fieri videtur; quia loquitur Auctor de Sapientia ſibi liberaliter communicata: * Eſt enim proprium bonitatis ſe communicare.] Fuit autem etiam bonitatis infinitæ communicare ſeipſam ſubſtantialiter vt ſcilicet Pater generet Filium, Pater verò ac Filius Spiritum ſanctum producant.

Proprium eſt bonitatis, ſe communicare.

Verſ. 17. *Et cum ſit vna, omnia poteſt.* Vna in eadem eſſentia Patris: vna perſona Filij ſimplex ac indiuiſa in ſua eſſentia & perſona, nec vnquam in plura diſtracta; licet faciat, ac regat plura, & infinitorum vim, ac perfectionem in ſe contineat. *Et in ſe permanens* immota, & immobilis, *omnia innouat*, ſiue res producat ſiue conſeruet, eas innouat. *Et per nationes in animas ſanctas ſe transfert*, vt eas ſanctificet amplius, quas prima gratia donauerat. *Amicos Dei, & Prophetas conſtituit.* Prophetas, inquam, prædicendi dono præditos qui cœleſtis Sapientiæ lumine illuſtrari futura prædicunt.

Verſ. 28. 19. 30. *Neminem enim diligit Deus niſi eum, qui cum Sapientia inhabitat*, ſeu qui iuſtus eſt. *Eſt enim hæc ſpecioſior Sole.* Iuſta cauſa, cur Deus diligat inhabitantem cum Sapientia, & quare quis debeat contubernium cum Sapientia expetere. *Et ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum*, poſitionem ſcilicet, ſitum, collocationem, ordinem, quæ ad pulchritudinem faciunt. *Luci comparata inuenitur prior*, id eſt, potior. Pulchritudo enim & ſplendor Sapientiæ vincit lucem illam primi diei, è cuius fulgore omnia cœleſtia ſidera fuere ſuccenſa. *Illi enim ſuccedit nox, Sapientiam autem non vincit malitia.* Nox lucem fugat, ac vincit: & iniquitatis tenebræ; contra Sapientiæ lucem præualere non poſſunt. * Aptè iniquitas vel malitia nocti comparatur, mentis enim ſuffundit lumina & Ægyptiacas cordi tenebras inducit.]

Peccatum nox.

CAPVT VIII.

Pergit Sapiens commendare Sapientiam, in qua omnia bona, quæ aſſolent expeti ab hominibus, continentur.

1. ATTINGIT ergo à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit
omnia ſuauiter. 2. Hanc amaui, & exquiſiui à iuuentute
mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus
ſum formæ illius. 3. Generoſitatem illius glorificat, con-
tubernium habens Dei: ſed & omnium Dominus dilexit il-
lam. 4. doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix operum
illius. 5. Et ſi diuitiæ appetuntur in vita, quid Sapientia
locupletius, quæ operatur omnia? 6. Si autem ſenſus operatur: quis horum, quæ
ſunt, magis quàm illa eſt artifex? 7. Et ſi iuſtitiam quis diligit: labores huius ma-
gnas habent virtutes: ſobrietatem enim, & prudentiam docet, & iuſtitiam, & vir-
tutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus. 7. Et ſi multitudinem ſcientiæ
deſiderat quis, ſcit præterita, & de futuris æſtimat: ſcit verſutias ſermonum, & diſ-
ſolutiones argumentorum: ſigna & monſtra ſcit antequam fiant, & euentus tem-
porum & ſæculorum. 9. Propoſui ergo adducere mihi ad conuiuendum: ſciens
quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei.
10. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores iuuenis:
11. & acutus inueniar in iudicio, & in conſpectu potentium admirabilis ero, &
facies principum mirabuntur me: 12. tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem
me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent. 13. Præterea
habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his, qui poſt me futuri
ſunt, relinquam. 14. Diſponam populos: & nationes mihi erunt ſubditæ. 15. Ti-
mebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, & in bello
fortis. 16. Intrans in domum meam, conquieſcam cum illa: non enim habet
amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius, ſed lætitiam, & gau-
dium. 17. Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniam im-
mortalitas eſt in cognatione Sapientiæ, & in amicitia illius delectatio bona, & in
operibus manuum illius honeſtas ſine defectione, & in certamine loquelæ illius Sa-
pientia, & præclaritas in communicatione ſermonum ipſius: circuibam quærens, vt
mihi illam aſſumerem. 19. Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam
bonam. 20. Et cùm eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. 21. Et
vt ſciui quoniam aliter non poſſem eſſe continens, niſi Deus det, & hoc ipſum erat
Sapientiæ ſcire cuius eſſet hoc donum: adij Dominum, & deprecatus ſum illum, &
dixi ex totis præcordiis meis.

COMMENTARII.

1. *Pergit Salomon Sapientiam laudare.*

VERS. 1. *Attingit ergo* (Græcè, *autem*) *à fine vſque ad finem fortiter.* Sapientiam non vincet malitia, nam potentia immenſa ſua vniuerſæ naturæ principium, ac finem complectitur: nec aptius quidlibet in quouis genere melius, firmius conſtitui poteſt, quàm quomodo Sapientia illud conſtituit. *Et* quauis eius potentia fortiſſima ſit, *diſponit omnia ſuauiter* commodè, benignè. * Vt doceat Præſides, tunc fortius ſubditos adduci ad opera iniuncta gerenda, cum ipſi ſuauius ac benignius exerunt imperium.]

Benignitas in Præſule fortis eſt ad ſubditos adducendos.

Verſ. 2. Hanc amaui, & exquiſiui à iuuentute mea, &c. Adeò Sapientiam adoleſcens amaui, vt eius pulchritudine affectus, eam mihi aptari in ſponſam procuratim. Sponſa dicitur Sapientia, ob ſingularem amorem, quo diligitur: ob delectationem, quæ ex illa capitur. * Si vis in Sapientia magnos progreſſus facere, eam non quaſi vxorem multi temporis remiſſo amore dilige, ſed quaſi nouam ſponſam ſemper nouo affectu proſequere.]

Vt in Sapientia proficias, eam tanquã ſpõſam ſemper nouo dilige affectu.

Verſ. 3. Generoſitatem illius glorificat, &c. Inde quidem apparet Sapientiæ nobilitas quanta ſit, quod cum Deo ſemper tanquam cum ſponſo commoratur, & quod Deus illam vt ſponſam chariſſimam amauit. Vnde digniſſima oſtenditur, quæ ab hominibus quæratur, & ametur.

Verſ. 4. Doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, Græcè

Græcè *μυςὶς myſtis*, initiatrix, Sacerdos arcanorum, & ſcientiæ Dei conſcia, & eorum apud homines interpres. Et electrix *operum illius.* Non enim docet ſolùm quid ſentiendum, ſed etiam in bonis operibus, quæ ad Deum referuntur, quid eligere debeas, & quibus aptis mediis vti. * Non dubium, quin Sapientia ad virtutem perfectius ſectandam maximè conferat.]

Scientia maximè cõfert ad virtutem ſectandam.

Verſ. 5.6.7.8. Etſi diuitiæ appetuntur in vita, quid Sapientia locupletius, quæ operatur omnia? An pecuniæ omnia obediunt? Ita plane, quia qui pecuniis abundat, nihil intendit, quod non aſſequatur. * Locupletiſſima igitur eſt Sapientia, qua omnia, quæ quis poteſt appetere, comparantur.] *Si autem ſenſus operatur, quis horum, quæ ſunt, magis quàm illa eſt artifex?* Si artificum intelligentia ac peritia pulchra opera fabrilia excitat, cunctos Sapientia vincit artifices, ſiquidem creata omnia ipſa excitauit. *Etſi iuſtitiam quis diligit: Labores huius magnas habent virtutes, &c.* Si quis ſanctitatem conſequi deſiderat, labores, quos Sapientia ſuſcipit eximias virtutes pariunt: edocet enim temperantiam, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, quibus nihil vtilius in hac vita homines poſſunt excogitare. * Certè Sapientiæ ſtudium homines ad omnium virtutum exercitamenta adducit.] *Etſi multitudinem ſcientiæ deſiderat quis, ſcit præterita, & de futuris æſtimat,* ſeu coniecturam facit. *Scit verſutias ſermonum*, ſiue fraudulenta ac fallacia verba, vel Sophiſmata: *& ſolutionem argumentorum.* (Græcè, *ænigmatum.*) *Signa & monſtra ſcit, antequam fiant,* cometas ſcilicet, eclipſes, & alia, quæ in rebus naturalibus monſtroſa eſſe videntur. *Et euentus temporum*, ſeu conſequentis ætatis annorum euentus explorat ex Planetarum aſpectibus, *& ſæculorum* præuenit mutationes.

Ditiſſima eſt Sapientia, qua omnia comparantur.

Studium Sapientiæ ad omnium virtutum exercitamenta adducit.

Verſ. 9. Propoſui ergo, hanc adducere mihi ad conuiuendum, ſeu vt eſſet mihi Sapientia perpetua vitæ ſocia. Tandiu enim quis verè viuit, quandiu Sapientia actiones moderatur.] *Sciens, quoniam mecum communicabit de bonis*, ex beneficio ſocietatis. * Mores enim frequenter ediſcimus eorum, quibuſcum commoramur.] *Et erit allocutio cogitationis, & tædij mei*, id eſt me dulciter alloquetur, inſtar eius, qui inuiſit ægrotum, eritque curarum mearum lenimentum, ſeu moderatio. * Studium equidem litterarum (expertus loquor) triſtitiæ eſſe aſſolet alleuiatio.]

Tandiu quis verè viuit, quandiù Sapientia regit actiones.

Mores ediſcimus eorũ, quibuſcum commoramur.

Studium litterarum ſolet eſſe alleuiatio triſtitiæ.

Verſ. 10.11.12. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, ſeu apud populum illuſtris apparebo. *Et honorem apud ſeniores iuuenis*, licet ſim iuuenis, me ſenes ob Sapientiam reuerentur. * Sapientia enim & prudentia in iuuenta maioris apud cordatos æſtimationis eſt.] *Et acutus inueniar in iudicio*, ſeu cum tribunali iudicaturus aſſideam, vt patet in ſententia celebri illa, qua mulierculaium pro filio ſuperſtite contendentium litem diſſoluit. *Et in conſpectu potentium* ob iudicij acumen *admirabilis ero, & facies Principum, mirabuntur me. Tacentem me ſuſtinebunt* expectabunt, donec os ſoluam, & promam, quæ ſentio. *Et loquentem me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent*, vt mihi loquenti ſilentium exhibeant, nec audeant quidquam ad quæ definierim, obiicere.

Sapientia in iuuene maioris apud cordatos æſtimationis eſt.

Verſ. 13.14.15. Præterea habebo per hanc immortalitatem nominis, & famæ, *& memoriam æternam his, qui poſt me futuri ſunt, relinquam,* meis, ſcilicet Voluminibus. * Sapientis enim ſcriptoris nomen nunquam obruit obliuio.] *Diſponam populos*, rectè gubernando; *& nationes mihi erunt ſubiectæ.* * Et quidem motuum, ac inquietudinum Regnorum, aut Prouinciarum, quæ collum è iugo excutiunt, cauſa aſſolet eſſe imprudens gubernatio.] *Timebunt me audientes Reges horrendi*, ſeu Reges illi, quorum potentia terrori eſt. *In multitudine* videbor bonus, ſeu idoneus rebus in pace adminiſtrandis: *& in bello fortis* apparebo. Expendo particulam *In multitudine*, pro qua alij vertunt, *In pace.* Quid autem cum pace multitudini, vt hoc vocabulo *Multitudine pax* ſignificetur? Certè quia pacis tempore Vrbes ciuibus abundant; tempore autem belli Vrbes ciuibus vacuæ ſolitudines imitantur tot copiis hoſtium gladio, & verius fame pereuntibus.]

Sapientis ſcriptoris nomen nunquã obruit obliuio.

Imprudens gubernatio cauſa ſolet eſſe inquietudinis rebellis Prouinciarum.

Bellum eſt multitudinis Vrbium deſolatio.

Verſ. 16. Intrans in domum meam, conquieſcam cum illa, reſpirans ſcilicet a publicis negotiis, & domeſtico otio fruens. * Ipſa enim Sapientia dictat, quandò incumbendum ſit labori, & quandò labor ad relaxationem animi intermittendus. Vndè docti, qui ſine huiuſmodi intermiſſione ſe ſtudio tradunt, valetudini admodum noxio, Sapientiæ præſcripta tranſgrediuntur.] Poſtquam autem quis exteriorum negotiorum ex munere ſe fatigatum ſenſerit, animi relaxationem eſſe dignoſcit ad Sapientiam amicam accurrere alloquendam: *Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, &c.*

Sapientum eſt ſtudij labores intermittere, ad animi relaxationem, & corporis ſanitatem.

Verſ. 17.18. Hæc cogitans apud me, ſcilicet 2.
quæ ſequuntur, *& commemorans in corde meo,* nempè *quoniam immortalitas eſt in cognitione Sapientiæ*, ſeu immortalitatem proueuire iis, qui Sapientiam colunt. *Et in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honeſtas* (Græcè *Diuitiæ*) ſine *defectione*, ſeu opes indefectibiles: *& in certamine loquela illius Sapientia,* ſiue quod in collocutione, & coexercitatione cum illa, prudentia ediſcitur. *Et præclaritas in communicatione ſermonum ipſius*, ſiue quod famæ claritatem comparat, qui cum illa commoratur: *Circuibam quærens* anxiè *vt mihi illam aſſumerem* in ſponſam, intimam contubernalem.

Omnia bona in Sapientia contineri, docet.

Verſ. 19. Puer autem eram ingenioſus, quare ſtudij laborem docilitas ingenij iuuabat. *Et ſortitus ſum animam bonam*, non ſolùm ingenij acumine, ſed & aliis dotibus præclaris præditam. * Sine acumine enim ingenij labor in litterarum acquiſitione inutilis redditur. Vulgariter expendam, *Es macear en yerro frio.*

Sine acumine ingenij in acquiſitione ſcientiarum ſine fructu laboras.

Verſ. 20. Et cum eſſem magis bonus, ſeu cum magis magiſque per litterarum, & virtutum, conſequentium ad Sapientiam, exercitium creſcerem in bonitate, *veni ad corpus incoinquinatum*, id eſt, eò deueni, vt etiam corpus mihi eſſet bene temperatum, mundum, & caſtum, & cum anima mirificè congruens. * Litterarum enim exercitamentum ab otio vitiorum origine abſtrahens animum corporis tuetur caſtitatem.]

Litterarum exercitium corporis caſtitatem tuetur.

Verſ. 21. Et vt ſciui, quoniam aliter non poſſem eſſe continens à Venere, ita, vino, reliquiſque vitiis, *niſi Deus det*, id eſt ſine Dei gratia (imo *& hoc ipſum erat Sapientia, ſcire* ſcilicet, *cuius eſſet hoc donum*, Dei inquam eſſe) *adij Dominum, &*

deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordiis meis: Caſtitatis enim donum à Deo petendum, & continuis profuſis precibus impetrandum. * Sine aſſidua oratione difficillimè iuuenis, (vti erat tunc Salomon) caſtitatis puritatem à tot carnis & ætatis inſidiis tutari poterit.] Græcè loco illius particulæ *Continens*, eſt *compos.* Ac ſi diceret, Non poſſum compos fieri Sapientiæ, vel Sapientiam aſſequi, ſine ſpeciali Dei auxilio, precibus continuis aſſequendo. Sic *Eccli.* 6.28. *Inueſtiga illam*, Sapientiam *& continens*, ſeu compos *factus, ne derelinquas eam.* Sic igitur oraui.

Sine aſſidua oratione difficilis erit iuueni caſtitatem tutari.

CAPVT IX.

Pro Sapientia à Deo obtinenda Oratio Salomonis, quæ ad finem vſque Libri protenditur. Hoc capite ſuam imbecillitatem profitetur, nec ſe poſſe abſque illa muniis ſibi à Deo impoſitis aptè fungi.

1. DEVS patrum meorum, & Domine miſericordiæ, qui feciſti
omnia verbo tuo, 2. & Sapientia tua conſtituiſti hominem,
vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta eſt, 3. vt diſponat
orbem terrarum in æquitate & iuſtitia, in directione cordis
iudicium iudicet: 4. da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem
Sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: 5. quoniam
ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, &
exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. 6. Nam & ſi quis erit
conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abſuerit Sapientia tua, in nihilum
computabitur. 7. Tu elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum,
& filiarum: 8. & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in ciuitate
habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab
initio: 9. & tamen Sapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cùm
orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum
in præceptis tuis. 10. Mitte illam de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ,
vt mecum ſit & mecum laboret, vt ſciam quid acceptum ſit apud te: 11. ſcit
enim illa omnia & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobriè, & cuſtodiet me
in ſua potentia. 12. Et erunt accepta opera mea, diſponam populum tuum iuſtè,
& ero dignus ſedium patris mei. 13. Quis enim hominum poterit ſcire conſilium
Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? 14. Cogitationes enim mortalium
timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. 15. Corpus enim, quod corrumpitur,
aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. 16. Et
difficilè æſtimamus quæ in terra ſunt: & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore.
Quæ autem in cælis ſunt quis inueſtigabit? 17. Senſum autem tuum quis
ſciet, niſi tu dederis Sapientiam, & miſeris Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis:
18. & ſic correctæ ſint ſemitæ eorum qui ſunt in terris, & quæ tibi placent didicerint
homines? 19. Nam per Sapientiam ſanati ſunt quicumque placuerunt tibi
Domine à principio.

COMMENTARII.

1. VERS. 1.2.3.4.5. *Deus patrum meorum,* quem patres mei coluere, *& Domine miſericordiæ*, ſeu Deus miſericors. * Cur non dixit Domine miſericordiæ & iuſtitiæ, ſiquidem æqualiter eſt iuſtus ac miſericors? Certè quia ſic erga peccatores ſe miſericordem præſtat, vt abſtractum omnino eſſe à dominatione iuſtitiæ videatur.) Vnde canit Eccleſia, Deus cui proprium eſt miſereri ſemper, & parcere: quaſi etiam eius proprium non ſit iuſtitiam exercere.] *Qui feciſti omnia verbo tuo.* ſeu iuſſo. *Nam dixit Deus & facta ſunt, & Sapientia tua conſtituiſti hominem, vt dominaretur creatura, quæ a te facta eſt. Vt diſponas.* ſeu diſponeret vel gubernaret *orbem terrarum in æquitate, & iuſtitia, & in directione cordis*, Græcè, *in rectitudine animi*, ſeu recto animo & mente iudiciũ *iudicet*, ſeu ius diceret: *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem Sapientiam.* Præſta quæſo, vt ego iuuenis Regno adminiſtrando patum idoneus ſim particeps Sapientiæ, quæ ſupremæ tuæ ſedi aſſidet: *& noli me reprobare à pueris tuis*, ſeu excludere à ſeruorum tuorum numero. *Quoniam ſeruus tuus ſum ego & filius ancillæ tuæ.* Significat, ſe filium eorum eſſe, qui Deum coluerunt, & nominatim matris ſuæ religioſæ fœminæ, vel fortaſſis totius Synagogæ: *Homo infirmus, & exigui temporis*, cuius vita breuis eſt,

Suam Salomon imbecillitatem profitetur.

Sic Deus miſericordiam exercet, vt quodammodo videatur, attributum iuſtitiæ vindicatum ad eum nõ pertinere.

aut

aut iunior ætas. *Et minor ad intellectum iudicij, & legum. Minor intelligentis*, id eſt, imbecillior, quàm vt iudicia, & leges omnes poſſim intelligere, quibus Regem inſtructum eſſe oportet. * Etſi enim Reges Miniſtris idoneis vtantur, oporteret tamen ipſos legum noritia eſſe inſtructos, vt eis conſtaret, an ſententiæ Iudicum iuxta legis præſcripta ferantur.]

Oportet. Reges legum noritia eſſe inſtructos.

Verſ. 6. Nam & ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, tametſi quis inter homines ſit omni ſcientia inſtructus, *Si ab illo abſuerit Sapientia tua*, ſeu directio ad applicationem eorum, quæ nouit, *in nihilum computabitur.* * Sapientiſſimi quique haud aptè iudicabunt ſine Dei ſpeciali auxilio, ad applicanda prudenter præcepta, quæ ex lege didicit.]

Sapientiſſimus Iudex errabit in iudicio ſine ſpeciali Dei aſſiſtentia.

Verſ. 7. 8. 9. Tu elegiſti me Regem populo tuo, &c. Non me ad Regnum ego ingeſſi, à te electus throno aſſideo. Ergo debes me ad regimen tui populi dirigere. * Profectò cum quis electus gubernationi præficitur, nec ipſe eligi procurauit, iuſtè à Deo petit, vt præſtet auxilium hiſce verbis: Tu me elegiſti, oſtende precor, tuam fuiſſe electionem dans vt meum impleam miniſterium.] *Et dixiſti, me ædificare Templum in monte ſancto tuo* Moria, *& in ciuitate habitationis tuæ*, in Ieruſalem, quam tibi elegiſti, vt in ea habitares & haberes Templum, & altare, *ſimilitudinem Tabernaculi ſancti tui*, quod Templum factum eſt ad ſimilitudinem Tabernaculi, quod per Moyſen fieri iuſſiſti, *quod* quidem Templum iam *præparaſti ab initio* in typo Tabernaculi. *Et tecum Sapientia tua, quæ nouit opera tua, &c.* Et tecum præparauit Sapientia tua illa, qua totum orbem extruxiſti, quæ iam inde ab æterno nouit, qua ratione præcepta tua poſſint, & debeant, rectè executioni mandati, & cum fructu compleri.

Cum Deus te ad regimẽ eligit, nec tu te illi ingeris, dat ſimul, vt aptè te in munere geras.

2\. Sapientiæ neceſſitatem exponit.

Verſ. 10. 11. 12. Mitte ergo *illam* Sapientiam *de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ*, à throno gloriæ: *vt mecum ſit, & mecum laboret*, mihi adſit, & me adiuuet. *Vt ſciam, quid acceptum ſit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit: deducet me in operibus meis ſobriè*, Græcè, *iuxta præſcriptum rectè rationis*, moderatè, diſcretè, ne modus, aut menſura excedatur, *& cuſtodiet me in ſua potentia. Et erunt accepta opera mea* & tibi, & ſubditis, *& diſponam populum tuum* ſeu gubernabo, *regam iuſtè, & ero dignus ſedium patris mei*, ſeu Regium thronum à patre meo Dauide acceptum occupare. * Qui non iuſtè gubernat, indignè Regium thronum occupat.] Et indignus eſt hereditaria ſede, qui patris virtutem non imitatur.]

Indignè thronum occupat, qui nõ iuſtè gubernat.

Verſ. 13. 14. 15. 16. Quis enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? A neceſſitate Sapientiæ iam ducit argumentum. Quis poterit Dei voluntatem apertè dignoſcere? *Aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* Quis poterit non ſolùm apertè dignoſcere, ſed vel cogitatione diſcurrere, quid eius conforme ſit placito? *Cogitationes enim mortalium timidæ*, quia cogitatæ res non ſuccedunt, vt illi cogitabant: vnde hoc experti ſegnius & timidius deliberant: *& incertæ prouidentiæ noſtræ.* Græcè, *fallaces opiniones*, & conſilia noſtra. *Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam, &c.* Id eſt, corruptibilis corporis nexus cum animo incorruptibili affert magnum ad intelligentiam impedimentum: & terrea hæc corporis (ſic Græcè) habitatio opprimit mentem, intellectum plenum curarum, quæ animum diſtrahunt à fixa, & cõſtanti meditatione; ita vt ſe ſæpius cogatur ad inferiora, & viliora obiecta demittere. * Vndè præcipua viri ſpiritualis cura debet eſſe, cum ad meditationis exercitium aſcendit, externis curis omnino remittere nuncium.] *Et difficilè æſtimamus, quæ in terra ſunt, &c.* Si difficilè cognoſcimus hæc obuia, ac vicina, quantò difficilius illa remota omninò à ſenſibus dignoſcemus? Vndè *quæ in cælis ſunt, quis inueſtigabit?*

Qui contemplationis ad exercitiũ aſcendit, terrenis omnino ſe moueatur à curis.

Verſ. 17. 18. 19. Senſum autem tuum quis ſciet, *niſi tu dederis Sapientiam?* Quis poterit ſine Sapientia à te accepta, tuum conſilium agnoſcere, tuam rimari voluntatem? *Et* ad hoc in nobis præſtandum, *miſeris* Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis? *Et ſic correctæ ſint ſemitæ eorum quæ ſunt in terris: & quæ tibi placent, didicerint homines.* Spiritus tui aduentu corrigentur, ſeu dirigentur diſcurſus hominum deuiantes, & tuæ voluntatis præſcripta callebunt. * Effectus quidem Sapientiæ eſt corrigi mores primum. *Et ſic correctæ ſint ſemitæ eorum*: poſtmodum autem Dei callere voluntatem circa opera gerenda, *Et quæ tibi placent, didicerint homines.* Niſi enim morum correctionem præmittas, haud poteris præſcripta Sapientiæ vtiliter edocere.] *Nam per Sapientiam ſanati ſunt, quicumque placuerunt tibi Domine, à principio.* Salute non ſolùm corporali, ſed & ſpirituali donati à te ſunt per Sapientiam. Chriſtus enim æterna Patris Sapientia Agnus eſt occiſus ab origine mundi tollens omnia omnium hominum peccata: nec quiſquam niſi per fidem in Chriſtum vnquam ſaluari potuit. Et Salomon plurimis mox exemplis initio ſequentis *cap.* id demonſtrat. Pauluſque *Hebr.* 11. de fide, quæ pars eſt Sapientiæ, idem aſſeruit.

Qui Sapientiæ præſcripta vult vtiliter edoceri, priùs curet prauos mores corrigere.

CAPVT

CAPVT X.

Illuſtribus Patriarcharum exemplis Salomon demonſtrat, omnes per Sapientiam ſalutem fuiſſe conſequutos.

1. HÆC illum, qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarum, cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, 2. & eduxit illum à delicto ſuo: & dedit illi virtutem continendi omnia. 3. Ab hac vt receſſit iniuſtus in ira ſua, per iram homicidij fraterni deperiit. 4. Propter quem, cùm aqua deleret terram, ſanauit iterum Sapientia, per contemptibile lignum iuſtum gubernans. 5. Hæc & in conſenſu nequitiæ cùm ſe nationes contuliſſent, ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſine querela Deo, & in filij miſericordia fortem cuſtodiuit. 6. Hæc iuſtum à pereuntibus impiis liberauit fugientem, deſcendente igne in pentapolim: 7. quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis. 8. Sapientia enim prætereuntes, non tantùm in hoc lapſi ſunt vt ignorarent bona, ſed inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam, vt in his, quæ peccauerunt, nec latere potuiſſent. 9. Sapientia autem hos, qui ſe obſeruant, à doloribus liberauit. 10. Hæc profugum iræ fratris iuſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum: honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. 11. In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illum. 12. Cuſtodiuit illum ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum, & certamen forte dedit illi vt vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt Sapientia. 13. Hæc venditum iuſtum non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum: deſcenditque cum illo in foueam; 14. & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam aduerſus eos, qui eum deprimebant: & mendaces oſtendit, qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam. 15. Hæc populum iuſtum, & ſemen ſine querela, liberauit à nationibus, quæ illum deprimebant. 16. intrauit in animam ſerui Dei, & ſtetit contra reges horrendos in portentis & ſignis. 17. Et reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarum per noctem: 18. tranſtulit illos per Mare rubrum, & tranſuexit illos per aquam nimiam. 19. Inimicos autem illorum demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideò iuſti tulerunt ſpolia impiorum, 20. & decantauerunt, Domine, nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter: 21. quoniam Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit deſertas.

COMMENTARII.

1. *Conſecuti per Sapientiam ſalutem fuere antiqui patres. Adam*

VERS. 1. 2. *Hæc* Sapientia *illum, qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarum*, Adamum ſcilicet, *cum ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit.* Quandiu ſcilicet ſolus fuit ſine Eua cuſtoditus, fuit in innocentia per Sapientiam & gratiam. * (*non ſolus eſſet*, ait pulchrè, vt innuat, abſtractionem à noxia ſocietate virtutis eſſe adminiculum] *Et deduxit illum à delicto ſuo*, ſeu poſt peccatum beneficio Sapientiæ, ab eo fuit per pœnitentiam liberatus. Inſipiens deliquit, Sapiens ſe ad meliorem frugem recepit. * Confert quippe Sapientia; vt peccator criminis vilitatem agnoſcat, & dolore de præ lapſo concepto, præcaueat in furorem.] *Et dedit illi virtutem continendi omnia*, ſeu vim, & facultatem dominandi omnibus, & gubernandi vniuerſum genus humanum. * Princeps inſipiens ineptus prorſus eſt ad gubernationem, imo ad dominationem. Stulto enim Principi non ſolum ſubditi non obediunt, verum & vix illum ſuum Dominum eſſe profitentur.]

Abſtractio à praua ſocietate, virtutis eſt adminiculum.

Sapientia cõfert admodũ ad pœnitentiam gerendam.

Princeps inſipiens ferè non eſt ſubditorum Dominus.

Verſ. 3. Ab hac Sapientia *vt receſſit iniuſtus.* Cain *in ira ſua* (iratus eſt enim aduerſus Abel vehementer, & concidit vultus eius, cum Deus ad ipſum & ad munera eius non reſpexit) *per iram homicidij fraterni deperiit*: Græcè, *fratricidialibus deperiit furoribus.* Periit ſcilicet animo furore illo contra Abelem concepto, & executione mandato. Vel *periit ſimul*, (vt alij exponunt) non eodem tempore, ſed ſimili genere mortis, violento quidem. Nam *Gen. 4. 25.* indicatur

2. *Cain periit inſipiens.*

dicatur Cainum à Lamecho occiſum fuiſſe. * Docuit enim Dominum homicidij fraterni, inuentor, cum homicidio à propinquo, inflicto, punire.] * Græcam illam lectionem expende e *Fratricidialibus furoribus*. Concepta in extraneos iracundia, *ira* aptè vocatur: at quæ inter fratres iracundia aſcenditur, *furor* meritò debet appellari. Nec enim quis ab hoſte tanta incommoda tolerat, quanta à fratre, à propinquo male in ipſum affecto.]

Inuentor criminis alicuius Deũ docet quonam modo eum debeat punire.

Horribilior eſt homini fratris irati, quàm hoſtis impugnatio.

Verſ.4. Propter quem Cainum, cuius ſcelera filij de more imitabantur, *Cum aqua deleret terram*, diluuij tempore, *ſanauit iterum Sapientia*, reſtituit mundo infecto ſanitatem, *per contemptibile lignum iuſtum gubernans*. Per arcam ſcilicet Noë & filios eius tegimine nauali dirigens, & defendens ab exitio communi. Vocat autem arcam illam *contemptibile lignum*, quia ad tantam ſuſtinendam, & arcendam aquarum eluuionem, nullatenus ſufficere videretur. * Vt appareat Dei Sapientiam contemptibilis Miniſtri labore ſæpè illuſtres effectus excitare.]

3.

Sapiens Noë liberatur.

Dei Sapientia illuſtres educit effectus, Miniſtro contemptibili.

Verſ.5. Hæc & in conſenſu nequitiæ, cum ſe nationes contuliſſent, ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſine querela Deo. Cum filij Adami, è quibus diſperſis proceſſere nationes orbis terrarum, ſe conſentientes in ſuperbo illo auſu contuliſſent in vnum locum ad turrim Babel ædificandam: Sapientia diuina iuſtum Abraham *ſciuit*, ſeu paterna fuit cura proſecutus, & curauit poſtmodum educere è medio nationis Chaldææ: & eductum, atque ab errore patrio Heber (ſi quo forſan infectus aliquando fuit) abductum, perpetuo deinceps ſine querela conſeruauit. *Et in filij miſericordia fortem cuſtodiuit.* Id eſt, cum ei Dominus imperauit, vt filium Iſaacum ei offerret, Sapientiæ ope fortis perſtitit, ne viſcera eius ità filij amore tangerentur, vt ei parceret, & ab imperato ſacrificio abſtineret.

4.

Et Abrahamus.

Verſ.6.7. Hæc iuſtum Loth. *à pereuntibus* Sodomitis *impijs liberauit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim*, cladem Vrbis. Pentapolis quinque continebat Vrbes Sodomam, Gomorrham, Adamam, Seboin, & Segor. *Quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra.* Vbi hæ miſeræ ciuitates olim aderant, viſitur vſque ad hanc diem fumigans, & deſerta terra, quæ igne de cœlo miſſo conflagrauit. *Et in certo tempore fructus habentes arbores*, & plantæ fructus intempeſtiuos & inutiles offerunt. *Et incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis*, id eſt incredulæ animæ, vxoris Loth conſpicitur ſalis ſtatua æternum in obedientiæ monumentum.

5.

Et Lothum.

Verſ.8. Sapientiam enim prætereuntes, &c. Qui Sapientiam contempſére, hanc pœnam ſuſtinent, quod eius dignitatem non percepetunt, & vt amentiæ ſuæ infamem, & indelebilem memoriam relinquant. Peccatum enim eorum latere non potuit. * Agnatum namque peccato eſt, quantumuis tibi videatur occultè eſſe patratum, in publicum prodire.]

Agnatum eſt peccato manifeſtari.

6.

Et Iacobum.

Verſ. 9.10.11.12. Sapientia autem hos, qui ſe obſeruant, qui ipſam colunt, admirantur, (Græcè) venerantur, *à doloribus*, ſeu laboribus, *liberauit. Hæc profugum*, Iacob iram fratris Eſau fugientem *deduxit per vias rectas, & oſtendit illi Regnum Dei*, per directum iter, quod ad Meſopotamiam ducit (nec enim more fugientis, viarum incognitarum ambages arripuit) eum fecit incedere, eique cœli culmina viſione ſcalæ ad cœlum pertingentis obiecit. *Et dedit illi ſcientiam ſanctorum*, ſeu ſanctarum rerum, quæ ſpectant ad Eccleſiam tùm militantem, tùm triumphantem. *Honeſtauit illum in laboribus*, ſeu *locupletauit* (Græcè) *in ærumnis*, vel per labores, qui *Gen.29.* narrantur. * Labores enim, queis iuſti premuntur, animi ſunt diuitiæ. Vnde eos Sapientes non ſolum venientes ſuſtinentes, ſed abſentes requirunt, vt theſaurus increſcat.] *Et compleuit labores illius.* Sapientia Iacobum fecit laboribus in paſcendis Soceri gregibus locupletari fœtu multiplici ex virgarum aſtu. *In fraude circumuenientium illum, adfuit illi.* Cum per *auaritiam* (Græcè ſic) Laban eum opprimeret, illi Dominus liberator adfuit. *Cuſtodiuit illum ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum.* Inimicos, & ſeductores intelligo Labanum, & cognatos eius, qui recedentem perſequuti fuére: vel etiam Eſau, qui redeunti inſidias præparabat. Vel Chananæos & Pherezæos, quos Iacob poſt Sichimitarum cladem valde timebat *Gen. 30.* ſed eos Dei terror inuaſit, & auſi non fuére recedentes perſequi. *Gen. 35. Et certamen forte dedit illi.* vt vinceret, ſeu fecit cum Angelo luctam inire *Gen. 32.* in qua Iacob præualuit. *Et ſciret, quoniam omnium potentior eſt Sapientia.*

Laboribus ditatur animus. Ideò Sapientes eos nõ ſolùm ſuſtinent, ſed requirunt.

Verſ.13.14. Hæc venditum iuſtum Ioſeph Iacobi filium à fratribus pretio mercatoribus traditum per inuidiam, *non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum*, id eſt à peccatrice Putipharis vxore, ab inuidis fratribus eum occidere molientibus. *Deſcenditque cum illo in foueam* ciſternam veterem, vel carcerem in Ægypto. * Deſcendit ne Deus cum Ioſepho in foueam, vt cum eo vinculis alligaretur, an vt ſua eum præſentia ſolatium afferret: Profectò Deus ità erga iuſtos actos laboribus afficitur, vt non ſolum eis laborantibus aſſideat, ſed cum eis pati etiam videatur.] *Et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum Regni.* Quoniam toti Ægypto præfuit dignitate & poteſtate primus a Rege. * Aliqui ſunt in orbe Principes nomine tenus; non enim ipſi regnant, nec præſunt, ſed ille, qui in ſummam Regis familiaritatem venit, *Et potentiam aduerſus eos, qui eum deprimebant*, ſeu depreſſerant, fratres, Putipharem, & vxorem eius, eoſque qui in carcere vinxerunt. *Et mendaces oſtendit*, qui maculauerunt illum afficientes adulterij infamia. *Et dedit illi claritatem æternam*, gloriam, ſplendorem Ægyptiacæ præfecturæ, cuius memoria ob triticum aſſeruatum infamis futuræ ſubſidium, erit æterna. * Profectò qui expetit ſuam memoriam æternare & in hoc ſæculo horreum pauperibus opibus ſuis conſtituat.] Vnde videris pia opera ad eleemoſynam teſtamento relicta, non obſtantibus temporis iniuriis, ſine imminutione plerumque aſſeruari.]

7.

Et Ioſephum.

Deus non ſolùm adeſt iuſto laboranti, ſed cum eo laboribus agi videtur.

Multi Reges ſunt nomine ſolùm Reges.

Qui cupit ſuam memoriam æternare & in hoc ſæculo, horreum ſuis opibus ad alendos pauperes conſtituat.

Verſ. 15.16.17.18. Hæc populum iuſtum Iſraëliticum ſcilicet, quem ex Ægypti ſeruitute liberauit, *& ſemen ſine querela* irreprehenſibile, inculpatum, quod nulla ſuperſtitione maculatum fuerat in Ægypto, liberauit à nationibus Ægyptiis, *quæ illum deprimebant.* Ad cuius expeditionem, *intrauit* Sapientia *in animam ſerui Dei* Moſis: *& ſtetit* intrepidus *contra Reges horrendos* terribiles, (ſic Græcè) potentes, ſæuos.

8.

Et Hebræos.

Rex vnus fuit Pharao, contrà quem Moſes ſtetit. Sed etiam Regum nomine intelligo Principes Pharaonis, coram quibus plagæ ſunt editæ. *Et reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum*, ſeu compenſandis copioſam mercedis pro laboribus præteritis, quæ facta eſt, cum vaſa, & ſupellectilem pretioſam Ægyptiorum Hebræi abſtulerunt. * Mercedis, quam à famulis, vel operariis tuis aufers, ſi non reſtituis, dabit Deus compenſationem te diuitiis ſpoliando.] *Et deduxit illos in via mirabili* per mare Rubrum, per deſertum paſſim mira excitando. *Et fuit illis in velamento diei* nubis columna eos à ſolis æſtu protegens: *& in luce ſtellarum per noctem.* Intelligo illam columnæ ignis ſidera imitantis ſplendorem. *Tranſtulit illos per mare Rubrum, & tranſuexit illos per aquam nimiam* ſeu multam ſiccis pedibus ad vlteriorem ripam tranſmeantes.

Si operario, vel famulo aufers mercedem, dabit Deus compenſationem te diuitiis ſpoliando.

* Ne excidat è memoria particula, *Populum iuſtum, ſemen ſine querela* Vndenam Hebræi tam egregio nomine digni à Salomone iudicantur? Certè quia inter Ægyptios impios degentes eorum impietatem non didicere. Magnum enim eſt ſanctitatis documentum ab aſſiduis improbis ſociis non maculari.]

Magnæ ſanctitudinis documẽtũ eſt, ab aſſiduis improbis ſociis non inſici.

Verſ. 19. 20. 21. *Inimicos autem illorum demerſit in mare, &c.* Id expono de Hebræis liberatis è profundo alueo maris, & ad littus adductis ſine immerſione quidem. * Vt commendem Deiparentis Dominæ meæ ab originalis culpæ pelago liberationem per Chriſti Redemptoris auxilium. Liberauit enim Matrem à profundo pelagi, dum eam fecit ſiccis pedibus ad littus properare, dum reliqui homines miſerè ſubmerguntur.] *Ideo iuſti.* Hebræi *tulerunt ſpolia impiorum* Ægyptiorum in naufragio relicta, *& decantauerunt Domine, nomen ſanctum tuum*, canticum Moſis, de quo *Exo.* 15. ore protulerunt: *& victricem manum tuam laudauerunt pariter* vno animo vno ore. *Quoniam Sapientia aperuit os mutorum*, qui prius præ timore loqui non audebant, *Et linguas infantium fecit diſertas*, id eſt, imperitorum, vel puerorum, qui & ipſi cum reliquis canebant.

Deipara à profundo pelago peccati originalis liberatur, dum ſiccis pedibus ad littus à Domino adducitur.

CAPVT XI.

Beneficium, quo diuina Sapientia Hebræos affecit, Salomon amplificat, expendens ex Ægypto exitum, iter prodigiis exundans. Interim ſupplicia, quibus Ægyptij fuere percuſſi, profert.

1. DIREXIT opera eorum in manibus prophetæ ſancti. Iter fecerunt per deſerta, quæ non habitabantur: & in locis deſertis fixerunt caſas. 3. Steterunt contra hoſtes, & de inimicis ſe vindicauerunt. 4. Sitierunt, & inuocauerunt te, & data eſt illis aqua de petra altiſſima, & requies ſitis de lapide duro. 5. Per quæ enim pœnas paſſi ſunt inimici illorum à defectione potus ſui, & in eis, cùm abundarent filij Iſraël, lætati ſunt; 6. per hæc, cum illis actum eſt. 7. Nam pro fonte quidem ſempiterni fluminis, humanum ſanguinem dediſti iniuſtis. 8. Qui cùm minuerentur in traductione infantium occiſorum, dediſti illis abundantem aquam inſperatè, 9. oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduerſarios illorum necares. 10. Cùm enim tentati ſunt, & quidem cum miſericordia diſciplinam accipientes, ſcierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. 11. Hos quidem tanquam pater monens probaſti: illos autem tanquam durus rex interrogans condemnaſti. 12. Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur. 13. Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cum memoria præteritorum. 14. Cùm enim audirent per ſua tormenta benè ſecum agi, commemorati ſunt Dominum, admirantes in finem exitus. 15. Quem enim in expoſitione praua proiectum deriſerunt, in finem euentus mirati ſunt, non ſimiliter iuſtis ſitientes. 16. Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitatis illorum, quòd quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſuperuacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam: 17. vt ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur: 18. Non enim impoſſibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuiſa, immittere illis multitudinem vrſorum, aut audaces leones, 19. aut noui generis ira plenas ignotas beſtias, aut vaporem ignium ſpirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes: 20. quarum non ſolùm læſura poterat illos exterminare, ſed & aſpectus per timorem occidere. 21. Sed & ſine his vno ſpiritu poterant occidi perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ: ſed omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti. 22. Multum enim valere, tibi ſoli ſupererat ſemper

per : & virtuti brachij tui quis reſiſtet? 23. Quoniam tanquam momentum ſta-
teræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, quæ deſcen-
dit in terram. 24. Sed misereris omnium, quia omnia potes, & diſſimulas peccata
hominum propter pœnitentiam. 25. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti
eorum quæ feciſti : nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti. 26. Quomo-
do autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatum non
eſſet, conſeruaretur? 27. Parcis autem omnibus : quoniam tua ſunt Domine,
qui amas animas.

COMMENTARII.

1\. *Sitim Hebræorum, & eius ſatietatem, ſitim Ægyptiorũ extiadem Sapiens deſcribit.*

VERS. 1. 2. 3. *Direxit opera eorum*, ad exitum ex Ægypto pertinentia Sapientia diuina *in manibus Prophetæ ſancti* eos proſperè ducens, faciensque vt felicibus effectibus potirentur, Moſis miniſterio. *Iter fecerunt per deſerta*, quæ non habitabantur : *& in hiſce locis deſertis fixerunt caſas*, ſeu tabernacula, vel tentoria, *ſteterunt contra hoſtes*, pugnam ineuntes contra Amalech in Raphidin. (*Exod. 17.*) *& de inimicis ſe vindicauerunt*,

Verſ. 4. Sitierunt Hebræi (*Exod. 17. Numer. 20.*) *&* ſitis moleſtia preſſi, *inuocauerunt te*, precibus profuſis, *& data eſt illis aqua de petra altiſſima*, ex ſumma rupe : *& requies* ſeu remedium, refrigerium ſitis *de lapide duro.* * Iuſti enim cum patiuntur, ex ipſo lapideo labore Deus eis educit refrigerium.]

Cum iuſti patiuntur ex ipſis laboribus Deus eis educit refrigerium.

Verſ. 5. 6. 7. Per quæ enim pœnas paſſi ſunt inimici illorum, &c. In eo in quo puniti fuere Ægyptij, in eodem cum Hebræis bene actum eſt : Ægyptij ſiti diuexati ſunt, cum aquæ eorum in ſanguinem fuerant conuerſæ : (*Exo. 7.*) contra Hebræis largè à Domino in deſerto fuére ſuppeditatæ. Imò non ſolum in deſerto, petra percuſſa, ſed & in Ægypto, nam aquas puras Hebræi lætantes bibebant, dum Ægyptij mœſtitudine affecti ſiti premerentur. *Per hæc cum illis deeſſent* ſcilicet in deſerto, *benè cum illis actum eſt*, diuino munere aquis ſuppeditatis. *Nam pro fonte quidem ſempiterni fluminis*, ſeu pro fonte illo perenni, quo Hebræi fuére recreati, *humanum ſanguinem dediſti iniuſtis.* Huius plagæ deſcriptio extat *Exo. 7.*

Verſ. 8. 9. 10. 11. Qui cum minuerentur in traductione infantium occiſorum, Cum Ægyptij imminuerentur, multis ſiti pereuntibus ob traductionem ſeu immerſionem infantium : *Dediſti illis*, id eſt, Hebræis, *abundantem aquam inſperatè*, ſeu pene deſperantibus, in deſerto ex petra Horeb. * Meritò ſanguineis aquis puniebantur Ægyptij, qui aquas Nili ſanguine, ſeu morte infantium rubricarant.] *Oſtendens per ſitim*, quæ tunc fuit, per ſitim ſcilicet Hebræorum, & Ægyptiorum, *quemadmodum tuos exaltares, & aduerſarios illorum necares*, ſeu quàm tè longè alio modo habeas ergà hoſtes, quàm erga amicos : hos exaltas, illos deiicis. * Quidnam boni peccator à Deo inimico ſperare poteſt?] *Cum enim tentati ſunt, &c.* Cum Hebræi per ſitim in deſerto probati eſſent, quæ quidem probatio fuit ex Dei miſericordia profecta. (* Labores enim iuſtis immittit, vt eorum merita augeat.]) caſtigationem patienter tolerantes : *ſcie-*

Meritò Ægypti ſanguineis aquis puniebantur qui infantũ ſanguine aquas rubricarant.

Quid peccator boni à Deo inimico poterit ſperare.

Dei ex miſericordia labores iuſto obueniunt.

R. P. Ant. de Eſcob. & Mend. in SS. Script. tom. V.

runt, ſeu experimento didicerunt, *quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur*, ſeu quonammodo diriora paſſi fuerint impij ſua ex ſiti tormenta. * Sancti *cum miſericordia* probati laboribus & ærumnis ſunt ; impij cum *ira* flagellati.] *Hos quidem* ſeu Hebræos *tanquam pater monens probaſti : illos autem*, ſeu Ægyptios *tanquam durus Rex interrogans condemnaſti.* Græcè, in quæſtionem vocans, examinans nempe cruciatu ſitis & aliarum plagarum.

Iuſti cum miſericordia probati laboribus ſunt, impij cũ ira flagellati.

Verſ. 12. Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur. Ægyptij namque abſentes iam ab Hebræis Ægypto egreſſis, & in deſerto aquam de petra bibentibus lætéque aliis beneficiis diuinis fruentibus haud aliter, quàm cum præſentes eſſent illis torquebantur. Nam ſicut præſentibus illis cruciabantur ſiti ob aquas omnes in ſanguinem verſas, & reliquis plagis : ita abſentibus Hebræis ex illorum proſperitate rumpebantur inuidia. * Et quidem inuidiæ tortura grauiſſimam quamque æquat calamitatem.]

Inuidiæ tortura grauiſſimam quamque æquat calamitatem.

Verſ. 13. Duplex enim illos, Ægyptios ſcilicet *acceperat tædium & gemitus cum memoria præteritorum* excitatus. Primus erat ex propriis malis, quæ ipſi occaſione Hebræorum paſſi fuerant. Secundus ex alieno bono, quo iuratos ſuos hoſtes iam frui ſentiebant. * Pro malis propriis gemere, agnatum eſt dolori : pro bonis autem alienis dolere ex inuidia dæmoniacum vitium eſt.]

Dolere de alieno bono ob inuidiam Dæmoniacũ vitium eſt.

Verſ. 14. Cum enim audirent Ægyptij *bene ſecum* Græcè, *cum ipſis* Hebræis agi, & quidem *per ſua tormenta*, id eſt, per eaſdem res, per quas ipſi torti fuerant, puta per ſitim ; & reſtinctionem ſitis ſibi negatam eſſe, Hebræis autem benignè conceſſam : (idem ſit de aliis plagis iudicium) *commemorati ſunt Dominum admirantes in finem exitus*, ſeu euentus rei obſtupuerunt eo felicitatis Hebræos rebelles ſibi deueniſſe, & commemorati ſunt Dominum, Græcè, *ſenſerunt*, manifeſtè deprehenderunt ex memoria planè præteritorum cum præſenti collatorum, diuinam eſſe manum, & vindictam, quæ ſe affligeret. * Hinc deteriores ac rebelliores eſſe plures Chriſticolas, quàm Ægyptios idololatras arguo; ſiquidem tot afflicti ſuppliciis, tot acti calamitatibus, nondum animaduertunt, eas è peccatis ducere ortum.]

Durior eſt Ægyptiis, ſiquidem illi cognouerunt ob peccata puniri, tu autem id non animaduertis.

Verſ. 15. Quem enim Moſem *in expoſitione praua*, ſeu impia ac crudeli proiectione in Nilum *proiectum deriſerunt*, arbitrati hac via prorſus extinctum iri : *in finem euentus mirati ſunt*, in fine euentus (ſic Græcè) affecti ſunt admiratione cum viderent longè aliter Hebræis ſucceſſiſſe, adeoque & Moyſi eorum Duci, quam ipſi Ægyptij exiſtimaſſent. *Non ſimiliter iuſtis ſitientibus*, id eſt, experti Deum non eodem modo ſe geſſiſſe in ſiti ſua, quo ſe gerebat in

ſiti Hebtæorum. Nam Hebræis proſpiciebat de aquis ſuauiſſimis, at Ægyptiis non niſi ſanguineas ſubminiſtrarat, his durum ſeſe hoſtem exhibens, illis pium patrem.

Supplicium Ægyptijs inflictũ ob idolatriam memorat.

2. *Verſ.16.17. Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitatis illorum*, id eſt, ad punienda cogitata & opera iniqua Ægyptiorum: *quod quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſupervacuas*, id eſt, *viliores* (vt Græcè eſt) puta ranas, ſciniphes, muſcas & locuſtas: *immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam*, ranas videlicet, ſciniphes, & omne genus muſcarum. *Exo. 8. Vt ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* * Modus enim cœleſtis ſupplicij plerumque delinquendi modo reſpondet.] * Expende illud: *Colebant mutos ſerpentes*, ſiue neſcientes loqui. Aliqui intelligunt de Æſculapio ſub ſerpentis ſpecie coli ſolito Ægyptiorum plane intolerabili ſtultitia. Quid enim ex Deo muto illi ſperare poſſent, ſiquidem qui mutus eſt, caret etiam auditu? Inepta quidem deitas quæ non audit preces orantis, nec optatis reſpondet. Vndè Dauid deos Gentilium horum irridebat. *Aures habent, & non audient, os habent, & non loquentur.* Pſal. 113. Verus Deus & audit preces, & reſpondet optatis.]

Modus cœleſtis ſupplicij plerum que modo delinquendi aſſolet reſpõdere

Inepta ad Deitatem ſimulacra quæ ſurda ſunt & muta. Deus verus & audit, & loquitur.

Verſ.18.19.20. Non enim impoſſibilis, ſeu impotẽs *erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuiſa*, id eſt, informi conſtantem, quæ materia, quia die prima creati mundi, qua nulla dum lux erat creata, aſpici non poterat, ac debito ornatu carebat, merito hîc & inuiſa & informis vocitatur: immittere illis multitudinem vrſorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas ignotas beſtias, aut vaporem igneum ſpirantes. Græcè *ignivomum efflantes halitum*, quod dici ſolet de lennibus, draconibus, ac ſimilibus calidioribus beſtiis: *aut fumi odorem proferentes*, Græcè, *ventilantes ſonitum fumi*, id eſt, furentes, ac frementes cum anhela exalatione, quæ fumum exhibet, quod Scriptura balenæ attribuit Iob. 41. *Et horrendas ab oculis ſcintillas emittentes.* Græcè *fulgurantes*, vt ſolent balenæ, baſiliſci, lupi, Delrio teſte lib. 5. diſq. Magic. cap. 3. q. 4. *Quarum non ſolùm læſura poterat illos exterminare, &c.* quarum, ſcilicet, non ſolùm venenatus morſus, imò & ſolus aſpectus exitialis exiſteret ob conceptum horrorem.

Verſ.21.22. Sed & ſine his uno ſpiritu, ſeu flatu tuo *poterant occidi, perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis*, id eſt, ſola conſcientia factorum peſſimorum ipſos premente, viſcera corrodente. * Malæ enim conſcientiæ morſus obdurato peccatori quolibet mortifero veneno exitiali exiſtit.] *Et diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ. Sed omnia in menſura, & numero, & pondere conſtituiſti.* Id eſt, ſumma æquitate, ac ratione omnia ordinaſti, quod Sapientiæ munus eſt. Metaphora ſumpta ab humanis negotiationibus, in quibus iuſtitia dati & accepti ſeruatur, menſurando, numerando, ac ponderando. Hanc, inquit, iuſtitiam, quam in omni re perpetuo ſeruas, etiam in pœnis Ægypto infligendis aſſeruaſti. v. gr. *numerum*, decem plagas infligendo, *menſuram* culpis proportione ſua pœnas commenſurando: *pondus*, deſtinando pœnas ad finem à Deo præſcriptum: vt diuina potentia, iuſtitia, ac maieſtas paſſim innoteſceret. *Multum enim valere tibi ſoli ſupererat ſemper*, nam multum poſſe, imò omnia poſſe penes te eſt ſemper: & ex eo, quod diriora non infers ſupplicia cum poſſis iuſtè, tuam ineffabilem miſericordiam oſtendis. * Deus ſine menſura iuſtis præmia largitur, peccatoribus in numero, in pondere, in menſura ſupplicia infert.] *Et virtuti brachij tui quis reſiſtet?*

Malæ conſciẽtiæ morſus quolibet veneno eſt exitialior.

Sine menſura Deus præmia largitur, in menſura infert ſupplicia.

Verſ.23. Quoniam tanquam momentum ſtateræ. Græcè, *devergentia*, inclinatio, nutus vnius ex lancibus, alij lingula ſtateræ, cuius rectitudine æqualitas ponderum indicatur: *ſic eſt ante te orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani, quæ deſcendit in terram.* Comparatione tui cuncta creata ac poſſibilia minus ſunt quàm minimus ſcrupulus aut granum, quod in alteram lancem mitti ſolet, cum artificis ſtatera aliquid examinatur: aut quam imperceptibilis roris matutini guttula.

Verſ. 24. Sed miſereris omnium quia omnia potes. Quaſi peccata omnium ſic Deum ad vindictam ſolicitent, vt egeat quodammodo ſua omnipotentia ad iuſtam conceptam iram frænandam, & continendam. Vndè omnipotentia, quæ horribilis peccatori obiici poterat propter facilem ei ſupplicij inflictionem: amabilis admodum apparet, ſiquidem Deum continet, ne inferat ſupplicium æternum, ſed omnium miſereatur.] *Et diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam*: non ſtatim punis, ſed expectas, vt peccatores pœnitudine affecti ad frugem ſe meliorem recipiant.

Deus omnium miſeretur, quia cum omnipotens ſit, continet quodammodo, ut ſupplicium non inferat.

Verſ. 25. 26. 27. Diligis enim omnia, quæ ſunt à te creata: & nihil odiſti eorum, quæ feciſti. Si enim odiſſes, minimè feciſſes ea. *Quomodò autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? Aut quod à te vocatum non eſſet, conſeruari?* Seu quod à te non eſſet creatum, & conſeruatum, quod ſcilicet à te non iuberetur permanere, & durare, *Parcis autem omnibus, &c.* Deus parcit hominibus, quia amator eſt animarum, quæ ipſius ſunt, vt reliqua omnia: nec decet patremfamilias res pretioſiores prodigere. *Quod à te*, inquit, *vocatum non eſſet*, ſeu factum, creatum. * Dicere enim Dei, facere eſt.

Dicere Dei facere eſt.

CAPVT

CAPVT XII.

Amplificat Salomon beneficium à Deo Hebræis collatum in ſanctæ Terræ introitu, expulſis ex ea impijs Chananæis, Hebræiſque eorum loco ſubſtitutis.

1. O QVAM bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus. 2. Ideóque eos, qui exerrant, partibus corripis: & de quibus peccant, admones & alloqueris: vt relicta malitia, credant in te Domine. 3. Illos enim antiquos inhabitatores terræ ſanctæ tuæ, quos exhorruiſti, 4. quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & ſacrificia iniuſta, 5. & filiorum ſuorum necatores ſine miſericordia, & comeſtores viſcerum hominum, & deuoratores ſanguinis à medio ſacramento tuo, 6. & auctores parentes animarum inauxiliatarum, perdere voluiſti per manus parentum noſtrorum, 7. vt dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior eſt terra. 8. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, vt illos paulatim exterminarent. 9. Non quia impotens eras in bello ſubiicere impios iuſtis, aut beſtiis ſæuis, aut verbo duro ſimul exterminare: 10. ſed partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequam eſt natio eorum, & naturalis malitia ipſorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. 11. Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas peccatis illorum. 12. Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, ſi perierint nationes, quas tu feciſti? 13. Non enim eſt alius Deus quàm tu, cui cura eſt de omnibus, vt oſtendas quoniam non iniuſtè iudicas iudicium. 14. Neque rex neque tyrannus in conſpectu tuo inquirent de his quos perdidiſti. 15. Cùm ergo ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis, ipſum quoque qui non debet puniri, condemnare, exterum æſtimas à tua virtute. 16. Virtus enim tua iuſtitiæ initium eſt: & ob hoc quòd omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. 17. Virtutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus, & horum, qui te neſciunt, audaciam traducis. 18. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis: ſubeſt enim tibi, cúm volueris, poſſe. 19. Docuiſti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iuſtum eſſe, & humanum, & bonæ ſpei feciſti filios tuos: quoniam iudicans das locum in peccatis pœnitentiæ. 20. Si enim inimicos ſeruorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciaſti attentione, dans tempus & locum, per quæ poſſent mutari à malitia. 21. cum quanta diligentia iudicaſti filios tuos, quorum parentibus iuramenta & conuentiones dediſti bonarum promiſſionum? 22. Cùm ergo das nobis, diſciplinam, inimicos noſtros multipliciter flagellas, vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes, & cùm de nobis iudicatur, ſperemus miſericordiam tuam. 23. Vnde & illis, qui in vita ſua inſenſatè & iniuſtè vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dediſti ſumma tormenta. 24. Etenim in erroris via diutiùs errauerunt, deos æſtimantes hæc, quæ in animalibus ſunt ſuperuacua, infantium inſenſatorum more viuentes. 25. Propter hoc tanquam pueris inſenſatis iudicium in deriſum dediſti. 26. Qui autem ludibriis & increpationibus non ſunt correcti, dignum Dei iudicium experti ſunt. 27. In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipſis cùm exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant ſe noſſe, verum Deum agnouerunt: propter quod & finis condemnationis eorum venit ſuper illos.

COMMENTARII.

1.

Expulſionem Chananæorũ è terra ſancta deſcribit.

VERS. 1. 2. *Quàm bonus, & ſuauis eſt Domine, ſpiritus tuus in omnibus rebus,* maximè in hominibus, tam in pœnis infligendis, quàm in præmiis aptandis. Ly, Bonus idem eſt, ac *iuſtus, rectus*, quod dicebat Dauid, *Dulcis & rectus*, (ſeu *bonus & ſuauis.*) *Dominus, propter hoc legem dabit*, Pſal. 24.

Oportet, Principem, Iudicẽ Præſulem rectũ eſſe, ac ſuauem.

* Oportet Principem, Iudicem, Præſulem rectum eſſe ad peccatores puniendos, ſuauem ad præmia elargiendum exiſtere: imò ſimul rectum & ſuauem in ipſa delictorum punitione.} *Ideoque eos, qui exerrant, partibus corripis*, id eſt, per partes, non totam ſimul iram profundendo, ſed *ſenſim & paulatim*. Græcus ſic.

Præſul in ſubditos errantes non ſimul totam iram profũdat, ſed paulatim.

Prudens Præſul iram conceptam aduerſus ſubditos errantes contineat, paulatim effundat, acri enim admodum correptione vulnera exaſperantur, quæ infuſione vini & olei accipit ſanitatem.] *Et de quibus peccant admones, & alloqueris*, tum ab intus per pias inſpirationes, tum foris per correptiones & plagas.

Labores, quibus premimur ſunt Dei admonitiones.

* Admonet enim Deus, cum ægritudines aut ærumnas infligit, vt à vitiis recedamus.

Verſ. 3. 4. 5. 6. 7. Illos enim antiquos inhabitatores terræ ſanctæ tuæ. Chananæos, aliosque populos, qui ante Hebræorum aduentum Terram ſanctam incoluere: *quos exhorruiſti*, ſeu odio habuiſti, *quoniam odibilia*. ſeu odio digna, *opera tibi faciebant per medicamina, & ſacrificia iniuſta.* Græcè, *per veneficia, & ſacrificia non ſancta*, Intelligo maleficia diabolica & magica, ſortilegia, & incantationes, quibus Chananæi erant addicti. Et putatur Cham pater Chanaan à gigantibus ante diluuium magicas artes hauſiſſe, & tradidiſſe poſteris.

Iniſor parentis fuit diabolicæ artis magicæ inter homines auctor.

* A quonam enim niſi à deſpectore & irriſore parentis. Noë poterat diabolica ars hominibus diſſeminari?} Sacrificia autem iniuſta Chananæi falſis diis litabant, cum deberent iuſtitiæ, pietatis, ſeu religionis obligatione vni ſoli vero Numini offerri. *Et filiorum ſuorum necatores ſine miſericordia, & comeſtores viſcerum hominum & deuoratores ſanguinis à medio ſacramento tuo*, id eſt, mediante, & interpoſito iuramento. Quaſi diceret: Dum fœderibus aliiſque contractibus ſanciendis interponendum eſſet iuramentum, illud impij Chananæi (quorum vitia recenſet) ſanciebant hauſtu ſanguinis non brutorum animantium, ſed hominum, & quidem propriorum filiorum, quos dæmoniis immolabant. Quo quid immanius? *Et auctores parentes animarum, inauxiliatarum*, Græcè *Auctores cædis animarum auxilio deſtitutarum*, id eſt, & parentes illos crudeliſſimos, qui auctores erant cædis filiorum omni deſtitutorum auxilio; ſiquidem à propriis parentibus, à quibus protegendi fuerant, occidebantur; *perdere meritò voluiſti per manus parentum noſtrorum; vt dignam perciperent peregrinationem, &c.* Eſt enallage numeri, *perciperent* pro *perciperet terra.* hoc quidem ſenſu, Vt terra hæc peregrinos, ſeu peregrè aduenantes Iſraëlitas incolas digniores reciperet: oſtendens hoc ipſo, terram iſtam tibi eſſe chariſſimam, cum illi tam ſolicitè proſpiceres de colonis ſe, & te dignis, nempè *pueris*, id eſt ſeruis tuis, ſeu veri Numinis cultoribus.

Regnũ quod Catholicos habet colonos, Deo ſe charum eſſe oſtentat.

* Cum videris Regnum, aut Prouinciam aliquam colonos fouere Catholicos, exiſtima illam Deo eſſe chariſſimam.}

2.

Dei pietatem in puniendis Chananæis ponderat.

Verſ. 8. Sed & his tanquam hominibus fragilitate humana preſſis, qui ſe poterant reducere ad pœnitentiam *pepercisti*, non eos omninò illicò perimendo: *& miſiſti antecesſſores exercitus tui* milites, nempè *veſpas, vt illos paulatim exterminarent.* De propriè dictis veſpis, & crabronibus, aliiſque ſimilibus animalculis alatis, & ſpiculo armatis locum expono. Id enim ſupplicium præmiſſurum ſe promiſerat Deus *Exo* 23. 28.

Plagæ, quibus affligimur, ſũt præcurſores exitij æterni, ſi eis affecti non corrigimur.

* Vt peccatores ediſcant, cum huiuſmodi defatigantur plagis, v. gr. locuſtarum, vermium, grandinis, ſiccitatis &c. milites eſſe diuini exercitus præmiſſos, vt his leuiter vulnerati ſe ad meliorem frugem recipiant, & exitiale inſtans vulnus valeant euitare.]

Verſ. 9. 10. Non quia impotens eras in bello ſubiicere impios iuſtis. aut beſtiis ſæuis, aut verbo duro, id eſt peſte exitiali, aut ſpectro horrifico, aut (aptius) quauis iuſſione, ſeu reduriure, ac aſperiore.

Verbum durum ex contemptu prolatum ditius quam gladius vulnerat.

* Quæ quidem aptè *verbi duri* vocabulo ſignificatur; quia verbum durum amarum, maximè ex contemptu prolatum cordatos homines pluſquam gladius exitialiter vulnerat: vndè hoc vocabulo dita quæque appuitè ſignantur.] *Sed partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ*, puniens per partes, & paulatim, ad pœnitudinem eos alliciebas, inducias impendendo. *Non ſcilicet ignorans, quoniam nequam eſt natio eorum*, & naturalis malitia ipſorum. Græcè *ingenita, innata* erat illorum malitia, non vitio animæ vel naturæ, vt ſomniarunt Manichæi, ſed propter craſim, ſeu temperamentum corporis: ad quod non parum confert parentum intemperantia, & improba educatio. *Et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum*, ſeu praua machinatio, nempe ſuppoſito, quod prauam naturam, ſeu naturalem indolem, ac conſuetudinem (quæ eſt altera natura) compeſcere nollent. Vnde Græcè eſt, *Quoniam non mutaretur.* Ergò non ſignificatur hîc impoſſibilitas abſoluta (vt fingunt hæretici) cur enim alioqui daret illis Deus *locum pœnitentiæ?* ſed ſolum ex hypotheſi, ſeu conditione ipſis liberа, ſed neglecta.

Tanta eſt vis prauæ cõſuetudinis, vt quodammodò impoſſibilitatem reductionis conſtituat.

* Hinc prauæ conſuetudinis vim ediſce, quæ ſic homines arripit vt ſibi videantur, ſe minimè poſſe continere, & quodammodo (peccatoris malitia) impoſſibilem reddat reductionem. Impoſſibilis quidem non eſt, ſed difficilis admodùm.}

Verſ. 11. Semen enim erat maledictum ab initio, (imprecante Noë, *Maledictus Chanaam, ſeruus ſeruorum erit.* Gen. 6) *Nec timens aliquem veniam dabas peccatis illorum.* ſeu non ob metum potentiæ cuiuſpiam maioris compulſus fuiſti, vt impiis illis ad tempus ſeu parceres, ſeu mitius affligeres, ac tandem non integrè deleres. Hoc enim imbecillium eſt tyrannorum, v. gr. Pharaonis, Athaliæ, Herodis, qui ſæuiebant in alios non ob aliud, quàm quod ſibi ab iis metuerent.

Deus non ex timore, ſed ex miſericordia peccatoribus parcit.

* Deus verò nullius metu percelli, aut compelli poteſt agnata miſericordia parcit, vel expectat.}

Verſ. 12. Quis enim dicet tibi, &c. Nullus profectò vitio dabit tibi quodcumque feceris, de creaturis enim tuis quidquid placuerit tibi diſponere potes.

Verſ.

Verſ. 13.14.15.16. *Non enim eſt alius Deus, quàm tu,&c.* Hoc agis vt oſtendas,te iuſtè omnia diſponere. *Neque Rex,neque tyrannus in conſpectu tuo inquiret de iis, quas perdidiſti. Cum ergò ſis iuſtus iuſtè omnia diſponis: ipſum quoque,qui non debet puniri*, ob tua occulta iudicia iuſtanter, *condemnare non expectatum,exterum*, ſeu alienum *æſtimas à tua virtute*, ſiue à tua potentia, quæ tunc exeritur,cum oportet. *Virtus enim tua iuſtitiæ initium eſt*: ſeu tunc ſe exerit potentia tua, cùm exigit iuſtitia. * Potentia enim vim ſuam debet iuſtitia moderari, vt nihil plus agat, quàm ipſa iuſtitia præſcribat: vnde bella iniuſta excitare, tyrannis eſt, non fortitudo.] *Et ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis.* * Rebus enim ſuis domini libenter parcunt.] Deus igitur, quia omnibus dominatur, cunctis cupit ignoſcere. * Diſcant hinc Reges ſubditos nimiis tributis non perimere, quia Rex Dominus illorum eſt, quos ſi exactione deleuerit, non habebit ſubditos, quorum Dominus valeat appellari: vnde cum pereuntibus, ſubditis dominium ſimul deperibit.]

Potentiam Regũ debet iuſtitia moderari.

Rebus ſuis Domini libenter parcunt.

Quia Rex Domin⁹ ſubditorum eſt, eos exactionibus premere non debet.

Verſ. 17. *Virtutem enim oſtendis tu,&c.* Potentiam oſtentas & exeris in eos, qui non credunt te vim, & robur habere perfectum, ſeu omnipotentem eſſe, & eos qui probè quidem norunt te eſſe omnipotentem, ſed improba audacia in ſuis ſceleribus perſiſtunt, traducis de culpis ad pœnas.

Verſ. 18. *Tu autem Dominator virtutis*,Græcè, *qui fortitudini dominaris*,) *cum tranquillitate iudicas*, non ſummo iure, ſed cum moderatione in ſuppliciis inferendis te geris: *& cum magna reuerentia diſponis nos*, ſeu cum moderatione, quaſi nos reuerearis,Græcè,*cum multa parcitate*, ſeu parcendi ſtudio, miſcendo indulgentiam, & veniam gubernas nos etiam quantum ad pœnas: veritus, ne quaſſatum calamum confringas, aut araneæ diſſipes telas. * Vt doceantur Præſules in ſupplicij inflictione maximo vſuros moderamine eſſe, ne omninò perdant ſubditum, quem emendare ſatagunt.] *Subeſt enim tibi, cum volueris, poſſe.* Non puni ſtatim peccata, quia ad tuæ omnipotentiæ oſtenſionem ſufficit tibi quando volueris poſſe punire. * Cum iniuria afficeris, potens vindictam aſſumere, non erit infirmitatis argumentum ab ea abſtinere: ſufficit enim tibi, potuiſſe, ſed nolle iniuriatorem exſurgere, vt plenam ſatisfactionem patientia tibi nanciſcaris.]

Præſules circa ſupplicia inferẽda maximo debent vti moderamine.

Cum iniuria afficeris, ſufficit tibi ad ſatisfactionẽ potuiſſe vindictam ſumere, ſed noluiſſe.

Verſ. 19. *Docuiſti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iuſtum eſſe, & humanum*, ſeu iuſtitiam vel rigorem cum benignitate colligare, qualem tu te in Ægyptios, & Chananæos exhibuiſti, & quotidie in impios exhibes. * Vndè alibi monuit, *Noli eſſe iuſtus multum*. Summum enim ius ſumma iniuria vocitatur.] Vnde *& bonæ ſpei feciſti filios tuos* Iſraëlitas, ſeu bene ſperare docuiſti,quod & ipſis peccantibus locum pœnitendi præſtabis.

Ne ſis nimiũ iuſtus erga delinquentes.

Verſ. 20.21. *Si enim inimicos ſeruorum tuorum, & debitos morti*, ſeu morte dignos *tanta cruciaſti attentione*, præmeditatione quaſi cauens, ne modum in pœnis excederes: *dans eis tempus,& locum, per quæ poſſent mutari à malitia: cum quanta diligentia iudicaſti filios tuos, &c.* quam ſolicita exquiſita & accurata diligentia exiſtimandus es iudicaſſe filios tuos Iſraël, quorum maioribus, tanta tam ſanctè promiſiſti, pacta & conuenta iureiurando obfirmans. * Et quidem ipſa patrum ſanctitas locum promiſſionis diuinæ gerit ad filiorum incolumitatem.]

Sanctitas parentum eſt quaſi Dei promiſſio ad filiorum incolumitatem.

Verſ. 22. *Cum ergo das nobis diſciplinam, &c.* Cũ nos moderatis adeo afficis pœnis vt magis eruditio,quàm ſupplicium eſſe videantur: impios Hebræorum hoſtes acri verbere percutis. *Vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes, &c.* Vt cum iudicamus alios,perpendamus clementiam tuam, ſimulque in delinquentes moderati vindicatores: cum verò iudicandi fuerimus à te, vel ab aliis ſperemus idem nobiſcum actum iri. * Eadem enim menſura,qua circa proximum vſi fuerimus, & Deus & alij (eius diſpoſitione) nos metientur.]

Qua menſura proximũ metiris, à Deo, & à proximo iudicaberis.

Verſ. 23. *Vndè & illis, qui in vita ſua inſenſatè & iniuſtè vixerunt, &c* Qui inſenſatè, Græcè *in ſtultitia vitæ* extitere, idololatriam aliaque crimina admittendo per ea ipſa quæ coluere idola,ſummis tormentis ſunt affecti. Colebant Chananæi Beelzebub, id eſt, *Deum muſcarum*, ideò muſcis, & crabronibus fuére vexati. * Profectò peccator aſſolet in iis quæ iniquè appetit inuenire ſupplicium, teſtor immundas voluptates,quæ infamiam, ægritudines, mortem ſuo reddunt auctori.]

Peccator in iis, quas iniquè gerit voluptates, aſſolet ſupplicium inuenire.

Verſ. 24.25. *Etenim in erroris via diutius errauerunt*, Alij, *Longius aberrauerunt vijs erroris*, id eſt, longius quam ſe extenderent erroris viæ, vel quam videretur, hominem poſſe errare, (Hiperbolica locutio) *Deos æſtimantes hæc, quæ in animalibus ſunt ſuperuacua*, id eſt, viliora, & infamia animalia, v. gr. crocodilos, cynecephalos, feles, muſcas: *infantium inſenſatorum more viuentes. Propter hoc tanquam pueris inſenſatis iudicium in deriſum dediſti*, ſeu ſupplicium ridiculum. Puerili enim more inſanientes puniuiſti puerilibus, ac ridiculis pœnis, ac proinde magis infamibus, magis indecoris, magis pungentibus, ac torquentibus. In Græco pulchra eſt paronomaſia inter *παιγνιον* & *ἐμπαιγμων*. Ac ſi diceret, Ridiculos ridiculè irriſiſti, cum pueris pueriliter luſiſti, pueriliter eos caſtigando per veſpas,crabrones, muſcas,& ſimilia animalcula.

Verſ. 26.27. *Qui autem ludibriis* eiuſmodi,*& increpationibus non ſunt correcti*, dignum Dei iudicium experti ſunt,non ridiculum vt prius, ex ridente Deo, ſed ex irato grauiſſimum. *In quibus enim patientes indignabantur, &c.* Iis ipſis rebus quas paſſi ſunt,indignabundi Chananæi, cum per ea,quæ vt Deos colebant,punirentur, tandem ſuo malo agnouerũt,verum Deum eſſe, quem ante abnegabant ſe noſſe. Sed iam agnito Deo noluerunt parere, & ſubiici. *Propter quod & finis condemnationis eorum*, ſeu extrema damnatio & excidium *venit ſuper illos.*

CAPVT

CAPVT XIII.

In primos idololatriæ auctores Salomon inuehitur, peſſimè quidem de Sapientia meritos, quæ in ſincero veri vnius Dei cultu conſiſtit.

1. VAni autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei:& de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnouerunt quis eſſet artifex: 2. ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. 3. Quorum ſi ſpecie delectati, deos putauerunt: ſciant quantò his dominator eorum ſpecioſior eſt: ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit. 4. Aut ſi virtutem & opera eorum mirati ſunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior eſt illis: 5. à magnitudine enim ſpeciei & creaturæ, cognoſcibiliter poterit creator horum videri. 6. ſed tamen adhuc in his minor eſt querela. Et hi enim fortaſſe errant, Deum quærentes, & volentes inuenire. 7. Etenim cùm in operibus illius conuerſentur, inquirunt: & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur. 8. Iterùm autem nec his debet ignoſci. 9. Si enim tantum potuerunt ſcire, vt poſſent æſtimare ſæculum: quomodo huius Dominum non faciliùs inuenerunt? 10. Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellauerunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inuentionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ. 11. Aut ſi quis artifex faber de ſilua lignum rectum ſecuerit, & huius doctè eradat omnem corticem, & arte ſua vſus, diligenter fabricet vas vtile in conuerſationem vitæ, 12. reliquiis autem eius operis, ad præparationem eſcæ abutatur: 13. & reliquum horum, quod ad nullos vſus facit, lignum curuum, & vorticibus plenum, ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam, & per ſcientiam ſuæ artis figuret illud, & aſſimilet illud imagini hominis, 14. aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo eſt, perliniens: 15. & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro, 16. ne fortè cadat, proſpiciens illi, ſciens quoniam non poteſt adiuuare ſe: imago enim eſt, & opus eſt illi adiutorium. 17. Et de ſubſtantia ſua, & de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubeſcit loqui cum illo, qui ſine anima eſt: 18. & pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inutilem inuocat: 19. & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non poteſt, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus eſt inutilis.

COMMENTARII.

1. *Variam Gentilium conſilia deitatis adorationem recenſet.*

VERS. 1. 2. *Vani autem ſunt omnes homines, ſeu ſtulti,* (vt Græcus) *in quibus non ſubeſt ſcientia Dei,* ſeu qui verum Deum non agnoſcunt: & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt, qui quidem de ſeipſo dixerat. Exo. 3. *Ego ſum,* qui ſum. Vel, qui eſt earum creaturarum, quæ oculis aſpicimus auctor. *Neque operibus attendentes, agnouerunt, quis eſſet Artifex.* * Intolerabilis planè ſtultitia, quam videntur æmulari, qui bonis tot fruentes rarò, vel nunquam mentem ad largitorem transferunt, quaſi ex natura, & non ex naturæ Auctore bona illa recepiſſent.] *Sed aut ignem,* quem Vulcani nomine colebant: *aut ſpiritum,* ſeu ventum, quem pro Deo cultum Seneca *l. 4. natur. quæſt. c. 17.* teſtatur, *aut citatum aerem,* ſeu celerem, & mobilem, quem ſub Iunonis nomine tanquam Numen adorabant: *aut gyrum ſtellarum,* ſeu orbem ſtellis inſignem, vel ſtellatum cœlum: *aut nimiam aquam.* Græcè, *aquam violentam* maris tempeſtatibus violenter agitatam, quam Thethyos vel Neptuni nomine venerabantur: *aut ſolem, & lunam Rectores deos putauerunt.*

Malè bona creata accipiunt quaſi ex natura, & non ex Auctore naturæ proueniant.

Verſ. 3. Quorum ſi ſpecie delectati pulchritudinis,

dinis, *Deos putauerunt: Sciant, quanto his Dominator eorum ſpecioſior eſt* & pulchrior; *Speciei*, ſeu pulchritudinis eorum *generator*, & auctor *hæc omnia conſtituit.* * Quiuis quantumuis hebes diſcurſu, concipit ex creaturarum mira pulchritudine, ineffabilem eſſe pulchritudinem Creatoris qui potuit tot Creaturis tot ſpecierum varietatem diſtribuere.]

Ex mira creaturarum pulchritudine Dei auctoris ineffabilẽ pulchritudinem ſi mamus.

Verſ. 4.5.6.7. *Aut ſi virtutem,& opera eorum*, Græcè, *potentiam,&* potentiæ effectus, ſiue *efficientiam) mirati ſunt: intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior eſt illis*, potentior ſcilicet, & maiori agendi vi præditus. *A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit Creator horum videri.* A præſtantia & excellentia pulchritudinis *& creaturæ* (eſt hendyadis pro *ſpecioſa creatura*) id eſt, à pulchritudine creaturarum poterit Creator agnoſci *cognoſcibiliter*, Græcè, *analogicè* proportionaliter videri, ſeu agnoſci comparando creaturam cum Creatore, & effectum cum ſua cauſa. *Sed tamen adhuc in his minor eſt querela.* Græcè, *reprehenſio*, quam in aliis, qui res longè viliores, puta ſerpentes, muſcas, ac ſimilia animalcula pro diis coluere. *Et hi enim fortaſſè errant Deum quærentes, & volentes inuenire.* Quaſi dicat, Veniam aliquam merentur, quod Deum ſibi propoſuerint inquirendum,& in rerum peruestigatione defixi, rerúmque naturalium capti pulchritudine, ac vi, illis ipſis rebus diuinitatem tribuerint, quibus nihil melius, & vtilius intueri valebant. *Etenim cum in operibus illius conuerſentur*, occupando ſe in cognitione, & vſu earum, *inquirunt*, An Deus iſta? *Et perſuaſum habent*, ſeu ſibi perſuadent Deum eſſe, *quoniam bona ſunt, quæ videntur*, bona inquam ex pulchritudine,& vtilitate, vt eis Deitas valeat attribui.

Verſ. 8.9. *Iterum autem nec his debet ignoſci.* Quamuis, quadam ex parte minus hi reprehenſibiles videantur, rerum nobilium, ac vtilium cultores: adhuc tamen graui culpa non vacant, nec veniam erroris merentur. *Si enim tantum potuerunt ſcire, vt poſſent æſtimare ſæculum.* Si tantum valuerunt ingenio, vt obſcuritate naturæ inuoluta perciperent, & cœleſtium corporum motum ac proprietates rimarentur, & totius ſæculi, ſeu mundi magnalia dignoſcerent: *Quomodò huius Dominum non facilius inuenerunt?* Potuiſſent faciliori ac breuiori opera illorum Auctorem & gubernatorem intelligentia conſequi, cum animaduerterent, nec exiſtere temere, aut per ſe, nec poſſe conſeruari abſque principio,& primaria cauſa, ſub cuius ditione, & arbitrio cuncta ſint, & à qua omnia pendeant.

Quàm facilè Deus à ſe quærentibus inueniatur.

* Pondera illud: *Quomodo Dominum non facilius inuenerunt?* Deus enim quærentibus non abſconditur, rogatus non refugit, non detrectat vocatus aduenire: ex corde inuocã, & ales apparebit.]

2. Ridicula Gentilium idola memorat.

Verſ. 10. *Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt*, ſeu inter mortuos cenſendi, quorumque deſperata ſit ſalus, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum artis inuentionem ſeu idola aurea vel argentea artificis manu confecta, *& ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem, opus manus antiquæ.* Venerationem enim maiorem apud idololatras conciliabat operis antiquitas. *Lapidem* (ait) *inutilem*, non addidit, *& noxium.* Si lapis quia vtilis non eſt, licet noxius non ſit, indignus veneratione eſt, cur tu colis vt deos delicias, & pulchritudini tam inutili tam noxiæ & animo & corpori vanum præſtas obſequium?]

Quàm ſtultè præſtas obſequium voluptatũ idolis inutilibus & noxiis.

Verſ. 11.12.13.14.15.16. *Aut ſi quis faber de ſilua lignum rectum ſecuerit, & huius doctè eradat omnem corticem & arte ſua vſus diligenter fabricet vas vtile in conuerſationem vitæ* ſiue in vſum; *reliquiis autem eius operis, ad præparationem eſcæ abutatur*, ad ignem ſcilicet excitandum, vt cibi coquantur: *& reliquum horum quod ad nullos vſus facit, lignum curuum, & verticibus plenum*, ſeu tortuoſum, & nodis agnatis refertum, *ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam* (Græcè, *per otium ſuum*) *& per ſcientiam ſuæ artis figuret illud,& aſſimilet illud imagini hominis: aut alicui ex animalibus illud comparet*, ſeu ſimile faciat truncum illum, *perliniens rubrica* rubeum colorem inducens, & rubicundum faciens fuco (adulterino quidem colore) *colorem illius,& omnem maculam, quæ in illo eſt, perliniens*, ſeu colore illo tegens, ne appareat: *& faciat ei dignam habitationem*, ſiue ædiculam ligneam in qua includatur: *& in pariete ponens illum, & confirmans ferro*, ſtabiliens clauis, & obfirmans, *ne fortè cadat proſpiciens illi*, ſeu prouidens, *ſciens, quod non poſſit adiuuare ſe; imago enim eſt, & opus eſt illi adiutorium*, ſi cadat, ſe erigere non valet, ſed alieno indiget auxilio. En ridiculos ſtultorum gentilium Deos.

Verſ. 17.18.19. *Et de ſubſtantia ſua,& de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens inquirit.* Et tamen cum idoli vilem agnoſcat originem ab eo, orans, inquirit, quid facto opus ſit circa diuitias, rem familiarem, quæſtuoſam negotiationem, filios, vxorem ducendam, &c. Quid ſtultius poteſt excogitari? *Non erubeſcit loqui cum illo, qui ſine anima eſt*, nec reſpondere poteſt, cum non valeat audire: *& pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, &c.* * Taxantur hinc ſtulti adoratores Miniſtrorum aulæ vel curiæ, qui quidem animæ cultorum ſunt ſemper noxij, & vix vnquam corpori vtiles.

Stulti admodũ ſunt Miniſtrorũ Curiæ, aut aulæ adoratores.

CAPVT XIV.

Inuectiuam Salomon in idola exemplo nauigantium proſequitur. Quâ occaſione diuinam Sapientiam in inuentione, & gubernatione nauis commendat.

1. ITERVM alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter
facere incipiens, ligno portante ſe, fragilius lignum inuocat.
2. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex
Sapientia fabricauit ſua. 3. Tua autem, Pater, prouiden-
tia gubernat, quoniam dediſti & in mari viam, & inter flu-
ctus ſemitam firmiſſimam, 4. oſtendens quoniam potens
es ex omnibus ſaluare, etiamſi ſine arte aliquis adeat mare.
5. Sed vt non eſſent vacua Sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno
credunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt: 6. ſed
& ab initio cùm perirent ſuperbi gigantes, ſpes orbis terrarum ad ratem confugiens,
remiſit ſæculo ſemen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. 7. Benedictum
eſt enim lignum, per quod fit iuſtitia. 8 Per manus autem quod fit idolum, male-
dictum eſt & ipſum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus eſt: illud autem
cùm eſſet fragile, Deus cognominatus eſt. 9. Similiter autem ſunt Deo, impius
& impietas eius. 10. Etenim quod factum eſt, cum illo, qui fecit, tormenta patie-
tur. 11. Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus: quoniam creaturæ
Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipu-
lam pedibus inſipientium. 12. Initium enim fornicationis eſt exquiſitio idolorum:
& adinuentio illorum corruptio vitæ eſt. 13. neque enim erant ab initio, neque
erunt in perpetuum. 14. Superuacuitas enim hominum aduenit in orbem terra-
rum: & ideò breuis illorum finis eſt inuentus. 15. Acerbo enim luctu dolens pa-
ter, citò ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fue-
rat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacri-
ficia. 16. Deinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine, hic
error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta,
17. Et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quòd lon-
gè eſſent, è longinquo figura eorum allata; euidentem imaginem Regis, quem ho-
norare volebant, fecerunt: vt illum, qui aberat, tanquam præſentem colerent ſua
ſollicitudine. 18. Prouexit autem ad horum culturam, & hos qui ignorabant,
artificis eximia diligentia. 19. Ille enim volens placere illi, qui ſe aſſumpſit: ela-
borauit arte ſua, vt ſimilitudinem in melius figuraret. 20. Multitudo autem ho-
minum adducta per ſpeciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honora-
tus fuerat, nunc Deum æſtimauerunt. 21. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio:
quoniam aut affectui, aut regibus deſeruientes homines, incommunicabile nomen
lapidibus & lignis impoſuerunt. 22. Et non ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcien-
tiam, ſed & in magno viuentes inſcientiæ bello, tot & tam magna mala pacem ap-
pellant. 23. Aut enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes, aut
inſaniæ plenas vigilias habentes, 24. neque vitam, neque nuptias mundas iam
cuſtodiunt, ſed alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contriſtat: 25. &
omnia commiſta ſunt, ſanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infideli-
tas, turbatio & periurium, tumultus bonorum. 26. Dei immemoratio, animarum
inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum inconſtantia, inordinatio mœchiæ &
impudicitiæ. 27. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt, & ini-
tium & finis. 28. Aut enim dum lætantur, inſaniunt: aut certè vaticinantur falſa, aut
viuunt iniuſtè, aut peierant citò. 29. Dum enim confidunt in idolis, quæ ſine anima
ſunt, malè iurantes noceri ſe non ſperant. 30. Vtraque ergo illis euenient dignè,
quoniam malè ſenſerunt de Deo, attendentes idolis, & iurauerunt iniuſtè, in dolo
contemnentes iuſtitiam. 31. Non enim iuratorum virtus, ſed peccantium pœna
perambulat ſemper iniuſtorum præuaricationem.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Diuina Sapientia in nauigij inuentione commendatur.*

VERS. 1. *Iterùm alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens ligno portante ſe, fragilius lignum inuocat*, ex quo idolum ſculptum. Græcè, *putridius lignum inclamat*. Vtrumque verum: nam idolum ex fragili & ſubindè putrido, plerumque ex obuio quouis, & reiectitio ligno pigmentis infecto confici ſolet. At in extruenda naui, magnus fit delectus lignorum, vt tempeſtatum iniuriis valeat reſiſtere. *Iterum* igitur, ſiue *præterea*, aliam hominum dementiam attende.

Verſ. 2. 3. 4. *Illud enim*, id eſt, nauigium *cupiditas acquirendi excogitauit*: & artifex Sapientia fabricata ſua, ſeu artifex ſua Sapientia illud fabricata eſt; non enim Sapiens eſt epithetum Sapientiæ. *Tua autem Pater, prouidentia gubernat*, & nauem & nauclerum. *Quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam.* Dirigis nauigium in vaſtiſſimo æquore per vias non vias, per tot diuerticula, Syrtes, & anfractus. *Oſtendens, quoniam potens es ex omnibus ſaluare, &c.* Potens es tuos ex cunctis pelagi liberare periculis, non ſolùm nauim dirigens, & protegens: verùm etiam ſine nauigio, cedentibus vndis, vt accidit populo tuo Iſraël, qui ſiccis pedibus mari Rubro fugiente, ad vlteriorem ripam properauit.

Verſ. 5. 6. 7. *Sed vt non eſſent vacua Sapientiæ tua opera*, ſiue vt otioſa non eſſent: *propter hoc etiam & exiguo ligno* naui ſcilicet, *credunt homines animas ſuas*, ſeipſos, ac vitam ſuam, *& tranſeuntes mare, per ratem liberati ſunt.* Voluit Deus non ſolùm potentiam ſuam declarare liberando ſine naui periculoſum iter per mare conficientes. Sed Sapientiam etiam libuit ei manifeſtare, rationem docendo nauis conficiendæ, & regendæ, vt ſe homines, depoſito metu pelago committerent. *Sed & ab initio*, ſeu Noë tempore, *cum perirent ſuperbi gigantes* aquis diluuij, *ſpes orbis terrarum ad ratem confugiens*, ij qui ſupererant, & per quos ſpes erat propagandi poſt diluuium genus humanum, ad arcam Noë confugerunt: *& remiſit* felix Noëmi familia ſeu reliquit *ſæculo ſemen natiuitatis*, ſeu prolem, ex qua alia proles ſuſciperetur, & propagaretur rurſum genus humanum. Quæ quidem arca *manu tua erat gubernata*, non enim velis, non remis, non alia humana agebatur induſtria. *Benedictum eſt enim lignum, per quod fit iuſtitia.* Arca ſuum curſum tenuit, nec periclitata eſt; quia Deus illi benedixit, quemadmodum aliis benedicet ratibus, quibus quis iuſtè vtitur, ſcilicet, ad finem aliquem honeſtum. * Cur exiſtimas plurimas naues curſum inceptum non perfeciſſe, ſed rabiei ceſſiſſe ventorum, & fluctuum? Certè quia iniuſtitia vigebat in nautis. Ob peccatum enim excitari procellas Ionas à piſce abſorptus oculatus teſtis extitit.]

Ob peccata nautarũ periclitatur nauigium, excitata procella.

2\. *Rurſum in idololatriam inuehitur.*

Verſ. 8. *Per manus autem quod fit idolum, maledictum eſt & ipſum idolum manufactum, & qui fecit illud; quia ille quidem operatus eſt, &c.* Artifex ſcilicet eſt à Deo maledictus, qui fabricatus eſt idolum: & ipſum idolum eſt maledictum, & exectabile, quia cum ſit ex fragili materia, Deus tamen appellatur. * Hinc patet, cur nonnulli in Republica execrabiles ciuibus oſtentantur, & maledictis afficiuntur: nempe quia cum heri viſi fuerint exiguo natalitio orti pauperes, miſeri, hodie diuitiarum induſtria acquiſitatum manu ad id faſtigium vanitatis ſint euecti, vt ambiant ab omnibus adorari.]

Execrabiles oſtentantur ciuibus illi, qui miſero natalitio orti, ob acquiſitas arte opes volũt ab omnibus adorari.

Verſ. 9. 10. *Similiter*, ſeu, æquè *autem odio ſunt Deo impius & impietas eius*, idoli ſcilicet fabricator, & impietas quæ cernitur in ſuperſtitioſo idoli opere. *Etenim quod factum eſt, cum illo, qui fecit, tormenta patietur*, nempe idolum impia manu confectum (Græcè) *punietur* eo modo, quo capax eſt lignea materia, abſumetur igni: dæmon verò aſſiſtens ligno flammis infernalibus cum artifice idoli homine cruciabitur.

Verſ. 11. *Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus* Græcè, *in ſimulacra etiam erit viſitatio* diuina, quia exercebitur in illa iudicium & vindicta, deiectione, & deſtructione eorumdem; ſic ſolent ipſa quoque inſtrumenta, quibus quis parricidium, vel aliud graue ſcelus patrauit, ſimul cum auctore ſceleris alicubi ignominia aliqua publica, & quaſi pœna affici, & iuxta fontem appendi, vel adſepeliri. *Quoniam creaturæ Dei cum ſint* ligna illa, *in odium*, Græcè, in abominationem *facta*, ſiue conuerſæ *ſunt* ab impiis: *& in tentationem animabus hominum*, in ſcandalum, in offendiculum: *& in muſcipulam pedibus inſipientium.* Muſcipulæ nomen aptè exprimit latentem in creaturis illicem delectationem. * Si igitur in lignum ſic Dei ira inuehitur, quia inſtrumentum inculpatum quidem extitit culpæ: quàm horribilis pœna parabitur impudicæ fœminæ, quæ laqueos & tendiculas iniquè tendit incautis. Vt ad libidinem alliciat?]

Horribile iudicium & pœna imminet impudicæ fœminæ, quæ tendiculas apponit incautis, vt ad libidinem alliciat.

Verſ. 12. 13. *Initium enim fornicationis eſt exquiſitio idolorum*, id eſt, inuentio idololatriæ eſt initium fornicationis, eſt enim fornicatio, imò adulterium quoddam, quo Deus deſeritur. * Quod ſi ad fornicationem, ſeu adulterium materiale locum accommodes, colliges, quàm abominabile ſit fornicatio vel adulterium, quod ex matre idololatris habuit originem.] *Et adinuentio illorum corruptio vitæ eſt.* Corruptio præcipuè ſignificat ea vitia, quæ magis à natura abhorrent, eamque deterius peruertunt, & quodammodò corrumpunt. *Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.* Non erat ab initio idololatriæ, nempe ante diluuium ob recentem adhuc creationis memoriam: nec permanebunt, nam idololatria aliquando exterminabitur. * Liceat Ieſuitæ D. Franciſci Xauier & aliorum innumerabilium ſocietatis noſtræ Euangelij præconum commendare labores, quibus magna ex parte idololatria Orientales, & Occidentales Indos magna Fidei gloria deſeruit.]

Quàm abominabile luxuriei vitiũ, quod ex idololatria ſuam duxit originem.

Ieſuitarum labore magna ex parte idololatria extincta eſt.

Verſ. 14. *Superuacuitas enim hominum adinuenit in orbe terrarum.* Hominum *vanitas* (ſic Græcè) idololatriæ fuit inuentrix: *& ideo breuis illarum finis eſt inuentus*, ſeu inuenietur. Nam quia idololatria leuem cauſam habuit, hoc eſt vanam gloriam, ideò tam leui nixa fundamine

perpetuò durare non poteſt. Exiſtimo aptius, ſermonem eſſe de aliquibus peculiaribus idolis, & eorum cultu, qui iam dudum obſoleuit. * Hinc ediſce, omnes ædificationes illas, quæ vanitatis affectu eriguntur, v.gr. palatia, ſepulchra, &c. citò corruere, memoriámque auctoris deperire, quia leui vanitatis fundamine nituntur.]

Domus, & alia quæ ob vanitatẽ eriguntur citò corruũt, cum auctorũ memoria.

3. *Verſ.* 15. *Acerbo enim luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem.* En initium idolorum, ſeu imaginum, & ſtatuarum falſorum Deorum, nempe ex nimio affectu & dolore erga defunctos, qui apud varias gentes variis modis primum ſe prodidit. Apud Ægyptios Syrophanes filij demortui ſimulacrum erexit. Apud Chaldæos Thare pater Abrahæ filio ſuo Aran defuncto ſtatuam appoſuit, ideóque ab Abrahamo grauiſſimè reprehenſum fuiſſe Suidas ſcribit. * Vt parentes edoceantur à nimio dolore in filiorum obitu abſtinere, à quo immoderato affectu idololatria creditur habuiſſe principium.] *Et illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos,* ſeu ſubditos *ſuos ſacra, & ſacrificia.* En vnam idololatriæ cauſam, alteram attexam:

Idolorum initium recenſet.

A nimio dolore in obitu filiorum idololatria imaginũ habuit initium.

Verſ. 16. 17. *Deinde interueniente tempore, & conualeſcente iniqua* hac *conſuetudine* offerendi *cultum idolis, &c. vt illum, qui aberat, tanquam præſentem colerent ſua ſolicitudine.* Græcè, *vt illum adularentur ſtudioſè.* * Deteſtabile prorſus adulationis vitium, quo vel inter Chriſticolas quotidie Regis, Principum, Miniſtrorum idola externa ſaltem ſpecie adorantur.]

Adulatio vel inter Chriſticolas facit idola confingi.

Verſ. 18. 19 *Prouexit autem ad horum culturam, &c.* Incitauit imperitos ad idolorum culturam eximia artificum diligentia in idolis elaborandis. *Ille enim volens placere illi, qui ſe aſſumpſit;* ſeu qui eum conduxit ad opus illud faciendum: *elaborauit arte ſua, vt ſimilitudinem in melius figuraret,* ſeu quàm poſſet pulcherrimè & maximè ad viuum: imò ſæpius *in melius,* prætermiſſis defectibus, addita elegantia formæ. * Non ſemper alterius imagini, vel ſimulacro danda integra fides; adulatio enim plerumque ſolet locum obtinere.]

Non credendum ſemper imagini, cuius adulator pictor ſolet mentiri pulchritudinem.

Verſ. 20 21. *Multitudo autem hominum abducta,* attracta, illecta *per ſpeciem operis, eum, qui ante tempus,* vel paulo ante, *tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æſtimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui aut Regibus deſeruientes homines, incommunicabile* creaturis Dei *nomen lapidibus & lignis,* quorum materia aut eius, cuius affectu afficiebantur, aut Regis, cui adulari volebant, imagines expreſſæ erant, *impoſuerunt.*

Verſ. 22. *Et non ſuffecerat, erraſſe eos circa Dei ſcientiam, &c.* Et quaſi non ſufficeret eos ſcientiam, ſeu notitiam veri Dei non habere Deitatis vnitatem abnegantes, ad eum ignorantiæ, ac tenebrarum peruenere cumulum, vt ſtatum adeò infelicem, bonum, tranquillum, ac pacatum exiſtiment, ſua mala non ſentientes. * Hinc deplorandi peccatores, qui dum effrænatè viuunt, cuncta ſcelera perpetrantes, atheiſmi ferè cultores, nullo conſcientiæ ſtimulo compunguntur.]

Deplorandi peccatores, què dum male qui viuunt, nullo conſcientiæ ſtimulo punguntur.

Verſ. 23. 24. *Aut enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes,* occulta, *clandeſtina* (Græcè ſic) in arcanis & ſecretis locis lucis, antris celebrata vt licentiùs vacent libidini; *aut inſania plenas vigilias habentes* (Græcè *aut inſanas ex aliis legibus, ſeu ritibus commeſſationes agitantes:*) *neque vitam, neque nuptias mundas iam cuſtodiunt.* Cum tamen (vti Paulus ait. *Hebr.* 13.) debeat eſſe connubium *honorabile in omnibus,* & thorus immaculatus. *Sed alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contriſtat.* Adulterans aut alium, ſeu maritum fœminæ, cum qua adulteratur per inuidiam, quam de illius aſſidua voluptatis poſſeſſione concipit, interimit, vt ſine obſtaculo valeat voluptate potiri: aut eundem contriſtat, ſi incidat in ſuſpicionem, quod eius vxor thalamum macularit.

Verſ. 25. 26. *Et* hinc *omnia commixta ſunt* ferè crimina, ſiue magna eſt criminum omnis generis colluuies. Ac primùm *ſanguis, homicidium.* Sanguis ex vulneribus inflictis ſine nece profunditur, homicidia patrantur. Et quando primus luxuriei effectus non fuit crudelitas, & immanitas?] *Furtum* deinde. Tanta enim eſt impudicæ mulieris auaritia, vt quandoque ad perpetranda furta, vt habeant, qui ei dedant, cogat amaſios.] *Et fictio.* * Fingit enim adulter ſe amicum mariti, vt facilius eius thorum inficiat: quid iniquius?] *Corruptio, & infidelitas:* turbatio, & periurium. *Tumultus bonorum.* Græcè, *bonorum hominum vexatio,* & in bonos tumultus excitatus ex ſuſpicione, ſi ſciat maritus, ſi conſentiat vxoris nequitiæ? *Dei immemoratio.* ſeu obliuio, *animarum inquinatio,* ſeu gulæ indulgentia vitij quidem obſcœni: *natiuitatis immutatio,* ſcilicet per vitium contra naturam. Sic alij. Ego autem interpretor de prole, quæ ſupponi aſſolet, cum quis alienam aggrediens vxorem, prolem reddit incertam: *nuptiarum inconſtantia* cum ſcilicet ſine cauſa matrimonia dirimuntur: *inordinatio mœchiæ,* adulterij, *& impudicitiæ.*

Primus luxuriei effectus eſt crudelitas.

Auara mulier impudica ſæpè ad furta cogit amaſium.

Magna iniquitas ſe amicum gerere mariti, vt vxorem inficias.

4. *Verſ.* 27. *Infandorum enim idolorum cultura omnis mali cauſa eſt, & initium, & finis.* id eſt, cauſa totalis. Nam vt Paulus docet *Rom* 1. Idolorum cultores *tradidit Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua, &c.* Aliqua eorum iam vitia te cenſet:

Cuncta crimina ex idololatria orta eſſe oſtendit.

Verſ. 28. Aut enim *dum lætantur, inſaniunt.* id eſt, *effusè* (ſic Græcè) & vltrà modum ſic lætantur, vt videantur inſaniæ vi moueri. *Aut certè vaticinantur falſa,* quaſi Numine correpti eſſent. pro diuinis aut prophetis ſe venditant: *Aut viuunt iniuſtè: aut peierant citò,* Deorum nomen temerè interponendo, & facilè concipiendo iuramenta.

Verſ. 29. *Dum enim confidunt in idolis,* ſeu idola colunt, *quæ ſine anima ſunt, malè iurantes,* ſiue falsò, *noceri ſe non ſperant,* nocumentum non timent, quia deorum ſuorum inanimatorum ira præcordia non habet, vnde ſuccenſa prodeat.

Verſ. 30. *Vtraque ergò illis euenient dignè, &c.* Impij duabus de cauſis pœnas dabunt, vero Deo illas exigente. Altera, quia illo neglecto coluerunt idola. Altera, quia iuriſiurandi religionem iniuſtè & fraudulenter violauerunt. Licet enim in idolis verum Numen non inſit, tamen dum per errorem eis diuinitatem attribuerint, ex conſcientia erronea rei periurij aderant.

Verſ. 31. *Non enim iuratorum virtus, ſed peccantium*

cantium

cantium pœna perambulat ſemper iniuſtorum præuaricationem. Dabunt pœnas non idolis eas repetentibus, quæ nullam vim habent: Sed vltrix peccatorum iuſtitia prauè factorum pœnas ab iniuſtis ſemper expetit. Pro *peccantium pœna perambulat*, eſt in Græco, *Inuadit infeſta.* * Ipſi delicto ſupplicium infeſtum eſt agnatum, quod quidem quaſi *perambulat* circuiens, quærens ſcilicet peccata, quæ puniat.]

Pœna perambulat quæ circuiens peccata quæ puniat.

CAPVT XV.

Deo agit gratias Salomon, quod ſuo populo non contigerit fœdè labi, ſicut Gentilibus idololatris: & in figulos, qui ex luto deos fingebant, inuehitur, ſicut ſuprà inuectus fuerat in ſculptores.

1. TV autem Deus noſter, ſuauis & verus es, patiens, & in miſe-
ricordia diſponens omnia. 2. Etenim ſi peccauerimus, tui
ſumus, ſcientes magnitudinem tuam: & ſi non peccaueri-
mus, ſcimus quoniam apud te ſumus computati. 3. Noſſe
enim te, conſummata iuſtitia eſt: & ſcire iuſtitiam, & virtu-
tem tuam, radix eſt immortalitatis. 4. Non enim in erro-
rem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec vm-
bra picturæ labor ſine fructu, effigies ſculpta per varios colores, 5. cuius aſpe-
ctus inſenſato dat concupiſcentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima.
6. Malorum amatores, digni ſunt qui ſpem habeant in talibus, & qui faciunt il-
los, & qui diligunt, & qui colunt. 7. Sed & figulus mollem terram premens, la-
borioſè fingit ad vſus noſtros vnumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ mun-
da ſunt in vſum vaſa, & ſimiliter quæ his ſunt contraria: horum autem vaſorum
quis ſit vſus, iudex eſt figulus. 8. Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto,
ille qui paulò ante de terra factus fuerat, & poſt puſillum reducit ſe vnde acceptus
eſt, repetitus animæ debitum quam habebat. 9. Sed cura eſt illi, non quia labo-
raturus eſt, nec quoniam breuis illi vita eſt, ſed concertatur aurificibus & argenta-
riis: ſed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res ſuperuacuas fingit.
10. Cinis eſt enim cor eius, & terra ſuperuacua ſpes illius, & luto vilior vita eius:
11. quoniam ignorauit qui ſe finxit, & qui inſpirauit illi animam quæ operatur, &
qui inſufflauit ei ſpiritum vitalem. 12. Sed & æſtimauerunt luſum eſſe vitam no-
ſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere vndecumque
etiam ex malo acquirere. 13. Hic enim ſcit ſe ſuper omnes delinquere, qui ex
terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit. 14. Omnes enim inſipientes, & in-
felices ſupra modum animæ ſuperbi, ſunt inimici populi tui, & imperantes illi:
15. quoniam omnia idola nationum deos æſtimauerunt, quibus neque oculorum
vſus eſt ad videndum, neque nares ad percipiendum ſpiritum, neque aures ad au-
diendum, neque digiti manuum ad tractandum, ſed & pedes eorum pigri ad ambu-
landum. 16. homo enim fecit illos: & qui ſpiritum mutuatus eſt, is finxit illos.
Nemo enim ſibi ſimilem homo poterit Deum fingere. 17. Cùm enim ſit morta-
lis, mortuum finxit manibus iniquis. Melior enim eſt ipſe his quos colit, quia ipſe
quidem vixit, cùm eſſet mortalis, illi autem nunquam. 18. Sed & animalia miſer-
rima colunt: inſenſata enim comparata his, illis ſunt deteriora. 19. Sed nec aſpe-
ctu aliquis ex his animalibus bona poteſt conſpicere. Effugerunt autem Dei lau-
dem, & benedictionem eius.

COMMENTARII.

1. VERS. 1. *Tu autem Deus noſter, ſuauis, & verus es*, benignus, beneficus, verus autem tùm in eſſentia, quæ non eſt ficta quemadmodum idolorum; tum in promiſſis, dictis, minis, quæ infallibilem ſortiuntur effectum.

Salomon Deo agit gratias, quod Hebræos ſuos ab idololatria fœdıtate liberauit.

Verſ. 2. Etenim ſi peccauerimus, tui ſumus, ſiue ſub tua poteſtate, *Scientes magnitudinem*, ſiue potentiam tuam, qua potes nos delinquentes punire, (cum idola id non poſſint) potes quoque ſi libuerit, pœnam nobis condonare. *Et ſi non peccauerimus, ſcimus, quoniam apud te ſumus computati.* Græcè, *æſtimati* & in pretio, tibi chari, curæ, & cordi. * Profectò ſcientia hæc debet nos à delinquendo reuocare; certum enim eſt, Deo charos non eſſe, ſi non peccaueri-

Nos à peccando contineat, ſcire,

 mus:

poſſe nos Deum punientes illicò delinquẽtes, & ignorata, an velet tempus cõcedere ad pœnitentiam.

mus : ſi verò delinquamus,ſcimus,Deum iuſte nos poſſe æternùm punire, & ignoramus, num pœnam ſit nobis condonaturus , pœnitudini tempus impendens.]

Verſ. 3. *Noſſe enim te* vera ac ſincera fide *conſummata iuſtitia eſt*, perfecta,& abſoluta ; nam fides docet,& ſubminiſtrat omnia ad perfectam iuſtitiam , & æternam ſalutem neceſſaria. *Et ſcire iuſtitiam,& virtutem tuam,radix eſt immortalitatis*, id eſt , principium ; fide enim inchoatur vita æterna ; eſt enim prima ad iuſtificationem diſpoſitio. Sicut enim quidquid eſt in arbore pulchritudinis totum ex radice procedit : ſic in anima quidquid eſt meriti ex fidei oritur fundamento.

Verſ. 4. 5. *Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio*, id eſt , ars excogitatria,& effectrix idolorum,mala quidem,quia in malum idololatriæ inducit. *Nec vmbra pictura* , ſeu pictura vmbris & coloribus corpora exprimens , & idola ad humanam conformans ideam. *Labor ſine fructu* , id eſt , qui labor prorſus eſt inutilis, omninò vanus , effigies ſculpta *per varios colores* Græcè , figura coloribus variis maculata. *Cuius aſpectus inſenſato dat concupiſcentiam*, ſtultum, imprudentem ad turpem excitat amorem. Alicubi enim reperti fuêre, qui idolorum ſtatua, obſcœnè turpiterque adamauerint. * Hinc taxantur , qui veneris, cupidinis,aliorumve indecenter picta, vel ſculpta exponunt ſimulachra , quorum aſpectus ſi non adſit ſtultus , qui imaginem adamet , poſſunt adeſſe multi aliàs Sapientes, qui ex impudica forma aliquem minus caſtum admittant affectum.] *Et diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima.*

Picturæ vel ſtatuæ nudæ indecentes, taxantur.

Verſ. 6. *Malorum amatores* , ſeu idolorum, quæ quidem mala ſunt, cultores, *digni ſunt, qui ſpem habeant in talibus*,ſiue digni ſunt hac pœna, vt ſuam in eis locent ſpem , inanem quidem, infructiferam , exitialem. *Et qui faciunt illos Deos , & qui diligunt , & qui colunt.* * Et quidem in omnibus , quæ iniuſtè diligis partem ſupplicij inuenies , cuncta enim humana inordinatè amata tibi de more aderunt inutilia, noxiaque exiſtent.]

In his, quæ inordinatè diligis, ſupplicium inuenies.

2. *Verſ.* 7. 8. *Sed & figulus mollem terram premens*, & ſubigens , *laborioſè fingit ad vſus noſtros vnumquodque vas ; & de eodem luto fingit , quæ munda ſunt in vſum vaſa, & ſimiliter,quæ ipſis ſunt contraria* , in vituperium ſcilicet. *Horum autem vaſorum quis ſit vſus, index eſt figulus. Et cum labore vano* , ſeu *inutili de eodem luto ille* figulus, *qui paulo ante de terra factus fuerat* , ſeu de luto formatus, & poſt puſillum reducit ſe , Græcè, *abibit*, redibit *in terram, vnde acceptus,eſt*, id eſt, ex qua eius corpus fuerat efformatum : *repetitus animæ debitum,quam habebat*,ſeu repetente morte animam creditam : ſeu debitum moriendi, & à corpore demigrandi. Ridiculum prorſus & ſtultum,quod ille ipſe, qui luteus eſt,luteum ſibi fingat Deum nihilo ſe meliorem,ſeu nobiliorem quoad materiam.

Inuehitur in figulos, ex luto idola fingẽtes, & adorantes ea.

Verſ. 9. *Sed cura eſt illi* figulo , *non quia laboraturus , eſt* , ſeu ſeipſum labore vexaturus , confecturus,ægrotaturus , *nec quoniam breuis illi vita eſt : Sed concertatur aurificibus,& argentariis,&c.* Quaſi diceret : Id ſolùm contendit, & curat, vt vel ſuperare , vel ſaltem poſſit æquare in arte artifices argentarios, & ærarios , licet in materia ſuperetur. Magis enim oſtentari videtur ars in materia fragili. Vnde gloriam ſuam præfert , æſtimat , reputat , *quoniam res ſupernacuas fingit*. Græcè, *impoſturas*, res adulterinas, & falſatas : quæ licet viliſſimæ ſint , vtpotè luteæ, ſpeciem tamen rerum nobiliſſimarum præ ſe ferant. Hac figlina arte confectas deorum effigies & miniatas tradit. Varro apud Plinium *l.* 35. *c.* 12. laudatiſſimas fuiſſe. Crediderim, ob pretij vilitatem magis fuiſſe venales. * Proh hominum ſtultitia Deum falſum ſiue demonem pretio acquirere ſatagunt , dum verum Deum gratis ſe offerentem deſpiciunt , & admittere dedignantur.]

Impij dæmonem pretio ſatagunt acquirere, dũ Deum ſe gratis offerẽtem recipere dedignantur.

Verſ. 10. 11. *Cinis eſt enim cor eius*,corde nihil cogitat, nihil ſperat niſi lutum, & cinerem : *& terra ſupernacua*, id eſt, vilis & ſordida *ſpes illius*. Græcè, *vacua præ terra* , ſeu ipſa terra abiectior: *& luto vilior vita eius*, quia luteo idolo ſe ſubiicit, vt ſeruum Domino, vt creaturam creatori. * Applico hæc mondanis hominibus , vilibus mammonæ , Sathanæ voluptatum mancipiis, qui quidem eis ſine præmij ſpe ſeruiunt , imò cum ſupplicij certitudine miſerè obſequuntur.] *Quoniam ignorauit, qui ſe finxit*. Deum ex lutea materia , *& qui inſpirauit illi animam , quæ operatur*, qui inſufflauit ei ſpiritum vitalem iuxta illud Geneſeos, *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.*

Mundani diabolo ſine ſpe mercedis,imò cũ ſupplicij certitudine miſerè obſequuntur.

Verſ. 12. *Sed & æſtimauerunt, luſum eſſe vitam noſtram* , ignorantes , ob quem finem creati eſſent homines , & quibus ſtudiis ac operibus deberent inſiſtere ; nec reputantes rem ſeriò agi , & actionum noſtrarum à nobis rationem eſſe reddendam : *& conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum* , ſeu vitam eſſe quaſi nundinas ad lucrum materiale captandum comparatas. Profectò vel apud Chriſticolas multi ita ſeſe dedunt lucris captandis vt videatur eorum vitam ad lucrum ſolummodò eſſe compoſitam.] *Et* ideò eis videtur oportere , *vndecunque etiam ex malo*, ex iniuſtitia *acquirere.*

Ita multi ſatagũt captare temporalia lucra, vt videantur ad id ſolummodò natos fuiſſe.

Verſ. 13. *Hic etiam ſcit* , ſeu ſcire facilè potuiſſet , *ſe ſuper omnes delinquere* , ſeu grauiter peccare, & minus excuſabilem eſſe, *qui ex terra materia fragilia vaſa , & ſculptilia fingit* , cum facilè poſſet intelligere Deum illum non eſſe, quem ex luto ſicut reliqua officinæ ſuæ vaſa finxiſſet.

Verſ. 14. 15. 16. *Omnes enim inſipientes*, Græcè,*omnes autem*) *& infelices ſuprà modum animæ ſuperbi ſunt inimici populi tui* , id eſt , ſtulti ſuperbi præ omni anima , ſeu homine. Ac ſi diceret ? Idololatræ quantumcumque ſuperbi, & potentes , ſunt tamen magis ſtulti & infelices, ſeu miſeri,quàm qui naturæ ſunt ſtulti defectu. Quod ipſum affirmo,inquit,maximè de idololatris Regibus inimicis populi tui , *& imperantes illi*, odio immani,& acerbiſſima tyrannide. Notat Ægyptios,& tot alios in Palæſtina tyrannos Gentiles , qui populum Iſraëliticum crudeliſſimè ſæpius oppreſſere;de quorum ſordida,& ſtulta idololatria mox ſubiicit memoriam. *Quoniam omnia idola nationum deos æſtimauerunt , &c. homo enim fecit illos* deos : *& qui ſpiritum mutuatus eſt*, homo, qui ſpiritum , & animam quaſi mutuo habet , & in morte redditurus eſt , is finxit illos. *Nemo enim ſibi ſimilem* , id eſt , viuentem , *poterit Deum fingere.*

Verſ.

Verſ. 17. Cum enim ſit mortalis, mortuum fingit. vitam ſcilicet, & ſenſum non habentem, *manibus iniquis. Melior enim*, ſeu excellentior eſt ipſe *his, quos colit*; quia ipſe *quidem vixit*, cum *eſſet mortalis*, cum eſſet homo, *illi autem nunquam vixere.*

Verſ. 18. 19. Sed & animalia miſerrima colunt. Græcè, *odioſiſſima*, nempe crocodilos, ſerpentes, &c. *inſenſata enim* omnia, id eſt, ſenſu vel mente carentia, *comparata his*, ſiue ſi comparentur iis animalibus, quæ Ægyptij colunt, *illis ſunt deteriora* inſenſatis, Cum enim reliqua vel neceſſaria, vel vtilia ſint homini, ſaltem benigna pleraque, & amica, & venuſta: hæ è contrario ſordida ſint, & inimica, & noxia adeò, mirum eſt, induci homines poſſe, ad ea colenda. *Sed neque ex aſpectu aliquis ex iis animalibus bona poteſt conſpicere*, id eſt, ad aſpectum fœda ſunt, horrida, ac ſordida, nihil enim boni, ſeu pulchritudinis in eis poteſt notari. *Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem*, ſeu non ſunt adepta à Deo eam ſpeciem, pulchritudinem, reliquaſue qualitates, quas accepére, reliqua animalia, quæ ex benedictione Dei habent, quod commoda, & vtilia hominibus exiſtant, & quorum vſu Deus laudatur. Quantæ igitur dementiæ eſt, honores illis deferri diuinos. Non vero inepte dixerim alludi ad maledictionem, qua Deus in paradiſo ſerpentem affecit.

CAPVT XVI.

Docet Salomon Ægyptios ob idololatriam fuiſſe à Deo dirè flagellatos, Hebræos autem veri Numinis cultores mitiùs caſtigatos fuiſſe licet Deo obmurmuratores & rebelles, & correptione reſipiſcentes multis ornatos beneficiis. Ex quo diuinam Sapientiam effert in flagellatione impiorum, ac piorum conſeruatione.

1. PROPTER hæc, & per his ſimilia paſſi ſunt dignè tormenta,
& per multitudinem beſtiarum exterminati ſunt. 2. Pro
quibus tormentis benè diſpoſuiſti populum tuum, quibus
dediſti concupiſcentiam delectamenti ſui, nouum ſaporem,
eſcam parans eis ortygometram: 3. vt illi quidem concu-
piſcentes eſcam propter ea, quæ illis oſtenſa & miſſa ſunt,
etiam à neceſſaria concupiſcentia auerterentur. Hi autem in
breui inopes facti, nouam guſtauerunt eſcam. 4. Oportebat enim illis ſine excu-
ſatione quidem ſuperuenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantùm
oſtendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. 5. Etenim cùm illis
ſuperuenit ſæua beſtiarum ira, morſibus peruerſorum colubrorum exterminaban-
tur. 6. Sed non in perpetuum ira tua permanſit: ſed ad correptionem in breui
turbati ſunt, ſignum habentes ſalutis ad commemorationem mandati legis tuæ.
7. Qui enim conuerſus eſt, non per hoc, quod videbat, ſanabatur, ſed per te om-
nium ſaluatorem: 8. in hoc autem oſtendiſti inimicis noſtris, quia tu es, qui libe-
tas ab omni malo. 9. Illos enim locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus, &
non eſt inuenta ſanitas animæ illorum: quia digni erant ab huiuſmodi exterminari.
10. Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: miſericordia
enim tua adueniens ſanabat illos. 11. In memoria enim ſermonum tuorum exa-
minabantur, & velociter ſaluabantur, ne in altam incidentes obliuionem, non poſ-
ſent tuo vti adiutorio. 12. Etenim neque herba, neque malagma ſanauit eos, ſed
tuus, Domine, ſermo, qui ſanat omnia. 13. Tu es enim, Domine, qui vitæ &
mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas, mortis, & reducis: 14. homo au-
tem occidit quidem per malitiam, & cùm exierit ſpiritus, non reuertetur, nec re-
uocabit animam quæ recepta eſt. 15. Sed tuam manum effugere impoſſibile eſt,
16. Negantes enim te noſſe impij, per fortitudinem brachij tui flagellati ſunt: no-
uis aquis, & grandinibus, & pluuiis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumpti.
17. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat:
vindex eſt enim orbis iuſtorum. 18. Quodam enim tempore, manſuetabatur
ignis ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed vt ipſi videntes
ſcirent, quoniam Dei iudicio patiuntur perſecutionem. 19. Et quodam tempore
in aqua ſupra virtutem ignis, exardeſcebat vndique, vt iniquæ terræ nationem ex-
terminaret. 20. Pro quibus angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, & paratum
panem

panem de cœlo præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem. 21. Subſtantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat: & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur. 22. Nix autem & glacies ſuſtinebant vim ignis, & non tabeſcebant: vt ſcirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruſcans. 23. Hic autem iterùm vt nutrirentur iuſti, etiam ſuæ virtutis oblitus eſt. 24. Creatura enim tibi Factori deſeruiens, exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos; & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. 25. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata, omnium nutrici gratiæ tuæ deſeruiebat ad voluntatem eorum, qui a te deſiderabant: 26. vt ſcirent filij tui, quos dilexiſti Domine, quoniam non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſeruat. 27 Quod enim ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat: 28. vt notum omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare: 29. Ingrati enim ſpes tanquam hibernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tanquam aqua ſuperuacua.

COMMENTARII.

1. *Edocet Salomon. Ægyptios dirè a D.. ob idolatriam flagellatos.*

VERS. 1. *Propter hæc, & per ſimilia paſſi ſunt tormenta, &c* Redit Salomon ad id, quod *cap* 11. probandum ſuſceperat, *Per quæ quis peccat, per eadem punitur.* Amplificat autem Ægyptiorum pœnas ex antitheſi cum pœnis leuioribus Iſraëlitarum, & beneficiis in reſipiſcentes collatis propter idololatriam (ait) & ſimilia alia crimina, v. gr. quòd ſerpentibus, & aliis beſtiis diuinitatem attribuebant, grauiſſimis fuerunt affecti plagis, & tandem miſerè deperierunt.

Verſ. 2. 3. *Pro quibus tormentis*, id eſt, quorum tormentorum loco, *bene diſpoſuiſti populum tuum* Iſraël, ſiue eum beneficiis cumulaſti. *Quibus dediſti concupiſcentiam delectamenti ſui, nouum ſaporem, eſcam parans eis ortygometram.* Id eſt, Hebræis in deſerto. Sin obmurmurantibus ob defectum carnium dediſti rem tanto concupitam affectu miri & noui delectamenti, neque antea deguſtati ſaporis, nempe *coturnicum matrem* (id *ortygometra* ſignificat) ſeu ducem, & regem cum infinito quidem coturnicum exercitu matrem ſubſequente. *Vt illi quidem concupiſcentes eſcam* famelici, propter *ea* animalia, *quæ illis oſtenſa, & miſſa ſunt*, nempe ranas, muſcas, & ſimilia, *etiam a neceſſaria concupiſcentia*, ſeu ab eſca concupita ad neceſſariam naturæ ſubleuationem *auerterentur* animalia enim illa cibos eorum contaminabant. *Hi autem* Hebræi ſcilicet, *in breui inopes* facti paulo ante deficientibus cibis, quos expectabant. *nouam guſtauerunt eſcam*, id eſt, coturnices.

Verſ. 4. *Oportebat enim illis, ſine excuſatione quidem ſuperuenire interitum tyrannidis.* Nec mirum Ægyptios interitu *ſine excuſatione*, Græcè, *ineuitabili* punitos fuiſſe, eum adeo. tyranicè tractarunt. Hebræos. *His autem tantùm oſtendere, quemadmodum inimici eorum exterminabantur.* Hebræis autem ſatis erat breuior fames & punitio, nempe quantia ſufficeret, & murmuri eorum expiando, & ipſis experientia edocendis, quam graues eſſent, & intolerabiles diuturnæ illæ plagæ quibus Ægyptij afficiebantur, & ſic beneficium erga ſe diuinum gratiore animo recognoſcerent. * Et quidem cum peccator labore aut tribulatione affectus viderit alios peccatores dirius ſe flagellari, debet pro accepto huiuſmodi beneficio ſe Deo gratum exhibere.]

Cum peccator videt alios peccatores diuinioribus agi laboribus, exiſtimet, id à Deo beneficiũ id accepiſſe & gratum ſe præbeat.

Verſ. 5. 6. *Etenim cum illis ſuperuenit ſæua beſtiarum ira, morſibus peruerſorum colubrorum exterminabantur.* Cum Hebræi colubrorum plagam horribilem illam experti ſunt, nonnulli eorum murmurantium occidebantur. *Sed non in perpetuum ira tua permanſit, ſed ad correptionem in breui turbati ſunt, &c.* Ad breue tempus plaga eſt immiſſa vt corrigerentur, & ad memoriam reuocarent tuæ legis præſcripta. Nam mox placatus erigi iuſſiſti in altum ſerpentem æneum, in ſalutis Symbolum non modo corporalis, ſed & ſpiritualis, à veneno peccati, quod ſerpens impreſſerat Euæ, Eua Adamo, Adamus nobis, vt ipſemet Chriſtus explicat *Ioa.* 3. 14. Igitur ſerpens ille æneus non erat cauſa ſanitatis, ſed ſolùm ſanitatis ſignum à Deo per Meſſiam conceſſæ. * Cum itaque tartareus ſerpens ignito voluptatum morſu te inficere tentat, ad Chriſtum cruci ſuffixum conuerte oculus. Paſſionis enim Dominicæ recordatio luxuriei ignem illico extinguit.]

2. *Merito murmuratores Hebræi fuiſſe puniti.*

Paſſionis Chriſti meditatio luxuriei ignẽ extinguit.

Verſ. 7. 8. *Qui enim conuerſus eſt, non per hoc, quod videbat, ſed per te omnium ſaluatorem* Qui enim oculos ad ſerpentem æneum conuertebat, ſanabatur ab exitiali morſu, non virtute materialis ſerpentis quem aſpectabat, ſed virtute ſaluatoris omnium (ſuffixum quidem) cuius typum ille gerebat. *In hoc autem oſtendiſti inimicis noſtris, &c.*

Verſ. 9. 10. *Illos enim Ægyptios vtique locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inuenta ſanitas animæ illorum.* Cùm Ægyptij morſibus animalculorum ex multiplicatione vulneris exitialium cruciabantur, non prouidiſti de ſalutari medicamine; *quia digni erant* ob opera iniquiſſima *ab huiuſmodi* plagis *exterminari.* Filios *autem tuos* Iſraëlitas *nec draconum venenatorum vicerunt dentes*: quantumuis venenati fuêre morſus ſerpentum, Hebræis non potuerunt officere, *Miſericordia enim tua aduenìens illos ſanabat*, crudelis morſus infatuando venena. * Preme illud: *Miſericordia tua aduenìens.* Tam ingens eſt diuinæ pietatis affectus in ſuos, vt non expectet ſe adiri, aut rogari, ipſa aduenit non vocata, & quaſi rogat nos ſalutem accipere.]

Dei miſericordia non vocata aduenit, & quaſi rogat nos ſalutem accipere.

Verſ.

Verſ. 11. In memoria enim ſermonum tuorum examinabantur, id eſt, affligebantur plaga illa, vt diuinorum præceptorum tuorum recordarentur. * Etenim quotiens ærumnis peccator agitor, ideò quidem fit, vt ad implenda mandata Dei, quorum obſeruantiam negligit, reuertatur.] *Et velociter ſanabantur, &c.* Verùm ſanitate illicò afficiebantur, vt intelligerent ſolùm immitti morſus illos ſerpentum in recordationem legis. Id autem Deus præſtabat, ne penitus obliti redderent ſe auxilij tui ſpecialis indignos. * Multiplicatio enim criminum reddit incapacem peccatorem, vt à Deo ſpeciali illo auxilio donetur, quoad frugem meliorem ſe recipiat, & ſolùm generale recipiat, quo etſi valeat conuerti, nun tamen conuertendus eſt.]

Ærumnæ, quibus peccator affligitur, à Deo emittuntur, vt obſeruantiæ legis recordetur.

Multiplicatio criminũ reddit peccatorem indignum, vt ſpeciali Dei auxilio ad cõuerſionẽ donetur.

Verſ. 12. 13. Etenim neque herba ſalutaris, *neque malagma*, ſeu fomentum vina habens molliendi, & dulorem mitigandi, *ſanauit eos. Sed tuus Domine, ſermo*, (ſeu iuſſio) *qui ſanat omnia. Tu es enim, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem. & deducis ad portas mortis, & reducis*, qui ſcilicet & exitiali vulnere percutis, cui nex agnata, & ab imminenti periculo vulneratum deducis.

Verſ. 14. 15. Homo autem occidit quidem per malitiam, & cum exierit ſpiritus è corpore, ope occidentis *non reuertetur* ad vitam, *nec reuocabit* ille *animam, quæ recepta eſt* in aliam vitam. *Sed tuam manum effugere, impoſſibile eſt.* ſiue occidere velis, ſiue liberare libeat, ſiue ad vitam hanc animum reuocare tibi placeat.

Verſ. 16. Negantes enim te noſſe impij, impij qui negant, te cognoſcere, ſeu te Deum verùm eſſe non credunt, *per fortitudinem brachij tui flagellati ſunt: nouis aquis, & grandinibus, & pluuijs perſecutionem paſſi. & per ignem conſumpti*, id eſt, nouis ſeu peregrinis pluuiis (raro enim in Ægypto pluuiæ ac grandines decidebant) afflicti fuére, & igne abſumpti, nam grando & ignis mixta contorquebantur.

Verſ. 17. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat. Mirum erat, videre aquam, cui cedit ignis, ignem illum inſtar olei fouere, & accere: *Vindex eſt enim orbis iuſtorum.* Loquitur de mundo elementari, ignis enim & aqua, & omnia elementa quodammodò conſpirabant ad vltionem de populi Dei inimicis aſſumendam.

Verſ. 18. 19. Quodam enim tempore manſuetabatur ignis, ſeu manſueſcebat eo tempore, quo Deo placuit, per ranas, bruchos, muſcas Ægyptios punire: *ne comburerentur, quæ ad impios miſſa erant animalia*, ne eorum infeſtatio ceſſaret. *Sed vt ipſi videntes ſcirent, quoniam Dei iudicio patiuntur perſecutionem. Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem ignis exardeſcebat vndique.* Tempore alio præter conſuetum naturæ ordinem ignis in aqua veluti in oleo & pice exardeſcebat, nempè cum ignes grandini, & imbribus permiſti deciderent.

3. *Verſ. 20. Pro quibus*, ſeu quorum vice ac loco, nempe loco grandinis & pluuiæ igneæ in Ægypto, *Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum*, ſeu *manna* ab Angelis efformato, & quidem vi naturali ea materia ad id diſpoſita. *Et paratum* ab Angelis *panem de cælo præſtitiſti illis* (de cœlo, inquam, vel cæli, quia ea nubibus delapſum) *ſine labore* præparandi, conditum enim iam cibum Deus illis præſtabat. *Omne delectamentum in ſe habentem*, id eſt, maximè delectabile, vel omnium delicatorum ciborum referens ſaporem, *& omnis ſaporis ſuauitatem.*

Ponderat egregium immiſſionis mãna beneficium factum Hebræis.

Verſ. 21. Subſtantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat. Græcè pro *ſubſtantia* eſt, *ſubſiſtentia* tua, nempe ipſum manna, quod iuſſu Dei non fictè, non deluſoriè, ſed verè ſubſiſtebat à parte rei, nec fallebat comedentes: apertè indicabat Dei in Iſraëlis filios benignitatem. * Porrò deliciæ à Deo ex hoc à mundialibus diſtinguuntur, quod hæ fictæ ſunt, licet ſubſiſtere videantur: illæ autem verè ſubſiſtunt. Vnde ipſa *ſubſtentia* appoſitè vocitantur.] *Et deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur.* Et deſiderio comedentis morem gerens, in quem quiſque ſaporem propendebat. *trans temperabatur* ſic Græcè. Et quidem manente eadem ſubſtantia, varios ſapores ad appetentium votum inducebat. Huiuſque ſuauitatis participes erant omnes, ſiue iuſti eſſent, ſiue peccatores. * Ex hoc autem capite typus hic Euchariſtiæ celeberrimus non ſubſiſtit. Multiplicem enim illam omnium ſpiritualium ſaporum ſuauitatem ſoli iuſti percipiunt.]

Deliciæ mũdi fictæ ſunt minimè ſubſiſtentes, à Deo autem miſſæ deliciæ verè ſubſiſtunt.

Multiplicem ſpiritualium ſaporum ſuauitatem in manna Euchariſtico ſoli iuſti percipiunt.

Verſ. 22. Nix autem & glacies ſuſtinebant vim ignis, qui niui, grandini, & pluuiæ intactis miraculosè miſcebatur: *& non tabeſcebant*, non liqueſiebant, non diſſoluebantur. *Vt ſcirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruſcans*, Ægyptiorum fructus, nempe plantas, iumenta, homines ignis ille horribilis, ardens, & fulgurans in grandine & pluuia abſumebat.

Verſ. 23. 24. Hic autem ignis, iterum, ſeu *è contra* (vt habet Græcus) *vt* nutrirentur iuſti, *etiam ſuæ virtutis oblitus eſt*, manna ſcilicet non conſumens, ſed coquens. *Creatura enim tibi Factori deſeruiens, exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos*, ſeu vt impios torqueat: *& lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.* Ignis aduerſus impios ſuam vim exerebat, vt autem iuſtis obſequeretur, ſuam remittebat efficaciam, eam ſolummodò adhibens, quæ ad coquendum celeſtem cibum neceſſaria erat.

Verſ. 25. 26. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata, omnium nutricè gratia tua deſeruiebat. Ideò manna accommodans ſe gratiæ tuæ ſiue prouidentiæ benignæ, qua omnia nutris, & conſeruas, & qua decreuiſti ſpecialiter filios tuos Iſraëlitas in deſerto nutrire: varios ſapores referebat, quaſi in omnes dulces, ac ſuaues cibos transfiguratum, ſeu tranſmutatum, *ad voluntatem ſcilicet eorum, qui à te deſiderabant* peculiarem aliquem ſaporem percipere. *Vt ſcirent filij tui, quos dilexiſti, Domine, quoniam non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſeruat.* Non fructus à terra nati ſunt ſolùm hominum cibus, nam iuſſio & voluntas tua poteſt facillimè cœleſti cibo credentes in te reficere. Loco verbi illius. *Qui à te deſiderabant* in Græco eſt, πρὸς τὴν τῶν δεομένων θέλησιν, quæ vertere poſſis, *iuxta indigentium*, vel, *iuxta orantium voluntatem*, nam δεῖσθαι & *indigere* ſignificat, & *orare.* * Pulchrè quidem indigentia & oratio in vnum recidunt, vt edoceamur, indigentiam noſtram orationem connotare, & inſonare medicinam ipſius indigentiæ.]

Indigentia ipſa noſtra connotat orationem ipſius indigentiæ medicamen.

Verſ. 27. 28. Quod enim (pro *quod autem*) *ab igne non poterat exterminari,* ſeu diſſolui manna, *ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat,* ſoluebatur; *vt notum omnibus eſſet quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam,* ſeu ad munus mannæ accipiendum, vel ad gratiarum actionem pro tam aſſiduo beneficio gerendam. Vnde adiicitur, *& ad ortum lucis te adorare.* * Vndè oratio matutina commendatur.] * Et dnm liquefit manna, & inurile redditur, ſi ante ſolis exitum non colligitur, edoceamur ſacræ Communionis fructum euaneſcere fere prorſus ei, qui communionis die non præmittit diligens orationis, vel meditationis exercitamentum.]

Oratio matutina commodatur.

Communionis die oportet orationis exercitiū Euchariſtiæ receptioni præmittere.

Verſ. 29. Ingrati enim ſpes tanquam hibernalis glacies tabeſcet, &c. Gratiæ Deo agendæ ſunt pro beneficiis acceptis. Nam qui ſecus agit ſibi fontem gratiarum præcludit, quas fruſtra ſe accepturum ſperat. Vndè eius ſpes, ſeu confidentia perit non aliter quàm glacies hyeme concreta, quæ vere liquefit, & ſoluitur, & tanquam aqua inutilis, quæ profunditur *. Si enim gratos pro vno beneficio accepto non oſtendimus indignos nos alterius recipiendi præſtamus.]

Si vno beneficio accepto ingratus exiſtis, indignū te alterius recipiendi oſtentas.

CAPVT XVII.

Ægyptios grauiſſimis plagis punitos ob tyrannidem in Hebræos, pergit Salomon inſectari. Deſcribit horribiles Ægypti tenebras quibus obruti erant Ægyptij dum Hebræi placida luce frucrentur.

1. MAGNA ſunt enim iudicia rua Domine, & inenarrabilia
verba rua: proprer hoc indiſciplinaræ animæ errauerunt.
2. Dum enim perſuaſum habent iniqui poſſe dominari na-
tioni ſanctæ: vinculis tenebrarum & loogæ noctis compe-
diti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacue-
runt. 3. Et dum putant ſe latere in obſcuris peccatis, te-
nebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt, pauentes, hor-
rendè, & cùm admiratione nimia perturbari. 4. Neque enim quæ continebat il-
los ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat il-
los, & perſonæ triſtes illis apparentes pauorem illis præſtabant. 5. Et ignis quidem
nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum limpidæ flammæ illuminare po-
terant illam noctem horrendam. 6. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timo-
re plenus: & timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deterio-
ra eſſe quæ videbantur: 7. & magicæ artis appoſiti erant deriſus, & Sapientiæ glo-
riæ correptio cum contumelia. 8. Illi enim qui promittebant timores & pertur-
bationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore languebant.
9. Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabat: tranſitu aoimalium & ſerpentium
ſibilatione commoti, tremebundi peribant: & aërem, quem nulla ratione quis effu-
gere poſſet, negantes ſe videre. 10. Cùm ſit enim timida nequitia; dat teſti-
monium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua, perturbata conſcieotia.
11. Nihil enim timor niſi proditio cogitationis auxiliorum. 12. Et dum ab intus
minor eſt expectatio, maiorem computat inſcientiam eius cauſæ, de qua tormen-
tum præſtat. 13. Illi autem qui impotentem verè noctem, & ab infimis, & ab al-
tiſſimis inferis ſuperuenientem, eundem ſomnum dormientes, 14. aliquando
monſtrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: ſubi-
taneus enim illis & inſperatus timor ſuperuenerat. 15. Deinde ſi quiſquam ex il-
lis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus. 16. Si enim ruſticus
quis erat, aut paſtor, aut agri laborum, operarius præoccupatus eſſet, ineffugibilem
ſuſtinebat neceſſitatem. 17. Vna enim catena tenebrarum omnes erant colligati.
Siue ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos auium ſonus ſuauis, aut vis
aquæ decurrentis nimium, 18. aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut
ludentium animalium curſus inuiſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut
reſonans de altiſſimis montibus Echo; deficientes faciebant illos præ timore.
19. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impe-
ditis operibus continebatur. 20. Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox,
imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant grauio-
res tenebris.

COMMENTARII.

1. *Horribiles Ægyptiorum tenebras eleganter Salomon deſcribit.*

VERS.1.3. *Magna ſunt enim iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua*, hoc eſt, res, quas Sapientiſſimo tuo conſilio geris. *Dum enim perſuaſum habent*, ſeu ſibi perſuadent *iniqui* Ægyptij *poſſe dominari nationi ſanctæ* Iſraeliticæ: *vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetua prouidentia* cauſes (Græcè) à prouidentia diuina, quę perpetuò homines per ſolem illuminat quaſi capti omnino ocolis, *iacuerunt*. Porrò vincula hæc & compedes denſitatem tenebrarum Ægyptiarum indicant, quas palpabiles ſacer textus *Exo.*10.21. appellat.

*Verſ.*3. *Et dum putant ſe latere in obſcuris peccatis*, in criminibus ſecretis, in tenebris commiſſis *tenebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt*: hoc eſt, ſeparati ab inuicē ſpiſſiſſimis tenebris, quibus quaſi velamento operti, ſe mutuo obliti, de ſe actum arbitrati iacebant immoti ſine cibo ac poto per triduum; ſiquidem *nemo vidit fratrem ſuum, nemo ſe de loco mouit*. *Exo.*10. * Preme illud *Putant ſe latere in obſcuris peccatorum*, putabant eas tenebras peccata ſua eſſe, nec enim iudicabant poſſe tam horribiles tenebras alia ex cauſa ſubſiſtere. Et quidem peccatum adeò eſt tenebroſum, vt tenebræ illæ materiales Solem vincerent claritate, ſi cum peccati tenebris componerentur. *Pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati*. Cauſam modò huiuſmodi horribilis, & nimiæ admirationis attexit.

Tenebræ Ægypti ſolē vincunt claritate ſi cum tenebris peccati componantur.

Verſ. 4.5.6.7. *Neque enim quæ continebat, eos ſpelunca*, in qua latebant, ſeu ad quam confugerant, vt in remotiori domus loco ſecurius latitarent, *ſine timore cuſtodiebat; quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes* larnæ, ſpectra *illis apparentes, pauorem illis præſtabant*. Addit Græcus, *perſonæ triſtibus mœſta vultibus*, horribilia phantaſmata. *Et ignis quidem* (ex foco, ex lucernis) *nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis timore plenus*, inſtar fulgurum inter denſas nubes: *& timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur*. Spectra namque illa in tantis tenebris non plenè, non perfectè cernebantur, ſed per intermicantes ignes ſublucebant. Quo ipſo ſpectrorum terror, vel maximè augetur, dum peiora metuuntur, quæ lateant, ſed mox ſe prodituta ſint. *Et magicæ artis appoſiti erant deriſus*, id eſt, illæ magorum illuſiones, & præſtigiæ, quibus illuſerant Pharaoni, & reliquis Ægyptiis contra Moyſen, & ſi iam quoque adeſſent, nihil tamen efficere, aut prodeſſe poterant. *Et Sapientiæ gloriæ correptio cum contumelia*: id eſt, cum contumelia fuit correptio Sapientiæ gloriæ illorum, ſeu contumelioſè correpta, & redarguta fuit magica Sapientia, qua gloriabantur.

*Verſ.*8. *Illi enim, qui promittebant timores, &c.* Magi qui arte ſua ſe ablaturos ab Ægyptiis languentibus, ſeu ægrotantibus (vt ait Græcus) horribilem illum timorem, *ridiculo timore* (Græcè) *laborabant*, ſeu ridiculos ſe exponebant Medici illi, qui ſeipſos curare non poterant. * Vnde arguuntur Concionatores aut Præſules, qui tenebris peccatorum offuſi contendunt ſubditos, aut auditores ab eiſdem tenebris eripere. Ridicula prorſus prædicatio vel correptio.]

Ridiculum ſe Concionatōr, vel Præſul præſtat, qui tenebris peccati offuſus contēdit ſubditos, aut auditores ab eiſdem liberare tenebris.

*Verſ.*9 *Nam & ſi nihil illos ex monſtris perturbabat*, ſeo perturbare ſolebat, cum aſſueuiſſent magi monſtris eiuſmodi: tamen *tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti tremebundi peribant*, id eſt, quandò in tenebris illis tranſire, & diſcurrere cœperūt nouæ hæ belluæ, & inſueta animalia, ac ſerpentum ſibili exaudiri, tanto metu commoti, & exanimati ſunt, vt *Et aerem, quem nulla ratione quis effugere poſſit, negantes ſe videre*, id eſt, negarent ſe aſpectum ipſum aëris vel ad breue tempos ferre poſſe, nimirùm aſpicere nequibant horrenda monſtra, quæ per intermicantia fulgura ſe viſenda offerebant.

*Verſ.*10. *Cum ſit enim timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis*. Græcè, *proprio teſtimonio condemnata*. Teſtis enim nequitiæ eſt timor. Iudex conſcientia. * Quamdiu enim manet nequitia, manet timor: & ita ſemper manet certum condemnationis teſtimonium & ſententia; illud fert timor, vt teſtis: hanc conſcientia vt Iudex. Quamuis enim videatur foris audacter praua agere impius, de iis tamen intus cogitur trepidare.] * Vndè vt nihil timidius, ita & nihil imbellius improbo, qui latebras quærit; odit lucem, timet deprehendi, puniri formidat. E contra *charitas foras mittit timorem*. 1.*Ioa.*4. pietas alacris eſt, & fiducia, ac robore plena.] *Semper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia*, id eſt, anticipata opinione, vel præſagitione grauia & moleſta ſuſpicatur.

Quamdiu manet in impio peccatū manet ad cōdemnationē timor vt teſtis, & conſcientia vt Iudex.

Nihil timidius & imbellius impio.

Verſ. 11.12. *Nihil enim eſt timor niſi proditio cogitationis auxiliorum*, ſeu non oritur aliunde timor, quam quod homo prodatur, ſeu deſeratur ab auxiliis à cogitatione, ſeu ratione ſuggeri ſolitis. Vndè *Dum ab intus minor eſt expectatio* auxiliorum, *maiorem computat inſcientiam eius cauſa, de qua tormentum præſtat* ſui animus metu perturbatus. Reputat enim (& merito) grauius ſibi malum imminere, quod adhuc ignorat, latente etiam nunc cauſa, ob quam, & per quam tormentum de nouo obueniet. Exemplum ſubiicit in Ægyptiis.

*Verſ.*13.14. *Illi autem qui impotentem verè noctem, &c.* Ex Græco ſic locum haud facilem expono. Ægyptij tempore illius noctis, cum tenebris torquebantur impotentis quidem, quia eos reddebat impotentes ad agendum; noctis inquam ab inferni profundiſſimis receſſibus aſcendentis (Alludit ad fabulam, qua nox orci filia putabatur) *eundem ſomnum dormientes* ſiue omnes male & perturbato terroribus ſomno dormiebant; & diſſoluebantur defectione virium animi ea deſperatione euadendi. Vocantur itaque *dormientes*, quia licet vigilarent, erant tamen quaſi dormientes vtpotè in tenebris ab omni operatione vacantes. * Qui enim non operatur quaſi dormit: vnde peccatores ab omni virtutis opere vacantes, verè dormientes dixerim.] * Preme illa: *Impotentem verè noctem ab altiſſimis inferis ſuperuenientem*. Græcè, *Ex impotentis inferni receſſibus*. Cur infernus impotens dicitur? Quia nulla eſt ibi vtilis alicuius operis gerendi facultas. Quàm

Peccator nullum virtutis opus gerens verè dormit.

Impotens vocatur infernus, quia ibi nihil poteſt damnatus vtile facere.

miſer ſtatus in quo æternùm patietur impius, & nihil vtile ad euadendum pœnas facere poterit!] * Ex inferis autem aptè dicuntur aſcendere tenebræ, quæ obcæcant peccatores. Quia ſcilicet obcæcatio mentis, qua peccatores ſuffunduntur quid eſt niſi quædam damnationis prælibatio?]

Obcæcatio mentis, qua peccatores ſuffunduntur, eſt damnationis quaſi prælibatio.

Verſ. 15. Deindè ſi quiſquam ex Ægyptiis *illis decidiſſet* timore conſternatus: *cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus*, id eſt, vel ſurgere non poterat, vel non audebat, ſed in eodem veſtigio quaſi in carcere concluſus hærebat.

Verſ. 16. 17. *Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor,; aut agrorum operarius, præoccupatus eſſet*, ſeu tenebris deprehenſus, & circumfuſus, *ineffugabilem* ſuſtinebat neceſſitatem ibi manendi, vbi eum timor & tenebræ præoccupauerant. *Vna enim catena tenebrarum*, omnes erant colligati. Vnde mœſtis ac trepidis nihil iucundum accidit: *ſiue enim ſpiritus* ſeu aura *ſibilans* volitaret: *aut inter ſpiſſos arborum ramos auium ſonus ſuauis* erumperet: *aut vis aquæ decurrentis nimium*, ſeu cum impetu non iniucundum auribus fragorem offerret: *aut ſonus validus præcipitatarum petrarum aut ludentium animalium curſus inuiſus*, id eſt, ipſis animalibus non viſis, ſolummodò ſtrepitus laſciuientium, & ſaltantium, *aut mugientium valida beſtiarum vox: aut reſonans de altiſſimis montibus Echo*; *deficientes faciebant illos præ timore.* Ac ſi diceret, quiſque ſonus vel iucundus ex ſe, vel iniucundus, æqualem Ægyptij tenebris illis, deficientibus excitabat horrorem.

Verſ. 19. 20. *Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, &c.* E contra Iſraelitæ claro colluſtrati lumine, quo omnis præter Ægyptum orbis fruebatur, nulla ex parte impeditum habebant curſum operum ſuorum, & liberum omnium membrorum vſum, *ſolis autem illis* Ægyptiis ſcilicet *ſuperpoſita erat grauis nox.* Ægyptiis ſolùm miſeris torquendis illa obſcuriſſima volitabat nox tenebrarum, Deo vapores craſſos in aëre condenſante, ſimul & ſubtrahente concurſum ſuum oculis Ægytiorum, non verò Hebræorum, aut aliorum mortalium oculis. Erat verò illa nox vmbra & *imago tenebrarum* mortis & tartari, *quæ ſuperuentura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant grauiores tenebris* illis externis & materialibus propter internas ſpirituales tenebras mentis, ignorantiam ſcilicet, ignauiam, timorem, & ſceleribus immerſam conſcientiam. * Ex his enim ſpiritualibus tenebris notæ ſunt illæ materiales, & infernales naſcituræ.]

Horribiles peccatorum tenebræ.

CAPVT XVIII.

Pergit Salomon ſupplicia, quibus Ægyptij Sapientiæ diuinæ oſſores affecti & in Ægypto, & in mari Rubro fuerunt; beneficiáque Hebræis à Deo collata in deſerto recenſere.

1. SANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem
vocem audiebant, ſed figuram non videbant. Et quia non &
ipſi eadem paſſi erant, magnificabant te: 2. & qui ante læſi
erant, quia non lædebantur, gratias agebant: & vt eſſet diffe-
rentia, donum petebant. 3. Propter quod ignis ardentem
columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & ſolem ſine læſura
boni hoſpitij præſtitiſti. 4. Digni quidem illi carere luce,
& pati carcerem tenebrarum, qui incluſos cuſtodiebant filios tuos, per quos inci-
piebat incorruptum legis lumen ſæculo dari. 5. Cùm cogitarent iuſtorum occi-
dere infantes: & vno expoſito filio, & liberato, in traductionem illorum, multi-
tudinem filiorum abſtuliſti, & pariter illos perdidiſti in aqua valida. 6. Illa enim
nox ante cognita eſt à patribus noſtris, vt verè ſcientes quibus iuramentis credide-
runt, animæquiores eſſent. 7. Suſcepta eſt autem à populo tuo ſanitas quidem
iuſtorum, iniuſtorum autem exterminatio. 8. Sicut enim læſiſti aduerſarios: ſic
& nos prouocans magnificaſti. 9. Abſconsè enim ſacrificabant iuſti pueri bono-
rum: & iuſtitiæ legem in concordia diſpoſuerunt: ſimiliter & bona & mala re-
cepturos iuſtos, patrum iam decantantes laudes. 10. Reſonabat autem inconue-
niens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.
11. Simili autem pœna ſeruus cum Domino afflictus eſt, & popularis homo regi
ſimilia paſſus. 12. Similiter ergo omnes, vno nomine mortis mortuos habebant
innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendum viui ſufficiebant: quoniam vno momen-
to, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata eſt. 13. De omnibus enim
non credentes propter veneficia, tunc verò primùm cum fuit exterminium primo-
genitorum, ſponderunt populum Dei eſſe. 14. Cùm enim quietum ſilentium

conti

continerer omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, 15. omnipotens ſermo
tuus de cœlo à regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminij terram
proſiliuit, 16. gladius acutus inſimulatum imperium tuum portans, & ſtans re-
pleuit omnia morte, & vſque ad cœlum attingebat ſtans in terra. 17. Tunc con-
tinuò viſus ſomniorum malorum turbauerunt illos, & timores ſuperuenerunt inſ-
perati. 18. Et alius alibi proiectus ſemiuiuus, propter quam moriebatur, cauſam
demonſtrabat mortis. 19. Viſiones enim, quæ illos turbauerunt, hæc præmone-
bant, ne inſcij, quare mala patiebantur, perirent, 20. Tetigit autem tunc & iu-
ſtos tentatio mortis, & commotio in eremo facta eſt multitudinis, ſed non diu per-
manſit ira tua. 21. Properans enim homo ſine querela deprecari pro populis, pro-
ferens ſeruitutis ſuæ ſcutum, orationem, & per incenſum deprecationem, allegans,
reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati, oſtendens quoniam tuus eſt famulus.
22. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, ſed verbo
illum, qui ſe vexabat, ſubiecit, iuramenta parentum, & teſtamentum comme-
morans, 23. Cùm enim iam aceruatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui,
interſtitit, & amputauit impetum, & diuiſit illam quæ ad viuos ducebat
viam. 24. In veſte enim ponderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum:
& parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta, & magnificen-
tia tua in diademate capitis illius ſculpta erat. 25. His autem ceſſit qui extermina-
bat, & hæc extimuit, erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens.

COMMENTARII.

1.
Adhuc de tenebris Ægyptiorum Salomon agit.

VERS. 12. *Sanctis autem tuis*, dum Ægyptij tenebris obruebantur, *maxima erat lux*, *& horum quidem Ægyptiorum vocem* eiulatum, lamenta *audiebant* vicini Hebræi; *ſed figuram non videbant* quod ſpiſſis tenebris inuoluerentur. *Et quia non & ipſi eadem paſſi erant*, *magnificabant te*. * Quoties aliquem videris dira pati, incolume te, debes Deum gratus magnificare, quia eadem ad quæ tua fragilitas eſt obnoxia, non es paſſus.] *Et qui ante læſi erant*, ſeu dira paſſi fuerant ab Ægyptiis, *quia non lædebantur* iam eiſdem tenebris & plagis, quibus Ægyptij, *gratias* tibi *agebant*: *& vt eſſet differentia* inter ſe & illos, *donum petebant*, id eſt, eximiam iſtam gratiam à te poſtulabant. * Vt enim Dei beneficijs donemur, Deus ipſe vult orationem præmitti.]

Cum videris aliô pati laborem, aut ægritudinem, a qua liberatus, Deum gratus magnifica,

Vt Dei beneficio doneris oratio eſt præmittenda.

Verſ. 3. Propter quod, ſeu propter quam Hebræorum poſtulationem *ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignota viæ*, *&c.* Dediſti eis columnam eam ignis, quæ ipſis erat quaſi Sol ſine læſione fulgens caloris, ad iter demonſtrandum, & bona hoſpicia, ſeu commodas in deſerto indicando ſtationes. * Illam exiſtima maximo Dei beneficio datam tibi eſſe lucem, quæ te ad bona dirigit hoſpitia, à noxiis delinquendi occaſionibus abſtrahens.]

Illa lux, quæ te ad bona hoſpitia ducit, occaſiones delinquendi auferens, tibi data eſt Dei beneficio.

Verſ. 4. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui incluſos cuſtodiebant filios tuos, per quos (Hebræos) *incipiebat* (Græcè, *debebat*) *incorruptum legis lumen* (ſcilicet in monte Sinai *Exo. 20.*) *ſeculo*, ſeu orbi *dari*. Si autem velis noſtram lectionem *Incipiebat* retinere, dic inchoationem actus pro ipſo actu poni. *Incipiebat dari* pro *Iam dabatur*. Qui enim bene incipit Deo obediendo, non ſolum *dimidium facti*, (vt quidam cecinit) ſed opus quodammodo perfectum habet.]

Qui bene cœpit habet quodammodò opus perfectum.

2.
Cladem Ægyptiorum in mari Rubro memorat, primogenitorum que cædem.

Verſ. 5. Cum cogitarent Ægyptij *iuſtorum occidere infantes*, *& vno expoſito filio*, Moyſe, *& liberato in traductionem illorum*. Græcè, *in redargutionem* in correptionem, nam ex aquis nutu diuino eductus eſt Moyſes ad Ægyptos poſteà caſtigandos. Hac itaque Moyſis traductione ſeu immiſſione in Nilum vnius, *multitudinem filiorum* à captiuitate *abſtuliſti & pariter illos perdidiſti in aqua* maris Rubri *valida*, ſeu immenſa. * Vt in aqua deperirent, qui in aqua infantem Moſem deperire curarunt: vt per quæ quis peccat per eadem periturum eſſe oſtendatur.]

Per quæ quis peccat, per eadem afficitur ſupplicio.

Verſ. 6. 7. Illa enim nox, qua Ægyptiorum primogenita occiſa fuerunt, *ante cognita eſt*, ſeu fuit *à patribus noſtris*, quia prædicta ab Angelo quatuordecim antè diebus *Exo. 12. 2.* Quod etiam Pharaoni diu antè prædici iuſſum *Exo. 4. 22* *Vt verè ſcientes, quibus iuramentis crediderunt, animæquiores eſſent*. Vt tranquillo animo eſſent Hebræi ad credendum, quod omnia à Deo patribus olim promiſſa certo complenda eſſe ſuo ſingula tempore: ſiquidem iam indubitatè ſcirent experientia ipſa impleri iuramenta recentia ſeu promiſſionem de primogenitis Ægyptiorum vna nocte iugulandis. *Suſcepta eſt autem* ſeu ergo *à populo tuo* cum gaudio *Sanitas quidem iuſtorum, iniuſtorum autem exterminatio*.

Verſ. 8. Sicut enim læſiſti aduerſarios, ſic & nos prouocans (Græcè *conuocans*) *magnificaſti*. Conuocans vtique ſeu inuitans ad redamandum, ad gratias redhibendas. * Quodlibet enim beneficium à Deo acceptum eſt prouocatio, ſeu inuitatio, vt largitorem amemus, & gratiarum actionem referamus.]

Quodlibet à Deo acceptum beneficium, eſt prouocatio ad eum amandum, & gratias ei referendum.

Verſ. 9. Abſconſè enim ſeu occultè *Sacrificabant* Paſchalem Agnum *iuſti*, Hebræi *pueri bonorum* filij ſcilicet bonorum parentum Patriarcharum: *& iuſtitiæ legem in concordia diſpoſuerunt*, ſe vnanimiter ſtatuerunt legem ſeruare, quam daturus illis erat Dominus. *Similiter & bona & mala recepturos iuſtos*, *patrum iam decantabant laudes* ſtatuerunt ſimiliter bona & mala ſubire eodem affectu ad proſpera ſcilicet & aduerſa parati decantando Deo laudes quas patres ſancti eorum in proſperis & aduerſi ſoliti erant Numini litare. * Preme illud *ſimiliter*

Iuſtus paratus debet æquè eſſe ad accipienda bona, & ad mala toleranda.

& bona & mala recepturos iuſtos. Iuſtus enim ſicut paratus eſt ad beneficia Dei recipienda, debet eſſe æquo animo paratus ad flagella, ſi quando libuerit cœleſti patri filium, quem amat, corripere, vel exercere.]

Verſ. 10 11. *Reſonabat autem, inconueniens,* Græcè, *confuſa* non conſona, inconcinna inimicorum Ægyptiorum *vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.* ſeu planctus parentum in nece infantium, quos exterminator Angelus interemerat. *Similis autem pœna ſeruus cum domino afflictus eſt, &c.* Angelus enim omnes primogenitos, ſeu Regis, ſeu Principum, ſeu vulgarium eſſent æquo vulnere affecit. * Vt ediſcant Principes, haud poſſe eos magnitudinem, potentiam, diuitias à Deo irato liberare.]

Reges ob potentiam nequeunt à Deo irato liberari.

Verſ. 12. *Similiter ergò omnes vno nomine,* ſeu genere *mortis* primogenitum interfectorum, *mortuos habebant innumerabiles,* id eſt numero tam ingenti, vt vix poſſent annumerari. *Nec enim ad ſepeliendum viui ſufficiebant. Quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio,* ſeu ſoboles primogeniti, *illorum exterminata eſt.* * Illum gladium peccator timeat, qui vno poteſt momento inuiſibiliter cunctos trucidare.]

Dei gladius timĕdus, qui vno momento poteſt omnes trucidare.

Verſ. 13. *De omnibus enim non credentes propter veneficia.* Nihil crediderunt Ægyptij circa Dei vnicam poteſtatem, cum eos tot plagis percutiebat ranarum, grandinis, tenebrarum, &c. quia à veneficis & præſtigiatoribus decipiebantur. *Tunc verò primum,* ſeu cum primum *cum fuit exterminium primogenitorum, ſpoponderunt, populum Dei eſſe,* id eſt, *confeſſi ſunt* (ſic Græcè) Iſraëlitas eſſe Dei populum, cordi ac curæ Dei eſſe. Vndè & libere ex Ægypto exire, & quæcumque peterent, ſecum efferre permiſerunt. * Si quando occiderit primogenitum à parente peccatore immaturè à Deo eripi, debent excogitare, ſupremam illam eſſe, vt conuertantur admonitionem potentiſſimam vel idololatris ad reſipiſcentiam.]

Cum parĕs peccator primogenito priuatur, ſciat, ſupremam illā eſſe Dei admonitionem, vt conuertatur.

Verſ. 14 15. 16. *Cum enim quietum ſilentium continerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet,* id eſt, media nocte, *omnipotens ſermo tuus,* ſeu iuſſio tua *de cœlo à Regalibus ſedibus durus debellator in mediam exterminij terram proſiluit.* * *In mediam exterminij,* inquit, *terram,* id eſt in terram impiam exterminio agnatam. Vnde Græcus pro *exterminij, perditam* poſuit. Nam qui moribus eſt perditus in perditione ipſa, ſeu morum corruptela exterminium ipſum includit.] *Gladius acutus inſimulatum* ſeu non ſimulatum, non fictum, ſed efficax imperium tuum *portans; & ſtans, repleuit omnia morte, &c.* Poëtico propemodum ſchemate de Angelo percutiente loquitur tanquam de magno gigante, qui cum pedibus terræ inſiſteret, caput tamen inter nubes conderet.

Peccator in corruptione, ipſa morum continet ſui exterminium.

Verſ. 17. 18. 19. *Tunc continuo viſus ſomniorum malorum turbauerunt illos,* ante ſcilicet quam primogenita occiderentur, *& timores ſuperuenerunt inſperati,* inopinati, quorum nulla cauſa apparebat. *Et alius alibi proiectus ſemiuiuus propter quam moriebatur cauſam demonſtrabat mortis.* Id eſt, vis inflicti ab Angelo mali non omnes videtur confeciſſe, fortaſſe vt occiſorum dolor maior eſſet, & parentum etiam qui in filiorum nece torquebantur. Et ſtrages illa morientium ſatis oſtendebat, diuinam eſſe vltionem, & non ex cauſa naturali prouenire. Pondera particulam, *ſemiuiuus* aliquis primogenitus iacebat, vt ſcilicet parentes magis ſauciaret eum aſpicientibus animam agere. Magis enim torquet parentes videre morientem filium, quàm audire mortuum eſſe, aut mortuum aſpicere. * Vt hinc Dominæ meæ Deiparentis dolorem contemplari liceat, quæ primogenitum Vnigenitum ſuum tam diris vulneribus ſpiritum halare.] *Viſiones enim quæ illos turbauerunt, &c.* Viſiones horribiles, quæ miſeris Ægyptiis obiiciebantur in ſomnis erant eiuſmodi, vt per eas, quænam eſſet tantæ cladis cauſa monſtraretur. * Preme verbum *Perirent* primogenitine, an parentes? Exiſtimo parĕtes. An periere cum filiis pereuntibus? Profectò parens qui videt filium dilectum mori, tanto dolore afficitur, vt quodammodo dici poſſit, eum periiſſe, ſeu de medio eſſe ſublatum.* Vnde colligo Deiparæ martyrium videntis Filium dilectiſſimum morientem. Vidit mori Ieſum? Mortua quidem eſt ex affectu, & effectu quidem moreretur, niſi Dei ſpecialiſſimo foueretur auxilio.]

Ingens ſupra modum dolor Deiparæ videntis Vnigenitum ſuū animam efflare.

Martyrium Deiparæ videntis filium dilectiſſimū morientem.

Verſ. 20. *Tetigit autem tunc,* id eſt, poſt ex- 3.
tinctos Ægyptiorum primogenitos, imo cum iam Iſraëliti deſertum eſſent ingreſſi, *tentatio mortis.* ſeu afflixit iuſtos Hebræos mortis *periclitatio* (vti Vatablus) *& commotio in eremo facta eſt multitudinis,* nempe dum vna cum Core, Datan, & Abiron aduerſus Moyſen & Aaron inſurgerent. *Sed non diu permanſit ira tua.*

De Core ſeditione diſſerit, quando Aaron Deū placuit iratum.

Verſ. 21. *Properans enim homo ſine querela,* id eſt, Aaron (iuſſu Moſis) qui quoad ambitionem Pontificiæ dignitatis, de qua ſeditioſi illi eum accuſabant verè innocens erat: *deprecari pro populis* (Græcè, *propugnanis populum*) *proferens ſeruitutis ſuæ ſcutum,* Græcè, proprij miniſterij arma *orationem.* * Sacerdoris arma ad hoſtes inuiſibiles profligandos oratio quidem eſt.] *Et per incenſum deprecationem allegans,* ferens, adducens; & mittens, reſtitit iræ, *& finem impoſuit, neceſſitati,* Græcè, *calamitati,* quæ quia vitari non poterat, à populo, neceſſitas merito appellatur. *Oſtendens* quidem *quoniam tuus eſt famulus,* electus ad ſacrum miniſterium, & tibi charus.

Arma Sacerdotum oratio.

Verſ. 22. *Vicit autem turbas,* ſeu turbationem illam, aut plagam populum turbantem, *non in virtute corporis, nec armatura potentia: ſed verba* oratione, precatione, *illum qui ſe vexabat ſubiecit,* ſcilicet Angelum exterminatorem, vel ignem ab eo immiſſum: *iuramenta parentum, & teſtamentum commemorans,* videlicet promiſſiones olim patribus factas & iuramento confirmatas, quæ ſi Deus non pateceret, videretur ſoluere, & irrita facere.

Verſ. 23. *Cum enim iam acerbatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui interſtitit,* (Græcè ſtetit medius) inter occiſos, & adhuc viuentes, & *amputauit impetum* vindictæ, ſeu iram præſcidit: *& diuiſit illam, quæ ad viuos ducebat viam,* id eſt, ſuo aduentu ac prece intercidit tranſitum ignis ad reliquas adhuc ſuperſtites.

Verſ. 24. *In veſte enim ponderis, &c.* Significat

Aaro

Aaronem pontificio ſuo cultu indutum prodiiſſe, quem breuiter deſcribit. Erat hæc linea Pontificis tunica coloris hyacinthini, ſtrictis manicis ad talos vſque demiſſa. Sed ſub hac veſte per Synecdochen ſubintelliguntur reliquæ ſeptem veſtes pontificiæ, de quibus *Exo.* 28. 38. Quo ſenſu, & quo fine Salomon hîc dicit in ea veſte adumbratum fuiſſe totum terrarum orbem. Addit, *Et parentum magnalia*, ſeu parentibus exhibita beneficia. Græcè, *parentum gloriam*, ſiue glorioſa nomina, & inſignia duodecim Patriarcharum, quæ ſignis hieroglyphicis, Philune teſte, duodecim lapidibus pretioſis in Rationali Pontificis erant ſculpta. *Exo.* 28. Ideò dicit *& parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta. Et magnificentia tua*, ſeu magnitudo & maieſtas *in diademate capitis illius ſculpta erat*. Intelligo laminam auream, quæ diadema Pontificis capitis indumento erat aſſuta, in qua ſculptæ erant hæ voces: *Sanctitas Iehoua.* Vt igitur Salomon exprimeret, quonammodò Deus affectus, ſeu allectus fuiſſet ad iram cohibendam, dixit, *In veſte enim poderis, &c.* id eſt, ideò repreſſit irati Numinis flagellum, quia ei obiecit pontificium ornatum, in quo ſanctiſſimi nomen *Iehoua*, ſeu Ieſu relucebat. * Nomen enim hoc potentiſſimmm eſt ad Dei iram conſtringendam.] Vnde adiicit.

Iesv nomen Dei iram cõprimit.

Verſ. 25. *His autem ceſſit qui exterminabat Angelus: & hæc extimuit; erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens.* Græcè *experientia iræ.* Satis erat, Hebræos occiſione paucorum millium iam expertos eſſe Dei iram, vt corrigerentur, qui ſupererant. Poterant enim alieno malo ſapere, & ſociorum periculo cautiores reddi. * Cùm videris ſocium, amicum, vicinum, vel alium quemuis à Deo puniri, gladij hoſtilis vulnere, fulmine, repentina morte, &c. alieno malo ſapere debet, alioqui enim non erit ſufficiens illa iræ diuinæ tentatio, ſed ad te percutiendum fortè progredietur.]

Ex alieno malo, ſeu ſupplicio à Deo alüs inflicto, peccator debet ſapere.

CAPVT XIX.

In comparando Dei populo cum hoſtibus Sapientiæ Ægyptijs Salomon perſiſtit. Hos ait mari Rubro ſubmerſos, Hebræis carnibus concupitis recreatos: Ægyptios cæcitate percuſſos, Hebræos lumine, aliiſque beneficiis affectos. Demùm pro omnibus diuinæ Sapientiæ gratias exhibens, Librum concludit.

1\. IMPIIS autem vſque in nouiſſimum ſine miſericordia ira ſu-
peruenit. Præſciebat enim & futura illorum: 2. quoniam
cùm permiſiſſent vt ſe educerẽt, & cum magna ſollicitudine
præmiſiſſent illos, conſequebantur illos pœnitentia acti.
3. Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplo-
rantes ad monumenta mortuorum, aliam ſibi aſſumpſerunt
cogitationem inſcientiæ: & quos rogantes proiecerant, hos
tanquam fugitiuos perſequebantur: 4. ducebat enim illos ad hunc finem digna
neceſſitas: & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, vt quæ de-
erant tormentis, repleret punitio: 5. & populus quidem tuus mirabiliter tranſiret,
illi autem nouam mortem inuenirent. 6. Omnis enim creatura ad ſuum genus
ab initio refigurabatur, deſeruiens tuis præceptis, vt pueri tui cuſtodirentur illæſi.
7. Nam nubes caſtra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida
apparuit, & in mari rubro via ſine impedimento, & campus germinans de profun-
do nimio: 8. per quem omnis natio tranſiuit, quæ regebatur tua manu, viden-
tes tua mirabilia & monſtra. 9. Tanquam enim equi depauerunt eſcam, & tan-
quam agni exultauerunt, magnificantes te Domine, qui liberaſti illos. 10. Me-
mores enim erant adhuc eorum quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmo-
dum pro natione animalium eduxit terra muſcas, & pro piſcibus eructauit fluuius
multitudinem ranarum. 11. Nouiſſimè autem viderunt nouam creaturam auium,
cùm adducti concupiſcentia, poſtulauerunt eſcas epulationis. 12. In allocutione
enim deſiderij aſcendit illis de mari ortygometra: & vexationes peccatoribus ſu-
peruenerunt, non ſine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum:
iuſtè enim patiebantur ſecundùm ſuas nequitias. 13. Etenim deteſtabiliorem in-
hoſpitalitatem inſtituerunt: alij quidem ignotos non recipiebant aduenas, alij au-
tem bonos hoſpites in ſeruitutem redigebant: 14. & non ſolùm hæc, ſed & alius
quidam reſpectus illorum erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos. 15. Qui
autem cum lætitia receperunt hos, qui eiſdem vſi erant iuſtitiis, ſæuiſſimis afflixe-

runt

runt doloribus. 16. Percuſſi ſunt autem cæcitate : ſicut illi in foribus Iuſti, cùm
ſubitaneis coopetti eſſent tenebris, vnuſquiſque tranſitum oſtij ſui quærebat.
17. In ſe enim elementa dum conuertuntur, ſicùt in organo qualitatis ſonus im-
mutatur, & omnia ſuum ſonum cuſtodiunt : vnde æſtimari ex ipſo viſu certò po-
teſt. 18. Agreſtia enim in aquatica conuertebantur : & quæcumque erant natan-
tia, in terram tranſibant. 19. Ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem, & aqua
extinguentis naturæ obliuiſcebatur. 20. Flammæ è contrario corruptibilium ani-
malium non vexauerunt carnes coambulantium, nec diſſoluebant illam, quæ
facilè diſſoluebatur ſicut glacies, bonam eſcam. In omnibus enim magnificaſti po-
pulum tuum Domine, & honoraſti, & non deſpexiſti, in omni tempore, & in omni
loco aſſiſtens eis.

COMMENTARII.

1.

De ſubmerſione Ægyptiorum agit.

VERS. 1.2. *Impij autem Ægyptiis vſque in nouiſſimum*, ſeu vſque in finem, vel vſque ad extremum *ſine miſericordia ira ſuperuenit*, incubuit, *Praſciebat enim & futura illorum*, ſeu prænouerat, quo pacto permanſuri eſſent in animi peruicacia, & impœnitentia.

Dei pietatis eſt, quos nouit impœnitentes perſtituros, illicò de medio tollere, ne addant æternæ conflagrationi ligna.

* Eſt autem magna Dei pietas, quos nouit impœnitentes perſtituros, addituroſque criminibus crimina, è medio tollere, ne ſuperſtites ligna ſuæ æternæ conflagrationi adiiciant.] *Quoniam cum ipſi permiſiſſent, vt ſe educerent*, Hebræi, ſeu vt ex Ægypto recederent, imò *& cum magna ſolicitudine præmiſiſſent illos*, (vrſerunt namque eos, vt exirent Exo. 12. 31.) *conſequebantur illos pœnitentia acti.* Poſteacuro illos facti pœnituiſſet, in ſeruitutem eos renocare conabantur.

Recidiuum ad crimina, è quibus receſſeras in uiſum valde Deo eſt.

* Inuiſum admodum eſt Deo recidiuum ad crimina, à quibus iam receſſeras]

Verſ. 3.4.5. *Adhuc enim inter manus habentes luctum*, ſeu cum luctus eſſet recens, *& deplorantes ad monumenta mortuorum* primogenitorum, *aliam ſibi aſſumpſerunt cogitationem inſcientia*, ſeu imprudens conſilium *& quos rogantes proiecerant*, ſeu feſtinatò compulerant ad exitum, *hos tanquam fugitiuos perſequebantur.*

Qui memor mortis audet crimina perpetrare, ſe oſtēdit damnationi proximum.

* Vnde ſe obſtinatos omnino oſtendebant in crimine. Nam qui inter manus habentes luctum ex obiectu mortis audent alia crimina perpetrare, deplorati penitus obiiciuntur æternæ obnoxij impœnitudini. Efficaciſſima enim ad fugienda crimina omnibus deberet eſſe mortis recordatio.] *Ducebat enim illos ad hunc finem*, ſeu Hebræorum exitum *digna neceſſitas* ſubeundæ pœnæ iuxta ineuitabile Dei decretum, peccatum inultum abire nolentis, ſeu ſupplicia quibus flagellabantur, digna quidem, vt nullum lapidem non mouerent, vt euitare poſſent.

Pœnitentia coacta non ſolet ex recto animo ortum habere.

* Pœnitentia ex neceſſitate (ſiue *Confeſſion por fuerza*) non ſolet recto ex animo proceſſum habere.] *Et horum, quæ acciderant commemorationem*, ſeu memoriam *amittentes*, *vt quæ deerant tormentis, repleret punitio*, id eſt, vt reliquas cruciatuum pœnas perſoluerent, qui præteriti ſupplicij obliti, rurſum Deum audebant prouocare.

Qui ſupplicio affectus pro criminibus, vlterius delinquit, ſe grauiori ſupplicio præbet obnoxium.

* Qui ſupplicij, quo iam pro criminibus fuit affectus obliuiſcitur, vlterius delinquēs grauiori pœnæ, ſe præbet obnoxium.] *Et populus quidem tuus* interea *mirabiliter tranſiret*, ſeu traiiceret mare Rubrum, incolumis, *Illi autem nouam mortem* : ſeu nouum mortis genus *inuenirent*, dum recurrentibus vndis, quæ ceſſerant Iſraëli, inſtar lapidum profunda æquoris tenuere.

Verſ. 6. *Omnis enim creatura ad ſuum genus ab initio refigurabatur, &c.* Vniuerſa propemodum creatura in ſuo quæque genere, & natura permanens, ita in Hebræorum gratiam eſt tranſmutata diuinæ voluntati tuæ deſeruiendo : vt rurſus videri poſſet à Deo reformata, à quo in principio formata fuerat. Illud pondera : *Omnis creatura ad ſuum genus ab initio* acceptum *refigurabatur*, ſeu renouabatur, vt Dei præceptis deſeruiret.

D. Ignatius indicit ſuis alumnis ſpiritus crebrā renouationē, vt impenſius Dei præceptis, & conſilijs obſequantur.

* Vt hinc ſpiritum D. Ignatij P. mei efferas, qui ſuis alumnis crebram ſpiritus renouationem indicit, tribus votis iterum ac iterum replicatis, vt refigurati, *ad ſuum genus ab initio*, ſiue ad primæuum feruorem impenſius Dei præceptis ac conſiliis obſequantur.]

2.

Liberationem Hebræorum attexit.

Verſ. 7.8. *Nam nubes caſtra eorum* (Hebræorum) *obumbrabat, & ex aqua, quæ antè erat* altiſſima, *terra arida apparuit* in imo maris ſinu, per quod tranſibāt, ſe obtulit eis *via ſine impedimento* plana, directa, *& campus germinans de profundo nimio.* Et quaſi campus herbifer floribus ornatus, in illa maxima profunditate ſe illis obiiciebat. Græcè, *Ex tempeſtate* & fluctibus violentis. Quaſi dicat: Fluctus & tempeſtas verſa eſt illis in campum herbis, ac floribus amœnum.

Perfectionis iter cūctum ſpinis aſpectui, experimento floribus vernans apparet.

* Id accidit eis, qui difficilè perfectionis iter aggrediuntur. Horridum eſt aſpectu ſpinis exundans, attamen experimento placidum ſpinis in iucundiſſima gramina verſis.] *Per quem* campum *omnis* Iſraëlitarum *natio tranſiuit*, *quæ* quidem tegebatur tua manu, *videntes tua mirabilia*, *& monſtra*, ſiue prodigia.

Verſ. 9. *Tanquam enim equi depauerunt eſcam*, Græcè, *paſti ſunt*. Alij, iubierunt præ nimio paſtu & gaudio : *& tanquam agni exultauerunt, &c.* Alludit Salomon ad campum germinantem, vt quemadmodum in eo equi, agni, & alia iumenta ſaliunt, & laſciuiunt herbam carpendo, & cuticulam curando : ſic mille lætitiis inceſſerint Hebræi, & præſtantiſſimo gaudio tripudiarint choros agendo, arma, reliquaque Ægyptiorum ſpolia legendo, & opima præda ſeſe ditando.

Simul debēt incedere beneficium acceptum, & gratiarum actio.

* Simul autem incedunt, & fruuntur bonis *magnificantes* Dominum. Vt edoceamur beneficium acceptum, & gratiarum actionem incedere ſimul debere.]

Verſ. 10. *Memores enim erant adhuc eorum* quæ in incolatu illorum facta fuerant, in quo iuxta vaticinium *Gen.* 15.13. peregrinari vſque ad

expletos

expletos 400. annos debuerant: *Quemadmodum* pro natione (Græcè *generatione* vel ſobole terreſtrium *animalium*, *&* hominibus vtilium *eduxit terra muſcas* culices & ſciniphes, quæ quia vilia & inutilia ſunt, imò admodum noxia, & ex putri materia vltro procreantur, videntur nomine animalium indigna. * Homo inutilis imò noxius Reipublicæ *hominis* nomine eſt prorſus indignus.] *Et pro piſcibus eructauit fluminis* Nilus *multitudinem ranarum.*

Homo inutilis, & nocius Reipublicæ hominis nomine eſt indignus.

Verſ. 11. 12. *Nouiſſimè autem viderunt nouam*
3. *creaturam auium*, ſeu coturnicum nouum exercitum, quas nunquam in tanta aſpexerant multitudine: *cum adducti concupiſcentia* edendi carnes, *poſtulauerunt eſcas epulationis* Græcè *eſcas delicatas. In allocutione* enim deſiderij, ſeu *ad conſolationem* (Græcus ait) ſeu mitigationem, ſatisfactione deſiderij illius, *aſcendit illis de mari ortygometra*, ſiue innumerabilis coturnicũ multitudo. *Et vexationes peccatoribus ſuperuenerunt*, Ægyptis, *&c.* Id eſt, præter illa diuinæ indignationis argumenta puta plagas prælapſas, antequam Hebræos inſequerentur, ſuperuenerunt eis in mari Rubro alia ſupplicia per fulmina à nubibus eiaculata. *Iuſtè enim patiebantur ſecundum ſuam nequitiam.* Additis enim criminibus & ſupplicia adiiciuntur.

De miraculo coturnicum ſcribit.

4. *Verſ.* 13. *Etenim deteſtabiliorem inhoſpitalitatem inſtituerunt.* Inſtituit Salomon comparationem inter Ægyptios ac Sodomitas in inhoſpitalitatis crimine. Igitur grauius Ægyptij contra hoſpitalitatem deliquere, quàm Sodomitæ. Nam alij quidem nempe Sodomitæ *non recipiebant aduenas.* Angelos, ſed *ignotos* ſibi nec de ſe, (quod ſcirent) bene meritos. *Alij* autem, nempe Ægyptij *bonos* ſibi Græcè beneficos hoſpites Iſraëlitas *in* indignam *ſeruitutem* iniuſtiſſimè *redegerunt.* Multis enim modis Ioſephus, fratres eius, & poſteri eorum Iſraëlitæ Ægypto profuerant * Bonum pro bono accepto non retribuere pectoris eſt ingrati, malum verò pro accepto bono reddere, perditi omninò & damnandi æternùm animi eſt.]

Comparat Ægyptios cũ Sodomitis, oſtenditque eos in hoſpitalitatem fuiſſe illis deteriores.

Malum pro bono reddere reprobationis ſignum.

Verſ. 14. *Et non ſolùm hæc*, ſeu non ſolùm hoc inter Sodomitas & Ægyptios diſcrimen intercedit; *Sed & alius quidam reſpectus illorum erat*, ſed aliud diſcrimen reſpectu ac conſideratione dignum. *Quoniam inuiti recipiebant extraneos*, quaſi hoſtes, Sodomitæ: ac proindè nihil mirum, ſi non fuiſſent in peregrina ſpecie Angelos accedentes beneuoli. Qui autem (Ægyptij) cum lætitia receperunt hos (Hebræos) ſub ingreſſum Iacobi eiuſque familiæ in Ægyptum: & ipſi *eiſdem vſi erant iuſtitijs*, id eſt legibus ciuilibus vtpotè admiſſi, & tanquam ciues recepti in Rempublicam Ægyptiorum; poſtea tamen tanquam Reipublicæ hoſtes *ſæuiſſimis eos afflixerunt doloribus* laterum, ab negatis palleis, exactione.

Verſ. 16. *Percuſſi ſunt autem cæcitate* Ægyptij triduo illo tenebrarum ſicut illi (Sodomitæ) *in foribus iuſti* Loth. Quaſi diceret: Ob ſimilem, imò grauiorem culpam iuſtè ſimili plexi ſunt pœna: cum ſubitaneis cooperti eſſent tenebris, *vnuſquiſque tranſitum oſtij ſui quærebat*: ſeu vt vulgariter dixerim *Atienta paredes* domus ingreſſum perquirebant.

Verſ. 17. *In ſe enim elementa dum conuertuntur*, 5.
&c. Dei enim nutu & iuſſu ſic interdum elementa conuerti aſſolent, (non natura, ſed qualitate tranſmutata) ad omnes quos Deus vult vſus: ſicut chordæ in organo ſeu inſtrumento muſico, quæ omnes proprium ſuum ſonum ſuo in genere retinent craſſum craſſæ, ſubtilem ſubtiles: tamen pro vario digitorum motu & chordarum pulſatione ſoni qualitas immutatur, & variatur concentus. *Vnde*, Græcè *quod æſtimari certè poteſt*, & clarè cognoſci *ex ipſo viſu factorum*, ſeu in intuitu, ipſaque experientia rerum, quæ in Ægypto ſunt geſta.

Adhuc miracula à Deo expoſita in fauorem Hebræorum adducit.

Verſ. 18. *Agreſtia enim*, id eſt, terreſtria, ſeu quibus terra data eſt, ad inhabitandum, puta Hebræi, & Hebræorum iumenta & greges aſſueti perpetuò terris, iubente Deo, *in aquatica conuertebantur*, id eſt, in loca propria aquis tranſibant: *& quæcumque erant natantia*, Græcè *natalitia, in terram tranſibant*, nempe piſces, ſed mortui in terram eiiciebantur cum aquæ conuerſæ in ſanguinem fuere.

Verſ. 19. *Ignis in aqua valebat*, grandini admixtus ignis in aquiſque, minimè extinguebatur. Hoc quidem *ſupra ſuam virtutem*, nam aquâ naturaliter ignis extinguitur. Nam *& aqua extinguentis* ignem *natura obliuiſcebatur.*

Verſ. 20. *Flammæ è contrariè fulminum* Ægyptiis immiſſæ, *non vexauerunt.* Græcè, *non fecerunt marceſcere*, vel contabeſcere carnes *corruptibilium* faciléque conſumptibilium *animalium coambulantium*, Ægyptiis, puta, ranarum muſcarum, ſciniphum, locuſtarum; quas etiam in rogos congeſtas ab Ægyptiis, igne iam ſuæ naturæ oblito, combuſtas non fuiſſe reor, vti ex grauibus Doctoribus accepi. *Nec flammæ* eædem ignis *diſſoluebant illam, quæ* ſua natura *diſſoluebatur facilè, ſicut glacies, bonam eſcam*, Græcè, *Non liquefaciebat ignis liquefactibile genus ambroſiana eſca*, nempe manna, quod poſt exortum Solem liqueſcebat humi inſtar glaciei, vel grandinis: ſed ante ortum ſolis collectum etiam ignibus reſiſtebat, & in tortas & cruſtulas indureſcebat. Gentiles *Ambroſiam* fingebant cibum eſſe deorum ſicut *Nectar* potum. *In omnibus enim magnificaſti populum tuum Domine, &c.* Et cuinam iuſto inter aduerſa ac proſpera Dei ſpecialiſſima prouidentia defuit?

LIBER QVINTVS.

COMMENTARII LITERALES, ET Morales.

AD ECCLESIASTICVM.

PROLVSIO.

Gratiæ & miſericordiæ Mariæ immenſitas.

Totus Eccleſiaſtici Liber, qui Concionator dicitur, Deiparæ gloriam halat. Plura eius teſtimonia Patres afferunt in Mariæ commendationem. Ego autem primi Capitis initio illud annotaui. *Arenam maris, & aquæ, & guttas pluuiæ quis dinumeret.* Ad quæ Richardus Laurent. *lib. de laud. Virg.* ait; *Gratiæ, & miſericordiæ Mariæ innumerabiles ſunt*, inſtar ſtillarum pluuiæ. *Vndè* Eccli. 1. *Guttas pluuiæ quis dinumerare poteſt? Et hoc maximè ex quo Filius Dei, ſicut pluuia in Vellus, deſcendit in eam*, quaſi Deitas Filij immenſa ſeſe in immenſam Mariæ aptarit in gratiam, & miſericordiam. Porrò immenſitas hæc gratiæ, & miſericordiæ mare immenſum conſtituunt, *cuius aquæ ſalſæ ſunt, & potatæ magis ſitim accendunt. Aquæ iſtæ gratiæ ſunt, quas diſtribuit Maria, quæ guſtatæ magis accendunt deſiderium. Vnde ipſa dicit* Eccli. 24. *Qui bibunt me, adhuc ſitient. Nec mirum, ſi ſitim tanquam ſal accendit, cum ipſa ſit illud vas, de quo dixit Eliſæus* 4. Reg. 2. *Affer te mihi vas nouum, & mittite in illud. Sal in nouo vaſe, Sapientia Dei in vtero virginali. Non ergò mirum, ſi quæ tale ſal accepit, tota ſalſa eſt tanquam mare, & ideo ſemel experti eius dulcedinem, quantò amplius bibunt, tantò amplius concupiſcunt.* Hactenus ille.

IESV SIRAHC AVCTORIS huius Libri, PROLOGVS.

M*VLTORVM nobis, & magnorum per legem, & Prophetas, alióſque, qui ſecuti ſunt illos, Sapientia demonſtrata eſt: in quibus oportet laudare Iſraël doctrinæ, & Sapientiæ cauſa; quia non ſolùm ipſos loquentes* (Græcè *legentes*,) *neceſſe eſt eſſe peritos, ſed etiam extraneos poſſe & dicentes & ſcribentes*, ſeu ad dicendum, & ſcribendum *doctiſſimos fieri. Auus meus Ieſus, poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & Prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis à parentibus noſtris traditi ſunt: voluit & ipſe ſcribere aliquid horum, quæ ad doctrinam, & Sapientiam pertinent; vt deſiderantes diſcere, & illorum periti facti, magiſque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam.* Clariùs ex Vatablo, Vndè ſtudioſi; & qui ſe his dediſſent, multò maiorem ad legitimè viuendum profectum facerent.

* Et quidem ſacrorum, ac piorum lectio Voluminum admodùm ad morum compoſitionem referunt.) *Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori ſtudio lectionem facere*, ſeu legere: *& veniam habere*, ſiue dare, *in illis, in quibus videmur ſequentes imaginem Sapientiæ, deficere in verborum compoſitione.* Græca clarè, Ignoſcite nobis ſicubi videamur, dum in interpretatione elaborauimus, quarumdam dictionum vim non eſſe aſſecuti. *Nam deficiunt verba*, ſeu non (ſic Græcè) idem valent, non eandem vim habent: verba inquam *Hebraïca, quando fuerint tranſlata ad alteram linguam. Non autem ſolùm hæc, ſed & ipſa lex, & Prophetæ, cæteráque aliorum librorum, non paruam habent differentiam, quando inter ſe dicuntur in propria lingua*, Ac ſi dicat: Autographa Hebraïca multum differunt à Græcis & Latinis, in quæ conuertuntur. *Nam in octauo, & trigeſimo anno* (Vel loquitur de anno ætatis ſuæ, vel de tempore currente poſt ſcriptum hunc librum, vel à libertate Iudæis data per Ptolomeum Philadelphum.) *temporibus Ptolomei Euergetis* (quæ vox liberalem & beneficium ſignificat.) *Regis, poſtquam perueni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem, inueni libros* (Græcè *exemplaria*) *ibi relictos non paruæ, neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum, & neceſſarium putaui, & ipſe aliquam addere diligentiam* (ſiue afferre, ſeu adhibere) *& laborem interpretandi librum iſtum* quem in Ægypto inueni: *& multa vigilia attuli doctrinam*, ſeu multam vigiliam, & ſtudium adhibui *in ſpatio temporis*; quo in Ægypto commoratus fui: *ad illa, quæ ad finem ducunt, vt ſcilicet hæc præcepta, ac documenta ederem, librum iſtum dare, & illis, qui volunt animum intendere, & diſcere, quemadmodum oporteat inſtituere mores, qui ſecundùm legem Domini propoſuerint vitam agere.* Porrò Prologus hic eſt Iesv filij Sirach iunioris, nec ſacræ Scripturæ auctoritatem habet iuxta aliquorum opinionem; cum aliis tamen verius affirmo auctoritatem habere.

Piorum librorum lectio maximè prodeſt ad morum correctionem.

CAPVT PRIMVM.

Deſcribit Auctor originem Sapientiæ, quæ eſt ipſe Deus, qui illam timentibus, ac diligentibus ipſam communicat imò timorem, & amorem Dei Sapientiam, omnémque virtutem in homine creare affirmat.

1. OMnis Sapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſem-
per, & eſt ante æuum. 2. Atenam maris, & pluuiæ guttas,
& dies ſæculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli, & lati-
tudinem terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt?
3. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inueſtigauit?
4. Prior omnium creata eſt Sapientia, & iutellectus pru-
dentiæ ab æuo. 5. Fons Sapientiæ verbum Dei in excelſis,
& ingreſſus illius mandata æterna. 6. Radix Sapientiæ cui teuelata eſt, & aſtutias
illius quis agnouit? 7. Diſciplina Sapientiæ cui reuelata eſt, & manifeſtata? &
multiplicationem ingreſſus illius quis intellexit? 8. Vnus eſt altiſſimus Creator
omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis, ſedens ſuper thronum illius, &
dominans Deus. 9. Ipſe creauit illam in Spiritu ſancto, & vidit, & dinumerauit,
& menſus eſt. 10. Et effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem car-
nem ſecundùm datum ſuum, & præbuit illam diligentibus ſe. 11. Timor Do-
mini gloria, & glutiatio, & lætitia, & corona exultationis. 12. Timor Domini de-
lectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum. 13. Timenti
Dominum benè erit in extremis, & in die defunctionis ſuæ benedicetur. 14. Di-
lectio Dei honorabilis Sapientia. 15. Quibus autem apparuerit in viſu, diligunt
eam in viſione, & in agnitione magnalium ſuorum. 16. Initium Sapientiæ ti-
mor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus eſt, cum electis ſeminis graditur,
& cum iuſtis & fidelibus agnoſcitur. 17. Timor Domini, ſcientiæ religioſitas.
18. Religioſitas cuſtodiet & iuſtificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit.
19. Timenti Dominum benè erit, & in diebus conſummationis illius benedice-
tur. 20. Plenitudo Sapientiæ eſt timere Deum, & plenitudo à fructibus illius.
21. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à theſauris
illius. 22. Corona Sapientiæ, timor Domini, teplens pacem, & ſalutis fructum:
23. & vidit, & dinumerauit eam: vtraque autem ſunt dona Dei. 24. Scientiam,
& intellectum prudentiæ, Sapientia compartietur: & gloriam tenentium ſe, exaltat.
25. Radix Sapientiæ eſt timere Dominum: & rami illius longæui. 26. In theſau-
ris Sapientiæ intellectus, & ſcientiæ religioſitas: exectatio autem peccatoribus Sa-
pientia. 27. Timor Domini expellit peccatum: 28. nam qui ſine timore eſt,
non poterit iuſtificari: iracundia enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt.
29. Vſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſteà redditio iucunditatis. 30. Bo-
nus ſenſus vſque in tempus abſcondet verba illius, & labia multorum enarrabunt
ſenſum illius. 31. In theſauris Sapientiæ ſignificatio diſciplinæ: 32. execratio
autem peccatori, cultura Dei. 33. Fili concupiſcens Sapientiam, conſerua iuſti-
tiam, & Deus præbebit illam tibi. 34. Sapientia enim & diſciplina, timor Domini:
& quod beneplacitum eſt illi, 35. fides, & manſuetudo, & adimplebit theſauros
illius. 36. Ne ſis incredibilis timori Domini: & ne acceſſeris ad illum duplici
corde. 37. Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcandalizeris in
labiis tuis. 38. Attende in illis, ne fortè cadas, & adducas animæ tuæ inhono-
rationem, 39. & reuelet Deus abſconſa tua, & in medio Synagogæ elidat
te: 40. quoniam acceſſiſti malignè ad Dominum, & cor tuum plenum eſt dolo
& fallacia.

COMMEN

COMMENTARII.

1. *Siracides primo de Sapientia increata diſſerit.*

VERS. 1.2.3. *Omnis Sapientia à Domino Deo eſt.* Hæc intelligo de Sapientia, vt abſtrahit ab increata, & creata. Aliqua dicuntur, quæ magis increatæ, aliqua, quæ creatæ potius conueniunt. *Et cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum*, antè ſæculum, ac ſi dicat: Sapientia eſt ante tempus. (Paulus *Tit.* 1. *Ante tempora ſæcularia.*) *Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies ſæculi quis dinumerauit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abiſſi quis dimenſus eſt?* Nullus equidem humanus. *Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inueſtigauit?* Profectò incomprehenſibilis eſt longè magis quàm arenæ maris, guttæ pluuiæ, dies ſæculi vel temporis etiam imaginarij. Agit hìc primò de Sapientia increata.

Verſ. 4. *Prior omnium creata eſt Sapientia*, ſeu genita ante omnia, ſiue ab æterno extitit. *& intellectus prudentiæ* in Deo *ab æuo* fuit, id eſt omni tempore imaginabili. Ad *Rom.* 16.25. *A temporibus æternis.*

Verſ. 5. *Fons ſapientiæ Verbum Dei in excelſis.* Ac ſi diceret: Verbum increatum, idque tùm notionale, quod eſt Filius Dei ſecunda Trinitatis Perſona: tùm eſſentiale, id eſt ipſa conceptio, intellectio, ac iuſſio Dei, qua ſcilicet omnia dixit, & facta ſunt, in cœlis habitans, eſt fons inexhauribilis Sapientiæ. *Et ingreſſus illius*, ſeu viæ, quæ ducunt ad Sapientiam, ſunt *mandata æterna* Dei immotabilia, & æternum duratura. In quo differunt à mandatis hominum facilè mutabilibus.

Verſ. 6. *Radix Sapientiæ cui reuelata eſt.* (Arabic. *Fundamentum*) *& aſtutias illius*, ſeu rationes, & modos, quibus omnia diſponit, & gubernat, *quis agnouit?* Nullus omnino. * Vt cum videris aliqua geri, aut permitti à Deo, quæ tuæ intelligentiæ modulos excedunt, nunquam non boni conſulas cum minimè valeas rectiſſima in cunctis Dei occulta iudicia dignoſcere.] Nemo itaque Sapientiæ agnoſcit diſpoſitiones, quia radix Sapientiæ eſt Deus, quem nemo perfectè intelligit.

Cum videris, aliqua geri aut permitti, quorũ rationem nõ capias, intellige rectè geſta, aut permiſſa eſſe, occultis Dei iudiciis.

Verſ. 7.8. *Diſciplina Sapientiæ cui reuelata eſt, & manifeſtata?* Quod verſ. præcedenti dixit, aliis verbis inculcat. Diſciplina Sapientiæ eſt ipſa ordinata ſapientiæ methodus diſpoſitio & ratio, qua cuncta Sapientiſſimè conſtituit. *Et multiplicationem ingreſſus illius quis intellexit?* Multiplicatio ingreſſus, eſt viarum, & modorum eius multiplicatio. *Vnus eſt altiſſimus Creator omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis, ſedens ſuper thronum illius*, (Græcè *ſuper thronum ſuum.*) & *Dominans Deus.* * Quàm ergo ſtulti, qui Deum metuendum nimis, potentiſſimum ad vindictam ſumendam, throno iudiciali hærentem, vt repentè poſſit exitialem ſententiam ferre, audent ſceleribus prouocare.

Stultiſſimus, qui Deũ potentiſſimum ſemper ſolio iudiciali hærẽtem audet ſceleribus prouocare.

Verſ. 9. *Ipſe creauit illam*, ſeu produxit. Sic enim ab Hebræis verbum *creare* vſurpatur. Increatam Sapientiam, ſeu Filium ſuum produxit gignendo: creatam verò concipiendo, & efformando in ſe ideam mundi creandi cum numero, pondere, & menſura rerum omnium faciendarum. Creauit, inquam, vel produxit illam *in Spiritu ſancto*, id eſt, *in* vel *ex* ſua ſpirituali diuinitate. Nempè increatam Sapientiam ex ſpiritualis naturæ ſuæ fœcunditate produxit: creatam verò ex ſpirituali dilectione, ſeu amore creaturarum; non autem propter commodum ſuum, cum ipſe nulla re opus habeat. * Hinc ad tenerrimum erga Deum amorem excitamur, qui nos, omniaque nobis tradita ad noſtram ſolummodò vtilitatem excitauit, & commodum.] *Et vidit, & dinumerauit, & menſus eſt* omnia iuxta hominum indigentiam, & vtilitatem.

Deus omnia ex amore erga nos creauit, vt ad eum amandũ excitemur.

2. *Ad Sapientiã creatam deſcendit timore Dei conſequendam.*

Verſ. 10. *Et effudit illam* (Sapientiam creatam) *Super omnia opera ſua*, quæ quidem Sapientia in omnibus Dei relucet operibus: *& ſuper omnem carnem ſecundum datum ſuum* (Græcè *donum*) id eſt, prout cuique voluit donare diuitibus pauperibus, ſenioribus, iuuenibus ſine reſpectu, vel perſonarum acceptione.

Verſ. 11.12. *Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia.* Timor Dei Sapientiæ initium, eſt cauſa gloriæ, & lætitiæ, *& corona exultationis*, ſeu exultationem iucundiſſimam conſcientiæ afferens. Quàm aptiſſimè appellauit *Coronam*, quia rectæ conſcientiæ exultatio omnium Regnorum gloriam ſuperat. Per nos igitur ſtat, ſi ea felicitate non potimur: quã poſſint Principes inuidere.] *Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam*, bonæ conſcientiæ teſtimonio, *& longitudinem dierum.* Syrus, *vitam æternam.* * Intelligo etiam de diuturnitate huius vitæ, quam ſe timentibus Dominus largitur in meritorum, & gloriæ futuræ augmentum.]

Rectæ conſcientiæ exultatio omniũ Regnorum gloriam ſuperat.

Timor Dei vitam etiam temporaliã producit.

Verſ. 13. *Timenti Dominum benè erit in extremis*, in morte, in iudicio diuino, ac gloria æterna. *Et in die defunctionis*, ſeu mortis *ſuæ* benedicetur à Deo, & ab hominibus. * Chriſtus enim dicet, *Venite benedicti*: homines verò, obiij iuſtus vita dignus. Impius autem moriens à Deo, & hominibus malè dicitur. Deus inclamit, *Diſcedite à me maledicti*, homines verò, Diu antè fuerat moriturus.]

Iuſtus in morte à Deo & ab hominibus benedicitur. Impius autẽ afficitur maledictione.

Verſ. 14.15. *Dilectio Dei* honorabilis Sapientia. Tiguri. *Amor Dei præclara Sapientia eſt.* Vt idiotæ Deum diligentes intelligant ſe mundi Sapientes longo interuallo ſuperare.] * Eſt autem Sapientia honorabilis illorum. Nam qui ſanctus habetur, ab omnibus honoratur. Teſtor D. Didacum Seraphici Franciſci alumnum idiotam ſapientiſſimum cuius funebre dicam, an triumphale? ferculum Catholici Regis Philippi humeris piiſſimis aliquando inſedit.] *Quibus autem apparuerit in viſu*, quibus ſe videndam præbuerit, & cognoſcendam, *diligunt eam in viſione*, per ſolam hanc viſionem illius amore capiuntur, *& in agnitione magnalium ſuorum*, magnificorum ſcilicet eius operum.

Idiotæ Deũ diligentes ſapientiſſimi ſunt.

Diui idiotæ honorabilis Sapientia in S. Didaco Seraphici Ordinis eluxit.

Verſ. 16. *Initium Sapientiæ timor Domini, &c.* iam inde à tenera ætate Deum timere, & colere incipiunt. Intelligo de indole bonæ naturæ procliui ad pietatem. Porrò ad litteram completum video in Beata Virgine ſine labe concepta, in Ieremia, Ioanne Baptiſta, & aliis in vtero ſanctificatis. *Cum electis fœminis graditur, & cum iuſtis, & fidelibus agnoſcitur.* In fœminis eximiæ ſanctitatis aſpicitur, & etiam fideles viros comitatur, eos per viam mandatorum Dei, perfectioniſque arctum iter deducens.

Verſ. 17.18.19. *Timor Domini ſcientiæ religioſitas.* Timor Domini eſt ſcientia, ſeu ſciens, prudens, & vera religio, ac pietas, ſiuè pius Dei cultus. *Religioſitas* autem *cuſtodiet, & iuſtificabit cor)* Tigur. *Sanctitas autem* cor incolume, iuſtumque reddet) & eidem *iucunditatem, atque gaudium dabit. Timenti Dominum benè erit, &c.* Repetit, verbis parum mutatis, quod *verſ.* 13. dixerat.

Perfecta Sapientia eſt Deum perfectè colere.

Verſ. 20.21. *Plenitudo Sapientiæ eſt timere Deum,* Sicut inchoatus amor eſt inchoata Sapientia: ita perfectus eſt conſummata, ac perfecta Sapientia. * Nihil enim aliud eſt verè ſapere, quàm Deum timere, & piè colere.] *Et plenitudo a fructibus illius,* id eſt, & plenitudo fructuum Sapientiæ cumulat timentes Deum. Græcè, *eos inebriat,* ſaturat, replet, *Omnem domum illius implebit à generationibus,* animam ſcilicet, nam vt dicitur *cap.* 7. Sedes Sapientiæ animi.) Etiam eſt ſermo de domo materiali, & fructibus temporalibus. * Implet ergò Sapientia domum timentis Deum neceſſariis vitæ ſubſidiis, Deum enim, & eius Regnum quærentibus etiam hæc adiiciuntur. *Matth* 6 33.] *Et receptacula à theſauris illius.* Eſt hemiſtichij prioris repetitio.

Timor Dei bona etiam temporalia auget.

Verſ. 22. 23. 24. *Corona Sapientiæ timor Domini.* Timor Domini vocatur corona, quod Deum timentes corona Sapientiæ exornet, replens pacem (Græcè *germinans*) *& ſalutis fructum,* (Græcè *fructum ſanitatis.*) Hebraicè *Pax* non ſolùm pacem ſignificat, ſed etiam omne bonum complectitur. * Poſt bonorum temporalium omnium, quibus Deum timentes fruuntur, addidit fructum ſeu bonum *ſanitatis,* quæ quidem ſuper omnia fortunæ bona ab hominibus æſtimatur: nec enim bona cuncta valent ægrotantis dirè lenire dolorem.] Ideò Siracides poſt pacem omnium bonorum facilè epilogum, orationem augens poſuit ſanitatem. *Et vidit, & dinumerauit eam.* Dixerat ſuprà neminem vidiſſe, vel dinumeraſſe Sapientiam præter vnum Deum: nunc adiicit, ex Dei beneficio etiam timorem Dei videre, & dinumerare Sapientiam, ſcilicet Sapientiæ rationes, & opera ſaltem ex parte. *Vtraque autem ſunt dona Dei,* timor videlicet & Sapientia: vel pax & ſalus, de quibus *verſ.* præcedenti.

Sanitas corporis, ſeu valetudo diuitiis præponenda.

Verſ. 24. *Scientiam, & intellectum prudentiæ Sapientia compartietur,* id eſt, pro capacitate vniuſcuiuſque communicabit, & diſtribuet. Græcè, *diſtillabit,* vel quaſi imbrem diffundet: *& gloriam tenentium ſe exaltat.* Tigur. *Et habentes ſe gloria extollit.*

Verſ. 25. 26. *Radix Sapientiæ,* ſeu initium *timere Dominum: & rami illius longæui,* Græcè, *longæuitas.* Ex timore enim Domini velut ex radice oriuntur hi rami, id eſt, longæuitas ac proſperitas. * Timentis Deum vita producitur diffluens proſperitate.] *In theſauris Sapientiæ intellectus,* ſeu intelligentia, *& ſcientiæ religioſitas,* id eſt, ſcientia religioſa, ſiue religio ſciens & prudens, non ignorans, & errans, qualis eſt ſuperſtitio. *Execratio autem peccatoribus Sapientia,* ſiue res execrabilis, quia Sapientiæ monita eorum carpunt iniuſtitiam.

Timentis Deum vita producitur proſperitate diffluens.

Verſ. 27. 28. *Timor Domini expellit peccatum,* ſiue quod iam admiſſum eſt, ſiue quod iterum perpetrare tentat. *Nam qui ſine timore,* Dei eſt, & iracundiæ (v. gr.) laxat habenas, *non poterit iuſtificari,* ſiue iuſtus eſſe niſi mores mutet. *Iracundia enim animoſitatis illius ſubuerſio illius eſt.* Græcè, nam ruinam ei creat ipſius ad iram procliuitas. Iracundus namque ruit in contumelias, maledictiones, blaſphemias, &c.

3.

Iracundiam, & hypocriſim carpit.

Verſ. 29. Vir autem, qui vel ab aliis prouocatus continet, ac reprimit iracundiæ impetum, Vſque in tempus *ſuſtinebit patiens,* id eſt, exiguo tempore patietur, *& poſtea redditio iucunditatis,* cum ſcilicet ſeſe aperiet ſerenitas, nubibus moleſtiarum dicuſſis, & conſcientiæ haud ex impatientia vulneratæ ſecuritas. * Suſtinuiſſe enim patienter iniuriam magna equidem cordis eſt recreatio.]

Recreatio animi eſt iniuriam patienter ſuſtinuiſſe.

Verſ. 30. 31. 32. *Bonus ſenſus,* ſiue vir ſenſatus ac prudens, vir cordatus, *vſque in tempus opportunum abſcondet verba illius,* ſeu verba ſua, ſibi imperabit ne proferat verba, cum potius eſt tacendum. * Nam in loquendi ac tacendi circumſpectione maximè elucet viri Sapientia.] *Et labia multorum enarrabunt ſenſum illius,* ab omnibus velut vir ſenſatus laudibus efferetur. *In theſauris Sapientiæ ſignificatio diſciplinæ,* Græcè, *Parabolæ ſcientiæ.* Porrò Parabolæ ab Hebræis vocantur ſententiæ abditæ, doctæ, prudentes, quæ mores inſtruunt. Hos tanquam gemmas habet Sapientia in theſauris ſuis. * Vt Concionatores aduertant, conceptus, qui ad inſtructionem morum non ſpectant, haud eſſe à Sapientiæ theſauris depromptos, ſed ignorantiæ ex penu deſumptos.] *Execratio autem peccatori cultura Dei,* ſeu pietas, cultus Dei, religio res eſt peccatori execrabilis.

In circumſpectione loquendi, aut tacendi, maximè viri Sapientia elucet.

Conceptus Concionis, qui ad morũ correctionẽ non diriguntur, haud ſunt ex Sapientiæ theſauris depromptι, ſed ex ignorantiæ penu.

Verſ. 33. 34. 35. *Fili, concupiſcens Sapientiam, conſerua iuſtitiam,* cuſtodiens Dei præcepta. *Et Deus præbebit eam tibi.* * Parum aut nihil proficiet in litteris qui delinquens ad iram Deum prouocat, à quo ſcientiarum intelligentia profluit.] *Sapientia enim & diſciplina timor Domini,* eſt, ſiue connexa cum timore Domini, ex quo oritur iuſtitia, ſeu mandatorum obſeruatio. *Et quod beneplacitum eſt illi.* Qui enim Deum timet procurat eius voluntati morem gerere. *Fides, & manſuetudo, & adimplebit theſauros illius.* Qui habuerit fidem, ſeu fidelitatem, vt fideliter præſtet officia, quæ Deo, nobis, & proximis debemus: & eam manſuetudinem, qua æquo animo ferat aduerſa. Sapientiæ theſauros pretioſiſſimis diuitiis implebit. Sic autem ſenſus elicitur, ſit illi fides & manſuetudo, & adimplebit theſauros illius.

Peccator nihil in litteris ex ſtudio proficiet.

Verſ. 36. *Ne ſis incredibilis timori Domini:* Græcè, ne ſis rebellis, contumax, inobediens. *Et ne acceſſeris ad illum duplici corde,* fictè ſcilicet, & cum hypocriſi, & non ſincerè.

Verſ. 37. *Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum,* virtutem, quam non habes, præ te ferans. *Et non ſcandalizeris in labijs tuis,* mentiendo, dum ſanctitatem ſimulas, & offendiculum tibiipſi obiiciens, & ruinam concilians.

Verſ. 38. 39. 40. *Attende in illis* (labiis) quid loquaris, quæ verba contineas, ne proferantur: ne *fortè* vitio linguæ *cadas, & adducas animæ tuæ,* ſeu tibi *in honorationem dedecus,* probrum, quo aſſolent affici, qui imprudenter loquuntur. *Et reuelet Deus abſcondita tua,* Id eſt, tui

cordis

cordis leuitatem tuam ſtultitiam, *& in medio Synagogæ elidat te,* te proſternat in medio magnæ multitudinis. * Nam qui ſine huiuſmodi cautela loquitur imprudenter, in ipſa ſua inconcinna loquela inuenit ſupplicium, dum ab audientibus irridetur.] *Quoniam acceſſiſti malignè ad Dominum, & cor tuum plenum eſt dolo, & fallacia.* Hypocritam carpit qui verbis ac actionibus ſimulat ſanctitatem, quem quidem Deus ſolet elidere ſeu proſternere, detegendo hypocriſim, & fictionem cordis manifeſtando. * Hypocriſis enim haud diu poteſt occultari.]

Qui imprudẽter loquitur in ipſa inconcinna loquela inuenit ſupplicium.

Hypocriſis nõ poteſt diu occultari.

CAPVT II.

Ad patientiam in ærumnis, ad conſtantiam in tentationibus Siracides hortatur. Media ad id facilè conſequendum ſuggerit.

1. FILI accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia, & timore,
& præpara animam tuam ad tentationem. 2. Deprime cor
tuum, & ſuſtine: inclina aurem tuam, & ſuſcipe verba in-
tellectus: & ne feſtines in tempore obductionis. 3. Suſti-
ne ſuſtentationes Dei: coniungere Deo, & ſuſtine, vt creſcat
in nouiſſimo vita tua. 4. Omne, quod tibi applicitum fue-
rit, accipe: & in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patien-
tiam habe: 5. quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò re-
ceptibiles in camino humiliationis. 6. Crede Deo, & recuperabit te: & dirige
viam tuam, & ſpera in illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce. 7. Me-
tuentes Dominum ſuſtinete miſericordiam eius: & non deflectatis ab illo ne cadatis.
8. Qui timetis Dominum, credite illi: & non euacuabitur merces veſtra. 9. Qui
timetis Dominum, ſperate in illum: & in oblectationem veniet vobis miſericordia.
10. Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra.
11. Reſpicite filij nationes hominum: & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino,
& confuſus eſt. 12. Quis enim permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt? aut
quis inuocauit eum, & deſpexit illum? 13. Quoniam pius & miſericors eſt Deus,
& remittet in die tribulationis peccata: & protector eſt omnibus exquirentibus ſe
in veritate. 14. Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus,
& peccatori terram ingredienti duabus viis. 15. Væ diſſolutis corde, qui non cre-
dunt Deo: & ideò non protegentur ab eo. 16. Væ his, qui perdiderunt ſuſtinen-
tiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. 17. Et quid
facient, cùm inſpicere cœperit Dominus? 18. Qui timent Dominum, non erunt
incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conſeruabunt viam illius. 19. Qui
timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt eum, reple-
buntur lege ipſius. 20. Qui timent Dominum, præparabunt corda ſua, & in
conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. 21. Qui timent Dominum, cuſtodiunt
mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius, 22. dicen-
tes. Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, & non in ma-
nus hominum. 23. Secundùm enim magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia
illius cum ipſo eſt.

COMMENTARII.

1. VERS. 1. *Fili, accedens ad ſeruitutem Dei,* (cui ſeruire eſt regnare) *ſta in iuſtitia,* fortis & conſtans in vitæ innocentia: *& præpara animam tuam,* ſeu te ipſum *ad tentationem,* generosè excipiendam, repellendam, ſuperandam. * Impoſſibile enim eſt, vt qui vult à mundi illecebris abſtinere, & diuinis obſequi mandatis, aduerſa mundi, diaboli, & carnis non patiatur aduerſa. 2. Timot. 3. *Omnes, qui piè volunt viuere in Christo, perſecutionem patiuntur.* Etſi hi hoſtes deeſſent, *Deus quos diligit caſtigat, & tentat,* vt eorum virtus innoteſcat. *Prou.* 3. 11.]

Hortatur ad patientiam in laboribus.

Impoſſibile eſt non pati eum, qui Dei ad ſeruitium accedit.

Verſ. 2. *Deprime cor tuum,* nè elatione intumeſcat, *& ſuſtine* flagella à Deo immiſſa, & diuinæ legis difficultates. * Aptè monet, cor deprimi ne tumore, ſeu vanitate afficiatur, antè quàm ad laborum ſuſtinentiam hortetur. Patienter enim labores tolerare tam egregium eſt facinus, vt facilè valeat hominem efferre. Dom etenim

Tam egregiũ eſt facinus patienter tolerare labores, vt poſſit patiens periculum vanitatis incurrere.

etenim patienter probra, & iniuriam ſuſtinemus, patienti Domino conformamur.] *Inclina aurem tuam*, legem vt auſcultes, & monitis, ac conſiliis diuinis obedias, *& ſuſcipe verba intellectus*, ſeu quæ te intelligentem, prudentem, Sapientem reddant: *Et nè feſtines*. Alij, *nè trepides*, ſed fortis eſto, & longanimis *in tempore obductionis*, afflictionis, tentationis, quæ tuo ſereno cordi tanquam nubes atra ſubducitur.

Diabolus altiorem latratum edit, cũ timetur, & à conſtãtia intrepida fugatur.

* Diabolus enim, canis inſtar, altiorem edit latratum, cum timetur, eum conſtantia intrepida fugat.]

Verſ.3. Suſtine ſuſtentationes Dei, ſeu quæ Deus vult à te ſuſtineri. Alij, *Expecta expectationes Dei*, id eſt, quamdiu Deus volt ſe expectari, & vſque dum venerit hora eius. * Ego autem explico idem eſſe, ſuſtinere tentationes, & expectare expectationes ſeu beneficia. Quia tentamina, labores ſunt infallibilis mercedis ſpes.]

Labores ſuſtinere eſt infallibilis ſpes mercedis.

* Cur autem non dixit Expecta præmia, ſed *expectationes?* Quia virtus ſpei ità animum recreat, vt loco præmij poſſe recipi videatur.]

Virtus ſpei ita animum recreat, vt loco præmij laborum poſſe recipi videatur.

* Adhuc premo verba illa, *Suſtine ſuſtentationes*, ſeu labores. Aptè labores ſuſtentationes vocitantur. Suſtentant enim & erigunt homines, ne è Deo excidant in piacula.] *Conſurgere Deo*, Græcè *conglutinare* per arctiſſimum orationis & adhæſionis conſtantis vinculum: *& ſuſtine* Græcè, ne deſciſcas, ne recedas, ne tentationis vi debellaris.

Labores hominem ſuſtẽtant, & erigunt, ne in piacula excidat.

* Graues enim tentationes præſertim ſi à carne teterrimo hoſte procedant, difficillimè poterunt ſine aſſiduis precibus ſuperari.] *Vt creſcat in nouiſſimo vita tua*, per gratiam & gloriam, poſt tentationem fortiter ſuperatam.

Carnis tentationes ſine orationis exercitio difficilè poterunt ſuperari.

Verſ.4.5 Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe: id eſt, quidquid aduerſum tibi acciderit, ſuſtine. * Dicit autem vt accipias, vt donum Dei eſſe innuat, quidquid aduerſum euenit. Siquidem aduerſitas patientiæ exercitamentum pretioſiſſimum operatur.] *Et in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe*, cum ex labore & tribulatione ad humilem ſtatum deiiceris. Græcè, *Mutationem humiliationis tua longanimiter fer*.

Tribulatio donum Dei eſt.

* Si humiliatio eſt, quomodo poteſt eſſe humiliationis mutatio, quæ ſupponit finitam iam eſſe humiliationẽ? Certè quia tam momentaneum, & breue eſt tempus tribulationis noſtræ (vti Paulus ait) vt tunc etiam cum humiliamur, iam humiliatio terminata eſſe videatur.] *Quoniam in igne probatur aurum, & argentum: homines verò receptibiles in camino humiliationis*. Græcè, Homines accepti & grati Deo, cum deprimuntur, & humiliantur. Nam ſicut aurum & argentum gratiori forma donat. Sic tribulatio homines reddit Numinis oculis pulchriores.]

Tam breue eſt humiliationis, & laborum tempus, vt cum patimur, pati vix videamur.

Tribulationis ignis acuit animi pulchritudinem.

2. *Verſ.6. Crede Deo*, confide in Deo, *& recuperabit te*: id eſt, releuabit, & eruet te ex omnibus anguſtiis. Græcè, *recipiet te*, ſeu tuebitur. *Et dirige viam tuam* ſecundùm diuinæ legis regulam, *& ſpera in illum Serua timorem illius, & in illo veteraſce*, ſeu conſeneſce: ad ſenium vſque, & mortem in eo conſtanter perſiſte.

Media ad ſuſtinẽdos patienter labores, ſuggerit.

* Perſiſtentiæ enim in virtute corona paratur, nec proderit bene cœpiſſe in iuuentute, ſi in ſenecta deficias.]

Pérſeuerantiæ in virtute corona paratur.

Verſ 7. Metuentes Dominum, ſuſtinete miſericordiam eius, ſeu expectate, metuentibus enim ſe Deus dona largitur, & aliquibus quidem ita largè, vt videantur non tam accipi quàm ſuſtineri. Exemplum exhibeo in meo D. Franciſco Xauerio, qui tot à Deo orans conſolationibus afficiebatur, vt earum pondus quaſi ſuſtinere impotens clamitaret, *Satis eſt Domine, ſatis eſt*.]

Tot fauoribus aliqui Dei à Deo afficiuntur, vt eorũ põdus ſuſtinere non poſſe videantur. Ita D. Franciſcus Xauier.

* Si autem cum alius tibi lubeat verbum illud, *ſuſtine miſericordiam*, ad laborum ſuſtinentiam allicere: doceberis, labores à Deo immiſſus ex eius vberrima miſericordia procedere. Miſericodia eſt, non ſupplicium ſuſtinendi labores occaſio.] *Et non deflectatis ab illo, ne cadatis*, ex impatientia à Domino deflectentes.

Labores à Deo nobis immiſſi ſunt eius miſericordiæ effectus.

Verſ. 8.9. Qui timentis Dominum, credite illi, confidite: *& non euacuabitur merces veſtra*, ſeu mercedem, & præmium non amitteris. *Qui timetis Dominum, ſperate in illum: & in oblectationem veniet vobis miſericordia*. Id eſt, miſericordia Dei, quam ſperatis vos, oblectabit, cum rem ſperatam, ſeu ſalutem præſentem & æternam largietur.

Verſ. 10. Qui timetis Dominum, diligite illum. Nec enim timor expellit amorem. * Imò plus Deum diligere oſtendet, qui plus timuerit in eum delinquere. Qui timor offendere, ſe probat amare, qui autem vere amat, offendere timet, vnde timor & amor Dei vna in ſede morantur.] *Et illuminabuntur corda veſtra*, lumine quidem non tam cognitionis, quàm conſolationis, & gaudij.

Timor & amor Dei vna in ſede morantur.

Verſ. 11. Reſpicite filij, nationes hominum, Græcè, *antiquas generationes*. Abrahamum, Iſaacum, Iacobum, Dauidem ad memoriam adducite: *& ſcitote*, ſiue, & ſcietis, comperietis, *quia nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt*, rem ſperatam non conſequutus.

Verſ. 12. Quis enim permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt? Aut quis inuocauit eum, profuſis humiliter & affectuosè precibus, & deſpexit illum? Principes terræ deſpiciunt exorantes: Deus autem magni facit preces, & precantibus effectu reſpondet.

Verſ. 13. Quoniam pius, & miſericors Deus, & remittet in die tribulationis, pœnitentiæ ſcilicet, cum quis ſe propterea afflixerit, quod peccauerit. Aptius in die tribulationis ſeu laboris, quo homo affligitur, remittit Deus eius peccata, quia actus afflictione ſuperueniente peccator, agnoſcit, ſe propter crimina flagellari, & vt pœnam euadat, curat ſe exuere culpa. Proficiunt etenim maximè tribulationes ad pœnitentiæ affectum.] *Et protector eſt omnibus exquirentibus ſe in veritate*, ſiue verè ac ſincerè.

Tribulationes maximè proficiũt peccatori ad pœnitentiæ affectum.

Verſ. 14. Væ duplici corde, fictis hypocritis, doloſis pietatem ſimulantibus, cum ſint impij: *& labijs ſceleſtis* mendacibus, *& manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs*. Illi duplici via ingrediuntur, qui ſe temporibus, locis, & perſonis, quibuſcum agunt, accommodantes, modò pietatem ſimulant, modò cum impiis gradiuntur. Tales ſunt, qui cum Catholicis Catholici induunt perſonam, cum hæreticis hæreticos ſe oſtentant. * Et tales ſunt Miniſtri Regum, qui eis populum grauantibus tributis adulantur: & conuerſi ad populum ei morem gerentes de impoſitis exactionibus conqueruntur.]

Qui Regi imponẽtes tributa adulantur, & conuerſi ad tributarios de tributis impoſitis conqueruntur, terram duabus ingrediuntur vijs vnde væ illis.

Verſ. 15. Væ diſſolutis corde, qui non credunt Deo: & ideò non proteguntur ab eo, ſeu væ remiſ-

fis,

his, & tepidis, qui molliter, ac tepidè Deo hærent, nec illi planè confidunt; hos enim Deus demergi permittit.

Verſ. 16. *Væ his, qui perdiderunt ſuſtinentiam*, Græcè, *patientiam*, *& qui dereliquerunt vias* patientiæ *rectas*. * Iuſtus enim à Deo per vias rectas deducitur, cum eum in laboribus honeſtat.] Vndè qui rectam viam patientiam ſcilicet perdiderunt, à rectitudine abſtracti fuére, *& diuerterunt in vias prauas.*

Viæ rectæ ad cœlum laborum ſuſtinentia.

Verſ. 17. *Et quid facient, cum inſpicere cœperit Dominus?* ſeu cum cœperit inquirere, vt iudicium gerat, & ſententiam proferat exitialem. * Vſus autem eſt Auctor verbo illo, *cum cœperit inſpicere*, licet Deus vno intuitu peccatorum omnium conſcientiam calleat, vt innuat ſtrictum examen eſſe gerendum, nec vnum vel minimum omittendum piaculum.]

Dei iudicia ſtrictiſſimum circa peccata examen.

Verſ. 18. *Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius*, ſeu increduli, diffidentes, inobedientes; hoc enim verbum Græcum ἀπειθὴς ſignificat. *& qui diligunt illum, conſeruabunt viam illius.* Dei legem, virtutem, honeſtatem.

Verſ. 19. *Qui timent Dominum, inquirent, quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius:* eam planè inquirent, cognoſcent, exequentur. * Nec enim rectè iuxta legis præſcriptum poterit operari, qui legem ignorat: nec Deum verè ſe diligere oſtendit, qui negligens eſt circa dogmatum legis cognitionem.]

Diligentia circa notitiã legis æquè ac eiam commendatur.

Verſ. 20. *Qui timent Dominum, præparabunt corda ſua*, component animæ ſuæ ſtatum, cogitationes, deſideria, actiones, vt legi, ac voluntati Dei conforment. *Et in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas.* Græcè, *humiliabunt animas ſuas.* Hæc enim ſubmiſſio, & reuerentia eſt ad dona Dei excipienda optima diſpoſitio. * Aptè autem eodem vocabulo *ſanctitas*, *& humilitas* annotantur. Nam qui verè eſt humilis, ſanctitatem aſſecutus iam eſſe, videtur.]

Verè humilis, videtur aſſecutum eſſe ſanctitatem.

Verſ. 21. 22. *Qui timent Dominum, cuſtodiunt mandata illius: & patientiam habebunt, vſque ad inſpectionem illius*, ſeu viſitationem, donec ſcilicet, ipſe benigno vultu nos aſpiciat, & à malis liberet: vel vſque ad inſpectionem, ſiue vſque ad iudicium. *Dicentes* quidem: *ſi pœnitentiam non egerimus, &c.* In Dei ſcilicet vltrices manus, quæ vt potentiores ſunt, ita acrius, præſertim poſt hanc vitam puniunt.

Verſ. 23. *Secundùm enim magnitudinem ipſius, &c.* Iuſti autem, & pij patientiam habebunt, præparabunt, & ſanctificabunt corda ſua: in Deo ſpes omnes ſuas defigent, ſcientes miſericordiam magnitudini illius parem, ac propterea eſſe infinitam.

CAPVT III.

Parentes honorandas pluribus Siracides edocet argumentis. Monet in vera animi demiſſione perſeuerantiam. Ad curioſitatem vitandam, pericula cauenda, eleemoſynas impendendas nos allicit.

1. FILII Sapientiæ, Eccleſia iuſtorum: & natio illorum, obedien-
tia & dilectio. 2. Iudicium patris audite filij, & ſic facite vt
ſalui ſitis. 3. Deus enim honorauit patrem in filiis, & iudi-
cium matris exquirens, firmauit in filios. 4. Qui diligit Deum,
exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis, & in oratione
dierum exaudietur. 5. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui
honorificat matrem ſuam. 6. Qui honorat patrem ſuum,
iucundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur. 7. Qui honorat patrem
ſuum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. 8. Qui
timet Dominum, honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his, qui ſe genue-
runt. 9. In opere & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum, 10. vt
ſuperueniat tibi benedictio ab eo, & benedictio illius in nouiſſimo ma-
neat. 11. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris
eradicat fundamenta. 12. Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim eſt
tibi gloria eius confuſio. 13. gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dede-
cus filij pater ſine honore. 14. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contri-
ſtes eum in vita illius: 15. & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in
virtute tua: eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. 16. Nam pro pec-
cato matris reſtituetur tibi bonum, 17. & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die
tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur pec-
cata tua. 18. Quàm malæ famæ eſt, qui derelinquit patrem: & eſt maledictus
à Deo, qui exaſperat matrem. 19. Fili in manſuetudine opera tua perfice, & ſu-
per hominum gloriam diligeris. 20. Quantò magnus es, humilia te in omnibus,
& coram Deo inuenies gratiam: 21. quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab

humilibus honoratur. 22. Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. 23. Non eſt enim tibi neceſſarium, ea quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis. 24. In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius non eris curioſus. 25. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. 26. Multos quoque ſupplantauit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. 27. Cor durum habebit malè in nouiſſimo: & qui amat periculum, in illo peribit. 28. Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus, & prauus corde in illis ſcandalizabitur. 29. Cor nequam grauabitur in doloribus: & peccator adiiciet ad peccandum. 30. Synagogæ ſuperborum non erit ſanitas: frutex enim peccati radicabitur in illis, & non intelligetur. 31. Cor ſapientis intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. 32. Sapiens cor & intelligibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit. 33. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis: 34. & Deus proſpector eſt eius qui reddit gratiam: meminit eius in poſterum, & in tempore caſus ſui inueniet firmamentum.

COMMENTARII.

1. *Parentes honorandos pluribus argumentis perſuadet.*

VERS 1. *Filij geniuni Sapientia.* ſunt *Eccleſia iuſtorum.* Verus enim Sapiens colit, zelatur, promouet vbique iuſtitiam: *& natio illorum obedientia, & dilectio.* Et ſoboles ſpiritualis, & vterini fructus illorum ſunt obedientia erga Deum, & dilectio erga proximum, & præ omnibus erga parentes.

Verſ. 2. Iudicium patris audite filij, præceptum parentum, conſilium ô filij cordis aure percipite vt obſequamini: *& ſic facite, vt ſalui ſitis*, ſeu vt præſentem & æternam ſalutem conſequi valeatis. * Vtraque enim felicitas ſequitur filium, qui parentibus reuerentiam exhibet. Ideò ſalutem Siracides ita honorandi parentes actioni connexit, vt videatur idem eſſe hoc facere, ac ſalutem temporalem & æternam conſequi: Hoc facite vt ſalui ſitis.]

Parentes honorare idem eſt, ac temporali, & æterna felicitate potiri.

Verſ. 3. Deus enim honorauit Patrem in filijs, præcipiendo filiis, vt patrem honorent, & ſimiliter matrem, nam *& iudicium matris exquirens*, id eſt, exigens vt ſententia ac iuſſio matris à filiis obſeruetur, eo ipſo, firmauit imperium & authoritatem matris in filios, & apud filios. Vel confirmauit matris ius, (authoritatem) apud filios; illudque exquirit, hoc eſt, ſeuerè exigit, vult ſeruari, & contumaces punit. Videtur, efficacius reuerentiam matri debitam à filiis commendari, quàm quæ patri exhibenda eſt, quia facilius filij, ſexus fragilitate, & materna indulgentia nixi, aſſolent matris reuerentiam contemnere. Sciant igitur ſtrictum à Deo examen gerendum circa filiorum in matrem obſeruantiam.]

Strictum examen fit à Deo circa filiorũ in matrem obſeruantiam.

Verſ. 4. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis. Græcè, *qui honorat patrem.* * Nec enim poteſt Deum verè diligere, qui præceptum de parente honorando non ſeruat. Vndè idem Siracidi eſt parentes honorare, & Deum diligere.] Qui ergo patrem honorat, *exorabit pro peccatis*, expiabit peccata, veniam peccatorum obtinebit. * Deus enim honorem parentibus delatum ſibi exhibitum putat, & in eos, qui pij ſunt in parentes, & ipſe eſt indulgens.] *Et continebit ſe ab illis, & in oratione dierum*, ſeu quotidiana *exaudietur.*

Deum non diligit, qui parẽtes non honorat.

Qui parentes honorat, veniam facilè à Deo de peccatis impetrat.

Verſ. 5. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam. Hunc ipſum honorem quaſi ingentem bonorum operum, ac meritorum theſaurum ſibi reponit. Vndè ſicut qui pecuniarum theſaurum habet, illis vtitur quoties occaſio ſe neceſſitatis, aut voluptatis offert: ita qui theſaurum honoratæ parentis poſſidet, quoties ſpiritualis ſuperuenit neceſſitas aut voluptas, inde diuitias extrahit, queis omnia valeat quæ cupit acquirere. Deus enim huius honoris commutatione cuncta bona tradit.]

Honor delatus matri à filiis theſaurus diuitiarũ eſt, quo ſpiritualia bona poſſint acquiri.

Verſ. 6. Qui honorat patrem ſuum iucundabitur in filijs. Deo illi pro pietate in parentes iucunditatem ex filiis probis, & egregiis, naturæ ac gratiæ dotibus inſtructis rependente. Si experiare filios diſſolutos, inobedientes, à probitate alienos, recordare, num te parentibus irreuerentem te præſtiteris, ex illa enim irreuerentia ortum habet, te tuis in filiis non iucundari.] *Et in die orationis ſuæ exaudietur.*

Qui fuerit erga parẽtes irreuerens, irreuerẽtes erga ſe filios ſuos experietur.

Verſ. 7. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore. Honor enim parentibus delatus vitam feliciter filio producit. *Et qui obedit patri, refrigerabit matrem.* Hæc enim ipſa obedientia refrigerium præſtat matri, illam recreat. Videns enim eum obſequentem patri, prudentem colligit illum fore felicem.

Verſ. 8. Qui timet Dominum honorat parentes, &c. Præcipuus enim parentum cultus in obedientia & obſequio conſiſtit. * Quid mirum iubeantur parentibus ſicut dominis deſeruire, ſi ipſius omnium Domini ſunt vicarij?] Porrò nos genuiſſe, validum eſt ius, eorum ſupra nos conſtituens imperium.

Parentibus debent filij tanquam Dei Vicariis deſeruire.

Verſ. 9. 10. In opere, & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum. Non ſolùm verbis, & actionibus honorandi parentes, ſed & patientia, eorum aſperitatem, imperium, mores difficiles, ac vitia tolerando. * *In omni patientia*, ait, vt innuatur tolerandos eſſe parentes, etiamſi ad irritandum filium omnes colligent iracundiæ excitandæ cauſas; omni enim illi occaſionum iræ colligationi debet in filio omnis patientia reſpondere.] *Ut ſuperueniat*

Omni parentum occaſioni filio a parentibus datæ ad iraſcẽdum, debet omnis filij patientia reſpondere.

tibi

tibi benedictio ab eo, &c. Diuinos fauor, quem benedicens pater precatur tibi, vſque ad vitæ terminum duret, teque ſpeciatim in obitu comiretur, cum ratio ſupremo Iudici de dictis ac factis eſt reddenda.

Verſ. 11. Benedictio patris firmat domos filiorum. facit enim, vt filius prole & familia eaque diuite & ſplendida dotetur, firma quidem & ſtabili. *Maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Noo ſolùm verò patris, qui ſerius aſſolet inobſequenti filio maledicere, ſed & matris execratio pari iure domum filij funditus euertit. * Quotidie, videmus nobiles ac prædioires familias omoinò periiſſe. Si autem cauſam veſtigare libeat, comperiemus à patris, ſeu matris id maledictione profluere.]

Familiæ filiorum funditus corruunt, ob parentum maledictionem.

Verſ. 12. 13. Ne glorieris in contumelia patris tui. Quod aliquando filius inſipiens facit, qui ſi iugum confregeriot, verba etiam contumelioſa in parentes proferunt. *Non enim eſt tibi gloria eius confuſio,* imò potius tibi confuſio eſt. Apud cordatos enim dedecus eſt filium refractarium eſſe parenti, & contumelioſum in illum. * Maximè cum quidquid contumeliæ in parentes iactatur, neceſſarium eſt vt exundet in filios ab eis procedentes.] *Gloria enim hominis ex honore patris ſui, &c.*

Quidquid contumelioſum filius in parentes iactat, in ipſum exundat.

Verſ. 14. 15. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui. Græcè, *adiuua*, ſubleua patrem ſenio grauatum: *& non contriſtes eum in vita illius,* ſeu dum vixerit, videntem ſcilicet te eius ſubleuationi nuncium remiſiſſe. Et ſi defecerit ſenſu, intellectu mentis vigore, *veniam da,* tolera, ne culpes, oe ſubſannes: *& ne ſpernas eum in virtute tua,* ſeu eo quod videas te viribus mentis ac corporis præualere. *Eleemoſyna enim patris non erit in obliuione,* pietas ſcilicet, beneuolentia, & miſericordia parentibus exhibita. Deus enim illius recordabitur, vt pro ea, multa bona rependat. * Appoſitè reuerentiam & pietatem filij io pareotes, *eleemoſynam* appellauit, vt inuat, eius vberrimos eſſe fructus, ſimiles vtique illis, qui aſſolent eleemoſynæ reſpondere, de qua Dominus, *Centum plus accipies, & vitam æternam poſſidebis.*]

Pietati filiorum erga parentes ſenes reſpondent fructus, qui aſſolēt eleemoſynæ reſpondere.

Verſ. 16. 17. Nam pro peccato matris, pro impatientia, iurgiis, improperiis iniactatis ſi patienter toleres, *reſtituetur tibi bonum, & in iuſtitia ædificabitur tibi,* pro iuſtitia ſiue pietate exhibita parenti, ædificabitur tibi domus, ſeu familia tua æternùm duratura, liberi tui multiplicabuntur, & benedictionibus innumeris afficientur. *Et in die tribulationis commemorabitur tibi,* Deus erit tui memor, vel ipſa in parentes pietas memoriam tui quodammodò Deo refricabit, vt te à tribulatione eripiat æterna. *Et ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua,* id eſt, tam facilè Deus tuis peccatis ignoſcet, quàm facilè tempore claro, & calido aſſolet glacies diſſolui. * En pietati filij io parentes reſpondens vberrimum illud eleemoſynæ agnatum centoplum.]

Filij pietate in parentes centoplum, ſeu innumerabilia bona accipiunt.

Verſ. 18. Quàm mala fama eſt qui derelinquit, ſeu neceſſaria ope deſtituit, *patrem: & eſt maledictus à Deo, qui exaſperat matrem.* Maximè enim filius videtur debere matrem non exaſperare, quæ aſperos eum cum enixa eſt, ſubiit dolores.]

Matrem non exaſperet filius, quę cum enixa eſt, aſperos ſubiit dolores.

Verſ. 19. Fili, in manſuetudine, id eſt, manſuetè & humiliter *age in omnibus, & ſuper,* ſeo præter *hominum gloriam,* quam inde ſummam conſequeris, etiam à *gratis* (ſic Græcus) *& acceptis Deo,* imò ab omnibus hominibus *diligeris.* * Nam animi demiſſio ac modeſtia mirè omoibus placet.]

2.

Ad aliàs not alicui virtutes.

Animi demiſſio, ac modeſtia amabilis omnibus.

Verſ. 20. Quantò magnus es, humilia te in omnibus, &c. Quantò maiorem te inuenis ea fortunæ dotibus aliis, te in cunctis actionibus ſubmitte vberius: & apud Deum qui ſuperbis reſiſtit, humilibuſque dat gratiam, eam inuenies. * *In omnibus,* inquit, *te humilia.* Noo enim eſt verè humilis, qui vel in minimo putat efferre ſe poſſe.]

Non eſt verè humilis, qui non ſe ſubmittit in omnibus.

Verſ. 21. Quoniam magna potentia Dei ſolius, &c. Quia Deus eſt ſumma celſitudo, ſumma apud eum ſubmiſſio, & humilitas eſt exhibenda. * Vt ſi fieri poſſet, dum conſiderat homo infinitam Dei maieſtatem, infinitum deiiciatur: & quanto Deum aſcendentem videt, tanto ipſe deſcendat.]

Si fieri poſſet, deberet homo Dei infinitã celſitudinē conſiderans, infinitè humiliare ſe ei, ac ſubmittere.

Verſ. 22. 23. Altiora te ne quæſieris: fortiora te ne ſcrutatus fueris. Hebræi difficiliora, & captum ſuperantia, vocant *fortiora,* altiora, profundiora. Ne itaque intendas quæ aſſequi noo valeas, nec ſcrutari ea, quæ nequeas penetrare eo quod tuum ſuperant intellectum. *Sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, &c.* Suot enim plura Dei myſteria, quæ non vult mortalibus reſerari. *Non eſt enim tibi neceſſarium, ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis.* Eſt Liptote adeo noo eſt neceſſarium, vt etiam ſit noxium.

Verſ. 24. In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multipliciter. Ad te non pertinentes res, vel captum tuum excedentes noli ſcrutari multa animi contentione, ſtudio, ſolicitudine. *Et in pluribus operibus eius non eris curioſus.*

Verſ. 25. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. Deus quippè multas res naturales, ac ſupernaturales, neceſſarias & vtiles, quæ captum noſtrum ſuperant, nobis oſtendit, & reuelauit, vt in illis ingenium occupemus; hoc ergò agamus: nec ad ſuperuacua fruſtra, inutiliter, & noxiè tranſcendere expetamus.

Verſ. 26. Multos quoque ſupplantauit ſuſpicio illorum, ſeu decepit temerè de ſe concepta opinio, qua putabant ſe intelligere, quæ nullo modo intelligebant. *Et in vanitate detinuit ſenſus illorum:* & huiuſmodi ſuſpicio falſis & mendacibus opinionibus mentes illorum imbuit, quibus illi detenti ſunt dum eas mordicùs tuentur.

Verſ. 27. Cor durum habebit malè in nouiſſimo, id eſt, cor contumax, & obſtinatum in malo, vel etiam io opere vires ſuas excedente, atquè ità Deum tentans: ſub finem malè habebit, quia ſpe ſua fruſtrabitur, eludetur, & confundetur. *Et qui amat periculum, in illo peribit.* Qui pericula noo cauent, quãois ſe putent eſſe ſecuros, tandem in iis depereunt. *Sen. in Herc. furen.*

Quem ſæpè tranſit caſus, aliquando inuenit.

Idem iudicium de peccandi periculis; ille enim ſecurus erit, qui ab occaſionibus delinquendi ſe abſtraxerit.]

Qui occaſiones delinquendi non fugit, in illis corruit.

Verſ. 28. Vir ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus. Qui in duo contraria tendit, & Deo vult, ac diabolo ſeruire: non habet ſucceſſum quia neutri ſatisfacit. * Vndè Dominus, *Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.* Qui viam perfectionis ſectatur; debet omninò a mundi

Mundo & Deo nemo ſeruire poteſt.

itinere recedere.] *Et prauus corde in illis ſcandalizabitur.* Qui rectæ viæ non inſiſtit, ſed obliquo corde modo hanc vult tenere, modo illam arripere, in viis illis ſubibit ſcandalum, impinget, corruet.

Verſ. 29. Cor nequam grauabitur in doloribus. Ex Græco, cor durum, pertinax, obfirmatum in malo immenſum dolorum vel pœnæ pondus humeris ſuſtinebit; ſua enim obſtinatione peccata multiplicat quæ ſupplicium æternum reſpondebit. *Et peccator adiiciet ad peccandum.* Vnum enim peccatum aliud peccatum trahit, & propter habitum prauum ad illud inclinatio creſcit. Profectò peccatum vnum proxima eſt ad aliud diſpoſitio, ſi mox peccator non reſipiſcat.]

Vnum peccatum eſt ad aliud diſpoſitio.

Verſ. 30. Synagoga ſuperborum non erit ſanitas. Cætus ſuperborum difficilè ſanatur. τὸ *Sanitas* Græcè eſt, *idest ſanatio*, curatio, *Frutex enim peccati radicabitur in illis.* Noxia hæc planta peccati per prauos habitus altas radices agit, vt facilè extirpari non poſſit. *Et non intelligetur,* non aduertitur, quia dum noſtris cedimus perturbationibus, & illis paremus, habitum contrahimus non aduertimus. * Qui replicat crimina: habitum acquirit delinquendi, vnde fere impoſſibilem ſuam reddit ſanitatem, *Non eſt Sanitas* propter illam aſſequendi ex prauo habitu difficultatem.]

Qui replicat crimina, habitum acquirit delinquendi, quo difficillimã reddit ſanitatis aſſequutionem.

Verſ. 31. Cor ſapientis intelligetur in Sapientia. audienda, legenda, meditanda, opere exercenda. *Et auris bona*, quæ cordi bono ac docili ſeruit, *audiet cum omni concupiſcentia*, auidiſſime Sapientiam excipiet

Verſ. 32. Sapiens cor, & intelligibile. ſeu intelligens *abſtinebit ſe à peccatis : & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit*, iuxta illud *Pſal. 1. 3. Omnia, quæcumque faciet, proſperabuntur.*

Verſ. 33. 34. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis, quæ hominem peccatorem ad damnationem dito impetu trahunt Eorũ violentiæ eleemoſyna reſiſtit, à Deo impetrans veniam; nam *miſericordes miſericordiam conſequentur*. Matth. 5. 7. *Et Deus proſpector eſt eius, qui reddit gratiam.* Deus ei, qui pauperibus ſuccurrit, de omnibus prouidet. *Nomine eius in poſterum*, eleemoſynæ ſcilicet, vt eam ſuo tempore remuneretur. *Et in tempore caſus ſui inueniet firmamentum.* Si eleemoſynarius in aduerſa labatur, fulciet eum Dominus, roborabit, eriget, & priſtinum rediget in ſtatum.

CAPVT IV.

Ad eleemoſynam hortatur, ad reuerentiam ſuperioribus, ſubditis charitatem exhibendam. Sapientiæ ſtudium & plurium virtutum exercitia commendat.

1. FILI eleemoſynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne
transuertas à paupere. 2. Animam eſurientem ne deſpexeris
& non exaſperes pauperem in inopia ſua. 3. Cor inopis ne
afflixeris, & non protrahas datum anguſtianti. 4. Rogationem
contribulati ne abiicias: & non auertas faciem tuam ab egeno.
5. Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram: & non
relinquas quærentibus tibi retrò maledicere: 6. maledicentis
enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius: exaudiet
autem eum, qui fecit illum. 7. Congregationi pauperum affabilem te facito,
& presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum. 8. De-
clina pauperi ſine triſtitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & reſponde illi
pacifica in manſuetudine. 9. Libera eum, qui iniuriam patitur de manu ſuperbi: &
non acide feras in anima tua. 10. In iudicando eſto pupillis miſericors vt pa-
ter, & pro viro matri illorum: 11. & eris tu velut filius Altiſſimi obediens, & mi-
ſerebitur tui magis quam mater. 12. Sapientia filiis ſuis vitam inſpirat, & ſuſ-
cipit inquirentes ſe, & præibit in via iuſtitiæ 13. & qui illam diligit, diligit vitam:
& qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius 14. Qui tenuerint
illam, vitam hæreditabunt: & quò introibit, benedicet Deus. 15. Qui ſeruiunt
ei, obſequentes erunt ſancto: & eos, qui diligunt illam, diligit Deus. 16. Qui audit
illam, iudicabit Gentes: & qui intuetur illam, permanebit confidens. 17. Si credi-
derit ei, hereditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illius. 18. quo-
niam in tentatione ambulat cum eo, & in primis eligit eum. 19. Timorem & me-
tum, & probationem inducet ſuper illum: & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ
ſuæ, donec tentet eum in cogitationibus ſuis, & credat animæ illius. 20. Et firma-
bit illum, & iter adducet directum ad illum, & lætificabit illum, 21. & denuda-
bit abſconſa ſua illi, & theſaurizabit ſuper illum ſcientiam & intellectum iuſtitiæ.
22. Si autem oberrauerit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici ſui.

23. Fili

23. Fili conſerua tempus, & deuita à malo. 24. Pro anima tua ne confundaris
dicere verum. 25. Eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio addu-
cens gloriam & gratiam. 26. Ne accipias faciem aduerſus faciem tuam, nec aduer-
ſus animam tuam mendacium. 27. Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo:
28. nec retineas verbum in tempore ſalutis. Non abſcondas Sapientiam tuam in
decore ſuo. 29. In lingua enim Sapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & do-
ctrina in verbo ſenſati, & firmamentum in operibus iuſtitiæ. 30. Non contradicas
verbo veritatis vllo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere. 31. Non
confundaris confiteri peccata tua, & ne ſubiicias te omni homini pro peccato.
32. Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluuij. 33. Pro
iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus ex-
pugnabit pro te inimicos tuos. 34. Noli citatus eſſe in lingua tua; & inutilis, &
remiſſus in operibus tuis. 35. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens dome-
ſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi. 36. Non ſit porrecta manus tua ad acci-
piendum, & ad dandum collecta.

COMMENTARII.

1. *Ad eleemoſynam hortatur.*

VERS. 1. *Fili, eleemoſynam pauperis ne defraudes*, non dando. * Quomodò autem quod non aufertur, ſed, non datur, defraudari dicitur? Certè quia non dare cum potes, pauperi, defraudare eleemoſynam eſt, illi enim ſubſidia debentur.] Græcè ſic, vitam pauperis ne defraudes. * Quaſi enim pauperem occidit, qui ei ſubtrahit ad vitam neceſſaria.] *Et oculos tuos ne tranſuertas à paupere*, vt faciunt ſuperbi, qui ne aſpectu quidem inopes dignantur. Græcè, *Ne protrahas oculos indigentes*, vt diù cogantur in te reſpicere ſtipis extorquendæ gratia. * Illicò enim ſubueniendus eſt inops.]

Non dare eleemoſynā pauperi, eſt illam defraudare.

Quaſi occidit pauperē, qui ei neceſſaria ad vitam non impertit. Illicò ſubueniendus eſt pauper.

Verſ. 2. Animam eſurientem ne deſpexeris, Græcè, *Nec contriſtes* pauperis animam. * Vt innuat, duplicem eleemoſynam nos pauperi exhibere; alteram corpori nutriendo, alteram animæ exhilarandæ.] *Et non exaſperes pauperem in inopia ſua.* Non addas afflictionem afflicto, malum, quo premitur tua immiſericordia exaſperando.

Duplex eleemoſyna pauperi datur, corpori nutriendo, animo exhilarando.

Verſ. 3. Cor inopis ne afflixeris: & non protrahas datum, ſeu eleemoſynam *anguſtianti*, ſiue ei, qui in inopiæ diuerſatur anguſtiis.

Verſ. 4 Rogationem contribulati ne abiicias, afflicti pauperis ne preces contemnas, eum pius audi, ac ſubleua. *Et non auertas faciem tuam ab egeno.* * Nam ſi eum miſerum aſpicias, ipſe reſpectus te alliciet ad ei ſuccurrendum.]

Videre pauperis miſeriam, nos allicit, ad ei ſuccurrendum.

Verſ. 5. 6. Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram ipſius pauperis vitandam. Ne ſcilicet exaſperatus, & tibi iratus malum tibi à Deo precetur. * Efficax enim ſolet eſſe pauperis maledictio in immiſericordem iactata.] *Et non relinquas, quærentibus tibi retrò maledictio.* Ne des occaſionem poſtulantibus poſt tergum tuum ſecreto tibi mala imprecari. *Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius*, illius maledicentis tibi ob animæ amaritudinem, quam ex tua immiſericordia concipit deprecatio, exaudietur; nam ſi tu non exaudis, *exaudiet autem eum* Deus, *qui fecit* ſeu creauit illum.

Efficax ſolet eſſe pauperis in immiſericordem maledictio.

Verſ. 7. Congregationi pauperum, ſeu cum ad oſtium tuum plures confluxerint egeni, eis *affabilem te facito. Et presbytero*, ſeu ſeniori *humilia animam tuam: & magnato*, ſiue viro primario, *humilia caput tuum.* Si autem lubeat τῷ *Presbytero* Sacerdotem ſignari, huic animus humiliandus, dum Magnato caput ſubmittitur, quæ quidem ſubmiſſio poteſt ſine animi humiliatione geri. Vt innuatur, Sacerdotem Dei Vicarium ſuprema reuerentia (quæ fit animo) eſſe dignum.]

Sacerdos Dei Vicarius eſt animi reuerentia dignus.

Verſ. 8. Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuam, inclina aures hilariter ad inopem deprecantem, ei te affabilem oſtende, lætus illi ſuccurre, ac ſi bonum nuncium audieris. * Salutis enim æternæ ex eleemoſyna conſequendæ tibi nuncium affert.] *Et redde debitum tuum*, debitum ſcilicet eleemoſynæ extrema, ac graui neceſſitate: ſeu quodcumque aliud debitum, cuiuſmodi eſt, quod operariis pro exhibito opere eſt reddendum. *Et reſponde illi pacifica in manſuetudine*, ſeu pacificè, ac manſuetè, illi reſponde.

Pauper affert miſericordi ſalutis conſequendæ nuncium.

Verſ. 9. Libera eum, qui iniuriam patitur, &c. Dùm ſuccurris ei, qui à potente, vel irato iniuria afficitur, non egrè id feras, aut indigneris ob incommodum tuum.

Verſ. 10. 11. In iudicando, ſeu cum Iudex extiteris, *eſto pupillis miſericors vt pater: & pro viro matri illorum*, ſis orphano quaſi pater, & viduæ matri illius quaſi maritus ad ſubleuandum eos. * Iudicis enim eſt pupillos ab iniuria defendere ac ſi pater illorum eſſet: & viduas tueri, ad eum modum, quo eas earum mariti, ſi eſſent ſuperſtites tuerentur.] *Et eris tu velut filius Altiſſimi obediens* huic monito, id eſt, ſi obedias; *& miſerebitur tui* Deus *magis, quam mater*, non ſolùm te vti filium curabit, ſed erit tibi matri indulgentior, & blandior. * Magna Iudicis felicitas, qui dum pupilli ſe patrem oſtendit, Deum ſibi non ſolum patrem, ſed & matrem indulgentiorem acquirit.]

Iudex pupillos defendat vt pater: viduas vti maritus tueatur.

Dum Iudex ſe pupillorū patrem præbet, Deum ſibi patrem, ac matrem acquirit.

Verſ. 12. 13. Sapientia filiis ſuis vitam inſpirat, gratiæ inquam, & gloriæ, quæ eſt vita ſupernaturalis, beata, & æterna. *Et ſuſcipit inquirentes ſe*, ſeu in ſuam fidem recipit, ac tutelam. *Et præibit in via iuſtitiæ*, quaſi facem præferens, oſtendenſque quid ſit iuſtum, quid impium, ad recta excitans, à prauis auertens. *Et qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam*, ſeu ſolicitos ſe præbuerint in illa requirenda, *complectentur placorem eius*, ſiue placiditatem, ſuauitatem, lætitiam Sapientiæ aſſequentur. Sic ex Græco vocabulo.

2. *Ad Sapientiam acquirendam procurat nos allicere.*

Verſ. 14. *Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt* præſentem ſæpè longæuam, & futuram ſemper æternam. Græcè, *Gloriam hereditabunt*, Sapientia enim ad gloriam recta eſt via. Profectò illa ipſa ad ſtudium Sapientiæ inclinatio eſt non vulgare prædeſtinationis ſignum; ad ſtudium enim affectus animum à diuerticulis mundi noxiis auertit.] *Et quo introibit, benedicet Deus.* Aliqui vertunt, *& quo introibunt*, qui tenuerint Sapientiam, eis Deus benedicet, proſpera cuncta concedens.

Affectus ad ſtudium literarum non vulgare prædeſtinationis eſt ſignum.

Verſ. 15.16. *Qui ſeruiunt ei, obſequentes erunt ſancto*, ſeruient Deo, ipſa enim Sapientia ad virtutem inclinat. *Et eos, qui diligunt illam, diligit Deus. Qui audit illam, iudicabit gentes.* Ex Græco, *poterit iudicare*, ſeu aptus erit, & dignus ad iudicandum. Nec enim actu Iudicem eſſe, videretur eſſe Sapientiæ gratum effectũ. * Nihil enim moleſtius quàm alios iudicare, aliis præeſſe. Honor eſt Præſulatus, vel iudiciarij throni eſſe dignum, onus verò id munus exercere.] *Et qui intuetur illam, permanebit confidens.* Qui Sapientiam aſpicit, vt eius doctrinam excipiat, *habitabit* (ſic Græcè) *ſecurus* quaſi in aſylo ſub Sapientiæ tutela latens.

Honor eſt, re Præſulatu eſſe dignum, onus eſt illum exercere.

Verſ. 17.18. *Si crediderit ei, hereditabit illam*, ſi firmiter ac fideliter ei adhæſerit, eius erit quaſi heres tum in hac vita per gratiam, tum potius in futura per gloriam. *Et erunt in confirmatione creatura illius.* Ex Græco ſic: *Et in poſſeſſione Sapientiæ, erunt generationes ipſorum.* Filij enim parentes imitati, Sapientes & ipſi erunt Sapientiam vtique poſſidentes, ad ſe quaſi hereditate tranſmiſſam. *Vel erunt in confirmatione*, id eſt, confirmabuntur, & ſtabilientur omnigenis bonis, nempe induſtria & merito Sapientis parentis eorum. * Iuſto enim, ſeu recto Sapientiæ vſu diuitiæ filiis comparantur, quibus ipſi patris labore vbertim victitent.] *Quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis eligit eum.* Græcè, *Quia obliquè, diſtortè, durè ambulat cum eo in principio.* Ac ſi dicat, Sapientia, ſeu Deus, qui eſt prima Sapientia, ſui ſtudioſum ſeu diſcipulum aſſolet initio per tentationes, & aſpera quæque probare: & per hæc probatum ſibi eligere tanquam ſe dignum, cui ſe inſinuet, quem erudiat, & ſuis ditet opibus. * Nihil egregium intendes, quod in principio difficultatibus non exundet, quas viriliter ſuperare, effectus felix eſt conſequutio.]

Recto Sapientiæ vſu pater filiis diuitias comparat.

Nihil egregium intendimus, quod in principio difficultatibus non exundet.

Verſ. 19. *Timorem, & metum, & probationem inducet ſuper illum.* Sapientia ſuos alumnos probat, & explorat per timorem & metum, qui quidem ſit illorum probatio. *Et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ ſuæ*, Græcè, *caſtigatione*, Sapientia enim, ſiue Ethica Chriſtiana caſtigat, & reſecat motus iræ, ſuperbiæ, gulæ, concupiſcentiæ atque ita erudiendo diſcipulos cruciat. * Certè Sapientia effrænatorum animi motuum ſolet eſſe correptio, vndè plerumque Sapientes viros morigeratos moribus experieris.] *Donec tentet eum in cogitationibus ſuis*, Græcè, *in iuſtificationibus ſuis*, in legibus nimirum ſuis, vt exploret, & cognoſcat, an ſe illis per omnia ſubiiciat, licet moleſtiam aliquam affectant. *Et credat animæ illius*, confidat illorum conſtantiæ, & tutò ei dogmata ſua poſſe communicari comperiat.

Sapiens plerumque eſt morigeratis moribus.

Verſ. 20.21. *Et firmabit illum, &c.* Iam probatum, & exploratum firmo virtutis pacíſque collocabit ſtatu, & faciet ad illum viam, expediorem ſublatis difficultatibus, qua ipſa Sapientia redeat ad illum. Græcè, *Et rurſus redibit recta ad illum.* Dixerat enim, *verſ.* 18. Sapientiam initio obliquè ambulare cum diſcipulo ſuo, vt illum probet: hìc verò ait eandem ad iam probatum rectà redire. *Et lætificabit illum*, præſentia ſua delectabili. *Et denudabit abſconſa ſua illi*, ſua ei reuelabit arcana, *& theſaurizabit ſuper illum ſcientiam*, abundè & quaſi theſauro illum ſcientia ditabit, *& intellectum iuſtitiæ*, eius animo infundet, vt ſciat quod noxium eſt ablegare, quod bonum ac vtile eligere.

Verſ. 22. *Si autem oberrauerit, derelinquet eum.* Ab eo recedet Sapientia, ſi à via iuſtitiæ exciderit. *Et tradet eum in manus amici ſui*, Græcè, *caſus ſui*, ſinet eum ferri in caſum & ruinam ſuam. * Appoſitè caſum, ſeu peccatum vocauit *inimicum*, cuius in manus peccator tradendus exprimitur. Nec enim diabolus peccati crudelitatem æquat: mites ſunt tartareæ furiæ, ſi cum crimine comparentur.]

Peccatum omnium crudelium animi hoſtium crudeliſſimus.

Verſ. 23. *Fili, conſerua tempus*, obſerua tempus, ſeu *occaſionem, opportunitatem*, (ſic Græcè) *& deuita à malo* Id eſt, non te fugiat tempus, non inutiliter elabatur, illicò age pœnitentiam à piaculis recedendo. Quàm pulchrè, conſerua, ait, *opportunitatem & occaſionem conſerua.* * Ad pœnitudinem enim agendam præſens quodcumque tempus eſt opportunum, importuna verò, quæcumque in tempus futurum dilatio.] Neſcis namque an futuro tempore, quo valeas pœnitere donaberis.]

Ad pœnitentiam omne præſens tempus eſt opportunum, futurum minimè, quia incertum.

Verſ. 24. *Pro anima tua*, ſeu vt vitam ſerues,
ne confundaris dicere verum, cum legitimè interrogaris. Veritas enim nobis debet potior eſſe, quam vita. Vel, verum dicas, vt animam tuam à peccato, & à peccati pœna ſerues.

3.
Varias inuitiis, & noxij pudoris nouæ ſpecies.

Verſ. 25. *Eſt enim confuſio adducens peccatum*, pudor ſcilicet vitioſus, quo quis operit veritatem, cum reſerare oporteret: *& eſt confuſio adducens gloriam, & gratiam*, cum ſcilicet aliquem pudet peccare, aut peccaſſe, aut eo perfectionis non perueniſſe, quo debuiſſet. In ſacramentali confeſſione exemplum exhibeo. Qui pudore affectus peccatum, quod patrauit audet reticere, ei eſt confuſio illa peccatum nouum ſacrilegij adducens: ei verò, qui vincens vim noxij pudoris, commiſſum aperit confeſſario flagitium, confuſio illa gratiam adducit, & gloriam.]

Contrà operientes ex verecundia in confeſſione peccata.

Verſ. 26. *Ne accipias faciem aduerſus faciem tuam.* Ne Iudex cum fueris accipias perſonam alicuius quantumcumque potentis, id enim agere eſſet contra faciem, ſeu perſonam tuam, vitio namque tibi verteretur, & tuum reſultaret in damnum. Sed excuſo inutili, ac vano metu, ſemper iuſte iudica. *Nec patiaris*, obtrudi tibi *mendacium*, quo litigantes cauſam ſuam volunt ſtabilire; id enim ſi admiſeris, neque cum poſſis, detexeris, erit *aduerſus animam tuam*, ſeu officiet tuo bono nomini, ſaluti, ac vitæ non rarò, vt plurimis poſſem exemplis confirmare.

Verſ. 27.28. *Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo.* Ne formides, cum proximus tuus in ali-

quod

quod excidit crimen, cum fraternè monere. *Nec retineas verbum in tempore ſalutis*, ſeu correptionis, inſtructionis, conſilij, quod quidem Salute donat errantem. *Non abſcondas Sapientiam tuam in decore tuo*, cum ſcilicet pulchrum, & decorum eſt eam promere, quod fit, cum eam promi Dei gloria, & proximorum ſalus poſtulat. * Profectò ſermonis pulchritudo ac decor tunc ſolùm ineſt, cum cauſa Dei, ſeu proximorum agitur. Vnde fœdum illum ſermonem dixerim, qui ad aucupandum plauſum vanè profertur.]

Sermo, ſeu concio, ex qua reſultat Dei gloria, aut proximi ſalus fœda eſt omninò.

Verſ.29. In lingua enim Sapientia dignoſcitur, &c. Ac ſi dicat, optima confirmatio, & perſuaſio Sapientiæ, ac doctrinæ eſt ea, quæ fit non per verba, ſed per opera iuſtitiæ ab ipſo docente facta. * Verba enim artificiosè ordinata poſſunt falſo aliquem Sapientem oſtendere: opera verò iuſta verè Sapientem eſſe concludunt.]

Vera Sapiētia Doctoris magis operibus, quàm ſermone manifeſtatur.

Verſ.30. Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio ineruditionis tua confundere, de mendacio ſcilicet, indiſciplinatè, imprudenter, & temerè prolato te affectum eſſe confuſione fatere, nec illud tueri velis.

Verſ.31. Non confundaris confiteri peccata tua. Sunt enim, qui ſe nùnquam erraſſe, aut imprudenter egiſſe, velint profiteri. Quo ſe magis infamant, dum mendaces non fuiſſe minimè probant, & ſe incorrigibiles, ac pertinaces eſſe manifeſtant.] *Et non ſubiicias te omni homini pro peccato.* Aliud extremum deuita, vt dum pertinax eſſe non vis, nimium te deiicias, & cuiuſlibet hominis ſine delectu ſententiam ſequaris, dum te quaſi peccantem monere volunt, & tuæ vitæ rationes iuxta ſenſum, ac voluntatem ſuam te accommodare cupiunt.

Duplicem contrahit infamiam, qui commiſſum crimen curat defendere.

Verſ. 32. Noli reſiſtere contra faciem potentis, &c. Ne cures ſeu Principis, ſeu multitudinis populi impetum retardare. Quia non magis illis reſiſtere poteris, quam aduerſo curſui fluminis rapidè decurrentis obniti.

Verſ.33. Pro iuſtitia agonizare pro anima tua. Pro tuenda iuſtitia decerta omnes vires exerendo, vt animam tuam ſerues iuſtitiam, & tuendo. *Et vſque ad mortem certa pro iuſtitia: & Deus expugnabit pro te inimicos*, quos quidem protegens iuſtitiam aduerſum te irritabis, ſed à Deo, cuius cauſam agis, debellabuntur. * Cauſam Dei gerenti nihil eſt quod timorem incutiat, Deo infallibiliter protectore.]

Cauſam Dei agens nihil timere debet.

Verſ.34. Noli citatus eſſe in lingua. Græcè, *durus, aſper, temerarius.* Noſtram tamen retineo lectionem, *citatus*, nam ſic conſtat antitheſis inter citum in lingua & remiſſum in opere. Vndè addit, & noli eſſe *inutilis, & remiſſus in operibus tuis.* * Plerumque vidi parum aut nihil agere, qui multum loquitur.]

Parum ſolet agere, qui multum loquitur.

Verſ.35. Noli eſſe ſicut leo in domo tua clamans, ſæuiens in ſubditos, *euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* * Quis cum leone poterit habitare? Quis famulus, filius, vel vxor poterit virum, patrem, aut Dominum iracundum tolerare?]

Herus iracundus, inſtar leonis, domeſticis horribilis eſt.

Verſ. 36. Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. Hæc auari conditio eſt. Qui ab alio munus accepit, manum exerat ad reddendum, inſtar fortis illius fœminæ, quæ manum aperit, & extendit; aperit, vt det: ſi extendit, vt recipiat.]

Qui manum extendit vt recipiat, debet eam extendere vt redonet.

CAPVT V.

Metum iuſtum inculcat: conſtantiam in dictis perſuadet, & factis: ſuſurrones ac bilingues reprehendit.

1. NOLI attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris: Eſt mi-
hi ſufficiens vita: nihil enim proderit in tempore vindictæ &
obductionis. 2. Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcen-
tiam cordis tui: 3. & ne dixeris: Quomodo potui? aut
quis me ſubiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans
vindicabit. 4. Ne dixeris: Peccaui, & quid mihi accidit
triſte? Altiſſimus eſt enim patiens redditor. 5. De propi-
tiato peccato noli eſſe ſine metu, neque adiicias peccatum ſuper peccatum. 6. Et
ne dicas: Miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorum miſere-
bitur. 7. Miſericordia enim & ira ab illo citò proximant, & in peccatores reſpicit
ira illius. 8. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem.
9. Subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te. 10. Noli
anxius eſſe in diuitiis iniuſtis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindi-
ctæ. 11. Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam, ſic enim
omnis peccator probatur in duplici lingua. 12. Eſto firmus in via Domini, & in
veritate ſenſus tui & ſcientia, & proſequatur te verbum pacis & iuſtitiæ. 13. Eſto
manſuetus ad audiendum verbum, vt intelligas: & cum Sapientia proferas reſpon-
ſum verum. 14. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo: ſin autem, ſit manus
tua ſuper os tuum, ne capiaris in verbo indiſciplinato, & confundaris. 15. Ho-

nor

nor & gloria in ſermone ſenſati, lingua verò imprudentis ſubuerſio eſt ipſius. 16. Non appelleris ſuſurro, & lingua tua ne capiaris, & confundaris. 17. Super furem enim eſt confuſio & pœnitentia, & denotatio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia. 18. Iuſtifica puſillum, & magnum ſimiliter.

COMMENTARII.

1. *Metum iuſti incuteat.* Diuitiæ ſunt iniquitatis illecebræ.

VERS. 1. *Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas,* ſeu iniquè acquirendas, noli diuitiis iniquè partis fidere. Exiſtimarim quaſlibet diuitias, *iniquas* poſſe vocitari, quia ſunt plerumque iniquitatis illecebræ.] Et ne dixeris: *Eſt mihi ſufficiens vita,* ſeu quæ ſufficiunt ad victum & cultum opes poſſideo. *Nihil enim proderit in tempore vindictæ, & obductionis.* Nihil in die mortis opes proderunt, cum de iniquis à Deo vindicta ſumetur, & omnia obducta ſunt, ſiue clauſa, nec vlla adeſt ſpes manus Omnipotentis euadendi.

Verſ. 2 3. Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cordis tui. Ne velis, tantum tibi licere, quantum potes. *Et ne dixeris: Quomodò potui,* id eſt, potui quidem agere, & conſequi quod concupiui. (Syrus, *Quis potens vt ego?*) *Aut quis me ſubiiciet propter facta mea?* Cur non pecco, cum poſſim impune? *Deus enim vindicans vindicabit.* Replicatio verbi indicat horribilem admodum fore vindictam. * Eos, qui ex fragilitate delinquunt, videtur Deus quaſi parcens punire, & vindicare: ergò ſuperbos autem peccatores vindicans vindicat, iudicium fert ſine miſericordia.]

Peccatores ex fragilitate mitius Deus punit, quàm ex ſuperbia delinquentes.

Verſ. 4. Ne dixeris. Peccaui, & quid mihi accidit triſte? * Nihil enim poteſt adeo triſte peccatori accidere, atque ærumnoſum, quod valeat cum ipſius peccati triſtitiæ quidem origine, ærumna comparari.] *Altiſſimus eſt enim patiens redditor.* Longanimis eſt Deus, ſed qui tarditatem ſupplicij grauitate compenſet. * Quanto enim plus Deum patientem videris, dum delinquis, crede, tanto horribilius ac dirius fore ſupplicium.]

Nihil peccato triſtius poteſt peccatori accidere.

Quantò plus Deus patiens exſpectat, tanto horribilius erit peccatori ſupplicium.

Verſ. 5. De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. Ex Græco, *De propitiatione peccatorum facienda ne ſis abſque cura, & ſolicitudine,* neſcis enim, an ſubito mors irrumpet. Retineo tamen noſtram lectionem *De propitiato peccato,* quaſi iam facta propitiatio ſit, non ideò debes ſecuritatem præſumere, ac ſolicitudinem omittere, nemo enim ſcit, *dignuſne ſit amore, vel odio Eccleſiaſ. 9. 1.* & licet remiſſa ſit culpa, pœna, quæ luenda ſit, poteſt timeri. * Vnde licèt ſcires euidenter, crimina tua iam propitiata eſſe, debes cum Dauide petere, *Amplius laua me ab iniquitate mea. Pſal. 50.* & eandem gerere ſolicitudinem, ac ſi de propitiatione dubius eſſes.] *Neque adiicias peccatum ſuper peccatum,* ſed ſi deliqueris, illicò age pœnitentiam; ne habitum delinquendi replicato crimine, acquiras.

De propitiato peccato non ſis ſine metu.

Verſ. 6. Et ne dicas: Miſeratio Domini magna eſt, &c. * Fateor eſſe infinitam Dei miſericordiam; ſed cum infinita miſericordia cohæret pro vnico lethali crimine praui deſiderij hominem æterno igne iuſtè cruciari.] *Miſerebitur,* ais. Teneturne tui miſereri? Minimè. Quis igitur te certum reddidit de eius infallibili miſeratione?

Cum miſericordia infinita Dei cohæret ob vnicum lethale crimen te iuſtè damnari.

Verſ. 7. Miſericordia enim, & ira ab illo citò proximant, citò aderunt, breuis enim eſt vitæ curſus, quantumuis ſit diuturna. Si ira Dei aduenit, quomodo pariter, ait, miſericordiam eius incedere? Quia licet peccator damnationi addicatur ex Dei ira, ſemper fulget eiuſdem miſericordia citrà condignum plectens.] Et peccatores reſpicit ira illius, Græcè, *In peccatoribus requieſcit ira Dei,* quod pœnæ ſignat æternitatem, ac voluptatem, quam Deus percipit ex damnatorum pœna. * Quàm miſer ſtatus ille peccatoris, de cuius æterno cruciatu infinitè miſericors æternè delectabitur!]

Vel in inferno Dei miſericordia fulgurat.

Quàm miſer ſtatus peccatoris, de cuius æterno cruciatu infinitè miſericors Deus æternè delectabitur.

Verſ. 8 9. Non tardes conuerti ad Dominum, &c. * Veniet autem procul dubio cum primum numerus peccatorum, quæ permittere decreuit Deus, perfectus fuerit: quis autem certum numerum permittendum agnouit?]

Non differenda peccatorum conuerſio.

Verſ. 10. Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis, acquirendis, *non enim proderunt tibi in die obductionis, & vindictæ,* ſiue in die mortis, cum ſententia à ſupremo Iudice ferenda eſt, quæ quidem non poterit diuitiis corrumpi, muneribus immutari.

2. *Verſ. 11. Non ventiles te in omnem ventum.* Nolite agitare, accommodare ad omnem hominum placitum, *& non eas in omnem viam,* facilè mutans propoſitum: iam iter perfectionis terens, iam ad tepiditatis viam diuertens; iam vituperando, iam laudando, &c. *Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.* Sic namque omnis homo dignoſcitur eſſe bilinguis cum pro varietate perſonarum nunc affirmat, nunc negat: nunc laudat, nunc vituperat. * Nihil profectò viro indignius, quàm loquendi inconſtantia.]

Conſtantiam perſuadet.

Loquendi inconſtantia indigna viro.

Verſ. 12. Eſto firmus in via Domini. Via Domini eſt recta fides & operatio: *& in veritate ſenſus tui,* in vera animi ſententia, ac vero prudentiæ iudicio: *& in ſcientia,* ſententiæ ſcilicet, ac iudicij certitudine, *& proſequatur te verbum pacis, & iuſtitiæ,* ſit verbum tuum vnum, vniforme, verum, pacificum, & iuſtum. * Nam hominis bilinguis verbum eſt duplex, difforme, falſum, ideoque turbulentum, & ad lites, ac diſcordias concitandas idoneum.]

Hominis bilinguis verbum lites concitat, ac diſcordias.

3. *Verſ. 13. Eſto manſuetus ad audiendum verbum, &c.* Nam qui loquenti patientes non accommodat aures, quid dicatur plenè non poteſt percipere, nec prudens reſponſum exhibere.

In loquendo circumſpectionem monet.

Verſ. 14. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo: &c. Si ea, de quibus interrogaris, aut de quibus inter amicos diſputatur, intelligis, reſponde; ſi verò ea tuum ſuperant captum, ſapienter tace, ne ſtultum aliquid ex ore excidat, & te ab audientibus irridendum exhibeas. * Certè ſi huiuſmodi homo ſcit hoc in caſu tacere, manifeſtat hoc ex capite ſe eſſe ſapientiſſimum:

Inſipiens ſi tacere ſcit, ſapientem ſe hoc ex capite oſtendit.

tiſſimum: Vndè Siracides dixit, *ſi eſt tibi intellectus, reſponde, ſin autem intellectu cares, ſit manus tua ſuper os tuum*, ſiue tace. Exiſtimo τὸ *ſin autem*, non eſſe eo ſenſu efferendum, ſed, *ſin autem*, velis oſtendere, te intellectu & Sapientia pollere, ne reſpondeas, te enim Sapientem illi dignoſcent, qui potuiſti labia, ne proferrent indiſciplinata verba, continere.]

Verſ. 15. Honor, & gloria in ſermone ſenſati, &c. Prudentis verba plauſum audientium conciliant: ſermo autem imprudentis ſuo auctori comparat irriſionem.

Verſ. 16. Non appelleris ſuſurro. Eſt ſuſurro,
4. *Suſurrones ſubtaxat.* qui occultè alterius alteri dicta deferendo, odium, & diſſenſionem excitat inter illos. *Et lingua tua ne capiaris, & confundaris.* Ferè enim ſuſurronis duplicitas, falſitas, ac fallacia deprehenditur, odio habetur, & ſibi infamiam vel
Infame profes ſuſurronis nomen. ſolo *ſuſurronis* nomine conciliat. * Quid enim abiectius, quam poſſe quis iuſte ſuſurro appellari?]

Verſ. 17. Super furem enim eſt confuſio, & pœnitentia. Si quis furetur, acquirit notam, quam pœnitudine & emendatione tandèm delet. *Et denotatio peſſima ſuper bilinguem.* Bilinguis autem ſeu ſuſurronis nota adeo peſſima eſt, vt apud homines nec pœnitudine, nec emendatione aboleatur. * Ergò ſuſurronis infamia latroci- Suſurronis infamia ſuperat notam latrocinij.
nij notam maximè ſuperat; fur enim comminuit opes, ſuſurro autèm honorem, & pacem corrumpit.] *Suſurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia* perpetuo hæreſcit.

Verſ. 18. Iuſtifica puſillum, & magnum ſimiliter. Fama cuiuſlibet proximi tui, ſiuè magnus ſit, ſiue paruus, ſit tibi quaſi ſacra, & inuiolabilis. Ne potentem laudes ac iuſtum pronuncies: pauperem verò, & eum, à quo nihil tibi times, libere carpas: ſed cum omnibus iuſtitiam cole. Proferendæ proximi virtutes, vitia reticenda.
* Tunc autem te iuſtum oſtendes, ſi bonorum laudaueris virtutem, iniquorum crimina ſilentio preſſeris.]

CAPVT VI.

Conditiones veræ amicitiæ Siracides proponit, quàm ardua ſit Sapientia, & quanto ſtudio proſequenda docet.

1. NOLI fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim &
contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bi-
linguis. 2. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut tau-
rus: ne fortè elidatur virtus tua per ſtultitiam, 3. & folia tua co-
medat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum
in eremo. 4. Anima enim nequam diſperdet qui ſe habet, & in gaudium inimicis
dat illum, & deducet in ſortem impiorum. 5. Verbum dulce multiplicat amicos,
& mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat. 6. Multi paci-
fici ſint tibi, & conſiliarius ſit tibi vnus de mille. 7. Si poſſides amicum, in ten-
tatione poſſide eum, & ne facilè credas ei. 8. Eſt enim amicus ſecundùm tempus
ſuum, & non permanebit in die tribulationis. 9. Et eſt amicus, qui conuertitur ad
inimicitiam: & eſt amicus, qui odium & rixam & conuitia denudabit. 10. Eſt au-
tem amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die neceſſitatis. 11. Amicus ſi
permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter aget:
12. ſi humiliauerit ſe contra te, & à facie tua abſconderit ſe, vnanimem habebis
amicitiam bonam. 13. Ab inimicis tuis ſeparare, & ab amicis tuis attende.
14. Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum.
15. Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri & argenti
contra bonitatem fidei illius. 16. Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immor-
talitatis: & qui metuunt Dominum, inuenient illum. 17. Qui timet Deum, æquè
habebit amicitiam bonam: quoniam ſecundùm illum erit amicus illius. 18. Fili à
iuuentute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies Sapientiam. 19. Quaſi
is qui arat, & ſeminat, accede ad eam, & ſuſtine bonos fructus illius. 20. In
opere enim ipſius exiguum laborabis, & citò edes de generationibus illius.
21. Quàm aſpera eſt nimiùm Sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in
illa excors. 22. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur
proiicere illam. 23. Sapientia enim doctrinæ ſecundùm nomen eſt eius, & non
eſt multis manifeſta: quibus autem cognita eſt, permanet vſque ad conſpectum
Dei. 24. Audi fili, & accipe conſilium intellectus, & ne abiicias conſilium meum.
25. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum:
26. ſubiice humerum tuum, & porta illam: ne acedieris vinculis eius. 27. In
omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conſerua vias eius. 28. In-

ueſtiga illam, & manifeſtabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam:
29. in nouiſſimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectatio-
nem. 30. Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & baſes vir-
tutis, & torques illius in ſtolam gloriæ: 31. decor enim vitæ eſt in illa, & vincula
illius alligatura ſalutaris. 32. Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis
ſuperpones tibi. 33. Fili, ſi attenderis mihi, diſces: & ſi accommodaueris animum
tuum, Sapiens eris. 34. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & ſi
dilexeris audire, Sapiens eris. 35. In multitudine presbyterorum prudentium ſta,
& Sapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei poſſis au-
dire, & prouerbia laudis non effugiant à te. 36. Et ſi videris ſenſatum, euigila
ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus. 37. Cogitatum tuum habe
in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè aſſiduus eſto: & ipſe dabit tibi cor, &
concupiſcentia Sapientiæ dabitur tibi.

COMMENTARII.

I. *Vera amicitiæ conditiones.*

VERS.1. *Noli* per ſuſurrationem, vel detractionem *fieri pro*, ſeu ex *amico inimicus proximo* tuo, *Improperium enim, & contumeliam malus hæreditabit, &c.* Omnis malus velut iuſtam ſuæ malitiæ ſortem & pœnam debitam hæreditabit probrum, & contumeliam: præſertim verò inuidus, & bilinguis, ſeu qui ex inuidia, & linguæ intemperantia clam amico detrahit, eique nocet. Illud, *& omnis peccator* idem eſt ac *Præſertim*. Sic *Mar.16.7. Dicite Diſcipulis meis, & Petro*, Id eſt, *præſertim Petro.*

Verſ.23. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus. id eſt, ſuperbè, iactabundè, nequidem in cogitatione (Græcè *in conſilio*) *animæ tuæ.* id eſt, in conſilio tuo, Ne interius in ſecreto animi, & cogitationum tuarum, vllam iactantiam, vel ſuperbiam admittas. *Ne fortè elidatur virtus tua per ſtultitiam.* Id eſt, ne per hanc ſtultitiam fortis illa taurina animoſitas elidatur, *& folia tua comedat, &c.* Et ne iſta tua ſuperbia comedat vt taurus folia tua, ſeu perdat omnem tuum ornatum, & gloriam cum omni fructu, quem ſperaras. Duobus hiſce verſibus alludit Siracides ad Nabuchodonoſoris hiſtoriam, qui ſuperbiens in feram eſt mutatus, cuius etiam euerſio arboris allegoria Danieli fuit oſtenſa *cap.4.* * Et quidem ſuperbus animus tauro appoſitè comparatur; quia ſicut taurus cornupeta ab armentorum magiſtris alligatur, ſtabulo concluditur, aut etiam occiditur, ne cæteras fuget pecudes: ità virtus ſuperbi, ac ſtulta ferocitas à Deo eliditur, & frangitur.] Vt Regi illi ſuperbo accidiſſe refertur.]

Superbus eſt fera, eſt taurus, quem Deus elidit, & frangit.

Verſ.4. Anima enim nequam diſperdet qui ſe habet, anima improba exitio erit ei; qui habet eam. *Et in gaudium inimicis dat illum*, qui quidem eius malis, ac infortunijs collætantur. * Nam ſicut virtus omnibus eſt amabilis, ſic iniquitas cunctis apparet ingrata.] *Et deducet in ſortem impiorum*, vt ſcilicet quorum mores imitatus eſt, eorumdem pœnis ſubiaceat.

Iniquitas cunctis apparet ingrata.

Verſ.5. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis, id eſt, lingua pretioſa, eloquens, diſerta *in bono homine abundat.* Multum proficit linguæ eloquentia cum probitate cōiuncta, abunde enim & largiter fert fructum. * At eloquens lingua in eo, qui probitatem negligit, ſterilis procul dubio erit.] In Græco eſt, *Lingua gratioſa multiplicat affabiles compellationes*, ſalutationes ſcilicet, & humanitatis ſignificatione plenum ſermonem. Vrbanitas enim & comitas laudabilis admodum.]

Eloquentia Concionatoris non probi, nullum fert fructum. Vrbanitas & comitas, laudabilis eſt.

Verſ.6. Multi pacifici ſint tibi, cum multis pacificè viuas, imò cum omnibus. *Et conſiliarius ſit tibi vnus de mille.* Cum omnibus pacem habeas, nullum à te repellens: ex his autem omnibus vnum elige amicum, cui pectoris arcana fidas. * Vnum, inquam, nam ad pacem omnes proſunt, multi nocent ad amicitiam.]

Ad pacem omnes ſint tibi coniuncti, ſed vnus tantum ad amicitiam.

Verſ.7. Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, priùs eum tenta, & proba, probatum verò experimentis in amicitiam iunge. * Pauci ſunt, qui ſtrictas amicitiæ leges obſeruent: vnde priuſquam aliquem in amicum eligas, eum debes diligenter probare.] *Et ne facilè credas ei.* Multi enim ſe tibi ingerent in amicos, qui primo aſpectu aptiſſimi apparent, queis poſſis fidere: qui tamen in occaſione ſuam ineptitudinem oſtentant.

Probandus amicus, priùs quàm eligatur.

Verſ.8. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, cum ſcilicet ex amico ſe commodi aliquid decerpere poſſe confidit; (nam vt cecinit ille:

Vulgus amicitias vtilitate probat,

Et non permanebit in die tribulationis. Nam cum propriæ ſtudebat vtilitati, te deſerit paupertate preſſum vel actum iniuria; ex tua enim protectione nullam videt poſſe vtilitatem captare. * Profectò verus amicus non ſuam, ſed amici vtilitatem quærit, & in amici tribulatione ſe actum tribulatione reputat.]

Verus amicus in tribulatione dignoſcitur.

Verſ.9. Et eſt amicus, qui conuertitur ad inimicitiam, ob leuem cauſam. Sunt enim aliqui adeo delicati, vt qualibet offenſiuncula commoueantur, & ab amico recedant. *Et eſt amicus, qui odium, & rixam, & conuitia denudabit*, ſeu qui manifeſtabit ſoluta amicitia, quæ parum prudenter ei communicaueras, vel cauſas ob quas ſoluta eſt amicitia, nempè rixam, aut conuitia, quæ inter vos nata fuére.

Verſ. 10. Eſt autem amicus ſocius menſæ, &c. Dum diues fueris, & menſa cibis abundauerit, eum tibi ſocium inſeparabilem experieris: ſi autem premat is inopia quæ vix tibi ſtrictam apponat menſam, ſolus aderis. O quot vidimus amicos ſolùm ad menſam!]

Sunt multi ſolùm ad menſam amici.

Verſ. 11. Amicus ſi permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis, &c. Conſtantem amicum vti

æqua

æqualem tracta, licet ſis maior & permitte, vt inter domeſticos tuos liberè agat, & diſputat vt tu ipſe. * Licet enim inferior aut nobilitate, aut opibus ſit, amicitia aut æquales inuenit, aut facit.]

Amicitia vulgarẽ quẽlibet facit Principi æqualem.

Verſ.12. Si humiliauerit ſe contra te, &c. Si ſe coram te ex modeſtia, verecundia, reuerentia ſubmiſerit, aut abſconderit, nec auſus fuerit tecum liberè agere, non propterea illum deſpicias. Sed potius eum chariorem habe, & vnanimem cum illo tuere amicitiam. * Si amicitia plebeium quemuis Principi efficit æqualem, vndenam præfata amici ſubmiſſio, aut abſconſio? Certè quia prudens cum ad altioris ſe fuerit amicitiam admiſſus debet ſe non reputare æqualem. Sed ex modeſta ſubmiſſione nunquam non inferiorem profiteri.]

Qui ad amicitiam altioris ſe fuerit euectus, debet ſe inferiorem reputare ſemper, nec de amicitiæ æqualitate præſumere.

Verſ. 13. Ab inimicis tuis ſeparare, & ab amicis tuis attende. Nam vt prudentis eſt, inimicos cauere, ita amicis nimium non confidere; nam & falſi amici ſunt aliqui, & qui ex animo aliquando amantur, mutata voluntate, inimici fiunt.

Verſ.14. Amicus fidelis, protectio fortis. Græcè, *forte tegumentum*, ſiue clipeus amici, quo protegatur. *Qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum*, cuius diuitiis ad quæque omnia commoda poſſit vti. * Vſus eſt Auctor verbo *Inuenit*, non *Reperit*. Nam reperitur, quod caſu venit, inuenitur, quod diligenter quæritur. Verum autem amicum rarò aut nunquam reperies: maxima enim diligentia quæſitus, inueniendus eſt] * Inuentus autem, theſaurus tibi erit æſtimandus, quo in tempore tribulationis, inopiæ, ægritudinis, affatim vtaris.]

Verus amicus non caſu reperitur, ſed magna inuenitur diligentia.

Verus amicus, inſtar theſauri eſt.

Verſ.15. Amico fideli nulla eſt comparatio. Græcè, *Nea eſt permutatio*, aut comparatio, quæ digna ſit, vel æqualis. * Nihil enim ei poteſt æquiualens acquiri.] *Et non eſt digna ponderatio auri, & argenti contrà bonitatem fidei illius*, ſeu quæ poſſit cum pretio fidei illius conferri.

Nihil vero amico æquiualet.

Verſ.16. Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis. Nam fidelis amicus tam in corporis, quàm animi ægritudinibus amico adeſt, cumque opere & conſilio iuuat, quibus vitam illius facit diuturniorem, aut à periculis eruendo, aut detergendo mœrores, qui terminum vitæ contractiorem facient; aut vitia detergendo, per quæ immortalem beatámque vitam amittimus. * Verus namque amicus præcipuè debet amici ſpiritualia commoda procurare.] *Et qui metuunt Dominum inuenient illum.* * Tam magnum enim eſt huius theſauri pretium, vt dignum ſit, quod iuſtis pro parte mercedis iuſtitiæ in præſenti donetur.]

Verus amicus ſpiritualia commoda amici procurat.

Magnum veri amici pretium, ſiquidem iuſtis datur hic à Deo in partem præmij iuſtitiæ.

Verſ.17. Qui timet Deum, æquè habebit amicitiam bonam. Qui iuſti ſunt conſtantem ac fidelem amicitiam cum Deo colunt: idque illis retribuit Dominus vt quando ipſi fideles eius amici ſunt: ita & quos ipſi habent amicos inter homines eos fideles, & in amore perſiſtentes experiantur. * Qui Dei infidelis amicus eſt, in ſupplicium infideles homines experietur amicos.] *Quoniam ſecundum illum erit amicus illius.* Vt ſe ipſe cum Deo geſſerit, talem erga ſe amicum hominem videbit.

Qui Dei infidelis amicus eſt, homines infideles experietur amicos.

2. *Verſ.18. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies Sapientiam.* Sapientia, quam iuuenis exanthlatis laboribus, acquiſieris, te vſque ad ſenectam comitabitur. Nam quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem teſta diu. * Prauos mores, quos iuuentus hauſerit, ſenecta difficilè euomit.]

Sapientiam edocet procurandam.

Prauos mores, quos iuuenta hauſit, ſenecta difficile euomit.

Verſ.19. Quaſi qui arat & ſeminat, &c. Quemadmodum agricola patienter expectat, dum ſemina terræ commiſſa germinent, creſcant, & matureſcant: ità Sapientiæ ſtudioſi patienter ferre debent, ſi ea non tam cito prouenit, aut ſuos fructus producit. * O tempora, quando Sapientiæ meſſis adeo in aliquibus Serotina conſpicitur, vt poſt producta ac matura germina in agro iam (volucribus paſtum) derelicta eſſe videatur.]

Fructus Sapientiæ in aliquibus præmium ſcilicet, nimium Serotina cõſpicitur.

Verſ.20. In opere enim ipſius (Sapientiæ) exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. Hos plus habent Sapientiæ fructus, quàm ij, qui ex terra ab agricolis percipiuntur, quod hi non niſi ſerò colliguntur, Sapientia enim ſtatim aliquos edit: licet perfectos non niſi poſt longum tempus. * Vndè licet aliqui ſerò aut nunquam hic præmio optato donentur, non poſſunt ſine præmio viuere. Nam illud ipſum litteris ſtudium, vtiliter abſumpto tempore, impendiſſe, & Sapientiæ audiiſſe dogmata, pluraque didiciſſe, ſufficiens præmium totius eſt laboris.]

Licet docti præmium nõ recipiant, nõ poſſunt vel hic eſſe ſine præmio quia illud ipſum didiciſſe, præmium laboris eſt.

Verſ. 21. Quàm aſpera eſt nimium Sapientia indoctis hominibus, &c. Iis imprudentibus, qui non rationem, ſed concupiſcentiam ſectantur, dura, & intractabilis apparet Sapientia, vnde eius conſuetudinem (Græcè ſic) non patiuntur, mox ex eius aula recedunt.

Verſ. 22. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, &c. Quemadmodum ignauus, aut qui infirmis eſt viribus, cum lapidem amouere tentat, ſi grauis ſit, ab incœpto deſiſtit: haud aliter qui difficultates in acquirenda ſcientia experitur, eam abiicit. *Virtus lapidis* hîc pro lapidis grauitate ſumitur.

Verſ.23. Sapientia enim doctrina ſecundùm nomen eſt eius obſcura, & paucis manifeſta, vt eius nominis etymon oſtendit, quod quidem apud Græcos, & Hebræos *Abſcondita vel difficilis* ſonat: *Et non eſt multis manifeſta.* Sapientia itaque eſt ſecundùm nomen eius abſcondita, ardua, difficilis, magno ſtudio, ac labore paranda. *Quibus autem cognita eſt, permanet vſque ad conſpectum Dei*, ſeu vſque ad vltimi finis aſſequutionem. * Ad quam non parum confert Sapientiæ ſtudium, dirigens ac corripiens ex rationis vi eos, qui in aliquo aberrant.]

Multum Sapientiæ ſtudiũ iuuat ad æternam ſalutem aſſequendam.

Verſ.24. 25. Audi fili, & accipe conſilium intellectus, conſilium ſcilicet Sapiens & prudens: *& ne abiicias conſilium meum. Iniice pedem tuum in compedes illius.* * Sapientiane diſcipulos ad compedes, ad carcerem vocitat? Certè ſacræ ſcientiæ ſtudium hominem compedibus adſtringit, ne ad diuerticula noxia recurrat.] *Et in torquee illius collum tuum.* Torques ex Græco numella ſunt, quibus collum includitur. Honeſtiſſimum profectò eſt Sapientiæ eſſe mancipium, illiuſque ſeruitus non pudenda, ſed optanda.

Litterarum ſtudium hominem compedibus adſtringit, ne ad diuerticula noxia recurrat.

Verſ.26. Subiice humerum tuum, & porta illam, ne acedieris vinculis eius. Suſtine, quidquid in paranda Sapientia graue eſt, & onerosum ne acedia, ſeu triſtitia afficiaris propter vincula illius.

Verſ. 17. *In omni animo tuo accede ad illam,* & in omni virtute tua (Græcè potentia, vi, robore) *conſerua vias eius*, eius dogmata animo retine.

Verſ. 28. 29. *Inueſtiga illam, & manifeſtabitur tibi: & continens factus*, (Græcè, *compos factus illius*) *ne derelinquas eam. In nouiſſimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem.* Tandem erit tibi ſuauis, & placidè in ea quieſces, licet prius moleſtiam nonnullam attulerit. * Terminus, ſeu finis placidus efficit vt abſtera principia & media iam placida fuiſſe videantur.]

Placidus finis facit, vt abſtera principia & media placida fuiſſe videantur.

Verſ. 30. 31. 32. *Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & baſes virtutis*, roboris, ſeu baſes robuſtas. Id eſt, compedes illi firmabunt tuos pedes, & greſſus, vti ſolidæ baſes columnas illis innixas firmas oſtentant. * Ne hominis ſpirituale ædificium excidat, Deus aſſolet aliquando loco baſium eum compedibus alligare, in cuſtodiam includere.] *Et torques*, ſeu munellæ, aut vincula *illius in ſtolam gloriæ. Decor enim vitæ eſt in illa*, ſeu vitæ honeſtæ pulchritudo. *Et vincula illius alligatura ſalutaris*, qualem Medici vulnerato adhibent membro. *Stolam gloriæ indues eam*, id eſt, indueris Sapientia quaſi ſtola gloriæ. *Et coronam gratulationis ſuperpones tibi.* Græcè, *exultationis*, quæ te præ gaudio exilire faciat: quam cum fueris conſecutus, tibi ipſe gratuleris.

Homo aliquádo à Deo carceri addicitur, vt compedes ſint baſes, quibus in virtute firmetur.

Verſ. 33. 34. *Fili, ſi attenderis mihi, diſces: et ſi accommodaueris animum tuum*, ſeu intellectum aptaueris ad mea dogmata audienda. *Sapiens eris, ſi inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam*: et ſi dilexeris audire affectuoſè incumbens ſtudio, *Sapiens eris.*

Verſ. 35. *In multitudine presbyterorum prudentium ſta*, ſeu ſeniorum Sapientium cœtum inire procura. * Cor dixit presbyterorum ſeu ſeniorum prudentum, ſi ſufficeret dixiſſe presbyterorum, vel ſeniorum? Certè quia non omnes ſenes prudentes ſunt. Prudentia enim haud infallibiliter prodit à canis corporis, ſed ab animi maturitate.] *Et Sapientia illorum ex corde coniungere: vt omnem narrationem Dei poſſis audire.* Vt eos de ſacris litteris, aliiſque ad religionem, vel compoſitionem morum diſſerentes exaudias. *Et prouerbia laudis non effugiant à te*, ſeu prouerbia ſcita & docta digna quidem, quæ ab auditoribus laudentur. * Et quidem ſolummodo ſenſati auditores in Magiſtro, aut concionatore eos conceptus laudant, qui ad Dei gloriam, & proximorum ſalutem ſpectant, hi etenim ſunt ſolùm digni commendatione.]

Prudentia non prodit à corporis canis, ſed ex animi maturitate.

Cordati auditores eos ſolùm in Cócionatore cóceptus laudant, qui ad mores ſpectant.

Verſ. 36. *Etſi videris ſenſatum* Magiſtrum, *euigila ad eum*, primo diluculo, id eſt, ſtudioſè, & aſſiduè perge ad illum audiendum. *Et gradus oſtiorum illius exterat pes tuus*, vt venturum expectes.

Verſ. 37. *Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, &c.* Si in lege Domini meditaueris, (quod de iuſto *Pſal.* 1. dicitur, *Et in lege eius meditabitur die ac nocte*) à Deo accipies mentem cordatam, ſapientem, conſtantem: addetque Sapientiæ concupiſcentiam. Quia quantò quis magis in Sapientia proficit, tanto plus illius perfectionis potiundæ deſiderio accenditur.

CAPVT VII.

Quonammodò nos gerere debeamus erga Deum, erga Sacerdotes, parentes, filios, filias, amicos, potentes, infirmos, afflictos, mortuos, pecora, &c. Siracides edocet.

1. NOLI facere mala, & non te apprehendent. 2. Diſcede ab
iniquo, & deficient mala abs te. 3. Fili, non ſemines ma-
la in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum. 4. Noli
quærere à Domino ducatum, neque à rege cathedram ho-
noris. 5. Non te iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor
cordis, ipſe eſt: & penes regem noli velle videri Sapiens.
6. Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere
iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.
7. Non pecces in multitudinem ciuitatis, nec te immittas in populum, 8. neque
alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. 9. Noli eſſe, puſillanimis
in animo tuo: 10. exorare, & facere eleemoſynam ne deſpicias. 11. Ne dicas:
In multitudine munerum meorum reſpiciet Deus, & offerente me Deo altiſſimo,
munera mea ſuſcipiet. 12. Non irrideas hominem in amaritudine animæ: eſt enim
qui humiliat & exaltat, circumſpector Deus. 13. Noli arare mendacium aduerſus
fratrem tuum: neque in amicum ſimiliter facias. 14. Noli velle mentiri omne
mendacium: aſſiduitas enim illius non eſt bona. 15. Noli verboſus eſſe in multitu-
dine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua. 16. Non oderis labo-
rioſa opera, & ruſticationem creatam ab Altiſſimo. 17. Non te reputes in multi-
tudine indiſciplinatorum. 18. Memento iræ, quoniam non tardabit. 19. Humi-
lia valdè ſpiritum tuum: quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis. 20. Noli

præua

præuaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem chariſſimum auro
ſpreueris. 21. Noli diſcedere à muliere ſenſata & bona, quam ſortitus es in timore
Domini : gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum. 22. Non lædas ſeruum in
veritate operantem, neque mercenarium dantem animam ſuam. 23. Seruus ſen-
ſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem
derelinquas illum. 24. Pecora tibi ſunt? attende illis : & ſi ſunt vtilia, perſeuerent
apud te. 25. Filij tibi ſunt? erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. 26. Filiæ
tibi ſunt? ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.
27. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini ſenſato da illam. 28. Mulier
ſi eſt tibi ſecundùm animam tuam, non proiicias illam : & odibili non credas te. In
toto corde tuo, 29. honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris:
30. memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes : & retribue illis, quomodo
& illi tibi. 31. In tota anima tua time Dominum, & Sacerdotes illius ſanctifica.
32. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit : & miniſtros eius ne derelinquas.
33. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica Sacerdotes, & propurga te
cum brachiis. 34. Da illis partem, ſicut mandatum eſt tibi, primitiarum, & pur-
gationis, & de negligentia tua purga te cum paucis. 35. Datum brachiorum tuo-
rum & ſacrificium ſanctificationis offeres Domino, & initia ſanctorum: 36. &
pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio & benedictio tua. 37. Gra-
tia dati in conſpectu omnis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. 38. Non
deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. 39. Non te pigeat
viſitare infirmum : ex his enim in dilectione firmaberis. 40. In omnibus operibus
tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.

COMMENTARII.

1. Quomodò te geras erga Deum. Nulla pœna maior peccato.

VERS.1. *Noli facere mala*, peccata ſcilicet ne perpetres, quæ ſunt mala culpæ; *& non te apprehendent* mala pœnæ, ſiuè ipſius peccati mala. * Nulla enim pœna maior peccato excogitari poteſt.]

Verſ.2. Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. Ab improbo ſocio recede, & multa vitabis mala, incommoda, pericula, damna, quæ ex praua Societate aſſulent prouenire. * Exitialis equidem eſt cum iniquis ſocietas.] Alij *τὸ Ab iniquo* pro iniquitate ipſa ſumunt, Fuge ab eo, quod iniquum eſt. * Ego vtramque ſector expoſitionem, fugiens enim iniqui conſortium, iniquitatem fugies, ad quam iniqui Societas allicit.]

Exitialis eſt cum iniquo ſocietas.

Fugiens iniquum ſociũ, fugies iniquitatem.

Verſ.3. Fili. non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ Noſtra voluntas ager eſt, quem ſulcis iniuſtitiæ exaramus, cum illi habitus prauos imprimimus : ſeminamus autem, cum praua deſideria iis iniicimus. Ne ergò obſequare iniuſtis affectibus, aut carnalibus deſideriis, (quod *ſeminare in carne* vocat Apoſtolus *Gal.6.8.*) *Et non metes ea in ſeptuplum.* Quia vitiorum praua meſſis facile admodum ſuccreſcit. Si autem id lubeat de meſſe pœnarum exponere, pœnæ, quæ culpam ſubſequuntur, magnum ſecum prouentum affert. * Pro exigua enim delectatione doloris plurimum rependitur. Vnde vnum huius ſeminis granum, peccatum lethale vnum meſſem connotat pœnarum immenſam.]

Peccato vnico pœna immenſa reſpõdet.

Verſ.4. Noli quærere à Domino ducatum, Principatum, Dignitatem : *neque à Rege cathedram honoris*, Magiſtratus, Reipublicæ adminiſtrationem. Nam qui iſta ambiunt, vel eis ſe ingerunt, aliorum odio expoſiti, magno ſe conſcientiæ onere pergrauant. * Ad publica officia, ad Præſulatum non te propria voluntas alliciat, ſed obedientia trahat.]

Ad Præſulatum inuitus traharis.

Verſ.5. Non te iuſtifices ante Deum, dum te idoneum ad Præſulatum eſſe putas. *Quoniam agnitor cordis ipſe eſt*, & ſcit quinam apti, quinam ad regimen aliorum inepti. *Et penes Regem noli velle videri Sapiens.* Quod faciunt, qui honoris cathedras Sapientibus debitas ambiunt, quorum ſcientia experimento tentata, exigua, aut nulla interdum apparet cum ignominiæ nota.

Verſ.6. Noli quærere fieri Iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates Græcè, profligare, extirpare, tollere. Iudicis enim munus eſt præcipuum publica Reipublicæ peccata prohibere, delinquentes punire. * Vnde inſigne regiminis magis eſſe debet haſta, & gladius ad pugnam, quam virga dignitatis, & honoris.] *Ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua*, ſeu tibi ipſi, quærendo Magiſtratum, impedimentum obiicias, quod te ab æquitate, & iuſtitia faciat declinare.

Magiſtratus inſigne magis ſit gladius contra peccatores, quàm virga honoris.

Verſ.7.8. Non pecces in multitudinem Ciuitatis. Caueat Præſes, Iudex, Magiſtratus, ne totam in ſe ciuitatem irritet, nonnulla gerendo, quæ communitatis iura violent, aut negligendo communis annonæ prouidentiam, aut augendo tributa, &c. *Nec te immittas in populum*, enim ſcilicet concitatus eſt, & furit. Vt enim populus irritandus non eſt, ita ab irritato cauendum : ne furorem in caput tuum effundat. *Neque alliges duplicia peccata*, peccatis priuatis peccata Magiſtratus cumulando : *Neque enim in vno eris immunis.* Nullum enim peccatum poteſt à pœna immune eſſe. Vndè inſipienter ages ſi adieceris criminibus, quæ vt priuatus ex fragilitate committis, crimina ex praua Magiſtratus adminiſtratione, quo pœna ſuccreſcat.

Verſ.9.10. Noli eſſe puſillanimis in animo tuo.

Si peccaſti, ſaltem in excutiendo peccato fortis eſto, non temiſſus: *exorare, & facere eleemoſynam ne deſpicias*, precibus enim, & eleemoſynis Numen propitius redditur, & peccata redimuntur. Attamen.

Verſ.11. Ne dicas: In multitudine munerum meorum, ſacrificiorum, victimarum, *reſpiciet Deus*. Licet mouerim puſillanimitatem fugiendam, iam moneo, ne nimium confidas, animo dictitans. Etiamſi peccata peccatis addidero, tamen ſacrificiis, & muneribus ea expiabo. * Huiuſmodi confidentia multos ad damnationis traxit exitium. Ex peccatore enim Deo ſolum eſt gratum iuſtitiæ, cordiſque contriti ſacrificium.] Nec addas: *Et offerente me Deo altiſſimo, munera mea ſuſcipiet*. Peccatoris namque impœnitentis munera Deus contemnit.

Nimia confidentia in oblationibus offerendis multiplicanti crimine parit exitium.

2.
Quomodò erga homines.

Verſ.12. Non irrideas hominem in amaritudine animæ, ſeu in anguſtia, dolore, mœſtitia conſtitutum. *Eſt enim qui humiliat, & exaltat circumſpector Deus*. Nam Deus tuam anootat irriſionem, & cum ſit, à quo eiectio, & exaltatio profluunt, ſciet irriſum à te exaltare, & te irriſorem irridendum fortuna commutata exponere. * Vt nullum in deiecta fortuna conſtitutum deſpicias, memor ſis ſortis, & viciſſitudinum, quibus mortales ſunt obnoxij.]

Memor viciſſitudinum, queis ſunt mortales obnoxij, deiectos à fortuna ne deſpicias.

Verſ.13. Noli arare mendacium, fabricare, concinnare, *aduerſus fratrem tuum, neque in amicum ſimiliter facias*. * Contra fratrem ſeu proximum mendacium machinari, iniuſtitia eſt: aduerſus autem amicum fraudibus ſi vtaris, non ſolum perpetras iniuſtitiam, ſed teipſum viliſſimum homuncionem eſſe profiteris.

Qui contra proximũ machinatur mendacium, iniuſtus apparet: qui contra amicum, ſe iniuſtum & vilem ſe oſtentat.

Verſ.14. Noli velle mentiri omne mendacium, ſeu nullum mendacium proferas. *Aſſiduitas enim illius non eſt bona* (Mioſis eſt, minus enim dicitur, quàm ſignificatur) conſuetudo mentiendi eſt admodum mala. * Ad conſuetudinem verò mentiendi præcauendam, oportet, vel vnicum mendacium vitare. Hoc enim eſt mendacij ingenium, vt ex vno in aliud facilè producatur, vnde adquiritur mentiendi conſuetudo.]

Qui ſemel mentitur, facilè in plura mẽdacia prolabitur, vnde mentiẽdi habitum acquirit.

Verſ.15. Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum, ſeu virorum prudentium, apud quos plus honoris ſilentio, quàm multiloquio acquires. *Et non iteres verbum in oratione tua*. Apud Deum autem in precibus (ſic Græcè) tuis inutilem vita verborum reiterationem. * Deus enim prima prolata ſillaba percipit cordis affectum, eique reſpondet.] * Exiſtimo, hìc attentionem inter orandum perſuaderi, vt non ſit opus verba ſemel prolata repetere.]

Deus prima precum prolata ſillaba, percipit cordis affectum.

Attentio in oratione.

Verſ.16. Non oderis laborioſa opera, & ruſticationem, ſeu agriculturam *creatam*, ſeu inſtitutam *ab Altiſſimo*. Tulit enim Deus hominem, *& poſuit eum in paradiſo voluptatis, vt operaretur. Gen.* 2.15. * Laborem manuum Deus inſtituit, otioſitatem à Diabolo inſtitutam eſſe quis dubitet?]

Laborem Deus inſtituit, diabolus verò otioſitatem.

Verſ.17. Non te reputes Græcè, *non te computes*, annumeres *in multitudine indiſciplinatorum*. Græcè, *peccatorum*: omnis enim peccator indiſciplinatus, ſeu ſtultus obiicitur. Ac ſi diceret, Non permittas, te inter peccatores annumerari improbè viuens: ſed ad iuſtorum cœtum iuſte degens accurre.

Verſ.18. Memento iræ, vindictæ ſcilicet, peccatorum, *quoniam non tardabit*. Repentè enim aſſolet euenire. * Etſi aliquando tardare videatur, verè non tardat, diuturna enim hominis vita quaſi momentum eſt.]

Hominis diuturnior vita quaſi momentum eſt.

Verſ.19. Humilia valde ſpiritum tuum. quoniam vindicta carnis impij ignis, & vermis. Vindex Dei ira in carnem ſeu corpus peccatoris per ignis & vermium cruciatus deſæuiet, Periculum autem tam ingens euadit humilitas, qua quis Deo eiuſque legibus ſe ſubmittit.

3.
Quomodo erga amicum. Sacerdotes, parentes, filio, vxorem, &c.

Verſ.20. Noli præuaricare in amicum pecuniam differentem. LXX. *propter rem indifferentem*, qualis v.gr. eſt pecunia. Id eſt, noli amicum alias ſat fidum alienare à te, vel repellere propter pecuniam, aut quamlibet rem eternam tibi abnegatam, aut dilatam. *Nec fratrem chariſſimum auro ſpreueris*, ſeu propter aurum. * Nempe omni auro, omni theſauro pretioſior, ac vtilior eſt fidus amicus.

Omni auro pretioſior fidus amicus.

Verſ.21. Noli diſcedere à muliere ſenſata, & bona, prudenti & honeſta, *quam ſortitus es in timore Domini*, quæ tibi in coniugem adaptaſti iuxta ſacras matrimonij leges. *Gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum*. * Si enim mulier prudens ac verecunda, ſeu honeſta ſit, pluris eſt quam aurum facienda.]

Coniux prudens & verecũda pretioſior auro.

Verſ.22. Non lædas ſeruum in veritate operantem. Ne affligas duriter tractando, aut laboribus atterendo ſeruum tuum fideliter agentem. *Neque mercenarium dantem animam ſuam*, ſeu ſe tibi totum impendentem, & qui ſe nonnunquam vitæ diſcrimini tua cauſa obiicit.

Verſ.23. Seruus ſenſatus, prudens *ſit tibi dilectus quaſi anima tua, non defraudes illum libertate* ei onera quaſi mancipio adiiciens, quæ tibimetipſi nequaquam adiiceres. * Si ergo quaſi anima tua, ſiue ſicut tu ipſe à te eſt diligendus ſeruus fidelis, non ſicut mancipium, ſed ſicut liber erit tractandus: Dignus enim eſt degere ſicut liber, ſeruus, qui mancipij ingenium non ſapit.] Neque inopem derelinquas illum, iuxta *Deuteron.* 15.13. in qua dicitur, *Quem libertate donaueris, nequaquam vacuum abire patieris, ſed dabis viaticum*, ſeu ad vitam ſuſtentandum neceſſaria largire. Sunt qui libertate donant ſeruum ſenectute preſſum, ſed dimittentes inopem, magis eum efficiunt ſeruum, quàm erat, cogunt enim illum grauiori neceſſitatis & inopiæ ſeruituti addici.]

Seruus, qui fidelitatẽ ſeruans, mancipij non ſapiens ingenium quaſi liber eſt tractandus.

Qui ſeruum libertate donat, ſed pauperẽ dimittit, grauiori eum addicit ſeruituti.

Verſ.24. Pecora tibi ſunt? Attende illis. Græcè, viſita illa, inſpice. *Et ſi ſunt vtilia, perſeuerent apud te*. Nam ſi inutilia reddantur, aut vende, aut macta illa, & in cibum, vſumque familiæ conuerte.

Verſ.25. Filij tibi ſunt? erudi illos. Et curua illos à pueritia illorum, ceruicem eorum deprime, vt à pueritia rectum contrahant habitum perpetuo manſurum. Nam ſi filij à pueritia non corripiantur, ſerò poſtmodum eis moderamen adhibebitur.]

Filius à pueritia iugo aſſueſcat.

Verſ.26. Filiæ tibi ſunt? ſerua corpus illarum, longè remotis impudicitiæ corruptelis. * Muliebris enim fragilitas diligentiori eget cuſtodia.] *Et non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas*, vt ſeueritate cultus, & timore à lenitate agnata coerceantur. O quot filiarum pudor nimia parentum benignitate periit!]

Muliebris fragilitas diligentiori eget cuſtodia.

Filiarum pudor nimia parentũ benignitate deperit.

Verſ.27. Trade filiam nuptui, cum ad nubiles annos acceſſerit. *Et grande opus feceris*, & ingenti te cura leuaueris. *Et homini ſenſato da* illam,

illam, magis curans vt vir eius mente ſit præditus, quàm diuitiis. * Nihil enim opes proſunt, imò nimium officiunt, ſi non adſit ad illarum vſum mariti prudentia.]

Filiæ tuæ maritum quę re magis mète præditum, quàm diuitiis.

Verſ. 28. *Mulier ſi eſt tibi ſecundùm animam tuam*, ſi vxorem tuo deſiderio agnatam ſis nactus, *ne proyciás illam*, dato libello repudij. *Et odibili ne credas te*, & odio dignæ ob peruicatiam, garrulitatem inſuaues mores, vel etiam improbos, non fidas, ne tradas te in maritum, ſi cures domus pacem, & thori immunitatem tueri.

Verſ. 29. 30. *In toto corde tuo honora patrem tuum: & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris*, quos ſcilicet te in vtero geſtando, enitendo, lactando, educando protulit, hoc eſt, labores, quos tui cauſa tolerauit. * Quorum quidem memores non ſunt filij qui matri irreuerentes oſtentantur.] *Memento*, inquam, gemituum matris tuæ, *quoniam niſi per illos natus non fuiſſes. Et retribue illis*, id eſt, parentibus, per quos natus es, & ſine quibus ortus non fuiſſes, gratus eſto retribuens eis, *quomodo & ipſi tibi.* Quemadmodum ipſi tibi bona tribuerunt, tu etiam illis viciſſim bona repende.

Vt reuerearis matrem, recordare laborum, quos tui cauſa tolerauit.

Verſ. 31. *In tota anima tua time Dominum, & Sacerdotes illius ſanctifica.* Græcè, ſuſpice, admirare, reuerere. * Poſtquam Dei timorem monuit nos, illico reuerentiam Sacerdotibus exhibendam commendauit. Poſt Deum enim, imò ſimul cum Deo Sacerdos Dei Vicarius reuerendus obiicitor.]

Poſt Deum, imò ſimul cũ Deo Sacerdos, reuerendus obiicitur.

Verſ. 32. *In omni virtute tua dilige eum, qui te fecit*, ſeu creatorem tuum. *Et Miniſtros eius ne derelinquas*, id eſt, Sacerdotes eius primitiis, decimis, oblationibus ale, & ſuſtenta. * Diuites pudeat, Sacerdotes non ſemel oſtiatim mendicare, Dei vicarios Deos dixerim egeſtate premi.]

Pudeat diuites, mendicare Sacerdotes Dei Vicarios.

Verſ. 33. *Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica Sacerdotes: & propurga te cum brachijs*, id eſt oblationibus brachiorum, ſeu quas brachiis & manibus tuis offers, purga, & expia peccata.

Verſ. 34. *Da illis partem, ſicut mandatum eſt tibi*, (*Leu.* 2. 1.) *primitiarum, & purgationis.* Intelligit victimas pro purgatione leproſi, menſtruatæ, aut alia ratione immundi, lege veteri præceptas. Vel portionem victimarum, quæ pro purgatione peccati offerebantur. *Et de negligentia tua purga te cum paucis*, præſentibus, vt coram paucis tuum peccatum aperiens, melius tuæ famæ conſulas, nec alios ad ſcandalum incites. Aptius *τὸ paucis* explico de paucitate victimarum ac ſi diceret: Paucis victimis, & ſumptibus te purga, ſi pauperes, nec habes multa, aut magna, quæ offeras. * Deus enim in exigua victima, & oblatione ſolùm affectus aſpicit magnitudinem.]

Deus in exigua oblatione magnitudinem affectus aſpicit, & recipit.

Verſ. 35. *Datum brachiorum tuorum*, armorum ſcilicet dexterorum, qui Sacerdoti debebantur, *& ſacrificium ſanctificationis*, ſeu holocauſtum (quod totum Domino ſanctificabatur.) *offeres Domino: & initia ſanctorum*, id eſt, primitias, quæ debentur ſanctis, ſeu ſanctificatis Sacerdotibus.

Verſ. 36. *Et pauperi porrige manum tuam.* Non tantum Sacerdotibus benefaciendum, illis dando primitias, &c. Sed communibus etiam pauperibus largiendum ſubſidium. *Vt perficiatur propitiatio, & benedictio tua.* Vt perfecta ſit & abſoluta actio, qua tibi Deum propitium reddis. * Quaſi imperfecta ſit negotiatio propitiationis, vbi eleemoſyna locum non obtinet.]

Quaſi imperfecta eſt negotiatio propitiationis, vbi eleemoſyna non adeſt.

Verſ. 37. *Gratia dati in conſpectu omnis viuentis.* Datum ſiue donum gratum eſt omni viuenti. *Et mortuo non prohibeas gratiam*, ſeu gratia tua, beneficentia, & liberalitas ad mortuos extendatur per eleemoſynas, & ſacrificia, &c.

Verſ. 38. *Ne deſis plorantibus*, ſeu afflictis *in conſolatione: & cum lugentibus ambula.* Flendum enim eſt cum flentibus vt *Rom.* 12. 15. monet Apoſtolus.

Verſ. 39. *Non te pigeat viſitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis.* Græcè, *amaberis*, diligeris.

Verſ. 40. *In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.* Quæ te in fine manent, mortem, iudicium, æternas pœnas, gloriam in omni opere mente euolue, & huiuſmodi recordatio ita te afficiet, vt nunquam te peccare permittat. * Certè ex nouiſſimorum obliuione exiſtimo cuncta crimina ortum habere.]

Ex obliuione nouiſſimorum cuncta crimina ortum habent.

CAPVT VIII.

Quonammodo nos gerere debeamus erga potentiores, verboſos, reſipiſcentes, iracundos, ſtolidos, &c. Siracides monet.

1. NON litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus
illius. 2. Non contendas cum viro locuplete, ne fortè contra
te conſtituat litem tibi. 3. multos enim perdidit aurum
& argentum, & vſque ad cor regum extendit & conuertit.
4. Non litiges cum homine linguato, & non ſtrues in
ignem illius ligna. 5. Non communices homini indocto,
ne male de progenie tua loquatur. 6. Ne deſpicias hominem
auertentem ſe à peccato, neque improperes ei, memento quoniam omnes
in correptione ſumus. 7. Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute: etenim

ex

ex nobis ſeneſcunt. 8. Noli de mortuo inimico tuo gaudere: ſciens quoniam omnes morimur, & in gaudium nolumus venire. 9. Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientium, & in prouerbiis eorum conuerſare. 10. ab ipſis enim diſces ſapientiam, & doctrinam intellectus, & ſeruire magnatis ſine querela. 11. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à patribus ſuis: 12. quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum. 13. Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. 14. Ne contra faciem ſtes contumelioſi, ne ſedeat quaſi inſidiator ori tuo. 15. Noli fœnerari homini fortiori te: quòd ſi fœneraueris, quaſi perditum habe. 16. Non ſpondeas ſuper virtutem tuam: quod ſi ſpoponderis, quaſi reſtituens cogita. 17. Non iudices contra iudicem: quoniam ſecundùm quod iuſtum eſt iudicat. 18 Cum audace non eas in via, ne fortè grauet mala ſua in te: ipſe enim ſecundum voluntatem ſuam vadit, & ſimul cum ſtultitia illius peries. 19. Cum iracundo non facies rixam, & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium, elidet te. 20. Cum fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere niſi quæ eis placent. 21. Coram extraneo ne facias conſilium: neſcis enim quid pariet. 22. Non omni homini cor tuum manifeſtes: ne fortè inferat tibi gratiam falſam, & conuitietur tibi.

COMMENTARII.

1. *Quomodò te gerere debeas cum potente homine.* VERS. 1. *Non litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus illius*, ne ſuccumbas in certamine. Licet enim varius ſit belli euentus, potentiori plerumque victoria cedit.

Verſ. 23. Non contendas cum viro locuplete, ne fortè contra te conſtituat litem tibi. Græcè, *Ne*

Nihil lite grauius & moleſtius. *conſtituat contra te pondus.* Nihil enim lite ponderoſius & moleſtius.] Ne ſcilicet grauet, & opprimat te, diuitiis teſtes, vel Iudices iniquos contra te ſubornando, efficiatque, vt in contrariam partem inclinet ſententia appoſito auri pondere: ad eum modum, quo bilances in eam partem inclinantur, quæ maiori eſt pondere

Auri pondus facit balancem iuſtitiæ in iniuſtiam inclinare. grauata. * O quoties balans iuſtitiæ auri pondere in partem contrariam veritati inclinatur!] *Multos enim perdidit aurum, &c.* Suam vim pecunia in præcordiis Principum non ſemel exeruit, inflexit, & mutauit, vt æquitatis iura violarent.

2. *Quomodo cũ linguato?* *Verſ. 4. Non litiges cum homine linguato, &c.* Si litiges cum linguato, perindè agis, ac ſi ligna igni ſuggeras; maius enim contentionum incendium excitatur.

Verſ. 5. Non communices homini indocto. (Græcè, *indiſciplinato.*) *ne malè de progenie tua loquatur*, ne ſi quod dedecus eſt, aut macula generis tui,

Stulti hominis eſt, iracundiæ ſatisfacere obiiciendo alij generis defectus. ea tibi ille iratus obiiciat. * Profectò indocti, indiſciplinati, ſtulti homuncionis eſt, defectus generis obiectione iracundiæ ſatisfacere.]

Verſ. 6. Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, neque improperes ei, peccata ante ad-

3. *Quomodo cũ pœnitente.* miſſa, quorum illum modo pœnitet, & à quibus ſe auertit. * Iam enim peccata illa apud

Quaſi de falſo crimine alium accuſas cum ei peccata pœnitudine abluta improperas. Deum non extant pœnitudine abolente: vndè iniquum eſt, de falſo crimine hominem accuſare: peccatum enim quaſi non fuit, cum vera animus pœnitentia diluitur.] *Memento quoniam omnes in correptione ſumus*, ſeu in peccato, propter quod nos ipſi corripere debemus, & ab aliis meremur corripi. * Memor peccati tui, aliorum crimen non improperabis.] *Memor peccati tui, aliorum crimen non improperabis.*

Verſ. 7. Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute: etenim ex nobis ſeneſcunt, cum ſenes fiunt, non mutant hominis naturam, potius ſunt noſtræ ætatis complementum, & perfectio: & 4. *Quomodò cũ ſene?* quæ in ſene tibi modo deſpicienda videntur, eadem tibi, ſi ſenueris contingere poterunt.

Verſ. 8. Noli de mortuo inimico tuo gaudere: ſciens, quoniam omnes morimur, & in gaudium nolumus venire, ægre ſcilicet ferimus, ſi aliquem prauè nobis affectum ſuſpicamur in obitu noſtro capturum eſſe voluptatem.

Verſ. 9. 10. Ne deſpicias narrationem presbyterorum Sapientium, ſiue ſenum, qui Sapientia pollent. *Et in prouerbiis eorum conuerſare.* Audi, retine, & repete prouerbia, adagia, ſimilitudines, ſententias, quibus mores formantur, quæ frequenter in ſuis ſermonibus ſenes vſurpant. * Indecens enim ſenibus eſſet, futiles, *Indecens ſeni eſſet, inutiles proferre ſermones.* & inutiles proferre ſermones.] *Ab ipſis enim diſces Sapientiam, & doctrinam intellectus*, prudentiam ſcilicet, qua quis intelligenter, ſeu prudenter cum quibuſlibet verſetur, & ſua munia peragat: *& poſſis ſeruire magnatis ſine querela*, faciliter ſcilicet, & cum proſpero euentu.

Verſ. 11. 12. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à patribus ſuis, quorum auctoritate decor doctrinæ accreſcit. *Quoniam ab ipſis diſces intellectum*, prudentiam, *& in tempore neceſſitatis dare reſponſum aptum*, congruum.

Verſ. 13. Non incendas carbones peccatorum, 5. *Quomodò cũ imbecuntoso, & contumelioſo?* *arguens eos.* Peccatorem, qui abſtrahi non vult à crimine, ne arguas; ne tua correptio ſit velut flatus ſopitum ignem ſuſcitans, & carbones accendens. *Et ne accendaris flamma ignis peccatorum illorum*, ſeu ne à peccatoribus iratis & excandeſcentibus ipſe lædaris. * Non *Non ſemper obligat charitas peccatores corripere.* ſemper charitas obligat, peccatores corripere.]

Verſ. 14. Ne contrà faciem ſtes contumelioſi, ne cum contumelioſo rixeris, iurgeris: *Ne ſedeat quaſi inſidiator ori tuo*, ne ipſe omnia verba tua obſeruans, occaſionem arripiat, te in

in verbo aliquo ad prauum ſenſum detorto,
capiendi.
6. *Verſ.* 15. *Noli fœnerari homini fortiori te*, ſeu
fuge mutuo dare (Fœnus aliquando in bonam
partem in Scriprura accipitur) homini te po-
tentiori. *Quod ſi fœneraueris, quaſi perditum
habe*, nec enim ab illo recuperabis debitum.
Vel enim non audebis exigere, vel poten-
tia vtens, dolis tuum ius infirmauit. * Pro-
ceres quidem rarò aut nunquam debita ſol-
uunt.]

Quomodo circa mutuum, & fideiuſſionem.

Proceres rarò, aut nunquam debita ſoluunt.

Verſ. 16. *Non ſpondeas ſuper virtutem tuam*,
ſeu ſupra vires tuas fideiubere fuge. *Quod ſi
ſpoponderis quaſi reſtituens cogita.* Sæpè enim,
imò plerumque fit, vt fideiuſſores ſoluere co-
gantur.
7. *Verſ.* 17. *Ne iudices contra Iudicem*, ne te-
merè Iudicis ſententiam iniuſtam eſſe exiſti-
mes. *Quoniam ſecundùm quod iuſtum eſt, iudicat.*
Sæpè enim iuſtè iudicat, & tu iniuſtè iudicaſ-
ſe falſo exiſtimas, eo, quod rationes queis ni-
xus fuerit, non agnoſcas. * Et quiſnam litiga-
tor cum contrariam ſubit ſententiam, non
iudicauit, Iudicem ſe iuſtè geſſiſſe?]

Quomodo cum iudice.

Litigator condemnatus, ſemper putat Iudicem iniuſtè iudicaſſe.

Verſ. 18. *Cum audace non eas in via*, cum te-
merario, feroce iter non facias: *Ne forte grauet*
8. *mala ſua in te*, ne in alios iniurius fortaſſe ſit de
more, túque tanquam illius comes vt culpæ
particeps, pœnæ, cum illo innocens ſubiiciaris.
*Ipſe enim ſecundum voluntatem ſuam vadit, & ſi-
mul cum ſtultitia illius peries.* Ille ſuas cupiditates
ſequitur temerarius: quæ quidem te innocen-
tem, & illum nocentem ad exitium adducent.
* Nunquam enim praua ſocietas, poteſt non
eſſe noxia.]

Quomodò cum audace, & iracundo.

Nunquam praua ſocietas noxia nõ eſt.

Verſ. 19. *Cum iracundo non facias rixam; &
cum audace non eas in deſertum*, ne te ſolùm op-
primat. Quàm hoc ſit verum, Abelis à Caino
occiſi oſtendit exemplum. *Quoniam quaſi nihil
eſt ante illum ſanguis*, ita ſuccenſus facinus leuè
putat ſanguinem exitialiter cuiuſque profun-
dere. *Et vbi non eſt adiutorium, elidet te*, vbi non
adeſt qui defendat te comprimendo iratum, mi-
ſerè deperibis.
Verſ. 20. *Cum fatuis conſilium non habeas*, à fa- 9.
tuis conſilia non petas: *non enim poterunt diligere,
niſi quæ eis placent*, fatua ſcilicet, periculoſa
conſilia proferent fatuo agnata ingenio.

Quomodò circa conſilia capienda.

Verſ. 21. *Coram extraneo ne facias conſilium.*
Græcè, extraneo ne committas ſecreta quæque,
vel quæ ſeruari oportet: *neſcis enim, quid pariet*,
neſcis, quid ex auditis à te tanquam ex conce-
pto ſemine apud ſe machinabitur, & tandem
ſuo tempore tuam in pernitiem enitetur.
* Stultus eſt, qui extraneo cordis arcana refe-
rat.]

Stultus, qui arcana ſua extraneo fidit.

Verſ. 22. *Non omni homini cor tuum manife-
ſtes: ne forte inferat tibi gratiam falſam*, ſeu be-
neuolentiam fictam oſtendat: *& conuitietur ti-
bi*, ſeu reponat pro gratia contumeliam, aut
conuitium, te obloquens, & quæ agis damnans,
& irridens.

CAPVT IX.

Vt caueas Zelotypiam, & non neceſſaria fœminarum conſortia: vt fugias nouos amicos præſertim potentes, iniuſtos, linguoſos, temerarios, à Ieſu Sirach edoceris.

1. NON zeles mulierem ſinus tui, ne oſtendat ſuper te malitiam
doctrinæ nequam. 2. Non des mulieri poteſtatem animæ
tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris. 3. Ne
reſpicias mulierem multiuolam: ne fortè incidas in la-
queos illius. 4. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis: nec audias il-
lam, ne fortè pereas in efficacia illius. 5. Virginem ne con-
ſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius. 6. Ne des
fornicariis animam tuam in vllo, ne perdas te, & hæreditatem tuam. 7. Noli
circumſpicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. 8. Auerte
faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam: 9. pro-
pter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis
exardeſcit. 10. Omnis mulier, quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via concul-
cabitur. 11. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt, collo-
quium enim illius quaſi ignis exardeſcit. 12. Cum aliena muliere ne ſedeas om-
nino, nec accumbas cum ea ſuper cubitum: 13. & non alterceris cum illa in
vino, ne fortè delinet cor tuum in illam, & ſanguine tuo labaris in perdi-
tionem. 14. Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit ſimilis
illi. 15. Vinum nouum, amicus nouus: veteraſcet, & cum ſuauitate bibes illud.
16. Non zeles gloriam & opes peccatoris: non enim ſcis quæ futura ſit illius
ſubuerſio. 17. Non placeat tibi iniuria iniuſtorum, ſciens quoniam vſque ad in-
feros non placebit impius. 18. Longè abeſto ab homine poteſtatem habente oc-
cidendi, & non ſuſpicaberis timorem mortis. 19. & ſi acceſſeris ad illum, noli

alliquid committere, ne fortè auferat vitam tuam. 20. Communionem mortis ſcito: quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis. 21. Secundùm virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum ſapientibus & prudentibus tracta. 22. Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, & in timore Dei ſit tibi gloriatio, 23. & in ſenſu ſit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altiſſimi. 24. In manu artificum opera laudabuntur, & princeps populi in ſapientia ſermonis ſui, in ſenſu verò ſeniorum verbum. 25. Terribilis eſt in ciuitate ſua homo linguoſus: & temerarius in verbo ſuo odibilis erit.

COMMENTARII.

1. *Fugiendam zelotypiam docet.*

VERS. 1. *Non zeles mulierem ſinus tui*, ne ſis zelotypus, ne male de vxore tua ſuſpiceris. *Ne ipſa* ea occaſione *oſtendat ſuper te malitiam doctrina nequam*, quam tu male ſuſpicando, illam docuiſti. Quaſi diceret, Nè fortè adulteretur, aut te veneno perimat, aut alia via tibi noceat. * Multa enim ſcelera docet vxorem mariti imprudens zelotypia, quæ alioqui nullum malum cogitaret.]

Multa mala docet vxoré mariti zelotypia.

2. *Verſ. 2. Non des mulieri poteſtatem animæ tuæ*, ne vxori quidem te ita tradas, vt poſſit in te, & de te quidquid voluerit: *nè ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris.* Græcè, *ne aſcendat ſuper te*, & dominetur, ac præualeat tibi, & animo tuo, tui equidem confuſione, ac dedecore. * Magna enim viri, qui caput mulieris eſt à Deo conſtitutus ab vxore coſta, ſeu membro eius gubernari: ſicut indecens contra naturam eſſet, ſi manus leges capiti indiceret.]

Vitandum fœminarum conſortium.

Indecentiſſimum eſt viro capiti ab vxore, eius coſta, gubernari.

Verſ. 3. Ne reſpicias mulierem multiuolam, ſeu multos amantem, & optantem, eam appetendo. Græcè, *Ne occurras meretrici.* Quælibet enim mulier, quæ plus, quàm vnum amat, vel optat, infami meretricis nomine digna obiicitur.] *Nè fortè incidas in laqueos illius.* * Preme verbum, *Ne reſpicias*, oculos ſupprime, viſu enim luxuriei tentationes aſſolent apparari.]

Mulier, quæ plus, quàm vnum amat, meretrix tibi ſit.

Viſu parantur luxuriei tentamina.

Verſ. 4. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis. Græcè, *cum cantatrice*, auerſare fœminam cantatricem & ſaltatricem, *nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius.* Magnam enim habent illecebram mulierum ſaltationes, & cantus. * Memento Herodes, qui ſaltatricis petitione caput Ioannis Baptiſtæ amputauit: ſi non velis ad memoriam Vliſem afferre, qui nauis arbori ſe alligare iuſſit, ne Syrenum efficaci cantu ad exitium alliceretur.]

Fœminæ ſaltatricis, aut cãtatricis fugiẽdus aſpectus.

Verſ. 5. Virginem ne conſpicias pulchram, *nè fortè ſcandalizeris*, ſeu in ruinam luxuriæ traharis, *in decore illius.*

Verſ. 6. Ne des fornicariis animam tuam in vllo, ſeu meretricibus te non tradas in re vlla nec aſpectu, nec colloqio, nec alia conſuetudine. *Ne perdas te, & hereditatem tuam.* * Te quidem, quia fornicatio corpus eneruat, famam maculat, conſcientiam æternæ damnationis ream efficit. Hæreditatem verò, quia meretrices pecuniarum, omniumque bonorum inexplebiles ſunt voragines.]

Meretrices hominem, & eius opes perdunt.

Verſ. 7. Noli circumſpicere in vicis ciuitatis, &c. Hæc enim curioſitas damnum affert, ſi contingat errantem in formoſam fœminam oculos intendere. * Caſtitas enim cautela, ſenſuumque cuſtodia conſeruatur.]

Caſtitas ſenſuum cuſtodia conſeruatur.

Verſ. 8. Auerte faciem tuam à muliere compta, ſeu fucis infecta, *& ne circumſpicias ſpeciẽ alienam.* Illa enim ſpecies, ſeu pulchritudo fœminæ comptæ propria non eſt, ſed aliena, illam enim mulier à purpuriſſo, ac ceruſſa mutuo accepit.] * Loco illius verbi. *A muliere compta*, in Græco eſt, *A muliere pulchra.* Profectò ſi non eſſet ſacra hæc tranſlatio, ſed profani Auctoris lectio, ei repugnarem. Mulier enim compta, ſeu fucis infecta difficilè poteſt veram pulchritudinem oſtentare. Nec pulchritudo vera noua pictura indiget. * Ego quidem crediderim, eam, qui curat faciem pigmentis illinire, fœditate laborare, quam ſatagit ementito decore operire.]

Fœminæ comptæ aliena eſt pulchritudo, fucorum videlicet.

Difficile poteſt mulier compta pulchritudinem oſtentare veram.

Plerumque fœda eſt mulier, quæ fucis vtitur.

Verſ. 9. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt, &c. Oportet ergo oculos auertere ab eius pulchritudine, ſi laqueus eſt quo capiaris facilè, & à quo difficilè expediaris, & in quo plerumque depereas.

Verſ. 10. Omnis mulier, quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via conculcabitur. Quid enim vilius deſpiſcabiliuſque ſcorto eſſe poteſt?

Verſ. 11. Speciem mulieris alienæ, ſeu non ſuæ, *multi admirati, reprobi*, ſeu improbi *facti ſunt: Colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit*, exurit. * Plures vidi, qui pulcherrimæ vxoris propriæ formam deſpiciunt, & mediocrem alienæ pulchritudinem admirantur. Heu praui affectus noxia ſeductio!]

Plures mariti vxoris pulchræ formã contemnunt, alienæ coniugis inferiorem pulchritudinem admirantur.

Verſ. 12. 13. Cum aliena, ſeu non tua *muliere ne ſedeas omninò, nec accumbas cum ea ſuper cubitum.* Ne aſſideas cum alterius vxore præſertim in menſa, in eodem lectulo recumbẽdo, in ſinu illius, aut vice verſa. Quia omnis huiuſmodi contactus, ac vicinitas habet illecebram. *Et non alterceris cum illa in vino*, ad æquales hauſtus illam inuitando: *ne fortè declinet cor tuum in illam, & ſanguine tuo labaris in perditionem*, id eſt, praua concupiſcentia (cuius ſedes eſt in ſanguine hepatis) ad exitium traharis. * Ego quidem aliter rò, *& ſanguine tuo labaris in perditionem*, ad vitij huius crudelitatem allicio. Luxuriæ enim cruentiſſima voluptas amatores ſuos, inſtar Dalidæ iugulo tradit.] Aliter expendo, Ne ſanguine tuo luas, quæ peccaueris, marito illius iniurias ſuas, aut ſuſpiciones iniuriæ vindicante. * Suſpitiones, inquam, nam coniugalis thalamus ſtricto iure apud ingenuum virum adeò gaudet, vt ſuſpicio aliquando ſufficiat ad innoxium vere ſanguinem profundendum: vel lenis namque ſuſpicio ius mundi cultoribus violaſſe videtur.]

Vitium luxuriæ crudeliſſimum eſt.

Thalami coniugalis ius vel leui libidinis ſuſpicione violari videtur.

Verſ. 14. Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit ſimilis illi. Vetus enim magis cognitus eſt longo experimento, & plus ei debemus 3.

Amicus antiquus no dimittendus.

Vt vetus amic⁹ cōſeruetur, ſufficit, longo tēpore apud ſe amici nomē non amiſiſſe.

bemus fidere, quàm nouo adhuc non probato. Certè vt vetus retineatnr, ſufficit, multo tempore veterem amicum poſſe appellari, nomenque illud infidelitate non amiſiſſe.]

Verſ. 15. *Vinum nouum amicus nouus, &c.* Si autem nouum amicum tibi aptare decernas, ne illico illi fidas, ſed vti aſſoles vinum nouum non haurire donec veteraſcat: pari ratione eum diuturno tempore amicum probaueris, erit tibi iucundus, & vtilis: fidere enim illi poteris, arcanaque pectoris tui eum illo communicate.

1\. *Alia dogmata vtilia tradit.*

Verſ. 16. *Non zeles gloriam, & opes peccatoris, &c.* Ne peccatorum felicitate,o inuideas: cum ignoret, quænam futura ſit vltima quaſi fabulæ pars, ſcilicet an eum æterna expectet egeſtas.

Verſ. 17. *Non placeat tibi iniuria iniuſtorum,* quam aliis inferre aſſolent: *ſciens quoniam vſque ad inferos non placebit impius,* ſed odio & abominationi erit Deo, vſque dum ad inferos deſcendat, id eſt, perpetuo Deo erit inuiſus, quandiu in impietate ſua perſtabit.

Verſ. 18. 19. *Longe abeſte ab homine poteſtatem habente occidendi: & non ſuſpicaueris timorem mortis,* id eſt, non anxiè timebis tibi à morte, vel mortis periculo. * Hinc colliges quanto cum timore debeat peccator ſemper viuere, qui neceſſariò adeſt iuxta Hominem Deum, qui poteſtatem occidendi, & mittendi in gehennam habet.] *Etſi acceſſeris ad illum, noli aliquid committere* ſcelus, *ne fortè auferat,* vitam tuam. Coram Iudice enim delinquere, exitiale quidem eſt.

Timeat peccator, qui à Deo poteſtatem habente occidendi elongari nequit.

Verſ. 20. *Communionem mortis ſcito,* ſeu cogita quod apud Principes vulgata & communis conſuetudo ſit, morte plecti, & vltimo ſupplicio affici paruas ob cauſas. *Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis,* inter dolentium, ſeu iratorum arma ambulas, quare nihil facilius, quàm vt armis illis pereas. * Agere igitur cum Principe, idem eſt, ac communicare, verſari cum morte.] In Græco habetur, *Ambulas per pinnas murorum Vrbis,* quod periculoſiſſimum eſt, ne impetaris armis, & telis eorum, qui infernè Vrbem obſident. * Porrò eorum vita qui apud Principes valent, periculis eſt plena, nullus enim eſt, qui contrà illum linguæ ſaltem telum contorquere non gaudeat.]

Agere cum Principe, id eſt, ac verſari cum morte.

Qui valet apud Reges, omnium telis exponitur vulnerandus.

Verſ. 21. *Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo,* ne nimium illi fidas: *& cum Sapientibus, & prudentibus tracta.* Non ſufficiat proximum tuum eſſe, vt cum eo ineas amicitiam; ſed ex proximis elige prudentes, quorum amicitiam, ſeu conſuetudinem poteris ſecurius ambire.

Verſ. 22. 23. *Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, & in timore Dei ſit tibi gloriatio. Et in ſenſu ſit tibi cogitatus Dei,* ſeu cum prudentia & Sapientia de Deo cogita, ne cogitatio tua erronea ſit, abſona, abſurda, Deo indigna, vel à veritate abhorrens. *Et omnis enarratio tua in præceptis Altiſſimi.* ſtude ſemper loqui de præceptorum Dei obſeruatione, vt audientes te ad eorum impletionem alliciantur.

Verſ. 24. *In manu artificum opera laudabuntur:* Opera mechanica propter artificis peritas manus laudantur, quæ illa perfecerunt. *Et Princeps populi in Sapientia ſermonis ſui: in ſenſu verò ſeniorum verbum.* Laudantur haud aliter Principes cum prudenter loquuntur: & verba ſeniorum commendatione afficiuntur, cum prudentia ſunt, & Sapientia.

Verſ. 25. *Terribilis eſt in Ciuitate ſua homo linguoſus.* Nemo enim eſt, qui ſibì ab illo non timeat, ne fortè configatur maledicto quod eius famam laceret. *Et temerarius in verbo ſuo odibilis erit.* Et præceps, effrænis, petulans odium omnium in ſe prouocat, cunctorum odium procul dubio meretur.

CAPVT X.

Docet Siracides, quænam virtutes deceant, quænam vitia dedeceant Iudices, & Principes.

1\. IVDEX ſapiens iudicabit populum ſuum; & principatus ſen-
ſati ſtabilis erit. 2. Secundùm iudicem populi, ſic & miniſtri
eius: & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.
3\. Rex inſipiens perdet populum ſuum: & ciuitates inhabi-
tabuntur per ſenſum potentium. 4. In manu Dei poteſtas
terræ: & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempus ſuper illam.
5\. In manu Dei proſperitas hominis, & ſuper faciem Scribæ
imponet honorem ſuum. 6. Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil
agas in operibus iniuriæ. 7. Odibilis coram Deo eſt & hominibus ſuperbia: &
execrabilis omnis iniquitas gentium. 8. Regnum à gente in gentem transfer-
tur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. 9. Aua-
ro autem nihil eſt ſceleſtius. Quid ſuperbit terra & cinis? 10. Nihil eſt iniquius
quàm amare pecuniam: hic enim & animam ſuam venalem habet: quoniam
in vita ſua proiecit intima ſua. 11. Omnis potentatus breuis vita. Languor
prolixior grauat medicum. 12. Breuem languorem præcidit medicus: ſic & rex

hodie eſt, & cras morietur. 13. Cùm enim morietur homo, hæreditabit ſerpen-
tes, & beſtias, & vermes. 14. Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo:
15. quoniam ab eo, qui fecit illum, receſſit cor eius. quoniam initium omnis pec-
cati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & ſubuertet
eum in finem. 16. Proptereà exhonorauit Dominus conuentus malorum, &
deſtruxit eos vſque in finem. 17. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus, &
ſedere fecit mites pro eis. 18. Radices gentium ſuperbarum areſecit Deus, &
plantauit humiles ex ipſis gentibus. 19. Terras gentium euertit Dominus, &
perdidit eas vſque ad fundamentum. 20. areſecit ex ipſis, & diſperdidit eos, &
ceſſare fecit memoriam eorum à terra. 21. Memoriam ſuperborum perdidit
Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu. 22. Non eſt creata hominibus ſu-
perbia, neque iracundia nationi mulierum. 23. Semen hominum honorabitur
hoc, quòd timet Deum: ſemen autem hoc exhonorabitur, quòd præterit
mandata Domini. 24. In medio fratrum rector illorum in honore: & qui ti-
ment Dominum, erunt in oculis illius. 25. Gloria diuitum, honoratorum, &
pauperum timor Dei eſt: 26. noli deſpicere hominem iuſtum pauperem, & no-
li magnificare virum peccatorem diuitem. 27. Magnus, & iudex, & potens eſt
in honore: & non eſt maior illo, qui timet Deum. 28. Seruo ſenſato liberi
ſeruient: & vir prudens & diſciplinatus non murmurabit correptus, & in-
ſcius non honorabitur. 29. Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli
cunctari in tempore anguſtiæ. 30. Melior eſt qui operatur, & abundat in
omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. 31. Fili in manſuetudine ſerua
animam tuam, & da illi honorem ſecundum meritum ſuum. 32. Peccantem in
animam ſuam quis iuſtificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam
ſuam? 33. Pauper gloriatur per diſciplinam & timorem ſuum: & eſt homo
qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam. 34. Qui autem gloriatur in pauper-
tate, quantò magis in ſubſtantia; & qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem ve-
reatur.

COMMENTARII.

1\. *Docet Principes Sapientia.*

VERS. 1. *Iudex, vel Princeps*, (cuius præcipuum munus eſt, iudicare) *Sapiens iudicabit populum ſuum*, Græcè, *erudiet*, id eſt, tanta iuſtitia, benignitate, Sapientia ſententiam proferet, vt ſit ſubditis virtutis eruditio. * Sapiens Princeps iudicando Doctor omnium exiſtit.] *Et principatus ſenſati ſtabilis erit.* Græcè, *ordinatus, compoſitus.* * Stabilitas enim Regni in ordine, morumque compoſitione ſiſtit. Non aderit ſtabile Imperium, in quo ſubditorum mores inordinati ac incompoſiti conſpiciuntur.]

Sapiens Princeps iudicando docet omnes virtutem.

Regni ſtabilitas in morum compoſitione ſiſtit.

Verſ. 2. Secundum Iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Qualis Princeps, talis populus. * Hic enim ad exemplum Principis componitur.] *Et qualis Rector eſt Ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* * Diſce quales ſint Magiſtratus mores recti, aut iniuſti: & tales in ciuibus plerumque reperies.]

Qualis Princeps, talis populus.

Qualis Magiſtratus, tales ciues.

2\. *Dedecet Principes inſipientia.*

Verſ. 3. Rex inſipiens perdet populum ſuum, &c. Regis inſipientia cauſa eſt perditionis populi, quia potentes ſibi arrogant regimen ciuitatum, & iuxta ſuum affectum, & dictamina non ſemper æqua, iniqua ſæpè iura dirigunt. * Princeps equidem qui ab immediato regimine abſtinet, & Miniſtris omnium negotiorum expeditionem committit, aut inſipientia laborat, aut damnabilis incuriæ adſtrictus vinculis miſero detinetur in carcere.]

Princeps, qui immediatè non regit, aut eſt inſipiens, aut damnabili laborat incuria.

Verſ. 4. In manu Dei poteſtas terræ: & vtilem Rectorem ſuſcitabit in tempus ſuper illam. Supremus Princeps terræ Deus, à quo omnis hominum poteſtas tempore opportuno, ſiue cum ei placuerit, ſuſcitabit vtilem populi Rectorem. * Vtilis enim ſubditis Princeps proprium eſt Dei munus.]

Vtilis populo Rex, proprium eſt Dei munus.

Verſ. 5. In manu Dei proſperitas hominis, vt ſcilicet hunc potius, quam illum Principem faciat: vnde hominis, ſeu ciuium proſperitas pendet. * Regnante enim pio ac Sapiente Principe, cuncta eriunt proſpera: impio, vel inſipiente tenente clauum Reipublicæ, cuncta ærumnoſa aduerſitate exundabunt.] *Et ſuper faciem Scribæ imponet honorem ſuum.* Viro Sapienti honorem Principatus imponet. *Scriba* apud Hebræos idem eſt, ac Sapiens in lege. Si Princeps Sapiens non fuerit, ei aderit, Dei munere Scriba, ſeu Miniſter, aut Conſiliarius Sapiens, cuius prudentia Imperium vtiliter ac iuſte gubernetur. * Sicut Dei munus eſt Rex pius & Sapiens: ita à Dei munificentiſſima manu accipit populus Miniſtrum pium, ac Sapientem.]

Ex Regis pietate ac Sapientia ſubditorum proſperitas pendet.

Miniſter Regis pius, ac Sapiens Dei donum.

Verſ. 6. Omnis iniuriæ proximi ne memineris. Ex Græco, tua ita diuturna non ſit, cum iniuria afficeris: *& nihil agas in operibus iniuriæ*: & nihil geras contra proximum, quod redolere poſſit, te memorem iniuriæ operari.

3\. *Dedecet ſuperbia.*

Verſ. 7. Odibilis coram Deo eſt, & hominibus ſuperbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium, ſeu hominum. * Alicui placet, τὸ *Omnis iniquitas* idem eſſe ac *Superbia*. Superbia enim quodammodo omnium iniquitatum eſt collectio; vndè non mirum adeo Numini eſſe execrabilem.]

Superbia quodammodo eſt omnium collectio iniquitatum.

Verſ. 8. Regnum à gente in gentem transfertur

propter

propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Græcè, *propter pecunias doloſas,* hoc eſt, fraude ac dolo partas. * Cum videris nutare Regna, eiuſque prouincias, aut Vrbes ab aliis Principibus poſſideri: crede id ortum ab iniuſtitia, aliiſque criminibus ortum duxiſſe.]

Regna pereũt propter iniuſtitias.

4\. *Verſ. 9. Auaro autem nihil eſt ſcelestius,* quia nullum ſcelus non ſuadet auaritia; hinc enim rapinæ, vſuræ, ſacrilegia, homicidia, periuria, luxuries. Græcè, *Auaro nihil eſt magis exlex,* ſeu quod magis legem, ac iura violet. * Fuge ergò auaritiam omnium vitiorum matrem.] *Quid ſuperbit terra, & cinis?* Quid diuitiæ ad ſuperbiam vitæ parantur, cum nihil aliud ſit homo, quàm terra & cinis? Et quæ paraſti, cuius erunt? * Certè vt ab auaritia remoueas affectum, memoria cineris admodum confert.]

Dedecet auaritia.

Auaritia omnium parens vitiorum.

Memoria mortis auaritiæ medicamen eſt.

5\. *Verſ. 10. Nihil eſt iniquius, quam amare pecuniam: Hic enim, & animam ſuam venalem habet;* exiguo enim pretio damnationis æternæ ſe exponit periculo. *Quoniam in vita ſua proiecit intima ſua,* id eſt, viſcera, & inteſtina corrumpit, imò & exerit, ſeu valetudinem lædit grauiſſimè per varios morbos, quos ex nimia ſolicitudine & anxietate, & animi contentione non rarò contrahit. * Planè amare pecuniam non ſolùm animæ, ſed & corpori eſt exitiale.]

Dedecet tyrannus.

Amor pecuniæ non ſolùm animæ, ſed & corpori eſt exitialis.

Verſ. 11. Omnis potentatus breuis vita. Nomine *Potentatus* ea Imperia ſignantur, quæ tyrannide exercentur. Quæ quidem diuturna eſſe non poſſunt. Nam *Languor prolixior grauat Medicum.* Sicut morbus prolixus Medicum grauat, ſic diuturna Reipublicæ affectio ſub tyranno Principe, Deo qui Medici inſtar ſe habet, grauis eſt, & moleſta. * Vndè ægritudinis cauſam (quod non ſemper Medici temporarij norunt) radicitùs auellit, tyrannum perimendo.]

Breuis vita Regis tyranni.

Verſ. 12. Breuem languorem præcidit Medicus. Græcè, *incidit longum morbum.* Sicut Medicus obuiare ſolet recenti malo, ne inueterato grauetur, nec ſanari valeat: ità Deus Principem tyrannicè imperantem ſolet cito de medio tollere, ne confirmata tyrannide Reipublicæ exitialis fiat. * Profectò tyrannica gubernatio exitialis eſt Reipublicæ ægritudo, quæ ſolum à cœleſti Medico curari poteſt.] *Ideo Rex tyrannus hodie eſt, & cras morietur.* Quia huiuſmodi Principes Deus diutius viuere non ſinit.

Tyrannica gubernatio ægritudo exitialis Reipublicæ.

6\. *Verſ. 13. Cum enim morietur homo* ille, qui ſe hominem eſſe negare videbatur, ex agnata humanæ naturæ miſeria *hereditabit ſerpentes, & beſtias, & vermes,* hæc enim animalia in ſepulchris mortuorum cadauera depaſcunt.

Superbiam Principum ſubtaxat.

Verſ. 14. 15. Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo eſt, id eſt, deciſcere, rebellare deficere à Deo, & eius lege. Id videre eſt in Adamo, & locum habet in omni ſuperbo. * Certè ſuperbia omnis peccati eſt initium; quia ſuperbus in omnia crimina prolabi, & procliuis,] *Quoniam ab eo, qui fecit illum, receſſit cor eius. Quoniam initium omnis peccati eſt ſuperbia.* Siue omnis generis peccatorum principatum tenet. * Vel ſuperbia initium eſt omnis peccati, ſiue omne peccatum ex ſuperbia ſuum ſumit initium; quia in omni peccato ineſt quædam generalis ſuperbia, qua ſe homo à diuinis legibus eximit.] *Qui tenuerit illam, implebitur maledictis,* qui à ſuperbia agi, ac teneri permiſerit, non ſolum implebitur maledictis à Deo & hominibus prolatis: Sed & ipſe innumera maledicta proferet. Græcè, *ſicut* imbrem *abominationem emittet* maledicta, iniurias, omniſque generis abominationes, quibus os ſuperbi redundat, & vita vniuerſa. *Et ſubuertet eum in finem,* ſuperbus enim tandem humiliabitur. * Imò non ſolum *in finem* humiliatur ſuperbus, ſed tunc cum ſuperbit, humiliatione, ac deiectione afficitur; ipſum eleuari iam deiici eſt iuxta illud Dauidis, *Deiecisti eos dum alleuarentur;* non poſt eleuationem, ſed *dum* eleuarentur, nam ipſa eleuationis actio, actio eiectionis erat.]

Superbia omnis peccati eſt initium.

In omnibus peccatis ſuperbia inuenitur.

Superbi in ipſa eleuationis actione deiectionem habent.

Verſ. 16. Propterea exhonorauit Dominus conuentus malorum. Ex Græco, inſolito, & mirabili modo dehoneſtauit. * Nam vt ſuperbum deiiciat, plura Deus ſæpè adeo noua diſponit, vt videantur mirabiliter eſſe excitata.] *Et deſtruxit eos vſque in finem,* omnino deiecit.

Vt ſuperbum humiliet, videtur Deus miracula excitare.

Verſ. 17. Sedes Ducum ſuperborum deſtruxit Deus: & ſedere fecit mites pro eis, ſeu diſpoſuit Deus, vt humiles ſedem, quam indignè occupabant ſuperbi, obtinerent.

Verſ. 18. Radices gentium ſuperbarum areſecit Deus: & plantauit humiles ex ipſis gentibus. id eſt, ſuperborum loco alias gentes humiles ſubſtituit.

Verſ. 19. Terras gentium euertit Dominus ſuperbarum videlicet, *& perdidit eas vſque ad fundamentum.* Ex turri ſuperba illa nec primus fundaminis lapis in terra remanſit.

Verſ. 20. Areſecit ex ipſis, & diſperdidit eos, Id eſt, ipſas terras areſecit, *& ceſſare fecit memoriam eorum à terra.* Sanè ſuperborum Sodomorum regionem igne ſubmiſſo non areſecit ſolùm, ſed & redegit in cineres, eorum memoria ceſſauit a terra, & ignominioſè tranſiuit in ignem.

Verſ. 21. Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu, qui alta, ac ſublimia de ſe non ſentiunt, ſed ſpiritu humiles obiiciuntur. * Sunt namque multi ore, & habitu humiles ad captandum hominum plauſum, & ſenſu ſuperbi.]

Humiles ſenſu, nõ verbo ſolùm laudabiles.

Verſ. 22. Non eſt creata hominibus ſuperbia: neque iracundia nationi mulierum. Non eſt agnata aut conueniens viris ſuperbia, nec mulieribus iracundia: ſed potius belluis: homines enim humani eſſe debent.

Verſ. 23. Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: homines honorabiles obiiciuntur ex Dei timore, & præceptorum eius obſeruatione. *Semen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini.* Honorem non acquirit ſuperba à lege receſſio, ſed humilis mandatorum obſeruatio. 7.

Decet timor Dei Principẽ.

Verſ. 24. In medio fratrum Rector illorum in honore, &c. Quemadmodùm primogenitus, vt natu grandior, ita prærogatiuis potior eſt inter fratres, quos regit, & præcipuè honoratur: ita qui timent Dominum, honorem ab illo egregium conſequuntur.

Verſ. 25. Gloria diuitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei eſt. Si diuites, ſi illuſtres, ſi inopes homines gloriam vel in præſenti appetant, ad Deum timendum conatum adhi-

beant. Deum enim timentes ab omnibus honorantur.

Verſ. 16. *Noli deſpicere hominem iuſtum pauperem, &c.* Hic enim nihili, ille autem maximi fit à Deo. Veræ quidem diuitiæ ſunt vita immaculata.

Verſ. 17. *Magnus, & Iudex, & potens eſt in honore*, ſeu Principes, Magiſtratus, & potentes diuiuis ab homioibns honorantur: & non eſt maior illo, qui timet Deum, ſeu nullus illorum præferri debet iuſto, apud Deum maximè honorabili.

Verſ. 18. *Seruo ſenſato liberi ſeruient, &c.* Setuo prudenti libeti ſubmittentur, eumque honorabuot, quia eius prudentiam agnoſcentes: conſilia ipſius libeoter admittunt, & etiamſi liberi ſe conditione ſuperiores ſeruo cognoſcant: tamen à ſeruo prudenri, & cordato moniti, aut etiam reprehenſi, non ægre ferent. Ignarus autem & imprudens, licet libertate potiatur, honorem, qui ſeruo prudenti datur, minimè aſſequetur. * Magna virtus prudentia, quæ vel in mancipio commendabilis obiicitur.]

Prudentia, vel in mancipio commendabilis obiicitur.

Verſ. 29. *Noli extollere te in faciendo opere tuo.* Ex Græco, ne cauſas nectas, quominus agas opus tuum, quaſi te non deceat nobilem virum talia facere, etiam neceſſitatis tempore. *Et noli cunctari, tempore anguſtiæ.* * Tempore enim, quo proximus famis anguſtia aſſicitur, viliſſima quæque miniſteria, quæ ad reparationem illius ærumnæ geri poſſunt, virum nobiliſſimum maximè decent.]

Quodcumque vile opus ad ærumnam ſubleuandã, dignum eſt, quod à quolibet nobili viro geratur.

Verſ. 30. *Melior eſt, qui operatur, & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane.* Satius eſt aliqua miniſteria vel vilia aliàs gerere, v. gr. terram colere, manuum labore victitare, quàm ex nobilitatis obiectu ab hiſce operibos abſtinere, & fame laborare.

Verſ. 31. *Fili, in manſuetudine ſerua animam ſuam*, Græcus, *In manſuetudine honora animam tuam.* Nec gloriam, & hooorem ita quæras, vt aliis velis in conſeſſibus præferri: nec ita te demittas, vt tuæ dignitati debitum non tuearis; modeſtè tamen id & cum manſuetudine gere. *Et da illi honorem ſecundum meritum ſuum.*

Verſ. 32. *Peccantem in animam ſuam quis iuſtificabit? Et quis honorificabit exhonorantem animam ſuam?* Si tu te nimium deiicis, & in loco, qui tibi debetur tua incuria collocaris: quis pro honore tuo ſolicitus erit, cum nullus ſit, te potior? Hoc ergo eſt quod præmiſit obſcurius, *Peccantem in animam ſuam*, ſeu honorem ſuum, *quis iuſtificabit?* * Non eſt ſuperbia modeſte honorem tibi debitum tueri, imò id noo procurare interdùm erit incuria.]

Superbia non eſt honorem tibi debitum modeſtè tueri.

Verſ. 33. *Pauper gloriatur per diſciplinam, & timorem ſuum.* Græce, *pauper honoratur*, per probatos mores, timorem Dei, & modeſtiam, ſeu pauper modeſtus & in alios reuerens honorabilis à cunctis exponitur. *Et eſt homo, qui honoratur propter ſubſtantiam ſuam*, ſeu propter diuitias. * Elige magis, propter bonos mores, quàm propter opes honorari. Honor enim, qui diuiti exhibetur oretenus eſt: honor verò qoi pauperi iuſto datur, ex cordis reuerentia procedit.

Honor, qui pauperi iuſto datur, ex corde procedit, ſecus qui datur alicui propter diuitias.

Verſ. 34. *Qui autem gloriatur in paupertate, quantò magis in ſubſtantia?* Qui cum pauper ſit, honore afficitur, quantò maiorem conſequeretur gloriam, ſi diues eſſet. *Et qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur*, quia ſi diuitiarum iacturam fecerit, nulla ſupererit cauſa, propter quam honoretur: vnde dum diuitiis pollet, debet pauperes reuereri, & honorare. * Dum diues es, paupertatem reuerere, ad quam fortunæ incoostantia facillimè deiici pòteris.]

Dum diues es, ne deſpicias paupertatẽ, ad quam fortunæ inconſtantia deiici poteris.

CAPVT XI.

Docet Auctor Sacer, Sapientem debere eſſe in aduerſitate modeſtum, in forma corporis, ſtatura veſtibus, loquela; & de manu Domini diuitias, vel paupertatem: proſpera, vel aduerſa acceptare.

1. SAPIENTIA humiliati exaltabit caput illius, & in medio
magnatorum conſedere illum faciet. 2. Non laudes virum
in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo. 3. Breuis
in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius.
4. In veſtitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera Altiſſimi ſolius, &glorioſa,
& abſconſa, & inuiſa opera illius. 5. Multi tyranni ſederunt
in throno, & inſuſpicabilis portauit diadema. 6. multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum. 7. Priuſquam interroges ne vitu-
peres quemquam: & dùm interrogaueris, corripe iuſtè. 8. Priuſquam audias, ne
reſpondeas verbum: & in medio ſermonum ne adiicias loqui. 9. De ea re, quæ
te non moleſtat, ne certeris: & in iudicio peccantium ne conſiſtas. 10. Fili ne in
multis ſint actus tui: & ſi diues fueris, non eris immunis à delicto; ſi enim ſecurus
fueris, non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris. 11. Eſt homo laborans,
&

& feſtinans, & dolens impius, & tantò magis non abundabit. 12. Eſt homo mar-
cidus egens recoperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate: 13. &
oculis Dei reſpexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipſius, & exaltauit
caput eius: & mirati ſunt in illo multi, & honorauerunt Deum, 14. Bona &
mala, vita & mors, paupertas & honeſtas à Deo ſunt. 15. Sapientia & diſciplina,
& ſcientia legis apud Deum. Dilectio, & viæ bonorum apud ipſum. 16. Error
& tenebræ peccatoribus concreata ſunt, qui autem exultant in malis, conſeneſcunt
in malo. 17. Datio Dei permanet iuſtis, & profectus illius ſucceſſus habebit in
æternum. 18. Eſt qui locupleratur parcè agendo, & hæc eſt pars mercedis illius.
19. In eo quod dicit: Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis
ſolus: 20. & neſcit quòd tempus præteriet, & mors appropinquet, & relinquat
omnia aliis, & morietur. 21. Sta in teſtamento tuo, & in illo colloquere, & in
opere mandatorum tuorum veteraſce. 22. Ne manſeris in operibus peccatorum,
Confide autem in Deo, & mane in loco tuo. 23. Facilè eſt enim in oculis Dei
ſubitò honeſtare pauperem. 24. Benedictio Dei in mercedem iuſti feſtinat, & in
hora veloci proceſſus illius fructificat. 25. Ne dicas: Quid eſt mihi opus, & quæ
erunt mihi ex hoc bona? 26. Ne dicas: Sufficiens mihi ſum: & quid ex hoc peſſi-
mabor? 27. In die bonorum ne immemor ſis malorum: & in die malorum ne
immemor ſis bonorum: 28. quoniam facilè eſt coram Deo in die obitus retribuere
vnicuique ſecundùm vias ſuas. 29. Malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ,
& in fine hominis denudatio operum illius. 30. Ante mortem ne laudes hominem
quemquam, quoniam in filiis ſuis agnoſcitur vir. 31. Non omnem hominem in-
ducas in domum tuam: multæ enim ſunt inſidiæ doloſi. 32. Sicut enim eructant
præcordia fœtentium, & ſicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum:
ſic & cor ſuperborum, & ſicut proſpector videns caſum proximi ſui. 33. Bona
enim in mala conuertens inſidiatur, & in electis imponet maculam. 34. A ſcin-
tilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetur ſanguis: homo verò peccator
ſanguini inſidiatur. 35. Attende tibi à peſtifero, fabricat enim mala: ne fortè in-
ducat ſuper te ſubſannationem in perpetuum. 36. Admitte ad te alienigenam, &
ſubuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis propriis.

COMMENTARII.

1. *Docet, Sapientem debere eſſe modeſtum in aduerſis.*

VERS.1. *Sapientia humiliati*, ſeu afflicti, depreſſi paupertate, morbis, &c. *exaltabit caput illius.* Sapienta enim comperiet, cunctas tribulationes è Dei prouidentia prouenire ad animi ſalutem. Græcè eſt, *Sapientia humilis* hoc ſenſu: Qui Sapiens eſt, etiamſi humili loco natus; tamen ad magiſtratus infulas euehitur & inter proceres collocatur. * Sapientia enim abiectum quemque nobilitat humilem operiens natalitium.] Ideò addit: *Et in medio magnatorum conſedere eum faciet.*

Sapientia humile operit natalitium.

2. *Nullum laudandum ob ſpeciem externam.*

Verſ.2. Non laudes virum in ſpecie ſua, in forma, aut pulchritudine. *Neque ſpernas hominem in viſu ſuo*, ſeu ob aſpectum externum, ſi fortè corpore ſit deformi, ac ſpecie deſpicabili. * Ex animi enim dotibus ſumenda veræ laudis materia.]

Ex animi dotibus ſumenda veræ laudis materia.

Verſ.3. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. Apis exigua eſt ſtatura & tamen fructus illius habet principium, ſeu principatum dulcedinis, mel quidem inter omnia dulcia dulcore excedens. * Ineptè ergò iudicium de interna cuiuſque virtute fertur ex ſolo rerum externarum, quæ in oculos incurrunt, aſpectu.]

Ineptè fertur iudicium de interna hominis virtute ex corporis parua, aut alta ſtatura.

Verſ.4. In veſtitu ne glorieris vnquam: nec in die honoris tui extollaris ob ſplendidam veſtem, qua fulges, vel ob encomia, quibus te tui proſequuntur: *Quoniam mirabilia opera Altiſſimi ſolius, &c.* Quoniam ſolius Dei vti maieſtas, ità opera plane mirabilia ſunt, & ſuſpicienda. Monet ergò non eſſe gloriandum propter dignitatum inſignia; qua Domini conſilia occulta ſunt, & frequenter qui celſa occupauerunt loca, ad humilem ſtatum rediguntur. Vnde.

Verſ.5. Multi tyranni ſederunt in throno, & inſuſpicabilis portauit diadema, ſeu ille, quem nullus vnquam ſuſpicatus fuiſſet, eum de throno deturbauit, & diademate tempora redimiuit.

Verſ.6. Multi potentes oppreſſi ſunt validè: & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum. Græcè *aliorum*, hoſtium ſcilicet ſuorum: qui quidem eos Regno, & nonnunquam vita ſpoliarunt.

3. *Nullum vituperato temere.*

Verſ.7. Priuſquam interroges, ne vituperes quemquam. Græcè, *priuſquam exploraueris*, an quæ de aliquo dictitantur, vera ſint, necne, ne eum vituperio dignum eſſe credas. * Mendax plerumque eſt fama, quæ defectus profert alienos.] *Et cum interrogaueris*, ſeu exploraueris, compereriſque verum eſſe quod circa illius mores dictitatur, *corripe iuſtè*, ſeu tunc poteris iuſtè, eum in corde damnare, & ſi lex charitatis obliget, eum corripere.

Mēdax plerumque fama circa defectus.

Verſ.8. Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum. Nam qui interrogationem non percipit, non poterit aptum reddere reſponſum, poſtulanti falces reddet ligonem.] *Et in medio ſermonum ne adiicias loqui*, loquentis ſermonem interrumpendo.

Qui non audit interrogationē, non poteſt aptè reſpondere.

Verſ.9.

Res, quæ ad te non attinet, ne te ingeras.

Rarò fit, vt quis iudicet proximi actiones ſine crimine.

4. *Verſ.9. De eare, quæ te non moleſtat, ne certeris*, ſeu oe certa : *& in iudicio peccantium ne conſiſtas*, cotum ſcilicet, qui aliena facta ad ipſos nihil pertinentia inquirunt curioſè, & temerè iudicant. * Preme illud, *In iudicio peccantium.* Qui de proximi actionibus iudicant, *peccantes* appoſitè vocantur. Cum enim ad rectum de actione aliqua iudicium tot circumſtantiæ confluere debeant, rarò iudicium ſine crimine proferetur.]

Ne multis negotijs implicerus.

5. *Verſ.10. Fili, ne in multis ſint actus tui*, ne multis negotis implicetis. Nam intentus pluribus minor ad ſingula ſenſus aderit. *Et ſi diues fueris, non eris immunis à delicto*; facilè enim qui diuites ſunt, aut fieri volunt, incidunt in laqueum diaboli. 1. *Tim.* 3.7. *Si enim ſecutus fueris.* Diuitiæ diuino potius munere, quàm noſtra parantur induſtria. Vnde etiamſi illas fueris ſequutus, tamen non aſſequeris, niſi tibi eas deſtinauerit. *Et non effugies, ſi præcurreris.* Nam tibi eas Deus etiam non quærenti : Et quodammodo fugienti ingeret. * Stulta igitur iuſti eſt omnia circa diuitias acquirendas ſolicitudo. Nam ſi conferent tibi ad ſalutem, à Deo accipies etiam inuitus : ſi officiant, eas tibi cupienti denegabit.

Iuſtis opes aut dantur, aut denegātur à Deo, prout expedit ad ſalutem.

Verſ.11. Et homo laborans, & feſtinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit. Anxius erit impius ad diuitias acquirendas dolens, quod diues non ſit : & eo ipſo plus longè erit ab earum acquiſitione.

Verſ.12.13. Eſt homo marcidus egens recuperatione, Græcè languidus, indigens reparatione, ſeu reſtauratione familiæ, & annonæ : *plus deficiens virtute*, viribus ſcilicet, ac robore : *& tameo abundans paupertate*, ſe diuitem, & omnibus plenum eſſe exiſtimans, qui ſic Deo placitum. Quare in fidei præmium, *Et oculus Dei reſpexit illum in bono*, vt ſcilicet, ei benedicat, & benefaciat : *& erexit eum ab humilitate ipſius, & exaltauit caput eius : & mirati ſunt in illo*, ſeu illum *multi : & honorauerunt Deum*, qui eſurientes implet bonis & diuites dimittit inanes.

Proſpera & aduerſa à Deo.

6. *Verſ.14.15. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas à Deo ſunt.* Læta, ac triſtia, proſpera & aduerſa fortuna, à Deo profluit : & ideo ab illo petenda ſplendida quæque, & ille cui vult, tribuit. *Sapientia, diſciplina, & ſcientia legis apud Deum* ſunt, precibus quidem nobis communicanda. *Dilectio*, charitas, vel amor Sapientiæ, & diſciplinæ, *& viæ bonorum apud ipſum*, id eſt, fontes bonorum, quæ ad nos profluunt, ab ipſo immenſo bonorum pelago promanant.

Semper peccator degit in tenebris.

Plura alia dictamina profert.

7. *Verſ.16. Error, & tenebræ peccatoribus concreata ſunt* : peccatum enim ſequuntur. * Semper peccator degit in tenebris.] *Qui autem exultant in malis, creſcunt in malo.* Nam quo quis gaudet, illud abiicere non ſtudet.

Verſ.17. Datio Dei, ſeu donum *permanet in iuſtis*, ſeu piis, *religioſis*, vt eſt in Græco : *& profectus illius ſucceſſus habebit in æternum.* Beneplacitum Dei, aut fauor Dei, qui fit iuſtis, effectum habebit ſtabilem & diuturnum. * Non tibi in mentem veniat, poſſe apud te perſiſtere diu dona quæ à mundo ſine Dei beneplacito accipis : ſolummodò enim ſtabilia ſunt, quæ Dei ex voluntate acquiris.]

Solùm ſtabile eſt bonum, aut donū, quod ex Dei beneplacito acquiritur.

Verſ.18. Eſt, qui locupletatur parcè agendo : & hæc eſt pars mercedis illius, id eſt, *& hunc ſolùm conſequitur fructum* (cum Sigurina loquor) *pro præmio ſuo.* Profectò acquirere ſine labore ac anxietate diuitias pars præmij iuſtitiæ eſt. * Nam quæ magnis laboribus acquiruntur, non ita gratè adueniunt, de illis enim dici vulgariter poteſt, *Menos valen, de lo que cueſtan.*] Attamen Siracides non de iuſtis, ſed de mundialibus diuitibus loquitur. Vndè adiicit.

Acquirere ſine labore diuitias, pars præmij iuſtitiæ eſt.

Verſ.19.20. In eo, quod dicit diues ille : *Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus*, ſe gerit ſtultè. Quare? *Et neſcit, quod tempus præterit, &c.*

Verſ.21. Sta in teſtamento tuo, Græcè, *in pacto tuo*, id eſt, ſi quod pactum iniſti, aut obligationem ſuſcepiſti, in ea perſeuera, & conſtans eſto. *Et in illo colloquere*, Græcè *aſſiduus eſto*, agens quod agis *Et in opere mandatorum tuorum veteraſce*, conſeneſce inſiſtens operibus, quæ tibi ſtatus vitæ tuæ, aut muneris ſuſcepti ratio præſcribit. * Stare promiſſis, viri conſtantis eſt.]

Viri conſtantis eſt, ſtare promiſſis.

Verſ.22. Ne manſeris in operibus peccatorum, Græcè, *ne admiseris. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo*, perge in vitæ tuæ inſtituto, ne commouearis, etiamſi videas impios proſperè agere, dum tu ærumnis pauper afficeris.

Verſ.23. Facilè eſt enim in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem. Annon facilè oculis proximum tendis in obiectum? Facilius adhuc Deus poterit inopem diuitiis opplere.

Verſ.24. Benedictio Dei in mercedem iuſti feſtinat, citò aſſolet opera iuſtitiæ & pietatis merita mercede compenſare. *Et in hora veloci*, ſeu velociter *proceſſus illius fructificat*, fructum & mercedem boni operis affert. Præmia geſtorum, quæ Principi mundiali litantur, nunquam obueniunt, aut lento admodum greſſu incedunt : opera autem Deo ſacrata mox præmio donantur.]

Præmium Regis terreni ſero, Regis cœleſtis citò aduenit.

Verſ.25.26. Ne dicas. Quid eſt mihi opus, & quæ erunt mihi ex hoc bona? Græcè, quid eſt mei opus? Cur viuo? quæ ex hoc tempore, & deinceps bona mihi ſunt expectanda? *Ne dicas : ſufficiens mihi ſum, & quid ex hoc peſſimabor?* Nihil mihi deeſt ad conſummatam felicitatem. Prima vox eſt pauperis animum deſpondentis, ſecunda eſt ſuperbi diuitis : & vtraque vox inſuauiter inſonat.

Verſ.27.28. In die bonorum ne immemor ſis malorum, &c. Pauper animum non deſpondeat, diues non glorietur. * Sunt enim rerum frequentes viciſſitudines, & à paupertate ad diuitias, & ab his rurſum ad paupertatem facilis tranſitus.] *Quoniam facilè eſt coram Deo in die obitus retribuere vnicuique ſecundùm vias.* Licet autem pauper in ærumna perſiſtat vſque ad mortem, tunc veris diuitiis ditabitur, recipiens à Deo bonorum operum (ad quæ non parum inopia contulit) gloriæ mercedem.

Facilis tranſitus à paupertate ad diuitias, à diuitiis ad paupertatem.

Verſ.29. Malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ, Græcè, *deliciarum.* Breuis & horaria afflictio voluptatum quamtumuis magnarum & diuturnarum obliuionem inducit. * Quod ſemper eſt verum, in extrema autem vitæ hora veriſſimum. Tunc enim iuſtis diuturni temporis ærumnæ vnius horæ fuiſſe videntur. *Et in fine hominis denudatio operum illius.* Aliqui deli-

Iuſtis in die obitus diuturnæ ærumnæ vix vnò horâ fuiſſe videntur.

cias

eias ſectantur, & in die bonorum parum memores malorum, paupertatem non timent: & quia lautè viuunt, diuites eſſe cenſentur. Tandem horum opera denudantur, cum illis vita functis, æri alieno diſſoluendo, ſurgentibus creditoribus, filij, aut heredes pares non ſunt.

Verſ. 30. Ante mortem ne laudes hominem, Græcè ne fœlicem prædices: *quoniam in filijs ſuis cognoſcitur vir,* in filiis miſeris, aut fœlicibus, diuitibus, vel pauperibus patet, qua fuerit pater prudentia præditus. * Vel virum non laudes, dum viuit, obitus enim illius manifeſtabit, an fuerit laude dignus, nempe ſi filios morigeratos reliquerit. Nam in filiis bonis, vel malis conſtat an parens bonus, vel malus fuerit.]

In filiis probis, vel prauis dignoſcitur an parens probus, vel improbus extiterit.

8.

Verſ. 31. Non omnem hominem inducas in domum tuam: multa enim ſunt inſidia doloſi. Vndè poteris ſincerè aliquem admittere, cuius ingreſſus domui parat exitium.

Hortatur, ut à doloſo caueas tibi.

Verſ. 32. Sicut enim eructant præcordia fœtentium, &c. Quemadmodum ebrij fœtidos crapulæ exhalant anhelitus: ita corda ſuperborum ſuperba ſunt, & iniuſta. Et quemadmodum perdices, columbæ, & alia huiuſmodi volatilia, quibus venatores vtuntur ad alias eiuſdem generis aues capiendas, inducuntur in caueam, aut in retia: & videntur eo delatæ cum cæteris ſimpliciter, & ſine dolo, ac proinde eiuſdem infortunij participes: cum tamen ſecus ſit, & quod caſu factum videtur, artificium ſit, & dolus; ita ſuperbi impij, ac doloſi homines amicitiam ſimulant, & ex ærumnis tuis dolorem: interim tamen ſicut *proſpector*, ſeu ſpeculator, vident, & rident tuam calamitatem. * Vnde ſtrictum gerendum examen eorum, quos ad tuam recipis conſuetudinem.]

Strictum gere examen eorum, quos ad tuam admittis conſuetudinem.

Verſ. 33. Bona enim in mala conuertens, inſidiatur, &c. Abutens humanitate, & ſimplicitate tua, quæ facis, aut dicis in peiorem partem adducit: in laudabilibus eligibilibuſque maculam adeſſe affirmabit. Ex Græco, *maculam aſperget* iuſtas actiones obloquendo, & iniquas eſſe calumniando.

Verſ. 34. A ſcintilla vna augetur ignis: & ab vno doloſo augetur ſanguis, ſeu ſanguinis profuſio procedit: *homo vero peccator ſanguini,* ſeu alienæ vitæ *inſidiatur* * Aptè doloſus *Homo peccator appellatur.* Nam dolis agnatum ingenium in omnia crimina facile prolabitur.]

Doloſum ingenium omnium facilè fit reus.

Verſ. 35. Attende tibi à peſtifero, Græcè, *vafro,* malitioſo, nocente: *fabricat enim mala, ne fortè inducat ſuper te ſubſannationem,* vituperium, infamiam *in perpetuum,* ſeu qua infamia ſemper ab aliis irrideaiis.

Verſ. 36. Admitte ad te alienigenam. Ad tuum conſortium admitte eum, qui à vera religione eſt alienus: *& ſubuertet te in turbine,* ſeu, inſtar turbinis, te conturbabit. Græcè, *in turbis te* ſubuertet, quas contra te concitabit: *& abalienabit te à tuis propriis,* te tuis poſſeſſionibus eruet. Sic Tigurina.

CAPVT XII.

Oſtendit Sirach eleemoſynam, & alia beneficia iuſtis potius, quàm impiis præſtanda: cauendoſque inimicos, qui etiam reconciliati, amicitiam ſimulant.

1. SI bene feceris ſcito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis mul-
ta. 2. Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam: &
ſi non ab ipſo, certè à Domino. 3. Non eſt enim ei benè qui
aſſiduus eſt in malis, & eleemoſynas non danti: quoniam &
Altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœni-
tentibus. 4. Da miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem:
& impiis & peccatoribus reddet vindictam, cuſtodiens eos
in diem vindictæ. 5. Da bono, & non receperis peccatorem. 6. Benefac hu-
mili, & non dederis impio: prohibe panes illi dari, ne in ipſis potentior te ſit:
7. nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quæcumque feceris illi: quo-
niam & Altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam. 8. Non
agnoſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus. 9. In bo-
nis viri inimici illius in triſtitia: & in malitia illius, amicus agnitus eſt. 10. Non
credas inimico tuo in æternum: ſicut enim æramentum æruginat nequitia
illius: 11. & ſi humiliatus vadat curuus, adiice animum tuum, & cuſtodi te ab
illo. 12. Non ſtatuas illum penes te, nec ſedeat ad dexteram tuam, ne fortè
conuerſus in locum tuum, inquirat cathedram tuam: & in nouiſſimo agnoſ-
cas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris. 13. Quis miſerebitur incanta-
tori à ſerpente percuſſo, & omnibus, qui appropiant beſtiis? & ſic qui comi-
tatur cum viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius. 14. Vna hora tecum
permanebit: ſi autem declinaueris, non ſupportabit. 15. In labiis ſuis indulcat

inimicus: & in corde ſuo inſidiatur vt ſubuertat te in foueam. 16. In oculis ſuis lacrymatur inimicus: & ſi inuenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine: 17. & ſi incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem. 18. In oculis ſuis lacrymatur inimicus, & quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas. 19. Caput ſuum mouebit, & plaudet manu, & multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum.

COMMENTARII.

1\. *Beneficia potius iuſtis, quàm impijs præſtanda.*

VERS. 1. 2 *Si benefeceris, ſcito, cui feceris, &c.* Vide, cui des, quantum indigeat, quæ perſonæ conditio, &c. vt liberalitas ratione regatur, & vt liberalitati tuæ ſit gratia, quod tunc accidit, cum res prout decet, fit, & iuxta rationis præſcriptum. * Sæpè liberalitas ingrata, Deo prodigalitas eſt.] *Benefac iuſto.* In quo nulla debet eſſe cunctatio aut dubitatio: *& inuenies retributionem magnam; etſi non ab ipſo*, certè à Domino, qui tua in paupere munera recipit.

Liberalitas ſæpè ingrata. Deo prodigalitas eſt.

Verſ. 3. Non eſt enim bene ei, qui aſſiduus eſt in malis, &c. Benefac iuſto, non autem peccatori, quia non bene, imò peſſimè erit ei, qui aſſiduè peccat, delictum amat, & ideò negligit pœnitentiam, & eleemoſynam, qua ſe ad pœnitentiam diſponat, & peccata redimat. Cur tali homini benefacies, qui ſibi, Deo, aliiſque peſſimè facit? Cur des eleemoſynam ei, qui aliis illam abnegat, nec curat illam elargiendo iuxta ſuam exilitatem ſua peccata expiare? * Non prohibet Sapiens miſericordiam in malum, cum reuera indiget; ſed docet non eſſe conferendum beneficium indebitum, & liberale in peccatorem.]

Beneficium indebitum, & liberale non conferendum peccatori.

Verſ. 4. Da miſericordi, & ne ſuſcipias, inimes, protegas peccatorem: & impijs & peccatoribus reddet vindictam. Particula *et* eſt hic exegetica idem ac. *Quia.* Ac ſi diceret: Ne des impio, ſi noris abuſurum, vel ingratum fore beneficio, vel in ſua nequitia hac via fouendum. Quia huiuſmodi impiis pro beneficio vindictam, & ſupplicium reddit, *cuſtodiens eos in diem vindictæ*, ſeu eos tantiſper viuere ſinens, donec pœnæ ſtatutum tempus aduenerit.

Verſ. 5. Da bono, & ne receperis peccatorem. Idem, quod ſuperiori *verſ.* dixit, inculcat. Vndè operæ pretium erit, hanc doctrinam vberiùs exponere. Omnibus omninò egentibus etiam impiis ſuccurrendum eſſe in neceſſitatibus, patet ex generali præcepto charitatis proximi, & ad *Gal.* 6. 10. Cæteris autem paribus præſtat piis eleemoſynam impendere ob duplex inde cõſurgens meritum ex duplici titulo, ſeu motiuo propter quod illis datur. Primò, quia creaturæ Dei ſunt, quæ egent ope tua: ſecundo quia ſerui, ac filij Dei ſunt. Cum in impiis non niſi primus titulus reperiatur. * Certè impiis aliquando corporalem negare eleemoſynam, eſt eleemoſynam ſpiritualem præſtare, cum ex abnegatione illa, ſi cauſam aduertat, motiuum accipit ad crimina dimittenda.]

Negare impio eleemoſynam corporalem, aliquando ſpiritualis vtilior eleemoſyna eſt.

Verſ. 6. Benefac humili, & non dederis impio, &c. Eleemoſynam confer abiectu, afflicto, indigenti: non conferas impio ſuperbo; ne auctus, aut ditatus beneficio tuo, illo contra te vtatur, teipſo factus potentior. * Suppo-nit Sapiens, eleemoſynam in nimia, quantitate eſſe gerendam, ſiquidem ex eius ſubſidio impius potentior eſſet euaſurus. Proh temporum malitia, aptiùs inopiam dixerim quando quis eleemoſynarius dicitur, cum pauperi fruſtulum panis impendit!]

Eleemoſyna deberet in notabili quantitate geri.

Verſ. 7. Nam duplicia mala inuenies, &c. Duplicia ſeu multiplicia mala ex tua eleemoſyna impiis collata obuenient. Perdes enim, quod das, ei, cui das, nocebis, & periculum creabis tibi, & in malo iuuabis, ac roborabis impium, quem Deus odio habet, & loco beneficij reddet ſupplicium.

Verſ. 8. Non agnoſcetur in bonis amicus, id eſt, in proſperis. Nam omnes promiſcuè tunc tibi adulantur, & fingunt amicos. *Et non abſcondetur in malis inimicus*, ſiue in aduerſis, quis ſit inimicus, non latebit; nam is te deſeret. Soli amici perſiſtent. * Verus amicus fuiſſe probatur, qui te in calamitate non deſerit.]

Verus amicus fuiſſe probatur, qui te in aduerſis non deſerit.

2\. *Elegantèr falſi amici proprietates deſcribit.*

Verſ. 9. In bonis, in proſperitate *viri, inimici eius in triſtitia.* Nam cum res ſecundas inimicorum vident, inuidia tabeſcunt. *Et in malitia illius, amicus agnitus eſt.* In rebus aduerſis vera oſtenditur amicitia. Verus enim amicus amico in vtraque fortuna adhæreſcit.

Verſ. 10. 11. Non credas inimico tuo in æternum, etiamſi reconciliatus tibi videatur, & amicitiam ſimulet. *Sicut enim æramentum æruginat malitia illius.* Æramenta ſunt vaſa ex ære, æruginant, cum rubiginem quandam contrahentes vireſcunt. Ita in amicitia ſimulata accidit: iterum offenſiones & odia, ſicut ærugo in æramento, pullulant, quamuis bene terſum, ac perpolitum eſſe videatur. * Si attendis ad vas ſimulatæ amicitiæ, citò videbis id ærugine plenum.] *Etſi humiliatus vadat curuus aduce animum tuum, & cuſtodi te ab illo.* Et licet eum tibi ſubmiſſum, & quaſi ſupplicem aſpexeris animo ſtatue, illi non credere.

Simulata amicitia facilè dignoſcitur.

Verſ. 12. Non ſtatuas illum penes te, &c. Ne illum penes te ſtatuas, ne conuerſus inſurgat contra te, téque deiiciens, locum tuum occupet, in eoque conſiſtat. Nec ſedeat ad dexteram tuam, ne conuerſus in te, è cathedra tua te conturbet, eamque ſolus occupet. * Monemur, ne inimicum etiamſi amicitiam ſimulet, honoris conſortem faciamus: quia nobis è gradu excluſis, ſolus eum curabit obtinere.] *Et in nouiſſimo agnoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris.* Tandem comperias, me tibi ſalutare dediſſe conſilium, & crucieris, & doleas, quod monitis meis fidem non adhibueris.

Inimicum, etiamſi ſe amicum ſimulet, ad honoris conſortium non admittas.

Verſ. 13. Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, &c. Vt ſemper incantatori nemo miſeretur, ſi ab illis mordeatur, quia illos quærit, & volens tractat: ità qui moniti, vt pericula caueant, miſericordiam non merentur, ſi aliquod incommodum, quod cauere potuiſſent, incurrant. * Certè qui monitus ſe ingerit periculo, ſi excidat, miſericordia dignus non erit.] *Et ſic qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus* eſt

eſt in peccatis eius, ſeu peccatis illius commiſcerint. * Rarò accidet, vt ſocietatem cum impio ineas, & eorum criminum non ſis ſocius.]

Rarò accidet, vt cum impio ſocietatem ineas, & eius criminum ſocius non ſis.

Verſ. 14. *Vna hora tecum permanebit: ſi autem declinaueris, non ſupportabit.* Si excideris à diuitiis, ſeu honoribus, non perſeuerabit, (vt habetur in Græco.)

Verſ. 15. *In labiis ſuis indulcat inimicus*; dulcia loquitur ad adulationem: *& corde ſuo inſidiatur, vt ſubuertat te in foueam*, vt incidas in laqueum, quem parauit.

Verſ. 16. 17. *In oculis ſuis lacrymatur inimicus*, quaſi tuis condolens malis: *& ſi inuenit tempus*, ſi nactus fuerit opportunitatem, *non ſatiabitur ſanguine*, hoſtiliter tecum aget, nec deſiſtet, donec ſanguinem tuum crudeliter effuderit. *Et ſi incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem*, vt tibi noceat, & malum, quod pateris, exaſpetet, & grauius efficiat.

Verſ. 18. *In oculis ſuis lacrymatur inimicus, & quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas.* Græcè, pro *ſuffodiet*, habet, *impediet.* Fictis lacrymis, ſe compaſſione oſtentabit affectum, & ſimulans te adiuuare, vt fugias ærumnam, te retardabit, & impediet, ne ſolatij, aut remedij iter aripias.

Verſ. 19. *Caput ſuum mouebit, & plaudet manu*, qui geſtus ſunt exultantis: *& multa ſuſurrans, commutabit vultum ſuum*, garriens, & ſibi gratulans, triſtitiæ illius fictæ perſonam deponet.

CAPVT XIII.

Edocet Sapiens, familiaritatem cum potentioribus, & impiis cauendam: amicitiam inter moribus, & opibus pares inſtituendam eſſe.

1. QVi tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicaue-
rit ſuperbo, induet ſuperbiam. 2. Pondus ſuper ſe tollet, qui
honeſtiori ſe communicat. Et ditiori te non ſocius fueris.
3. Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim ſe
colliſerint, confringetur. 4. Diues iniuſtè egit, & fremet: pau-
per autem læſus tacebit. 5. Si largitus fueris aſſumet te: & ſi
non habueris, derelinquet te. 6. Si habes, conuiuet te-
cum, & euacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te. 7. Si neceſſarius illi fueris, ſup-
plantabit te, & ſubridens ſpem dabit, narrans tibi bona, & dicet: Quid opus
eſt tibi? 8. Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis, & ter: & in no-
uiſſimo deridebit te: & poſteà videns derelinquet te, & caput ſuum mouebit ad te.
9. Humiliare Deo, & expecta manus eius. 10. Attende ne ſeductus in ſtultitiam
humilieris. 11. Noli eſſe humilis in ſapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſe-
ducaris. 12. Aduocatus à potentiore diſcede: ex hoc enim magis te aduocabit.
13. Ne improbus ſis, ne impingaris: & ne longè ſis ab eo, ne eas in obliuionem.
14. Ne retineas ex æquo loqui cum illo: nec credas multis verbis illius. ex mul-
ta enim loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis. 15. Im-
mitis animus illius conſeruabit verba tua: & non parcet de malitia, & de vin-
culis. 16. Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum ſubuerſione
tua ambulas. 17. Audiens verò illa quaſi in ſomnis vide, & vigilabis. 18. Omni
vita tua dilige Deum, & inuoca illum in ſalute tua. 19. Omne animal diligit ſimi-
le ſibi: ſic & omnis homo proximum ſibi. 20. Omnis caro ad ſimilem ſibi con-
iungetur, & omnis homo ſimili ſui ſociabitur. 21. Si communicabit lupus agno
aliquando, ſic peccator iuſto. 22. Quæ communicatio ſancto homini ad ca-
nem? aut quæ pars diuiti ad pauperem? 23. Venatio leonis, onager in eremo: ſic
& paſcua diuitum ſunt pauperes. 24. Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic
& execratio diuitis pauper. 25. Diues commotus confirmatur ab amicis ſuis: humi-
lis autem cùm ceciderit, expelletur & à notis. 26. Diuiti decepto, multi recuperato-
res: locutus eſt ſuperba, & iuſtificauerunt illum. 27. humilis deceptus eſt, inſuper
& arguitur, locutus eſt ſenſatè, & non eſt datus ei locus. 28. Diues locutus eſt, &
omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent. 29. Pauper locutus
eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent illum. 30. Bona eſt ſubſtantia,
cui non eſt peccatum in conſcientia: & nequiſſima paupertas in ore impij. 31. Cor
hominis immutat faciem illius, ſiue in bona, ſiue in mala. 32. Veſtigium cordis boni,
& faciem bonam difficilè inuenies, & cum labore.

COMMENTARII.

1.
Familiaritas cum potentioribus fugienda

Fœda cum impio conſuetudo.

VERS. 1. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, &c.* Quemadmodum quis picis contactu inficitur: Sic qui ſuperbi, aut impij conſuetudine delectatur, illius mores referet.* Quàm fœda cum impio ſocietas, quæ picis ſimilitudine declaratur.]

Verſ. 2. *Pondus ſuper ſe tollet, qui honeſtiori ſe communicat.* Qui ditiori, potentiori, nobiliori adhæret, vt cum eo ineat familiaritatem, moleſta grauamina ſubit. *Et ditiori te ne ſocius fueris*, ob eandem rationem, de qua ſtatim.

Pauper diuiti non vt amicus, ſed vt famulus aſſociatur.

Verſ. 3. *Quid communicabit cacabus ad ollam? &c.* Quemadmodum olla fictilis nimium æreo cacabo vicina facilè frangitur: ſic diuiti ac potenti ſi nimiùm inops, vel tenuis hæreſcat, haud incolumis diu permanebit. * Pares cum paribus pacificam, amicam ineunt ſocietatem: pauper diuiti non vt amicus, ſed vt famulus aſſociatur.]

Verſ. 4. *Diues iniuſtè egit, & fremit.* Cum iniuriam diues aliis intulit, fremitum edit, quaſi ipſe fuerit affectus iniuria. *Pauper autem læſus* verè, *tacebit*, nec audebit de proprio dolore gemitum elicere.

Verſ. 5. *Si largitus fueris, aſſumet te.* Si muneribus eum donaueris, ad ſuam amicitiam te alliciet. *Si non habueris*, quid ei donare poſſis, illicò te repellet.

Quidquid dat vulgaris homo equiti, ab eo non vt donum recipitur, ſed quaſi exigitur vt tributum.

Verſ. 6. *Si habes, conuiuet tecum*, ſeu conuiuabitur, *& euacuabit te*, tuas paulatim opes abſumet. *Et ipſe non dolebit ſuper te*, tibi compatiens, quod tua prodigas exiſtimans, ſibi eum honorem deberi, illaſque delicias, quas ei apponis tuas opes exhauriens. * Profectò ſi vulgaris cum equite contrahat familiaritatem, quidquid ei impenderit, non accipiet vt donum, ſed exiget vt tributum.]

Verſ. 7. *Si neceſſarius illi fueris*, ſi tua opus habuerit opera, *ſupplantabit te*, ſeu verbis blandis, vultu hilari te decipiet. *Et ſubridens ſpem dabit, narrans tibi bona*, enumerans beneficia, quæ paratus eſt in te conferre. *Et dicet. Quid opus eſt tibi? Pete quod libuerit à parato donare.*

Verſ. 8. *Et confundet te in cibis ſuis.* Adeò te oppiparè conuiuio aliquo excipiet, vt pudeat te tenuis apparatus tui, atque ideo illum te inuitans multò plura prodigas, quàm prodegerat *Donec te exinaniat bis, aut ter*, ſecundo vel tertio conuiuio à te illi apparato. *Et in nouiſſimo deridebit te, & poſtea videns derelinquet te, & caput ſuum mouebit ad te ac ſi dictitet*: Et ſtultum hominem, qui mecum de lautitiis contendere voluit. Quidquid exiguum licet potentior infirmiori dat, cenſus perpetui inſtar, perpetuam redditnum ſolutionem firmat.]

Quidquid potentior infirmiori dat, cenſus in morem, perpetuam connotat redditnū ſolutionem.

Verſ. 9. *Humiliare Deo, & expecta manus eius.* Supplicem te Deo exhibe, & de illius potius manu bona expecta, quàm de manu diuitis. Ille egregius ad amicitiam Dominus, qui te quærit, non tua: etſi aliquando exiguum aliquid tuum ambit in paupere à te ſubleuando, ideo gerit, vt te ſpiritualibus, & temporariis, (ſi ad ſalutem conferant) diuitiis affluentem gratus efficiat.]

Deum amicum habe, qui tua non quærit, ſed te ditare ſatagit.

Verſ. 10. *Attende, ne ſeductus*, ſeu lactatus vana ſpe promiſſorum diuitis in huiuſmodi *ſtultitiam, humilieris*, deiiciaris gradu tuo, tuis ſpolieris fortunis. Satius erit Deo opes in pauperibus impendere, quàm colendis diuitibus ingratis inſumere.

Verſ. 11. *Noli eſſe humilis in Sapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſeducaris.* Noli eſſe abiecti vel puſilli animi, vt maculam Sapientiæ tuæ impingas, frequentando potentiorum conſortia, & alia ſtulta gerendo, quæ noſti rectæ rationi repugnare.

Verſ. 12. *Aduocatus à potentiore, diſcede*, refuge illo ire, & cum iueris, paucis te expedi. *Ex hoc enim magis te aduocabit*, maiorem in eo te aduocandi excitabis affectum.

Verſ. 13. *Ne improbus ſis*, ſeu importunus, *ne impingaris*, ne eiiciaris, ne extrudaris: *& ne longe ſis ab eo*, non tamen ab eo nimium elongeris, *ne eas in obliuionem* Nam ſi infrequens nimium ſis, tui obliuiſcetur.

Verſ. 14. *Ne retineas ex æquo loqui cum illo*, ne audeas, cum principe agere, & loqui tanquam æqualis; vel ne diu moreris illum retinens, & ab aliis impediens negotiis, alloquendo illum quaſi æqualis, aut multum familiaris: *nec credas multis verbis illius*, blandis ſcilicet, humaniſque ſermonibus; *ex multa enim loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis*, vt ſecreta eliciat. * Ex nimia cum proceribus conuerſatione nunquam non incommoda oriuntur.]

Ex nimia cum proceribus conuerſatione ſemper incommoda naſcuntur.

Verſ. 15. *Immitis animus illius conſeruabit verba tua*, illius animus immiſericors verba tua perpendet, & ex illis ſuſpiciones, quas de te habet, fouebit: *& non parcet de malitia, & de vinculis*, & non abſtinebit tibi malè facere, & in carcerem etiam ac vincula detrudere.

Verſ. 16. *Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo*, quid audias, quid ſcilicet princeps rogitet, & quonam fine. *Quoniam cum ſubuerſione tua ambulas*, ſeu in euerſionis periculo diuerſaris. * Nunquam enim in nimia cum principibus conſuetudine mille defuére euerſionis pericula.]

In nimia cum principe conſuetudine mille adſunt euerſionis pericula.

Verſ. 17. *Audiens verò illa, quaſi in ſomnis vide, & vigilabis.* Græcè, *cum hæc audies, in ſomno tuo euigila.* Cum ſcilicet, hæc audis, cum interrogaris, tibi caue, illi eſto ſimilis, qui in ſomnis videt graue aliquod malum, aut periculum, ideoque ſomnum ſtatim diſcutit. Liceat vulgariter exponere: *como quien tiene en ſu eños peſadilla, y alterado deſpierta.*

Verſ. 18. *Omni vita tua dilige Deum, & inuoca eum in ſalute tua*, vt ab eo ſalus tibi contingat, vtq; te ab huiuſmodi periculis auertat. Operæ pretium eſt, eum, qui in aula diuerſatur, frequenti orationi ſtudium adhibere, vt ab agnatis aulæ periculis à Numine eripiatur.]

Qui verſatur in aula, debet orationi ſtudere, vt à periculis aulæ agnatis à Deo liberetur.

2.
Inter pares moribus, & opibus amicitiam inſtaurandam docet.

Amicitia inter ſimiles perſiſtens eſt.

Verſ. 19. *Omne animal diligit ſimile ſibi*, leo cum leone, tygris cum tygride commoratur, oues cum ouibus pacificè degunt, & lupi conſortium formidoloſæ fugitant. *Sic & omnis homo proximum ſibi*, vulgaris vulgari, eques equiti adhæret. Fuge igitur cum proceribus initę amicitiam, ſi ad vulgarem pertines ditionem. * Inter ſimiles enim inita amicitia perſiſtit]

Verſ. 20. *Omnis caro, omne animal ad ſimilem ſibi coniungetur: & omnis homo ſimili ſibi ſociabitur,*

bitur, ſeu potentiores declinans verſabitur eom æqualibus. * Profectò ſi quodlibet auimal ſuæmet ſpeciei animanti hæreſcit: homo ſuæ ſpeciei hominibus adhæreat. Annon princeps homo eſt eiuſdem ſpeciei, ac vulgaris? Certè prrneipes qoodammodò videntur à communi humana ſpecie longè recedere, nouamque animantium ſpeciem conſtituere.]

Principes quodammodò ab humana ſpecie abſtracti, nouã quaſi ſpeciẽ vinctium videntur conſtituere.

Verſ. 21. Si communicabit lupus agno aliquando: ſic peccator iuſto. Quemadmodum lupo & agno non eſt amicitia, aut ſocietas: ita nec iuſtis, ac peccatoribus. Particula *Si* negationibus frequenter in Scripturaſeruit.

Verſ. 22. Quæ communicatio ſancto homini ad canem. Græcè, *Quæ communicatio hyenæ ad canem*, hoc ſenſu: Vt nequit eſſe communicatio hyænæ cum cane, cum ſint non ſolùm diuerſi generis animalia, ſed inter ſe inimica: ità inter diuitem pauperi infeſtum & ipſum pauperem ſocietas eſſe non poteſt. Noſter autem Interpres non legit *ὑαίνῃ* ſed *ἁγίῳ*, & ſenſus eſt: Non poteſt eſſe communicatio hominis ſancti cum cane, id eſt, cum immundo, iniquo impio. * Vir iuſtus fugiat impij conſortium, ſi à morſu ei agnato velit eſſe ſecurus. Ferox eſt canis, procul dubio mordebit.] *Aut quæ pars diuiti ad pauperem*, quæ communicatio, quæ ſocietas apta à paupere cum diuite inſtruetur, quæ pauperi non refluat in damnum?

Vir iuſtus fugiat impij conſortium, qui, canis inſtar, eruentè mordebit.

Verſ. 23. Venatio leonis, onager in eremo: &c. Sicut leones in deſertis montibus aſinos ſilueſtres venantur, & illis paſcuntur: ſic diuites pauperes deuorant.

Verſ. 24. Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas. &c. Quemadmodum ſuperbus humilitatem odit, ſic diues paupertatem.

Verſ. 25. Diues commotus confirmatur ab amicis ſuis, &c. Fluctuans, aut nutans diues ab amicis ſuis conſilio, & auxilio iuuatur, ne corruat. Pauper verò abiectus etiam poſt caſum vel à notis, à vicinis, à propinquis expelletur, ſeu ampliùs conculcabitur, vt difficilior ſit è caſu ſurrectio. Vulgariter exponam: *Al pobre todos le dan del pie.*

Verſ. 26. 27. Diuiti decepto multi recuperatores, &c. Diuite ſtultum aliquid locuto, vel in errorem aliquem lapſo, non deſunt recuperatores, qui ſcilicet illum tueantur, & verba ad bonum ſenſum trahant. *Humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur, &c.* Contrà verò accidit pauperi. Si deceptus in ſermone aliquandò vel parùm aberrat, corripitur acriter: ſi Sapienter loquitur, ſententia illius à cunctis repellitur, & ſtulta reputatur.

Verſ. 28. 29. Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, quaſi oſtentantes, ſe auidè illius verba audire integrè affectâre. Et verbis illius vſque ad nubes perducent. Hiſpanè. *Que bien dicho*, licet ineptam protulerit ſententiam. *Pauper locutus eſt, & dicunt. Quis eſt hic? Et ſi offenderit* verbo correptionem ſapiente, aut minus comptè prolato, *Subuertent illum.*

Verſ. 30. Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia. Quia multa dixerat Sapiens contra diuites, & pro pauperibus, ne quis exiſtimaret, diuitias eſſe malas, aut ſolam paupertatem iuſtum facere: docet, bonas eſſe diuitias, ſi conſcientiam peccati labe non maculant, & ſi bonis artibus ſint acquiſitæ. *Et nequiſſima paupertas in ore impij.* Paupertas autem in ore impij ſoluentis linguam in oblocutiones, detractiones, maledictiones &c. res nequiſſima eſt, cum bona externa deſint, & internus fructus paupertatis, quæ animum demiſſum facere debet. * Taxat agnatam mendicis obloquendi, murmurandi, maledicendi conſuetudinem, dum eis à diuitibus negatur ſtipes.]

Subtaxantur mendici ſuperbi & murmuratores.

Verſ. 31. Cor hominis immutat faciem illius, ſiue in bona, ſiuè in mala. In facie enim imminent ſigna lætitiæ, triſtitiæ, verecundiæ, & pro animi diſpoſitione in facie appareot perturbationum notæ, ſiue ad hilaritatem, ſiue ad triſtitiam, ſiue bonum, ſiue malum eolorem inducendo. * Vnde facies cordis appoſitè imaginem dixeris.]

Facies eſt velut imago, at index cordis.

Verſ. 32. Veſtigium cordis boni, & faciem bonam difficilè inuenies, & cum labore. Noo facilè inuenitur cor bonum in Sapientia inueſtiganda occupatum & in meditatione diuinarum rerum: & facies bona vegeta ſcilicet, & coloribus agnatis ornata. * Nam ſtudium frequens, & meditatio aſſidua corporis eſt afflictio.]

Studium frequẽs, & meditatio aſſidua corpus affligit & maciem inducit.

CAPVT XIV.

Agit Siracides de linguæ lapſu, de vanitate, & malitia auaritiæ.

1. BEATVS vir, qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, & non eſt ſti-
mulatus in triſtitia delicti. 2. Felix, qui non habuit animi ſui
triſtitiam, & non excidit à ſpe ſua. 3. Viro cupido & tenaci ſine
ratione eſt ſubſtantia, & homini liuido ad quid aurum:
4. Qui acervat ex animo ſuo iniuſtè, aliis congregat, & in bo-
nis illius alius luxuriabitur. 5. Qui ſibi nequam eſt, cui alij
bonus erit? & non iucundabitur in bonis ſuis. 6. Qui ſibi
inuidet, nihil eſt illo nequius, & hæc redditio eſt malitiæ illius: 7. & ſi benè fece-
rit, ignoranter, & non volens facit: & in nouiſſimo manifeſtat malitiam ſuam.
8. Nequam eſt oculus liuidi: & auertens faciem ſuam, & deſpiciens animam
ſuam. 9. Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis: non ſatiabitur donec
conſumat arefaciens animam ſuam. 10. Oculus malus ad mala: & non ſatiabi-

tur pane, ſed indigens & in triſtitia erit ſuper menſam ſuam. 11. Fili ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. 12. Memor eſto quoniam mors non tardat, & teſtamentum inferorum quia demonſtratum eſt tibi: teſtamentum enim huius mundi, morte morietur. 13. Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundùm vires tuas exporrigens da pauperi. 14. Non defrauderis à die bono, & particula boni doni non te prætereat. 15. Nónne aliis relinques dolores & labores tuos in diuiſione ſortis? 16. Da & accipe, & iuſtifica animam tuam. 17. Ante obitum tuum operare iuſtitiam: quoniam non eſt apud inferos inuenire cibum. 18. Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fructificans in arbore viridi. 19. Alia generantur, & alia deiiciuntur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur. 20. Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo. 21 Et omne opus electum iuſtificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo. 22. Beatus vir, qui in Sapientia morabitur, & qui in iuſtitia ſua meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei. 23. Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſconditis ſuis intelligens, vadens poſt illam quaſi inueſtigator, & in viis illius conſiſtens: 24. qui reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiens: 25. qui requieſcit iuxta domum illius, & in parietibus illius figens palum ſtatuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per æuum: 26. ſtatuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur. 27. protegetur ſub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requieſcet.

COMMENTARII.

1. *Agit de lapſu linguæ.*

VERS. 1. *Beatus vir, qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo: & non eſt ſtimulatus in triſtitia delicti*, ſeu non ſentit conſcientiæ remorſum ob delictum, quod hominem hilari animo eſſe non ſinit. * Agnata enim ſemper eſt peccato triſtitia emortuæ ſcilicet animæ luctus.] Græcè, & non eſt triſtis *ob multitudinem peccatorum.* * Innumera namque peccata ex linguæ immoderatione procedunt.]

Agnata eſt peccato triſtitia emortuæ animæ luctus.

Innumerabilia peccata ex linguæ immoderatione.

Verſ. 2. Felix, qui non habuit animi ſui triſtitiam ob huiuſmodi ob effrænem loquelam admiſſa peccata, vel ob huius vitæ aduerſa. *Et non excedit à ſpe ſua*, Græcè additur, *quæ in Domino*, ſupple, fixa eſt, à quo expectat in futura vita bonorum operum, & laborum ſuorum mercedem.

2. *Verſ. 3. Viro cupido, & tenaci*, ſeu auaro *ſine ratione eſt ſubſtantia*, ſeu diuitiæ. * Quia fruſtrà, & ſine vllo vſu eas poſſidet.] *Et homini liuido ad quid aurum?* Auaro homini ad quid opes, ſi illis vſurus non eſt. * Portò auarus aptè liuidus, ſiue inuidus vocitatur, quia inuidet tùm ſibi, tùm aliis vſum pecuniæ. Vt præter liuorem nullum alium inde fructum capiat.]

Auaritiæ malitiam deſcribit.

Auarus ſine vſu opes poſſidet.

Omnis auarus eſt inuidus.

Verſ. 4. Qui aceruat ex animo ſuo iniuſtè, ſeu defraudat, detrahit genio, & appetitui ſuo iniuſtè opes, *aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur deliciabitur* Solent enim hæredes quæ ſine labore ab auaro acceperunt, prodigè inſumere.] * Premè particulam *Iniuſtè*. Auaritia enim plerumque cogit ſeu allicit auarum vt vel iniuſtè acquirat, vel iniuſtè retineat, quæ in pios vſus. & in pauperum leuamen ſæpè inſumere tenebatur.]

Auarus luxuries aliorum diuitias congregat.

Auarus plerumquè acquirit iniuſtè, vel retinet.

Verſ. 5. Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? Qui vt congreget opes, ſibi abnegat neceſſaria ad victum, & decentiam, quomodo aliorum ſubueniet egeſtati? * Nulla auaro ineſt animo circa proximum indigentem miſeratio.] *Et non iucundabitur in bonis ſuis*; ſemper enim timore afficitur, curis angitur circa opum acquiſitionem, & augmentum.

Auaro nulla circa egẽtes miſeratio.

Verſ. 6 7. Qui ſibi inuidet, nihil eſt illo nequius: & hæc redditio eſt malitiæ illius. Ipſemet malitiæ ac peccato ſuo congruam irrogat pœnam, ſeipſum velut ſibi inuidens, macerans, & male tractans in victu, veſtitu, & reliquis fame, ſiti, frigoreque conficiens ſe, ſibi ipſe tortor. * Carnifex eſt ſuiipſius auarus in præſentem auaritiæ pœnam.] *Etſi benè fecerit*, alicui caſu, & *ignoranter*, non ex animi ſententia, *& non volens*, ſeu inuitus *facit. Et in nouiſſimo*, ſiue in fine beneficij *manifeſtat malitiam ſuam*, imò plerumquè ante finem eam prodit, nec poteſt diſſimulare, ſe malo animo feciſſe, quod egit, potiùs vt obſit, quàm vt proſit. * Magna prorsùs malitia auari, qui nunquam alij benefecit ex animo!]

Auarus eſt ſuiipſius carnifex.

Nunquam auarus alij benefacit ex animo.

Verſ. 8. Nequam eſt oculus liuidi, malignus eſt auari oculus: *& auertens faciem ſuam, & deſpiciens animam ſuam.* Auertit faciem ab inope, ne illius videat egeſtatem & dare cogatur: & deſpicit vitam ſuam, quam cibis fraudat, imò & medicamentis, ſi ſumptuoſi ſint futuri. * Pondera illud: *Et auertens faciem ſuam*, ne ſcilicet videat egentem & ſuccurrere ei cogatur. Supponit enim vel auarum admodùm crudelem ſi viderit pauperis miſeriam minimè potuiſſe manum contrahere.] * O tempora, quandò paſſim oculis fidelium pauperes miſelli obiiciuntur, & vix adeſt qui ei vel miſerationis eroget affectum.]

Tanta eſt vis miſeriæ pauperis, vt vel auarus ſi illam videat, ſuccurrere cogatur.

Hodiè eam vide, & vix compaſſionis impendis affectum.

Verſ. 9. Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, id eſt, nulla parte lucri iniquè corraſi quantumcumquè magna poteſt auarus animus expleri. Nec verò expleretur, etſi toto mundo potiri contingeret, potiùs infamis ſitis magis accenderetur. *Non ſatiabitur, donec conſumat areſaciens animam ſuam*, donec ſeipſum

anxiis

anxiis curis, & ſtudiis prorſus exhauriat animum, totuſque contabeſcat. * Græcè, *Auari oculus non impletur parte*, appetit totum diuitiarum. Ego exiſtimo nec toto acquiſito eius ſitim explendam.]

Toto acquiſito diuitiarũ auarus minimè ſatiatur.

Verſ. 10 *Oculus malus ad mala*, peruerſa auari intentio ad praua ſtudia perpetuò vergit, quibus de nouo opes valeat augere: *& non ſatiabitur pane, ſed indigens, & in triſtitia erit ſuper menſam ſuam.* Semper egebit, nolens ſibi ex congregatis opibus ſuccurrere: & etiam in menſa ipſa ſe pane ſatiare non audebit, imò dolebit, quod vel exiguus cibus in menſa exhibeatur. * Crudele vitium, quod cogit ſuum aſſeclam in mediis diuitiis egere, in menſa à cibo appoſito ieiunare.]

Auarus in mediis diuitiis eget, in menſa ieiunat.

Verſ. 11. *Fili, ſi habes, benefac tecum.* Si diuitias poſſides, illis ad tuum vtere commodum. *Et Deo dignas oblationes offer.* Non vt auarus Cain egit, qui deterrima obtulit. Deo offer in paupere, in Templo; in hunc enim vſum conceſſæ ſunt tibi à Deo opes. * *Dignas*, ait, *Deo oblationes.* Nec enim digna eſt Deo oblatio diuitis qui pauperi dat teruntium, aut panis fruſtulum. Eleemoſyna gerenda eſt iuxta dantis poſſibilitatem, & iuxta Dei dignitatem in paupere accipientis.]

Eleemoſyna facienda Deo accipiente digna.

Verſ. 12. *Memor eſto, quoniam mors non tardat*, citò morietis. Vt quid ergo accumulas in immenſum opes, & intactas aſſeruas, quaſi ſemper, aut diutiſſimè eſſes victurus? *Et teſtamentum inferorum*, ſeu Dei diſpoſitio, ſiue decretum de omnium morte, & ad inferos deſcenſu, ſaltem ad limbum patrum. Intelligit de iis, qui vixerant ad illud tempus, & vſque ad Chriſtum victuri erant *quia monſtratum eſt tibi*, id eſt, memento etiam quòd monſtrata, ſeu manifeſtata eſt tibi hæc communis Dei diſpoſitio tum ex Scripturis, tum ex experientia. *Teſtamentum enim huius mundi morte morietur.* Porrò hoc decretum vniuerſale eſt totius mũdi, commune omnibus hominibus, & *à ſæculo* (vt Græcus addit) ſeu ab initio mundi hucuſque inuiolabiliter obſeruatum. Et verba teſtamenti, vel decreti ſunt: *Morte morietur* omnis Adæ filios.

Verſ. 13. *Ante mortem* igitur neceſſitatiam cunctis, *benefac amico tuo*, ſeu pauperi, qui amicus fidus ei ſuccurrentis eſt: *& ſecundum vires tuas exporrigens* brachium, manum aperiens, da pauperi.

Verſ. 14 *Non defrauderis à die bono*, ſeu ne defraudes te, ſeu priues læto ac iucundo die conuiuij, vel feſti, vel amœno tempore vitæ tuæ: *& particula boni doni non te prætereat*, vt ere à Deo conceſſis. Græcè, *pars deſiderij boni*, ſeu parte, ſeu portione tibi adeò deſiderata, iam tandem accepta vtere & fruere.

Verſ. 15. *Nonne aliis relinques dolores, & labores tuos in diuiſione ſortis?* Cur enim patieris relinqui opes tuas tanto labore partas hæredibus diuidendas, de quibus tibi non conſtat, an futuri ingrati, an illis benè ſint vſuri. * Appoſitè diuitias vocitauit *dolores, & labores.* Quia cum dolore & labore acquiruntur, & cum dolore & labore conſeruantur inutiles. Vndè auaro diuitiæ procul dubio diuitiæ non ſunt, ſed ſolummodò dolor, & labor.]

Diuitiæ auaro diuitiæ nõ ſunt, ſed ſolũmodò dolor, & labor.

Verſ. 16. *Da* largè aliis, maximè pauperibus. *Et accipe*, nam ſi dederis, vicißim plura à Dei munificentiſſima manu accipies. *Luc.* 6. *Date, & dabitur vobis.* Idem profectò eſt, pauperi dare, & à Deo id quod das, cum fœnore accipere. Nam *qui miſeretur pauperis, fœneratur Domino.* Luc. 6. 38 *Et iuſtifica animam tuam*, per eleemoſynam compara, vel auge tibi iuſtitiæ meritum, te à peccatis, & pœnis debitis expurga.

Quod pauperi das, à Deo cũ fœnore recipis.

Verſ. 17. *Ante obitum tuum operare iuſtitiam*, ſeu omne genus boni operis, eleemoſynam ſcilicèt, quæ in Scriptura *Iuſtitia* appellatur *Pſal.* 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* * Quaſi eleemoſynæ virtus omnium virtutum contineat perfectionem. Vndè in die nouiſſima Dominus de ſola eleemoſyna geret examen, quaſi omnibus aliis virtutibus abundantem ſe oſtendat, qui eleemoſynæ virtute nitet.] *Quoniam non eſt apud inferos inuenire cibum.* Quia ſi dum viuis, bonis non inſiſtis operibus, poſt mortem non eſt ampliùs meritis augendi locus. Vt congruat hæc ſententia cum Chriſti Domini monito *Ioa.* 6. 27. *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.*

Quaſi omnibus virtutibus ornatur, qui eleemoſynæ virtute nitet.

Verſ. 18. 19. *Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fructificans in arbore viridi*, fœni 3.
in morem leui flatu vita humana marceſcit, & ſicut folium excidit. Fructificans dicitur folium, ipſa enim folia partus quidam ſunt, & fructus arboris. *Alia generantur, & alia deiiciuntur, ſic generatio carnis & ſanguinis* hominum ſcilicet, *alia finitur, & alia naſcitur.* * Sed fœni ac foliorum in morem naſcimur, illicò morimur.]

Agit de vita humana.

Fœni, ac folio rum inſtar naſcimur citò morimur.

Verſ. 20. *Omne opus corruptibile in fine deficiet, &c.* Omne opus putreſcens, deficiens, & marcori obnoxium tandem perit, & ſoluitur: quemadmodum etiam operis illius artifex interit.

Verſ. 21. *Et omne opus electum iuſtificabitur, &c.* Opera iuſta & ſancta iuſta declarabuntur eſſe in hac vita, & in extremo iudicio, & auctor huiuſmodi operum à Deo propter illa honorem ac præmium recipiet.

Verſ. 22. 23. 24. 25. *Beatus vir, qui in Sapientia* 4.
morabitur, qui Sapiens erit ad hæc intelligenda: *& qui in iuſtitia meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei*, ſeu mente aſſiduè voluet, Deum omnia circumſpicere, ac contemplari. * Nam qui viuacem fidem Dei immenſitatis fouet, difficilè à dæmone allicietur, vt in Dei conſpectu delinquere audeat.] *Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſconditis ſuis intelligens:* qui Dei perpendit mente iudicia, & occultiſſima illius arcana, *vadens poſt illam quaſi inueſtigator*, veſtigia perſequens, & Sapientiam, quam requirit, inueniens: *Qui reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiens.* Cum ſcilicet ad Sapientiæ ædes peruenerit, & fores ac feneſtras clauſas inuenerit: per rimas feneſtrarum, ac portarum introſpiciet, & ad audiendum aures applicabit, præ deſiderio perueniendi ad Sapientiam, quæ intus latet. *Qui requieſcit iuxta Domum illius, & in parietibus illius figens palum*, vt de illo tabernaculum ſuſpendat: *ſtatuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per æuum*, ſeu bona æternùm duratura.

Ad Sapientiam acquirendam hortatur.

Qui Deum ſibi præſentem conſiderat, non facilè ad crimẽ allicietur.

Verſ. 26. 27. *ſtatuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur*, ab vmbraculis arborum metaphora deſumpta. *Protegetur ſub tegmine illius à feruore ſolis*, ab æſtu. *Et in gloria eius requieſcet.* Arbor enim hæc ſuis foliis floribus, ac fructibus ei decus, ac gloriam afferet.

CAPVT

CAPVT XV.

Timoris Dei, ſeu Sapientiæ cæleſtis fructus Sapiens enunciat, quam in noſtri liberi arbitrij ineſſe poteſtate demonſtrat.

1. QVi timet Deum, faciet bona: & qui continens eſt iuſtitiæ,
apprehendet illam. 2. & obuiabit illi quaſi mater honorifi-
cata, & quaſi mulier à virginitate ſuſcipiet illum. 3. Cibabit
illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris po-
tabit illum:& firmabitur in illo,& non flectetur. 4. & conti-
nebit illum,& non confundetur:& exaltabit illum apud pro-
ximos ſuos: 5. & in medio Eccleſiæ aperiet os eius, & ad-
implebit illum ſpiritu Sapientiæ & intellectus, & ſtola gloriæ veſtiet illum.
6. Iucunditatem & exultationem theſaurizabit ſuper illum, & nomine æter-
no hereditabit illum. 7. Homines ſtulti non apprehendent illam, & homines
ſenſati obuiabunt illi, homines ſtulti non videbunt eam: longè enim abeſt à
ſuperbia & dolo. 8. Viri mendaces non erunt illius memores: & viri veraces
inuenientur in illa, & ſucceſſum habebunt vſque ad inſpectionem Dei. 9. Non
eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris: 10. quoniam à Deo profecta eſt ſapientia: ſa-
pientiæ enim Dei aſtabit laus, & in ore fideli abundabit, & Dominator dabit eam
illi. 11. Non dixeris:Per Deum abeſt, quæ enim odit ne feceris. 12. Non dicas:
Ille me implanauit: non enim neceſſarij ſunt ei homines impij. 13. Omne execra-
mentum erroris odit Dominus,& non erit amabile timentibus eum. 14. Deus ab
initio conſtituit hominem,& reliquit illum in manu conſilij ſui. 15. Adiecit man-
data & præcepta ſua: 16. ſi volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, & in per-
petuum fidem placitam facere. 17. Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod vo-
lueris, porrige manum tuam. 18. Ante hominem vita & mors, bonum & ma-
lum: quod placuerit ei, dabitur illi: 19. quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in
potentia, videns omnes ſine intermiſſione. 20. Oculi Domini ad timentes eum,& ipſe
agnoſcit omnem operam hominis. 21. Nemini mandauit impiè agere, & nemini
dedit ſpatium peccandi: 22. non enim concupiſcit multitudinem filiorum infide-
lium,& inutilium.

COMMENTARII.

1\. *Timoris Dei, ſeu Sapientiæ cæleſtis fructus enunciat.*

VERS.1. *Qui timet Deum, faciet bona.* Nam Dei timor ad legis affert obſeruationem. *Et qui continens eſt iuſtitiæ, apprehendet illam.* Græcè, *qui compos eſt iuſtitiæ*, ſiue qui iuſtus eſt, qui ſtudiosè obſeruat mandata, Sapientiam cœleſtem conſequetur.

Verſ.2. Et obuiabit illi quaſi mater honorificata, erit illi quaſi ſponſa præcipua, quæ eſt materfamilias: (olim enim plures vxores licebat habere,) *Et quaſi mulier à virginitate ſuſcipiet illum.* ſiue illi in coniugium quaſi virgo ducta aptabitur.

Verſ.3. Cibabit illum pane vitæ, & intellectus. Ex Græco, cibos minutim concidendo more nutricis, & in os inſerendo miniſtrabit ei cibum vitam, & Sapientiam afferentem. *Et aqua Sapientiæ ſalutaris potabit illum.* * Salutaris quidem, eſt enim Sapientia mundi, quæ ſaluti animi officit.] *Et firmabitur in illo, & non flectetur.* Cibo illo ac potu confirmatus ad malum, ſeu ad piacula non declinabit. * Timor enim Dei cœleſtis Sapientia, panis inſtar, cor hominis confirmat vt perſiſtat in iuſtitia.]

Sapientia mundi ſaluti animi officit.

Timor Dei panis eſt, qui cor hominis confirmat.

Verſ.4. Et continebit illum, & non confundetur, fulciet illum, ne in aliquod malum ruat, quod illi dedecus afferat. * Omne enim crimen dedecore afficiet peccatorem.] *Et exaltabit illum apud proximos ſuos,* omnibus enim iuſtus placet, & virtus ſemper in honore habetur. Ex Græco, *Et exaltabit illum ſupra proximos ſuos.* * Eum Iuſtum namque, qui virtute eminet, omnes nobis admodùm ſuperiorem reputamus, & non externam ſolùm, ſed & internam reuerentiam exhibemus]

Omne peccatum dedecus affert peccatori.

Iuſtum omnes egregiè velut ſuperiorem ſibi reuerentur.

Verſ.5. Et in medio Eccleſiæ aperiet os eius, vt populum edoceat, & Eccleſiæ Doctor exiſtat. * Iuſtus enim omnis Doctor eſt ſi non verbo, moribus quidem. Probi enim mores vocales ſunt ad perſuadendum.] *Et adimplebit illum ſpiritu Sapientiæ, & intellectus, & ſtola gloriæ veſtiet illum,* ingentem ei gloriam, & famæ celebritatem conciliando.

Probi mores vocales ſunt ad perſuadendum.

Verſ.6. Iucunditatem, & exultationem theſaurizabit ſuper illum, &c. Copioſum gaudium ad inſtar theſauri coaceruabit ſuper illum, facie-

que

que vt perennem famam nunquam intermoritaram quaſi hereditatem conſequatur. * Timor Domini auſterus non eſt, ſed blandus, ſed dulcis, ſiquidem timens Deum iucunditatis, & exultationis theſauro potitur.]

Timor Dei non eſt rigidus, ſiquidẽ affert animo exultationem.

Verſ. 7. Homines ſtulti non apprehendent illam. Peccatores Sapientiam veram minimè poſſidebunt. *Et homines ſenſati obuiabunt illi*, obuiam illam habebunt qui ſenſu ad Deum timendum pollent. *Homines ſtulti non videbunt eam. Longè enim abeſt à ſuperbia, & dolo.* * Aptè ſuperbia tribuitur ſtulto; ſtultus enim valdè eſt, qui cinis cum ſit, putet aliquid poſſe in fragilitatis humanæ cinere ineſſe, vndè vanitas excitetur. *Quid ſuperbis terra, & cinis?*

Verſ. 8. Viri mendaces non erunt illius memores, nec in memoriam Sapientiam afferent longiſſimè ab eis diſſitam, & viri veraces inuenientur in illa, ſeu ab illa, quæ quidem corda apta quærit, vbi ſedem ſtatuat. *Et ſucceſſum habebunt*, ſeu proficient, *vſque ad inſpectionem Dei*, donec Deum facie ad faciem aſpiciant.

Verſ. 9. 10. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, &c. Nemo ritè poteſt, aut debet laudare, vel prædicare Sapientiam, niſi miſſus, doctus, & inſpiratus à Deo. Deus autem ordinatiè non mittit, nec docet peccatores. Ergo hi non debent eam prædicare, iuxta illud. *Prou. 26. 7. Indecens eſt in ore ſtultorum parabola.* Ei, qui Sapiens à Deo eſt, competit officium laudandi: copiosè & eloquenter laudabit Sapientiam is, qui Sapiens eſt a Deo, quippè qui eam non ignotam celebrat; & à Deo accipiet Sapientiæ elogia, vt pro dignitate illam commendet. * Laus, quæ à Deo non accipitur, vt pro meritis cuique reddatur, vera laus non eſt, ſed adulatio.]

Laus, quæ à Deo non accipitur vt pro merito cuiq; tribuatur nõ laus, ſed adulatio eſt.

Verſ. 11. Non dixeris: Per Deum abeſt. Per Deum ſtat, quominùs probus ſim & Sapiens. *Quæ enim odit, ne feceris.* Deus odit inſipientiam, & peccatum: ſi autem peccatum amas, quod Deus odit, Sapientiam à Deo non aſſequeris. Vndè excuſatio tua non erit idonea.

Verſ. 21. Non dicas: Ille me implanauit decepit, &c. Liptote, vel Mioſis eſt. Ac ſi diceret, adeo Deo neceſſarij non ſunt, aut optabiles impij, vt etiam illos oderit, & admodum aduerſetur.

Verſ. 13. Omne execramentum erroris odit Dominus, &c. Peccatum Dei cultoribus non probabitur, ſed odio habebitur. Debet enim iuſtus capitali odio inſectari crimen, quod Deus execratur. Amicos enim Dei veluti Deus alter.]

Dei amicus debet odio habere peccatum, quod Deo eſt inuiſum.

Verſ. 14. Deus ab initio conſtituit hominem, ſeu creauit: *& reliquit illum in manu conſilij ſui*, illi liberum ſui arbitrium dedit.

2.

Verſ. 15. 16. Adiecit mandata, & præcepta ſua, ſatua, *Ex ligno ſcientiæ boni & mali ne com. das.* Gen. 3. *Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te*, ſi volueris perpetuò ſeruare fidem Deo placitam, eius præſcripta cuſtodiens: hæc tua fidelitas viciſſim perpetuò te ſeruabit. Hæ duæ actiones ſe mutuò reſpondent: ſerua, & ſeruaberis. Serua mandata, & ab ipſa mandatorum obſeruatione ſeruaberis ab omni ſecurus incommodo. Quia nulla tibi nocebit aduerſitas, ſi nulla tibi dominetur iniquitas.]

A noſtro libero arbitrio pendet cuſtodiſſe Sapientiam potius.

Hæc ſibi mutuò reſpondent: ſerua mandata, & ſeruaberis incolumis.

Verſ. 17. Appoſuit tibi aquam, & ignem, &c. Bonum, & malum; vitam & mortem tibi obiecit, vt eligeres: ad te ſpectat decernere, quid ſit eligendum, an ſatiùs ſit, te in hoc felici ſtatu conſeruare innocentiæ, nec te ſolum, ſed etiam poſteros tuos: an te, ac poſteros tuos in duplicem interitum animi & corporis deturbare? En aquam & ignem, vitam & mortem.

Verſ. 18. 19. Ante hominem ergò *vita & mors.* Non potuit certius ac clarius aduerſus Hæreticos liberum arbitrium hominis depingi. *Quoniam multa Sapientia Dei, &c.* Vt mirabilis Sapientia Dei elucet in homine creando eum liberi arbitrij compotem: ita eius potentia in iis, qui à recta iuſtitiæ via aberrant, puniendis fulgurat. Nemo ergò exiſtimet poſſe ſe euadere potentiſſimi manus, nec illius oculos eludere. Deus enim perpetuò omnes videt, & quonammodò ſe exerant, contemplatur.

Verſ. 20. Oculi Domini ad timentes eum, vt illis faueat: *& ipſe agnoſcit omnem operam hominis*, an ſit in eis rectitudo? an iniquitas adſit?

Verſ. 21. 22. Nemini Deus *mandauit impiè agere, &c.* * Et tamen eſt tanta hominum malitia, vt peccatis patrandis incumbant, & ſpatium vitæ voluptatibus dedant, quaſi præcepta peccandi accepiſſent, & ſpatium vitæ ad captandas voluptates eis datum fuiſſet.] *Non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.* imò inteſtino odio proſequitur peccatores. Quos aptè *Inutiles* appellauit. Peccator enim ad nullum Dei miniſterium eſt aptus. Imò nullum hominum munus perfectè gerit. Vndè, inſtar ligni vitis ſolùm eum ad ignem aptum reperies.]

Homines impij ſic gnauiè dant peccatis operã, ac ſi peccandi haberent præceptum.

Peccator ad nullum aptus miniſterium.

CAPVT XVI.

Oſtendit Sapiens, in filiis impiis non eſſe lætandum: iuſtam Dei vindictam in impios deſcribit: eximiam Dei ſapientiam in vniuerſi diſpoſitione laudibus effert.

NE iucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur: nec oblecteris ſu-
per ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis. 2. Non credas vitæ illorum,
& ne reſpexeris in labores eorum. 3. Melior eſt enim vnus ti-
mens Deum, quàm mille filij impij. 4. Et vtile eſt mori ſine filiis,
quàm relinquere filios impios. 5. Ab vno ſenſato inhabitabitur
patria, Tribus impiorum deſeretur. 6. Multa talia vidit oculus meus, & fortiora ho-

rum audiuit auris mea. 7. In Synagoga peccantium exardebit ignis, & in gente
incredibili exardeſcet ira. 8. Non exorauerunt pro peccatis ſuis antiqui gigan-
tes, qui deſtructi ſunt confidentes ſuæ virtuti: 9. & non pepercit peregrinationi
Lot, & execratus eſt eos præ ſuperbia verbi illorum. 10. Non miſertus eſt illis,
gentem totam perdens, & extollentem ſe in peccatis ſuis. 11. Et ſicut ſexcenta
millia peditum, qui congregati ſunt in duritia cordis ſui: & ſi vnus fuiſſet ceruica-
tus, mirum, ſi fuiſſet immunis. 12. Miſericordia enim & ira eſt cum illo. Potens
exoratio, & effundens iram: 13. ſecundùm miſericordiam ſuam, ſic correptio
illius hominem ſecundùm opera ſua iudicat. 14. Non effugiet in rapina pecca-
tor, & non retardabit ſufferentia miſericordiam facientis. 15. Omnis miſericor-
dia faciet locum vnicuique ſecundùm meritum operum ſuorum, & ſecundùm in-
tellectum peregrinationis ipſius. 16. Non dicas: A Deo abſcondar, & ex ſummo
quis mei memorabitur? 17. In populo magno non agnoſcar: quæ eſt enim anima
mea in tam immenſa creatura? 18. Ecce cœlum, & cœli cœlorum, abyſſus, &
vniuerſa terra, & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commouebuntur, 19. montes
ſimul, & colles, & fundamenta terræ: cùm conſpexerit illa Deus, tremore concu-
tientur. 20. Et in omnibus his inſenſatum eſt cor: & omne cor intelligitur ab illo:
21. & vias illius quis intelligit, & procellam, quam nec oculus videbit hominis?
22. Nam plurima illius opera ſunt in abſconſis: ſed opera iuſtitiæ eius quis enun-
tiabit? aut quis ſuſtinebit? Longè enim eſt teſtamentum à quibuſdam, & inter-
rogatio omnium in conſummatione eſt. 23. Qui minoratur corde, cogitat ina-
nia: & vir imprudens & errans, cogitat ſtulta. 24. Audi me fili, & diſce diſci-
plinam ſenſus, & in verbis meis attende in corde tuo, 25. & dicam in æquitate
diſciplinam, & ſcrutabor enarrare ſapientiam: & in verbis meis attende in
corde tuo, & dico in æquitate ſpiritus virtutes, quas poſuit Deus in opera ſua
ab initio, & in veritate enuntio ſcientiam eius. 26. In iudicio Dei opera eius
ab initio, & ab inſtitutione ipſorum diſtinxit partes illorum, & initia eo-
rum in gentibus ſuis. 27. Ornauit in æternum opera illorum, nec eſurie-
runt, nec laborauerunt, & non deſtiterunt ab operibus ſuis. 28. Vnuſquiſque
proximum ſibi non anguſtiabit vſque in æternum. 29. Non ſis incredibilis ver-
bo illius. 30. Poſt hæc Deus in terram reſpexit, & impleuit illam bonis ſuis.
31. Anima omnis vitalis denuntiauit ante faciem ipſius, & in ipſam iterùm reuerſio
illorum.

COMMENTARII.

1. *Oſtendit, in filijs impijs nõ eſſe lætandum.*

VERS. 1. *Ne iucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur.* Ne gaudeas cum plures enumeras filios, ſi eos videris affici impietate. * Quodnam enim domui tuæ commodum, aut decus accreſcet, ſi tot Dei inimicos foues, quot filios enumeras?] *Nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis.* Ex impietate enim eorum haud difficilè conijcere potes luctui tibi eſſe futuros. * Filiorum enim imprudentia paternæ ſenectæ triſtia prænunciat.]

Ex filiis impiis Dei inimicis quodnam poteſt domui commodum obuenire.

Filij imprudentia parentum ſenectæ triſtia prænunciat.

Verſ. 2. Non credas vitæ illorum, & ne reſpexeris in labores eorum. Etiamſi induſtrij ſint, & laborioſi, & ad cuncta miniſteria apti videantur, non tibi in illis placeas.

2. *Dei vindictam in impios deſeruit.*

Verſ. 3. 4. Melior eſt enim vnus filius timens Deum, quàm mille filij impij. Vnus filius pietate nitens filiorum turbam longo interuallo ſuperat. Imò fælicior eſt, qui nullum ſuſcepit filium, quàm qui multos peſſimè habet morigeratos. *Et vtile eſt magis, mori ſine filiis, quam relinquere filios impios,* maius dedecus inferentes in patrem ex fœcunditate, quàm ſterilitas ei poſſet afferre. * Notam olim ſterilitas inurebat coniugibus; nunc maiorem notam inurit fœcunditas, ſi filij vitiis implicentur.]

Parenti filij impij maiorem notam

Verſ. 5. Ab vno ſenſato inhabitatur patria: Vnus filius Sapiens ac timens Deum, Deo benedicente tam multos, tam fœcundos filios ac poſteros procreabit, vt integrum iis Regnum compleat: Vt videre fuit in Noë Abrahamo, Iſaaco, & Iacobo. *Tribus* familia, vel natio *impiorum* natorum *deſeretur*, extinguetur, deſolabitur. Patuit in Amalecitis, Chananæis, & tot populis à Saule, Ioſue, ac Dauide exciſis.

fœcunditas inurit, quam olim ſterilitas inurebat.

Verſ. 6. Multa talia vidit oculus meus, &c. Multa circa hoc argumentum exempla vidi, plura autem maiora, & grauiora audiui ex parentum traditione.

3. *Iuſtam Dei vindictam in impios deſeruit.*

Verſ. 7. In Synagoga peccantium ardebit ignis, In cœtu, congregatione impiorum diuinæ vltionis ignis exardeſcet: *Et in gente incredibili,* incredula, inobedienti, rebelli exardeſcet ira Dei, ſcelera vindicantis.

Verſ. 8. 9. Non exorauerunt pro peccatis ſuis antiqui Gigantes. Non placauerunt Deum potentia ſua priſci Gigantes. Fortaſſe illi Deum orauerunt, cum iam ſe diluuio obrui viderent, ſed non exorauerunt, non placarunt, quia preces illæ non ex pœnitenti cordis affectu, ſed ex mortis timore profluxerunt. * Non omnis exorat oratio, ſed quæ ex corde pœnitudine affecto procedit. *Cor enim contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Pſal. 50.] Id accidit Gigantibus, *qui deſtructi ſunt confidentes ſua virtuti. Et non pepercit peregrinationi Loth*, id eſt, Sodomæ, ac

Non omnis oratio placat Deum, ſed quæ ex corde contrito procedit.

reliquis

rèliquis Ciuitatibus, in quibus peregrinatus Loth fuit, ſeu in quibus peregrinus inhabitauit. * Iuſtus enim inter impios obtinens domicilium, quaſi peregrinus, & alienigena commoratur, ab eorum conſuetudine prorſus alienus.] *Et execratus eſt eos præ ſuperbia verbi illorum.* Quia ſcilicet ſuperbè loquuti ſunt contra Deum, & Loth. Nam etiam ſuperbiam fuiſſe ex parte cauſam exeidij Sodomæ, Ezechiel *cap.* 16.49. *docet.*

Iuſtus inter impios habitãs, velut peregrinus eſt, ab illis omninò abſtractus.

Verſ. 10. *Non miſertus eſt illis, &c.* Gloriabantur, ſe peccatores eſſe, quod prouocauit Dominum proſantem, *Clamor Sodomorum venit ad me* : etenim illi *peccatum ſuum prædicauerunt.* * Præpropera vindicta furit in peccatores qui non verentur, publicè de delictis gloriari.]

Feſtinat ſupplicium peccatori publicè de peccato glorianti.

Verſ. 11.12.13. *Et ſicut ſexcenta millia peditum,* Hebræorum in deſerto, *qui congregati ſunt,* ſeu conſpirarunt, *in duritia cordis ſui,* ſeu duro, & obſtinato animo nolentes terram Chanaan inuadere, vti Deus imperabat, præter duos Ioſuë, & Caleb, omnes à Deo exciſi ſunt. *Num.* 14. & 26. *etſi vnus fuiſſet ceruicatus, mirum, mirum ſi fuiſſet immunis.* Mirum ſi vnus aliquis duræ ceruicis, & rebellis Deo audeat ſibi ſpondere, quod immunis euadet. Nam qui tanto populo non pepercit, quomodo parcet vni capiti? * Hinc ediſce, in plaga communi peſtis v. gr. belli, febris malignæ, &c. te pœnitudine ad obitum præparare. Nam qui tot Ciues exitialiter propter peccata plerumquè vulnerat, difficilè te immunem aſſeruabit.] *Miſericordia enim & ira eſt cum illo*, vt eſt ſummè miſericors, ita etiam ſummè iuſtus ſcelerum vindex. * Ne de infinita Dei miſericordia impius præſumat, ſciens ſe de infinita eius iuſtitia poſſe formidinem capere.] *Potens exoratio, & effundens iram.* Vt miſericors eſt, & exorabilis, ita iuſtus, & in peccatores iram effundens. *Secundùm miſericordiam ſuam ſic correptio illius hominem ſecundùm opera ſua iudicat.* Eadem aliis verbis ſententia inculcatur.

In plaga cõmuni peſtis, &c. te ad mortem præpara, nec enim debes præſumere te ſolùm euaſurum incolumem.

Ne de infinita Dei miſericordia præſumas, eſt enim etiã infinitè iuſtus.

Verſ. 14. 15. *Non effugiet in rapina peccator, &c.* Quemadmodùm raptores, reliquique peccatores non manum Dei vindicem, ita ſufferentia, ſeu patientia, & expectatio miſericordis, & iuſti non retardabit, ſeu diu exſpectabit benefactorum ſuorum mercedem. Iuſtus enim infligit ſupplicia, miſericos præmia largitur. *Omnis* enim *miſericordia faciet locum*, ſiue ſedem ſiue inferiorem, ſiue ſuperiorem, *vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum, & ſecundum intellectum peregrinationis ipſius*, iuxta Sapientiam, pietatem, religionem, cæteráſque virtutes, quarum actus, dum in hac vita peregrinaretur, exercuit.

Verſ. 16. *Non dicas: A Deo abſcondar, & ex ſummo quis mei memorabitur?* De cœlo vbi Deus habitat, quonammodò poterit obſcuros receſſus, vbi abſcondar, veſtigare, mèque abſconditum inuenire? Quaſi Deus ſingulorum hominum peccata non curet. * O ſtultè audi Dauidem peccatoris perſonam agentem. *Quò ibo à ſpiritu tuo, &c. Pſal.* 138. Nequit peccator ſe à Dei conſpectu abſcondere.].

Nequit peccator ſe à Dei conſpectu aſcondere.

Verſ. 17. *In populo magno non agnoſcar, &c.* In tanta hominum multitudine abſcondi potero; quota enim hominum pars ego ſum, ſi cum omnibus gentibus conferar?

R.P. Ant. de Eſcob. & Mend. SS. Scriptura tom. V.

Verſ. 18.19. *Ecce cælum, & cæli cælorum, &c.* Omnia Deus aſpicit, & cunctis præſens adeſt, ideoque omnes illius reuerentia, ac metu commoueri, & concuti debent. *Montes ſimul, & colles & fundamenta terræ, cum conſpexerit illa Deus, tremore concutientur*, ſic de ſuo *Ioue* cecinit ille.

Nutu tremefecit olimpum.

Verſ. 20. 21. *Et in omnibus his inſenſatum eſt cor* hominum, pro dignitate non æſtimantium, quæ præmiſi. *Et omne cor intelligitur ab illo*, & cor præfata negligit, Deo eſt manifeſtum. *Et vias illius quis intelligit*, rationes, modos, quos Deus in operando ſequitur, quis poterit penetrare? *Et procellam, quam nec oculus vidit hominis?* Procella eſt ventus cum impetu irruens, qui aliquando repentè ad eſt improuiſus, & cuius cauſam dignoſcere non poſſumus. Sic viæ Domini ignotæ nobis ſunt, & quaſi ingruens procella miſſa Dei, vindicta in peccatores fertur. * Eum peccator timeat, cum delinquit, qui procellæ in morem, repentè poteſt vindicator irruere.]

Deum peccator timeat, qui repentè in morẽ procellę ſolet ad vindictam irruere.

Verſ. 22. *Nam plura eius opera ſunt in abſconſis : ſed opera iuſtitiæ eius quis enunciabit?* Cùm multa Dei opera repentè proferantur, & ſine conſiliario præparentur, à quonam poterit peccator moneri opus iuſtitiæ, ſeu ſupplicium tali, vel tali tempore exerendum, vt ſibi caueat, obiecta pœnitudine? * Si peccaueris ergo, illicò ad pœnitentiæ remedium accurre: criminis enim ſubitanea pœna eſt agnata.] *Aut quis, ſi irruperit, ſuſtinebit,* aut tolerare poterit? *Longè enim eſt teſtamentum à quibuſdam*, ſeu diuina lex, eiuſque obſeruatio. *Pſal.* 77. *Non cuſtodierunt teſtamentum Dei*, ſeu legem violarunt. *Et interrogatio omnium in conſummatione eſt*, examen, inquiſitio in morte, & in extremo iudicio omnium cogitationum & operum diſtrictè admodùm fiet.

Peccaſti? illicò pœnitẽtiam age, nã repẽtè agnatum ſupplicium irrumpat.

Verſ. 23. *Qui minoratur corde*, ſeu ſtultus & vecors, *cogitat inania nugas*, & vanitates ſæculi. *Et vir imprudens, & errans, cogita ſtulta*, omnis ſuarum cogitationum materia eſt peccati ſtultitia * Porrò *ſtultitia* agnatum eſt peccati nomen.]

Agnatum eſt peccati nomen ſtultitia.

Verſ. 24. 25. *Audi me fili, & diſce diſciplinam ſenſus*, ſeu doctrinam, quæ te ſenſatum, ac Sapientem efficiat. *Et in verbis meis attende in corde tuo*, dogmata mea aure cordis auſculta. *Et dicam in æquitate*, (Græcè, *in pondere*) *diſciplinam*, ſiue ad æquum rationis pondus appenſam, & matura conſideratione libratam. *Et ſcrutabor enarrare Sapientiam, & in verbis meis*, ſeu ad verba mea *attende in corde tuo : & dico* iam *in æquitate ſpiritus*, cum æquo ac iuſto mentis examine, *virtutes, quas poſuit Deus in opera ſua ab initio.* Enarro eximias Dei virtutes, Dotes, & attributa, quæ in eius operibus ab ipſo rerum exordio emicant. *Et in veritate enuncio ſcientiam eius.* Græcè, *cum exacta diligentia.* * Appoſitè cum *veritate* idem eſt ac cum *exacta diligentia.* Vt enim veritas nec lædatur in minimo, exacta opus eſt diligentia.]

3.

Mirum Dei Sapientiam in mundi conditione laudat.

Vt veritas vel in minimo non lædatur exactâ diligentiâ opus eſt.

Verſ. 26. *In iudicio Dei opera eius ab initio.* Cuncta Dei opera eius immenſam Sapientiam enunciant. *Et ab inſtitutione*, ſeu initio *ipſorum, diſtinxit partes illorum* Græcè, *diſtinxit principatus*, hoc eſt, principes & præcipuas mundi partes cœlos, aſtra, &c. *Et initia eorum in gentibus ſuis*, ſeu *generibus*,

Ee 2 fecit

fecit enim, vt quodlibet aſtrum, & cœlum, ſuum haberet genus, naturam, motum, proprietatem, officium. Vel, ſi mauis, *in gentibus*, ſiue Angelis, qui cœleſtes orbes & aſtra regant, & moueant. * Aptè Angelis humanæ naturæ, ob Christum Dominum, amatoribus egregiis data eſt ſuper aſtra poteſtas, vt exigentiæ noſtræ ſalutares expendant aſtrorum influxus.]

Angeli mouent aſtra & cœlos in magnū hominū beneficium.

Verſ. 27. Ornauit in æternum opera illorum, (Græcè, *ordinauit*) *nec eſurierunt, nec laborauerunt, & non deſtiterunt ab operibus ſuis.* Nec cœleſtes orbes, nec aſtra, nec Angeli eorum Rectores egent cibis, nec continuis actionibus defatigantur: vnde à continuis ſibi iniunctis operibus aut eſurientes, aut feſſi nunquam deſiſtunt.

Verſ. 28. Vnuſquiſque proximum ſibi non anguſtiabit vſque in æternum. Militia cœli ordine procedit, nec ſe cœleſtes illi milites vicinitate premunt, aut inuicem vnquam anguſtias faciunt.

Verſ. 29. Non ſis incredibilis verbo illius. His, quæ tibi annuncio, fidem adhibe. Quia ſi cœli, ſi aſtra ſeruant ordines ſuos, & Dei verbis obſequuntur inanimata quidem: tibi animo rationali ornato ſtrictior eminet obligatio audiendi, & exequendi.

Verſ. 30. Poſt hæc Deus in terram reſpexit, & impleuit illam bonis ſuis. Duobus enim primis mundi diebus cœlos inſtituit, ordinauit, aſtris exornauit: die tertio ad terræ ornatum ſuam curam conuertit, eámque herbis, plantis, animalibúſque impleuit.

Verſ. 31. Anima omnis vitalis denunciauit ante faciem ipſius. Omnis viuens apertè indicauit, & iugiter indicat quod præmiſi, ſcilicet, Deum bonis ſuis terram impleuiſſe. * Speciali quidem ſtudio, quia futura erat Chriſti Domini patria, Deiparæ, & omnium prædeſtinatorum habitatio. Vnde non dicit Siracides cœlos ſuis bonis impleuiſſe, ſicut dixit de terra, *& impleuit eam bonis ſuis.*] *Et in ipſam iterùm reuerſio illorum.* Ex Græco, Animantia omnis generis ſuperficiem terræ operuerunt, & in eandem vnumquodque reuertitur. Omnes namque viuentes terreni rurſus in terram, tanquam in ſinum magnæ matris mortui reuertuntur.

Speciali ſtudio Deus ſuis bonis impleuit terrā, quia futura erat Chriſti, Deiparæ, & prædeſtinatorū habitatio.

CAPVT XVII.

Hominis creationem, eiuſdémque perfectionem Sapiens deſcribit. Ad pœnitentiam peccatores hortatur.

1\. DEvs creauit de terra hominem, & ſecundùm imaginem ſuam
fecit illum. 2. Et iterum conuertit illum in ipſam, & ſecun-
dùm ſe veſtiuit illum virtute. 3. Numerum dierum & tem-
pus dedit illi, & dedit illi poteſtatem eorum quæ ſunt ſuper
terram. 4. Poſuit timorem illius ſuper omnem carnem, &
dominatus eſt beſtiarum & volatilium. 5. Creauit ex ipſo
adiutorium ſimile ſibi: conſilium, & linguam, & oculos,
& aures, & cor dedit illis excogitandi: & diſciplina intellectus repleuit illos.
6. Creauit illis ſcientiam ſpiritus, ſenſu impleuit cor illorum: & mala & bona
oſtendit illis. 7. Poſuit oculum ſuum ſuper corda illorum, oſtendere illis
magnalia operum ſuorum. 8. Vt nomen ſanctificationis collaudent; & gloriari
in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. 9. Addidit illis diſci-
plinam, & legem vitæ hereditauit illos. 10. Teſtamentum æternum conſti-
tuit cum illis, & iuſtitiam & iudicia ſua oſtendit illis. 11. Et magnalia hono-
ris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum, &
dixit illis: Attendite ab omni iniquo. 12. Et mandauit illis vnicuique de pro-
ximo ſuo. 13. Viæ illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt abſconſæ ab
oculis ipſius. 14. In vnamquamque gentem propoſuit rectorem. 15. & pars
Dei, Iſraël facta eſt manifeſta. 16. Et omnia opera illorum velut Sol in conſpe-
ctu Dei: & oculi eius ſine intermiſſione inſpicientes in viis eorum. 17. Non
ſunt abſconſa teſtamenta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in
conſpectu Dei. 18. Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum ipſo, & gratiam ho-
minis quaſi pupillam conſeruabit: 19. & poſtea reſurget, & retribuet illis retribu-
tionem, vnicuique in caput ipſorum, & conuertet in interiores partes terræ. 20. Pœ-
nitentibus autem dedit viam iuſtitiæ, & confirmauit deficientes ſuſtinere, & deſti-
nauit illis ſortem veritatis. 21. Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua.
22. Precare ante faciem Domini, & minue offendicula. 23. Reuertere ad Domi-
num, & auertere ab iniuſtitia tua, & nimis odito execrationem: 24. & cognoſce
iuſtitias & iudicia Dei, & ſta in ſorte propoſitionis, & orationis altiſſimi Dei. 25. In

partes

partes vade ſæculi ſancti, cum viuis, & dantibus confeſſionem Deo. 26. Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere. A mortuo quaſi nihil, perit confeſſio. 28. Confiteberis viuens, & viuus & ſanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miſerationibus illius. 27. Quàm magna miſericordia Domini, & propitiatio illius, conuertentibus ad ſe: Nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. 29. Quid lucidius Sole? & hic deficiet. Aut quid nequius quàm quod excogitauit carò & ſanguis? & hoc arguetur. 30. Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit: & omnes homines terra & cinis.

COMMENTARII.

1. *Hominis creatio, ac perfectio deſcribuntur.*

VERS. 1. 2. *Deus creauit de terra hominem, & ſecundùm imaginem ſuam*, quoad animum ſpiritualem, *fecit illum. Et iterum conuertit illum in ipſam terram*, reſoluto per mortem aliquando corpore in puluerem. *Et ſecundum ſe veſtiuit illum virtute*, fortitudine ſcilicet, ac robore tum corporis, tum animi. Familiaris eſt Scripturæ metaphora veſtiri virtute. Pſal. 92. 1. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem.*

Verſ. 3. 4. Numerum dierum, & tempus dedit illi, quoddam definitum vitæ ſpatium, quo poſt præuaricationem cauſam mortis, eſſet ſuperſtes. *Et dedit illi poteſtatem eorum, quæ ſunt ſuper terram.* Regem creaturarum eum conſtituit. *Poſuit* enim *timorem illius ſuper omnem carnem*, vt tanquam Dominum animantia omnia eum reuererentur, timorem illius eis Deus infudit.

Multi ſubditi Præſulē nō reuerētur niſi eum timeāt.

* Educens plerumquè ſubditorum reuerentiā ex timore profluere: multi enim quem non timent, non reuerentur. Nonnulli ex amore, Præſuli obediunt, ingenui quidem. Sunt autem, qui ad obediendum ex ſupplicij timore adducuntur.] *Et dominatus eſt beſtiarum, & volatilium.*

Verſ. 5. Creauit ex ipſo adiutorium ſimile ſibi, in mulierem coaleſcente Adami coſta. Eua videlicet. *Conſilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi: & diſciplina intellectus repleuit illos*, ſeu eos Sapientiæ ornauit præſtantia, vt Sapiens Adamus ſubditis appoſitè creaturis imperaret.

Ineptus ad Regnum qui Sapiens non eſt.

* Ineptè enim Regium munus exercet qui vacuus Sapientiā ſeu intelligentiā reperitur.]

Verſ. 6. Creauit illis ſcientiam ſpiritus, ſeu rerum ſpiritualium cognitionem illis infudit, nempè agnitionem Dei, Angelorum, virtutum, gratiæ, gloriæ. Talis ſcientia eſt fides, Theologia, & intelligentia, mores ad legis Dei præſcriptum conformandi, *ſenſu impleuit*, ſiue Sapientia *cor illorum: & mala, & bona oſtendit illis*, mala ſcilicet culpæ & pœnæ: bona virtutis & gloriæ.

Verſ. 7. 8. Poſuit oculum ſuum, fauorem, illuſtrationem, prouidentiam *ſuper corda illorum: oſtendere illis magnalia operum ſuorum*, Alij, *Aperuit oculos eorum*, vt ſcilicet cognoſcerent diuinorum operum magnalia: & *vt nomen ſanctificationis collaudent*, ſeu nomen Dei ſanctum ſanctificatione & laude dignum efferant: *& gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius.* Poſſunt enim homines & apud fideles, & apud infideles gloriari ob beneficia diuinitùs accepta.

Verſ. 9. Addidit illis diſciplinam, ſeu vitæ probè tranſigendæ inſtitutionem: *& legem vitæ hæreditauit illos*, legem datam per Moyſem illis præſcripſit quaſi opulentam hæreditatem.

Obſeruatio legis homini confert ſpiritualem, ac temporalem hæreditatem.

* Nam qui legem Dei ſeruat, ſpiritualibus bonis abundat, & temporalia, ſi ad ſalutem animi conferant, affatim accipit.]

Verſ. 10. Teſtamentum æternum conſtituit cum illis, ſeu perpetuum pactum, quo promiſit, ſe daturum eis terram fluentem lacte, & melle, ſi eum colerent, & legem eius cuſtodirent. *Et iuſtitiam, & iudicia ſua oſtendit illis*, ſeu leges ceremoniales, & iudiciales.

Verſ. 11. Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, maieſtatem Dei legiſlatoris in monte Sina conſpexere. *Et honorem vocis audierunt aures illorum.* (Græcè, *gloriam vocis eius:*) *& dixit illis: Attendite ab omni iniquo.* Hæc enim eſt ſumma, & compendium ſecundæ Decalogi tabulæ.

Verſ. 12. Et mandauit illis vnicuique de proximo ſuo. Præcepit generatim illis omnibus, & vnicuique particulatim, ne proximo nocerent, aut ius eius violarent, ſed potius diligerent.

Verſ. 13. Via illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt abſconſa ab oculis ipſius. Deus data lege non ſe ab eorum cura abduxit, ſed illis adfuit, obſeruans vtique quonammodò legem cuſtodirent.

Verſ. 14. 15. In vnamquamque gentem præpoſuit Rectorem, ſeu Principem, à quo gubernaretur: *Et pars Dei, Iſrael facta eſt manifeſta.* Deus autem oſtendit, ſe velle peculiari cura per ſeipſum populum Iſraëliticum regere, ità vt Iſraël eſſet pars, & hæreditas Dei.

Chriſtianus populus ſpecialiſſimā in Dei hæreditatē electus maxima gloria fuit.

* Si magna fuit Iſraëlitici populi gloria electum in ſpecialem Dei partem fuiſſe, quantùm erit Chriſtiani populi decus, quem Deus ſibi, & filio ſuo Chriſto Domino in ſpecialiſſimam elegit hæreditatem?]

Verſ. 16. Et omnia opera illorum velut Sol in conſpectu Dei: Et ſicut lux Solis patet omnibus aſpicientibus, ſic Iſraëlitarum opera manifeſta Dei oculis erant: *Et oculi eius ſine intermiſſione inſpicientes in viis eorum*, ne vel leuis cogitatio ſine ſpeciali Dei aduertentia præteriret.

Nulla hominū cogitatio poteſt Dei oculos fugere.

* Vt edoceamur, rectè operari, qui nullatenùs poſſumus vel in minima excogitatione Dei oculos eludere.]

Verſ. 17. Non ſunt abſconſa teſtamenta per iniquitatem illorum. Pacta Dei cum Iſraël non ſunt abolita per eorum peccata: *& omnes iniquitates eorum in conſpectu Dei.* Tanta Dei in Iſraëlitas pietas, vt tot peccatorum conſcios, adhuc in pacto cum eis inito perſtiterit, nec eos omni-

Ineffabilis Dei miſericordia, peccatorem patienter expectare, ſi fortè pœniteat.

nò deſeruerit. * In hoc Dei miſericordia maximè elucet, quod tot, ac tantis iniquitatibus prouocatus, adhuc patienter exſpectet, ſi fortè tandem reſipiſcas.]

*Verſ.*18. *Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum ipſo.* Eleemoſyna Deo eſt maximè grata, & illi ſemper præ oculis obuerſatur, ad eum modum, quo annulus ſignatorius ſemper adeſt in manibus, & ante oculos, qui illum poſſidet. Et gratiam hominis, ſeu eleemoſynam, quam liberali animo homo elargitur, *quaſi pupillam*, ſeu rem chariſſimam *conſeruabit*. * Pupillam oculorum ſuorum, quibus peccata hominum aſpicit Deus tuam facit eleemoſynam, vt quaſi eleemoſyna videns peccata, ipſius reſpectu illis ignoſcat.]

Eleemoſyna eſt pupilla oculorum Dei, quâ peccata videt, vt eis ignoſcat.

*Verſ.*19. *Et poſteà reſurget Deus vindex, & retribuet illis retributionem, vnicuique in caput ipſorum*, iis, qui eleemoſyna Deum ad ignoſcendum peccatis, allexerunt, gloriam: ſcelectos verò damnabit, *& conuertet in interiores partes terræ*, ſeu ad inferos detrudet.

2.

Ad pœnitentiam ſapiens allicit peccatores.

Verſ. 20. *Pœnitentibus autem dedit viam iuſtitiæ.* Græcè, *pœnitentibus concedit reditum ad ſe*, ſeu ad iuſtitiam. *Et confirmabit deficientes ſuſtinere*, ſeu roborabit puſillanimes, vt valeant tentationes ſuſtinere, & vincere. *Et deſtinabit illis ſortem veritatis.* Siue præmium veritati, iuſtitiæ ſcilicet, & virtuti debitum. * Veritas in Scriptura ſæpe iuſtitiam, & omne virtutis officium ſignificat. Frequenter ſectator virtutis ſpecialis eſt cultor veritatis.]

Sectator virtutis frequẽter eſt cultor veritatis.

Verſ. 21. 22. *Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua: precare antè faciem Domini, & minue offendicula.* Ex Græco, *peccatorum occaſiones*. Ac ſi diceret, ſi vis verè ad Deum conuerti, peccata dimitte, veniam precare, & occaſiones delinquendi relinque. * Nec enim vera geritur pœnitentia, dum delinquendi occaſio non omninò dimittitur.]

Vera pœnitẽtia nõ agitur, dum omninò delinquendi occaſio non relinquitur.

*Verſ.*23.24. *Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniuſtitia tua, & nimis odito execrationem*, maximè odio habe peccatum, quod Deus execratur. *Et cognoſce iuſtitias, & iudicia Dei*, legem, & mandata, quæ præſcribunt quod iuſtum eſt, & iuxta quæ ferendum eſt iudicium. *Et ſta in ſorte propoſitionis*, ſeu in ſorte tibi propoſita in vocatione tua: *& orationis Altiſſimi Dei.* Deúmque ora, vt iuxta propoſitum vocationis tuæ rectè viuere valeas. * Aptè illas particulas, *Propoſitionis, & Orationis.* Sirach colligauit. Sine aſſidua enim oratione difficillimè quis poterit rectè agendi propoſitum tueri.]

Sine oratione vix poteris rectè viuendi tueri propoſitum.

*Verſ.*25. *In partes vade ſeculi ſancti cum viuis, &c.* Rectè viuendo perge ad beatorum ſortem ad patriam viuentium, & laudantium Deum ſemper, vt cum eis æternùm viuas, Deumque laudes.

*Verſ.*26. *Non demoreris* in errore impiorum pœnitudinem differentium: *ante mortem confitere.* * Illi enim qui differunt de die in diem pœnitentiam plerúmque impœnitentes obeunt, morte ſubitò adueniente, vel ægritudine delirium capiti immittente.] Vel dum viuis, *confitere*, id eſt, te diuinis laudibus exerce. *A mortuo quaſi nihil perit confeſſio.* A mortuo, tanquam qui nihil eſt, ſeu qui cum viuentibus hîc non exiſtit, laus Dei vtilis & meritoria, ſeu peccatorum confeſſio, quæ ducat in partes ſæculi beati omninò deperit.

Qui de die, in diẽ differunt pœnitẽtiam, plerumque impœnitente moriũtur.

Verſ. 27. *Confiteberis viuens: viuus, & ſanus confiteberis, &c.* Preme illud: *Viuus & ſanus confiteberis*, ſeu laudabis Deum, ne videaris ægritudine compulſus laudare. * Aptiùs moribus ad confeſſionem peccatorum locum allicio. Pœnitentiam age, non ſolùm dum viuis, ſed & dum ſanus es. Confeſſio enim in vltima ægritudine facta ſuſpecta quidem eſt, an toto ex corde geratur; cum videantur magis crimina te deſerere quam tu crimina.]

Dũ viuis, & ſanus es, confitere, eccaſa, ſuſpecta enim eſt cõfeſſio in ægritudine facta.

Verſ. 28. *Quàm magna miſericordia Domini, &c.* Profuſa eſt Dei miſericordia erga eos, qui ſe ad eum conuertunt. * Quia non ſolùm peccatis ignoſcit, ſed, & præmium ipſi pœnitudini aſſignat, pœnam æternam extinguit, mortua facit emortua noua vita donari.]

Profuſa Dei liberalitas in eum, qui verè de peccatis pœnitet.

Verſ. 29 *Nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus.* Non ſunt homines omnimodè perfecti: *quoniam non eſt immortalis filius hominis*, ſeu non eſt Angelis confirmatis in gratia ſimilis, ſed mortalitate nunc carnis indutus, infirmus eſt, & omnis generis malis obnoxius. * Ediſce hinc ſcandalo non pungi cum grauia piacula videris, vel audieris proximi: mortalis eſt, mortalitatis defectibus obnoxius.] *Et in vanitate malitiæ placuerunt*, & illi malitiæ vanitas placet. Quia *ſenſus, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Gen.*8.21.

De homine mortali nullo vel maximo peccato mirere.

Verſ. 30. *Quid lucidius ſole? & hic deficiet.* Quid luce ſolis clariùs? at etiam hæc per eclipſim deficit. *Aut quid nequiùs quod excogitauit caro & ſanguis?* Mirum ergo non eſt, ſi peccator, quo nihil eſt nequius, & ad praua magis propenſum, quique ſequitur carnis ſuggeſtiones, concupiſcentiæ, & naturæ, deficiat. *Et hoc arguetur*, condemnabitur, & punietur. * Ne putet homo imbecillitatis humanæ excuſatione ſe immunem futurum à pœna.]

Ne putet homo imbecillitatis humanæ excuſatione ſe liberum à pœna, ſi deliquerit.

*Verſ.*31. *Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit, & omnes homines terra, & cinis.* Ex Græco locum expono Exercitum altiſſimi cœli, id eſt, planetas, & reliqua Sidera ipſe Sol conſpicit, ſeu illuſtrat ſuo lumine, inſtar Ducis, & Principis. Et tamen hoc tam nobile ſidus deficit aliquando. Nihil ergo mirum ſi etiam homo deficiat, & maximè peccator, qui non eſt niſi cinis. * Deficit Sol, quid mirum hominem deficere?

Si Sol deficit, quid mirum, hominem, cinerẽ quidem deficere?

CAPVT XVIII.

Ponderat Sapiens eximiam Dei erga hominem pietatem, indeque anſam arripit, vt nos ad Deum colendum, prauas fugiendum concupiſcentias hortetur.

1. QVi viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Deus ſolus iu-
ſtificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Quis ſufficit
enarrare opera illius? 3. Quis enim inueſtigabit magnalia
eius? 4. Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntia-
bit? aut quis adiiciet enarrare miſericordiam eius? 5. Non
eſt minuere, neque adiicere, nec eſt inuenire magnalia Dei.
6. Cùm conſummauerit homo, tunc incipiet: & cùm quie-
uerit, aporiabitur. 7. Quid eſt homo, & quæ eſt gratia illius? & quid eſt bonum,
aut quid nequam illius? 8. Numerus dierum hominum vt multum centum anni:
quaſi gutta aquæ maris deputati ſunt: & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni in die
æui. 9. Propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam
ſuam. 10. Vidit præſumptionem cordis eorum quoniam mala eſt, & cognouit ſub-
uerſionem illorum quoniam nequam eſt. 11. Ideò adimpleuit propitiationem
ſuam in illis, & oſtendit eis viam æquitatis. 12. Miſeratio hominis circa pro-
ximum ſuum: miſericordia autem Dei ſuper omnem carnem. 13. Qui miſeri-
cordiam habet, docet, & erudit quaſi paſtor gregem ſuum. 14. Miſeretur excipien-
tis doctrinam miſerationis, & qui feſtinat in iudiciis eius. 15. Fili in bonis non des
querelam, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali. 16. Nónne ardorem re-
frigerabit ros? ſic & verbum melius quàm datum. 17. Nónne ecce verbum ſu-
per datum bonum? ſed vtraque cum homine iuſtificato. 18. Stultus acriter im-
properabit, & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos. 19. Ante iudicium para
iuſtitiam tibi, & antequam loquaris diſce. 20. Ante languorem adhibe medici-
nam, & ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiatio-
nem. 21. Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende conuer-
ſationem tuam. 22. Non impediaris orare ſemper, & ne verearis vſque ad mortem
iuſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum. 23. Ante orationem præpara
animam tuam: & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum. 24. Memento iræ in die
conſummationis, & tempus retributionis in conuerſatione faciei. 25. Memento
paupertatis in tempore abundantiæ, & neceſſitatum paupertatis in die diuitiarum.
26. A manè vſque ad veſperam immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis
Dei. 27. Homo Sapiens in omnibus metuet, & in diebus delictorum attendet ab
inertia. 28. Omnis aſtutus agnoſcit Sapientiam, & inuenienti eam dabit confeſ-
ſionem. 29. Senſati in verbis & ipſi ſapienter egerunt: & intellexerunt veritatem
& iuſtitiam, & impleuerunt prouerbia & iudicia. 30. Poſt concupiſcentias tuas
non eas, & à voluntate tua auertere. 31. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius,
faciet te in gaudium inimicis tuis. 32. Ne oblecteris in turbis, nec in modicis: aſ-
ſidua enim eſt commiſſio illorum. 33. Ne fueris mediocris in contentione ex fœ-
nore, & eſt tibi nihil in ſacculo: eris enim inuidus vitæ tuæ.

COMMENTARII.

1\. *Eximiam Dei erga homines Sapiens pietatem ponderat.*

VERS. 1. *Qui viuit in æternum* Deus *creauit omnia ſimul*, ſeu pariter, & nullo prorſus excepto. Creauit inquam omnia non vno die, ſed ſex dierum ſpatio. Niſi velis hîc per *omnia* intelligi omnium rerum materiam rudem, & informem, quæ primo mundi die omnis ſimul producta fuit. *Deus ſolus iuſtificabitur*, Græcè, *Deus ſolus eſt iuſtus* nempè ex ſe perfectè, ac completè. (Hoc ſenſu dicebat Chriſtus Dominus. *Mar.* 10. 18. *Nemo bonus, niſi vnus Deus.*) *Et manet inuictus Rex in æternum*, iuſtus, perfectus, immortalis, immutabilis, & omnium Dominus.

Verſ. 2. Quis ſufficit enarrare opera illius?

Nullus,

Nullus, etſi omnes homines diſertè loquantur, licet Angeli choros laudis ducant, licet cunctæ arenæ aut guttæ pelagi vertantur in linguas.

Verſ. 3.4. Quis enim inueſtigauit magnalia eius? Nec mirum, nullum ſufficere opera Dei narrare, ſi nullus potuit vel mente cogitare quàm ſint mirabilia. *Virtutem magnitudinis eius quis enunciabit? &c.* Impoſſibile eſt, vt inueniatur vllus, qui duplicis illius attributi iuſtitiæ & miſericordiæ poſſit magnalia voce proferre, aut mente excogitare.

Verſ. 5. Non eſt minuere, nec adiicere, nec eſt inuenire magnalia Dei. Adeò Dei perfecta ſunt opera, vt illis nihil addi, vel detrahi poſſit: nec eius perfectionem valet creatus intellectus inuenire.

Verſ. 6. Cum conſummauerit homo, tunc incipiet: cum homo quantum potuerit Dei magnalia fuerit ſcrutatus, adeo multum ſupererit, quod cognoſcat, vt perinde ſit, ac ſi nihil cogitando progreſſus eſſet. *Et cum quieuerit, aporiabitur*, & cum ab ſcrutatione ceſſauerit, anceps erit, & incertus.

Verſ. 7. Quid eſt homo, & quæ eſt gratia illius? Græcè, *quæ illius vtilitas? Et quid eſt bonum, aut quid nequam illius?* Quid boni, aut mali inferre poteſt?

Verſ 8. Numerus dierum hominum vt multum centum anni: quaſi gutta aquæ maris deputati ſunt, &c. Centum anni vitæ hominum imò etiam viginti millia millium, ſi ſuperſtes poſſet eſſe, quaſi guttula maris, velut arenæ immenſæ granulum ſunt, ſi cum æuo, ſeu æternitate compararentur.

Verſ. 9. Propter quod, ſeu propter imbecillitatem humanam, ærumnas, & vitæ breuitatem, *patiens eſt Deus in illis, & effundit in eos miſericordiam ſuam*, eos tolerat, eos expectat ad pœnitentiam, eis parcit. * Tanta enim eſt Dei miſericordia vt ex noſtra ad delinquendum fragilitate, ac promptitudine ſumere ad parcendum motiuum videatur.]

Dei miſericordiá quodámodo ex noſtra facilitate ad peccandum ſumit motiuũ ad parcendum.

Verſ. 10. Vidit præſumptionem cordis eorum, ſiue ſuperbiam, *quoniam mala eſt: & cognouit ſubuerſionem*, perditionem, excidium, interitum *illorum, quoniam nequam eſt*, miſeranda, & lugubris.

Verſ. 11. Ideò adimpleuit propitiationem ſuam in illis, pœnitentibus ſcilicet. Etſi enim crimina ſint innumerabilia, Deus illicò pœnitentia placatur. *Et oſtendit eis viam æquitatis*, legem tradendo. * Illa preme, *Vidit præſumptionem, & cognouit ſubuerſionem.* Agnata enim adeo eſt ſubuerſio ſuperbiæ, vt videns ſuperbiam eodem intuitu ſubuerſionem aſpiciat.

Subuerſio eſt agnata ſuperbiæ.

Verſ. 12. Miſeratio hominis circa proximum ſuum, &c. Hominum miſeratio ad vicinum, propinquum vnum, vel alterum extenditur: Dei verò miſericordia ad omnia viuentia ſe extendit.

Verſ. 13. Qui miſericordiam habet, & erudit quaſi paſtor gregem ſuum. Deus infinitè miſericors eſt, qui nos oues errantes quærit, & ducit ad paſcua ſalutis. * Illud expende: *Docet quaſi paſtor.* Probus eſt Doctor ille, qui paſtorem ſe gerit: qui ſcilicet non ſolum intellectum erudit, ſed curat diſcipulorum actiones à vitiorum errore noxiorum quidem graminum ſeparare.]

Doctor probus veluti paſtor eſt.

Verſ. 14. Miſeretur excipientis doctrinam miſerationis, ſeu admittentis, & ſeruantis doctrinam, & præcepta miſericordiæ, in eamque proni. * Nam qui miſerationis erga proximum fouet affectum, Deum allicit, vt ei miſereatur. Vnde Dominus *Matth. 9. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.*] *Et* etiam conſequitur Dei miſericordiam, *qui feſtinat in iudiciis eius*, ſeu qui ſolicitè curat, vt legem Domini ſeruet. * Placet enim admodum Numini ille, qui non ſegniter, vt multi, ſed feſtinanter aſſeruandis præceptis eius dat operam.]

Miſericordi Deus miſeretur.

Feruor & diligentia in lege ſeruanda placet admodum Deo.

Verſ. 15. Fili, in bonis ne des querelam. Cum agis bona, ſeu beneficia, ne addas reprehenſionem, aut exprobationem: *& in omni dato ne des triſtitiam verbi mali*, ſeu in omni beneficio, aut largitione, quam geſſeris te hilarem præſta. * Nam beneficij gratiam ſilentium, aut tarditas loquendi, aut vultus ſeueritas aut aſperum verbum corrumpit. Multi enim pluris beneficij modum æſtimant, quàm ſubſtantiam.]

Hilari vultu beneficiũ faciẽdum; pluris enim æſtimatur modus quàm ſubſtantia.

Verſ. 16. Nonne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius, quàm datum. Potiora ſunt verba, quàm munera, & verborum humanitas eſt inſtar roris herbis in æſtate.

Verſ. 17. Nonne ecce verbum ſuper datum bonum? &c. Sed vtraque cum homine iuſtificato. Licet verborum humanitas æſtimetur in eo qui donum largitur, pluris quam ipſum donum: tamen vir probus & iuſtus vtrumque debet agere, & conferre beneficium, & beneficio humanitatem adiungere.

Verſ. 18. Stultus acriter improperabit, exprobrans amico petenti: *& datus nummus* (Græcè 2.
Datum *donum*) *indiſciplinati*, ſeu male inſtructi, *tabeſcere facit* oculos pauperis, ſeu cuiuſuis accipientis, dùm verbis aſperioribus illum contriſtat.

Plura dicenda notanti circa permiſsiam, & actionem.

Verſ. 19. Ante iudicium para iuſtitiam tibi, cogita quid pro tua cauſa ſis dicturus: *& antequam loquaris*, diſce tuæ cauſæ iuſtitiam, rationes, quibus illa nititur. Inſtitue priuatum cauſæ examen, vt ſcias, quid ad obiecta debeas reſpondere. * O quàm aptè è terreno tribunali tranſitum facies ad cœleſte! ſupremi Iudicis tribunali ſiſtendus vitæ tuæ priuatum examen inſtitue & præpara quam rationem ad obiecta poteris reddere.]

Prius quàm Dei tribunali ſiſtaris inſtitue priuatum examen vitæ tuæ, vt ſcias ad obiecta reſpondere.

Verſ. 20. Ante languorem adhibe medicinam. Medicos imitare, qui præſeruatiuis medicamẽtis vim ægritudinis imminentis anteuertunt: *& ante iudicium interroga teipſum*, antequam cœleſti tribunali ſiſtaris tu tibi obiicere rata pœnitudinis quidem affectu, *& in conſpectu Dei* Iudicis ſupremi, *inuenies propitiationem*, liberatoria ſcilicet ſententia prolata.

Verſ. 21. Ante languorem humiliate, temperantiæ exercitatione, & abſtinentia. Hebræis familiaris eſt dicendi modus, *Humiliare animam in ieiunio.* Si tamen irruerit ægritudo? Addit. *Et in tempore infirmitatis oſtende conuerſationem tuam.* Græcè, *conuerſionem*, peccatorum pœnitentiam, & morum emendationem. * Vt enim peccator conuertatur, cum Deus miſericorditer ægritudine affligit.]

Peccatorem Deus ægritudine affligit, vt conuertatur.

Verſ. 22. Non impediaris, orare ſemper. Remouere procura omnia ad orationem impedimenta,

ta, ita vt eum orandum eſt, ſemper expeditus orare poſſis. * Niſi enim ab externis expediare negotiis, nec attentè, nec deuotè orare poteris.] *Et ne verearis, vſque ad mortem iuſtificari*, ne vllo otioſo pudore impediaris ſemper in virtutis via proficere, & te in illius actibus exercere: *quoniam merces Dei manet in æternum.* Cuilibet enim virtutis actioni ſpecialis merces reſpondebit æterna. * Nec inſtans vitæ deberet otiosè peragere, qui inſtanti quolibet poteſt gloriæ pondus acquirere.]

Oraturus ſe à negotiis externis expediat.

Nec vitæ inſtans deberet otiosè peragere, qui inſtanti quolibet poſſet gloriæ pondus acquirere.

Verſ. 23. Ante orationem præpara animam tuam, ſeu teipſum per ſeriam peccatorum pœnitentiam, per ſtudioſam attentionem præſentiæ diuinæ, per puram honoris ipſius intentionem. *Et noli eſſe quaſi homo, qui tentat Deum.* Is Deum tentat, qui imparatus ad orandum accedes, non ea, qua par eſt, reuerentia orat, aut indigna, vel inutilia poſtulat: aut vult Dei potentiam oſtendi. Vulgariter expono. *Quiere, que haga Dios milagros.* * Miraculum enim eſſet, ſi qui imparatus per ſeriam peccatorum pœnitentiam ad orandum accedit, poſtulata à Deo conſequeretur. Vnde Deum tentari ab eo quis dubitet?

Miraculum à Deo petit quaſi illum tentans, qui imparatus dũ orat, vult cõſequi quod petit.

Verſ. 24. Memento iræ in die conſummationis, recordare diuinæ vindictæ, quæ impiis ſuperueniet in conſummatione vitæ, ſeu in die mortis: *& tempus retributionis in conuerſatione faciei* Græcè, *in auerſione.* Recordare etiam mercedis prauorum operum in die iudicij, quando Deus ſuam faciem auertet ſuauem ab impiis, & terribilem vultum ad eos conuertet, & ſic terribiliter cum eis conuerſabitur. * Chriſti enim Domini ſpecioſi præ filiis hominum facies adeò horribilis improbis illa die oſtentabitur, vt ſola huiuſce aſpectus recordatio debeat nos à peccatis commiſſis abſtrahere, & ne alia committas, continere.]

Memoria vultus Chriſti cõtra impios irati in die iudicij deberet nos à peccatis abſterrere.

Verſ. 25. Memento paupertatis in tempore abundantiæ, &c. Dum viuis, & temporis opportunitate ad rectè agendum abundas, recordare futuræ inopiæ, quando nec inſtans temporis tibi vltra donabitur. * Dùm tempus ſuppetit, theſaurum operum bonum acquire, qui tempore futuro ſubleuet egeſtatem.]

Vitæ tempore acquirendæ diuitię ad tempus egeſtatis, quando operari non poterit.

Verſ. 26. A mane vſque ad veſperam immutabitur tempus, &c. Deus ſubitò mutat tempora, quando, & prout vult. Ergo ne affligas cor tuum in aduerſitate, quia ſtabilis non erit: ſed expecta patienter ſortis & vitæ, non minus quàm auræ, mutationem. Hæc omnia *citata ſunt*, citò & velociter mutantur *in oculis Dei*, ipſo vidente, imò agente, vel ſaltem permittente. * Cùm ærumna afficeris, ne nimium angaris, cum volante velociſſimè tempore peruolabit ærumna.]

Ne ærumna angaris, quæ cum tempore volat.

Verſ. 27. Homo Sapiens in omnibus metuet, poſſe latitare periculum: *& in diebus delictorum attendet ab inertia*, ſeu cum ſibi peccati alicuius conſcius fuerit, excutiet inertiam, pœnitentiæ, aliiſque virtutis officiis inſiſtet.

Verſ. 28. Omnis aſtutus, ſeu Sapiens *agnoſcit Sapientiam: & inuenienti eam dabit confeſſionem.* Qui feliciter Sapientiam inuenit, Sapienter & prudenter hæc dogmata perpendit, & ipſa Sapientia ab eo inuenta, ei inſeret confeſſionis, ſeu pœnitudinis affectum, ne inertia circa ſalutis negotium teneatur, ſed tempus, quo fruitur, vtiliter abſumat.

Verſ. 29. Senſati in verbis & ipſi Sapienter egerunt, qui ſenſu, ſeu intellectu pollent, & loquuntur & agunt ſapienter: *& intellexerunt veritatem, & iuſtitiam, & impleuerunt prouerbia, & iudicia*, Græcè, *tanquam* pluuiam, aut imbrem effuderunt quæ didicerant, vti aliis proficerent. * Nec enim Sapiens debet ſibi imbrem doctrinæ retinere, ſed in aridam aliorum terram profundere, vt virtutum germina producantur.]

Sapiens ſciẽtiam non ſibi retineat, ſed in aridam aliorum terrã profundat.

Verſ. 30. Poſt concupiſcentias tuas non eas: & à voluntate tua auertere, ſeu ab eo, quod optat voluntas tua, ſi noxium eſt, omnino recede.

Verſ. 31. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Si id, quod concupiſcit cor tuum, illi permiſeris, malè te multabit ea ipſa permiſſio, ex quo inimici tui inuiſibiles & viſibiles gaudio afficiantur. Inuiſibiles quidem, dum te criminibus ſaucium contemplantur: viſibiles verò, dum te fœda fortaſsè ægritudine è concupiſcentiæ effrænatione procedenti vulneratum aſpiciunt.

Verſ. 32. Ne oblecteris in turbis, ne gaudeas in circulis diuerſari maximè popinariis, vel menſalibus: *nec* frequens ſis *in modicis*, id eſt, cum vili plebecula, qualis eſſe aſſolet in popinis. *Aſſidua enim eſt commiſſio illorum*, ſeu peccatum. * Quid enim aliud in popinis, & ſordidis menſis quàm luxus, ira rixæ, ſcurriles Sanni, vt alia peiora conticeam?]

In popinis ira, rixæ, luxus, &c. inueniuntur.

Verſ. 33. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore. Ne pauper euadas (ſic Græce) dum contendis *Symbola dimidere*, id eſt, conuiuia ſociis facere *ex fœnore*, ſeu ex pecunia, quam mutuo cum onere præſtandi fœnoris accepiſti, *& eſt tibi nihil in ſacculo*, accepiſti inquam ex fœnore, eo quod exhauſtum iam erat ſacculum, ſiue erumena tua. *Eris enim inuidus vitæ tuæ.* Id eſt, perinde feceris ac qui inuidet, & odit ſemetipſum, & peſſimè conſulit propriæ quieti, & incolumitati.

CAPVT XIX.

Sobrietatem Sapiens commendat, ebrietatem, & ſcortationem reprehendit; cauendam loquacitatem, detractionem, inimicitiarum facilem ſuſceptionem, &c. monet.

1. OPERARIVS ebrioſus non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet. 2. Vinum & mulieres apoſtatare faciunt Sapientes, & arguent ſenſatos: 3. & qui ſe iungit fornicariis, erit nequam: putredo & vermes hereditabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur de numero anima eius. 4. Qui credit citò, leuis corde eſt, & minorabitur: & qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur. 5. Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. 6. Qui peccat in animam ſuam, pœnitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur. 7. Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis. 8. Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum: & ſi eſt tibi delictum, noli denudare, 9. audiet enim te, & cuſtodiet te, & quaſi defendens peccatum odiet te, & ſic aderit tibi ſemper. 10. Audiſti verbum aduerſus proximum tuum: commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. 11. A facie verbi parturit fatuus tanquam gemitus partus infantis. 12. Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti. 13. Corripe amicum, ne fortè non intellexerit, & dicat: Non feci: aut ſi fecerit: ne iterùm addat facere. 14. Corripe proximum, ne fortè non dixerit, & ſi dixerit, ne fortè iteret. 15. Corripe amicum: ſæpè enim fit commiſſio. 16. Et non omni verbo credas, eſt qui labitur lingua, ſed non ex animo. 17. Quis eſt enim qui non deliquerit in lingua ſua? Corripe proximum antequam commineris. 18. Et da locum timori Altiſſimi: quia omnis Sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni Sapientia diſpoſitio legis. 19. Et non eſt Sapientia nequitiæ diſciplina: & non eſt cogitatus peccatorum prudentia. 20. Eſt nequitia, & in ipſa execratio, & eſt inſipiens qui minuitur Sapientia. 21. Melior eſt homo, qui minuitur Sapientia, & deficiens ſenſu in timore, quàm qui abundat ſenſu, & tranſgreditor legem Altiſſimi. 22. Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua. 23. Et eſt qui emittit verbum certum enarrans veritatem. Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo: 24. & eſt qui ſe nimiùm ſubmittit à multa humilitate: & eſt qui inclinat faciem ſuam, & fingit ſe non videre quod ignoratum eſt: 25. & ſi ab imbecillitate virium vetetur peccare, ſi inuenerit tempus malefaciendi, malefacie. 26. Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. 27. Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſos hominis enuntiant de illo. 28. Eſt correptio mendax in ira contumelioſi: & eſt iudicium, quod non probatur eſſe bonum: & eſt tacens, & ipſe eſt prudens.

COMMENTARII.

1. *Commendat ſobrietatem, ſcortationem reprehendit.*

VERS. 1. *Operarius ebrioſus non locupletabitur*, imò (per mioſim) ad paupertatem redigetur. Mercedem enim, quam ex diurno labore longo quidem acquirit, in œnopolio breuiùs abſumit. *Et qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Particula *Et* hic eſt cauſalis. *Quia.* Quia ſcilicet, qui ſpernit modica opera, & lucrum quotidianum, quaſi facilis illius ſit iactura, paulatim in egeſtatem decidet. * Quod ſi ad ſpiritum transferat, qui contemnit, à leuibus piaculis abſtinere, tandem in grauiora haud difficilè decidet.]

Qui contemnit, à leuibus abſtinere piaculis in grauiora facilè decidet.

Verſ. 2. Vinum, & mulieres apoſtatare faciunt Sapientes, ſeu à Sapientia faciunt deficere. Nam vti inquit Oſeas *cap. 4. 11. Fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor.* * Præſtantius ingenium vini & Veneris immoderato vſu hebetatur.] * Aptè ex vino illicò perrexit Sapiens ad mulierum mentionem, *Vinum & mulieres:* crapula enim & luxuria pari greſſu ſolent incedere.] *Et arguent ſenſatos*, ſeu reprehenſione, ac redargutione dignos facient. * Nihil enim indignius ſenſato, aut Sapienti, quàm crapulæ & ſcortationi vacare.]

Ingenium acumen vini & Veneris vſu hebetatur.

Crapula & luxuria pari greſſu ſolent incedere.

Nihil indignius ſenſato, quàm crapula & ſcortatio.

Verſ.

Verſ. 3. Et qui iungit ſe fornicarijs, erit nequam, ſeu impius erit, & reputabitur, ex prauis enim ſociis neqoitiam ediſcet. *Putredo & vermis hereditabunt illum.* Quia luxuria conciliantur fœdæ ægritudines, & mors citius aduenerat, *& extolletur*, ſeu de medio tolletur, *in exemplum maius* in aliorum exemplum inſigne, & quod alios commouere, ac percellere poteſt: *& tolletur de numero anima eius*, ſeu vita eius de viuentium numero expungetur. * Quot adoleſcentes elegantes, quot pulchritudine ornatas puellas vidiſti fœda macie deformes immaturo interitui addici, quia ſe profusè dedere voluptatibus? Si Sapis affatim quotidie ſeſe tibi obiiciunt exempla: quod illis accidit, tibi continget, ſi alieno periculo non edoceris.]

Fœdæ ægritudines, & immatura mors ex luxuria.

Verſ. 4. Qui credit citò, leuis corde eſt. Nec enim quidlibet cuilibet credendum, maximè ſi de proximo prauè geſta enarrantur. *Et minorabitur*, æſtimatione apud alios, nam leuis habebitur, imprudens iudicabitur. * Cùm audis in cœtu obloquentium, aliquem de abſente murmurare, illiuſque aperire defectus, illum defende; nam ſi oſtendis te credidiſſe, ab ipſis murmuratoribus leuis, ac imprudens eſſe reputaberis.] *Et qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur.* Qui peccat contra ſeipſum, ſeu animam ſuam, quam leuiter decipi permittit, homo nihili habebitur, qui fruſtra ſit, & quaſi ſupra numerarius.

Qui monuit de abſente murmurantibus, ab ipſis leuis, & imprudens iudicatur.

2\. *Verſ. 5. Qui gaudet iniquitate, denotabitur*, ſeu vituperio afficietur: *Et qui odit correptionem, minuetur vita*, quia peccata peccatis adiiciet, quæ eum in exitium trahent: *& qui odit loquacitatem, extinguit malitiam*, fomitem illi ſubtrahendo ipſam ſcilicet loquacitatem. * Nec dubium, quin nimium loqui fomes ſit peccatorum.]

In iniquitate non gaudendum.

Loquacitas peccatorum eſt fomes.

Verſ. 6. Qui peccat in animam ſuam, ſeipſum lædendo,) quod omnes peccatores faciunt) *pœnitebit*, maturè ſi ſapit; alioqui ſeram & inutilem pœnitentiam fortaſſis inſtituet. *Et qui iucundatur in malitia, denotabitur*, condemnabitur ſubtraxabitur à cunctis.

Verſ. 7. Ne iteres verbum nequam, & durum, iracundum, contumelioſum, minax, *& non minoraberis*, neque in honore, nec in quiete, nec in amicitia, nec in bonis reliquis: ſi nimirum non iteres, ſed, vt decet, excuſes, damnes, retractes. * Aptiùs mihi τὸ *iteres* ſignificat, quæ audiuntur in proximum iactata verba contumeliæ, aut detractionis non eſſe iteranda, hoc eſt, aliorum auribus ingerenda.]

Quæ audieris in proximũ iactata verba detractionis aliis non referas.

3\. *Verſ. 8. Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum.* Noli promiſcuè, & ſine delectu animi tui ſenſus aperire; hoc enim loquacis eſt, & imprudentis. * Si ſcires, inimicum eſſe, procul dubio taceres, nec ſenſum ei manifeſtares. Ergo cum non tibi conſtat, an amicus vel inimicus ſit, imprudenter agis, dum cordis arcana illi reſerare non dubitas.] *Etſi eſt tibi delictum, noli nec amico denunciare.* Nam quæ ſecreta eſſe volumus, nemini dicere debemus. Cauſam reddit.

Secretum tibi.

Imprudenter agit, qui cordis arcana cuilibet ſine delectu reſerat.

Quæ ſecreta eſſe volumus, nemini dicere debemus.

Verſ. 9. Audiet enim te, &c. Audiens te tuum ei ſecretum reſeraſſe à te ſe cuſtodiet, ſeu ſibi cauebit, ne quod in te, vel in aliis, eadem & in ipſum pecces, ſecreta ſcilicet, & tacenda prodendo. Tamen non te palam arguet quaſi detractorem, imò vt expiſcetur arcana, iuſtam te habere querelarum cauſam affirmabit: in animo tamen ſuo te contemnet, & odio habebit tanquam detractorem, & ſic ſemper tibi ſimulatè erit amicus. * Cùm ergo ſecretum tibi commiſſum alicui amico reuelas, ille tibi ſecretum ſuum non audebit reuelare, iudicans prudenter, te non ſeruaturum arcanum ſuum, qui alterius arcanum non aſſeruaſti.]

Ille, cui aliena arcana reuelas, tibi propria non reuelabit, iudicans te nõ ſeruaturum.

4\. *Verſ. 10. Audiſti verbum aduerſus proximum? commoriatur in te*, ſilentio preme, nec cum aliis communica: *fidens, quoniam non te dirumpet*, non propterea tua præcordia rumpentur vulgariter exponam, *No reuentaras, aunque nolo digas.*

Quod de proximo malum auditur, reticendum.

Verſ. 11. A facie verbi parturit fatuus. Imprudens, qui linguæ ſuæ potens non eſt, & quaſi fœtum cordis ſui continere non poteſt, geſtit auditum de proximo verbum parturire, ſeu in publicum proferre, mox vt audiuit: *tanquam gemitus partus infantis*, ſimilis fœminis partui vicinis, quarum vterum adeò grauat infans, vt illum omninò cogantur effundere. * Ne fatuu reueles, quod vis ſilentio cuſtoditi.]

Fatuus, inſtar fœminæ grauidæ, nequit ſecretum auditum cõtinere.

Verſ. 12. Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti. Quemadmodum ille, qui ſagitta in femore percutitur, diro actus dolore ſilere non poteſt, ſed gemitus, ac clamores edit: ſic ſtultus audiens proximi defectum ſilentio non poteſt continere, ſed illicò profundit.

5\. *Verſ. 13. Corripe amicum, ne fortè non intellexerit*, ſeu cognouerit, quæ de illo iactitantur: *& ne dicat: Non feci: aut ſi fecerit, ne iterum audeat facere*, ne à te non correptus, pergat peccare, & ad eundem lapidem offendere. Amicitiæ veræ eſt, amicum de iis, quæ de illo iactantur admonere, & illum delinquentem corripere.]

Proximus corripiendus.

Verus amicus amicum peccantem monet, ac corripit.

Verſ. 14. Corripe proximum, ne fortè non dixerit: etſi dixerit, ne fortè iteret. Si audieris, proximum, domeſticum, vicinum, amicum aliquid ſonans male dixiſſe, eum corripe, aut mone: quia fieri poteſt, vt non dixerit, & æquum eſt, vt ab ipſo innocentiam eius agnoſcas: etſi dixerit, proderit admonitio, vt iterum eadem non committat. * Monitione prudenti plura proximi poteris inhibere delicta.]

Monitione prudenti plura proximi poteris inhibere errata.

Verſ. 15. Corripe amicum: ſæpè enim fit commiſſio, ſeu criminis patratio. Græcè, *ſæpè fit calumnia.* Senſus erit. Mone amicum, qui ſi non deliquit, hoc referet commodi, vt ſe à calumnia impacta repurget. Proderit etiam admonitio, vt amicus ab illo abſtineat, quod anſam calumniæ obloquentibus exhibet.

6\. *Verſ. 16. Et non omni verbo credas, &c.* Non omnia, quæ dicuntur ſpeciem mali offerentia, credenda ſunt: labitur enim ſæpe lingua aliquod verbum durum auditu proferens, non tamen animo nocendi, vel detrahendi. * Vndè non anteà amicum, vel proximum de iis quæ contra eum audiſti dictitari, moneas, quàm exquiras, aut veſtigari cures, quonam animo verba illa fuere prolata.]

Non credendum omni verbo.

Multa dicũtur dura auditu, quæ ex animo nocẽdi non prodeunt.

Verſ. 17. Quis eſt enim, qui non deliquerit in lingua ſua? Quod ſi verba illa ex animo non protulit, parcendus eſt, nec monendus. * Vix

Vix inuenie-tur, cuius lin-gua omninò ſit innocens.

enim inuenietur, cuius lingua omninò innocens valeat vocitari.] *Corripe proximum, antequam commineris.* Præſtat blande ad officium amicum reuocare, quàm aſperitare ſermonis, aut minis, ſante Apoſtolo Gal. 1. *Inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis.* * Lene correptionis oleum exitialia vulnera curaſſe comperimus.] Si autem lenitas non proficiat, comminatio ſuccedet.

Lenitas cor-reptionis exi-tialia vulne-ra curat.

7. *Verſ.* 18. *Et da locum timori Altiſſimi*, qui huiuſmodi præcipit lenitatem. *Quià omnis Sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni Sapientia diſpoſitio legis.* Quia ſcilicet timor Dei, eſt *omnis*, ſeu tota, ac perfecta Sapientia practica: & in illa Sapientia viciſſim quidquid docetur, eſt, *timere Deum* Omnis enim Sapientiæ eſt legis diſpoſitio, id eſt, diſponit Sapientem ad legem obſeruandam.

Dei timor commenda-tur.

Verſ. 19. *Et non eſt Sapientia nequitia diſciplina*, ſeu falſa & politica prauorum hominum prudentia, quæ praua agere docet, & proximum circumuenire, multum abeſt à Sapientia, & prudentia vera, licet illam mentiatur. *Et non eſt cogitatus peccatorum prudentia*, ſeu prudentia non eſt machinationes, & inuenta impiorum.

Verſ. 20. *Eſt nequitia, &c.* Ille cogitatus, ſeu illa peccatorum machinatio non ſolum prudentia non eſt, ſed eſt prorſus malitia, calliditas, & execrabilis aſtutia: & multum falluntur, qui pro illa Sapientiam veram non ſectantur, ex quo ſe inſipientes oſtendunt.

Verſ. 21. *Melior eſt homo, qui minuitur Sapientia, &c.* Satius eſt, illa falſa prudentia carere, quæ diuinas contemnit leges: quàm ea abundare, nec Altiſſimi obſeruare præcepta.

Verſ. 22. 23. *Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua.* Duplex eſt ſolertia, vna aſtuta, & exacta, ſed iniqua: altera recta & æqua, de qua ſubdit, *Et eſt, qui emittit verbum certum enarrans veritatem*, nunquam à veritate deuians. *Eſt qui nequiter humiliat ſe*, voce, geſtu, reuerentiæ ſignificatione: *& interiora eius plena ſunt dolo*; manus ſcilicet oſculatur, quas amputatas eſſe concupiſceret.

8. *Verſ.* 24. *Et eſt, qui ſe nimium ſubmittit à multa humilitate*, quam ſimulat: *& eſt, qui inclinat faciem ſuam, & fingit, ſe non videre, quod ignoratum eſt*, demittens oculos, ſimulat ſe non vidiſſe, ſeu alios non obſeruaſſe aſtutè, & ea non animaduertiſſe, quæ ab aliis neſciuntur, vel quæ alij tecta, & ignorata eſſe volunt.

Plura alia docet.

Verſ. 25. *Etſi ab imbecillitate virium vetetur peccare, &c.* Et eſt, qui licet confectus ſenectute videatur iam non eſſe libidini (v. gr.) obnoxius: tamen tam pronus eſt ex praua conſuetudine ad flagitia, vt nacta occaſione delinquendi, ea pronus ſaltem affectu potiatur. * Nec enim praua luxuriei conſuetudo à ſenio facilè recedit.]

Praua luxu-riei conſue-tudo vix re-cedit à ſe-nio.

Verſ. 26. *Ex viſu cognoſcitur vir*, id eſt, ex aſpectu, *& ab occurſu faciei*, ſeu ex vultu *cognoſcitur*, an quis ſit *ſenſatus*, ſeu prudens. * Vt enim in beſtiis elucet earum vel ſæuitia, vel aſtutia, vel aliæ qualitates, etiam priuſquam noceant: ita ex vultu, geſtibus, riſu, inceſſu multas coniecturas de animo, & indole hominis ſumere poſſumus.] Et nominatim de vultu hominis dicunt quidam Phyſiognomici, relucere in vnoquoque figuram certæ cuiuſdam beſtiæ, v. gr. leonis, tauri, vulpis, felis, &c. ex quarum beſtiarum indole iudicium de naturali hominis cuiuſque propenſione deſumunt.

Ex hominis vultu mode-ſto, vel im-modeſto de eius indole coniecturam ſumimus.

Verſ. 27. *Amictus corporis, &c.* Ex veſtitu, riſu, & inceſſu hominis poſſumus de illius moribus & ingenio coniecturam capere.

Verſ. 28. *Eſt correptio mendax in ira contumelioſi.* Cùm quis per iram, aut contumeliam alium corripit, aut mendacium perpetrat effingens defectum proximi quem corripit: aut virtutem vitio docere conatur. *Et eſt iudicium, quod non probatur eſſe bonum*; quia præceps, & ab ira profectum: & plerumque falſum. * Affectus iracundia nec corripias, nec iudices proximum; iracundia enim ſæpe & effingit errata, & iniquè de actionibus aſſolet iudicare.} *Et eſt tacens, & ipſe prudens.* Eſt qui prudenter alterius errata tacitus tranſmittat, cum ſcilicet corripiendi locus haud eſt opportunus.

Iracundus ſæpè effingit errata in pro-ximo, & ini-què de illo indicat.

CAPVT XX.

Vita, ac virtutes linguæ Sapiens manifeſtat, & munera cauenda, ſuadet.

1. QVAM bonum eſt arguere, quàm iraſci, & confitentem in ora-
tione non prohibere. 2. Concupiſcentia ſpadonis deuirgina-
bit iuuenculam: 3. ſic qui facit per vim iudicium iniquum.
4. Quàm bonum eſt correptum manifeſtare pœnitentiam? ſic
enim effugies voluntarium peccatum. 5. Eſt tacens, qui inue-
nitur ſapiens: & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquendum.
6. Eſt tacens non habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens
ſciens tempus aptum. 7. Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus: laſciuus
autem & imprudens non ſeruabunt tempus. 8. Qui multis vtitur verbis, lædet
animam ſuam: & qui poteſtatem ſibi ſumit iniuſtè, odietur. 9. Et proceſſio in
malis viro indiſciplinato, & eſt inuentio in detrimentum. 10. Eſt datum, quod
non eſt vtile: & eſt datum, cuius retributio duplex. 11. Et propter gloriam mi-
noratio: & eſt qui ab humilitate leuabit caput. 12. Eſt qui multa redimat mo-

dico

dico pretio, & reſtituens ea in ſeptuplum. 13. Sapiens in verbis ſeipſum amabilem facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. 14. Datus inſipientis non erit vtilis tibi: Oculi enim illius ſeptemplices ſunt. 15. exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius inflammatio eſt. 16. Hodie fœneratur quis, & cras expetit: odibilis eſt homo huiuſmodi. 17. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius. 18. qui enim edunt panem illius, falſæ linguæ ſunt. Quoties, & quanti irridebunt eum? 19. Neque enim quod habendum erat, directo ſenſu diſtribuit: ſimiliter & quod non erat habendum. 20. Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pauimento cadens: ſic caſus malorum feſtinanter veniet: 21. Homo acharis quaſi fabula vana, in ore indiſciplinatorum aſſidua erit. 22. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore ſuo. 23. Et qui vetatur peccare præ inopia, & in requie ſua ſtimulabitur. 24. Eſt qui perdet animam ſuam præ confuſione, & ab imprudenti perſona perdet eam: perſonæ autem acceptione perdet ſe. 25. Eſt qui præ confuſione promittit amico, & lucratus eſt eum inimicum gratis. 26. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indiſciplinatorum aſſiduè erit. 27. Potior fur quàm aſſiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hereditabunt. 28. Mores hominum mendacium ſine honore: & confuſio illorum cum ipſis ſine intermiſſione. 29. Sapiens in verbis producet ſeipſum, & homo prudens placebit magnatis. 30. Qui operatur terram ſuam, inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iuſtitiam, ipſe exaltabitur: qui verò placet, magnatis, effugiet iniquitatem. 31. Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus, in ore auertit correptiones eorum. 32. Sapientia abſconſa & theſaurus inuiſus; quæ vtilitas in vtriſque? 33. Melior eſt qui celat inſipientiam ſuam, quàm homo qui abſcondit Sapientiam ſuam.

COMMENTARII.

1. *Vitia & virtutes linguæ deſcribit.*

VERS. 1. *Quàm bonum eſt arguere, &c.* Quantò melius eſt humaniter corripere proximum errantem, quàm iraſci occultè, fouendo in pectore iracundiæ virus, & patienter audire illum, dum ſe, ſeu peccatum ſuum excuſat, vel illius veniam petit, ingenuè profitendo ſe illud commiſiſſe.

Verſ. 2. 3. Concupiſcentia ſpadonis deuirginabit iuuenculam, &c. Sicut eunuchus cui virginum cuſtodia credita eſt, iniquè ageret, ſi virgunculam gynecæi ſibi commiſſam defloraret, vi illi illata: ſic Iudex iniquus, qui per vim vitiat iuſtitiam, cui ſeruandæ ac propugnandæ præfectus fuit, & quàm veteres virginis imagine depingebant, iniquiſſimè agunt. * Iniquiſſimos ſe oſtendunt Iudices, qui virginem iuſtitiam ſibi creditam ad cuſtodiam, violare non metuunt.]

Iniquiſſimũ ſe Iudex oſtendit, Virginem iuſtitiã ſibi creditam ad cuſtodiã, violando.

Verſ. 4. Quàm bonum eſt, correptum manifeſtare pænitentiam, &c. Si delinquens ab alio corriperis, ſeriò peccata deteſtare, & oſtendes, te affectata malitia non deliquiſſe, ſed ex humana fragilitate.

Verſ. 5. Eſt tacens, qui inuenitur Sapiens, &c. Omnes enim cordati Sapientem eſſe iudicant illum, qui ſcit, ſe continere, ne importunè loquatur: ſicut odio proſequuntur eum, qui temerè & procaciter loquitur. Quis enim multiloquum non auerſatur virum? procacem fœminam quis poterit ſuſtinere?

Homo procax odioſus cunctis.

Verſ. 6. Eſt tacens non habens ſenſum loquelæ. Qui ſuam ad loquendum agnoſcens infacundiam, & imprudentiam, ſibi timens, iudicat ſatius ei eſſe tacere: *Et eſt tacens, ſciens tempus aptum*, & non loquitur, donec videat, tempus opportunum aduentaſſe. * Vterque quidem ſapienter ſe gerit, alternè ineptè, alternè importunè loquatur.]

Sapienter tacet, qui timet ſe ineptè locuturũ, & qui loquẽdi ſpectat opportunitatem.

Verſ. 7. Homo Sapiens tacebit vſque ad tempus: &c. Qui prudens eſt, non loquetur niſi oblata occaſionis opportunitate: procax autem, nugator, inſipiens non expectabit opportunitatem, ſed quando in buccam venerit, obloquetur. * Verbum illud *Laſciuus* loquacem ſignificat, & luxurioſum in Græco: aptè quidem, quia luxuriei addictus plerumque loquax ſeu procax eſt.]

Laſciuus plerumque eſt procax.

Verſ. 8. Qui multis vtitur verbis, lædit animam ſuam: qui poteſtatem ſibi ſumit iniuſtè, vt velit loquendo, docendo, imperando, ſibi non ſubditis dominari, *odietur*, odio a cunctis habebitur. * Nihil enim magis homini inuiſum, quam tyranno Præſidi ſubiici.]

Inuiſum cũctis tyranno Præſidi ſubiici.

Verſ. 9. Eſt proceſſio in malis viro indiſciplinato: Homo nequam in ſua nequitia aſſolet proſperari, rebus ei ad votum ſuccedentibus: *& eſt inuentio in detrimentum*, id eſt, res inuenta, quæ detrimentum afferat. Proſperitas enim plerumque *inuenta*, id eſt, præter ſpem impio homini accidens, malorum eſt magnorum occaſio.]

Proſperitas accidens impio malorũ magnorum eſt cauſa.

2. *Munera cauenda ſuadet.*

Verſ. 10. Eſt datum, quod non eſt vtile. Aliquando quis donum alteri offert, ex qua largitione nullam percipiat vtilitatem: vt cum confert in ingratum: *& eſt datio, cuius retributio duplex*, ſeu cuius larga ſit compenſatio: vt cum donum grato ac ingenuo confertur. * Si das ingrato, creditorem tibi reddis: ſi grato dederis, eum tibi facies debitorem.]

Qui dat ingrato, creditorem eum ſibi cõſtituit: qui grato dedit, eum facit ſibi debitorem.

Verſ. 11. Eſt propter gloriam minoratio. Sunt, qui conſequendæ dignitatis, aut honeſti muneris gratiam, fortunas ſuas imminuunt, quia magis æſtimant honorem, quàm diuitias: *Et*

eſt, qui ab humilitate leuabit caput. Et ſunt qui ex inopia eleuantur ad celſa munia, id eis conciliante ſola virtute. * Hi quidem egregiè munus obeunt, quia à Domino aſſumpti: illi autem peſſimè officium exercent, quia eos diuitiarum manus erexit.]

Qui nummis acquiſiuit officia, malè ea obeunt: qui aſſumuntur ad ea, egregiè aſſolent obire.

Verſ.12. Eſt, qui multa redimat modico pretio, &c. Auarus vt pecuniæ parcat, viliſſima & deterrima quæque ad domus neceſſaria comparat, quæ cum vſum ad quem comparantur, non impleant, cogitur illa reiicere, aliaque comparare: vnde ſeptuplo plus pecuniæ inſumit, quam liberalis. * Sæpè quidem ex auaritia imminuuntur opes.]

Sæpè ex auaritia imminuuntur opes.

Verſ.13. Sapiens in verbis ſeipſum amabilem facit. Verba enim vrbana multos conciliãt amicos. *Gratiæ autem fatuorum effundentur:* apud nullum fatuus obtinebit gratiam, quia eius verba aliena ſunt vrbanitate. * Fatuum illum reputa, qui vrbanitatis iura lædit.]

Fatuus Vrbanitatem neſcit.

Verſ.14. Datus, ſeu donum *inſipientis*, ſeu ſtulti, ac impij hominis, *non erit tibi vtilis*, ſeu lucroſus; *oculi enim illius ſeptemplices ſunt*, ſiue quia intendit impius multis actibus & modis à te ſeptuplum, id eſt, multò amplius recipere, quam dedit.

Verſ.15. Exigua dabit, &c. Exiguum munus cum dederit, multa in te beneficia ſe contuliſſe iactitabit, te ingratitudinis accuſans: & verba illius iram in audiente te excitabit. * Quis enim patienter ferat ſtulti dantis iactantiam? Græcè, *Aperiet os ſuum velut præco*, vt omnibus ſe tibi ingrato nimium dediſſe mentiatur.

Quid patienter feret ſtulti dantis iactantiam?

Verſ.16. Hodie fœneratur quis, mutuo dat, aut commodat, *& cras expetit*, mutuum quod dedit. *Odibilis eſt homo huiuſmodi.* Gratiam enim, quam mutuum largiendo conciliat, feſtina repetitio conuertit in odium. * Semper cunctis gratum eſt mutuum accipere: & nunquam non debitori ingrata debiti à creditore repetitio.]

Ingratum debitori à creditore debiti repetitio.

Verſ.17.18. Fatuo non erit amicus, &c. Nam ſi amicum non habet, quis illius cauſas defendet? quis eius bona tutabitur? *Qui enim edunt panem illius, falſæ linguæ ſunt*, ad adulandum, & decipiendum illum, loquentur: ſi defendendi illum accidat occaſio, profundo ſilentio preſſi, nec verbum effundent. *Quoties, & quanti irridebunt eum!* Illi ipſi quibuſcum ſuas opes prodegit, & qui edunt ſuam ſubſtantiam, eum irriſione afficient, quod ſtultè ſua prodegerit.

Verſ.19. Neque enim quod habendum erat, directo ſenſu diſtribuit, &c. Nec enim fatuus ille prudenter diſtribuit, quod retinendum erat ad ſuæ familiæ neceſſitatem ſubleuandam: Sicut nec rectè diſtribuit, quod ipſi habendum non erat, quia iniuſtè partum, & reſtituendum: ipſe autem id iniuſtè retentum prodigè cum ſuis adulatoribus abſumpſit.

Verſ.20. Lapſus falſæ linguæ, adulatoris, & detractoris ex improuiſo illi duriſſimus accidet, *quaſi qui in pauimento cadens: ſic caſus malorum feſtinanter veniet.* Græcè, *lapſus à pauimento.* Notum mihi, in Palæſtina tecta fuiſſe plana, & in his ambulare, & diuerſari ſolitos Hebræos. Quemadmodum igitur à pauimento ſolarij cadenti & deorſum delato caſus hic improuiſus ac lethifer eſſe ſolet: haud aliter adulatores improuiſo ac exitiali caſu obruentur. Timeat Regius Miniſter, qui in proſperitatis culmine inambulat; ſi enim de more aulicorum Regem adulatione ſeducat operiens veritatem, ſubito è faſtigio exitialiter excidet.]

Adulatores Miniſtri Regis plerumq; ſubitò è felicitatis culmine excidunt.

Verſ. 21. Homo acharis quaſi fabula vana. Græca vox *ἄχαρις* quam retinet Interpres, ſignificat, *inſulſum, inutilem, illepidum, fatuum.* * Homo itaque inſulſus, fatuus, inutilis, omnibus accidit ingratus, ac moleſtus, perinde ac fabula inſipientis narratio, qua Sapientes delectari non poſſunt.] *In ore indiſciplinatorum aſſidua erit.* Solummodo huiuſmodi fabula intempeſtiua inſipientes poterit delectare.

Homo inutilis, omnibus moleſtus.

Verſ.22. Ex ore fatui reprobabitur parabola, ſententia grauis, ſeria, acuta, ſapiens, ſi a fatuo homine proferatur, contemnetur, perinde ac ſi à pſittaco proferretur. *Non enim dicit illam in tempore ſuo.* Sententia enim quamtumuis egregia, ſi opportunè non dicatur, leporem amittit. * Orator non laudandus ex conceptibus acutis, ſed ex opportunitate, ac propoſito, cuius cauſa afferuntur.]

Orator non eſt laudandus ex acutis conceptibus, ſed ex propoſito, quo dicuntur.

Verſ.23. Eſt, qui vetatur peccare præ inopia, &c. Aliquis præ egeſtate non poterit voluptati concupitæ indulgere: qui tamen dum otiatur cruciabitur, & dolebit, quod à peccato eum prohibeat inopia. Miſer ipſe non minus, quam ſi opere deliquiſſet, ſiquidem iam prauo peccauit affectu. * Si Sapiens eſſet, hoc ex capite deberet ei inopia eſſe gratior, quod eum abſtraheret à delicto.]

Paupertas grata debet eſſe cordato, ſiquidem eũ abſtrahit à delictis.

Verſ. 24. Eſt, qui perdet animam ſuam præ confuſione, ſeu vitioſo pudore: *& ab imprudenti perſona perdet eam*, ſeu propter imprudentis alicuius poſtulatum aliquod iniquum petentis, cui non audet reſiſtere. *Perſonæ autem acceptione perdet ſe*, reuerentia ſcilicet intempeſtiua, & iniqua. * Vir Sapiens omnia iniqua, procerum licet, poſtulata viriliter repellit.]

Vir ſapiens omnia iniqua poſtulata viriliter repellit.

Verſ. 25. Eſt, qui præ confuſione promittit amico, &c. Aliquis amico petenti difficile aliquid promittit ſe id præſtiturum, ne pudore abnegans afficiatur: & cum implere id non poteſt, aut aduertit ſe promittere non debuiſſe reſilire decernit: vnde amicus, cui promiſſio facta fuerit, iraſcitur, & in inimicum conuertitur.

Verſ. 26. Opprobrium nequam in homine eſt mendacium. Græcè, *macula*, vituperium, probrum peſſimum. * Certè mendacium leue, leuis culpa, Sed quæ grauiſſimè famam hominis maculat.] *Et in ore indiſciplinatorum aſſiduum erit.* Nam cùm exortes diſciplinæ ſint, quæ veritatis eſt illuſtratio, praua mentiendi conſuetudine deturpantur.

Mendacium leuis culpa, quæ grauiter famam hominis maculat.

Verſ.27. Potior fur, quàm aſſiduitas viri mendacis, &c. Minus noxius eſt fur, quàm qui aſſiduè mentitur. * Nam fur pecunias, mendax famam eripit. Fur ex egeſtate furatur, mendax detractor ex petulantia & proteruia falſa profert. Mendax totam familiam, imò Rempublicam conturbat aliquando, fur non ita. Licet furtum vnum vno mendacio peius eſſe valeat, at non aſſiduitate mentiendi. Furi pecunias credere prudenter non potes, mendaci autem nulla in re poteris fidere.] *Perditio autem vtrique pariter imminet.*

Minus noxius eſt fur, quàm mendax.

Verſ.

Verſ. 28. Mores hominum mendacium ſine honore, viles ſcilicet & contemptibiles: *& confuſio illorum cum ipſis ſine intermiſſione*; quia paſſim falſa protuliſſe deprehenduntur, vnde turpi afficiuntur confuſioue.

Verſ. 29. Sapiens in verbis producet ſeipſum: & homo prudens placebit magnatis. Producit ſe, ſeu famam auget apud Principes, quos ad ſe allicit ſapienter loquendo, & vera ac ſalutaria exhibendo conſilia. * Mihi credite, Principes pios eos Miniſtros magnifacere, qui eis vera proferunt: prudens verò Miniſter ſcit veritatis amaritudinem opportunitatis ſaccharo ita condire, vt guſtui non diſpliceat.]

Rex pius eos magni æſtimat, qui ei veritatẽ prudenter aperiant.

Verſ. 30. Qui operatur terram ſuam, inaltabit aceruum frugum, altum faciet aceruum, vbetes fructus colligendo. *Et qui operatur iuſtitiam, ipſe exaltabitur*, ſeu aceruus ſpiritualium manipulotum virtutis ſcilicet actuum in cœlum increſcet. *Qui verò placet magnatis, effugiet iniquitatem.* Si enim ſapit, vt chatior ſit Principi, debet iuſtitiam, & virtutem colere. * Rarò videris Miniſtrum iniquum diu Principibus eſſe gratum.]

Miniſter iniquus non poteſt diu Principi eſſe gratus.

Verſ. 31. Xenia & dona excæcant oculos Iudicum: & quaſi mutus, in ore, auertit correptiones illorum. Vox illa Mutus Græcè φιμὸς id ſignificat, quod ori inſeritur, ne loqui quis poſſit. Munera itaque Iudicum viſum adeò offundunt, vt quod eis iniquum ante xenium acceptum erat, iuſtum poſt acceptionem muneris eſſe videatur: Et eorum os claudit, vel obturat munus acceptum, ne valeat iuſtam ſententiam condemnatoriam pronunciare. * Caueant igitur Iudices xenia recipere, quæ quidem eos viſu & voce captos efficiunt.]

Munera accepta Iudicem captum viſu, & voce efficiunt.

Verſ. 32. Sapientia abſconſa. & theſaurus inuiſus, In theſauro abſcondito adeò, vt nullus eo potiatur ad vſum, nulla prorſus inuenitur vtilitas. Talis eſt theſaurus Sapientiæ, quem quis occultum eſſe experit, cum pluribus vtilis eſſe poſſet.

Verſ. 33. Melior eſt, qui celat inſipientiam ſuam, &c. Inſipientia enim abſconſa non nocet, cum manifeſta noceret: abſcondita verò Sapientia non prodeſt, cum manifeſta plerumque prodeſſet auditoribus.

CAPVT XXI.

Ab omni crimine cauendum, & à peccandi conſuetudine Siracides ſuadet primùm in genere, deinde in ſpecie. Modeſtiam in moribus, in verbis, in geſtibus ſeruandam eſſe monet.

1. FIli peccaſti? non adiicias iterùm: ſed & de priſtinis deprecare
vt tibi dimittantur. 2. Quaſi à facie colubri fuge peccata: &
ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te. 3. Dentes leonis, dentes
eius, interficientes animas hominum. 4. Quaſi rhomphæa
bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas.
5. Obiurgatio & iniuriæ annullabunt ſubſtantiam? &
domus quæ nimis locuples eſt, annullabitur ſuperbia:
ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur. 6. Deprecatio pauperis ex ore vſque
ad aures eius perueniet, & iudicium feſtinatò adueniet illi. 7. Qui odit correptionem,
veſtigium eſt peccatoris: & qui timet Deum, conuertetur ad cor ſuum.
8. Notus à longè potens lingua audaci: & ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo. 9. Qui
ædificat domum ſuam impendiis alienis, quaſi qui colligit lapides ſuos in hieme.
10. Stupa collecta ſynagoga peccantium, & conſummatio illorum flamma ignis.
11. Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, &
pœnæ. 12. Qui cuſtodit iuſtitiam, continebit ſenſum eius. 13. Conſummatio timoris
Dei, ſapientia & ſenſus. 14. Non erudietur, qui non eſt ſapiens in bono.
15. Eſt autem ſapientia, quæ abundat in malo: & non ſenſus vbi eſt amaritudo.
16. Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit, & conſilium illius
ſicut fons vitæ permanet. 17. Cor fatui quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam
non tenebit. 18. Verbum ſapiens quodcumque audierit ſcius, laudabit,
& ad ſe adiiciet: audiuit luxurioſus, & diſplicebit illi, & proiiciet illud poſt dorſum
ſuum, 19. Narratio fatui quaſi ſarcina in via: nam in labiis ſenſati inuenietur
gratia. 20. Os prudentis quæritur in Eccleſia, & verba illius cogitabunt in
cordibus ſuis. 21. Tanquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: & ſcientia
inſenſati inenarrabilia verba. 22. Compedes in pedibus, ſtulta doctrina, &
quaſi vincula manuum ſuper manum dextram. 23. Fatuus in riſu exaltat vocem
ſuam: vir autem ſapiens vix tacitè ridebit. 24. Ornamentum aureum prudenti
doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro. 25. Pes fatui facilis in domum

proximi:

proximi : & homo peritus confundetur à perſona potentis. 26. Stultus à feneſtra
reſpiciet in domum : vir autem eruditus foris ſtabit. 27. Stultitia hominis auſcul-
tare per oſtium & prudens grauabitur contumelia. 28. Labia imprudentium
ſtulta narrabunt : verba autem prudentium, ſtatera ponderabuntur. 29. In ore fa-
tuorum cor illorum : & in corde ſapientium os illorum. 30. Dum maledicit im-
pius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. 31. Suſurro coinquinabit animam
ſuam, & in omnibus odietur : & qui cum eo manſerit, odioſus erit : tacitus & ſen-
ſatus honorabitur.

COMMENTARII.

1. *A criminis conſuetudine cauendum.*

VERS. 1. *Fili, peccaſti? non adiicias iterum*, ne peccato addas peccatum: *ſed de priſtinis deprecare* veniam, pœnitudinis affectu, *vt tibi à Domino dimittantur.* * *Deprecare*, idem eſt *ac te pœniteat*; ipſa enim peccatoris pœnitudo efficaciſſima eſt deprecatio.]

Ipſa pœnitudo peccatoris deprecatio efficax eſt.

Verſ. 2. Quaſi à facie colubri fuge peccata: etſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te. Græcè, *mordebunt te.* Idem eſt ſenſus, ſerpentes enim mordendo eos ſuſcipiunt, qui ad illos accedunt. Illud ipſum ad ſerpentem accedere, quaſi morderi ab illo eſt : vt edocearis peccatum non mordere, poſtquam eſt conſummatum, ſed illud ipſum committere crimen exitialiter eſt morderi.]

Illud ipſum committere peccatum, exitialiter eſt ab ipſo morderi.

Verſ. 3. Dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum. * Imò diriores ſunt peccati dentes dentibus leonis : hic enim morſum corpori infligit, illud verò animam vulnerat, & comminuit.]

Crudeliores dentes peccati leonis dentibus.

Verſ. 4. Quaſi romphaea bis acuta omnis iniquitas, omne peccatum eſt gladius parte ex vtraque acutus, corpus ſcilicet & animum vulnerans. *Plaga illius non eſt ſanitas*, dum peccator contumax perſeuerat.

2. *In particulari plura vitia fugienda recenſet.*

Verſ. 5 Obiurgatio, & iniuria annullabunt ſubſtantiam, quia qui rixas amant & aliis iniuriam irrogant, verbis acribus eos percutientes, opes coguntur inſumere in ſui defenſionem, adducendo armatos ad ſui cuſtodiam, vel addicti ipſi ad Iudicum tribunal. *Et domus, quæ nimis locuples eſt, annullabitur ſuperbia*, ſeu eam perdent ſuperba illa verba iniurioſa, quæ protulit. *Sic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.* * Lis enim nihil aliud aſſolet eſſe, quàm ſubſtantiæ perditio Litem diues ſuſcipis? pauper eris.]

Qui litem init, pauper erit.

Verſ. 6. Deprecatio pauperis ex ore vſque ad auditum eius perueniet, &c. Vix pauper Dominum deprecatur, cum ab ipſo exauditur, & illicò aduenict Dei iudicium & vindicta ei contra eos à quibus accepit iniuriam. Ad illius tribunal tuam affer cauſam, qui feſtinato dat ſententiam ſine opum imminutione, nec cogéris ſæcularis iudicij pigritiam ſuſtinere. * Felix conditio pauperis iniuria affecti, apud Dei tribunal cauſæ eius feſtinatò deciduntur : quæ apud tribunal ſæculare loogas patitur moras.]

Pauperis iniuria affecti cauſa apud Dei tribunal feſtinatò deciditur.

Verſ. 7. Qui odit correptionem, veſtigium eſt peccatoris. Veſtigium Latinis idem eſt quod ſignum aliquando * Odiſſe itaque correctionem, ſignum eſt, aliquem iam per viam, & peccatorum veſtigia incedere.] *Et qui timet Deum, conuertetur ad cor ſuum*, ſeu ex correptione libenter accepta, proficiet.

Odiſſe correptionem peccatoris ſignum.

Verſ. 8. Notus à longè potens lingua audaci. Potens ſuperbus iis, qui longè abſunt, aſſolet eſſe notus, nam linguæ ſuæ petulantia alios ſolet impetere. * Si a detrahente lingua abſentes longéque diſſiti feriuntur, quid eis accidet, qui iuxta illum commorantur, & ab eius conſuetudine non recedunt?] *Et ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo*, illum declinare, & ſe ab illo ſubmouere.

A detractoris lingua abſentes, & præſentes feriuntur.

Verſ. 9. Qui ædificat domum ſuam, &c. Qui auget familiam pecuniis & opibus alienis, furto, vſuris, fraude extortis, eſt quaſi qui ædificat in hyeme, tempore admodum importuno, quando lapides calce compingi, & colligari nequeunt. Græcè, *Quaſi qui congregat ſibi lapides ad tumulum ſepulchri ſui*, id eſt, lapides quibus obruatur viuus, & tanquam tumulo ſepulchrali inuoluatur. Quaſi diceret, ſibiipſi perniciem, & mortem accelerat. * Sepulchrum tibi ædificas, cum alienis opibus furto, aut dolo acquiſitis domum conſtruis.]

Sepulchrum ſibi ædificat, qui opibus alienis domum conſtruit.

Verſ. 10. Stupa collecta Synagoga peccantium, &c Cœtus peccatorum eſt quaſi manipulorum ſtupæ plurium colligatio, quos tandem iræ cœleſtis ignis abſumet.

Verſ. 11. Via peccatorum complanata lapidibus, &c. Impiorum via lata quidem eſt, ſtrata lapidibus, iucunda ſcilicet, & grata ſenſibus: ſed tamen ducit ad exitium.

Verſ. 12. Qui cuſtodit iuſtitiam, continebit ſenſum eius, ſeu aſſequetur eius intelligentiam, & mentem, nec leges, quam par eſt, benignius exponet, ſine ſolido fundamento. * Hinc taxantur, qui opiniones nouas infirmo fundamento nitentes inſequuntur.]

Taxantur, qui nouas opiniones laxiores ſine ſolida ratione ſectantur.

Verſ. 13. Conſummatio timoris Dei, Sapientia, & ſenſus. Timoris Dei perfectio, quæ conſiſtit in perfecta legis Dei obſeruatione, parit veram Sapientiam, & intelligentiam, adeóque ipſa vera Sapientia eſt.

Verſ. 14. Non erudietur, qui non eſt Sapiens in bono. Qui non eſt Sapiens in bono quærendo, & veſtigando, veræ Sapientiæ capax non erit, vnde ineruditus euadet. * Vera enim Sapientia eſt iuſtitiam ſectandam quærere, & vitium obſtaculum adiiciens viæ virtutis, declinare.]

Vera Sapientia eſt, ſectari bonū, malum fugere.

Verſ. 15. Eſt autem Sapientia, quæ abundat in malo, ſiue ſolers ad iniquitatem, quam quidem non Sapientiam, ſed aptius vocitarim aſtutiam. *Et non eſt ſenſus, vbi eſt amaritudo*, ſeu Sapientia non eſt, vbi adeſt peccatum, *quod eſt radix germinans fel Deut. 29.18.* * Inſipiens procul dubio eſt, qui expetens voluptatis potiri dulcedine, amaritudinem ſectatur inſeparabilem quidem peccati comitem.]

Peccati inſeparabilis comes amaritudo.

Verſ. 16. Scientia Sapientis tanquam inundatio abundabit, &c. Inſtar diluuij exundantis erit ſcientia ſapientis, quæ propriis terminis non

contine

continebitur, ſed ad illos irrigandos profluet: & tanquam fons peteonis nunquam non ſitientibus ſalutare poculum miniſtrabit.

Verſ. 17. *Cor fatui quaſi vas confractum*, *&c.* Quemadmodum liquor vaſi confracto immiſſus profunditur: ſic ſcientiæ dogmata in cor ſtulti infuſa minimè retinentur.

Verſ. 18 *Verbum ſapiens quodcumque audierit ſcius*, ſeu ſciens, prudens, ſenſatus, *laudabit*, commendabit, *& ad ſe adiciet* ſibi applicabit, in corde recondet. *Audiuit luxurioſus, & diſplicebit illi, &c.* Idem verbum, quod ſapienti placuit, inſipienti diſplicet. * Preme verbum *Audiuit luxurioſus*, quod quidem opponitur illi, *Audierit ſcius*. Aptè quidem inſipiens *luxurioſi*, vocabulo ſignificatur. Vitium enim luxuriæ homines efficit ſtulteſcere.]

Vitium luxuriæ homines facit ſtulteſcere.

Verſ. 19. *Narratio fatui quaſi ſarcina in via:* moleſta ſcilicet eſt & grauis, ſicut ſarcina pedeſtre iter perſeqoenti. *Nam in labys ſenſati inuenietur gratia.* Sal, & lepor, qui ex narratione fatui aufugit, in ſapientis oarratione inuenietur omnibus quidem grata auditoribus.

Verſ. 20. *Os prudentis quaritur in Eccleſia.* Fideles cordati quærunt in conſiliis & deliberationibus prudentes viros, qui difficilia negotia expediant. *Et verba illius cogitabunt in cordibus ſuis*, illa perpendentes, & rationis allatæ efficacitatem. * Liceat τὸ *In Eccleſia de* Templo explicare, vt ſubtaxem illos, qui ad Templum confluunt ad concionem inſipientis audiendam vt ſenſus eius loquacitate delectentur, cum deberent in Eccleſia prudentes requirere Concionatores, à quibus rectè viuendi conſilia edocerentur.]

Taxantur qui Concionatores loquaces, & nō prudētes veritatis aſſertores quæritant.

Verſ. 21. *Tanquam domus exterminata, ſic fatuo Sapientia*, inconditè enim, & inordinatè loquitur fatuus, etiamſi alioqui, quæ dicit, bona ſint. *Et ſcientia inſenſati inenarrabilia verba.* Græcè, *inueſtigabilia*, quorum ſeriem & ordinem tetexere nemo poteſt. * Certè in concione magis cordatis placet prudens ordo, quàm conceptuum acumen.]

In Concione magis placet ordo quā conceptuum acumen.

Verſ. 22. *Compedes in pedibus ſtulto doctrina, &c.* Ideò ſtultus odio habet Sapientiam, quia quaſi compedibus, & manicis illa impeditur, quominus iuxta ſtultitiam ſuam, quam amat, nequeat operari.

Verſ. 23. *Fatuus in riſu exultat vocem ſuam*, cachinnos excitans immodeſtè, & incompoſitè: *vir autem ſapiens vix tacitè ridebit.* Græcè, ſobridebit. Vel in riſu Sapientia, & ſtultitia hominis annotatur.]

In riſu Sapientia vel ſtultitia hominis annotatur.

Verſ. 24. *Ornamentum aureum prudenti doctrina: &c.* Vir prudens ornamento præfulgido doctrinæ pulchrior, & omnibus gratior oſtentatur quàm elegans fœmina aureis ſtipata monilibus.

Verſ. 25. *Pes fatui facilis in domum proximi*, facilè fatuus domum alienam ingreditur: vulgariter, *os entremetido*. *Et homo peritus confundetur à perſona potentis*, alienas domos non ingredietur, maxime potentium, ſeu Principum palatia inire verebitur. * Stultorum eſt, non vocatos ad domos, & cauſas alienas inuerecundè proſilire.]

Stultus non vocatus ſe ad domos ingerit alienas. *Es entremetidos.*

Verſ. 26. *Stultus à feneſtra reſpicit in domum*, ſi alioqui ingredi non valeat, vt ſuæ ſatisfaciat curioſitati. *Vir autem eruditus foris ſtabit*, nec viſum in domum alienam introducet. * Vitium quidem ſtultorum curioſitas eſt.]

Vitium ſtulti eſt curioſitas.

Verſ. 27. *Stultitia hominis auſcultari per oſtium*, imperitus ruſticus (ſic Græcè) & inciuilis eſt, qui, vt oculos, ſic aures applicat, vt quæ domi fiunt alienæ, cognoſcat. *Et prudens grauabitur contumelia*, contumelioſum ſibi eſſe iudicabit huiuſmodi curioſitatis affectu teneri.

Verſ. 28. *Labia imprudentium ſtulta narrabunt, &c.* ne verbum minùs comptum ex ore labatur.

Verſ. 29. *In ore fatuorum cor illorum*, quia inconſultè, & inconſideratè quidquid cogitant effutiunt: *Et in corde Sapientium os illorum.* E contrario Sapientes os habent in corde. * Quia quod os proferre geſtit, ad cordis reuocant examen.]

Os prudentis in corde: cor ſtulti in ore verſatur.

Verſ. 30. *Dum maledicit impius diabolum, &c.* Diabolos hîc pro dæmone non accipitur, ſed in ſua primaria ſignificatione, quà *calumniatorem*, denotat. Impius itaque dum calumniatores execratur, ſe execratur metipſum, quia etiam ipſe ex eorum eſt numero. * At ſi velis dæmonem intelligere, peccator dæmonem maledicens ſeipſum execratur, quia peccator diabolus procul dubio imitatione eſt.]

Peccator diabolus eſt.

Verſ. 31. *Suſurro coinquinabit animam ſuam, &c.* Suſurro labe peccati & infamia apud homines ſe deturpabit. *Et qui cum eo manſerit*, odioſus erit, qui cum eo verſabitur cunctis erit odioſus, iudicabunt enim eodem vitio affici. * Homo enim eius quocum aſſiduè commoratur, mores ebibit.] *Tacitus, & ſenſatus honorabitur.* Qui quæ audiuit prudenter apud ſe ſilentio cuſtodit, nec auribus aliorum ingerit, à cunctis in honore habebitur.

Eius ebibet mores, quocum aſſiduè commoratur.

CAPVT XXII.

Expendit ſapiens, quàm moleſti, quàm intolerabiles ſint ſtulti impij: & quænam vitia amicitiam violent.

1. IN lapide luteo lapidatus eſt piger, & omnes loquentur ſu-
per aſpernationem illius. 2. De ſtercore boum lapida-
tus eſt piger: & omnis qui tetigerit eum excutiet manus.
3. Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato: filia autem in
deminoratione fiet. 4. Filia prudens hereditas viro ſuo,
nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. 5. Pa-
trem & virum confundit audax, & ab impiis non minorabi-
tur: ab vtriſque autem inhonorabitur. 6. Muſica in luctu importuna narratio:
flagella & doctrina in omni tempore ſapientia. 7. Qui docet fatuum, quaſi qui
conglutinat teſtam. 8. Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dor-
mientem de graui ſomno. 9. Cum dormiente loquitur qui enarrat ſtulto Sapien-
tiam: & in fine narrationis dicit: Quis eſt hic? 10. Supra mortuum plora, defe-
cit enim lux eius: & ſupra fatuum plora, deficit enim ſenſus. 11. Modicum plo-
ra ſupra mortuum, quoniam requieuit. 12. Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſu-
per mortem fatui. 13. Luctus mortui ſeptem dies, fatui autem & impij, omnes
dies vitæ illorum. 14. Cum ſtulto ne multum loquatis, & cum inſenſato ne abie-
ris. 15. Serua te ab illo, vt non moleſtiam habeas, & non coinquinaberis peccato
illius. 16. Deflecte ab illo, & inuenies requiem, & non acediaberis in ſtultitia
illius. 17. Super plumbum quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm fa-
tuus? 18. Arenam, & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt ferre, quàm hominem
imprudentem, & fatuum, & impium. 19. Loramentum ligneum colliga-
tum in fundamento ædificij non diſſoluetur ſic & cor confirmatum in cogitatio-
ne conſilij. 20. Cogitatus ſenſati in omni tempore, metu non deprauabitur.
21. Sicut pali in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti
non permanebunt: 22. ſic & cor timidum in cogitatione ſtulti contra impe-
tum timoris non reſiſtet. 33. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui, omni
tempore non metuet, ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper. 24. Pun-
gens oculum deducit lacrymas: & qui pungit cor, profert ſenſum. 25. Mit-
tens lapidem in volatilia, deiiciet illa: ſic & qui conuitiatur amico, diſſoluit
amicitiam. 26. Ad amicum etſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim
regreſſus. Ad amicum 27. ſi aperueris os triſte, non timeas: eſt enim concorda-
tio? excepto conuitio, & improperio, & ſuperbia, & myſterij reuelatione, &
plaga doloſa: in his omnibus effugiet amicus. 28. Fidem poſſide cum amico in
paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. 29. In tempore tribulationis il-
lius permane illi fidelis, vt & in hereditate illius coheres ſis. 30. Ante ignem
camini vapor, & fumus ignis inaltatur: ſic & ante ſanguinem maledicta, & contume-
liæ, & minæ. 31. Amicum ſalutare non confundar, à facie illius non me abſcon-
dam: & ſi mala mihi euenerint per illum, ſuſtinebo. 32. Omnis qui audiet, cauebit
ſe ab eo. 33. Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum cer-
tum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me?

COMMENTARII.

1. *Expendit, quàm intolerabiles ſint ſtulti impij.*

VERS. 1. *In lapide luteo lapidatus eſt piger.* Qui etſi poſſit, non tamen vult fungi officio ſuo, lapide conſpurcato ſordibus percutitur: *& omnes loquentur ſuper aſpernationem illius*, omnes ſibilabunt ad eius infamiam. * Tam vilis eſt omnibus piger, vt paſſim in eum lutum, & ſtercora iaciant, & lapides cæno ſordidatos: nec tamen condoleat quis tantam infamiam patienti, ſed omnes eum riſu & ſibilis excipiant.]

Piger riſui & ſibilo eſt cunctis.

Verſ. 2. De ſtercore boum lapidatus eſt piger: & omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus, ſeu neceſſe habebit excutere, & expurgare manus ſordibus illis infectas. Quaſi diceret: Quicumque iuuat, & promouet eiuſmodi ſordidum hominem, is vnà cum ipſo fœdatur & confunditur,

ditur, & cum rubore eum pœnitet promotionis. * Ne ad officium hominem ineptum cures promouete, ne illo munus iniunctum male implente, rubore afficiaris.]

Ne adſumas ineptum, vt ad officium aſſumatur, ne poſteà rubore afficiaris.

Verſ. 3. Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato, &c. Praui mores filij parentibus confuſionem pariunt: at malè inſtructa filia, prauè morata, boni nominis parentum minorationem efficiet, ſeu erit illis cauſa ignominiæ, nomen, famam eorum lædet, & conueller. * Vitio enim parentum mali filiorum mores adſcribuntur.] * At ex filiarum libidine vberior parentibus infamia acceſcit, quàm ex filiorum exceſſibus.]

Vitio parentum praui filiorum mores adſcribuntur.

Vberior infamia parentis filiæ, quã filij libido.

Verſ. 4. Filia prudens hereditas viro ſuo, ſeu perinde eſt viro ſuo vtilis, ac ſi illi ampla obueniſſet hæreditas. Vndè qui coniugis dotem copioſam ambiunt, curent prudentem, & virtute conſpicuam licet pauperem ducere fœminam, quâ cum hereditatem amplam acquirit. Huiuſmodi enim coniux nunquam otioſa eſt, labore manuum opes acquirit, à vano ſumptu muliebris abſtinet ornatus, &c] *Nam quæ confundit, in contumeliam ſit genitoris.* Quæ ita ſe gerit, vt dedecus afferat coniugi, parentibus probro, & ignominiæ eſt.

Qui ampiã cum coniuge ambit dotem, ducat prudentem fœminam, licet inopem.

Verſ. 5. Patrem, & virum confundit audax, parenti & marito coniux inuerecunda confuſionem inurit: *& ab impijs non minorabitur*, ſeu impiis non cedet. Par enim erit filiæ libido inuerecundiæ, luxuriæ aliiſque vitiis impiorum. Profectò ad parentum & mariti dedecus ſufficit in fœmina audacia, ſeu inuerecundia. * Ipſa verò ex eo vnico vitio ita deturpatur, vt poſſit cum impiis hominibus computari.] *Ab vtriſque autem inhonorabitur*, eam parentes, & vir in magno deſpectu habebunt.

Solum libidinis vitium in fœmina illam ita deturpat, vt valeat cum impiis magnis computari.

Verſ. 6. Muſica in luctu importuna narratio. Intempeſtiuè triſtibus læta miſceorur, vndè importuna eſt muſica in luctu: talis autem eſt ſermo à propoſito deuians. *Flagella, & doctrina in tempore, Sapientia.* Græcè, *diſciplina & correptio in tempore Sapientia.* Etſi ſermo intempeſtiuus per ſe bonus, tamen ingratus & inutilis eſt, maximè prouidendum, vt correptio in tempore omoi Sapicotiæ, id eſt, opportuno tempore adhibeatur, vt proficiat. * Nam ſi omnia tempus habent, certè in caſtigatione, vt proſit, opportunitas eſt obſeruanda.]

Oportunitas eſt obſeruãda ad correptionem, vt proſit.

Verſ. 7. Qui docet fatuum, qui conglutinat teſtam. Vaſa teſtea ruſum conglutinari, & coaleſcere nequeunt: qui igitur curarit fatuum edocere, æquè laborem perder, ac ille qui curauerit vaſa teſtea rupta ruſum conglutinare. * Indocibilis enim eſt ſtultus.]

Fatuus indocibilis eſt.

Verſ. 8. Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. Quemadmodùm enim hîc lethargo preſſus ſtatim in ſomnum relabitur, nec percipit, quæ ei dicuntur: ita ille.

Verſ. 9. Cùm dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto Sapientiam, &c. Qui ſtultum curat Sapientiæ dogmata edocere, exiſtimet ſe cum homine graui ſomno correpto loqui. Vndè cum diuturna terminatur oratio, ſtultus dicit. Quis eſt, qui me excitauit? quia vult? .* Stultos ſe prorſus ac dormientes ſe oſtendunt auditores, qui poſt terminatam concionem nihil ex dictis corde retinent.]

Stultum ſe auditor oſtẽdit, qui terminata Cõcione nihil corde retinet ex dictis.

Verſ. 10. Supra mortuum plora, &c. * Deplorandi ſtulti quaſi mortui, quia ſenſu, ac Sapientia ſunt deſtituti, quæ eſt animi vita.]

Plorandus ſtultus quaſi mortuus.

Verſ. 11. Modicum plora ſuprà mortuum, &c. In obitu filij, vxoris, parentis, amici, maximè ſi iuſtè vixerunt, ne nimium plores, ſufficit moderata triſtitia, vt geras naturæ morem. Nec enim debes lacrymis nimiis proſequi obitum illius, qui requie eſt à Domino donatus. * Certè iuſti mortem magis deberes gaudio, quàm lacrymis proſequi.]

Ne nimium plores in obitu iuſti, ſed eius requiem gaudio proſequare.

Verſ. 12. Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſuper mortem fatui. Deploranda plus eſt vita ſceleſta fatui, quàm eius mors, quæ quidem illum pergere in peccando prohibet. * Vitam impij (verè mortem) plora, in eius autem obitu exulta, quia finem peccatis patrandis impoſuit.]

Vita impij deploranda eſt, mors verò lætitia proſequenda.

Verſ. 13. Luctus mortui ſeptem dies, &c. Septem diebus mortuo cuique in corpore iuſta de more perſolue: ſemper autem deplora impij mores, dum viuit, quibus Deum offendit, & ſibi ingentia mala acceſſit.

Verſ. 14. Cum ſtulto ne multum loquaris, &c. Nihil enim ſapienter loquendo proficies, & illum comitando plura experieris incommoda.

Verſ. 15. Serua te ab illo, illum caue, *vt non moleſtiam habeas*, ne tibi ſtultus ſit moleſtus, vel ne particeps ſis moleſtiæ, quæ ſtultis ab aliis exhibetur: *& non coinquinaberis peccato illius.* Impij enim ſociis ſuis ſemper aliquid excitant mali, aut in diſcrimen aliquod eos adducunt. * Nec enim quis ſine incommodo poterit cum impio inire ſocietatem.]

Nunquam cum impio ſine incommodo ſocietatem inibis.

Verſ. 16. Deflecte ab illo, & inuenies requiem: & non acediaberis in ſtultitia illius, tædio non afficieris ex eius ſtulta loquela, & ex aliorum ob eam excitata irriſione.

Verſ. 17. Super plumbum quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm fatuus? Grauis eſt & oneroſus fatuus, vt plumbum. * Idem ſunt & eodem nomine poſſunt fatuus, & plumbum appellari.

Idem ſunt, & eodem nomine appellari poſſunt fatuus & plũbum.

Verſ. 18. Arenam, & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt ferre: quàm hominem imprudentem, & fatuum, & impium Hoc eſt quod dicitur Prou. 27. *Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena, ſed cor ſtulti vtraque grauior.* Preme illud: *Et fatuum & impium* Innuit, magnam admodùm grauedinem, cum ponderi ſtultitiæ immenſum impietatis pondus adiicitur.]

Importabile peccati onus.

Verſ 19. Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificij non diſſoluetur, &c. Alligamentum, ſiue connexio trabium ædificij (quæ tranſuerſis coſtis & clauis ligneis quaſi loris firmiſſimè colligantur) non facilè diſſoluetur etiam ventorum turbine, vel terræ motu ingruente: ſic eſt cor ſeu prudens conſilium, non citò euertetur. Certè cor prudentis confirmatum, & ſtabilitum præmeditato conſilio non facilè aduerſitatibus frangetur, nec metu trepidabit.

Cor prudens præmeditato conſilio ſtabilitũ aduerſitatibus non frangitur.

Verſ 20. Cogitatus ſenſati in omni tempore metu non deprauabitur. Propoſitum, ſeu reſolutio prudentis metu potentum aut alia animi per-

turbatione non diſſoluetur, nec corrumpetur, ſed firma perſiſtet. * Prudentis enim cordi agnata eſt conſtantia in præmeditata ac iuſta reſolutione.]

Prudenti agnata eſt conſtantia in reſolutione iuſta.

Verſ. 21. 22. Sicut pali in excelſis, & camenta ſine impenſa poſita contra faciem venti non permanebunt, &c. Quemadmodùm pali ſeu pedamenta, quibus vites in excelſo loco poſitæ fulciuntur: & ſicut lapides rudes temerè poſiti, & non eo, quo debuit artificio vt hi faciunt, qui parcunt impenſis, quique non tantùm calcis addunt, quantùm eſt neceſſe: vento valido ingruente non ſubſiſtent. Sic cor ſtulti timidis cogitationibus actum concutietur.

Verſ. 23. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui, omni tempore non metuet, &c. Quemadmodùm verò idem impij cor adeò trepidum in aduerſis, in omni alio tempore minimè metuit: nam abſente aduerſitate, & periculo audax eſt impius, nec quidquam metuere aſſolet. * Sic prudens iuſtus ſemper etiam in omnibus aduerſitatibus & tribulationibus quietus, ac ſecurus degit, nihil metuens niſi ſolam Dei offenſam, quod negligit impius.

2. *Verſ. 24. Pungens oculum deducit lacrymas, &c.* Quemadmodùm leui punctione oculorum lacrymæ profluunt: ſic qui pungit cor obiurgando, minando, terrendo, laudando, profert ſenſum ſiue affectum vel motum iræ, doloris, amoris, gaudij prouocat, & prodi efficit.

Quanam viſa amicitiā ſoluant, oſtendit.

Verſ. 25. Mittens lapidem in volatilia, deiiciet illa, &c. Quemadmodum iactu lapilli quis efficit volucres auolare fugientes: haud aliter iactitato conuitio ſoluitur, & auolat amicitia.

Verſ. 26. Ad amicum etſi produxeris gladium, non deſperes; eſt enim regreſſus. Si vetus amicus eſt ille, contra quem gladium iracundia affectus eduxiſti, de eius regreſſu ad amicitiam conciliandam minimè deſperandum. * Vera enim amicitia patiens eſt, maximè cum videt amicum ex ſubita iracundia fuiſſe arreptum.

Vera amicitia nec vulnere ſoluitur.

Verſ. 27. Ad amicum ſi aperieris os triſte, non timeas: eſt enim concordatio. Ne timeas, amicum à te receſſurum diſſoluta amicitia, quia vultum ei triſtem oſtenderis, vel aliquod verbum minus vrbanum protuleris, facilè enim concordia inter te & illum inſtaurabitur. * Amantium enim iræ leues redintegratio aſſolet eſſe dilectionis.] *Excepto tamen conuitio, & improperio, &c.* Dum tamen bonum nomen amici probro deliberato macules: & improperio eius actiones non exprobres; & ſuperbus te ſuper eum extollas eum ſpernendo: & arcanum tibi ab eo commiſſum non reueles: & eum dolis, & inſidiis minimè lædere ſtudeas. Quia in his omnibus effugiet amicus, fortè non reuerſurus. * Itaquè conuitium, improperium, ſuperbia, ſecreti reuelatio, & doloſæ inſidiæ perantiquam diſſoluunt amicitiam.]

Amantium leues iræ, redintegratio dilectionis.

Conuitium, improperiū, ſuperbia, ſecreti reuelatio, inſidiæ amicitiam ſoluunt.

Verſ. 28. Fidem poſſide cum amico, &c. Fidelitatem ſerua cum amico inopia preſſo, cum ſubleuans ſi potueris: vt melioris illius fortunæ ſine rubore poſſis eſſe particeps. * Nam qui amicum egentem deſeruit, inuerecundè volet ſuperueniente illi proſperitate ſimul potiri.]

Qui amicū egentem deſeruit, inuerecundè volet proſperitate ſuperueniente ſimul potiri.

Verſ. 29. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, &c. Amicum foue in tribulationis tempore, vt ſi ei melior fortuna arriſerit, bonorum, quæ illi obuenerint, & tu particeps fias.

Verſ. 30. Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inalteratur, &c. Quemadmodùm antequam ignis fornacis omninò ſuccendatur, in altum peruolat fumus, & lignorum male ſiccorum vapores: ſic cœdes aut vulnera maledicta, contumeliæ ac minæ præcedunt, ignitæ iracundiæ proxima diſpoſitio.

Verſ. 31. Amicum ſalutare non confundar, non erubeſcam, etiamſi pauper factus ſit: *à facie illius* (demore multorum) *non me abſcondam*, ne ſuccurrere ei cogar: *etſi mala mihi euenerint per illum, ſuſtinebo.* Si amicus paupertate preſſus fuerit, aut inciderit in periculum, ideoque incommodum aliquod ſit ſuſtinendum, patienter, ac fortiter feram.

Verſ. 32. Omnis, qui audiet, cauebit ſe ab eo. Quicumque hæc dogmata veræ amicitiæ exaudiet, & perceperit, quanta ſint veri amici commoda: cauebit ab illo, ſcilicet ab amico lædendo conuitio, improperio, ſuperbia, ſecreti reuelatione, doloſis inſidiis.

Verſ. 33. Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum (Græcè, *ſigillum cautionis, & prudentiæ.*) *vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me*, vt ſcilicet verba illa, propter quæ amicitia diſſolui aſſolet, minimè proferam: & me vitio linguæ perdam, dum perdidero amicum! * Nam qui perdit amicum, ſeipſum procul dubio perdit; vetus enim amicus vita hominis eſt.]

Verus amicus vita hominis.

CAPVT

CAPVT XXIII.

Continet orationem pro vera Sapientia obtinenda. Monet linguæ vitia cauenda, parentes colendos: nemini detrahendum: peccata non iteranda, vagas libidines fugiendas.

1. DOMINE pater, & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me
in conſilio eorum: nec ſinas me cadere in illis. 2. Quis ſu-
perponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctri-
nam ſapientiæ, vt ignorationibus eorum non parcant mihi, &
non appareant delicta eorum, 3. & ne adincreſcant igno-
rantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea
abundent, & incidam in conſpectu aduerſariorum meorum,
& gaudeat ſuper me inimicus meus? 4. Domine pater, & Deus vitæ meæ, ne
derelinquas me in cogitatu illorum. 5. Extollentiam oculorum meorum ne
dederis mihi, & omne deſiderium auerte à me. 6. Aufer à me ventris concupiſ-
centias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animæ irre-
uerenti & infrunitæ ne tradas me. 7. Doctrinam oris audite filij: & qui custo-
dierit illam, non periet labiis, nec ſcandalizabitur in operibus nequiſſimis.
8. In vanitate ſua apprehenditur peccator, & ſuperbus & maledicus ſcanda-
lizabitur in illis. 9. Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in
illa. 10. Nominatio verò Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus Sancto-
rum non admiſcearis: quoniam non eris immunis ab eis. 11. Sicut enim ſer-
uus interrogatus aſſiduè, à liuore non minuitur: ſic omnis iurans, & nomi-
nans, in toto à peccato non purgabitur. 12. Vir multum iurans implebitur
iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. 13. Et ſi fruſtrauerit, delictum
illius ſuper ipſum erit: & ſi diſſimulauerit, delinquit dupliciter: 14 & ſi in va-
cuum iurauerit, non iuſtificabitur, replebitur enim retributione domus il-
lius. 15. Eſt & alia loquela contraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob.
16. Etenim à miſericordibus omnia hæc auferentur, & in delictis non volutabun-
tur. 17. Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum: eſt enim in illa verbum
peccati. 18. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum conſiſtis:
19. ne fortè obliuiſcatur te Deus in conſpectu illorum, & aſſiduitate tua infatua-
tus, improperium patiaris, & maluiſſes non naſci, & diem natiuitatis tuæ maledi-
cas. 20. Homo aſſuetus in verbis improperij, in omnibus diebus ſuis non erudie-
tur. 21. Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram, & perditio-
nem. 22. Anima calida quaſi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glu-
tiat. 23. & homo nequam in ore carnis ſuæ, non deſinet donec incendat ignem.
24. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur tranſgrediens vſque
ad finem. 25. Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in
animam ſuam, & dicens: Quis me videt? 26. tenebræ circumdant me, & parietes
cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non
memorabitur Altiſſimus. 27. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus
illius, quoniam expellit à ſe timorem Dei huiuſcemodi hominis timor, & oculi
hominum timentes illum: 28. & non cognouit quoniam oculi Domini multò
plus lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & pro-
fundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. 29. Domi-
no enim Deo antequam crearentur, omnia ſunt agnita: ſic & poſt perfectum reſpi-
cit omnia. 30. Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quaſi pullus equinus fuga-
bitur: & vbi non ſperauit, apprehendetur. 31. Et erit dedecus omnibus eò quòd
non intellexerit timorem Domini. 32. Sic & mulier omnis relinquens virum
ſuum, & ſtatuens hereditatem ex alieno matrimonio: 33. primò enim in lege Al-
tiſſimi incredibilis fuit: ſecundò in virum ſuum deliquit: tertiò in adulterio for-

nicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi. 34. Hæc in Eccleſiam adducetur, & in filios eius reſpicietur. 35. Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. 36. Derelinquet in maledictum memoriam eius: & dedecus illius non delebitur. 37. Et agnoſcent qui derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt quàm timor Dei, & nihil dulcius, quàm reſpicere in mandatis Domini. 38. Gloria magna eſt ſequi Dominum: longitudo enim dierum aſſumetur ab eo.

COMMENTARII.

1. *Oratio pro vera Sapientia obtinenda.*

VERS. 1. *Domine pater, & dominator vitæ meæ* (Græcè, *omnium viuentium*) *ne derelinquas me in conſilio eorum*, id eſt, labiorum intemperantium. Qui dominaris toti vniuerſo dominare etiam ori, ac linguæ meæ: *nec ſinas me cadere in illis.* Faciliùs & aptius ad præcedentem ſermonem: Ne me derelinquas in conſilio *eorum* fatuorum, & impiorum, nec permittas, me per ea conſilia labi, ac perdi.

Verſ. 2. 3. Quis ſuperponet in cogitatu meo flagella, ſeu doctrinam Sapientiæ, quæ quaſi flagello fugat fatuitatem? Petit, vt cogitationes eius Sapientia dirigantur, & ſi aliquandu à recto deflectant tramite, caſtigentur, & reuocentur doctrinæ Sapientiæ flagello. * Et quidem ipſa Sapientiæ dogmata ſunt vitiorum flagellum, cum oſtendant hominem à recto rationis tramite deuiare.] *Et in corde meo doctrinam Sapientiæ, &c.* Quis in corde meo Sapientiæ præcepta ſtatuat, vt cum per ignorantiam cogitatio, & cor à recta via eos ſequens exciderit, Sapientiæ flagella mihi non pareant: & delicta cogitationis & cordis, ſeu impiorum mores in me non conſpiciantur. *Et ne adincreſcant ignorantia mea, &c. & inaduerſariorum meorum*, ſeu ita cadam, vt aduerſarij mei meo lapſu ac ruina lætentur. *Et gaudeat ſuper me inimicus meus.*

Sapientia eſt vitiorum flagellum.

Verſ. 4. Domine pater, & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum, peccatorum ſcilicet, ſuperbiæ, libidinis, &c. ne permittas me nec in leui cogitatione delinquere.

Verſ. 5. Extollentiam oculorum meorum, ſeu elationem animi, quæ ſe per elatos oculos prodit, *ne dederis*, ne permiſeris mihi. *Et omne deſiderium*, ſeu concupiſcentiam, *auerte à me.*

Verſ. 6. Aufer à me ventris concupiſcentias, ſeu ad gulam affectus: *& concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me*, ſeu ne venereas trahat ad voluptates. * Aptè ingluuiem luxuriæ colligauit. *Ventris concupiſcentias. Concubitus concupiſcentiæ.* Quia ex gulæ vitio vitium libidinis ingeneratur.] * Preme verbum. *Ne apprehendant me.* Nam luxuriæ vitium ſic homines afficit, vt videantur à tenacibus illius brachiis apprehendi, vnde difficilis admodùm erit ſeparatio.] *Et animæ irreuerenti, & infrunitæ ne tradas me.* Græcè *pro irreuerenti*, eſt impudenti. Cato apud Feſtum *frunitum*, prudentem vocitat, vnde *infrunitus* erit *imprudens*. Igitur ne me tradi permittas impudentiæ, & imprudentiæ, ſeu ab anima mea impudentiam, & imprudentiam auertas obſecro.

Ex vitio gulæ vitium libidinis.

Vitium luxuriæ tenaciter homines apprehendit.

Verſ. 7. Doctrinam oris, ſeu quæ trado circa oris & linguæ moderationem, *audite filij: & qui cuſtodierit illam, non periet labijs*, non peribit propter labiorum exceſſus: *nec ſcandalizabitur in operibus nequiſſimis*, ſeu nec impinget in grauiſſimis oris peccatis, qualia ſunt periuria, calumniæ, blaſphemiæ, detractiones, &c. * Verba iniqua ſapiens opera nequiſſima vocitat, vt innuat peccatorum oris grauitatem.]

2. *Monet, linguæ vitia cauenda.*

Verba iniqua opera vocantur, vt eorum grauitas ligetur.

Verſ. 8. In vanitate ſua apprehenditur peccator, &c. Græcè, pro vanitate, *ſtultitia ponitur.* In ſtultiloquio ſuo peccator deprehenditur, & qui ſuperba verba loquitur, vel proximo detrahit, in labiis, ſe propter labia impinget.

Verſ. 9. Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa, lapſus ſcilicet multi in iurandi conſuetudine. * Nam qui habitum iurandi contraxit, facilè labitur in periuria.]

Qui habitum iurandi habet, facilè labitur in periuria.

Verſ. 10. Nominatio verò Dei non ſit aſſidua in ore tuo, &c. Nec per Deum, nec per Diuos aſſiduè iures. *Quoniam non eris immunis ab eis*, non eris immunis à peccato ea nomina licet non falſo, tamen irreuerenter, & temerè vſurpans. * Nec vera iuramento firmare aſſueſcas; venialis enim ſemper culpa ſaltem eſt, ſine neceſſitate iurare.]

Nec verum firmandum eſt iuramento ſine neceſſitate.

Verſ. 11. Sicut enim ſeruus interrogatus aſſiduè, à liuore non minuitur, &c. Quemadmodùm enim ſeruus ſæpè examinatus ad flagra damnatus & virgis cæſus, non eſt ſine liuore, & veſtigiis plagarum: ſic ſæpè iurans, & ſanctos nominans ſine peccato non erit.

Verſ. 12. Vir multum iurans, implebitur iniquitate, multa crimina patrare permittetur in huius prauæ conſuetudinis ſupplicium, & ſæpè in periuria labetur: *& non diſcedet à domo illius plaga*, ipſe ac domus eius plagis diuinitùs in vindictam immiſſis atteretur * Sæpè videtis hominem ad iuramenta pronum pluribus iniquitatibus defœdari. *Replebitur iniquitate.*]

Sæpè videtis hominem ad iurandum pronum pluribus iniquitatibus defœdari.

Verſ. 13. Etſi fruſtrauerit, ſi iuramentum promiſſorium non impleuerit, *delictum illius ſuper ipſum erit*, ſiue pœna delicti. Profectò aptiſſimè pro pœna ipſum delictum ponitur; quia illud ipſum in iuramento deliquiſſe cuiuſlibet pœnæ ſuperat grauitatem.] *Et ſi diſſimulauerit, delinquit dupliciter*, ſi iuramentum illud corrigere, & expiare neglexerit, (Græcè, *deſpexerit*) duplici delicto ſe maculabit, primò fallendo, & iuramentum non implendo. Secundò, peccatum hoc non expiando legalibus expiationibus.

Ipſum malè iurare grauiſſima pœna delicti poſſet eſſe.

Verſ. 14. Etſi in vacuum iurauerit temerè, inaniter, & ſine cauſa: *non iuſtificabitur*, non cenſebitur, in hoc iuſtè, ac rectè egiſſe ob leue ſaltem non neceſſarij iuramenti piaculum. *Replebitur enim retributione domus illius*, in pœnam huius irreuerentiæ, temporariæ eius res non proſperè

. et leuia iurandi piacula Deus rigidè punit.

proſperè gerentur. * Tàm inuiſa eſt, Deo iurandi conſuetudo, vt vel leuia iurantis ſine neceſſitate piacula rigidè puniat.]

Verſ. 15. *Eſt & alia loquela contraria morti*, id eſt, ex oppoſito, è regione mortis obiecta, & obnoxia morti. Græcè *veſtita morte*. Intelligit iuramentum per idola, vel in genere blaſphemiam, quæ morte plecti iubetur *Leuit.* 24. 16. *Non inueniatur in hereditate Iacob*, non ſit in populo Iſraël tale ſcelus. * Cur autem huiuſmodi loquelam morti addictam non nominauit? Quia tam graue crimen, tàm fœdum blaſphemia eſt, vt puduerit Sapienti eam vel in genere nominare.]

Infandum vitium blaſphemia eſt.

Verſ. 16. *Etenim à miſericordibus omnia hæc auferentur, &c.* Pij & religioſi (ſic in Græco) ab hiſce delictis omnioò eſſe debent abſtracti.

Verſ. 17. *Indiſciplinata loquela non aſſueſcat os tuum: eſt enim in illa verbum peccati*, ſiue peccatum ineſt. Verbum enim Hebraicâ phraſi quamlibet rem ſignificat. * Loquela immoderata nunqoam erit à piaculo immunis.]

Immoderata loquela nunquam erit à piaculo immunis.

Verſ. 18. 19. *Memento patris & matris tuæ:*
3. *In medio enim magnatorum conſiſtis.* Cum ſederis inter proceres ad dignitatem prouectus, ne diſſimules, te noſſe parentes, etiamſi tenues ſint, & abiecti. *Ne fortè obliuiſcatur te Deus in conſpectu illorum, &c.* Ne fortè, dum verſaris inter magnates, aot vnus ex illis es, aſſiduitate conſuetudinis cum proceribus, ex quo ſuperbiam concipies, infatueris, & Deus tuæ decentiæ quaſi oblitus permittat, vt quis te dedecore afficiat, & hoc ipſum improperet, quod ſis humilis genere, & mente ſuperbus, vnde maluiſſes doloris tui impatiens natus non fuiſſe, & diem natiuitatis tuæ imprecationibus afficias. * Diſponit Deus, vt qui parentibus negat honorem, in honoris læſione puniatur.]

Parentes honorandos docet.

Qui parentib' negat honorem, in honoris læſione punitur.

Verſ. 20. *Homo aſſuetus in verbis improperij.* Qui habitum contraxit aliis improperandi, aut conuitiandi: *in omnibus diebus ſuis non erudietur:* difficilè aut nunquam ab huiuſmodi conſuetudine monitis abſtrahetur. * Profectò qui diutius vitio alicui aſſueuit, ab illo nunquam, aut difficilè admodùm abſtrahitur.]

Qui alicui aſſueſcit vitio, rariſſimè ab eo abſtrahitur.

Verſ. 21. *Duo genera abundant in peccatis*, ſeu
4. peccata multiplicant: *& tertium adducit iram, & perditionem.* Tertium verò genos peccatorum prima duo ſuperans arcem Dei iram, vindictam, & perditionem prouocat.

Alia crimina reprehendit, præcipuè adulterium.

Verſ. 22. *Anima calida quaſi ignis.* Primum vitium trium horum eſt ira, quâ homines æſtuant; *ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat.* Ardeſcens ergo homo iracundia, non placatur donec aliquem lædat vel occidat: ſicut fames non ceſſat, donec fameſcens aliquem cibum deglutiat.

Verſ. 23. *Et homo nequam in ore carnis ſuæ.* Secundùm vitium eſt, veneris appetitus. Metonymicè os, quod eſt comeſtionis inſtrumentum, ponitur pro ipſo cibi appetitu. Cibus autem hîc eſt venus. *Non deſinet, donec incendat ignem*, non requieſcet in explendo carnis appetitu ſeu concupiſcentiæ, donec ignem ſuccendat in amaſia, quam ad malum ſollicitat.

Verſ. 24. *Homini fornicario omnis panis dulcis*, libidinis actus fame quaſlibet appetit mulieres ſiue pulchras, ſiue deformes. *Non fatigabitur tranſgrediens vſque ad finem vitæ.* Tenaciſſima enim & inexplebilis eſt libido, cuius fames oun quam ſatiatur.] Tertium deniquè genus eſt.

Tenaciſſima & inexplebilis eſt libido.

Verſ. 25. 26. *Omnis homo, qui tranſgreditur lectum ſuum*, ſiue adulter, *contemnens in animam ſuam*, ſeu in animo ſuo: *& dicens* ſecuritate plenus. *Quis me videt, &c.* Omnia crimina audacter perpetrabit, qui Deum exiſtimat non videre.] Ideò addit.

Audacter omnia crimina perpetrabit, qui Deum exiſtimat non videre.

Verſ. 27. 28. *Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius: quoniam expellit à ſe timorem Dei huiuſmodi hominis timor.* Timor huiuſmodi hominis adulteri, ſeu timor humanus, quo ſolùm humanos oculos timet, ſeu ab homine videri metuit, expellit timorem Dei omnia videntis & ſuo tempore punituri. *Et oculi hominum timentes illum: & non cognouit, &c.* Græcè, *Et oculi hominum ſunt timor illius ſolummodo.* Proh hominis ſtultitia, videri ab hominibus times qui obiecta remota non attingunt, nec occulta ſcrutantur: & Dei oculos negligis, qui vt profunda penetrant abyſſi, occultiſſimos cordis receſſus perſpicaciter intuentur.

Verſ. 29. *Domino enim Deo ante quam crearentur omnia ſunt agnita, &c.* Quo modò enim poſtquam res factæ ſunt poterunt Dei oculos effugere, ſi antequàm fierent in ſe eas Deus iam aſpiciebat?

Verſ. 30. *Hic in plateis Ciuitatis vindicabitur, &c.* Quia igitur impius Dei oculos ſecreta crimina aſpicientis non timuit, imò ab eo ignorari ſua crimina iactitauit: efficiet Deus, vt in Vrbis plateis per Iudices ſecreta crimina puniantur: & qui inſtar pulli equini ad vxorem proximi ſui hinniebat (*Ier.* 5. 8.) timore perculſus antequam comprehendatur, fugam ſedabit, & vbi ſuſpicatus non eſt, tandem comprehendetur, & pœnas dabit.

Verſ. 31. *Et erit dedecus omnibus*, ſibi ſcilicet, adulteræ, eius marito, & vtriuſque propinquis, *eo quod non intellexerit timorem Domini*, eo quòd Dei aſpicientis oculos deſpexit.

Verſ. 32. 33. *Sic & mulier omnis negligens virum ſuum, &c.* Idem accidet adulteræ vxori, quæ ſubſtituit heredem ſpurium conceptum ex eo, qui alterius fœminæ matrimonio eſt iunctus. *Primò enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit*, ſeu inobediens, & infidelis legi. *Secundò in virum ſuum deliquit*, iniuria illum afficiendo, & fidem datam violando. *Tertiò, in adulterio fornicata eſt*, etiam adulteri vxori fecit iniuriam, *& ex alio viro filios ſtatuit ſibi.* Quartum eius peccatum fuit, iniuriam fuiſſe in filios legitimos, quibus fratrem non legitimum ſuper induxit, qui cum illis diuidat hereditatem. * En vnicum adulterij peccatum quatuor grauiſſima crimina continet.]

Vnicum adulterij peccatum quatuor grauiſſima crimina continet.

Verſ. 34. *Hæc in Eccleſiam adducetur, &c.* Huiuſmodi fœmina, quæ peccatum ſuum ſecretum eſſe exiſtimat, io cœtum & congregationem populi adducetur, & fiet inquiſitio, vt à legitimis filij ſpurij ſecernantur, infamia notentur, & ab hæreditate excludantur. * Certè ſi non ſemper id publico fiat iudicio apud tribunal cordis ſolet ferri ſententia, quæ damnat adulteram. Huiuſmodi enim ignis ſemper fumus auolat, & adulterij veritas ſolet eſſe populi fabula.]

Raro videris adulterã, de qua non ſit ſumus, & murmuratio in populo.

Verſ.

Verſ. 35. 36. Non tradent filij eius radices, filij eius non erunt longæui, nec eorum familia ac proſapia radicabitur. *Et rami eius non dabunt fructum*, filij eius liberos non progignent. *Derelinquet in maledictum memoriam eius*, eius memoriæ maledicetur: *& dedecus illius non delebitur.*

Verſ. 37. Et agnoſcent qui derelicti ſunt, ſeu qui ſunt ſuperſtites, *quoniam nihil melius eſt, quàm timor Dei, &c.* * Cùm videris peccatorem aliquem ob delicta puniri, exiſtima id Deum te videre diſpoſuiſſe, vt alieno in capite periculum facias, & edocearis, ſatius eſſe Dei præceptis obtemperare.]

Cum rei puniuntur, nos videntes debemus in alieno capite periculum facere.

Verſ. 38. Gloria magna eſt ſequi Dominum, &c. Ab eo, qui ſequitur Dominum, longitudo dierum accipietur. * Sicut enim vitia decurtant vitæ curſum: ita virtus hominis producit ætatem.]

Iuſtitia ætatem producit.

CAPVT XXIV.

Sapientia Concionatorem agens, ſeipſam ab origine, ab officijs, à domo, à pulchritudine, à fructibus, ac donis laudat.

1. SAPIENTIA laudabit animam ſuam, & in Deo honorabitur, in
medio populi ſui gloriabitur, 2. & in Eccleſiis Altiſſimi aperiet os ſuum, & in conſpectu virtutis illius gloriabitur, 3. &
in medio populi ſui exaltabitur, & in plenitudine ſancta admirabitur, 4. & in multitudine electorum habebit laudem, &
inter benedictos benedicetur, dicens: 5. Ego ex ore Altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam: 6. Ego
feci in cælis vt oriretur lumen indeficiens, & ſicut nebula texi omnem terram: 7. Ego in altiſſimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. 8. Gyrum cæli circuiui ſola, & profundum abyſſi penetraui, in fluctibus maris
ambulaui, 9. & in omni terra ſteti: & in omni populo, 10. & in omni gente
primatum habui: 11. & omnium excellentium & humilium corda virtute calcaui:
& in his omnibus requiem quæſiui, & in hereditate Domini morabor. 12. Tunc
præcepit, & dixit mihi Creator omnium: & qui creauit me, requieuit in
tabernaculo meo, 13. & dixit mihi: In Iacob inhabita, & in Iſrael hereditare, & in electis meis mitte radices. 14. Ab initio, & ante ſæcula creata
ſum, & vſque ad futurum ſæculum non deſinam, & in habitatione ſancta coram
ipſo miniſtraui. 15. Et ſic in Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea. 16. Et radicaui in populo honorificato, & in parte Dei mei hereditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea, 17. Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte
Sion: 18. quaſi palma exaltata ſum in Cades, & quaſi plantatio roſæ in Iericho:
19. Quaſi oliua ſpecioſa in campis, & quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquam in
plateis. 20. ſicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi
myrrha electa dedi ſuauitatem odoris: 21. & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula,
& gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam, & quaſi
balſamum non miſtum odor meus. 22. Ego quaſi terebinthus extendi ramos
meos, & rami mei honoris & gratiæ. 23. Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem
odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis. 24. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei. 25. In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. 26. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: 27. Spiritus enim meus ſuper
mel dulcis, & hereditas mea ſuper mel & fauum: 28. Memoria mea in generationes ſæculorum. 29. Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc
ſitient. 30. Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. 31. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. 32. Hæc omnia
liber vitæ, & teſtamentum Altiſſimi, & agnitio veritatis. 33. Legem mandauit
Moyſes in præceptis iuſtitiarum, & hereditatem domui Iacob, & Iſraël promiſſiones. 34. Poſuit Dauid puero ſuo excitare regem ex ipſo fortiſſimum, &
in throno honoris ſedentem in ſempiternum. 35. Qui implet quaſi Phiſon
Sapientiam, & ſicut Tygris in diebus nouorum. 36. Qui adimplet quaſi

Euphra

Euphrates ſenſum : qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis. 37. Qui mit-
tit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in die vindemiæ. 38. Qui
perficit primus ſcire ipſam, & infirmior non inueſtigabit eam. 39. Amari
enim abundauit cogitatio eius, & conſilium illius ab abyſſo magna 40. Ego ſa-
pientia effudi flumina. 41. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio, ego
quaſi fluuij Dioryx, & ſicut aquæductus exiui de paradiſo. 42. dixi : Riga-
bo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. 43. Et ec-
cè factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare!
44. quoniam doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo il-
lam vſque ad longinquum. 45. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, &
inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino.
46. Adhue doctrinam quaſi prophetiam effundam, & relinquam illam quæren-
tibus ſapientiam : & non deſinam in progenies illorum vſque in æuum ſanctum.
47. Videte quoniam non ſoli mihi laboraui, ſed omnibus exquirentibus veri-
tatem.

COMMENTARII.

I. *Per proſopopæiam Sapientiæ Sapientia ſe laudātem inducit, ab origine, ab officijs, à domo, &c.*

VERS. 1. 2. 3. 4. *Sapientia laudabit animam ſuam*, ſiue ſeipſam, *& in Deo honorabitur*, ſeu ad Domini Dei gloriam auctoris ſui, *& in medio populi ſui glorìabitur. Et in Eccleſiis Altiſſimi*, in fidelium cœtibus *aperiet os ſuum, & in conſpectu virtutis illius glorìabitur. Et in medio populi ſui exaltabitur, & in plenitudine ſancta*, ſeu in fideli multitudine Eccleſiæ *admirabitur*, ſiue ſui admirationem conciliabit, dum loquetur. *Et in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos à Deo benedicetur, dicens.*

Verſ. 5. Ego ex ore Altiſſimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Ego ex mente Dei velut verbum mentis prodiui genita ante omnes creaturas, ideóque primogenita.

Verſ. 6. Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens, ſeu lux, quæ initio mundi creata eſt, & quarta die aucta, cum Sol fuit factus. *Et ſicut nebula texi omnem terram.* Hoc eſt, quod Gen. 1. dicitur. *Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi.*

Verſ. 7. Ego in altiſſimis habitaui, in cœlo videlicet : *& thronus meus in columna nubis.* Deus nubibus in ſidere frequenter in Scripturis dicitur, Pſal. 103. 3. *Qui ponis nubem aſcenſum tuum.* 8. 9. 10. 11. *Gyrum cœli circuiui ſola.* Vox *ſola* naturas creatas excludit, nam ſine illarum ope cœlum diuina Sapientia circuiuit atque formauit. *Et profundum abyſſi penetraui*, id eſt, profundarum aquarum voragines, quæ fundo carere videntur. *In fluctibus maris ambulaui*, qui quidem ex elatione facili, ex ordinato fluxu, ac refluxu, productione ac contractione Sapientiam commendant Conditoris. *Et in omni terra ſteti*, ſtabilitatem ei largiendo. *Et in omni populo, & in omni gente primatum habui.* Nam omnis hominum poteſtas à Deo procedit. *Et omnium excellentium & humilium corda virtute calcaui.* Nam omnes tam magni, quàm parui diuinæ Sapientiæ ſubiacent poteſtati. *Et in his omnibus requiem quæſiui*, in his omnibus regionibus, & gentibus, in quibus dixi me dominari, ac principatum tenere, quæſiui locum & populum, in quo propriè requieſcerem per amorem, & gratiam, quique mei cultor eſſet. * Dei enim requies eſt, cum hominibus per gratiam habitare.] *Et in hæreditate Domini morabor*, ſiue in populo fideli, qui eſt peculium, hæreditas, & Eccleſia Domini : *morabor*, inquam, ſiue geſtio morari.

Dei requies eſt, cum hominibus, per gratiam habitare.

Verſ. 12. Tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium : & qui Creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Explicat Sapientia, quodnam ſuum ſit munus, & de ſeipſa Poëticè loquitur quaſi de perſona diſtincta à Deo, cum tamen ſit Deus ipſe. Facit ergò ſe velut Dei miniſtram, vt eius iuſſa exequatur. Qui, inquit, produxit me, & perpetuo mecum habitaculo vtitur, hæc mihi dixit. Neque enim habitauit vnquam Deus in aliquo populo, in quo non etiam habitarit Sapientia, quæ nunquam à Deo diuelli poteſt, cum ipſa quoque ſit Deus.

Verſ. 13. Et dixit mihi. In Iacob habita, ſeu in familia Patriarchæ Iacobi, *& in Iſrael hæreditare*, in populo Iſraëlitico hæreditatem, ac poſſeſſionem accipe, ſeu ſit Iſraël hereditas, ac poſſeſſio tua. *Et in electis meis mitte radices*, ſtabili diuturnáque poſſeſſione, populum hunc poſſide, eúmque plurimis beneficiis exorna: * Nam cum Deus ſtabile apud iuſtos obtinet domicilium, innumeris eum beneficiis donat reddens aulam tanto Principi dignam.]

Cùm Deus ſtabile apud iuſtum habet domicilium plurimis id beneficiis exornat.

Verſ. 14. Ab initio, & ante ſæcula creata ſum, ab æterno ante omnia ſæcula, & tempora ſubſiſto. Vocitat Scriptura *Initium*, id quod erat ante tempora, hoc autem erat æternitas. *Et vſque ad futurum ſæculum non deſinam*, ſicut æterna ſum à parte anteriori, ita & à poſteriori æterna ſubſiſto. *Et in habitatione ſancta coram ipſo miniſtraui.* In Tabernaculo, & Templo ſacra miniſteria per Leuitas, & Sacerdotes obiui, Deóque vera ſacrificia (ſic Græcus) obtuli.

Verſ. 15. Et ſic in Sion firmata ſum, per Tabernaculum, & Templum, quod in monte Sion per Salomonem ædificaui, firmiterque collocari feci, cum prius tantum Tabernaculum mobile haberem. *Et in ciuitate ſanctificata* Ieruſalem *ſimiliter requieui* * Græcus, *In Ciuitate dilecta*, quia ſcilicet cùm prius fuiſſet impia, *ſanctificata eſt.* Et quidem Deus ſpeciali affectu proſequitur eos, qui à peccatis recedentes per feruentem pœnitudinem emundantur. Plus amat innocentes, ſed in filios, qui ad domum reducuntur, videtur ſpeciali teneritudine deferri, vti in prodigi videre eſt parabola. *Et in Ieruſalem poteſtas mea.* In hac enim Ciuita-

Deus ſpecialiamat affectu pœnitudine feruenti affectos.

te. Pontificiam, ac Regiam dignitatem collocaui.

Verſ. 16. *Et radicaui in populo honorificato*, ſeu in populo Iſraëlitico, multis à me beneficiis ornato. *Et in parte Dei mei hereditas illius*, pars Dei mei, in qua radices egi, eſt Dei hereditas. *Et in plenitudine Sanctorum detentio mea*, in pleno, magnóque cœtu Iſraël Deo ſanctificato.

Verſ. 17. 18. *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano*, quaſi cedrus procera & ſpecioſa, quæ in Libani monte conſpicitur, excreui. * Cedrus eminet altitudine, recta eſt, enodis, ſolida, à corruptione immunis, fructifera, odorata, medica prædita virtute: quas quidem proprietates facile Sapientiæ accommodabis.] *Et quaſi cypreſſus in monte Sion.* Inſtar cypreſſi, quæ in Sion vireſcit, comatæ, virentis ſemper, comatæ, vim medicam habentis, odoratæ, pulcherrima oſtentor. Quaſi *palma exaltata ſum in Cades.* In morem palmæ Cades, vel Sion excellentis robore, comarum pulchritudine, duratione, niſu in ſuperna, æqualitate, ac fructu mirificè exaltor. *Et quaſi plantatio roſa in Iericho.* Velut roſa Ierichuntina pulchrior reliquis, quæ in Iudea naſcuntur, regina florum, veris purpura, odore ſuauiſſima, ad medicamina vtilis, appareo.

Sapientia Cedro comparatur, cypreſſo, palmæ, &c.

Verſ. 19. 20. *Quaſi oliua ſpecioſa in campis*, fronde ſemper virens, diues fructu vtiliſſimo hominibus & neceſſario, eminens appareo. * *In campis*, ſcilicet, non ſolùm in hortis clauſis, vt facilior ad me pateat acceſſus.] * Nec ſolùm in vrbibus habitat Regiis, ſed ad campos pergit, vt à pauperibus ineatur agricolis, quibuſcum plerumque diutius ac lætius commoratur.] *Et quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.* Velut platanus iuxta aquas naſcens, & creſcens, vt ramorum pompam enutrire poſſit foliis & ramis lata, vmbram gratiſſimam in æſtu offerens, pulcherrima obiicior, *in plateis.* Vt in vrbium plateis obumbrandi in æſtu geram officium, quod iuxta aquas platanus exerit. Qui enim æſtu libidinis angitur, vnicum in Deo inuenit refrigerium. Vnde aiebat Salomon: *Scio, quod non poſſum eſſe continens, niſi Deus dederit mihi. Sicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi.* Aromaticum odorem exhalo, inſtar cinnamomi, ſeu canna amomi inter præſtantiſſima aromata numeratæ: & inſtar balſami aromatizantis ſeu ſuauiſſimè olentis. Et *quaſi myrrha electa*, (cuius cortex bis in anno inciditur,) indéque eius liquor emanat: & antequam incidatur cortex exudat ſtacte. (ſic Græcè dicitur) quæ eſt pars nobilior, purior, & ſincerior myrrhæ.) *dedi* ſuauitatem odoris. * Eligit Sapientia ſtacti, ſeu liquori myrrhæ vltrò profluenti comparari, vt innuat obſequia ex prompta ac libera voluntate oblata Deo eſſe gratiſſima.]

Diuina Sapientia in campo inuenietur inuentu facilis.

Sapientia, ſeu Deus cum agricolis habitare geſtit ſinceris.

Obſequia ex libera voluntate oblata Deo gratiſſima.

Verſ. 21. *Et quaſi ſtorax*, ſeu lacryma odorata arboris eiuſdem nominis: *& galbanus*, ſiue reſina odorata fruticis, quæ in Syria naſcitur: *& vngula*, quæ reperitur in Iudææ paludibus, & odorem ſuauiſſimum efflat nardo ſimilis: *& gutta*, ſeu ſtacte: *& quaſi Libanus non inciſus*, ſiue thus indiuiſum, non ſectum, cum ſcilicet ſæpius ex eadem inciſura lacryma fluens iam hærenti & induratæ ſuperuenit, illique agglutinatur, ac ſimul concreſcit, *vaporaui habitationem meam*, ſeu populum Hebræum, in quo mihi habitationem elegi, ſuauiſſimo doctrinæ legis meæ odore repleui. *Et quaſi balſamum non mixtum purum*, merum, ſincerum *odor meus.*

Verſ. 22. *Ego quaſi terebinthus extendi ramos meos.* Sicut terebinthus arbor procera, quæ in Syria naſcitur, & tenuiſſimam reſinam odoratam profundit, ramos produxi. *Et rami mei honoris, & gratiæ*, quia ipſi pulchri admodum ſunt, & latè fuſi, & ſub vmbra mea requieſcere, gratiam afferet, & honorem.

Verſ. 23. *Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris.* Vitem commendant odor cum floreſcit, & fructus cum maturus pendet ex palmite. Sapientia autem dicit ſe in flore fructificare ſuauitatem odoris. Quia odor ille ſuauis, quaſi poſſeſſio fructus iam eſſe videtur. * Florida & odorata virtutibus iuuenta virilitatis probæ, ſanctæ ſenectutis certum ſolet eſſe prænuncium.] *Et flores mei fructus honoris, & honeſtatis.* Flores enim Sapientiæ ſequitur fructus honoris & gloriæ.

Odores virtutibus mixta firmat, & prænunciat totius vitæ probitatem.

Verſ. 24. *Ego mater pulchræ dilectionis*, Græcè, *bonæ dilectionis*, quod epithetum additur, vt à turpi & inhoneſta diſtinguatur. Sæpè videris Sapientiæ ſtudioſos oſores eſſe turpium voluptatum.] *Et timoris, & agnitionis.* Dei, à me homines diſcunt Deum timere, dum edocentur eum agnoſcere. Quis enim agnoſcens Dei bonitatem illum non timebit offendere?] *Et ſanctæ ſpei*, quâ ſcilicet bona cœleſtia Dei timore nixi homines ſperent. * Hæc ſpes aptè *ſancta* vocatur, quæ rectis nititur in operibus: haud ſic impiorum ſpes, qui vacui bonis operibus, putant inaniter ſe æterna fœlicitate potituros.]

Sapientiæ ſtudioſi turpium oſores voluptatum ſolet eſſe.

Qui Deum agnoſcit, eū timet.

Sancta ſpes ſalutis operibus nititur.

Verſ. 25. *In me gratia omnis viæ, & veritatis*, per me omnis gratia obtinetur, quæ in agnitione veritatis, & quæ in via ad illam eſt ſita. *In me omnis ſpes vitæ, & virtutis*, roboris, fortitudinis, præſidij ad rectè operandum, quod eſt ſanctæ ſpei fundamentum.

Verſ. 26. *Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini.* Græcè, A fructibus, qui ex me generantur cedro, cypreſſo, palma, roſa, oliua, platano, cinnamomo, balſamo, myrrha, &c.

Verſ. 27. *Spiritus enim meus ſuper mel dulcis.* Tribuit ſibi hîc ſpiritum, ſicut ſuperiùs animam. Significat autem ſpiritus ſapientiæ naturam de ſe per legis doctrinam & mirabilia opera replentem homines ſuauitate. *Et hereditas mea ſuper mel, & fauum*; & poſſeſſio ſapientiæ, quam aſſeclis communico, faui ſuperat dulcedinem.

Verſ. 28. *Memoria mea in generationes ſæculorum.* Græcè, *Memoriale*, ſeu lex à me fidelibus relicta, idque in perpetuam poſſeſſionem. * Quàm aptè lex idem eſt ac memoria. Memoria enim Dei homines ad legis obſeruationem excitantur.]

Memoria Dei, homo ad legis obſeruationē excitatur.

Verſ. 29. *Qui edunt me, adhuc eſurient, &c.* Cibus & potus ſum nunquam faſtidium afferens, imò potiùs ad comedendum & bibendum adhuc excitans appetitum.

Verſ. 30. *Qui audit me, non confundetur*, aliquid turpe agens, cuius illum pudere debeat. *Et qui operantur in me, non peccabunt*, qui mihi nauant operam, à peccato erunt immunes.

Verſ.

Verſ.31. Qui elucidant me, Interpretes mei, qui alios ad Sapientiam erudiunt, *vitam æternam habebunt.* * Elucidare enim ſacræ Scripturæ libros non ad auram vanitatis captandam, ſed ad Dei gloriam, & proximorum vtilitatem promouendam haud vulgare ſignum prædeſtinationis eſt.]

Elucidare ſacram Scripturam ad Dei gloriam & proximorum ſalutem ſignum prædeſtinationis.

Verſ. 32. Hæc omnia liber vitæ, &c. Liber legis diuinæ & Scriptura ſacra hæc omnia continet, ſeu præſtat. Per eam enim veritas agnoſcitur, & fœdera à Deo cum hominibus inita, & promiſſiones factæ Iſraëli innoteſcunt.

Verſ.33. Legem mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarum, ſeu in præceptis iuſtis: *& hereditatem in domo Iacob*, vt lex & præcepta hæc eſſent quædam quaſi hereditas Iſraëli filio chariſſimo: *Et Iſrael promiſſiones*, & vt eadem lex promitteret Iſraëli multa bona, eademque præſtaret. * Obſeruationem enim legis multa bona in præſenti comitantur, & maiura in futurum inſequentur.]

Innumerabilia bona legis affert obſeruatio.

Verſ. 34. Poſuit Dauid puero ſuo excitare Regem ex ipſo fortiſſimum. Lex promiſit ſeruo ſuo Dauidi Deum excitaturum Iſraëli Regem Meſſiam, (qui quidem tempore, quo hæc Siracides ſcribebat, exſpectabatur) fortiſſimum ac potentiſſimum, *& in throno honoris ſedentem in ſempiternum*, alij, *in throno maieſtatis*, ſemper ſeſſurum. Nam *Regni eius non erit finis Luc.1.*

Verſ. 35. Qui implet quaſi Phiſon Sapientiam. Quemadmodum enim Phiſon ſeu Ganges multorum fluminum aquis augetur, & exuberat: ita Meſſias plenam continens Sapientiam, homines docendo profundet. *Et ſicut Tigris in diebus nouorum.* Et quemadmodum Tigris impletur aquis dum nouæ fruges verè adoleſcunt, liquore ſcilicet niuium tabeſcentium in montibus: ita Meſſias cœleſtis doctrinæ aquis abundabit.

Verſ. 36. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum, ſeu copioſa intelligentia, prudentia, & Sapientia ſenſum hominum adimplebit, ſicut Euphrates terras aquis. *Qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis*, ſeu copioſiſſimis gratiæ & Sapientiæ vorticibus exundabit, ſicut Geon meſſis tempore aquis exuberat.

Verſ. 37. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, ſeu Solis in morem ſpargentis lucem, Sapientiam ſparget: *& aſſiſtens quaſi Geon in die vindemiæ*, & ſe oſtentans doctrinæ cœleſtis pleniſſimum, ſicut Geon vel Nilus in diebus vindemiæ, quo tempore ſuum accipit, vti Tigris, incrementum.

Verſ. 38. Qui perficit primus ſcire ipſam, & infirmior non inueſtigabit eam. Qui quidem Meſſias perfectè cognouit, loquitur vt Propheta, diuinam Sapientiam: & creatura infirmior, ſeu inferior animus, minor ſcilicet illo, non plenè eam aſſequetur, vel apprehendet.

Verſ.39. A mari enim abundabit cogitatio eius, &c. Præ mari enim, vel pluſquàm mare profundior eſt cogitatio & conſilium, id eſt, arcana Sapientiæ.

Verſ.40.41.42. Ego Sapientia effudi flumina, tam materialia irrigantia terras, quàm ſpiritualia Sapientiæ & prudentiæ animos diluentia. *Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio*, diuinæ Sapientiæ. Ego quaſi fluuius Dioryx per alueum manufactum decurrens, *& ſicut aquæductus, exiui de paradiſo*, ſiue inſtar huius fluminis Dioryx de paradiſo cœleſti, ſeu de Deitate proceſſi. *Dixique: Rigabo hortum meum plantationum*, hoc eſt, hortum fidelium, vel animam Iuſti: *& inebriabo prati mei fructum.* Græcè, *areolam iuſtam.*] Siue arbores fructum ferentes abundanti irrigatione dogmatum ſalutarium præparabo. * Plantæ rigantur vt fructus parturiant, non poſtquam fructus protulerunt dicit autem irrigare fructum quia irrigatio, fructus ſolet eſſe certa promiſſio. Cum accuratè à te tuus animus deuotionis affectu, lectione, ac meditatione irrigatur, exiſtima te fructibus iam potiri.]

Accurata animi irrigatio eſt quaſi fructuum matura poſſeſſio.

Verſ.43.44. Et ecce factus eſt mihi trames abundans, &c. Trames ille, ſiue fluuius Dioryx adeo aquis intumuit, adeo excreuit, vt iam quandam maris exhiberet ſpeciem. *Quoniam doctrinam quaſi ante lucanum illumino omnibus, &c* Quia doctrinam affero tanquam matutinam auroræ lucem, & in longinquas oras, externas ſcilicet regiones, & in longinquum tempus illam emicaturam profero. Syrus habet, Et relinquam eam in generationes multas. * Hoc habet doctrina ſemel à fideli Doctore prolata, generationes dilatatur ad plures; audit enim parens, & filio communicat, hoc ſæculum ediſcit, & futurum edocet ſæculum. Vt appareat quanti meriti ſit, docta piaque volumina ſcribere, quorum doctrina ſemel ab Auctore prolata, vel edita ad plura ſæcula producetur.]

Magni meriti eſt, doctos ac pios Libros ſcribere.

Verſ.45. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, &c. Non modo vniuerſum orbem percurram, ſed inſuper limbum ſanctorum Patrum lumine complebo. Ad hunc quamdiù inibi Patres hæſerunt, continuò diuina Sapientia penetrauit ſuo lumine, & aliis donis: & iam incarnata ſtatim à morte penetrauit etiam quoad animam viſitans omnes mortuos, etiam damnatos, vtpotè omnium Dominus ac Iudex & Sanctos ſperantes in Domino gloriæ lumine compleuit. Ergò etiam omnes in Purgatorio tunc conſtitutos æterna Chriſtus beatitudine donauit.

Verſ.46 Adhuc doctrinam quaſi Prophetiam effundam, &c. Iam Siracides loquitur. Adhuc, inquit, doctrinam, & dogmata quaſi oracula, & arcana Sapientiæ profundam, vt eam Sapientiam requirentibus exaratam relinquam. *Et non deſinam in progenies illorum vſque in æuum ſanctum*, & non ceſſabo eos, qui Sapientiam quærunt, ſalutaribus monitis inſtruere vſque ad ſæculum futurum, vbi Deum videntibus inſtructio hæc Sapientiæ ampliùs non erit neceſſaria.

Verſ.47. Videte ô filij, quoniam non ſoli mihi laboraui, &c. me & alios Concionator egregius inſtruxi. * Probus enim Magiſter ſe prius curat inſtruere dogmata tradens executioni, mox aliis verbo, & exemplo ſalutaris exiſtit.]

Probus Concionator ſe primum erudiat, dogmata dans executioni, mox aliis verbo & exemplo doceat.

CAPVT XXV.

Oſtendit Sapiens tria, quæ placent Sapientiæ; totidem, quæ diſplicent. Decem beatitudines deſcribit. Mulierum nequitiæ deteſtationem exprimit.

1. IN tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram
Deo & hominibus: 2. Concordia fratrum,& amor proximo-
rum, & vir & mulier benè ſibi conſentientes. 3. Tres ſpe-
cies odiuit anima mea, & aggrauor valdè animæ illorum:
4. Pauperem ſuperbum: diuitem mendacem: ſenem fatuum
& inſenſatum. 5. Quæ in iuuentute tua non congregaſti,
quomodo in ſenectute tua inuenies? 6. Quàm ſpecioſum
canitiei iudicium, & presbyteris cognoſcere conſilium? 7. Quàm ſpecioſa vete-
ranis ſapientia, & glorioſis intellectus, & conſilium? 8. Corona ſenum multa
peritia, & gloria illorum timor Dei. 9. Nouem inſuſpicabilia cordis magnificaui,
& decimum decam in lingua hominibus. 10. Homo, qui iucundatur in filiis,
viuens & videns ſubuerſionem inimicorum ſuorum. 11. Beatus qui habitat
cum muliere ſenſata, & qui lingua ſua non eſt lapſus, & qui non ſeruiuit indignis
ſe. 12. Beatus, qui inuenit amicum verum, & qui enarrat iniuſtitiam auri audienti.
13. Quàm magnus, qui inuenit ſapientiam, & ſcientiam: ſed non eſt ſuper timen-
tem Dominum. 14. timor Dei ſuper omnia ſuperpoſuit: 15. beatus homo, cui
donatum eſt habere timorem Dei: qui tenet illum, cui aſſimilabitur? 16. Timor
Dei initium dilectionis eius: fidei autem initium agglutinandum eſt ei. 17. Om-
nis plaga, triſtitia cordis eſt: & omnis malitia, nequitia mulieris. 18. Et omnem
plagam, & non plagam videbit cordis, 19. & omnem nequitiam, & non ne-
quitiam mulieris: 20 & omnem obductum, & non obductum odientium:
21. & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum. 22. Non eſt caput ne-
quius ſuper caput colubri. 23. & non eſt ira ſuper iram mulieris. Commorari
leoni & draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequam. 24. Nequitia mu-
lieris immutat faciem eius: & obcæcat vultum ſuum tanquam vrſus: & quaſi
ſaccum oſtendit. In medio proximorum eius. 25. Ingemuit vir eius, & audiens
ſuſpirauit modicum. 26. Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, ſors pec-
catorum cadat ſuper illam. 27. ſicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani, ſic
mulier linguata homini quieto. 28. Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & non con-
cupiſcas mulierem in ſpecie. 29. Mulieris ira, & irreuerentia, & confuſio magna.
30. Mulier ſi primatum habeat contraria eſt viro ſuo. 31. Cor humile, & facies
triſtis, & plaga cordis, mulier nequam. 32. Manus debiles, & genua diſſoluta,
mulier quæ non beatificat virum ſuum. 33. A muliere initium factum eſt peccati,
& per illam omnes morimur. 34. Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum; nec
mulieri nequam veniam prodeundi. 35. Si non ambulauerit ad manum tuam, con-
fundet te in conſpectu inimicorum. 36. A carnibus tuis abſcinde illam, ne ſemper te
abutatur.

COMMENTARII.

1. VERS. 1. *In tribus* (Sapientia ait) *placitum eſt ſpiritui meo*, tria hominum genera mihi admodùm placent, *quæ quidem ſunt probata coram Deo, & hominibus*, ſeu quæ tam Deus, quàm homines approbant. * Multa enim ab hominibus approbantur, quæ Deo ingrata exiſtunt.] Sunt hæc.

Tria, quæ Sapientiæ placent, enunciat.

Verſ. 1. Concordia fratrum, * Sæpe enim inter eos, quos arctius natura colligauit, malus ſolet eſſe diſſidium.] *Et amor proximorum*, quos Deus iubet ſicut nos ipſos diligere: *& vir & mulier bene ſibi conſentientes*, vt ſcilicet fœmina ſentiat quæ viro placent: & vir probo vxoris ſenſui ſe accommodare curet. *. Pax enim coniugij minimè conſeruatur ſi ſenſuum conformatio non adſit.]

Multa approbant homines, quæ Deo ingrata ſit.

Malus ſolet eſſe inter fratres diſſidium.

Pax coniugij non conſeruatur, ſi ſenſuum ſit diſſidium.

Verſ.

2. *Verſ.3.4. Tres ſpecies hominum odiuit anima mea, & aggrauor valdè anima illorum.* Græcè, *& indignor vita.* id eſt, indignè fero vitam illorum. *Pauperem ſuperbum.* Nec enim tam mirum eſt, diuitem efferri ob diuitiarum agnatam vanitatem. * Inuenire autem in paupertatis humiliatione vndè efferaris, maximæ ſuperbiæ eſt documentum.] *Diuitem mendacem.* Diuites, & potentes, qui neminem timent, nec vllius indigent ope, non ita occaſionem habent mentiendi, vt tenuioris fortunæ homines, qui vt ſe excuſent, aut incommodum aliquod imminens auertant, in mendacio præſidium quæriſant. * Vndè diuitis, Principis, aut potentis communi exiſtimatione magnum dehoneſtamentum eſt mendacium. *Senem fatuum. & inſenſatum*, qui quidem potuiſſet ex experimentis plurimis didiciſſe prudentiam. * Exiſtimo Auctorem loqui de vitiorum inſipientia, quæ planè in ſenibus maius odium conciliat.]

Tria quæ diſplicent Sapientiæ annumerat.

Maximæ ſuperbię eſt indicium, inuenire in paupertate, vnde efferaris.

Viri potentis mendacium eum maximè dehoneſtat.

Vitia in ſenibus maius odium conciliant.

Verſ.5. Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodò in ſenectute tua inuenies? Propterea in ſenectute multi ſunt fatui aut ſenſu, aut moribus; quia cum eſſent iuuenes Sapientiæ, & virtutis præſidia, & ornamenta ſibi non quæſierunt. * Senectæ prudentia & virtus in iuuentute eſt ediſcenda.]

Senectæ prudentia, & virtus in iuuenta eſt ediſcenda.

Verſ.6. Quàm ſpecioſum canities iudicium! poſſe de rebus rectè iudicare, in ſenibus eſt valdè ſpecioſum. *Et preſbyteris cognoſcere conſilium*; poſſe ſenes ſanum & prudens conſilium ſuggerere, magnum eſt ſenectæ ornamentum. * Vndè è contrario ſenem nec rectè de rebus iudicare, nec ſalutare conſilium ſuggerere poſſe, ingens canorum eſt indecentia.]

Ingens ſenis eſt indecentia, non poſſe de rebus rectè iudicare, nec conſiliū ſanum ſuggerere.

Verſ.7. Quam ſpecioſa veteranis Sapientia: & glorioſis intellectus, Græcè, *honoratis*, qui ſcilicet propter ætatem, aut publica munera ab aliis honorantur. * Certè ſenectuti agnatum eſt eſſe glorioſam, ſeu honoratam, vndè taxantur, qui ſenes, vt ſenes, non venerentur.] *Et conſilium*, poſſe à prudenti ſene capi conſilium ſalutare, egregium eſt decus ſenectutis.

Senectus ipſa honorabilis cūctis debet eſſe, vel præciſè vt ſenectus.

Verſ 8. Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei Græcè, *gloriatio.* Decus & ornamentum ſenectutis eſt perdoctam eſſe: id autem in quo gloriari debent ſenes, eſt, virtutis eſſe cultores.

3. *Verſ. 9. Nouem inſuſpicabilia cordis*, quæ quidem nemo tanti facienda eſſe ſuſpicatur in corde ſuo, vt teneta facienda ſunt, ego merito *magnificaui*, ſeu magnifacienda eſſe, affirmo: *Et decimum dicam in lingua hominibus.* decimum quod commendabile eſſe ſcio, voce palam omnibus enunciabo.

Decem hominum beatitudines deſcribit.

Verſ. 10. Homo, qui iucundatur in filiis. Hoc eſt ex decem beatitudinibus propoſitis prima. Beatus enim eſt pater qui multos filios bene moratos habet. *Viuens, & videns, & videns ſubuerſionem inimicorum ſuorum*, ex qua lætetur, ſine piaculo. * Nec enim eſt peccatum gaudere non quidem de inimici clade, aut morte; ſed de eo bono, quod inde mihi ſequitur, viribus illius, quibus me iniuſtè diuexabat, attritis.]

Quomodò liceat de inimici clade, vel morte gaudere?

Verſ.12. Beatus, qui habitat cum muliere ſenſata, ſeu qui cordatam habet vxorem. * Profectò qui requirunt coniugem pulchram aut diuitem, negligentes quod imprudens exiſtat, beatitudinis loco tartarum ambiunt.] * Prædiues, & pulcherrima eſt mulier, quæ ſenſata, at prudens reperitur. Hinc taxantur, qui ſi prædiuitem ducant vxorem, exiſtimant, eam pulchritudine, & prudentia redundare.] *Et qui lingua ſua non eſt lapſus* in peccatum aliquod, vel periculum. *Et qui non ſeruit indignis ſe*, ſiue ſe viliori. * Magna enim fortunæ calamitas eſt, cogi ex inopia, aut captiuitate nobilem ignobili ſeruire.]

Tartaream vitam ambit, qui ducit ſtultam vxorem. Vxor ſenſata diues & pulchra eſt.

Magna fortunæ miſeria, cogi nobilem ignobili ſeruire.

Verſ.12. Beatus, qui inuenit amicum verum. Non ait, *qui reperit caſu*, ſed qui *inuenit* poſt adhibitam diligentiam. * Verus enim amicus difficilis inuentu eſt.] *Et qui enarrat iuſtitiam auri audienti*, ſeu qui diſcipulos dociles, & obſequentes ſortitur. * Doctor Euangelicus non beatus, quod plurimos auditores alliciat ſuo acumine, & eloquentia; ſed quod iuſtitiæ dogmata ita proferat, vt ab illis aure cordis excipiantur.]

Verus amicus difficilis inuentu.

Doctor Euāgelicus non laudātur ex audientium multitudine, ſed eorum profectu.

Verſ.13. Quàm magnus, qui inuenit Sapientiam, & ſcientiam, &c. Magnus eſt vir doctrina eximius, ſed maior eſt illo, idiota, qui ſanctitudine decoratur. Nam.

Verſ.14.15. Timor Dei ſuper omnia ſuperpoſuit ſe, ſuper omnia eminet quantumuis illuſtria. *Beatus* igitur *homo, cui donatum eſt habere timorem Dei. Qui tenet illum, cui aſſimilabitur.* * Nulla eſt tàm pulchra in creatis ſimilitudo, quâ poſſit hominis timentis Deum beatitudo deſignari.]

Nulla eſt tam pulchra ſimilitudo, quæ beatitudinem timētis Deū valeat declarare.

Verſ. 16. Timor Dei initium dilectionis eius. Timore enim paulatim homo ad amorem progreditur. *Fides autem initium agglutinandum eſt ei.* Græcè, *Fides autem initium eſt agglutinationis eius*, principium ſcilicet adhærendi Deo. Timori ergo & charitati fides tanquam initium & fundamentum omnium bonorum ac donorum præiungi debet.

Verſ.17. Omnis plaga, triſtitia cordis eſt, ſumma calamitas eſt cordis mœror. *Et omnis malitia, nequitia mulieris*, omne genus malorum in nequitia mulieris continetur. * Propone menti fœminam turpi amore ſauciam, eam videbis auaram, guloſam, inuidam, iracundam, deſidem ad præcepta: vndè nequitia mulierculæ huiuſmodi omnium vitiorum epilogum agit.] 4.

Mulierum nequitiam ponderat.

Mulier libidini addicta omnium vitiorum agit epilogum.

Verſ. 18.19.20.21. Et omnem plagam, & non plagam videbit cordis. Videbit, & feret homo omnem plagam, dummodò cordis triſtitia non afficiatur: *Et omnem nequitiam.* ſeu vexam ſuſferet, & *non* poterit tolerare, *nequitiam mulieris. Et omnem obductum*, Græcè *omnem obductionem*, ſeu calamitatem ſibi inductam æquanimiter feret, *& non* tolerabit *obductum odientium*, ſeu calamitatem ex inimicorum malitia profectam. *Et omnem vindictam*, parum grauem eſſe ducet, *& non* iudicabit tolerabilem eſſe poſſe, *vindictam inimicorum*, ex qua ipſi iactabundi perſiſtant. Audi Tigurini verſionem: *Cedo quamuis plagam, modo non plagam animi, &c.* * Plaga igitur animi, mulieris malitia, impetus odientis, vindicta inimici intolerabilis omnino eſt.]

Plaga animi, malitia mulieris, impetus aut vindicta inimici intolerabilia omnino.

Verſ. 22.23. Non eſt caput nequius ſuper caput colubri, ſerpentes enim venenum in capite habent, vnde eorum lethifer morſus. *Et non eſt ira ſuper iram mulieris.* Nam animo fouet odium, venenatis lædit verbis conuitiando, iurgando, lacerando contumeliis, & non ſemel

Mulier ſerpenti aſſimilatur, quia venenum geſtat in ore.

vitæ inſidiando. * At præcipuè eam ſerpenti aſſimilari dixero quia venenum geſtat in ore.] *Commorari leoni, & draconi placebit magis*, ſeu minus nocens erit cum leone, aut dracone commorari, *quam habitare cum muliere nequam.*

Verſ. 24. Nequitia mulieris immutat faciem eius. Qualis eſt cordis eius malitia, talis in vultu cernitur. * Nec enim poteſt ſuos affectus continere, ne in publicum producantur.] *Et*, ſi iracundia afficitur, *obcæcat vultum ſuum tanquam vrſus*. Græcè, *obſcurat*, id eſt, toruum, & horridum vultum oſtendit, in morem vrſi: *& quaſi ſaccum oſtendit*, ſeu velut ſacum corrugatum, ſordidum, nigritantem obiicit. * Ediſcant fœminæ non iraſci, ſaltem ne pulchritudo earum, quam tanti faciunt, non deformetur.]

Mulier non poteſt cordis affectus continere, ne prodeant.

Pulchræ fœminæ iratæ fœdiſſimæ apparent.

Verſ. 25. In medio proximorum eius ingemuit vir eius: & audiens ſuſpirauit modicum. Maritus audita vxoris aſperitate coram familiaribus ingemit corde, & ſuſpirium emittit, modicum tamen ſeu demiſſum, & quaſi in ſilentio, quia grauiter non audet præ pudore. * Magna quidem ærumna coniux irata, quæ cogit virum ingemiſcere.]

Magna ærũna cõiux iracunda, quæ virum cogit ingemiſcere.

Verſ. 26. Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, &c. Peccatores, ſcelerati pro ſua portione mulierem nequam ſortiuntur, & habebunt abundè pœnæ, ac ſupplicij. * Magnum enim ſupplicium hic ſcelerati mariti eſt coniugem nequam habere.]

Scelerati mariti magnũ ſupplicium eſt, cõiugem nequã habere.

Verſ. 27. Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani, &c. Quemadmodum ſenem fatigat cliuus aliquis arenoſus, ſi per illum ſit aſcendendum: ita maritum ſedatum, & grauem mulieris furentis intemperantia linguæ fatigabit.

Verſ. 28. Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, &c. Si vxorem ſis ducturus, ne attendas ad corporis pulchritudinem, putans, eam eſſe argumentum probitatis. Viridi, & pulchra latet anguis in herba.

Verſ. 29. Mulieris ira, & irreuerentia, & confuſio magna: ingens eſt fœminæ iracundia in quoſlibet, irreuerentia etiam in maritum, ex quo confuſio ſeu dedecus oritur.

Verſ. 30. Mulier ſi primatum habeat, vel viri inertia, qui quodammodo videtur vxori ſuæ nupſiſſe, vel quia ipſa nobilior, & amplè fuerit dotata: *contraria eſt viro ſuo*, moleſta, grauis, ius voluntati, ac iuſſis, repugnans. * Vndè prudens eſt, qui vxorem & nobilitate, & opibus quærit æqualem; etſi æqualis non inueniatur, ſanius illi erit inferiorem, quàm ſuperiorem ſortiri.]

Prudens, qui curat vxori nobilitate, & opibus æqualem inuenire.

Verſ. 31. 32. Cor humile, & facies triſtis, &c. Mulier nequam marito cauſat cor humile, abiectum, & vile, vultum triſtem ex interno mœrore, vulnus in corde ſæpè lethale. Deniquè *manus debiles, & genua diſſoluta.* Verbo vno, facit illum tùm animo, tùm corpore ſuccumbere. En denique talis eſt, & talia gerit mulier, *quæ non beatificat virum ſuum*, ſeu beatum non facit, vt deberet, ſed potius illum miſerum, & infelicem reddit.

Verſ. 33. A muliere Eua initium factum eſt peccati, & per eam omnes morimur. Ipſa enim marito pomum porrexit, & edendi acuit appetitum, mater viuentium vocitata, ſed quæ conuenientius morientium parens poſſit compellari.

Verſ. 34. Non des aquæ tuæ exitum, &c. Ne per minimam quidem rimam aquæ, quam retinere vis, exitum præbeas, ſi non velis totam effluí. Sic ſi vel leuiter mulieri nequam indulgeas, vt liberè prodeat, quò volet, & quod placitum erit illi, agat: ipſa te dominum excutiet, & domum tuam, & familiæ tuæ honorem euertet. * Edoceris: ex parua indulgentia in leuibus, grauem prouenire tranſgreſſionem. * Vnde vxori parum morigeratæ nec leuiter indulgendum in iis, quæ puritati obeſſe poſſint.]

Ex parua indulgentia in leui piaculo, grauis tranſgreſſio prouenire poteſt.

Verſ. 35. Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conſpectu inimicorum. Niſi illam cuſtodieris, & apud te habueris quaſi ad manum, te dedecore afficiet, & ab inimicis tuis irrideberis.

Vxori immorigeratæ nihil indulgendum.

Verſ. 36. A carnibus tuis, ſeu à corpore tuo, à te *abſcinde illam*, per diuortium (olim per libellum repudij) Græcè additur, *& da*, ſcilicet libellum repudij, quod tunc licitum erat. * Huiuſmodi tanto malo nullum aliud remedium, quàm reſectio.] Separa ergo illam à te, *ne ſemper te*, ſeu tua patientia & moderatione animi tui *abutatur.*

Sunt mala, quibus nullum remediũ niſi reſectio.

CAPVT XXVI.

Mulierem prudentem commendat, zelotypam vituperat. Et alia quædam vitia Sapiens reprehendit.

1\. MVLIERIS bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius du-
plex. 2. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ
illius in pace implebit. 3. Pars bona mulier bona, in parte
timentium Deum dabitur viro pro factis bonis: 4. diuitis
autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus
illorum hilaris. 5. A tribus timuit cor meum, & in quar-
to facies mea metuit: 6. Delaturam ciuitatis, & colle-
ctionem populi, 7. calumniam mendacem, ſuper mortem omnia grauia: 8. dô-
lor cordis & luctus, mulier zelotypa. 9. In muliere zelotypa flagellum linguæ,
omnibus communicans. 10. Sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier ne-
quam:

quam: qui tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem. 11. Mulier ebrioſa, ira
magna: & contumelia, & turpitudo illius non tegetur. 12. Fornicatio mulieris
in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur. 13. In filia non auer-
tente ſe, firma cuſtodiam: ne inuenta occaſione vtatur ſe. 14. Ab omni irreue-
rentia oculorum eius caue, & ne mireris ſi te neglexerit. 15. ſicut viator ſitiens,
ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum
ſedebit, & contra omnem ſagittam aperiet pharetram donec deficiat. 16. Gratia
mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit. 17. Diſcipli-
na illius, datum Dei eſt. 18. Mulier ſenſata & tacita, non eſt immutatio eruditæ
animæ. 19. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata. 20. Omnis autem
ponderatio non eſt digna continentis animæ. 21. Sicut ſol oriens mundo in altiſſi-
mis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus eius. 22. lucerna ſplen-
dens ſuper candelabrum ſanctum, & ſpecies faciei ſuper ætatem ſtabilem. 23. Co-
lumnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris.
24. Fundamenta æterna ſupra petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris
ſanctæ. 25. In duobus contriſtatum eſt cor meum, & in tertio iracundia mihi ad-
uenit. 26. Vir bellator deficiens per inopiam: & vir ſenſatus contemptus: 27. &
qui transgreditur à iuſtitia ad peccatum, Deus parauit eum ad rhomphæam.
28. Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt, difficilè exuitur nego-
tians à negligentia: & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum.

COMMENTARII.

1. *Mulierem prudentem commendat.*

VERS. 1. *Mulieris bona beatus vir*, beatũ hoc in ſæculo ſe exiſtimet, qui vxorem probam fuerit ſortitus. *Numerus enim annorum illius duplex*, duplo diutiùs viuet, & lætius. * Qui enim non probam coniugem ducit vitam agens triſtem, ex annorum numero detrahit.]

Qui coniugem prauam ducit ex annorum numero detrahit.

Verſ. 2. Mulier fortis ſtrenua, prudens *oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit*, ſeu efficit, vt vir quietum, & tranquillum æuum agat, ſeu in ſenectute bona moriatur.

Verſ. 3. Pars bona, mulier bona, ſortem bonam adeptus eſt, qui probam mulierem ſibi coniugio aptauit. *In parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis.* Tanquam pars & ſors debita timentibus Deum, dabitur viro iuſto tanquam rectè factorum præmium. * Sicut enim praua vxor peccatori in ſupplicium aptatur: ita proba coniux à Domino datur viro iuſto, vt vel hîc præmium virtuti debitum incipiat accipere. Nam fortis vxor in cauſa eſt, vt maritus vel in hoc ſæculo gloria quodammodo potiatur.

Proba vxor datur iuſto in partem præmij virtutis, per eã enim, vel hîc vir quaſi in gloria viuit.

2. *Zelotypam fœminam taxat.*

Verſ. 4. Diuitis autem & pauperis cor bonum, &c. Maritus vel diues ſit, vel pauper ſi probam duxit vxorem æquè hîc potitur beatitudine; cor enim eius lætitia afficitur omni tempore, cuius in vultu exprimit documenta. * Dixit notanter. *Diuitis, & pauperis*, vt innuat, non eſſe moleſtam paupertatem, ſi grata ſit vxor.]

Non erit moleſta marito paupertas, ſi grata ſit vxor.

Verſ. 5. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit. Tria cor meum timore afficiunt, ſed alia additur quarta quidem timoris occaſio adeo dira, vt cogat me cordis timorem ad faciem producere, quaſi eum non potuerim diſſimulare. Quæ ſunt hæc?

Verſ. 6. 7. Delaturam ciuitatis, cum ſcilicet quis in ciuitate male audit, & paſſim omnium linguis configitur. *Et collectionem populi*, tumultum, & ſeditionem vulgi, in qua viget audacia, & omnis exulat reuerentia. *Calumniam mendacem*, cum falſo hominibus crimen adſcribitur, quod minimè perpetrarunt. *Super mortem hæc tria omnia grauia ſunt.* Attamen.

Verſ. 8. 9. Dolor cordis, & luctus mulier zelotypa, non ſolùm eſt timor, ſed & vulnus, & mors cordis vxorem zelotypam habere. *In muliere zelotypa flagellum linguæ*, querelis enim, expoſtulationibus, &c. maritum ſuum flagellat *omnibus communicans.* Hoc mulierum zelotyparum ingenium, vt de ſuis ſuſpicionibus paſſim cum omnibus loquantur. * Igitur coniugem zelotypam tolerare vincit longo interuallo moleſtiam, quæ ex mala fama, & vulgi tumultu, ex calumnia mendaci, aſſolet hominibus excitari.]

Grauior moleſtia ex cõiuge zelotypa accipitur, quã ex mala fama tumultu vulgari, & calumnia.

Verſ. 10. Sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier nequam. Græcè *ſicut iugum boum, quod concutitur*, ac proinde inæqualiter procedit: adeóque & boues turbat, & opus: ita & mulier nequam, ſeu zelotypa, inquieta, non eſt ſolatio viro ſuo, ſed impedimento, ac detrimento. *Qui tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem.* * Qui huiuſmodi fœminæ manum dat in coniugio, exiſtimet ſe ſcorpionem exitialem duxiſſe.]

Qui vxori zelotypæ dat manũ, ſcorpionem in coniugem duxit.

3. *Ebrioſam reprehendit, & ſalacem.*

Verſ. 11. Mulier ebrioſa, ira magna, ad magnam iram concitat maritum ipſaque vino æſtuans eſt iracunda. *Et contumelia, & turpitudo illius non tegetur*, quia ipſa vociferans, & ſtulta garriens ſuam prodit intemperantiam. * Aptè contumeliam hanc ebrietatis cum turpitudine Auctor colligauit. *Contumelia, & turpitudo.* Quia ſcilicet mulier vino indulgens plerumque turpis oſtentatur ex Venere.]

Plerumque mulier vino indulgens, turpis ex Venere, oſtentatur.

Verſ. 12. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum. Mores inhoneſti, ſeu vitæ turpitudo in oculorum inuerecundia apparet: *& in palpebris illius agnoſcitur.* * Certè ex oculis vagis, & nutibus indecentibus animus impudicus facilè deprehenditur.]

Immodeſta oculorum diuagatio animum impudicum manifeſtat.

Verſ. 13. In filia non auertente ſe, Græcè *In filia inuerecunda*, quæ non ſe auertit à virorum

aſpectu,

aſpectu,ſed cum eis init ſermonem, *firma cuſtodiam*, id eſt, ſpecialiſſimam cautelam adhibe circa cuſtodiam illius: *ne inuenta occaſione vtatur ſe*, ſeu corpore ſuo impudicè abutatur.

Filia, quæ ſe à colloquiis virorum non auertit, ſignū dat,ſe ad delictum occaſionem quærere.

* Nam qui ſe non auertit à virorum colloquiis, indicamentum dat,ſe ad delictum captare occaſionem.]

Verſ 14.15. Ab omni irreuerentia oculorum eius caue. Omnes aſpectus illius parum modeſtos, aut inuerecundos ſuſpectos habe: *& ne mireris,ſi te neglexerit.* Si cum ea fueris remiſſus & indulgens,non miteris,ſi ad peccandum audentior extiterit. *Sicut viator ſitiens ad fontem, os aperiet,& ab omni aqua proxima bibet* Vt viator valdè ſitiens ab aqua etiam cœno infecta non abſtinet: ità ſalax adoleſcentula, quacumque oblata occaſione, libidini ſuæ obſequetur.

Multæ filiæ nobilium ex incuria patē tum vili Veneri paruerunt.

* Plures vidiſti adoleſcentulas nobilium filias ex incuria parentum vili admodum Veneri paruiſſe. *Et contra omnem palum ſedebit, &c.* Et quemadmodum viator feſſus de via quicumque arbore inuenta, ſedet, illique hæreſcit: & ſicut pharetra excipit ſagittas quaſuis, donec rumpatur: Ita filia inuerecunda ſitim libidinis explere tentabit ex obuio quocumque, proſtituet ſe ad omnem angulum,& quoſuis amaſios excipiet, donec omnino laſſata ſuccumbat.

4. *Verſ.16. Gratia mulieris ſedula*, ſeu bonum, quod in muliere ſedula reperitur, *delectabit virum ſuum: & oſſa illius impinguabit*, hilarem virum faciet. Vt enim animi mœror corpus emaciat, ita mens hilaris floridam facit ætatem, ac corpus impinguat.

Redit ad mulieris probæ commendationem,

Verſ.17. Diſciplina illius datum eſt Dei. Græcè, *ſcientia* huius mulieris, prudentia, ſolertia eſt munificentiſſimi manus Dei munus.

Verſ.18. Mulier ſenſata, & tacita, non eſt immutatio eruditæ animæ. Si nactus ſis vxorem prudentem, & quæ commiſſa ſibi arcana tacita apud ſe celare valeat, nulla res erit, cuius pretium cum ſorte tua ſit conferendum. Portò *τὸ immutatio* Græcè ſignificat id,quod quis loco pretij dat,vt aliquid aliud accipiat.

Verſ.19. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata. Cumulus gratiarum continetur in muliere ſancta, Græcè *fideli*, & verecunda.

Vxor fidelis marito,ſe ſā ctam manifeſtat.

* *Sancta* itaque idem eſt ac *fidelis*. Vxor enim quæ fidelitatem ſeruat obediens marito, thorum tuerens,ſecreta cuſtodiens ſe ſanctam eſſe manifeſtat.]

Verſ.20. Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ. Quantumuis magnum pondus auri & argenti non eſt dignum pretium, quo coniux caſta, verecunda, prudens valeat comparari. Nam

Verſ.21. Sicut Sol oriens mundo in altiſſimis Dei, &c. Quemadmodum enim Sol, dum in montium verticibus naſcitur mundum illuſtrat: ſic mulieris bonæ pulchritudo lux quædam eſt & ornamentum domus.

Verſ.22. Lucerna ſplendens ſuper candelabrum ſanctum, &c. Sicut candelabrum aureum, quod erat in tabernaculo ante ſancta ſanctorum continuò fulgorem emittebat: ſic pulchritudo corporis & moderatio animi diu in domo perſeuerat, vt ſcilicet eam regere, marito adeſſe, & liberos educare valeat.

Verſ.23. Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas. &c. Et ſicut pretioſæ & omnibus caræ ſunt columnæ aureæ baſium argentearum firmamento nitentes: ſic pretioſi,ac cari ſunt pedes prudentes mulieris ſuper plantas firmas ac ſtabiles. Vt ſcilicet tam pedum,quàm plantarum motus, ſiue inceſſus non ſit vagus,& leuis; ſed grauis,rarus, nec niſi neceſſarius.

Verſ.24. Fundamenta æterna ſupra petram ſolidam,&c. Quemadmodum fundamenta, quæ viuo lapidi imponuntur propemodum æterna ſunt: ita diuina lex in corde mulieris ſanctæ firmiter ſedet tanquam in ſolido fundamento.

Verſ.25.26.27. In duobus contriſtatum eſt cor meum,&c. E duobus fortunæ euentibus, qui ſe mihi non ſemel offerunt, triſtitia afficior: at ex tertio alio caſu iracundiam concipio. *Vir bellator deficiens per inopiam.* Primus eſt,cum vltio quidem Principis video ſtrenuum militem inopia premi. 5.

Alia vitia carpit.

Taxantur Reges, qui milites ſuos inopia premi.

* Quis non mœrore tabeſcat,dū aſpicit tot ciues diuitiis affluentes ſine vitæ, ac commoditatis diſpendio: & ſimul videt milites vulneribus plenos,vacuos opibus. Annon incuria Principis, qui deberet vbertim dona conferre in eos,qui illius obſequio vitam litare minimè dubitarunt?] *Et vir ſenſatus contemptus.* Deinde concipio triſtitiam,ſi quando mihi obiicitur vir ſapiens traditus obliuioni, quod fauore magnatum caruerit, dum inferioris admodum meriti multi ſedes præcelſas occupant. *Et qui tranſgreditur à iuſtitia ad peccatum.* Me denique tertium hoc iracundia ſuccendit: nempe cum quis à virtute deficit ad nequitiam. *Deus parauit eum ad romphaeam.* De huiuſmodi hominis ſalute iam eſt actum, cædi eſt deſtinatus æternæ.

Nequitia intolerabilis digna tartaro deflectere à virtute in peccatum.

* Iuſtè quidem Siracides iraſcitur. Intolerabilis enim nequitia eſt, ſtatum feliciſſimum virtutis, cum infeliciſſima peccati ſorte commutare: & poſt experimentum dulcedinis, quam proba conſcientia ſuo miniſtrat in epulo, ad diram peccati, & dæmonis vltro deſcendere ſeruitutem.]

Verſ. 28. Duæ ſpecies difficiles, & periculoſæ mihi apparuerunt, ſeu duo hominum genera. *Difficilè exuitur negotians à negligentia*, legis diuinæ; nam in Græco eſt dictio, quæ peccatum ſignificat.

Nimia lucri cupiditas efficit, mercatoré illicita admittere.

* Magna cupiditas lucri efficit, vt mercatores diuina aliquando negligant.] *Et non iuſtificabitur cauponæ peccatis labiorum*, ſeu inſtitor, & mercator non erit immunis à mendaciis, & periuriis.

Mendacia,& periuria familiaria mercatori, & artifici.

* Quæ quidem mercatoribus, & artificibus valde ſunt familiaria.]

CAPVT

CAPVT XXVII.

Oſtendit Siracides, auaritiam multorum malorum eſſe cauſam. Linguam regendam, amicorum arcana non reuelanda docet.

1. PROPTER inopiam multi deliquerunt: & qui quærit locuple-
tari, auertit oculum ſuum. 2. Sicut in medio compaginis la-
pidum palus figitur, ſic & inter medium venditionis, & em-
ptionis anguſtiabitur peccatum. 3. Conteretur cum de-
linquente delictum. 4. Si non in timore Domini tenueris
te inſtanter, citò ſubuertetur domus tua. 5. Sicut in per-
cuſſura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogi-
tatu illius. 6. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribu-
lationis. 7. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbum ex
cogitatu cordis hominis. 8. Ante ſermonem non laudes virum: hæc enim
tentatio eſt hominum. 9. Si ſequaris iuſtitiam, apprehendes illam: & indues
quaſi poderem honoris, & inhabitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum,
& in die agnitionis inuenies firmamentum. 10. Volatilia ad ſibi ſimilia con-
ueniunt: & veritas ad eos, qui operantur illam, reuertetur. 11. Leo venationi
inſidiatur ſemper: ſic peccata operantibus iniquitates. 12. Homo ſanctus in ſa-
pientia manet ſicut Sol: nam ſtultus ſicut Luna mutatur. 13. In medio inſenſato-
rum ſerua verbum tempori: in medio autem cogitantium aſſiduus eſto. 14. Nar-
ratio peccantium odioſa, & riſus illorum in deliciis peccati. 15. Loquela mul-
tum iurans, horripilationem capiti ſtatuet: & irreuerentia ipſius obturatio aurium.
16. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum: & maledictio illorum auditus grauis.
17. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum
ſuum, 18. Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. 19. Quòd ſi denu-
daueris abſconſa illius, non perſequeris poſt eum. 20. Sicut enim homo, qui
perdit amicum ſuum, ſic & qui perdit amicitiam proximi ſui. 21. Et ſicut qui
dimittit auem de manu ſua, ſic dereliquiſti proximum tuum, & non eum capies.
22. non illum ſequaris, quoniam longè abeſt: effugit enim quaſi caprea de laqueo:
quoniam vulnerata eſt anima eius. 23. vltrà eum non poteris colligare. Et male-
dicti eſt concordatio: 24. denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ
infelicis. 25. Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet: 26. in con-
ſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admi-
rabitur: nouiſſimè autem peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum.
27. Multa odiui, & non coæquaui ei, & Dominus odiet illum. 28. Qui in altum
mittit lapidem, ſuper caput eius cadet, & plaga doloſa, doloſi diuidet vulnera.
29. Et qui foueam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offen-
det in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. 30. Facienti nequiſſimum
conſilium, ſuper ipſum deuoluetur, & non agnoſcet vnde adueniat illi. 31. Illu-
ſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. 32. Laqueo
peribunt qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet illos antequam
moriantur: 33. Ira & furor, vtraque execrabilia ſunt, & vir peccato continens
erit illorum.

COMMENTARII.

1. *Auaritiam reprehendit.* VERS. 1. *Propter inopiam multi deliquerunt.* Multi peccant, vt inopiam præſentem, vel imminentem fugiant, mendaciis, furtis, fraudibus: fœminæ etiam vulgando corpus, &c. *Et qui quærit locupletari,* *R.P. Ant. de Eſcob. & Mend. SS. Scriptura tom. V.* *auertit oculum ſuum,* à diuina lege & præſcripto virtutis.

Verſ. 2. *Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, &c.* Quemadmodum ſtipes, circa quem paries ędificatur, omni ex parte lapidibus premitur; ita inter vendentes & ementes quoddam certamen eſt, quo decipere ſe inuicem contrahentes conantur, & ad ſe vtilitatem trahere, etiamſi cum peccato coniuncta ſit: quod

eſt ad ſeipſum peccarum trahere, & illud quodammodo premere, illique adhæteſcere.

Verſ. 3. Conteretur cum delinquente delictum, Delictuin ita ſibi adhærentes peccarntres ſecum trahet in ruinam & in præſenti & in futuro.

Opes iniuſtè, acquiſitę perdūt bona iuſtè poſſeſſa, & ipſæ ſimul perduntur.

* In præſenti quidem, quia quod iniuſtè acquiritur in cauſa eſt, quod & benè parta bona perdantur cum ipſo: vnde qui acquiſiuit, miſerabili inopia premitur.]

2.

Iuſtitiam ſuadet.

Nullam potes percipere ex furatis opibus vtilitatem.

Verſ. 4. Si non in timore Domini tenueris te inſtanter, citò ſubuertetur domus tua. Si quæ dolis, ac furto acquiſiiſti, illicò non reſtituas, *citò* quæcumque poſſides deſtruentur. * Ne vel modico tempore male partis opibus perfruaris; & dicere poſſis vel modicam vtilitatem; aut augmentum ex furata pecunia percepiſſe.]

Verſ. 5. Sicut in percuſſura cribi remanebit puluis, &c. Puluis hic idem eſt ac *furfur*, in Græco, *aporia* ſignificat *triſtitiam.* Quemadmodum igitur cum cribro farina à furfuribus ſeparatur, tenuior ac melior pars per foramina defluit, in cribi verò dorſo furfures remanent; ita cum quis mente perturbatus animo voluit, quæ illi contra voluntatem acciderunt: lætæ cogitationes auolant, quas oportuiſſet retinere; remanent verò triſtes, & animum *aporia*, id eſt, anguſtia fatigantes.

Verſ. 6. Vaſa figuli probat fornax, &c. Quemadmodum vaſa teſtea fragilia cum ſint, ignitæ fornacis poſſunt vim ſuſtinere, & inde magis roborantur: ita homines fragilitate terrea preſſi tribulationum ignem ſuſtinent, ac fortiores euadunt.

Verſ. 7. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, &c. Quemadmodum cultura arboris fructus indicat: ita verbum quaſi fructus & partus cordis, quale ſit cor, & quomodo cultum fuerit, oſtendit. * Operæ pretium eſt, prudentiæ verborum ſtudere, quæ quidem totam cordis propalant eſſentiam.]

Verba cordis declarant cōditionem, ſiue eſſentiam.

Verſ. 8. Ante ſermonem non laudes virum, &c. Antequam viri ſermonem audias, ne illum laude efferas. Verba enim hominis ſunt probatio, id eſt, verba probant, an homo laudari debeat, an reprehendi?

Verſ. 9. Si ſequaris iuſtitiam, apprehendes illam. Facilius enim, quàm homines putant, virtus apprehenditur ab iis, qui eam diligenter ſectantur: *Et indues quaſi poderem honoris,* ſeu veſtem vſque ad pedes demiſſam, veſtem, inquam, talarem, quæ te honeſtet, & omni ex parte foueat, & tegat. *Et inhabitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum: & in die agnitionis, inuenies firmamentum.* Siue in die iudicij, cum Dominus de cuiuſcumque bene aut malefactis cognoſcet Sapientiæ firmamento inconcuſſus inſiſtas, & innitaris.

Verſ. 10. Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt, &c. Sicut aues ad eas quæ ſunt generis eiuſdem ſe conferunt; ita veritas (practica & moralis, quæ eſt virtus, & iuſtitia) eos fugit, qui iuſti, ac virtute præditi non ſunt, tanquam ſibi diſſimiles, & ad eos ſe confert, qui illam colunt, & cum illis commoratur.

Verſ. 11. Leo venationi inſidiatur ſemper, &c. Quemadmodum leo ſemper infirmioribus animantibus inſidias collocat, & quæ capit, ac deuorat: ita peccatorum ſuorum dentibus homines comminuuntur. * Peccatum, quod dulcedinem parare videtur, leo equidem truculentiſſimus eſt animam & corpus hominis voraturus.]

Peccatum leo eſt homines comminuens.

Verſ. 12. Homo ſanctus in Sapientia manet ſicut Sol, conſtantiam ſeruans & ſibi ſemper ſimilis, inſtar ſolis quotidie naſcentis eundemque ſpargentis fulgorem. *Nam ſtultus ſicut luna mutatur,* varius eſt, inconſtans, modò hilaris, modò triſtis: iam iracundia affectus, iam pacatus, &c. * Impium ſemper videris cunctis in rebus inconſtantem, ſolùm in delinquendo ſibi conſtat.

Impius in omnibus inconſtans oſtenditur.

3.

Linguam frenandam monet.

Verſ. 13. In medio inſenſatorum ſerua verbum tempori, id eſt, ad aliud tempus opportunum: importunè enim & inutiliter profertur ſermo audientibus inſenſatis, qui ex illo non proficiunt. *In medio autem cogitantium aſſiduus eſto,* colloqui frequenter cura cum illis, qui ſunt meditabundi, id eſt, qui quod loquuturi ſunt, prius meditantur, vt in loquendo prudentiam, & circumſpectionem ediſcas. * Meditanda enim verba, prius, quàm proferantur.]

Meditanda verba prius, quam proferantur.

Verſ. 14. Narratio peccantium odioſa, ſeu odio digna, quia aut peccatum, aut peccati adducit periculum. Quare in Græco eſt, *offendiculum.* * Dum enim impij ſuas narrant, & non ſemel mentiuntur, libidines, audientium prauum excitant ad ſimiles voluptates affectum,] *Et riſus illorum in delitijs peccati.* Sibi enim peccatores placent in criminibus, & in eorum narratione deliciantur.

Impij, qui ſuas narrant libidines audientibus offendiculum apponunt.

Verſ. 15. Loquela multum iurans horripilationem capiti ſtatuet, horrorem incutit, adeo vt capilli erigantur, quod iis accidit, qui ſubito pauore cohorruere. * Et quidem impius eſt Dei ac Chriſti nominis oſor, qui exaudiens paſſim multum iurantes homunciones non exhorret.] *Et irreuerentia ipſius, obturatio aurium.* Piæ enim aures irreuerentiam iurantis ferre non poſſunt. Iudæi olim blaſphemiam audientes manus auribus admouebant. Sic audientes Stephanum, quem blaſphemaſſe putabant, *continuerunt aures ſuas, Act. 7. 57.*

Impius eſt, qui audiens homines multum iurantes non exhorret, non aures obturat.

Verſ. 16. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum, &c. Rixæ eorum, qui elato ſunt animo, & quolibet in compoſito verba ad iracundiam excitantur, plerumque terminatur in vulnere: & graue eſt præſentibus audire maledicta, & conuitia, quæ inuicem iaciuntur.

4.

Arcana ſeruanda docet.

Verſ. 17. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, &c. Infidelis amicus eſt, qui ſecretum amici referat aliis: & nunquam verum inueniet ſibi amicum. * Nullus enim audebit fidere illi animum ſuum quem erga alium amicum iofidelem eſſe conſpiciunt.]

Qui ſecretū amici reuelat, nullum verum habebit amicum.

Verſ. 18. Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. Qui diligit verè alium, fidem illi ſeruat. Ergo ſi amicum te diligere profiteris, tibimet contradicis, ſi eius tibi commiſſa arcana non ſeruas.

Verſ. 19. Quod ſi denudaueris abſconſa illius, non perſequeris poſt eum. Si non ſeruaueris eius arcana fugiet à te, & fruſtra eum ad te redire procurabis, vt reſarcias amicitiam, quam reuelatione ſecreti violaſti. * Imprudens enim eſſet admodum, qui ſecretum rurſus traderet ei, quem expertus eſt, ſemel illud aperuiſſe.]

Imprudens valde eſt qui ſecretum fidit ei, quem ſcit ſemel id violaſſe.

Verſ. 20. Sicut enim homo, qui perdit amicum ſuum, morte ſublatum: *ſic qui perdit amicitiam*

proximi

proximi ſui, ſecreti violatione. Vt enim mortuus non reuiuiſcit:ita qui animo eſt abalienato propter ſecretum violatum, reconciliari verè non poteſt.

Verſ. 21. Et ſicut qui dimittit auem de manu ſua, &c. Paſſerem, quem è manu miſiſti volitans aufugit minimè reuerſurus ad manum rurſum aucupare ſatagentem: ſic cum mano mittis amicum tuum eius arcana reuelans, fugiet à te, nec adhibita diligentia iterum à te capietur. * Nam ſicut auis rurſum capta ad exitium rediret: ita amicus agnoſcens amici falſi infidelitatem prudenter exiſtimat, amicitiam reconciliatam ſibi fore in exitium.]

Prudens ad amicum ſemel infidelē non redit, iudicans redirum exitio ſibi futurum.

Verſ. 22. Non illum ſequaris, quoniam longè abeſt: effugit enim quaſi caprea de laqueo, quem rurſum illi præparas; *quoniam vulnerata eſt anima eius.* Semel vulnus à te accepit, vnde prudenter fugit altero vulnere cruentari.

Verſ. 23. Vlcera cum non poteris colligare: & maledicti eſt concordatio, id eſt, condonatio culpæ facilius obtineretur ob maledictum, ſiue ob conuitium, qua illum affeciſſes, quàm ob arcani reuelationem. * Maledictum enim oritur ex irato tunc corde, reuelatio verò ſecreti ex animo ſemper infideli.]

Facilius obtinetur ab amico venia ob conuitiū, quam ob ſecreti reuelationem.

Verſ. 24. Denudare autem amici myſteria, ſeu ſecreta, *deſperatio eſt animæ infelicis*, vnde infelici illi, qui ſecretum amici reſerauit, deſperata omninò eſt amicitiæ reconciliatio, quæ poſt conuitia, ac iurgia adhuc locum haberet. * Quàm aptè *infelix*, vocitatur, qui verùm à ſe fugauit amicum; ſine amico enim nulla ſubſiſtit vera felicitas.]

Sine amico nulla felicitas.

Verſ. 25. Annuens oculo, fabricat iniqua. Simulatus, fictus amicus præ ſe ferens magnum erga te affectum, coquit tibi malum: *& nemo eum abiiciet* & nemo ignorantium eius hypocriſim abiget à ſe: vnde miſelli à verſipelli, dum non cauent decipiuntur.

Verſ. 26. In conſpectu oculorum tuorum conculcabit os ſuum, cum tibi præſens adeſt, dulcia verba proferet: *& ſuper ſermones tuos admirabitur*, laudibus efferet à te dicta, quaſi ſapienter & mirabiliter ſis loquutus: *nouiſſimè autem peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum*, poſtmodum vero à te ſeiunctus contraria dictitabit, ex verbiſque tuis tibi perniciem ſtruet.

Verſ. 27. Multa odiui, & non coæquaui ei. Multa peccata mihi odioſa obiiciuntur, ſed nullum æquè ſum auerſatus, atque hoc: *& Dominus odiet illum*, imò etiam Dominus huiuſmodi homines deteſtatur.

Verſ. 28. 29. Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet, &c. Quemadmodum qui in altum lapidem immittit nonnunquam excidente ſupra caput eius lapide, vulneratur: ità plaga aut iniuria dolo ac fraude inflicta feriet, vulnerabit, perdet ipſummet doloſum. * Dolum, quem proximo præparas, exiſtima tibimetipſi ſtruere.] *Et qui foueam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem* ſeu offendiculum *proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.*

Dolum quē proximo præparas, tibi ſtruis.

Verſ. 30. Facienti nequiſſimum conſilium, quo ſcilicet alicui malum machinatur, *ſuper ipſum deuoluetur*, ſiue in eius perniciem cedet: *Et non agnoſcet, vnde adueniat illi.* Deus enim illius peccatum vlciſcetur ea ratione ac via, quam ille fuerat ſuſpicatus. * Caue ne contra proximum conſilium des, huiuſmodi enim conſiliarium Deus punit, dum efficit conſilium ipſum in eorum recurrere exitium.]

Conſilium datum contra alium, in cōſiliarij caput recurrit.

Verſ. 31. Illuſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. Iis, ſuperbis, ſeu impiis, qui aliis illudunt, vel afficiunt improperiis, cœleſtis vindicta quaſi leo inſidias collocans animantibus, inſidiatur, vt in eos faciat reflectere incommodum, quo proximum terere contendebant.

Verſ. 32. Laqueo, quem aliis capiendis ipſi ſtatuerant, *peribunt, qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet illos antequam moriantur.* Magno dolore conficientur, animaduertentes, quàm male iis doli ſucceſſerint, & quàm graues pœnas propterea luent.

Verſ. 33. Ira & furor vtraque execrabilia ſunt: & vir peccator continens erit illorum. Græcè, *compos.* particeps. Peccatores namque, ſeu mali in iram ac furorem (cunctis deteſtabilem) ſunt procliues.

CAPVT XXVIII.

Monet Sapiens, non eſſe expetendam vindictam, ſed iniuriam remittendam: linguam frænandam, aures ſepiendas.

1. QVI vindicari vult, à Domino, inueniet vindictam, & peccata
illius ſeruans ſeruabit. 2. Relinque proximo tuo nocenti
te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. 3. Homo
homini reſeruat iram, & à Deo quærit medelam?
4. In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, &
de peccatis ſuis deprecatur? 5. Ipſe cùm caro ſit, reſeruat
iram, & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro
delictis illius? 6. Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari: 7. tabitudo
enim & mors imminent in mandatis eius. 8. Memorare timorem Dei, & non
iraſcatis proximo. 9. Memorare teſtamentum Altiſſimi, & deſpice ignoran-
tiam proximi. 19. Abſtine te à lite, & minues peccata: homo enim iracundus

incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. 11. Secundùm enim ligna ſiluæ ſic ignis exardeſcit: 12. & ſecundùm virtutem hominis, ſic iracundia illius erit, & ſecundùm ſubſtantiam ſuam exaltabit iram ſuam. 13. Certamen feſtinatum incendit ignem: & lis feſtinans effundit ſanguinem: & lingua teſtificans adducit mortem. 14. Si ſufflaueris in ſcintillam, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur: vtraque ex ore proficiſcuntur. 15. Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. 16. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem. 17. Ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos magnatorum effodit. 18. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit. 19. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. 20. qui reſpicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat. 21. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa. 22. Multi ceciderunt in ore gladij, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. 23. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: 24. iugum enim illius, iugum ferreum eſt: & vinculum illius, vinculum æreum eſt 25. Mors illius, mors nequiſſima: & vtilis potiùs infernus quàm illa. 26. Perſeuerantia illius non permanebit, ſed obtinebit vias iniuſtorum: & in flamma ſua non comburet iuſtos. 27. Qui relinquunt Deum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos. 28. Sepi aures tuas ſpinis, linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia & ſeras. 29. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos: 30. & attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.

COMMENTARII.

1. *Iniuriam remittendam ſuadet.*

VERS. 1. *Qui vindicari vult*, ſeu quærit vindictam, viciſſim à *Domino inueniet vindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit*, ſeu accuratiſſimè ſeruabit, vt ſuo tempore puniat. * *Qua enim menſura menſus fueris, remetietur tibi. Mat.* 6.14. Quaſi vindicta ab homine patrata ſit vindictæ diuinæ in exemplum.]

Vindicta ab homine patrata eſt vindictæ diuinæ in exemplum.

Verſ. 2. *Relinque proximo tuo nocenti te.* Græcè, *dimitte proximo nocenti tibi* (eſt conſtructio Græca) iniuriam: *& tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur*, ſeu cum petieris à Domino peccatorum tuorum veniam, tua tibi peccata dimittet. * Petis in oratione Dominica, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut nos dimittimus debitoribus noſtris.* Ergo conditione hac poſita, niſi dimiſeris proximo debita, tua à Deo debita non dimittentur.]

Niſi dimittas proximo iniuriã, Deus tibi debita non dimittet.

Verſ. 3. *Homo homini reſeruat iram: & à Deo quærit medelam?* Fruſtra ſalutem à Domino quærit, aut à morbis ſpiritualibus, *curationem* (ſic Græcus) qui contra proximum ſeruat animo iracundiam.

Verſ. 4. *In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur?* * Habet emphaſim. Æquum enim eſt, vt nos fragilitatis noſtræ conſcij aliis æquè fragilibus condonare errata.] Nam ſi nos fragiles ad errandum, proximo erranti non parcimus: quomodo audebimus Deum precari impeccabilem, vt noſtris delictis ignoſcat?

Fragilis fragili errata condona.

Verſ. 5. *Ipſe cum caro ſit, reſeruat iram*, ſeu cum vilis, fragilis, mortalis ſit, tenax iræ eſt, *& propitiationem petit à Deo?* & audet à Deo altiſſimo, fortiſſimo, immortali petere veniam peccatorum? *Quis* ergo *exorabit pro delictis illius?* Nam pertinaci ira, ſe indignum reddit, cui Deus, (etiamſi Diuos interceſſores haberet) propitietur? * Iuuat multum Sanctorum interceſſio, ſed non totam rem præſtat: debet enim peccator ſe iuuare recedendo ab iniquitate, ſi vult Diuorum orationem ſibi exiſtere *vtilem.*]

Sanctorum interceſſio multum iuuat, ſed non omnem rem præſtat.

Verſ. 6.7. *Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari.* Memor mortis, & iudicij deſines inimicitias fouere; *tabitudo enim* Græcè, *corruptio corporis*, poſt mortem putreſcentis, *& mors imminens: in mandatis eius.* Græcus addit, *perſeuera.* Ac ſi diceret, Perſiſtes in mandatorum Dei obſeruatione parcens iniuriam tibi inferenti, ſi ad memoriam afferas putridam tui corporis imminentem diſſolutionem. * Quomodo enim animus efferetur ad iram fouendam tantæ humanæ memor humiliationis?]

Humiliationis humanæ ſeu mortis memor animus non efferetur ad iram fouendam.

Verſ. 8.9. *Memorare timorem Dei, & non iraſcaris proximo: memorare teſtamentum Altiſſimi*, ſeu Dei legem, *& deſpice ignorantiam proximi*, parui pende, diſſimula, remitte iniuriam, quam fortè ignoranter proximus geſſit: & ſi malitioſè intulit, omnis peccans procul dubio eſt ignorans. * Vnde ex hoc capite omnia crimina ſunt ignorantia.]

Omnia crimina ſunt ignorantia.

Verſ. 10.11. *Abſtine à lite, & minues peccata*, iracundiam contine rixarum & litium occaſionem, & multa peccata vitabis. *Homo enim iracundus incendit litem* (Græcè, *contentionem.*) & vir peccator, ſceleſtus, ac nominatim ſuſurro, *turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam*, referens aliis quod ab aliis

audiuit,

Suſurratio vocatur per antonomaſiam peccatum.

audiuit. * Quàm aptè *ſuſurro* per antonomaſiam *Peccator* appellatur, vitium enim ſuſurrationis plurimorum peccatorum eſt origo, vnde generico omnia crimina complectente peccati nomine deſignatur.]

Verſ. 12. Secundum enim ligna ſilua ſic ignis exardeſcit, &c. Sicut in magna lignorum ſtrue magnum excitatur incendium: ita pro modo virtutis, ſeu potentiæ maior, vel minor ira exardeſcit. *Et ſecundum ſubſtantiam ſuam exaltabit iram ſuam*, & iuxta opum magnitudinem erit animi ad iram elatio. * Diuitiæ enim ampliores magis ſuperbum faciunt hominem & magis iracundum; vt enim ſuperbiæ, Ita iracundiæ fomentum exiſtunt.]

Diuitiæ ſunt ſuperbiæ & iracundiæ fomentum.

Verſ. 13. Certamen feſtinatum incendit ignem, &c. Contentio & rixa præcipitanter ab iracundis concitata bilem incendit, choleram exacuit, vnde ſtrictis hinc inde gladiis, ſanguis ſæpè profunditur: *& lingua teſtificans adducit mortem.* Si autem vnus è concertantibus occidatur, adeſſe aſſulent qui apud Iudicem teſtes ſint homicidij, vnde alteri nex ex ſententia infligatur. * Vnde ob iracundiam non frænatam ambo morti addicentur.]

Duorum ira occidit vtrumque.

Verſ. 14. Si ſufflaueris in ſcintillam, quaſi ignis exardebit, &c. Sæpè accidit, vt praua contentionis ſcintilla in magnum creſcat incendium, ſi pertinax aliquis, aut linguæ ſit impotens: ſicut è contra rixarum ſemina vel vno verbo ſapienter, & in tempore prolato eliduntur, ad eum modum, quo ignis ſcintilla vel ſputo poteſt extingui. * Magna vis linguæ, quæ faciliime poteſt magnæ iræ vel ignem addere, vel extinguere.]

Lingua facilè poteſt iræ ignem addere, vel extinguere.

Verſ. 15. Suſurro, & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Vnde qui tot turbationum, contentionum, rixarum eſt cauſa, dignus Dei erit, hominumque maledictione.

2. *De ſuſurrone, & bilingui.*

Verſ. 16. 17. Lingua tertia multos commouit. Lingua, quæ inter duos amicos tertiam ſe infert, & inter illos ſerit diſcordias, multos turbauit, *& diſperſit illos de gente in gentem*, proprios lares deſerere coëgit, & alias alibi ſedes quæritare: *Ciuitates muratas diuitum deſtruxit*, ipſas integras ciuitates euertit: *& domos magnatorum effodit*, & principum familias obruit.

Verſ. 18. Virtutes populorum concidit, ſeu vires, quibus populi roborabantur, *& gentes fortes diſſoluit*, ipſos exercitus comminuit.

Verſ. 19. Lingua tertia mulieres viratas (Græcè, *fortes*) *eiecit* è domo maritorum ſuorum, *& priuauit illas laboribus ſuis*, ſeu opibus labore, & induſtria ſua acquiſitis.

Verſ. 20. Qui reſpicit illam, qui linguæ ſuſurronum aures & animum accommodat, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat. * Verus enim amicus laborantis, & afflicti animi requies eſt, à qua priuatur, qui ſuſurronis obloquiis plerumque mendacibus præbet auditum.]

Verus amicus animi afflicti requies.

Verſ. 21. Flagelli plaga liuorem facit, percuſſio rigida flagelli vulnus efficit: *plaga autem linguæ comminuet oſſa.* Ac ſi diceret plaga flagelli quantumuis rigida carnem ſolummodo vulneratam, relinquit: lingua verò ſuſurronis oſſa penetrat vulnerare, ſeu robur animi atterere.

Verſ. 22. Multi ceciderunt in ore gladij, &c. Multos gladius occidit, vt tot bella, tot Dei antiqua Hebræis idololatris inflicta teſtantur: ſed plures lingua procul dubio homines obloquentes praue interemit. O crudele membriculum tot gladiorum, tot bellicorum tormentorum, imò tot fulminum colligatio!]

Lingua eſt omnium gladiorum & inſtrumentorũ mortis collectio.

Verſ. 23. Beatus, qui tectus eſt a lingua nequam, &c. Beatum, felicem illum hominem dixerim, qui ſe potuit à lingua nequam protegere, qui iugum illius crudelis Dominæ non ſubiit, nec illius vinculis irretitus eſt.

Verſ. 24. Iugum enim illius, iugum ferreum eſt, &c. Iugum, ac vinculum linguæ nequam durum, graue, animum excrucians, & quod patienter vix ferri poteſt. * Vnde qui patienter ſuſtinet prauæ linguæ iniuriam, exiſtimet ſe in tyranni rabiem incidiſſe, carceri, & vinculis eſſe irretitum, martyrij quodammodo corona redonatum.]

Qui linguæ nequam patienter tolerat iniurias, quaſi martyr eſt.

Verſ. 25. Mors illius, mors nequiſſima, &c. Mors, quam calumniator affert, aut ſuſurro, peior eſt quauis morte naturali. * Quia ſæpè infamis eſt, & acerba: vt cum quis calumnia traditus tanquam reus à Iudice diuexatur. Diuturnior eſt, quia paſſo iniuriam infamia adhæreſcit, quam per totam vitam non poſſit eluere: cum interim mors naturalis breuiori ſpatio, faciliuſque morientem conficiat.]

Peior eſt mors, quam lingua infert, quam naturalis mors.

Verſ. 26. Perſeuerantia illius non permanebit, &c. Calumniatrix lingua, aut maledica non diu perſiſtet, Deo, aut hominibus calumniatorem ipſum perdentibus: ſed cum ſortietur finem, quem tandem impij ſortiſcuntur, vt ſcilicet male depereant. *Et in flamma ſua non comburet iuſtos.* Non nocebit iuſtis, quos Deus ab incendio illius tutos præſtabit.

Verſ. 27. Qui relinquunt Deum, incident in illam. &c. Illi, qui Deo relicto, ſe ſceleribus maculant, obnoxij ſunt linguis maledicorum; quia in prauis hominibus inueniunt amplum maledicentiæ ſuæ argumentum. Hos ergo maledici ſicuti leo, & pardus lacerabunt.

Verſ. 28. Sepi aures tuas ſpinis, linguam nequam noli audire, &c. Metaphora ſepis, oſtij, & ſeræ edocet, ei linguæ, quam nequam vocitat, aures non eſſe præbendas: & linguam noſtram diligenter cuſtodiendam eſſe, ne obloquutori, aut detractori, verbum aliquod reſpondeamus, è quo anſam arripiat vlterius progrediendi. * Igitur murmurandi aut detrahenti ſurdi ſimus & muti.]

Murmuranti, aut detrahenti ſis ſurdus & mutus.

Verſ. 29. 30. Aurum tuum, & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos. Si prudentiæ ac timoris Dei ſtatera, ac frænum poſſet opibus comparari: aptè aurum & argentum tuum ſiue omnes diuitias inſumeres, vt ex eis faceres, ſeu acquireres ſtateram, qua librares & expenderes verba tua, & ori tuo frænum perficeres. *Frenos ari rectos*, ſeu fræna recta. * Certe frænum tunc eſt rectum, cum nec nimium ſilemus, nec nimium loquimur; ſed quantum, & quando recta ratio præſcribit. *Et attende, ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum tuorum inſidiantium tibi, &c.* Caue, ne inimicis audientibus aliquid improuidè loquaris, ex quo tibi periculum, aut damnum crees, quod nequeas reparare, quodque te in mortis diſcrimen abducat.

Frænum rectum ori accommodã, nec ſemper ſileas, nec ſemper loquens.

CAPVT XXIX.

Agit Sapiens de mutuo, de eleemoſyna, de fideiuſſione, de peregrinis, & hoſpitibus.

1. QVI facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo, & qui præualet
manu, mandata ſeruat. 2. Fœnerare proximo tuo in tempore
neceſſitatis illius, & iterum redde proximo in tempore tuo. 3. Con-
firma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore
inuenies quod tibi neceſſarium eſt. 4. Multi quaſi inuentionem
æſtimauerunt fœnus, & præſtiterunt moleſtiam his qui ſe adiuuerunt. 5. Donec ac-
cipiant, oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliant vocem ſuã: 6. & in
tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationem,
& tempus cauſabitur: 7. ſi autem potuerit reddere, aduerſabitur, ſolidi vix reddet
dimidium, & computabit illud quaſi inuentionem: 8. ſin autem, fraudabit
illum pecunia ſua, & poſſidebit illum inimicum gratis: 9. & conuitia & male-
dicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. 10. Multi
non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari gratis timuerunt. 11. Verum-
tamen ſuper humilem animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas illum.
12. Propter mandatum aſſume pauperem: & propter inopiam eius ne dimittas
eum vacuum, 13. Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum: & non ab-
ſcondas illam ſub lapide in perditionem. 14. Pone theſaurum tuum in præceptis
Altiſſimi, & proderit tibi magis quàm aurum. 15. Conclude, eleemoſynam in
corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo, 16. Super ſcutum poten-
tis, & ſuper lanceam, 17. aduerſus inimicum tuum pugnabit. 18. Vir bonus
fidem facit pro proximo ſuo: 19. & qui perdiderit confuſionem, derelinquet
ſibi. 20. Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris: dedit enim pro te animam ſuam.
21. Repromiſſorem fugit peccator & immundus. 22. Bona repromiſſoris ſibi
aſcribit peccator: & ingratus ſenſu derelinquet liberantem ſe. 23. Vir repromit-
tit de proximo ſuo: & cùm perdiderit reuerentiam, derelinquetur ab eo. 24. Re-
promiſſio nequiſſima multos perdidit dirigentes, & commouit illos quaſi fluctus
maris 25. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati ſunt in gentibus alienis.
26. Peccator tranſgrediens mandatum Domini, incidet in promiſſionem nequam:
& qui conatur multa agere, incidet in iudicium. 27. Recupera proximum ſecun-
dùm virtutem tuam, & attende tibi ne incidas. 28. Initium vitæ hominis, aqua &
panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudine. 29. Melior eſt victus
pauperis ſub tegmine aſſerum, quàm epulæ ſplendidæ in peregrè ſine domicilio.
30. Minimum pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies.
31. Vita nequam hoſpitandi de domo in domum: & vbi hoſpitabitur, non fiducia-
liter aget, nec aperiet os. 32. Hoſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos, & ad
hæc amara audiet. 33. Tranſi hoſpes, & orna menſam: & quæ in manu habes,
ciba cæteros. 34. Exi à facie honoris amicorum meorum: neceſſitudine domus
meæ hoſpitio mihi factus eſt frater. 35. Grauia hæc homini habenti ſenſum: Cor-
reptio domus, & improperium fœneratoris.

COMMENTARII.

1. *Commendatur eleemoſyna mutui.*

VERS. 1. *Qui facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo*, ſeu mutuum dat, (ſic Græcus:) nec enim hîc vſura commendatur materialis, ſpiritualis autem innuitur. * Nam qui eleemoſynam egenti impertit, lucrum magnum certum eſt à Domino percipere.] *Et qui præualet manu*, ſeu qui liberali ac munifica manu tribuit proximo egenti, *mandata ſeruat*, de proximo diligendo. * Non dixit Mandatum ſeruat, ſed *Mandata*, innuens, eum, qui in pauperem eſt miſericors, mandatorum omnium ſe oſtendere obſeruatorem. Vnde Dominus in iudicio de ſola eleemoſyna gerit mentionem, quaſi reliqua mandata fuerint obſeruata ab eo, qui benignus in pauperes extitit.] Seruat ergo

Lucrum magnum accipit, qui eleemoſynã gerit.

Qui implet mandatũ circa eleemoſynam, videtur omnia impleuiſſe mãdata.

mandata,

mandata, tam id, quod eſt de eleemoſyna danda, quàm cætera. * Magnum enim eſt argumentu in legem totam ſeruare illum, qui eximia aſt charitate in indigentes.]

Magnum eſt argumẽtum, totam legem ſeruare, qui eximie eſt in pauperes charitate.

*Verſ.*2. *Fænerare proximo tuo in tempore neceſſitatis illius.* Mutuum da proximo eganti: *& iterum redde*, qui mutuum accepiſti, *proximo in tempore ſuo.* Primum hemiſtichium mutuantes inſtruit; ſecundum autem eos, qui mutuo accipiunt, vt meminerint reddere in tempore, quod debent. * Qui enim accipit beneficiom mutui, ingratum ſe, imò aliquando iniuſtum axhibet, ſi tempore ſtatuto non ſoluat.]

Qui mutuũ accipit, & tẽpore ſtatuto non ſoluit, ſe oſtendit ingratum.

Verſ. 3. *Confirma verbum, & fideliter age cum illo.* Factis præſta quod ore pollicitus es ai, à quo mutuum accepiſti: *& in omni tempore inuenies, quod tibi neceſſarium eſt.* * Nam ei, qui quod mutuo accipiunt, tempore promiſſo ſoluunt, facilè inueniunt, qui eis mutuo deot ſcientes fideliter pecunias ſtatuto tempore reddituros.]

Qui fideliter ſoluit, quod mutuo accipit, ſemper habet, qui eum mutuo det, cũ eguerit.

*Verſ.*4. *Multi quaſi inuentionem æſtimauerunt fænus*, ſeo putarunt mutuum acceptum eſſe quaſi rem inuentam, quam vulgus non exiſtimat obnoxiam eſſe reſtitutioni: *& præſtiterunt moleſtiam his, qui ſe adiuuerunt*, dum grauatè reſtituunt, aut negant, ſe debere, aut repetentibus minantur.

*Verſ.*5.6. *Donec accipiant, oſculantur manus, &c.* vt quod expetunt obtineant, ſubmiſsâ agunt voce, geſtu corporis *& in tempore redditionis* poſtulabit tempus, cum eſt reſtituendum, prorogari ſibi tempus petet: *& loquetur verba tædij*, quibus oſtendat, ſe ægrè ferre, quod debitum repetatur, & addet *murmurationem*, eum accuſans importuuitatis, & iohumanitatis: *& tempus cauſabitur*, quod fuerit ſterile, pluuium, bellis impeditum, quod agri, & vites malignè reſponderint.

Verſ 7.8.9. *Si autem potuerit reddere, aduerſabitur*, etiamſi ſoluendo ſit, tamen hoc ipſum negabit *ſolidi*, ſeu integri debiti *vix reddet dimidium*: & *computabit illud quaſi inuentionem*, quaſi pecuniam quam mutuo acceperat, humi, non comparente Domino, inueniſſet. *Sin autem fraudabit illum pecunia ſua*, ſi verò ſoluendo non ſit ſeu propter inopiam, ſeu propter aliud impedimeotum, non ſolùm illum ſua pecunia fraudabit non ſoluens debitum: ſed *& poſſidebit illum inimicum gratis*, ſeu nulla re ab ipſo læſus ax amico inimicum habebit. * Vndè plerumquè qui mutuo dat pecuniam, tot ſibi comparat inimicos, quot ſunt illi, quibus benefecit. Vulgariter expendam, *Compra enemigos con ſus dineros.*] *Et conuitia, & maledicta reddet illi: & pro honore, & beneficia accepto, reddet illi* quaſi iam inimico *contumeliam.*

Qui mutuum dat, comparat ſuâ pecuniâ inimicum.

*Verſ.*10. *Multi non cauſa nequitiæ, non fænerati ſunt, ſed fraudari gratis, timuerunt.* Multi dare mutuum noluerunt, non cauſa auaritiæ, odij, vel alterius malitiæ: ſed quia ſæpè ab accipientibus mutuum gratis, ſeu immeritò decepti ſunt, timuerunt ruſum eodem modo fraudari. * Mutuum dare durum quidem eſt, quia duriſſimum eſt ſoluere.]

Mutuum dare durum eſt, quia ſoluere, duriſſimum.

*Verſ.*11. *Verumtamen ſuper humilem animum animo fortior eſto.* Græcè, *longanimus.* Licet hæc vera ſint, tamen cum paupere, qui verè reddere tunc oon poteſt, quod debet, & humiliter precatur inducias, eſto longanimis, & quamuis non ſtatim ſoluat, illum nimium non vrgeas. *& pro eleemoſyna non trahas illum.* pro tali eleemoſyna innuit, quod petit, vel dilatione temporis ſolutionis ne protrahas illum, ne illum ludifices.

*Verſ.*12. *Propter mandatum aſſume pauperem*: Idque ſi non ob alium motiuum, certè propter mandatum diuinum de mutuo dando *Deut.* 15. 7. pauperem id petentem aſſume fouendum. *Et propter inopiam eius non dimittas eum vacuum.* Imò qoamois diuinum mandatum non vrgeret, ſufficeret, illum inopia preſſum aſpicere, ne eum vacuum permittas abire. * Profectò quamuis de aleemoſyna præcepta non adeſſent, ipſa hominis egeſtas debet hominem te allicere vt egenti ſuccurras fortaſsè aliquando eadem ærumna afficiendus.]

Licet de eleemoſyna facienda præceptum non vrgeret, ipſa hominis egeſtas hominem ad dandum perſuadet.

*Verſ.*13. *Perde pecuniam propter fratrem, &c.* Etiamſi ea pecunia perdenda eſſet, gratum tibi deberet eſſe pro amici leuamine perdidiſſe: attamen noo perditur, ſed optimè collocatur. Non abſcondas pecuniam more auarorum, qui illas deffodiunt, vt verè perdant eam. * Nam perditur pecunia, cum eo vſu planè careat, ad quem fuit inſtituta.]

Pecunia quæ ab auaro reconditur, verè perditur.

Verſ 14. *Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſſimi.* Theſaurus tuus ſit diuinæ legis obſeruatio, & præſertim præcepti de ſubleuanda pauperis egeſtate: *& proderit tibi magis quam aurum.* Si erogaueris theſaurum tuum in præcepto de eleemoſyna danda ſeruando, vtilior tibi erit eleemoſyna, quàm auri poſſeſſio.

*Verſ.*15. *Conclude eleemoſynam in corde pauperis*, ſiue in ſinu: *& hæc pro te exorabit ab omni malo*, eleemoſyna ad cœlum aſcendet, & Deum exorabit, vt te ab omni malo liberet. * Notanter dixit, *Et hæc* eleemoſyna, *pro te exorabit.* Nàm licet pauper, qui accipit, non exoret, nec dignus ſit ſi peccator eſt, vt exaudiatur: ipſa tua eleemoſyna precas profundet, nunquam non exaudienda.]

Licet pauper non oret, vel dignus non ſit, qui exaudiatur, ipſa eleemoſyna pro conferente exorat, & ſemper auditur.

*Verſ.*16.17. *Super ſcutum potentis, &c.* Potentior erit aleemoſyna ad te defendendum ab hoſtibus tuis, quàm ſcuta fortium; & ad hoſtes profligandos, quàm eorumdem haſtæ, & cuiuſuis generis tela.

*Verſ.*18. 19. *Vir bonus fidem facit pro proximo* 2.
ſuo, ſeu ſpondet, fideiubet, cum occaſio ſe offert. *Et qui perdiderit confuſionem, derelinquet ſibi.* Græcè, *& qui pudorem amiſit, derelinquet ipſum.* Hoc eſt, Qui pudore non tangitur, amicum indigentem relinquet, nec illi opem feret. * Profectò genus quoddam iouerecundiæ eſt, egentem non fouere: vndè aptè dicitur pudorem amiſiſſe, qui derelinquit eum.]

De fideiuſſione facienda prudenter.

Genus quoddam inuerecundiæ eſt, egenti non ſuccurrere.

Verſ. 20. *Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris*: ne obliuioni tradas beneficium à fideiuſſore acceptum, *dedit enim pro te animam ſuam*, vt accidit in obſidibus; nam fidem fallente eo, qui dedit obſides, hi capitis pericolum ſubeunt. Vel dedit, *animam ſuam*, ſiue ſeipſum tui iouandi cauſa periculo expoſuit tùm bonorum, tùm carceris. * Certè ſpondere pro aliis tot periculis, tot calamitatibus eſt addictum plerumque, vt ſpondere, quodammodò ſit mori, ſeu occidi.]

Spõdere pro aliis idem eſt quod quodammodò ac occidi.

Verſ. 21. *Repromiſſionem fugit peccator, & immundus.* Ignarus, & infidelis, eum repromiſſorem, hoc eſt, fideiuſſorem ſuum venientem aſpicit,

aſpicit, ſubdocit ſe, ne eum fideiuſſione liberet, nec cogatur, quod debet euoluere.

Verſ. 22. *Bona repromiſſoris ſibi aſcribit peccator:* ſibi ſcilicet vſurpat bona fideiuſſoris, cum permittat, eum eò adigi, vt per ſe ſoluat: *& ingratus ſenſu derelinquet liberantem ſe*, & animo ingratus liberatorem ſuum derelinquit aut carcere detentum, aut eum creditoribus, & Iudicibus conflictantem. * Nihil iniquius quàm in liberatorem tui delinquere pro te ſcilicet ſpondentem. Ergo delinquere in Chriſtum Dominum qui pro nobis ſpopondit, & fideiuſſorem egit, ingratiſſimi, & nequiſſimi animi eſt.]

Delinquere in Chriſtum, qui pro nobis fideiuſſorem egit, ingratiſſimi, & nequiſſimi animi eſt.

Verſ. 23. *Vir repromitit de proximo ſuo, &c* Sponder quis pro debitore proximo, & cum is, in cuius commodum facta eſt fideiuſſio, pudorem amittit, relinquit benefactorem ſuum diris illis calamitatibus addictum. * Preme illud. *Cum perdiderit reuerentiam*, ſeu pudorem. Animi enim impudentiſſimi eſt, pro beneficio iniuriam irrogare. Liceat vulgari idiomate exponere, *Es deſuerguenza, ſer ingrato al fiador.*]

Impudens eſt, qui ingratum ſe fideiuſſori oſtendit.

Verſ. 24. *Repromiſſio nequiſſima multos perdidit dirigentes, &c.* Sponſio temeraria infido facta, ideoque implexa & noxia multos perdidit *dirigentes*, ſeu qui direxerant feliciter vſque ad illud tempus negotia ſua, ſuaſque domos. Sed poſt fideiuſſionem factam tempeſtatem, priſtina terminata tranquillitate, ſubiere; foro enim cedere, & iactationibus iudiciorum obiici coguntur. * Cum fideiuſſeris exiſtima, diram te tranquillitati tuæ induxiſſe procellam.]

Qui fideiubet, exiſtimet diram tranquillitati ſuæ induxiſſe procellam.

Verſ. 25. *Viros potentes gyrans migrare fecit: & vagati ſunt in gentibus alienis.* Vis oſtendam fideiuſſores veluti fluctus pelagi commoueri? Certè fideiuſſio viros diuites aliàs conſtantes in gyrum quodammodò egit, vt modò in hanc, modò in illam ciuitatem fugientes exactionem Indicum ſe conferrent.

Verſ. 26. *Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promiſſionem nequam.* Quem Deus propter peccata punire volet, eum permittet, pro ingrato & infido fideiubere. * Magna admodùm eſt ærumna, fideiuſſionem facere, cum Deus peccatoribus id inferat in ſupplicium.] *Et qui conatur multa agere, incidet in iudicium.* Græcè, *ſectans redemptiones.* Qui conducit, vel in ſe ſuſcipit opera facienda, v. gr. publica vectigalia, &c. vt faciunt redemptores & publicani: ſe litibus implicat, & forenſibus iudicibus ſe addicit.

Fideiuſſionem facere, aliquãdò eſt peccatoris ſupplicium.

Verſ. 27. *Recupera proximum*, iuua, ſubleua *ſecundum virtutem tuam*, iuxta vires, opes, facultates: *& attende tibi, ne incidas.* Ne ſcilicet, dum aliis cõſulis, & eos malis accipere conaris, in eaſdem tu cadas ærumnas, eadem damna rei familiaris, litium, carceris patiaris.

Verſ. 28. *Initium vitæ hominis aqua, & panis, &c.* Græcè loco illius particulæ *Initium*, eſt, præcipuum *caput & ſumma.* Ac ſi diceret: caput requiſitorum ad vitam hominis, & ſumma, eſt cibus & potus, veſtimentum, & domus neceſſaria quidem tegens ea, quorum nos pudet apud alios. Vndè Lyranus de actu coniugali id interpretatur, aſt ego ad omnes; alias humanæ miſeriæ neceſſitates locum expono.

Verſ. 29. *Melior eſt victus pauperis ſub tegmine* 3.
aſſerum, ſeu in caſa paupere, ſed propria: *quam epula ſplendida in peregrè ſine domicilio*, quàm menſa abundans apud alienos, ſiue extra proprium domicilium, vbi non ſis tui, ſed alieni iuris.

Peregrinandi labores expendit.

Verſ. 30. *Minimum pro magno placeat tibi*, paruis æque ac magnis ſis contentus: *& improperium peregrinationis non audies*, nullus tibi improperabit, quod peregrinus ſis, vt ferè vſu venit, vt qui externi ſunt, barbari, & inculti vocantur. Ne igitur cogaris peregrinationem inſtituere, vt abundantius valeas victitare, minimo victu contentus eſto præ delicato epulo: & caſa tua vili præ ſplendido palatio, quod foris apud alienos poſſis habere. * Improperium hominis eſt, quod peregrinus ſit, & de alieno victiter.]

Improperium hominis eſt, de alieno victitare.

Verſ. 31. *Vita nequam hoſpitandi de domo in domum*, vita quidem laborioſa & miſera: *& vbi hoſpitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os*, aget timidè, & aliquid ſibi præ pudore deeſſe patietur, quod neceſſarium eſt: nec audebit illud petere. * Nihil enim ſic faciem viri rubore perfundit, quàm cum petere cogitur.]

Cum petere vir cogitur, rubore perfunditur.

Verſ. 32. *Hoſpitabitur, & paſcet, &c.* Græcè, *hoſpitis* alios *excipiet*, quibus cibum, & potum largieris, ingratis quidem: nam cum viciſſim ab ipſis fortè fueris exceptus, non benignè tractaberis, ſed contemneris. Dictitabunt enim.

Verſ. 33. *Tranſi hoſpes, & orna menſam, &c.* Surge (ait hoſpitij Dominus) peregrine, menſam ſterne, & ſi quid eſt in mantica tua (ſic Græcus) viatoria eſculenti, prome, & mecum, & reliquis domus meæ communica.

Verſ. 34. *Exi à facie honoris amicorum meorum.* Cubiculum cede, aut lectum amico meo, qui ſuperuenit, quem honorificè debeo excipere: aut etiam in alia domo tibi hoſpitium quære. *Neceſſitudine domus mea hoſpitio mihi factus eſt frater*, Neceſſitas excipiendi domi meæ amicos ſuperuenientes, cogit me in te aliquantulum eſſe inofficioſum: propinquus enim eſt iſte qui acceſſit.

Verſ. 35. *Grauia hæc homini habenti ſenſum*, ſeu non planè ſtupido. *Correptio domus, & improperium fœneratoris.* ſcilicet cum audit dura ab hero domus, apud quem hoſpitatur qui illum domi ſuæ olim benignè acceperat & quando ei, qui mutuum dedit alteri, pro gratia conuitium, & improperium rependitur.

CAPVT

CAPVT XXX.

Agit Sapiens de filiorum correptione, de bono ſanitatis, de bono lætitiæ, & de triſtitiæ malo.

1. QVi diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella, vt lætetur in no-
uiſſimo ſuo, & non palpet proximorum oſtia. 2. Qui docet
filium ſuum, laudabitur in illo, & in medio domeſticorum
in illo gloriabitur. 3. Qui docet filium ſuum, in zelum
mittit inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo.
4. Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimi-
lem enim reliquit ſibi poſt ſe. 5. In via ſua vidit, & læta-
tus eſt in illo: in obitu ſuo non eſt contriſtatus, nec confuſus eſt coram inimicis.
6. Reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gra-
tiam. 7. Pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua, & ſuper omnem vocem
turbabuntur viſcera eius. 8. Equus indomitus euadit durus, & filius remiſ-
ſus euadet præceps. 9. Lacta filium, & pauentem te faciet: lude cum eo, &
contriſtabit te. 10. Non corrideas illi, ne doleas, & in nouiſſimo obſtupeſcent
dentes tui. 11. Non des illi poteſtatem in iuuentute, & ne deſpicias cogitatus il-
lius. 12. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans
eſt, ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. 13. Doce fi-
lium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas. 14. Melior
eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quàm diues imbecillis & flagellatus malitia.
15. Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, melior eſt omni auro & argento, &
corpus validum, quàm cenſus immenſus. 16. Non eſt cenſus ſuper cenſum ſa-
lutis corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium. 17. Melior eſt
mors quàm vita amara; & requies æterna quàm languor perſeuerans. 18. Bo-
na abſcondita in ore clauſo, quaſi appoſitiones epularum circumpoſitæ ſepulchro.
19. Quid proderit libatio idolo; nec enim manducabit, nec odorabit: 20. ſic qui
effugatur à Domino, portans mercedes iniquitatis: 21. videns oculis, & inge-
miſcens, ſicut ſpado complectens virginem, & ſuſpirans. 22. Triſtitiam non
des animæ tuæ, & non affligas temetipſum in conſilio tuo. 23. Iucunditas cor-
dis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri
eſt longæuitas. 24. Miſerere animæ tuæ placens Deo, & contine: congrega cor
tuum in ſanctitate eius, & triſtitiam longè repelle à te. 25. Multos enim occidit
triſtitia, & non eſt vtilitas in illa. 26. zelus & iracundia minuunt dies, & ante tem-
pus ſenectam adducet cogitatus. 27. Splendidum cor, & bonum in epulis eſt: epulæ
enim illius diligenter fiunt.

COMMENTARII.

1. *Agit de filiorum correptione.*

VERS. 1. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella,* aſſiduè illum corripiat, *vt lætetur in nouiſſimo ſuo,* vt poſtmodum ipſe filius vir, & ſenex lætitiam capiat correptionis fructum percipiens: *& non palpet proximorum oſtia,* oſtiatim mendicando, eo quòd malè educatus viuendo luxurioſè ſua bona prodegerit. * Vt parentes edoceantur, vtilius eſſe ad ditandos filios, eos rectè educare, quam ingentes opes eis acquirere, quas non benè educati profundent.]

Ad filios ditandos vtilius eſt, eos benè educare, quàm ingentes opes eis acquirere.

Verſ. 2. Qui docet filium ſuum, laudabitur in illo, ſeu propter illum. * Quicumque enim filium benè moratum videt, parentis curæ id tribuit, eúmque commendat.] *Et in medio domeſticorum in illo gloriabitur,* videns filium vel à famulis, & ſeruis diligi, eo quòd nulli moleſtiam inferat, ſicut aſſolent filij, qui parentem non timentes totius ſunt familiæ turbatio.

Ob benè moratum filium parens laudatur.

Verſ. 3. Qui docet filium ſuum, in zelum mittit inimicum, ſeu inuidentia quadam, & zelotypia eum ſtimulabit: *& in medio amicorum gloriabitur in illo.* Dum inimicos afficit inuidia, inter amicos acquirit congratulationem, ex qua capiat ipſe voluptatem.

Verſ. 4. Mortuus eſt pater eius, &c. Huiuſmodi filij parens etiam poſt obitum manet ſuperſtes. * Quia rectè à ſe educato viuit in filio.]

Parens poſt mortem benè à ſe educato viuit in filio.

Verſ. 5. 6. In via ſua vidit, & lætatus eſt in illo: & in obitu ſuo non eſt contriſtatus, quia quodam-

modo non moriebatur, filium relinquens, qui domum defendendo, fouendo familiares, &c. vices ſuas implebit, faciens vt nullus mortui parentis deſiderio afficiatur: *nec confuſus eſt coram inimicis*, quaſi domus præſidio deſtituta relinqueretur. *Reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam*, pro beneficiis, quæ ab eis parens acceperat. * Probus enim filius debet ſe gratum ſemper præbere illis, qui aliquod in parentes ſuos beneficium contulere.]

Probus filius debet ſe gratum præbere illis, qui in parentes beneficia contulerunt.

Verſ. 7. Pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua. Tantus eſt parentum amor in filios, vt pro eorum protectione vulneribus ſe exponere non dubitent, vndè colligabit vulnera, ſiuè in vulnera ruet, vt filios defendat: *Et ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera eius.* Quælibet infortunij fama, quælibet rixantium vox eius cor afficiet turbatione, dum ignorat, an eius filius illud incommodum patiatur?

Verſ. 8 Equus indomitus euadit durus, equus à domitore non educatus fræna contemnit: & filius remiſſus (Græcè *ſibi relictus*) *euadet præceps*, in cuncta vitia, in omne dedecus ſe ſe aget præcipitem.

Verſ. 9. Lacta filium, & pauentem te faciet. Molliter filium educa, & adeò ſceleſtus fiet, vt qui te timere debuerat, vice verſa tibi incutiat timorem. *Lude cum eo, & contriſtabit te.* Si indulges illi, tuos canos minimè venerebitur, ſed ludus ille tibi cedet in mœrorem.

Verſ. 10. Non corrideas illi, ne doleas, & in nouiſſimo obſtupeſcent dentes tui. Vt enim ſtupor in dentibus relictus, eſt effectus præcedentis cibi dentibus manſi, verbi gratia, vuæ acerbæ: ita dolor animum excrucians & lacerans, effectus eſt mollis & indulgentis filij educationis. * Qui ergò illum ſtuporem pati non vult, ab hac indulgenti educatione abſtineat.]

Mollis educatio filij durum parenti parit effectum.

Verſ. 11. Non des illi poteſtatem in iuuentute, &c. Non ſolum iuuenis filij adime ad noxias actiones poteſtatem eius opera obſeruans: ſed veſtigare ſatage, quæ animo deſtinat, vult, optat, molitur. * Vt edoceare, probum parentem non ſolùm prauas filij actiones, ſed & inordinata deſideria debere corripere.]

Probus parens non ſolùm actiones filij, ſed & cogitationes prauas debet corripere.

Verſ. 12. Curua ceruicem eius in iuuentute. Sic enim teneriores arbuſculæ deflectuntur in quam partem voluerit agricola, antequam temporis proceſſu duratæ inflexibiles reddantur. *Et tunde latera eius* flagello, virga, *ne fortè induret, & non credat tibi*, ſiue *non obediat*, vt eſt in Græco. *Et erit tibi* eius inobedientia *dolor animi.*

Verſ. 13. Doce filium tuum, & operare in illo, ſeu operibus illum exerce: *ne in turpitudinem illius offendas*, ſiue ne ignominia illius tibi ſit offenſioni, afferens etiam tibi dedecus, & incommoda. * Pondera illud: *Operare in illo*, pater enim in operante filio operatur. Praua enim opera, aut proba filij, bonæ aut malæ patris educationi meritò tribuuntur.]

Opera proba aut improba filij patri tribuuntur.

Verſ. 14. Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus: quàm diues imbecillis, & flagellatus malitia, quàm diues, qui imbecillitate afficitur eò quòd peccatorum ſubeat effectus fœdis ægritudinibus diuexatus: à quibus plerumque pauper eſt liber. * Opum namque abundantia aſſolet turpitudinis luxuriæ eſſe fomes.]

Opum abundantia luxuriei fomes.

Verſ. 15. 16. Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, 2.
vitæ ſeu viuentis valetudo ſolet cum ſanctitate eſſe coniuncta. Qui enim piè viuunt ab intemperatis moribus abſtinent. *Melior eſt*, huiuſmodi valetudo, *auro & argento, & corpus validum, quàm cenſus immenſus*, prouentus ampli, multæ diuitiæ. * Teſtor diuites qui podagræ doloribus conficiuntur, qui quidem pro valetudine cunctas traderent opes.] *Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis.* * Valetudinem *cenſum* appellat, quia huius cenſus redditus ſunt gaudium, lætitia, vires, à medicis abſtractio, liberatio à moleſtiis curationis, vitæ longitudo, &c.] Vndè addit: *& non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium*, quod ex ſanitate corporis procedit.

Bonum ſanitatis, lætitiaque commendat.

Melior eſt valetudo corporis, quàm diuitiæ.

Valetudo cēſus eſt, cuius redditus iucundi.

Verſ. 17. Melior eſt mors, quàm vita amara, &c. Si ergo quis eligeret mori, & diu non cruciari, quantò libentius opes traderet, vt valetudinem, à doloribus liber, acquireret?

Verſ. 18. Bona abſcondita in ore clauſo Bona ſeu diuitiæ multæ repoſitæ in diuturnum penu nihil eos iuuant, ſi os clauſum ſit ob ægritudinem, aut ſtomachi nauſeam, quæ illis veſci prohibet, ſunt enim cibi delicati huiuſmodi diuitibus appoſiti, *quaſi appoſitiones epularum circumpoſitæ ſepulchro.* Hebræi ſepulchris cibos imponebant, vt cederent in vſum pauperum, quorum orationes pro defunctis expetebant. Igitur vt epulis in ſepulchrum impoſitis mortui non veſcuntur; ſic nec malè valentes oblatis cibis, à quibus ſtomachus abhorret.

Verſ. 19. Quid proderit libatio idolo? vinum, aut alius liquor in idoli fuſus honorem aut cibus appoſitus ei erit inutilis; quia nec bibere poteſt, nec comedere: *nec enim manducabit*, imò *nec odorabit.* Tales ægrotos diuites eſſe conſidera.

Verſ. 20. 21. Sic qui effugatur à Domino, portat mercedem iniquitatis. Hoc accidit iis, quos Dominus ob ſcelera immiſſis ægritudinibus inſectatur: (ſic Græcus) *videns oculis, & ingemiſcens ſicut ſpado complectens virginem, & ſuſpirans.* Id eſt, cupiens ciborum voluptate frui, ſed à medico prohibetur, vel à morbo, ſuſpiria edit, ſimilis quidem ſpadoni, ſeu eunucho, qui videns virginem, aut eam complectens dolet, quod ea frui nequeat.

Verſ. 22. Triſtitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipſum in conſilio tuo, ſiue in conſiliis tuis, cum tecum ipſe anxius deliberas, quid in rebus agere oporteat.

Verſ. 23. Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis, eſt hominis ſalutaris, & cauſa, cur diutius viuat: *& theſaurus ſine defectione ſanctitatis*, & etiam iucunditas cordis eſt theſaurus ſanctitatis indeficiens. * Quia lætitia ſanctitatem fouet, vt etiam ſanctitas lætitiam: quæ non contingit iis, qui peccati alicuius ſibi ſunt conſcij. Lætitia & ſanctitas: peccatum & triſtitia ſimul incedunt.] *Et exultatio viri eſt longæuitas*, id eſt, lætitia cordis longitudinem vitæ conciliat.

Lætitia & ſāctitas peccatum & triſtitia ſimul incedunt.

Verſ. 24. Miſerere animæ tuæ, placens Deo, & contine. Parce tibiipſi, nec te nimium affligas anxia ſolicitudine, aut aliis rebus, quæ mœrorem inducunt. Memineris tamen, te Deum offendere non debere gaudio immoderato, ſed illi placere: ideò continens eſto, vt à recta

ratione

Ex lætitia, ſi nó adſit moderamẽ poſſumus ad piacula flecti.

ratione ſtatutos terminos non tranſilias.* Cum ergo nos ad captandam lętitiam allicit, particulam illam, *Placens Deo*, adiecit, vt doceat, facilè ex lætitia, ſi moderatio, & cautela non adſit, poſſe nos in piacula deuiare.] *Congrega cor tuum in ſanctitate eius, &c.* Græcè, *conſolare cor tuum*, quod tamen ſemper gerendum eſt in ſanctitate eius, hoc eſt, Dei legem ſeruando.

Verſ. 25. Multos enim occidit triſtitia: & non eſt vtilitas in illa, imò multum eſt noxia, niſi ex peccati commiſſi dolore procedat.

Verſ. 26. Zelus & iracundia minuunt dies, inuidia, & ira ita animum ſauciant, vt vitæ tempus imminuatur: *& ante tempus ſenectam adducet cogitatus*, anxiæ curæ, & ſolicitudines te adoleſcentem, aut virum ſenem efficient ante canorum tempus.

Verſ. 27. Splendidum cor, & bonum in epulis eſt; homo liberalis & hilaris benè ſe in cibis tractat, non ſtrictè, vt auari parentes potiùs pecuniæ, quàm ſibi: *epuæ enim illius diligenter fiunt*. Volunt enim homines liberales & hilares, epulas diligenter apparari, vt ſanitati conferant, & moleſtiæ excutiendæ, de qua hic agitur.

CAPVT XXXI.

Tradit Siracides de diuitiarum contemptu, de vera honeſtate, de temperantia, & diſcretione ſalutaria admodùm documenta.

1\. VIGILIA honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius aufe-
ret ſomnium. 2. Cogitatus præſcientiæ auertit ſenſum, &
infirmitas grauis ſobriam facit animam. 3. Laborauit diues
in congregatione ſubſtantiæ, & in requie ſua replebitur bonis
ſuis. 4. Laborauit pauper in diminutione victus, & in fine
inops fit. 5. Qui aurum diligit, non iuſtificabitur: & qui
inſequitur conſumptionem, replebitur ex ea. 6. Multi dati
ſunt in auri caſus, & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum. 7. Lignum offen-
ſionis eſt aurum ſacrificantium: væ illis qui ſectantur illud, & omnis imprudens
deperiet in illo. 8. Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula: & qui poſt au-
rum non abiit, nec ſperauit in pecunia & theſauris. 9. Quis eſt hic, & laudabi-
mus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. 10. Qui probatus eſt in illo, & perfe-
ctus eſt, erit illi gloria æterna: qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; facere
mala, & non fecit: 11. ideò ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas
illius enarrabit omnis Eccleſia Sanctorum. 12. Supra menſam magnam ſediſti?
non aperias ſuper illam faucem tuam prior. 13. Non dicas ſic: Multa ſunt, quæ
ſuper illam ſunt: 14. memento quoniam malus eſt oculus nequam. 15 Nequ-
ius oculo quid creatum eſt? ideò ab omni facie ſua lacrymabitur, cùm viderit: 16. ne
extendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erubeſcas. 17. Ne com-
primaris in conuiuio. 18. Intellige quæ ſunt proximi tui ex teipſo: 19. vtere
quaſi homo frugi his, quæ tibi apponuntur ne, cùm manducas multum, odio ha-
bearis. 20. Ceſſa prior cauſa diſciplinæ: & noli nimius eſſe, ne fortè offendas.
21. Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior
poſcas bibere. 22. Quàm ſufficiens eſt homini erudito vinum exiguum, & in
dormiendo non laborabis ab illo, & non ſenties dolorem. 23. Vigilia, cholera, &
tortura viro infrunito: 24. ſomnus ſanitatis in homine parco, dormiet vſque ma-
nè, & anima illius cum ipſo delectabitur. 25. Et ſi coactus fueris in edendo mul-
tum, ſurge è medio, euome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmi-
tatem. 26. Audi me fili, & ne ſpernas me: & in nouiſſimo inuenies verba mea.
27. In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.
29. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium verita-
tis illius fidele. 29. Nequiſſimo in pane murmurabit ciuitas, & teſtimonium
nequitiæ illius verum eſt. 30. Diligentes in vino noli prouocare: multos enim
exterminauit vinum. 31. Ignis probat ferrum durum: ſic vinum corda ſuperborum
arguet in ebrietate potatum. 32. Æqua vita hominibus, vinum in ſobrietate: ſi
bibas illud moderatè, eris ſobrius. 33. Quæ vita eſt ei, qui minuitur vino? 34. Quid
defraudat vitam? Mors. 35. Vinum in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrie-
tatem, ab initio. 36. Exultatio animæ, & cordis, vinum moderatè potatum. 37. Sa-

nitas eſt animæ & corpori ſobrius potus. 38. Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit. 39. Amaritudo animæ vinum multum potatum. 40. Ebrietatis animoſitas, imprudentis offenſio, minorans virtutem, & faciens vulnera. 42. In conuiuio vini non arguas proximum: & non deſpicias eum in iucunditate illius: 42. verba improperij non dicas illi: & non premas illum in repetendo.

COMMENTARII.

1. Diuitiarum contemptum docet.

VERS. 1. *Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet ſomnum.* Græcè pro *honeſtatis*, eſt *opum*. Studium & cura colligendarum opum abſumit vires, & robur corporis exedit: cogitatio enim nimium intenta harum acquiſitioni ſomnum impedit, ex quo corporis valetudo maximè pendet. * Mortales ſtulti honeſtatem ex opibus metiuntur. Vndè diuitias *honeſtatem* appellant.]

Quàm ſtultè homines diuitias appellant honeſtatem.

Verſ. 1. *Cogitatus praſcientia auertit ſenſum:* ſolicitudo & anxietas prouidendi ſibi in poſterum de ſuperfluis opibus aduerſus varios caſus, quos vel præſcit, vel metuit obuenturos non rarò mentem aufert à Deo, à recto, ab ſtudio ſalutis; inebriat eum, & ſopit animam. *Et* è contra *infirmitas grauis ſobriam facit animam*, vigilem, ſomnique expertem. Græcè, *& infirmitatem grauem digeret, vel moderatam faciet ſomnus.* Solicitudines enim animi nocentiores ſunt morbis, nam hæ ſomno minuuntur, aut tolluntur; ſolicitudo verò ſomnum excutit.

Verſ. 3. 4. *Laborauit diues in congregatione ſubſtantia, &c.* Diues laborat, vt augeat opes, ſed bonis partis frui non poterit, cum voluerit. Quia diues licet, *Laborauit pauper in diminutione victus, &c.* Quaſi pauper eſſet, laborauit in, ſeu eum diminutione victus fraudans os, & genium ſuum victu neceſſario, vt opes augeat: tamen in fine, animo necdum ſaturo eſt, ſed nouis opibus corradendis perindè inhiat, ac ſi nullas acquiſiiſſet, & quaſi omnibus egeret. * Profectò auaro tàm deeſt quod habet, quàm quod non habet.]

Auaro tàm deeſt quod habet, quàm quod non habet.

Verſ. 5. *Qui aurum diligit, non iuſtificabitur, &c.* Qui diuitias amat, iniuſtus erit; & qui corruptibilia bona inſectatur, (Græcè enim eſt, *corruptionem*) corruptione replebitur. Conſequetur forſan ea corruptilia bona. Sed non implebitur bonis veris, ſed corruptione. * Nam qui amat corruptibilia, corruptionem nanciſcitur. Vndè qui magis eſt diues, vberiori eſt plenus corruptione.]

Qui corruptibilia amat, corruptionẽ nanciſcitur.

Verſ. 6. *Multi dati ſunt in auri caſus*, ſeu in caſus & ruinas propter aurum inciderunt. * *Auri caſus*, appoſitè vocat. Quaſi caſus agnati ſint auro ſeu diuitiis.] *Et facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum*, & ſpecies, ac fulgor auri eos perdidit. * *In ſpecie ipſius*, ait, non in ipſo auro. Auarus enim ſola diuitiarum ſpecie, non ipſis diuitiis potitur. Miſerrimum planè ob ſolam ſpeciei, vel nominis fruitionem damnari.]

Caſus agnatus eſt diuitiis.

Auarus ſola diuitiarũ ſpecie fruitur, non ipſis diuitiis.

Verſ. 7. *Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium*, offendiculum, ſcandalum (ſeu lignum in quod impingens aliquis cadit) eſt aurum, cui auari tanquam ſuo idolo ſacrificant. *Væ illis, qui ſectantur illud: & omnis imprudens deperiet in illo*, & omnis ſtultus qui tanti æſtimat, quod floci facere deberet, in eo diuitiarum amore peribit.

Verſ. 8. *Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula*, ſeu qui diuitiis affluens à Deo acceptis animi puritatem aſſeruauit: *& qui poſt aurum non abijt*, ſeu qui plurium opum acquiſitioni non dedit operam: *nec ſperauit in pecunia, & theſauris*, non appoſuit cor ſuum in diuitiis, ſed beatitudinis ſpiritus particeps, licet diues ſit cenſu, eſt pauper affectu.

Verſ. 9. *Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua.* Mirabile enim eſt vel virum aliquem ea ſpernere, quæ plerique admirantur, ac quærunt. * Vndè ſi inter diuitias diues aliquis earum non flagrat amore, ſed eas contemnit: plura profert miracula, ob quæ vt beatum eum merito commendare poſſumus.]

Qui inter diuitias pauper eſt ſpiritu, beatificetur, quia miracula geſſit.

Verſ. 10. *Qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt.* Qui cum fulgoris auri tentatione probaretur, inuentus eſt perfectus. * Magnum enim ſanctitatis experimentum eſt, virum auri fulgore tentatum, tentationi non ſuccubuiſſe.] *Erit illi gloria æterna. Qui potuit tranſgredi* legem fruens libertate arbitrij, *& non eſt tranſgreſſus: facere mala, & non fecit.*

Magnum ſãctitatis documentum eſt auri fulgore tentari, & non vinci.

Verſ. 11. *Ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino*, bona ſcilicet temporalia, quæ ſtabilit virtus poſſidentis: æterna, quæ poſt hanc vitam illum manent. * Felix diues iuſtus, qui hîc opibus ſtabilibus fruitur, & æternas conſequitur.] *Et eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia ſanctorum*, ſeu vniuerſus fidelium cœtus. Ideò diues iuſtus ſtabiles in cœlo diuitias acquirit, quia in hoc ſæculo diuitias expendit in pauperes. * Diues enim iuſtus ſi exiſtat, quaſi ipſa iuſtitia impellente, munificus fertur in pauperes.]

Felix diues iuſtus qui hîc opibus ſtabilibus fruitur, & æternas conſequitur.

Diues iuſtus quaſi iuſtitia impellente, munific' fertur in pauperes.

Verſ. 12. *Super menſam magnam ſediſti, &c.* Si ad menſam epulis ſplendidè inſtructam inuitatus acceſſeris, non prior ad cibos feratis, ne videatis gulæ ſtudere. 2.

Sobrietas in conuiuio commendatur.

Verſ. 13. 14. *Non dicas ſic: Multa ſunt, quæ ſuper illam ſunt*, ideoque prior, & largiùs poſſum epulari. *Memento, quoniam malus eſt oculus nequam*, oculus ſcilicet conuiuatoris inuidi ægrè ferentis, conuiuas multa abſumere.

Verſ. 15. *Nequius oculo* inuido, *quid creatum eſt? ideò ab omni facie ſua lacrymabitur*, ſeu lacrymas profundet, quæ totam irrigent faciem, *cum viderit*, conuiuas multum comedentes.

Verſ. 16. *Ne extendas manum tuam prior ad epulas appoſitas: & inuidiâ contaminatus erubeſcas.* Ne ſcilicet contingat, conuiuatorem inuidum te oculis diuerberare, aut ſugillare verbis quaſi belluonem, & parùm verecundum: ſicque notatus & quaſi macula contaminatus, erubeſces.

Verſ.

*Verſ.*17. *Ne comprimaris in conuiuio.* Græcè, *Ne comprimaris cum eo in catino.* Quod accidit, cum quis ex eadem lance cibos ſumit, & celerius, quàm par eſt, comedit, ſocij vices non expectans.

Verſ. 18.19. *Intellige, qua ſunt proximi tui ex teipſo.* Sicut diſplicet tibi, ſi quis ſit inurbanus, & nimium audax dum menſæ tuæ aſſidet: ità eandem vrbanitatem adhibe inuitatus, quam inuitans requiris. *Vtere quaſi homo frugi his, qua tibi apponuntur, ne cum manducas multum, odio habearis.*

Verſ. 20. *Ceſſa prior* à comedendo *cauſa diſciplina*, ſiuè vt appareat, quàm benè ſis moratus, & ſobrius: *& noli nimius eſſe* in poculi vſu, *ne forte offendas*, ne impingas cum è menſa ſurrexeris.

Verſ. 21.22. *Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis nè extendas manum tuam, nec prior poſcas bibere*, vt pluribus meri vicibus poriaris. *Quàm ſufficiens eſt homini erudito*, ſeu bonis inſtructo moribus *vinum exiguum: & in dormiendo non laborabis ab illo*, non grauabit ſtomachum, & ſomnum vel auferet, vel moleſtum admodom reddet: *& non ſenties dolorem*, capitis, vel ſtomachi dolore non afficieris vino immodico agnato.

Verſ. 23.24. *Vigilia, cholera, & tortura viro infrunito.* Græcè, *inexplebili viro.* Id eſt, vir nimius in cibi, ac potus vſu vigiliæ, choleræ, ac torturæ moleſtiis afficitur. Vigiliæ quidem, quia qui nimio cibo aut potu ſe farciunt, ſomnum capere nequeunt: choleræ, aliqui enim cibi præſertim dulces in bilem vertuntur: torturæ, quia dolores ſtomachi parit ſaturitas. *Somnus* verò *ſanitatis*, ſeu ſomnus ſanitatem afferens, *in homine parco*, ſobrio: *dormiet vſque mane: & anima illius cum ipſo delectabitur*, quietè ac placidè dormiet; qui verò nimium comedunt, ſi dormiant, abſurdis in ſomniis, & moleſtiis abundant.

Verſ. 25. *Et ſi coactus fueris in edendo multum*, aliis conuiuis te inuitantibus & vrgentibus ad comedendum, & bibendum: *ſurge è medio.* Græcè, *per medium*, aliorum conuiuantium, alij legunt, *in medio domorum*, ſiue in fine menſæ, cum poma bellariaque apponuntur, *euome* potiùs quàm infirmeris. Sic medici ſuadent: *& refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* * Collige ex præfatis, quàm exitiale ſit & animo & corpori, in conuiuiis ſobrietatis fræna laxari.]

Exitialis eſt animo ac corpori cibi ſaturitas.

Verſ. 26.27. *Audi me fili, & ne ſpernas me*, tibi ſalutaria dogmata dictantem: *& in nouiſſimo inuenies verba mea*, ſeu aliquando experieris, vera eſſe quæ dico. *In omnibus operibus tuis eſto velox*, ſtrenuus, acer, ſolers, circumſpectus, induſtrius, & acutus. Omnia hæc Græcum vocabulum ſignat: *& omnis infirmitas non occurret tibi.* *. Si verbum *velox* pro corporis exercitatione accipias, ſenſus erit, ſanum viuere, qui corporis frequenti exercitio, ſeu motu prauos diſcutit humores.] * Si verò vox Græca ἐντρεχὴς ſolertem, & circumſpectum ſignificet, ſenſus erit, eos qui ſolerter cauent, ne nimio diſtendantur cibo, benè ſuæ conſulere valetudini.]

Corporis exercitatione conſeruatur valetudo.
Et ciborum parcimonia.

Verſ. 28. *Splendidum in panibus*, ſeu in cibis, eum ſcilicet, qui domeſticos quotidie, & cum opus eſt externos ſplendidè in cibo, vel in conuiuio tractat: *benedicent labia multorum.* * Liberalitati enim & munificentiæ ſemper eſt agnata laudatio, quia nihil iucundius quàm ex alieno penu ſplendidè victitare.] *Et teſtimonium veritatis illius fidele*, & teſtimonium, quod ſit egregiè magnificus fidele eſt, & verum. * Græcè, *teſtimonium pulchritudinis*, ſeu nobilitatis illius verum eſt. Nam liberalitas & munificentia nobilium hominum eſt propria virtus.]

Liberali & munifico agnata omnis laudatio.
Munificentia nobilium eſt propria virtus.

Verſ. 29. *Nequiſſimo in pane murmurabit ciuitas.* Auaro in pane diſtribuendo, ſeu contra auarum tota ciuitas murmurabit. * Aptè autem auarum appellauit *nequiſſimum*, quia auarus nullum non perpetrabit vitium, vt opes acquirat.] *Nequiſſimus*, itaque eſt auari nomen. *Et teſtimonium nequitia illius verum eſt.* Merito murmurat populus de eiuſmodi hominis auaritia.

Auarus aptè Nequiſſimus appellatur.

Verſ. 30. *Diligentes in vino noli prouocare.* Strenuos potatores, quos Iſaias *cap.* 5. 22. *potentes ad bibendum vinum vocitat*, noli crebro ad bibendum prouocare, *multos enim exterminauit vinum*, cum ebrietas morbos graues conciliet, & alia mala adducat, imò & mortem aliquandò, vt videre eſt in ebrio Holopherne gladio Iudithæ iugulato. 3.

Caue ebrietatem.

Verſ. 31. *Ignis probat ferrum durum, &c.* Quemadmodùm ignis probat, & facit ferri temperaturam, cum illud partim igni immittitur, partim aqua immergitur; ſic corda potatorum madidorum mero, & ſimul vini calore æſtuantium cuius temperaturæ ſint, apparet.

Verſ. 32. *Æqua vita hominibus, vinum in ſobrietate*: vinum ſobriè ſumptum æquabilem & commodam vitam affert. *Si bibas illud moderatè, eris ſobrius*, ſeu ebrietatem cauebis. Tigurina ſic: *Vinum vita humana accommodatum eſt, cum temperatè bibitur.* * Vini vſus non eſt abſolutè noxius, ſed cum immoderatus: vitæ enim conſeruandæ, imò producendæ eſt vinum appoſitum, cum temperatè hauritur.]

Vini vſus têperatè hauſti valetudini eſt aptus.

Verſ. 33.34. *Qua vita eſt ei, qui minuitur vino*, ſiue qui vino omnino caret? Breuis, & ægritudinibus plerumque obnoxia. *Quid defraudat vitam? Mors.* Ac ſi diceret, carere vino, aut illo non vti, vt faciunt abſtemij, mors quidem eſt. * Quia corpori non ita ſalubris, vitam imminuit aquæ potus.

Vitam imminuit frequens aquæ potus.

Verſ. 35.36.37. *Vinum in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem ab initio.* Non creauit Deus vites vini parentes, vt homines ebrietate afficerentur, ſed vt animus eorum hilaris redderetur: nam vinum lætificat cor hominis. *Exultatio anima, & cordis vinum moderatè potatum, &c.*

Verſ. 38.39. *Vinum multum potatum*, ſeu vinum hauſtum immoderatè, *irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* Vino enim calentes alij alios verbis prouocant ad iram, ex qua rixæ procedunt, & vulnera, *Amaritudo anima* eſt *vinum multum potatum*, intemperanter namque ſumptum craſſis, crudis, & bilioſis humoribus ſtomachum, & caput infeſtat, queis amaritudo, ſeu triſtitia animi ingeneratur.

Plura ebrietatis incommoda recenſentur.

Verſ. 40. *Ebrietatis animoſitas imprudentis offenſio.* Audacia & ira, quæ ex vino, ebrio additur, animoſitas verè non eſt, ſed potius offendiculum ebrio imprudenter agenti, cum

ſui non ſit compos; *eſt enim minorans virtutem*, ſeu robur languidum reddens, *faciens vulnera*, ſeu irritans ad vulnera, & cædes.

Verſ. 41. *In conuiuio vini non arguas proximum*, In conuiuio, in quo multum vini bibitur, ne cum compotatore contendas; facilè enim vino calentes iram concipiunt, & in alios profundunt: *& non deſpicias eum in iucunditate illius.* Nec tu, ſi fortè te immoderatè potioni non dediſti, deſpicias, vel irrideas alium qui factus hilarior inepta loquitur.

Verſ. 42. *Verba improperij ne dicas illi*; ne fortè iraſcatur: *& non premas illum in repetendo*, debitum æqualis hauſtus, propinationibus illum vrgendo; nam id eſſet iniquum. Ex Græco, Ne illum *vrgeas*, vel *impellas*. Hoc enim eſſet inhumanum, cum potius deberes vacillantes illius greſſus regere, ne impingat, & incommodum aliquod patiatur. Hinc infamis ebrietatis damna conſidera.]

CAPVT XXXII.

Quinque conditiones conuiuij ad eius decentiam Sapiens recenſet.

1. RECTOREM te poſuerunt? noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. 2. Curam illorum habe, & ſic conſide, & omni cura tua explicita recumbe: 3. vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias coronam, & dignationem conſequaris corrogationis. 4. Loquere maior natu: decet enim te. 5. primum verbum diligenti ſcientia, & non impedias muſicam. 6. Vbi auditus non eſt, non effundas ſermonem, & importunè noli extolli in ſapientia tua. 7. Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio muſicorum in conuiuio vini. 8. Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi, ſic numerus muſicorum in iucundo & moderato vino. 9. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. 10. Adoleſcens loquere in tua cauſa vix. 11. Si bis interrogatus fueris, habeat caput reſponſum tuum. 12. In multis eſto quaſi inſcius, & audi tacens ſimul & quærens. 13. In medio magnatorum non præſumas: & vbi ſunt ſenes, non multum loquaris. 14. Ante grandinem præibit coruſcatio: & ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. 15. Et hora ſurgendi non te trices: præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, 16. & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo ſuperbo. 17. Et ſuper his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis ſuis. 18. Qui timet Dominum, excipiet doctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. 19. Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui inſidioſè agit, ſcandalizabitur in ea. 20. Qui timent Dominum, inuenient iudicium iuſtum, & iuſtitias quaſi lumen accendent. 21. Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundùm voluntatem ſuam inueniet comparationem. 22. Vir conſilij non diſperdet intelligentiam, alienus & ſuperbus non pertimeſcet timorem: 23. etiam poſtquam fecit cum eo ſine conſilio, & ſuis inſectationibus arguetur. 24. Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. 25. In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te viæ laborioſæ, ne ponas animæ tuæ ſcandalum: 26. & à filiis tuis caue, & à domeſticis tuis attende. 27. In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ: hoc eſt enim conſeruatio mandatorum. 28. Qui credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

COMMENTARII.

1. *Prima conditio. ſympoſiarcha conuiuis ſit, & humilis.*

VERS. 1. *Rectorem te conuiuij poſuerunt?* Sermo eſt de ſympoſiarcha, qui olim ſolebat vel ſuffragio, vel ſorte deligi, vt ordini in conuiuiis ſeruando præeſſet. Vndè à variis auctoribus, *Modimperator, Rex conuiuij, Dictator, ſtrategus Arbiter & Pater cœna*, appellatur. *Noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis*, ne præ cæteris te efferas, ſed potius te aliis exæqua, licet conuiuali ea ſuperior ſis poteſtate.

Verſ. 2. *Curam illorum habe*, venientes humaniter excipiens, ſuis locis collocans, & curans, vt nihil deſideretur. *Et ſic conſide, & omni cura tua explicita, recumbe.* Cum ea omnia, quæ munus tuum requirit, expleueris, poteris conſidere, ſeu recumbere. * Dedecet Rectorem, ſeu Præſidem quieſcere, donec circà ſubdi

Rector non quieſcat, donec circa ſubditorum commoda necessaria prouideat.

ſubditorum commoditatem neceſſaria prouideat]

Verſ.3. Vt laeteris propter illos, videns omnibus eſſe ſatisfactum, eoſque ideo hilariter menſæ aſſidere: *& ornamentum gratia accipias coronam*, & coronæ inſtar, ſit tibi ad ornamentum gratiæ vel pulchritudinis, aut decentiæ tuæ, quod videant omnes, te benè, & ordinatè cuncta diſpoſuiſſe. * Profectò ſubditis aptè eſſe prouiſum, Rectoris eſt corona.] *& dignationem conſequaris corrogationis*, id eſt, collectionem Symbolorum, & ferculorum, quam faciebant conuiuæ, vt eam quaſi tributum ſuo Modiperatori offerrent. Vocatur ergo, *dignatio corrogationis*, hoc eſt, corrogatio, qua conuiuæ dignantur conuiuio Præfectum.

Rectoris corona eſt, ſubditis aptè eſſe prouiſum.

2\.

Secunda conditio: *ſenes ordata inſtituant colloquia.*

Verſ.4.5. Loquere maior natu. Hoc præceptum non ſpectat ad Synpoſiarcham, ſed ad alios conuiuas. *Decet enim te primum verbum diligenti ſcientia.* Decet ante alios locuturus, diligenti & exacta prudentia, quæ dicenda ſunt, præmeditari, vt ſcilicet loco, & tempori ſermo conueniat. *Et non impedias muſicam*, qua conuiuiæ exhilarantur, & magnum eſt conuiuij condimentum.

Verſ.6. Ubi auditus non eſt, non effundas ſermonem. Quia niſi adſint auditores, qui ſermonem calleant, nec ſcientia æſtimatur, nec dogma ſalutare admittitur. * Non autem dicit, vbi non ſunt auditus, ſed *auditus non eſt*, vt innuat, vnum ſufficere adeſſe auditorem, vt vtiliter, ſeu decenter ſermo valeat proferri. Vnde taxantur Concionatores, qui indecenter & inutiliter ſe profundere ſermonem iudicant, cum exiguus auditorum cœtus adeſt.] *Et importunè noli extolli in Sapientia tua*, noli ſapientem intempeſtiuè agere. Vel ne importunè producas ſermonem pluſquam oportet. * Longiores enim ſermones auditoribus pariunt faſtidium, & vtilitati minimè proſunt.]

Sufficit vnus auditor, vt Concionator poſſit vtiliter ſermonem agere.

Concio longior, quam oportet auditoribus parit faſtidium.

3\.

Tertia conditio: *Adſit muſica.*

Verſ 7. Gemmula carbunculi in ornamento auris, &c. Vt carbunculus auro illigatus hilarius ſplendet: ita muſicorum concentus lætius efficit conuiuium. *Comparatio* eſt Græcè vocum compoſitio. Dicit autem *In conuiuio vini*. id eſt, in conuiuio, in quo largius merum propinatur.

Verſ.8. Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi, &c. Quemadmodum ſmaragdinum ſigillum auro diligenter elaborato inſertum fulget auguſtius: ſic in conuiuio iucundo, vbi temperatè vinum hauritur harmonia ex multis cantoribus conflata delectat. * Dixit appoſitè *In iucundo & moderato vino*. Vini enim immoderatio iucundos nó reddit homines, ſed ſtupidos, & ad muſicam percipiendam ineptos.

Vt iucunditatem ex vino percipias, eo vtere moderatè.

4\.

Quarta conditio: *Adoleſcentes parcè loquantur, & modeſtè ſe gerant.*

Verſ.9. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia Si numeros muſicæ tacens audieris, pro vrbanitate, quam ſenioribus loquentibus opportunè, & cantoribus exhibes, gratior illis exiſtes.

Verſ. 10.11. Adoleſcens loquere in tua cauſa vix. Etiam cum tua intereſt, paucis admodum loquere. *ſi bis interrogatus fueris, habeat caput reſponſum tuum.* Cum loquuturus es, expecta ſemel ac iterum interrogari, nè repentè reſpondens ineptam proferas ſententiam: & reſponſum tuum ad capita, (ex Græco) & ſummam breuem redige, ſeu ſummatim verbis paucis multa complectere.

Verſ.12. In multis eſto quaſi inſcius, quaſi neſciens, & non intelligens, ac proinde parum loquens: *audi tacens, ſimul & quærens.* vt plurimum tacens, interdum tamen, interrogans edocearis.

Verſ.13. In medio magnatorum non præſumas. ſi coram proceribus agis, te non illis exæques: *Et vbi ſunt ſenes, ne multum loquaris* Vtilius enim tibi erit eos audire, quàm loqui. * Plerumque namque ſermo ſeniorum hallat Sapientiam.]

Senum ſermo plerumque hallat ſapientiam.

Verſ.14. Ante grandinem præibit coruſcatio, &c. Quemadmodum grandinem (Græcè *tonitruum*) coruſcatio comitatur: ita verecundiam gratia apud eos qui verecundum adoleſcentem aſpectant. * Aptè autem verecundia tonitruo comparatur, quia ſine timore non eſt, & hominem vt tonitru percellit.] Coruſcationi vero confertur gratia ob fulgoris iucunditatem. *Et pro reuerentia accedet tibi bona gratia*, & pro vrbanitate à te expreſſa, gratus aderis omnibus aſſidentibus.

Verecundia tonitruo comparatur.

Verſ.15.16. Et hora ſurgendi non te trices. Cum tempus eſt è conuiuio ſurgendi, ne moras nectas: *præcurre autem prior in domum tuam*, domum tuam quamprimùm repete. *& illic auocare*, ſeu euocamentem à ſeriis, & animum tuum recrea: *& illic lude* cum familiaribus: *& age conceptiones tuas.* id eſt, animo, & arbitrio tuo morem gere, fac quidquid collibitum fuerit. *&* (vel ſed) *non in delictis & verbo ſuperbo:* Operam da animi laxationi, dummodo non pecces, non tumultueris, quemquam non lædas. * Licita quidem eſt, & neceſſaria corporis recreatio, imò aderit meritoria, ſi nullum in ludo v. gr. piaculum admiſceatur, & laxatio illa dirigatur ad colligendas vires, quas Dei lites obſequio]

Corporis recreatio poteſt eſſe non ſolùm licita, ſed & meritoria.

5\.

Quinta conditio: *Gratiæ Deo agantur.*

Verſ. 17. Et ſuper his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te: & inebriantem te ab omnibus bonis ſuis. Dominum lauda, illi exhibe gratias largiſſimè te ſuis bonis ditantem. * Actionem gratiarum poſt materiale prandium gerendam edocemur.] * Vndè inſtituimur efficacius ad gratias Deo reddendas, cum è ſacerrimo Euchariſtico epulo ſurgimus, in quo nos munificentiſſimus ille Rex nos cunctis ſuis bonis inebriauit.]

Gratiæ agendæ poſt epulam.

Gratiæ gerendæ poſt conuiuium Euchariſticum.

6\.

Verſ.18. Qui timet Dominum, excipiet doctrinam eius; & qui vigilauerit ad illum, ſolicitè orando, & in eius lege meditando, *inueniet benedictionem.* * Matutina hinc commendatur oratio Deo admodum grata, vndè ſpeciali eius benedictione donata.]

Plura vtilia adipiſci documenta.

Oratio matutina commendatur.

Verſ.19. Qui quærit legem, replebitur ab ea: ſeu bonis illius locupletabitur: *& qui inſidioſè agit, ſcandalizabitur in ea* Et qui hypocrita eſt, (ſic Græcus) & alium ſe ſimulat ab eo, qui eſt, v. gr. pium & legis ſtudioſum, cum irreligioſus ſit & impius, offendet in lege, quia ob hypocriſim, & violatam legem, pœnas luet.

Verſ. 20. Qui timent Dominum, inuenient iudicium iuſtum, id eſt, facilè ex lumine naturali rationis, vel ſupernaturali fidei, aut ex Doctorum inſtructione, id quod iuſtum eſt, dignoſcet: *& iuſtitias quaſi lumen accendet*, ſeu iuſtitiæ opera exercebit, quæ aliis boni exempli ſplendore præluceant. * Vir enim iuſtus tacens prædicat, & alios edocet, cum bene operatur.]

Iuſtus alios docet, cum bene operatur.

Verſ.

Verſ. 21. ***Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundùm voluntatem ſuam inueniet comparationem.*** Græcè, *interpretationem.* Peccator correptionem non admittit, ſed quærit prætextus, excuſationes, & interpretationes legis, quas ad ſua deſideria accommodat, vt in ſuis peccatis poſſit hæreſcere. Lectio vulgatæ eundem ſenſum reddit, ſi dicas, peccatorem comparationem facere, cum verbi gr. dicit: Hoc alij faciunt, cur ego iubeor abſtinere? * Peccatoris profectò eſt, non mitiores licitè, ſed laxas omninò in lege interpretationes & opiniones à Doctoribus reprobatas requirere.] * Peccatoris eſt, præcepto Prælati ſibi iniucundo comparationes obiicere: cur hoc mihi, & non illi præcipitur?]

Peccatoris eſt, laxas legis quærere interpretationes.

Peccatoris eſt comparationes obiicere Prælato: cur hoc mihi, & non illi præcipitur.

Verſ. 22. 23. ***Vir conſilij non diſperdet intelligentiam.*** Vir prudens qui res ſuas conſilio regit, non negliget conſiderationem, & deliberationem; omnia enim circumſpiciet, & timebit. ***Alienus, & ſuperbus non pertimeſcet timorem,*** Qui alienus à conſilio eſt, ibi non timebit, vbi prudenter timendum fuiſſet. ***Etiam poſtquam fecit cum eo ſine conſilio: & ſuis inſectationibus arguetur.*** Etiam poſtquam cum eo, hoc eſt, cum timore aliquo, temerè & ſine conſilio operatus eſt, & ſuboriente etiam ſcrupulo, ne fortè illud eſſet peccatum: adhuc poſt factum non timet, ſed ſcrupulum deuorat, & ſibi omnia tuta fingit. Hic quidem arguetur temeritatis, cum inciderit in anguſtias propter ſuas inſectationes, ſeu propter ea, quæ auidè ſectatus eſt, & quorum cauſa diuinum timorem neglexit.

Verſ. 24. ***Fili, ſine conſilio nihil facias: & poſt factum non pœnitebis.*** * Quia vel proſperè ſuccedet euentus, re ex conſilio prudentum directa: vel ſi contra ſpem recurrat aduerſus, ea aderit conſolatio, te tuo ſolùm arbitrio non proceſſiſſe. Aptè quidem vulgariter dictitabis: *No lo erre por mi.*]

Nulla res ſine conſilio peragenda.

Verſ. 25. ***In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides.*** A via, in qua facilè eſt cadere, & in præceps ruere, recede, ne offendicula te impellant ad lapſum. ***Nec credas te,*** viæ laborioſæ, qualis eſt illa, quæ lapidibus, & offendiculis abundat; ***ne ponas animæ,*** ſeu vitæ ***tuæ ſcandalum,*** ſeu offendiculum. * Per allegoriam hîc Sapiens ſignificat, negotia difficilia periculo, ac ruinæ proxima non eſſe capeſſenda.] * Si ſpiritum autem reſpicere lubeat, edoceris, à iuſto omninò fugiendas eſſe delinquendi occaſiones.]

Negotia temporalia ruinæ proxima capeſſenda non ſunt.

Fugiendæ occaſiones delinquendi.

Verſ. 26. ***Et à filijs tuis caue: & à domeſticis tuis attende.*** Monet etiam, ibi cauenda pericula, vbi omnia tuta eſſe videntur. Vnde etiam domi, & inter filios, & familiares vigilandum. * Si enim filij, aut famuli delinquant, obſtacula ſunt, quibus excidat pater, & herus, qui pro illis rationem Domino eſt redditurus.]

Ob filiorum, aut famulorum peccata pater, vel herus ſupplicio afficitur.

Verſ. 27. ***In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ.*** Sequere credulitatem animæ tuæ, id eſt, tuæ conſcientiæ dictamen: ***Hoc eſt enim conſeruatio mandatorum,*** ſic enim mandata, & diuinam legem ſeruabis.

Verſ. 28. ***Qui credit Deo, attendit mandatis*** implendis. Vnde ſuſpectum quodammodo in fide dixerim, eum, qui Dei contemnit legis obſeruationem. * Profectò aliquos vidi tam impudenter Dei mandata violare, vt atheiſmo laborare videantur.] ***Et qui confidit in illo, non minorabitur,*** ſeu detrimentum non accipiet.

Qui impudenter Dei mandata violat atheiſmo laborare videtur.

CAPVT XXXIII.

Deſcribit Siracides diuinam Sapientiam prouidè ſeparantem bonos à malis, & ſuum cuique rei contrarium tribuentem, ad plenitudinem, & ornatum vniuerſi. Monet, prudentis non eſſe, ſeſe ante obitum exheredare; nec ſeruis facilè indulgendum.

1. TIMENTI Dominum non occurrent mala, ſed in tentatione
Deus illum conſeruabit, & liberabit à malis. 2. Sapiens non
odit mandata & iuſtitias, & non illidetur quaſi in procella
nauis. 3. Homo ſenſatus credit legi Dei, & lex illi fidelis.
4. Qui interrogationem manifeſtat, parabit verbum, & ſic
deprecatus exaudietur, & conſeruabit diſciplinam, & tunc
reſpondebit. 5. Præcordia fatui quaſi rota carri, & quaſi
axis verſatilis cogitatus illius. 6. Equus emiſſarius, ſic & amicus ſubſannator,
ſub omni ſupraſedente hinnit. 7. Quare dies diem ſuperat, & iterùm lux lucem,
& annus annum à Sole? 8. A Domini ſcientia ſeparati ſunt, facto Sole, & præ-
ceptum cuſtodiente. 9. Et immutauit tempora, & dies feſtos ipſorum, & in illis
dies feſtos celebrauerunt ad horam. 10. Ex ipſis exaltauit & magnificauit Deus,
& ex ipſis poſuit in numerum dierum. Et omnes homines de ſolo, & ex terra, vn-
de creatus eſt Adam. 11. In multitudine diſciplinæ Dominus ſeparauit eos, &
immutauit vias eorum. 12. Ex ipſis benedixit, & exaltauit: & ex ipſis ſanctifica-
uit, & ad ſe applicauit: & ex ipſis maledixit, & humiliauit, & conuertit illos à
ſeparatione ipſorum. 13. Quaſi lutum figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſ-
ponere,

ponere. 14. Omnes viæ eius ſecundùm diſpoſitionem eius: ſic homo in manu il-
lius, qui ſe fecit, & reddet illi ſecundùm iudicium ſuum. 15. Contra malum
bonum eſt; & contra mortem vita: ſic & contra virum iuſtum peccator. Et ſic
intuere in omnia opera Altiſſimi. Duo & duo, & vnum contra vnum. 16. Et
ego nouiſſimus euigilaui, & quaſi qui colligit acinos poſt vindemiatores. 17. In
benedictione Dei & ipſe ſperaui: & quaſi qui vindemiat, repleui torcular. 18. Reſ-
picite quoniam non mihi ſoli laboraui, ſed omnibus exquirentibus diſciplinam.
19. Audite me magnates, & omnes populi, & rectores Eccleſiæ auribus percipi-
te. 20. Filio & mulieri, fratri & amico, non des poteſtatem ſuper te in vita tua: &
non dederis alij poſſeſſionem tuam: ne fortè pœniteat te, & deprecaris pro illis.
21. Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immutabit te omnis caro. 22. Melius eſt
enim vt filij tui te rogent, quàm te reſpicere in manus filiorum tuorum. 23. In
omnibus operibus tuis præcellens eſto. 24. Ne dederis maculam in gloria tua.
In die conſummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus tui diſtribue here-
ditatem tuam. 25. Cibaria, & virga & onus aſino: panis, & diſciplina, & opus
ſeruo. 26. Operatur in diſciplina, & quærit requieſcere: laxa manus illi, & quæ-
rit libertatem. 27. Iugum & lorum curuant collum durum, & ſeruum incli-
nant operationes aſſiduæ. 28. Seruo maleuolo tortura & compedes: mitte illum
in operationem, ne vacet: 29. multam enim malitiam docuit otioſitas. 30. In
opera conſtitue eum: ſic enim condecet illum. Quòd ſi non obaudierit, curua illum
compedibus, & non amplifices ſuper omnem carnem: verum ſine iudicio nihil fa-
cias graue. 31. Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem, ſic
eum tracta: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum. 32. Si læſeris eum iniu-
ſtè, in fugam conuertetur: 33. & ſi extollens diſceſſerit, quem quæras, & in qua via
quæras illum, neſcis.

COMMENTARII.

1. Diuina Sapientia facit bonorum, & malorum diuiſionem. Mala, & ærumnæ quæ torquent iuſtos, verè mala non ſunt, cum deſeruiant ad meritum.

VERS. 1. *Timenti Dominum non occurrent mala, &c.* Nullis malis, nullis incommodis iuſtus afficietur, quia ſi diaboli tentationes irruant, eum tutabitur Dominus, ne vincatur. * Reliqua autem mala, ſeu ærumnæ, quæ ei poſſunt occurrere, verè mala non ſunt, ſed bona omninò, ſiquidem iuſto patienter ſuſtinenti ea proficiunt ad meritum. Vndè veraciter poteſt affirmari iuſto *non occurrent mala.*]

Verſ. 2. Sapiens non odit mandata, & iuſtitias. Ideſt, diligit: (ex Mioſi, qua minus dicitur, quàm ſignificatur) *& non illidetur, quaſi in procella nauis*, quia amans, & ſeruans legem, non faciet æternæ ſalutis naufragium.

Verſ. 3. Homo ſenſatus, ſeu qui intellectu, prudentia pollet, *credit legi Dei fideliter* (ſic Græcus) verſatur in lege; vel fidelis eſt legi, ſe totum ei gubernandum permittit: *& lex illi fidelis*, vt ab eo mala auertat cuncta, & bona omnia conciliet. * Si fidelis cuſtos legis extiteris, ipſa lex tui fidelis cuſtos erit.]

Lex fidelis cuſtos erit eius, qui illam fideliter cuſtodit.

Verſ. 4. Qui interrogationem manifeſtat, parabit verbum. Qui interrogationem ſibi factam per aptam reſponſionem manifeſtare cupit, præmeditabitur, quid ſit dicturus, nec ſtatim ad reſpondendum proſiliet: *& ſic deprecatus exaudietur*, præmiſſa ſcilicet, oratione, fuſis precibus, vt conſentanea loco, tempori, & interrogationi valeat reſpondere. * Nullum piaculum in ſermone committet, qui prius orat, quàm loquatur.] *Et conſeruabit diſciplinam, & tunc reſpondebit.* In Græco eſt. Colligabit diſciplinam, methodum, ordinem & connexionem dicendorum exprimet, vnde opportunè ſemper reſpondebit.

Antequam loquaris, orationem præmitte.

Verſ. 5. Præcordia fatui quaſi rota carri, mens fatui inſtabilis eſt inſtar rotæ currus, quæ ſemper circumagitur: *& quaſi axis verſatilis cogitatus illius*: & cogitationes illius aſſimilantur modiolo rotæ, cui illius radij ſunt infixi verſatili quidem, vt cogitationum fatui inſtabilitatem exprimat.

Verſ. 6. Equus emiſſarius, &c. Equus emiſſarius eſt, qui ad equas emittitur, vt eas grauidas reddat. Quemadmodùm equus huiuſmodi ſeſſoris directioni paret, & fræno obedit interim dum ab armento equarum longè abeſt: cum verò illas videt, ſeſſorem arripit, quo non vult, aut illum dorſo excutit; ita fictus amicus cum vtilitas aut voluptas effulget, blanditur, amico conſentit, voluntati illius ſe accommodat: alioqui leges violat & perrumpit amicitiæ, vt ſuis commodis deſeruiat.

Verſ. 7. Quare dies diem ſuperat, &c. Quid cauſæ eſt, quod vna dies, & lux aliam præcellat, dies ſcilicet feſtus diem profeſtum: cum omnis lux dierum anni à Sole profluat, ac proinde ſecundum naturam dies omnes eiuſdem ſint rationis?

Verſ. 8. A Domini ſcientia ſeparati ſunt, facto Sole, & præceptum cuſtodiente. Non caſu ſed diuina prouidentia inducta eſt huiuſmodi varietas dierum feſtorum, & profanorum, poſt Solem iam factum, & curſum ſuum tenentem, illoque naturales dies efformantem. Diuina enim poſitiua lege Sabbati quies & feſta Paſchæ, Pentecoſtes, &c. iuſſi ſunt Hebræi in lege Moſis celebrare.

Verſ. 9. Et immutauit tempora, &c. Variè diſpoſuit Deus tempora, vt colerent dies feſtos ab hora & ad horam conſtitutam iuxta illud

Leuit.23.32. *A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra*, & ſic de aliis feſtis, quæ certo anni tempore recurrebant, & certa quadam hora incipiebant, & terminabantur.

Verſ.10. Ex ipſis exaltauit, & magnificauit Deus. Ex ipſis naturalibus diebus aliquos præſtantiores fecit Deus vt ſcilicet celebritate feſtorum eſſent inſignes: *& ex ipſis poſuit in numerum dierum*, & reliquos dies nullo ſpeciali honore affecit, ſed tantum ſunt numerus ad perficiendos menſes, & annos. *Et omnes homines de ſolo, & ex terra, vnde creatus eſt Adam.* Eſt apodoſis ſimilitudinis hoc ſenſu: ſic omnes homines ex terra ex ſolo ſumpta facti ſunt: ex ipſis tamen hominibus aliquos elegit Dominus, aliquos verò non elegit.

Verſ.11. In multitudine diſciplinæ Dominus ſeparauit eos, id eſt, ſua infinita Sapientia Deus hanc hominum electorum & non electorum diſpoſuit varietatem: *& immutauit vias eorum.* Quia fecit, vt alij aliam vitæ rationem ſequerentur, & varios amplecterentur ſtatus. Et quia alios effecit ſapientes, & ſanctus: alios verò in ſua inſipientia, ac peccatis dereliquit. * Si intellectu polles, ſi à peccatorum via longè abes, ſcito te hoc maximo Dei beneficio accepiſſe, vt ei gratias ſemper referas.]

Qui intellectu pollet & à via peccatorum recedit, ſciat, ſe id magno Dei beneficio accepiſſe.

Verſ.12. Ex ipſis benedixit, & exaltauit: & ex ipſis ſanctificauit, & ad ſe applicauit, ad ſe ex hominibus plures applicuit, vt eſſent populus Dei, eiuſque familia & Eccleſia: & ex hiſce fidelibus aliquos ſpeciatim ob egregiam ſanctitudinem ſuos effecit. *Et ex ipſis maledixit, & humiliauit, &c.* Plurimos ex hominibus maledixit, relinquens eos in ſua vilitate & abiectione, & ſubuertit eos à ſtationibus, ſiue ſedibus eorum. Quod de Chananæis intellexerim, quibus eiectis, Iſraëlitæ in eorum regionem fuerunt inducti.

Verſ.13. Quaſi lutum figuli in manu ipſius plaſmare illud, & diſponere. Quemadmodum figulus ex eodem luto vaſa efficit alia in honorem, alia in contumeliam (vti ait Paulus *Rom.* 9.21.) ita ex hominibus luteis quidem alios elegit, alios non elegit.

Verſ.14. Omnes via eius ſecundùm diſpoſitionem eius. Omnes figuli actiones & plaſmationes ſunt ſecundùm eius diſpoſitionem, ac beneplacitum. *Sic homo in manu illius, qui ſe fecit, & reddet illi ſecundùm iudicium ſuum.* Ita Deus pro arbitratu ſuo alios elegit, non elegit alios, quod rectum quidem eſt, & malo vitio ſuo peccantes punit, vt meriti ſunt.

Verſ.15. Contra malum bonum eſt, &c. Cauſam reddit, cur hæc bonorum & malorum, iuſtorum & peccatorum diſtinctio ſit in mundo, aſſerens, in aliis quoque rerum generibus hanc oppoſitionem apparere. Nam res malæ bonis opponuntur, v.gr. vitæ mors: haud aliter peccator iuſto opponitur. * Profectò maiorem inuenio inter iuſtum & peccatorem differentiam, quàm inter vitam & mortem, quia mors vna corporis eſt, alia animi: illa animum à corpore ſeparat, hæc totum hominem à Deo ſeiungit.] *Et ſic intuere in omnia opera Altiſſimi: Duo & duo, & vnum contra vnum.* Recole Dei opera, & videbis, multa eſſe oppoſitorum paria, quorum alterum contra alterum pugnat: ſic calor frigori eſt contrarius, humiditati ſiccitas, &c.

Maior differentia eſt inter peccatorem & iuſtum quàm inter vitam & mortem.

Verſ.16. Et ego nouiſſimus euigilaui, & quaſi qui colligit acinos poſt vindemiatores. Græcè, *vt calamos vel ſpicas poſt meſſem colligens.* Modeſtè 2.
Siracides ſe cum ſpicilegis comparat, reliquos autem Scriptores ſacros cum meſſoribus aut vindemiatoribus, quorum meſſis copioſa eſt, ſeu vber & multiplex doctrina. Nouiſſimum autem ſe euigilaſſe dicit, quia omnes ſacri Libri veteris teſtamenti, exceptis Machabæorum voluminibus, ante Eccleſiaſticum ſcripti fuere. * Nullus Auctor ſe exiſtimet meſſem, aut vindemiam doctrinæ facere: tot enim ſcripti ſunt pleni eruditione, ac doctrina libri, vt diligentior & acutior Scriptor ſpicilegus iam ſit, non meſſor: & poſt vindemiam vberrimam acinorum collector.]

Doctrinam ſalutarem tradituri, captas audiendi attentionem.

Omnes huius temporis ſcriptores ſpicilegi ſunt, non meſſores; & poſt vindemiam acinos colligunt.

Verſ.17. In benedictione Dei & ipſe ſperaui: diuina ope & fauore ego nitor. *Et quaſi qui vindemiat, repleui torcular*, racemationem meam Deus ſuo beneficio in iuſtam vindemiam conuertit. Meritò qui ſe modeſtè deiecit cum colligentibus acinos poſt vindemiam, fit à Domino vindemiator, vberrimam faciens torcularis affluentiam. Quia hoc eſt humilitatis ingenium deiectione exaltari.]

Humilitas deiectione exaltatur.

Verſ.18. Reſpicite, quoniam non ſoli mihi laboraui, ſicut qui acinos colligit, ſoli ſibi laborat: *Sed omnibus requirentibus diſciplinam*, torcularis in morem, omnibus diſciplinæ ſacræ ſuccum effundo. Ergò.

Verſ.19. Audite me magnates, &c. Superiorum enim ac populi Rectorum eſt quod rectum eſt cognoſcere, & alios erudire. * Quomodo ſubditus callebit, quod Superior ignorat? Vndè Sapiens Rectores inſtruere curat, vt ab eis ſubditi erudiantur.]

Si neſcit ſuperior, ſubditus ignorabit.

Verſ.20. Filio & mulieri: fratri & amico non des poteſtatem ſuper te in vita tua, filio, vxori, 3.
fratri, amico haud tradas ſuper te dominium, eis committendo domus gubernationem: *Et non dederis aliis poſſeſſionem tuam.* & multo minus donatione bona tua, dum viuis in eos transferas. *Nè fortè pœniteat te, & depreceris pro illis* Pœnitebit te poſtea, & neceſſarium tibi fortaſſe erit te fieri ſupplicem, & quæ neceſſaria habebis ad victum aut cultum vix precibus obtinere. * Inſipiens proculdubio eſt, qui hominibus viuens ſua bona cedit. Hominibus, inquam. Solus enim Deus quæ ab homine viuenti accipit cum quæſtu vel hîc in rem eius conuertit.]

Monet, prudentia vt iſſe ſe ante mortem exhæredare.

Soli Deo poteſt quis dû viuit ſua bona cedere, qui cû quæſtu reſtituet.

Verſ.21. Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immutabit te omnis caro. Dum viuis, & ſpiritum, auràmque vitalem hauris, non alienes, (ſic Græcus) aut vendas te, vel libertatem tuam cuicumque etiam coniunctiſſimo, licet tibi blandiatur, & multa promittat.

Verſ.22. Melius enim eſt, vt filij tui te rogent, quam te reſpicere in manus filiorum tuorum. Melius eſt, vt filij tui pendeant à te rerum tuarum dominium & adminiſtrationem retinente: quàm in manus filiorum anxiè reſpicere, quomodo catelli aſſolent, quibus aliquid cibi, quo alantur, proiicitur. * Multi enim filij poſtquam parentum bona ab eis donata poſſident, tanquam canes eos tractant, ſtricta manu eis neceſſaria exhibentes.]

Taxantur filij, qui parentibus, à quibus bona acceperunt ſtrictim neceſſaria præſtant.

Verſ.23. In omnibus tuis præcellens eſto. Græcè, *excellens*, eximius, ſuperans, vt ſcilicet ex aliis non dependeas, ſed omnia domi tuæ à te pendere,

& tuæ diſpoſitioni parere ſatagas.

Verſ.24. Ne dederis maculam in gloria tua, teipſum dehoneſtando animo degeneri, & filiis, vxori, aut famulis permittendo, vt pro te dominentur. * Se procul dubio dehoneſtat, qui cum à Deo factus ſit ſui, ac ſuæ ſubſtantiæ dominus, ſe, & ſubſtantiam ab aliis regi, ac diſponi permittit.] *In die conſummationis vitæ tuæ,* ſeu mortis, *& in tempore exitus tui diſtribue hæreditatem tuam*, domui tuæ diſpone, & hæredem quem debes, aut libuerit, conſtitue.

Se dehoneſtat, qui Dominus cum ſit, ſe & res ſuas aliis regendas committit.

4. *Verſ.25. Cibaria & virga & onus aſino: & diſciplina & opus ſeruo.* Sicut iumento dandum eſt fœni pabulum, vt onus valeat apportare, & ipſi deſidi virgæ percuſſio eſt addicenda: haud aliter cibus conueniens dandus eſt ſeruis, ſed onus imponendum, ne otio torpeant: & ſi deliquerint, flagris excipiendi. * Loquitur de mancipiis, non de famulis mercenariis. Quos quidem libertate fruentes turpe eſſet ab hero vulnerari.]

Quomodo te cum ſeruo fideli, & infideli gerere debeas, docet.

Turpe eſt, herum famulum, vt mancipium tractare, cum ſit liber.

Verſ.26. Operatur in diſciplina, & quærit requieſcere. Serui, qui animo vere ſeruili ſunt, verberum ſolummodò timore operantur: agnatum enim eſt illis requiem, & otium procurare. *Laxa manus illi, & quæret libertatem.* Remitte aliquid de cuſtodia, & diſciplina, vel laxa compedes, & catenas, quibus adſtringitur, ſtatim non tibi gratus erit, quòd humaniter illum tractes, ſed de fuga cogitabit, qua ſe in libertatem aſſerat. * Nam qui animo ſeruili eſt, ex accepto beneficio anſam arripit ad iniuriam.]

Qui animo ſeruili eſt, ex accepto beneficio, anſam arripit ad iniuriam.

Verſ.27. Iugum, & lorum curuant collum durum, &c. Quemadmodum boues, aſini, iugo iniecto, & loris, quibus conſtringuntur, aut verberantur domiti ſubmittuntur: haud aliter ſeruum contumacem aſſiduus operis labor domat, & frangit.

Verſ.28.29. Seruo maleuolo. ſeruus malus, verbi gratia, fur, ebrioſus, &c. torquendus eſt, vel in pœnam delicti, vel ad veritatem eliciendam, & compedibus, ac carcere coërcendus. *Mitte illum in operationem ne vacet*, iniunge illi operum laborem, ne otio torpeat; *multam enim malitiam docuit otioſitas.* * Otium quippè eſt omnium malitiarum ac criminum machinator.]

Otium eſt omnis malitiæ machinator.

Verſ. 30. In opera conſtitue eum, coge illum operari, fodere v. gr. aut aliud huiuſmodi laborioſum opus exercere; *ſic enim condecet illum. Quod ſi non obaudierit, curua illum compedibus, & non amplifices ſuper omnem carnem.* Græcè, *non abundes in omni carnem.* Ne ſis nimius vrgendo ad opus laborioſum, & continuum omnem carnem, ſcilicet ſeruorum, ac brutorum corpora, quæ quidem nimio labore deficiunt. * In onere imponendo ſeruis, recordetur herus ſe ex fragili carne coaleſcere, ſeruumque ſuum ex eadem eſſe efformatum.] *Verùm ſine iudicio nihil facies graue.* Ne in ſeruum quidem grauiter animaduertas ſine iudicio, illo ſcilicet, non audito, ac te maturè non examinata.

In onere imponẽdo ſeruis, aut famulis, recordetur herus ſe & ſeruum ex eadẽ carne eſſe formatos.

Verſ. 31. Si eſt tibi ſeruus fidelis. ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eum tracta, &c. Seruum fidelem æſtima quaſi fratrem, imò ſicut teipſum, comparaſti enim eum tibi *in ſanguine*, hoc eſt, ad ſanguinem animæ tuæ, vt ſcilicet, ſanguinem, & vitam tuam foueret, & tueretur, famulando tibi, & pro te, cum opus fuerit, vitam, & ſanguinem in diſcrimen obiiciendo. * Ergo ſi fidelis ſeruus tuam tuetur vitam, eum vt propriam vitam debes æſtimare.]

Seruus fidelis, vt propria vita æſtimandus ab hero eſt.

Verſ. 32.33. Si læſeris eum iniuſtè, in fugam conuertetur, fugam arripiet: non verò ſi iuſtè lædatur. Ille enim, quem conſcientia accuſat, reluctari non audet: iniuria verò vel mancipia excitat ad inſolita.] *Et ſi extollens diſceſſerit, &c.* Si ſe extollens & efferens, fugam arripuerit, eum reducere non poteris, quia latebras quæret, vt lateat fuga, & quamprimùm ſe proripiet, ne illum aſſequi valeas.

Iniuria, vel mancipia afficit.

CAPVT XXXIV.

Agit Sapiens de vanitate ſomniorum, de tentationum vtilitate, de ſpe in Deo figenda, de mercede pauperum non fraudanda.

1. VANA ſpes, & mendacium viro inſenſato: & ſomnia extol-
lunt imprudentes. 2. Quaſi qui apprehendit vmbram, &
perſequitur ventum: ſic & qui attendit ad viſa mendacia.
3. hoc ſecundùm hoc viſio ſomniorum: ante faciem homi-
nis ſimilitudo hominis. 4. Ab immundo quid mundabitur?
& à mendace quid verum dicetur? 5. Diuinatio erroris, &
auguria mendacia, & ſomnia malefacientium, vanitas eſt,
6. Et ſicut parturientis, cor tuum phantaſias patitur. niſi ab Altiſſimo fuerit emiſ-
ſa viſitatio, ne dederis in illis cor tuum: 7. multos enim errare fecerunt ſomnia, &
exciderunt ſperantes in illis. 8. Sine mendacio conſummabitur verbum legis, &
Sapientia in ore fidelis complanabitur. 9. Qui non eſt tentatus, quid ſcit? Vir
in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.
10. Qui non eſt expertus, pauca recognoſcit: qui autem in multis factus eſt, mul-
tiplicat malitiam. 11. Qui tentatus non eſt, qualia ſcit? qui implanatus eſt, abun-
dabit nequitia. 12. Multa vidi errando, & plurimas verborum conſuetudines.

13. Aliquoties vſque ad mortem periclitatus ſum horum cauſa, & liberatus ſum gratia Dei. 14. Spiritus timentium Deum quæritur, & in reſpectu illius benedicetur. 15. Spes enim illorum in ſaluantem illos, & oculi Dei in diligentes ſe. 16. Qui timet Dominum, nihil trepidabit: & non pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius. 17. Timentis Dominum beata eſt anima eius. 18. Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo eius? 19. Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani, 20. deprecatio offenſionis, & adiutorium caſus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans ſanitatem, & vitam, & benedictionem. 21. Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & non ſunt, beneplacitæ ſubſannationes iniuſtorum. 22. Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe in via veritatis & iuſtitiæ. 23. Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum: nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. 24. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. 25. Panis egentium vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. 26. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum. 27. Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. 28. Vnus ædificans, & vnus deſtruens: quid prodeſt illis niſi labor? 29. Vnus orans, & vnus maledicens: cuius vocem exaudiet Deus? 30. Qui baptizatur à mortuo, & iterùm tangit eum, quid proficit lauatio illius? 31. ſic homo qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterùm eadem faciens, quid proficit humiliando ſe? orationem illius quis exaudiet?

COMMENTARII.

1. De vanitate ſomniorum agit.

VERS. 1. *Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato.* Spes quas ſibi ſtultus fingit, vanæ ſunt, & fallaces. *Et ſomnia extollunt imprudentes.* Vnde ſibi illudi patitur adeò, vt etiam ſomniis ſuis confidat, ac ex eis ſuperbè extollatur. * Et quidnam eſt, ex quo ſuperbi efferuntur niſi ſomnium? Verè enim non habent, vnde efferri valeant]

Superbi non habent, vnde verè efferri poſſint, cuncta ſunt ſomnia.

Verſ. 2. Quaſi qui apprehendit vmbram, &c. Non minus illuduntur ij, qui ſomniis fidem dedunt, quàm illi, qui ventum, vel vmbram apprehendere procurant.

Verſ. 3. Hoc ſecundùm hoc viſio ſomniorum. Viſio ſomniorum non eſt aliud, quàm repræſentatio quædam, qua *hoc eſt ſecundùm hoc*, id eſt, hoc huic apparet ſimile. *Ante faciem hominis ſimilitudo hominis*, id eſt, ſicut cum ante faciem hominis collocatur ſpeculum, in quo facies hominis apparet. Somnium itaque non eſt res ipſa, vel rei veritas, ſed ſolùm inanis imago, vel vmbra rei, vti imago in aqua, vel in ſpeculo, quam pueri rem veram eſſe exiſtimant.

Verſ. 4. Ab immundo quid mundabitur, &c. Quemadmodum immundus res alias mundare nequit, cum potius ſit aptus illas inquinare; ita ſomnia cum ſint mendacia, verum non poſſunt edocere, nec coniectores qui illa interpretantur vera valent præfari, cum mendacio nitantur.

Verſ. 5. Diuinatio erroris & auguria mendacia, & ſomnia malefacientium vanitas eſt. Diuinatio erronea, quæ ab errore proficiſcitur, putà à dæmone, mago, ſagis: falſa auguria ex auium volatu, garritu, &c. queis res futuræ ſignificari creduntur: ſomnia hominum iniquorum, qui contrà Dei legem ſomniis ſuis attendunt ideoque in mendacium induci ſe ſinunt: vanitas procul dubio eſt.

Verſ. 6. 7. Et ſicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, &c. Si ſomniis mendacibus credas, multos tibi ingerent timores, & perturbationes, quæ pectus tuum excrucient ad eum modum, quo partui proximæ mulieres aſſolent excruciari, niſi Dei ope protegaris. *Multos enim errare fecerunt ſomnia, &c.* * Miror ſapientem dixiſſe *Multos* maſculino in genere. Credebam namque ſolas mulieres ſomniis fidem adhibere.

Mulierum eſt ſomniis adhibere fidem.

Verſ. 8. Sine mendacio conſummabitur verbum legis, &c. In tota lege nullum adeſt mendacium, quia à Deo ſumma veritate habet ortum: & quamuis doctrina, quæ in lege diuina & in ſacris litteris continetur, obſcura aliquando, & perplexa eſſe videatur: tamen ſi quis illam frequenter verſet, corde fideli meditando, facilem illam inueniet, & ad illius arcana callenda admittetur. Faciliùs, qui non intelligit, fidelem adeat Magiſtrum, & planum ſenſum legis, illius accipiet ex ore. * Edocemur, à fidelibus & doctis viris, ſiue à libris Sapientum difficilium Sacræ Scripturæ locorum intelligentiam capiendam.]

Edocemur à doctis viris vel libris. Difficilium Scripturæ locorum intelligentiam perquire.

Verſ. 9. Qui non eſt tentatus, quid ſcit? Qui nullis caſuum variorum tentationibus iactatus non eſt, non poteſt rerum experientiam habere. * Experientia enim plùs, quàm Doctrinæ theorica prodeſt.] *Vir in multis expertus cogitabit multa.* Ex Græco, qui multùm peregrinatus eſt, & multa loca peruagatus, multa prævidebit, quæ cauenda ſint, & varios modos ſe expediendi facilè inueniet. *Et qui multa didicit, enarrabit intellectum,* de rebus ſapienter pronunciabit. Vtilius tibi ad litem, & ad valetudinem expertum litibus Aduocatum, & ægritudinibus Medicum adire, quàm peritos in Academiis Doctores.]

2. De tentationum vtilitate agit.

Experientia plùs docet, quàm doctrina.

Aduocatum in litibus, & Medicum in ægritudinib. expertum elige potiùs quam theorica perdoctum.

Verſ. 10. Qui non eſt expertus, pauca recognoſcit, &c. Qui variis caſibus tentatus non eſt

eſt, rerum experientiam non habet, pauca callere poteſt: qui verò in multis caſibus factus eſt expertus, auget prudentiam ad rerum aptam expeditionem. Hîc *malitiam* in bonam partem ſumit, vt *aſtutia* paſſim in ſacris vſurpatur.

Verſ. 11. *Qui tentatus non eſt, qualia ſcit, &c.* Sicut qui nullis caſibus iactatus eſt, experientia caret: ſic qui *implanatus* ſæpè fuit, aut *deceptus* (Græcus ſic) ab aliis, *nequitiâ*, ſeu prudentiâ, aſtutiâ abundabit ad huiuſmodi aliorum nequitiam agnoſcendam, ne rurſum decipiator, & alios poſſit à ſimilibus periculis docendo amouere. Operæ pretium eſt, Magiſtrum theoricè malitiam, & iniquitatem callere, vt opportunè doceat alios ab illa recedere: nimia enim ſinceritas in Magiſtro ei prodeſſe poteſt, ſed nocet diſcipulis.]

Oportet Magiſtrũ callere malitiã vt ab ea alios auertat.

Verſ. 12. *Multa vidi errando*, hûc & illûc diſcurrendo, multa experimento attigi, *& plurimas verborum*, id eſt, rerum hominumque *conſuetudines*, & mores ſum expertus.

Verſ. 13. *Aliquoties vſque ad mortem periclitatus ſum horum cauſa, &c.* Propter peregrinationum diſcrimina latronum, naufragiorum, calumniarum, quibus peregrini in alieno ſolo ſolent circumueniri, non ſemel lethale ſubij periculum; à quo quidem fui Dei protectione ereptus.

Verſ. 14. *Spiritus timentium Deum quæritur, &c.* A Deo quæritur, ſeu requiritur in homine ſpiritus timoris, ſeu ſibi fidentes quærit vt ſeruet, & à periculis eripiat: & cum cœperit illum Deus benignis oculis reſpicere, benedicetur, & omni bonorum genere abundabit. Ideò à Domino à tot periculis liberatus fui. * Cùm iter inſtituis, præcipua præparatio ſit peccatorum confeſſio, aut contritionis actus; hoc enim præſidio munitus à cunctis periculis erueris.]

Cum iter velis inſtituere, conſciẽtiam purga vt à periculis eruaris.

3\. *Verſ.* 15. *Spes enim illorum in ſaluantem illos: & oculi Dei in diligentes ſe.* Quemadmodùm enim qui ſuam ſpem locauerunt in Domino, ad illum reſpiciunt, & ab eo opem implorant: ita viciſſim Deus illos reſpicit, & bonorum copiam in illos immittit.

De ſpe in Deo figenda.

Verſ. 16. 17. *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, &c.* Qui Deum timet, non ſolùm aderit ab irruentibus malis ſecurus, verùm & ab ipſo incommodi metu liber erit. * Timor enim Dei alium quemcumque timorem expellit.] *Timentis enim Dominum beata eſt anima eius.* * Anima timentis Deum quaſi in beatitudinis degit ſtatu, quem nulla poſſunt tentare pericula, nulla terrere incommoda.]

Timor Dei alium quemcũque timorem expellit.

Qui timet Deũ hîc quaſi in ſtatu beatitudinis degit.

Verſ. 18. 19. 20. *Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo eius?* quem ſpectat, quo nititur? Certè Deo. Vndè *Oculi Domini ſuper timentes eum, &c.* Deus reſpicit reſpicientem ſe, vt ſit ei protector potentiſſimus, vires roborans, in malorum ardore tegumentum, ne adurentibus tentationibus ſuccumbamus; eſt enim nobis quaſi vmbraculum in meridiano æſtu. * Cùm luxuriei æſtu moleſtè afficeris, ad quem reſpicis, & quis eſt fortitudo tua? Si refrigerium, ſi victoriam ambis reſpice in faciem Chriſti tui, cuius reſpectus te illicò à tentatione liberabit. Reſpice, vt reſpiciaris.] Deus quidem erit *Deprecatio* (Græcè, *tentatio*) *offenſionis*, *& adiutorium caſus*, ſeu auxilium, ne cadas; *exaltans animam*, ſeu erigens, cum in malum aliquod ſiue culpæ, ſiue pœnæ prolabitur: *& illuminans oculos*, ignorantiam pellendo, & cœleſte lumen, quo dirigaris immittendo: *dans ſanitatem, & vitam*, mentis, & corporis: *& benedictionem*, ſeu omne bonorum genus tribuens.

Cum luxuriei æſtu afficeris, Chriſtũ aſpice, & ipſe te reſpiciens à tentatione liberabit.

Verſ. 21. *Immolantis ex iniquo, oblatio eſt maculata.* Qui ex raptis, vel alioqui ex malè partis curat ſacrificium offerre, errat; nam huiuſmodi victima quaſi polluta Deo admodum diſplicet. * Docemur res iniuſtè partas proprio domino reſtituendas eſſe, nec ſatisfacere, qui pauperibus, diſtribuit, aut animarum purgatorij ſuffragio eas litat, niſi caſu, quo proprius Dominus poſt factam diligentiam ignoretur.] *Et non ſunt beneplacita ſubſannationes iniuſtorum.* Deum enim irridet, & paruipendit, qui rem illi offert ingratam.

Non ſatisfacit debito, qui rem iniquè partam pauperibus diſtribuit, ſi proprius adeſt Dominus.

Verſ. 22. *Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe*, ſeu expectantibus, & illi ſeruientibus *in via veritatis, & iuſtitia*, id eſt, iuſtè partis, & non rapinis. Ac ſi diceret, ſolùm Deo placent, quæ illi offeruntur iuſtè acquiſita. Deus à te vult propria accipere, non aliena.

Verſ. 23. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, &c.* Non ſolùm reſpuit Deus victimam ex partis iniquè, verum nec dona ex proprio penu præparata recipit, ſi manu offerantur iniqua. Vnde ob huiuſmodi oblationes non redditur propitior vt peccata condonet.* Opera enim aliàs recta, & ex ſe laudabilia manu peccatoris oblata non proficiunt ad meritum de condigno.] 4.

De mercede pauperum nõ defraudanda.

Opera bona aliàs, à peccatore geſta ad meritum non proficiunt.

Verſ. 24. *Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, &c.* Qui ex bonis, quæ eripuit à paupere, ſuperſtite paupere, aut eius hærede, cui poſſit illa reſtituere, victimam Deo parat: Deo tàm inuiſus oſtenditur, & ingratus: quàm ſe oſtenderet patri, qui in eius conſpectu filium traderet iugulo, quod adeò patri placere non poteſt, vt etiam ei ſummum dolorem afferret. * Si Deus quaſi de filio occiſo dolet, cum ei quis offert bona à paupere ſublata: quid quæſo, cum eiuſmodi bonis vtitur ad patranda crimina: Profectò cum Chriſtus Dominus ſe idem eſſe cum paupere affirmet pauperi inflictum Chriſtũ coram æternoPatre ſauciare videtur.]

Qui de ſubſtantia pauperis offert, monetaChriſtum Dominum coram æterno Patre exitialiter percutit.

Verſ. 25. *Panis egentium vita pauperis eſt, &c.* Cum exigua illa ac tenuis ſubſtantia, qua pauper victitat, illius vitam alat: qui eam à paupere eripit, procul dubio erit homicida.

Verſ. 26. *Qui aufert in ſudore panem*, ſeu panem in ſudore partum, victum ſcilicet pauperum, quem ſibi illi ſudoribus ac laboribus ſuis parant: *quaſi qui occidit proximum ſuum*, credat perindè ſe habere, ac ille qui hominem aliquem interemit. * Hinc ſubtraxantur Iudices, aut Magiſtratus, qui exactores ad pauperes immittunt agricolas eos omninò miſero victu fraudaturos. Meritò hi poſſunt æterni Iudicis timere vindictam qui tot homicidia commiſerunt, quot eorum cauſa pauperes famę afficiuntur.]

Iudices, qui exactores ad miſeros mittunt agricolas tot perpetrant homicidia, quot pauperes eorũ cauſa fame afficiuntur.

Verſ. 27. *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt*, ſimiles ſunt, & penè pares.

Verſ. 28. *Vnus ædificans, & vnus deſtruens: quid prodeſt illis niſi labor?* Quemadmodùm ſi vnus ædificet domum, & ædificatam diruat alius, nihil proficiunt: ita qui ex raptis elee-

moſynam facit, aut Deo ſacrificium offert, licet opus de ſe bonum agat, illud tamen vitiat adeò, vt nullum ex eo fructum percipiat.

Verſ. 29. Vnus orans, & vnus maledicens: cuius vocem exaudiet Deus? Pone, pauperem, cui impius alienorum raptor benefecit, à Deo ſuo benefactori bona deprecari: & impium interim maledicere dum dicit intra ſe: pauperes Deum propitium reddunt: ipſum verò Deum ſibi inimicum facere, dum reſtituere negligit. Quæſierim, quemnam Deus exaudiet? pauperemne orantem, aut impium in ſe vindicem Dei prouocantem iram? Nullius profectò audiet vocem: non impij impœnitentis, non pauperis pro impœnitente deprecantis. * Opus eſt, vt tibi proſit iuſtorum oratio, te ex tuo aliquid adhibere. Scilicet pœnitentiam.] Vt tibi proſit aliorum oratio, pœnitentiam adhibe.

Verſ. 30. 31. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? Qui purificat ſe à legali immunditia quam ex contactu cadaueris contraxit, ſi poſt lotionem rurſus id tangit: nihil ei proderit prima lotio. *Sic homo, qui ieiunat in peccatis ſuis, &c.* Nihil ei proficiet humiliatio ieiunij, nullus pro eo fructuosè orabit Deum minimè exauditurum, quia licet opus bonum ex ſe gerat, illius gratiam aliis ſuperadditis flagitiis corrumpit.

CAPVT XXXV.

Circa Religionis virtutem, ſacrificium Deo gratum viduas, pupillos, paupereſque non opprimendos Siracides ſalutaria documenta tradit.

1. QVI conſeruat legem, multiplicat oblationem. 2. Sacrifi-
cium ſalutare eſt attendere mandatis, & diſcedere ab omni
iniquitate. 3. Et propitiationem litare ſacrificij ſuper in-
iuſtitias, & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniuſtitia.
4. Retribuet gratiam, qui offert ſimilaginem: & qui facit
miſericordiam, offert ſacrificium. 5. Beneplacitum eſt Do-
mino recedere ab iniquitate: & deprecatio pro peccatis re-
cedere ab iniuſtitia. 6. Non apparebis ante conſpectum Domini vacuus. 7. Hæc
enim omnia propter mandatum Dei fiunt. 8. Oblatio iuſti impinguat altare, &
odor ſuauitatis eſt in conſpectu Altiſſimi. 9. Sacrificium iuſti acceptum eſt, & me-
moriam eius non obliuiſcetur Dominus. 10 Bono animo gloriam redde Deo: &
non minuas primitias manuum tuarum. 11. In omni dato hilarem fac vultum
tuum, & in exultatione ſanctifica decimas tuas. 12. Da Altiſſimo ſecundùm da-
tum eius, & in bono oculo adinuentionem facito manuum tuarum: 13. quo-
niam Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi. 14. Noli offerre mu-
nera praua, non enim ſuſcipiet illa. 15. Et noli inſpicere ſacrificium iniuſtum,
quoniam Dominus iudex eſt, & non eſt apud illum gloria perſonæ. 16. Non ac-
cipiet Dominus perſonam in pauperem, & deprecationem læſi exaudiet. 17. Non
deſpiciet preces pupilli; nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus. 18. Nónne
lacrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſuper deducentem
eas? 19. A maxilla enim aſcendunt vſque ad cælum, & Dominus exauditor
non delectabitur in illis. 20. Qui adorat Deum in oblectatione, ſuſcipietur, &
deprecatio illius vſque ad nubes propinquabit. 21. Oratio humiliantis ſe, nubes
penetrabit: & donec propinquet non conſolabitur: & non diſcedet donec Al-
tiſſimus aſpiciat. 22. Et Dominus non elongabit, ſed iudicabit iuſtos, & fa-
ciet iudicium: & Fortiſſimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dor-
ſum ipſorum: 23. & Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem ſu-
perborum, & ſceptra iniquorum contribulet: 24. donec reddat hominibus ſecun-
dùm actus ſuos, & ſecundùm opera Adæ, & ſecundùm præſumptionem illius:
25. donec iudicet iudicium plebis ſuæ, & oblectabit iuſtos miſericordia ſua.
26. Specioſa miſericordia Dei, in tempore tribulationis, quaſi nubes pluuiæ in tem-
pore ſiccitatis.

COMMEN

COMMENTARII.

1. *De Religionis virtute.*

VERS. 1. *Qui conſeruat legem* ſeu qui legi diuinæ implendæ ſtudet, *multiplicat oblationem*, ſiue perinde facit, ac ſi multa Deo ſacrificia offerret.

Verſ. 2. *Sacrificium ſalutare eſt, &c.* Sacrificium enim ad ſalutem animi & corporis obtinendam appoſitum operam dare mandatis implendis, & ab omni actione iniqua longè abeſſe.

Verſ. 3. *Et propitiationem litare ſacrificij ſuper iniuſtitias.* Et recedere ab iniuſtitiis, eſt ſacrificare, ad propitiationem peccatorum obtinendam. *Et deprecatio pro peccatis, recedere ab iniuſtitia.* & illud ipſum à peccatis diſcedere, & deprecatio ad Deum facta, vt peccata prælapſa dimittat. * Profectò pœnitentia peccatoris feruens oratio eſt, quâ Deum ad miſericordiam gratum adducit.]

Pœnitentia peccatoris eſt deprecatio pro peccatis.

Verſ. 4. *Retribuet gratiam, qui offert ſimilaginem, &c.* Quemadmodum qui offert ſimilaginem in ſacrificium, Deo pro acceptis beneficiis gratias reddit: ita qui in proximos eſt miſericors, quoddam quaſi ſacrificium Deo gratiſſimum offert.

Verſ. 5. 6. 7. Beneplacitum, *eſt Domino*, hominem *recedere ab iniquitate*. & eſt *deprecatio pro peccatis* commiſſis, *recedere ab iniuſtitia. Non apparebis ante conſpectum Domini vacuus* Eſt legis præceptum *Exo* 23. 15. & alibi. Si pœnitens ad Dei conſpectum accedis, plenus muneribus, quæ Deo offeras, appares, *Hæc enim omnia propter mandatum Dei fiant.* Ita enim Dominus imperauit. *Exo* 34. 20. *Deut* 16. 16.

2. *De ſacrificio Deo grato.*

Verſ. 8. *Oblatio iuſti impinguat altare, &c.* Altare profectò impinguat, quia pinguia offert iuſtus ſacrificia, & victimas ſelectas, eaſque cum magna pietate offert: quod maximè Deus expetit, ſuauiſſimum in conſpectu eius hallans odorem. * Certè animi pietas præſtans ſacrificium efficit pingue, non multitudo victimarum.]

Animi pietas præſtans pingue efficit ſacrificium.

Verſ. 9. *Sacrificium iuſti acceptum eſt: & memoriam eius non obliuiſcetur Dominus*, ſeu ſacrificij à iuſto oblati, pinguis quidem Dominus ſemper memoriam retinebit, vt aliquando muneret obſequium. * Non dixit, *Non obliuiſcetur ſacrificium*. ſed *memoriam eius non obliuiſcetur*: vt oſtendat, longiſſimè eſſe Deum ab obliuione ſacrificij, ſiquidem & memoriam eius ſemper memoriæ retinet.]

Longiſſimè Deus abeſt à cuiuſuis ſacrificij ſibi à te oblati obliuione.

Verſ. 10. *Bono animo gloriam redde Deo*, oblationes & ſacrificia animo alacri, liberali Deo redde. * Non *da*, ſed *redde*. Nihil enim Deo litamus, quod ab eius munificentiſſima manu non acceperimus.] *Et non minuas primitias manuum tuarum*, diminutè illas offerendo. * Animi ſordidi eſt, & cum Deo illiberaliter agentis, ex primitiis, vel decimis Eccleſiæ debitis aliquid imminuere: & maximè ſe oſtendit ingratum ei, à quo id ipſum quod litat, diminutum, integrum accepit.]

Deo non das, ſed reddis ab ipſo accepta.

Sordidi eſt animi, aliquid de primitiis, ſeu decimis imminuere.

Verſ. 11. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Quid Deo litas, hilariter tribue: *& in exultatione ſanctifica decimas tuas.* Multùm enim gratiæ accidit ſacrificio, vel decimarum, ac primitiarum oblationi, ſi hilariter & animò volente tribuantur. * Quod triſti vultu datur, magis videtur exactione exquiri, quàm oblatione offerri.]

Quod triſti vultu datur, magis videtur exactione exquiri, quàm offerri.

Verſ. 12. *Da Altiſſimo ſecundùm datum eius*, ſiue iuxta opes quas à Deo accepiſti, fac oblationem. *Et in bono oculo ad inuentionem facito manuum tuam*, & lætis oculis hilari vultu fac oblationem ſecundùm quod manus tua ex agro, ex torculari, ex grege, ex armento lucri inuenit.

Verſ. 13. *Quoniam Dominus retribuens eſt: & ſepties tantum reddet tibi.* * Ergo qui ſtultus eſt qui vt auaritiæ indulgeat, aliquid ex debitis decimis detrahit, ſi pro vno, quod retinet, ſeptem amittit.]

Pro vno: quod ex decimis retines, ſeptem amittis.

Verſ. 14. *Noli offerre munera praua*. ſeu vitio aliquo laborantia, qualia ſunt animalia cæca, clauda, ſcabioſa, quæ offerri vetantur *Leu.* 22. 22. *Deut.* 15. 20. *Malch.* 1. 8. *Non enim Deus ſuſcipiet illa.* * Subtaxantur hinc, qui triticum ærumnoſum, moribundum agnum in decimam ſoluunt à Deo in retributionem minimè accipiendum, imò nec in debiti ſolutionem.]

Taxantur, qui triticum ærumnoſum pro decima reddunt.

Verſ. 15. *Et noli inſpicere ſacrificium iniuſtum.* Græcè, *ne attendas ſacrificio iniuſto*, id eſt, ne iniquum ſacrificium inſtituas. *Quoniam Dominus Iudex eſt, & non eſt apud illum gloria perſonæ*, non eſt quaſi homo, qui perſonæ dignitate commoueatur, vt illam reuereatur, aut timeat.

Verſ. 16. *Non accipiet Dominus perſonam in* 3.
pauperem, ſeu contra pauperem, perſonam ſcilicet lædentem, aut violantem pauperis iura. *Et deprecationem læſi* inopis *exaudiet*, vt lædentem puniat, & læſi iura defendat.

Pauper, pupillus, vidua non opprimendi.

Verſ. 17. *Non deſpiciet preces populi grauati tributis*, & exactionibus: *nec viduam ſi effundat loquelam gemitus*, vocem gemitus, vocem gementem. * *Loquelam gemitus* appoſitè dixit, ploratio enim afflicti diſerta eſt loquela, efficax deprecatio, quam Deus exaudit, & eius efficacia perſuadetur.

Lacrymæ voces habent, diſertè loquuntur.

Verſ. 18. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, &c.* Cum viduæ lacrymæ profluunt ad Dominum clamorem emittunt contra illos, qui deduxere eiuſmodi lacrymas, ſeu lacrymis illis, & gemitibus cauſam dedére. * O altiſſimam lacrymarum vocem.]

Altiſſima lacrymarum vox.

Verſ. 19. *A maxilla enim aſcendunt vſque ad cælum: & Dominus exauditor non delectabitur in illis*, imò valdè ei diſplicebunt, & iraſcetur, & excandeſcet contra eos, qui ſuâ iniuſtitiâ, illas eliciunt.

Verſ. 20. *Qui adorat Deum in oblectatione*, bona voluntate, animo hilari, liberali oblationes exhibens, *ſuſcipietur* à Domino; *& deprecatio illius vſque ad nubes propinquabit*, preces illius ad ſuperos aſcendentes exaudientur.

Verſ. 21. *Oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit: & donec propinquet, non conſolabitur*, non admittet conſolationem, nec ceſſabit, donec ad Deum euadat, ac penetret: *& non diſcedet, donec Altiſſimus aſpiciat*, & exaudiat. * Dicitur oratio primum ad nubes aſcendere, mox è nubibus cœlos penetrare, vt innuatur orationis inſtantia. Inſta opportunè, importunè ora, obſecra ſemel & iterum clama,

Orationi inſtandum ſemel & iterum eadem petendo vt tandem exaudiatur.

ma, ſi vis, tuas preces à Domino exaudiri.]

Verſ. 22. Et Dominus non elongabit, &c. Dominus quidem non in longum protrahet, non tardabit in fauorem iuſtorum, qui iniuriâ affecti ſunt, ſententiam ferre contra impios iniuriatores. *Et fortiſſimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dorſum ipſorum* non patietur, qui fortiſſimus eſt ad vindictam ſumendam, ſe diutius à iuſtis orari, ſed ſtatim in eorum oppreſſores iram profundet, donec *conterat* (ſic Græcus) *oſſa immiſericordium.* * Qui tam patienter ſuffert iniquorum in ſe delinquentium pertinaciam, ſi pauper, ſi iuſtus ab eis lædatur, non habet patientiam ad differendam vindictam, ſed incunctanter eos dirè punit.]

Deus non habet patientiam ad differendã vindictam, cum læditur ab impio iuſtus.

Verſ. 23. Et Gentibus reddet vindictam, &c. Peccantes populos puniet, donec multitudinem iniquorum conterat, & in nihilum redigat, Regeſque impios omninò comminuat.

Verſ. 24. 25. Donec reddat hominibus ſecundum actus ſuos: & ſecundum opera Adæ, &c. Adam aliquandò nomen proprium eſt protoplaſti, aliquando omnibus hominibus commune, quomodo in præſenti accipitur. Deus itaquè hominibus pœnas rependet iuxta eorum opera iniqua. *Et ſecundùm præſumptionem illius.* Græcè, *ſecundùm cogitationes & vota*, & deſideria eorum. Aptè autem *præſumptiones* vocantur, quia ante opus malum mente præſumuntur, & præcipiuntur. *Donec iudicet iudicium plebis ſuæ. & oblectabit iuſtos miſericordia ſua,* plebi ſcilicet ſeu populo ſuo cauſam adiudicando, & illum à malis eripiendo magna eorum oblectatione, ac voluptate.

Verſ. 26. Speciosa miſericordia Dei in tempore tribulationis quaſi nubes pluuiæ in tempore ſiccitatis. Quemadmodum pluuia grata ſæpè, poſt ſiccitatem fluens gratior apparet: ita Dei miſericordia gratior tribulationis inſtantia oſtentatur. O miſericors Domine, tempora hæc tot ſunt plena tribulationibus, vt miſericordia tua nobis ſuccurrens ſpecioſiſſima ſemper appareat.

Specioſam admodũ faciũt Dei miſericordiam noſtræ tribulationes.

CAPVT XXXVI.

Orat Sapiens pro Iudæis, vt à Domino protegantur: pro Gentilibus vt conuertantur ad Dominum. Monet, nè in credendo cuique nimis faciles ſimus. Bonas vxores commendat.

1. MISERERE noſtri Deus omnium, & reſpice nos, & oſtende
nobis lucem miſerationum tuarum: 2. & immitte timo-
rem tuum ſuper Gentes, quæ non exquiſierunt te, vt cogno-
ſcant quia non eſt Deus niſi tu, & enarrent magnalia tua.
3. Alleua manum tuam ſuper Gentes alienas, vt videant
potentiam tuam. 4. Sicut enim in conſpectu eorum ſan-
ctificatus es in nobis, ſic in conſpectu noſtro magnificaberis
in eis, 5. vt cognoſcant te, ſicut & nos cognouimus quoniam non eſt Deus præ-
ter te Domine. 6. Innoua ſigna, & immuta mirabilia. 7. Glorifica manum, &
brachium dextrum. 8. Excita furorem, & effunde iram. 9. Tolle aduerſarium,
& affligе inimicum. 10. Feſtina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia
tua. 11. In ira flammæ deuoretur qui ſaluatur: & qui peſſimant plebem tuam,
inueniant perditionem. 12. Contere caput principum inimicorum dicentium:
Non eſt alius præter nos. 13. Congrega omnes Tribus Iacob: vt cognoſcant
quia non eſt Deus niſi tu, & enarrent magnalia tua: & hereditabis eos, ſicut
ab initio. 14. Miſerere plebi tuæ, ſuper quam inuocatum eſt nomen tuum, &
Iſraël, quem coæquaſti primogenito tuo. 15. Miſerere ciuitati ſanctificationis
tuæ Ieruſalem, ciuitati requiei tuæ. 16. Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, &
gloria tua populum tuum. 17. Da teſtimonium his, qui ab initio creaturæ tuæ
ſunt, & ſuſcita prædicationes, quas locuti ſunt in nomine tuo prophetæ priores.
18. Da mercedem ſuſtinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur: & exaudi
orationes ſeruorum tuorum. 19. ſecundùm benedictionem Aaron de populo
tuo, & dirige nos in viam iuſtitiæ, & ſciant omnes qui habitant terram, quia tu es
Deus conſpector ſæculorum. 20. Omnem eſcam manducabit venter, & eſt cibus
cibo melior. 21. Fauces contingunt cibum feræ, & cor ſenſatum verba mendacia.
22. Cor prauum dabit triſtitiam, & homo peritus reſiſtet illi. 23. Omnem maſcu-
lum excipiet mulier, & eſt filia melior filia. 24. Species mulieris exhilarat faciem
viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium. 25 Si
eſt lingua curationis, eſt & mitigationis & miſericordiæ: non eſt vir illius ſecundùm
filios

filios hominum. 26. Qui poſſidet mulierem bonam, inchoat poſſeſſionem: adiu-
torium ſecundùm illum eſt, & columna vt requies. 27. Vbi non eſt ſepes, diripietur
poſſeſſio: & vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens. 28. Quis credit ei, qui non habet
nidum, & deflectens vbicumque obſcurauerit, quaſi ſuccinctus latro exiliens de ci-
uitate in ciuitatem?

COMMENTARII.

Orat Siracides pro Iudæis, vt à Domino protegantur.

1. VERS. 1. 2. *Miſerere noſtri Deus omnium, & reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum:* ſeu eâ nos miſericordiâ protege, quæ ſit quaſi omnium tuarum miſerationum colligatio. Orat, vt Hebræos à Rege Ægypti Ptolomæo captos, diſperſos, & afflictos liberet. * Adeò enim vrget Regis impij tyrannis, vt ad afflicti populi liberationem quodammodò neceſſaria ſit omnium Dei miſerationum, quęis homines ſigillatim protexit, in vnum confluere.] *Et immitte timorem tuum ſuper Gentes, quæ non exquiſierunt te, &c.* Incute Gentilibus timorem flagellis immiſſis, vt recurrentes ad ſimulachra ſua diuinitate, & fortitudine vacua, & non recipientes ab eis auxilium, euidenter agnoſcant te ſolùm eſſe Deum, & ipſi cogantur tua magnalia proclamare.

Neceſſaria eſt quodammodò omniũ Dei miſerationum confluxio, vt à Rege tyranno populus liberetur.

Verſ. 3. Alleua manus tuas ſuper Gentes alienas, &c. Erige brachium tuum ad percutiendum, & ad immittendum plagas in tui populi hoſtes idolorum cultores, vt te potentiſſimum eſſe cognoſcant.

Verſ. 4. 5. Sicut enim in conſpectu eorum ſanctificatus es in nobis, &c. Quemadmodùm in conſpectu illarum Gentium oſtendiſti ſanctitatem, potentiam, & miſericordiam tuam, qua nos ex multis malis liberaſti: ſic à nobis aſpectantibus & laudantibus magnificaberis tuam potentiam contra illos exercendo & vindice dexterâ tuâ flagellis vulnerando, *vt cognoſcant te, ſicut & nos cognouimus, quoniam non eſt Deus præter te.* Fructus flagellorum erit, te ſolùm Deum eſſe dignoſcere, & in hac fide nobis ſimiles eſſe. * Homo impius, qui nec pudore, non monitis corrigitur, ſæpè verberibus redditur melior.]

Qui nec pudore, nec monitis corrigitur, ſæpè verberibus melior redditur.

Verſ. 6. 7. Innoua ſigna, & immuta mirabilia. Adde ô Domine noua ſigna, alia noua excita miracula, vetera immuta in noua, patra ſimilia, ſed diuerſa ab illis, quæ manu Moſis, & Ioſue Ducum populi patraſti. *Glorifica manum, & brachium dextrum.* Superbi hoſtes noſtri robur ſuum prædicant *Deut. 31. 27. Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia.* Contrà verò tu Domine, gloriam tuam tibi aſſere, manu tua & brachio tuo illos conterens.

Verſ. 8. Excita furorem, & effunde iram. Dormitne furor ſeu iracundia tua? Eam excita. Profectò Deus adeò tardus ſolet eſſe ad vindictam ſumendam, vt quodammodò ira eius dormire videatur.] * Imò adeo graue eſſe ſomnum vt ad eam excitandam non ſufficiant hominum clamores, ſed Deus ſolus eam ſuſcitare valeat. *Excita furorem*]

Adeò tardus Deus ad vindictã, vt eius iracũdia dormire videatur.

Tam grauis ſomnus iræ Dei, vt ſolus ipſe eam excitare valeat.

Verſ. 9. 10. Tolle aduerſarium de medio: & affige inimicum Ptolomæum Lagi. *Feſtina tempus*, ſeu tempus fac feſtinare, *& memento finis*, quem deſtinaſti malis noſtris: *vt fideles tui Iudæi enarrent mirabilia tua.* * Cunctis impiis Deus ſtatuit numerum peccatorum, quæ permiſſurus eſt, & perfecto numero, mox ad vindictam ſumendam procedit. Deus autem tam ſegnem ſeſe ad puniendum oſtendit, vt quodammodo dubitare quis poſſit, an fuerit permittendorum criminum numerum oblitus. Ideò ait ſapiens: *Memento finis*] .

Quodammodò Deus videtur obliuioni tradidiſſe numerũ permittendorum criminũ, dum adeò ſe tardum ad vindictam oſtendit.

Verſ. 11. In ira flammæ deuoretur, qui ſaluatur, Græcè, *qui ſaluus euaſit*, ſeu qui ex vna clade euaſit incolumis, incidat in iram flammæ furoris tui, ita vt exitium non valeat effugere. * Cum peccator ſeſe à præſentibus ærumnis liberum aſpicit, timeat horribile flammæ interminabilis incendium eſſe a Domino præparatum.] *Et qui peſſimant plebem tuam, inueniant perditionem*, qui peſſimè tractant populum tuum Iſraëliticum, perditioni æternæ addicantur.

Cum peccator hic non agitur ærumnis, timeat flammam æternam.

Verſ. 12. Contere caput Principum inimicorum dicentium: Non eſt alius præter nos. Superbiam contere Regum Gentilium, populi tui hoſtium, qui Deum non agnoſcunt te, ſed ſeipſos deos eſſe proclamant.

Verſ. 13. Congrega omnes Tribus Iacob, eas ab exitio liberans reuoca in Terram ſanctam: *vt cognoſcant* Principes illi, *quia non eſt Deus niſi tu: &* Iſraëlitæ *enarrent magnalia tua: & hæreditabis eos ſicut ab initio*, & mittes eos in hereditatem, & poſſeſſionem ſanctæ Terræ olim promiſſæ Patribus, & poſtea filiis traditæ,

Verſ. 14. Miſerere plebi tuæ, ſuper quam inuocatum eſt nomen tuum, ſeu populo ſacerrimo, qui tuo nomine inſignitur, & vocatur plebs Dei Iſraël: *quem coæquaſti primogenito tuo*, ſeu dilexiſti vt primogenitum. Quare *Exo. 4. 22.* Pharaoni renunciari iuſſiſti. *Hæc dicit Dominus, Filius meus primogenitus Iſrael, &c.*

Verſ. 15. Miſerere Ciuitati ſanctificationis tuæ Ieruſalem, in qua religiosè coleris, & ſanctificaris: *Ciuitati requiei tuæ*, in qua Templum habes, quaſi propriam domum, in qua requieſcas. * Quare ſi cum ſponſa requiras, vbi habitet Deus, vbi cubet, ſeu requieſcat, in Templo eum quieſcentem inuenies.]

In Templo Deus quaſi in requiei ſuæ loco inueniendus.

Verſ. 16. Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis. Templum, quod in monte Sion ſitum eſt imple oraculis tuis, & reſponſis, quibus populus ad tuæ voluntatis executionem dirigatur. Vocantur inenarrabilia huiuſmodi verba, ſeu oracula, quia nunquam plenè, & pro dignitate explicantur. * Omnia ſacræ Scripturæ verba inenarrabilia eſſe non dubites, quia pro dignitate nunquam ea poteris explicare.] *Et gloriâ tuâ* imple *populum tuum* Ingens enim Iſraëlis eſt gloria, quod ſolus ex omnibus gentibus domeſticum Dei haberet oraculum, veritatis præconem. * Dei apud Chriſticolas oracula ſunt Concionatores, ſi veritatem vel in Principum conſpectu non annunciant, potiùs diaboli, quàm Dei præcones debent appellari.]

Omnia ſacræ Scripturæ verba inenarrabilia ſunt.

Concionatores ſũt Dei oracula, ideò q; debent coram omnibus veritatis eſſe præcones.

Verſ. 17. Da teſtimonium his, qui ab initio creatura tua ſunt. Teſtare obſecro, ô Domine ſigni-

ficationibus exhibitis tuæ ſpecialis beneficentiæ, nos peculiares creaturas, aut clientes tuos eſſe. Sic Hiſpanè dicimus: *Fulano eſmi criatura. Et ſuſcita prædicationes, quas locuti ſunt in nomine tuo Prophetæ priores*, effecta da antiquorum Prophetarum promiſſa, quæ illi prædicantes populo nomine tuo polliciti ſunt.

Vigent vitia, quia pauci ſunt Concionatores prioribus ſimiles.

* Idem poſſent hodiè viri iuſti Dominum deprecari: ſuſcita prædicationes quas locuti ſunt antiqui Concionatores. Roborantur vitia, quia Concionatorum marceſcit oratio. O quàm pauci ſunt Prædicatores prioribus ſimiles!]

Verſ. 18. 19. *Da mercedem ſuſtinentibus te.* Tuis Hebræis, qui patienter & longanimiter expectant, confer expectationis ſuæ fructum, hoc eſt, libertatem. *Vt Prophetæ tui fideles inueniantur*, ſeu veraces eſſe in promiſſionibus. *Et exaudi orationes ſeruorum tuorum ſecundùm benedictionem Aaron de populo tuo*, ſeu iuxta benedictionem, qua ſummus Sacerdos Aaron populum tuum olim donauit (*Num.* 6. 24.) *Et dirige nos in viam iuſtitiæ: & ſciant omnes, qui habitant terram, quia tu es Deus conſpector ſæculorum*, ſeu cui omnia ſæcula ſunt perſpecta. Vndè recolens Abrahæ Iſaaci, & Iacobi fidelitatem filiis delinquentibus nunc propitius oſtenderis, & eorum pœnitudine placatis.

Sæpè Deus memor ſæculi ſancti, ſæculi nequam miſeretur.

* O quotiens Deus prælapſi ſæculi, in quo tot Diui floruére, memor, ſæculi nequam miſeretur.]

2\. Non cuique credendum facilè.

Verſ. 20. *Omnem eſcam manducabit venter, & eſt cibus cibo melior.* Venter quemuis cibum capit, ſeu cuiuſlibet cibi capax eſt: non tamen omnes cibi æquè ſuaues ſunt, aut ſalutares.

Verſ. 21. *Fauces contingunt cibum feræ: & cor ſenſatum verba mendacia.* Vt guſtus diſcernit ſaporem ferinæ carnis à carnibus altilium, & domeſticorum animalium, agni, hædi, cuniculi: ita ſenſati homines mendacia à veris diſtinguunt.

Verſ. 22. *Cor prauum dabit triſtitiam*, homo fraudulentus, verſutus, fallax triſtitia afficiet & moleſtia eos, quibuſcum agit: *& homo peritus reſiſtet illi.* Sed ſapiens vir, & prudens illi ſe opponens, reſiſtet, illius fallacias diſſoluendo, vel in caput, & perniciem eius conuertendo.

Verſ. 23. *Omnem maſculum excipiet mulier.* Filiæ nubiles parentum voluntatem plerumque ſequuntur, & eum in maritum accipiunt, quem illis pater elegerit, ſiue ſit pulcher, & ſapiens; ſiue deformis, & inſipiens. *Et eſt filia melior filia*, pulchrior ſcilicet, & magis cordata, quare viro perpendendum diligenter eſt, quam ducat.

Agitata eſt fœminæ ad nuptias propenſio.

* Tanta eſt propenſio fœminarum ad nuptias, vt nullum virum, quiſquis vel qualis ille ſit, ſuo à coniugio repellat. Vnde facillimè circa quemlibet coniugem patris voluntati obſequitur.] Scio tamen eſſe filiam meliorem filia, id eſt, plures eſſe fæminas, quæ prudentem exerunt electionem.

3\. Proba vxoris profert commendationem.

Verſ. 24. *Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, &c.* Vir vxoris pulchritudine lætatur, & præ omni obiecto concupiſcibili hæc elegans forma incitat viri deſiderium.

Verſ. 25. *Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis, & miſericordiæ:* ſi in vxore præter pulchritudinem adſit lingua blanda, & prudens, quæ norit curare mariti, & domeſticorum moleſtias: ſi eſt in ea ſermo, qui dolorem lenire valeat, & animi viri mœrorem abſtergere: ſi ſermone miſericordi vtatur ad conſolandos miſeros, afflictos, ægrotantes: *non eſt vir illius ſecundùm filios hominum*, illius maritus humanam felicitatem tranſcendit.

Verſ. 26. *Qui poſſidet mulierem bonam, inchoat poſſeſſionem domus*, ſeu familiæ fundamenta iacit: *adiutorium ſecundùm illum eſt*, iuxta illud: *Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Gen.* 2. 18. *Et eſt columna vt requies.* Ex Græco, eſt columna domum fulciens, cui maritus quieto animo poſſit inniti, illi fidens, & domeſtica negotia perficienda relinquens. Quis forti columnæ non fidat?

Taxantur mariti, qui probæ vxori negat domus circa ſumptus quotidianos adminiſtrationem.

* Stultum illum duxerim virum, qui huiuſmodi vxorem poſſidens non ei fidit, & domeſticam adminiſtrationem ei committere detractat, ſibi reſeruans ſumptuum vilium diſtributionem]

Verſ. 27. *Vbi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio, &c.* Quemadmodùm vineæ ſepe carentis fructus diripiuntur: ita res familiaris dilabitur vbi mulier non eſt, quæ illam curet: vndè vir ſolatio, & auxilio indigebit.

Ægrotus ingemiſcit, vbi mulier non adeſt.

* Teſtor ægrotum, qui quidem, vbi mulier non adeſt fœmina ſolicito ſuo miniſterio illi aſſiſtens, gemitus edit.]

Verſ. 28. *Quis credit ei, qui non habet nidum.* Nemo fidit in contractibus, aut pactis illi, qui ab vxore ſolutus eſt, nec domum habet ſtabilem: *& deflectens vbicumque obſcurauerit, quaſi ſuccinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.* Qui enim caret vxore, facilè hûc illuc diuagatur, & vbi illum nox deprehenderit, ibi moratur, cum proprios lares non habeat, ad quos feſtinet, & ad quos ſe recipiat: in hoc ſimilis latroni, qui ſuccinctus ſeu expeditus ad pugnam, vel ad inſultum de ciuitate in ciuitatem fugitans agitur.

CAPVT XXXVII.

Docet Sapiens non cum fictis amicis, ſed cum ſinceris viris nobis agendum, vt ſalubre conſilium in rebus agendis ineamus.

1. OMnis amicus dicet : Et ego amicitiam copulaui, ſed eſt
amicus ſolo nomine amicus. Nónne triſtitia ineſt vſque ad
mortem? 2. Sodalis autem & amicus ad inimicitiam con-
uertentur. 3. O præſumptio nequiſſima, vndè creata es
cooperire aridam malitia, & doloſitate illius? 4. Sodalis
amico coniucundatur in oblectationibus,& in tempore tribu-
lationis aduerſarius erit. 5. Sodalis amico condolet cauſa
ventris, & contra hoſtem accipiet ſcutum. 6. Non obliuiſcaris amici tui in animo
tuo, & non immemor ſis illius in opibus tuis. 7. Noli conſiliari cum eo qui tibi
inſidiatur, & à zelantibus te abſconde conſilium. 8. Omnis conſiliarius prodit
conſilium, ſed eſt conſiliarius in ſemetipſo. 9. A conſiliario ſerua animam tuam.
priùs ſcito quæ ſit illius neceſſitas : & ipſe enim animo ſuo cogitabit : 10. ne fortè
mittat ſudem in terram, & dicat tibi: 11. Bona eſt via tua, & ſtet è contrario vi-
dere quid tibi eueniat. 12. Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, & cum iniu-
ſto de iuſtitia, & cum muliere de ea quæ æmulatur, cum timido de bello, cum ne-
gotiatore de traiectione, cum emptore de venditione, cum viro liuido de gratiis
agendis, 13. cum impio de pietate, cum inhoneſto de honeſtate, cum operario
agrario de omni opere, 14. cum operario annuali de conſummatione anni, cum
ſeruo pigro de multa operatione: non attendas his in omni conſilio. 15. Sed cum
viro ſancto aſſiduus eſto, quemcumque cognoueris obſeruantem timorem Dei,
16. cuius anima eſt ſecundùm animam tuam : & qui cum titubaueris in tenebris,
condolebit tibi. 17. Cor boni conſilij ſtatue tecum : non eſt enim tibi aliud pluris
illo. 18. Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera, quàm ſeptem circumſpectores
ſedentes in excelſo ad ſpeculandum. 19. Et in his omnibus deprecare Altiſſi-
mum, vt dirigat in veritate viam tuam. 20. Ante omnia opera verbum verax præ-
cedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile. 21. Verbum nequam immuta-
bit cor : ex quo partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & domi-
natrix illorum eſt aſſidua lingua. Eſt vir aſtutus multorum eruditor, & animæ ſuæ
inutilis eſt. 22. Vir peritus multos erudiuit, & animæ ſuæ ſuauis eſt. 23. Qui ſo-
phiſticè loquitur, odibilis eſt : in omni re defraudabitur. 24. non eſt illi data à Do-
mino gratia : omni enim Sapientia defraudatus eſt. 25. Eſt ſapiens, animæ ſuæ
ſapiens : & fructus ſenſus illius laudabilis. 26. Vir ſapiens plebem ſuam erudit,&
fructus ſenſus illius fideles ſunt. 27. Vir ſapiens implebitur benedictionibus, &
videntes illum laudabunt. 28. Vita viri in numero dierum : dies autem Iſraël in-
numerabiles ſunt. 29. Sapiens in populo hereditabit honorem, & nomen illius
erit viuens in æternum, 30. Fili in vita tua tenta animam tuam: & ſi fuerit nequam,
non des illi poteſtatem : 31. non enim omnia omnibus expediunt,& non omni ani-
mæ omne genus placet. 32. Noli auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas
ſuper omnem eſcam : 33. in multis enim eſcis erit infirmitas,& auiditas appropin-
quabit vſque ad choleram. 34. Propter crapulam multi obierunt : qui autem abſti-
nens eſt, adiiciet vitam.

COMMENTARII.

1. *Cautela adhibenda circa Conſiliarios eligendos.*

VERS. 1. *Omnis amicus*, ſeu qui ſe amicum profitetur, *dicet : Et ego amicitiam copulaui*, ſeu ſum fidus tuus amicus. *Sed eſt amicus ſolo nomine amicus, &c.* Nonne cum quis agnoſcit, illum fictum amicum extitiſſe, *R.P. Ant. de Eſcob. & Mend. SS. Scriptura tom. V.* tanto mœrore afficitur, quod ei ſideter, vt vel mortem ei afferat, vel vſque ad mortem in corde perſeueret? * Nihil ſic cor ſauciat, quàm ſecreta aperuiſſe ei, qui falſus poſtmodum amicus deprehenditur.]

Cor ſauciat fidiſſe illi, qui falſus amicus fuiſſe deprehenditur.

Verſ. 2. Sodalis autem, & amicus ad inimicitiam conuertentur. Hic autem, qui amicitiam violaoit, deprehenſus, quod amicus non ſit palam, conuertitur ad inimicitiam, & ſocius, qui eum exiſtimabat amicum eſſe, iam ſe vt illius ini-

micum exerit. Græcus ſic : *Nónne dolor eſt ad mortem vſque, cum ſocius & amicus vſque ad inimicitiam conuertitur?*

Verſ. 3. 4. *O præſumptio nequiſſima,* (Græcè, *ſcelerata cogitatio*) vnde creata es, cooperire aridam malitia, & doloſitate illius? Ah rem deteſtandam, vnde prodiiſti? quis te ex inferis in orbem inuexit vt tàm perfidi veneni malitia terram inficeres? *Sodalis amico coniucundatur in oblectationibus, &c.* Cum res feliciter eueniunt, falſus amicus tuus tecum collætatur, tuæ proſperæ fortunæ percipiens effectus; cum verò ſiniſter eſt rerum euentus, tribulatione afficeris, longè ille recedit, & fit aduerſarius.

Verſ. 5. *Sodalis amico condolet cauſa ventris. &c.* Si autem aliquando fictus amicus à te acto tribulatione non recedit, & condolere ſimulet: id efficit, non amicitiæ cauſa, ſed ne à tua menſa excludatur, ideoque arma arripiet, non vt te protegat, ſed vt menſam defendat.

Verſ. 6. *Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo, &c.* Si verò verum amicum nactus es, eius dilectionem animo foue, & cum diues, ac opulentus fueris, ne illius pauperis licet, obliuiſcaris. * Verus enim amicus ager eſt theſaurum abſcondens cunctis diuitiis expoſitis dignus acquiri.]

Verus amicus cunctis diuitiis eſt comparandus.

Verſ. 7. 8. *Noli conſiliari cum eo, qui tibi inſidiatur, &c.* Inſidianti, vel inuidenti te non des conſilium, nec ab illo accipias. * Tibi enim ille proferet exitiale, vt corruas: & à te ſalubriter datum ille contemnet: & ſi accepter, & cedat in bonum, negabit à te illud accepiſſe. *Omnis conſiliarius prodit conſilium, &c.* Qualiſcumque ſit ille, à quo conſilium petis, non vult videri deeſſe partibus ſuis, ſed profert conſilium. Attamen caue, nè omni conſilio credas, nam aliquis erit, qui non tibi, ſed ſibi ipſi, ſuæque ſolius vtilitati & commodis ſtudebit, & conſulet.

Ab inuidente te ne petas conſilium, nec illi des.

Verſ. 9. 10. 11. *A conſiliario* igitur huiuſmodi *ſerua animam tuam,* ſeu caue tibi. Et vt non erres, *prius ſcito, quæ ſit illius neceſſitas,* eo enim fere conſilium diriget, quod tibi dat, vt ſuis neceſſitatibus conſulat; *& ipſe enim animo ſuo cogitabit,* quæ ſit neceſſitas, quâ laborat, & cui velit proſpicere: *Nè fortè mittat ſudem in terram,* ſeu paret tibi offendiculum, quo impingas, *& dicat tibi: Bona eſt via tua: & ſtet è contrario videre, quid tibi eueniat,* ſeu cupidè obſeruet, an incidas in aliquod incommodum, ex quo ipſe emolumentum capiat.

Verſ. 12. *Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, & cum iniuſto de iuſtitia:* Aiunt Doctores, ab hoc verſu vſque ad 14. eſſe perpetuam ironiam. Ego autem cunctas clauſulas haſce ſine ironia expono. Docet enim Sapiens petendum eſſe conſilium ab iis, qui vtiliter id poſſint exhibere, imprudentérque peti ab iis, quia ſua commoda curaturi ſunt in conſilio præbendo. Vndè ait: ſi vis toto cœlo aberrare, *cum viro irreligioſo, &c.* ſeu virum irreligioſum conſule circà ſanctitatis perfectionem, & iniuſtum circa iuſtitiam ſectandam: & illi te ſeducent, conſilium exhibentes, quod in malitiæ eorum excuſationem, imò commendationem cedat. *Et cum muliere,* id eſt, vxore *tracta de ea, qua ipſi æmulatur,* id eſt, de pellice. Oleum perdos, & operam. *Cum timido de bello, cum negotiatore* tracta *de traiectione,* ſeu commutatione mercium. Conſulent tibi non quæ in commodum tuum, ſed quæ in lucrum ſuum cedent. Cum emptore de venditione, & ſuadebit, vt vili vendas, quod ipſe ſibi comparare ſtudet. *cum liuido* ſeu inuido *de gratiis agendis,* te ingratum oſtendi eis, à quo beneficia accepiſti perſuadebit, quia ipſe gratiarum actionem inuidet tum ei, qui beneficium accepit, nè per gratiarum actionem gratiam dantis ſibi conciliet, pluraque impetret, quæ ſibi præripiat: tum ei, qui beneficium contulit, quia inuidet eius honori & laudi.

Verſ. 13. 14. *Cum impio de pietate, cum inhoneſto* de honeſtate, *cum operario agrario de omni opere. cum operario annuali* ſeu ad vnum annum conducto *de conſummatione anni.* Dicet enim, eſſe opera hæc in alium annum reiicienda, & iam perfecta eſſe omnia, quæ hoc anno gerenda ſunt, vt labori ſe ſubtrahat, & mercedem priùs accipiat, quàm illam fuerit meritus. *Cum ſeruo pigro de multa operatione:* reſpondebit hic ea, quæ ſuam conferant ad pigritiam. *Non attendas his in omni conſilio.* Huiuſmodi homines minimè à te ſunt conſulendi. * Docemur itaque, petendum eſſe ſalutare conſilium circa res cunctas ab iis, qui perfectè eas ad ſalutem propriam exercent.] Ideò adiicit,

Petendum cõſilium ſalutare ab iis, qui rectè operantur.

Verſ. 15. 16. *Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto, &c.* Virum iuſtum ini conſiliatorem, quem amas, & à quo amaris, qui eiuſdem ſpiritus eſt, qui eiuſdem tecum eſt genij, & profeſſionis virtutis. Vt eum non ſatis certus fueris, quodriam ſequaris conſilium in ſpiritualibus, in temporariis, in proſperis, in aduerſis: condolens tuæ moleſtiæ ſalutare conſilium exhibere poſſit. * Sanctus enim Conſiliarius propriæ vtilitati nunquam ſtudet, ſed petentis conſilium commodo ſe ſolùm accommodat. Vtinam Reges huiuſmodi Conſiliarios adeant!]

Iuſti Conſiliarij non ſuæ ſtudent vtilitati in conſilio ferendo.

Verſ. 17. *Cor boni conſilij ſtatue tecum.* Non cum aliis tantùm conſulta, quæ agenda ſint, ſed tecum ipſe rationes in vtramque partem diligenter examina. Eſt hypallage *Cor boni conſilij* id eſt, *bonum conſilium cordis. Non eſt enim tibi aliud pluris illo.* Cor enim fidelius tibi conſilium dabit, quàm quiuis alius. * Frequentius quiſque res ſuas melius nouit, & attentius conſiderat, quàm alienas. Vndè ſi prudens ſit, aptior, quàm alij ſibi aderit conſiliarius.]

Prudens ſibi ſæpè aptior, quàm alij, eſt Conſiliarius.

Verſ. 18. *Anima viri ſancti enunciat aliquando vera, &c.* Reddit rationem eius, quod verſ. præcedenti dixit, quam ex Græco expendam, *Animus enim hominis* iuſti & prudentis *plura quandoque renunciare,* præuidere, & præmonere *ſolet, quam ſeptem ſpeculatores ſedentes in excelſo ſpecula.*

Verſ. 19. *Et in his omnibus deprecare Altiſſimum, &c.* Quamuis ſis Sapiens, quamuis aliorum conſilium ineas: diuino indiges lumine, vt melius conſilium eligere ſcias. * Monentur conſiliarij, conſilia, aut vota minimè exhibenda niſi oratione præmiſſa.]

Conſiliarij ante præmiſſam orationem conſilia non proferant.

Verſ. 20. *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, &c.* Omnis operis initium ſit veritas & ratio: & ante omne opus conſilium prudens ſolidum, & benè fundatum præcedat.

Verſ.

Verſ. 21. Verbum nequam immutabit cor, malum conſilium cor hominis id petentis è bono in malum commutabit: *ex quo partes quatuor oriuntur*, ſeu quatuor differentiæ oppoſitæ: *bonum ſcilicet, & malum: vita, & mors.* * Ex probo enim conſilio bonum, & vitam haurieſ: ex prauo autem malum, & mortem procul dubio incurres.] Probum conſilium te adducet ad bona ſeu recta agenda, quo vitam æternam aſſequaris: prauum verò ad peccatum, & damnationem alliciet æternam.] *Et dominatrix illorum eſt aſſidua lingua.* Lingua enim vim perſuadendi habens, bonum & vitam affert, ſi ſana conſilia ſuggerat: malum autem & mortem ſi prauorum ſit conſiliorum auctor. * Vndè in manu linguæ Conſiliarij vita, & mors.] *Eſt vir aſtutus*, prudens, & boni conſilij auctor *multorum eruditor: & animæ ſuæ inutilis eſt*, quia quæ aliis ſuadet, ipſe in cauſa ſua eadem facere, aut neſcit, aut negligit.

Ex probo Conſilio bonum, & vita: ex prauo autem malum, & mors.

In manu linguæ Conſiliarij vita, & mors.

Verſ. 22. Vir peritus multos erudiuit, & animæ ſuæ ſuauis eſt. Multi ſunt viri docti quidem, qui aliis ſalutaria circa vitæ perfectionem documenta tradunt, ſed ſibi nimium indulgent, nec exequuntur quæ eis facienda docent. * Bonus conſiliarius aut Concionator priùs debet ad ſuos mores componendos ſalutare conſilium, aut ſermonem dirigere, quàm alios erudire procedat.]

Conſiliarius, vel Concionator ad ſe priùs quàm ad alios cōſilium, aut ſermonem dirigat.

Verſ. 23. 24. Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt, qui captioſo ſermone vtitur, vt alios decipiat, cunctis eſt odioſus: *in omni re defraudabitur*, ſucceſſibus in omni re, quam ille perſuadere intenderit, carebit. Quia *non eſt illi data à Domino gratia*, ſeu non eſt illi à Domino datum, vt gratiam in oculis hominum, queis loquitur, inueniat. * Cordatis equidem non placet Concionator, qui ſophiſticis clauſulis prorſùs inutilibus vtitur. Quia licet ſermonis initio gratiam petiuit, ad id a Domino meritò conſecutus non eſt.] *Omni Sapientia defraudatus eſt.* Omnes enim illum quaſi inſipientem comœdum exaudiunt.

Non placet cordatis Cōcionator inutilibus clauſulis vtens.

Verſ. 25. Eſt Sapiens animæ ſuæ ſapiens, Sapiens ſolùm eſt ille, qui ſapit animi ſui profectui efficaciter conſulere. *Et fructus ſenſus illius laudabilis:* & tunc laudabitur, vel merebitur laudari à cunctis, cum Sapientiæ & prudentiæ eius fructus apparuerint.

Verſ. 26. Vir Sapiens plebem ſuam erudit, &c. Veros namque & ſolidos fructus illius Sapientia parit, non fucatos, & inanes, quales Sophiſtarum, qui populum non erudiunt, ſed decipiunt. Veræ Sapientiæ documentum eſt doctrina fructificans. * Cum auditores compunguntur, cum meliora ſectantur, crede Concionatorem vera Sapientia eſſe præditum, cum autem nullus in auditoribus fructus aſpicitur, ſcito, Concionatorem Sophiſtam quidem, non ſapientem eſſe.]

Ex fructu auditorum documentum cape, an Cōcionator verè ſit ſapiens.

Verſ. 27. Vir Sapiens replebitur benedictionibus, &c. Cum enim vtiliter eſt loquutus, omnes ferè auditores aut acclamant voce expreſſa laudantes, aut animo verſant clauſulam illius piæ mulieris: *Beatus venter, qui te portauit, &c.*

Verſ. 28. 29. Vita viri in numero dierum, &c. Vita cuiuſlibet hominis certo quodam, ac definito dierum numero circumſcribitur: at populi Dei fidelis dies ſunt innumeri: idque circò Sapientis memoria, quæ in Iſraël perpetua eſt, nunquam excidet. * Commendantur hinc, qui libros ſacros interpretantur, aut de vtilibus materiis ſcribunt, quorum memoria ſequetur catholicæ Eccleſiæ, & ipſorum dogmatum æternam durationem.] *Sapiens in populo hæreditabit honorem, &c.* Repetitur id, quod præcedenti verſu affirmatur.

Eorum, qui dogmata ſacra, & vtilia ſcribunt æterna erit memoria.

Verſ. 30. 31. Fili, in vita tua tenta animam tuam, dum viuis, explora, examina quinam ſint animæ tuæ affectus, quænam propenſiones: *& ſi fuerit nequam, non des illi poteſtatem*, ſi affectus animæ tuæ ad malum te rapiant, coërce fræna, comprime huiuſmodi affectus, ne in malum proſiliant. *Non enim omnia omnibus expediunt: & non omni animæ omne genus placet*, ſeu placere debet. * Exploranda propenſio animi noſtri, vt vitæ ſtatum prudenter eligamus; quâ in re alij ſtudia & occupationes aliis placent; quinam ad otium litterarum ſunt apti, alij ad bellicas proſiliunt, alij Regularis vitæ amant abſtractionem à ſæculo, ſed horum aliqui contemplationem ambiunt cum Maria, aliqui cum Martha ad proximorum ſalutem promouendam inclinantur. Certè vitæ ſtatus magna præmiſſa diligentia, & examine eſt eligendus.]

Vitæ ſtatus magna præmiſſa diligētia, & examinare eſt eligendus.

Verſ. 32. 33. Noli auidus eſſe in omni epulatione, id eſt, in nullo epulo te auidum ad capiendos cibos oſtendas. *Et non te effundas ſuper omnem eſcam*, quaſi omnes ſolus cibos velis abſumere, parſimonia, ac ſobrietate adhibita, comede: *in multis enim eſcis erit infirmitas, &c.* Immoderata namque eſcarum ſumptio gignit ægritudines, & ſatoritas nimia cruditatem, & bilem, alioſque vitioſos creat humores.

2. Fugienda in epulo ſatietas.

Verſ. 34. Propter crapulam multi obierunt, immaturi: *qui autem abſtinens eſt, adyciet vitam*, ſiue diutiùs viuet.

CAPVT XXXVIII.

Sapiens Medicos, ac medicinam commendat, moderatum luctum in funere amicorum oſtentandum ſuadet. De arte fabrili, figulina, & alijs agit.

1\. HONORA medicum propter neceſſitatem: etenim illum creauit Altiſſimus. 2. A Deo eſt enim omnis medela, & à rege accipiet donationem. 3. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatorum collaudabitur. 4. Altiſſimus creauit de terra medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa. 5. Nónne à ligno indulcata eſt aqua amara? 6. Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. 7. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius. 8. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. 9. Fili in tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te. 10. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. 11. Da ſuauitatem & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum medico: 12. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. 13. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras: 14. Ipſi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem, propter conuerſationem illorum. 15. Qui derelinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. 16. Fili in mortuum produc lacrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare, & ſecundùm iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius. 17. Propter delaturam autem amarè fer luctum illius vno die, & conſolare propter triſtitiam, 18. & fac luctum ſecundùm meritum eius vno die, vel duobus propter detractionem. 19. A triſtitia enim feſtinat mors, & cooperit virtutem, & triſtitia cordis flectit ceruicem. 20. In abductione permanet triſtitia: & ſubſtantia inopis ſecundùm cor eius. 21. Ne dederis in triſtitia cor tuum, ſed repelle eam à te: & memento nouiſſimorum. 22. Noli obliuiſci: neque enim eſt conuerſio, & huic nihil proderis, & teipſum peſſimabis. 23. Memor eſto iudicij mei: ſic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie. 24. In requie mortui requieſcere, fac memoriam eius, & conſolare illum in exitu ſpiritus ſui. 25. Sapientia ſcribæ in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, Sapientiam percipiet: qua Sapientia replebitur. 26. Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum. 27. Cor ſuum dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia eius in ſagina vaccarum. 28. Sic omnis faber & architectus, qui noctem tanquam diem tranſigit, qui ſculpit ſignacula ſculptilia, & aſſiduitas eius variat picturam: cor ſuum dabit in ſimilitudinem picturæ, & vigilia ſua perficit opus. 29. Sic faber ferrarius ſedens iuxta incudem, & conſiderans opus ferri: Vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis concertatur: 30. Vox mallei innouat aurem eius, & contra ſimilitudinem vaſis oculus eius: 31. Cor ſuum dabit in conſummationem operum, & vigilia ſua ornabit in perfectionem. 32. Sic figulus ſedens ad opus ſuum, conuertens pedibus ſuis rotam, qui in ſolicitudine poſitus eſt ſemper propter opus ſuum, & in numero eſt omnis operatio eius. 33. In brachio ſuo formabit lutum, & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuam 34. Cor ſuum dabit vt conſummet liuitionem, & vigilia ſua mundabit fornacem. 35. Omnes hi in manibus ſuis ſperauerunt, & vnuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt. 36. Sine his omnibus non ædificatur ciuitas. 37. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in Eccleſiam non tranſilient. 38. Super ſellam iudicis non ſedebunt, & teſtamentum iudicij non intelligent, neque palàm facient diſciplinam & iudicium, & in parabolis non inuenientur: 39. ſed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.

COMMENTARII.

1\. *Medici, & medicina cõmendantur.*

VERS. 1. *Honora Medicum*, reuerentia exhibita, & mercede præſtita, *propter neceſſitatem*, quia illius indiges ope. *Etenim illum creauit Altiſſimus*, Deus enim auctor eſt medicæ artis.

Honor Medico, verus pecunia eſt.

Ex Græco pro *honora*, dicitur *munerare*, munus ei præſta. Medicus enim nummos verum eſſe putat honorem.] Dicitur autem Deus creaſſe Medicum, quia à principio medica gramina, & radices fecit terram producere in ægritudinum hominis remedium, præſcius ſcilicet Adæ præuaricationis. Vt laudes tam miſericordem Domini prouidentiam ante ægritudines medicamina tibi præparantis.]

Miſericors Dei prouidẽtia ante ęgritudines medicamina præparauit.

Verſ. 2. A Deo eſt enim omnis medela, tum quia à Deo creatæ ſunt vires herbarum, & aliorum medicaminum: tùm quia earum cognitio, & ſcientia à Deo Adæ fuit indita, ac poſteris, à quibus Medici hauſerunt. *Et à Rege accipiet donationem*, ſeu largam remunerationem. * Quia etiam Reges humana fragilitate afficiuntur, & cum hominibus ægritudinibus flagellantur.]

Reges etiam humana fragilitate afficiuntur.

Verſ. 3. Diſciplina Medici exaltabit caput illius, ad magnas opes & honores euehet. *Et in conſpectu Magnatorum collaudabitur*, & egregiis laudibus coram Principibus afficietur. *Cur in conſpectu Magnatorum?* Quia Magnates ægrotantes ſpecialiſſima diligentia curandos ſuſcipiunt, vnde aſſiſtentia ægritudinis cauſam agnoſcunt, & appoſita medicamina felici adhibent effectu, ideoque à cunctis Medici peritia commendatur impenſiùs, quia Principis vita pluris æſtimatur. Subtaxantur hinc Medici, qui cum ad vulgares accedunt ægrotos, cum Hoſpitalia viſitant, plùs videntur fugere ægroti infectionem, quàm ad eius curationem accedere, vnde non ineptè vocitabitur homicida, ſi enim gladio non vulnerat, deſidia interimit.]

Taxantur Medici, qui per tranſennam ad pauperes infirmos accedunt.

Verſ. 4. Altiſſimus creauit de terra medicamenta: & vir prudens non abhorrebit illa. Nam licet amara ſint guſtui, ſalus dulcis potionis amaritudine comparatur. Vndè imprudentem ſe oſtendit, qui vt fugiat affici amaritudine, ſatiùs ducit, obire, aut perlonga infirmitate perimi.

Verſ. 5. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara, (Exo. 15. 25.) ſeu dulcis reddita? Certè ligno illi naturalem fuiſſe credo vim aquam dulcorandi. Ex huius autem ligni exemplo probari vult Sapiens, quantas vires herbis, ac plantis aliquibus Deus indiderit.

Verſ. 6. Ad agnitionem hominum virtus illorum medicamentorum, ſeu vt eam homines cognoſcerent, & in ſuos vſus conuerterent. *Et dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis.* Imò hanc ipſam cognitionem, & ſcientiam vel indidit, vel ſuggeſſit illis Altiſſimus, vt per hoc honoraretur in mirabilibus, quæ per naturales medicamentorum facultates operatur.

Verſ. 7. In his curans mitigabit dolorem. dolor per hæc medicamenta à Medicis applicata opportunè mitigabitur. *Et pigmentarius faciet pigmenta ſuauitatis*, pharmacopæus conficiet mixtiones, quæ ſuauem odorem exhalent, & nares, ac cerebrum ægrotantis recreent, ac reficiant: *& vnctiones conficiet ſanitatis*, ſeu ſanitatem afferentes: *& non conſummabuntur opera eius*; quia noui morbi exiſtunt, & Medici nouas medicamentorum mixtiones, & compoſitiones excogitant. * Annoto, nullam de ſciſſione venæ mentionem fieri, ſed totum ægritudinum curandarum apparatum ad pigmenta ſuauitatis, & ad vnctiones ſanitatis reduci. Vndenam ergo tot venarum ſciſſiones, tot potiones amaræ, inuentæ fuére ad ægrorum ſanitatem? Dubito, an appoſitè.] * Habes hinc ſpiritualem Medicum ſuauibus pharmacis peccatorum ægritudines aptiùs curaturum, quàm amaris, quæ quidem magis ſupplicium, quàm medicamentum appellatur.]

Venæ ſciſſionẽ, & amaræ potionis ad curationẽ ægritudinum ſapiens mẽtionem non facit.

Spiritualis Medicus ſuauibus pharmacis ſtatuit ad peccatores curãdos.

Verſ. 8. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Benignitas diuina, in ſuperficie terræ creauit herbas, ſtirpes, ac alia huiuſmodi in vſum medicinæ, pacem ægrotis; non bellum indicens. Cur ergo Medici ferro armati ſic iam ad miſerum ægrotum accedunt, ac ſi in hoſtem impetum facerent? * Aliquos vidi Medicos valdè in arte peritos, qui herbarum vim callentes harum applicatione ſine ſciſſione venæ, ſine amara potione deſperatas vicerunt ægritudines.]

Peritos Medicos vidi, qui herbarũ applicatione ſine ſciſſione venæ deſperatas viceruñt ægritudines.

Verſ. 9. Fili, in tua infirmitate nè deſpicias teipſum, &c. Dum Medici corpori medicamenta applicant, æger debet animo mederi pœnitudine, oratione. A Deo enim ſanitas procedit, qui quidem efficiet, vt medicina proſit. * Profectò cum ſæpè ægritudines in peccati ſupplicium irruant, dùm Deus pœnitentiâ placatur, ægritudo remittitur.] * *Ora*, inquit, *Dominum.* Multum enim confert ad felicem curationis euentum, ægrotum orare, & aliorum orationes auxiliares ſibi requirere.]

Dum Deus ægroti pœnitentia placatur, ægritudo minuitur.

Cõfert ad curationis felicem euentũ orare ęgrotũ.

Verſ. 10. Auerte à delicto mentem, & voluntatem tuam: *& dirige manus* ad rectam operationem, ad pauperum inopiæ ſuccurrendum: *& ab omni delicto munda cor tuum.* per contritionem tunc, nunc per Sacramentalem Confeſſionem. * *Dirige*, inquam, *manus.* Eleemoſyna enim iuuat admodum ad ſanitatem aſſequendam.] * *Munda* autem (ait) *cor tuum.* Ne ægritudinis vi deficiat intellectus, & differens confiteri, minimè poſſis. Ideò correptus infirmitate prius deberes Confeſſarium, quam Medicum aduocare.]

Eleemoſyna iuuat ad ſanitatem aſſequendam.

Correptus ægritudine priùs confeſſarium quàm Medicũ aduoca.

Verſ. 11. 12. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, ſeu ſuauem ſacrificiorum odorem, thus, thymiama, quæ ſunt grata admodum Domino ſuffimenta, ad eum placandum: *& impingua oblationem*, pinguem, ſelectam oblationem offer: *& tunc da locum Medico*, vt ſuo miniſterio operam expediat. * Quaſi locus Medico dandus non ſit, donec æger animo medeatur.] *Etenim illum Dominus creauit) &c.* Cum Deus medicæ artis author ſit, oſtendit neceſſariam eſſe ad corporis ſanitatem pharmacorum applicatio, quæ per Medicum applicanda ſunt. * Particula illa, *Et non diſcedat a te* innuit, Medicum debere continuò aſſiſtere ægrotanti, vt poſſit opportuno tempore medicamina adhibere: vndè per breues Medicorum viſitationes reprehenduntur.]

Locus Medico dandus nõ eſt, donec æger animo medeatur.

Subtaxantur per breues Medicorum viſitationes.

Verſ.

Verſ. 13. *Eſt enim tempus, quando in manus illorum incurras.* Perſuade tibi, futurum eſſe tempus, quando in manus Medici incidas ægritudine aliqua corporis, ſaltem in vitæ termino, ſuperueniente.

Verſ. 14. *Ipſi quoque* Medici *Dominum deprecabuntur* (cum probè ſciant, artis ſuæ ſucceſſum, ægrotorumque valetudinem ab illo pendere) *vt dirigat quietem eorum*, id eſt, quietam ſanitatem ægris reddat, *propter conuerſationem illorum*, ſeu vt poſſint iterùm cùm valentibus conuerſari. Reiicio aliorum expoſitionem, qui per hos deprecatores volunt intelligi *Sacerdotes*, quorum nulla mentio præceſſit.* Fortè noluerunt, id de Medicis intelligi, quos vident magis lucro, quam deuotioni intendere. Aſt ego id, de Medicis Chriſticolis non præſumpſerim. Debet igitur probus Medicus Dominum precari, vt curatio felicem ſortiatur effectum.]

Bonus Medicus debet orare, vt curatio optimũ ſortiatur effectum.

Verſ. 15. *Qui delinquit in conſpectu eius, qui fecit eum, incidet in manus Medici.* Medici enim, & morbi ſunt quaſi tortores, quibus propter peccata nos Dominus vult diuexari. * Porrò ægritudines ſæpè ex peccato procedunt.]

Propter peccata ægritudine diuexamur.

Verſ. 16. *Fili, in mortuum produc lacrymas*, lacrymas profunde: compaſſio enim humanæ miſeriæ communi debetur: *& quaſi dira paſſus, incipe plorare*, ſeu vt fit in rebus acerbis, quæ nobis accidunt: *& ſecundum iudicium contege corpus illius*, & cura ſepulturæ cadauer emandari, vt decet, & vt poſtulat recepta conſuetudo: *& non deſpicias ſepulturam illius*, viliorem, quàm oportet, prouidens pompam.

2.

Moderatum luctũ in morte amicorum oſtendendum docet.

Verſ. 17. 18. *Propter delaturam autem*, ſeu oblocutionem ciuium tuorum, qui ſi viderint te propinqui mortem leuiter ferre, exiſtimabunt, te morte illius eſſe lætatum: *amarè fer luctum illius vno die, vel duobus propter* huiuſmodi *detractionem*, vno vel altero die ede ſigna doloris. *Et conſolare propter triſtitiam*: tranſactis autem hiſce duobus diebus, conſolationem admitte, ne tibi triſtitia noceat. * Nimius hinc luctus in obitu propinquorum, ſeu amicorum reprehenditur.] *Et fac luctum ſecundum meritum eius vno die, vel duobus propter detractionem*, quam *delaturam* dixit *verſ.* 17.

Luctus pro defunctis nõ ſit nimius.

Verſ. 19. *A triſtitia enim feſtinat mors*, *&c.* Triſtitia enim ſi diutius perſiſtat, efficit mortem feſtinare, obruens, & opprimens corporis vires, & ſenium inducens, quo ceruix curuatur.

Verſ. 20. *In abductione permanet triſtitia*, ſi te à conuictu aliorum abducas, & ſolitudinem captes, vt ſine teſte plores, triſtitia permanebit: *& ſubſtantia inopis ſecundum cor eius.* Si enim quis corde ſit bono, & hilari operi ſe impendet, & facultates tuebitur, & augebit: ſi vero corde ſit mœſto, & triſtitia obruatur, opus negliget boni ſucceſſus deſperatione, atque ideo res familiaris malè dilabetur, vnde ipſe inopia prematur. * Adeò prauus eſt triſtitiæ affectus, vt hominem faciat paupertatis ærumna premi.]

Triſtitia facit hominem inopia premi.

Verſ. 21. 22. *Ne* ergo *dederis in triſtitia cor tuum*, ſeu triſtitiæ, & mœrori, *Sed repelle eam à te: & memento nouiſſimorum*, mortis ſcilicet, & ſepulturæ, quæ tibi per triſtitiam acceſſis, & acceleras. * Quod ſi libeat, particulam hanc: *Et memento nouiſſimorum* in medicinam triſtitiæ, à qua nos abducere curat, additam eſſe videbitur, ex nouiſſimorum recordatione potiùs triſtitiam augendam, quàm imminuendam eſſe. At ſi prudẽter ducas diſcurſum, nihil magis nos debet à mœrore reuocare, quàm miſeriæ humanæ diſſolutionis recordatio.] *Noli obliniſci illorum*, nouiſſimorum, ſeu mortis ſcilicet, ſed proſpice tempori, nec pluſculum indulge dolori. Nam cui id bono? *neque enim eſt conuerſio* defuncto, ſeu reditus ad vitam per lacrymas ac dolores tuos. *Et hunc nihil proderis & teipſum peſſimabis*, defuncto non proderis, & interea peſſimè teipſum lædes.

Nihil magis debet nos à triſtitia reuocare, quam mortis quã diſſolutio miſeriæ humanæ fit, recordatio.

Verſ. 23. *Memor eſto iudicij mei*, ſortis ſcilicet & conditionis, verba ſunt mortui: *ſic erit & tuum*, humana conditio tibi etiam mortem indicit: *mihi heri, tibi hodiè.* * Cur non dixit, Tibi cras, ſed *tibi hodiè?* Quia quotidiè debes tibi perſuadere, illam diem vitæ tuæ eſſe nouiſſimam.]

Quotidiè perſuadere nobis debemus eam diẽ eſſe vitæ noſtræ nouiſſimam.

Verſ. 24. *In requie mortui requieſcere fac memoriam eius*, cum quieſcente mortuo depone memoriam eius, quæ te plùs æquo cruciat: *& conſolare illum*, (Græcè, *conſolare ſuper illum*) *in exitu ſpiritus ſui*, id eſt, quod felici fine hanc miſeram vitam clauſerit, & ex ea in aliam feliciſſimam demigrarit. * Docemur, ex bona morte filij, propinqui, vel amici potius conſolatione nos quàm mœrore affici debere.]

Ex bona morte filij, propinqui, vel amici potiùs conſolatione, quàm triſtitiã affici debemus.

Verſ. 25. *Sapientia ſcribæ in tempore vacuitatis.* Sapientia quærenda & ſperanda Doctori ac litterato viro *in opportunitate otij*, (vt ait Græcus.) *& qui minoratur actu*, qui actiuæ vitæ functiones à ſe remouet, *Sapientiam percipiet*, ſapiens euadet. * Nam quod ille de carminibus dixit.

Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quærunt.

Verum eſt de quolibet litterarum genere, Sapiens non erit, qui ſe ab externis nimiis occupationibus non expedierit.]

Sapiens non erit, qui ſe ab externis nimiis curis non expedierit.

Verſ. 26. *Quâ Sapientiâ replebitur, qui tenet aratrum, &c.* Græcè, *In quo erit ſapiens, &c.* ſeu quomodò acquiret Sapientiam, qui à mane ad veſperam tuti occupatur agricola, vel qui non oblectatur niſi in fuſte, in cuius cuſpide eſt ſtimulus, quo boues agitat: & totum ſtudium eius eſt armenti annumerare vitulos, vnde lucrum acquirat? 3.

Agit de agricultura, ac de arte fabrili, & ſingulas ab apit ad Sapientia ſtudium.

Verſ. 27. *Cor ſuum ad verſandos ſulcos*, tota agricolæ cura erit terram aratro ſubigere: *& vigilia eius in ſagina vaccarum* & omnis cogitatio illius fugans ſomnum, eſt, vndenam armento poterit de abundanti paſtu prouidere.

Verſ. 28. *Sic omnis faber, & architectus, qui noctem tanquam diem tranſigit, &c.* Qui ſculpit cælaturas ſigillorum (ſic Græcè) quibus vtimur ad epiſtolas, & alia huiuſmodi obſignanda; & pictor totus eſt in varietate colorum tabulis per artem picturæ inducenda, vt pictura exprimat, & imitetur, quod artifex intendit. Hæc eſt vnica horum cura, hoc manus vigilans, hoc animus ſomnians ſculpit, aut depingit.

Verſ. 29. *Sic faber ferrarius, &c.* Hæc etiam eſt vnica fabri ferrarij cura. *Vapor ignis vret carnes eius, &c.* Licet autem ei moleſtus ſit calor

lor qui ex fornace procedit, & cum igne teterrimo noſtræ naturæ hoſte confligetur aſſiduè, non deſerit opus.

Verſ. 30. Vox mallei innouat aurem eius, ſeu nouis, ac repetitis ictibus pulſat, & ferit eius aures: *& contra ſimilitudinem vaſis oculus eius*, artifices enim crebrò ad exemplar & typum propoſitum reflectunt oculos, ne errare contingat.

Verſ. 31. Cor ſuum dabit in conſummationem operum, &c. Animum ad opus abſoluendum applicat, & diligenter ſtudet in opere perficiendo ſummo mane euigilans.

Verſ. 32. Sic figulus ſedens ad opus ſuum, &c. Quia certum vaſorum numerum ſibi, aut famulis ſuis figulos præſcribit, quem quotidiè perficiant.

Verſ. 33. 34. In brachio ſuo formabit, ſiue ſubiget *lutum: & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuam.* Curuat enim ſe figulus in anteriorem partem, & vires ſuas exerit ad ſubigendam ſeu formandam argillam. *Cor ſuum dabit, vt conſummet linitionem*, quâ ſcilicet vaſa intus, & foris liniunt figuli, & vitrea illis cruſta inducunt: *& vigilia ſua*, ſeu de nocte ſurgens, *mundabit fornacem*, quo induranda ſunt, igne appoſito, vaſa.

Verſ. 35. Omnes hi in manibus ſuis ſperauerunt, ſeu in labore manuum ſuarum ſtatuunt ſpem parandi victus: *& vnuſquiſque in arte ſua Sapiens*, ſeu peritus eſt.

Verſ. 36. 37. Sine his omnibus non ædificatur ciuitas, ſiue non ſubſiſtit, quia ad ciuium vſum harum artium ſubſidium eſt neceſſarium. *Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, &* Græcè pro *non inhabitabunt* eſt, *non habitabunt iuxta*. Templum ſcilicet, aut curiam, aut prætorium, ne ſtrepitu machinarum ſuarum aliis moleſtiam creent: ſed ſuos vicos ſeorſim habebunt, in quibus officinas aperiant: *& in Eccleſiam non tranſilient*, ſed illis artibus ad congregationem Sapientium non accedent, ſeu inter Sapientes non annumerabuntur.

Verſ. 38. Super ſellam Iudicis non ſedebunt, & teſtamentum iudicij non intelligent, id eſt, ritus, conditiones, & decreta iudicialia non callebunt: *neque palam facient diſciplinam, & iudicium, & in parabolis non inuenientur*, alios non docebunt, quod profeſſores bonarum artium faciunt aut in ſcholis, aut priuatim: & non accedent ad cœtum Doctorum virorum, vt de grauibus & eruditis quæſtionibus cum eis diſſerant.

Verſ. 39. Sed creaturam æui confirmabunt, id eſt, res neceſſarias ad vitam in hoc ſæculo fouendam ſubminiſtrabunt ſuo opificio, & arte manuali. *Et deprecatio illorum in operatione artis*, id eſt, oratio ad Deum, votum, ac deſiderium omne eorum verſatur in arte cuiuſque, nempè vt feliciter ſuccedat, & fructum optatum proferat. * Quàm aptè artifex dicitur deprecari, *& omnis deprecatio illorum.* Quia ad cuiuſuis operis perfectionem mirum in modum confert oratio.] *Accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.* Ità tamen vacare debent ſuo opificio, vt ſimul ſeſe legi Dei cognoſcendæ accommodent, ſaltem quatenùs illos concernit, & eius obſeruationi diligenter ſtudeant. Artifices itaque non omne tempus manuum operi impendant, ſed aliquam particulam animi rectæ operationi reſeruent.]

Ad cuiuſlibet operis perfectionem oratio proficit.

Artifices non omne tempus operæ manuum dedant, ſed partem reſeruent animi operationi.

CAPVT XXXIX.

Deſcribit Sapiens ſtudioſi viri officium. Docet Deum ſemper laudandum ſiue munera benignus largiatur, ſiue iratus ſupplicia inferat.

1. SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in
prophetis vacabit. 2. Narrationem virorum nominatorum
conſeruabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit.
3. Occulta prouerbiorum exquiret, & in abſconditis parabo-
larum conuerſabitur. 4. In medio magnatorum miniſtrabit,
& in conſpectu præſidis apparebit. 5. In terram alienigena-
rum gentium pertranſiet: bona enim & mala in hominibus
tentabit. 6. Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit il-
lum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur. 7. Aperiet os ſuum in oratione, &
pro delictis ſuis deprecabitur. 8. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu in-
telligentiæ replebit illum: 9. & ipſe tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ
ſuæ, & in oratione confitebitur Domino: 10. & ipſe diriget conſilium eius, &
diſciplinam, & in abſconditis ſuis conſiliabitur. 11. Ipſe palàm faciet diſcipli-
nam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur. 12. Collauda-
bunt multi ſapientiam eius, & vſque in ſæculum non delebitur. 13. Non recedet
memoria eius, & nomen eius requiretur à generatione in generationem. 14. Sa-
pientiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius enuntiabit Eccleſia. 15. Si per-
manſerit, nomen derelinquet plus quàm mille: & ſi requieuerit, proderit illi.

16. Adhuc conſiliabor, vt enarrem: vt ſurore enim repletus ſum. 17. In voce
dicit: Obaudite me diuini fructus, & quaſi roſa plaotata ſuper riuos aquarum fru-
ctificate. 18. Quaſi Libanus odorem ſuauitatis habete. 19. Florete flores, quaſi
lilium, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & bene-
dicite Dominum in operibus ſuis. 20. Date nomini eius magnificentiam, &
confitemini illi in voce labiorum veſtrorum, & in caoticis labiorum, & citharis,
& ſic dicetis io confeſſione. 21. Opera Domioi vniuerſa booa valdè. 22. In
verbo eius ſterit aqua ſicut congeries: & iu ſermooe oris illius ſicut exceptoria
aquarum: 23. quoniam in præcepto ipſius placor fit, & non eſt minoratio in ſa-
lute ipſius. 24. Opera omnis carnis coram illo, & non eſt quidquam abſcoonditum
ab oculis eius. 25. A ſæculo vſque in ſæculum reſpicit, & nihil eſt mirabile
in coonſpectu eius. 26. Non eſt dicere: Quid eſt hoc, aut quid eſt iſtud? omnia
enim in tempore ſuo quærentur. 27. Benedictio illius quaſi fluuius inundauit.
28. Quomodo cataclyſmus aridam inebriauit? ſic ira ipſius gentes, quæ non ex-
quiſierunt eum, hereditabit. 29. Quomodo conuertit aquas io ſiccitatem, & ſic-
cata eſt terra: & viæ illius viis illorum directæ ſunt: ſic peccatoribus offenſiones in
ira eius. 30. Bona bonis creata ſunt ab initio, ſic nequiſſimis booa & mala.
31. Initium neceſſariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, ſal, lac, & panis
ſimilagineus, & mel, & botrus vuæ, & oleum, & veſtimentum. 32. Hæc omnia ſan-
ctis io bona, ſic & impiis & peccatoribus in mala conuertentur. 33. Sunt ſpiritus,
qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmauerunt tormenta ſua. 34. in
tempore conſummationis effundent virtutem: & furorem eius, qui fecit illos, placa-
buot. 35. Ignis, grando, fames, & mors, omoia hæc ad vindictam creata ſunt?
36. beſtiarum dentes, & ſcorpij, & ſerpentes, & rhomphæa viodicans in extermi-
nium impios. 37. In mandatis eius epulabuntur, & ſuper terram in neceſſitatem
præparabuntur, & in temporibus ſuis non præterient verbum. 38. Propterea ab
ioitio confirmatus ſum, & conſiliatus ſum, & cogitaui, & ſcripta dimiſi. 39. Omnia
opera Domini bona, & omne opus hora ſua ſubminiſtrabit. 40. Noo eſt dicere:
Hoc illo nequius eſt: omnia enim in rempore ſuo comprobabuntur. 41. Et nunc io
omni corde & ore collaudate, & beoedicite nomeo Domini.

COMMENTARII.

1\.
Sapientem virum deſcribit.

VERS. 1. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret Sapiens*, ſeu leget ſcripta, quæ olim viri docti edidere: *& in Prophetiis vacabit.* Græcè, *in prophetijs*, totam ſacram Scripturam per Synecdochen intelligit. Antiquorum Patrum ſcripta maximè conferunt ad viri Sapientis eruditionem. * Vndè ſubtaxantur Concionatores, qui libellos vulgari idiomate à modernis tranſcriptoribus editos memoriæ mandant, vt auditoribus ſicut comœdi recitent, Patrum ſcripta negligentes. Vndè ſe Sapientes non eſſe teſtantur, cum Sapiens Sapientiam antiquorum exquirat.]

Taxantur Concionatores, qui libellos vulgari idiomate à modernis editos legũt, Patrum Scripta negligẽtes.

Verſ. 2. 3. Narrationem virorum nominatorum conſeruabit. Græcè, *explicationem*, ſeu vt ſacræ Scripturæ myſteria calleat, celebres inibit Interpretes: *& in verſutias parabolarum ſimul introibit*, & aſſequi curabit argutias innolucra per parabolas tradita, quæ documenta ſunt, & præcepta vitæ inſtituendæ. *Occulta prouerbiorum exquiret, & in abſconditis parabolarum* ænigmaticè quidem *conuerſabitur*, ſeu verſabitur.

Verſ. 4. In medio Magnatorum miniſtrabit, electus à Principibus publica munia obibit. Aptus modus acquirendæ Sapientiæ indicatur, ſcilicet per experientiam, in aulis Principum verſando, in quibus viri prudentia & vſu rerum ſpectati agunt, & negotia grauia & implicata expediunt. * Experientia enim eſt peritior Sapientiæ Magiſtra.] *Et in conſpectu Præſidis apparebit*, apud gubernatorem Reipublicæ publica negotia verſabit.

Experientia eſt peritior Sapiẽtiæ Magiſtra.

Verſ. 5. In terram alienigenarum gentium pertranſiet, vt ſpecialium rituum rationem edifcat: *bona enim, & mala in hominibus tentabit*, proſpera, & aduerſa experietur. * Homines enim per omnia tentati prudentiam colligunt.]

Homines per omnia tẽtati prudẽtiam colligunt.

Verſ. 6. Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum. Magno cordis ſui affectu diluculo ſurget ad preces Domino creatori profundendas, vndè veram Sapientiam concipiet: *& in conſpectu Altiſſimi deprecabitur*, & ab omnibus externis curis expeditus ſoli ei negotio intentus exorabit: hoc enim eſt in conſpectu Domini deprecari. * In conſpectu Dei non orat, qui ad externas curas mentem abducit.]

In conſpectu Dei orat, qui ab aliis curis externis mẽtem abducit.

Verſ. 7. Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur, vt ſcilicet Sapientiæ impedimenta auertat. Mens enim peccatis infecta haud poteſt Sapientiæ aſſequi puritatem.]

Bona conſcientia neceſſaria ad profectum in litteris.

Verſ. 8. 9. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum. Cum autem à Dei voluntate pendeat huiuſmodi intelligentia, quomodò peccatorem ſuum planè inimicum eadonabit? *Et ipſe tanquam imbres mittet eloquia ſua*, dante autem Domino intelligentiam, largè ille, ac copioſè Sapientiam ſuam in aliorum promet vtilitatem: *& in oratione*

confi

Ex orationis fonte Concionator proximorũ fructum exhauriat.

confitebitur Domino, laudabit Deum. * Aptè indicitur orationis exercitium ei Sapienti, qui aliorum ſtudet vtilitati. Magiſter enim Euangelicus fructum, quem cupit à proximis colligere, ex orationis fonte haurire conatur.]

Verſ.10. Et ipſe diriget conſilium eius, & diſciplinam : & ipſe Sapiens oratione edoctus diriget mores ſuos ad normam diuinæ legis, quam in omnibus conſulit. Si Concionator viam non dirigit, quomodò cum Ioanne Baptiſta clamabit, *Dirigite viam Domini? Ioan.1.23.*] *Et in abſconditis ſuis*, alij *in abſconditis eius*, id eſt, Dei, in rebus obſcuris, & dubiis *conſiliabitur*, quid faciendum ſit edíſcet oratione magiſtra. Græcè *meditabitur*, attenta conſideratione dum orationi incumbit, rimari curabit, quæ ſit Dei voluntas. * Profectò Sapientiſſimus D.Thomas & alij Diui ex orationis libro difficillimarum quæſtionum hauriebant ſolutionem.]

Concionator vias ſuas dirigat, vt clamet, Dirigite viam Domini.

Viri Sapientiſſimi ex orationis libro hauriunt difficilium quæſtionum ſolutiones.

Verſ.11. Ipſe palam faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ, &c. Ipſe exeret, promet doctrinam, quâ inſtitutus eſt : & diuinæ legis ſcientia, & exercitatione gaudebit.

Verſ.12.13. Collaudabunt multi Sapientiam eius, & vſque in ſeculum memoria illius non delebitur. Non recedet memoria eius à mente doctorum, *& nomen eius requiretur*, Græcè, *viuet* à generatione in generationem, vna enim generatio ab alia requiret Sapientis huius notitiam. * Quod quidem patet in Sapientibus, qui ſua ſcripta typis tradidere, quorum memoria æternùm viuit, & eorum nomen ab alijs Doctoribus requiritur, dum citatur.]

Memoria Auctorum, qui ſcripſere, æternùm viuit.

Verſ.14. Sapientiam eius enarrabunt gentes, ſeu gentiles, vt Regina Saba celebrauit Salomonis Sapientiam : *& laudem eius enunciabit Eccleſia*, Synagoga, ſiue fidelium cœtus.

Verſ.15. Si permanſerit, ſi diu ſuperſtes fuerit, *nomen*, famam & gloriã *derelinquet plus quàm mille*, ex equitibus, ex diuitibus vulgi imperitorum, quorum memoria in ſepulchro cum cadauere perpetuò recluditur : *& ſi requieuerit, proderit illi*, etiamſi alios erudire non poſſit receſſo vitæ termino, non tamen ideò laborum ad Dei gloriam ſuſceptorum, & promptè ad alios iuuandos voluntatis præmio fruſtrabitur. * Niſi velis verba illa, *ſi requieuerit, proderit illi*, referri ad vtilitatem, quam quis ex Sapientia percipit ad mortis periculum. Etenim homo Sapientiâ præditus ſe aptiùs diſponit ad obitum, fortior ad pericula ſuperanda Dei ope exſurgit.]

Homo Sapiens aptiùs ſe ad mortem diſponit.

Verſ.16. Adhuc conſiliabor, vt enarrem, alia monita, ac conſilia ſuggeram, enarrando, quæ mihi ſpiritus dictat : *vt furore enim repletus ſum*, æſtuat animus, plenus ſum ſermonibus, quos in audientium vtilitatem profundere geſtio eo impetu, quo furioſi aſſolent proferre clamores.

Verſ.17. In voce dicit, alij, *in voce dicam*, clamabo : *Obaudite me diuini fructus*, filij Dei Iſraëlitæ, vitis diuinæ opimi botri : & quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarum, *fructificate*, germinate.

Verſ. 18.19. Quaſi Libanus odorem ſuauitatis habete (Græcè, *quaſi thus.*) *Florete flores, quaſi lilium, & date odorem : & frondete in gratiam*, ſeu pulchrè proferte frondes : *& collaudate canticum*, canticis laudate, *& benedicite Dominum in operibus ſuis.*

Verſ.20.21. Date nomini eius magnificentiam, nomen Dei magnificate, *& confitemini illi in voce labiorum veſtrorum & in canticis labiorum, & citharis* eum laudate. *Et ſic dicetis in confeſſione*, ſeu in cantico laudis. *Opera Domini vniuerſa bona* ſunt *valdè*. Vultis oſtendam? Audite.

Verſ.22.23. In verbo eius ſteterit aqua ſicut congeries. Græcè, *ſicut aceruus*. id eſt, diuino iuſſu congregatæ fuére aquæ, vt arida appareret. Vel in mari Rubro, ac Iordane, vt Hebræi pede ſicco tranſirent : *& in ſermone oris illius ſicut exceptoria*, ſeu conceptacula, *aquarum*. id eſt, ſteterunt aquæ non ſecus ac ſi in ſuis finibus, & conceptaculis quieſcerent. *Quoniam in præcepto ipſius placor fit.* Græcè, *complacentia*. Omnia fiunt, vt complacitum eſt Deo : *& non eſt minoratio in ſalute ipſius*, nihil deeſt perfectioni, ſeu integritati eius rei, quam ipſe fieri iuſſerit. Dei enim perfecta ſunt opera. Preme verbum *in ſalute ipſius*, id eſt, *in opere*. Omnia enim Dei opera ita ad hominum ſalutem diriguntur, vt idem ſit opus Dei, ac hominum ſalus.]

Idem eſt opus Dei, ac hominum ſalus.

Verſ.24.25. Opera omnis carnis coram illo. Omnium hominum opera videt : *& non eſt quidquam abſconditum ab oculis eius. A ſeculo vſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt mirabile in conſpectu eius*, nihil eſt illi nouum, aut quod ignoret.

Verſ.26. Non eſt dicere : Quid eſt hoc? aut quid eſt iſtud? Quinam eſt huius rei vſus, aut finis? *Omnia enim in tempore ſuo quærentur.* Græcè, *omnia enim in vſus ſuos creata ſunt*, omnia habent vſum ſuum requiſitum, & eorum naturæ conſentaneum.

Verſ.27.28. Benedictio illius quaſi fluuius inundauit, multiplex, & copioſa eſt Dei benedictio, quæ inſtar fluuij terram fœcundam reddit. *Quomodò cataclyſmus aridam inebriauit*, quemadmodùm diluuium aquarum terram operuit, hominum genus obruit. Noë cum paucis ſuperſtite : *Sic ira ipſius gentes, quæ non exquiſierunt eum, hæreditabit*, ita gentes ei per crimina inuiſæ diuinæ iræ, ac furoris præda pabulum, poſſeſſio, & quaſi hæreditas fient. Itaque Dei benedictio ſeu miſericordia, & eiuſdem ira aut ſeueritas inundationi comparantur. Nam beneficiorum inundationem iræ ſequitur inundatio ſi beneficiorum vndæ irrigauerint ingratos.]

Beneficiorum inundationẽ ſequitur iræ indignatio, vt obruat ingratos.

Verſ.29. Quomodò conuertit aquas in ſiccitatem, & ſiccata eſt terra, cum filij Iſraël per maris fundum ſicco veſtigio tranſirearunt : *& viæ illius viis illorum directæ ſunt*, & quomodò ſemitæ quas Deus Iſraëlitis aperuit, itineri illorum præparatæ ſunt directæ, complanatæ, exſiccatæ; *Sic peccatoribus offenſiones in ira eius*, ita è contrario difficultates, & obſtacula Deus peccatoribus obiicit, in quas offendunt, & ruunt, vt Pharaoni, eiuſque aſſeclis accidit.

Verſ.30. Bona bonis creata ſunt ab initio : Sic nequiſſimis bona & mala. Ab initio Deus iuſtis bona præparauit, quiquidem quamuis cum aliquibus malis, ſeu laboribus confligantur, bona abſolutè dici debent, cum eis cooperentur in bonum. * Vndè mala, ſeu labores iuſtorum in bonorum numerum ſunt computandi, & dicere verè poſſumus : Bona à malis abſtracta,

Labores iuſtorum inter bona data eis à Deo annumerantur.

ſtracta, ſeu bona ſine malis iuſto creata ſunt.] Peccatoribus autem creata ſunt, ſeu præparata *bona & mala*, quia mali bonorum quorundam ſunt participes; nam facit Deus *Solem ſuum oriri ſuper bonos & malos*: illos tamen mala manent æterna. * Vnde ipſa bona, ipſa Dei beneficia poſſunt *mala* eis appellari, quia illorum damnationi (eorum ingratitudine) ignem pœnæ addiderunt.]

Peccatorum bona, inter mala data eis à Deo valent computari.

Verſ. 31. *Initium neceſſariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, ſal, lac, & panis ſimilaginens*, ſeu ex ſimila, puriore ſcilicet tritici farina (triticus enim panis maximè idoneus hominum cibus. Hæc itaque præcipuè neceſſaria ſunt vitæ ac victui hominum, & etiam *mel, & botrus vuæ, & oleum, & veſtimentum.*

Verſ. 32. *Hæc omnia ſanctis in bona, &c.* Hæc omnia, quæ hominibus ad vitam vtilia ſunt in bona ſpiritualia cedunt iuſtis, quia eis ad ſeruiendum Deo vtuntur: ad pernitiem verò conuertuntur peccatoribus, qui Dei beneficiis abutuntur ad crimina.

Verſ. 33. 34. *Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt.* Angeli ſiue boni, ſiue mali, qui ſunt adminiſtratorij ſpiritus, & cum Deus iubet, mortales ſupplicij flagello percutiunt: *& in furore ſuo confirmauerunt tormenta ſua.* conſtanter inferunt flagella, & tormenta, prout à Domino imperantur. *In tempore conſummationis effundent virtutem*, in tempore finis, interitus, necis, cum ſcilicet Deus malos perdere decreuit, exerent vim, & potentiam ſuam ad dirè percutiendum: *& furorem eius, qui fecit illos, placabunt.* Nam cum vindicta de peccatis ſumitur, tunc Dei ſedatur ira.

Verſ. 35. 36. 37. *Ignis, grando, fames, & mors: omnia hæc ad vindictam creata ſunt, beſtiarum dentes, & ſcorpij, & ſerpentes, & rhomphæa*, ſeu gladius, *vindicans in exterminium impios*, occidens, & perdens. *In mandatis eius epulabuntur*, beſtiæ, ſcorpij, ſerpentes, gladius, ſi Deus iubeat, promptè irruent ad vindictam: imò adeò auidè ac ſolet guloſus, ad epulum ſeu conuiuium accurrere: *& ſuper terram in neceſſitatem præparabuntur*, mala hæc, & noxia parata ſunt, & cum vſus, & neceſſitas tulerit, ad manum haberi poſſint: *& in temporibus ſuis non præterient verbum*, ad vnguem effectum dabunt, vt iuſſa fuerint. * Quomodò delinquere non timeat impius ſciens, ad manum eſſe ſupplicij executores?]

Quomodò audet delinquere, qui ſcit, ad manum eſſe ſupplicij executores.

Verſ. 38. *Propterea ab initio confirmatus ſum*, in hac ſententia: *& conſiliatus ſum*, Græcè, *cogitaui*, cum animo ſtatui, *& cogitaui, & ſcripta dimiſi*, ſeu reliqui animi mei decreta, quæ ſequuntur.

Verſ 39. *Omnia opera Domini bona, &c.* ſuo tempore, cum opus fuerit, dabit illis, vt opera ſua exerant, ad quæ inſtituta ſunt.

Verſ 40. *Non eſt dicere: Hoc illo nequius eſt.* Deus enim nihil fecit nequam, ſeu malum, & reprehenſibile: ſed omnia bona, & vtilia. *Omnia enim in tempore ſuo comprobabuntur.* Bona eſſe, & vtilia omnia Dei opera tempus docebit, cum ſcilicet eorum vſus erit, vel neceſſitas ea requiret.

Verſ. 41. *Et nunc in omni corde, & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.* Nunc igitur tot creaturis vtilibus neceſſariis à Deo donati, gratitudinis ergò toto ex corde Dominum benedicite.

CAPVT XL.

Deſcribit Sapiens huius vitæ miſerias, quæ peccatum ſunt conſequutæ, &c.

1. OCCVPATIO magna creata eſt omnibus hominibus, & iu-
gum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris
eorum, vſque in diem ſepulturæ, in matrem omnium. 2. Co-
gitationes eorum, & timores cordis, adinuentio exſpectatio-
nis, & dies finitionis: 3. à reſidente ſuper ſedem glorioſam,
vſque ad humiliatum in terra & cinere: 4. ab eo qui vtitur
hyacintho, & portat coronam, vſque ad eum qui operitur li-
no crudo: furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perſe-
uerans, & contentio, 5. & in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis im-
mutat ſcientiam eius. 6. Modicum tanquam nihil in requie, & ab eo in ſom-
nis, quaſi in die reſpectus. 7. Conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tanquam qui
euaſerit in die belli. In tempore ſalutis ſuæ exurrexit, & admirans ad nullum timo-
rem: 8. cum omni carne, ab homine vſque ad pecus, & ſuper peccatores ſeptu-
plum. 9. Ad hæc mors, ſanguis, contentio, & rhomphæa, oppreſſiones, fames, &
contritio, & flagella: 10. ſuper iniquos creata ſunt hæc omnia, & propter illos fa-
ctus eſt cataclyſmus. 11. Omnia, quæ de terra ſunt, in terram conuertentur, & om-
nes aquæ in mare reuertentur. 12. Omne munus, & iniquitas delebitur, & fides
in ſæculum ſtabit. 13. Subſtantiæ iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut
tonitruum magnum in pluuia perſonabunt. 14. In aperiendo manus ſuas lætabi-
tur:

tur: ſic præuaricatores in conſummatione tabeſcent. 15. Nepotes impiorum non
multiplicabunt ramos, & radices immondæ ſuper cacumen petræ ſonant. 16. So-
per omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum euelletur.
17. Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum perma-
net. 18. Vita ſibi ſufficientis operarij condulcabitur, & in ea inuenies theſaurum.
19. Filij, & ædificatio ciuitatis confirmabit nomen, & ſuper hæc mulier immacu-
lata computabitur. 20. Vinum & muſica lætificant cor: & ſuper vtraque dilectio
ſapientiæ. 21. Tibiæ & pſalterium ſuauem faciunt melodiam, & ſuper vtraque
lingua ſuauis. 22. Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, & ſuper hæc viri-
des ſationes. 23. Amicus & ſodalis in tempore conuenientes, & ſuper vtroſque
mulier cum viro. 24. Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, & ſuper eos
miſericordia liberabit. 25. Aurum & argentum eſt conſtitutio pedum: & ſuper
vtromque conſilium beneplacitum. 26. Facultates & virtutes exaltant cor, & ſu-
per hæc timor Domini. 27. Non eſt in timore Domini minoratio, & non eſt in
eo inquirere adiutorium. 28. Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis, & ſu-
per omnem gloriam operuerunt illum. 29. Fili in tempore vitæ tuæ ne indigeas:
melius eſt enim mori, quàm indigere. 30. Vir reſpiciens in menſam alienam, non
eſt vita eius in cogitatione victus: alit enim animam ſuam cibis alienis. 31. Vir
autem diſciplinatus & eruditus cuſtodiet ſe. 32. In ore imprudentis condulcabi-
tur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.

COMMENTARII.

1.

Miniæ vitæ miſeria deſcribuntur.

VERS. 1. *Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus.* Cuncti homines nati ſunt ad ſuſtinendum magnam admodùm ærumnarum moleſtiam: *& iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium,* id eſt, terram, ex qua formati ſumus, & in cuius ſinu omnes tandem recondimur. * Si agnatum eſt filiis amare parentes, cur ſepulchrum omnium matrem tam inteſtino odio multi proſequuntur, vt vel de illo recordari, ſit illis inuiſum?]

Sepulchrum debemus vti matrem diligere, & honorare.

Verſ. 2. 3. Cogitationes eorum, & timores cordis, curæ, & anxietates, *adinuentio exſpectationis,* ſeu excogitatio remedij aduerſus imminentia mala, quæ obuentura exſpectantur, *& dies finitionis,* ſeu obitus. Hæc inquam & ſimilia ſunt iugum graue, quod filiorum Adæ humeris eſt impoſitum.

Verſ. 4. 5. A reſidente ſuper ſedemglorioſam vſque ad humiliatum in terra, & cinere, à maximo vſque ad minimum nemo liber ab eiuſmodi moleſtiis humanis exiſtit. Ab eo, qui vtitur hyacintho, & portat coronam, vſque ad eum qui operitur lino crudo, ſeu à Rege, vſque ad agricolam qui veſte rudi ex lino nondum excocto nec lotione purgato vtitur: *furor, zelus, tumultus, fluctuatio & timor mortis, &c.* Omnibus hiſce affectibus animi homo miſer adeò comprimi aſſolet, vt cum in menſa, & in lecto ad refectionem, & quietem compoſitis, reficiendæ erant vires, ipſa refectio, & ſomnus animum lacerat, alternat, & modo in hanc ſententiam impellunt, modo ab illa reuocant.

Verſ. 6. Modicum tanquam nihil in requie, modica & quaſi nulla eſt requies. *Et ab eo,* ſeu poſt illud modicum quietis quod percepit *in ſomnis,* mox excubare cogitur, *quaſi in die reſpectus,* Græcè, *in die ſpeculæ,* quia inſtar ſpeculatoris, proſpicit vndiquè, & vertit ſe in omnes partes, vt malis occurrat, quæ ſibi obuentura vel metuit, vel ſomniat, vel fingit.

Verſ. 7. 8. Conturbatus eſt in viſu cordis ſui; ſomnia, quæ inter dormiendum ſe videre apprehendit, illum conturbant, nam pugnam cum hoſte ſomniat, vitæ diſcrimen, fugam difficilem, *tanquam qui euaſerit in die belli. In tempore ſalutis ſuæ exurrexit,* cum ſomniauit, ſe hoſtem euaſiſſe arrepta fuga, tunc euigilat: *& admirans ad nullum timorem,* miratur, ſe adeò timuiſſe, cum nulla adeſſet timoris occaſio. *Cum omni carne, ab homine vſque ad pecus;* id accidit omnibus hominibus, imò etiam pecudibus, nam etiam bruta animalia ſomniant: *& ſuper peccatores ſeptuplum,* maior multò eſt peccatorum timor, qui conſcientiæ ſtimulis fodiuntur, cum ſibi commiſſorum ſcelerum ſint conſcij. * Cunctis quidem humanis ærumnis plùs peccatores, quàm iuſti ſauciantur, quia conſcientia nequam communibus malis addit agnatam peccato triſtitiam, & timorem.]

Peccator humanis ærumnis magis, quàm iuſtus ſauciatur.

Verſ. 9. 10. Ad hæc mors, ſanguis, contentio, &c. & propter illos factus eſt cataclyſmus, ſeu diluuium tempore Noë totum obruit Orbem. * Certè ex peccato, & ad peccatum puniendum, mors, vulnera, gladius, reliquaque flagella hominum prodiere.]

Cuncta hominum incommoda ex peccato ortum habent.

Verſ. 11. Omnia, quæ de terra ſunt, in terram conuertentur, &c. Quemadmodùm aquarum perpetuus quidam eſt è pelago fluxus, & aquæ, quæ ex ipſo profluunt in ipſum perpetuo quodam defluxu properant: ita homines, & cuncta animalia quæ è terra prodierunt, ſoluentur in terram.

Verſ. 12. Omne munus, acceptum vel datum ad iuſtitiam violandam, *& iniquitas omnis delebitur,* ſeu iniuſtus cum ſua iniuſtitia & muneribus acceptis interibit. * Caueant Iudices à munere in peruerſionem iuſtitiæ recipiendo: quod quidem non ſolùm perit, ſed facit ſuum receptorem miſeriùs deperire.] *Et fides in ſæculum ſtabit,* iuſtitia, æquitas, ſinceritas, fides in pactis, &c. æternùm permanet.

Donum à Iudice acceptum perit, & facit acceptorem pere re.

Verſ. 13. *Subſtantia iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabuntur*, ſeu ſicut torrens, qui perennes aquas non fouet : *& ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt*, erunt ſicuti vox tonitrui, cuius vita & mors in inſtanti procedit eodem.

Verſ. 14. *In aperiendo manus ſuas lætabitur, &c.* Cum manus aperierit ad accipiendum, afficietur lætitiâ, ſed ad modicum tempus; at verò tabeſcet, *in conſummationem* (ſic Græcus) conſummatè & perfectè, id eſt, in æternum peribit. * Momentanea erit muneris accepti pro iniuſtitia duratio, æternùm ſupplicij retributio.]

Muneris pro iniuſtitia accepti duratio breuis, æterna ſupplicij retributio.

Verſ. 15. *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos*, id eſt, filios : *& radices immundæ ſuper cacumen petræ ſonant*, peccatores, qui cum arboribus conferuntur, aut fruticibus in præruptis locis vento expoſitis, & facilè exareſcentibus, *ſonant inquam*, ſeu areſcunt, folia enim arida ſonum maiorem edunt, cum flant venti, quàm viridia. * Cum videris impios altiùs faſtu inſonare, crede id ex eorum ariditate exitio proxima prouenire.]

Impij faſtu hic altiùs inſonant ex ariditate proxima exitio.

Verſ. 16. *Super omnem aquam viriditas, &c.* Sicut viridantia gramina in margine ripæ iuxta aquas faciliùs naſcuntur, & adoleſcunt, & citiùs falci ſubiiciuntur; haud aliter euenit impiis, qui bonis temporariis aucti citò creſcunt, ſed etiam citò intereunt. * Igitur impij diuites ſunt gramina iuxta fluminis ripam, quæ citiùs creſcunt, & citiùs falcis diritati traduntur.]

Impij diuites citiùs creſcũt vti gramina ripæ & citiùs falci traduntur.

Verſ. 17. *Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, &c.* Benignitas, ac beneficentia ſicut paradiſus germinibus affluens, multos & opimos fructus profert: & miſericordia immortales producit effectus, Pſalm. 111. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.*

Verſ. 18. *Vita ſibi ſufficientis operarij*, ſeu ſua ſorte contenti *condulcabitur*, dulcis eſt, & iucunda : *& in ea inuenies theſaurum quietis*, lætitiæ, bonæ pacatæque conſcientiæ. Quia vti Paulus inquit 1. *Tim.* 6. *Quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia.* Pauper operarius ſi iuſtus ſit, quæſtum faciens neceſſitatibus parem viuit ſua ſorte contentus, ac ſi theſaurorum poſſeſſor exiſteret. Nec enim beatum efficit abundantia diuitiarum, ſed animi lætitia.]

Pauper ſua ſorte contentus diues omninò eſt.

Verſ. 19. *Filij, & ædificatio ciuitatis confirmabit nomen.* Duo hæc nomen æternant, filios habere, & Vrbem ædificare : *& ſuper hæc mulier immaculata computabitur.* Græcè, *mulier boni nominis*, de qua nullus obloquitur. * Præfert meritò vxorem inculpatam quia parum profuerit, multos reliquiſſe filios, aut ſtructæ vrbi nomen dediſſe, ſi ei viro vxor impudica contingat, aut parum ſecundæ famæ; maius enim ex hoc dedecus, quàm ex illis gloriam conſequetur.]

Magis nobilitat mariti nomen vxor pudica, quam Vrbem ædificaſſe.

3\. *Verſ.* 20. *Vinum & muſica lætificant cor, &c.* Superat enim voluptas, quæ ex rebus ſpiritualibus percipitur, voluptates, quæ externis ſenſibus capiuntur. * Quàm ſtulti voluptatum amatores, qui tot ſumptibus ſenſuum oblectationem comparant, cum gratis poſſent ſpiritualium voluptatum præſtantiorem fruitionem acquirere.]

Iuſtorum oblectamenta.

Stultè difficiles corporis voluptates quæris, qui præſtantiores ſpiritus potes facilè acquirere.

Verſ. 21. *Tibia & pſalterium ſuauem faciunt melodiam, &c.* Sermo enim ſuauis magis mentem delectat, tùm quia viuus ac vitalis eſt : tùm quia humano ſermoni ſubeſt ſententia & ſignificatio, quæ animum afficit, & aliquid poſt ſe relinquit, etiam cum exterior vocis ſonus quieuit. * Vel ſermo muſicæ comparatur, vt conſtet, quàm concors, quàm æqualis eſſe debet, vt placeat. Nam ſi vel verbum vnum diſſonans proferatur, torquet auditum.]

Vt placeat ſermo, muſicam debet imitari æqualitatem.

Verſ. 22. *Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, &c.* Oblectaris rebus pulchris, & concinnè fabricatis, v.gr. Regia aula, Templo : ſed vir Sapiens pluris æſtimat ad viſus oblectationem plantas, quæ tanquam pulcherrimi tapetes ornant agros, oculos venuſtate, & animos multiplici fructu recreant.

Verſ. 23. *Amicus, & ſodalis in tempore conuenientes. & ſuper vtroſque mulier cum viro.* Magnum commodum afferunt amicus, & ſodalis, qui adſunt ſibi mutuò, cum difficilia incidunt tempora, quibus alieno indigeor auxilio. At plura, & diuturniora commoda refert maritus ex ſociali vita cum vxore, quàm ex amici, aut ſodalis auxilio ad tempus exhibito.

Verſ. 24. *Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, &c.* Multum ſperari poteſt in fratrum auxilio : attamen plùs in eleemoſynæ vtilitate. * Plùs fidendum bonis operibus noſtris, quàm in propinquorum aut amicorum quantumuis coniunctorum auxilio : imò in his nihil fidendum eſt, ſolùm enim bona opera noſtra poſſunt nos ab æterno interitu liberare.] 4.

Miſericordia & timor Domini laudatur.

Nè fidas amicis, aut fratribus ad ſalutare auxilium quod ſolum à tuis bonis operibus recipies.

Verſ. 25. *Aurum & argentum eſt conſtitutio pedum*, ſeu faciunt vt quis firmiter conſiſtat: *& ſuper vtrumque conſilium beneplacitum*, at prudens conſilium argento & auro eſt præſtabilius.

Verſ. 26. *Facultates, & virtutes exaltant cor:* Græcè, *diuitiæ, & opes.* Opes enim apud ſæculi huius filios in tanta æſtimatione habentur, in quanta deberent virtutes haberi. * O infelicia tempora, quando diues vt diuus adoratur!] *Et ſuper hæc timor Domini.* Totum verſum expendo. *Facultates*, diuitiæ *& virtutes*, ſeu robur corporis erigunt hominis cor : magis autem id erigit Domini timor, qui non vt humanus contrahit, ſed illud dilatat, & extollit.

Diues vt diuus adoratur.

Verſ. 27. *Non eſt in timore Domini minoratio*, diminutio, defectus, inopia, nullum enim bonum deeſt timori Dei : *& non eſt in eo inquirere adiutorium*, eſt enim ſibi ſufficiens timor Dei, nec alieno indiget auxilio. * Vndè qui diuino timore afficitur, liber omninò eſt ab humano; humana enim terriculamenta non audent coram diuino timore apparere.]

Qui diuino timore afficitur, liber eſt ab humano.

Verſ. 28. *Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis*, in quo non habet ingreſſum maledictio. * Vnde ſecurius quis in Dei timore deget, quàm Adamus in paradiſo voluptatis ad quem ſerpens aditum inuenit.] *Et ſuper omnem gloriam operuerunt illum.* Quemadmodùm Deus paradiſum floribus & fructibus omne genus ornauit : ita timorem ſanctum omnium honorum genere quamliber humanam gloriam ſuperante diuinæ manus ornauerunt.

Timor Dei eſt paradiſus ad quem ſerpens non inuenit aditum.

Verſ. 29. *Fili, in omni tempore vitæ tuæ nè indigeas :* Græce, *caue, ne viuas mendicato.* Anin manu hominis eſt, non egere? Ita plane. * Plerumque enim, imò ferè ſemper homines deſidia,

deſidia, & otio ſeſe ad mendicitatem redigunt.] *Melius eſt enim mori, quam indigere*, ſiue quam mendicare. * Aptè Græcus Poëta, *Vita victu indigens non eſt vita.*]

Vita victu indigens non eſt vita.

Verſ. 30. Vir reſpiciens in menſam alienam, non eſt vita eius in cogitatione victus. Ex Græco, *computari non poteſt in vita.* Hiſpanè diceres, *No puede contarſe entre los viuos: alit enim animam ſuam cibis alienis.* Ex menſa enim aliena expectat fruſtũ panis ad ſedandam famem, & id accipiens, & comedens cibo alieno ſe reficere curat, ſed non reficit. * Quia ſuus non eſt ille cibus, quemadmodum ſi boui, aut quo carnes edendas apponeres. Ideò pauperes mendicos ſemper macie confectos aſpicies, cibo enim victitant alieno.] Vndè mendicare illis eſt quodammodò fame mori.]

Mendicare eſt idẽ quod fame interire.

Verſ. 31. Vir autem diſciplinatus, & eruditus cuſtodiet ſe. Vir Sapiens ab inopia ſe cuſtodiet. Græcè, *cauebit turpem hanc egeſtatem* ſaltem manuum operatione.

Verſ. 32. In ore imprudentis indulcabitur inopia. Græcè *impudentis*, dulcis erit vita mendica: *Et in ventre eius ignis ardebit*, ignis quidem fame viſcera depaſcentis, cum à diuitibus mendicus reiicitur inanis, quod ei non vnquam neceſſum eſt accedere.

CAPVT XLI.

Exprimit Sapiens queiſnam mors grata excidat, queiſnam ingrata. Aſſerit, bonam famam opibus præferendam: dona Dei non occultanda: ſcelera cauenda.

1. O Mors, quàm amara eſt memoria tua, homini pacem habenti
in ſubſtantiis ſuis; 2. viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt
in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum: 3. O mors,
bonum eſt iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, 4. defecto ætate, & cui de omnibus cura eſt, &
incredibili, qui perdit patientiam! 5. Noli metuere iudicium
mortis. Memento quæ ante te fuerunt, & quæ ſuperuentura
ſunt tibi: hoc iudicium à Domino omni carni. 6. & quid ſuperueniet tibi in
beneplacito Altiſſimi? ſiue decem, ſiue centum, ſiue mille anni. 7. Non eſt enim
in inferno accuſatio vitæ. 8. Filij abominationum fiunt filij peccatorum, & qui
conuerſantur ſecus domos impiorum. 9. Filiorum peccatorum periet hereditas,
& cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrij. 10. De patre impio queruntur filij:
quoniam propter illum ſunt in opprobrio. 11. Væ vobis viri impij, qui dereliquiſtis legem Domini Altiſſimi. 12. Et ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini: & ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra. 13. Omnia, quæ de terra
ſunt, in terram conuertentur; ſic impij à maledicto in perditionem. 14. Luctus hominum in corpore ipſorum, nomen autem impiorum delebitur. 15. Curam habe
de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri pretioſi &
magni. 16. Bonæ vitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in
æuum. 17. Diſciplinam in pace conſeruate filij, ſapientia enim abſcondita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? 18. Melior eſt homo qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quàm homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. 19. Verumtamen reueremini in his, quæ procedunt de ore meo. 20. Non eſt enim bonum omnem reuerentiam obſeruare: & non omnia omnibus benè placent in fide. 21. Erubeſcite à
patre & à matre de fornicatione: & à præſidente & a potente de mendacio, 22. à
principe & iudice de delicto: à Synagoga & plebe de iniquitate: 23. à ſocio & amico de iniuſtitia: & de loco in quo habitas, 24. de furto, de veritate Dei, & teſtamento: de diſcubitu in panibus, & ab obfuſcatione dati & accepti: 25. à ſalutantibus
de ſilentio: à reſpectu mulieris fornicariæ: & ab auerſione vultus cognati.
26. Ne auertas faciem à proximo tuo, & ab auferendo partem & non reſtituendo. 27. Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne ſcruteris ancillam eius, neque ſteteris ad lectum eius. 28. Ab amicis de ſermonibus improperij: & cùm dederis, ne
impropetes.

COMMENTARII.

1\. Queiſnam mors grata exciṫat, quiſ. nam ingrata, exponit.

VERS. 12. *O mors, quàm amara eſt memoria*, vel ſola *tua*, vel nomen tuum ſolum, *homini pacem habenti in ſubſtantiis ſuis*, ſeu pacificè viuenti in opum abundantia: *viro*, inquam, *quieto*, ſeu à curis libero: *& cuius viæ directæ ſunt in omnibus*, ſeu cuius negotia & vota proſperè accidunt: *& adhuc valenti accipere cibum* cum voluptate, non afflicto morbis, ſed valenti, & vegeto. * Senectutem enim morbis afflictam nec diuitiæ poſſunt exhilarare.]

Senectutem morbis afflictam nec diuitiæ exhilarare poſſunt.

Verſ. 3. 4. *O mors, bonum eſt iudicium tuum homini indigenti*, ſententia moriendi à te prolata gratiſſima accidit homini egeno, *& qui minoratur viribus*, ſeu deſtituitur, *defectâ ætate*, id eſt, decrepito: *& cui de omnibus cura eſt*, ſeu cui omnia ad vitam fouendam neceſſaria magno ſunt labore quærenda: *& incredibili, qui perdit patientiam.* Græcè, *& non credenti*, ſeu diffidenti de meliori fortuna: & qui animo ſuccumbit, nec par eſt malis, & aduerſis diutius ferendis. * Hoc ex capite hominum ærumnæ mitiores ſunt, quod mortis memoriam (diuitibus & vigore florentibus) tam amaram indulcant.

Ærumnæ hominū hoc ex capite minùs torquent quod memoriam mortis indulcant.

Verſ. 5. 6. *Noli metuere iudicium mortis*, ſiue ſententiam moriendi. *Memento, quæ ante te fuerunt, & quæ ſuperuentura ſunt tibi.* Mente reputa, te, & omnes homines in hanc lucem hac conditione editos eſſe, vt moriantur. Vnde & qui præceſſere nos interierunt, & nos poſterique noſtri extinguemur. * Æquum planè eſt, vt mortis diritatem conditionis omnium gentium æqualitate mitigemus.] *Hoc iudicium à Domino omni carni.* Nullus ab hac ſententia à Domino prolata eximitur. * Planè ſubditus iniuſtè queritur de præcepti rigore, quod omnibus indicitur, & ab omnibus obſeruatur.] *Et quid ſuperueniet tibi in beneplacito Altiſſimi?* Græcè, *quid recuſas*, aut *renuis.* Quare non acquieſcis diuinæ voluntati ſiue decem tantùm, ſiue centum annos viuere te velit. Vel (Vulgatæ hærere ſi velis,) acquieſce diuinæ voluntati, neque enim tua ſolicitudine tibi adiicietur vita longior vltra Altiſſimi beneplacitum. *Siue ergo decem, ſiue, centum, ſiue mille anni*, vitæ ſint tibi à Domino deſignati, nec citius morieris, nec diutiùs viues.

Diritas mortis mitigatur ex eo quòd ſit æqualis omnium cōditio.

Iniuſtè queritur ſubditus de præcepti rigore, quod omnibus indicitur.

Verſ. 7. *Non eſt enim in inferno accuſatio vitæ*, poſt mortem non dolebis, quod parum, ſed quod iniquè vixeris.

2\. *Verſ.* 8. *Filij abominationum, fiunt filij peccatorum*, ſeu impiorum parentum defectu probæ inſtitutionis, & correptionis debitæ: fiunt extremè abominabiles Deo, & hominibus: *& qui conuerſantur ſecùs domos impiorum*, nempè ſocij furum, & latronum. * Nam dum ſecus eorum domos habitant, oſtendunt, ſe eorum mores imitari ex vi ſocietatis, ſeu vicinitatis.] Adeò eſt efficax prauæ ſocietatis peſtis, vt non ſolùm domeſticos, verùm etiam vicinos inficiat.]

De filijs malis, & bonis.

Tanta vis peſtis prauæ ſocietatis, vt non ſolùm domeſticos, ſed & vicinos inficiat.

Verſ. 9. *Filiorum peccatorum peribit hereditas*, diuitiæ, quas filij nequam à maioribus acceperunt, malè pereunt, ſi vitia ſectentur. * Vndè videris multos in parentum obitu diuites, qui inſtar prodigi adoleſcentis viuendo luxurioſè mox incipiunt egere.] *Et cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrij*, ſeu perpetuo dedecore horum filij, & nepotes afficiuntur. * Ex parentum enim nequitia filiorum oritur infelicitas.] Vndè.

Opes luxuria perdit.

Ex nequitia parentum filiorum ſæpè prodit infelicitas.

Verſ. 10. *De patre impio querentur filij*, & meritò, quia ſe & genus ſuum dehoneſtauit. *Quoniam propter illum ſunt in opprobrio.*

Verſ. 11. *Væ vobis, viri impij, qui dereliquiſtis legem Domini Altiſſimi.* * Certè nec pauperi, nec doloribus afflicto, nec infamiâ dehoneſtato væ adeò conuenit ſicut impio, qui omnium ærumnarum eſt colligatio. Vnde aptè inquit Sapiens, *Væ vobis impij*.]

Væ propriè cōuenit peccatori.

Verſ. 12. *Et ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini*, maledicta eſt natiuitas veſtra ob fructus maledictos, quos profertis: *Et ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra.* Seu pro hæreditaria portione perpetuam maledictionem poſſidebitis. Quaſi diceret: Siuè viuatis, ſiuè mortui ſitis, perpetuò maledicti eritis, & odio ac execrationi Deo, & hominibus.

Verſ. 13. *Omnia, quæ de terra ſunt, in terram conuertentur: ſic impij à maledicto in perditionem.* Græcè, *ab execratione.* Impij ab execratione, quam homines illis precantur, vt Deus illos perdat, venient in exitium: ſeu à perditione in voto ad perditionem in re. * Imprecationes enim, quæ contra impios proferuntur, ſuum aſſolent ſortiri effectum.]

Imprecationes prolatæ contra impios, ſuum aſſolent effectum ſortiri.

Verſ. 14. *Luctus hominum in corpore ipſorum, &c.* Quamuis homines ad mortuorum propinquorum celebrandam memoriam eis iuſta perſoluant, & epitaphia corporum conditoriis adſcribant: tamen memoria eorum delebitur, ſi iniuſtè vixerint.

Verſ. 15. *Curam habe de bono nomine, &c.* 3.
* Nobilius enim bonum eſt fama, quam diuitiæ, fante Salomone *Prou.* 22. 1. Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.]

De bono nomine curando.

Nobilius bonum fama, quam diuitiæ.

Verſ. 16. *Bona vitæ numerus dierum, &c.* Felicis & iucundæ vitæ exigua & breuis eſt duratio: fama verò æternùm permanet. Ergò de hac potius ſatagendum.

Verſ. 17. *Diſciplinam in pace conſeruate filij*, inſtructionem, quam vobis iam trado cum animi tranquillitate excipite, & cuſtodite. *Sapientia enim abſcondita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque?* Sicut enim nulla eſt vtilitas in theſauro, qui ad vſum non profertur, ita inutilis prorſus eſt Sapientia abſcondita.

Verſ. 18. *Melior eſt homo, qui abſcondit ſtultitiam ſuam, &c.* * Nam qui abſcondit ſtultitiam, Sapiens habebitur: qui verò Sapientiam, habebitur inuidus, & auarus, qui theſaurum illum, aliis non vult communicare. Ergò inſipiens prudentiorem ſe quàm Sapiens oſtendit.]

Prudentiorem ſe inſipiens oſtendis cum inſipientiam abſcōdit, quàm ſapiens cum Sapientiam occultat.

Verſ. 19. *Veruntamen reueremini in his, quæ procedunt de ore meo.* Igitur, quæ mox ſum dicturus pudeat vos patrare.

Verſ. 20. *Non eſt enim bonum, omnem reuerentiam obſeruare, &c.* Eſt aliquis pudor vitioſus, quem contemnere debemus: aliquis verò bonus, quo nos commoueri par eſt, cum in queiſdam delinquimus. Sunt autem nonnulla, quæ non placent aliquibus, quia non ſunt *in fide*, ſeu integrè,

integrè, & perfectè ſecundùm rationis præſcriptum facta. Hæc inquam ex vitioſo pudore aliquibus aliquandò non placent.

4. *De malitia de quibus debent erubeſcere.*

Verſ. 21. Erubeſcite à patre, & à matre de fornicatione. Pudeat eos, qui filios habent, quos caſtè debent inſtituere, ſi fornicentur, & malo ſint illis exemplo, matura præſertim ætate, quam ab huiuſmodi turpitudine maximè par eſt eſſe remotam. * Maximè quidem parentum libidinis malitia creſcit ex eo quod filiis luxuriei dogmata tradidere.] *Et à præſidente, & à potente de mendacio.* Pudeat vos cum Principes, aut Iudices, mentiri. * Mendacium enim vilium hominum eſt.]

Creſcit luxuriæ parentum malitia ex prauo exemplo, quod filiis exhibeant.

Vilium hominum eſt mendacium.

Verſ. 22. 23. 24. A Principe, & à Iudice de delicto. Pudeat vos, qui Principes eſtis aut Iudices vindices delictorum, ea quæ in aliis plectitis, admittere: *à Synagoga & plebe de iniquitate.* Vos, qui conſilij partes eſtis, pudere debet, ſi ſitis in alios iniuſti, cum penes vos iuſtitiæ ſit adminiſtratio. *A ſocio & amico de iniuſtitia.* Pudeat profiteri vos alicuius amicos, & tamen amicitiam iniuſtitia violare: *& de loco, in quo habitas, de furto.* Pudeat te in domo, in qua habitas, furari. * Cum enim par ſit omnes domeſticos in bonum familiæ conſpirare: pudendum ſanè aliquem furto rei domeſticæ nocere.] *De veritate Dei, & teſtamento* Pudeat te in pactis, & contractibus diuinum teſtimonium veritatis per iuramentum inuocaſſe, & quæ iuraueris, non impleuiſſe. *De diſcubitu in panibus.* Græcè, *De cubitis ſuper menſam, aut ſuper ipſos panes fixis, cum cibum capis.* * Hæc enim magna eſt inurbanitas.] *Et ab obfuſcatione dati, & accepti,* cum ſcilicet aliquid acceperis, & illud te accepiſſe negaueris, & veritati rationum tenebras offundere curaueris. Item

Vile facinus furari in domo, in qua habitas.

Inurbanitas eſt cubitos ſuper mēſam apponere.

Verſ. 25. A ſalutationibus de ſilentio. Pudeat te non reſalutare ſalutantem. *A reſpectu mulieris fornicariæ.* Pudeat oculos figere in impudicam fœminam. * Signum enim eſt propenſi animi in turpitudinem.] *Et ab auerſione vultus cognati.* Pudeat te, cum aliquis propinquus tuus à te aliquid honeſtum poſtulat, vultum illius confundere, & auertere tuum te negata, quam præſtare haud difficilè poſſis. * Abiectum planè indicat animum ſe petenti propinquo auarum oſtendere.]

Aſpicere fœminam impudicam, ſignū eſt animi in turpitudinem propenſi.

Abiecti animi eſt, ſe propinquo petēti auarum oſtendere.

Verſ. 26. Nè auertas faciem à proximo tuo, quaſi illum parui faciens, vel diſſimulans cogitationem, idque quia humilis eſt, aut pauper. *Et ab auferendo partem, & non reſtituendo.* Pudeat te, partem alij debitam habuiſſe, aut ſuſtuliſſe: nec tamen reddidiſſe; hoc enim rapacis, & auari nomen tibi conciliabit.

Verſ. 27. Ne reſpicias mulierem alieni viri: & ne ſcruteris ancillam eius. Græcè, *Caue à curioſitate circa ancillam eius.* Nam qui curioſè aſpicit, & interrogat, facit intemperantis animi ſuſpicionem: *neque ſteteris ad lectum eius,* nam cum inhoneſtum ſit ancillam adire, & curioſè illam de domina interrogare; magis inhoneſtum, ac indecens erit, eam cum lecto cubat inuiſere.

Verſ. 28. Ab amicis de ſermonibus improperij. Turpe eſt cum amico benefeceris, odioſè beneficia in eum collata memorare, quaſi ille non ſatis recordetur, aut ſit ingratus. * Huius ergo lapſus prudentem hominem pudere debet. *Et cum dederis, ne improperes* Magis enim eligeret amicus nihil à te accepiſſe, quàm illud circa obliuionem vel ingratitudinem opprobrium ſuſtinere.]

Turpe eſt cōmemorare amico beneficia, quæ à te accepit.

CAPVT XLII.

Sapiens docet, ſecreta non reuelanda, ſectandam omnem iuſtitiam, inuigilandum virginum cuſtodiæ, à mulierum conſortio recedendum, & omni ſcientiam Dei maximis eſſe laudibus efferendam.

1. NOn duplices ſermonem auditus de reuelatione ſermonis abſ-
conditi, & eris verè ſine confuſione, & inuenies gratiam in
conſpectu omnium hominum: ne pro his omnibus con-
fundaris, & ne accipias perſonam vt delinquas. 2. De lege
Altiſſimi, & teſtamento, & de iudicio iuſtificare impium.
3. de verbo ſociorum & viatorum, & de datione hereditatis
amicorum. 4. de æqualitate ſtateræ & ponderum, de acqui-
ſitione multorum & paucorum. 5. de corruptione emptionis & negotiatorum,
& de multa diſciplina filiorum, & ſeruo peſſimo latus ſanguinare. 6. Super mu-
lierem nequam bonum eſt ſignum. 7. Vbi manus multæ ſunt, claude? & quod-
cumque trades, numera, & appende: datum verò, & acceptum omne deſcribe.
8. De diſciplina inſenſati & fatui, & de ſenioribus, qui iudicantur ab adoleſcenti-
bus: & eris eruditus in omnibus, & probabilis in conſpectu omnium viuorum.
9. Filia patris abſcondita eſt vigilia, & ſollicitudo eius aufert ſomnum, ne fortè in
adoleſcentia ſua adulta efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat: 10. ne
quando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis grauida inueniatur: ne
fortè cum viro commorata tranſgrediatur, aut certè ſterilis efficiatur. 11. Su-
per filiam luxurioſam confirma cuſtodiam; ne quando faciat te in opprobrium veni-

re inimicis, à detractione in ciuitate, & obiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. 12. Omni homini noli intendere in ſpecie: & in medio mulierum noli commorari: 13. de veſtimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. 14. Melior eſt enim iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium, 15. Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi annuntiabo. In ſermonibus Domini opera eius. 16. Sol illuminans per omnia reſpexit, & gloria Domini plenum eſt opus eius. 17. Nónne Dominus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, quæ confirmauit Dominus omnipotens ſtabiliri in gloria ſua? 18. Abyſſum, & cor hominum inueſtigauit: & in aſtutia eorum excogitauit. 19. Cognouit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum æui, annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperuentura ſunt, reuelans veſtigia occultorum. 20. Non præterit illum omnis cogitatus, & non abſcondit ſe ab eo vllus ſermo. 21. Magnalia Sapientiæ ſuæ decorauit: qui eſt ante ſæculum & vſque in ſæculum, neque adiectum eſt, 22. neque minuitur, & non eget alicuius conſilio. 23. Quàm deſiderabilia omnia opera eius, & tanquam ſcintilla, quæ eſt conſiderare! 24. Omnia hæc viuunt, & manent in ſæculum, & in omni neceſſitate omnia obaudiunt ei. 25. Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quidquam deeſſe. 26. Vniuſcuiuſque confirmauit bona. Et quis ſatiabitur videns gloriam eius?

COMMENTARII.

1.
Secreta non reuelanda docet.

VERS. 1. *Non duplices ſermonem auditus*, ſermonem, quem audiſti ex eo qui primo tibi reuelauit, *de reuelatione ſermonis abſconditi*, id eſt, aperiendo tibi aliquid quod abſconditum, ſeu ſecretum erat, *non duplices*, ſeu non rurſus iteres, vt alteri referas. *Et eris verè ſine confuſione, &c.* Pergit Sapiens enumerare ea, quorum nos pudere debet, & ſententia eſt. Pudeat te creditum tibi arcanum reuelaſſe: quod ſi celaueris, non erit, quod te pudeat. Nihil viro indignius, quàm amici reſerare ſecretum.] *Ne pro his omnibus confundaris*, ne te pudeat eorum, quæ mox exponam. *Et ne accipias perſonam, vt delinquas.* Neque perſonæ alicuius auctoritate, aut amore ita commouearis, vt contra eam pecces, quæ iam ſubiungo.

Indignum viro, amici reuelare ſecretum.

2.
Sectandam iuſtitiam monet in multis.

Verſ. 2. De lege Altiſſimi, & teſtamento. Ne te pudeat profiteri Dei legem, quam pacto olim per maiores tuos cum Deo initio ſeruaturum promiſiſti. *Et de iudicio iuſtificare impium.* Ne vitioſo pudore adeò ducaris, vt in iudicio impium iuſtum eſſe pronuncies.

Verſ. 3. 4. 5. De verbo ſociorum, & viatorum. Si inter peregrinum & ſocium aliquem tuum controuerſia inciderit, caue, ne vitioſo victus pudore iuſtitiam violes, & pro ſocio pronuncies, & peregrinum offendas. Sed iuſtus eſto arbiter, vt etiam incognito peregrino cauſam adiudices, ſi ratio illius potior extiterit. *Et de datione hereditatis amicorum.* Alij, *Ne des locum pudori in hereditate conſortium partienda.* Debes enim diuidere æqualiter & fideliter hereditatem inter coheredes, nec ex pudore vni plùs fauere, aut dare, quàm alteri. *De æqualitate ſtateræ, & ponderum.* Non te pudeat exactum eſſe in ſeruanda menſurarum & ponderum æqualitate, etiamſi alios cernas paſſim fraudibus vti, & te quaſi ſimplicem, aut nimis anxium rideri animaduertas. * O infelix tempus, quando pudet mercatores in ponderibus & menſuris vti æqualitate.] *De acquiſitione multorum, & paucorum.* Non te pudeat, ſi pauca acquiras aliis ad magnas diuitias peruenientibus, nec propterea iuſtitiam violare procures. *De corruptione emptionis, & negotiatorum.* Ex Græco, Non te pudeat, diuerſo pretio, & quidem mitiori, magiſque iuſto res vendere, etiamſi alij mercatores ſecus faciant. *Et de multa diſciplina filiorum.* Non te pudeat, nimium eſſe in filiorum inſtitutione correptione, caſtigatione, timens ne immitis, & crudelis habearis. Maior enim crudelitas erit ob defectum caſtigationis filium miſerè deperire.] *Et ſeruo peſſimo latus ſanguinare.* Non te pudeat ſerui mali, v.gr. furis, ebrioſi, ſcortatoris corpus cruentare verberibus. * *Latus* inquit, non totum corpus, vt innuat, in caſtigatione ſerui adhibendam eſſe moderationem. Nec enim vulnerandus ad necem, ſed ad correptionem ſalutarem.]

Infelix tempus quandò pudet homines, in pondere, & menſura vti æqualitate.

Crudelis eſt pater, qui filium non caſtigat.

Caſtigatio ſerui non ſit immoderata.

Verſ. 6. Super mulierem nequam bonum eſt ſignum. Græcè, *ſigillum*, clauſura. Si noueris, vxorem impudicam eſſe, non te pudeat eam clauſam habere, timens, ne Zelotypus appelleris. Si igitur impudicam eſſe vxorem certò ſcias, cum Deus vetet eam à te neci priuata ſententia tradere, eam reclude, ne delinquendi occaſionem nanciſcatur. Reclusionem autem hanc metaphoricè accipe, hoc eſt, cautelæ tuæ addicatur cuſtodiæ, non carcare aut vinculis detineatur.]

Vxor impudica cuſtodiæ tradenda.

Verſ. 7. Vbi manus multæ ſunt, claude, quæ furari quis poſſit, nec te huius diligentiæ pudeat, ne te eam non adhibuiſſe pœniteat. *Et quodcumque trades numera, & appende.* Non te pudeat, cum alteri pecuniam tribuis, aut accipis, eam numerare, aut appendare, timens ne propterea parum credere videaris amici fidelitati. * Nullus enim iuſtè conqueri poteſt, quod qui fideliter acceptam pecuniam eſt redditurus, quantum accipit velit dignoſcere.] *Datum verò, & acceptum omne deſcribe*, facilis enim eſt memoriæ lapſus.

Nullus queri poteſt, quòd pecuniã quã accipias, numeres.

Verſ. 8. De diſciplina inſenſati, & fatui. Non te pudeat erudire, & caſtigare ſtultum, quaſi otium malè colloces, & te alium ridendum exhibeas,

hibeas. * Aſſidua enim eruditio, & caſtigatio dare aſſolet intellectum.] *Et de ſenioribus, qui iudicantur ab adoleſcentibus.* Græcè, *de decrepitis.* Hi frequenter à iunioribus irridentur quaſi delirent. Te ergo pudere non debet, eorum ſumere patrocinium. *Et eris eruditus in omnibus, & probabilis in conſpectu omnium viuorum,* bene moratus & inſtitutus apparebis, & omnibus gratus exiſtes. * Omnibus enim placet eam te ætatem revereri, ad quam deſiderant peruenire.]

Studium aſſiduæ eruditionis, & caſtigatione ſcit aliquando.

Omnibus placet, ſenes ab irriſionibus iuuenum defendi.

Verſ. 9. 10. Filia patris abſcondita eſt vigilia, facit enim vt noctu, cum dormire creditur, vigilet, vndè eius vigilia abſcondita aliis eſt: & ſolicitudo eius aufert ſomnium. *Ne fortè in adoleſcentia ſua adulta efficiatur.* Ex Græco, ne florem ætatis innupta pertranſeat, ſeu ne domi ſeneſcat antequam nuptui tradatur: *& cum viro commorata odibilis fiat*: & poſteà iam prouecta ætate fortaſsè nacta virum, ob languentem formam ab eo deſpiciatur. * Docentur parentes haud eſſe differendas filiarum nuptias.] Vel *ne quando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis grauida inueniatur*, id eſt, ne corruptionem admittat dum eſt in virginali ſtatu ante nuptias, & in paterna domo ſua grauida inuenta parentibus pariat opprobrium. Vel *ne fortè cum viro commorata, transgrediatur*, ſeu ne viro tradita in matrimonium tranſgrediatur per adulterium matrimonij iura. * Quæ enim mulier virginalem ſtatum auſa eſt violare, nuptialem thalamum inficere audebit.] *Aut certe ſterilis efficiatur*, ſeu ne fortè ſi nubat in ætate illa prouecta, ſterilis remaneat, ideoque minùs à viro diligatur.

3.

De filiarum cuſtodia.

Filiarum nuptiæ haud nimium differendæ.

Quæ virginitatis ſtatū violauit nuptialem thalamum inficere audebit.

Verſ. 11. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam, ſeu eam diligentiſſimè cuſtodi: *ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis*, ſeu ne inimici tui dedecus aliquod filiæ tibi opprobrare meritò poſſint. Græcè, *in lætitiam*, id eſt, ne lætitiæ occaſionem inimicis exhibeas *à detractione* in ciuitate, (Græcè, *à fabula*,) *& obiectione plebis & confundat te in multitudine populi.* Cuſtodiam eiuſmodi adhibere debes, ne filia impudens aliquid agat, quod te plebis fabulam eſſe efficiat, obloquentibus ciuibus de domeſtico illo improperio, ex quo coram omnibus pudore afficiaris.

Verſ. 12. 13. Omni homini noli intendere in ſpecie, ſeu propter ſpeciem de illo iudicare; ſæpè enim ſub pulchra forma cor latitat fœdum: & ſub fœdo corpore pulchra anima abſconditur. * Externa ſæpè fallit ſpecies.] *Et in medio mulierum noli commorari*, ſi vis puritatem tueri. * Hæc enim fugam conſeruatur.] *De veſtimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri.* Quemadmodùm ex veſtimentis tinea naſcitur, ita à mulieris pulchræ aſpectu tinea amoris, quæ cor aſpicientis rodere aggreditur.

Non iudicādus animus ob formæ pulchritudinem, aut fœditatem.

Caſtitas fugâ conſeruatur.

Verſ. 14. Melior eſt enim iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. Melius eſt virum tibi iniquum eſſe, infeſtum, & contrarium, quàm mulierem erga te benignam, aut blandam ſe oſtendere: in hoc enim maius ineſt periculum. * Satiùs igitur in crudelis viri manus, quàm in fœminæ benignitatem incides.] *Et mulier confundens in opprobrium*, mulier enim dedecorat te, cum ad turpem conſuetudinem trahit.

Satiùs in viri crudelis manus, quàm in fœminæ benignitatem incides.

Verſ. 15. Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi, annunciabo. Commemorabo Dei opera, & quæ oculis aſpexi, vel mente contemplatus ſum, exponam. *In ſermonibus Domini opera eius*, verbo iuſſuque Domini omnia eius opera creata ſunt, conſeruantur, & gubernantur. *Ipſe dixit, & facta ſunt.*

4.

Opera Dei perfectiſſima eſſe demonſtrat.

Verſ. 16. Sol illuminans per omnia reſpexit, &c. Miniſterium ſolis, qui quaſi mundi oculus omnia reſpicit, & illuſtrat, in magnam Dei gloriam factoris cedit.

Verſ. 17. Nónne Dominus fecit, ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, &c. Dominus non fluxa, ſed ſtabilia, & perdurantia opera ſua fecit, vt in his firmaret, & ſtabiliret gloriam & magnificentiam ſuam, quam facit ſanctos vniuerſi toti enarrare. * Stabilis ergo Dominus in operibus ſuis diligit eos, qui ſectantes virtutem, in ea perſiſtunt, nec vt luna mutantur.]

Deus ſtabilis in operibus ſuis diligit eos, qui in virtute ſunt ſtabiles.

Verſ. 18. Abyſſum, & cor hominum inueſtigauit. Æquè notum habet Deus abyſſum, & cor hominis, licet vtrumque profundiſſimum ſit, & inſcrutabile exiſtimetur. *Et in aſtutia eorum excogitauit*, aſtutias cordis humani aſſequitur, intelligit, conſiderat. * Preme verbum *excogitauit.* An neceſſum ſit Deo qui ſimplici intuitu omnia noſcit, excogitare, aut meditari diutius, vt cordis humani aſtutias agnoſcat? Profectò tot tantæque ſunt humanæ malitiæ aſtutiæ, vt quodammodo Deus vt eas calleat, debeat excogitare, & meditari.

Tanta eſt hominum aſtutia, vt ad ea callēdam quodammodo neceſſum ſit, Deum diu meditari.

Verſ. 19. Cognouit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum æui, ſeu intelligit aſtra quæ *Gen. 1. 14.* dicuntur poſita *in ſigna, & tempora, & dies, & annos*: & naturales aſtrorum effectus, & in hæc inferiora influxus: *annuncians* quidem *quæ præterierunt, & quæ ſuperuentura ſunt, reuelans veſtigia occultorum*, annuncians ſcilicet præterita & futura, quia omnia illi æquè nota ſunt, præterita ſcilicet, præſentia, ac futura, imò occulta, quorum veſtigia obſcura perſequuntur mortales, ſed Deo clariſſimè pateſcunt.

Verſ. 20. Non præterit illum omnis cogitatus, ſeu cogitatio: & non abſcondit ſe ab eo vllus ſermo, id eſt res, aut verba hominum non poſſunt à Dei cognitione occultari.

Verſ. 21. 22. Magnalia Sapientiæ ſuæ decorauit: magnifica opera à Sapientia ſua edita, eadem Sapientia ornauit, & perfecit, ille, *qui eſt ante ſæculum, & vſque ad ſæculum*, ſiuè qui eſt æternus. *Neque adiectum eſt, neque minuitur: & non eget alicuius conſilio*, neque ei aliquid venit de nouo, nec mutatur, ſed ſemper idem perſeuerat, nec alicuius conſilio eget ad opera perficienda.

Verſ. 23. Quàm deſiderabilia omnia opera eius. Quàm pulchra, quàm perfecta ſunt cuncta Dei opera, & conſequenter quàm deſiderabilia! quod enim pulchrum eſt, deſiderabile exiſtit. *Et tanquam ſcintilla, quæ eſt conſiderare.* Græcè, *& vſque ad ſcintillam eſt contemplari.* Scintillæ enim quamuis paruæ conſideratione, contemplatione, & admiratione ſunt dignæ. * Certè vel muſca, vel formica, vel apis opuſcula Dei ſunt exigua, ſed tamen vti admirabilis ſcintillæ diuinæ potentiæ, ac Sapientiæ fulgurant aſpicienti & contemplanti.]

Dei opuſcula, ſcilicet formica, apis &c. ſcintillæ admirabiles diuinæ potētiæ ſunt.

Verſ. 24. Omnia hæc viuunt, & manent in ſæ-

culum. Omnia Dei operá vel in ſé, vel in ſua ſpecie perdurant: *& in omni neceſſitate omnia obaudiunt ei*, ſeu ad omnes vſus eius ſubſunt diſpoſitioni.

Verſ.25. Omnia duplicia vnum contra vnum. Omnia bina, vel gemina, quorum tamen vnum alteri eſt contrarium, vel aduerſum. Sic calorí oppoſitum eſt frigus, humiditati ſiccitas. *Et non fecit quidquam deeſſe* à ſuo pari', vel contrario: ſeu non fecit, quidquam habere defectum ſui paris, vel antitheti, vt ideo altero quaſi pede claudicaret, & deficeret: ſed vnicuique ſuum par appoſuit, vel oppoſuit.

Verſ.26. Vniuſcuiuſque confirmauit bona per oppoſitum ſuum. Sic materia per formam perficitur, potentia per actum: ſic album ex nigro pulchrius apparet, iuuenus conſilio ſenum regitur, ſenes iuuenum iuuantur auxilio. Græcum lege. *Vnum vnius*, ſeu alterum alterius *ſtabilimit bona.* Pergit Sapiens, *Et quis ſatiabitur videns gloriam eius.* Tanta eſt Dei operum pulchritudo, tantaque in eis diuinæ maieſtatis documenta, vt quamuis continuo intuitu videantur, oculi non poſſint ſatiari. Vulgariter exponam. *Nunca nos hartamos de mirar la gloria y grandeza de Dios que ſe deſcubre en ſus obras.*

Non ſatiamur vnquam Dei opera videntes, ſed faſtidio non ſunt ſemper aſpicientibus.

CAPVT XLIII.

Sapiens diuinam magnificentiam ex ornatu cœlorum, Solis, Lunæ, ſtellarum, iridis, &c. exque niuibus, grandine, nubibus, fulgure, tonitru, ventis, pruina, glacie, mari, inſulis, belluis marinis, &c. commendat.

1. ALTITVDINIS firmamentum pulchritudo eius eſt, ſpecies
cæli in viſione gloriæ. 2. Sol in aſpectu annuntians in exi-
tu, vas admirabile opus excelſi. 3. In meridiano exurit ter-
ram, & in conſpectu ardoris eius quis poterit ſuſtinere? For-
nacem cuſtodiens in operibus ardoris: 4. tripliciter ſol exu-
rens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radiis ſuis
obcæcat oculos. 5. Magnus Dominus qui fecit illum, & in
ſermonibus eius feſtinauit iter. 6. Et luna in omnibus in tempore ſuo, oſten-
ſio temporis, & ſignum æui. 7. A luna ſignum diei feſti, luminare quod mi-
nuitur in conſummatione. 8. Menſis ſecundùm nomen eius eſt, creſcens mi-
rabiliter in conſummatione. 9. Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli
reſplendens glorioſè. 10. Species cæli gloria ſtellarum, mundum illuminans
in excelſis Dominus. 11. In verbis ſancti ſtabunt ad iudicium, & non deficient
in vigiliis ſuis. 12. Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum: valdè ſpecioſus
eſt in ſplendore ſuo. 13. Gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ, manus Excelſi
aperuerunt illum. 14. Imperio ſuo accelerauit niuem, & accelerat coruſcatio-
nes emittere iudicij ſui. 15. Propterea aperti ſunt theſauri, & euolauerunt ne-
bulæ ſicut aues. 16. In magnitudine ſua poſuit nubes, & confracti ſunt lapides
grandinis. 17. In conſpectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius
aſpirabit Notus. 18. Vox tonitrui eius verberabit terram, tempeſtas aquilonis,
& congregatio ſpiritus: 19. & ſicut auis deponens ad ſedendum, aſpergit niuem,
& ſicut locuſta demergens deſcenſus eius. 20. Pulchritudinem candoris eius ad-
mirabitur oculus, & ſuper imbrem eius expaueſcet cor. 21. Gelu ſicut ſalem effun-
det ſuper terram: & dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli. 22. Frigidus
ventus aquilo flauit; & gelauit cryſtallus ab aqua, ſuper omnem congregationem
aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis. 23. Et deuorabit montes: &
exuret deſertum, & extinguet viride, ſicut igne. 24. Medicina omnium in feſtina-
tione nebulæ: & ros obuians ab ardore venienti humilem efficiet eum. 25. In ſer-
mone eius ſiluit ventus, & cogitatione ſua placauit abyſſum, & plantauit in illa Do-
minus inſulas. 26. Qui nauigant mare, enarrent pericula eius: & audientes auribus
noſtris admirabuntur. 27. Illic præclara opera, & mirabilia; varia beſtiarum gene-
ra; & omnium pecorum, & creatura belluarum. 28. Propter ipſum confirmatus eſt
itineris finis, & in ſermone eius compoſita ſunt omnia. 29. Multa dicemus, & de-
ficiemus in verbis: conſummatio autem ſermonum, ipſe eſt in omnibus. 30. Glorian-
tes ad quid valebimus? Ipſe enim omnipotens ſuper omnia opera ſua. 31. Terribilis
Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipſius. 32. Glorificantes Do-
minum

minum quantumcumque potueritis,ſuperualebit enim adhuc, & admirabilis mag-
nificentia eius. 33. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis:
maior enim eſt omni laude. 34. Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis:
non enim comprehendetis. 35. Quis videbit eum, & enarrabit? & quis ma-
gnificabit eum ſicut eſt ab initio? 36. Multa abſcondita ſunt maiora his: pauca
enim vidimus operum eius. 37. Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus
dedit Sapientiam.

COMMENTARII.

1. *Diuina Sapientia ex ornatu cœlorū, Solis, Lunæ, ſtellarū, laudatur.*

VERS. 1. *Altitudinis firmamentum pulchritudo eius eſt*, altiſſimum firmamentum pulcherrimum eſt Dei opus, in quo pulchritudo Artificis, nempè Sapientia ac potentia mirificè elucet: *& ſpecies cæli in viſione gloriæ*, & forma cœli eſt id, in quo videre licet gloriam, & magnificentiam Conditoris.

Verſ. 2. Sol in aſpectu annuncians in exitu, vas admirabile opus Excelſi, Sol cum primum aſpicitur in ortu ſuo cauſans nobis diem, eſt inſtrumentum admirabile, organum, machina, digniſſimum quidem manuum excelſi Numinis opus.

Verſ. 3. In meridiano exurit terram, &c. Qui matutino tempore tàm mitis ſpargebat lucem, vt videretur ſolummodò diem annunciare: meridiano tam acriter terram incendit, vt vix ardorem quis valeat tolerare. Et quemadmodùm aurifaber ſuam fornacem ſuccendit ad vaſa, quæ igne aſſolent conflari perficienda: ſic Sol terram ſuis radiis ſuccendit.

Verſ. 4. Tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radiis ſuis obcæcat oculos. Profectò licet Sol terram planam exurat, ſeu radiorum calore ſuccendat: triplo plus montes viciniores ſibi ſuccendit igneos radios eiaculans, & aſpectantium oculos ſuo fulgore viſus aciem offundit.

Verſ. 5. Magnus Dominus, qui fecit illum, &c. Dei magnitudinem Sol ſua pulchritudine & efficacia manifeſtat: ſed ſua ad obediendum promptitudine dum Dei iuſſu ſuum iter curſu celerrimo conficit magis imperantis magnitudinem manifeſtat. Tanti enim ſubditi tanta ad obediendum promptitudo oſtendit magnum

Subditi inſtar Solis, debent magna promptitudine Dei exequi imperia.

admodum eſſe imperantem. * Si iuſti à Domino ſoli comparantur. *Fulgebunt iuſti ſicut Sol*, à Sole materiali ediſcant Deo promptè obedire: & pudeat eos ſi aliquando ſicut pigri ad formicam, ipſi deſides in obtemperando, velociſſimum mittantur ad Solem.]

Verſ. 6. Et luna in omnibus in tempore ſuo oſtenſio temporis. Luna in omnibus mutationibus, quas patitur, tempora oſtendit; nam per illam menſes fiunt, inducit, & cauſat temporum, & tempeſtatum varietatem. *Et eſt ſignum æui.* Græcè, *ſæculi.* Apud Hebræos enim menſes, & anni erant lunares.

Verſ. 7. A luna ſignum diei feſti deſumitur, nempè Paſchæ, Pentecoſtes, Neomeniarum, &c. *Luminare, quod minuitur in conſummatione*, id eſt, conſummata, & perfectè plena fuerit, iterùm paulatim imminuetur. * Veræ humilitatis typum luna hoc ex capite agit. Sicut enim neceſſarium eſt lunæ à puncto plenitudinis in imminutionem deflectere: ita verè humilis cum ad verticem attollitur quaſi neceſſario impetu ad demiſſionem tendit, nec ſiſtit donec omninò ſine fulgore lateat.]

Verè humilis in cōſummatione inſtar lunæ minuitur.

Verſ. 8. Menſis ſecundùm nomen eius eſt, creſcens mirabiliter in conſummatione. Menſis ſortitur nomen ſuum à luna. Nam & in genere nomen Hebraicum ירח *iareach* & *lunam*, & *menſem*, ſignificat: & Græcum *μὴν* ſeu *menſis* à luna deriuatur. Et in ſpecie menſes omnes Hebræorum à luna durationem omnem, & differentiam, & nomen ſortiebantur. Creſcit inquam, miro ſpectaculo luna, donec orbem perficiat, & menſem.

Verſ. 9. Vas caſtrorum in excelſis, ſeu præclarum Dei inſtrumentum inter aſtra, quæ ſcripturæ phraſi militia, & caſtra cœli vocitantur, ob ſingularem ad Ducem Solem ſubordinationem, & obedientiam. Vndè noſtra Religio *Societas Ieſu appellatur*, quia militat ſub Sole iuſtitiæ Ieſu, cui ſpecialiſſimam vouet obedientiam.] *In firmamento cæli reſplendens glorioſè*, ſeu mira pulchritudine ſtellarum Regina oſtentatur.

Societas Ieſu ob ſingularem obedientiam Militia vocatur.

Verſ. 10. Species cæli gloria ſtellarum, ſtellarum fulgor in nocte eſt cœli pulchritudo: *mundum illuminans in excelſis Dominus*, quibus Deus è cœlorum vertice, recedente ſole, terram illuminat.

Verſ. 11. In verbis ſancti ſtabunt ad iudicium, iubente Deo, ſiſtent ſe ad iuſſa eius iuſtiſſima capeſſenda, vt obedientes decet milites: *& non deficient in vigiliis ſuis*, & non defatigantur, dùm ſuas de more militum excubias obſeruant: * Vt ſubditos doceant, tunc quiete potiri cum promptè iniuncta ſibi à Præſule munia exequuntur.]

Quies ſubditi eſt, iniunctum ſibi à Præſule munus promptè implere.

Verſ. 12. Vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum. Aſpice Iridem tot coloribus è reflexione ſolis in nubibus efformatum, & tam peritum pulcherrimæ imaginis pictorem laudibus effer. *Valdè enim ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo.*

2. *Diuina Sapientia commendatur ex Iride, niue, nube, tonitru, grandine, glacie.*

Verſ. 13. Gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ, ſeu in ſemicirculo, quem oſtentat. *Manus Excelſi aperuerunt illum.* Græcè, *expanderunt*, extenderunt.

Verſ. 14. Imperio ſuo accelerauit niuem, & accelerat coruſcationes emittere iudicii ſui. Deus niues emittit, quæ celeriter & promptè eius iuſſa exequuntur: & eadem celeritate efficit coruſcationes peruolare, quas ſuo tempore, & Sapienti iudicio excitat.

Verſ. 15. Propterea aperti ſunt theſauri niuis, pluuiarum. Non quod ſint apothecæ, in quibus niues claudantur, & nubes; & ſuo tempore inde promantur. Sed loquitur Sapiens iuxta vulgarium hominum opinionem, qui

eiuſmodi meteora, cum fiunt, aliunde prodire exiſtimant. Eadem metaphora vtitur ſcriptura. *Iob* 38. *Numquid ingreſſus es theſauros niuis, & theſauros grandinis aſpexiſti, quos præparaui in tempus hoſtis?* Addit Siracides. *Et euolauerunt nebulæ ſicut aues.* Græcè, *nubes*, inſtar volucrum è terræ vaporibus efformatæ auolant ſupra montes.

Verſ. 16. *In magnitudine ſua poſuit nubes*, magna ſua potentia nubes excitat, eas ſtipat, denſat, firmat, Græcè, *roborat. Et confracti ſunt lapides grandinis.* Loquitur iuxta vulgi opinionem putantis, grandinem eſſe fruſtula ex conglaciata nube deciſa.

Verſ 17. 18. *In conſpectu eius commouebuntur montes: & in voluntate eius aſpirabit Notus.* De conſpectu qui *reſpicit terram & facit eam tremere.* Pſal. 103. montes tremore concutientur, & flabit Auſter. *Vox tonitrui eius verberabit terram*, ſtrepitus tonitrui aues & corda mortalium horribili fulminum fragore percellet; *tempeſtas Aquilonis, & congregatio ſpiritus*, Boreas procellam eiet, & exiguo ſpatio tantam vim exeret, vt omnes ventos congregatos eſſe ad irruendum videatur.

Verſ. 19. *Et ſicut auis deponens ad ſedendum, aſpergit niuem, &c.* Nix cum de cœlo in terram cadit, ſimilis eſt auibus turmatim magno numero volantibus, quæ demittunt ſe ad quieſcendum in campo: aut exercitui locuſtarum, quæ tam immani numero ſparguntur in terram, vt illam obruant, & quaſi demergant.

Verſ. 20. *Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus, &c.* ſeu mirabuntur homines in copioſo niuium delapſu, & in modo ſpecioſo plane cadendi: vel expaueſcent, cum tabeſcens nix repentè ſoluitur, aliquando cataclyſmum, ſeu eluuionem efformans.

Verſ. 21. *Gelu ſicut ſalem effundet*, nix enim conglaciata ſalis refert aſpectum. Vel ſermo eſt de pruina, vt Græcus innuere videtur: eſt autem pruina ſali perſimilis: *& dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli.* Græcè, *ſudium.* Id eſt, Nix, quæ in ſummitate ſudium conglaciatur apicem, & quaſi cuſpidem illis efficit.

Verſ. 22. *Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua*, glacies flatu Aquilonis concreuit: *ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet*, ſeu glacies omnes lacus, & aquarum conceptacula occupat, & aquis cruſtam inducit. *Et ſicut lorica induet ſe aquis*, aquas veſtiet (Enallage eſt) quaſi lorica.

Verſ. 23. *Et deuorabit montes*, montes depaſcetur, quia omnia gramina, viroremque corrumpit, & quodammodo deuorat: *& exuret deſertum, & extinguet viride ſicut ignis*, deſerta areſaciet, & virorem eorum exuret, terraque nuda apparebit, quaſi poſt flammam vorantem herbas tellus oſtenditur.

Verſ. 24. *Medicina omnium in feſtinatione nebula.* Remedium omnium incommodorum, quæ affert gelu, & glacies eſt nebula, nubes ſcilicet & ros, id eſt, pluuia flante Auſtro excitata, tunc enim aër tepet, nix tabeſcit, ac ſoluitur: *& ros obuians ab ardore venienti humilem efficiet eum*, ros ſeu pluuia à calido vento Auſtro proueniens minuet niuem, aut glaciem, quam cryſtallum vocitarat.

Verſ. 25. *In ſermone eius ſiluit ventus.* Dei iuſſu ventus quieuit, & cogitatione ſua placauit abyſſum, *voluntate ſua* (Græcus ſic) ſedauit mare fluctibus æſtuans: *& plantauit in illa Dominus Inſulas*, quæ quidem circumdatæ pelago eius fluctibus non obruuntur, quia Deus manu geſtat maris habenas.

Verſ. 26. *Qui nauigant mare, enarrent pericula eius.* Tot enim, ac tanta ſunt, vt ſolum experti poſſint ea dignè referre: *& audientes auribus noſtris admirabimur*, quod aliquis ſit, cui lubeat tot mala ſubire. Te pelagi committere dititari, ad maiorem Dei gloriam, vt ſpirituales geras Indorum profectus, commendabilis admodum eſt nauigatio. At tot maris pericula inire, vt aurum & argentum acquiras, intolerabilis auaritia eſt.] 3.

Diuina Sapientia admirabilis apparet in mari, & piſcibus.

Maris pericula ſubire ob Dei gloriam commendabile, ob acquiſitionem opũ taxabile admodum eſt.

Verſ. 27. *Illic præclara opera, & mirabilia*, adſunt à creatore edita. *Varia enim beſtiarum genera* ibi in habitant, *& omnium pecorum, & creatura belluarum*, piſces beſtias & belluas appellat, nec non *pecora.* Nam & Horatius *lib.* 1. Ode 2. cecinit.

Omne cum Proteus pecus egit altos viſere montes.

Creaturam verò belluarum vocat immanes belluas ex genere cetorum, quæ in æquore natant.

Verſ. 28. *Propter ipſum* (Græcè, *per ipſum Deum*) *confirmatus eſt itineris finis*, ſeu finis creaturarum, ad quem ſcilicet ſingulæ ſuo quaſi itinere continuò tendunt; quia hic eis à Deo confirmatus eſt, ſeu firmiter ſtabilitus. * Vt pudeat homines ad finem ſeruiendi Deo creatos toties ab itinere hoc recto deuiare, dum creaturæ omnes rationis expertes in ſuo ſingulæ fine confirmatæ, ſeu ſtabiles obſiciantur.] *Et in ſermone eius*, ſeu in Dei voluntate *compoſita ſunt omnia*, ſeu diſpoſita, & ordinata.

Pudeat hominem à ſuo fine deficere, dum reliquæ creaturæ in ſuo fine ſtabiles perſiſtant.

Verſ. 29. *Multa dicemus, & deficiemus in verbis.* Quamuis multa dicamus, ſermonem tamen noſtrum vincet argumenti magnitudo. * Nec enim valet eloquentia creata tanti conditoris dignè celebrare Sapientiam in creaturarum opificio.] *Conſummatio autem ſermonum ipſe eſt in omnibus.* Cum non poſſimus ſermonibus æquare omnia, quæ de Deo dici oporteret, ſumma verborum, & ſermonum ſit, quod Deus eſt in omnibus omnium effectrix cauſa, & conſeruatrix, & ad quem tanquam finem referuntur. Maior enim laudatio, egregium encomium creaturarum eſt. Deus fuit conditor, Hiſpanè dixerim, *Dios las hizo*] 4.

Non poteſt Deus à nobis dignè laudari.

Haud poteſt eloquentia creata dignè Conditoris Sapientiam celebrare in creaturarum opificio.

Vberiꝰ creaturarũ elogiũ eſt hoc: *Dei ſunt opera.*

Verſ. 30. *Glorificantes ad quid valebimus?* Si eum glorificare intendamus, quantulam partem eius laudum poterimus exequi? *Ipſe enim omnipotens ſuper omnia opera ſua.* Opera cuncta Dei à dextra in infinitum minora ſunt ipſo Deo, qui potens eſt alia & alia excellentiora excitare.

Verſ. 31. 32. *Terribilis Dominus, & magnus vehementer, &c.* Tanta eſt Dei magnitudo, potentia, Sapientia, vt poſtquam eum pro viribus commendaueritis, maiori admodum laude, & gloria dignos erit. * Decet enim infinitum infinita laudatio.] *Et admirabilis magnificentia eius*, maieſtatem & potentiam eius admirari dignè non poteris: quid laudare?

Decet enim infinitum infinita laudatio.

Verſ. 33. 34. *Benedicentes Dominum, ex altate illum,*

illum, &c. Quia Deus maior eſt omni laude, debent homines non exili commendatiooe eum afficere, ſed pro viribus collaudare. * Et ad impoſſibiles laudes ſi non linguam, ſi non mentem, ſaltem cordis affectum vertere.] *Exaltantes eum replemini virtute*, colligite vires veſtras, & in laudando Deum ſtrenui eſtote: *non enim comprehendetis*, ſeu hoc aſſequi oon poteritis, vt quantum eſt laudabilis oſtendatis.

Ad Dei laudes æquandas dum lingua ac mens non poſſit, vber tendat cordis affectus.

Verſ.35. Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum ſicut eſt ab initio, ſiue ab æterno? Cum Diuinitas ſit à ſenſibus noſtris remota ſeu ſupra ſenſus, nullus homo eum poterit, vti eſt ab æterno, verbis commendare.

Verſ.36.37. Multa abſcondita ſunt maiora his; pauca enim vidimus operum eius. Pauca ſcimus plurima & maxima ex Dei operibus nos latent, *Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit Sapientiam.* Quæ homines de Deo cogooſcuot, pauca ſunt: piis tamen præ aliis vberior diuinarum rerum cognitio à Domino fuit conceſſa. * Iuſtis enim in meditatione multa Dei arcana ſæpè reſerantur, ex quibus magis eius potentiæ, bonitatis, miſericordiæ, ioſtitiæ præſtantiam agnoſcunt; ſed neque ea poterunt verbis exprimere.]

Qui contemplationi vacant, amplius Dei magnalia dignoſcunt.

CAPVT XLIV.

Laudat Sapiens in genere Patriarchas, Prophetas, pios Reges. In particulari Henochum, Noëmum, Abrahamum, Iſaacum, & Iacobum commendat.

1. LAVDEMVS viros glorioſos, & parentes noſtros in genera-
tione ſua. 2. Multam gloriam fecit Dominus magnificen-
tia ſua à ſæculo. 3. Dominantes in poteſtatibus ſuis, homi-
nes magni virtute, & prudentia ſua præditi, nuntiantes in
prophetis dignitatem prophetarum: 4. & imperantes in
præſenti populo, & virtute prudentiæ populis ſanctiſſima
verba. 5. In peritia ſua requirentes modos muſicos, & nar-
rantes carmina ſcripturarum. 6. Homines diuites in virtute, pulchritudinis ſtu-
dium habentes: pacificantes in domibus ſuis. 7. Omnes iſti in generationibus
gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus. 8. Qui
de illis nati ſunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum: 9. & ſunt quo-
rum non eſt memoria: perierunt quaſi qui non fuerint: & nati ſunt, quaſi non nati, &
filij ipſorum cum ipſis. 10. Sed illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates
non defuerunt: 11. cum ſemine eorum permanent bona, 12. hereditas ſancta
nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum: 13. & filij eorum pro-
pter illos vſque in æternum manent: ſemen eorum & gloria eorum non derelin-
quetur. 14. Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt, & nomen eorum viuit in
generationem & generationem. 15. Sapientiam ipſorum narrent populi, & lau-
dem eorum nuntiet Eccleſia. 16. Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in pa-
radiſum, vt det gentibus pœnitentiam. 17. Noë inuentus eſt perfectus, iuſtus,
& in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio. 18. Ideò dimiſſum eſt reliquum
terræ, cùm factum eſt diluuium. 19. Teſtamenta ſæculi poſita ſunt apud illum,
ne deleri poſſit diluuio omnis caro. 20. Abraham magnus pater multitudinis gen-
tium, & non eſt inuentus ſimilis illi in gloria: qui conſeruauit legem excelſi, & fuit
in teſtamento cum illo. 21. In carne eius ſtare fecit teſtamentum, & in tentatione
inuentus eſt fidelis. 22. Ideò iureiurando dedit illi gloriam in gente ſua, creſcere
illum quaſi terræ cumulum, 23. & vt ſtellas exaltare ſemen eius, & hereditare il-
los à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ. 24. Et in Iſaac eo-
dem modo fecit propter Abraham patrem eius. 25. Benedictionem omnium
Gentium dedit illi Dominus, & teſtamentum confirmauit ſuper caput Iacob.
26. Agnouit eum in benedictionibus ſuis, & dedit illi hereditatem, & diuiſit illi
partem in tribubus duodecim. 27. Et conſeruauit illi homines miſericordiæ, inue-
nientes gratiam in oculis omnis carnis.

COMMEN

COMMENTARII.

I.

Laudat Sapiens in genere Patriarchas, Prophetas, pios Reges.

VERS. I. *Laudemus viros glorioſos, &c.* Laudibus efferamus viros inclitos, quorum fama celebris eſt, maiores, inquam noſtros, qui in ætate illa, qua vixerunt, illuſtres extitére.

Verſ. 2. Multam gloriam fecit Dominus magnificentia ſua a ſaeculo, gloriam multam Dominus per inclytos hoſce viros potentia ſua à principio mundi ſibi peperit. * Nam qui ſpeciali perfectioni ſtudent, mirificè Dei bonitatem ex qua perfectio illa deriuatur, oſtentant.]

Qui perfectioni ſtudet, Dei bonitatem oſtentant.

Verſ. 3. Dominantes in poteſtatibus ſuis, &c. Hi quidem viri, quos laudandos aſſumo, dominati olim fuerunt in Regnis ſuis, virtute egregia, ac prudentia donati: *Nunciantes in Prophetis dignitatem Prophetarum*. Græcè, *annunciantes in prophetiis.* Maiores hi noſtri nunciabant, ſeu re ipſa oſtendebant, & exhibebant dignitatem prophetæ, dum eam à Deo excipiebant, conſcribebant in libris, ex quibus illa populo legeretur, & contenta in ea nunciarentur arcana.

Verſ. 4. Et imperantes in præſenti populo noſtro Iſraëlitico: *& virtute prudentia* præditi populo *ſanctiſſima verba*, ſeu ſalutaria præcepta tradiderunt.

Verſ. 5. In patientia ſua requirentes modos muſicos. Aliqui ex noſtris maioribus non ſolum populum rexére, eumque legem Dei docuerunt: ſed ſua peritia ac ſolertia inuenerunt modulos muſicos, quibus Deum laudarent. Talis præcipuè fuit Rex Dauid, qui Pſalmos condidit, & tradidit muſicis concinendos. * Commendans eos, qui ſpiritualia carmina condunt in Dei diuorumque laudem.] *Et narrantes carmina Scripturarum.* Græcè, *explicantes carmina in Scripturis.* ſeu interpretantes verſus Sacræ Scripturæ, quorum ſenſus non facilè intelligitur. * Miniſterium planè dignum commendatione ſacrarum Scripturarum interpretem agere.]

Commendantur qui ſpiritualia carmina cõdunt.

Miniſterium commendatione dignũ Scripturas interpretari.

Verſ. 6. Homines diuites in virtute. Porrò viri plures ex his præſtantiſſima fortitudine præditi fuerunt: *pulchritudinis ſtudium habentes*, fuerè quidem ſtudioſi pulchritudinis, ſeu decoris, & ornatus in rebus ſacris. Sic de ſe Dauid: *Dilexi decorem Domus tuæ. Pſal. 25. 8.* Hinc licebit ſpecialiſſimum noſtræ Societatis ſtudium circa altarium ornatum, circa ſacrorum veſtimentorum pulchram munditiem commendatione efferre.] Vocantur autem clauſulæ ſacræ Scripturæ *Carmina*, quia carminum ſtilus obſcurioribus phraſibus ſolet conſtare.

Speciale Societatis Ieſu ſtudium circa Templorum ornatum.

Verſ. 7. Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, ſeu tempore, quo vixerunt, magni ab omnibus æſtimabantur ob Sapientiam, ob ſanctitatem, ob egregia facinora: *& in diebus ſuis habentur in laudibus*, ob quæ merita tunc ſummam aſſecuti ſunt commendationem. * Laudari autem à ſuis conciuibus, magni meriti eſt documentum. Non enim facilè quis à ſuis egregius eſſe reputatur.]

Laudari à ſuis, magni meriti eſt documentum.

Verſ. 8. Qui de illis nati ſunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Filij eorum tam probè vixerunt, vt darent materiam laudandi parentes. Filiorum enim virtus aſſolet tribui bonæ parentum educationi & exemplo a cordatis.]

Virtus filij eſt parentum laus.

Verſ. 9. Et ſunt, quorum non eſt memoria, &c. Fateor tamen nonnullos fuiſſe illis temporibus filios, quorum memoria periit quaſi ipſi non fuerint nati: eo quod ſanctis parentibus ſimiles non extiterint, ſed delictis defœdarentur. Ex his verò non celebratur parentum gloria, verum nec imminuitur, quia proprio vitio egregios parentes non ſunt imitati.

Non tamen peccatum filij eſt ſemper parentum vituperium.

Verſ. 10. 11. 12. 13. Sed illi viri miſericordiæ ſunt. Porrò viri egregij illi, quos laudo, in alios fuere miſericordes, ideoque à Domino miſericordiam ſunt conſecuti, *quorum pietates non defuerunt*, quorum miſericordiæ opera in omnium memoria perſiſtit. *Cum ſemine eorum permanent bona.* In eorum filiis, nepotibus, poſteris eorum ſanctitas elucet, quam illi imitantur: *Hereditas ſancta nepotes eorum.* hanc poſteris hereditatem reliquerunt, vt eſſent ſancti, fideles, ac virtutis cultores. * Parentes magis debent eſſe ſolliciti de relinquenda filiis ſpirituali, quam temporali hereditate: temporalis quidem perit hereditas, ſpiritualis, ſeu virtutis durat æternùm.] *Et in teſtamentis ſtetit ſemen eorum*, filij eorum ſeruauerunt fœdus cum Deo pactum, vt ei fideliter ſeruirent. *Et filij eorum propter illos vſque in æternum manent*, & filij eorum non tam carnales, quàm ſpirituales, ſeu fideles ob parentum ſanctitatem, & hîc, & in ſuperis perpetuò celebrabuntur: *ſemen eorum, & gloriam eorum non derelinquetur.* Semper & filiorum & eorum virtutis memoria & laus perſiſtet in cunctis.

Parentes magis debẽt eſſe ſolliciti de ſpirituali quàm de temporali hereditate filiis relinquenda.

Verſ. 14. 15. Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt, eorum cadauera cum patribus in pace requieſcunt: *& nomen eorum viuit in generationem & generationem*, mors & ſepulchrum potuit oſſa condere, famam non potuit, viuit enim, dum vixerint homines: & poſt ſæculi conſummationem eorum celebritas & gloria æternùm perſiſtet. *Sapientiam ipſorum narrent populi*, celebretur in populis eorum Sapientia: & laudem eorum nunciet Eccleſia cœtus ſcilicet, ſeu Synagoga fidelium.

Verſ. 16. Henoch placuit Deo. Si vultis autem nonnullos ex patribus, quos generatim laudaui, in ſpecie commendem: ob oculos obiicere ſanctum Henochum, qui in diebus ſuis placuit Deo (ſeu *cum Deo ambulauit Gen. 5. 22.*) *& tranſlatus eſt in paradiſum*, terreſtrem, *vt det gentibus pœnitentiam*, ſeu vt pœnitentiam prædicet cunctis gentibus, ſub finem mundi vna cum Elia etiam nunc paradiſi accola in mundum remigrabit tam longam vitam martyrij lauro coronaturus. 2.

Commendat in ſpecie Henoch, Noe, Abraham, Iſaac, & Iacob.

Verſ. 17. Noë inuentus eſt perfectus, iuſtus: & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio. Græcè, *factus eſt redemptionis pretium.* Fuit Noë ſanctitas pretium, quo ipſe à Deo redemit tum familiam ſuam, ne communi diluuio mergeretur: tum conſequenter ſpem & propagationem generis humani. Si verò Vulgatæ ſenſum libeat exprimere, Noë factus fuit reconciliatio, dum hominum genus iratum Deum placando, ipſi reconciliauit. * Tam potens eſt apud Deum vnius perfecti viri obiectio, vt potuerit impetrare omnium creaturarum regenerationem.]

Potentiſſima eſt apud Deũ vel vnius perfecti viri intercesſio.

Verſ.

Verſ. 18. *Ideò dimiſſum eſt reliquum terra, cum factum eſt diluuium.* Ideò ſeu ob Noë ſanctitatem dimiſſæ ſunt mundo aliquæ hominum, & animantium, & volucrum reliquiæ, è quibus rurſum velut efformaretur, tempore quo tota reliqua deperiit generatio.

Verſ. 19. *Teſtamenta ſæculi poſita ſunt apud illum*, pacta æterna, & in omne ſæculum duratura cum ipſo ſunt contracta: *ne deleri poſſit diluuio omnis caro*, ſeu ne rurſum Deus omnem carnem aquarum eluuione deleret.

Verſ. 20. *Abraham magnus pater multitudinis gentium*, hoc enim nomen eius ſignificat, & verè innumerabilium gentium, quæ ex filiis ac nepotibus eius prodiére pater magnus extitit. *Et non eſt inuentus ſimilis illi in gloria*, tùm ob eximiam eius fidem, & ſanctitatem, qua dictus eſt credentium pater: tum quia Deus cum eo & poſteris eius ſingulare pactum iniit, & promiſit, Meſſiam ex eius genere naſciturum; & nouam circumciſionis ei præſcripſit ceremoniam. *Qui conſeruauit legem excelſi*, naturalem videlicet: *& fuit in teſtamento cum illo.* Dignatus enim fuit Deus cum Abraham veluti cum amico, & ſocio paciſci, & inire fœdus, de Meſſia, &c.

Verſ. 21. *In carne eius ſtare fecit teſtamentum.* In eius carne huius pacti notam conſtituit, hoc eſt, circumciſionem, qua illum, omneſque eius poſteros conſignatos eſſe diſpoſuit. *Et in tentatione inuentus eſt fidelis*, cum ſcilicet Deus illius tentauit obedientiam, imperans, vt ei filium litaret. Inuentus autem eſt fidelis, quia executioni iuſſa mandauit gladium ſtringens, & procul dubio filium interimeret, niſi ab ipſo Domino impediretur. Firmiter item credidit, Deum reſuſcitaturum Iſaac vt promiſſam ex eo poſteritatem ſuſciperet. * Nullum enim ex obedientia poteſt ſubdito fideli incommodum obuenire, nullum lucrum deperdi.]

Ex obedientia nullam poteſt prouenire incómodum, nullum lucrum amitti.

Verſ. 22. *Ideò iureiurando* (Reſpicit illud Geneſeos 22. 16. *Per memetipſum iuraui, dicit Dominus.*) *dedit illi gloriam in gente ſua*, vt ſcilicet ex ſemine eius Chriſtus Dominus naſceretur, & poſteri eius in maximam creſcerent multitudinem, filij inquam naturales, & magis ſpirituales, qui sūt fideles. Dedit ergo Deus, *creſcere illum quaſi terræ cumulum*, magnum arenæ.

Verſ. 23. *Et vt ſtellas exaltare ſemen eius*, ſeu extollere eximij gloria fulgoris ex filiorum opibus, Regnorum victoriis, Templi religione inclyti, Prophetarum oraculis. Parum eſſet Abrahami filios arenæ ex numero comparari, ſi ex virtutibus ſtellarum fulgorem non referrent. * Parens non eſt commendandus ex filiorum multitudine, ſed ex eorundem fidelitate, ac probitate.] *Et hereditare illos à mari vſque ad mare*, à Mediterraneo ſcilicet, quod eſt ad Terræ ſanctæ occidentem, vſque ad mare Mortuum, quod ad orientem illi adeſt: *& à flumine vſque ad terminos terræ*, id eſt, a Rhinocoruta fluuio qui terminus eſt Terræ ſanctæ Auſtrum verſus vſque ad terminos terræ Paleſtinæ, vel peculiariter vſque ad terminum Borealem Libani montis.

Parens non commendãdus ex filiorum multitudina, ſed ex eorundem probitate.

Verſ. 24. *Et in Iſaac eodem modo fecit propter Abraham patrem eius*, cum eo inſtaurans promiſſiones Abrahæ patri eius factas.

Verſ. 25. *Benedictionem omnium Gentium dedit illi Dominus.* Deus fecit, vt ex Iſaac, non ex Iſmaël naſceretur Chriſtus Dominus Abrahæ, ac ſemini eius promiſſus, in quo benedicendæ, id eſt, iuſtificandæ, ac ſaluandæ erant omnes Gentes. *Et teſtamentum confirmauit ſuper caput Iacob*, pactum & promiſſionem ſuam conſtituit in Iacob, non in Eſau fratre eius. Sic Hiſpanè dicimus beneficium aliquod, aut ius primogenituræ in alicuius capite conſtitui: *Encaueza de fulano.*

Verſ. 26. *Agnouit eum in benedictionibus ſuis*, elegit eum, fauens & benedicens. * Agnitio enim Dei non eſt otioſa, ſed efficax amorem ſcilicet, fauorem, bonorumque cumulum ſecum ferens.] *Et dedit illi hereditatem* in poſteris ſuis: *& diuiſit illi partem in Tribubus duodecim*, hereditatem, quam illi dedit, in duodecim Tribus diuiſit.

Agnitio Dei non eſt otioſa, ſed plurima bona agnito, vel electo afferens.

Verſ. 27. *Et conſeruauit illi homines miſericordia inuenientes gratiam in oculis omnis carnis.* Hoc Dominus Iacobo tribuit, vt ſemper eſſent aliqui pij, & fideles in Populo Iſraëlitico, licet paſſim vulgus Principeſque peccarent per idololatriam aliaque ſcelera. Vndè grati non ſolùm Deo, ſed hominibus etiam exiſterent.

CAPVT XLV.

Commendat Siracides Moyſem, Aaronem, ac Phineem.

1. DILECTVS Deo & hominibus Moyſes: cuius memoria in be-
nedictione eſt. 2. Similem illum fecit in gloria ſanctorum,
& magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis ſuis
monſtra placauit. 3. Glorificauit illum in conſpectu regum,
& iuſſit illi coram populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuam.
4. In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, & elegit eum
ex omni carne. 5. Audiuit enim eum, & vocem ipſius, &
induxit illum in nubem. 6. Et dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & diſcipli-
næ, docere Iacob teſtamentum ſuum, & iudicia ſua Iſraël. 7. Excelſum fecit Aa-
ron fratrem eius, & ſimilem ſibi de Tribu Leui: 8. ſtatuit ei teſtamentum æter-
num, & dedit illi ſacerdotium gentis: & beatificauit illum in gloria, 9. & cir-

cumcinxit eum zona gloriæ, & induit eum ſtolam gloriæ, & coronauit eum in vaſis virtutis. 10. Circumpedes, & femoralia, & humerale poſuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, 11. dare ſonitum in inceſſu ſuo, auditum facere ſonitum in templo in memoriam filiis gentis ſuæ. 12. Stolam ſanctam, auro, & hyacintho, & purpura, opus textile, viri Sapientis, iudicio& veritate præditi: 13. torto cocco opus artificis, gemmis pretioſis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij ſculptis, in memoriam ſecundùm numerum Tribuum Iſraël. 14. Corona aurea ſuper mitram eius expreſſa ſigno ſanctitatis, & gloria honoris: opus virtutis, & deſideria oculorum ornata. 15. Sic pulchra ante ipſum non fuerunt talia vſque ad originem. 16. Non eſt indutus illa alienigena aliquis, ſed tantùm filij ipſius ſoli, & nepotes eius per omne tempus. 17. Sacrificia ipſius conſumpta ſunt igne quotidie. 18. Compleuit Moyſes manus eius; & vnxit illum oleo ſancto. 19. Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & ſemini eius ſicut dies cæli, fungi ſacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum ſuum in nomine eius. 20. Ipſum elegit ab omni viuente, offerre ſacrificium Deo, incenſum, & bonum odorem, in memoriam placare pro populo ſuo: 21. & dedit illi in præceptis ſuis poteſtatem, in teſtamentis iudiciorum, docere Iacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſraël. 22. Quia contra illum ſteterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum homines in deſerto, qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia. 23. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & conſumpti ſunt in impetu iracundiæ. 24. Fecit illis monſtra, & conſumpſit illos in flamma ignis. 25. Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hereditatem, & primitias frugum terræ diuiſit illi. 26. Panem ipſis in primis parauit in ſatietatem: nam & ſacrificia Domini edent, quæ dedit illi & ſemini eius. 27. Cæterùm in terra gentes non hereditabit, & pars non eſt illi in gente: ipſe eſt enim pars eius, & hereditas. 28. Phinees filius Eleazari tertius in gloria eſt, imitando eum in timore Domini: 29. & ſtare in reuerentia gentis: in bonitate & alacritate animæ ſuæ placuit Deo pro Iſraël. 30. Ideò ſtatuit illi teſtamentum pacis, principem ſanctorum & gentis ſuæ, vt ſit illi & ſemini eius ſacerdotij dignitas in æternum. 31. Et teſtamentum Dauid regi filio Ieſſæ de Tribu Iuda hereditas ipſi & ſemini eius, vt daret Sapientiam in cor noſtrum iudicare gentem ſuam in iuſtitia, ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem eorum æternam fecit.

COMMENTARII.

1. *Moſes laudatur.*

VERS. 1. *Dilectus Deo, & hominibus Moyſes: cuius ideò memoria in benedictione eſt*, beata videlicet. * Cum enim quis à Deo & hominibus amatur, nulla poteſt patere rimula, per quam ingrata irrumpat obliuio.]

Æterna eſt memoria viri grati Deo, & hominibus.

Verſ. 2. Similem illum fecit in gloria ſanctorum, fecit illum ſimilem ſanctis Patriarchis Abraham, Iſaac, Iacob, &c. & gloriam, ſeu excellentiam eorum gloriæ æquiparauit: *& magnificauit eum in timore inimicorum*, quia per Moſem tot prodigia in Ægypto, & in deſerto excitantem Deus Pharaoni, Ægyptiis, Amalecitis, Chananæis Hebræorum hoſtibus in gentem terrorem incuſſit: *& in verbis ſuis monſtra placauit*, verbo, ac iuſſu Moyſis monſtroſas & portentoſas plagas Deus ceſſare fecit.

Verſ. 3. Glorificauit illum in conſpectu Regum, Pharaone ſcilicet Rege Ægypti Agag Rege Amalec, Og Rege Baſan, & Seon Amorrhæorum Rege, quos Moſes Regnis pepulit, & occidit, ob quæ magnam gloriam fuit conſecutus. *Iuſſit illi coram populo ſuo*, ſeu illi ad ſuum populum mandata dedit: *& oſtendit illi gloriam ſuam*, cum ſe illi Deus ſpecie glorioſa oſtentauit in monte.

Verſ. 4. In fide, & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, ſeu fecit Deus Moſem virtute fidelitatis, ac lenitatis excellere. Fidelitatem extulit Deus *Num. 12. Moyſes in omni domo mea fideliſſimus eſt.* Lenitas autem ipſius illis ibidem verbis commendatur: *Erat Moyſes vir mitiſſimus. Et* Ideò *elegit eum ex omni carne*, ſeu ex omnibus hominibus, vt populi Iſraëlitici Dux eſſet. * Fidelitas enim & lenitas duæ ſunt eximiæ Præſulis proprietates. Debet fidelitate in Deum niti, vt in cunctis legis præſcripto ſe accommodet: lenitate autem, vt ſubditorum fragilitati morem gerat.]

Fidelitas & lenitas ſunt duæ egregiæ Præſulis proprietates.

Verſ. 5. Audiuit enim eum, & vocem ipſius, familiares enim cum eo ſermones habuit, & os ad os locutus eſt. Pondera duplex verbum. *Audiuit eum, & vocem ipſius*, quaſi duplex eſſet oratio vna perſonæ, & alia vocis. Cum enim volumus, noſtram orationem eſſe efficacem, debent voces linguæ cum perſonæ operibus colligari.] *Et induxit illum in nubem*, ſeu in caliginem tempore datæ legis in monte Sina.

Oratio efficax de illa cum ſimul clamant lingua, & opera.

Verſ. 6. Et dedit illi coram, ſeu Deus ipſe immediatè, *præcepta, & legem vitæ, & diſciplinæ*, ſiue præcepta & leges, ad morum compoſitionem: *docere Iacob teſtamentum ſuum, & iudicia ſua Iſrael*, vt Iſraëliticum populum in lege inſtitueret, quam à Deo in monte acceperat.

Verſ. 7. Excelſum fecit Aaron fratrem eius, & ſibi de Tribu Leui. Ad magnam in populo illo 2. *Commendatur Aaron.*

digni

dignitatem Sacerdotalem ſcilicet euexit Deus Aaronem fratrem Moſis de Tribu Leui ortum.

*Verſ.*8.9. Statuit ei teſtamentũ æternum, pacto & promiſſione perpetua illi, & poſteris Sacerdotium attribuit: *& dedit illi Sacerdotium gentis* Iſraeliticæ: *& beatificauit illum in gloria*, Sacerdotali ornatu eum glorioſum, & quaſi beatum reddidit: & *circumcinxit eum zona gloriæ*, cingulo eleganti, ac pretioſo: *& coronauit eum in vaſis virtutis*, id eſt, veſtimentis eximiis, quibus eius virtus, ſeu Pontificia poteſtas ſignabatur, ob quam omnes eum reuerebantur. Aliqui vertunt, *Inſtruxit eum apparatu ſplendente.* * Verba illa, *Beatificauit illum in gloria, & circumcinxit eum zona gloriæ* innuunt, eum, qui ad Sacerdotalem dignitatem eſt aſſumendus, debere præfulgere meritis dignis Sacerdotio: quemadmodum ad gloriam, æternamque beatitudinem neceſſarium eſt præcedere merita.] * Vt edoceantur Præſules tam accuratum examen præmittendum de moribus illius, qui initiandus eſt ſacris, imo magis ſtrictum, quàm de ſcientia.]

Ad gloriam Sacerdotij debent merita præcedere.

Accuratius examen debent agere Præſules circa mores initiandi, quàm circa ſcientiam.

*Verſ.*10.11. *Circumpedes* ſeu poderem (vt eſt in Græco) veſtem ſcilicet ad pedes vſque demiſſam, ſeu tunicam hyacinthinam, quæ Pontificis erat propria, *& femoralia, & humerale* ephod, ſeu ſuperhumerale *poſuit ei: & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro.* (Lege *Exo.*28.4. quæ diximus.) *dare ſonitum in Templo in memoriam filijs gentis ſuæ*, ſeu vt populus hoc tintinnabulorum ſonitu diuinæ maieſtatis recordaretur, eamque in Pontificis ad Templum ingreſſu reuereri attenderet. * Idem te monet hodie tintinnabulum, quod pulſatur in Miſſa, vt ſpeciali deuotione conſecrationi attendas.]

Tintinnabulum, quod pulſatur in Miſſa, ſpecialem, ad conſecrationem, attentionem indicat.

*Verſ.*12.13. *Stolam ſanctam auro, & hyacintho, & purpura, &c.* Addidit ſtolam ſanctam, nempè Rationale, quæ erat nobiliſſima veſtis Pontificis miro artificio elaborata, Ibi aderant verba illa *Vrim*, & *Tummim*, hoc eſt *Indicium*, & *veritas*. Lege locum citatum. *In memoriam ſecundum numerum Tribuum Iſraël*, vt Deus videns Pontificem Rationali indutum, quaſi memor redderetur filiorum Iſraël, quorum nomina gemmis illis videbat inſculpta.

Verſ. 14. *Corona aurea ſuper mitram eius expreſſa ſigno ſanctitatis.* Corona hæc erat lamina aurea, inſtar coronæ, cingens frontem Pontificis: aderatque ſuper mitram ſeu tiaram ornata ſigno ſancto, quia laminæ iſti inſculptum erat ſanctum, ac glorioſum Dei nomen *Iehoua*, *erat* Pontifici *gloria honoris*, ſeu ornamentum ſummè honorificum: *opus virtutis*, ſeu eximij artificij, *& deſideria oculorum ornata*, ſiue intuentium oculos mirificè oblectans.

Verſ. 15. 16. 17. *Sic pulchra ante ipſum non fuerunt talia vſque ad originem*, à mundi origine tam pulchra veſtis non fuit elaborata. *Non eſt indutus illa alienigena aliquis*, ſeu vir, qui ex Aaronis filiis non eſſet; *ſed tantùm filij ipſius ſoli, & nepotes eius per omne tempus. Sacrificia ipſius conſumpta ſunt igne quotidiè*, quod intelligendum de iugi holocauſtorum ſacrificio, quod mane ac veſpere offerebatur. *Num.* 28. 3.

Verſ. 18. *Compleuit Moyſes manus eius, & vnxit illum oleo ſancto.* Moſes conſecrauit Aaronis manus implendo illas tùm oleo, quo eas conſecrando perungebat, tùm muneribus, & victimis, quas ipſe initiandus pro ſua conſecratione, Deo offerebat. *Leu.*8. habes conſecrationem Aaronis. * Profectò cum quis ſancto inungitur oleo ad ſtatum Sacerdotalem ineundum, ſimul debet manus muneribus plenas oſtentare, hoc eſt ſummas Deo gratias exhibere, qui eum tam auguſto donauit ſtatu.]

Qui ſacris initiatur, debet ſummas Deo gratias litare, qui eũ tam auguſto donauit ſtatu.

*Verſ.*19. *Factum eſt illi in teſtamentum æternum*, ſiue perpetuum pactum, *& ſemini eius ſicut dies cæli*, perpetuò & quandiu dies cœli durarint: *fungi Sacerdotio, &c.* Ipſe ac filij eius interminabili Sacerdotio potientur, habebuntque officium laudandi Deum per hymnos, Pſalmos, & ſacrificia, & benedicendi populum. Formam benedictionis habes *Num.* 6. 24. Itaque *glorificare populum* idem in Græco eſt, *ac populum benedicere.* Vt ad Sacerdotalem benedictionem in fine Miſſæ accipiendam quotidiè alliciaris, ſiquidem cum benedictione gloriæ accipis pignus, imò quodammodo gloria donaris.]

In Sacerdotali benedictione quodãmodo accipimus gloriæ poſſeſſionem.

*Verſ.*20. 21. *Ipſum elegit ab omni viuente*, ab omnibus hominibus, *offerre*, ſeu vt offerret *ſacrificium Deo, incenſum, & bonum odorem, in memoriam*, ſiue vt memorem quaſi faceret Deum populi ſui, & eum fortè iratum placatum redderet. *Et dedit illi in præceptis ſuis poteſtatem*, non diſpenſandi in lege diuina, ſed authoritatem ad illam docendam, & explicandam, *in teſtamentis*, ſcilicet, *iudiciorum.* Nam *ſi quid ambiguum* (inquit Deus *Deut.*17.8.) *venies ad Sacerdotes Leuitici generis: quæreſque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem.* Pergit Siracides, *docere Iacob teſtimonia*, ſeu legem diuinam, *& in lege ſua lucem dare Iſraël*, legem diuinam proponendo, eamque explicando.

*Verſ.*22.23.24. *Quia contra illum ſteterunt alieni*, ſeu quidam, ad quos Sacerdotium non pertinebat: *& propter inuidiam circumdederunt illum homines in deſerto, qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia*, iracundia affecti, & inuidia tumentes, quòd Sacerdotium illis non contigiſſet: *Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & conſumpti ſunt impetu iracundiæ*, terræ ſcilicet hiatu abſorpti. (*Num.*16. 31.) *Fecit illis monſtra*, prodigia, miracula, *& conſumpſit illos in flamma ignis.*

*Verſ.*25. *Et addidit Aaron gloriam*, miraculo in virga edito, cum floruit: addicendo Leuitas eius miniſterio: *& dedit illi hæreditatem & primitias frugum terræ diuiſit illi*, ſuam hæreditatem, hoc eſt, ſuas victimas, primitias, & oblationes ei attribuendo.

*Verſ.*26. 27. *Panem* ſeu alimenta *ipſis in primis parauit in ſatietatem, &c.* Tribus enim Leui non fuit vt aliæ Tribus, ſortita partem terræ promiſſæ, nec poſſeſſiones agrorum habuit. *Et pars non eſt illi in gente; ipſe eſt enim pars eius, & hæreditas*, ipſe Deus, qui eos ſacrificiis, oblationibus, & aliis huiuſmodi prouentibus alit, eſt eorum hæreditas. * Hinc ſubtaxatur Sacerdotum ſolicitudo in opibus acquirendis. Cum enim Deus ſit Sacerdotum pars & hæreditas, ſi ſæculares opes ambiant, indicant Deum exiguam ſibi eſſe, ac inutilem hæreditatem.]

Taxabilis Clericorum ſolicitudo ad diuitias acquirendas.

*Verſ.*28.29. *Phinees filio Eleazari tertius in* 3.
gloria eſt, fuit enim Phinees tertius ſummus Sacerdos, hic poſt Moyſem & Aaronem tertius,

Phinees elogiũ offertur.

commendandus obiicitur. *imitando eum in timore Domini*, ſeu quia imitatus eſt Aaronem auum ſuum in ſanctitate. Ex Græco, *Cum zelatus eſt in timore Domini*, ſe etiam Moſis ſe imitatorem geſſit. Vt enim Moſes idololatras percuſſit: ità Phinees ſcortatorem interfecit ob Domini timorem, ſeu zelo honoris Dei in fornicatium excandeſcens. *Et ſtare in reuerentia gentis*, id eſt, ſtetit conſtans, manſitque fidelis Deo in pudore & ignominia gentis Iſraeliticæ, cum fornicaretur cum Madianitis, *Num.* 25. Tunc enim Phinees *in bonitate, & alacritate animæ ſuæ.* ſeu propter innocentiam, & promtum, ac generoſum zelum ſuum *placuit Deo pro Iſrael* conſeruando, ſiue vt eius intuitu toti Iſraëli Deus parceret. * Ob eximiam virtutis actionem vnius ſolet Deus contra totam iratus Communitatem, ei gratus ignoſcere.]

Ob eximium virtutis actũ vnius ſolet Deus toti ne. quam Communitati ignoſcere.

Verſ. 30. *Ideo ſtatuit illi teſtamentum pacis*, ſeu fœdus cum illo iniit de proſperitate continua. *Principem ſanctorum, & gentis ſuæ*, nempe vt eſſet Princeps tum Sacerdotum, tum ſanctuarij, id eſt, vt ſummus Pontifex eſſet: tum ipſe, ac poſteri eius in omnibus rebus ſpiritualibus præſiderent, ſicut in politicis poſtea ſtatuit: *vt ſit illi, & ſemini eius Sacerdotij dignitas in æternum.*

Verſ. 31. *Et teſtamentum Dauid Regi filio Ieſſe, de Tribu Iuda.* Sicut enim Deus Dauidi Regnum perpetuum promiſit pacto inito: ſic Phinees Sacerdotium æternum promiſit duraturum: *hereditas ipſi, & ſemini eius*, ſeu hereditarium Sacerdotium ſucceſſione ad filios, ac nepotes tranſmittendum: vt etiam Regnum erat hereditarium. *Vt daret Sapientiam in cor noſtrum*, indicare gentem ſuam in iuſtitia, vt Phinees, & Sacerdotes Sapientiam docerent Iſraëlitas: Dauid verò & poſteri Reges iuſtè iudicarent; *ne abolerentur bona ipſorum*, tam Phinees & Dauidis, quàm populi Iſraëlitici: *& gloriam ipſorum*, ſeu dignitatem & poteſtatem, *in gentem eorum æternam fecit*, vt ſcilicet, ipſiſ dum viuerent, maneret, & illis extinctis, ad filios, ac poſteros perpetua ſucceſſione tranſiret.

CAPVT XLVI.

Commendantur Ioſuë, Caleb, & Iudices pij vſque ad Samuelem Prophetam.

1. FORTES in bello Ieſus Naue, ſucceſſor Moyſi in Prophetis,
qui fuit magnus ſecundùm nomen ſuum, 2. maximus in
ſalutem electorum Dei, expugnare inſurgentes hoſtes, vt
conſequeretur hereditatem Iſraël. 3. Quàm gloriam adeptus eſt in tollendo manus ſuas, & ſectando contra ciuitates
thomphæas? 4. Quis ante illum ſic reſtitit? Nam hoſtes
ipſe Dominus perduxit. 5. Annon in iracundia eius impeditus eſt ſol, & vna dies facta eſt quaſi duo? 6. Inuoeauit Altiſſimum potentem
in oppugnando inimicos vndique, & audiuit illum magnus & ſanctus Deus in ſaxis
grandinis virtutis valdè fortis. 7. Impetum fecit contra gentem hoſtilem, & in
deſcenſu perdidit contrarios, 8. vt cognoſcant Gentes potentiam eius, quia contra Deum pugnare non eſt facile. Et ſecutus eſt à tergo potentis: 9. & in diebus
Moyſi miſericordiam fecit ipſe, & Caleb filius Iephone, ſtare contra hoſtem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitiæ. 10. Et ipſi duo conſtituti, à periculo liberati ſunt à numero ſexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem in terram quæ manat lac & mel. 11. Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & vſque in ſenectutem permanſit illi virtus, vt aſcenderet in excelſum terræ locum, & ſemen ipſius obtinuit hereditatem: 12. vt viderent omnes
filij Iſraël, quia bonum eſt obſequi ſancto Deo. 13. Et iudices ſinguli ſuo nomine,
quorum non eſt corruptum cor: qui non auerſi ſunt à Domino, 14. vt ſit memoria illorum in benedictione, & oſſa eorum pullulent de loco ſuo, 15. & nomen
eorum permaneat in æternum permanens ad filios illorum, ſanctorum virorum gloria. 16. Dilectus à Domino Deo ſuo Samuel propheta Domini, renouauit imperium, & vnxit principes in gente ſua. 17. In lege Domini congregationem iudicauit, & vidit Deus Iacob, & in fide ſua probatus eſt propheta 18. Et cognitus eſt in
verbis ſuis fidelis, quia vidit Deum lucis: 19. & inuocauit Dominum omnipotentem, in oppugnando hoſtes circumſtantes vndique, in oblatiune agni inuiolati.
20. Et intonuit de cælo Dominus, & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam,
21. & contriuit principes Tyriorum, & omnes duces Philiſthiim; 22. & ante
tempus finis vitæ ſuæ & ſæculi, teſtimonium præbuit in conſpectu Domini, & Chriſti; pecumas & vſque ad calecamenta ab omni carne non accepit, & non accuſauit
illum homo. 23. Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit regi, & oſtendit illi finem
vitæ ſuæ, & exaltauit vocem ſuam de terra in prophetia delete impietatem gentis.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Ioſue & Caleb commendantur.*

VERS. 1. 2. *Fortis in bello*, ſeu Dux egregius fortitudine *Ieſus Naue* laudandus occurrit. Fuit hic *ſucceſſor Moyſi in prophetis*, Græcè, *in prophetys.* Nempè Moyſi ſucceſſor non in ſolo principatu politico, ſed etiam in munere prophetico, quo populum regebat non tàm humana prudentia, quàm diuina, ſequens in omnibus reuelationem, ac ductum Dei. * Oportet quidem probum Præſulem eſſe prophetam ad rectam ſubditorum gubernationem: ille autem quodammodo prophetiæ ſpiritu donabitur, qui prudenter cauet, ne ſubditi eas ineant occaſiones, vbi mirum erit, non ſubeſſe excidendi periculum. Prudentia itaque neſcio quid prophetiæ Prælato ingerit.]

Prudens vigilia facit, vt prophetiæ ſpiritū quodāmodo habeat ad ſubditorum rectam gubernationem.

Qui fuit magnus ſecundum nomen ſuum. Nomen *Ieſu Saluatorem* ſignificat. Viri autem huius geſta ſalutaria Iſraeli teſtantur, illum merito Iſev nomine fuiſſe inſignitum. *Maximus* enim fuit *in ſalutem electorum Dei*, potentiſſimus *expugnare inſurgentes hoſtes, vt conſequeretur hereditatem Iſrael*, ſeu vt Iſraël terram Chanaam, promiſſam à Domino conſequeretur, pulſis his hoſtibus, qui eam occupabant.

Verſ. 3. *Quam gloriam adeptus eſt, in tollendo manus ſuas*, ſeu eas ad feriendum eleuando (Alludit ad primam Ioſuë expeditionem contrà Hai, quæ habetur *Ioſ.* 8. vbi legimus, *Ioſue verò, non contraxit manum, quam in ſublime porrexerat tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.*) *& in iactando contra Ciuitates romphæas*, ſiuè gladium vibrando. Cur dicit, *In iactando romphæas* ſeu gladios, ſi Ioſuë vnum gladium vibrabat? * Quia dum ſtrenuus Dux primus eſt in certamine, & gladium vibrat, facit, omnes ſimul milites ſuos gladios vibrare. Dum igitur Dux manus exerit ad pugnam omnium militum manibus vtitur, quia omnes concertantem Principem imitantur.]

Dum dux militat efficit omnium militum exeri manus ad certamina.

Verſ. 4. *Quis ante illum reſtitit?* Quiſnam ex Hebræis Ducibus, qui fuerunt ante Ioſuë, auſi ſunt ſicut ipſe contra hoſtes in acie ſtare, & manus conferre? * Multi ducunt manus ſeu exercitum, ſed pauci ſunt qui conferant proprias cum hoſte manus.] *Nam hoſtes ipſe Dominus perduxit in manus Ioſuë*, illoſque ei tradidit percutiendos, & debellandos.

Multi manus ducunt, ſed pauci conferant proprias cum hoſte manus.

Verſ. 5. *Annon in iracundia eius impeditus eſt Sol, &c.* Annon ille ira ſuccenſus, & zelo, vt Dei inimicos comminueret ſolem præcepto impediuit ne progrederetur: dixit enim. *Sol contra Gabaon ne mouearis*: & dies duplo ferè longior eſt facta.

Verſ. 6. *Inuocauit Altiſſimum potentem in oppugnando inimicos vndique*, Preces fudit ad potentiſſimum Dominum, vt eius auxilio poſſet vndique inimicos delere: *& audiuit illum magnus, & ſanctus Deus in ſaxis grandinis virtutis valdè fortis*, miſit enim Dominus de cœlo magnos grandinis lapides quorum potenti ac valido impetu & homines & iumenta ſternerentur.

Verſ. 7. 8. *Impetum fecit contra gentem hoſtilem* Dominus grandinem eiaculans: *& in deſcenſu* Bethoron *perdidit contrarios* Ioſuë hoſtes. *Vt cognoſcant Gentes potentiam eius*, Dei ſcilicet, qui grandine immiſſo de cœleſti arce dimicabat; *quia contra Deum pugnare, non eſt facile*, imò omninò eſt impoſſibile exercitum, quem Deus protegit, vlla potentia ſuperare. *Et ſecutus eſt a tergo potentis*, ſecutus eſt Ioſue Dominum potentiſſimum, eique obediuit.

Verſ. 9. *Et in diebus Moyſi miſericordiam fecit ipſe*, & Caleb filius Iephone. Porrò Ioſue & Caleb opus egregium pietatis geſſerunt in Moyſem, & in populum, quem à murmure compeſcuerunt. *Num* 4. 6. * Profectò magnæ pietatis opus eſt murmurantes contra proximum compeſcere.] *Stare contra hoſtem, & prohibere gentem a peccatis, & perfringere murmur malitiæ.* Illi ſuaſerunt milites Iſraëlitas, vt contra hoſtes Chananæos conſtanter dimicarent, populum à peccato diffidentiæ auerterunt, & malitioſum murmur ſedari fecerunt. * Annota particulam, *Murmur malitiæ*, id eſt, murmuratio, quæ ex malitia ortum habebat. Plerumque enim nulla alia eſt ad murmurationem cauſa, quàm malitia murmurantis.]

Magnæ pietatis opus eſt, murmurantes compeſcere.

Plerumque nulla alia eſt cauſa murmurationis, quam murmurātis malitia.

Verſ. 10. *Et ipſi duo conſtituti* (Græcè, *cum eſſent duo tantum*) *à periculo liberati ſunt a numero ſexcentorum millium peditum inducere illos in hereditatem in terram, quæ manat lac & mel.* Cum ſoli iſti duo eſſent, qui à partibus Dei & Moſis conſtantes ſtarent, ſoli etiam exempti fuere à ſententia mortis, qua inuoluti ſunt & perierunt tot hominum millia, & hi ſoli duo inducti ſunt in hereditariam populi Dei poſſeſſionem, id eſt, in Chanaanitidem. * Tanti æſtimat Deus viros in fide ac iuſtitia conſtantes, vt duobus his ex ingenti populo, qui de Ægypto exierat, in Chanaanitidem intrantibus, impleuerit promiſſionem, toti Iſraeli factam. Quaſi vnus vel alter iuſtus egregius Deo totus ingens populus eſſet.]

Vnus vel alter iuſtus eximius Deo eſt quaſi ingens populus.

Verſ. 11. 12. *Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, &c.* A Domino accepit Caleb corporis in ſenectute virile robur, vt aſcenderet in Hebron. (*Ioſ.* 14. 6.) quam ſuam fecit, & poſteris ſuis iure hereditario reliquit. * Certè ſenem vegeta valetudine vti, nec agnata ſenectuti infirmitate affici, magnum Dei eſt beneficium.] *Vt Viderent omnes filij Iſrael, quia bonum eſt obſequi ſancto Deo.* * Qui non ſolùm in ſuperis iuſtum præmio donat, ſed etiam in terra, illius vitam producens in ſenectute validam, filios addens & opes, vt omnimoda felicitate fruatur.]

Magnum Dei beneficium eſt, ſenem pollere viribus.

Deus iuſtum non ſolùm in Cœlo, ſed & in terra præmio donat.

2\. *Laudantur pij Iudices Iſraël.*

Verſ. 13. 14. 15. *Et Iudices ſinguli ſuo nomine, quorum non eſt corruptum cor, &c.* Commendandi accedant omnes illi Iudices, qui Ioſuë ſecuti ſunt in regimine populi, qui in libro Iudicum ſuo nomine recenſentur: viri quidem incorrupti, ſemper addicti Dei fidei & obſequio. *Vt ſit memoria illorum in benedictione*, ſeu vt illorum memores Deum laudemus, qui tanta eos virtute donauit: *& oſſa eorū pullulent de loco ſuo*, ſeu de ſepulchro; id eſt vireat, floreat, vigeat memoria, nomen, fama illorum: Heroum tam illuſtrium gloria, perpetuò conſeruetur, & celebretur. *Et nomen eorum permaneat in æternum permanens ad filios illorum*, ſiue vſque ad eorum poſteros, *ſanctorum virorum gloria*, permanente in ipſis. * In filiis Iudicis egregiè & incorrupti diuitiæ

Filius iudicis incorrupti non eſt opum heres, ſed honoris eximij.

non permanent, quas nec parens acquiſiuit, (vnde vulgare illud: *Hijo de Oidor muerto:*) at permanet fama & decus egregiæ filiationis, quam omnes celebrant proferentes: *Hijo de Oidor ſancto.*]

3\. *Verſ. 16. Dilectus à Domino Deo ſuo Samuel Propheta Domini.* Si vultis autem incorruptorum Iudicum exemplar obiiciam, ad memoriam adducite Prophetam Samuelem, qui ob præcelſas virtutes à Domino ſpecialiſſimè fuit dilectus. Hic quidem *renouauit Imperium*, Reipublicæ formam mutauit, Rege inducto: *& vnxit Principes in gente ſua*, hoc eſt Saulem, & Dauidem ſacro oleo perfudit.

Præcipuè Samuelis ſapitis laudes enunciat.

Verſ. 17. In lege Domini congregationem iudicauit, iuxta diuinam legem populo Iſraëlitico ius dixit. *Et vidit Deus Iacob, & in fide ſua probatus eſt Propheta.* Græcè, *& viſitauit Dominus Iacob*, Id eſt, opportunè miſſo Samuële prouidit neceſſitatibus populi, qui à Philiſthæis foris vexabantur, & domi à filiis Heli Deum non timentibus. Samuel autem fidelitate ſua erga Deum, & ſolicita ac prudenti gubernatione ergà populum, oſtendit ſe verum, legitimum, & à Deo immiſſum fuiſſe Prophetam.* Miniſter à Deo immiſſus ad quodlibet Eccleſiæ munus operibus debet manifeſtare ſe verè eſſe Dei miniſtrum.]

Miniſter Eccleſiæ operib⁹ debet manifeſtare, ſe verè eſſe Dei miniſtrum.

Verſ. 18. 19. Et cognitus eſt in verbis ſuis fidelis, quia vidit Deum lucis. Manifeſtauit verbis piis, & ſanctis, in prædictionibus vtilibus, quas expoſuit, ſeu protulit, ſe fuiſſe diuina luce à Patre luminum illuſtratum. Præco Euangelicus ſe illuſtratum cœleſti lumine oſtendit, cum pios & vtiles ſermones ore profert. Nam ſi inutilia, & futilia verba facit, oſtendit ſe non vidiſſe Deum lucis, ſed diabolum tenebrarum aſpectaſſe.] *Et inuocauit Dominum omnipotentem, in oppugnando hoſtes, &c.* Deum precibus effuſis exorauit, vt gratia donaretur ad hoſtes circumſtantes vndique debellandos, & agnum immaculatum dignè offerendum. 1. *Reg. 7. 9.*

Concionator, qui vtilia verba profert oſtendit ſe Deum lucis vidiſſe, ſeu lucē accepiſſe à Deo.

Verſ. 20. 21. 22. Et intonuit de cælo Dominus, &c. Et contriuit Principes Tyriorum, & omnes Duces Philiſthiim. Patent hæc ex eadem hiſtoria citata. *Et ante tempus finis vitæ ſuæ & ſæculi teſtimonium perhibuit in conſpectu Domini, &c.* Antequam diem ſuum obiret, & ex hoc ſæculo in alterum tranſmearet, in conſpectu Domini & Saulis in Regem inuncti proteſtatus eſt, ſe nihil à ſubditis accepiſſe, & huius rei teſtes ipſos Iſraëlitas eſſe voluit, nec vllus adfuit, qui ei auderet, aut poſſet contradicere. * Illum egregium Præſulem fuiſſe crede de quo nullus ſubditus queritur. Non tamen ſemper crederem fuiſſe malum eum, de quo aliqui ſubditi non benè loquuntur.]

Ille probus fuit Præſul, de quo nullus ſubditus queritur.

Verſ. 23. Et poſt hoc dormiuit, ſeu mortuus eſt, *& notum fecit Regi*, Sauli apparuit, & populi cladem prænunciauit. 1. *Reg. 28.* * Probus Prælatus etiam poſt mortem eſt de ſubditorum ſalute ſolicitus.] *Et oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem ſuam de terra*, è terra Pythoniſſæ viſus emergere, clarè locutus eſt, *in prophetia, delere iniquitatem gentium*, ſeu prædixit bello delendam gentis Iſraëliticæ impietatem. *Dabit* (inquit Samuel Sauli) *Dominus etiam Iſrael tecum in manus Philiſthijm.* 1. *Reg. 28.*

Probus Præſul etiā poſt mortem eſt de ſubditorum ſalute ſolicitus.

CAPVT XLVII.

Laudat Siracides Mathanum, Dauidem, & priorem Salomonis ætatem: vituperat eiuſdem ſenectutem, Roboami ſtultitiam, Roboami idololatriam.

1\. POST hæc ſurrexit Nathan propheta in diebus Dauid. 2. Et
quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filiis Iſraël. 3. Cum
leonibus luſit quaſi cum agnis: & in vrſis ſimiliter fecit ſicut
in agnis ouium, in iuuentute ſua. 4. Numquid non occidit
gigantem. & abſtulit opprobrium de gente? 5. In
tollendo manum, ſaxo fundæ deiecit exultationem Goliæ:
6. nam inuocauit Dominum omnipotentem, & dedit
in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis
ſuæ. 7. Sic in decem millibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus
Domini, in offerendo illi coronam gloriæ: 8. contriuit enim inimicos
vndique, & extirpauit Philiſthum contrarios vſque in hodiernum diem, contriuit
cornu ipſorum vſque in æternum. 9. In omni opere dedit confeſſionem Sancto, &
Excelſo in verbo gloriæ. 10. De omni corde ſuo laudauit Dominum, & dilexit
Deum, qui fecit illum: & dedit illi contra inimicos potentiam: 11. & ſtare fecit
cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos. 12. Et dedit in celebrationibus
decus, & ornauit tempora vſque ad conſummationem vitæ, vt laudarent
nomen Sanctum Domini, & amplificarent manè Dei ſanctitatem: 13. Dominus
purgauit peccata ipſius, & exaltauit in æternum cornu eius: & dedit illi teſtamentum
regni, & ſedem gloriæ in Iſraël. 14. Poſt ipſum ſurrexit filius ſenſatus,

&

& propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum. 15. Salomon imperauit in diebus pacis, cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet domum in nomine ſuo, & pararet ſanctitatem in ſempiternum: quemadmodum eruditus es in iuuentute tua, 16. & impletus es, quaſi flumen, ſapientia, & terram retexit anima tua. 17. Et repleſti in comparationibus ænigmata: ad inſulas longè diuulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua. 18. In cantilenis, & prouerbiis, & comparationibus, & interpretationibus, miratæ ſunt terræ, 19. & in nomine Domini Dei, cui eſt cognomen Deus Iſraël. 20. Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & vt plumbum compleſti argentum, 21. & inclinaſti femora tua mulieribus: poteſtatem habuiſti in corpore tuo, 22. dediſti maculam in gloria tua: & profanaſti ſemen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari ſtultitiam tuam, 23. vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare Imperium durum. 24. Deus autem non derelinquet miſericordiam ſuam; & non corrumpet nec delebit opera ſua, neque perdet à ſtirpe nepotes electi ſui; & ſemen eius, qui diligit Dominum, non corrumpet. 25. Dedit autem reliquum Iacob, & Dauid de ipſa ſtirpe. 26. Et finem habuit Salomon cum patribus ſuis. 27. Et dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo, gentis ſtultitiam, 28. & imminutum à prudentia, Roboam, qui auertit gentem conſilio ſuo; 29. & Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Iſraël, & dedit viam peccandi Ephraim, & plurima redundauerunt peccata ipſorum. 30. Valdè auerterunt illos à terra ſua. 31. Et quæſiuit omnes nequitias, vſquedum perueniret ad illos defenſio, & ab omnibus peccatis liberauit eos.

COMMENTARII.

1. Laudatur Nathan, & Dauid.

VERS. 1. *Poſt hæc ſurrexit Nathan Propheta in diebus Dauid.* Regis, qui cum peccati ſomnio indulgentem ouiculæ, parabola prolata excitauit, & ad frugem meliorem adduxit. Parabola quidem, non nudè pro lata veritate. * Tam amara enim eſt Regibus veritatis auditio, vt vel probi Dei miniſtri, vt eam promant, ambagibus, ac ænigmatibus vtantur.]

Amara eſt Regibus nuda veritatis auditio.

Verſ. 2. Et quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filijs Iſraël. Quemadmodum adeps ſubtilior, tenerior, & melior animalis pars: ita Dauid totius myſtici corporis Iſraëlis pars melior extitit, omnes Iſraëlitas fortitudine & prudentia ſuperauit.

Verſ. 3. Cum leonibus enim *luſit quaſi cum agnis, &c.* Ipſe id ſincerè Sauli ſine ſuſpicione vanitatis expreſſit, dum dixit: *Leonem & vrſum interfeci ego ſeruus tuus. 1. Reg. 17. 35.*

Verſ. 4. Numquid non occidit gigantem, & abſtulit opprobrium de gente Hebræa? Exprobrabat enim Goliath Hebræis ignauiam, quod non ferens Dauid adoleſcens, ait: *Vadam, & auferam opprobrium populi. 1. Reg. 17. 36.*

Verſ. 5. 6. In tollendo manum ſaxo fundæ deiecit exultationem Gloriæ. Fundam manu egit in rotam, & ſaxo in fronte gigantis infixo iactantiam & ſuperbiam eius deiecit. *Nam inuocauit Dominum omnipotentem, &c.* Preces profudit, & à Domino exauditus accepit, poſſe dextera de medio tollere fortiſſimum hominem certaminibus aſſuetum: & gloriam, ac potentiam afflicti Dei populi exaltare.

Verſ. 7. 8. Sic in decem millibus glorificauit eum. Alludit ad puellarum epinitium, quæ cecinere: *Saul percuſſit mille, & Dauid decem millia. 1. Reg. 18. 7. Et laudauit eum in benedictionibus Domini.* Deus per populum laudauit Dauidem ob egregias animi, ac corporis dotes, quibus ei Dominus benedixit, eas in illum conferens. Quæ quidem magnæ fuere, ſiquidem *Benedictiones Domini,* idem eſt, ac *Ingentes benedictiones,* ſicut *montes Dei* dicuntur *montes admodum excelſi.* Oſtendit autem Deus, Dauidem eximium eſſe virum, *in offerendo illi coronam gloriæ,* ſeu Regiam dignitatem, quam ille minimè ambiebat. * Oſtenditur, enim, eſſe virum egregium eum, qui quæritur ad præcelſum officium, dum ipſe omninò ab eius deſiderio erat abſtractus. Dignum quidem eſſe ſe oſtendit officij præcelſi ille, quem Princeps ob famam ſcientiæ ac virtutis eius, ſine ipſius diligentia requirit.] *Contriuit enim inimicos vndique: & extirpauit Philiſthiim contrarios vſque in præſentem diem.* Cum Philiſthæis Dauid ſæpè pugnauit, & adeò eos tandem afflixit, vt poſtea nunquam Iſraëlitis fuerint dominati. *Contriuit cornu ipſorum, vſque in æternum,* eorum potentiam ita comminuit, vt nunquam potuerit reparari. * Docens ſpirituales milites, ita debere cum noxiis animi paſſionibus concertare, vt non adſint eis vires rurſum inſurgendi.]

Dotes Dauidi magnæ admodum extitere.

Cum quis quæritur ad munus egregium, oſtenditur eo dignum eſſe.

Animi paſſiones ſic domandæ, vt rurſum non deſæuiant.

Verſ. 9. In omni opere dedit confeſſionem ſancto, quidquid fecit, in Dei laudem & gloriam retulit, nec ſibi tribuit, quod Goliath (v. gr.) vicerit, ſed Deo. * Hinc liceat D. Ignatij alumno eius victorias celebrare, qui cuncta facinora quæ vbique terrarum geſſit, nunquam non ad maiorem Dei gloriam expreſſit.] *Et excelſo in verbo gloriæ,* ideoque Deum glorificauit, hymnis & Pſalmis, quibus variis modis diuinas laudes decantauit.

D. Ignatius quæcumque geſſit facinora, ad maiorem Dei gloriam retulit.

Verſ. 10. De omni corde ſuo laudauit Dominum, quidquid ore promebat, ex deuoto corde prodibat: *& dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam.* Ideò Dauid ad Deum omnes referebat victorias, quia ſcie-

bat,

bat, eâm fortitudinem, qua hoſtes ſuperabat, ex Deo accepiſſe. * Vnde non datur Deo victoriæ gloria, ſed redditur.]

Non datur Deo victoriæ noſtræ gloria, ſed redditur.

Verſ. 11. Et ſtare fecit cantores contra altare, &c. Cantores conſtituit, fecitque, vt dulci vocum & inſtrumentorum melodia Pſalmos canerent, & canendi ſuaues tonos ipſe per ſe, & per ſuos muſicos inuenit, & cantoribus proferendos præſcripſit. * Edocens interim peritiam vulgarem non eſſe poëſim, ſed Regiam quidem, ſi carmina ſacra condantur. Vulgares vocita poëtas illos, qui ad profanos & amatorios verſus peritiam accommodant.]

Regium nomen eſt verſus ſacros ad Dei laudem condere: vulgare verò cõponere profanos.

Verſ. 12. Et dedit in celebrationibus decus, in feſtis decus muſicæ addidit: *& ornauit tempora vſque ad conſummationem vitæ*, tempora, & dies feſtiuos hilaritate muſices decorauit, dum fuit ſuperſtes: *vt laudarent* canentes, & audientes *nomen ſanctum Domini, & magnificarent manè Dei ſanctitatem*, & celebrarent matutino præcipuè tempore, & poſtmodum veſpere ſacrificij inſtantia Domini gloriam, Fecit autem mentionem ſolummodo matutinæ laudis, vt orationem matutinam commendaret, qua præmiſſa, conſequentes erant totius diei laudes. Ex oratione enim matutina totius diei deuotio pendet. Vnde ly *Manè* connotat laudes, quas tempore ſacrificij à muſicis cantari ſolitas eſſe textus ſacer expreſſit 1. *Paral.* 23. 30.

Oratio matutina connotat totius diei deuotionem.

Verſ. 13. Dominus purgauit peccata ipſius, peccatum adulterij & homicidij aboleuit, cum per Nathan ei dixit: *Dominus tranſtulit peccatum tuum* 2. *Reg.* 12. 13. *Et exaltauit in æternum cornu eius*, ſeu potentiam, gloriam, & Regnum, quod in æternum illi adſcripſit, tùm quia illud poſſedit Dauid in poſteris, quandiu Synagoga, & Reſpublica Iſraël durauit: tùm quia longè excellentius Regnum per Chriſtum Dominum ex ſe prognatum poſſidet. *Et dedit illi teſtamentum Regni*, ſeu pactum iniit cum eo circa Regni poſſeſſionem, & durationem: *& ſedem gloriæ Iſrael*, ſeu glorioſum regium thronum ei addixit.

2\.

Verſ. 14. Poſt ipſum ſurrexit filius ſenſatus, ſiue Sapiens Salomon hæres Regni fuit: *& propter illum deiecit omnem poteſtatem inimicorum*, ob merita & ſanctitatem Dauidis Deus deiecit omnem hoſtium impetum, vt nemo auderet Salomoni Dauidis filio ſeſe opponere, ſed ille pacificè regnaret, latéque ſuum propagaret imperium.

Laudatur Salomon adoleſcens & vir ſenex vituperatur.

Verſ. 15. 16. Salomon ergò *imperauit in diebus pacis* pacificè, *cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet domum in nomine ſuo, &c.* vt Templum Deo ædificaret, & ſanctuarium erigeret. * Pacem enim Regni tuentur Principes dum erigunt Templa, dum Eccleſiæ promouent pietatem, dum dant Eccleſiæ munera; nondum ab Eccleſia ſubſtantiam auferunt, qua ſacri miniſtri victitant, & Templorum conſeruatur ornatus.] *Quemadmodum eruditus es in iuuentute tua.* Græcè, *O quàm* Sapiens ô Salomon factus es in iuuentute tua! *Et impletus es quaſi flumen Sapientia, & terram retexit anima tua*, tuæ Sapientiæ flumen terram inundauit: retexiſti enim ſeu manifeſtaſti quæ ſunt arcana in terra: diſputauit enim Salomon de naturis ſtirpium, animalium, metallorum, &c.

Pax Regni conſeruatur dum Reges dant munera Eccleſiæ: nõ dum ab Eccleſia ſubſtãtiam auferunt.

Verſ. 17. Et repleſti in comparationibus ænigmata. In parabolis tuis plurima ænigmata congeſſiſti. *Ad Inſulas longè diuulgatum eſt nomen tuum: & dilectus es in pace tua*, diligebant te populi, quia pacem tuo Regno conciliaſti, & ſeruaſti: * Tam magnum enim eſt pacis bonum, vt beneficium præcipuum, quo poſſint ſubditi à Rege donari, ſit pacem tueri.]

Præcipuum beneficium, quo poſſunt ſubditi à Rege donari, eſt pacem tueri.

Verſ. 18. 19. In cantilenis, & prouerbiis, &c. Cantico Canticorum, quod nunc extat, libro Prouerbiorum, Eccleſiaſtes, & Sapientiæ omnes terræ Sapientes in admirationem rapuiſti: *& in nomine Domini Dei, cui eſt cognomen: Deus Iſrael*, ideò Sapientia tua mirabilis apparuit, quia Deus, qui te ea donauerat, præſtabat, vt ab omnibus plauſu exciperetur. * Nec enim ſufficit te eſſe Sapientem, vt communis plauſus excitetur, ſed ſpeciale Dei auxilium eſt neceſſarium. Multorum egregia Sapientia latitat, dum infima aliorum peritia celebratur. Liceat obſecro veritatem hanc vulgariſſimo apud Hiſpanos axiomate explicare: *Ventura te dè Dios, que el ſaber poco te vale ſin ventura.*]

Non ſufficit, te eſſe Sapiẽtem, vt plauſus tribuatur.

Verſ. 20. 21. Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, &c. aurum & argentum multiplicaſti (ſic Græcus) ea facilitate, qua alij poſſent plumbum, & alia deteriora metalla colligere. *Et inclinaſti femora tua mulieribus*, mulierum amoribus & conſuetudine implicatus es. * Aptè poſt abundantiam auri & argenti, qua Rex fruebatur, quaſi ex vi conſequentiæ adiecit cum mulieribus conſuetudinem, quia plerumque diuitibus opes proficiunt ad captandas illicitas voluptates.] *Poteſtatem habuiſti in corpore tuo.* Ex Græco, paſſus es in corpore tuo alienam poteſtatem, nam concubinis corpus tuum miſerè deſeruiit. * Quid enim aliud eſt luxuriei tradi, niſi infamem inire ſeruitutem?]

Diuitiæ plerumque diuitibus proficiunt ad capiendas illicitas voluptates.

Deliciis parere, eſt infami opprimi ſeruitute.

Verſ. 22. 23. Dediſti maculam in gloria tua, tuam gloriam fœdaſti. Turpitudinis enim vitium apud cordatos libidinoſi, maximè ſi Princeps ſit famam obſcurat.] *Et profanaſti ſemen tuum, inducere iracundiam ad liberos tuos*, contaminaſti filios tuos, cum eos ex mulieribus idololatris procreaſti: eiſque vlterius nocuiſti, nam peccatorum tuorum malum irato Domino, ad illos pertinuit. * Maximè filiis nocet, qui eos procreat in peccato. Nam prætetquam quod eos vrit infamia, parentum ob peccatum aſſolent etiam filij affici pœna. Si enim Deus peccatum parentis vindicat inopia, aut dedecore parentis, neceſſum eſt, dedecus & inopiam filium hereditare.] *Et incitari ſtultitiam tuam.* Deus iuſtè te puniens fecit, vt vſque eo tua ſtultitia incitaretur vt idola fœdiſſima publicè coleres. *Vt faceres Imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum.* Ob quam fœdiſſimam idololatriam Deus ſuſcitauit contra te Ieroboam ſeruum tuum, qui tandem ſub Roboam filio tuo Regnum tuum diuideret, ſeu bipartitum faceret. Dicit autem, *Ex Ephraim imperare, &c.* Quia Ieroboam erat ex Tribu Ephraim. *Durum* verò vocitatur *imperium*, quia contumax, & rebelle Regibus, & à Deo verò per idololatriam deficiens. * Nam cum Rex deficit à pietate & Dei timore tyrannum ſe ſubditis in regimine oſtendit.]

Libidinis vitium famam deturpat.

Maximè filio nocet, qui eũ procreat in peccato.

Rex deficiens à Dei timore tyrãnum ſe erga ſubditos oſtendit.

Verſ. 24. Deus autem non derelinquet miſericordiam ſuam, & non corrumpet, nec delebit opera ſua, nec perdet à ſtirpe nepotes electi ſui. Deus non abſtulit planè Regnum à Dauidis domo,

nec

nec extirpauit radicitus nepotes ſui electi Dauidis. * Iuſtitia enim patris domum fulcit, familiam tuetur, & non ſolùm ad filios, verum & ad nepotes deriuatur.] *Et ſemen eius, qui diligit Dominum, non corrumpet*, ſeu perdet.

Iuſtitia parentis nepotum domum fulcit.

Verſ. 25. Dedit autem reliquum Iacob & Dauid de ipſa ſtirpe, Græcè, *reliquias Iacob & Dauid*. Deus dedit Iacobo & Dauidi ſtirpem Regiam, vt fuerat pollicitus ex ipſa ſtirpe.

3. *Verſ. 26. 27. 28. Et finem habuit Salomon cum patribus ſuis*, dormiuit cum patribus ſuis (vti ſæpè loquitur Scriptura) ſiue mortuus eſt. An vere dormierit, vel quieuerit ſalute donatus, non certò conſtat. * Vt edoceantur iuſti, poſt multos ſanctitatis annos humanam fragilitatem poſſe excidere in crimina, & baratro addici. Dum viuis, haud te ſecurum eſſe cogites.] *Et dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo gentis ſtultitiam*, Roboamum parenti minime ſimilem in Sapientia, ſed vecordem & imprudentem, qui quidem gentis ſeu iuuenum (Hiſpanè *gente cilla*) ſtultitiam ſecutus eſt, vnde miſere deperiit. *Et imminutum à prudentia*, prudentiæ, & mentis inopem *Roboam*, videlicet, *qui auertit gentem conſilio ſuo*, ſeu auertit ſe a decem Tribubus, conſultatione illa cum iuuenibus habita. 3. *Reg.* 12.

Tangitur Roboamus Salomonis filius, & Ieroboam.

Dum viuit iuſtus exiſtimet, ſe excidere ex iuſtitia poſſe, & damnari.

Verſ. 29. Et Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Iſrael, & dedit viam peccandi Ephraim, aperuit viam idololatriæ, eamque in ſuum Regnum induxit: *& plurima redundauerunt peccata ipſorum*, plurima eorum peccata fuerunt, nempe hominum Tribus Ephraïm, in qua Ieroboam ſedem Regni habuit, & aliarum etiam Tribuum, quibus imperauit. * Prente verbum, *Plurima redundauerunt peccata*, id eſt, in ipſum Ieroboamum, qui peccare fecerat Tribus, exundauerunt. Nam qui viam peccandi aperit, qui peccati alicuius magiſter eſt, omnium criminum quæ a diſcipulo perpetrantur, reus eſſe videtur.]

Qui magiſter alicuius peccati eſt, videtur eſſe reus omnium peccatorum, quæ à diſcipulo eius ſunt perpetrata.

Verſ. 30. Valdè auerterunt illos à terra ſua. Propter peccata enim ſua patriâ ſolo Iſraelitæ caruerunt in captiuitatem non ſemel abducti.

Verſ. 31. Et quæſiuit omnes nequitias, ſectatus eſt Iſraël omne peccati genus. Nam qui a fide deficit in omnia peccati genera dilabitur. * Quod aſſolet accidere etiam eis, qui vocati à Domino ad Regularem ſtatum, ad relictum ſæculum reuertuntur.] *Vſque dum perueniret ad illos defenſio* Græcè, *vltio*. *Iudith* c. 2. & 11. *defendere* ponitur pro *vlciſci*. * Et quidem magni peccatoris ad delinquendum proni vltima *vltio*, & ad tartarum deturbatio; *defenſio* illius eſt, quia impedit, ne vlterius delinquens, vberiorem contrahat damnationis pœnam.] *Et ab omnibus peccatis liberauit eos*, ſeu vltione immiſſa, finem eorum ſceleribus impoſuit. Fateor tamen, multos per patientiam a peccatis liberatos fuiſſe ad meliorem mentem afflictione illa reuocatos. * Vexatio enim ſtultis peccatoribus dat intellectum, vt reſipiſcant cognoſcentes ſcilicet, afflictionem illam ex peccatis ortum habere.

Qui à Regulari datieo ſtatu, inquit plerumque degit in ſæculo.

Vltio peccatoris diuina, qua ad tartarum deturbatur illius quodammodo eſt defenſio.

Peccatori dat intellectum vexatio, vt reſipiſcat.

CAPVT XLVIII.

Laudat Sapiens Eliam, Eliſæum, Iſaïam Prophetas, & Ezechiam Regem.

1\. ET ſurrexit Elias propheta, quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi
facula ardebat. 2. Qui induxit in illos famem, & irritantes
illum inuidia ſua pauci facti ſunt, non enim poterant ſuſtine-
re præcepta Domini. 3. Verbo Domini continuit cælum,
& deiecit de cælo ignem ter. 4. ſic amplificatus eſt Elias
in mirabilibus ſuis. Et quis poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi?
5. Qui ſuſtuliſti mortuum ab inferis de ſorte mortis in ver-
bo Domini Dei. 6. Qui deieciſti reges ad perniciem, & confregiſti facilè poten-
tiam ipſorum, & glorioſos de lecto ſuo. 7. Qui audis in Sina iudicium, & in Ho-
reb iudicia defenſionis. 8. Qui vngis reges ad pœnitentiam, & prophetas facis
ſucceſſores poſt te. 9. Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum ig-
neorum. 10. Qui ſcriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini:
conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. 11. Beati ſunt, qui
te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt. 12. nam nos vita viuimus tantùm,
poſt mortem autem non erit tale nomen noſtrum. 13. Elias quidem in turbi-
ne tectus eſt, & in Eliſæo completus eſt ſpiritus eius: in diebus ſuis non perti-
muit principem, & potentia nemo vicit illum. 14. nec ſuperauit illum verbum
aliquod, & mortuum prophetauit corpus eius. 15. In vita ſua fecit monſtra, & in
morte mirabilia operatus eſt. 16. In omnibus iſtis non pœnituit populus, &
non receſſerunt à peccatis ſuis, vſque dum eiecti ſunt de terra ſua, & diſperſi
ſunt in omnem terram: 17. & relicta eſt gens perpauca, & princeps in domo Da-
uid. 18. Quidam ipſorum fecerunt quod placeret Deo: alij autem multa com-
miſerunt peccata. 19. Ezechias muniuit ciuitatem ſuam, & induxit in medium

ipſius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum. 20. In die-
bus ipſius aſcendit Sennacherib, & miſit Rabſacen, & ſuſtulit manum ſuam con-
tra illos, & extulit manum ſuam in Sion, & ſuperbus factus eſt potentia ſua.
21. Tunc mota ſunt corda, & manus ipſorum: & doluerunt quaſi parturientes
mulieres. 22. Et inuocauerunt Dominum miſericordem, & expendentes manus
ſuas, extulerunt ad cælum: & ſanctus Dominus Deus audiuit citò vocem ipſo-
rom. 23. Non eſt commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis
ſuis, ſed purgauit eos in manu Iſaiæ ſancti prophetæ. 24. Deiecit caſtra Aſſyrio-
rum, & contriuit illos Angelus Domini. 25. nam fecit Ezechias quod placuit
Deo, & fortiter iuit in via Dauid patris ſui, quam mandauit illi Iſaias propheta ma-
gnus, & fidelis in conſpectu Dei. 26. In diebus ipſius retrò rediit Sol, & ad-
didit regi vita. 27. Spiritu magno vidit vltima, & conſolatus eſt lugentes in
Sion. Vſque in ſempiternum 28. oſtendit futura, & abſcondita antequam eue-
nirent.

COMMENTARII.

1. *Elias laudatur.*

In rebus ad diuinum honorem pertinentibus Concionator ſit igneus.

VERS. 1. *Et ſurrexit Elias Propheta, quaſi ignis*, diuini honoris zelo æſtuans: *& verbum ipſius, quaſi facula ardebat.* Vt concionatores edoceret in cauſis ad diuinum honorem pertinentibus flammas ignis ore ſpirare, peccata quidem, non peccatores, cremanturas.]

Verſ. 2. Qui induxit in illos famam, & irritantes illum inuidia ſua pauci facti ſunt. Qui quidem Propheta eos, qui ex inuidia ſuis prauis actionibus illius animum offendebant, dum contra Deum peccabant, fame plurimam ſuſpendens ita corripuit, vt ad paucitatem eos reduceret, multi enim fame perierunt. *Non enim poterant ſuſtinere præcepta Domini.* Cauſa autem huius famis fuere peccata populi Dei præcepta contemnentis, quibus ab idololatria deterrebantur. * Hoc addidit Siracides, ne videretur Elias propriam iniuriam vindicare: quod tantum virum egregium concionatorem minimè deceret. Vt ſubtraxentur ij, qui oblocutionem contra ipſos vindicantes ſuggeſtum certaminis paleſtram efficiunt.]

Dedecet Concionatores proprias iniurias ex ſuggeſto vindicare.

Verſ. 3. Verbo Domini continuit cælum, ne pluuiam emitteret: *& deiecit de cælo ignem ter*, è cœlo deducit ignem, quo ter quinquagenarij illi cum ſuis abſumerentur. 4. *Reg.* 1. 10.

Verſ 4. Sic amplificatus eſt Elias in mirabilibus ſuis. Sic Eliam ſua miracula magnificauerunt, ſeu magnum eſſe Prophetam demonſtrarunt. *Et quis* ô magne Elia *poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi?* vel ſic gloriari vt tu.

Verſ. 5. Qui quidem *ſuſtuliſti mortuum ab inferis*, ſiue defunctum ſuſcitaſti, puerum auferens *de ſorte* ſiue de poteſtate *mortis in verbo Domini Dei.* 3. *Reg.* 17. 22.

Verſ. 6. Qui deieciſti Reges ad pernitiem, ſeu mortem. Primos fuit Achab, & Iezabel, vtriqua Elias interitum comminatus fuit, & à Deo ſuis precibus obtinuit. 3. *Reg.* 21. Secundus fuit Ochozias filius Achab, qui correptus ægritudine, Beelzebub conſulit, propter quod ſcelus ei Elias mortem denunciauit, 4. *Reg.* 1. Tertius fuit Ioran frater Ochoziæ, qui iuxta Eliæ prædictionem à Iehu occiſus eſt, 4 *Reg.* 9. Quartus fuit alter Ioran filius Ioſaphath Rex Iuda, cui Elias per litteras morbum, & ex eo mortem prædixit. 2. *Paral.* 21. * In quibus quatuor prædictionibus Elias ſe egregium Dei miniſtrum oſtendit. Rarò enim inuenitur, qui Regibus audeat triſtia annunciare imminentia, aut iam extantia denunciare.] *Et confregiſti facilè potentiam ipſorum: & glorioſos de lecto ſuo.* Quod de Ioran Rege Iuda ægrotante, de quo proximè dixi, intelligo.

Vir inuenitur raro, qui Regibus audeat triſtia denunciare.

Verſ. 7. Qui audis in Sina iudicium, Græcè, *increpationem* Qui ex ore Dei in monte Sina correptionem audiſti, qua & ipſe puſillanimitatis arguebaris: *& in Horeb* (parte montis Sina) *iudicia defenſionis* Græcè, *vindicta*, ſeu ſententiam vltionis quam in varios tyrannos Deus pronunciauit, 3. *Reg.* 19.

Verſ. 8. Qui vngis Reges ad pœnitentiam. Hazael, & Iehu ſeu per te, ſeu per Eliſæum, ad punitionem idololatris infligendam Græcè *ad retributionem* ſeu ſcelerum ſupplicium *Et Prophetas facis ſucceſſores poſt te*, puta Eliſæum, & tot alios Prophetarum filios.

Verſ. 9. Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum, receptus inquam, ſiue aſſumptus in currum igneum, vt in paradiſum transferretur, vt in nouiſſimis diebus ſocius Enochi concionatorem agat.

Verſ. 10. Qui ſcriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini. Qui in propheticis libris ſcriptus es, quod in nouiſſimorum temporum oſtenſione leniturus ſis iram Domini: vel qui ſcriptus, & deſtinatus es ad iram Domini leniendam, cum ſigna nouiſſimi temporis manifeſtabuntur. * Qui iram Domini acuebat ad vindictam peccatorum ſumendam, poſt longam in paradiſo meditationem veniet ſuauis ad iram Domini emolliendam vt doceat iam, ſpiritum lenitatis aptius plerumque eſſe ad peccatorum conuerſionem. Vndè Dominus igneum Eliæ ſpiritum Diſcipulos ſuos habere noluit.] *Conciliare cor patris ad filium* Græcè, *conuerſurus*, id eſt, facies, Iudæos filios Patriarcharum, idem circa Meſſiæ perſonam aliaque fidei myſteria ſentire, quod ipſi Patriarchæ ſenſerunt: *& reſtituere Tribus Iacob*, & ſic reſtitues priſtinæ fidei Eccleſiæ, & gratiæ Tribus omnes Iſraël, ſiue Iudæos ex omni Tribu. Quod fiet ſub initium Monarchiæ, & tyrannidis Antichriſti.

Spiritus lenitatis in ſacro miniſterio aptius eſt plerumque ad peccatorum reductionem.

Verſ. 11. Beati ſunt, qui te viderunt, &c. Græcè, *qui te videbunt*, fruenturque tuo conſortio, monitis, & doctrina, & amicitia tua decorabuntur, ſeu ornabuntur.

Verſ.

Verſ. 12. *Nam nos vita viuimus tantum*, ſeu noti ſumus & proſumus aliis ſolum breui hoc tempore, quo iam viuimus. *Poſt mortem autem non erit tale nomen*, aut priuilegium nobis, quale tibi eſt conceſſum. Neque enim redibimus in terram, vt mortalibus veram fidem, & pietatem inculcemus, ſicut tu rediturus, & inculcaturus es vna cum Enucho. * Tanta enim eſt gloria eorum, qui vtiliter concionantur, vt vel ſanctiſſimos Ieſus Sirac eam poſſit inuidere.]

Magna eſt gloria eorũ, qui vtiliter concionantur.

2. *Verſ.* 13. *Elias quidem in turbine tectus eſt; & in Eliſæo completus eſt ſpiritus eius*, id eſt, Eliæ ſpiritus duplex plenè repleuit Eliſæum. *In diebus enim ſuis non pertimuit Principem.* Quemadmodum Elias minas Iezabelis, ac Regis Achabi non timuit, Eliſæus non eſt veritus idololatras Principes, vt teſtatur eius ad Regem Ioram reſponſio. (4 *Reg.* 3. 14.) *Et potentia nemo vicit illum*, Græcè, *Et potentia nemo eum ſibi ſubiugauit.*

Commendatur in Eliſæo, Elia diſcipulus.

Verſ. 14. *Nec ſuperauit illum verbum aliquod*, nullius verbis fractus eſt inuictus illius animus, nec mollitus eſt blanditiis, nec minis territus: *& mortuum prophetauit corpus eius*, id eſt, miraculum edidit mortuum ſuſcitando. * Aptè verò, ſi myſtica timeris, ſuſcitare mortuum dicitur *prophetare*, quia agnatum eſt muneri prophetandi, ſeu concionandi peccatores è culpa mortuos ad vitam reuocare.]

Agnatum eſt concionandi miniſterio ſpiritualiter mortuos ſuſcitare.

Verſ. 15. *In vita ſua fecit monſtra*, prodigia, miracula excitauit: *& in morte mirabilia operatus eſt*, reſurgente defuncto, cui accidit ſorte felice Eliſæi contingere cadauer.

Verſ. 16. 17. *In omnibus iſtis non pœnituit populus, & non receſſerunt à peccatis ſuis*, licet tam eximius Propheta Eliſæus eſſet, & tam illuſtria miracula patraret: populum ad meliorem frugem non adduxit, *vſque dum eiecti ſunt à terra ſua*, ducti in captiuitatem, *& diſperſi ſunt in omnem terram* Aſſyriorum, & Chaldæorum. *Et relicta eſt gens perpauca, & Princeps in domo Dauid.* Adductis ab Aſſyriis decem Tribubus, pauci relicti ſunt, Tribus ſcilicet Iuda, & Tribus Beniamin cum Rege ſuo de domo Dauidis.

Verſ. 18. *Quidam ipſorum fecerunt, quod placeret Deo.* Nonnulli eorum, qui ad captiuitatem abducti fuére vexatione oculos aperuerunt, & meliorem inierunt frugem: *alij autem* ſupplicio peiores multa commiſerunt peccata. * Tribulario enim prædeſtinatos angit ad ſalutem, damnandos verò magis torquet ad exitium.]

Tribulatio prædeſtinatos angit ad ſalutem, damnandos magis torquet ad exitium.

3. *Verſ.* 19. *Ezechias muniuit Ciuitatem ſuam, & induxit in medium ipſius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum*; Græcè, *puteos*, ne ſcilicet populus obſidione preſſus aquæ penuria laboraret. Lege hiſtoriam, 2. *Paral.* 32. * Prudentis eſt antequam periculum inſtet, remedium præparare.]

De Ezechia Regis laudibus.

Prudẽtis antequam inſtet periculũ, remedium præparare.

Verſ. 20. 21. *In diebus ipſius aſcendit Sennacherib, & miſit Rabſacem, & ſuſtulit manum ſuam, contra illos*, ſeu contra Ieruſalem illi inſultans, & minans excidium: *& extulit manum ſuam in Sion, & ſuperbus factus eſt in potentia ſua. Tunc mota ſunt corda, & manus ipſorum*, id eſt, ciues tremore fuére concuſſi: *& doluerunt, quaſi parturientes mulieres.*

Verſ. 22. *Et inuocauerunt Dominum miſericordem, & ſanctus Dominus Deus audiuit cito vocem ipſorum* * O quam citò audit Deus contritæ, ac deuotæ Communitatis preces!]

Citò audit Deus Cõmunitatis preces.

Verſ. 23. *Non eſt commemoratus peccatorum illorum*: ſeu recordatus non fuit, illos aliquando peccauiſſe. * Quia pœnitentia omnino abolet crimina, & quodammodo in Deo inducit peccatorum obliuionem.] *Neque dedit illos inimicis ſuis, ſed purgauit eos in manu Iſaiæ ſancti Prophetæ*, ſeu eos à peccatis quæ deteſtati ſunt omninò mundauit, excitante eos Iſaia.

Pœnitẽtia inducit in Deo peccatorum obliuionem.

Verſ. 24. 25. *Deiecit caſtra Aſſyriorum, & contriuit illos Angelus Domini.* (4. *Reg.* 19. 35.) *Nam fecit Ezechias, quod placuit Deo, & fortiter iuit in via Dauid patris ſui*, ſeu conſtanter veram religionem, ac pietatem coluit, Dauidem progenitorem ſuum ſecutus, *quam mandauit illi Iſaias Propheta magnus, & fidelis in conſpectu Dei*, vt illum inſtituebat, eique ſuggerebat Iſaias magnus planè Propheta, & fidelis voluntatis diuinæ aſſertator. Tota Regis felicitas pendet ex Miniſtro, ex confeſſario fideli erga Deum, qui ei nudam exponat veritatem, nec Principis oculos mendaci adulatione ſuffundat. Falſo exiſtimant, qui veritatem Regi non aperiunt, ſe ei fideles exhibere, dum placida exaggerant, triſtia contrahunt, & imminuunt; & toto cœlo aberrant; Deo enim, & ipſi Regi ſe infideles oſtentant.]

Verſ. 26. *In diebus ipſius retro rediit Sol, & addidit Regi vitam.* (4. *Reg.* 20.) vide ibi annotata.

Verſ. 27. *Spiritu magno vidit vltima.* Spiritu prophetico præuidit, quæ vltimis temporibus erant futura, & ad Chriſtum Dominum pertinebant: *& conſolatus eſt lugentes in Sion*, id eſt, Ezechiam, & Iudæos ob aduentum Sennacherib metu perculſos: viros etiam pios ſui temporis ærumnas, & ſcelera deplorantes, quos prænunciatione aduentus Meſſiæ erexit ad ſpem.

Verſ. 28. *Vſque in ſempiternum oſtendit futura, antequam euenirent*, prænunciauit quæ futura erant in Eccleſia vſque ad ſæculi finem.

CAPVT XLIX.

Laudat Sapiens Ioſiam, Ieremiam, Ezechielem, & duodecim Prophetas, qui Minores vocantur (ſub quibus etiam Danielem comprehendit.) Item Zorobabelem, Ieſum Sacerdotem, Nehemiam, Henochum, Ioſephum, Sethum. Semum, & Adamum.

1. MEMORIA Ioſiæ in compoſitionem odoris facta opus pi-
gmentarij. 2. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius
memoria, & vt muſica in conuiuio vini. Ipſe eſt directus
diuinitus in pœnitentiam gentis, & tulit abominationes
impietatis. 4. Et gubernauit ad Dominum cor ipſius, &
in diebus peccatorum corroborauit pietatem. 5. Præter
Dauid, & Ezechiam, & Ioſiam omnes peccatum commi-
ſerunt: 6. nam reliquerunt legem Altiſſimi reges Iuda, & contempſerunt timo-
rem Dei. 7. Dederunt enim regnum ſuum aliis, & gloriam ſuam alienigenæ genti.
8. Incenderunt electam ſanctitatis ciuitatem, & deſertas fecerunt vias ipſius in
manu Ieremiæ. 9. Nam malè tractauerunt illum, qui à ventre matris conſecratus
eſt propheta, euertere, & eruere, & perdere, & iterùm ædificare, & renouare.
10. Ezechiel qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim.
11. Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis qui oſtende-
runt rectas vias. 12. Et duodecim prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo: nam
corroborauerunt Iacob, & redemerunt ſe in fide virtutis. 13. Quomodo amplifice-
mus Zorobabel, nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu; 14. ſic & Ieſum fi-
lium Ioſedec? quia in diebus ſuis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum
ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam. 15. Et Nehemias in me-
moriam multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & ſe-
ras, qui erexit domos noſtras. 16. Nemo natus eſt in terra qualis Henoch: nam
& ipſe receptus eſt à terra. 17. Neque vt Ioſeph, qui natus eſt homo, princeps
fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi: 18. & oſſa
ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetauerunt. 19. Seth & Sem apud homi-
nes gloriam adepti ſunt: & ſuper omnem animam in origine Adam.

COMMENTARII.

1. *Sapiens Ioſiam commendat.*

VERS. 1. *Memoria Ioſiæ* Regis optimi ac piiſſimi, *in compoſitionem odoris facta opus pigmentarij*, eſt ſicut compoſitio vnguenti, ſeu odor ſuauiſſimus ex mixtione aromatum bene fragrantium, quales mixtiones periti pharmacopœi componere aſſolent.

Verſ. 2. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, vt ſuauiter ad aures accidit illius recordatio: ità dulcis eſt in ore res geſtas eius commemorantis: *& vt muſica in conuiuio vini*, in lauto conuiuio, in qua generoſa vina conuiuis propinantur.

Catholicus Princeps cōmendabilis obiici debet ex ſubditis eius diligentia ad iuſtitiā adductis.

Verſ. 3 Ipſe eſt directus diuinitus in pœnitentiam gentis, eſt vir, quem direxit Deus, illique adfuit, vt idololatriam felici ſucceſſu exterminaret, & ſibi ſubiectum populum ad ſcelerum pœnitentiam alliceret. * Pius & Catholicus Princeps non tam debet laudari ex victoriis ab hoſtibus Imperij partis, quàm ex ſubditis eius exemplo, & diligentia ad operandam iuſtitiam adductis.] *Et tulit abominationes impietatis*. ſeu idolorum cultum abſtulit, idola comminuit. * Nec enim idololatriæ impietatem omnino deleret, niſi idololatrandi occaſionem, ex idolorum ablatione, remoueret. Inuigilent Principes, vt tot mulierculæ communis impietatis idola ex Vrbibus deturbentur, ſi velint tantæ Reipublicæ ægritudine mederi.]

Debet Princeps curare, vt mulierculæ impietatis idola è Republica deturbentur.

Verſ. 4. Et gubernauit ad Dominum cor ipſius, Græcè, *direxit ad Dominum cor ſuum*. * Gubernans enim Princeps cor ſuum ad Dei beneplacitum aptè ſubditos gubernabit.] *& in diebus peccatorum corroborauit pietatem*, cum impietas, & peccatum dominaretur, pietatem, ac religionem reſtituit, & ſtabiliuit.

Gubernans Rex cor ſuū ad Deum aptè ſubditos gubernabit.

* Non ſufficit pio Regi inuigilare, vt Religio ſeu fides immaculata rutilet, ſi non etiam pietatem tueatur in *diebus peccatorum*, cum ſcilicet tam effrænata vigeat peccandi conſuetudo.]

Non ſufficit pio Regi defendere fidē, niſi etiā virtutem, & pietatem tueatur.

Verſ. 5.6. Præter Dauid, & Ezechiam, & Ioſiam, omnes peccatum commiſerunt. Hi tres Reges

fidem

fidem conſeruauerunt veri Numinis, reliqui Reges vel idololatriæ peccatum commiſére; vel illi proximum, & vicinum, quod excelſa non abſtulere. * Quid prodeſt Regi fidem ſectari incorruptam, ſi permittit excelſa, ſi tot idola libidinis & auaritiæ in Regno permittat?] *Nam reliquerunt legem Altiſſimi Reges Iuda, & contempſerunt timorem Dei.*

Quid prodeſt Regi fidem ſectari, ſi innumera libidinis, & auaritiæ idola in Regno permittat.

Verſ. 7. Dederunt enim Regnum ſuum alijs: & gloriam ſuam alienigenæ genti. Ex peccato hunc collegerunt fructum, quod Regno & gloria caruerunt, & gentibus alienigenis ſerulere in captiuitatem adducti. * Regum impietas ad alienigenas Regna transfert.]

Regum impietas ad alienigenas Regna transfert.

Verſ. 8. Incenderunt electam ſanctitatis ciuitatem. Incendij cauſa fuerunt, quo per Chaldæos ſancta ciuitas Ieroſolyma fuit deuaſtata. (*4. Reg. 25. 9.*) *& deſertas fecerunt vias ipſius in manu Ieremiæ*, ſeu iuxta Ieremiæ vaticinium.

2. *Verſ. 9. Nam male tractauerunt illum, qui à ventre matris conſecratus eſt Propheta*, Iechonias, & Sedecias, & alij populi Proceres Ieremiam in carcerem conieceerunt, demerſerunt in foueam ibi moriturum niſi ab Abdemelch eunucho fuiſſet liberatus, *Ier* 38. 7. Hæc iniuſte fuit paſſus vir eximius ille, qui ab vtero ſanctificatus fuit à Deo in Prophetam electus, *euertere, & eruere, & perdere: & iterum ædificare, & renouare.* Siue vt euerteret, erueret, &c. iuxta illud Ier. 1. 10. *Conſtitui te ſuper gentes, & ſuper Regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, plantes.*

De Ieremia, Ezechiele, & minorum Prophetarum commendatione.

Verſ. 10. Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, (*Ezech. 1. 4.*) *quam oſtendit illi Deus in curru Cherubim.* Nota eſt celebris illa apparitio currus gloriæ Dei à quatuor animantibus homine, aquila, leone, & boue inuecti.

Verſ. 11. Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, ſub allegoria imbris Ezechiel inimicis Dei mala prænunciauit. (*Ezech.* 13. 13. & 38. 22.) *Benefecero illis, qui oſtenderunt rectas vias.* Alludit ad id, quod *cap* 18. 21. *Ezech.* habetur, conuertentibus enim ſe à vijs ſuis prauis, & facientibus iudicium, & iuſtitiam, promittitur, quod viuent, & non morientur.

Verſ. 12. Et duodecim Prophetarum (qui Minores dicuntur) *oſſa pullulent de loco ſuo*, floreat, ſcilicet, & vireſcat duodecim Prophetarum memoria. * Nam cum iuſti in ſepulchro conduntur, oſſa eorum arida non ſunt, inſtar enim fœcundæ radicis eorum virtutis memoriam æternam vti germen emittunt.] *Nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt in fide virtutis.* Ideò hi Prophetæ digni ſunt, vt eorum memoria à cunctis celebretur, quia Iſraëliticum populum reuocauerunt ab impietate, & in vera Religione ſtabilem reddere ſtuduere: & ſe immunes præſtiterunt ab omni impuri illius ſæculi idololatriæ dediti labe fideles Domino, & veræ Religioni addicti. * Eximiæ virtutis eſt documentum inter impios viuere, & eorum non infici iniquitate.]

Oſſa iuſtorum radicis inſtar fœcundæ æternam virtutis eorũ memoriam pullulant.

Eximia virtus, inter impios degere, & eorum impietate non infici.

Verſ. 13. Quomodo amplificemus Zorobabel? quomodo celebremus eximium virum Zorobabelem. *Nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu*, ſeu dilectus fuit Deo, & ab eo cuſtoditus, quaſi annulus ſignatorius. Eadem comparatione vtitur Aggæus in laudando Zorobabele, *capite* 2. 24. Cuius geſta, vti Ieſu Pontificis, & Nehemiæ in libris Eſdræ habemus deſcripta.

Verſ. 14. Sic & Ieſum filium Ioſedec quomodo digne laudabimus? Qui quidem *in diebus ſuis ædificauerunt domum*, hoc eſt, Zorobabel, & Ieſus Pontifex Templum reædificarunt: *& exaltauerunt Templum ſanctum Domino*, excitauerunt, fabricati ſunt, *paratum in gloriam ſempiternam*, cuius gloria & fama erit æterna. * Vndè ſimul cum Templo æternum viuet reædificantium illud fama.] 3.

Zorobabelem Ieſum ſacerdotem, & alios viros eximios laudat.

Fama illius qui Templũ erigit æternũ cum Templo viuit.

Verſ. 15. Et Nehemias in memoriam multi temporis, ſit Nehemiæ fama diuturna, *qui erexit nobis muros euerſos, &c.* Domus enim ciuium ſimul cum muris eriguntur, & ſimul cum diſſipatis muris corruunt. Cuſtodia domorum ex ciuitatis cuſtodia pendet: cum murorum reparatio negligitur, quomodo domorum protegetur immunitas?

Cuſtodia domorũ ex murorum reparatione pendet.

Verſ. 16. Nemo natus eſt in terra qualis Henoch, primo ſæculo ante diluuium nemo Henocho illuſtrior. *Nam & ipſe receptus eſt à terra*, in qua degebat, vt eſſet terreni incola paradiſi. Tam ſanctum enim virum tàm egregia decebat habitatio.

Verſ. 17. Neque vt Ioſeph, qui natus eſt homo, Princeps fratrum, ſiue natus eſt, vt Princeps fratrum aliquando apud Ægyptum eſſet. Apte iuadixerim Ioſeph qui Princeps fuit, tamen *natus eſt homo.* * Vt edoceantur Reges operæ pretium eſſe, vt aliquandò ad memoriam affe-rant, ſe homines natos eſſe, nè ex Principatu ſuperbiant, & cum viderint ſe ſuper homines ſubditos eſſe conſtitutos, putent ſe ſupra homines eſſe natos.] *Firmamentum* fuit ille *gentis, Rector fratrum, ſtabilimentum populi.* Ioſeph enim fratres ſuos cum eorum familiis aluit, & totam Ægyptum fame preſſam ſtabiliuit. * Aptè qui *Rector ac Princeps* vocitatur, dicitur *firmamentum, & ſtabilimentum fuiſſe.* Id enim eſt Principis ac Rectoris officium ſubditos alere, firmare, ſtabilire; non verò eorum alimenta tollere, vt ſine panis firmamento corruant, & pereant.]

Recordentur Principes, ſe homines fuiſſe natos.

Principis munus ſubditos alere, ac ſtabilire.

Verſ. 18. Et oſſa ipſius viſitata ſunt. Cura habita fuit oſſium Ioſeph, vt in exitu Iſraëlis de Ægypto aſportarentur in terram promiſſam, quod à Moſe præſtitum: *& poſt mortem prophetauerunt*, quia cum iuxta eius prædictionem & exitus ex Ægypto, & oſſium eius elatio facta ſit: ipſa oſſa declarauerunt, illum verum fuiſſe Prophetam. *Seth, & Sem apud homines gloriam adepti ſunt*, Sethus & Semus ex pietate eximia adepti fuere magnam gloriam; *Et ſuper omnem animam in origine, Adam.* Adamus verò omnes homines excedit in origine, quia origo ac principium eſt omnium hominum. Græcè, *in creatione*, quia creatus eſt immediatè à Deo, & ex terra formatus. Quod nulli alteri homini contigit. * Oſtendit Sapiens, parentes ex eo ſolùm capite, quod ab eis originem trahimus, magni à nobis æſtimari debere, licet nullæ aliæ rationes adeſſent, quæ ad eiuſmodi reuerentiam nos cogerent.]

Parentes, ex eo quod ex eis originem trahimus, magni à nobis debent æſtimari, licet aliæ rationes non ſubeſſent.

CAPVT L.

Simon Oniæ primi filius ſummus Iudæorum Pontifex admodùm commendatur. Samaritani, Philiſtini, & Sichimitæ reprehenduntur.

1. SIMON Oniæ filius, ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit
domum, & in diebus ſuis corroborauit templum. 2. Tem-
pli etiam altitudo ab ipſo fundata eſt, duplex ædificatio & ex-
celſi parietes templi. 3. In diebus ipſius emanauerunt pu-
tei aquarum, & quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modum.
4. Qui curauit gentem ſuam, & liberauit eam à perditio-
ne. 5. Qui præualuit amplificare ciuitatem, qui adep-
tus eſt gloriam in conuerſatione gentis: & ingreſſum domus & atrij amplificauit.
6. Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, & quaſi luna plena in diebus ſuis lu-
cet. 7. Et quaſi ſol refulgens, ſic ille effulſit in templo Dei. 8. Quaſi arcus re-
fulgens inter nebulas gloriæ,& quaſi flos roſarum in diebus vernis, & quaſi lilia quæ
ſunt in tranſitu aquæ, & quaſi thus redolens in diebus æſtatis. 9. Quaſi ignis
effulgens, & thus ardens in igne. 10. Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni la-
pide pretioſo. 11. Quaſi oliua pullulans, & cypreſſus in altitudinem ſe extollens,
in accipiendo ipſum ſtolam gloriæ, & veſtiri eum in conſummationem virtu-
tis. 12. In aſcenſu altaris ſancti, gloriam dedit ſanctitatis amictum. 13. In ac-
cipiendo autem partes de manu ſacerdotum, & ipſe ſtans iuxta aram. Et circa il-
lum corona fratrum: quaſi plantatio cedri in mónte Libano, 14. ſic circa illum
ſteterunt quaſi rami palmæ, & omnes filij Aaron in gloria ſua. 15. Oblatio au-
tem Domini in manibus ipſorum, coram omni ſynagoga Iſrael: & conſum-
matione fungens in ara, amplificare oblationem excelſi regis 16. porrexit ma-
num ſuam in libatione, & libauit de ſanguine vuæ. 17. Effudit in fundamento
altaris odorem diuinum excelſo principi. 18. Tunc exclamauerunt filij Aaron, in
tubis productilibus ſonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam
coram Deo. 19. Tunc omnis populus ſimul properauerunt, & ceciderunt in fa-
ciem ſuper terram, adorare Dominum Deum ſuum,& dare preces omnipotenti Deo
excelſo. 20. Et amplificauerunt pſallentes in vocibus ſuis, & in magna domo au-
ctus eſt ſonus ſuauitatis plenus. 21. Et rogauit populus Dominum excelſum in pre-
ce, vſque dum perfectus eſt honor Domini, & munus ſuum perfecerunt. 22. Tunc
deſcendens, manus ſuas extulit in omnem congregationem filiorum Iſraël dare glo-
riam Deo à labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari: 23. & iterauit orationem ſuam,
volens oſtendere virtutem Dei. 24. Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit
in omni terra, qui auxit dies noſtros à ventre matris noſtræ,& fecit nobiſcum ſecun-
dùm ſuam miſericordiam; 25. det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in die-
bus noſtris in Iſraël per dies ſempiternos; 26. credere Iſraël nobiſcum eſſe Dei mi-
ſericordiam, vt liberet nos in diebus ſuis. 27. Duas gentes odit anima mea: tertia au-
tem non eſt gens, quam oderim: 28. qui ſedent in monte Seir,& Philiſthiim,& ſtul-
tus populus qui habitat in Sichimis. 29. Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit
in codice iſto IESVS filius Sirach Ieroſolymita, qui renouauit Sapientiam de corde
ſuo. 30. Beatus, qui in iſtis verſatur bonis: qui ponit illa in corde ſuo, ſapiens erit ſem-
per. 31. Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit, quia lux Dei, veſtigium eius eſt.

COMMENTARII.

1. *De Simone Pontifice ſequuntur elogia.*

VERS. 1. *Simon Oniæ filius Sacerdos magnus.* Duo fuere huius nominis Pontifices, & vterque patrem habuit Oniam nomine. Hic, quem Eccleſiaſticus celebrat, eſt Simon ſenior, qui cognominatus eſt Priſcus. Summus fuit Pontifex. *Qui in vita ſua ſuffulſit Domum, & in diebus ſuis corroborauit Templum,* quod poſt inſtaurationem factam à Zorobabel collabi cœperat. * Prima huiuſce eximij viri commendatio eſt, Templum fulſiſſe, ac corroboraſſe, quam quidem laudem aliæ egregiæ conſequuntur. Diligens enim ſtudium circa Templorum ornatum, illuſtrium virtutum ſtatuit originem.]

Diligens ſtudium circa Templorum ornatum, illuſtrium virtutum ſtatuit originem.

Verſ.

Verſ. 2. Templi etiam altitudo ab ipſo fundata eſt, &c. A fundamentis quædam maiora, quam à Zorobabele conſtructa fuerant, altitudine extruxit: & ſecundam contignationem, & ſuperius deambulatorium perfecit.

Verſ 3. In diebus ipſius emanauerunt putei aquarum, putei aquis redundarunt, aquæductibus inſtauratis. Dicit autem, *Emanauerunt putei*, quaſi ipſe fontes fodiſſet, & inſtituiſſet. * Quia inſtaurare, ſeu reficere opus antiquum, eſt veluti noua ædificatio.] * Vndè (ex. gr.) D. Thereſia poteſt meritò Fundatrix Ordinis Carmeli appellari, quia Eliæ fontis magni ſanctitatis aquæductos refecit.] *Et quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modum.* Ex aquæ ductorum refectione mirum in modum excreuit aquæ profluxio.

Reficere opus antiquū, eſt veluti noua eius ædificatio.

D. Thereſia Ordinis Carmeli poteſt dici Fundatrix.

Verſ. 4. Qui curauit gentem ſuam, & liberauit eam à perditione, curam geſſit populi vti Pontifex, & eum à periculis, & lapſibus arcere curauit. * Egregius planè Præſul, qui ex fontium reparatione temporali ſubditorum egeſtati ſuccurrit, vt eos promptiores reddat ad ſpiritus promotionem. Nec enim tàm liberè poteſt ſpiritualia ſubditis indicere, qui circa temporalia prouidenda ſe deſidem oſtendit.]

Præſul, qui de temporalibus ſubditorum commodis curat, liberius eis ſpiritualem indicit obſeruationem.

Verſ. 5. Qui præualuit amplificare ciuitatem, domorum, acciuium numero. *Qui adeptus eſt gloriam in conuerſatione gentis*, inter ſuos ciues verſando, & quæ ſui erant muneris perfectè adimplendo. *Et ingreſſum domus, & atrij amplificauit*, Templi & atrij veſtibulum magis amplum fecit. Piiſſimi Pontificis adhortatione creſcebat fidelium ad Templum occurſus, hanc crediderim eſſe ingreſſos Templi amplificationem: fecit inquam vt fideles ad ſacrificia offerenda ſæpius Templum & atrium inirent.

Verſ.6 7. Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, &c. Fuit Onias ſicut Lucifer inter nebulas tranſlucens; hoc eſt, inter populi calamitates ad ſolatium ciuium conſilio emicans & ſolatio: & quemadmodùm luna in diebus ſuis quibus pleno circulo clarius effulget: ſic Pontifex in ærumnarum nocte pleni orbis fulgorem emiſit. Parum eſt fuiſſe lunam plenam, nam *& quaſi Sol refulgens, ſic ille refulſit in Templo Dei.*

Verſ 8.9. Quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, fuit velut Iris multicolor inter nubes glorioſas, id eſt, fulgore eius ſplendidas, qui ſpem fouet tempeſtatis illicò terminandæ. *Et quaſi flos roſarum in diebus vernis, & quaſi lilia, quæ ſunt in tranſitu aquæ*, continuo rigatu pulchriora: *& quaſi thus redolens in diebus æſtatis*, tunc enim thuriferæ arbores propter ardorem ſolis ſuauiorem odorem exhalant. *Quaſi ignis effulgens, & thus ardens in igne*, quod ſuaueolentiam circumſpargit.

Verſ.10.11. Quaſi vas auri ſolidum ornatum omni lapide pretioſo. Quaſi oliua pullulans, & cypreſſus in altitudinem ſe extollens, in accipiendo ipſum ſtolam gloriæ, cum ſcilicet Pontificio indueretur ornatu: *& veſtiri eum in conſummationem virtutis*, ſeu cum veſtiretur perfecto & conſummato illo ornatu, qui Sacerdotalis & Pontificalis virtutis, & authoritatis argumentum erat, & inſigne.

Verſ.12. In aſcenſu altaris, ſancti gloriam dedit ſanctitatis amictum, Græcè, *glorificauit amictum ſanctitatis*, grauitate, & modeſtia inceſſus, & vultus. Hiſpanè dixerim, *Con ſu modeſtia honraba el habito Sacerdotal.* Cum enim Sacerdotis inceſſus grauis eſt, ac modeſtus, eius habitus gloriam accipit, & honorem: ſicut Sacerdotis immodeſtia neſcio quid fœditatis Sacerdotalis habitus contrahit.]

Modeſtius & grauis Sacerdotis inceſſus Sacerdotalem honorat habitum.

Verſ.13.14. In accipiendo autem partes de manu Sacerdotum, & ipſe ſtans iuxta aram. Cum ipſe acciperet membra animalium immolatorum offerenda, & imponenda holocauſtorum altari, ipſe erat ſtans iuxta aram Sacerdos & Pontifex Deo ſacrificaturus pro populo. * Nonnulli Sacerdotes cum oblationes à fidelibus accipiunt non ſtant iuxta aram, ſed iuxta propriam domum, cuius profectui, non altaris ſtudent.] *Et circa illum corona fratrum*, ſeu Sacerdotum, ac Leuitarum circumſtantium: *quaſi plantatio cedri in monte Libano*, perinde ac cedrus procera in Libano circum ſe habet cedrorum minorum plantas: *Sic circa illum ſteterunt quaſi rami palmæ: & omnes filij Aaron in gloria ſua*, ſeu Sacerdotes glorioſo ſuo amictu induti proceræ inſtar palmæ rami perpulchri oſtentabantur.

Plures Sacerdotes cū oblationes accipiunt, ſuæ domus, non altaris vtilitati ſtudent.

Verſ.15.16. Oblatio autem Domini in manibus ipſorum, in eorum manibus aderat oblatio in honorem Domini litanda, *coram omni Synagoga* ſeu cœtu *Iſrael: & conſummatione fungens in ara, amplificare oblationem excelſi Regis.* Pontifex conſummaturus ſacrificium, & extremam illi manum impoſiturus, vt ampliorem gloriam Dei excelſi oblationi addat, extendit manum ſuam ad phialam vino plenam, quam effundens in pauimentum altaris, ei libat, *Porrexit*, inquit, *manum ſuam in libatione, & libauit de ſanguine vuæ*, vinum.

Verſ.17. Effudit in fundamento altaris odorem diuinum excelſo Principi, in pauimento, ſuper quod fundatum eſt altare, præſtantis odoris merum Deo profudit. * Odorem, inquam, diuinum, Alij, *Odorem præſtantis vini.* Vt moneat, ſacrificium altaris vinum decere optimum, ſubtaxans eos, qui vinum generoſum menſæ apponunt, & acidum, & vile ad altare reſeruant, quod quidem vix conſecrationi valet deſeruire.]

Taxantur qui vinum vile, ſeu acidum altari apponūt vix conſecrationi valens deſeruire.

Verſ. 18. Tunc exclamauerunt filij Aaron, &c. Tunc Sacerdotes & Leuitæ exclamauerunt canentes, ac iubilantes tubarum ſonitu ex argento in laminas producto formatarum, vt Deus quaſi cantu illo, & ſono excitetur, & memor ſit populi. * Aliquando Deus ſe dormientem ſimulat, dum optatis noſtris non illicò reſpondet: tunc debemus exclamare, & intenſis precibus eum excitare, vt exaudiat, & ſuccurrat.]

Aliquando Deus ſe dormientem ſimulat, vt cū aliorū precibus excitemus.

Verſ. 19. Tunc omnis populus ſimul properauerunt, &c. * Cum Sacerdotes, dum Religioſi, dum iuſti pro te orant, tu non debes tacere, ſed præferens humilitatem, preces tuas illorum orationi addicere. Preces enim aliorum ſine tua cooperatione quid proderunt?]

Oremus & nos, cum pro nobis alij orant.

Verſ. 20. Et amplificauerunt pſallentes in vocibus ſuis. Græcè, *laudauerunt*, ſcilicet Dominum magnificantes, ac celebrantes illum: *& in magna domo auctus eſt ſonus ſuauitatis plenus*, vocis cantorum multiplicatis concentu ſuauiſſimo.

Verſ. 21. Et rogauit populus Dominum excel-

ſum in prece, &c. Perſtitit in oratione populus, quo vſque ſacrificium in Dei honorem oblatum abſolueretur, & Sacerdotum munus perficeretur. * Subtaxantur fideles, qui dum incruentum auguſtius admodum Miſſæ ſacrificium peragitur, loco precum vana colloquia miſcent.]

Taxantur, qui dum Miſſa celebratur loco precum vana colloquia miſcent.

Verſ. 22. Tunc deſcendens, manus ſuas extulit in omnem congregationem filiorum Iſraël ſuper omnem populi cœtum, *dare gloriam Deo à labiis ſuis: & in nomine ipſius gloriari:* Sacerdos enim benedicens populum, ſimul dabat gloriam Deo, quem bonorum omnium, quæ populo precabatur, profitebatur authorem.

Verſ. 23. Et iterauit orationem ſuam, ſeu benedictionem, qua populo benè precabatur: *volens oſtendere virtutem Dei*, ſeu vt magis ac magis oſtenderet, & publicè celebraret Dei potentiam bonitatem, ac beneficentiam in populum.

Verſ. 24. 25. Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies noſtros, ab infantia vſque ad hanc ætatem annos annis adiiciens, *à ventre* ſcilicet, *matris noſtræ, & fecit nobiſcum ſecundum ſuam miſericordiam: vt det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus noſtris in Iſrael per dies ſempiternos.* Vt detur, inquit, pax, dum qui viuimus nunc fuerimus ſuperſtites, ſed qua etiam qui decorſu temporis venturi ad vitam fuerint, etiam fruantur. * Non enim deceret tantum Pontificem propriæ ſuæ, & eorum, qui tunc viuebant vtilitati, ac commoditati ſtudere: eum boni Præſulis prouidentia ad futura etiam tempora proferatur.]

Probi Præſulis prouidentia ad futura tempora proferri debet.

Verſ. 26. Credere Iſrael, nobiſcum eſſe Dei miſericordiam, vt liberet nos in diebus ſuis, vt ſperemus, nobiſque perſuadeamus adeſſe nobis Dei miſericordiam, vt liberet à cunctis periculis & ærumnis nos in diebus Simonis Pontificis.

Verſ. 27. 28. Duas gentes odit anima mea, tertia autem non eſt gens, quam oderim, ſeu non eſt digna nomine gentis, ſcilicet ſamaritani ex variis gentibus conflati. *Qui ſedent in monte Seir, & Philiſtiim, & ſtultus populus, qui habitat in Sichimis.* Duæ gentes, quas odit, ſunt Idumæi montis Seir incolæ, & Philiſtæi. Tertia autem gens non gens ſunt Samaritani Sichimitæ, apud quos in monte Garizim, qui eſt iuxta eorum ciuitatem, templum Schiſmaticum (vt ſic loquar) Ieroſolymitano ſimile erat conſtructum. Hinc controuerſia de loco, in quo oportebat adorare, quæ inter Iudæos, & Samaritanos diſcutiebatur. *Ioan. 4. 20.*

2. Sichimitæ, Philiſtiim, & Samaritani taxantur.

Verſ. 29. Doctrinam Sapientiæ, & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Ieſus filius Sirach Ieroſolymita: qui renouauit Sapientiam de corde ſuo, quia priſcam veterum Sapientiam penè obſoletam, & obliuioni datam de nouo conſcripſit, & ad mores formandos edidit, ex corde quidem in communem affecto vtilitatem.

Verſ. 30. Beatus qui in iſtis verſatur bonis præceptis virtutum & earum præmiis. *Qui ponit illa in corde ſuo, Sapiens erit ſemper.*

Verſ. 31. Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit, ad omnia, quæ agenda illi occurrerint, fiet potens, & validus, *quia lux Dei veſtigium eius eſt,* quia ambulat, & veſtigia greſſuum, actionumque ſuarum figit in luce legis, & Sapientiæ Dei. Sic Dominus *Ioan. 8. 12. Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.*

CAPVT LI.

Deum Eccleſiaſticus laudat, qui ipſum è multis, magniſque periculis eripuit. Cæleſtis Sapientiæ ſtudium cunctis commendat.

1. ORATIO IESV filij Sirach: Confitebor tibi Domine rex, & col-
laudabo te Deum ſaluatorem meum. 2. Confitebor nomi-
ni tuo: quoniam adiutor & protector factus es mihi, 3. & li-
beraſti corpus meum à perditione, à laqueo linguæ iniquæ, &
à labiis operantium mendacium, & in conſpectu aſtantium
factus es mihi adiutor. 4. Et liberaſti me ſecundùm mul-
titudinem miſericordiæ nominis tui à rugientibus, præpa-
ratis ad eſcam, 5. de manibus quærentium animam meam, & de portis tribu-
lationum quæ circumdederunt me: 6. à preſſura flammæ quæ circumdedit me,
& in medio ignis non ſum æſtuatus: 7. de altitudine ventris inferi, & à lingua
coinquinata, & à verbo mendacij, à rege iniquo, & à lingua iniuſta: 8. laudabit
vſque ad mortem anima mea Dominum, 9. & vita mea appropinquans erat in in-
ferno deorſum. 10. Circumdederunt me vndique, & non erat qui adiuuaret.
Reſpiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. 11. Memoratus ſum
miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ à ſæculo ſunt: 12. quo-
niam eruis ſuſtinentes te Domine, & liberas eos de manibus gentium. 13. Exal-
taſti ſuper terram habitationem meam, & pro morte defluente deprecatus ſum.

14. Inuocaui

14. Inuocaui Dominum patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tri-
bulationis meæ, & in tempore ſuperborum ſine adiutorio. 15. Laudabo no-
men tuum aſſiduè, & collaudabo illud in confeſſione, & exaudita eſt oratio
mea. 16. Et liberaſti me de perditione, & eripuiſti me de tempore iniquo.
17. Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini.
18. Cùm adhuc iunior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſiui ſapientiam palàm in
oratione mea. 19. Ante templum poſtulabam pro illa, & vſque in nouiſſimis in-
quiram eam. Et effloruit tanquam præcox vua, 20. lætatum eſt cor meum in ea.
Ambulauit pes meus iter rectum, à iuuentute mea inueſtigabam eam. 21. In-
clinaui modicè aurem meam, & excepi illam. 22. Multam inueni in meipſo ſa-
pientiam, & multum profeci in ea. 23. Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.
24. Cônſiliatus ſum enim vt facerem illam: zelatus ſum bonum, & non con-
fundar. 25. Colluctata eſt anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus
ſum. 26. Manus meas extendi in altum, & inſipientiam eius luxi. 27. Animam
meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. 28. Poſſedi cum ipſa cor ab ini-
tio: propter hoc non derelinquar. 29. Venter meus conturbatus eſt quærendo
illam: propterea bonam poſſidebo poſſeſſionem. 30. Dedit mihi Dominus lin-
guam mercedem meam: & in ipſa laudabo eum. 31 Appropiate ad me indocti,
& congregate vos in domum diſciplinæ. 32. quid adhuc retardatis? & quid dicitis
in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer. 33 Aperui os meum, & locutus ſum:
comparate vobis ſine argento, 34. & collum veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiat
anima veſtra diſciplinam: in proximo eſt enim inuenire eam. 35. Videte oculis
veſtris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. 36. Aſſumite
diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea. 37. Læ-
tetur anima veſtra in miſericordia eius, & non confundemini in laude ipſius.
38. Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in
tempore ſuo.

COMMENTARII.

1. *Oratio Siracidæ. & gratiarum actio.*

Oratio, quæ à Deo petis ſecundū beneficium eſt actio gratiarum pro prima receptione.

VERS.1.2. *Oratio Ieſu filij Sirach*, ſeu hymnus, quo Siracides Deo gratias agit, quod à periculis eius protectione fuerit liberatus. * Quàm facilè poteſt pro beneficiis paſſim à Deo acceptis gratias acceptabiles quidem reddere, qui poteſt orare. Oratio enim eſt gratum ad actionem gratiarum ſacrificium, ſiquidem petit, qui orat. Deus enim tam munificus eſt, vt ſecundi beneficij petitio, ſit pro primo accepto gratiarum actio.] *Confiteor tibi, Domine Rex*, te Deum meum, & Regem meum eſſe profiteor, *& collaudabo te Deum ſaluatorem meum. Confitebor nomini tuo: quoniam adiutor, & protector factus es mihi* in cunctis, quæ irruerunt, tribulationibus.

Verſ.3. Et liberaſti corpus meum à perditione, ab interitu. Circumuentus enim fui falſis criminibus, & calumniis apud Ptolomæum Lagi, cum Ieroſolymam occupauit, in qua tunc degebam: *à laqueo linguæ iniquæ* calumnias proferentis: *& à labijs operantium mendacium*, ſeu à falſis teſtibus: *& in conſpectu adſtantium factus es mihi adiutor*, cum ſteti coram Rege multorum adſtantium corona circumdato.

Iesv nomen inuocans à calumniis liberatur.

Verſ. 4. Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ nominis tui, à rugientibus præparatis ad eſcam, à prauis illis hominibus, qui me tanquam leones vorare parabant. * Hic eſt ſanctiſſimi nominis Dei Iehoua ſiue Iesv miſericordiæ effectus, homines iuſtos à calumniatoribus liberare; quia pacis dulcedinem cunctis inuocantibus ſe quamprimùm impertit.]

Verſ. 5.6.7.8.9. De manibus quærentium animam meam, liberaſti me de manu eorum, qui me occidere intendunt: *& de portis tribulationum, quæ circumdederunt me*, ſeu à cauſa & origine tribulationum, quæ in me irruerunt, vt ablata cauſa diri hi impediantur effectus. *A preſſura flammæ, quæ circumdedit me*, ab acri ærumna, quæ me exurens omni ex parte vallabat: quare *in medio ignis non ſum æſtuatus*, ſeu conſumptus, *De altitudine ventris inferi*, ex ipſis orci faucibus me eripuiſti: *& à lingua coinquinata*, ſeu impura calumniantium, *& à verbo mendacij*, ſeu falſa teſtificatione: *à Rege iniquo* Ptolomæo: *& à lingua iniuſta Laudabit vſque ad mortem anima mea Dominum*, pro tot beneficiis, dum vixero, Dominum laudabo: *& vita mea appropinquans erat in inferno deorſum.* Quid non, dum viuo, Deum laudem, ſi me iamiam quaſi ſepulchro addictum videram, & Dei ope me adhuc inter viuentes eſſe comperio?

Verſ.10. Circumdederunt me vndique hæ tribulationes, *& ex hominibus non erat, qui me adiuuaret*: tunc autem Dominum nactus ſum adiutorem. * Quando enim iuſtis humana deficiunt auxilia, tunc properans adeſt diuina protectio.] *Reſpiciens eram ad adiutorium hominum. & non erat.* * Propinqui enim, & amici aſſolent hominem actum tribulatione deſerere: vndè imprudens admodum eſt, qui in hominum protectione confidit.]

Cum deficiunt iuſto humana præſidia, præſto adeſt diuina protectio.

Propinqui & amici deſerunt in tribulatione.

Verſ.

Verſ.11.12. Memoratus ſum miſericordiæ tuæ, Domine, & operationis tuæ, ſeu miſericordiæ, quam opere præſtas, *quæ à ſæculo ſunt*, de cuius miſericordiæ operibus omnia ſæcula exclamant. *Quoniam eruis ſuſtinentes te Domine*, ſeu expectantes patienter opem tuam, & cum ſpe inuocantes. *& liberas eos de manibus gentium* infidelium, quæ tuos acriter perſequuntur.

Verſ.13. Exaltaſti ſuper terram habitationem meam, domum, familiam meam quaſi à terra exaltaſti, vt in terra ærumnis plena feliciter viuerem, & glorioſè habitarem: *& pro morte defluente deprecatus ſum*. Græcè, pro mortis liberatione deprecatus ſum. * Mors defluens eſt, quæ inſtar fluminis hominem ſecum rapit.] * Dum igitur Siracides ſe felicem videbat, precabatur, ne a defluente morte raperetur. Tunc enim aſſolet homo propinquior morti adeſſe, cum maiori in terra felicitate fruitur.]

Rapidus fluuius eſt mors.

Tunc ſolet homo propinquior morti eſſe, cum maiori hîc felicitate fruitur.

Verſ. 14. Inuocaui Dominum Patrem Domini mei. Patrem Meſſiæ venturi. Videtur Siracides aliquam ſanctiſſimæ Trinitatis notitiam habuiſſe. * Vel memorat Meſſiam, oſtendens per eum ſuam orationem fuiſſe efficacem. Quod quidem confirmat Eccleſia cuncta ſuis orationibus illam clauſulam adiiciens: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum.*] Inuocaui igitur Deum, *vt non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore ſuperborum*, cum ſcilicet ſuperbi dominantur, *ſine adiutorio.*

Omnia à Patre cœleſti per Chriſtum Dominũ petenda, vt efficax ſit oratio.

Verſ. 15. Laudabo nomen tuum aſſiduè, & collaudabo illud in confeſſione: & exaudita eſt oratio mea. Eſt hyperbaton, ſiue inuerſus ordo, poſterior enim pars verſiculi præponenda eſt priori hoc modo: Inuocaui Dominum, & ab eo oratio mea fuit exaudita; ideoque laudabo Dominum, &c. * Vel gratias agit pro beneficio accipiendo antequam id recipiat, vt gratum animum oſtendens, certiorem faceret beneficij collationem. Homini enim ab ingratitudinis vitio immuni Deus largè dona impertitur.]

Te gratum oſtende ante beneficij acceptionem, vt id certum efficias.

Verſ. 16. 17. Et liberaſti me de perditione, & eripuiſti me de tempore iniquo, ex interitu, & tempore illo periculis pleno, malitia, & iniuſtitia me liberaſti. * Nam cum Princeps regnat iniuſtus, tempus imperij illius plenum eſt iniquitate.] *Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini*, ſiuè Domino.

Cum regnat iniuſtus Princeps, tempus imperij illius plenum eſt iniquitate.

2. *Verſ.18. Cum adhuc iunior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſiui Sapientiam palam in oratione mea.* In iuuentute, antequam ſeducerer per errores & vitia illi agnata ætati, publicè & ex profeſſo procuraui Sapientiam acquirere litteris ediſcendis dedi operam. * Et edocet adoleſcentes, neceſſarium eſſe ad fouendam virtutem & vitia fugienda, non torpere otio, vitiorum fonte, ſed operam dare ſcientiæ acquirendæ.]

Suum circa acquiſitionem Sapientiæ ſtudium exponit.

Iuuentus litteris det operam vt vitia ex otio profluentia vitare valeat.

Verſ.19. Ante Templum poſtulabam pro illa comparanda. * Oratio enim acuit ingenium ad vberiorem ſcientiæ acquiſitionem.] *Et vſque in nouiſſimis inquiram eam*, vſque ad mortem eius acquiſitioni ſtudebo. * Quantumuis enim quis doctus ſit, tam ampla eſt ditio Sapientiæ, vt ſemper amplius habeat quod diſcat.] *Et effloruit tanquam præcox vua.* Præcox Sapientiæ ſtudium eam mihi citò admodum conciliauit. Aptior enim eſt iuuentus ad litterarum ſtudia.

Oratio ingenium ad ſcientias acuit.

Quantumuis quis ſit doctus, magis habet, quod diſcat.

Verſ.20. Lætatum eſt cor meum in ea. Ambulauit pes meus iter rectum, à iuuentute mea inueſtigabam eam. Quia à iuuentute operam dabam litteris, viam virtutis inſiui. * Adoleſcens namque ſtudio addictus, virtutis æque ſtudioſus oſtenditur.]

Studioſus litterarum, ſtudioſus virtutis oſtenditur.

Verſ.21. Inclinaui modicè aurem meam, & excepi illam. *Modice* quidem, Quia non admodum nimio labore opus eſt ad comparãdam Sapientiam: nam vel modice inclinanti aures ad doctrinam eius excipiendam, ſtatim adeſt.]

Non requiritur nimius labor ad ſciẽtiæ acquiſitionem.

Verſ.22.23.24. Multam inueni in meipſo Sapientiam, & multum profeci in ea. Danti mihi Sapientiam dabo gloriam. Vt ſcilicet creſcente in me Sapientiæ cognitione creſcat & gratitudinis affectus. * Actio enim gratiarum pro beneficio accepto, facit conſeruari, ac creſcere beneficium.] *Conſiliatus ſum enim, vt facerem illam*, cogitaui, decreui illam mihi parare: *zelatus ſum bonum*, rem bonam, & præſtantem optaui: *& non confundar*, non erit irrita, nec fruſtrabitur me ſpes mea.

Actio gratiarum facit conſeruari, & creſcere beneficium.

Verſ. 25.26.27. Colluctata eſt anima mea in illa, luctatus ſum cum occurrentibus difficultatibus, dum mihi illam pararem. * Hoc magnis rebus agnata proprietas, vt primus ad illas ſit difficilis ingreſſus.] *Et in faciendo eam, confirmatus ſum*, confirmaui animum in ea acquirenda. * Firma gerendi aliquid voluntas conſequendæ illius difficultatem ſuperat.] *Manus meas extendi in altum, & inſipientiam eius luxi.* Ad orandum Deum manus leuaui, & dolui quod ignoraretur à me Sapientia. *Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam*, deſiderium meum ad illam aſſequendam direxi: & agnoui, inueni, & tenui eam. * Si aliquid difficilè aſſequi velis, id vehementer deſiderare cura. * Affectuoſum enim deſiderium vires acuit, ad operandum.]

Difficilis ad res magnas ingreſſus.

Firma gerendi aliquid voluntas eius aſſequendæ difficultatem vincit.

Affectuoſum deſideriũ res difficiles cõſequitur.

Verſ.28. Poſſedi cum ipſa cor ab initio, cordatus & Sapiens factus fui. *propter hoc non derelinquar*, Sapientiæ præſidio deſtitutus non ero. * Nec enim bonum Sapientiæ fortunæ caſibus eſt obnoxium. Opes facile deperduntur, filij pereunt, honor obſcuratur fortunæ rotata curſitatione: Sapientia non deperit, imò non ſemel ipſa tribulatione acuitur.]

Sapientia fortunæ caſibus obnoxia non eſt.

Verſ.29. Venter meus conturbatus eſt, quærendo illam. Cor & viſcera mea deſiderio, cura, & ſolicitudine conturbata ſunt, dum laborioſè ſector Sapientiam: *propterea bonam poſſidebo poſſeſſionem*, eam æternùm poſſidebo. * Quod enim labore acquiritur, diutius retinetur.]

Quod labore acquiritur, diutius retinetur.

Verſ.30. Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam, in præmium laboris mei Deus dedit mihi linguam eruditam & diſertam, qua & ipſum laudem, & vos inſtruam. *Et in ipſa laudabo eum.*

Verſ.31.32.33. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum diſciplinæ, ſeu ad aulam accedite. *Quid adhuc retardatis*, ſeu moras nectitis? *Et quid dicitis in his?* quid ſuper his dicitis? quid tandem facere ſtatuitis? *Animæ veſtræ ſitiunt vehementer.* Dum auidi ſitis, ſine Sapientia, & illam ſitiatis, quare illicò ad Sapientiæ fontem non curritis? *Aperui os meum,* 3.

Nos ad Sapientiæ ſtudium inuitat.

&

& loquutus ſum, ad docendum, en fons iam aquas profundens vobis oſtenditur.

Verſ. 24. Comparate vobis ſine argento, & collum veſtrum ſubijcite iugo: & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam; in proximo eſt enim inuenire eam, facilè, non multo negotio inuenietis bonum quod vobis gratis accipiendum exponitur.

Verſ. 35. Videte oculis veſtris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. * Tantum enim eſt acquirendæ Sapientiæ lucrum vt poſt multos exantlatos labores, Sapienti nihil laboraſſe videatur.]

Modico in acquirenda Sapientia labori magnū lucrum reſpondet.

Verſ. 36. Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti; & copioſum aurum poſſidete in ea. Quaſi magnum argenti & auri theſaurum Sapientiam accipite: omnes enim ſuperat opes.

Verſ. 37. Lætetur anima veſtra in miſericordia eius, ſiue Dei, cuius miſericordia (ſic Græcus) eam acquiretis, & eum acquiſieritis immenſa lætitia perfruemini: *& non confundemini in laude ipſius*, non erit occaſio confuſionis coram Deo, quod poſt acceptam eius miſericordia Sapientiam, eum gratitudinis ergo non laudaueritis, illa enim lætitia ex acquiſitione Sapientiæ à vobis concepta, vos quaſi coget ad proferendas laudes.

Verſ. 38. Operamini opus veſtrum ante tempus, diligenter agite quod agitis ante tempus mercedi reddendæ deſtinatum, ſiue ante mortem in hoc ſæculo, (quod Hebræi vocant *ſæculum operis*, ſicut futurum, *ſæculum mercedis.*) *& dabit vobis Deus mercedem veſtram in tempore ſuo*, ſiue in ſæculo mercedis. * Edocet, iuſtum, dum viuit, nullatenus debere à Deo præmium vllum pro rectè geſtis poſtulare; nam ſæculum hoc eſt *ſæculum operis*, non *mercedis*, quæ ad futurum ſæculum reſeruatur.] * Porrò in ſæculo hoc debemus rectè operari, nec ad alterum operationem remittere, ſæculum enim illud non eſt operis, ſed mercedis.]

Sæculum hoc eſt ſæculum operis, non mercedis: ſæculum alterū eſt mercedis non operis.

AD DEIPARENTEM
Dominam meam.

EPILOGVS.

QVINQVE hoſce libros Patres Sapientiales appellant, quia Chriſtum Dominum veram Sapientiam halant, & quæ ipſe prædicauit, dogmata enunciant. Profectò cum Deipara ſit Mater Sapientiæ incarnatæ, in qua velut in vaſe recepta fuit, veræ Sapientiæ proprietates in ipſa recognoſco. Dixit Sapiens *Eccli. 29. Sapientiam omnium antiquorum exquiſiuit, & in Prophetis vacauit. Narrationes virorum nominatorum conſeruauit, & in verſutias parabolarum ſimul introiuit. Occulta prouerbiorum exquiſiuit, & in abſconditis parabolarum conuerſata eſt.* En vera Mariæ deſcriptio. Addit Richardus Laurentinus *lib. 4. de laud. virg. Non enim decebat, vt vas cæleſtis Sapientiæ expers eſſet à Sapientia.* Vndè Maria, vt dignum eſſet Sapientiæ diuinæ vas, Sapientiſſima exponitur. *Nam* Sapientiam omnium antiquorum, *ſeu Saporem & cognitionem cæleſtium, quam antiqui habuerunt*, exquiſiuit, *id eſt, extrà alia quæſiuit.* Et in Prophetis, *id eſt, in propheticis intelligentiis* vacauit, *curis contemptis.* Narrationem, *id eſt doctrinam* virorum nominatorum, *id eſt, Apoſtolorum, & Euangeliſtarum* conſeruauit. Et in verſutias parabolarum, *id eſt, in occultas ſubtilitates* ſimul introiuit, *diligenter perſcrutando, perforata ſuperficie litterali, vel figurali.* Occulta prouerbiorum, *id eſt, ſenſum myſticum & moralem* exquiſiuit, *ſeu toto corde quæſiuit.* Et in abſconditis parabolarum, *id eſt, in occultis allegoriis*

Maria Mater Sapientiæ incarnatæ Sapientiæ halat Sapientiæ cæleſtis proprietates.

goriis figuratiuarum locutionum intelligendis conuerſata eſt, *ſtudendo, & meditando.* Et concludit pulchrè: *Si enim hæc omnia verè dicuntur de vero Sapiente, multò veriùs dici poſſunt, & debet de Matre Sapientiæ incarnatæ.*

LAVS DEO,
Deiparæ, Ioſepho, Ignatio, Antonio.

INDEX

Veræ eſt amicitiæ, amicum delinquentem corripere. 42.5
Deum amicum habe, qui tua non quærit, ſed te ditare ſatagit. 215.1
Amicitia inter ſimiles perſiſtens eſt. 212.2
Dei amicus debet odio habere peccatum, quod Deo eſt inuiſum. 217.2
Sine amico nulla felicitas. 451.5

Amplexus.

Ab amici infidelis amplexu, ſicut à Iudæ oſculo fuge. 85.1

Angelus.

Angeli mouent aſtra, & cœlos in magnum hominum beneficium. 520.1
Inuincibilis obiicitur hoſtibus anima, in qua virtutum concordia reſidet. 125.1

Animus.

Sordidi eſt animi, aliquid de primitiis, ſeu decimis imminuere. 171.5

Arcanum.

Imprudenter agit, qui cordis arcana cuilibet ſine delectu referat. 557.1
Ille, cui aliena arcana reuelas, tibi propria non reuelabit, iudicans te non ſeruaturum. 257.2

Arma.

Virtutum arma præparandum viuis, vt diaboli tela validiùs in obitu oppugnaturi retundere poſſis. 97.1

Armamentum.

Armamenta fortis mulieris colum, & fuſum, ſicut militis gladius. 77.5
Arma Sacerdotum oratio. 174.2

Artifex.

Artifices non omne tempus operæ manuum dedant, ſed partem reſeruent animi operationi. 281.2

Aſpectus.

Fœminæ ſaltatricis, aut cantatricis fugiendus aſpectus. 201.1

Aſſequi.

Sapientiam aſſequi, præmium eſt laboris eam aſſequi. 7.2

Aſſueſcere.

Qui alicui aſſueſcit vitio, rariſſimè ab eo abſtrahitur. 239.1

Aſtutia.

Tanta eſt hominum aſtutia, vt ad eam callendam quodammodo neceſſum ſit, Deum diu meditari. 295.2

Atheiſmus.

Affluentiæ diuitiarum agnatus Atheiſmus. 74.1

Auarus: Auaritia.

Auarus quò vberius acquirit, eò crudelius ſe fame premit. 92.1
Auarus morti frænatur obiectu. 56.2
Auarus ſine vſu opes poſſidet. 514.1
Omnis auarus eſt inuidus. ibid.
Auarus luxuriei aliorum diuitias congregat. ibid.
Auarus plerumque acquirit iniuſte, vel retinet. ibid.
Auaro nulla circa egentes miſeratio. ibid.
Auarus eſt ſuiipſius carnifex. ibid.
Nunquam auarus alij benefacit ex animo. ibid.
Tanta eſt vis miſeriæ pauperis, vt vel auarus ſi illam videat, ſuccurrere cogatur. ibid.
Auarus ſola diuitiarum ſpecie fruitur, non ipſis diuitiis. 260.1
Toto acquiſito diuitiarum auarus minimè ſatiaretur. 2:5.5
Auarus in mediis diuitiis eget, in menſa ieiunat. ibid.
Auaritia omnium parens vitiorum. 205.1
Non placet Deo hominem ſtricte viuere, vt opes auarè recondat. 99.2
Ex auaritia Principis perit Imperium. 75.1
Felicior eſt mendicus, quàm auarus diues, & admodum ditior. 92.1
Abiecti animi eſt, ſe propinquo petenti auarum oſtendere. 289.2
Miniſter auarus omnia vendit, iuſtitiam, animam, æternitatem. 105.2
Auarus aptè *nequiſſimus* appellatur. 261.2
Auarus qui pauperum ſubſtantiam comedit, eos ſimul gladio interimit. 74.1
Si auarus moriturus aliquid pio operi dedicat, à ſeipſo quaſi ſpina aufert. 90.2
Auaro tam deeſt quod habet, quam quod non habet. 260.1
Ardentiſſimus auari ad pecuniam affectus. 51.5

Auctor.

Multi Auctores voluminis ſe eſſe iactant, cum ſolùm ſint alieni operis tranſcriptores. 83.2

Audire: Auditor.

Audire ſtulti contentiones, moleſtiſſimum. 65.2
Amara eſt Regibus nuda veritatis auditio. 303.1
Cordati auditores eos ſolùm in Concionatores conceptus laudant, qui ad mores ſpectant. 196.2
Sufficit vnus auditor, vt Concionator poſſit vtiliter ſermonem agere. 263.1
Stultum ſe oſtendit auditor, qui terminata Concione nihil corde retinet ex dictis. 235.1
Vide verbo *Concionator*.

Aula: Aulicus.

Qui verſatur in aula, debet orationi ſtudere, vt à periculis aulæ agnatis à Deo liberetur: Politici autem ad pia Regis interrogata, adulatione, ac mendacio reſpondent. 97.1

Auris.

Non proficit applicare aures ad Concionem, ſi cor non applicetur. 55.2

Aurum.

Auri pondus facit balancem iuſtitiæ in iniuriam inclinare. 200.1

Autor.

Creaturarum proprietates, Sacræ Scripturæ dogmata Deum autorem, eſſe manifeſtant. 112.2

B

Beatitudo.

Elargientis eleemoſynam beatitudo. 31.2

Bellum.

Omnia in bello mala, cuncta in pace bona continentur. 6.1
Bellum eſt multitudinis vrbium deſolatio. 149.2
Periculoſius & diuturnius bellum domeſticum. 124.2

Benedictio.

In Sacerdotali benedictione quodammodo accipimus gloriæ poſſeſſionem. 199.2

Beneficium.

Quodlibet à Deo acceptum beneficium, eſt proui-

catio ad eum amandum, & gratias ei referendum. 173.2
Beneficia à Deo accepta nos ad feruentiores virtutum actus debent excitare. 210.1
Qui animo ſeruili eſt, ea accepto beneficio, anſam arripit ad iniuriam. 267.1
Simul debent incedere beneficium acceptum, & gratiarum actio. 176.1
Magnum Dei beneficium, annos multos enumerare. 21.1
Si vno beneficio accepto ingratus exiſtis, indignum te alterius recipiendi oſtentas. 170.2
Te gratum oſtende ante beneficij acceptionem vt id certum efficias. 314.1
Vt Dei beneficio doneris, oratio eſt præmittenda. 173.1
Hilari vultu beneficium faciendum; pluris enim æſtimatur modus quam ſubſtantia. 224.2
Benefacere inimico, eſt illum diriter torquere. 62.1
Præcipuum beneficium, quo poſſunt ſubditi à Rege donari, eſt pacem tueri. 304.2
Dei beneficia horribiliores homini ingrato hoſtes iudicij die. 141.1
Dei beneficio accipimus inclinationem ad litterarum ſtudium. 81.1
Beneficia nobis à Deo collata timorem incutiunt, ob examen de eorum vſu gerendum à Iudice. 86.1
Beneficium indebitum, & liberale non conferendum peccatori. 210.1
Beneficium à Deo acceptum eſt neceſſaria iudicij imminentis conſequentia. 104.2
Turpe eſt commemorare amico beneficia, quæ à re accepit. 289.2
Vide verbo *Gratiarum actio.*

Benignitas.

Benignitas in præſule fortis eſt ad ſubditos adducendos. 148.1
Vide verbo *Præſul.*

Bilinguis.

Hominis bilinguis verbum lites concitat, ac diſcordias. 191.2

Blaſphemia.

Infandum vitium blaſphemia eſt. 239.1

Bonum.

Solum ſtabile eſt bonum, aut donum, quod ea Dei beneplacito acquiritur. 208.1
Dum terrena bona negligis, vt virtuti ſtudeas, bona ea tibi ſimul ſine cura adiicientur, 146.2
Multi bona creata accipiunt quaſi ea natura, & non ex Auctore naturæ prouenian̄t. 160.1
Peccatorum bona, inter mala data eis à Deo valeut computari. 284.1
Abundantia bonorum fortunæ cuncta mala poſſidenti miniſtrat. 90.2

Bonitas.

Proprium eſt bonitatis, ſe communicare. 147.2

Brutum.

Bruto eſt ſimilis, quem non retrahit à peccatis iudicij memoria. 86.2

C

Cachinnus.

PVngens ſpina eſt prudentis inſipientis cachinnus. 94.1

Calamitas.

Extrema Reipublicæ calamitas eum iniquitas iudicat. 86.1
Vide verbo *Regnum.*

Calumnia.

Per calumniam opes proprias amittet, qui per calumniam acquiſiuit alienas. 53.2
Væ ſoli, cum calumnia circa famam afficitur, 87.1
Præſulatus agnatus eſt calumniis. 109.1

Canities.

Sola canities ſenes reuerentia dignos oſtentat. 48.2

Canticum.

Sola Maria poteſt Canticum Canticorum modulari. 107.1

Caput.

Vxor caput non habet, quia eius caput vir, cui velut membrum debet obedire. 118.1

Carmen.

Commendantur qui ſpiritualia carmina condunt. 296.1

Caſtigatio.

Caſtigatio ſerui non ſit immoderata. 190.2

Caſtitas.

Caſtitas fugâ conſeruatur. 291.1
Caſtitas tuta conſeruatur pœnitentiæ aſperitate. 117.1
Caſtitas ſenſuum cuſtodia conſeruatur. 202.2

Caſus.

Caſus agnatus eſt diuitiis. 260.1
Vide verbo *Diuitiæ.*

Cauſa.

Multæ cauſæ pereunt ob pij aduocati defectum. 76.2
Cauſam Dei agens nihil timere debet. 191.1
Sic peregrini cauſa protegenda, ac ſi filij lis agetur. 76.2
Variæ cauſæ cur deliciæ Dei ſint, eſſe cum filiis hominum. 17.1

Charitas.

Non ſemper obligat charitas peccatores corripere 200.2
Charitas perfectorum ſemper eſt noua, & vigens ad noua opera præſtanda. 125.2
Si ſis memor ſanguinis Ieſu pro te effuſi, tua à Deum, & in proximos charitas exardeſcet. 125.2
Viribus mortis charitas comparatur. 118.2
Charitas omnia vincit. 62.2

Chriſtus.

Quodammodo vult Chriſtus peccatores à nullo recipi vt ſolus ipſe eos recipiat. ad initium voluminis in Antilogia.

Cibus.

Amarus impiis cibus ſuorum conſiliorum æterna recordatio. [illegible]

Circumſpectio.

Magna circumſpectio neceſſaria eſt tibi, ne à ſupremæ felicitatis æternæ ſpe excidas. 33.2
In circumſpectione loquendi, aut tacendi, maximè viri Sapientia elucet. 181.2

Ciuitas.

Loquax Ciuitas ſine cuſtodia cunctis vitiis offertur ingreſſum. 61.2

Cæcitas.

Mentis cœcitas ex legis Dei violatione. 142

INDEX VNICVS.

MORALES CONCEPTVS ad Concionatores.

Prior numerus paginam : Poſterior columnam deſignat.

A

Abſentia : Abſens.

Abſentia ingerit animo obliuionem. 66.1
Qui annuit de abſẽte murmurantibus, ab iſtis leuis, ac imprudens iudicatur. 227.1

Abſtractio.

Abſtractio à praua ſocietate, virtutis eſt adminiculum. 152.1

Abundantia.

Sanctè quis poteſt rerum temporalium abundantia frui. 85.2
Opum abundantia luxuriei fomes. 258.1

Acceptio.

Acceptio perſonarum Iudicis famam nimis deturpat. 69.2

Actio.

Actio gratiarum facit conſeruari, & creſcere beneficium. 314.2
Vide verbo *Gratiarum actio.*

Actus.

Ob eximium virtutis actum vnius ſolet Deus toti nequam Communitati ignoſcere. 300.1

Accuſare.

Difficile eſt, qui accuſatur falsò, non loqui contra accuſatorem. 51.1
Quaſi de falſo crimine alium accuſas, cum ei peccata pœnitudine abluta improperas. 200.1

Addere.

Verbo Dei nihil addendum, vel auferendum. 74.1

Adiuuare.

Ne adiuues ineptum, vt ad officium aſſumatur, ne poſtea rubore afficiaris. 235.1

Adoleſcentia.

Adoleſcentia libidini addicta, libidinoſam ſenectam connotat. 52.1
Memoria mortis immaturæ effrænata adoleſcentia quieſcit. 104.2
Virtus in adoleſcentia Deo admodum grata. 113.1
Adoleſcens qui litteris non vacat, plerumque voluptatibus captandis ſtudet. 72.1

Adorator.

Stulti admodum ſunt Miniſtrorum Curiæ, aut aulæ adoratores. 161.2

Adulatio : Adulator.

Adulatio vel inter Chriſticolas facit, idola confingi. 164.1
Adulatio facit, ſubditos plures Solem orientem, quàm occidentem adorare. 88.2
Adulator ſtultus planè eſt. 93.2

Adulter : Adulterium.

Ex filio adulterij nihil bonum poteris expectare. 11.1
Rarò videris adulteram, de qua non ſit rumor, & murmuratio in populo. 139.2
Idem eſt adulterij fœdo crimine frui, ac pœnitere. 15.2
Filius ex adulterio ſolet parenti ſceleſto aſſimilari. 138.2

Ædificare. Ædificatio.

Stultè domum ædificat, qui ex domeſticorum victu aufert, quod ædificationi impendit. 83.1
Stultè quis curat domum ædificare, cum vix habeat quid domeſtici comedant. 59.1

Æger.

Locus Medico dandus non eſt, donec æger animo medeatur. 179.2

Ægeſtas.

Nihil durius impio, quàm ægeſtas, quâ preſſus nequit indulgere deliciis. 8.1

Ægyptij.

Merito Ægyptij ſanguineis aquis puniebantur, qui ſanguine infantium aquas rubricarunt. 155.1
Durior es Ægyptiis, ſiquidem illi cognouerunt ob peccata puniri: tu autem id nõ animaduertis. 155.2

Ægritudo.

Ex veneris immoderato vſu ægritudines. 7.1
Ægritudines, quæ docent hominem fugere voluptates, Dei beneficio obueniunt. 48.2
Peccatorem Deus ægritudine affligit, vt conuertatur. 254.2
Fœdæ ægritudines, & immatura mors ex luxuria. 217.1
Correptus ægritudine priùs confeſſarium, quàm Medicum aduoca. 179.2

Ægrotus.

Ægrotus ingemiſcit, vbi mulier non adeſt. 174.2

Æmulator.

Filij plerumque ſunt virtutis, vel vitij parentum æmulatores. ad initium voluminis in Antilogia.

Æqualitas.

Infelix tempus quando putet homines, in pondere & menſura vti æqualitate. 290.2

Ærumna.

Omnium ærumnarum quæ ei poſſunt euenire, peccator eſt debitor. 132.2

Ne ærumna angaris, quæ cum tempore volat. 225.1
Ærumnæ hominum hoc ex capite mitiùs torquent quod memoriam mortis indulcant. 588.1
Deus permittit ſuos filios ærumnis agitari, vt Chriſto aſſimilentur. 136.1
Ærumnæ quibus peccator affligitur, à Deo emittuntur, vt obſeruantiæ legis recordetur. 169.1
Iuſtis in die obitus diuturnæ ærumnæ, vix eius horæ fuiſſe videntur. 208.2
Duriſſimæ ærumnæ verbis conſolatoriis emolliuntur. 87.1
Magna fortunæ ærumna, cogi nobilem ignobili ſeruire. 245.2
Magna ærumna coniux iracunda, quæ virum cogit ingemiſcere. 246.1

Æſtimare: Æſtimatio.

Cum iuſti æſtimantur, Reſpublica floret; cum impij florent, illa marceſcit. 69.1
Qui honoris vitam æſtimat, eliget potiùs ſagittâ configi, quàm famam vulnerari. 61.2
Maiori æſtimatione dignior Sapiens, quam Principes. 95.1

Æternare.

Qui cupit ſuam memoriam æternare & in hoc ſæculo, horreum ſuis opibus ad alendos pauperes conſtituat. 153.1

Affectus.

Ad Dei laudes æquandas dum lingua ac mens non poſſit, vber tendat cordis affectus. 295.1
Affectus ad ſtudium litterarum non vulgare prædeſtinationis eſt ſignum. 190.1
Qui adulatoris non cognoſcit affectum decipiendi, captus eſt intellectu. 48.2
Affectus Dei ad munerandum, affectui iuſti ad ſeruiendum reſpondet. 5.1
Errat, qui putat, ſe occultos proximi affectus poſſe callere. 98.2

Agnitio.

Agnitio Dei non eſt otioſa, ſed plurima bona agnito, vel electo afferens. 297.1

Agnoſcere.

Qui Deum agnoſcit, eum timet. 242.2

Agricola

Ditior eſt agricola Equitibus, ſiquidem mutuata pecunia non indiget. 67 1
Agricolarum in menſa penuria ciborum, ſed pacis abundantia. 39.1
Ditiores ſunt agricolæ, quàm equites. 69.1

Amans: Amare.

Signum veri amantis eſt, dona amato largiri. 44 1
Verè amans vltro dimittit contemplationis dulcedinem, vt pergat ad proximos. 112.2
Amantis animus in proprio corpore mortuus, in amato viuit. 217.2
Verus amans ſolum intendit in amatum, non in eius munera. 178.1
Qui Deum amat, viciſſim ab eo procul dubio diligitur. 123.1
Vere amans Ieſum, ſatagit alios ad eius allicere dilectionem. 108.1
Quantò plus Deum te amare videris, tantò plus ſanctitatis te habere non dubites. ibid.
Verè non amat, qui amati errata non corripit. 65 2

Amor.

Parentum amor in filium oſtenditur, cum eum erit & delinquentem flagellat. 8.2
Amor & cura parentis in filios multos ita debet æqualis oſtendi, ac ſi ſinguli eſſent vnigeniti. 9.1
Amor Chriſti virilis, fortis, ſeu ſeuerus non eſt, maternus eſt, vbera geſtat. 108.1
Impudicus amor ebrietas. 14.2
Nos cogit ad Chriſtum laudibus efferendum illius erga nos amoris immenſitas. 122.2

Amaritudo.

Peccati inſeparabilis comes amaritudo. 532.2

Amicitia: Amicus.

Vera amicitia nec vulnere ſoluitur. 236.1
Multæ amicitiæ diſſoluuntur, ea vno verbo addito, vel detractu ſuſurronis. 39.2
Nihil magis amicitiæ agnatum quam amici operire defectus. 39.2.
Fidelis amicus afflictionis tempore non recedit 62.1
Verus amicus inſtar theſauri eſt. 195.1
Nihil vero amico æquiualet. ibid.
Verus amicus ſpiritualia commoda amici procurat. ibid.
Magnum veri amici pretium, ſiquidem iuſtis datur hîc à Deo in partem præmij iuſtitiæ. ibid.
Qui Dei infidelis amicus eſt, homines infideles experietur amicos. ibid.
Probandus amicus, priuſquam eligatur. 194.2
Verus amicus in tribulatione dignoſcitur. ibid.
Sunt multi ſolum ad menſam amici. ibid.
Amicitia vulgarem quemlibet facit Principi æqualem. 195.1
Qui ad amicitiam altioris ſe fuerit euectus, debet ſe miſeriorem reputare ſemper, nec de amicitiæ æqualitate præſumere. 195.1
Verus amicus non caſu reperitur, ſed magna inuenitur diligentia. 195.1
Verus amicus amicum peccantem monet, ac corripit. 527.2
Verus amicus vita hominis. 536.2
Vt vetus amicus conſeruetur, ſufficit, longo tempore apud te amici nomen non amiſiſſe. 205.1
Amicus ſit tibi quaſi frater; & frater tibi quaſi verus amicus æſtimetur, vt afflicto vtrique affectuosè ſubuenies. 401.2
In neceſſitate citius amicus, quam propinqui ſuccurrit. 66.1
Omni auro pretioſior fidus amicus. 198.2
Verus amicus fuiſſe probatur, qui te in aduerſis non deſerit. 510.2
Simulata amicitia facile dignoſcitur. ibid.
Amicus reuelans ſecretum fugiendus. 47.2
Verus amicus cunctis propinquis eſt præponendus. 43.2
Verus amicus difficilis inuentu. 545.2
Cor ſauciat fidiſſe illi, qui falſus amicus fuiſſe deprehenditur. 575.2
Verus amicus cunctis diuitiis eſt comparandus. 576.1
Verus amicus animi afflicti requies. 553.1

Verus

De iumento tibi ſeruienti curam habe. 25.2.
Nimia cura impenditur in infantulorum Regis nutritione exit aliter aliquando. 146.1
Sapiens non erit, qui ſe ab externis nimiis curis non expedierit. 180.2
Multi immeritò eurant ex mendaciis Regum gratiam inire. 52.2
Cura a prauis recedere affectibus quorum nullus à Deo abſconditur. 54.1
Præſules de peccatoribus ſubditis ſedulò curent, quia ſui, quia Dei ſunt. 109.2
Confert ad curationis felicem euentum orare ægrotum. 279.2

Curſus.

Humanæ vitæ curſus difficultatibus exundans nauigatio. 3.1

D

Damnare: Damnatus.

Cum in humano tribunali iniuſtè damnaris, diuinum appella. 86.1
Horribilis pœna damnatis, cogitare, quam vili pretio vendiderunt æternam ſalutem. 104.2

Damnum.

Semper Damna, ſubit, qui ad negotia miniſtro imprudenti vtitur. 63.2

Dare.

Quod pauperi das, à Deo cum fœnore recipis. 215.2
Qui dat ingrato, creditorem eum ſibi coſtituit; qui grato dederit, eum facit ſibi debitorem. 229.2
Deo non das, ſed reddis ab ipſo accepta. 271.1

Debitum.

Non ſatisfacit debito, qui rem inique partam pauperibus diſtribuit, ſi proprius adeſt Dominus. 269.2

Decor.

Facilè videtur ſapientiæ decor, ſed non facilè acquiritur. 144.1

Decus.

Si Regis decus ſubditorum copia, tributa imminuantur, queis ſubditi imminuuntur. 32.1

Defectus.

Quilibet familiarium defectus attribuendus eſt præſidi domus. 57.2
Non eſt prudens Prælatus qui gratas præbet aures ſubdito, de aliis ſubditis ſiniſtrè aperienti defectus. 95.1

Defendere.

Satiùs Regibus hæreditarias nationes defendere quàm alienas procurare. 143.1
Agnatum iuſtis, proximum vbique defendere. 25.2

Deficere.

Rectè cœpiſſe in adoleſcentia non ſufficit, ſi in ſenectute deficit. 104.1

Dehoneſtare.

Se dehoneſtat, qui Dominus cum ſit, ſe & res ſuas aliis regendas committit. 267.1
Viri potentis mendacium eum maximè dehoneſtat. 245.1

Deipara.

Deipara à profundo pelago peccati originalis liberatur, dum ſiccis pedibus ad littus à Domino adducitur. 154.2
Ingens ſupra modum dolor Deiparæ videntis vnigenitum ſuum animam efflare. 174.1
Martyrium Deiparæ videntis filium dilectiſſimum morientem. 174.2
Vide verbo *Maria.*

Deliciæ.

Deliciæ mundi fictæ ſunt, minimè ſubſiſtentes: à Deo autem miſſæ deliciæ verè ſubſiſtunt. 169.2

Delinquere: Delinquens.

Quomodò audet delinquere, qui ſcit ad manum eſſe ſupplicij executores. 284.2
Dignus morte, & damnatione, qui cum morte, cum inferno delinquens paciſcitur. 133.2
Qui delinquens ſæpè à Deo non corrumpitur, timeat, ſe à filiorum cœtu deturbatum. 7.1
Delinquere in Chriſtum, qui pro nobis fideiuſſorem egit, ingratiſſimi & nequiſſimi animi eſt. 256.1
Qui delinquit, videtur infallibilis Dei præſentiæ fidem non habere. 97.2

Demiſſio.

Animi demiſſio, ac modeſtia amabilis omnibus. 187.2

Dens.

Crudeliores dentes peccati leonis dentibus. 331.2

Deriſor.

Deriſor eſt Reipublicæ peſtis. 52.2

Deſerere.

Qui amicum egentem deſeruit, inuerecundè volet proſperitate ſuperueniente ſimul potiri. 236.2
Vide verbo *Amicus.*

Deſiderium.

Affectuoſum deſiderium res difficiles conſequitur. 314.1
Prius quàm deſiderium executioni tradas cogita, quid commodi aut incommodi tibi ſit allaturum. 92.2

Deſolatio.

Deſolationis Regni origo ſunt ciuium peccata. 142.1
Vide verbo *Regnum*

Detractor: Detractio.

Omnibus abominabilis eſt detractor. 58.1
Detractio plurium rixarum eſt cauſa. 28.2
Quæ audieris in proximum iactata verba detractionis aliis non referas. 227.1
Tam graue eſt detractionis crimen, vt ipſa Dei benignitas ad eius veniam quodammodò non flectatur. 132.2
Veneri addicti, multum de ætate detrahunt. 10.1
Eum, qui detrahit occultè, fuge ſerpens enim eſt exitialiter mordens. 101.2
Res occultiſſimè à te contra proximum dicta, rarò ad aures eius, de quo dixiſti, non peruenit. 102.2
Vide quid contra proximum, vel intra cubile, loqueris; audiunt enim, & loquuntur parietes. 102.2
Specialiter Deus aſſiſtit, vbi quis detrahit proximo, vt eum ſpeciali afficiat ſupplicio. 133.1
Detractionis crimen alia frequenter crimina comitantur. 133.1
Quantumuis ſit ſecreta, & fiat dimiſſa voce, detractio, inter tumultus, ab eo, de quo fit, auditur. 333.1
Plerumque detractores circa proximi famam mentiuntur: Vndè *Detractor & mendax* idem ſolet eſſe. ibid.
Vnius detractoris lingua omnium adſtantium cum illo ſolet eſſe ad detrahendum impulſio. 9.2

Qui

Qui detrahit Regi, quaſi Deo detraheret, reputatur, & punitur. 59.1

Detrimentum.

Nemo ſine ſuo detrimento damnum aliis ſolet inferre. 101.a

Deuorare.

Inſtar ferarum Sanctos deuorat, qui eos triburis aggrauat. 48.1

Qui Deum non amat, & cum colit, eum perfectè non nouit. ad initium voluiminis in Antilogia.

Deuotio.

Ex plenitudine deuotionis internæ vir perfectus vtiliora profert. 126.1

Deus.

Si menſura Deus præmia largitur, in menſura infert ſupplicia. 156.a

Deus non lætatur de peccatoris culpa, ſed illius impœnitentis ridet in pœna. ad initium voluminis in Antilogia.

Deus in exigua oblatione magnitudinem affectus aſpicit, & recipit. 199.a

Quanto plus Deus patiens expectat, tanto horribilius erit peccatori ſupplicium. 191.1

Deus vult ſuis in famulis rectè operandi diligentiam. 53.a

Cum Deus ſtabile apud iuſtum habet domicilium, plurimis id beneficiis exornat. 241.a

Deus ſpeciali amat affectu pœnitudine feruenti affectos. 241.a

Deus prima precum prolata ſyllaba, percipit cordis affectum. 198.1

Laborem Deus inſtituit, diabolus verò otioſitatem. 198.1

Sæpè Deus memor ſæculi ſancti, ſæculi nequam miſeretur. 274.1

Deus omnia ex amore erga nos creauit, vt ad eum amandum excitemur. 18..a

Citò audit Deus communitatis preces. 307.a

Deus inſtituit libras, ne in ponderibus iuſtitia violetur. 37.1

Deus non ex timore, ſed ex miſericordia peccatoribus parcit. 158.a

Deus propinquus pauperis iniuria affecti redimit ab eo ablata & raptorem iudicat & punit. 55.a

Nunquam Deus affligit fame iuſtum, quia aliquandò egeote corpore, ſpiritualem affert ſaturitatem. 20.1

Quodammodò Deus videtur obliuioni tradidiſſe numerum permittendorum criminum, dum adeò, ſe tardum ad vindictam oſtendit. 273 a

Deus non habet patientiam ad differendam vindictam, cum læditur ab impio iuſtus. 272.1

Deus ſtabilis in operibus ſuis diligit eos, qui in virtute ſunt ſtabiles. 291.a

Adeò tardus Deus ad vindictam, vt eius iracundia dormire videatur. 273.1

In templo Deus quaſi in requiei ſuæ loco inueniendus. 273.1

Religioſi, quos Deus tam ſpecialiter ſeruat, tenentur proximo ſeruando à culpis incumbere. 58.1

Longiſſimè Deus adeſt à cuiuſuis ſacrificij ſibi à te oblati obliuione. 271.1

Aſſolet Deus etiam in filiis parentum iuſtitiam munerare. 47.1

Aliquando Deus ſe dormientem ſimulat, vt eum altioribus precibus excitemus. 311.a

Speciali ſtudio Deus ſuis bonis impleuit terram, quia futura erat Chriſti Deiparæ, & prædeſtinatorum habitatio. 210.a

Quàm facilè Deus à ſe quærentibus inueniatur. 161.a

Deus cauſarum pauperis eſt Aduocatus, & Iudex. 53.a

Deus non ſolùm adeſt iuſto laboranti, ſed cum eo laboribus agi videtur. 153.a

Superfluenter Deus tecta opera munerat. 50.a

Dicere Dei, facere eſt. 156.a

Cum Deus te ad regimen eligit, nec tu te illi ingeris, dat ſimul vt aptè te in munere geras. 151.1

Diabolus.

Peccator diabolus eſt. 233.a

Diabolus altiorem latratum edit, cum timetur, & à conſtantia intrepidâ fugatur. 184.1

Dictamen.

Dictamen humanæ prudentiæ fallax. 7.1

Dies.

Fœlix iuſto eſt dies in qua mortis, ſolutionis humanæ miſeriæ recordatur. ad initium voluminis in Antilogia.

Differentia: Differre.

Maior eſt differentia inter peccatorem, & iuſtum, quam inter vitam & mortem. 266.1

Qui de die in diem differunt pœnitentiam, plerumque impœnitentes moriuntur. 222.a

Difficultas.

Nihil egregium intendimus, quod in principio difficultatibus non exundet. 190.1

Diligentia.

Diligentia circa notitiam legis acquirendam commendatur. 185 1

Vitæ ſtatus magna præmiſſa diligentia, & examine eſt eligendus. 277.a

Diligere.

In his, quæ inordinate diligis, ſupplicium inuenies. 166.1

Illum verè diligis, quem procuras continere, ne in ſcelera excidat. 43.1

Deum non diligit, qui parentes non honorat. 186.1

Diſcipulus.

Sine caſtigatione rarò diſcipulus in literis proficiet 25.1

Diſpoſitio.

Proxima ad humiliationem diſpoſitio ſuperbia: ad exaltationem humiliatio. 41.1

Diuagatio.

Immodeſta oculorum diuagatio animum impudicum manifeſtat. 247.a

Diues: Diuitiæ.

Diues auarus extraneæ voracitati ieiunat. 91.1

Meliorem eſſe abortiuum diuite auaro, nouem Salomon argumentis oſtendit. 91.a

Diues auarus ſemper inops. 90.a

Diues, qui colendæ terræ, & gregibus alendis ſtudium impendit. 67.a

Diues cunctis dotibus ornari iudicatur. 51.1

Iudicem ſupremum poteſt diues delinire, ſi opes expendat in pauperes. 92.a

Fœlix diues iuſtus qui hîc opibus ſtabilibus fruitur, & æternas conſequitur. 160 a

Diues iuſtus, quaſi iuſtitia impellente, munificus fertur in pauperes. 160 a

Diues qui clamantem inopem non audit, fortaſsè ipſe ad inopiam veniens clamabit & nemo ei miſerebitur. 50.1

Cogitatio.

Nulla hominum cogitatio poteſt Dei oculos fugere. 2tt.2

Commodum.

Non Dei commodo, ſed noſtro ſtudemus, cùm viam perfectionis inimus. t12.2

Ea filiis impiis Dei inimicis quodnam poteſt domui commodum obuenire. 218.t

Deum in virtutum ſtudio non inuenit, qui amans ſui proprium commodum ea virtute quærit. 114.r

Comparatio.

Peccatorir eſt, comparariones obiicere Prælato: cur hoc mihi, & non illi præcipitur. 264.1

Compaßio.

Hodiè paupetis miſetiam vide, & via compaſſionis impendis affectum. 214.2

Compotatio.

Nimius compotationis vſus, infamis eſt. 26.1

Conatus.

Cuncti noſtri conatus ad Dei voluntatem ditigendi. 45.1

Conatus eorum, qui mendaciis Regem ſtudent decipete, reſerautur, & puniunrut. 52.2

Conceptus.

Qui conceptur inutiles ad mores efformandos profert, baud poteſt Concionator appeilari. 80.1

Conceptus Concionis, qui ad motum correctionem non diriguntur, haud ſunt ea Sapientiæ theſauris deptompti, ſed ea ignorantiæ penu. 182.2

Concio: Concionator.

Concio longiot, quàm oportet auditoribur patir faſtidium. 263.1

Qui vtilem Concionem audire negligit, timeat ne non ipſe orans à Deo audiatur. 68.2

Ad Concionem requiritur ſcientia, & eloquentia. 33.t

Concionatot recipit præmium, vel ſupplicium ea vtili eius, vel inutili ſetmone. 42.2

Ridiculum ſe Concionatot, vel Præſul præſtat, qui renebris peccati offuſus contendit ſubditos, aut auditorer ab eiſdem libetare tenebris. 171.2

Claudus eſt Concionator, & ſtultus, qui pulchtis vtitur verbis, & neſcir ea auditotum motibus applicare. 63.2

Sæpè Concionator debet auditotibus mortis memoriam renouare. 86.2

Concionatores ſunt Dei oracula, ideóque debent eotam omnibus veritatis eſſe præconer. 273.2

Concionator, qui vtilia verba profert, oſtendit ſe Deum lucis vidiſſe, ſeu lucem accepiſſe à Deo. 302.2

Taxantur Concionatores, qui libellos vulgarij diomate à modernis editos legunt, patrum Scripta negligunt. 282 1

Multitudine Concionatorum, qui nudam non proferunt veritatem, vitia populi increſcunt. 72.1

Plus Concionator prudentiâ, quàm ſcientiâ proficit. 9.1

In rebus ad diuinum honorem pertinentibus, Concionatot ſit igneus. 306.t

Dedecet Concionarorer proptlas iniutias ea ſuggeſtu vindicare. 306.1

Agnatum eſt Concionandi miniſterio ſpititualiter mortuos ſuſcitate. 307.r

Comœdus & non Sapiens eſt Concionatot, qui ad amicitiam auditotum cum Deo conciliandam ſermonem non dirigit. 146.2

Concionatot qui vtilia loquitur, non ſolùm auditores, ſed ſeipſum paſcit. 27.2

Verus Concionator populo ſalutaris: adulator autem, recitator inquam nugarum populi exitium. ad initium voluminis in Antilogia.

Pluris æſtimatut Concionator ſolida proferens quàm qui vana vtitur eloquentia. 28.2

Multi Concionatores damnantur, eo quod vtilia non protulerunt. 58.2

Concionator vias ſuas dirigat, vt clamet, *Dirigite viam Domini.* 283.1

Neceſſarium eſt, Concionatorem eſſe Sapientem, vt alios doceat. 105.2

Vana ſunt Concionatoris verba, quæ ad auditorum ſalutem non pertinent. 91.2

Non placet cordatis Concionatot inutilibus clauſulis vtens. 277.1

Non poteſt Concionator vtilitet verba proferre ſi Deus in ipſo non adeſt. 76.r

Sermonis initio poſtulanda eſt ſpecialis gratia à Concionatore vt vtiliter proloqui valeat. 36.r

Suam non diligit, ſed odit animam Concionator, qui ad auditorum vtilitatem non attendit. 44.2

Ea orationis fonte Concionator proximorum fructum eahaurit. 283.r

Concionator non quætat plauſum; ſed Dei gloriam, ac proximi vtilitatem. 80.1

Magnâ prudétiâ indiget Concionatot, ad corripiendos peccatores, ne vulnus eaaſperet. 16.r

Probus Concionator ſe primum erudiet, dogmata dans eaecutioni, mox alior verbo, & eaemplo doceat. 243.2

Laudo Concionatorem, qui verbis intelligibilibus vtitur: eumque taao, qui magno labore verba quætit, quæ auditores, (imò & ipſe) vix intelligunt. 106.1

Concionatot repetat veritatis dogmata, vt auditorum menti altius imprimantur. 18.2

Concionator, cum vitia repreheodit, non ideò perdit ſermonis ſuauitatem. 122.r

Concionator qui quod dicit, non facit, raaabilis eſt. 28.2

Confeßio: Confeſſarius.

Contra opetientes ea verecundia in confeſſione peccata. 190 2

Dum viuir, & ſanus es confitere peccata, ſuſpecta enim eſt confeſſio in ægritudine facta. 222 2

Ad confeſſarium attinet, definire, an pœnitens communicare poſſit, & quánam vti debeat frequentia, Euchariſticam menſam inire. 18.1

Confidentia.

Nimia confidentia in oblationibus offerendis multiplicanti crimina parit eaitium. 198.r

Confluxio.

Neceſſaria eſt quodammodò omnium Dei miſetationum confluaio, vt à Rege tyranno populus liberetur. 273.1

Coniux.

Ei, cui coniua inuiſa eſt, cum eo comedens cibus inſipidus, vel in laoto conuiuio. 34.1

Agnatum eſt marito iute coniugij vaorem diligere. 99.2

Coniux prudens & verecunda pretioſior auro. 198.2

Adulreto coniugi legitima proles aſſolet à Deo denegari. 138.1

Qui coniugem prauam ducit, ex annorum numero detrahit. 247.1

Conſcientia.

Malæ conſcientiæ morſus quolibet veneno eſt exitialior. 156.1
Mala conſcientia ſemper timida : bona, ſecuritate ſemper fruitur. 68.1
Bona conſcientia neceſſaria ad profectum in litteris. 282.2
Conſcientiæ ſecuritas inge conuiuium pauperi fameſcenti. 34.1
Conſcientia peccatis defœdata, crudelis eſt hoſtis peccatori. 25.2

Conſequentia.

Legitima conſequentia otij eſt mendicare. 46.2

Conſiliarius.

In mano linguæ Conſiliarij vita, & mors. 277.1
Conſiliarius, vel Concionator ad ſe priùs quàm ad alios conſilium, aut ſermonem dirigat. 277.1
Iuſti Conſiliarij non ſuæ ſtudent vtilitati in conſilio ferendo. 276.2
Prudens ſibi ſæpè aptior, quàm alij, eſt Conſiliarius. ibid.
Conſiliarij ante præmiſſam orationem conſilia non proferant. ibid.

Conſilium.

Nihil ſapienter ſine conſilio geritur. 28.1
Ab inuidente te ne petas conſilium nec illi des. 276.1
Petendum Conſilium ſalutare ab iis, qui rectè operantur. 276.2
Ex probo Conſillo bonum, vita : & ex prauo autem malum & mors. 277.1
Núlla res ſine Conſilio peragenda. 264.2
Conſilium datum contra alium, in Conſiliarij caput recurrit. 251.2
Conſilium Regis ſecretum decet; alioquin eius vtilis corruet diſpoſitio. 61.1
Qui ex Conſilio prudentis operator, plerumque non errat. 28 2
Proprium ſtulti aliorum nolle Conſilium inire. 26.1

Conſpectus.

In conſpectu Dei orat, qui ab aliis curis exterois mentem abducit. 282.2

Conſtantia.

Prudenti agnata eſt conſtantia in reſolutione iuſta 236.1

Conſuetudo.

Praua luxuriei conſuetudo vix recedit à ſenio. 228.2
Fœda cum impio conſuetudo. 212.1

Contemnere.

Qui contemnit à leuibus abſtinere piaculis, in grauiora facilè decidet. 226.2

Contemplatio.

Qui contemplationi vacant, amplius Dei magnalia dignoſcunt. 195.2
Qui contemplationis ad exercitium aſcendit, terrenis omninò ſemoueatur à curis. 151.2
Non ſemper vtendum contemplationis dono, ne proximis deficias. 123.1
Modica, breuis, inſtabilis in hac vita, noſtra diuinæ maieſtatis contemplatio. 112.2
Contemplatio actione coniuncta maximè Deo placet. 118.1

Conterere.

Qui alium iniuſtè conterit; à Deo iuſtè conteritur. 52.2

Conuerſio.

Facilius eſt improbum conuerti, quam de ſua probitate, aut Sapientia præſumentem emendari. 64.1
Non differenda peccatorum conuerſio. 192.2

Coniunctus.

Ad pacem omnes ſint tibi coniuncti, ſed vnos tantum ad amicitiam. 194.2

Conuitium.

Conuitium, improperium, ſuperbia, ſecreti reuelatio, inſidiæ amicitiam ſoluunt. 236.2

Corona.

Perſeuerantiæ in virtute corona paratur. 184.2

Corpus.

Sub corpore deformi ſolet pulcher animus latitare. ad initium voluminis in Antilogia.

Correptio : Corripere.

Correptio agnatum erranti medicamen. 17.1
Nunquam deſperanda eſt filij correptio, ſi adſit aſſidua parentum admonitio. 45.1
Correptionem ſpernere, reprobationis documentum. 33.2
Odiſſe correptionem peccatoris ſignum. 231.1
Modeſtè ſtultum corripere, te verbo pungentem, virtus eſt. 63.2

Corrigere.

Qui nec pudore, nec monitis corrigitur, ſæpè verberibus melior redditur. 273.1

Corruptio.

Qui corruptibilia amat, corruptionem nanciſcitur. 260.1
Ex morum corruptione populorum ruina. 32.2

Crapula.

Qui Crapulæ indulgent, lacri & pannoſi aberrant. 56 1
Nihil indignius ſapienti, quàm crapula, & ſcortatio. 226.2
Crapula & luxuria pari greſſu ſolent incedere. 2.6.2

Crimen.

Qui replicat crimina, habitum acquirit delinquendi, quo difficillimam reddit ſanitatis aſſecutionem. 188.1
Haud poteſt crimen ſine pauore patrari. 50.1
Omnia crimina ſint ignorantia. 252.2
Audacter omnia crimina perpetrabit, qui Deum exiſtimat non videre. 239.1

Crudelis : Crudelitas.

Crudeles erga pauperes frequenter egeſtate puniuntur. 70.2
Satiùs in viri crudelis manus quàm in fœmina benignitatem incides. 291.1
Crudelis eſt, qui famulo, aut mercenario neceſſarium, ac debitum ſubſidium negat, aut differt. 26.1
Crudelis eſt, qui laboribus actus non miſeretur eorum, qui labores patiuntur. 68.1

Cupiditas.

Nimia lucri cupiditas efficit, mercatorem illicita admittere. 248.2

Cuſtodia.

Quantumuis egregia virtus ſine cuſtodia deperit. 118.2
Cuſtodia domorum ex murorum reparatione pendet. 309.2

Cura : Curare.

Magna ſit cura parentibus in filiis inſtruendis. 52.1

De

Dum diues es, ne deſpicias pauperem, ad quam fortunæ inconſtantia deiici poterit. 206.2
Taxabilis diues, qui filium ab ſtudio literarum auertit. 73.1
Pudeat diuites, mendicare Sacerdotes Dei vicarios. 199.2
Diues qui pauperi dicit : *non habeo*, ſe mendacem eſſe profitetur. 45.2
Diues vt diuus adoratur. 286.2
Non proſunt diuitiæ; cum perſona mala ex fama contemnitur. 52.1
Non contemnat diues pauperem, æqualem naturâ, moribus fortaſsè meliorem. 50.1
Diuitiæ quieti, ac valetudini poſſidentis eas officiunt. 90.2
Acquirere ſine labore diuitias, pars præmij iuſtitiæ eſt. 208.2
Diuitiæ ſunt ſuperbiæ & iracundiæ fomentum. 253.1
Diuitiæ plerumque diuitibus proficiunt ad captandas illicitas voluptates. 304.2
Parſimonia diuitiæ parantur, non menſarum luxu. 50.1
Diuitiæ ſunt iniquitatis illecebræ. 192.1
Quàm ſtultè homines diuitias appellant honeſtatem. 260.1
Stultè ſeruas diuitias ignoto hæredi, quas poſſes æterno viuens hæredi relinquere, id eſt Domino in paupere. 86.2
Diuitiæ auaro diuitiæ non ſunt, ſed ſolummodo dolor, & labor. 215.1
Diuitiæ malè partæ non proficiunt. 28.2
Diuitias non verba, ſed labores præparant. 31.2
Diuitiæ malè in hac vita non proficiunt, & officiunt in altera. 20.1
Diuitiæ iniquè partæ acquirenti non proſunt. 68.2
Diuitiæ quibus abutitur impius, ſolent à Deo iuſto benè illis vſuro cuſtodiri. 29.2

Doctrina: Doctor.

Concionatoris doctrina doctis, & indoctis accommodanda. 3.1
Quantumuis quis ſit doctus, magis habet quod diſcat. 314.1
Doctor Euangelicus non laudandus ex audientium multitudine, ſed eorum profectu. 245.2
Licet docti præmium non recipiant, non poſſunt, vel hîc eſſe ſine præmio, quia illud ipſum didiciſſe, præmium laboris eſt. 195.2
Doctor probus veluti paſtor eſt. 224.1
Ex Sapientia doctus lautè victitat, vndè ea inuenta pecuniam inuenit. 5.1

Documentum.

Magnæ ſanctitudinis documentum eſt ab aſſiduis improbis ſociis non infici. 154.1
Magnum eſt Dei irati documentum, & ſupplicium impij, cum in aliud crimen incidere permittitur, 53.1
Ex fructu auditorum documentum cape, an Concionator verè ſit Sapiens. 277.1
Magnæ iniquitatis documentum eſt, amicum ſeducere. 38.1
Magnum ſanctitatis documentum, eſt auri fulgore tentari, & non vinci. 260.2

Dogma.

Qui verè diſcit virtutis dogmata, quomodo poteſt ea non ſectari. 144.1
Non ſunt omnia dogmata omnibus aperienda. 3.1

Dolor.

Imprudentis eſt doloris interni in facie indicia exponere. 40.2
Dolor non communicatus dirior, ſed gaudium tibi ſoli proueniet vberius. 30.2

Dolus.

Dolum, quem proximo præparas, tibi ſtruis. 251.2

Dominus.

Dominus ſomniculoſus famulos efficit in vtramque autem obdormire, & ſegnites ad opera procedere. 77.1
Reges non ſunt Regni Domini, ſed Miniſtri verò Regi reddituri de Miniſterio rationem. 143.1

Domus.

Ad domum perdendam, vel augendam aptior, quàm vir, vxor oſtenditur. 30.1
Domus adultera morti eſt addicta. 5.2
Mortis inſtar adultera. ibid.
Domus ad pietatem ſiue hoſpitalia ædificata permanent, dum ſæcularia palatia corruunt. 31.1
Domus, & alia quæ ob vanitatem eriguntur, citò corruunt, cum auctorum memoria. 164.2

Donum.

Pace homines frui magnum Dei donum eſt, & egregium miſericordiæ documentum.
Donum à Iudice acceptum perit; & facit acceptorem perire. 285.2

Dormire.

Non modicum dormire debet, qui vult ab egeſtatis incommodis liberari. 59.2

Dos.

Qui amplam cum coniuge ambit dotem, ducat prudentem fœminam, licet inopem. 235.1
Dotes Dauidi magnæ admodum extitere. 303.2

Dux.

Dum dux militat, efficit cæteri omnium militum manus ad certamina. 301.1

E

Ebrietas.

VNa ebrietas eſt proxima ad alteram diſpoſitio. 56.2
In ebrietate omne vitiorum genus. 46.1
Ex ebrietate ſtultæ procedunt actiones. 56.2

Edocere.

Edocemur à doctis viris vel libris. 168.2

Educare: Educatio.

Ad filios ditandos vtilius eſt, eos bene educare, quam ingentes opes eis acquirere. 25.1
Mollis educatio filij durum parenti parit effectum. 258.1

Effectus.

Feliciores Imperio obueniunt effectus ex Miniſtrorum Sapientia, quàm ex copiarum apparatu. 143.1
Primus luxuriei effectus eſt crudelitas. 146.2

Effuſor.

Sanguinis effuſor inferno comparatur. 3.1

Egeſtas.

Fideiuſſionem ſectatur egeſtas. 47.2
Horribilis eſt homini egeſtas. 12.2
Egeſtas comes negligentiæ adiſcitur. 20.1
Sapientes ratò videris egeſtate premi. 29.2

Eleemoſyna.

Eleemoſyna bis petita potiùs videtur eſſe ruboris merces quàm donum. 7.2
In eleemoſyna magis à Deo affectus, vt intentio, quàm effectus aſpicitur. 47.1
Eleemoſyna iuuat ad ſanitatem aſſequendam. 279.2

Eleemoſyna deberet in notabili quantitate geri. 210.2

De propriis bonis eleemoſyna agenda. 52.2

Non dare eleemoſynam pauperi, eſt illam defraudare. 189.1

Eleemoſyna bonorum præſentium, ac futurorum eſt ſeminarium. 104.1

Negare impin eleemoſynam corporalem, aliquandò ſpiritualis vtilior eleemoſyna eſt. 210.1

Eleemoſyna quaſi proiecta in flumina, cum maximo incremento recurrit. 103.1

Eleemoſynæ gerendæ addictus ab innumeris periculis liberatur. ibid.

Cuilibet Dei nomine poſtulanti indifferenter eleemoſyna eſt conferenda. 103.2

Eleemoſyna & amor veritatis conferunt ad veniam peccatorum conſequendam. 36.2

Licet de eleemoſyna facienda præceptum non vrgeret, ipſa hominis egeſtas hominem ad dandum perſuadet. 255.2

Eleemoſyna facienda Deo accipiente digna. 215.1

Eleemoſyna auget opes. 77.2

Qui agit eleemoſynam, plus quàm erogat, accipit. 77.2

Eleemoſyna eſt pupilla oculorum Dei, quâ peccata videt, vt eis ignoſcat. 222.1

Eleemoſyna ad Deum aditum aperit. 42.2

Duplex eleemoſyna pauperi datur, corpori nutriendo, animo exhilarando. 189.1

Manus facientis eleemoſynam ſemper plenæ diuitiis aſpiciuntur. 112.2

Quaſi omnibus virtutibus ornatur, qui eleemoſynæ virtute nitet. 215.2

Eligere.

Aduocatum in litibus, & Medicum in ægritudinibus expertum elige potius quam in theorica perdoctum. 268.2

Regi puero, gubernatores Regni eligantur non pueri, ſed moribus ſenes. 102.1

Elogium.

Vberius creaturarum elogium eſt hoc: *Dei ſunt opera.* 194.2

Decet enim infinitum infinita laudatio. ibid.

Eloquentia.

Haud poteſt eloquentia creata dignè Conditoris Sapientiam celebrare, in creaturarum opificio. 294.2

Eloquentia Concionatoris non probi, nullum fert fructum. 194.2

Ex eloquentia magnum decus, & ornatum Sapientia recipit. 37.2

Erogatio.

Quod pauperibus erogatur non amittitur, ſed cum quæſtu magno exhibentis recurrit ad manus. ad initium voluminis in Antilogia.

Error: Errare.

Magiſtratui ſine Conſiliariis agnatus eſt error. 23.2

Nemo ita Sapiens, qui in aliquo non erret. 95.2

Diſſimula Præſul nonnulla ſubditorum errata, qui ſubditus indignè ferebas arcem tui Prælati cenſuram. 95.1

Vt quis ſe ab errore abducat, ſe ad anteactæ vitæ reſpectum conuertat, & videbit, ſe labore acquiſiiſſe id, quod citò deperiit. 83.1

Eucharistia.

Multiplicem ſpiritualium ſaporum ſuauitatem in manna Euchariſtico ſoli iuſti percipiunt. 169.2

Communionis die oportet orationis exercitium Euchariſtiæ receptioni præmittere. 170.1

Sic accede ad Euchariſticam menſam, quaſi poſt communionem eſſes iugulandus, vt accuratæ præparationi ſtudeas. 55.1

Euchariſtiæ frequentia auget in nobis erga Deum, & proximum charitatem. 117.1

Panis Euchariſticus ſimul eſt gladius indignè ſumentibus. 55.1

Euchariſtiæ receptio flammas luxuriei extinguit. 18.1

Euentus.

Exigui animi eſt in infelici euentu de felici deſperare. 58.1

Exactio.

Inutilis Reipublicæ iudicatur, qui multiplicato exactionis arbitrio, ciuibus non nocet. 135.2

Vide verbo *Tributum.*

Examen.

Procerum examen à Iudice cœleſti tam horribile eſt, vt poſſit gehennæ cruciatio appellari. 143.2

Si quæ inaduertenter admittimus ſtricto Dei examini ſunt obnoxia: quid grauia delicta. 106.2

Strictum examen fit à Deo circa filiorum in matrem obſeruantiam. 186.1

Accuratius examen debent agere Præſules circa mores initiandi, quam circa ſcientiam. 299.1

Conſcientiæ examen valdè vtile ad iuſtè in via procedendum. 37.1

Strictum gere examen eorum, quos ad tuam admittis conſuetudinem. 209.2

Dei Iudicis ſtrictiſſimũ circa peccata examen. 185.1

Excuſatio.

Nulla homini, vt à virtute ſecedat excuſatio. 3.2

Exemplum.

Creſcit luxuriæ parentum malitia ex prauo exemplo, quod filiis exhibent. 289.1

Vnius fidelis exemplum alios ad eius imitationem adducit. 122.2

Exequi.

Subditi inſtar Solis, debent magna promptitudine Dei exequi imperia. 293.2

Exercitium.

Litterarũ exercitium corporis caſtitatẽ tuetur. 149.2

Exercitus.

Regis eſt præparare exercitum, militum dimicare, Dei autem victoriam elargiri. 51.2

Experientia.

Experientia eſt peritior Sapientiæ Magiſtra. 182.2

Scientia experimentalis prima rudimenta poſt longum regimen Prælatus ediſcit. 95.1

Experientia plus docet, quàm doctrina. 268.2

Exultatio.

Rectæ conſcientiæ exultatio omnium Regnorum gloriam ſuperat. 181.2

Quaſi cœleſtis exultatio eſt viro, probam vxorem inuenire. 43.2

F

Facies.

Facies eſt velut imago, ac index cordis. 113.2

Facilitas.

Chriſti facilitas in reuertendo ad peccatorem, ſi eum pœnitens aduocet. 122.1

Fallacia.

Voluptatis breuis fallacia, exitialeſque effectus. 10.1

Fama.

Nobilius bonum fama, quàm diuitiæ. 288.2

Tuam

Tuam famam lædis,cum impium corripis,cum nulla ſit emendationis ſpes. 18.2
Mendax plerumque fama circa defectus. 107.2
Fama illius qui Templum erigit æternum cum Templo viuit. 309.2

Familia.

Cum familia penuria laborat, otium vxoris arguitur. 77.1
Familiæ filiorum funditus corruunt, ob parentum maledictionem. 187.1

Famula.

Intolerabilis fit famula à Domino in vxorem aſſumpta. 75.1

Fatuitas : Fatuus.

Magna fatuitas, noſtras actiones in finem ſalutis æternæ non dirigere. 30.2
Fatuus vrbanitatem neſcit. 230.1
Fatuus inſtat fœminæ grauidæ, neſcit ſecretum auditum continere. 227.2
Fatuus indocibilis eſt. 235.1
Idem ſunt & eodem nomine appellari poſſunt fatuus, & plumbum. 235.2
Fatuus ſuæ ſtultitiæ addictus feris durior eſt animantibus. 39.2
Fatuus es dum te Sapientem iudicas. 7.1
Proprium eſt fatui, velle docere, ſeque aptum ad magiſterium reputare. 37.2

Fauor.

Tot fauoribus aliqui Diui à Deo afficiuntur, vt eorum pondus ſuſtinere non poſſe videantur. 184 2

Felicitas : Felix.

Infelix impiorum felicitas, quæ prauum ciuium eis conciliat affectum. 13.2
Felicitas impij momentanea, iuſti æterna. 21.2
Principis felicitas ſubditos bene affectos habere. 69. 1
Vera felicitas ſolùm hîc poterit in virtutis exercitamento inueniri. 83.1
Cuiuſlibet euentus felicitas maximè pendet ex affectu, quo procuratur. 144.1
Felicitas iuſti eſt verè lux inextinguibilis peccatoris lucerna extinctioni agnata. 28. 1
Magna felicitas, independenter ab aliorum ope, proprio ex labore viuere. 85.2
Felix par coniugum cum alter blandus alterius duritiem curat emollire. 66. 2

Ferculum.

Ille, quem Deus ſuum efficit lectulum, debet ferculum fieri ad Deum proximis apportandum. 115.2

Feruor.

Feruor & diligentia in lege ſeruanda placet admodum Deo. 224.2
Qui ex auguſto feruoris faſtigio decidit rarò ad illud reuertitur. ad initium voluminis in Antilogia.

Fideiubere : Fideiuſſio.

Fideiubere pro propinquo, vel amico non damnabile. 66.1
Qui fideiubet, rarò diues permanet. 40.1
Qui fideiubet, exiſtimet diram tranquilitati ſuæ induxiſſe procellam. 256.1
Cæcus eſt qui vel pro amiciſſimo fideiubet temerè. 12.1
Ille, pro quo fideiuſſiſti obdormit, ſciens te illaqueatum eſſe ad ſoluendum. 12.1
Multi inopiâ ob fideiuſſores premuntur. 12.1
Fideiuſſionem facere aliquando eſt peccatoris ſupplicium. 256.1
Fideiuſſores plerumque cibo ac lecto ſpoliantur. 53.2

Fidere.

Ne cenſui fidas, fallibili ſæpè ſubſidio, terræ culturæ da operam, vt ſecuta ſatietate fruaris. 30.1
Externis ſpeciebus boni fallibilibus ſæpè non fidendum. 31.1
Ne fidas amicis, aut fratribus ad ſalutare auxilium quod ſolùm à tuis bonis operibus recipies. 286.2
Imprudens valdè eſt, qui ſecretum fidit ei, quem ſcit ſemel id violaſſe. 250.2

Filia.

Filia, quæ ſe à colloquiis virorum non auertit, ſignum dat, ſe ad delictum occaſionem quærere. 248.1
Multæ filiæ nobilium ex incuria parentum vili veneri paruerunt. 247.1
Filiæ tuæ maritum quære magis mente præditum, quam diuitiis. 199.2

Filius.

Quidquid contumelioſum filius in parentes iactat, in ipſum exundat. 187.1
Pietati filiorum erga parentes reſpondent fructus, qui aſſolent eleemoſynæ reſpondere. ibid.
Filij pietate in parentes centuplum, ſeu innumerabilia bona accipiunt. 186.1
Matrem non exaſperet filius quæ cum enixa eſt, aſperos ſubiit dolores. 186.1
Filij impudentia parentum ſenectæ triſtia prænunciat. 218.1
Parenti filij impij maiorem notam fœcunditas inurit, quam olim ſterilitas inurebat. 218.1
Inſipientem ſe oſtendit filius qui ſuam matrem deſpicit. 34.1
Virtus filij eſt parentum laus. 296.2
Non tamen peccatum filij eſt ſemper parentum vituperium. ibid.
In filiis probis, vel prauis dignoſcitur an parens probus vel improbus extiterit. 209.1
Filij viduæ malè plerumque educantur. 71.2
Filiis ex peccato genitis agnata eſt infelicitas.
Filius à pueritia iugo aſſueſcat. 198.2
Parentibus debent filij tanquam Dei vicariis deſeruire. 186.2
Omni parentum occaſioni filio à parentibus datæ ad iraſcendum, debet omnis filij patientia reſpondere. 186.2
Probus filius debet ſe gratum præbere illis qui in parentes, beneficia tulerunt. 258.1
Cœleſtibus bonis filij ob parentum merita donantur. 31.2
Filij valetudini flagella non nocent. 55.2
Filij parentum deſpectores & cæcitate mentis, & immatura morte puniuntur. 74.2
Filius non ſolùm debet matri non malè docere, ſed & benedicere iure tenetur. 74.1
Ignominia afficitur filius, qui parentes non reueretur. 47.2
In propriis filiis plectitus filius, qui in parentes in vrbanus extitit. ibid.
Filij per obedientiam parentibus exhibitam conſequuntur apud homines gratiam. 3.1
Ex filio inſipienti nihil commodi parens ſperet. 71.2
Solet filius matris viduæ & ſenis correptionem contemnere. 56.1
Bonus filius debet omnes actiones ex parentum præſcriptione regere. 13.1

Perit filius, qui delinquens à parentibus non corripitur. 13.1
Taxantur Filij qui parentibus, à quibus bona acceperunt, ſtrictim neceſſaria præſtant. 266.2
Filios bona parentum ſubtrahens ipſis inuitis, haud à deprædatore differt. 70.1
Filij probè educati parentes ſolo aſpectu collaudant. 78.1

Finis.

Pudeat hominem à ſuo fine deficere, dum reliquæ creaturæ in ſuo fine ſtabiles perſiſtant. 194.2
Placidus finis facit, vt abſtetæ principia, & media placida fuiſſe videantur. 196.1

Flagellare : Flagellum.

Qui filium flagellat errantem, eum oſculatur: qui virgæ parcit eum odio proſequitur. 19.2
Grauiſſimum mariti flagellum, vxorem fatuum ſoſtinere. 137.2

Fluuius.

Rapidus fluuius eſt mors. 314.1

Fœmina.

Impudicæ fœminæ habitaculum haud in plateis publicis permittendum. 18.2
Pulchræ fœminæ iratæ fœdiſſimæ apparent. 246.1
Stultæ fœminæ impudicæ putant eleemoſynas aut orationes ad incolumitatem peccandi proficere. 14.2
Decens eſt fœminas nobiles, & diuites pretioſis vti veſtibus. 77.2
Vociferantem fœminam perſtillanti tecto moleſtiorem fugere, remedium eſt vnicum. 66.1
Fœmina vnius implicata amore facilè alios admittit amaſios. 10.1

Fons.

Fontem fodit iniquitatis, qui peccata in Confeſſione operit. 10.2
Sapientiæ fontem non recludas, ſed aliorum vtilitati hauriendum refera. 106.1

Fortuna.

Difficilius eſt, ferre ſecundam, quàm aduerſam fortunam. 4.2

Fouea.

In foueam incides, quam proximo paraſti. 64.2

Fragilis : Fragilitas.

Fragilis fragili errata condona. 252.1
Tuæ fragilitatis memor proximum errantem non videbis. 23.1
Muliebris fragilitas diligentior; eget cuſtodia. 198.2
Peccatores ex fragilitate mitius Deus punit, quàm ex ſuperbia delinquentes. 192.1

Frater.

Nec verè frater, nec verè amicus eſt, qui à paupere fratre, vel amico recedit. 44.1

Frænum.

Frænum rectum tui ori accommoda, nec ſemper ſilens, nec ſemper loquens. 253.2

Fructus.

Fructus Sapientiæ in aliquibus præmium ſcilicet, nimium ſerotini conſpiciuntur. 195.2
Nullus fructus ex ſermone percipitur, cum Concionator nimium ad verborum elegantiam attendit. 44.1

Fucus.

Fœdum præbet iudicium fœmina, quæ fuco faciem illinit. 109.2

Fundamentum.

Veræ Sapientiæ fundamentum eſt ſcire, te ſcire nihil. 72.2

Furari : Furtum.

Vile facinus furari in domo, in qua habitas. 289.1
Minus noxius eſt fur, quàm mendax. 230.2
Participem eſſe furti alterius & animo, & corpori exitium. 72.1
Ex furto parta bona pereunt, & propria bona perire faciunt. 24.1
Quod furto acquiritur omnem ſubſtantiam iuſtè acquiſitam perdit. ad initium voluminis in Antilogia.

G

Garrulitas.

Garrulitas & diuagatio notæ ſunt fœminæ impudicæ. 14.2

Gaudere : Gaudium.

Qui de peccato alieno gaudet, ſimile patrare permittitur. 58.2
Nullum gaudium illicitum poteſt animo veram dare lætitiam. 82.1
Iuſti comes gaudium, peccatoris triſtitia. 26.2
Fouetur ſpirituale gaudium dum in domo luctus humanas ærumnas videmus. ad initium voluminis Antilogia.
Spiritus gaudia diuturna ſæculi momentanea. 31.1

Gerere.

Cum videris, aliqua geri, aut permitti, quorum rationem non capias, intellige rectè geſta, aut permiſſa eſſe, occultis Dei iudiciis. 181.2

Gladius.

Dei gladius timendus, qui vno momento poteſt omnea trucidare. 174.1

Gloria.

Magna eſt gloria eorum, qui vtiliter concionantur. 307.1
Non datur Deo victoriæ noſtræ gloria, ſed redditur. 304.1

Gratia.

Omne gratiarum genus intrat in mare Mariæ. 79.1
Nihil perdit vel proiicit, qui pro conſeruanda gratia omnia terrena bona perdit, ſola enim Dei gratia immenſus theſaurus. 128.2
Gratias Deo *propriè* largitori vxoris bonæ vir debet ſemper reddere. 44.2
Caſtis liberaliſſimè gratia orationis, ac contemplationis communicatur. 138.1
Gratiæ & miſericordiæ Mariæ immenſitas. 178.1
Gratiæ gerendæ poſt conuiuium Euchariſticum. 263.2

Gratus : Gratitudo.

Cum peccator videt alios peccatores durioribus agi laboribus, exiſtimet, id à Deo beneficium accepiſſe, & gratum ſe præbeat. 168.2
Æterna eſt memoria viri grati Deo, & hominibus. 298.1
Gratum eſſe perpetuò ob vnum beneficium à Deo acceptum, ad aliud vberius recipiendum eſt diſpoſitio. 108.2

Grauitas.

Grauitas vultus cor ſapiens, leuitas cor indicat inſipiens. 91.2

Groſſu

Greſſus.

Nullus greſſus iuſti ſine ſpeciali præmio. 5.2

Gubernatio.

Magis proficit ad proſperitatem belli prudens gubernatio, quam copia militum. 47.1

Imprudens gubernatio cauſa ſolet eſſe inquietudinis rebellis Prouinciarum. 149.2

Tyrannica gubernatio ægritudo exitialis Reipublicæ. 105.5

Gula : Guloſitas.

Gulæ addicti ad regendi munus inepti. 101.2

Ex vitio gulæ vitium libidinis. 238.1

Principum guloſitate & affectu in voluptates, corruit imperium. 102.2

H

Hæreditas : hæres.

PArentes magis debent eſſe ſoliciti de ſpirituali quàm de temporali hæreditate filiis relinquenda. 196.1

Priuſquàm tibi relictam adeas hæreditatem, eius onera diſcute. 47.2

Qui relinquit otioſo hæredi opes, ei relinquit vitiorum fomentum. 84.1

Nihil ingratius hærede erga relinquentem ei opes. ibid.

Qui vnus eſt, nec habet hæredem, ſtultus eſt, ſi non ſtudeat habere ſecundum, id eſt, pauperes. 88.1

Hærere.

Satiùs eſt Regi ſeni hærere, quam ad iuniorem hæredem accurrere. 88.2

Herus.

Herus iracundus, inſtar Leonis, domeſticis horribilis eſt. 591.2

Homicidium.

Vix Deus permittit homicidij crimen celari. 69.2

Omnibus odioſum eſt homicidium. ibid.

Homo.

Tunc ſolet homo propinquior morti eſſe, cum maiori hic felicitate fruitur. 314.1

Homo aliquando à Deo carceri addicitur, vt compedes ſint baſes, quibus in virtute firmetur. 196.1

Homines per omnia tentati prudentiam colligunt. 181.2

Homo ſapiens aptius ſe ad mortem diſponit. 283.1

Multa approbant homines, quæ Deo ingrata ſunt. Maius ſolet eſſe inter fratres diſſidium. 244.2

Non debet homo appellari, qui viuit vt brutus. ad initium voluminis in Antilogia.

Homo procax odioſus cunctis. 129.1

Homines impij ſic anxiè dant peccatis operam, ac ſi peccandi haberent præceptum. 117.2

Si fieri poſſet, deberet homo Dei infinitam celſitudinem conſiderans, infinitè humiliare ſe ei, ac ſubmittere. 187.2

Homines vitam hanc gloriæ aſſecutioni præferunt. 7.1

Homo inutilis, & noxius Reipublicæ *hominis* nomine eſt indignus. 177.1

Quidquid dat vulgaris homo equiti, ab eo non vt donum recipitur, ſed quaſi exigitur vt tributum. 215.1

Indignum homine iuſto vel ſe ex vanitate ſimulare eſſe diuitem, vel ex auaritia fingere ſe eſſe pauperem. 18.1

Ex vno delicto homo facilior redditur ad aliud: & raro peccatum ſolùm incedit. 45.1

Hominis pigri eſt, in cunctis rebus pericula ſomniare. 52.2

A vitio luxuriæ homo corrigitur difficilè. 5.2

Ne putet homo imbecillitatis humanæ excuſatione ſe liberum à pœna ſi deliquerit. 211.2

Homini libidinato multiplex ſtultitia. 11.2

Homo inutilis, omnibus moleſtus. 230.2

Illud flagrantius optat homo, à quo prohibetur. 19.1

Homo miſericors, & verus magni à cunctis æſtimatur. 7.1

Homo in Republica inutilis, admodum noxius eſt. 11.1

Homuncio.

Vilium homuncionum proprium eſt, falſo iurare ob vilem mercedem. 74.1

Honor : honorare.

Honor qui pauperi iuſto datur, ex corde procedit, ſecus qui datur alicui propter diuitias. 106.1

Honorare officiis inſipientem idem eſt, ac colere dolum. 63.2

Qui parentes honorat, veniam facile à Deo de peccatis impetrat. 186.1

Honor delatus matri à filiis theſaurus diuitiarum eſt, quo ſpiritualia bona poſſint acquiri. 186.2

Qui parentibus negat honorem, in honoris læſione punitur. 139.1

Parentes honorare idem eſt, ac temporali, & æterna felicitate potiri. 186.1

Honor Medico verus pecunia eſt. 279.1

Honor eſt, te Præſulatu eſſe dignum, onus eſt illum exercere. 190.1

Humilis : Humilitas.

Humilis omnibus bonis ſtipatur. 52.1

Verè humilis in conſummatione inſtar Lunæ minuitur. 293.2

Humiliationis humanæ, ſeu mortis memor animus non efferretur ad iram fouendam. 152.2

Non eſt verè humilis, qui non ſe ſubmittit in omnibus. 187.2

Vt ſuperbum humiliet, videtur Deus miracula excitare. 105.2

Humiles ſenſu, non verbo ſolum laudabiles. ibid.

Humilitas delectione exaltatur. 166.2

Raro non præcedit humilitas gloriam. 35.2

Vere humilis, videtur aſſecutum iam eſſe ſanctitatem. 185.2

Affectata humilitas taxabilis eſt. ad initium voluminis in Antilogia.

Hypocriſis.

Hypocriſis non poteſt diu occultari. 183.2

I

Iactantia.

QVis patienter feret ſtulti dantis iactantiam. 130.1

Idiota.

Idiotæ Deum diligentes ſapientiſſimi ſunt. 181.1

Diui idiotæ honorabilis Sapientia in S. Didaco Seraphici Ordinis eluxit. 381.2

Idololatria.

A nimio dolore in obitu filiorum idololatria imaginum habuit initium. 164.1

Peccatum idololatriæ tam graue eſt, vt coram illo reliqua crimina quaſi non eſſe videantur. ad initium voluminis in Antilogia.

Ieſus.

Ieſu nomen Dei iram comprimit. 175.2

Ieſu nomen inuocans à calumniis liberatur. 313.1

Nomen Ieſu peccatoris vulneribus vnguentum præparatum. 108.1

Ieſu nomen eſt inuocanti turris munitiſſima. 42.1

Ieſuita.

Societatis Ieſu pietas per plateas ducentia puerorum pompam & in foro prædicantis. 3.2

Speciale Societatis Ieſu ſtudium circa Templorum ornatum. 296.1

Societas Ieſu ob ſingularem obedientiam *Militia* vocatur. 293.2

Ieſuitarum labore magna ex parte idololatria extincta eſt. 163.2

Ignatius.

Diuus Ignatius indicit ſuis alumnis crebram renouationem vt impenſius Dei præceptis, & conſiliis obſequantur. 176.2

D. Ignatius quæcumque geſſit facinora, ad maiorem Dei gloriam retulit. 303.2

Diuus Ignatius Societatis Ieſu Fundator gratis offert proximis ſpiritualia miniſteria. 129.2

Gemina pulchritudo D. Ignatij propriæ perfectioni, & proximorum ſaluti addicti. 110.2

Ignominia.

Ignominia hominis eſt ſine fræno delinquere. 41.2

Illegitimus.

Stultus eſt filius illegitimus, qui de huiuſmodi ærumna non doleat. 138.2

Imago.

Geſtatio imaginum valde nobis vtilis. 128.2

Non credendum ſemper imagini, cuius adulator pictor ſolet mentiri pulchritudinem. 164.1

Imminutio.

Agnata eſt opibus male partis imminutio & rectè acquiſitis multiplicatio. 28.2

Immunis.

Immunis à peccato qui Deum ſibi præſentem contemplatur. 7.1

Imperfectio.

Nemo ob imperfectiones leues, quas exteriùs oſtendit, iudicandus, fortè interius prædiues virtutibus erit. 109.1

Imperium.

Regis inſipientis haud ſtabile Imperium. 146.2

Non maximi faciendum Imperium, quo poteſt Rex auerſa fortuna priuari: & quod valet pauper propitia obtinere. 88.2

Impietas: Impius.

Sequi impietatem, magis laborioſum eſt, quam ſectari virtutem. 83.2

Regum impietas ad alienigenas Regna transfert. 309.1

Impij, qui narrant ſuas libidines, audientibus offendiculum apponant. 250.2

Impij dæmonem pretio ſatagunt acquirere, dum Deum ſe gratis offerentem recipere dedignantur. 166.2

Impius ſemper eſt Reipublicæ peſtis, alios corrumpens. 34.1

Impiorum eſt, iuſti cadentis piaculum publicare: id operit virtus. 62.2

Supra impij caput miſeriæ congeruntur. 20.2

Nomina impiorum velut putridum quid è memoria expungere ſatagimus. ibid.

Impius irridens Deum, eum docet vt ipſum irrideat. 4.1

Solam temporariam mortem impij timent, haud æterna ſoliciti. ibid.

Impius repente plerumque moritur. ibid.

Grauiſſimo Dei ſupplicio impius longo tempore viuit. 94.1

Impius in omnibus inconſtans oſtenditur. 250.2

Impius conſcientię ſtimulis poſt peccatum quod ridens admiſit diſcruciatur. 21.2

Stultè exiſtimat impius poſſe ſe ex peccato lucere. 49.1

Impius aliquando in ſupplicium longam vitam ducit. 139.2

Plerumque impius infami morte decedit. 140.1

Impij quodammodo ſine fide, ſine Deo. 12.2

Plerumque impij morte inopinatâ arripiuntur. ibid.

Impius in peccatis torturam inuenit. 38.1

Impij faſtu hîc altius inſonant ex ariditate proxima exitio. 286.1

Impij diuites citius creſcunt vel gramina ripæ, & citius falſi traduntur. ibid.

Impius infeliciter omnia agit, quia veram felicitatis viam, ſeu pietatem non tenet. 10.1

Imprecatio.

Imprecationes prolatæ contra impios, ſuum aſſolent effectum ſortiri. 288.2

Improbus.

Improbi improbis faciliimè congregantur. 39.1

Improperium.

Improperium hominis eſt, de alieno victitare. 256.1

Imprudens.

Imprudens eſt, qui ſecretum ſuum extraneo reſerat, 61.1

Imprudens eſt, qui iratus, & non vt aliorum ſedet iras, rixis ſe immiſcet alienis. 64.1

Imprudens non verbis, ſed virga corripiendus. 63.1

Imprudens, qui ſine circumſpectione omnia credit. 31.1

Impudens.

Impudens eſt, qui ſe fideiuſſori ingratum oſtendit. 256.1

Impudentis eſt, beneficio vti in benefactoris iniuriam. 47.2

Impugnatio.

Horribilis ſubditi contra Prælatum impugnatio. 124.2

Horribilior eſt homini fratris irati, quam hoſtis impugnatio. 153.1

Incommodum.

Plura ebrietatis incommoda recenſentur. 261.2

Multa vitat incommoda, quæ litem antequam incipiatur, dimittit. 39.2

Ex nimia cum proceribus conuerſione ſemper incommoda naſcuntur. 212.2

Cuncta hominum incommoda ex peccato ortum habent. 285.2

Maximum Regni incommodum cum Regis peccata prodeunt in publicum. 61.1
Circa fideiuſſionem mille incommodis expoſitam faciendam,vel amicus tuus tibi ſit quaſi extraneus. 23.2

Inconſtantia.

Loquendi inconſtantia indigna viro. 192.2

Indecentia.

Ingens ſeois eſt indecentia, non poſſe de rebus rectè iudicare, nec conſilium ſanum ſuggerere. 245.1

Indigentia.

Indigentia ipſa noſtra connotat orationem ipſius indigentiæ medicamen. 169.2

Indignatio.

Beneficiorum mundationem ſequitur iræ indignatio, vt obtuat ingratos. 283.2

Indoctus.

Indoctus ſi prudens ſit, eruditus oſtentabitur. 32.2

Indulgentia : Indulgere.

Erga filios indulgentia matris propria eſt potiùs, quàm patris. 71.2
Vxori immorigeratæ nihil indulgendum. 246.2

Induſtria.

Vxoris induſtriâ,quæ inutilia ſunt in domo, in vtilia ac neceſſaria conuertuntur. 77.1

Ineptus.

Ineptus ad conſilia ferenda qui à Dei timore recedit. 16.2
Ineptus ad regnum qui Sapiens non eſt. 221.1

Infamia.

Vberior infamia parentis filiæ, quàm filij libido. 255.1
Duplicem contrahit infamiam, qui commiſſum crimen conet defendere. 191.1

Infelicitas.

Nullus infelicitate nimium pungatur, nec de felicitate glorietur; quia fortuna vices mutat. 23.1

Infernus.

Impotens vocatur infernus, quia ibi nihil poteſt damnatus vtile facere. 171.2

Ingenium.

Ingenium hominis in rebus bonis defectus confingens. 47.2
Arrogantis ingenium,vel nihil loquentis, aut operantis abominabile eſt. 36.1
Sine acumine ingenij in acquiſitione ſcientiarum ſine fructu laboras. 549.2
Nec ingenium perſpicax ſcientiam acquirit,niſi ſtudio diligenter incumbat. 42.2
Bilioſum ingenium aptius ad operandum,quàm tardum, dummodò non facilè prorumpat in iram. 42.2
Perſpicax mulieris amantis ingenium, ad patranda delicta. 15.1
Ingenium pueri, laborans hebetudine, patris aſſidua correptione tandem acuitur. 53.5
Mulicbris ingenij, non virilis eſt, cum rixantur, ſuos inuicem defectus publicare. 61.1
Doloſum ingenium omnium facilè fit reus. 209.2
Ingenium acutum vini, & Veneris eſu bebetatur. 226.2

Ingratus.

Ingratiſſimus eſt, qui ex tot beneficiis à Deo acceptis, ad eius dilectionem non excitatur. 308.2
Fuge ingrati domum, tribulationum plerumque receptaculum. 39.2

Ingreſſus.

Difficilis ad res magnas ingreſſus. 314.2

Inimicus.

Inimicus oſculo officit. 66.1
Inimicum etiamſi ſe amicum ſimulat, ad honoris conſortium non admittas. 210.2

Iniquitas.

Iniquitas cunctis apparet ingrata. 193.2
Iniquitas peccatoris odio habenda, humanitas illius amanda. 85.1
Magna iniquitas te amicum gerere mariti, vt vxorem inficias. 164.2
Deteſtabile, facere iuſtam iniquitatem in virtutis iniuriam. 59.1

Iniuria.

Cum iniuria afficeris, ſufficit tibi ad ſatisfactionem potuiſſe vindictam ſumere, ſed noluiſſe. 559.1
Niſi dimittas proximo iniuriam, Deus tibi debita non dimittet. 258.1
Si quis affectus iniuria vindictæ non ſtudet, ſe Dei filium eſſe firmat. 136.1
Iniuriæ affecti patientia iniuriantem debellat. 94.1
Iniuria,vel mancipia afficit. 267.2
Pauperis iniuria affecti cauſa apud Dei tribunal feſtinato deciditur. 232.1
Iniuria pauperi facta Chriſto Domino fit. 32.1

Iniuſtitia.

Ea iniuſtitia corruunt Vrbes. 42.2

Innocens.

Innocens credit aliorum laudes, vituperiis non dat fidem. ad initium voluminis in Antilogia.

Inops.

Quod inopi datur,augetur. 24.1

Inſenſatus.

Vere inſenſatus, qui immenſo labore damnationem acquirit. 141.1

Inſcitia.

Multi ob inſcitiam piacula leuia putant grauia eſſe & grauiter delinquunt. 9.2

Inſidia.

Valdè impium inſidias parare ei, qui te non læſit. 3.1

Inſipiens.

Proprium eſt inſipientis labiorum peruerſitate laborare. 44.1
Inſipiens ſi tacere ſcit, Sapientem ſe hoc ex capite oſtendit. 192.2
Inſipiens facile concipit iram, & difficilè ſedatur. 94.1
Inſipientis eſt, dolore non affici, cum eius fama iniuſtè vulneratur. 94.1

Inſtabilitas.

Homo in inſtabilitate eſt ſemper ſtabilis. ad initium voluminis in Antilogia.

Inſtans.

Nec vitæ inſtans deberet otioſè peragere, qui inſtanti quolibet poſſet gloriæ pondus acquirere. 225.1

Intellectus.

Qui intellectu pollet, & à via peccatorum recedit, ſciat, ſe id magno Dei beneficio accepiſſe. 266.1

Interceſſio.

Potentiſſima eſt apud Deum, vel vnius perfecti viri interceſſio. 296.2

Sanctæ

Sanctorum interceſſio multum iuuat, ſed omnem rem non præſtat. 252.2

Intermiſſiones in literarum ſtudio faciunt nos ſerò ſcientiæ aſſequi cognitionem. 17.2

Interpretari : Interpretatio.

Miniſterium commendatione dignum ſcripturas interpretari. 296.1

Peccatoris eſt, laxas legis quærere interpretationes. 264.1

Interrogatio.

Qui non audit interrogationem, non poteſt aptè reſpondere. 207.2

Inuentor.

Inuentor criminis alicuius Deum docet quonammodò eum debeat punire. 153.1

Inuerecundia.

Genus quoddam inuerecundiæ eſt, egenti non ſuccurrere. 255.2

Inuidia : Inuidus.

Inuidia optimum quemque petit, & ſuauiori cibo paſcitur. 87.2

In aula cæleſtis Regis nullus inuidiæ liuor ardet. 123.2

Dolere de alieno bono ob inuidiam dæmoniacum vitium eſt. 153.2

Inuidia bonam corporis lædit valetudinem. 31.1

Inuidus parens miſer ac mendax eſt. 55.1

Iocus.

Iocus aut nugæ, quæ alicui nocent, nugæ non ſunt, ſed ſagittæ. 64.1

Ira : Iratus.

Duorum ira occidit vtrumque. 253.1

In popinis ira, rixæ, luxus, &c. inueniuntur. 225.2

Iracundus ſæpè effingit errata in proximo, & iniquè de illo iudicat, 228.2

Amantium leuea iræ, redintegratio dilectionis. 236.1

Ne obſtinatè peccator à Deo fugiat irato, nec enim poterit eius manus effugere. 97.1

Irreuerens.

Qui fuerit erga parentes irreuerens, erga ſe filios ſuos experietur. 186.2

Irridere : Irriſor.

Qui peccatum irridet alienum, in idem incidere permittitur. 30.2

Omnibus placet, ſenes ab irriſionibus iuuenum defendi. 291.1

Irriſor parentis fuit diabolicæ artis magicæ inter homines auctor. 158.1

Irrogatio.

Accurata animi irrogatio eſt quaſi fructuum matura poſſeſſio. 243.2

Iter.

Cum iter velis inſtituere, conſcientiam purga vt à periculis viæ euadas. 269.1

Perfectionis iter conſitum ſpinis aſpectui, experimento floribus vernans apparet. 176.2

Vide verbo *Perfectio.*

Iteratio.

Non eſt verbi iteratio in oratione, cum eodem affectu verba replicantur. ad initium voluminis in Antilogia.

Iucunditas.

Vt iucunditatem ex vino percipias, eo vtere moderatè. 263.1

Iudex : Iudicium.

Filius Iudicis incorrupti non eſt opum hæres, ſed honoris eximij. 302.1

Iudici pauperis expilatori, & mercenarium ſua mercede fraudanti iudicium ſtrictum præparatur. 141.1

Iudex cum alios iudicat, horribile iudicium ſibi imminens præ oculis habeat. 143.2

Potentes in ſæculo ſolent plerumque magis delinquere, quam pauperes. 143.2

Iniquiſſimum ſe Iudex oſtendit, Virginem iuſtitiam ſibi creditam ad cuſtodiam violando. 229.1

Iudex ſi diues ſit, longius aberit ab ambitus corruptione. 94.1

Apud prauum Iudicem omnia pauperi fauentia iura ignorantur : fauentia diuiti diſerte ſciuntur. 71.1

Iudex pupillos defendat vt pater viduas vti maritus tueatur. 189.2

Dum Iudex ſe pupillorum patrem præbet, Deum ſibi patrem, ac matrem acquirit. 180.2

Iudex ſeuerum ſe in vultu, benignum in ſententia delinquenti oſtendat. 95.2

Sapientiſſimus Iudex errabit in iudicio ſine ſpeciali Dei aſſiſtentia. 151.1

Iudices iniuſti malè de Deo ſentiunt Atheorum, & Epicuriorum imitatores. 132.1

Rarò fit, vt quis iudicet proximi actiones ſine crimine. 208.1

Homo ea verbis, quæ audit, non poteſt certò loquentis animum iudicare. 132.2

Non iudicandus animus ob formæ pulchritudinem, aut fœditatem. 181.1

Ineptè fertur iudicium de interna hominis virtute, ex corporis praua, aut alia ſtatura. 207.1

Longe abeſt à piaculo patrando, qui futuri iudicij recordatur. 104.2

Horribile iudicium, & pœna imminet impudicæ fœminæ, quæ tendiculas apponit incautis, vt ad libidinem alliciat. 163.2

Iudicij dies horribilis admodum peccatori. 142.1

Iurare : Iuramentum.

Vel leuia iurandi piacula Deus rigidè punit. 239.1

Qui habitum iurandi habet, facilè labitur in periuria. 238.2

Nec verum firmandum eſt iuramento ſine neceſſitate. 238.2

Sæpe videris hominem ad iurandum pronum pluribus iniquitatibus defœdari. 238.2

Ipſum male iurare grauiſſima pœna delicti poſſet eſſe. 238.2

Ius.

Diuitum ius ſemper protegitur à Iudicibus : de pauperum iure aſſolent dubitare. 76.2

Iuſtitia : Iuſtus.

Iuſtitia parentis nepotum domum fulſit. 305.1

Dum viuit iuſtus, exiſtimet, ſe excidere ex iuſtitia poſſe, & damnari. 305.1

Iuſtitia ætatem producit. 240.2

Qui iuſtitiæ non ſtudent, videntur quaſi ex furto, ex creaturis voluptatem accipere, non ex Dei domo. 99.2

Potentiam Regum debet iuſtitia moderari. 159.1

Dirigenda prius cauſæ iuſtitia, ne in lite obſtacula reperias. 44.1

Ex iuſtitiæ obſeruatione Regnorum ſtabilitas. 37.1

Sic Deo vnus egregius iuſtus placet, vt videatur eo ſolo in rerum natura eſſe contentus. 223.2

Iuſtus

Iuſtus ſeipſum piaculi conſcius reprehendit, & emendat. 42.2
Agnatum eſt iuſto procurare, vt alij inſtitiam ſectentur. 50.1
Pigeat iuſtum de ſidem ſe oſtendere ad vitam, dum impius ſe tam ſolertem ad mortem oſtendit. 66.2
Iuſto omnia cedunt in bonum. 84.2
Iuſtus paratus debet æquè eſſe ad accipienda bona, & ad mala toleranda. 374.1
Patienter iuſtus labores ſuſtineat, vt argentum, & aurum eſſe in igne apppareat. 39.2
Iuſtus in morte à Deo & ab hominibus benedicitur: Impius autem afficitur maledictione. 181.2
Iuſtus paucis contentus bonis ad ſufficienriam: iniuſtus ſemper appetit redundantiam. 29.2
Iuſtus alios docet, cum bene operatur. 263.2
Dum iuſtus cogitat, quomodò Deo impenſius ſeruiet, Deus quaſi cogitat quomodo impenſius eum tutabitur, & præmio donabit. 142.1
Iuſti victores erunt, & Reges, queis diadema præparatur. 142.3
Mirabile eſt quandiu iuſtum inter prauos degentem, iuſtitiam conſeruare. 139.2
Iuſtus inter impios habitans, velut peregrinus eſt, ab illis omninò abſtractus. 219.1
Iuſtus acquirit vt victitet: impius, vt in vitiis inſumat. 21.1
Inſtus in domo luctus cogitat, ſe etiam moriturum; peccator minimè. 93.2
Vnus vel alter iuſtus eximius Deo eſt quaſi ingens populus. 301.2
Ne ſis nimium iuſtus erga delinquentes. 159.1
Iuſtus videns ab aliis Dei legem violari, debet Dei iniuriam dolere, vt pleno ore iuſtus vocari mereatur. 68.2
Iuſti ita cum Deo identificantur, vt Deo regnante ſimul & ipſi regnent. 137.1
Iuſtus modico ſubſidio abundat, impius affluens diuitiis eget. 36.2

Iuuenta: Iuuentus.

Odorata virtutibus iuuenta firmat, & prænunciat totius vitæ probitatem. 242.2
Iuuentus litteris det operam vt vitia ex otio profluentia vitare valeat. 314.1

Labium.

Iuſtorum labia gratias diſtillant, ad peccatorum reductionem. 21.2
Spiritualis viri labia vitta ſint, quæ vulnera peccatorum curet operire ne ab aliis videantur. 117.1

Labor.

Non requiritur nimius labor ad ſcientiæ acquiſitionem. 314.2
Labores, quibus premimur ſunt Dei admonitiones. 158.1
Iuſti labores finem habebunt, breuis impij felicitas in infelicitatem tranſibit æternam. 97.2
Quod labore acquiritur, diutius retinetur. 314.2
Quem Deus diligit laboribus afficit eum retinens ne fugiat ad vitia. ad initium voluminis in Antilogia.
Modico in acquirenda Sapientia labori magnum lucrum reſpondet. 315.1
Labores iuſtorum inter bona data eis à Deo annumerantur. 283.2
Ex laboribus quia homines premuntur, non fit iuſtitiæ, aut iniuſtitiæ, eorum efficax argumentum. 99.1
Labores hominem ſuſtentant, & erigunt, ne in piacula excidat. 184.1
Labores Dei beneficio obueniunt, dum nos trahunt ad Christum. 108.2
Qui non laborat, eſurit. 41.2
Tam egregium eſt facinus patienter tolerare labores, vt poſſit patiens periculum vanitatis incurrere. 183.2
Labores à Deo nobis immiſſi, ſunt eius miſericordiæ effectus. 184.2
Leuiſſima ſunt quæ patimur, ſi cum Chriſti laboribus componantur. 110.1
Qui ſub Sole laborat, id eſt, propter terrena ſine præmij ſpe ſtultè defatigatur. 80.1
Laboribus ditatur animus. Ideo Sapientes eos non ſolùm ſuſtinent, ſed requirunt. 153.2
Cum videris alium pati laborem, aut ægritudinem, à qua liberaris, Deum gratus magnifica. 173.1
Labores ſepta ſunt, queis anima protegitur, à vitiis irruentibus. 311.2
Labores ſuſtinere eſt infallibis ſpes mercedis. 184.1
Licitum eſt aliquandò prælaturæ laborem dimittere. 109.1

Lachryma.

Lacrymæ voces habent, diſertè loquuntur. 271.2
Lacrymæ ſic obruunt delicta, vt eorum memoria omnino aboleatur. ad initium voluminis in Antilogia.

Lædere.

Cum videris lædi iuſtitiam, ſolatio tibi ſit adeſſe æternum Iudicem, qui ſtrictam officij inferiorum exigat rationem. 90.1
Se lædit, qui alium ſupplantare conatur. 22.2

Lætari.

Matris eſt lætari de filij pulchritudine, patris autem de Sapientia. 56.2
Lætitia & ſanctitas peccatum, & triſtitia ſimul incedunt. 258.2
Ex lætitia, ſi non adſit moderamen, poſſumus ad piacula flecti. 250.1
Rectam vitam lætitia comitatur, prauam verò triſtitia. 85.2
Lætitia inſeparabilis eſt iuſtitiæ comes. 99.2

Laqueus.

Ferè eſt impoſſibile, ſine cautela magna, te à laqueis impudicæ fœminæ liberari. 95.2

Laſciuus.

Laſciuus plerumque eſt procax. 229.2
Sæpè laſciuiens iuuenis putat ſe ad deliciarum epulum inuitari & ad necem trahitur. 55.1

Laudatio.

Liberali, & munifico agnata omnium laudatio. 261.2

Laus.

Laus quæ à Deo non accipitur, vt pro merito cuique tribuatur, non laus, ſed adulatio eſt. 217.1
Laus ex proprio ore certa geſta in dubium adducit. 65.2
Ne extollaris laudibus, memoriæ retine agnatam miſeriam ex peccatis. 128.2
Magna iuſti laus, impiis eſſe intractabiles. 135.2

Lenitas.

Præſulis lenitas efficacior eſt ad ſubditorum delinquentium reductionem quam ſeueritas. 101.1
Lenitas correptionis exitialia vulnera curat. 228.1

Lectio.

Piorum librorum lectio maximè prodeſt ad morum correctionem. 179.1

Lex.

Magnum eſt argumentum, totam legem ſeruare, qui eximia eſt in pauperes charitate. 255.2

Obſeruatio legis homini confert ſpiritualem, ac temporalem hæreditatem. 221.2
Lex fidelis cuſtos erit eius quiiſtam fideliter cuſtodit. 265.1

Liber.

Magni meriti eſt, doctos ac pios libros ſcribere. 243.2
Melius ad vtilitatem eſt, vnum librum ſanæ doctrinæ terere, quam legere plures. 306.2

Liberalitas.

Profuſa Dei liberalitas in eum, qui vere de peccatis pœnitet. 222.2
Mariæ liberalitas nominis Ieſu diuitias quodammodo imminuit. 108.1
Liberalitas ſæpè ingrata, Deo prodigalitas eſt. 210.1

Libido.

Libidinis vitium famam deturpat. 304.2
Viri Gigantes ob libidinem periere, à fragili muliercula victi. 19.2
Difficilè prauam libidinis exues conſuetudinem. 11.2
Libidinis vitium agnatum inſipienti. 19.1
Solum libidinis vitium in fœmina illam ita deturpat, vt valeat eum impiis magnis computari. 235.1
Tenaciſſima & inexplicabilis eſt libido. 239.2

Licere.

Quomodò liceat de inimici clade, vel morte gaudere. 245.1

Lingua.

Rixoſæ mulieris lingua horribiles diritate tempeſtates ſuperat. 49.2
Lingua eſt omnium gladiorum, & inſtrumentorum mortis collectio. 253.2
Minus quodammodò dirum, inferni ignem, quàm prauæ linguæ malitiam tolerare. ad initium voluminis in Antilogia.
A detractoris lingua abſentes, & præſentes feriuntur. 232.2
Quaſi ſumma malorum eſt hîc, linguam malam habere. 40.1
Qui linguæ nequam patienter tolerat iniuriam, quaſi martyr eſt. 253.2
Vix inuenietur, cuius lingua omninò ſit innocens. 228.1
Commendabilis lingua in qua ſemper lex reſidet pietatis. 78.1
Lingua facile poteſt iræ ignem addere, vel extinguere. 253.1

Lis: Litigator.

Litem moliri iniuſtam horribili vindictæ æquiparatur. 7.2
Litigator condemnatus, ſemper putat Iudicem iniuſtè iudicaſſe. 201.1
Qui litem init, pauper erit. 232.1
Nihil lite grauius & moleſtius. 200.1

Littera.

Omnes litteræ quomodocunque combinatæ non ſufficiunt ad mulierem fortem, ſeu virtute præditum laudandam. 76.2

Longitudo.

Regis vitæ longitudo, & proſperitas Regni ex bonis conſiliariis pendet. 68.1

Loquacitas: Loqui.

Antequam loquaris, orationem præmitte. 265.1
Difficilè eſt vitium loquacitatis corrigi. 72.1
Qui imprudenter loquitur in ipſa concinna loquela inuenit ſupplicium. 187.1
Parum ſolet agere, qui multum loquitur. 191.2
Multum loqui non eſt eloquentia, ſed loquentia. 33.1
Loquacitas peccatorum eſt fomes. 227.1
Loquaci non committenda arcana, quæ vt loquatur, reuelabit. 47.2
Immoderata loquela nunquam erit à piaculo immunis. 239.1
Qui immoderatè loquitur, plura profert ſtulta. 89.2
Qui loquitur multum aliqua inconſideratè effutit. 21.1

Lucrum.

Ita molei ſatagunt captare temporalia lucra, vt videantur ad id ſolummodo natos fuiſſe. 166.2
Lucrum magnum accepit, qui eleemoſynam gerit. 254.1

Luctus.

Luctus pro defunctis non ſit nimius. 280.1
Luminaria magna ex virtutis fulgore prauæ intentionis oculis aſpicienti tenebreſcunt. 105.1

Lux.

Illa lux, quæ te ad bona hoſpitia ducit, occaſiones delinquendi auferens, tibi data eſt Dei beneficio. 173.1

Luxuria: Luxurioſus.

Vitium luxuriæ tenaciter hominem apprehendit. 238.1
Opes luxuria perdit. 288.2
Fœdum luxuriæ vitium famam deturpat. 10.1
Inſolens iuuenum luxuria. 137.1
Vitium luxuriei admodum crudele. 135.2
Vitium luxuriei crudeliſſimum eſt. 202.2
Luxuriei vitium fuga vincitur. 13.2
Cum Luxuriei æſtu afficeris, Chriſtum aſpice, & ipſe te reſpiciens à tentatione liberabit. 269.1
Vitium luxuriæ homines facit ſtulteſcere. 233.1
Luxurioſus opibus aſſumptis cogitur mendicare 13.2

M

Machinari.

Qui contra proximum machinatur mendacium, iniuſtus apparet: qui contra amicum, ſe iniuſtum & vilem oſtentat. 198.1

Magdalena.

Allegoricè Magdalena ex Cypria Inſula dicata Veneri ad veniam Dei tranſlata ardentiſſimi amoris vinum ſponſo propinauit. 110.1

Magiſter.

Qui magiſter alicuius peccati eſt, videtur eſſe reus omnium peccatorum, quæ à diſcipulo eius cauſa perpetrantur. 305.2
Oportet Magiſtum callere malitiam vt ab ea alios auertat. 269.1
Magiſter alios edocens ſibi colligit fructus vberrimos. 33.2

Magiſtratus.

Magiſtratus iuſti Vibibus eligendi. 71.1
Magiſtratus inſigne magis ſi gladius contra peccatores, quàm virga honoris. 197.2
Qualia magiſtratus, tales ciues. 204.1
Magiſtratus diuitibus dantur aliquando venales. 52.1

Magnitudo.

Tam bonorum, quam malorum intolerabilis eſt magnitudo. ad initium voluminis in Antilogia.

Maledictio.

Efficax ſolet eſſe pauperis in miſericordem maledictio. 189.1

Parentum maledictio filiis ſine cauſa lactitata non habet effectum. 63.1

Malitia.

Vel vnius iniqui Regis tanta eſt malitia vt ex multis Regibus prodire videatur. ad initium voluminis in Antilogia.

Malum.

Multa mala ob immoderatam linguam. 56.1

Sunt mala quibus nullum remedium niſi reſurrectio. 246.2

Mala, & ærumnæ quæ torquent iuſtum, verè mala non ſunt, cum deſeruiant. ad meritum. 265.1

Malum pro bono reddere reprobationis ſignum. 177.1

Mancipium.

Turpe eſt, herum famulum, vt mancipium tractare, cum ſit liber. 267.1

Mandatum.

Qui impudenter Dei mandata violat atheiſmo laborare videtur. 264.2

Hæc ſibi mutuò reſpondent: ſerua mandata, & ſeruaberis incolumis. 276.2

Qui implet mandatum circa eleemoſynam, videtur omnia impleuiſſe mandata. 254.2

Manſuetus.

Manſuetus irato reſponde. 53.1

Manus.

Stultus dextra caret manu, Sapiens non habet ſiniſtram. 101.1

Multi manus ducunt, ſed pauci conſerunt cum hoſte manus. 301.1

Qui manum extendit vt recipiat, debet eam extendere vt redonet. 191.2

Qui vxori zelotypæ dat manum, ſcorpionem in coniugem duxit. 247.2

Vt Sapiens depoſita vultus ſeueritate, videat, potentiſſima Dei manus debet eſſe. 96.1

Maria.

Maria Mater Sapientiæ incarnatæ halat Sapientiæ cæleſtis proprietates. 315.1

Vide verbo *Deipara.*

Generalibus propoſitionibus non comprehenditur Maria. ad initium voluminis in Antilogia.

Omnes præter Mariam mortui in peccato. ad initium voluminis in Antilogia.

Vide verbo *Deipara.*

Maritus.

Reprehenditur maritus, qui deſpiciens vxorem pulchram, cum fœda ſcortatur. 11.1

Sæpè iniquo marito, vxor ſancta. ibid.

Plures mariti vxoris pulchræ formam contemnunt, alienæ coniugis inferiorem pulchritudinem admirantur. 202.1

Taxantur mariti, qui probæ vxori negat domus circa ſumptus quotidianos adminiſtrationem. 274.2

Maritus ſemper debet exiſtimare vxorem ſuam eſſe perfectam. 11.2

Martyr.

Mundi Martyres ſine præmio dant vitam, dum Rex cæleſtis ſuos Martyres regno donat æterno. 100.2

Mater.

Ad matrem ſpecialiter attinet, ſimul cum lacte ſalutari doctrina filium enutrire. 76.2

Mater filium quantumuis ſtultum habet in deliciis. 40.2

Piæ matres piis monitis debent filiis adblandiri. 76.1

Medicamen.

Vt manus ad opera pœnitentiæ exerantur, probatiſſimum medicamen eſt, eas laborum mirrha illiniri. 150.2

Medicus.

Subtaxantur perbreues Medicorum viſitationes. 279.2

Taxantur Medici, qui per tranſennam ad pauperes infirmos accedunt. 279.1

Spiritualis Medicus ſuauibus pharmacis vtatur ad peccatores curandos. 279.2

Peritos medicos vidi, qui herbarum applicatione ſine ſciſſione venæ deſperatas vicerunt ægritudines. ibid.

Bonus Medicus debet orare, vt curatio optimum ſortiatur effectum. 280.1

Medium.

Medium tene, nec pigritia torpeas, nec nimia negotiorum ſuſceptione labores. 88.2

Meditare: Meditatio.

Prius meditare, quæ locuturus es. 16.1

Paſſionis Chriſti meditatio luxuriei ignem extinguit. 168.2

Memoria: Memor.

Eorum qui dogmata ſacra, & vtilia ſcribunt, æterna erit memoria. 277.2

Memoria vultus Chriſti contra impios irati in die iudicij deberet nos à peccatis abſtrahere. 225.1

Æterna eſt memoria eorum qui Xenodochium ſuis opibus ædificant. 139.1

Memor peccati tui, aliorum crimen non improperabis. 200.2

Memoria Auctorum qui ſcripſere, æternùm viuit. 283.1

Memoria Dei, homo ad legis obſeruationem excitatur. 242.2

Menſa.

Menſa ciborum plena inuitati aufert quodammodò potentiam, vt appetitum valeat infrænare. 54.2

Inurbanitas eſt cubitos ſuper menſam apponere. 289.1

Menſura.

Quâ menſurâ proximum metiris, à Deo & à proximo iudicaberis. 169.2

Mendacium: Mentiri.

Mendacia, & periuria familiaria mercatori, & artifici. 248.2

Qui ſemel mentitur, facile in plura mendacia prolabitur, vnde mentiendi habitum acquirit. 198.1

Agnatum eſt mendacio illico pateſcere. 20.2

Mendax nunquam confunditur, ab obiectionibus enim additis mendaciis reſpondet. 45.2

Mendax vento paſcitur, quia nihil ei confictio proficit. 20.1

Mendacium leuis culpa, quæ grauiter famam hominis maculat. 230.2

Mendacium rarò ſolùm incedit, multa alia mendacia protegentia id comitantur. 26.2

Vilium hominum eſt mendacium. 289.1

Mendax ſe filium diaboli oſtentat: verax ſe Dei natum profitetur. 26.2

Mendax illicò deprehenditur, & à cordatis deſpicitur. 28.1

Mendicare.

Mendicare eſt idem quod fame interire. 287.2

Mercator.

Quàm facilè mercatores perpetrant doloſæ ſtateræ vitium quod Deo eſt abominabile. 22.1

Merces.

Si operario, vel famulo aufers mercedem, dabit Deus compenſationem te diuitiis ſpoliando. 154.1

Merces laboris peccati eſt æterna perditio. 133.2

Meretrix.

Meretrix pro fruſto panis corpus tradit & animam. 13.2

Meretricis amor, amor non eſt, ſed latrocinium. 56.1

Occaſione meretricum multa homicidia. 56.2

Fuge à meretricis domo, vbi dæmonis, ac Gigantium adeſt crudelitas ingredientem peremptura. 19.2

Meretrix nunquam nummis impletur, inſtar perforati dolij. 56.1

Meretrices hominem, & eius opes perdunt. 202.1

Qui meretrici adhæret, ſæpe filios vt pater alit. 21.1

Meritum.

Ad gloriam Sacerdotij debent merita præcedere. 299.1

Laudari à tuis, magni meriti eſt documentum. 296.1

Metus.

Terreat ſupplicij metus, quem virtutis pulchritudo non allicit. 5.2

Miles.

Difficilè ſupplices militum libelli leguntur, difficiliùs eis præmia donantur. 100.2

Nunc milites ſtrenui poſt vulnera in bello accepta ſine præmio fameſcunt. 23.2

Miniſter.

Miniſter Euangelij ſit priùs ſibi puteus, quam proximi fons exiſtat. 118.2

Quantò Miniſter Euangelicus eſt ſonitus, tantò eſt eius ſublimior, ac celerior prædicatio. 118.2

Miniſter inutilis Reipublicæ idem eſt ac confundens Regem à quo munus accepit. 32.2

Miniſter Regis pius, ac Sapiens Dei donum. 204.2

Miniſter iniquus non poteſt Diu Principi eſſe gratus. 231.1

Adulatores Miniſtri Regis plerumquè ſubitò è felicitatis culmine excidunt. 230.2

Miniſter Eccleſiæ operibus debet manifeſtare, ſe verè eſſe Dei miniſtrum. 302.1

Miraculum.

Miraculum à Deo petit quaſi illum tentans, qui imperatus dum orat, vult conſequi quod petit. 225.1

Mirari.

De homine mortali nullo vel maximo peccato mireris. 222.2

Miſer : Miſeria.

Miſer ad altum munus euectus ſuperbus, & crudelis. 74.2

Videre pauperis miſeriam, nos allicit, ad ei ſuccurrendum. 189.1

Miſereri : Miſericors.

Deus omnium miſeretur, quia eius omnipotentia eum continet, quodammodo, vt ſupplicium non inferat. 156.1

Iuſti cum miſericordia probati laboribus ſunt, impij *cum ira* flagellati. 155.2

In vnica miſericordia, ſeu in eleemoſyna videtur totius legis obſeruationem contineri. 34.2

Vel in inferno Dei miſericordia fulgurat. 192.2

Ineffabilis Dei miſericordia, peccatorem patienter expectare, ſi forte pœniteat. 222.1

Miſericordia, & veritas omnium eſt virtutum epilogus. 6.2

Dei miſericordia quodammodò ex noſtra facilitate ad peccandum ſumit motiuum ad parcendum. 224.1

Munificentia nobilium eſt propria virtus. 261.2

Miſericors hic magis opibus abundat, & gloriæ diuitiis poſtea ditatur. 23.2

Sic Deus miſericordiam exercet, vt quodammodo videatur attributum iuſtitiæ vindicatiuæ ad eum non pertinere. 150.1

Dei miſericordia non vocata aduenit, & quaſi rogat nos ſalutem accipere. 168.2

Cum miſericordia infinita Dei cohæret ob vnicum lethale crimen te iuſtè damnari. 192.1

Principes humanis miſeriis obnoxij, diſcant afflictis miſereri. 146.1

Miſericors Dei prouidentia ante ægritudines medicamina præparauit. 279.1

Non miſeretur proximo indigenti qui peccatis ſtudet. 50.1

Dei ex miſericordia labores iuſto obueniunt. 155.1

Miſericordi Deus miſeretur. 224.2

Mitigare.

Diritas mortis mitigatur ex eo quòd ſit æqualis omnium conditio. 288.1

Modeſtia.

Ex modeſtia cordis oculorum modeſtia promanat. 116.1

Modus.

Vel in ſpiritualibus, modus eſt ſtatuendus. 61.2

Modus cœleſtis ſupplicij plerumque modo delinquendi aſſolet reſpondere. 156.1

Moleſtia.

Grauior moleſtia ex coniuge zelotypa accipitur, quàm ex mala fama, tumultu vulgari, & calumnia. 247.2

Moleſtum admodum eſt vtile ſcientiarum ſtudium. 80.1

Monere : Monitio.

Monere ſtultum, idem eſt ac eum flagellare. 20.2

Monitione prudenti plura proximi poteris inhibere errata. 227.2

Monita prudentum audire iter ad vitam. 21.1

Morbus.

Senectutem morbis afflictam, nec diuitiæ, exhilarare poſſunt. 288.1

Mors : Mori.

Peior eſt mors, quam lingua infert, quàm naturalis mors. 253.2

Qui memor mortis audet crimina patrare, ſe oſtendit damnationi proximum. 176.1

Ex bona morte filij, propinqui, vel amici potius conſolatione, quàm triſtitiâ affici debemus. 280.2

Cur

Cur timemus mortem, quæ nihil eſt. ad initium voluminis io Aotilogia.
Mors, perditio, tartarus cum impudica fœmina colligantur. 74.2
Amariſſimum vel ſenio confectis eſt mortis vocabulum. 105.2
Mortis memoria & à peccato retrahit, & ad virtutis excitat exercitium. 99.1
Mors magnum bonum eſt Euæ iuſtis filiis. ad initium voluminis in Antilogia.
A peccato, quod eſt oihil, proceſſit mors quæ nihil eſt. ad initium voluminis iu Anrilogia.
Mors vita eſt iuſtis. ad initium voluminis in Autilogia.
Memoria mortis auaritiæ medicamen eſt. 205.1
Mors animæ & nomine & re mors eſt horribilis. 137.2
Diuinæ dilectiooís documentum ſæpè eſt immatura mors. 139.2
Memoria mortis facit hominem facilè legis iugo ſubmitti. 109.2
Mors vitæ anteactæ conſeorit. 32.2
Poſſe hoiuines repentè mori, concludit, debere te ſemper eſſe paratum. 100.1

Mortificatio.

Studium mortificationis exercitio orationis eſt præmittendum. 117.2
Mortificatio & oratio animum ad omnimodam puritatem adducunt. ibid.
Vix diuino palato ſapiunt virtutes ſi cum mortificationis myrrha non condiantur. 119.2

Mores.

Mores ediſcimus eorum, quibuſcum commoramur. 149.1
Eius ebibes mores, quocum aſſiduè commoraris. 233.2
Probi mores vocales ſunt ad perſuadendum. 216.2
Prauos mores, quos iuuenta haurit, ſenecta difficilè euomit. 195.2

Mulier.

Mulier, quæ plus, quam vnum amat, meretrix tibi ſit. 202.1
Difficilè poteſt mulier compta pulchritudinem oſtentare veram. 202.2
Plerumque fœda eſt mulier, quæ fucis vtitur. ib.d.
Auara mulier impudica ſæpè ad furta cogit amaſium. 164.2
Vt mulier fortis oomeo acquirat, debet domo recludi, quaſi iu loogè diſſita Regione degeret. 77.1
Satiùs habitate cum leonibus, quàm cum muliere iracunda. 50.2
Mulier ſapiens quodammodo tecedit à communi mulierum ſpecie, & nouam conſtituit. ad initium voluminis in Antilogia.
Mulieris impudicæ crudelitas diabolica. 10.1
Fatuarum mulierculárum eſt ſe iouicem verbis contumelioſis impetere. 21.1
Mulier libidini addicta omnium vitiorum agit epilogum. 245.2
Plaga animi malitia mulieris, impetus aut vindicta ioimici intolerabilis omninò. ibid.
Mulier ſerpenti aſſimilatur, quia venenum geſtat in ore. 246.1
Mulier noo poteſt cordis affectus continere, ne prodeant. ibid.
Plerumquè mulier vino indulgens, turpis ex Venere oſtentatur. 247.2
Mulierum eſt ſomniis adhibere fidem. 268.2
Mulier rixoſa & viro & famulis moleſtiſſima inſtar tecti perſtillantis. 44.2
Mulier fatua leuis plerumqnè quæ pulchritudinis gemmam voluptatis, in morem porci, defœdat in luto. 24.1
Mulier pulchra ſi bonis moribus ornetur, encomiis digniſſima. 23.2

Multiplicatio.

Multiplicatio criminum reddit peccatorem iodignum, vt ſpeciali Dei auxilio ad conuerſionem donetur. 169.1

Mundanus.

Mundani diabolo ſine ſpe mercedis, imò cum ſupplicij certitudine miſerè obſequuntur. 166.2

Mundities.

De conſcientiæ munditie nunquam præſumendum. 74.1

Munus.

Muneris pro iniuſtitia accepti duratio breuis, æterna ſupplicij retributio. 286.1
Quàm potens, quàm omnia vincens munerum elargitio. 52.2
Qui de ſubſtantia pauperis offert munera, Chriſtum Dominum coram æterno Patre exitialiter percutit. 269.2
Munera accepta Iudicem captum viſu, & voce efficiuut. 231.2
Cum quis quæritur ad munus egregium, oſtenditur eo dignum eſſe. 303.2
Quies ſubditi eſt, iniunctum ſibi à præſule munus promptè implere. 293.2

Murmuratio.

Plerumque nulla alia eſt cauſa murmurationis, quàm murmurantis malitia. 301.2
Murmuratio diſſipatur, cum triſti facie auditur. 62.1

Mutuum.

Qui mutuum dat, comparat ſuâ pecuniâ amicum. 255.1
Qui mutuum accipit, & tempore ſtatuto nōo ſoluit, ſe oſtendit ingratum. 255.1

N

Naſci : Natalitium.

FOeni ac filiorum inſtar naſcimur citò morituri. 215.2
Execrabiles oſteotantur ciuibus illi, qui miſero natalitio orti, ob acquiſitas arte opes volunt ab omnibus adorari. 163.2

Negotium.

Grauia negotia ſine coōſilio prudentis agenda non ſunt. 16.2
Negotia temporalis ruinæ proxima capeſcenda non ſunt. 264.2
Quaſi imperfecta eſt negotiatio propitiationis, vbi eleemoſyna non adeſt. 199.2

Nequitia.

Nequitia intolerabilis digna tartaro, deflectere à virtute in peccatum. 248.2
Ex oequitia parentum filiorum ſæpè prodit infelicitas. 288.2

Nimietas.

In rebus cunctis noxia eſt nimietas. 40.1

Nobilitare : Nobilis.

Magis nobilitat mariti nomen vxor pudica, quàm Vrbem ædificaſſe. 286.1
Ignobiles equitant diuitiæ, paupertas nobilis pedes incedit. 101.2

Nocere.

Maximè filio nocet, qui eum procreat in peccato. 304.2
Multa dicuntur dura auditu, quæ ex animo nocendi non prodeunt. 227.2

Nomen.

Nomen & vnguentum idem eſt : bonum ſuauem odorem efflat, malum autem peſtilentem exhalat. 93.1

Noſcere.

Noſcere teipſum omnibus eſt bonorum origo. 44.1

Numen.

Regium numen eſt verſus ſacros ad Dei laudem condere : vulgare verò componere prufanos. 304.1

Nuncium.

Nuncium fauſtum plerumque mendax. 141.2

Nuptæ.

Cœcus omninò qui difficili ac periculoſo nuptæ amori dat ſtudium. 13.2

Nuptiæ.

Filiarum nuptiæ haud nimium differendæ. 291.1

O

Obedire : Obedientia.

Obedienti promptè Deo fidens ardua quæque committit. 118.1
Ex obedientia nullum poteſt prouenire incommodum, nullum lucrum amitti. 297.1
Præſuli obedi quaſi Deo ea promptitudine, quâ vota Deo emiſſa debent impleri. 96.2

Obcæcatio.

Obcæcatio mentis, quâ peccator ſuffunditur, eſt damnationis quaſi prælibatio. 172.2

Oblectare.

In omnibus præcipuè in iis, quæ ſenſum oblectant, modus adhibendus. 61.2

Obligatio.

Herorum obligatio, non ſolùm propriæ, ſed domeſticorum ſaluti attendere. 77.2

Obliuio.

Pauperis geſtis præclaris agnata eſt obliuio. 100.2
Sapientis ſcriptoris nomen nunquam obruit obliuio. 149.2
Ex oblinione nouiſſimorum cuncta crimina ortum habent. 199.2

Obſequium.

Obſequia ex alienis bonis haud Deo grata. 7.1
Quàm ſtultè præſtas obſequium voluptatum idolis inutilibus & noxiis. 161.2
Milites Regis terreni obſequio vitam ſine mercede tradunt. 100.1
Obſequia ex libera voluntute oblata Deo gratiſſima. 242.1
Obſequium in Deiparam libidinis medicamen. 18.1

Obſeruatio.

Innumerabilia bona legis affert obſeruatio. 243.1

Obſtaculum.

Magnum obſtaculum ad ſaluationem nimia circa diuitias augendas ſollicitudo. 23.1

Occaſio.

Qui occaſiones delinquendi non fugit, in illis corruit. 187.1
Fugiendæ occaſiones delinquendi. 264.2

Occidere.

Quaſi occidit pauperem qui ei neceſſaria ad vitam non impertit. Illicò ſubueniendus eſt pauper. 188.1
Spondere pro alio, idem eſt quodammodò, se occidi. 255.2

Occultare.

Difficilè quis cordis dolos occultabit. 64.2

Odi.

Odit lucem qui malè agit. 14.2

Officium.

Qui nummis acquirunt officia, malè ea obeunt: qui aſſumuntur ad ea, egregiè aſſolent obire. 230.1

Onus.

Graue onus eſt, homini obedire, ſed grauiùs homini imperare. 97.1
Graue onus lethalis peccati veloci obſtat pœnitentiæ. 58.2
Importabile peccati onus. 235.2

Opera : Operari.

Opera proba aut improba filij patri tribuuntur. 258.1
Cum quis ad Dei gloriam opera dirigit, quaſi facta à Deo proſperum ſucceſſum habent. 36.1
Qui ſcimos animam immortalem eſſe, concludimus nos debere recta ſectari opera. 135.1
Multa opera exteriùs recta diſplicent Deo ob rectæ intentionis defectum. 49.1
Qui repentè operatur, eſt pœnitudini obnoxius. 47.2

Opes.

Opes iniuſtè acquiſitæ perdunt bona iuſtè poſſeſſa, & ipſæ ſimul perduntur. 250.1
Sæpè ex auaritia imminuuntur opes. 230.1
Opes ex fraude acquiſitæ pereunt. 49.2
Stultiſſimus eſt qui curat fraude opes acquirere, eas enim non poſſidet, & perit æternùm. 49.2
Iniquum non eſt, quemliber iuxta ſtatum, & opes ſine laceria victitare. 90.2
Opes pennatas difficilè quis poterit diu poſſidere. 55.1
Opes iniuſtè acquiſitæ nemini proſunt, cunctis nocent. 16.2
Opes, quibus benè vteris, ornamentum, quibus malè, tibi dedecus afferunt. 31.2
Nemo repentè fit diues, aſſiduus labor facit paulatim increſcere. 49.2
Non tam opes, quàm induſtria pacem Regni tuetur. 88.1
Non opes, ſed gratia facit hominem verè diuitem. 21.1
Opes pauperi commiſſæ in cœlum vtiliter deuolant. 55.1
Iuſto opes aut dantur, aut denegantur à Deo prout expedit ad ſalutem. 208.1
Opes malè partæ poſſidenti corporis, & animæ exitium creant. 3.2
Vide verbo *Diuitiæ.*

Opportunitas.

Opportunitas eſt obſeruanda ad correptionem, vt proſit. 235.1

Optatum.

Vt quis licitis potiatur optatis, magis curet Deum, quàm Principum gratiam, propitium habere. 72.2

Opus.

Deficere opus antiquum, eſt veluti noua eius ædificatio. 311.1

Iuſtitiæ opera inſtanter exere, ne repentè morte irruente, vacuis manibus inueniare. 99.2

Qui benè cœpit, habet quodammodò opus perfectum. 273.1

Idem eſt opus Dei, ac hominum ſalus. 283.2

In omnibus Dei operibus latet aliquid ineffabile, & hic incognoſcibile. ad initium voluminis in Antilogia.

Quodcumque vile opus ad ærumnam ſubleuandam dignum eſt, quod à quolibet nobili viro geratur. 206.1

Opera bona aliàs, à peccatore geſta ad meritum non proficiunt. 269.2

Benè incipere bonum opus, quodammodò eſt benè id conſummare. 36.2

Iniqua opera ſunt impij infelicitatis, & immaturæ mortis prophetia. 97.2

Oratio: Orare.

Qui vt orationi ſtudeat, miniſterium à Præſule ſibi iniunctum deſerit, in vacuum orat, Deo iam auolante. 123.2

Ad orationem mentalem diligens præparatio adhibenda. 89.1

In oratione non multiplicanda verba, ſed cordis affectus. 89.2

Viri Sapientiſſimi ex orationis libro hauriunt difficilium quæſtionum ſolutiones. 283.1

Oratio efficax de illa cum ſimul clamant lingua & opera. 298.2

Orationi inſtandum ſemel & iterum eadem petendo, vt tandem exaudiaris. 271.2

Orationis exercitium nos ad proximorum ſalutem procurandam emittit, 124.1

Iuſto vocante Deum in oratione, Deus illicò venit, quaſi aduentus eius ſit echo orationis. 119.1

Oratio matutina commendatur. 170.1

Melior eſt finis orationis, quam initium, quia in fine ex præmiſſa meditatione affectus accenduntur. 94.1

Sine aſſidua oratione difficilis erit iuueni caſtitatem tutari. 150.1

Oratio ingenium ad ſcientias acuit. 314.1

Oratio, qua à Deo petis ſecundum beneficium eſt actio gratiarum pro prima receptione. 313.1

Vt tibi proſit aliorum oratio, pœnitentiam adhibe. 270.2

Oraturus ſe à negotiis externis expediat. 215.1

Sine oratione vix poteris rectè viuendi teneri propoſitum. 212.1

Oremus & nos, cum pro nobis alij orant. 311.2

Oratio matutina connotat totius diei deuotionem. 304.1

Ad cuiuſlibet operis perfectionem oratio proficit. 281.2

Oratio matutina commendatur. 263.2

Non omnis oratio placat Deum, ſed quæ corde contrito procedit. 218.2

Orator.

Orator non eſt laudandus ex acutis conceptibus, ſed ex propoſito, quo dicuntur. 230.2

Ordo.

In Concione magis placet ordo, quàm conceptuum acumen. 233.1

Os.

Os prudentis in corde: cor ſtulti in ore verſatur. 233.2

Oſſa iuſtorum radicis inſtar fœcundæ, æternam virtutis eorum memoriam pullulant. 309.1

Oſculum.

Impudentiſſimi animi eſt, oſculo amicum tradere. 7.2

Otium.

Otium eſt iuueni turpis affectus ſcaturigo. 14.1

Otium eſt omnis malitiæ machinator. 167.2

P

Parcere.

Rebus ſuis Domini libenter parcunt. 159.1

Parens.

Parentes, ex eo quod ex eis originem trahimus, magni à nobis debent æſtimari, licet aliæ rationes non ſubeſſent. 309.2

Probus parens non ſolùm actiones filij, ſed & cogitationes prauas debet corripere. 258.1

Parentes iuſtè viuentes gloria ſunt æternum filiorum. 39.1

Ob benè moratum filium parens laudatur. 257.2

Parens filium immoderatè corripiens, non corripit, ſed occidit eum. 45.1

Quilibet parens poteſt eſſe futurorum filij periculorum propheta. 76.1

Parere.

Deliciis parere, eſt infami opprimi ſeruitute. 304.2

Parendum iuſſis Regis, vti diuino oraculo. 36.2

Paſſio.

Chriſti paſſio ingratis iudicij indicit horrorem. 121.1

Paſſionis Chriſti meditatio à vitiorum nos corruptione præſeruat. 110.1

Aptiſſima ad vocem orationis materia Chriſti paſſio. 113.2

Paſſionis dominicæ memoria peccatorem ſuſcipiat à lethargo. 120.1

Animi paſſiones ſic domandæ, vt rurſum non deſæuiant. 303.2

Dies paſſionis eſt Chriſto Domino dies lætitiæ cordis eius. 115.2

Paſſionis Dominicæ meditatio motus animæ impenetrabilis dæmoni. 113.2

Vide verbo *Chriſtus.*

Pars.

Pars fundi iniuſtè poſſeſſa infœcundum totum fundum reddit. 53.2

Pater.

Ex dilectione in filium pater ſtudet ei opes relinquere in illius fortaſsè exitium æternum. 93.1

Omnia à Patre cœleſti per Chriſtum Dominum petenda, vt efficax ſit oratio. 314.1

Talem putamus patrem eſſe, qualem filium videmus exiſtere. 27.2

Mirum, reperiri patrem qui ſollicitus non ſit, de diuitiis filio acquirendis, timens, an eis benè ſit vſurus. 84.1

Recto Sapientiæ vſu pater filiis diuitias comparat. 190.1

Ob filiorum, aut famulorum peccatum pater, vel herus ſupplicio afficitur. 264.2
Pater filij ineruditi adaugere diuitias, ſatagit non filio, ſed meretricibus. 29.2
Crudelis eſt pater, qui non caſtigat filium. 290.2
Patrem exiſtimes filium eſſe mortuum, quem erudiri non curauerit. 9.1
Quas paulatim pater acquiſiuit opes, filius ſine labore partas feſtinanter abſumit. 50.2
Pater iraſcitur ex filio ſtulto, mater neſcit iraſci, ſed dolet. 40.2

Pati.

Cum iuſti patiuntur ex ipſis laboribus, Deus eis educit refrigetium. 155.1
Impoſſibile eſt non pati eum, qui Dei ad ſeruitium accedit. 183.1
Plus in hac vita patiuntur impij quam iuſti. 137.2
Quidquid hìc patimur, parum aut nihil eſt præmij 137.1

Patibulum.

Nocentibus in aliorum exemplum agnatum eſt patibulum. 58.1

Patientia.

Diuturnior Dei patientia grauius connotat peccatoris ſupplicium. 97.2
Virtus potentiſſima eſt patientia in iniuriis. 136.2
Impios Deus permittit, neceſſarios quidem ad iuſtorum patientiæ exercitium. ad initium voluminis in Antilogia.

Pauper : Paupertas.

Pauper ſua ſorte contentus diues omninò eſt. 286.1
Non erit modeſto marito paupertas, ſi grata ſit vxor. 247.1
Non eſt vexandus pauper, ne Deus in illo diuexetur. 53.2
Pauper ſuperbus omnibus eſt inuiſus. 43.2
Paupertas grata debet eſſe cordato, ſiquidem eum abſtrahit à dilectis. 230.2
Qui inter diuitias pauper eſt ſpiritu, beatificetur, quia miracula geſſit. 260.2
Pauper vel propinquis odioſus. 31.2
Pauper affert miſericordi ſalutis conſequendæ nuncium. 189.2
Accommodatior ad virtutem paupertas, quàm diuitiæ. 68.2
Facilius pauper, quàm diues pauperi ſuccurrit. 45.1
Licet pauper non oret, vel dignus non ſit qui audiatur; ipſa eleemoſyna pro conferente exorat, & ſemper auditur. 255.2
Pauper diuiti non vt amicus, ſed vt famulus aſſociatur. 212.1
Pauper non contemnendus, qui diuite fortaſsè melior eſt apud Deum. 71.2
Pauper Dominus eſt eleemoſynæ, quia illi debetur. 7.2
Pauper plerumque minus quàm diues eget. 25.2
Ne pauperem ſpernas afflictum, fortaſsè ex iuſtitia magis Deo gratum quàm Reges. 141.1

Pax.

Pax Regni conſeruatur dum Reges dant munera Eccleſiæ: non dum ab Eccleſia ſubſtantiam auferunt. 304.1
Pax coniugij non conſeruatur, ſi ſenſuum ſit diſſidium. 244.2

Peccare : Peccatum.

Infeliciter negotia expediet, qui ad peccandum diluculo ſurgit. 24.2
Per quæ quis peccat, per eadem afficitur ſupplicio. 173.2
Quàm miſer, qui cum pennas habeat vt è rete fugiat, patitur inescari, & capi! per quæ peccas torqueris. 3.2
Nos à peccando contineat, ſcire poſſe nos Deum punire illicò delinquentes, & ignorare, an volet tempus concedere ad pœnitentiam. 165.2
Per quæ quis peccat, per eadem torquetur. 39.1
Peccare idem eſt, ac mortis nuncium recipere. 37.1
Peccaſti, illicò pœnitentiam age, ne repentè agnatum ſupplicium irrumpat. 219.2
Nequit peccator ſe à Dei conſpectu abſcondere. 219.1
Deum peccator timeat, qui repentè in morem procellæ ſolet ad vindictam irruere. 219.2
Timeat peccator, qui à Deo poteſtatem habente occidendi elongari nequit. 203.1
Arguendus eſt peccator efficaciter, ſed prudenter. ad initium voluminis in Antilogia.
Peccator magno laborum pretio damnationem comparat. 37.2
Quid peccator boni à Deo inimico poterit ſperare. 155.1
Cùm peccator videt iuſtum affligi ad diriorem ſe cruciatum præparet. 24.2
Difficilè eſt cum peccatore amicitiam inire, & eius non ediſcere impietatem. 53.2
Cum peccator hìc non agitur ærumnis, timeat flammam æternam. 273.2
Peccator nihil in litteris ex ſtudio proficiet. 182.2
Semper peccator degit in tenebris. 208.1
Peccator humanis ærumnis magis, quam iuſtus ſauciatur. 285.2
Peccator iuſtum non ſpernat, ad cuius ianuam fortè neceſſitas eum expectate coget. 31.2
Peccator ad nullum aptus miniſterium. 217.2
Peccator qui Deum vocantem ſe diu expectare facit, inſtet precibus, vt eum fugientem ad ſe reducat. 120.2
Peccator in ſis, quas inique gerit voluptates, aſſolet ſupplicium inuenire. 159.2
Ex alieno malo, ſeu ſupplicio à Deo aliis inflicto, peccator debet ſapere. 175.2
Non peccator tantillas ſubeat pœnitentiæ moleſtias, intolerabiles ſubit æternas. 120.1
Magno Dei beneficio peccator tribulationibus agitatur. 120.2
Verba impia peccator exaudiens ad grauiora crimina excitatur. 21.2
Timeat peccator Dei irati ſagittam numquam ab ſcopo aberrantem. 141.2
Deplorandi peccatores, qui dum iniquè viuunt, nullo conſcientiæ ſtimulo punguntur. 164.1
Peccator crudelis Dominus, id eſt, peccati mancipium. 132.1
Quamdiu manet in impio peccatum, manet ad condemnationem timor vt teſtis, & conſcientia vt Iudex. 171.2
Peccator nullum virtutis opus gerens verè dormit. ibid.
Luxurici peccatum tartarea eſt fouea. 52.2

Nihil peccato triſtius poteſt peccatori accidere. 192.1
Cum parens peccator primogenito priuatur, ſciat ſupremam illam eſſe Dei admonitionem, vt conuertatur. 174.1
Peccator in corruptione, ipſa morum continet ſui exterminium. ibid.
Peccatum quantumuis occultum latere diù non poteſt. 47.1
Ob peccata nautarum periclitatur nauigium, excitata procella. 163.1
Peccatum nox. 147.2
Vnum peccatum eſt ad aliud diſpoſitio. 188.1
Agnatum eſt nomen peccati ſtultitia. 219.2
De propitio peccato non ſis ſine metu. 192.1
Ex peccatis bella, ex iuſtitia pax exoritur. 36.2
Peccatum omnium crudelium animi hoſtium crudeliſſimus. 190.2
Peccatum animæ mors. 214.1
Innumerabilia peccata ex linguæ immoderatione. 254.1
Peccati fructus omnium malorum colligatio. 52.2
Agnatum eſt peccato mar ſtari. 153.1
Vnum peccatum eſt ad alterum diſpoſitio. 41.1
Vnius ciuis peccato aliquando tota ciuitas perit. 300.2
Peccatum cæcitas mentis. 136.2
Illud ipſum committere peccatum, exitialiter eſt ab ipſo morderi. 232.1
Peccatum leo eſt, hominem comminuens. 250.2
Peccata filiorum attribuuntur parentibus, ea quorum incuria prodiere. ad initium voluminis in Antilogia.
Vnicum adulterij peccatum quatuor grauiſſima peccata continet. 239.2
Propter peccata ægritudine diuexamur. 280.1
Peccata corporis valetudinem corrumpunt. 141.2
Peccata dies vitæ decurtari efficiunt. 21.2
Omne peccatum decus affert peccatori. 216.2
Ob ciuium peccata Regna corruunt. 61.1

Pecunia.

Pecunia quæ ab auaro reconditur, verè perditur. 255.2
Nullus quæri poteſt, quòd pecuniam quam accipis, numeres. 290.2
Amor pecuniæ non ſolùm animæ, ſed & corpori eſt exitialis. 305.1
Pecunia agnatum eſt omni vulneri medicamen. 50.1
A pecunia cuncta incommoda ſeparantur, ad paupertatem fugiunt. 28.1
Pecunia prodeſt Sapienti, inſipienti nocet. 94.1

Peierare.

Qui peierat, ſe furioſum oſtendit. 74.1

Perditio.

Quàm difficilis & aſpera perditionis vita. 141.1
Tota regni perditio ex Regis abſtractione ab immediato regimine oritur. 47.1

Perfectio: Perfectus.

Deum præſentem contemplari, nos facit perfectionis viam ſine cunctatione perficere. 113.2
Qui perfectioni ſtudent, Dei bonitatem oſtentant. 296.1
Et qui ſtudio perfectionis incumbit, omnia obſtacula ſunt, quaſi nulla eſſent. 113.1
Longum perfectionis iter, opus eſt proſperare. 112.2
Non decet perfectionis ſtudioſos facilè animi illuſtrationes appetere. 116.1
Perfectioni ſtudentes non ſolùm grauia crimina debent vitare, verum, & ab omni perfectione abſtinere. 68.2
Perfecti nihil habent, & omnia poſſident. ad initium voluminis in Antilogia.
Pauci viri perfecti, fœminæ pauciſſimæ, vel ferè nulla. 95.2

Periculum.

Maris pericula ſubire ob Dei gloriam commendabile, ob acquiſitionem opum taxabile admodum eſt. 294.2
In nimia cum Principe conſuetudine mille adſunt euerſionis pericula. 212.2
Qui monitus ſe periculo ingerit, ſi excidat miſericordiam non meretur. 210.2
Multa pericula ex linguæ intemperantia prodeunt. 50.2

Perſeuerentia.

Perſeuerantia maximè neceſſaria eſt ad perfectionem ſpiritualis vitæ. 110.2
Perſeuerantia in virtute in nullo deficiens, admodum Deo laudabilis. 123.2

Perſona.

Cuiuſlibet perſonam accipere Iudicem, malum eſt: accipere impij perſonam, peſſimum. 41.1

Peſtis.

In plaga communi peſtis, &c. te ad mortem præpara, nec enim debes præſumere te ſolùm euaſurum incolumen. 219.1

Piaculum.

Multiplicatio venialium piaculorum fragrantiſſimam perdit ſanctitatem, dum ad grauia diſponunt. 101.1

Pictura.

Picturæ vel ſtatuæ nudæ indecenter, taxantur. 166.1

Pius: Pietas.

Verbi pij prolatio vtilis admodum auditori. 21.2
Vel in prauo filio agnoſcitur pietas parentis. ad initium voluminis in Antilogia.
Dei pietatis eſt, quos nouit impœnitentes perſtituros, illicò de medio tollere, ne addant æternæ conflagrationi ligna. 176.1
Animi pietas præſtans pingue efficit ſacrificium. 271.1
Magnæ pietatis opus eſt, murmurantes compoſcere. 301.2
Adeò iuſti pietatem torquet, præualere contra innocentem calumniam, vt nondum natis quodammodò inuideat. 87.2

Piger: Pigritia.

Piger riſui, & ſibilo eſt cunctis. 234.2
Piger ſuorum deſideriorum martyr eſt. 50.2
Quid non pigritia mali ſuo ſuadet auctori. 64.1

Placere.

Deo & hominibus iuſtum placere magnæ virtutis eſt indicium. 123.1

Plaga.

Plagæ quibus affligimur, ſunt præcurſores exiſij æterni, ſi eis afflicti non corrigimur. 158.2

Plorare.

Ne nimium plores in obitu iuſti, ſed eius requiem gaudio proſequare. 235.2

Plorandus ſtultus quaſi mortuus. 235.2

Pœna.

Peccato vnico pœna immenſa reſpondet. 597.5

Pœna loquentis ſtultè eſt, ſtultam ſententiam irridendam ab aliis protuliſſe. 20.2

Pœna perambulat quærens peccata, quæ puniat. 165.2

Pœna impiis inflicta in Deî gloriam cedit. 36.1

Nulla pœna maior peccato. 597.1

Pœnæ peccatorum vel hîc iuſtorum pœnas ſuperant. 26.2

Pœnitentia : Pœnitens.

Pœnitentia inducit in Deo peccatorum obliuionem. 307.2

Ploratio pœnitentis dulciſſima eſt modulatio. 113.1

Ipſa pœnitudo peccatoris deprecatio efficax eſt. 232.1

Ad pœnitentiam omne præſens tempus eſt opportunum, futurum minimè, qui incertum. 190.2

Dum Deus ægroti pœnitentia placatur, ægritudo minuitur. 279.2

Ad pœnitentiam maximè confert felicitatis deperditæ recordatio. 120.5

Pœnitentia coacta non ſolet ex recto animo ortum habere. 576.1

Non procraſtinanda pœnitentia. 65.1

Vera pœnitentia non agitur, dum omninò delinquendi occaſio non relinquitur. 222.1

Sæpè qui vocatus à Domino ad pœnitentiam illicò non reſpondet, cum poſteà ſibi videtur pœnitere, haud verè pœnitens, non admittitur. 123.1

Pœnitens debet, vt Deum emolliet, ad diuorum interceſſionem accurrere. 121.1

Qui pœnitentiam vſque ad vitæ terminum differt, fictè plerumque eam agit. 4.1

Pœnitentia peccatoris eſt deprecatio pro peccatis. 271.1

Pœnitentiam age. 95.5

Merita per peccatum emortua per pœnitentiam reuiuiſcunt. ad initium voluminis in Antilogia.

Polliceri.

Cum audieris, aliquem multa polliceri, ſcito nulla impleturum. 61.2

Populus.

Chriſtianus populus ſpecialiſſimam in Dei hereditatem electus maxima gloria fuit. 221.2

Sine vero amico, & gratia apud populum, parui quiſque æſtimatur. 65.1

Cum videris populum olim diuitem nunc eſurientem, haud ineptè coniicies Principes, aut eorum Miniſtros eius ſubſtansiâ ſaturari. 69.1

Potentia.

Dei opuſcula, ſcilices formica, &c. ſcintillæ admirabiles diuinæ potentiæ ſunt. 291.2

Potus.

Vitam imminuit frequens aquæ potus. 261.2

Præceptum.

Iniuſtè queritur ſubditus de præcepti rigore, quod omnibus indicitur. 288.1

Præcordia.

Solus Deus iuſti ac peccatoris præcordia cognoſcit. 98.1

Prædeſtinatio.

In pauperes pium eſſe hominem magnum eſt prædeſtinationis documentum. 103.2

Prælatus.

Prælatus in ſe priùs circumcidat quæ in ſubdito curat circumcidere. 125.2

Prælatus ſubditorum grauatur onere, ſed ſimul eius fructibus exornatur. 126.1

Præmium.

Præmium Regis terreni ſerò, Regis cœleſtis citò aduenit. 208.2

Deus iuſtum non ſolùm in cœlo, ſed & in terra præmio donat. 301.2

Sufficiens præmium recti ſuffragij eſt opportunè te fuiſſe locutum. 34.2

Præſentia : Præſens.

Dei præſentiæ fidem non habere. 97.2

Qui Deum ſibi præſentem conſiderat, non facilè ad crimen allicietur. 255.2

Præſentare.

Nihil operemur, quod non valeat intuenti Deo præſentari. 36.1

Præſes.

Inuiſum cunctis tyranno præſidi ſubiici. 229.2

Præſidium.

Cum deficiunt iuſto humana præſidia, præſto adeſt diuina protectio. 13.23

Præſtantia.

Quælibet præſtantia nobilitatis, opum, &c. quæ à communibus non eripit ærumnis, flocci æſtimanda. 83.2

Præſul : Præſulatus.

Præſul in ſubditos errantes non ſimul totam iram profundat, ſed paulatim. 158.5

Ad Præſulatum inuitus traheris. 197.1

Præſules circa ſupplicia inferenda maximo debent vti moderamine. 159.5

Præſul qui de temporalibus ſubditorum commodis curat, liberiùs eis, ſpiritualem indicit obſeruationem. 311.2

Præſumere : Præſumptio.

Ne de infinita Dei miſericordia præſumas, eſt enim etiam infinitè iuſtus. 219.1

Propria præſumptio Dei auxilium ablegat ſpeciale. 25.1

Primitiæ.

Qui primitias Eccleſiæ ſoluunt, bonis exundant. 7.1

Princeps.

Catholicus Princeps commendabilis obiici debet ex ſubditis eius diligentia ad iuſtitiam adductis. 308.1

Debet Princeps curare, vt mulierculæ impietatis idola è Republica deturbentur. 308.2

Recordentur Principes, , ſe homines fuiſſe natos 309.2

Ad Principes aditum munera aperiunt. 42.2

Qualis Princeps, talis populus. 204.5

Princeps impius legatum ſibi ſimilem deligit. Idem de omnibus miniſtris plerumque aſſeruerim. 29.1

Agere cum principe, idem eſt, ac verſari cum morte. 203.2

Sapiens princeps iudicando docet omnes virtutem. 204.1
Indecens eſt princeps qui ſtulto honotifica officia confert. 63.t
Princeps inſipiens ferè non eſt ſubditorum Dominus. 152.2
Cum regnat iniuſtus Princeps, tempus imperij illius plenum eſt iniquitate. 314.t
Princeps modicis tributis lac eliciat è ſubditis ouibus, nimiis ſanguinem non emungat. 75.2
Prinocps, qui immediatè non regit, aut eſt inſipiens, aut damnabili laborat incuria. 204 t
Principes quodammodò ab humana ſpecie abſtracti; nouam quaſi ſpeciem viuentium videntur conſtituere. 213.t
Princeps diù felix viuit pauperes ſi protegat innocentes. 71.2
Oportet Principem Iudicem, præſulem rectom eſſe, ac ſuauem. 158.t
Principis munus ſubditos alere, ac ſtabilire. 309.2
Indecens eſt princlpl, totum Imperium munus Miniſtris committere. 44.2

Priuilegium.

Priuilegia Mariæ omnia ſunt noua. ad initium voluminis in Antilogia.

Probitas : Probus.

Admntum probitatem diuitiæ nocent, confert paupertas. 21.1
Parens non commendandus ex filiorum multitudine, ſed ex eorumdem probitate. 297.2
Ille prnbus fuit Præſul, de quo uullus ſubditus queritur. 302.2
Probus Præſul etiam poſt mortem eſt de ſubditorum ſalute ſollicitus. ibid.

Proceres.

Proceres raro, aut nunquam debita ſoluunt. 201.1

Prodeſſe.

Omne id, quod animo non prodeſt, eum affligens eſt vanum. 80.1

Promittere.

Stulti eſt temere promittere, & poſtquam promiſit, non eſſe de impletione ſollicitum. 90.t

Propenſio.

Agnata eſt fœminæ ad nuptias propenſio. 274.2

Propoſitum.

Omne difficile propoſitum Sapientia operantis aſſequi. 50.2

Proprietas.

Fidelitas & lenitas ſunt duæ egregiæ præſulis proprietates. 298.2

Proſperitas.

Proſperitas accidens impio malorum magnorum eſt cauſa. 229.2

Protectio.

Quàm fragilis diuiti opum protectio. 41.t

Prouidentia.

Probi præſulis prouidentia ad futura tempora proferri debet. 312.t
Æqualis eſt Dei circa omnes prouidentia, licet iuſtos ſpeciali cura foueat. ad initium voluminis in Antilogia.
Diuina prouidentia occultiſſimè operatur. ad initium voluminis in Antilogia.
Multa eueniunt fortuitò hominibus, quæ tamen diuina reguntur prouidentia. 99.2

Proximus.

Qui proximorum miniſterio incumbit, credat ſe in Chriſti fratrem eſſe aſſumptum. 181.1

Prudentia : Prudens.

Prudentia non prodit è corporis canis, ſed ex animi maturitate. 196.2
Maxima prudentia, eſt, inimicias tolerare. 32.1
Vel periculi vmbram prudens fugit. 52.1
Prudens lachrymatur in domo conuiuij, natalitij, in domo luctus lætatur. 93.2
Prudens ad amicum ſemel infidelem non redit, iudicans reditum exitio ſibi futurum. 251.t
Prudentis eſt, in recta via, obſtacula timere. 31.t
Prudens nunquam debet exiſtimare ſua opera omninò pura eſſe. 36.t
Prudentiorem ſe inſipiens oſtendit cum inſipientiam abſcondit, quàm ſapiens cum Sapientiam occultat. 288.2
Senectæ prudentia & virtus in iuuenta eſt ediſcenda. 245.t
Ad ſcientiæ actus dirigendos, prudentia eſt neceſſaria. 5.1
Infirmi prælati prudentia potentiſſima ad duritiem ſubditi emolliendam. 58.1
Ducis prudentiæ, victoriæ debentur. 58.1
Prudentia, ac prouidentia propriæ Regis virtutes, 88.1
Prudens qui curat vxori nobilitate, & opibus æqualem inuenire. 246.2
Prudens antequam inſtet periculum, remedium præparat. 307.2
Prudens ſuas actiones nunquam omninò approbat, omnes placent ſtulto. 34.2
Prudentis eſt, officia illuſtria non ambire ne fortaſsè ducant ad perditionem. 37.2
Prudentia, vel in mancipio commendabilia obiicitur. 206.5
Cor prudens præmeditato conſilio ſtabilitum aduerſitatibus non frangitur. 235.2

Publicatio.

Peccato agnata eſt publicatio. 64.2

Pudor.

Filiarum pudor nimia parentum benignitate deperit. 198.2

Pulchritudo.

Fœminæ comptæ aliena eſt pulchritudo, fucorum videlicet. 202.2
Ex mira creaturarum pulchritudine Dei auctoris ineffabilem pulchritudinem rimamur. 161.t
In ſene iuſto tanta eſt pulchritudo, vt valeat quodammodò cum gloriæ diademate comparari, 38.2
Quæ verè pulchra eſt, de pulchritudine non gloriatur. ad initium voluminis in Antilogia.

Punire.

Cum rei puniuntur, nos videntes debemus in alieno capite periculum facere. 240.2
Confert admodum ad aliorum exemplum delinquentes puniri. 50.2

Puteus.

Qui puteus eſt Sapientiæ, non ſibi ſoli retineat aquas, ſed aliis epotandas exponat. Sit puteus & flumen. 41.2

Q

Quies: Quietudo.

NOn omninò deſeras orationis quietem, qui vult Deum in proximorum miniſterio inuenire. 114.2

Vtiliùs eſt iuſto ad quietem ſpiritu modico viuere, quàm diuitiis abundare. 34.1

Religioſæ communitatis eſt quietudo grauis, cum quis aliorum errata veſtigare ſatagit, ex prauo zelo. 58.2

R

Recedere.

NIhil tam ſtultum, quàm nolle ab ſtultitia recedere. 3.2

Recede ab impiis, ne eorum ſuppliciis, ſocietatis cauſa, afficiaris. 51.1

Recidiuus.

Recidiuum ad crimina, è quibus receſſeras inuiſum valdè Deo eſt. 176.1

Recordatio.

Crudeliſſima damnatis erit tortura peccatorum æterna recordatio. 140.2

Recreatio.

Corporis recreatio poterit eſſe non ſolùm licita, ſed & meritoria. 263.2

Recreatio animi eſt, iniuriam patienter ſuſtinuiſſe. 182.2

Redditus.

Quidquid potentior infirmiori dat, cenſus in morem, perpetuam connotat reddituum ſolutionem. 212.1

Reducere: Reductio.

Nulla arte peccatorem induratum reduces ad frugem meliorem, ſi ad Deum non accurras. 94.2

Stulti reductio ferè eſt impoſſibilis. 81.1

Tanta eſt vis prauæ conſuetudinis, vt quodammodò impoſſibilitatem reductionis conſtituat. 158.2

Vide verbo *Conſuetudo.*

Rectitudo.

Rectitudo, & vrbanitas conciliat amicitias. 59.1

Rector.

Rector ſubditos curet ab errandi occaſionibus abſtrahere. 129.1

Prudens Rector, non exiſtimat ſe à ſubditis alium eſſe conſtitutum. 101.1

Rector non quieſcat, donec circa ſubditorum commoda, neceſſaria prouideat. 262.2

Rectoris corona eſt, ſubditis aptè eſſe prouiſum. 263.1

Regendi alios munus formidabile difficilè à prudentibus aſſumendum. 117.2

Regimen.

Ad officia regiminis dedecet eligi imperitos. 39.1

Relaxatio.

Modeſta corporis relaxatione viri perfecti ſpiritu proficiunt. 126.1

Modeſta corporis relaxatio perfectos decet. ibid.

Religio.

Eorum qui poſt vota emiſſa, ex Religione ad ſæculum remeant, cuncta opera, cunctæ prætentiones diſſipantur. 30.1

Qui à Religionis ſtatu remeat ad ſæculum, degit periculosè. 66.1

Renouatio.

Neceſſaria eſt frequens ſpiritus renouatio, ne ſpiritualis domus excidat. 102.2

Renunciatio.

Præparatio neceſſaria ad perfectiones eſt renunciatio affectus ad creaturas. 112.2

Repetitio.

Ingratum debitori à creditore debiti repetitio. 230.1

Reprehenſio.

Rigida reprehenſio exaſperat, mollis corrigit. ad initium voluminis in Antilogia.

Reprobatio.

Reprobationis indicium trahere alios ad peccatum. 69.1

Requies.

Dei requies eſt, cum hominibus per gratiam habitare. 241.2

Reſpublica.

Reſpublica Innocens à Deo plectitur, quia Iudices negligunt plectere impios. 50.2

Rete.

Rete exitiale eſt adulationis ſermo. 71.1

Retinere.

Pro vno quod ex decimis retines, ſeptem amittis. 271.2

Reuelare.

Indignum viro, amici reuelare ſecretum. 290.1

Qui ſecretum amici reuelat, nullum verum habebit amicum. 250.2

Reuereri.

Parentes reuerendi à filiis maximè in ſenectute. 56.1

Iuſtum omnes egregium velut ſuperiorem ſibi reuerentur. 216.2

Vt reuerearis matrem, recordare laborum, quos tui cauſa tolerauit. 199.1

Rex: Regnum.

Qui valet apud Reges, omnium telis exponitur vulnerandus. 203.2

Rex pius eos magni æſtimat, qui ei veritatem prudenter aperiunt. 231.1

Rex libidini addictus regio nomine, quaſi diuino, delero, incipit eſſe humanus. 76.1

Non probus Rex, qui ſibi omnia commoda præparat ſubditorum oblitus. 83.1

Vtilis populo Rex, proprium eſt Dei munus. 204.2

Ex Regis pietate, ac Sapientia ſubditorum proſperitas pendet. 204.2

Non ſufficit Reges gerere voluntatem, vt Miniſtri iuſta decernant, debent illos vrgere, vt id omninò præſtent. 37.1

Difficilium decretorum Rex ſubditis rationem manifeſtet, vt facilius ipſi obediant. 60.1

Quid à Rege cæleſti non aſſequeris precibus inſtans? 61.2

Regnum quod Catholicos habet colonos, Deo ſe charum eſſe oſtentat. 158.2

Rex deficiens à Dei timore tyrannum ſe erga ſubditos oſtendit. 304.2

Rex immediatæ ſubditorum curæ aſſiſtat, redditurus pro eis rationem. 67.1

Si Rex vult rectos habere Miniſtros, mendaciis & adulationibus ingratas præbeat aures. 71.a
Multi Reges ſuot nomine ſolùm Reges. 153.a
Rex curet, non vt leo timeri, ſed vt placidus ros amari. 44.a
Gubernat Rex cor ſuum ad Deum, aptè ſubditos gubernabit. 308.2
Non ſufficit pio Regi defendere fidem, niſi etiam virtutem, & pietatem tueatur. 308.2
Quid prodeſt Regi fidem ſectari, ſi innumera libidinia, & auaritiæ idola in Regno permittat. 309.t
Reges etiam humana fragilitate afficiuntur. 279.1
Dedecet Regeio non implere promiſſa. 39.t
Quia Rex Dominus ſubditorum eſt, eos exactionibus premere nou debet. 159.t
Rex ooo audiens, & intelligens Regni ſtatum, ei parat exitium. 143.t
Reges ob potentiam nequeunt à Deo irato liberari. 174.1
Pio Regi agnatum eſt, velle, vt ſibi in cunctis veritas licet acida ſeſeretur. 151.t
Oportet Reges, legum notitia eſſe inſtructos. ibid.

Ridere.

Ridendus qui æterna temporariis poſthabet. 3.s

Ruina.

Roinæ quotidiè exoriuntur ex ſecreti violatione. 64.a
Tota ruina Reipublicæ ex iniuria Principum circa immediatam gubernatiooem exoritur. 67.t
Ex grauamine Eccleſiæ ex tributis, Regnorum ruina procedit. 48.1

Ruſticus.

Ruſtici ſubtiles Concionatoris conceptus delitamenta eſſe iudicant. 55.2

S

Sacerdos,

SAcerdos Dei vicarius eſt animi reuerentia dignus. 189.a
Plures Sacerdotes cum oblatiooes accipiuot ſuæ domus, non altaris vtilitati ſtudent. 311.a
Poſt Deum imò ſimul cum Deo Sacerdos, reuerendus obiicitur. 199.t
Modeſtius & grauis Sacerdotis inceſſus Sacerdotalem hoοorat habitum. 311.a

Sacrificium.

Sacrificia Deo non placent ſi in offerente iuſtitia & miſericordia deſint. 49.1

Sacris initiari.

Qui ſacris initiatur, debet ſummas Deo gratias litare, qui eum tam auguſto donauit ſtatu. 299.a

Saculum.

Sæculum hoc eſt ſæculum operis, non mercedis: ſæculum alterum eſt mercedis oon operis. 315.a

Salus.

Non in cellæ hortulo maneas, ſed aliorum ſalutem prodi, cum oportet. 111.1

Sanctitas.

Sanctitas parentum eſt quaſi Dei promiſſio ad filiorum iocolumitatem. 159.a

Sanitas.

Sanitas corporis, ſeu valetudo diuitiis præponenda. 182.t

Sapientia: Sapiens.

In riſu Sapientis, vel ſtultitia hominis annotatur. 233.t
Sapieotia confert admodum ad pœnitentiam generandam. 152.t
Sapiens fugiat cum ſtulto contendere, non impunè euaſurus. 7t.2
Sapientem dedecet, alios oon docere. 81.r
Qui verè Sapiens eſt, ſe ioſipientem eſſe reputat. ad initium voluminis in Antilogia.
Sapientia, ſeu Deus cum agricolia habitare geſtit ſinceris. 242.r
Vera Sapientia opes deſpicere. 69.r
Sapiens plerumque eſt morigeratis motibus. 190.1
Sapiens, & inſipiens æqualiter mortis ſubſunt imperio. 83.2
Sapientia ad omnia vitia curanda pharmacopolium eſt. 9.2
Vt io Sapientia proficias, eam tanquam ſponſam ſemper nouo dilige affectu. 148.2
Sapiens ſcientiam oon ſibi retineat, ſed in aridam aliorum terram profundat. 225.2
Felix Sapiens qui ad cauſam alieno aduocato non indiget. 66.1
Sapientia maximè ad virtutem prodeſt. 144.r
Inter delicias haud poteſt Sapientia perfectè perſiſtere. 83.r
Nullus tam Sapiens, col noo reſideant plura, ac plura ediſcenda. 81.r
Sapientia magna eſt amare correptionem, eámque procurare. 35.2
Cœleſtis Sapientia non caſu reperienda, ſed labore præmiſſo inueoienda eſt. 16.2
Vera Sapieoria eſt, ſectari bonum, malum fugere. 232.2
Sapientia humile opetit natalitium. 207.r
Vt Sapientiam aſſequare magoo affectu ad eam indiges. 5.t
Sapiens geſtit corrigi, & corripientem amat. 18.a
Sapientiæ ſtudioſus turpium oſor voluptatum ſolet eſſe. 242.a
Verba Sapientis ſtultum diuerberant. 20.2
Non ſufficit te eſſe Sapientem, vt plauſu fruaris. 304.a
Qui Sapientiæ præſcripta vult vtiliter edoceri, priùs curet prauos mores corrigere. 151.a
Sapientia Cedro comparatur, cypreſſo, palmæ, &c. 242.t
Diuina Sapientia in campis inuenietur inuentu facilis. ibid.
Multum Sapientiæ ſtudium iuuat ad æternam ſalutem aſſequendam. 195.a
Nemo tam Sapiens in operando, qui non habeat io quo corripi poſſit. 6t.a
Dei Sapientia illuſtres educit effectus, Miniſtro contemptibili. 153.s
Sapieotia io iuuene maioris apud cordatos æſtimationis eſt. 149.1
Sapiens qui cupit ditari, iuſtitiam amplectitur. 17.1

Sapientia fortunæ caſibus obnoxia non eſt. 314.2
Venæ ſciſſionis & amaræ potionis ad curationem ægritudinum Sapiens non mentionem facit. 279.2
Sapientia mundi ſaluti animi officit. 216.1
Vitiis addictus non poteſt Sapiens eſſe. 3.1
Effectus Sapientiæ eſt, Deum timere. ibid.
Sapientum eſt ſtudij labores intermittere, ad animi relaxationem, & corporis ſanitatem. 149.2
Sapientia eſt vitiorum flagellum. 238.1
Vera Sapientia Doctoris magis operibus, quàm ſermone manifeſtatur. 191.1
Sapientia expellit ſæculares ſolicitudines. 144.1
Sapientia proficit admodum in mortis articulo, ad animi aptiorem diſpoſitionem. 58.2
Ditiſſima eſt Sapientia, quâ omnia comparantur. 149.1
Studium Sapientiæ ad omnium virtutum exercitamenta adducit. ibid.
Tamdiù quis verè viuit, quamdiù Sapientia regit actiones. ibid.
Perfecta Sapientia eſt Deum perfectè colere. 182.1
Se inſipientem oſtentat Sapiens, qui ſcientia aliis prodeſſe non ſtudet. 144.2

Scientia.

Scientia ad aſſequendam æternam ſalutem confert. 57.2
In ſacra ſcientia non proficiet, qui ad gymnaſia, aut libros ſincero animo non accedit. 132.2
Scientia conducit ad requirenda æterna bona, & interminabilia mala fugienda. 34.2
Scientia quæ non dirigitur ad inflammandam voluntatem, inſipida eſt, & ex Dei ore non procedit. 108.1
Scientia maximè confert ad virtutem ſectandam. 149.1
Scientiam vt quid pretioſum abſconde. 5.1
Scientia ſiue prudentia fomes eſt inquietudinis. 32.2

Scortatio.

Stultus eſt qui pro ſcortatione merce admodum vili pretioſam dat animam. 13.2

Scriptores.

Omnes huius temporis ſcriptores ſpicilegi ſunt, non meſſores & poſt vindemiam acinos colligunt. 266.2

Scriptura.

Elucidare ſacram Scripturam ad Dei gloriam, & proximorum ſalutem ſignum prædeſtinationis. 243.1
Difficilium Scripturæ locorum intelligentiam perquire. 268.2

Secretum.

Taxabilis qui ſecretum fidit eis, de quorum vera amicitia ſibi non conſtat. 23.1
Quæ ſecreta eſſe volumus, nemini dicere debemus. 227.1

Sectator.

Sectator virtutis frequenter eſt cultor veritatis. 222.1

Senecta.

Tam fœdæ ſunt ſenectæ proprietates, vt nequeant modeſtè propriis nominibus aperire. 105.2

Senectus.

Tam moleſta eſt ſenectus, vt vitæ agnatum amorem in tædium conuertat. 105.1
Senectus ipſa honorabilis cunctis debet eſſe, vel præciſè vt ſenectus. 245.1

Senex.

Senes non ſunt venerabiles propter canos, ſed ob virtutes. 139.2
Magnum Dei beneficium eſt ſenem pollere viribus. 391.2
Nihil abominabilius in ſene, quàm inſcitia, quæ quidem ab indiſciplinata iuuenta ortum ducit. 45.1
Indecens ſeni eſſet, inutiles proferre ſermones. 200.2

Separatio.

Acuit amorem vel perbreuis à dilecto ſeparatio. ad initium voluminis in Antilogia.

Sepulchrum.

Sepulchrum ſibi ædificat, qui opibus alienis domum conſtruit. 232.2
Sepulchrum debemus vti matrem diligere, & honorare. 285.1

Sermo.

Ex prudenti ſermone facilè pectoris, ex quo profluit, Sapientiam, ac prudentiam agnoſcimus. 531
Quantò plus producitur ſtulti ſermo, tantò amplius auctoris ſui ineptitudinem aperit. 101.2
Vtiliſſimus hominibus ſermo, qui ad pœnitentiæ, & mortificationis effectum dirigitur. 121.2
Sermo prudentiæ viri, aut imprudentiæ documentum. 37.2
Iucundus eſt iuſtis de Dei laudibus ſermonem texere. 125.1
Vt placeat ſermo, muſicam debet imitari æqualitatem. 286.2
Haud Sapiens ſermo ille, quo non punguntur auditorum præcordia. 106.1
Sermo vanus ſtulto loquenti ſupplicium eſt. 30.1
Sermo ſeu concio, ex qua reſultat Dei gloria, aut proximi ſalus fœda eſt omninò. 191.1
Senum ſermo plerumque hallat ſapientiam. 263.2

Seruire: Seruus.

Mundo & Deo nemo ſeruire poteſt. 187.2
Genus ſeruitutis, fœneratori interuſurium ſoluere. 52.2
Seruus, qui fidelitatem ſeruans, mancipij non ſapiens ingenium quaſi liber eſt tractandus. 198.2
Qui ſeruum libertate donat, ſed pauperem dimittit, grauiori eum addicit ſeruituti. ibid.
Seruus Domino idem debet eſſe quod filius. 31.1
Erratorum ſerui ipſa ſeruitus ſufficiens eſt ſupplicium. 74.2
Seruus erudiendus vt filius, ſed vt ſeruus nutriendus. 72.1
In onere imponendo ſeruis, aut famulis, recordetur herus ſe & ſeruum, ex eadem carne eſſe formatos. 167.2
Seruus fidelis, vt propria vita æſtimandus ab hero eſt. 167.2
Seruus fidelis inter fideles eſt annumerandus. 39.1

Signum.

Si te, ac tua adhuc poſſides, ſignum eſt verè Deum non amare. 112.1

Silentium.

Silentium laudabile ſpiritualis viri non debet eſſe. 117.2

Agnatum ſpirituali viro ſilentium mutum. ibidem.

Similis.

Impiis agnatum eſt, exiſtimare, alios ſibi eſſe ſimiles, 101.1

Princeps Sapiens, & ſanctus Deo ſimillimus eſt. 144.2

Similitudo.

Nulla eſt tam pulchra ſimilitudo, quæ beatitudinem timentis Deum valeat declarare. 245.2

Simulacra.

Inepta ad Deitatem ſimulacra quæ ſurda ſunt, & muta: Deus verus & audit, & loquitur. 156.2

Sitis.

Ex bono, vel malo vſu linguæ pendet ſitis, vel ſatietas æterna. 43.1

Societas : Socius.

Tanta vis peſtis prauæ Societatis, vt non ſolum domeſticos, ſed & vicinos inficiat. 288.1

Exitialis eſt cum iniquo Societas. 197.2

Rarò accidet, vt cum impio ſocietatem Ineas, vt eius criminum ſocius non ſis. 211.1

Nunquam praua Societas noxia non eſt. 201.2

Periculoſa animo, & corpori prauorum Societas. 57.1

Nunquam cum impio ſine incommodo Societatem inibis. 235.2

Impiorum Societas omnium malorum ſcaturigo. 5.2

Fugiens iniquum ſocium, fugies iniquitatem. 197.2

Sol.

Si Sol deficit, quid miraris, hominem, cinerem quidem deficere. 222.2

Solatium.

Creaturæ parce & auarè animæ ſolatium impendunt. 309.1

Solertia.

Tenuis fortunæ homines ſolertia, actionibuſque probis nitentes ad munera conſpicua poſſe peruenire non deſperent. 75.1

Sollicitudo.

Taxabilis Clericorum ſollicitudo ad diuitias acquirendas. 299.2

Nimia circa opum acquiſitionem ſollicitudo taxabilis eſt. 55.1

Soluere.

Qui fideliter ſoluit, quod mutuo accipit, ſemper habet, qui cum mutuo det, cum eguerit. 255.1

Somnus.

Tam grauis ſomnus iræ Dei vt ſolus ipſe eam excitare valeat. 273.1

Species.

Ex extrema ſpecie animi merita non computanda. 141.1

Sperare : Spes.

Diu ſperandi dolor acquirendi vbere lætitia compenſatur. 28.2

Præmij futuri ſpes dulces reddit præſentes ærumnas. 137.1

Sancta ſpes ſalutis operibus nititur. 242.1

Fallax peccatoris ſpes conſequendi, quod optat. 55.2

Felicitas impij ſemper eſt ſpes, quia ea tare non videtur, etiam cum acquiritur. 141.2

Spiritus.

Spiritus leuitatis in ſacro miniſtro aptior eſt plerumque ad peccatorum reductionem. 306.2

Quàm munificus Spiritus ſanctus oſtenditur. 347.1

Spurius.

Filij ſpurij breuis ſæpè vitæ. 139.1

Viri ſpurij acerbitas in gubernatione, aut regimine. 139.1

Filij ſpuriis diu viuentibus, diuturna vita ſupplicium eſt parenti adultero. 138.2

Stabilitas.

Regni ſtabilitas in morum compoſitione ſiſtit. 204.1

Ex *ore*, ſeu ſuffragio Senatoris, aut Decurionis tota Reipublicæ ſtabilitas pendet. 23.1

Qui ſtat, cogitet, ſe cadere poſſe, & de præſenti rectitudine non glorietur. 48.1

Status.

Quam miſer ſtatus peccatoris, de cuius æterno cruciatu infinitè miſericors Deus æternè delectabitur. 291.2

Qui à Regulari deficit ſtatu, iniquè plerumquè degit in ſæculo. 305.2

Sterilis.

Steriles non dixeris eos, qui virtuti ſtudent. 139.2

Stips.

Omnes abnegant ſtipem illi, qui cum laborare valeat, mendicat. 46.2

Studere : Studium.

Qui Sapientiæ acquirendæ non ſtudet, quaſi non eſt homo. 81.1

Qui ſtudium aut propoſitum ducit iuxta Dei beneplacitum, ſemper optatū ſequitur effectum. 36.2

Puerilia ſtudia, quæ quidem indicant futuram filij impietatem parentes corripiant. 47.1

Literarum ſtudium à libidine abſtrahit adoleſcentes, dummodo non ſint ſolùm nomine ſcolaſtici. 14.1

Studium litterarum ad ſalutem animi maximè confert. 144.2

Scientia ſtudio acquiſita ad ſui conſeruationem interminabili eget ſtudio. 101.2

Ad egregia ſtudia exequenda, abundantia iuſtitiæ eſt neceſſaria. 33.1

Diligens ſtudium circa Templorum ornatum, illuſtrium virtutum ſtatuit originem. 310.2

Litterarum ſtudium hominem compedibus adſtringit, ne ad diuerticula noxia recurrat. 195.2

Studioſus litterarum, ſtudioſus virtutis oſtenditur. 314.2

Studium frequens, & meditatio aſſidua corpus affligit, & maciem inducit. 213.2

Studium litterarum ſolet eſſe alleuatio triſtitiæ. 149.1

Stultitia : Stultus.

Stultus eſt, qui ex alienis malis non ſumit cautionem. 59.2

Dedecus procurat ſtultus, qui munus ſuſcipit viribus impar. 8.2

Stultus plerumquè eligit officium quod exercere neſciet. ibid.

Diues ſtultus intolerabilia delitamenta exerit pecuniarum ope. 75.1

Inſita à natura ſtultitia difficile excutitur. 67.1

Stultus, qui ad perpetuam mundi memoriam ſatagit laborare. 81.1

Stultus aſſidua eruditione, & caſtigatione ſcit aliquando. 291.1

Stultiſſimus qui Deum potentiſſimum ſemper ſolio iudiciali hæredem audet ſceleribus prouocare. 181.1

Ex ſocietate ſtulti inſcius ſtultior euadet. 29.1

Proprium ſtulti, ſine fræno peccare. 58.1

Stultus eſt, qui rectè agens oblocutionibus inuidi triſtatur. 89.2

Stultitia tam indecora eſt, vt vel mater ridens in erratis filij, mœſtitia afficiatur videns filium ſtultum. 20.1
Stultus qui à pietate deuiat. 3.1
Stulto reſpondendum, non approbando, ſed taxando ſtultitiam. ad initium voluminis in Antilogia.
Stultus tacere neſcit. 40.2
Difficilè ad frugem meliorem adducere ſtultum, quia non callet culpæ grauitatem. 45.2
Stultus hîc non colligit, quo æternum viuat. 20.1
Stulti hominis eſt, iracundiæ ſatisfacere obiiciendo aliûs generis defectus. 200.1
Stultus neſcit tacere, vnde non poteſt contemptui adhibere remedium. 25.2
Stultus non vocatus ſe ad domos ingerit alienas, 233.2
Stultus planè eſt, qui ad regimen eleuari poſtulat. 75.2
Stultus quæ nouit vna vice profert: Sapiens pro opportunitate loquitur. 71.2
Stultus qui ob timorem in confeſſione crimina abſcondit. 69.1
Stultus ſi tacere ſciat, Sapiens eſſe videbitur. 26.2

Subditus.

Multi ſubditi Præſulem non reuerentur, niſi eum timeant. 201.1
Si neſcit ſuperior, ſubditus ignorabit. 266.2

Subtaxare.

Subtaxantur mendici ſuperbi, & murmuratores. 213.2

Subuenire.

Qui indigenti amico non ſubuenit, ipſe egens non inueniet amicum qui ſubueniat. 26.2
Qui cuilibet egenti poſtulanti non ſubuenit, immiſericors eſt; qui verò propinquo non ſuccurrit, eſt planè crudelis. 23.2

Subuerſio.

Subuerſio eſt agnata ſuperbiæ. 224.1

Sufferre.

Patienter ſufferens Regis repulſam, qui aliquid honoris, vel opum ambit, tandem conſequitur. 61.2

Suggeſtio.

Suggeſtiones diaboli mundi, ac carnis comprimendæ cum paruæ ſunt cum incipiunt. 113.2

Summiſſio.

Humilis ſummiſſio, quâ conſilium à Superiore petis, Deum ad te allicit. 115.1

Superbia: Superbus.

Maximæ ſuperbiæ eſt indicium, inuenire in paupertate, vnde efferaris. 245.1
Superbia quodammodo eſt omnium collectio iniquitatum. 204.2
Verborum ſuperbia & arrogantia ex peſſimo corde plerumque procedit. 64.2
Ne ſuperbiant Reges ex eadem vulgarium maſſa formati. 146.1
Superbia omnis peccati eſt initium. 205.1
Superbia non eſt honorem tibi debitum modeſtè tueri. 206.2
Aſſolet ſuperbia luxurie flagellari. 37.1
In omnibus peccatis ſuperbia inuenitur. 205.1
Superbus eſt fera, eſt taurus, quem Deus elidit, & frangit. 194.1
Superbi haud poſſunt ab ignominia pariter cum ſuperbia incedentes liberari. 22.2
Superbus planè inſipiens. ibid.
Superbi in ipſa eleuationis actione deiectionem habent. 203.2
Superbi non habent vnde verè efferri poſſint: cuncta ſunt ſomnia. 268.1

Supplicium.

Graue ſupplicium eſt impio, qui opibus abundauit, inopia premi. 58.2
Qui ſupplicio affectus pro criminibus, vlterius delinquit, ſe grauiori ſupplicio præbet obnoxium. 176.1
Scelerati mariti magnum ſupplicium eſt, coniugem nequam habere. 246.1
Horribile ſupplicium eſt, permitti peccatorem, ex vno crimine in aliud incidere. 58.2
Supplicium Reipublicæ eſt bono Rege orbari, & frequenter vnum alij ſuccedere. 68.2
Feſtinat ſupplicium peccatori publicè de peccato glorianti. 219.1
Magnum Dei ſupplicium permittere, vt impius delicta multiplicet. 45.2

Surdus.

Murmuranti aut detrahenti, ſis ſurdus, & mutus. 253.1

Suſurratio: Suſurro.

Suſurratio vocatur per antonomaſiam peccatum 253.1
Suſurrationis vitium Deo admodum deteſtabile. 253.1
Infame prorſus ſuſurronis nomen. 193.1
Suſurronis infamia ſuperat notam latrocinij. 193.2
Suſurro homo peruerſus. 37.2
Suſurrones iurgiorum auctores. 64.2

T

Tacere.

Sapienter tacet, qui timet ſe inepte locuturum, & qui loquendi ſpectat opportunitatem. 229.2

Tarditas.

Tarditas ſubditi ad obediendum oritur ex eo quod non meditatur ſpirituales, ac temporarios obedientiæ fructus. 35.1

Taxare.

Taxantur qui vinum vile, ſeu acidum altari opponunt vix conſecrationi valens deſeruire. 311.2
Taxantur qui exiſtimant ſe nouos conceptum partus edidiſſe. 81.1
Taxantur Reges, qui milites ſinunt inopia premi. 248.2
Taxantur qui dum Miſſa celebratur, loco precum vana colloquia miſcent. 312.1
Taxantur qui Concionatores loquaces, & non prudentes veritatis aſſertores quæritant. 233.1
Taxantur qui triticum pro decima reddunt. 271.2
Taxantur qui importuno tempore aliquid, aliàs æſtimabile gerit. 66.1
Taxantur, qui nouas opiniones laxiores ſine ſolida ratione ſectantur. 232.2
Taxantur illi, qui vt opes auare recondant, fame premuntur. 84.1

Tempus.

Tam breue eſt humiliationis, & laborum tempus, vt cum patimur, pati vix videamur. 184.1
Tempus mortis quodammodò tuum non eſt ad pœnitendum. In tempore ergo, tuo pœnitentiam age. 95.1
Præſentia tempora feliciora præ elapſis. 94.1
Vitæ tempora acquirendæ diuitiæ ad tempus egeſtatis, quando operari non poteris. 225.1
Tempus ipſum peccandi, debet quodammodò eſſe tempus pœnitendi ob vitæ incertitudinem. 85.2

Templum.

Templum.

Qui Templum ingreditur affectu libidinis, Deum non colit, ſed ridet. 88.2

Tenebræ.

Horribiles peccatorum tenebræ. 172.2

Tenebræ Ægypti Solem vincunt claritate, ſi cum tenebris peccati componantur. 171.1

Teneri.

Strictiori iure tenentur proximorum ſaluti incumbere illi, quos Deus de inimicis amicos fecit. 113.1

Tentamen: Tentatio.

Viſu parantur luxuriei tentamina. 202.1

Valide tentamina ſuperare, ad perfectum Dei amorem diſponit. 113.2

Qui tentat viduam incommodo afficere, agit, vt in proprium caput id recidat incommodum. 34.2

Vtilius eſt animæ ad meritum, tentationes perſiſtere, quàm omninò ablegari. 113.2

Carnis tentationes ſine orationis exercitio difficile poterunt ſuperari. 184.1

Teſtis.

Teſtis falſus fruſtrà accuſat; quia citò mendacium manifeſtatur. 59.2

Thalamus.

Thalami coniugalis ius vel leui libidinis ſuſpicione violari videtur. 202.2

Thereſia.

Diua Thereſia Ordinis Carmeli poteſt dici Fundatrix. 311.1

Theſaurus.

Si theſaurus Sapientiæ non minuitur dum aliis communicatur, iniuſtè Sapiens non docens alios, ſe auarum præſtat. 146.2

Thronus.

Indignè thronum occupat, qui non iuſtè gubernat. 151.1

Timere: Timor.

Qui timet Deum, ab omni piaculi præferente ſpeciem fugit. 31.2

Timor Dei eſt paradiſus ad quem ſerpens non inuenit aditum. 286.2

Timor Dei non eſt rigidus, ſiquidem affert animo exultationem. 217.1

Timor Dei vitam, etiam temperantiam producit. 181.2

Timor Dei panis eſt, qui cor hominis confirmat. 216.2

Timor & amor Dei vna in ſede morantur. 184.2

Timor Dei alium quemcumque timorem expellit. 269.1

Qui timet Deum hîc quaſi in ſtatu beatitudinis degit. ibid.

Qui peccauit, ſemper debet timere, an ex corde egerit pœnitentiam. ad initium voluminis in Antilogia.

Timor Dei bona etiam temporaria auget. 182.1

Timentis Deum vita producitur proſperitate diffluens. ibid.

Tintinnabulum.

Tintinnabulum, quod pulſatur in Miſſa, ſpecialem, ad conſecrationem attentionem indicit. 299.1

Tolerantia.

Gratiſſima Deo patientis animæ tolerantia. 119.1

Tortura.

Inuidiæ tortura grauiſſimam quamque æquat calamitatem. 155.2

Tranſgreſſio.

Ex parua indulgentia in leui piaculo, grauis tranſgreſſio prouenire poteſt. 246.2

Tranſitus.

Facilis tranſitus à paupertate ad diuitias, à diuitiis ad paupertatem. 208.2

Tribuere: Tributum.

Quidquid Ineptum agit Magiſtratus, Principi eum eligenti ad munus, à cunctis tribuitur. 101.1

Qui Regi imponenti tributa adulantur, & conuerſi ad tributarios de tributis impoſitis conqueruntur, terram duabos ingrediuntur viis; vnde væ illis. 184.2

Tribulatio.

Tribulationis ignis acuit animi pulchritudinem. 184.1

Tribulatio Dei amore ſuſcepta non torquet, ſed recreat animum. 119.2

Tribulatio donum Dei eſt. 184.1

Tribulatio prædeſtinantes angit ad ſalutem damnandos magis torquet ad exitium. 307.1

Tribulationes maximè proficiunt peccatori ad pœnitentiæ affectum. 184.2

Quies ſolùm eſt Chriſti imitatori, vbi tribulatio reperitur. 109.1

Speciosam admodum faciunt Dei miſericordiam noſtræ tribulationes. 272.2

Tribulatio non flatu Aquilonari, virtutum aromata profluunt. 158.2

Tribunal.

Priuſquàm Dei tribunali ſiſtaris, inſtitue priuatum examen vitæ tuæ, vt ſcias ad obiecta reſpondere. 224.2

Triſtis: Triſtitia.

Vix inuenitur, qui Regibus audeat triſtià denunciare. 306.2

Agnata eſt peccato triſtitia emortuæ animæ luctus. 214.1

Nihil magis debet nos à triſtitia reuocare, quam mortis, quâ diſſolutio miſeriæ humanæ fit, recordatio. 280.2

Triſtitia facit hominem inopia premi. 280.1

Triticum.

Inuiſus Deo, ac populo qui ex tritico lucta procurat. 24.1

Turpitudo.

Aſpicere fœminam impudicam, ſignum eſt animi in turpitudinem propenſi. 289.2

Turris.

Obedientiſſima turris fortiſſima à cunctis hoſtibus animum defendens. 117.1

V

Væ.

VÆ proprio conuenit peccatori. 288.2

Valetudo.

Melior eſt valetudo corporis, quam diuitiæ. 258.2

Valetudo cenſus eſt, cuius redditus iucundi. ibid.

Corporis exercitatione conſeruatur valetudo. 261.1

Velocitas.

Velocitas peccandi, & immaturitas moriendi, pari ſolent greſſu incedere. 94.2

Venia.

Faciliùs obtinetur ab amico venia ob conuitium, quàm ob ſecreti reuelationem. 251.1

Venus.

Immoderatus Veneris vſus perſpicaciſſimum intellectum hebetat. 95.2

Verbum.

Verba cordis affectus indicant. 55.2

Verba iniqua opera vocantur, vt eorum grauitas ſignetur. 238.2

Omnia ſacræ Scripturæ verba inenarrabilia ſunt. 273.2

Verbum durum ex contemptu prolatum diriùs quam gladiùs vulnerat. 258.2

Verba cordis declarant conditionem, ſiue eſſentiam. 250.1

Meditanda verba prius, quàm proferantur. 250.2

Verba ſunt cordis ſpeculum. Vbi eius ſtudia vidimus. 66.2

Verecundia.

Verecundia tonitruo comparatur. 263.2

Veritas.

Rarò inuenitur, qui alij nudè veritatem amaram annunciet. 105.2

Vt veritas vel in minimo non lædatur, exactâ diligentiâ opus. 219.2

Veritas cum ſit lux, non poteſt diù mendaciorum tenebris obrui. 51.1

Veſtigium.

Præſules noui antiquorum veſtigia recta ſectentur. 109.2

Vexatio.

Peccatori dat intellectum vexatio, vt reſipiſcat. 305.1

Via.

Moleſtis plena via iniquitatis. 9.2

Nudus debes viam perfectionis inire: curſui obſtat quidquid terrenum geſtas. 120.2

Qui per vias inuſitatas ſpiritus incedere ſtudent, ruinæ ſunt obnoxij. 69.2

Viæ rectæ ad cælum laborum ſuſtinentia. 185.1

Compendiaria ad cælum via eſt eleemoſyna. 24.2

In via ſpiritus non proficere deficere eſt. 95.1

Mirabilis eſt via hominis, qui Deiparæ protectione nititur, poſt varios enim caſus tandem patriâ æterna potitur. 74.2

Viciſſitudo.

Memor viciſſitudinum queis ſunt mortales obnoxij, deiectos à fortuna ne deſpicies. 198.1

Vigilia.

Prudens vigilia facit, Prophetiæ ſpiritum quodammodo habeat ad ſubditorum rectam gubernationem. 301.1

Vindicta.

Vindicta ab homine patrata eſt vindictæ diuinæ in exemplum. 252.1

Horribilem vindictam de inimico ſumit, qui ei iniuriam inferenti parcit. 48.1

Vinum.

Ex nimia vini potione fons vitiorum emanat. 82.2

Vinum reguli inſtar ſolo necat aſpectu. 56.2

Vinum, & voluptates hominem reddunt ſtultum. 82.2

Idem tibi ſit, vinum in vas effundi ad bibendum, ac aqua eſſe dilutum, ad temperantiam. 18.1

Te Deo vinum omnino purum exhibe, ne ruminans, & te acidum eſſe comperiens ex ore proiiciat. 126.2

Vinum non ſit potus valenti, ſed ægro medicamen. 76.2

Vini vſus temperatè hauſti valetudini eſt aptus. 261.2

Vir.

Indecorum eſt viro rixari, & verbis contendere. 46.2

Indecentiſſimum eſt viro capiti ab vxore, eius coſta, gubernari. 202.1

Vnus vir nullus vir. Vnde Societatis commoda recenſentur. 88.1

Cum petere vir cogitur, rubore perfunditur. 256.2

Vir Sapiens omnia iniqua poſtulata viriliter repellit. 230.2

Exprobrabilis vir, qui affectatè quærit cauſas recedenti ab amicitia. 41.1

Viri conſtantis eſt, ſtare promiſſis. 208.2

Vir iuſtus fugiat impij conſortium qui, canis inſtar, cruentè mordebit. 213.1

Inſignis ſanctitatis vir protegit vrbem, ne ob multorum pereat iniquitatem. 71.1

Virga.

Spinea regiminis virga in manu inſipientis eum, & ſubditos cruentat. 63.2

Nihil magis timendum, quam poteſtatis virga in manu impiorum. 70.2

Virginitas.

Quæ virginitatis ſtatum violauit, nuptialem thalamum inficere audebit. 291.1

Virgo.

Nullum verbum virgo proferat, quo poſſit ſubolere ſolitarium in domo cum viro receſſum. 115.1

Virtus.

Virtutes quas iuſtus ſtudet ab oculis hominum abducere, gratiores Deo apparent. 117.1

Virtus quantumuis occulta celari non poteſt. Operæ te non natalitium lauder. 78.2

Depravatæ volũtati virtus impoſſibilis videtur. 141.1

Virtus eleemoſynæ eſt quaſi omnium virtutum epilogatio. 24.2

Eximia virtus, inter impios degere, & eorum impietate non infici. 306.1

Proferendæ proximi virtutes, vitia reticenda. 193.2

Virtus diligentia fouetur. 25.1

Virtus ſpei ita animum recreat, vt loco præmij laborum poſſe recipi videatur. 184.1

Oratione & mortificatione virtutes conſeruantur & creſcunt. 117.2

Viſio.

Non ſatiantur vnquam Dei opera videntes, ſeu faſtidio non ſunt ſemper aſpicientibus. 292.2

Viſitatio.

Rara viſitatio pretioſa eſt, & æſtimabilis: frequens verò vilis, & contemnenda. 61.2

Vita.

Breuis vita Regis tyranni. 205.1

Vita auari innumeris addicta perturbationibus verè vita non eſt. 34.2

Tam fallax eſt vita, vt prius quodammodo ſit mori, quam naſci. 80.1

Vita tam breuis eſt, vt neceſſarium ſit celeriter opera iuſtitiæ præſtare. 135.1

Vtiliter vita hominis alternis felicitate, & ærumna componitur. 94.2

Vita Principis non auari diuturna fit pauperum benedictionibus. E contra eorumdem maledictionibus decurtatur. 69.2

Hominis diuturnior vita qua momentum eſt. 198.2

Iucundior vel hîc iuſti, quam peccatoris vita. 29.1

Vita impij deploranda eſt, mors verò lætitia proſequenda. 235.2

Quotidie perſuadere nobis debemus eam diem eſſe vitæ noſtræ nouiſſimam. 280.2